
4. maijs


2



Latvijas Zinātņu akadēmijas
Kontroleksemplārs

4. maijs

28053

2000-4
112

L
94

Latvijas Zinātņu akadēmija

4. maijs

Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju

Dr. habil. Tālava Jundža redakcijā

Fonds Latvijas Vēsture
2000

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
0300031542

UDK 94(474.3)(082)
C 928

4. maijs
Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju
Dr. habil. Tālava Jundža redakcijā
Rīga, 2000, 776 lpp.

Latvijas Zinātņu akadēmija pateicas
bijušajam LR Augstākās Padomes deputātam **Jānim Blaževičam**,
Latvijas UNIBANKAI un tās prezidentam **Andrim Bērziņam**,
MAN–TESS prezidentam **Jūlijam Krūmiņam** un
visiem tiem, bez kuru izpratnes un atbalsta
šis krājums nebūtu iznācis.

Redaktors	*Ivars Tirans*
Datorsalikums	*Eva Stepanoviča, Svetlana Zīle*
Maketēšana un dizains	*Andrejs Zīle un Svetlana Zīle*
Vāka dizains	*Andrejs Zīle*
Uz vāka	*Tautas manifestācija pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Rīgā, Komjaunatnes (tagad – 11. novembra) krastmalā 1990. gada 4. maijā. Imanta Prēdeļa foto*
Uz priekšlapām	*LR Augstākā Padome sēžu zālē. Ulda Pāžes foto*
Izdevējs	*Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds*

ISBN 9984-643-19-0

© LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2000

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes

D E K L A R Ā C I J A

Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940.gada 14.un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j :

1. Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām. Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu

PSRS militārās agresijas rezultātā.

2.Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - LATVIJA.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt Latvijas Republikas valsts varas *de facto* atjaunošanai pārejas periodu, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tās pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stājas spēkā ar pieņemšanas brīdi.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A.Gorbunovs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs I.Daudišs

Rīga 1990. gada "4." maija

Saturs

Redaktora pateicība 9
Saīsinājumi 11
Priekšvārds. *Jānis Stradiņš, Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents* 13
Ievads. *Maija Kūle*. 4. maijs šodienas skatījumā: ieguvumi un zaudējumi 19

I daļa. 4. maija Deklarācijas vēsturiskie un tiesiskie aspekti

Dītrihs Andrejs Lēbers (Hamburga). Latvijas neatkarības atjaunošanas prasības dažos dokumentos pirms 1990. gada 4. maija 27
Tālavs Jundzis (Rīga). Vēsturiski politiskā situācija laikā, kad tapa 4. maija Deklarācija (1990. g. marts-maijs) 32
Emīls Dēliņš (Melburna). Ar skatu no Austrālijas: Latvijas ārlietu dienests 4. maija Deklarācijas priekšvakarā 44
Egils Levits (Strasbūra). 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā 52
Gunārs Kusiņš (Rīga). 4. maija Deklarācijas tapšana – no idejas līdz balsojumam 69
Ineta Ziemele (Strasbūra). Latvijas prasība par valstiskuma turpināšanās atzīšanu 4. maija Deklarācijā un tās starptautiski tiesiskās sekas 80
Asturs Puga, Bonifācijs Daukšts (Rīga). 4. maija Deklarācija un politiskās elites veidošanās Latvijā 90
Ļubova Zīle (Rīga). Kompartijas reakcija pēc Latvijas Tautas frontes uzvaras vēlēšanās un Deklarācijas sagatavošanas un pieņemšanas laikā 103
Ilga Apine (Rīga). Mazākumtautību attieksme jautājumā par 4. maija Deklarāciju 109
Ojārs Celle (Rīga). 4. maijs un trimdas latvieši 117
Juris Dreifelds (Toronto). Pasaules preses reakcija pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas 124
Gvido Zemrībo (Rīga). Baltijas valstu Neatkarības deklarāciju juridiskie aspekti un to starptautiskā rezonanse 132
Arvīds Anušausks (Viļņa). 1990. gada 11. marta Akts par Lietuvas neatkarības atjaunošanu 157
Juris Putriņš (Rīga). Tiesiskās pēctecības uzvaras gājiens Igaunijā 167

II daļa. Laikabiedru atmiņas

Romāns Apsītis. Kā tapa 4. maija Deklarācija 181
Eduards Berklavs. Kas notika pirms 4. maija Deklarācijas pieņemšanas 190

Arnolds Bērzs. Rindas no dienasgrāmatas 198
Ilmārs Bišers. Atmiņas par visdārgāko 208
Juris Bojārs. Latvijas suverenitātes deklarācija un "soli pa solim" politika Latvijas neatkarības atjaunošanā 217
Jānis Dinevičs. Vai Latvijas Tautas fronte baidījās pārņemt varu? 232
Aivars Endziņš. Piezīmes par Neatkarības deklarāciju 238
Jānis Freimanis. Neatkarības deklarācijai pretī ejot (1990. g. 18. marts – 7. maijs) 241
Andrejs Krastiņš. Pārejas perioda Deklarācija 261
Egils Levits. Valsts atjaunošanas koncepcijas attīstība (personiskas piezīmes) 266
Ruta Marjaša. Skats uz pagātni 295
Jānis Peters. Trīs kaktusi citadelē 298
Rolands Rikards. Neatkarības deklarācijas tapšanas aizkulises 323
Oļegs Ščipcovs. Ceļā uz Saskaņu un Līdztiesību 331
Jānis Šmits. Atmiņas par vēsturiskajām 1990. gada maija dienām 339
Mavriks Vulfsons. Liktenīgie atskaites punkti 344

III daļa. Tiesību akti, dokumenti un fotoattēli

4. maija Deklarācija, citi tiesību akti un dokumenti 351
Dokumentu fotokopijas: par un pret 4. maija Deklarāciju 415
4. maija Deklarācijas manuskripti 455
Augstākās Padomes LTF frakcijas sēžu protokoli (izvilkumi) 505
4. maija Deklarācija foto un kino kadros 527
Augstākās Padomes 3.– 4. maija sēdes stenogramma 561

IV daļa. LR Augstākās Padomes deputātu biogrāfiskie dati 661

Ceļš uz 4. maija Deklarāciju un LR neatkarības atjaunošanu. Notikumu hronoloģija (*Daina Bleiere, Tālavs Jundzis*) 764
Bibliogrāfija par 4. maija Deklarāciju (Latvijas Akadēmiskā bibliotēka) 769

Redaktora pateicība

Godājamais lasītāj!

Pagājuši desmit gadi, kopš Latvijas PSR Augstākā Padome 1990. gada 4. maijā pieņēma Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Lai arī pati Deklarācija bija tautas gribas un apņēmības atspoguļojums, tās nozīme jau tolaik ievērojami pārsniedza nacionālas revolūcijas ietvarus, veicinot gan padomju impērijas sabrukumu, gan brīvības atgūšanu visā Baltijā. Šim vēsturiskajam dokumentam un procesiem, kas ar to saistās, veltīts jums piedāvātais rakstu, atmiņu un dokumentu krājums "4. maijs", ko sagatavojusi Latvijas Zinātņu akadēmija.

Krājumā, kura redaktora pienākumus man bija gods uzņemties, piedalās vairāk nekā trīsdesmit autori. Lielākā daļa no viņiem bijuši tieši iesaistīti tā laika notikumos un daudzi arī paši piedalījušies 4.maija Deklarācijas koncepcijas un teksta izstrādāšanā. Bija pēdējais laiks saglābt atmiņās plēnēt sākušos vēstures faktus, kuru nianses jau bija nolemtas aizmirstībai. Rakstus un atmiņas krājumā papildina daudzi pirmo reizi publicēti dokumenti un manuskripti, kuru liela daļa līdz šim glabāta personiskajos arhīvos un, iespējams, būtu lemta iznīcībai turpmākajos gados.

Raksti, atmiņas un dokumenti, kas publicēti šajā krājumā, ļauj vispusīgi un samērā dziļi iepazīt mūsu valsts nesenās vēstures lappuses, kas saistās ar svarīgākajiem notikumiem LR neatkarības atjaunošanā. Krājumā neesam vairījušies atspoguļot atšķirīgus, dažkārt nesamierināmus viedokļus, kā arī dokumentus, kas aizstāv visdažādākās pozīcijas, arī tādas, kas no šodienas viedokļa, iespējams, nedara godu to autoriem. Līdz ar to krājums būs labs palīgs vispirms jau politologiem, vēsturniekiem, juristiem – gan zinātniekiem un mācībspēkiem, gan praktiķiem. Ne mazāk noderīgs tas būs visiem tiem, kas interesējas par Latvijas neseno vēsturi. Plašais un daudzveidīgais materiālu klāsts ļaus to izmantot pētniekiem un interesentiem kā bagātīgu izziņas avotu.

Krājums tapis, pateicoties autoru un bijušo LR Augstākās Padomes deputātu atsaucībai. Vispirms es vēlētos pateikties rakstu un atmiņu autoriem – sabiedrībā lielākoties labi pazīstamiem cilvēkiem, kuri atraduši laiku un pielikuši pūles, lai atstātu nākamajām paaudzēm vērtīgas vēstures liecības un interesantus analītiskus rakstus. Pārspīlēti tomēr būtu apgalvot, ka visi tā

laika politiķi vienlīdz aktīvi atsaucās uz aicinājumu atbalstīt šī projekta īstenošanu. Aizvadītie gadi uzlikuši mums visiem smagu pārbaudījumu nastu. Daži bijušie LR Augstākās Padomes deputāti man atzinušies, ka ir dziļi vīlušies šodienas situācijā, kas neatbilst Atmodas laika ideāliem. Lai kā arī nebūtu, mani bijušie kolēģi *Romāns Apsītis*, *Arnolds Bērzs*, *Jānis Lagzdiņš*, *Egils Levits* un *Rolands Rikards*, kā arī profesors *Dītrihs Andrejs Lēbers* sagādājuši publicēšanai krājumā vērtīgus dokumentus. Finansiālu vai cita veida atbalstu snieguši bijušie deputāti *Jānis Blaževičs*, *Andris Grūtups*, *Stefans Rāzna*, *Andris Bērziņš*, *Kazimirs Šļakota*, *Gunārs Klindžāns*, *Juris Aizezers*, *Jānis Kinna*, *Jānis Vaivads*, *Arturs Punovskis*, *Aivars Endziņš*, *Druvis Skulte*, *Ivars Caune*, *Ivars Ēlerts*, *Gunārs Preinbergs* un *Andris Puzo*. Savā un lasītāju vārdā viņiem liels paldies. Esmu pateicīgs LR Saeimas priekšsēdētāja biedram *Rihardam Pīkam*, grāmatas izdevējam LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fondam tā prezidentes *Ļubovas Zīles* vadībā, kā arī LR Saeimas kancelejas, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva, Latvijas Valsts arhīva darbiniekiem, fotogrāfiem *Uldim Pāžem*, *Andrim Borovkovam*, *Intam Kalniņam*, *Imantam Prēdelim* un daudziem, daudziem citiem, bez kuru pūlēm un ieguldījuma krājums nebūtu nonācis pie lasītāja.

Īpašu pateicību pelnījušas organizācijas, kuras jau kļuvušas pazīstamas kā zinātnes, kultūras un sociālo projektu atbalstītājas un atradušas par iespējamu iesaistīties arī šajā projektā: Latvijas UNIBANKA, SIA "MAN–TESS", SIA "Eirokonsultants", a/s "FALCK Apsargs".

Tālavs Jundzis,
krājuma redaktors

Saīsinājumi

ALA	Amerikas Latviešu apvienība
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
AP	Augstākā Padome
APP	Augstākās Padomes Prezidijs
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CK	Centrālā Komiteja
DDP	Demokrātiskā darba partija
EDSA	Eiropas Drošības un sadarbības apspriede
EDSK	Eiropas Drošības un sadarbības konference
EDSO	Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
EP	Eiropas Padome
ES	Eiropas Savienība
IK	Izpildkomiteja
KDS	Kristīgo demokrātu savienība
KF	Krievijas Federācija
KK	Krimināl kodekss
KP	Komunistiskā partija
KPFSR	Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā republika
KTP	Kristīgā tautas partija
LAP	Latvijas Atdzimšanas partija
LC	*Latvijas ceļš*
LDDP	Latvijas Demokrātiskā Darba partija
LKA	Latvijas Kultūras akadēmija
LKDP	Latvijas Kristīgi Demokrātiskā partija
LKDS	Latvijas Kristīgi Demokrātiskā savienība
LKP	Latvijas Komunistiskā partija
LLA	Latvijas Lauksaimniecības akadēmija
LMA	Latvijas Mākslas akadēmija
LNKP	Latvijas Neatkarīgā Komunistiskā partija
LNNK	Latvijas Nacionālās Neatkarības kustība
LPI	Liepājas Pedagoģiskais institūts
LPSR	Latvijas Padomju Sociālistiskā republika

LR	Latvijas Republika
LSDP	Latvijas Sociāldemokrātiskā partija
LSDSP	Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
LTF	Latvijas Tautas fronte (TF)
LU	Latvijas Universitāte
LVA	Latvijas Valsts arhīvs
LVFKI	Latvijas Valsts Fiziskās kultūras institūts
LVKFFDA	Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs
LVU	Latvijas Valsts universitāte
LZA	Latvijas Zinātņu akadēmija
LZP	Latvijas Zaļā partija
LZS	Latvijas Zemnieku savienība
MK	Ministru kabinets
MP	Ministru Padome
NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
OMON	Sevišķas nozīmes milicijas vienība
PBLA	Pasaules brīvo latviešu apvienība
PK	Pilsoņu komiteja
PSKP	Padomju Savienības Komunistiskā partija
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku savienība
RIP	Rīgas Industriālais politehnikums
RMI	Rīgas Medicīnas institūts
RPI	Rīgas Politehniskais institūts
RTU	Rīgas Tehniskā universitāte
TB	Apvienība "Tēvzemei un brīvībai"
TDP	Tautas deputātu padome
TP	Tautas partija
TV	televīzija
VAK	Vides aizsardzības klubs
VĀSK	Valsts Ārkārtējā stāvokļa komiteja
VDK	Valsts drošības komiteja (KGB)

Priekšvārds

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas ir aizritējuši 10 gadi. It kā nemanot; bet tie ir bijuši gari, nelīdzeni, pretrunu iezīmēti gadi. Ar demokrātiski ievēlētā parlamenta 1990. g. 4. maija Deklarāciju par valstiskās neatkarības atjaunošanu aizsākās tās reālas atgūšanas process, kuru tālāk iezīmēja 1991. g. 21. augusta Konstitucionālais likums. Ar šiem abiem aktiem tika atjaunota 1918. g. 18. novembrī pasludinātā demokrātiskā Latvijas Republika, kuras attīstību 1940. gadā varmācīgi bija pārtraukusi okupācija un turpmākie pakļautības gadi totalitāru režīmu varā. Objektīvs vēsturnieks atzīs, ka abi šie datumi – 18. novembris un 4. maijs - ir bijuši ārkārtīgi nozīmīgi Latvijas valstiskuma vēsturē. Tādēļ saprotama ir doma apkopot datus un izanalizēt ar 1990. g. 4. maija Deklarāciju saistītās norises.

Iniciatīva izdot šādu rakstu krājumu pieder *Dr. habil.* Tālavam Jundzim, kurš pats ir bijis vēsturisko notikumu aktīvs dalībnieks, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts un Latvijas Tautas frontes (LTF) priekšsēdētājs, tagad pazīstams zinātnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis, ZA Stratēģisko pētījumu centra direktors. Lai izvērtētu 4. maija notikumus un iezīmētu nākamā krājuma metus, pēc T. Jundža ierosmes 1999.g. 3. maijā tika sarīkota zinātniska konference "4. maija Deklarācija: juridiskie un vēsturiski politiskie aspekti". Šajā konferencē, kurā piedalījās zinātnieki, sabiedriski darbinieki un daudzi toreizējās AP deputāti, būtībā apsprieda nākamās grāmatas saturu un iezīmējās tās autoru loks. Nolasītie referāti ir daudzu šī krājuma rakstu pamatā.

1999. gada maija konferences pulcēšanos LZA augstceltnē var uzlūkot par simbolisku sasaukšanos pāri 9 gadiem. Tieši šajās telpās, Augstceltnes Lielajā zālē, 1990. gada aprīlī vairākkārt pulcējās jaunievēlētās AP deputāti, precīzāk – LTF frakcija un tās atbalstītājdeputāti, lai vēl pirms parlamenta oficiālās atklāšanas te pārrunātu Neatkarības atjaunošanas deklarācijas saturu, tās juridiskās, vēsturiskās un politiskās pamatnostādnes. Būtībā šajās diskusijās un šajā zālē arī tapa tā Deklarācija, ko parlaments pieņēma 4. maijā.

Atcerēsimies, ka jau 1990. g. 11. martā Lietuvas AP bija pieņēmusi Neatkarības deklarāciju, bet 30. martā Igaunijas PSR AP pieņēma Lēmumu par Igaunijas valstisko statusu, pasludinot, ka Igaunijas Republikas okupācija no

PSRS puses nav pārtraukusi republikas *de iure* pastāvēšanu, un nosakot pārejas periodu valsts konstitucionālo struktūru izveidošanai. Tāpat kā 1918. gadā, Latvija Baltijas valstu trijotnē savu Neatkarības deklarāciju pieņēma pēdējā, izvēloties īpatnēju ceļu sava valstiskuma reālai atjaunošanai, kas savā ziņā uzlūkojams par vidusceļu starp Lietuvu un Igauniju.

Bija jārīkojas radikāli, lai piepildītu tautas ilgas pēc neatkarības, un jārīkojas apdomīgi, lai nesaasinātu attiecības ar toreiz vēl šķietami visvareno PSRS, kas ar Mihaila Gorbačova parakstu jau bija pasludinājusi Lietuvas ekonomisko blokādi un draudēja ieviest tiešu PSRS Prezidenta pārvaldi Lietuvā. Demokrātiskā pasaule toreiz ar simpātijām vēroja Baltiju, tās centienus atjaunot neatkarību miera ceļā, bez vardarbības, tie šķita vienreizēji pasaules vēsturē, līdzīgi Mahātmas Gandija akcijām Indijā. Bija vajadzīga liela drosme, nācijas vienotība, izšķiršanās spēja, uzdrīkstēšanās, lai Dāvids uzstātos pret Goliātu. Atceros to īpašo gaišumu, kas valdīja šajās telpās, pat krēslainajā garderobes vestibilā, arī dažas savas sarunas ar deputātiem, piemēram, Imantu Kalniņu.

Un ja 18. novembris saistās ar aktu Nacionālajā teātrī, bet 4. maijs – ar sēdi Saeimas namā, ja priekšdarbi 18. novembrim tika paveikti Rīgas Latviešu amatnieku biedrības krājaizdevu kases telpās, tad ZA augstceltni varētu pielīdzināt minētajam Krišjāņa Barona ielas namam, kur mita arī Dainu tēvs. Varbūt simboliski, ka Augstceltnē gan toreiz bija, gan vēl tagad ir Barona Dainu skapis, kas itin kā simboliski saista latviešu tautas vēstures lokus, mūsu dziesmas ar mūsu neatkarību.

Atšķirībā no iepriekšējām Latvijas PSR AP suverenitātes un pat 1990. gada februāra neatkarības deklarācijām, 4. maija Deklarācijā tika skaidri iezīmēta saistība ar 18. novembri. Latvija kā vienota zeme un Latvija kā valsts radās šajā - XX gadsimtā. 1912. g. 16. februārī sociāldemokrātu deputāts Krievijas Valsts domē Andrejs Priedkalns iesniedza pirmo Latvijas pašvaldības projektu – apvienot Vidzemes latviešu apriņķus , Kurzemes guberņu un Vitebskas guberņas latviešu apriņķus vienotā administratīvā pārvaldes vienībā ar paplašinātu guberņas zemsti; ierosinājumu, saprotams, noraidīja, bet būtībā te pirmoreiz pausta ideja administratīvi iezīmēt Latviju. 1917. g. 2. decembrī Latviešu pagaidu nacionālā padome (LPNP) Valkā nāca klajā ar Kārļa Skalbes sacerētu deklarāciju un uzsaukumu. Tajos bija sacīts: "Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome pasludina, ka Latvija – Kurzeme, Vidzeme un Latgale – ir autonoma un nedalāma valsts vienība, par kuras iekšējo iekārtu un attiecībām uz ārieni lems viņas Satversmes sapulce, kura izteiks tautas gribu." Neatkarība te vēl nav skaidri deklarēta, bet savā otrajā sesijā pagrīdes apstākļos Petrogradā (pēc Krievijas Satversmes sapulces padzīšanas) 1918. g. 30. janvārī Nacionālā padome jau pieņēma lēmumu, ka *Latvijai jābūt patstāvīgai, demokrātiskai republikai, kas apvienotu Kurzemi, Vidzemi un Latgali*. Atgādināsim, ka tieši uz šīs deklarācijas pamata Lielbritānija, lords Balfūrs, atzina jauno Latviju *de facto* vēl pirms 1918. g. 18. novembra. Taču formālais un nācijai ļoti vajadzīgais

akts, kas deklarēja Latvijas neatkarību, bija 18. novembra Republikas proklamēšana Rīgā ar Kārļa Ulmaņa Pagaidu valdības programmatisko deklarāciju, tālāk nāca Brīvības cīņas, atzīšana *de iure* 1921. g. 26. janvārī, demokrātiski ievēlētās Satversmes sapulces sanākšana 1920. g. 1. maijā un Satversmes pieņemšana 1922. g. 15. februārī. Latvija līdz ar Igauniju un Lietuvu kļuva par starptautiski atzītu pasaules un Eiropas valstu saimes - Tautu Savienības locekli.

Starptautiski tiesiskā ziņā Latvija arī pēc 1940. gada okupācijas virtuāli turpināja pastāvēt kā 18. novembra republika. 1990. g. 4. maija Deklarācija par LR neatkarības atjaunošanu *de iure* atjaunoja 1922. gada Satversmi, tiesa, pagaidām apturot tās darbību, izņemot četrus tikai tautas nobalsošanā maināmos pantus un nosakot pārejas periodu Latvijas valsts varas atjaunošanai *de facto*. Tā bija saites atzīšana ar iepriekšējo Latviju.

Atcerēsimies, ka toreiz bez šī t.s. parlamentārā jeb Augstākās Padomes ceļa neatkarības atjaunošanai Latvijā (tāpat kā Igaunijā) iezīmējās arī otrs - t.s. Pilsoņu kongresa ceļš. Vēstures izvēle nosvērās uz pirmo ceļu, kaut arī daudzas Pilsoņu kongresa idejas tālākā attīstības gaitā tieši vai netieši tika īstenotas. Manuprāt, šajā krājumā pārāk maz diskutēts par šo izvēles problēmu un tas būtu bijis plašāk jāatspoguļo.

Taču krājumā ir iezīmējies notikumu analītisks izvērtējums, un tam ir nozīme ne tikai Latvijas vēsturē, bet arī plašākā Baltijas kontekstā un PSRS impērijas sabrukuma kontekstā. Līdz ar to, manuprāt, palielinās krājuma nozīme, un ar laiku to (varbūt īsinātā versijā) būtu vēlams pārtulkot arī lielajās svešvalodās. Krājumā ir iekļauti gan zinātniski raksti, kas vispusīgi izvērtē vēsturiski politisko situāciju Latvijā pirms un pēc 1990. gada maija, Deklarācijas priekšvēsturi un sekas (I daļa), gan laikabiedru atmiņas (II daļa), gan dokumenti (ieskaitot līdz šim nepublicētos) un arī 4. maija AP sēdes stenogramma (III daļa); šīm sadaļām piekļaujas biogrāfiski dati par LR AP deputātiem (IV daļa), notikumu hronoloģija un bibliogrāfija. No akadēmiskā viedokļa korekti šķiet tas, ka krājumā atspoguļoti arī tie deputāti, kuri savulaik nebalsoja par Latvijas neatkarību. Piebildīsim, ka grāmatas sastādīšanas gaitā redaktors bija vērsies arī pie vairākiem "pretējās puses" politiķiem ar lūgumu komentēt šo vēsturisko notikumu viņu skatījumā, taču vairums vai nu atteicās, vai arī atstāja lūgumu bez ievērības.

Nekomentējot priekšvārdā vēsturisko notikumu norisi un nozīmīgumu Latvijai (to vispusīgi veic krājumā ievietotie raksti), gribas tomēr uzsvērt, ka šāds apkopojums ir visnotaļ savlaicīgs. 10 gados kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas vispusīga notikumu analīze un pat to dokumentēšana nav tikusi veikta. Ja salīdzina ar 1918. g. 18. novembra dokumentāciju vēstures literatūrā, tad jāatzīmē, ka pirmo 18. novembra norises atreferējumu brošūras veidā jau toreiz sniedza notikumu aculiecinieks žurnālists Georgs Haralds Jēgers: "Latvijas valsts pasludināšana 18. novembrī 1918. gadā. Rakstu vaiņags, H.J. sakopots. – Apgādn. Astra. Rīgā, 1918." (atkārtots izdevums – Rīga: Madris, 1998), bet detalizēti Latvijas valsts pasludināšana aplūkota jau daudz vēlāk

Spriča Paegles, Līgotņu Jēkaba, Feliksa Cielēna, Ādolfa Klīves, Bruno Kalniņa atmiņu grāmatās, Kārļa Ulmaņa u.c. atmiņu fragmentos un grāmatā "Latvija desmit gados". Tādēļ arī par šo vēsturisko notikumu vairākas detaļas vēsturniekam izpaliek, kas var izraisīt dažādas interpretācijas, piem., LPNP un Demokrātiskā bloka attiecību izvērtējumā.

Gribētos izsacīt vēl dažas, tīri subjektīvas pārdomas par *datumiem* Latvijas vēsturē. Atļaušos atkārtot domu, ka 4. maijs ir tas datums Latvijas vēsturē, ko varētu likt līdzās 18. novembrim. No Latvijas toreizējās sabiedrības tas prasīja ne mazāku iedrīkstēšanos kā neatkarības deklarēšana I pasaules kara beigās. Manuprāt, Latvijas vēstures kalendārā ir visai daudz sērās iekrāsotu atceres dienu, bet pavisam maz oficiāli svinamu uzvaru un līksmības dienu. Tas savā ziņā ir saprotami un pamatoti, jo mūsu tautas un Latvijas 20. gadsimta vēsture ir bijusi dramatiska, pat traģiska; varētu arī sacīt, ka šādi simboliski datumi vispār ir formāli. Un tomēr – atceres dienas sabiedrībai tieši atgādina vēstures norises, vēl vairāk – tās dod arī vēstures notikumu interpretāciju. Ja pašreizējā kalendārā pārsvarā ir "melnie" datumi, zaudējumu, nelaimju un kauna dienas, tad nākotnes kalendārā varētu būt vairāk prieka, lepnuma un gandarījuma dienu, kādas mūsu tauta ir pelnījusi. Pie šādām dienām neapšaubāmi pieder arī 4. maijs, ko ar laiku vajadzētu noteikt par svinamu dienu, *Latvijas neatkarības atjaunošanas dienu*.

Varam vaicāt, kādā Latvijā mēs dzīvojam pašreiz – 18. novembra vai 4. maija Latvijā? Turklāt pa vidu ir bijusi arī 15. maija Latvija, no kuras gan mēs norobežojamies, bet kura vismaz valsts ideoloģijā ar savu vērtību kopumu ir spēcīgi ietekmējusi un turpina ietekmēt atjaunotās Latvijas domāšanu. Manuprāt, atbilde uz jautājumu, kādā Latvijā dzīvojam, nevar būt ne viegla, ne viennozīmīga. Juridiski turpina pastāvēt 18. novembra Latvija, no kuras nevaram un negribam atsacīties, jo tā ir mūsu valstiskuma, starptautiskas atzīšanas un pēctecības garants. Taču reāli diez vai iespējams atgriezties 20.–30. gados, diez vai 50 okupācijas gadus var padarīt par nebijušiem, arī pēc sekām, ko tie atstāja uz Latvijas iedzīvotāju sastāvu un mūsu mentalitāti. Citāda kļuvusi pasaule, citi esam kļuvuši mēs paši, dzīvot nostalģijas un ilūziju pasaulē diemžēl nevar. Dzīve dod citus risinājumus, bieži vien ciniskus un nepievilcīgus. Tādēļ iespējamā atbilde varētu būt, ka dzīvojam itin kā dīvainā superpozīcijā, vienlaikus 18. novembra un 4. maija republikās, ne viena, ne otra nav ideāla, bet abas tomēr ir mūsu. Neliela, arvien mazumā ejoša iedzīvotāju daļa, galvenokārt no nepilsoņiem, joprojām vēl itin kā dzīvo PSRS telpā, bet tā nu reiz ir pagātne. Galu galā nav jau īpaši svarīgi, kā sauc bērnu – mūsu atjaunoto valsti, lai tikai tas būtu mīļš, lai izmisumā neizlauztos vārdi: "Mēs mīlam šo zemi, bet nemīlam šo valsti." Par šo problēmu runāts arī akadēmiķes Maijas Kūles šajā krājumā publicētajā ievadapcerējumā. Tie cilvēki, kas 1990. g. 4. maijā gavilēja, šodien var izsvērt, kāda ir neatkarības, brīvības cena, un, Dievs dod, izvērtēt objektīvi – ne tik daudz zaudējumus, cik neapšaubāmus guvumus. Neatkarība, brīvība –

tas vien taču ir milzu guvums, milzu vērtība, un lai nu tas pārējais izpaliek. Arī Kārlis Skalbe 1928. gadā par toreizējo realitāti ir sacījis visai rūgtus vārdus, bet uzticams Latvijai un tās neatkarībai viņš palika līdz pēdējam elpas vilcienam.

Neraugoties uz visu pretrunīgo tālāko gaitu, kuru esam izstaigājuši un ejam, lai mūsu sabiedrība saņem šo grāmatu ar apziņu, cik liela vērtība Latvijai, latviešu tautai, visai Latvijas nācijai ir bijusi 4. maija Neatkarības atjaunošanas deklarācija.

Patiešām, šis krājums būs guvums ne tikai vēsturniekiem un politologiem, bet visai Latvijas sabiedrībai. Latvijas Zinātņu akadēmija ir gandarīta, ka tā devusi ceļamaizi šim zinātnieku un politiķu, darītāju un vērotāju analītiskajam kopdarbam.

Prof. *Jānis Stradiņš*,
Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

Pielikums 2. variantam (projekti)

Maksimālais variants

Deklarācija par neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu (Pamattēzes)

Latvijas AP

1. ~~Atzīst~~ Atzīst starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām un uzskatu par nelikumīgu PSRS un Vācijas 1939. g. 23. augusta vienošanos un 1940. g. 17. jūnija PSRS agresijas rezultātātā Latvijas valsts suverēnās varas likvidēšanu.

2. AP Atzīst, ka joprojām ir spēkā ~~Latvijas Republikas~~ LR Satversmes sapulces 1922. g. 15. febr. pieņemtās LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. panti, jo 1940. g. 21. jūlija Tautas saeimas pieņemtā Deklarācija par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā ir antikonstitucionālā, ~~kas~~ Tautas saeima to pieņēmusi, ~~pieņēmta~~, pārkāpot LR Satversmes 77. pantu, saskaņā ar kuru augstākminētie Satversmes grozījumi ~~Atzīst~~ nododami tautas nobalsošanā.

3. AP Atjauno ~~LR~~ (1922. g. 15. februārī) Satversmes sapulces pieņemto LR Satversmi.

4. AP Aptur LR Satversmi, izņemot 1., 2., 3. un 6. pantu.

5. AP [Pieņem] Paeludina, ka spēkā ir visi LPSR likvidēšanas akti, kas nav pretrunā ar LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Konflikta gadījumos jautājumu izšķir

Ievads. 4. maijs šodienas skatījumā: ieguvumi un zaudējumi

1990. g. 4. maija Deklarācija ir ārkārtīgi nozīmīgs Latvijas valsts atjaunošanas juridisks, politisks un kultūrvēsturisks dokuments. Bez šīs Deklarācijas nebūtu bijusi iespējama Latvijas valsts atjaunošana. Deklarācija sniedza vispārējas nostādnes ne tikai politiskajā un tiesiskajā jomā, bet arī orientēja uz visas sabiedrības pārveidošanu ekonomikas, sociālajā, kultūras un morāles sfērā. Latvijas sabiedrībai tā vēstīja par orientāciju uz pilnīgi jaunu, ar padomju laiku nesalīdzināmu, bet Eiropas kultūrā gadsimtiem ilgi izkoptu vērtību sistēmu, kurā katrs indivīds ir brīvs, ar iniciatīvu apveltīts sabiedrības loceklis, kurā vairs nav iespējama plānveida ekonomika un totalitārisma ideoloģija. 4. maija Deklarācija simboliskā nozīmē – kā vērtību sistēmas pārmaiņu nesēja – bija Brīvības Deklarācija. Taču tā bija ideja par brīvību, pārmaiņām, nākotnes ideāliem, kas eksistēja tikai iedīglī; tolaik neviens vēl konkrēti nezināja, kā tālāk izvērtīsies pārmaiņas ekonomiskajā, tiesiskajā, kultūras, morāles sfērā, kāds būs Latvijas cilvēks un sabiedrības struktūra pēc desmit gadiem, kādi būs 4. maija Deklarācijas ieguvumi un zaudējumi.

Tā saucamās Dziesmotās revolūcijas laikā – pirms 4. maija Deklarācijas pieņemšanas – idejas par pārmaiņām eksistēja sinkrētā, tēlainā veidā, kā veselums (līdzīgi, kā tas ir raksturīgs mitoloģijai). Daudzkārt priekšplānā iznāca nevis ideju konceptuālais risinājums, bet gan simboliskas, tēlainas, mākslinieciskas norises: auseklīša zīmes valkāšana pie apģērba kā apliecinājums piederībai pie pārmaiņu veicējiem; Ievas Akurāteres dziedātās dziesmas, Māras Zālītes dzejoļu teksti, no baltsarkaniem ziediem sakārtoti Latvijas karogi utt. Idejas par neatkarīgas Latvijas valsts tiesiskajiem pamatiem bija savītas ar romantiskiem priekšstatiem par tautas gara atmošanos, politiskās prasības pavadīja utopiskas (ar iespējām nesamērotas) cerības par tūlītēju un strauju visu sabiedrības locekļu labklājības pieaugumu. Vērtību sistēmas pārmaiņās priekšplānā iznāca divas vērtības. Pirmā no tām bija *brīvība*, pie tam formā "brīvība no" (no PSRS, no totalitārās iekārtas, no komunistiskās partijas diktāta utt.); otra brīvības izpausmes forma – "brīvība priekš" tika apzināta daudz

neskaidrāk, jo tās konceptualizācija prasa ne tikai tēlainus, mitoloģiskus priekšstatus par nākotni, bet gan izvērstu, racionāli apsvērtu darbības modeli. (Filosofa Jesajas Berlina darbos šos brīvības veidus apzīmē kā "*freedom from*" un "*freedom for*".)

Otrā sinkrētiskā vērtība, pēc kuras tolaik alka, bija "labklājība", citiem vārdiem sakot, iespēja dzīvot tā, kā dzīvo vidusmēra ļaudis attīstītajās Rietumvalstīs. Priekšstati par labklājību bija visdažādākie, jo tajos summējās daudzu Rietumu kultūrai raksturīgu vērtību apvienojums, sākot ar pārticību ēdiena, apģērba, mājokļa iekārtojuma ziņā un beidzot ar iespējām ceļot, būt izglītotam un veselam. Tieksme pēc labklājības bija ļoti cilvēciska, gribas pat teikt, ka tolaik tajā nebija nekā "buržuāziski" pārdabiska, nekā izvirtīga, nekā no tām antivērtībām, par kurām tiek ironizēts, piemēram, Bunjuela filmā "Buržuāzijas diskrētais šarms" un kuras pēc desmit neatkarības gadiem ir pamanāmas Latvijas sabiedrībā.

Abas šīs globālās cilvēciskās vērtības apvienoja Latvijas teritorijā dzīvojošos cilvēkus, jo kurš gan negrib dzīvot labāk un būt brīvs. Jauno vērtību veidošanās bija romantizēta, mitoloģizēta, un lielākoties tai nebija individuālu parametru. Mēs tikpat kā visi šajos procesos bijām iekšā, cerību un iedvesmas pilni, latvieši un cittautieši. Taču kurš gan *pats* sevī bija izdomājis līdz galam, kas notiks ar iegūto brīvību dzīves individuālā aspektā, kā būs ar iegūtās brīvības dotajām iespējām celt *pašam* savu labklājību. Tolaik egoisms, varaskāre un mantkāre bija daudz mazāk attīstīta. Kā tas mitoloģizētai apziņai parasts, domāšanai piemita masveida raksturs, tā bija kopīgā, visu un galu galā "neviena" domāšana. Šo domāšanu pauda tautas tribūni, piemēram, tādas lielas personības kā Tautas frontes pirmais priekšsēdētājs Dainis Īvāns, ar kura muti runāja, ja tā var teikt, "objektīvais gars" (Hēgeļa terminoloģijā). Šķiet, ka vācu filosofam Hēgelim ir taisnība, kad viņš, analizējot sociālo un garīgo procesu norises, ievēroja, ka par sabiedrības līderiem pārmaiņu laikos top tādas personības, kas spēj reprezentēt un izteikt vispārējās nobriedušās idejas. Kad šīs idejas ir realizētas, personības, kas tās izteica, noiet no vēstures skatuves. Mitoloģizētos sižetos parasti šādas personības iet bojā reizē ar ideju realizācijas kulmināciju, lai tām nevajadzētu nonākt citā (savādākā, zemākā) statusā, lai to simboliskā loma būtu un paliktu tikai noteiktu ideju izpausme.

20. gadsimta deviņdesmito gadu vēsturiskajos notikumos Latvijā Tautas frontes izteiktās idejas par valstisko neatkarību uzvarēja un guva atspoguļojumu 4. maija Deklarācijā, Tautas frontes vadība (izņemot Sandru Kalnieti) tika ievēlēta Augstākajā Padomē un līdz ar to pārgāja citā sociālā un politiskā statusā. Taču gadu gaitā kļuva redzams, cik grūti ir mainīt garīgo procesu virzītāja simbolisko lomu pret politiskā darbinieka lomu (visspilgtāk tas izpaudās Daiņa Īvāna dzīvē, jo viņš atteicās no Augstākās Padomes priekšsēdētāja vietnieka pienākumiem un aizgāja no politikas). Šīs lomu pārmaiņas grūtības savā veidā pārdzīvoja visi politisko procesu dalībnieki, kas nogāja attīstības ceļu no līdzdalības Tautas frontes organizētajās manifestācijās

Mežaparka lielajā estrādē vai Daugavmalā līdz noteiktu politisku, administratīvu amatu ieņemšanai jau neatkarīgajā Latvijas valstī. Tas bija ceļš no emocionālas, mitoloģizētas, romantiskas, politiski vispārīgas līdzdalības uz politiski konkrētu atbildību un tiesisku rīcību jauno varas struktūru vārdā.

Tas bija ceļš no Mežaparka melodijas uz 4. maija Deklarāciju, no dziesmas uz tiesiski un politiski nozīmīga teksta radīšanu.

Šādu ceļu var noiet tikai sabiedriski un politiski nobriedusi tautas apziņa. Tāda tā tolaik arī bija. Šo nobriedušo apziņu pārstāvēja 138 AP deputāti, kas nobalsoja par 4. maija Deklarācijas pieņemšanu, pret nebija neviena, atturējās viens. Es nekavēšos pie tiem 57, kuri zāli pameta, lai balsošanā nepiedalītos.

Tas bija vēsturisks solis ne tikai Deklarācijas politiskā satura dēļ, bet arī tāpēc, ka tā rezumēja robežlīniju, kad mitoloģiski romantiskais, garīgais pacēlums pārveidojās rīcībā, kuru stiprināja leģitīmās varas struktūras. Dokumenta teksts vairs nebija tikai un vienīgi mitoloģiskā atbrīvošanās procesa sastāvdaļa; tas sāka spēlēt patstāvīga, procesus virzoša dokumenta lomu. Tomēr, ja 4. maijam nebūtu sekojuši 1991. gada augusta notikumi, kad Latvijas valsts atguva reālu suverenitāti, tad 4. maija Deklarācija droši vien būtu palikusi kā teksts, kas savā dziļākajā būtībā līdzinās dziesmai.

Neskatoties uz politiskās opozīcijas aicinājumiem pretoties pārmaiņu gaitai, Latvijas iedzīvotāji astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmito gadu sākumā darbojās relatīvi konsolidētā veidā. Vispārcilvēciskās vērtības, kas sakņojās idejās par brīvību un labklājību, deva leģitimizāciju 4. maija Deklarācijai, kura iezīmēja kontūras valsts atjaunošanas ideoloģijai (ar ideoloģiju būtu jāsaprot pozitīva, vienmēr vajadzīga mācība par idejām, kas apvieno sabiedrību un pamato valsts pastāvēšanu).

Ja Deklarācija, līdzās Satversmes atjaunošanai, notikumiem piešķīra valstisku un politisku karkasu, tad pārējās sabiedrības sakārtošanas jomas – ekonomika, civiltiesības, cilvēktiesības, kultūra, izglītība, māksla – sāka klibot uz priekšu kā nu katra mācēdama. Atrodoties romantizētā mitoloģiskā priekšstata par sabiedrības attīstību valgos, visas šīs sfēras kopā izskatījās itin ciešami – visām tām tika ierādīta kāda niša un attīstības iespējas. Likās, ka visiem būs pienācīga dzīve politiski neatkarīgajā Latvijas valstī – gan mākslinieciem, gan zinātniekiem, gan skolotājiem, gan ārstiem, gan latviešiem, gan dažādu tautību pārstāvjiem utt. Taču līdz ar mitoloģizētās apziņas izsīkumu un pārveidošanos, romantiskās jūsmas izbeigšanos, vērtību sistēmas sarežģīšanos (kas vēsturē, tajā skaitā 20. gadsimta vēsturē, ir parasta lieta) iestājās pavisam citi dzīves un spēles noteikumi. Par Latvijas valsts ideoloģijas pamatidejām kļuva demokrātijas, Eiropas kultūras vērtību un liberālisma ieviešana visos līmeņos – gan sabiedrības, gan grupu un individuālajā līmenī.

Lai gan Rietumu sociālajā domā arvien vairāk kritizē liberālisma ideju (šaurā, politiskā nozīmē), par to var runāt arī plašā nozīmē – kā par Rietumu civilizācijas vērtību sistēmu, kuras vienā polā atrodas pašpietiekama individua-

litāte, risku uzņemties spējīga, zinoša, brīva un aktīva personība, kas pati veido savu dzīvi, bet otrā polā – pārliecība par kopīgo labumu (par nepieciešamiem nodokļiem kā kopīgā labuma avotu, par tiesisko sakārtotību, atbildību, normām un likumiem). Liberālisms nāk ar prasību pēc izglītota, uzņēmīga, ar gribasspēku apveltīta, atbildīga indivīda, kam ir svētas vispārcilvēciskās vērtības, morāle, darbs. Lai varētu realizēties idejas par brīvību un labklājību, nepieciešams, kā ir teicis Eiropas filosofiskā liberālisma tēvs Imanuels Kants, kategoriskais imperatīvs, t.i., vispārējs morālais likums, savas rīcības saskaņošana ar kopējām interesēm.

Bet šeit sākas pretrunas ar Dziesmotās revolūcijas laika dzīves apjēgsmi, kas balstījās uz romantizētiem kopveseluma principiem. Demokrātija un liberālisms liek domāt katram un ikvienam, liek domāt par to, ko iesākt ar iegūto brīvību un kā ar savām pūlēm (neizslēdzot pūles visas sabiedrības labā) tikt pie labklājības. Šī pašpietiekamā domāšana un vērtību sistēma vairs nevar balstīties uz mitoloģizētu kopības izjūtu, bet gan uz personisku atbildību un darbību. Taču tādas mūsdienu Latvijas sabiedrībā ļoti pietrūkst.

Cilvēki nav gatavi gaidītajām vērtībām, jo tās prasa izglītotību, kultūru, zināšanas, juridisko kompetenci, politisko uzticēšanos un daudzas citas attieksmes un spējas, kas Rietumu sabiedrībā cilvēku prātos un rīcībā ir iestrādātas gadsimtu gaitā. Par valsts attīstības ideoloģisko pamatu bija jākļūst izglītībai, kultūrai, morālei, cilvēka cienīgas stājas izkopšanai. Taču tā tas nenotiek. Politiskās tēzes par izglītības un kultūras prioritāti paliek tikai "deklarācijas" līmenī. Redzams, ka pats vārds "deklarācija" pēdējo desmit gadu laikā ir zaudējis savu pacilājošo, notikumus virzošo nozīmi. Tas ir pārvērties par apzīmējumu tekstam, kas diezin vai tiks īstenots. Virsroku politiskajos un biznesa notikumos ir guvusi neafišēta darbošanās, nedeklarētas vienošanās; cik gan daudz nav runāts par to, ka amatpersonām ir jāprasa deklarēt visus savus ienākumus, taču deklarācijās allaž paliek kaut kas neuzrādīts. Tagad daudziem liekas, ka deklarācijas nevis virza, bet aptur, nevis sekmē, bet traucē. Kaut gan pēc savas būtības ideja par *deklarāciju kā tiesisku tekstu* nav mainījusies; izmainījusies ir politiskā prakse un morālā stāja.

Viena no valsts attīstības idejām ir demokrātija. Taču tās ieviešanu politisko lozungu līmenī pārņem politiķu elite, un idejas par demokrātiju, kas prasa *katra* indivīda apzinīgu iesaistīšanos sabiedriskajās norisēs, negūs piepildījumu. Atkal jāatgriežas pie domas par izglītības, kultūras un morālās stājas prioritātēm, kas netiek veicinātas.

Valsts un sabiedrības veidošanu var salīdzināt pārnestā nozīmē ar pankūku cepšanu. Protams, salīdzinājums ir ļoti sadzīvisks un no kulinārijas jomas, taču tam ir sava līdzība. Lai izceptu jēdzīgas pankūkas, ir nepieciešama panna un mīkla, kas sastāv no miltiem, pieniņa, oliņām, sāls un cukura. Visas sastāvdaļas vajag tik daudz, cik tās vajag, citādi pankūkas nebūs ēdamas. Mūsu valstī, kā man šķiet, mīklas bļodā maisās galvenokārt "sāls" – mūsu politiķu elite, kas patiešām tēlo "dzīves sāli", un "miltiņi", tas ir – daudzie cilvēciņi,

kas veido sabiedrību, katrs būdams atsevišķs "miltiņš". "Oliņu" tikpat kā nav, "pieniņa" arī, nemaz nerunājot par "cukuriņu".

Kas notiek? "Miltiņi" pa tiešo saduras ar "sāli" – protams, "sāls" kož acīs un "miltiņi" to necieš. Nav pastarpinājuma, nav "mīklu" saistošās vielas, par kuru vajadzēja būt "olām" – ar to es saprotu izglītību, kultūru, mākslu, t.i., visas tās vērtības, kas spēj cilvēkus saistīt, salīmēt, apvienot. Sabiedrība netop gatava kā garšīga "pankūka", drīzāk tā ir maz baudāma un politiski pārsālīta. Taču neizdodas, pat izmantojot dažādas metaforas, iestāstīt politiskajai "sālij", ka tā nevar eksistēt un tikt leģitimizēta (atzīta) bez mīkstinošā, izskaidrojošā, pastarpinošā materiāla, bez cieņas pret izglītību, zinātni, kultūru un mākslu.

Ekonomikas un finansu sistēmas pārveidošana tiek izvirzīta par visu bijušo un esošo valdību primāro uzdevumu, sociālo, kultūras un izglītības sfēru "uzraugot" tikai ar acu skatiena maliņu, t.i., joprojām kā padomju laikā atstājot malā pēc pārpalikuma principa. Lai gan valdības taisnojas, ka tā nav, tomēr politiskās varas uzvedība sniedz liecības ik brīdi par to, ka tā ir. Taču parādās kāda neliela progresīva iezīme šo sfēru sakārtošanā: valsts programmu veidošana kultūrā, izglītībā, zinātnē. Taču atkal šķiet, ka šīs programmas paliks tikai "deklarāciju" līmenī, jo pārāk maz ir mehānismu, kas virzīti uz lielu stratēģisku mērķu sasniegšanu.

Tiesību sfēra ir viena no būtiskākajām demokrātiskas un civilizētas valsts veidošanā, tāpēc tās nopietnai sakārtošanai un ticībai tiesu iestādēm būtu jāvelta pirmšķirīga uzmanība. Tiesību sfērā ir notikušas būtiskas pārmaiņas, piemēram, ir tikusi pieņemta Satversmes otrā daļa par cilvēktiesībām. Diemžēl cilvēktiesību konstitucionāla nostiprināšana Latvijas sabiedrībā neizsauca nekādu rezonansi, lai gan jāatzīst, ka tieši cilvēktiesību idejā ir iemiesotas tās vērtības – brīvība, cilvēka cienīga dzīve, labklājība, morāle – par kurām tauta cīnījās Atmodas laikā. Iespējams, ka sabiedrībā nav nekādas sajūsmas par šo humāno tiesību aspektu tādēļ, ka tajā saskata tikai deklaratīvu raksturu.

Tātad, savulaik 4. maijā nonākot apziņas stāvoklī, ko raksturoja Deklarācijas kā tiesiska teksta pieņemšana, mēs pa šiem desmit gadiem neesam tikuši ārā no šī stāvokļa, neesam pratuši radīt deklarāciju realizācijas mehānismus, neesam spējuši izveidot sistēmu, kurā teksti savienojas ar darbībām un darbības pamatojas uz tekstiem. Bet tādam jābūt Eiropas civilizācijas brieduma rādītājam. Taču patlaban Saeimas politisko grupu pretrunas un savtīgums parādās likumos, padara tos īslaicīgus un piemērotus tikai atsevišķai vajadzībai, nevis valstij vai tiesībām kopumā.

Latvijā morāles diskurss tiek pakļauts politiskā izdevīguma diskursam. Morāles piesaukšana sāk kalpot citiem mērķiem, līdz ar to pilnīgi degradējot savu būtību, jo morāles vērtējuma būtība ir būt galīgai instancei, t.i., būt savā un ideālu labā, nevis kaut kā cita – izdevīguma, intrigu, politiskās izrēķināšanās labā. Diezin vai Latvijā ir bijis gadījums, kad politika būtu pakļāvusies morālei, nevis morāles tēmas pakļāvusi sev. Ar nožēlu jāatzīst, ka daļa rakst-

nieku, žurnālistu, zinātnieku un inteliģences ļauj sevi ievilkt šajā morālā diskursa pazemošanā un izmantošanā citiem mērķiem. Notikumus un rīcību tagad mēra ar intensitāti, rezultātu, interesēm, efektivitāti. Dzīve rit funkcionālā pragmatisma diskursā. Tajā galvenokārt darbojas tādi vērtējumi kā derīgs–nederīgs, funkcionāls–nefunkcionāls, jēgpilns–absurds, pieņemams, atraidāms utt. Te svarīga ir intensitāte, nevis samērojamība ar normu, ideālu. Partijas ievēlam pēc tā, cik tās sola būt noderīgas, funkcionālas. Vai kāds atzīst kādu partiju par labu vai ļaunu, vai vērtē to līderus pēc individuāliem, morāliem, vispārcilvēciskiem un inteliģences kritērijiem?

Darbības rezultāti mūsdienu sabiedrībā tiek gaidīti ļoti ātri, jo dzīves temps ir ārkārtīgi paātrinājies. Uz ilgstamību un stabilitāti orientētie teksti nav spējīgi noturēties apritē. Tāpēc prioritāti iegūst rīcības plāni konkrētam brīdim, kurus cenšas izpildīt, nevis stratēģiskas programmas, kuras nākas pārrakstīt līdz ar katra brīža politisko spēku maiņu.

Spēkā ir jēgas un absurda attiecību princips. Jēga tiek piedēvēta īslaicīgajam, ilglaicīgo atstājot "pelēkajā zonā". Taču īslaicīgi iegūtā jēga ātri vien pārvēršas par absurdu. Tā, piemēram, vienas valdības aizsāktā pensiju reforma tiek degradēta līdz absurdam, jo tās pamatā esošie stratēģiskie principi sāk zaudēt savu jēgu īslaicīgu problēmu prioritārās risināšanas dēļ.

Savā ziņā 4. maija Deklarācija ieiet vēsturē, jo tās politiskais mērķis – neatkarīga Latvija – ir sasniegts. Taču Deklarācijas jēga bija dziļāka, un tajā vajadzētu ieklausīties no jauna. Atjaunotajai Latvijas valstij jāattīstās ne tikai kā suverēnai, neatkarīgai, demokrātiskai republikai, bet tajā ir jākopj arī dziesmotās revolūcijas laikā alktās vērtības: brīvība "kaut kam", t.i., pilnvērtīgam, laimīgam, darbīgam un atbildīgam cilvēkam. Kamēr tas neveidos Latvijas valsts satvaru, tikmēr Deklarāciju nevarēs uzskatīt par izpildītu.

Maija Kūle,
filozofijas habilitētā doktore,
akadēmiķe

I daļa

4. maija Deklarācijas vēsturiskie un tiesiskie aspekti

I daļa

4. maija Deklarācijas vēsturiskie un tiesiskie aspekti

Dītrihs Andrejs Lēbers (Hamburga)

Latvijas neatkarības atjaunošanas prasības dažos dokumentos pirms 1990. gada 4. maija

4. maija Deklarācija ir Latvijas Republikas kontinuitātes pamats. Tieši šis akts dokumentē, ka Latvija ir atjaunota un ka tagadējā valsts turpina 1918. gadā dibināto Latviju.

I. Atjaunošanas apstrīdētāji

Taču izrādās, ka ir tādas valstis, kas apstrīd Latvijas atjaunošanu un līdz ar to neatzīst Latvijas kontinuitāti.[1] Līdzīgi uzskati dažviet izvirzīti arī zinātniskajā literatūrā.[2] Bet tā nav tikai teorija. Pietiek norādīt uz divām praktiskām problēmām: pilsonību un Abreni. Situāciju sarežģī fakts, ka Eiropas Savienība prasa, lai kandidātvalstis pašas likvidē no pagātnes pārmantotus strīdus ar saviem kaimiņiem.[3] Latvijas gadījumā runa ir par strīdu ar Krievijas Federāciju, kas neatzīst Latvijas kontinuitāti ar pirmskara Latviju un kas Latviju uzskata par jaundibinātu valsti.[4]

---

1 *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem. 1918–1998*, Rīga, 1999, 209. lpp.; Ineta Ziemele, *State Continuity and Nationality in the Baltic States*, Ph.D.dissertation, Cambridge, 1998, 190.–191. lpp.

2 Piemēram, S[tanislav] V. Černičenko, 'Kontinuitet, identičnost' i pravopreemstvo gosudarstv', *Rossijskij ežegodnik meždunarodnogo prava 1996–1997*, Sankt Peterburg, 9.–44. lpp. (ar kopsavilkumu angļu val.); tas pats, *Diena*, 1998. g. 27. aug., 11. lpp.; atbilde: Aivars Fogels, turpat, 28. aug., 12. lpp.

3 Eiropas [Savienības] Padomes (*European Council*, nesajaukt ar *Council of Europe*) 1993. gada Kopenhāgenas tikšanās noteikumi. Šim dokumentam sekoja Eiropas Savienības Ministru padomes 1993. gada lēmums sasaukt konferenci par Stabilitātes pakta noslēgšanu: *Official Journal of the European Communities*, 1993, Nr. L 339/1. Sk. 10. vēri.

4 Par Padomju Savienības reakciju uz 1990. gada 4. maija Deklarāciju sk.: Ukaz Prezidenta 1990. goda 14. maja, *Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR*, 1990, nr. 21–369; Latvijas atbilde: *Ziņotājs*, 1990, nr. 23, 1299.–1301. lpp.

Galvenais Krievijas arguments ir tāds, ka Latvija 1940. gadā esot devusi savu piekrišanu Padomju karaspēka ienākšanai un ka, kļūstot par Padomju Savienības republiku, pirmskara Latvija esot zaudējusi savu suverenitāti. Ja tas tā ir noticis, nepietiekot – apgalvo Krievija – anulēt tā laika lēmumus tagad, tas ir "retrospektīvi", kā to ir darījusi 4. maija Deklarācija.

Taču ir skaidrs, ka 1940. gada lēmumu anulēšana padomju režīma laikā reāli nebija iespējama. Tāpēc aktuālu nozīmi iegūst prasības par Latvijas neatkarības atjaunošanu, kuras izvirzītas jau p i r m s 1990. gada 4. maija Deklarācijas ā r p u s Padomju Savienības, tas ir, trimdā. 50 gadu gaitā daudzi tādi dokumenti tika iesniegti valstīm un starptautiskām organizācijām.

Analīzei šī raksta ietvaros esmu izvēlējis divus dokumentus, proti, Latvijas senatoru atzinumu par Satversmi un Pasaules brīvo latviešu apvienības (PBLA) memorandu, kas tika iesniegts Helsinku konferences dalībvalstīm (turpmāk īsi: memorands). Pirmais dokuments sastādīts 50 gadus atpakaļ, otrais ir kādus 25 gadus vecs. Senatoru atzinumā piedalījās 5 no 7 toreiz dzīvajiem senatoriem trimdā. PBLA bija centrālā trimdas latviešu organizācija ārpus padomju bloka. Abi dokumenti tātad ir pietiekoši autoritatīvi. Abi ir rūpīgi izstrādāti un izsvērti. Taču jāapzinās, ka politiskā situācija ir mainīga un līdz ar to mainās perspektīva. Nebūtu taisnīgi gaidīt izsmeļošas atbildes uz visiem mūsdienās Krievijā izvirzītajiem argumentiem. Varu apliecināt, ka tādas atbildes ir, bet šajā rakstā to neizvirzu par savu uzdevumu. Ar šādām atrunām salīdzināšu abus dokumentus savā starpā un arī ar 4. maija Deklarāciju.

II. Atjaunošanas vietējo tiesību aspekts: 1922. g. Satversme

Sāksim ar jautājumu, vai 1922. gada Satversme saglabājusi savu spēku līdz 1940. gadam, kad jaunievēlētā Saeima nolēma lūgt Padomju Savienību uzņemt Latviju savā sastāvā. Ja Satversme ir bijusi spēkā, Saeimas 1940. gada lēmums bija jānodod tautas nobalsošanai, taču tā nenotika. Jautājums par Satversmes spēkā esamību tātad ir būtisks. Šaubas izraisa 1934. gada 15. maija apvērsums: toreiz pučisti apturēja Saeimas darbību.

Senatoru atzinums norāda, ka līdz 1940. gadam "nebija neviena likuma, kas būtu šīs pamatnormas atcēlis". Pamatojot šo uzskatu sīkāk, senatori nonāk pie secinājuma, ka Satversme "ir jāatzīst vēl tagad par spēkā esošu"[5].

[5] Senatori savu atzinumu devuši, atbildot uz "Latvijas Saeimas priekšsēža v[ietas] i[zpildītāja] biskapa J[āzepa] Rancāna priekšlikumu". Tas izskaidrojams ar to, ka trimdā Alfrēds Valdmanis (1947. gadā ievēlētais Latvijas Centrālās padomes vadītājs) bija apgalvojis, ka 1922. gada Satversme 15. maija apvērsuma rezultātā neesot spēkā un ka tāpēc Saeimas priekšsēža funkcijas nevarot pāriet uz bīskapu Rancānu kā pēdējās Saeimas priekšsēža otro biedru (Ādolfs Šilde, *Valstsvīri un demokrāti*. Brooklyn, N.Y., 1985, 363.–364.lpp.; Boriss Zemgals, *Dienās baltās nebaltās*, Rīga, 1998, 150.–151., 155., 166. lpp.). Ar senatoru atzinumu polemizē sūtnis J. Feldmanis, *Londonas avīze*, 1948. g. 21. maijs, 1.–2. lpp.

Memorands nemēģina īpaši pamatot, ka Satversme saglabājusi savu spēku pēc 15. maija apvērsuma, bet vienkārši vadās pēc tā, ka Saeimas 1940. gada lēmums par iestāšanos citā valstī nav bijis saskaņā ar Satversmi.

4. maija Deklarācija līdzīgā kārtā – tas ir, neskarot 15. maija problemātiku – konstatē, ka Satversme "*de jure* ir spēkā līdz šim brīdim".

Satversmes jautājumā tātad no visiem trim dokumentiem pamatotu analīzi sniedz vienīgi senatoru atzinums.[6]

III. Atjaunošanas starptautiski tiesiskie aspekti

Pievēršoties Latvijas atjaunošanas starptautiski tiesiskajiem aspektiem, aplūkosim mūsu dokumentus attiecībā uz Krievijā izvirzīto argumentu, ka Latvijas valdība 1940. gadā esot piekritusi padomju karaspēka ienākšanai un ka pirmskara Latvija ar iestāšanos Padomju Savienībā esot zaudējusi savu suverenitāti.

1. Valdības piekrišana

Krievijas juristi atzīst, ka pirmskara Latvijas valdība savu piekrišanu devusi spēka lietošanas rezultātā, bet norāda uz to, ka starptautiskās tiesības 1940. gadā spēka lietošanu vai piedraudēšanu vēl neaizliedza. Pievērsīsimies tam, kādas atbildes piedāvā iepriekš minētie dokumenti.

Senatori savā atzinumā nemin valdības piekrišanu. Kvalificējot svešā karaspēka ienākšanu Latvijas teritorijā kā "okupāciju", senatori uzsver, ka tas noticis, "laužot vienpusīgi noslēgtos .. līgumus, starp citu .. 1932. gada .. neuzbrukšanas līgumu". Norāde uz šo līgumu atspēko Krievijas argumentu, ka starptautiskās tiesības toreiz vēl neaizliedza spēka lietošanu. Līguma 1. pantā abas valstis apņēmās atturēties no jebkādiem "vardarbības darbiem" *(nasilstvennye dejstvija, acts of violence)*.[7] Tas nepārprotami dod pamatu padomju rīcību kvalificēt kā pārkāpumu.

Memorands klusē par valdības piekrišanu. Šo kritiku es brīvi varu izteikt, jo es pats biju juridiskās daļas autors (sadarbībā ar citiem, kuri rediģēja mana teksta projektu). Tomēr memorandā ir iekļauta atsauce uz nupat citēto 1932. gada Neuzbrukšanas līgumu un reproducēti attiecīgie līguma panti.

---

[6] Pirmskara Latvijā Tieslietu ministrija Satversmes tekstu nebija iekļāvusi likumu krājumā, kurā uzņemti "spēkā esošie likumi .., kas izdoti .. līdz 1934.gada 15. maijam": *Likumkrājuma izvilkums par laiku no 1919. g. līdz 1934. g. 15. maijam*, Rīga, 1939, 3. lpp. Ministrija savu lēmumu motivēja ar to, ka Satversmes nozīme esot "visai maza" (turpat, 126. lpp.). Sk. interviju ar D. A. Lēberu grāmatā: Latvijas Zinātņu akadēmija. *Baltijas valstis likteņgriežos*, Rīga, 1998, 32.–33. lpp.

[7] *League of Nations Treaty Series*, Vol.148, p.123; *Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie .. 1930–1938*, Riga, vol. 2 p.128; Alfreds Bilmanis, *Latvian–Russian Relations*, Washington D.C., 1944, pp.170–172.

4. maija Deklarācija tāpat nepiemin valdības piekrišanu. Tā arī neatsaucas uz 1932. gada Neuzbrukšanas līgumu. Šajā ziņā izpaliek atbilde neatkarības atjaunošanas apstrīdētājiem.

2. Suverenitātes zaudēšana

Tagad aplūkosim mūsu dokumentus attiecībā uz Krievijas argumentu, ka Latvija 1940. gadā ir zaudējusi savu suverenitāti. Šis arguments ir vērā ņemams, ja atzīst, ka ir notikusi likumīga aneksija.

Neviens no trim dokumentiem neiztirzā "aneksiju". **Senatori** runā par okupāciju kā "kailas varas aktu". **4. maija Deklarācija** kvalificē padomju karaspēka ienākšanu kā "militāru agresiju", kuras rezultāts bija "okupācija un .. suverēnas valsts varas likvidēšana". **Memorands** lieto tādus jēdzienus kā "nelikumīga iekļaušana" un "vardarbīga iekļaušana". Tātad neviens no trim dokumentiem neatzīst "likumīgu aneksiju". Tieši otrādi – no tiem izriet, ka Latvija juridiski savu suverenitāti ir saglabājusi arī pēc 1940. gada.

Pamatojot šādu nostāju, **4. maija Deklarācija** atsaucas arī uz 1939. gada Molotova-Ribentropa paktu. **Memorands** Molotova-Ribentropa paktu – argumentu izvērš salīdzinot Baltijas valstu likteņus ar citu Molotova-Ribentropa paktu upuru statusu. Memorands dokumentē, ka visas pārmaiņas, kuras izraisījis Molotova-Ribentropa pakts, pēc kara tika noregulētas. Somijas un Rumānijas gadījumā tas notika Miera līguma ceļā, Polijas gadījumā – uz Jaltas un Potsdamas vienošanos pamata. Vienīgi Baltijas valstīs Molotova-Ribentropa pakta sekas netika likvidētas. Šādam salīdzinājumam ir tālejoša nozīme un noved pie secinājuma, kas spilgti raksturo Latvijas mūsdienu situāciju.

IV. "Klibojošā" atjaunošana

Kad Baltijas valstīm pašām izdevās atjaunot neatkarību, atjaunošanas pamatā nebija nekāds miera līgums vai kādas citas starptautiskās vienošanās. Turklāt Krievija līdz šai dienai atsakās atzīt Latvijas atjaunošanu. Tas nozīmē, ka Latvijas kontinuitāte "klibo". Šis jēdziens patapināts no starptautiskajām privāttiesībām: ja kāda laulība ir spēkā vienā valstī, bet nav atzīta citā valstī, pieņemts runāt par "klibojošo" laulību. Kamēr Latvijas kontinuitāte "klibo" Otrā pasaules kara sekas Baltijas reģionā nav vēl likvidētas.

Tas kontrastē ar tām Rietumu valstīm, kuras kļuva par Otrā pasaules kara upuriem, jo šajās valstīs kara sekas jau sen likvidētas. Vācijai bija jāatdod visas teritorijas, kuras tā bija ieguvusi pēc 1937. gada. Sabiedrotie piespieda Vāciju arī uzņemt visus savus pilsoņus, kurus tā bija nometinājusi okupētajās teritorijās.[8] Līdzīgi arī Japānai bija jāatsakās no teritoriālajiem iekaro-

[8] PSRS, ASV un [Lielbritānijas] Apvienotās Karalistes 1944. g. 12. septembra Protokols par Vācijas okupācijas zonām; to pašu valstu un Francijas 1945. g. 5. jūnija Deklarācija par Vācijas sakāvi. Teksti: *Sbornik dokumentov Moskovskoj, .. Berlinskoj konferencij* .., Moskva, 1946, 67., 77. lpp.

jumiem[9]. Japāna turklāt atvainojusies par okupētajā Korejā un Ķīnā pastrādātajiem kara noziegumiem.

Pretēji tam Baltijas valstīm līdz šim jebkāda *restitutio in integrum* (atjaunošana pirmatnējā stāvoklī) ir liegta. Pat otrādi: tām uzlikts pienākums pašām noregulēt Otrā pasaules kara mantojumu, tas ir, nokārtot teritoriālus strīdus un uzņemt citu valstu pilsoņus. To nosaka Kopenhāgenas kritēriji (1993) un Stabilitātes [Baladūra] pakts (1995).[10] Latvija ir palikusi ārpus līgumu sistēmas, kas likvidē Otrā pasaules kara sekas. Tas rada asimetriju un nevienlīdzību. Šī netaisnība zaudēta cilvēku apziņā Rietumeiropā un dažkārt arī Latvijā. Iepriekš apskatītie dokumenti atgādina mums šo netaisnību.

Par autoru

Dītrihs Andrejs Lēbers (*Loeber*), Dr. iur., Dr. h.c., profesors (emeritus) Ķīles universitātē. Dzimis 1923. g. Rīgā senatora Augusta Lēbera ģimenē. Studējis tiesības Mārburgas universitātē. Ieguvis Hāgas starptautisko tiesību akadēmijas diplomu (1951) un maģistra grādu Kolumbijas universitātē Ņujorkā (1953). Bijis tiesību profesors Ķīles universitātē (kopš 1966. g.) un tās Juridiskās fakultātes dekāns (1985–1987), viesprofesors Kalifornijas universitātē Berklijā, LU, Tartu universitātē u.c. Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis (1990), LU Goda doktors (1991), Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks (1995).

---

[9] 1943. gada Kairo konference; 1951. gada San–Francisko Miera līgums

[10] 1995. gada Stabilitātes [Baladūra] pakts. Teksts: *The Pact on Stability in Europe*, Paris, 1975, 12 lpp., Annex; vācu tulkojums: *Blätter für deutsche und internationale Politik*, Mai 1995, 618.–624. lpp.

Tālavs Jundzis (Rīga)

Vēsturiski politiskā situācija laikā, kad tapa 4. maija Deklarācija (1990. g. marts–maijs)

Doma par Latvijas neatkarību no PSRS kā iespējamu realitāti, lai arī grūti sasniedzamu, tautas ievērojamas daļas apziņā nostiprinājās 1989. gada otrajā pusē un turpināja attīstīties 1990. gadā, kad Latvija gatavojās kārtējām Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanām. Labvēlīgus apstākļus tam bija sagatavojusi plašā tautas Atmoda, kas nepieredzētu vērienu ieguva jau 1988. gada vasaras beigās un īpaši rudenī, kad notika Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. Sākotnēji tautas kustība noritēja Mihaila Gorbačova aizsāktās *pārbūves* ietvaros un to raksturoja prasības pēc lielākas brīvības un reālas demokrātijas, Latvijas patiesas suverenitātes nodrošināšanas Padomju Savienības sastāvā. Drīz vien kļuva redzams, ka M. Gorbačova reformas vērstas uz to, lai sociālismu padarītu cilvēcīgāku, bet ne lai nodrošinātu patiesu brīvību un īstu demokrātiju. Centrs Maskavā nebūt nesteidzās atdot daļu savas varas savienotajām republikām un nodrošināt to suverenitāti. Šādos apstākļos LTF Domes valde 1989. g. 31. maijā nolēma aicināt savus biedrus un atbalstītājus uzsākt plašu diskusiju par Latvijas neatkarību ārpus PSRS. Jau pēc dažiem mēnešiem lielākā, masveidīgākā un ietekmīgākā tautas kustība – LTF savā 2. kongresā pasludināja mērķi sasniegt Latvijas pilnīgu neatkarību.

LTF: parlamentārais ceļš uz neatkarību

Jaunā LTF programma, kuru pieņēma tās 2. kongress 1989. g. 7.–8. oktobrī, balstoties uz vēstures faktiem un starptautisko tiesību normām, argumentēja Latvijas tiesības uz neatkarības atjaunošanu. Tās izrietēja no Staļina-Hitlera pakta slepenajiem protokoliem, uz kuriem pamatojoties Latvija un pārējās Baltijas valstis 1940. gadā tika okupētas un ar varu pievienotas Padomju Savienībai.[1] To oficiāli jau bija atzinusi Latvijas PSR AP savā 1989. g. 28. jūlija Deklarācijā par Latvijas valsts suverenitāti. Savukārt dažus mēnešus vēlāk 2. PSRS Tautas Deputātu Kongress nosodīja Staļina-Hitlera pakta slepenos

[1] *Latvijas Tautas frontes 2. kongress. Programma. Statūti. Rezolūcijas.* – R., 1990, 7. lpp.

protokolus un atzina tos par spēkā neesošiem kopš parakstīšanas brīža. Latvijas pilsoņi referendumā nekad netika atteikušies no savas neatkarības, līdz ar to no starptautisko tiesību viedokļa padomju okupācija un aneksija juridiski nepārtrauca 1918. gadā proklamētās LR pastāvēšanu – tikai prettiesiski likvidēja tās suverēno valsts varu. Tās atjaunošanu uzņēmās LTF.

LTF 2. kongresā apstiprinātā Programma paredzēja samērā skaidru un, kā izrādījās vēlāk, – pareizu stratēģiju neatkarības atgūšanai. Tā noteica pārejas posmu uz neatkarību – īpaša politiskā un ekonomiskā statusa izveidošanu Latvijā.[2] Vēlāk šis pārejas posms tika iekļauts arī 4. maija Deklarācijā. Svarīgs bija LTF programmatiskais atzinums, ka gan pārejas posms, gan pati neatkarības sasniegšana īstenojami tikai valsts varas līmenī. Šai nolūkā tika paredzēts koncentrēt LTF politiku, ideoloģiju un organizatorisko darbību, lai panāktu maksimālu LTF pārstāvniecību vietējās padomēs (kuru vēlēšanas bija paredzētas jau decembrī) un Augstākajā Padomē. LTF stratēģijas veidotāji paredzēja arī nepieciešamību AP izveidot savu frakciju, kas konsekventi vadītos pēc LTF Programmas nostādnēm. Atkarībā no šīs frakcijas lieluma tā realizētu vai nu valdošās koalīcijas, vai opozīcijas politiku Augstākajā Padomē.[3]

Lai gan LTF kopš tās izveidošanas bija uzkrājusi ievērojamu ārpusparlamenta opozīcijas pieredzi, tomēr arī darbība parlamentā tai vairs nebija sveša. Jau PSRS tautas deputātu vēlēšanās 1989. g. 26. martā Latvijā 80 % no visiem deputātu mandātiem ieguva LTF atbalstītie kandidāti. Viņi ne tikai uzkrāja vērā ņemamu parlamentārā darba pieredzi, bet arī tuvināja Latviju neatkarībai. Lai atceramies tikai PSRS AP 1989. g. 27. novembrī pieņemto likumu par Baltijas republiku saimniecisko patstāvību vai 2. PSRS TDK 1989. g. 24. decembra lēmumu par PSRS un Vācijas slepeno protokolu anulēšanu, kuru pieņemšana kļuva iespējama, pateicoties arī mūsu deputātu aktīvai un profesionālai darbībai.

Latvijas neatkarību tuvināja arī LPSR XI sasaukuma Augstākā Padome, kura tika ievēlēta vēl pirms Atmodas sākuma. Tai ne tikai nācās rēķināties ar konsekventu un mērķtiecīgu sabiedrības noskaņojumu un spiedienu, bet arī tajā pašā arvien vairāk deputātu sāka atbalstīt LTF vai kļuva par tās biedriem. Ar lielu balsu vairākumu LPSR XI sasaukuma AP pieņēma lēmumu par valsts valodas statusa noteikšanu latviešu valodai (1988. g. 6. decembrī) un Valodu likumu (1989. g. 5. maijā). Tā pirmā Padomju Savienībā 1989. g. 10. novembrī izdarīja grozījumus LPSR Konstitūcijā, ieviešot alternatīvo dienestu pretstatā dienestam PSRS Bruņotajos spēkos. Nozīmīgi bija arī 1990. g. 11. janvārī

[2] LTF Programma pārejas perioda ekonomiskā un politiskā statusa ietvaros paredzēja atzīt un tiesiski garantēt pilnīgu Latvijas ekonomisko patstāvību, valsts drošības iestāžu pilnīgu kontroli, Latvijas teritorijas radikālu demilitarizāciju u.tml. pasākumus.

[3] I. Godmanis, "Tautas frontes uzdevumi, ejot parlamentāro ceļu", *Literatūra un Māksla*, 1989, 14. okt., 1. lpp.

izdarītie grozījumi LPSR Konstitūcijā, kas izbeidza LKP vadošo lomu un pielīdzināja to tiesībās citām partijām un sabiedriskajām organizācijām. Šī AP pieņēma arī divas suverenitātes deklarācijas, kuru nozīmīgumu apliecina fakts, ka uz tām atsaucās jaunievēlētā AP savā 4. maija Deklarācijā. Pirmā tika pieņemta 1989. g. 28. jūlijā, pasludinot Latvijas likumu prioritāti attiecībā pret PSRS likumiem un nosakot, ka Latvijas attiecības ar PSRS jāveido uz līgumu pamata. Otrā bija 1990. g. 15. februārī pieņemtā Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību. Tā bija nozīmīga, jo oficiāli nosodīja 1940. g. 21. jūlijā Latvijas Saeimas pieņemto "Deklarāciju par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā" un atzina, ka tā pieņemta bez visas Latvijas tautas gribas noskaidrošanas. Tomēr abas deklarācijas runāja tikai par suverenitāti un neatkarību PSRS sastāvā.

LTF II Programmas nostādnes par LTF iespējami plašāku pārstāvniecību valsts varas līmenī sāka īstenoties vietējo tautas deputātu padomju vēlēšanās 1989. g. 10. decembrī. Lai arī šajā vēlēšanu kampaņā neatkarības jautājumi kā vietējām padomēm neraksturīgi priekšplānā izvirzīti netika, kopumā uzvaru guva LTF. Arī tas tomēr jūtami atviegloja LTF darbu AP vēlēšanās un Neatkarības deklarācijas pieņemšanā. Īpaši jāatzīmē vietējo padomju deputātu dalība Vislatvijas tautas deputātu sapulcē 1990. g. 21. aprīlī Rīgā, "Daugavas" stadionā. Šajā sapulcē 8003 no klātesošajiem 8086 visu līmeņu padomju deputātiem pieņēma aicinājumu atjaunot Latvijas valstisko neatkarību.[4] Jau pirms tam – 1990. gada janvārī – LSDSP CK Prezidijs aicināja visas jaunievēlētās padomes pirmajās sesijās pieņemt lēmumus par atbalstu LR valsts varas atjaunošanai, kas, pēc šīs partijas vadības domām, būtu līdzvērtīgi visas tautas referendumam par neatkarīgu Latviju.[5] Daudzas vietējās padomes šādus lēmumus arī pieņēma, tomēr visu Latvijā ievēlēto padomju deputātu kopā sanākšanai un tik pārliecinošam balsojumam par LR neatkarību bija ārkārtīga nozīme, un šis fakts ne velti tika atzīmēts arī 4. maija Deklarācijā. Turklāt jāņem vērā, ka vairākās vietējās padomēs LTF neizdevās iegūt pārsvaru. Viena no tām bija Daugavpils pilsētas padome, kura savā 12. maija sesijā pieņēma lēmumu, ka LPSR AP 4. maija Deklarācija nav spēkā pilsētas teritorijā.[6]

Būt vai nebūt neatkarībai parlamentārā ceļā – tas izšķīrās LPSR AP 1990. g. 18. marta vēlēšanās. Šīs vēlēšanas notika ne tikai jaunā politiskā situācijā, bet arī uz jauniem tiesību pamatiem, kas bija nesalīdzināmi demokrātiskāki par tiem, uz kuriem tika vēlētas iepriekšējās padomju laika Augstākās Padomes. Tomēr nosaukt šīs vēlēšanas par brīvām un demokrātiskām nevarēja. Latvijā ne tikai atradās okupācijas (PSRS) karaspēks, bet arī vēlēšanu likums ļāva tajās piedalīties Padomju armijas karavīriem un viņu ģimenes locekļiem neatkarīgi no viņu pilsonības. Turklāt vēlēšanās bija tiesības piedalīties ikvienam

4 *Temīda*, 1990, nr. 2, 5. lpp.

5 *Atmoda*, 1990, 16. janv.

6 *Jeģinstvo*, 1990, 21.–28. maijs, 2. lpp.

PSRS pilsonim, kas dzīvoja vai pat tikai uz laiku uzturējās LR teritorijā. Šīs būtiskās atkāpes vēlēšanu likumā no tiesiskas valsts un demokrātijas principiem visvairāk apdraudēja tieši LR neatkarības atjaunošanas atbalstītāju pozīcijas.

Latvijas Tautas fronte LR AP vēlēšanās piedalījās ne tikai ar skaidri formulētu mērķi – iegūt varu un atjaunot neatkarību, bet arī ar veiksmīgi izvēlētu, pārdomātu taktiku. Tā balstījās uz visu progresīvo spēku apvienošanu platformas galvenā stratēģiskā mērķa – neatkarības vārdā.[7] Par ievērojamu LTF un, pirmām kārtām, tās vadības panākumu uzskatāms fakts, ka tā izvairījās gan no Demokrātiskā bloka aicinājumiem neatbalstīt vēlēšanās deputātu kandidātus – komunistus, gan arī neatstūma otra – radikālā spārna organizāciju pārstāvjus. LTF vēlēšanu sarakstos iekļāva gan Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK), Vides aizsardzības kluba (VAK) un Latvijas Zaļās partijas (LZP), Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP), Latvijas Lauksaimnieku savienības (LLS) u.c. organizāciju biedrus, gan arī tos komunistus, kuri atbalstīja LR neatkarības atjaunošanu. Tādējādi izdevās pieklusināt gan tos, kas sākotnēji aicināja vispār boikotēt AP vēlēšanas, gan tos, kuri manipulēja ar neatkarības saukļiem kā līdzekli, lai noturētos pie varas (I. Godmaņa vārdiem – "trešais spēks"[8]). Tas bija labākais risinājums, lai arī tas netraucēja, piemēram, LLS līderim A. Kaulam priekšvēlēšanu laikā tautfrontiešus dēvēt par ekstrēmistiem un anarhistiem vai priekšvēlēšanu apvienībai "Par brīvu cilvēku, par Latvijas valsti" veidot atbalsta grupas uz vietējo kompartiju biroju pamatiem un uz tikšanos ar deputātu kandidātiem konsekventi neaicināt pretējās puses pārstāvjus.[9] Šo rūgtumu bija vērts norīt, jo iznākumā sabiedroto skaits nesaruka un liktenīgajā brīdī – 4. maijā par Neatkarības deklarāciju balsoja arī virkne "svārstīgo", bez kuru balsīm nevarēja iztikt.

Jau pirmajā vēlēšanu kārtā 1990. g. 18. martā LTF ieguva 116 mandātus no 170 ievēlēto deputātu vietām.[10] Cīņa par mandātiem 31 vēlēšanu apgabalā turpinājās atkārtotā balsošanā 1. aprīlī (par 14 mandātiem) un atkārtotās vēlēšanās 29. aprīlī (par 17 mandātiem).[11] Lai arī otrajā kārtā tautfrontieši neguva tik lielas uzvaras kā iepriekšējā, tomēr no 201 deputātu mandāta galarezultātā 122 mandātus bija ieguvis LTF saraksts. LTF atbalstīja vēl 9 ievēlētie deputāti, un iznākumā AP LTF frakcijā 1990. g. 4. maijā bija 131 deputāts.[12] Tie veidoja pārliecinošu vairākumu Augstākajā Padomē, bet vēl pietrūka 3 balsis, lai pieņemtu izšķirīgus lēmumus ar kvalificētu 2/3 balsu vairākumu (tam vajadzēja vismaz 134 balsis).

---

7 I. Godmanis, "Izturību, nosvērtību", *Atmoda*, 1990, 6. febr., 2. lpp.

8 LTF II sasaukuma 1990. gada 4. marta Domes sēdes protokols nr. 8. Grām.: *Latvijas Tautas fronte. 1988.–1991.* – R., Jāņa sēta, 1998, 161. lpp.

9 Turpat.

10 A. Vladimirovs, "Līdz uzvarai nav tālu", *Atmoda*, 1990, 27. marts, 2. lpp.

11 Turpat.

12 *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 23, 1301.–1304. lpp.

Svarīgs bija jautājums par to, kā LTF rīkoties tālāk pēc uzvaras vēlēšanās, kā virzīties uz neatkarības atjaunošanu. Vēlēšanu karstumā tiešām nebija atlicis laika, lai izstrādātu detalizētu plānu. J. Bojārs pat apgalvoja, ka Tautas frontei nav nekādu stratēģisku plānu, kā rīkoties tālāk.[13] LTF stratēģija, protams, bija noteikta jau minētajā LTF Programmā, bet taktika tā īsti sāka iezīmēties tikai pēc vēlēšanām. Ja pirms tam to veidoja LTF Dome un tās valde, tad pēc vēlēšanām smaguma centrs arvien jūtamāk pārvietojās uz jaunievēlēto AP deputātu LTF frakciju. Jau pirmajā deputātu tikšanās reizē, 21. martā, tika atzīmēts, ka būtu nepieciešams 1. sesijā pieņemt kādu dokumentu, kas pasludinātu LR neatkarību. Par to runāja gan J. Škapars, gan uz sanāksmi uzaicinātais jurists un politologs no VFR Egils Levits. Viņš jau pirms tam publiski bija izklāstījis savu viedokli par jaunievēlētās LPSR AP praktiskajiem soļiem neatkarības atjaunošanas virzienā. Laikrakstā "Literatūra un Māksla" jau 1990. g. 24. februārī E. Levits rakstīja: "Kā otro juridisko pakāpi pēc 1989. g. 28. jūlija Suverenitātes deklarācijas tā (jaunā LPSR AP – *autors*) varētu drīz pēc savas ievēlēšanas pieņemt Deklarāciju par Latvijas starptautiski tiesisko statusu, kur tā konstatētu, ka Latvijas Republika joprojām eksistē kā starptautisko tiesību subjekts, ka Latvija līdz ar to nav leģitīma PSRS sastāvdaļa un ka Augstākā Padome centīsies panākt starptautiski tiesiski leģitīma stāvokļa radīšanu Latvijas teritorijā, atjaunot tur suverēnu, no PSRS formāli un faktiski neatkarīgu Latvijas Republikas valsts varu. Ar šādu deklarāciju tiktu darīts zināms Maskavai, ka tā ar savu likumdošanu (piemēram, pieņemot ierobežojošu likumu par izstāšanās procedūru no PSRS) Latvijas neatkarības atjaunošanu nevar formāli aizkavēt. Otrkārt, tas būtu arī signāls Rietumiem turpināt aneksijas neatzīšanas politiku un sagatavoties uz neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošanu. Šāda deklarācija būtu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas pieteikums."[14]

Pa to laiku savu neatkarību jau bija deklarējusi jaunievēlētā Lietuvas PSR Augstākā Padome (1990. g. 11. martā), un drīz pēc tam pārejas periodu uz neatkarību pasludināja arī Igaunijas PSR Augstākā Padome (1990. g. 30. martā). Līdz ar to Latvijā jaunievēlēto AP LTF frakcijas deputātu vidū radās pārliecība par nepieciešamību jau pirmajā sesijā pieņemt dokumentu neatkarības jautājumā. Jau sākotnēji LTF frakcijas deputātu vairākums simpatizēja deklarācijas "maksimālajam" variantam, kas atšķirībā no "minimālā" paredzēja tūlītēju LR neatkarības atjaunošanu un bija tuvāks jau Lietuvā pieņemtajam lēmumam. Atsaucību frakcijā neguva I. Bišera 15. aprīlī sagatavotais projekts "Par pasākumiem LR valstiskās neatkarības atjaunošanai". Tas paredzēja nevis atjaunot LR neatkarību un tās 1922. g. Satversmi, bet izvirzīt to par LPSR AP darbības mērķi. Līdzīgu viedokli aizstāvēja A. Plotnieks, kurš

[13] *Cīņa*, 1990, 28. marts, 2. lpp.

[14] E. Levits, "Latvijas tiesiskais statuss un 18. marta vēlēšanas", *Literatūra un Māksla*, 1990, 24. febr., 7. lpp.

bija sagatavojis ļoti īsu, konspektīvu AP lēmuma projektu. Vēl 3. maijā M. Vulfsons iesniedza izskatīšanai frakcijā LPSR AP manifesta projektu, kas paredzēja nevis tūlīt atjaunot neatkarību, bet nostāties uz neatkarīgas LR atjaunošanas ceļa. Šajā projektā nebija paredzēta LR Satversmes atjaunošana. Īpašu pozīciju ieņēma J. Bojārs. Frakcijas sēdē 1989. g. 2. maijā viņš aktīvi uzstājās pret koncepciju, ka LR un Satversme pastāv *de iure*, un būtībā aicināja veidot jaunu neatkarīgu valsti, nevis atjaunot agrāko.

"Maksimālā" jeb radikālākā Neatkarības deklarācijas varianta oponentu rosīšanos veicināja saspringtā situācija PSRS–Lietuvas attiecībās pēc 1990. g. 11. marta. Pastāvēja reāla iespēja, ka Maskava pret Lietuvu var vērsties ar militāru spēku. No šī viedokļa pievilcīgāks šķita Igaunijas lēmums par pārejas periodu uz neatkarību, kas Maskavā tika uzņemts daudz mierīgāk. Ietekmi atstāja arī fakts, ka M. Gorbačovs bija brīdinājis Latvijas pārstāvjus: ja Latvijas vienpusēji pasludinās neatkarību, nekādas sarunas netiks turpinātas.[15]

Izšķiršanos par neatkarības pasludināšanas "maksimālo" vai "minimālo" variantu ietekmēja daudzveidīgu faktoru kopums, kas visai pārliecinoši analizēts vienā no "Atmodas" publikācijām īsi pirms Neatkarības deklarācijas pieņemšanas. Tās autors apskata iespējamās pozitīvās un negatīvās sekas neatkarības atjaunošanas diviem pamatmodeļiem. Neatkarības tūlītēja pasludināšana ("maksimālais" variants) nodrošinātu morālu atbalstu Lietuvai, aktualizētu starptautiskās sabiedrības uzmanību, un varbūt sekmētu neatkarības straujāku reālo atgūšanu, ja Maskava neizturētu divu Baltijas republiku spiedienu. Kā varbūtējās negatīvās sekas autors min iespēju, ka Maskava pieņemto Latvijas AP lēmumu atcels, uzsāks ekonomisku blokādi. Turklāt tas vājinātu M. Gorbačova pozīcijas un demokrātijas attīstību Krievijā kopumā. "Minimālajā" variantā, kas konstatētu, ka 1940. gadā LR nelikumīgi iekļauta PSRS sastāvā un joprojām ir okupēta, Deklarācija neradītu problēmas Krievijas demokratizācijas procesiem, ļautu energoietilpīgos uzņēmumus pārvietot tuvāk enerģijas avotiem un sagatavot ekonomiku LR pilnīgai neatkarībai, nezaudējot Austrumu tirgu. Negatīvās sekas, ko radītu "minimālā" varianta pieņemšana, varētu izpausties uzticības zaudēšanā lielā daļā vēlētāju, LR neatkarības jautājuma risināšanas ievilkšanā un LR Pilsoņu kongresa varas ambīciju veicināšanā.[16]

Diskusiju rezultātā Neatkarības deklarācijas "maksimālais" variants tika "mīkstināts" ar pārejas perioda ieviešanu. Pārejas periodā Satversmes darbība tika atjaunota tikai daļēji, un bija noteikts, ka šajā laikā iespējams piemērot Latvijas PSR Konstitūciju un citus likumus, kas nav pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantiem. Par augstāko valsts varas īstenotāju pārejas laikam tika atzīta LR Augstākā Padome. 4. maija Deklarāciju raksturojis tās izstrādāšanas darba grupas vadītājs R. Apsītis, norādot, ka tā nav nedz Igaunijas, nedz

[15] "Latvijas delegācija Maskavā", *Cīņa*, 1990, 20. apr., 1. lpp.

[16] P. Purapele, "Par kazu, vilnu un vilcienu domājot", *Atmoda*, 1990, 28. apr., 2. lpp.

Lietuvas variants, bet tai ir savas īpatnības, kas izpaužas pārejas periodā. "Tas sākas ar dokumenta pieņemšanu un beidzas tad, kad Latvijā ir atjaunotas 1922. g. Satversmē paredzētās valsts institūcijas," uzsvēra R. Apsītis.[17] Lai arī 4. maija Deklarācijas 5. punkts noteica, ka pārejas periods beidzas ar LR Saeimas sasaukšanu, faktiski tā beigas pasludināja jau 1991. g. 21. augustā pieņemtais LR Konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu".

Parlamentārais ceļš tādējādi bija devis iecerētos rezultātus – pēc pārejas perioda sākās plašs atjaunotās LR starptautiskās atzīšanas process. Tika panākta padomju karaspēka izvešana. 1993. gada jūnijā sarīkotajās brīvajās un demokrātiskajās vēlēšanās LR pilsoņi ievēlēja Saeimu, kas savā pirmajā sesijā 1993. g. 6. jūlijā atjaunoja LR Satversmi. Svarīgu vietu šajos procesos ieņēma 4. maija Deklarācija, kas bija devusi tiesisku vērtējumu LR neatkarības zaudēšanai un noteikusi tās atjaunošanas ceļus, ņemot vērā reālo situāciju, ievērojot zināmu mērenību un neizvairoties no kompromisiem mazāk būtiskos jautājumos.

LR Pilsoņu kongress: absolutizēts starptautiski tiesiskais ceļš uz neatkarību

4. maija Deklarācijas tapšanas laikā parlamentārais ceļš nebija vienīgais LR neatkarības atjaunošanas veids. Ievērojama sabiedrības daļa uzskatīja, ka juridiski vispamatotākais un pareizākais ir LR pilsoņu kustības ceļš, kas konsekventi balstījās uz 1918. gada LR pilsoņu un viņu pēcnācēju tiesībām atjaunot 1940. gadā prettiesiski likvidēto LR valsts varu LR Saeimas vēlēšanu ceļā uz LR 1922. gada Satversmes pamata. Pilsoņu kustības aizstāvji ne bez pamata apšaubīja LR AP leģitimitāti no starptautisko tiesību viedokļa. Turklāt bažas radīja arī jaunievēlētās LR AP spēja atjaunot LR neatkarību, ņemot vērā, ka tās vēlēšanās piedalījās ievērojams skaits PSRS pilsoņu un pat okupācijas armijas pārstāvji.

LR pilsoņu un viņu pēcnācēju reģistrācija Latvijā aizsākās 1989. gada pavasarī, un jau decembrī reģistrēto skaits pārsniedza 700 000.[18] Vienlaikus Latvijā tika veidota visaptveroša pilsoņu komiteju sistēma. 1990. g. 8.–23. aprīlī notika LR Pilsoņu kongresa vēlēšanas, kurās ievēlēja 232 delegātus.[19]

Izveidotās LR pilsoņu kustības struktūras varēja pretendēt uz tajās reģistrēto biedru pārstāvniecību sabiedriskas organizācijas statusā, bet ne vairāk. Uzņemties valsts varas funkciju veicēju lomu tās nevarētu, jo reģistrējās tikai daļa no LR pilsoņiem, turklāt pieļaujot atkāpes no 1919. g. LR pavalstniecības likuma un ignorējot juridiskas procedūras formalitātes, piemēram, nepieprasot pilsonību apstiprinošu dokumentu uzrādīšanu. To saprata vismaz daļa no LR

[17] *Latvijas Jaunatne*, 1990, 4. maijs, 1. lpp.

[18] G. Apals, "Latvijas Nacionālās neatkarības kustība", *Latvijas Vēsture*, 1992, nr. 3, 29. lpp.

[19] *LR Pilsonis*, 1990, Speciālizdevums, 6. lpp.

pilsoņu kustības aktīvistiem. Viens no viņiem – M. Grīnblats 1990. gada aprīlī rakstīja: "Pilsoņu kongresa mērķis nav sagrābt varu savās rokās, bet gādāt par to, lai varu iegūtu atbilstoši 1922. gada Satversmei ievēlēta Saeima. Līdz ar šīs Saeimas ievēlēšanu gan Pilsoņu kongresam, gan Augstākai Padomei sava pastāvēšana jābeidz."[20] Arī LR Pilsoņu komitejas uzsaukumā pirms LR Pilsoņu kongresa vēlēšanām bija atzīts, ka "LR Pilsoņu kongress vēl nav LR Saeima – parlaments, jo vēlēts okupācijas apstākļos, kad nevar nodrošināt iespēju vēlēt visiem LR pilsoņiem."[21] LR Pilsoņu kongress savā pirmajā sesijā 1990. g. 30. aprīlī tomēr pasludināja sevi ne tikai par pilsoņu komitejās reģistrējušos, bet arī visu 1918. gadā proklamētās LR pilsoņu vēlētu tiesisko pārstāvniecību, kas nebija juridiski korekti. Apzinoties reālās varas trūkumu atšķirībā no vietējām tautas deputātu padomēm un AP, LR Pilsoņu kongress nepasludināja sevi par alternatīvu valsts varas struktūru, lai arī pieteica pretenzijas uz vairākām valsts varas funkcijām, ieskaitot dalību Pagaidu valdībā.

LR neatkarības atjaunošanas divu dažādo ceļu aizstāvju starpā nebija vienotības par to, vai šie ceļi varētu viens otru papildināt kopīgā mērķa – neatkarības sasniegšanā vai tieši otrādi – tie uzskatāmi par alternatīviem un viens otru izslēdzošiem. Konfrontācija pieauga 1989. gada beigās un 1990. gada sākumā un draudēja novest pie LR AP vēlēšanu boikota no LR pilsoņu komiteju puses. "Pašreizējās LPSR AP vēlēšanas nav likumīgas un demokrātiskas, jo notiek okupācijas armijas klātbūtnē, ar tās karavīru un okupētājas valsts pilsoņu piedalīšanos (..) Pasludināt LPSR AP vēlēšanas par likumīgām nozīmētu samierināties ar 1940. gada okupācijas sekām," bija teikts LR Pilsoņu komitejas uzsaukumā.[22] Konfrontāciju veicināja arī LTF valdes locekļu atturīgā vai reizēm pat krasi nosodošā attieksme pret pilsoņu kustību, lai gan daudzas LTF nodaļas tajā aktīvi iesaistījās. Īsi pirms LR AP vēlēšanām radušās domstarpības izdevās mazināt. Abu ceļu pārstāvji bija gatavi vienoties kopīga mērķa sasniegšanas vārdā. Lielāku piekāpšanos izrādīja LR pilsoņu kustības aktīvisti, kuri atteicās no klajiem aicinājumiem nepiedalīties AP vēlēšanās. Daļa no LR Pilsoņu komitejas locekļiem tika iekļauta LTF vēlēšanu sarakstos un kandidēja uz LR AP deputātu mandātiem.[23] Šāds kompromiss nodrošināja ceļu uz 4. maija Deklarācijas pieņemšanu un neatkarības ātrāku atgūšanu.

Pēc LR AP vēlēšanām un LTF uzvaras tajās jaunievēlētajai AP un LTF frakcijai tajā neparādījās vēlme dalīt varu ar LR Pilsoņu kongresu kā tas,

---

20 M. Grīnblats, "8. aprīlī – vēlreiz pie vēlēšanu urnām", *Atmoda*, 1990, 3. apr., 11. lpp.

21 "LR Pilsoņu komitejas uzsaukums LR pilsoņiem, visiem Latvijas iedzīvotājiem", *Atmoda*, 1990, 13. febr., 14. lpp.

22 Turpat.

23 E. Cilinskis, "Par sēdēšanu uz diviem krēsliem un ceļiem uz Latvijas neatkarību", *Atmoda*, 1990, 6. febr., 3. lpp.

piemēram, notika Igaunijā. 4. maija Deklarācija noteica, ka pārejas periodā augstāko valsts varu realizē LR Augstākā Padome, bet Pilsoņu kongress (pilsoņu komitejas) šajā dokumentā netika pieminēts. Savukārt LR Pilsoņu kongress savā pirmajā sesijā nolēma, ka "jaunievēlētā LPSR Augstākā Padome ir 1940. gadā nelikumīgi izveidotās LPSR varas orgāns un tāpēc tā nav atzīstama par LR likumīgo valsts varas pārstāvi"[24]. Vienlaikus šajā lēmumā tika atzīts par iespējamu sadarboties ar LPSR AP tādu jautājumu risināšanā, kas vērsti uz LR likumīgās valsts varas atjaunošanu un neatkarības atgūšanu. Drīz pēc tam LR Pilsoņu kongresa Latvijas komiteja sagatavoja dokumenta projektu "LR AP un LR Pilsoņu kongresa deklarācija par sadarbību LR likumīgās valsts varas atjaunošanā", kur cita starpā bija paredzēts, ka līgumus, kuri tiek slēgti ar PSRS un citām valstīm, ratificē gan LR AP, gan Pilsoņu kongress. LR AP LTF deputātu frakcijas sēdē 1990. g. 11. jūnijā tomēr šis dokuments neguva atbalstu un reāla sadarbība šo abu institūciju starpā neizveidojās arī vēlāk.[25]

Atšķirībā no LR AP 4. maija Deklarācijā izklāstītās Latvijas valsts atjaunošanas programmas LR Pilsoņu kongresa 1990. g. 30. aprīlī pieņemtajā lēmumā "Par likumīgās valsts varas atjaunošanu LR teritorijā" šādas konkrētības pietrūka. LR Pilsoņu kongress atzina, ka LR ir PSRS okupēta un anektēta valsts, kur faktiskā vara pieder PSRS un tās vietējām iestādēm. Tika arī konstatēts, ka Pilsoņu kongresa pārstāvji ir gatavi sākt sarunas ar LPSR iestādēm par LR neatkarības atjaunošanu uz tās tiesiskās pēctecības pamata, un atzīmēts, ka Pilsoņu kongress nepieciešamības gadījumā gatavs uzņemties likumdošanas un izpildvaras funkcijas pārejas periodā. LR Pilsoņu kongress šādā veidā faktiski apliecināja, ka tam nav varas un līdz ar to – iespējas reāli ietekmēt LR atjaunošanu. Naivi bija cerēt, ka taisnīguma ideālu vārdā kāds tam klāt pienesīs varas grožus.

Pilsoņu kongresa lomu neatkarības atgūšanā mazināja LR AP LTF deputātu frakcijas izšķiršanās par Neatkarības deklarācijas "maksimālo" jeb radikālāko variantu, kas lielā mērā saskanēja ar LR Pilsoņu kustības nostādnēm. Latvijas komiteja savā 1990. g. 15. maija paziņojumā atzina, ka 4. maija Deklarācija ir "tiesiski korekts un politiski izsvērts dokuments, kura pamatnostādnes lielā mērā atbilst LR Pilsoņu kongresa gribai"[26]. Tas gan netraucēja šī paziņojuma autoriem sacerēt un publicēt sīkumaini kritiskus rakstus par pieņemto Deklarāciju.[27]

LR Pilsoņu kustība, kas kopumā tiek vērtēta kā pretrunīga, atstājusi savu ieguldījumu neatkarības atjaunošanā un ietekmējusi arī 4. maija Deklarācijas tapšanu un pieņemšanu. Tā nemitīgi mudināja centrisko LTF būt konsekven-

[24] Sk. šī krājuma dokumentu daļu.

[25] *Latvijas Valsts arhīvs*, 290. f., 12. apr., 4. lieta, 111. lp.

[26] *Atmoda*, 1990, 22. maijs, 12. lpp.

[27] Sk., piem.: M. Grīnblats, "Neatkarības atjaunošanas deklarācija opozīcijas pārstāvja skatījumā", *Atmoda*, 1990, 29. maijs, 3. lpp.

tākai un radikālākai neatkarības atjaunošanas ceļā. Tā piedāvāja, aizstāvēja un popularizēja teorētiski nevainojamu un juridiski pamatotu koncepciju neatkarības atgūšanai, kuras nostādnes iemiesotas 4. maija Deklarācijā. Pilsoņu kustība ar savu radikālismu, kompromisu neatzīšanu bija patiess bieds neatkarības pretiniekiem un arī tādējādi faktiski stiprināja LTF pozīcijas un bruģēja ceļu Neatkarības deklarācijas "maksimālajam" variantam. Lielākais trūkums, ko pieļāva pilsoņu kustība, bija neatkarības atgūšanas koncepcijas absolutizēšana un tās atrautība no reālās dzīves. LR Pilsoņu kongress nespēja piedāvāt saprātīgu un tā ideāliem atbilstošu mehānismu savas aizstāvētās koncepcijas īstenošanai. To izdarīja Latvijas Tautas fronte. Izmantojot pilsoņu kustības teorētiskās un juridiskās nostādnes, tā nevairījās no līkločiem un kompromisiem un droši gāja pa parlamentāro ceļu uz pilnīgu neatkarību.[28]

LKP, Interfronte: pret neatkarību

Atmodas laiks un tā vētrainie notikumi pārsteidza nesagatavotas daudzas vecā režīma struktūras un to darbiniekus, kuri baidījās zaudēt amatus un ar tiem saistītās privilēģijas. Arī komunistiskās ideoloģijas iepotētā pārliecība daļā cilvēku radīja nepārvaramu barjeru pret pielāgošanos jaunajiem apstākļiem. Viņi nespēja samierināties ar Baltijas valstu neatkarības centieniem. Daudzos iebraucējos bailes viesa varbūtība, ka nāksies atgriezties Dzimtenē, kur bija zemāks ekonomiskais līmenis un sliktāki sadzīves apstākļi. Vēl citiem nepatiku radīja nepieciešamība apgūt valsts valodu, bez kuras pilnīgi varēja iztikt padomju laikā. Visus šos cilvēkus vienoja naids pret pārkārtojumiem un demokrātiju un motivēts mērķis nepieļaut Baltijas republiku atdalīšanos no Padomju Savienības. Šajā pēdējā punktā viņu intereses sakrita ar M. Gorbačova plāniem saglabāt padomju federāciju, lai arī izpratne par šī mērķa īstenošanas metodēm dažkārt atšķīrās.

Neatkarības pretinieku priekšpulkā Latvijā atradās vietējo PSKP struktūru ortodoksālie komunisti. 1990. gada sākumā, pirms LR AP vēlēšanām un 4. maija Deklarācijas sagatavošanas periodā, viņu stāvoklis bija sarežģīts. Lielāko triecienu viņi saņēma 11. janvārī, kad no Latvijas PSR Konstitūcijas toreizējā AP izslēdza pantu par kompartijas vadošo lomu sabiedrībā, pielīdzinot to tiesībās citām partijām un sabiedriskajām organizācijām. Tā laika LKP pirmais sekretārs A. Rubiks pēc tam atzinies, ka šī soļa rezultātā partijas vara zudusi par visiem 90 %.[29] Turpināja sarukt partijas biedru skaits, ko vēl vairāk veicināja Daiņa Īvāna, Jura Celmiņa, Pētera Laķa, Viļa Selecka un dažu citu

[28] Var pievienoties šajā sakarā I. Daugmaļa viedoklim, kurš raksta: "Revolūcijas augstākā māksla ir nevis nelokāmība un konsekvence, bet gan elastība un spēja panākt kompromisu. Citādi tā neizbēgami izraisa kontrrevolūciju vai, precīzāk, pārvēršas savā pretstatā." *Literatūra un Māksla*, 1989, 14. okt., 2. lpp.

[29] A. Rubiks. "Cīņa par varu." D. Titava saruna ar A. Rubiku. Grām.: *Latvijas Tautas fronte. 1988–1991*, 197. lpp.

LTF aktīvistu aicinājums LKP pirmorganizācijām apspriest priekšlikumu par pašizformēšanos un izlemt jautājumu par savas personiskās piederības lietderību LKP.[30] Šajā laikā LTF rindās bija vairāk nekā 40 tūkstoši komunistu.[31] Viņu aizstāvētā LR neatkarības ideja nonāca pretrunā ar LKP platformu AP vēlēšanām, kurā LKP CK iestājās par LPSR suverenitāti PSRS sastāvā.[32]

Pēc Lietuvas Komunistiskās partijas XX kongresā 1989. g. decembrī pieņemtā lēmuma par tās organizatorisko un politisko atdalīšanos no PSKP līdzīgas separātisma tendences pastiprinājās arī Latvijas KP. LKP 25. kongresā 1990. g. 6.–7. aprīlī LKP sašķēlās un A. Rubiks tika ievēlēts par tās kompartijas daļas priekšsēdētāju, kas saglabāja uzticību PSKP. Drīz pēc tam – 14. aprīlī – izveidojās Latvijas Neatkarīgā komunistiskā partija (LNKP). Pēc A. Rubika teiktā, gan politiskās orientācijas, gan arī ideoloģisko pamatu ziņā LNKP maz atšķīrās no LTF, jo abām bija vienādi mērķi – atjaunot neatkarīgu Latvijas valsti ārpus PSRS, atsakoties no "komunistiskās perspektīvas".[33]

Minētajām LKP problēmām vēl jāpievieno katastrofālā uzticības zaudēšana sabiedrībā. Pat vērā ņemamas iniciatīvas, ja tās nāca no kompartijas, tauta uzņēma ar aizdomām un neuzticību. Šādos apstākļos LKP vairs nespēja gūt uzvaru LPSR AP vēlēšanās un bija spiesta atdot savas pozīcijas LTF. Arī pēc vēlēšanās gūtā zaudējuma kompartija nespēja mobilizēt savus spēkus un iedarbināt sviras Maskavā, lai aizkavētu Neatkarības deklarācijas pieņemšanu. Dažas dienas pirms 4. maija LKP CK gan nāca klajā ar savu attieksmi pret "plāniem saraut valstiskos sakarus ar PSRS"[34], taču sabiedrībā šis paziņojums neizsauca nekādu vērā ņemamu rezonansi. Savukārt kompartijas aktivitāšu kāpums pēc 4. maija Deklarācijas pieņemšanas, ieskaitot PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizstāvēšanas komitejas izveidošanu maija vidū, bija novēlots un nespēja vairs pārtraukt Latvijas aizsākto ceļu uz neatkarību.

Neatkarības pretiniekus vienoja arī vairākas citas organizācijas. Ietekmīgākā un lielākā no tām bija Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālā fronte, kas izveidojās 1989. g. sākumā kā zināma atbildes reakcija uz Latvijas Tautas frontes darbību. Tajā pārsvarā iesaistījās nelatvieši, partijas un valsts aparāta funkcionāri, kuri baidījās zaudēt savas privilēģijas, kā arī daudzi no padomju armijas atvaļinātie virsnieki. Savā vēlēšanu platformā 1990. gada janvārī tā aizstāvēja "Latvijas PSR suverenitātes nostiprināšanu līdztiesīgu padomju sociālistisko republiku atjaunotā federācijā"[35].

---

30 *Atmoda*, 1990, 6. febr., 3. lpp.

31 "LTF Politiskās komitejas paziņojums", *Atmoda*, 1990, 9. janv., 2. lpp.

32 *Cīņa*, 1990, 25. janv.

33 "A. Rubika referāts LKP CK Plēnumā 1990. g. 28. aprīlī", *Cīņa*, 1990, 4. maijs, 2. lpp.

34 "Par Latvijas Komunistiskās partijas CK attieksmi pret plāniem saraut valstiskos sakarus ar PSRS", *Cīņa*, 1990, 1. maijs, 1. lpp.

35 *Jeģinstvo*, 1990, 31. janv., 1. lpp.

Neatkarības pretinieku vājos rezultātus LPSR AP vēlēšanās noteica ne tikai balstīšanās uz veco, sevi diskreditējušo komunistisko ideoloģiju, lai arī kādās jaunās formās viņi to centās pasniegt, – atšķirībā no LTF vāja bija arī šo spēku organizatoriskā vienotība. "Tad, kad Interfrontes līderi gribēja iestāties Centrālkomitejas sastāvā," atceras A. Rubiks, "mēs nevienu nepieņēmām. Ja tu esi komunists un ja tev tā ideja der, tad strādā komunistiskajā partijā."[36] Patiesa neatkarības pretinieku konsolidācija sākās tikai pēc 4. maija Deklarācijas pieņemšanas, kad LKP CK un personiski A. Rubika vadībā 20. maijā apvienojās Interfronte, Baltijas karavīru savienība, Kara, darba un bruņoto spēku veterānu un karavīru internacionālistu republikāniskā padome, Republikāniskā streiku komiteja, LR AP deputātu frakcija "Līdztiesība" un starpreģionālo deputātu grupa "Sojuz", izveidojot PSRS un Latvijas PSR konstitūciju un pilsoņu tiesību aizsardzības komiteju (gada nogalē tā kļuva par Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, lai reāli ķertos pie zaudētās varas atgūšanas).[37]

* * *

4. maija Deklarācijas tapšanas laikā vēsturiski politisko situāciju Latvijā noteica M. Gorbačova attiecības ar Rietumiem. Ja Rietumi bija apņēmušies pārbūves procesos neiejaukties un aicināja Baltijas valstis savus neatkarības jautājumus risināt sarunu ceļā ar Maskavu, tad Maskavai bija jārēķinās ar ASV prezidentam Dž. Bušam dotajiem solījumiem nelietot militāru spēku Baltijā. Šo apņemšanos M. Gorbačovs īstenoja Baltijā vismaz 1990. gadā.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

[36] *Latvijas Tautas fronte. 1988–1991*, 198. lpp.

[37] T. Jundzis. *Latvijas drošība un aizsardzība*. – R.: Junda, 1995, 131., 135. lpp.

Emīls Dēliņš (Melburna)

Ar skatu no Austrālijas:
Latvijas ārlietu dienests
4. maija Deklarācijas priekšvakarā

Daudz ir rakstīts par Latvijas ārlietu dienestu ārzemēs Latvijas okupācijas laikā[1], atsevišķi pieskaroties arī Latvijas pārstāvniecībām Austrālijā[2], tādēļ jau publicēto neatkārtošu. Atgādināšu vienīgi to, ka Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārzemēs no 1940. līdz 1991. gadam darbojās ļoti smagos apstākļos un ar dažādu atzīšanas pakāpi pieņēmējās valstīs. Formāli pilnīgi atzītas un ar ierakstiem attiecīgajos sarakstos 1989. gadā bija palikušas vairs tikai divas – Latvijas sūtniecība Vašingtonā un Latvijas goda konsulāts Melburnā. Par spīti visām grūtībām, Latvijas diplomāti un konsuli, kuru darbu vadīja un saskaņoja Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta vadītājs, Latvijas sūtniecības lietvedis Vašingtonā Dr. Anatols Dinbergs, iespēju robežās turpināja veikt savus pienākumus neatkarīgās Latvijas Republikas un tās pilsoņu aizstāvības laukā, izmantojot katru izdevību, lai pieņēmējas zemes sabiedrībai un presei atgādinātu Latvijai nodarītās netaisnības.

Latvijas neatkarības atjaunošanas jautājumam astoņdesmito gadu otrā pusē aktualizējoties, dabiski pieauga arī Latvijas ārlietu dienesta rosība. 1989. gada 31. janvārī Dr. A. Dinbergs rakstīja J. Tepferam Stokholmā, P. Reinhardam Londonā, E. Dēliņam Melburnā, A. Šildem Minsterē un A. Jerumanim Losandželosā:

"Mīļo kolēģi, ņemot vērā pēdējā laika notikumus okupētajā dzimtenē, man šķiet, ka ir pienācis laiks mums visiem atkal tikties, lai kopīgi analizētu politisko stāvokli Latvijā, vērtētu iespējamo tālāko attīstību un saskaņotu mūsu nostāju un rīcību."[3]

16. marta vēstulē Dr. Dinbergs ziņoja, ka Latvijas ārlietu dienesta apspriede notiks 15. un 16. maijā Latvijas sūtniecībā Vašingtonā. Apspriedē A. Dinberga vadībā piedalījās Vašingtonas sūtniecības padomnieks V. Kreicbergs un

---

1 *Latvijas ārlietu dienesta rokasgrāmata*. – Rīgā: LR Ārlietu ministrija, 1997.

2 Emīls Dēliņš. *Konsuls bez valdības 1979. – 1991.* – Rīgā: Zinātne, 1997.

3 Dr. A. Dinberga 31. 01. 1989. vēstule autora arhīvā.

1. sekretārs J. Lūsis, goda konsuls Losandželosā A. Jerumanis, goda konsuls Melburnā E. Dēliņš un Latvijas interešu pārstāvis Rietumvācijā A. Šilde, bet kavēti ierasties bija lietvedis Londonā P. Reinhards un ministrs J. Tepfers. Pēc sanāksmes Latvijas sūtniecība Vašingtonā publicēja paziņojumu presei, kurā cita starpā bija teikts:

1989. gada 16. maija atzinumi

Apspriedes dalībnieki pārrunāja pašreizējo politisko stāvokli Latvijā un tā izraisītās parādības, saskaņojot ieskatus un pieņemot vairākus atzinumus, citu starpā:

- Neatkarīgā Latvijas Republika turpina pastāvēt starptautiskās tiesībās, kaut tās teritoriju pašlaik okupē svešas valsts karaspēks un tur darbojas okupantu noteikta administrācija.
- Ieteicama sadarbība ar katru tautieti vai tautiešu grupu Latvijā vai ārzemēs, kas aizstāv demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas atjaunošanu un prasa okupācijas karaspēka un administrācijas izvākšanu no Latvijas.
- Latviešu tautai nav ne vēlēšanās, ne vajadzības palikt Padomju Savienības sastāvā. Latvijā joprojām ir spēkā Latvijas Republikas 1922. gada Satversme. To grozīt okupācijas laikā nav iespējams, tādēļ atzinīgi novērtējamas tās iniciatīvas, kas prasa Latvijas neatkarības atjaunošanu, bet noraidāmas tās aktivitātes, kuras kaitē Latvijas stāvoklim starptautiskā forumā.
- Apsveicama ir latviešu tautas ievadītā ciešā sadarbība ar igauņu un lietuviešu neatkarības kustībām, liekot ar to jaunu pamatu patstāvības laikā izveidotai Baltijas antantei.
- Latvijas sūtniecības un konsulāti ārzemēs ir neatkarīgās Latvijas iestādes, un to darbība iespēju robežās sekmējama un stiprināma.[4]

Sanāksmes beigās Dr. A. Dinbergs bija ieaicinājis vakariņās apspriedes dalībniekus, ASV latviešu organizāciju vadītājus, kā arī neatkarīgās Lietuvas diplomātu šefu Stasi Lozoraiti (*Stasys Lozoraitis*), kas tai laikā bija akreditēts kā Vatikānā, tā Vašingtonā. Pazinu viņu jau kopš 1986. gada apmeklējuma Romā, un privātā sarunā viņš bija ļoti atklāts: "Mums, Baltijas valstu diplomātiem, tagad uzmanīgi jāžonglē starp trimdu un dzimteni; mums jāpaliek lietu virzītājiem, ne tikai vērotājiem."[5]

1989. gada 17. augustā, paklausot baltiešu prasībām, Austrālijas Senāta 30 senatori nosūtīja kopīgu vēstuli Mihailam Gorbačovam, atgādinot, ka Austrālija neatzīst *de iure* Baltijas valstu iekļaušanu PSRS, un aicinot viņu atjaunot Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarību.[6] Šo pašu prasību atkārtoja Austrālijas ministru prezidents Roberts Hoks (*R. J. L. Hawke*) savā vēstījumā Latvijas konsula rīkotās pieņemšanas viesiem 18. novembrī: "Izmantojot šo gadījumu, vēlos atkārtot manas valdības aicinājumu PSRS valdībai atdot

[4] Latvijas sūtniecības Vašingtonā paziņojums presei 1989. g. 16. maijā.

[5] Autora pieraksts 16. 05. 1989.

[6] Australian Senate. Motion adopted 16. 08. 1989.

Latvijas, Igaunijas un Lietuvas tautām tās fundamentālās tiesības un brīvības, kādas tās prasa, un radīt mehānismu, kas ļautu tām miermīlīgi un demokrātiski izmantot savas tiesības noteikt savu nākotni."[7]

1990. gada janvārī Latvijas sūtniecība izdeva jaunu paziņojumu presei, kurā atkārtoja 1989. gada maija deklarācijas galvenos punktus, prasot "jauna vēlēšanu likuma izstrādāšanu Latvijā un demokrātisku vēlēšanu izsludināšanu".[8] Īsi pēc tam Latvijā 18. martā izsludināja jaunas LPSR AP vēlēšanas.

Stāvokli ievērojami saasināja Lietuvas Seima 1990. gada 11. marta Deklarācija par Lietuvas neatkarības atjaunošanu. Austrālijas ārlietu ministrs Garets Evanss (*Senator Gareth Evans, Q.C.*) savā 12. marta paziņojumā presei šo Deklarāciju pasteidzās apsveikt un aicināja Padomju Savienību "ļaut Baltijas valstīm atgriezties neatkarīgo nāciju saimē".[9]

Pie ārlietu ministra

Gatavojoties kārtējai diplomātu sanāksmei Vašingtonā, kas 1990. gadā bija nolikta 23. un 24. aprīlī, pieteicos vizītē pie ārlietu ministra Evansa. Viņš mani pieņēma 11. aprīlī Kanberā, sarunā klātesot viņa galvenajam privātsekretāram Džefrijam Vaizmenam (*Geoffrey Wiseman*) un Ārlietu ministrijas Austrumeiropas nodaļas vadītājam Rakešam Ahudžam (*Rakesh Ahuja*). Daži citāti no mūsu sarunas pieraksta:

"Pateicos ministram par valdības 12. un 28. marta deklarācijām Baltijas valstu jautājumā. Teicu, ka mēs nebūt necenšamies Padomju Savienību sadalīt, jo neuzskatām sevi par tās sastāvdaļu. Ar visu cieņu pret pārējo "republiku" neatkarības centieniem, mūsu stāvoklis pašos pamatos ir citāds, jo tiesiski neesam PSRS sastāvdaļa. Šo argumentu var pamatot kā morāliski, tā juridiski, un tas arī dod izeju otrai pusei: ja PSRS spēj draudzīgi sadzīvot ar Somiju, tad tā varētu sadzīvot arī ar četrām "Somijām" – ja Baltijas valstis no dumpīgām, ar varu apspiestām "republikām" pārvērstos draudzīgās, neatkarīgās valstīs. Starpkaru vēsture to pierāda. Visus pārējos jautājumus – pieeju ostām, tirdzniecību, minoritāšu lietas - ir iespējams atrisināt sarunu ceļā."

Ministrs atbildēja, ka mani argumenti esot ne vien loģiski un pamatoti, bet arī viņam pilnīgi akceptējami. Vienīgais jautājums esot – kā par tiem pārliecināt Gorbačovu. Viņš priecājoties, ka mēs esot apmierināti ar viņa deklarācijām. Īpaši 28. martā pateiktais ("Austrālijas valdība atkārto savu uzskatu, ka Baltijas valstu iekļaušana 1940. gadā Padomju Savienībā bija nelegāla") bijis spēcīgāks par to, ko teikušas citas valdības, un krieviem tas ļoti nepaticis: "Mūsu attieksmes kopš tā laika ir ledainas. Mēs tīšu prātu tomēr apstājāmies pie Landsberģa valdības atzīšanas (*we stopped short of recognition*)

[7] Prime Minister, Canberra, 10. 11. 1989.

[8] Latvijas sūtniecība Vašingtonā, 20. 01. 1990.

[9] Minister for Foreign Affairs and Trade. News Release M 41, 12. 03. 1990. un M 52, 28. 03. 1990.

vairāku iemeslu dēļ. Jūsu stāvoklis savā ziņā ir ļaunāks nekā Lietuvā un Igaunijā. Vai jūs varēsiet iegūt divu trešdaļu vairākumu, lai atdalītos? Kādi ir jūsu sakari ar Latviju?"

Teicu, ka mūsu aktīvisti vairākumu cer sasniegt, jo arī daļa krievu vēlas neatkarību. Mūsu sakari pastāvīgi paplašinās un informācija ir svaiga. Jau pēc dažām dienām Austrāliju apmeklēs 18. martā ievēlētais LPSR AP deputāts Einārs Repše un Latvijas ev. lut. Baznīcas konsistorijas loceklis māc. Juris Rubenis. Viņi būs arī Austrālijas Ārlietu ministrijas rīcībā.

Atvadoties ministrs novēlēja sekmīgu apspriedi Vašingtonā un lūdza viņu informēt par tās atzinumiem.[10]

18. aprīlī kopā ar Eināru Repši no Melburnas ieradāmies Ārlietu ministrijā Kanberā. Citēju pēc pieraksta:

"Mūs sagaidīja ministrijas ģenerālsekretāra palīgs Eiropas lietās Gerijs Konrojs (*Gary Conroy*, vēlāk kļuva par Austrālijas vēstnieku Latvijā. – *E.D.*), Austrumeiropas nodaļas vadītājs Ahudža un divi nodaļas darbinieki. Stundu ilgā sarunā viņi mūs iztaujāja par pēdējiem notikumiem Latvijā. Runājot tekošā angļu valodā, Einārs Repše vispirms pateicās Austrālijas valdībai par ilggadējo Baltijas valstu inkorporācijas neatzīšanas politiku, īpaši par ministra Evansa pēdējām deklarācijām, un uzsvēra: "Baltijas valstu neatkarības atjaunošana ir nenovēršama. To prasa Latvijas iedzīvotāji, kuri 18. martā mūs ievēlēja Augstākajā Padomē un kuriem mēs solījāmies cīnīties par neatkarības atjaunošanu. Tagad mums šis solījums ir jāpilda."

Uz jautājumu, vai Latvija 3. maijā izšķirsies par Lietuvas ceļu vai meklēs kādu citu risinājumu, Repše atbildēja: "Varbūt mūsu temps būs mazliet lēnāks, bet mūsu mērķis ir tas pats: pilnīga neatkarība." Uz jautājumu, kas notiktu, ja Gorbačovs kristu, Repše atbildēja: "Gorbačovs ir tikai pārmaiņu mehāniskais izraisītājs, katalizators, ne cēlonis. Viņš nāca 5 minūtes pirms divpadsmitiem. Pat ja Gorbačovu nomainītu kāds reakcionārs, viņa valdības laiks nebūtu garš. Tad reformas atkal turpinātos. Tās vairs nav ne apturamas, ne atgriežamas.""

No ministrijas devāmies uz Parlamenta namu, kur ministru prezidenta uzdevumā mūs pieņēma ministrs Alans Grifits (*Alan Griffith*, Minister for Resources). Noklausījies Repšes sniegto informāciju, ministrs valdības vārdā atkārtoja solījumu atbalstīt Latvijas neatkarības centienu īstenojumu.[11]

Otrreiz uz Vašingtonu

Dažas dienas vēlāk izlidoju uz Vašingtonu, lai piedalītos Latvijas sūtniecības sasauktajā apspriedē. Pa ceļam sagatavoju savu ziņojumu, līdzās Austrālijas valdības nostājai raksturojot arī Austrālijas latviešu izteiktos ieskatus Latvijas neatkarības atjaunošanas jautājumā.

[10] Autora pieraksts 11. 04. 1990.

[11] Autora pieraksts 18. 04. 1990.

Austrālijas latviešu tautas grupas nostāja man bija labi pazīstama. Visā visumā konservatīvu, to labi izteica toreizējā sabiedriskā darbinieka un Adelaides universitātes profesora, tagad Latvijas vēstnieka ANO, Jāņa Priedkalna referāts, ko viņš teica 1990. g. 3. februārī Daugavas Vanagu Adelaides nodaļas sarīkojumā ar šādiem ievada vārdiem:

"Mums nav jādibina jauna Latvija [..] Atbalstot jaunas Latvijas dibināšanu un jaunu Latvijas pārstāvniecību izveidošanu ārzemēs, kā to ierosinājis Latvijas Tautas frontes prezidents preses konferencē pēc LTF 2. kongresa, mēs pateiktu pasaulei, ka vairs neesam ieinteresēti mūsu neatkarīgajā, *de iure* plaši atzītajā Latvijas Republikā, par ko visus aizvadītos 50 gadus esam cīnījušies, bet esam ar mieru pieņemt jaunu stāvokli – iespējams, vēl ar padomju karaspēku okupētu, no Maskavas vēl aizvien atkarīgu zemju statusu. Mēs būtu atdevuši Latvijas juridiski atzīto stāvokli par neko un ieguvuši kaut ko ļoti neskaidru, kas beigās mums varētu nedot nekā."[12]

It kā pretstatā vētrainajiem notikumiem Latvijas diplomātu 1990. gada apspriedes dalībnieku skaits bija sarucis. Atkal nespēja piedalīties ne lietvedis P. Reinhards, ne ministrs J. Tepfers, un saslimis bija arī A. Šilde Vācijā. Bez Vašingtonas un Losandželosas kolēģiem šoreiz biju vienīgais "ārzemnieks".

Pārrunās rūpīgi iztirzājām AP 3. maijā pieņemamās Deklarācijas projektu, pārrunājām eventuālu Latvijas pagaidu valdības atzīšanu, jaunu konsulāro pārstāvju nozīmēšanu Londonā, Parīzē, Toronto un citur, Latvijas ārzemju pasu jautājumu un politiskās darbības saskaņošanu ar Pasaules brīvo latviešu apvienību, 24. aprīļa pēcpusdienā pieņemot publikācijai sekojošo paziņojumu:

Latvijas Republikas diplomātiskā un konsulārā dienesta darbinieki brīvajā pasaulē, pulcējušies savā gadskārtējā sanāksmē 23. un 24. aprīlī sūtniecībā Vašingtonā, atzīst, ka:

1. Molotova-Ribentropa pakta rezultātā 1940. gadā izdarītā Latvijas militārā okupācija un tai sekojošā inkorporācija Padomju Savienībā ir starptautisko tiesību pārkāpums un tādēļ nelikumīga.
2. Latvijas Republikas pastāvēšana joprojām balstās uz:
   a) 1920. gada 11. augustā Rīgā parakstīto Latvijas Republikas un Padomju Krievijas miera līgumu, kurā Padomju Savienība "bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai uz Latvijas tautu un zemi";
   b) uz Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversmi.
3. Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanai ir nepieciešama Latvijas 1922. gada Satversmes atjaunošana visā pilnībā, līdz ar ko Latvijas Republika atkal kļūtu par starptautisko tiesību objektu. Eventuālus grozījumus Latvijas Republikas Satversmē var Satversmē paredzētā kārtībā (skat. Satversmes 76., 77., un 79. pantus) tiesīga izdarīt vienīgi Latvijas Saeima. Latvijas PSR Augstākā Padome tāda nav, bet ir vienīgi pārejas laika orgāns.

[12] J. Priedkalna referāts Adelaidē 1990. g. 2. febr.

4. Izstrādājot jaunu Latvijas Satversmi un radot jaunu Latvijas valsti, nebūs iespējams izmantot Latvijas Republikas starptautiski atzīto suverenitāti, kuru būtu iespējams pat pazaudēt. Nedrīkstētu pieņemt kādu kondicionālu neatkarību un tās atzīšanu. Latvijas sūtniecība un Latvijas konsulāti ārzemēs reprezentē Latvijas Republikas *de iure* neatkarību, ko ir jāsaglabā Latvijas tautai.
5. Savās prasībās atjaunot *de iure* pastāvošo Latvijas Republiku arī *de facto* mēs nedrīkstam piekāpties. Tiem, kuri domā, ka sākumam varētu apmierināties arī ar ierobežotu neatkarību, ar kādu "jaunu Latviju", kura iederas PSRS sastāvā, mums jāatgādina, ka ierobežota neatkarība var viegli novest atpakaļ pie atkarības. Tad, kad būs atjaunota pilnīgi neatkarīga Latvija, tad tās suverēnā tauta pati lems par iekļaušanos neatkarīgo valstu kopībā, bet ne pirms tam.[13]

Pēc atgriešanās no Vašingtonas Austrālijā izpildīju Austrālijas ārlietu ministra vēlēšanos un īsumā viņu informēju par mūsu sanāksmes atzinumiem. Dažas dienas pēc 4. maija Deklarācijas publikācijas Rīgā senators Evanss, atbildot uz jautājumu Senātā, 9. maijā teica:

"Austrālija jau ilgus gadus ir atzinusi Lietuvas, Latvijas un Igaunijas juridiskās tiesības pastāvēt kā neatkarīgām valstīm. Līdzīgi citām Rietumu valdībām, mēs esam atteikušies atzīt viņu iekļaušanu Padomju Savienībā 1940. gadā, noraidot padomju apgalvojumus par viņu suverenitāti šajās valstīs. Austrālijas valdība ir pārliecināta, ka triju brīvi ievēlēto parlamentu nesenās neatkarības deklarācijas atspoguļo Baltijas tautu vēlēšanos sasniegt ekonomisku un politisku neatkarību ar miermīlīgiem līdzekļiem. [..] Mēs aicinām – un es izmantoju izdevību šo aicinājumu vēlreiz atkārtot – padomju valdību respektēt šīs deklarācijas un atturēties no rīcības, kas varētu būt naidīga. [..] Mēs esam dziļi pārliecināti, ka pašlaik steidzami nepieciešams patiess dialogs visu iesaistīto partiju starpā, lai panāktu atrisinājumu un izvairītos no jau tā delikātās situācijas pasliktināšanās."[14]

Piesūtot ārlietu ministra deklarācijas tekstu, ministra vietnieks Nīls Bluets (*Neal Blewett*, Minister for Trade) savā 1. jūnija vēstulē autoram vēlreiz apliecināja, ka "Austrālija turpina rūpīgi sekot notikumu attīstībai Latvijā un pārējās Baltijas valstīs".[15]

Kopš tā brīža, kā labi zināms, lietas gāja strauji kalnup, un nākamajā Latvijas diplomātu sanāksmē 1991. g. 13. un 14. aprīlī Vašingtonā dalībnieku skaits bija divkāršojies: tagad piedalījās arī jaunieceltā lietvede Londonā Marianna Zariņa, goda konsuls Parīzē Aina Ābola, interešu pārstāvis Berlīnē Tālivaldis Mednis, sūtniecības Vašingtonā sabiedrisko sakaru vadītājs Ojārs Kalniņš, bet kā viesis – jaunās Latvijas pagaidu valdības ārlietu ministrs Jānis Jurkāns.[16] Taču tas vairs nepieder šī raksta tematam.

---

13 Latvijas sūtniecības Vašingtonā paziņojums presei 1990. g. 24. apr.

14 Australian Senate. Hansard 09. 05. 1990., 106. lpp.

15 Minister for Trade, Neil Blewett, 01. 06. 1990

16 Materiāli autora arhīvā.

Beigu vārdā

Raksta tematā varbūt tomēr ietilpst sekojošā periferālā vinjete – atzīme uz vēstures dokumenta malas, kas atgriežas mūsu ārlietu dienesta pirmsākumos, Latvijas okupācijai sākoties.

Vašingtonas apmeklējumu laikā vienmēr biju viesis Latvijas lietveža rezidencē *Foxhall Road* un *Klingle Street* stūrī. *Foxhall Road* otrā pusē ir plašs parks, patiesībā – meža stūris, kas aizstiepjas pa kalna nogāzi līdz Potomakas upei. Anatols Dinbergs, pats būdams liels staigātājs, vedināja līdz savās rīta pastaigās arī Austrālijas ciemiņu. Vienā no šiem gājieniem Dinbergs atcerējās 1940. gada notikumus Latvijas sūtniecībā, kur viņš tai laikā bija sekretārs. Stāstījums bija tik interesants, ka, mājās atgriezies, to tūliņ pierakstīju. 1989. g. 15. maijā Dinbergs stāstīja:

"[1940. gada] jūlija sākumā mudināju [Latvijas sūtni Alfredu] Bīlmani iesniegt protestu par Latvijas okupāciju vēl pirms "Tautas Saeimas" vēlēšanām. Bīlmanis bija domīgs: vai nebūtu vēl jāpagaida? Mudināju nekavēties. Bīlmanis pieteicās gan pie [ārlietu ministra] Kordela Halla (*Cordel Hull*), gan pie [viceministra] Samnera Velsa (*Sumner Welles*), gan arī vēl citur, bet visur saņēma "nē". Neviens ar viņu negribēja runāt. Tad Bīlmanis atcerējās, ka nesenā dinejā pie galda sēdējis blakus prezidenta Rūzvelta privātsekretārei Līhendai (*Lehand*), un aizsūtīja viņai krāsainu tēlojumu par krievu iebrukumu Latvijā un gaidāmajām vēlēšanām. Pēc dažām dienām pienāca aicinājums ierasties pie Samnera Velsa, kas Bīlmani saņēma negaidīti laipni. Sarunas laikā zvanīja telefons, un kāds ministram ilgi ko stāstīja. Pēc sarunas Velss Bīlmanim neko neteica, bet ļoti laipni atvadījās. Neilgi vēlāk sekoja Samnera Velsa parakstītā 23. jūlija deklarācija Baltijas valstu jautājumā. 5 mēnešus vēlāk [ārlietu ministrijas Eiropas lietu vadītājs] Lojs Hendersons (*Loy Henderson*) izkārtoja arī sūtniecības finansēšanu [no ASV noguldītā, bet ASV valdības bloķētā Latvijas kapitāla augļiem]: sūtniecība iesniedz budžetu Ārlietu ministrijai, kas pieprasa atsauksmi no Tieslietu un Finansu ministrijām un pēc tam atļauj izmaksāt. No sākuma bargi svītroja, bet tagad pieņem manus ieteikumus bez iebildumiem. No mūsu summām piešķir arī bezprocentu aizdevumus Lietuvas un Igaunijas pārstāvību uzturēšanai ar norunu, ka aizdevumus atmaksās pēc neatkarības atjaunošanas."[17]

Stāstījuma beigās Dr. A. Dinbergs piekodināja no tā neko nepublicēt "līdz manai nāvei". Daru to tagad, ar savām piezīmēm noliekot sīku ziediņu Latvijas ilggadējā diplomātiskā dienesta šefa piemiņai.

[17] Autora pieraksts 15. 05. 1989.

Par autoru

Emīls Dēliņš, žurnālists un diplomāts, dzimis 1921. g. 15. maijā Rīgā. Beidzis Franču liceju, studējis ķīmiju Latvijas Universitātē un Štutgartes Tehniskajā augstskolā. Publicējies "Latvijas Kareivī" (1939), Vācijā (1945-1947) strādājis "Libekas Vēstneša" un "Latviešu Ziņu" redakcijās, Melburnā (1949) nodibinājis laikrakstu "Austrālijas Latvietis", ko rediģē un izdod arī šodien. Latvijas goda vicekonsuls (1979), goda konsuls (1982) un ģenerālkonsuls (1992) Austrālijā, kopš 1993. gada arī Jaunzēlandē. Publikācijas: "Veiss" (1955, Stokholmā); "69 stundas" (1969, Melburnā); "The Baltic States; a Domestic Issue, an International Problem" (1980, Stokholmā); "No prezidenta uz prezidentu" (1981, Sidnejā); "Konsuls bez valdības" (1997, Rīgā). Apbalvojumi: PBLA Kultūras fonda goda balva (1973. un 1998. g.); Karalienes Elizabetes sudraba jubilejas medaļa (1977); Austrālijas ordenis (AOM, 1996); Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks (1997), LZA goda doktors politoloģijā (2000).

Egils Levits (Strasbūra)

4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā

Šeit tiks mēģināts analizēt 1990. g. 4. maija Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu (turpmāk – Neatkarības atjaunošanas deklarācija)[1] saturu un nozīmi Latvijas tiesību sistēmā.

I. Deklarācija kā Latvijas konstitucionālo tiesību pamatdokuments 1990.–1993. gadā

Neatkarības atjaunošanas deklarācija regulē Latvijas tiesisko statusu starptautisko tiesību izpratnē un regulē valststiesiskus pamatjautājumus (skat. tālāk šī raksta II nodaļu).

1. Deklarācijas konstitucionālais raksturs

Neatkarības deklarācija atzīst, ka *Satversme* nepārtraukti ir spēkā (preambula), atjauno tās darbību (3.punkts) un tūlīt pat aptur tās darbību, izņemot *Satversmes* pamatpantus, kuri turpina darboties, – tie ir *Satversmes* 1., 2., 3. un (ar ierobežojumiem) 6.pants (skat. Deklarācijas 4. punktu). Blakus šiem *Satversmes* pamatpantiem Deklarācija "atzīst par iespējumu" piemērot *Latvijas PSR Konstitūcijas* normas, ciktāl tās nav pretrunā ar minētajiem četriem *Satversmes* pamatpantiem (Deklarācijas 6.punkts). Tie ir jautājumi, kas ietilpst konstitucionālo tiesību nozarē.[2] Tādēļ Neatkarības atjaunošanas deklarācija ir konstitucionālo tiesību norma materiālā izpratnē.[3]

Neatkarības atjaunošanas deklarācija noteica divu citu Latvijas konstitucionālo pamatdokumentu – Satversmes un Latvijas PSR Konstitūcijas – darbības apjomu un to savstarpējās attiecības. Šis Deklarācijas regulējums var būt efektīvs tikai tad, ja tam pašam tiesību normu hierarhijā ir vismaz tāds

---

1 Oficiālā publikācija: *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr.20, 17. maijs.

2 Skat. tuvāk: *Constitutionalism and Democracy. Transitions in the Contemporary World.* Ed. by S.N.Katz et. al. New York, Oxford, 1993.

3 Juris Jelāgins, „Latvijas rakstītā konstitūcija", *Latvijas Vēstnesis*, 1997, nr.119, 14. apr.

pats spēks kā abiem minētajiem konstitucionālajiem dokumentiem, kuru piemērošanu tas nosaka. No tā izriet secinājums, ka arī Deklarācijai pašai ir konstitucionāls rangs, t.i., tā ir konstitucionālo tiesību norma arī formālā izpratnē.

Neatkarības atjaunošanas deklarācija nedz *Satversmē,* nedz *Latvijas PSR Konstitūcijā* nav paredzēta. Tā nav uzskatāma par *Satversmes* vai *Latvijas PSR Konstitūcijas* grozījumu (arī ja Deklarācijas pieņemšanas procedūra atbilda Latvijas PSR Konstitūcijas noteikumiem). Tā pārkāpj *Latvijas PSR Konstitūcijas* saturiskos rāmjus, jo tā faktiski to deleģitimē. *Satversmes* darbības atjaunošana un atkal daļēja apturēšana arī neatbilst *Satversmes* grozīšanas kārtībai saskaņā ar 76.–79. pantiem. Līdz ar to Neatkarības atjaunošanas deklarācija ir uzskatāma par revolucionāra rakstura jaunradošo konstitucionālo normu[4], kurai nav formālas leģitimācijas iepriekšējā konstitucionālajā iekārtā. Neatkarības atjaunošanas deklarācija Latvijas tiesiskās iekārtas vēsturē drīzāk ir salīdzināma ar 1918. g. 18. novembra *Latvijas proklamēšanas aktu* un 1918. g. 18. novembra *Tautas Padomes politisko platformu*, kas bija sākotnējie Latvijas valsts konstitucionālie pamatdokumenti.[5]

2. Latvijas konstitucionālo normu sistēma no 1990. g. 4. maija līdz 1993. g. 6. jūlijam

Līdz ar to Latvijas konstitucionālo normu sistēma (resp. "rakstītā konstitūcija") kopš 1990. g. 4.maija sastāvēja no sekojošām normām sekojošā hierarhiskā secībā:[6]

1) Neatkarības atjaunošanas deklarācija,
2) *Satversmes* 1., 2., 3. un (ar ierobežojumiem) 6.pants,
3) *Latvijas PSR Konstitūcijas* normas, kas nav pretrunā ar *Satversmes* 1., 2., 3. un 6. pantu,
4) pārējās *Satversmes* normas.[7]

---

[4] Daudzas modernās konstitūcijas ir radušās revolucionārā ceļā, juridiski ar to saprotot procedūru, kas nav leģitimēta iepriekšējā konstitucionālajā kārtībā. Skat. arī Louis Henkin, „Revolutions and Constitutions", *Louisian Law Review*, Vol.49 (1989), p.1023.

[5] Sal. Kārlis Dišlers, *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē.* Rīga, 1930, 66., 70.lpp.

[6] Skat. tuvāk: Juris Jelāgins, „Latvijas rakstītā konstitūcija", *Latvijas Vēstnesis*, 1997, nr.119, 14. maijs.

[7] *Satversmes* preambulā ir atzīts, ka *Satversme de iure* nepārtraukti ir spēkā. Deklarācijas 4. pants tomēr aptur vairuma *Satversmes* pantu darbību. Tādējādi gan turpina darboties likumdošanas akti, kas tajā brīdī nav savienojami ar šiem pārējiem *Satversmes* pantiem, – tāda ir šīs apturēšanas jēga, - taču Deklarācijas mērķorientācija uz *Satversmes* atjaunošanu aizliedz likumdevējam – un, protams, pārējām institūcijām - izdot *jaunus* likumus un citus normatīvus aktus, kas būtu pretrunā ar spēkā esošajām, bet pagaidām apturētām *Satversmes* normām.

Šiem dokumentiem vēlāk pievienojās arī 1990. g. 21. augusta konstitucionālais likums par *Latvijas Republikas valstisko statusu* (kas, cita starpā, grozīja Neatkarības atjaunošanas deklarāciju un atcēla tās 5.punktu par pārejas periodu), kā arī 1991. g. 10. decembra konstitucionālais likums par *Cilvēka un pilsoņa tiesībām un pienākumiem.*[8]

Latvijas rakstītā konstitūcija laika posmā no 1990. g. 4. maija līdz 1993. g. 6. jūlijam, kad pilnā apjomā stājās spēkā *Satversme*, bija visai komplicēts normatīvs veidojums. Tās primārais pamatdokuments šajā laikā bija 1990. g. 4. maija Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

II. Deklarācijas juridiskais saturs

No visu triju Baltijas valstu dokumentiem par neatkarības atjaunošanu Latvijas Neatkarības atjaunošanas deklarācija ir visgarākais, bet arī visprecīzāk formulētais dokuments.

1. Preambula

Deklarāciju ievada gara preambula ar vēsturisko faktu izklāstu un to juridisko novērtējumu.

a. Preambulas saturs

Preambulā hronoloģiskā kārtībā vispirms ir minēta Latvijas Republikas nodibināšana 1918. g. 18. novembrī, tās starptautiskā atzīšana un *Satversmes* pieņemšana, pie tam konstatēts, ka *Satversme de iure* ir spēkā līdz šim brīdim.

Seko 1940. gada notikumu izklāsts, norādītas atsevišķas juridiski nozīmīgas PSRS darbības pret Latviju, sākot ar ultimatīvo notu ar prasību mainīt Latvijas valdību un PSRS militāro agresiju 1940. g. 17. jūnijā, kas kvalificēta kā starptautisks noziegums, līdz viltus vēlēšanu sarīkošanai 1940. g. 14. un 15. jūlijā. Norādīts, ka šo vēlēšanu rezultātā izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu un līdz ar to nav bijusi tiesīga izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un valsts suverenitātes likvidēšanu.

No tā izdarīts juridisks secinājums, ka LR iekļaušana PSRS sastāvā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā un līdz ar to LR joprojām eksistē kā starptautisko tiesību subjekts.

Preambulas beigās norādīts uz Latvijas iedzīvotāju līdzšinējām politiskās gribas izpausmēm - atjaunot brīvo, demokrātisko un neatkarīgo Latvijas Republiku *de facto*.

b. Preambulas politiskā funkcija

Juridiskā dokumentā šādi gari vēsturiski ievadi nav parasti. Tomēr Deklarācijas sagatavošanas darba grupa pēc ilgākām diskusijām uzskatīja par

[8] Par 1991. g. 10. decembra konstitucionālā likuma statusu Latvijas tiesību sistēmā skat. tuvāk: Egils Levits, „Cilvēktiesību normas un to juridiskais rangs Latvijas tiesību sistēmā", *Juristu Žurnāls*, nr.5 / *Cilvēktiesību Žurnāls*, nr.6. 1997, 50.lpp.

nepieciešamu sniegt šo garo vēsturisko ievadu: pirmkārt, lai dokumenta lasītājam izskaidrotu latviešu tautas nacionālās kustības politisko motivāciju atjaunot savu valstisko neatkarību; otrkārt, lai norādītu uz faktiem, kuru juridiskais izvērtējums loģiski noved pie secinājuma, ka 1918. gadā dibinātā Latvijas Republika pastāv joprojām un Augstākā Padome atjauno šīs valsts suverēno varu.

Šis vēsturisko faktu izklāsts pirms dokumenta operatīvās daļas bija vēlams arī tādēļ, ka tie lielā mērā gan laika ritumā, gan mērķtiecīgās padomju vēstures viltošanas politikas rezultātā bija izslīdējuši no plašākas sabiedrības vēsturiskās apziņas – kā Latvijā (kur vēsturiskā apziņa tika atgūta tikai pēdējo divu gadu laikā)[9], tā Rietumu pasaulē, bet it sevišķi Padomju Savienībā, kur 1939.–1940. gada notikumi jau toreizējiem laikabiedriem tika pasniegti izkropļotā veidā.

c. Preambula kā Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnas tiesiskais pamats

Latvijas konstitucionālo tiesību kontekstā nozīmīgs ir jautājums par preambulas juridisko saturu.

Preambulas likumos parasti tiek lietotas, lai atklātu likumdevēja mērķus, likumu izdodot. Bieži preambulas satur norādes uz citiem dokumentiem vai faktiem, ko likumdevējs ir ņēmis vērā, pieņemot lēmumu par sekojošās likuma operatīvās daļas formulējumiem. Šie dokumenti un fakti tad ir izmantojami likumdevēja mērķu konstatēšanā. Bez tam konstitūciju preambulas dažkārt satur arī norādes uz konstitūcijas izdevēja īpašo politisko leģitimāciju šī akta izdošanai.

Preambulas galvenā funkcija tātad parasti ir atklāt un precizēt likumdevēja vēsturisko gribu. Ar preambulu likumdevējs mēģina nodrošināties, lai likums vēlāk tiktu interpretēts pēc iespējas atbilstoši tā gribai. Likumdevēja vēsturiskās gribas izzināšana ir viena no četrām likuma interpretācijas pamatmetodēm, kas tiek lietotas, likumu piemērojot (vēsturiskā metode). Pārējās ir gramatiskā, sistēmiskā un - mūsdienās vissvarīgākā - teleoloģiskā (mērķa un jēgas izzināšanas) metode.[10] Preambula tādēļ tiek lietota galvenokārt vēsturiskās interpretācijas metodes ietvaros, taču tai var būt arī sava nozīme, piemērojot pārējās trīs interpretācijas pamatmetodes.

---

[9] Skat. tuvāk: Egils Levits, „1990. gada 4. maija Deklarācija par Neatkarības atjaunošanu." Grām.: *Latvijas valsts atjaunošana. 1986-1993.* Rīga, 1998, 207. un turpm. lpp.

[10] Par tiesību normu interpretācijas metodēm skat. tuvāk: Edgars Meļķisis. *Tiesību normu tulkošana*. Rīga, 1999; Egils Levits, "Tiesību normu interpretācijas un Satversmes 1. panta "demokrātijas" jēdziens", *Cilvēktiesību Žurnāls*, nr.4, 1997. Tiesību normu interpretācijas metodoloģija ir arī normatīvi noteikta 1995. gada 13. jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr.154 par *Administratīvo aktu procesu* 21.-26. punktā (*Latvijas Vēstnesis*, 1995, nr.100).

Neatkarības deklarācijas preambula pēc sava satura un funkcijas atšķiras no „klasiskas" konstitūcijas vai likuma preambulas. Kā jau iepriekš norādīts, Deklarācijas autoru izpratnē preambulas galvenais uzdevums bija izskaidrot vēsturiskos faktus un dot tiem juridisku novērtējumu. Tādējādi Deklarācija pēc savas iekšējās uzbūves ir tuvāka tiesas spriedumam nekā likumam: arī tiesas spriedums parasti sastāv no trim daļām - faktu konstatējuma, to juridiskā novērtējuma un operatīvās daļas, kas balstas uz šiem faktiem un to novērtējuma. Likums turpretim parasti balstās uz "ārpus" tā teksta pastāvošiem faktiem, kuri juridiski tiek novērtēti netieši, caur likuma operatīvajiem noregulējumiem.

Normatīvo aktu tekstos jebkurai teksta daļai ir vienāds juridisks spēks. Tātad arī Neatkarības deklarācijas preambulai ir tāds pats juridisks spēks kā visai Deklarācijai kopumā. Varētu iebilst, ka vēstures fakti nav regulējami ar likumu, tie „nepadodas" likuma varai. Taču tur preambulas noregulējuma jēga arī nav jāmeklē.

Preambulas juridiskā jēga ir saistīt Latvijas valsts publiskās institūcijas ar attiecīgo faktu izklāstu. Tas nozīmē, ka jebkura Latvijas publiskā institūcija – vienalga, vai tas ir likumdevējs (Saeima), izpildvaras vai tiesas iestāde – tur, kur tai ir jāņem vērā šie notikumi kā faktuālais pamats savam lēmumam, ir saistīta ar Deklarācijas preambulā doto Latvijas vēstures faktu konstatējumu. Tas nozīmē, ka neviena Latvijas publiskā institūcija nedrīkst oficiāli paust uzskatu, ka, piemēram, 1940.gadā Latvija pievienojusies PSRS brīvprātīgi, un izdarīt no tā attiecīgus secinājumus.

Taču svarīgākais ir tas, ka preambula dod tur minētajiem faktiem arī juridisku novērtējumu un izdara no tiem juridiskus secinājumus. Galvenie no tiem ir šādi:

1) *Satversme* joprojām *de iure* ir spēkā (1.rindkopa),
2) LR iekļaušana PSRS sastāvā preambulā uzrādīto kļūdu dēļ juridiski nav spēkā (2.-5.rindkopa),
3) 1918. g. 18. novembrī dibinātā LR *de iure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts (5. rindkopa),

Šie elementi kopā veido *Latvijas valsts nepārtrauktības (jeb kontinuitātes) doktrīnu.* Tā ir Latvijas valsts oficiālais viedoklis par to, ka 1918. g. 18. novembrī dibinātā Latvijas Republika, neraugoties uz 1940.gadā notikušo okupāciju un aneksiju, ir turpinājusi nepārtraukti eksistēt.[11]

Neatkarības atjaunošanas deklarācijas rangs nosaka, ka šī doktrīna ir obligāta visām Latvijas publiskajām institūcijām. Tas nozīmē, ka visos gadījumos, kur tas ir juridiski nozīmīgi, Latvijas iestādēm sava rīcība jābalsta

[11] Skat. tuvāk arī: *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem. 1918-1998.* Sast. Alberts Sarkanis. Rīga, 1999, 127.-183. lpp.

uz preambulā formulēto valsts nepārtrauktības doktrīnu. Šis pienākums vēlreiz ir formulēts Deklarācijas 1. punktā.

Praktiskas konsekvences no tās izriet, piemēram, attiecībā uz Latvijas valsts robežām, pilsonību, īpašumu u.t.t. Jebkura publisko institūcija rīcība, kas tieši vai netieši būtu pretrunā ar šo doktrīnu, būtu Deklarācijas pārkāpums un tādēļ prettiesiska. Līdz ar to Neatkarības atjaunošanas deklarācijas preambulai ir daudz nozīmīgāka juridiskā funkcija nekā tikai sekojošās operatīvās daļas interpretācija.

Preambulā noteiktā Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīna ir saistoša tikai publiskajām institūcijām. Tā nav saistoša privātpersonām. Katra privātpersona[12], protams, drīkst paust viedokli par preambulā konstatētajiem faktiem un tur izteiktajiem juridiskajiem vērtējumiem. Tas izriet no cilvēktiesību normām, kas satur uzskatu, vārda, zinātnes brīvību.[13]

Tādējādi par Neatkarības atjaunošanas deklarācijas preambulas galveno funkciju Latvijas tiesību sistēmā ir uzskatāma tieši Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnas nostiprināšana Latvijas tiesību sistēmā.

Protams, arī bez preambulas šī doktrīna visai skaidri ir izsecināma no Deklarācijas operatīvās daļas 1.punkta. Tomēr preambulas izvērstais skaidrojums, bez šaubām, atvieglo tās uztveri un izpratni.

Blakus šai galvenajai funkcijai, preambula pilda arī savu „parasto" funkciju - tā ir interpretācijas vadlīnija sekojošajai Deklarācijas operatīvajai daļai.

2. Deklarācijas operatīvā daļa

Neatkarības atjaunošanas deklarācijas operatīvā daļa sastāv no deviņiem punktiem, kas, pamatojoties uz preambulā nostiprināto valsts nepārtrauktības doktrīnu, regulē LR valsts varas atjaunošanas praktiski juridiskos jautājumus.

a. Starptautisko tiesību ranga noteikšana un Latvijas suverēnās valsts varas likvidācijas prettiesiskuma atzīšana (1. punkts)

Deklarācijas 1.punktā teikts:

„Atzīstot starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā."

Deklarācijas 1. punkts vispirms ir preambulā noteiktās valsts nepārtrauktības doktrīnas integrāla sastāvdaļa. Tas ir šīs doktrīnas galvenais operatīvais noregulējums, kas īpaši izceļ un juridiski precizē tās centrālo elementu - Latvijas valsts iekļaušanas PSRS sastāvā atzīšanu par prettiesisku no starptautisko tiesību

[12] Privātpersona juridiskā izpratnē ir fiziska persona un privāto tiesību juridiskā persona (biedrība, komercsabiedrība).

[13] *Satversmes* 100. pants, *Eiropas Cilvēktiesību konvencijas* 10. pants, *Starptautiskā pakta par Politiskajām un pilsoniskajām tiesībām* 19. pants.

viedokļa (uz ko vispārīgākā formā jau norādīts preambulas 5. rindkopā). Uz to balstās pārējie Deklarācijas operatīvās daļas punkti.[14]

Atzīstot *starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām,* AP nosaka, ka *valsts tiesību normas* ir juridiski mērojamas ar *starptautisko tiesību pamatprincipu* mērauklām. Abi jēdzieni tomēr prasa tuvāku izskaidrojumu.

Ar jēdziena *starptautisko tiesību pamatprincipi* palīdzību Deklarācijas autori vēlējās panākt pēc iespējas lielākās starptautisko tiesību daļas "ieplūdināšanu" Latvijas tiesību sistēmā, resp., Latvijas tiesību sistēmas piesaistīšanu pie starptautiskajām tiesībām. Galvenais bija panākt, ka Latvija atzīst to starptautisko tiesību normu prioritāti, kas saskaņā ar starptautisko tiesību teoriju ir „spēcīgākas" pār valsts nacionālajām tiesībām. Tās ir t.s. *ius cogens* normas, kuras var atrasties dažādos starptautisko tiesību avotos (paražās, vispārējos tiesību principos, līgumos). Pie tām jau 1940.gadā piederēja arī vispārējs prettiesiskas okupācijas un aneksijas aizliegums[15], kā arī aizliegums prettiesiski lauzt starptautiskus līgumus (princips *pacta sunt servanda*).[16]

Ar *valsts tiesību normām* savukārt ir domātas jebkuras valsts, tātad arī Padomju Savienības nacionālās tiesību normas pretstatā starptautiskajām tiesību normām.

Šajā pašā punktā AP, piemērojot šos starptautisko tiesību pamatprincipus, konstatē, ka 1939. g. 23. augusta PSRS un Vācijas vienošanās (Hitlera-Staļina pakts) ir bijis prettiesisks un līdz ar to prettiesiska ir PSRS rīcība, kas izriet no šīs vienošanās - Latvijas suverēnās varas likvidēšana 1940. g. 17. jūnijā. Vienlaicīgi tiek norādīts uz Vācijas līdzatbildību.

No šī punkta izriet juridiska pozīcija, ka, sākot ar 1940. g. 17. jūniju, PSRS Bruņotajiem spēkiem ieejot Latvijas teritorijā, Latvijā valsts vara vairs netiek uzskatīta par tās suverēnu starptautisko tiesību nozīmē.

No tā savukārt secināms, ka visi turpmākie tiesību akti, kurus līdz pat Latvijas oficiālajai pievienošanai Padomju Savienībai 1940. g. 5. augustā ir izdevusi formāli talākpastāvošā Latvijas valsts vara, pēc būtības uzskatāmi nevis par Latvijas, bet gan par - prettiesiskiem - PSRS valsts varas aktiem Latvijas

---

[14] Romāns Apsītis, „Neatkarība – tas ir lielākais ieguvums tautai un valstij", *Latvijas Vēstnesis*, 1999, nr.138/139, 5. maijs.

[15] Par šo jautājumu Baltijas valstu kāzusa kontekstā skat.: Boris Meissner. *Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Völkerrecht.* Köln, 1956, S.286 ff.

[16] Jāievēro, ka PSRS ar savu rīcību pret Latviju 1940. gada vasarā ir prettiesiski lauzusi veselu rindu multilaterālu un bilaterālu līgumu, tajā skaitā 1928. gada t.s. Briana-Keloga paktu, ar kuru valstis atteicās lietot „karu" kā nacionālās politikas instrumentu, 1932. gada Latvijas un PSRS Neuzbrukšanas līgumu, 1939. gada Latvijas un PSRS Savstarpējās palīdzības paktu (skat. D. A. Lēbers. „Latvijas valsts bojāeja 1940. gadā. Starptautiski tiesiskie aspekti." Grām.: *Latvijas valsts atjaunošana. 1986-1993.* Rīga, 1998, 11.lpp.).

teritorijā, jo šie akti izdoti prettiesiska spiediena un draudu rezultātā. Šāda nostādne balstās uz starptautiskās tiesībās atzītajām tiesībām cietušai pusei apstrīdēt savu gribas izpausmi, kas panākta prettiesisku spaidu vai draudu ietekme. No tā savukārt izriet secinājums par LR nepārtrauktu pastāvēšanu, neraugoties uz tās iekļaušanu PSRS sastāvā.

Neatkarīgi no valsts nepārtrauktības doktrīnas nostiprināšanas, 1. punktam ir arī patstāvīga nozīme jautājumā par vispārējo starptautisko tiesību normu prioritāti pār Latvijas nacionālajām tiesībām. Lai panāktu maksimālu Latvijas tiesību sistēmas atbilstību "civilizētas" valsts modelim, starptautisko tiesību prioritātei – neiedziļinoties detaļās – vajadzēja iet tik tālu, cik tas vien juridiski ir iespējams: atjaunotajai Latvijas valstij bija jākļūst par atzītu pasaules valstu saimes locekli, kas respektē starptautiskās tiesības. Tas visefektīvāk ir panākams, ja tiek atzīta starptautisko tiesību prioritāte un tiešā darbība. Tādēļ, interpretējot šo punktu gan atbilstoši tā mērķim un jēgai, gan ņemot vērā Deklarācijas autoru domājamo vēsturisko gribu, jānonāk pie secinājuma, ka šis jēdziens ietver starptautiskās paražu tiesības un vispārējos tiesību principus arī tad, ja tie nesatur *ius cogens* normas.[17] Jāatzīmē, ka dažkārt šīs paražu tiesības un vispārējie tiesību principi var būt atspoguļoti arī starptautisko līgumu tekstos.[18] Visas šīs normas, kas ietvertas jēdzienā *starptautisko tiesību pamatprincipi,* darbojas tieši un nepastarpināti.[19]

b. 1940. g. 21. jūlija deklarācijas par Latvijas iestāšanos PSRS anulēšana (2. punkts)

Deklarācijas 2.punkts īpaši izceļ viltus vēlēšanās ievēlētās Tautas Saeimas 1940. g. 21. jūlija deklarāciju par *Latvijas iestāšanos Padomju Savienībā* un pasludina to par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža. Tādējādi tiek pasvītrots, ka PSRS 1940. g. 5. augusta likums par Latvijas uzņemšanu Padomju

---

17 Šo rindiņu autors darba grupas sēdē 1990. g. 31. martā izskaidroja šo domu un lika priekšā formulējumu: *„Atzīstot starptautiskās tiesībās noteikto, ārpus valsts dispozīcijas stāvošo tiesību normu (ius cogens), starptautisko paražu tiesību un vispāratzīto starptautisko tiesību principu prioritāti pār valsts tiesībām (..)".* Atbalstot tā jēgu, vairākums šo formulējumu tomēr bez īpašam diskusijām noraidīja, jo uzskatīja par pārāk komplicētu. Tā vietā tika pieņemts īsāks un kodolīgāks formulējums *„starptautisko tiesību pamatprincipi"*, kuram vajadzētu iekļaut *visu, kas ir jāiekļauj.* Tās, pirmām kārtām, protams, ir *ius cogens* normas. Taču pēc savas jēgas šai normai ir jāaptver arī starptautiskās paražu tiesības 1945. g. 26. jūnija Hāgas Starptautiskās tiesas statūtu 38.panta 1.daļas b) punkta izpratnē un *civilizēto nāciju atzītie vispārējie tiesību principi* šo pašu statūtu 38. panta 1. daļas c) punkta izpratnē.

18 Skat. Ineta Ziemele. „Starptautiskās tiesības Latvijas tiesību sistēmā un tiesu un administratīvajā praksē." Grām.: Ineta Ziemele (red.). *Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: Tiesa un administratīvais process.* Rīga, 1998, 28. lpp.

19 Skat. Ineta Ziemele, *op. cit.*, 46. lpp.

Savienības sastāvā no starptautisko tiesību viedokļa uzskatāms par vienpusēju aneksijas aktu, jo tam nav korespondējošas Latvijas suverēnās valsts varas gribas izpausmes. Šis punkts tika uzņemts tekstā tādēļ, ka daļa Deklarācijas autoru uzskatīja, ka šai Tautas Saeimas deklarācijai ir īpaša nozīme Latvijas aneksijas procesā. Tas tomēr juridiski ir lieks, jo tā saturs jau loģiski izriet no 1. punkta, kas nosaka, ka Latvijai vairs nebija savas suverēnās valsts varas jau kopš 1940. g. 17. jūnija. Līdz ar to arī Tautas Saeima nemaz nevarēja paust LR suverēno gribu. Tādēļ šim punktam ir tikai deklaratīvs, 1. punktu vienā atsevišķā aspektā pastiprinošs raksturs.

c. Satversmes pamatu atjaunošana (3. un 4. punkts)

Deklarācijas 3.punkts atjauno *Satversmi* kā Latvijas pamatlikumu. Turpretim 4. punkts uzreiz aptur *Satversmes* darbību, izņemot 1., 2., 3. un 6.pantus, kuri ir Latvijas valsts konstitucionālo tiesību pamats un kurus pēc *Satversmes* 77. pantu, var grozīt tikai tautas nobalsošanā.

Šīs konstrukcijas jēga bija uzsvērt Latvijas valststiesisko pamatu – *Satversmi* –, kuras atjaunošana ir mērķis, kas sasniedzams pakāpeniski.[20]

Līdzīgi rīkojās arī Lietuvas AP, 1990. g. 11. martā atjaunojot Lietuvas 1938. g. 12. maija Konstitūciju, vienlaicīgi apturot to Konstitūcijas daļu darbību, kuras regulē valsts institūciju darbību, bet atstājot spēkā tos pantus, kuri nosaka valsts konstitucionāli tiesisko pamatu.[21] Igaunija turpretim 1990. g. 8. maijā jau no paša sākuma atjaunoja tikai tos Igaunijas 1938. gada Konstitūcijas pantus, kuri nosaka valsts konstitucionāli tiesisko pamatu.[22]

No Latvijas konstitucionālo tiesību viedokļa AP bija tiesīga atjaunot *Satversmes* darbību, jo prettiesiski apturētās *Satversmes* darbības atjaunošana ir jebkuras varas institūcijas pienākums, kura Latvijas valstī realizē valsts varu.[23]

Problemātiskāka turpretim no pirmā acu uzmetiena varētu likties Deklarācijas 4. punktā noteiktā *Satversmes* lielākās daļas darbības apturēšana. *Satversme* šādu darbības apturēšanu neparedz. Tādēļ no tīri formālā viedokļa korektāk būtu bijis no paša sākuma tikai atjaunot *Satversmes* 1., 2., 3. un 6.pantu darbību, kā tas arī bija paredzēts šo rindiņu autora formulētajā dokumenta sākotnējā, 1990. g. 23 .marta varianta 3.punktā[24] un kā vēlāk analogi

---

[20] Romāns Apsītis, „Neatkarība – tas ir lielākais ieguvums tautai un valstij", *Latvijas Vēstnesis*, 1999, nr.138/139, 5. maijs.

[21] Lietuvas 1990. g. 11. marta likums par *Lietuvas 1938.gada 12.maija Konstitūcijas darbības atjaunošanu* (*Vedomosti Verchovnogo Soveta i Pravitelstva Litovskoj Respubliki*, 1990, Nr.9, Pos.223).

[22] Igaunijas 1990. g. 8. maija likums par *Igaunijas simboliku* (*Vedomosti Verchovnogo Soveta i Pravitelstva Estonskoj Respubliki*, 1990, Nr.14, Pos.239).

[23] Skat. tuvāk: Egils Levits, „Latvijas tiesiskais statuss un 18. marta vēlēšanas", *Literatūra un Māksla*, 1990, 24. febr.

[24] Skat. šī krājuma III daļu (*red.*).

rīkojās Igaunija. Taču Deklarācijas 3. un 4. punkti ir jāredz kā vienots noregulējums, kura būtība ir tā, ka AP pagaidām atjauno tikai valsts konstitucionāli tiesiskā pamata - tātad *Satversmes* 1., 2., 3. un 6. pantu - darbību.

Tas nozīmē, ka AP prettiesiski apturētās *Satversmes* darbību atjauno pakāpeniski. Uz šādu pakāpenisku atjaunošanu tā bija tiesīga. *Satversmes* atjaunošana pilnā apmērā prasīja izdarīt radikālus valstiski institucionālus pārkārtojumus, kas nebija paveicami vienā dienā. Turpretim *Satversmes* pamatnormas, it īpaši 1. pants, kas nosaka, ka *Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika,* varēja stāties spēkā tūlīt, jo no tā izrietošie principi noteica Latvijas varas orgāniem saistošas vadlīnijas tālākiem valstiski institucionālajiem un politiskajiem pārkārtojumiem ceļā uz *Satversmes* atjaunošanu pilnā apjomā.

d. Brīvu vēlēšanu atruna (4. punkts)

Deklarācijas 4. punkta beigās saistībā ar *Satversmes* 6.pantu īpaši ir atrunātas Saeimas vēlēšanas – tās var notikt, tikai atjaunojoties neatkarīgās Latvijas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantētu brīvu vēlēšanu norisi.

Ar šo atrunu ir mēģināts novērst manipulētu Saeimas vēlēšanu iespējas, kas toreizējos vēsturiskos apstākļos bija reāli draudi. Piemēram, Saeimas vēlēšanas, kurās, līdzīgi kā AP vēlēšanās piedalītos arī PSRS pilsoņi un padomju okupācijas armija, nebūtu uzskatāmas par brīvām vēlēšanām Deklarācijas 4. punkta izpratnē.

Deklarācijas 4. punkta atruna par brīvām vēlēšanām līdz ar to noteica faktisku pārejas periodu līdz *Satversmes* atjaunošanai pilnā apmērā, kurā vispirms būtu jāveic valstiski institucionālas reformas, likvidējot padomju un izveidojot demokrātiskajai *Satversmei* atbilstošas valsts struktūras, jānodrošina iedzīvotājiem demokrātiskās tiesības un brīvības un jāsarīko brīvas Saeimas vēlēšanas.

e. Satversmes jaunās redakcijas komisija (7. punkts)

Deklarācijas izstrādāju vairākums tobrīd uzskatīja, ka *Satversme* būtu jāpieņem jaunā redakcijā. Deklarācijas 7. punkts tādēļ paredzēja izveidot attiecīgu komisiju, kas izstrādātu tādu *Satversmes* redakciju, kas *atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.* Problemātisks tomēr bija jautājums, vai AP, kas nebija ievēlēta brīvās un demokrātiskās vēlēšanās, vispār bija tiesīga grozīt *Satversmi*, uz ko, pēc 76. panta, ir tiesīga tikai brīvās un demokrātiskās vēlēšanās ievēlēta Saeima. Tādēļ Deklarācija galīgajā variantā tikai aprobežojās ar noteikumu par komisijas izveidošanu, atsakoties no stingra nodoma revidēt *Satversmi* jau pirms brīvām Saeimas vēlēšanām.[25]

[25] Deklarācijas 1990. g. 9. aprīļa variantā bija paredzēts, ka *Satversmes jauno redakciju apstiprina brīvā tautas nobalsošanā.* Šāds formulējums tātad paredzēja, ka šāda nobalsošana notiktu vēl pirms brīvām Saeimas vēlēšanām. Šis teikums Deklarācijas apspriešanas gaitā tomēr tika atmests.

Doma par *Satversmes* jaunas redakcijas izstrādāšanu izskaidrojama ar toreiz vēl miglainajiem priekšstatiem par demokrātiju un it sevišķi demokrātiskas konstitūcijas saturu un loģiku. Daudzi uzskatīja *Satversmi* par „novecojušu", kura būtu jāpietuvina esošajai situācijai - tātad starplaikā izdarītajiem padomju pārkārtojumiem politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā sfērā. Tikai laika gaitā nostiprinājās atziņa, ka šāda „pietuvināšana" faktiski nozīmētu padomisko elementu uzņemšanu *Satversmē* un tikai kavētu demokrātijas attīstības procesu.

Ar to, protams, nav teikts, ka nebūtu nepieciešamas diskusijas par *Satversmi* - kas izstrādāta Šveicē joprojām spēkā esošās 1848. gada konstitūcijas ietekmē un kas nosaka Latvijas valsts iekārtu kā klasisko parlamentāro demokrātiju ar stipriem tiešās demokrātijas elementiem. Taču, lai *Satversmes* grozījumi patiešām stiprinātu tās noteikto demokrātisko iekārtu, nevis ieplūdinātu tajā padomiskus elementus vai uzņemtu nepārdomātus, ar *Satversmes* jēgu grūti savienojamus noteikumus, attiecīgiem priekšlikumiem būtu jābalstās uz nopietnu demokrātiskas un tiesiskas valsts funkcionēšanas mehānismu, kā arī uz specifisko postsociālistiskās sabiedrības procesu analīzi. Šāda izpratne katrā ziņā toreiz vēl neeksistēja.

1990. g. 31. jūlijā AP izveidoja attiecīgu darba grupu. Pēc ilgām diskusijām, redzot šos iebildumus, darba grupa nolēma izstrādāt nevis *Satversmes* grozījumus, bet gan *Pamatlikumu* pārejas periodam, kas aizvietotu tajā laikā pastāvošo komplicēto konstitucionālo konstrukciju (skat. iepriekš I nodaļu).[26] 1991. g. 20. jūnijā šis *Pamatlikuma* projekts tika pieņemts pirmajā lasījumā.[27]

Tomēr sakarā ar 1991.gada augusta notikumiem un pilnas faktiskās valsts neatkarības atgūšanu tas vairs tālāk virzīts netika, jo priekšplānā izvirzījās *Satversmes* atjaunošana pilnā apmērā. Galvenokārt pateicoties 1991.gada novembrī nodibinātās deputātu frakcijas „Satversme" spiedienam, AP *Satversmi* negrozīja un 1993. g. 6. jūlijā tā tika atjaunota pastāvošajā redakcijā.

f. Pārejas periods (5. punkts)

Deklarācijas 5. punkts noteica „pārejas periodu" līdz Latvijas suverēnās valsts varas faktiskajai atjaunošanai, kas beigtos ar Saeimas sasaukšanu. Līdz tam brīdim par Latvijas augstāko valsts varas orgānu tika pasludināta Augstākā Padome.

Noteikums par pārejas periodu parādījās pašās Deklarācijas izstrādes procesa beigās. Tas īsti neiederējās visā Deklarācijas kontekstā. Tam par parau-

[26] Romāns Apsītis. „Neatkarība – tas ir lielākais ieguvums tautai un valstij", *Latvijas Vēstnesis*, 1999, nr.138/139, 5. maijs.

[27] Projekts publicēts: *Diena*, 1991, 11. maijs. Skat. arī komentārus par šo projektu: Egils Levits, „Jaunā pamatlikuma projektu analizējot", *Diena*, 1991, 7., 8., 9., 10. aug.

gu bija Igaunijas 1990. g. 30. marta Likumā par Igaunijas valstisko statusu noteiktais pārejas periods.[28]

Politiski šim noteikumam bija vairāk diplomātisks raksturs. Tā jēga bija mazināt spriedzi attiecībās ar Maskavu. Juridiski „pārejas perioda" traktējums tomēr bija daudznozīmīgs. Šis ir visapstrīdētākais Deklarācijas noteikums.

No vienas puses, valststiesiskajā aspektā, pārejas periods bija loģiski nepieciešams līdz brīvās un demokrātiskās vēlēšanās ievēlētas *Saeimas sanākšanai.* Taču tas izrietēja jau no Deklarācijas 4.punkta, kas paredz nākošās Saeimas vēlēšanas atbilstoši *Satversmes* prasībām.

No otras puses, „pārejas periods" bieži tika traktēts arī kā pārejas process ceļā uz pilnīgu *neatkarību no PSRS*. Lai arī tas atbilda faktiskajai situācijai, šāda „pārejas perioda" interpretācija bija bīstami tuvu PSRS valsts varas klātbūtnes juridiskai akceptēšanai šī procesa laikā. Tā kā šāda interpretācija bija pretrunā ar Deklarācijas 4. punktā atjaunoto *Satversmes* 1.pantu, kas nosaka, ka Latvija ir „neatkarīga" valsts, tad tā jākvalificē kā juridiski nepieļaujama.

Tomēr valsts institūciju un amatpersonu reālā rīcība bieži atbilda šādai pārejas perioda izpratnei. Piemēram, sākotnēji Latvijas valdības pārstāvji piedalījās (gan vairs tikai kā novērotāji) PSRS valdības sēdēs. Lai gan šī rīcība, iespējams, tajā laikā bija politiski daļēji attaisnojama, tomēr 5. punktā noteiktais pārejas periods nevajadzīgi radīja juridisku "neskaidrības zonu", kas neapšaubāmi vājināja Latvijas pozīciju.

Deklarācijas 5. punkts tika izslēgts ar 1991. g. 21. augsta konstitucionālo likumu par *Latvijas Republikas valstisko statusu*.[29]

g. Padomju tiesību pagaidu piemērošana (6. punkts)

Deklarācijas 6. punkts noregulēja tiesību normu darbību līdz Saeimas sanākšanai. Pēc šī punkta, lai tūlīt nerastos juridiskais vakuums, varēja turpināt piemērot *Latvijas PSR Konstitūcijas* un citas tiesību normas, ciktāl tās nav pretrunā ar *Satversmes* 1., 2., 3. un 6. pantu. Līdz ar to atjaunotā Latvija „startēja" kā pie sociālistiskā tiesību loka piederoša tiesību sistēma, kas laika gaitā sāka pāriet uz kontinentālas Eiropas tiesību sistēmu.[30] Deklarācijas 6. punkts paredzēja arī Konstitucionālās tiesas izveidi; faktiski tā tika izveidota tikai 1996. gadā.

Svarīgākais no šiem noteikumiem ir *Satversmes* 1. pants, kas nosaka, ka Latvija ir *neatkarīga un demokrātiska republika.* Šis pants līdz ar to kļuva par augstāko tiesību normu valstī. Praksē *Satversmes* 1. pants kā valsts

---

[28] Igaunijas 1990. g. 30. marta Likums par *Igaunijas Republikas valstisko statusu* (*Vedomosti Verchovnogo Soveta i Pravitelstva Estonskoj Respubliki*, 1990, Nr.12, Pos.180).

[29] *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, nr.4.*

[30] Skat. tuvāk: Egils Levits, „Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā", *Likums un Tiesības*, 1999, nr.1, sept., 9.lpp.

demokratizācijas un tiesiskošanas instruments tomēr palika neizmantots. Nedz juristu saime, nedz sabiedrība kopumā neizprata "demokrātijas" jēdziena dziļāko saturu un tādēļ nespēja no šīs publisko tiesību ģenerālklauzulas izdarīt juridiskus secinājumus, kas būtu pielietojami konkrētu jautājumu risināšanai.[31]

No Deklarācijas 6.punkta arī izriet, ka PSRS Konstitūcija, federālā līmeņa likumi un citi normatīvie akti Latvijā vairs nedrīkst tikt piemēroti.

h. Cilvēktiesību garantijas

Deklarācijas 8.punkts garantē visiem Latvijas iedzīvotājiem, arī PSRS pilsoņiem, *visas sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām.*

Jēdzienam *vispāratzītās starptautiskās cilvēktiesību normas* ir tas pats saturs kā Deklarācijas 1. punktā minētajam jēdzienam *starptautisko tiesību pamatprincipi* – tajā ietilpst *ius cogens* normas (neatkarīgi no to avota), kā arī paražu tiesību un vispārējie tiesību principi cilvēktiesību jomā.

Šis punkts jāredz kontekstā ar tajā pašā dienā – 1990. g. 4. maijā – pieņemto otro deklarāciju par *Latvijas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos*[32], kurā uzskaitīts 51 starptautisks dokuments, kuriem Latvija „pievienojas", t.i., vienpusēji pasludina par sev saistošiem.

Ar to tika noteikts Latvijas iestādēm un tiesām saistošs cilvēktiesību standarts, kuru vēlāk papildināja 1991. g. 10. decembra konstitucionālais likums par *Cilvēka un pilsoņa tiesībām un pienākumiem*.[33] Taču faktiski atbilstoši padomju juridiskajai izpratnei Latvijas iestādes un tiesas cilvēktiesību normas turpina uzskatīt par deklaratīviem dokumentiem un praktiski gandrīz nepielieto tās konkrētu juridisku gadījumu risināšanā, kā tas būtu jādara tiesiskā valstī.

i. 1920. gada Miera līgums – attiecību pamats ar PSRS

Deklarācijas 9. punkts nosaka, ka Latvijas attiecības ar PSRS veidojamas uz 1920. g. 11. augusta Miera līguma pamata. Šis punkts, protams, attiecas arī uz PSRS tiesisko mantinieci - Krieviju. Tas nozīmē – kamēr šis Deklarācijas punkts nav atcelts, Latvija visas līgumattiecības ar Krieviju var veidot vienīgi tā, ka jaunākie līgumi nav pretrunā ar 1920. gada Miera līgumu. 9. punkts ir sevišķi svarīgs Abrenes jautājuma risināšanā.

III. Deklarācijas vieta Latvijas tiesību sistēmā pēc 1993. gada

Pēdējais konstitucionālais dokuments, kas tika pieņemts pārejas posmā līdz *Satversmes* atjaunošanai (skat. iepriekš I nodaļu) bija jaunievēlētās Saeimas

---

31 Šo rindiņu autora sagatavotajā 1990.gada 20.marta Deklarācijas pirmajā koncepcijā (skat. šī krājuma III.daļu) bija tuvāk izskaidrotas metodoloģiskās vadlīnijas, kādā veidā būtu iespējams konstatēt, vai konkrētā padomju tiesību norma, kuru iestāde vai tiesa gatavojas konkrētā gadījumā piemērot, ir vai nav pretrunā ar Satversmes konstitucionāli tiesisko pamatu, it sevišķi ar Satversmes 1.pantu.

32 *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr.20.

33 Ibid, 1992, nr.4.

1993. g. 6.jūlijā pieņemtais paziņojums par *Satversmes* spēkā stāšanos pilnā apjomā. Kopš tā brīža Latvijas konstitucionālo tiesību pamatdokuments ir *Satversme*.

No *Satversmes* sistēmas un jēgas izriet, ka blakus *Satversmei* nevar būt citi konstitucionāli dokumenti ar tādu pašu rangu. Tādēļ atbilde uz jautājumu, vai Saeima var pieņemt arī citus formāli konstitucionālus likumus (t.i., likumus, kuriem ir formāli konstitucionāls rangs), ir negatīva. Lai to varētu, vispirms *Satversmes* 76.-79.panta kārtībā būtu jāgroza pati *Satversme*, paredzot šādu konstitucionālu likumdošanu.

Rodas jautājums, vai tas attiecas arī uz Neatkarības atjaunošanas deklarāciju, kura bija spēkā un regulēja konstitucionālus pamatjautājumus jau *pirms Satversmes* darbības atjaunošanas pilnā apmērā. Vai Deklarācija pēc *Satversmes* atjaunošanas vispār vēl ir spēkā, un kāds ir tās statuss Latvijas tiesību sistēmā?

Atbilde ir diferencēta - dažādu Deklarācijas normu tiesiskais statuss šodien ir atšķirīgs.

1. Atceltās normas

Ar 1991. g. 21. augusta konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu tika atcelts Neatkarības atjaunošanas deklarācijas 5.punkts par pārejas periodu. Tas līdz šim ir vienīgais formālais Deklarācijas grozījums.

Varētu rasties jautājums, vai visas pārējās Deklarācijas normas nav atceltas ar 1998.gada 15.oktobra likumu par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu. Atbilde uz šo jautājumu tomēr ir negatīva. Deklarācija nav uzskatām par Latvijas PSR normatīvo aktu šī likuma izpratnē, jo tā, kā jau iepriekš norādīts, kā revolucionāra rakstura jaunradoša konstitucionāla norma izgāja ārpus Latvijas PSR tiesību rāmjiem. Deklarācija ekstraordinārā (revolucionārā) veidā likvidēja Latvijas PSR. No konstitucionālās teorijas viedokļa šādi revolucionāra rakstura jaunradoši konstitucionāli akti tādēļ ir pieskaitāmi nevis pie vecās, bet gan pie jaunās konstitucionālās iekārtas. Tādēļ lai gan Deklarācijas nosaukumā vēl ir rakstīts "Latvijas PSR Augstākā Padome", tajā momentā, kad tā tika parakstīta, tā stājās spēkā ne vairs kā tajā pašā mirklī likvidētās Latvijas PSR, bet jau kā Latvijas Republikas konstitucionāls akts.

2. Izpildītās normas

Daudzas Neatkarības atjaunošanas deklarācijas normas satur uzdevumus realizēt konkrētus, vienreizējus pasākumus. Ja šie pasākumi ir realizēti, tad norma zaudē savu saturu, tā kļūst "tukša". Tāda norma nav īpaši jāatceļ, bet tā zaudē savu spēku *ipso iure*, tātad pati no sevis, jo tai vairs nav regulējamā priekšmeta. Vēlākai formālai šādu normu atcelšanai vai pasludināšanai par spēku zaudējušām var būt tikai deklaratīvs, nevis konstitutīvs raksturs.

Par izpildītiem un līdz ar to spēku zaudējušiem būtu uzskatāmi sekojoši punkti:

1) Deklarācijas 3. un 4. punkta regulējumi par *Satversmes* darbības atjaunošanu un daļēju apturēšanu;
2) 6. punkta 3. daļas regulējums, kas pārejas periodā par likumdošanas orgānu nosaka Augstāko Padomi.

3. Aizstātās normas

Līdz ar *Satversmes* spēkā stāšanos pilnā apjomā daļa Neatkarības atjaunošanas deklarācijas noteikumu tika aizstāti ar *Satversmes* noteikumiem, kas regulē to pašu priekšmetu. Tas attiecas uz sekojošiem regulējumiem:

1) Deklarācijas 6. punkta 1. daļa pieļāva *Latvijas PSR Konstitūcijas* normu un citu likumdošanas aktu normu piemērošanu, ciktāl tās nav pretrunā ar *Satversmes* 1., 2., 3. un 6.pantu. *Latvijas PSR Konstitūcijas* normas vairs nav piemērojamas kopš *Satversmes* spēkā stāšanās pilnā apjomā 1993. g. 6. jūlijā, bet pārējie Latvijas PSR likumdošanas akti atbilstoši 1998. g. 15. oktobra likumam par *Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu* ar 1999. g. 1. janvāri vairs nedrīkst tikt piemēroti (ar dažiem izņēmumiem).[34]
2) Pie aizstātām normām pieskaitāmas arī nerealizētās normas, kuras varēja tikt realizētas tikai līdz *Satversmes* spēkā stāšanās brīdim. Tas attiecas uz 6. punkta 2. daļu par Konstitucionālo tiesu un 7. punktu par *Satversmes* jaunās redakcijas sagatavošanas komisijas izveidošanu (kā jau minēts, tika sagatavots pārejas perioda Pamatlikuma, nevis *Satversmes* grozījumu projekts).

4. Normas ar ilgstošu efektu

Vairākiem Deklarācijas regulējumiem atbilstoši to jēgai ir ilgstošs efekts. Pie tiem pieder sekojoši nosacījumi:

1) Valsts nepārtrauktības doktrīna, kas formulēta Deklarācijas preambulā un tās 1. punktā. Tā ietver arī 2. punkta regulējumu;
2) Starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāte pār Latvijas nacionālajām tiesību normām (1. punkts);
3) Cilvēktiesību garantijas (8. punkts). Jāņem vērā, ka *Satversmes* 89. pants, kas stājās spēkā 1998. g. 6. novembrī, nav aizstājis šo regulējumu: tur ir runa par *Latvijai saistošiem starptautiskiem līgumiem* cilvēktiesību jomā, kamēr Deklarācijas 8. punkts attiecas uz *vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām.*

---

[34] Šis likums uz laiku, līdz jaunu likumu pieņemšanai, izņēmuma kārtā atļauj turpināt piemērot sekojošus septiņus Latvijas PSR likumus: *Administratīvo pārkāpumu kodeksu, Civilprocesa kodeksu, Darba likumu kodeksu, Krimināl*kodeksu, *Krimināl*procesa kodeksu, *Sodu izpildes kodeksu* un *Valodu likumu.* Līdz 2000. gada 4. maijam trīs no šiem pārmantotajiem padomju likumiem jau bija nomainīti ar jauniem – *Civilprocesa kodekss, Krimināl*kodekss un *Valodu likums.*

4) Pamatprincipi attiecību veidošanai ar PSRS (9.punkts), kas balstās uz 1920. g. 11. augusta *Latvijas un Krievijas miera līgumu*. Tā kā Krievija starptautiski tiesiski ir PSRS mantiniece, tad šis punkts attiecas arī uz attiecībām ar Krieviju.

5. Deklarācijas normu ar ilgstošu efektu konstitucionālais rangs pēc 1993. g. 6. jūlija

Iepriekš minētie Deklarācijas regulējumi nav atcelti, tie nav vienreizējas realizācijas regulējumi, un tie nav aizstāti ar citām, it īpaši *Satversmes* normām. Tātad tie šodien ir spēkā. Tādēļ rodas jautājums par to vietu Latvijas pašreizējā tiesību normu hierarhijā.

Kā jau teikts, laikā no 1990. g. 4. maija līdz 1993. g. 6. jūlijam Deklarācijai kā Latvijas toreizējo konstitucionālo tiesību sistēmas pamatnormai bija prioritārs konstitucionāls rangs. Kopš 1993. gada jūlija šāds rangs ir *Satversmei*. Vai tas nozīmētu, ka Deklarācijai, ciktāl tā vēl satur spēkā esošas normas, būtu tikai vienkārša likuma rangs?

Atbilde meklējama šo normu būtībā. Deklarācija, kā jau minēts, regulēja valsts būtiskākos, tātad konstitucionālus jautājumus. Tas attiecas arī uz šodien joprojām spēkā esošajiem Deklarācijas regulējumiem, kurus *Satversme* neregulē. *Satversmes* spēkā stāšanās pilnā apjomā ir konstitucionāli procesuāls noregulējums, tas pats par sevi nemaina šo Deklarācijas regulējumu materiālo raksturu. Pilnā apjomā spēkā stājusies *Satversme* "nepārsedz" visus Deklarācijas konstitucionāli tiesiskos regulējumus.

Tādēļ varētu tikt pārstāvēts viedoklis, ka iepriekšminētie, arī šodien spēkā esošie Deklarācijas regulējumi kā formālā, tā materiālā nozīmē joprojām pieder pie Latvijas konstitucionālo tiesību normām.[35]

Tomēr tas nenozīmē, ka Deklarācijas atlikušajām normām būtu tāds pats spēks kā *Satversmes* normām. *Satversmes* normas aizstāj Deklarācijas normas, tātad *Satversmei* ir augstāks rangs. Tāpēc, grozot vai papildinot *Satversmi*, tā var skart arī Deklarācijas regulētos jautājumus un aizstāt tos, bez tā, ka formāli būtu jāgroza arī Deklarācija. Piemēram, ja *Satversmē* tiktu uzņemta norma, kas regulētu starptautisko tiesību normu vietu Latvijas tiesību sistēmā, tad ar to tiktu automātiski skarts arī Deklarācijas 1. punkta regulējums līdz pat tā pilnīgai aizstāšanai.

Satversmi var grozīt vienīgi pašā *Satversmē* noteiktajā kārtībā. Tas nozīmē, ka likumdevējs nevar grozīt *Satversmi* ar Neatkarības atjaunošanas deklarācijas grozījumu palīdzību, tādējādi apejot *Satversmes* 76.–79. pantā noteikto

---

35 Sal. arī: Ineta Ziemele, „Starptautisko tiesību vieta un nacionālo tiesību attiecības", *Juristu Žurnāls*, nr.5 / *Cilvēktiesību Žurnāls*, nr.6, 1997, 67.lpp; Juris Jelāgins. „Tiesību pamatavoti." Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Edgara Meļķiša redakcijā. Rīga, 1999, 70.-71. lpp.

Satversmes grozīšanas kārtību. Šodien ar Deklarāciju vairs nevar mainīt vai grozīt *Satversmes* statusu vai darbības apjomu.

Arī pašu Deklarāciju likumdevējs var grozīt tikai *Satversmes* 76.–79.pantā noteiktajā kārtībā.

Tādēļ jāsecina, ka Neatkarības atjaunošanas deklarācija šodien satur *subsidiāras konstitucionālas tiesības*.

No tā izriet, ka tās Deklarācijas normas, kas šodien vēl ir spēkā – tātad preambula, 1., 2., 8. un 9. punkti –, Latvijas tiesību normu hierarhijā atrodas virs "parasta" likuma un ieņem otro vietu aiz *Satversmes*. Šādā nozīmē, ņemot vērā vēl spēkā palikušo Deklarācijas normu *subsidiāro raksturu* attiecībā pret *Satversmi,* var piekrist, ka *Satversme* kopā ar šīm Deklarācijas normām veido pašreizējo Latvijas "rakstīto konstitūciju".[36]

Par autoru

Egils Levits, jurists un politologs. Dzimis Rīgā 1955. gadā. Beidzis Hamburgas universitātes Juridisko fakultāti (1982), kā arī šīs pašas universitātes Sabiedrisko zinātņu un filozofijas fakultāti, iegūstot politologa diplomu (1986). Strādājis zinātniskā darbā Vācijā, bijis advokāts Getingenē. Piedalījies 4. maija Deklarācijas koncepcijas un teksta izstrādāšanā. Bijis LR AP padomnieks (1991-1992), vēstnieks Vācijā un Šveicē (1992-1993), Austrijā, Ungārijā un Šveicē (1993-1994). Ievēlēts par LR Saeimas deputātu (1993), bijis LR Ministru prezidenta biedrs un LR tieslietu ministrs. No 1995. g. – Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis. Vairāk nekā 90 publikāciju autors tiesību un politikas zinātņu jautājumos. Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni (2000).

[36] Juris Jelāgins, „Latvijas rakstītā konstitūcija", *Latvijas Vēstnesis*, 1997, nr.119, 14. maijs. Autors tur neiztirzā jautājumu par Satversmes un Deklarācijas spēkā palikušo normu savstarpējām attiecībām un atšķirīgo vietu tiesību normu hierarhijā.

Gunārs Kusiņš (Rīga)

4. maija Deklarācijas tapšana – no idejas līdz balsojumam

Kopš 1990. g. 4. maija Deklarācijas pieņemšanas aizritējuši jau desmit gadi, un kopā ar tiem diemžēl neizbēgami pagaisušas daudzas tālaika notikumu nianses. Gadiem ritot, nemanot samazinājušās arī subjektīvās emocijas, kas bieži vien neļauj saskatīt būtisko un izdarīt precīzus secinājumus. Atskatoties uz tālaika notikumiem, jāatzīst, ka, pateicoties daudzu cilvēku darbam, ir saglabājušies nozīmīgi un interesanti dokumenti, kas ļauj pilnīgāk izprast Latvijas vēsturi. Šo dokumentu dziļāka izpēte var sniegt papildu informāciju par tālaika iecerēm, viedokļiem un vispārējo noskaņojumu.

Kā zināms, pēdējo desmit gadu laikā bijušas vairākas publikācijas, kurās analizēta Augstākās Padomes 1990. g. 4. maijā pieņemtā Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"[1]. Deklarācijas sagatavošanas gaita, juridiskais saturs un politiskie apstākļi sīki analizēti, piemēram, grāmatā "Latvijas valsts atjaunošana 1986–1993 "[2], Tālava Jundža rakstā "Tiesību reformas un to loma Latvijas neatkarības atjaunošanā"[3], kā arī vairākās citās publikācijās. Notikumus, kas saistīti ar 4. maija Deklarāciju, savās atmiņās pieminējuši vairāki Atmodas laika darbinieki.

Šajā krājumā apkopoti gan jau zināmie materiāli par 4. maija Deklarāciju, gan valsts un privāto arhīvu materiāli, kas līdz šim dažādu iemeslu dēļ nebija plaši pieejami. Lasītāji var iepazīties ar Latvijas Tautas frontes sēžu protokoliem, lai gan ar nožēlu jāatzīst, ka sēdes nav stenografētas un šā iemesla dēļ atsevišķi izteikumi protokolos ietverti tikai tēžu veidā. Tomēr arī šādi protokoli sniedz ļoti nozīmīgas vēstures liecības. Šāds iespējami plašs apkopojums dod iespēju katram šīs grāmatas lasītājam izprast tālaika notikumus, atcerēties cilvēkus,

---

1 *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 20, 1096.–1098. lpp.

2 Valdis Blūzma, Ojārs Celle, Tālavs Jundzis u.c. *Latvijas valsts atjaunošana 1986.–1993.* – Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998. 207.– 237. lpp.

3 Tālavs Jundzis, "Tiesību reformas un to loma Latvijas neatkarības atjaunošanā", *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1995, nr. 2.

kuri piedalījās šajos vēsturiskajos notikumos un izsekot 4. maija Deklarācijas tapšanai.

Kā jau minēts, politiskā situācijas raksturojums pietiekami plaši un argumentēti izklāstīts citās publikācijās, tādēļ šajā nelielajā rakstā analizēta tieši AP 1990. g. 4. maijā pieņemtās Deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" teksta tapšanas gaita no sākotnējās idejas līdz galīgajam dokumentam.

Deklarācijas tapšanas priekšnoteikumi

1990. g. 4. maijā pieņemtā Deklarācija nebija pirmā deklarācija šajā jomā. Latvijas PSR AP 1989. g. 28. jūlijā pieņēma Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti[4], kurā pasludināja, ka Latvijas PSR attīstība notiek reālas valstiskas suverenitātes apstākļos šās suverenitātes valstiski tiesiskajā un starptautiski tiesiskajā izpratnē. Tomēr reāla neatkarība tobrīd netiek pat pieminēta un dokumentā tiek lietots termins "Latvijas PSR suverenitāte" (šā termina dubulto nozīmi grāmatā "Latvijas Tautas fronte" piemin Sandra Kalniete[5]). Milzīga piesardzība izpaužas arī deklarācijas 4. punktā, kurā noteikts, ka "Latvijas PSR valsts statusu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā nosaka līgumattiecības; Latvijas PSR jaunais tiesiskais statuss ir likumdošanas ceļā jānostiprina PSRS Konstitūcijā un Latvijas PSR Konstitūcijā". Arī nedaudz vēlāk, 1990. g. 15. februārī pieņemtā Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību[6] diemžēl izvēlas to pašu pieeju, jo iestājas tikai par pasākumu veikšanu, lai "Latvijas PSR pārveidotu par brīvu un neatkarīgu Latvijas valsti tādu valstu savienībā, kas iet humānu demokrātiska sociālisma ceļu."

Analizējot 4. maijā pieņemtās Deklarācijas tapšanas pirmsākumus, nevar nepieminēt tos notikumus, kuri tieši iespaidoja Deklarācijas sākotnējā priekšlikuma konkretizēšanos. Divi nozīmīgākie no tiem, kuri būtu pieminami, ir, pirmkārt, notikumi Lietuvā, kur Lietuvas AP 1990. g. 11. martā pieņēma Neatkarības deklarāciju[7], un otrkārt, 1990. g. 18. marta tautas deputātu vēlēšanas Latvijā un to rezultāti.

Vislielākā nozīme acīmredzot bija 18. marta vēlēšanām, kurās pārliecinoši uzvarēja LTF un Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK) atbalstītie deputātu kandidāti – Latvijas neatkarības piekritēji. Jau sākotnēji iegūtais balsu skaits liecināja, ka kopā ar otro vēlēšanu kārtu varētu izdoties savākt pat divas trešdaļas no deputātu kopskaita un tādējādi izmantot konstitucionālā vairākuma iespējas.

---

4 *Latvijas PSR Augstākās Padomes un Ministru Padomes Ziņotājs*, 1989, nr. 32, 863.–864. lpp.

5 *Latvijas Tautas fronte 1998–1991.* – Rīga: Jāņa sēta, 1998, 297. lpp.

6 *Latvijas PSR Augstākās Padomes un Ministru Padomes Ziņotājs*, 1990, nr. 9, 469.–470. lpp.

7 *Cīņa*, 1990, 14. marts.

Jāpiemin, ka šajā laikā vēl aizvien pastāv divi atšķirīgi ceļi Latvijas neatkarības atgūšanai – Tautas frontes izvēlētais parlamentārais ceļš, izmantojot esošās padomju varas struktūras (arī AP), un starptautiski tiesiskais, kuru aizstāvēja Pilsoņu kongresa pārstāvji un kas balstījās uz tiesiski precīzu pieeju, ka jauna valsts nav jādibina, bet gan esošās varas vietā jāatjauno LR valsts vara.

Manuprāt, 18. marta vēlēšanās iegūtais balsu vairākums ir tas izšķirošais apstāklis, kas noteica, ka Latvijas neatkarības atjaunošanai tika izvēlēts parlamentārais ceļš. Šis iespējamais konstitucionālais vairākums mudināja LTF līderus uzņemties pilnu atbildību un precīzi formulēt veicamos priekšdarbus.

Zīmīgi, ka baltiešu iniciatīvas, vēlēšanu rezultāti un tautas atbalsts neatkarības idejām lika sarosīties arī PSRS struktūrām. 1990. g. aprīļa sākumā PSRS AP pieņēma likumu "Par to jautājumu risināšanas kārtību, kuri saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS"[8], kura mērķis patiesībā bija nepieļaut izstāšanos un kurš pēc būtības padarīja to praktiski neiespējamu. Protams, ne juridiski, ne politiski vairs nevarēja aizkavēt briestošos notikumus, taču tas liecina par PSRS varas struktūru izmisīgiem mēģinājumiem nepieļaut Baltijas valstu politisko neatkarību.

Sākotnējā iecere

Šodien, desmit gadus pēc 4. maija Deklarācijas pieņemšanas, pārlasot šo Deklarāciju, gandrīz viss tajā liekas vienkārši un pašsaprotami, taču Deklarācijas teksta vienkāršie formulējumi ir radušies ilgās un asās diskusijās, vairākkārt apspriežot katru frāzi.

Pārlūkojot materiālus, redzams, ka vienas konkrētas idejas rašanās dienas nav un tādēļ uz jautājumu – kad tas sākās – pilnīgi precīzu atbildi sniegt nav iespējams. Būtībā ideja nobrieda pakāpeniski, jo, Latvijas tautas politiskajai apziņai strauji pieņemoties spēkā, sabiedrībā radās pieprasījums pēc skaidrākas pozīcijas un aktīvākas rīcības.

Kā norādīts grāmatā "Latvijas valsts atjaunošana 1986 – 1993", priekšlikumu par valsts atjaunošanas tiesisko noformēšanu Egils Levits apsolījis LTF priekšsēdētājam Dainim Īvānam un LTF Politiskās komisijas priekšsēdētājam Ivaram Godmanim "dažas dienas pirms 18. marta vēlēšanām"[9]. Līdz ar to var secināt, ka pirms vēlēšanām, 1990. g. marta sākumā, vēl nav konkrētu rakstveida priekšlikumu, lai gan jau ir uzskats, ka Latvijas valsts atjaunošanai nepieciešams tiesisks noformējums. Norādi uz šo laiku devis arī Rolands Rikards, pieminot, ka "dažādas domas un runas gaisā virmojušas jau pirms vēlēšanām"[10].

---

8 *PSRS Tautas Deputātu Kongresa un PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs*, 1990, 15. nr., 11.–15. lpp

9 *Latvijas valsts atjaunošana 1986.–1993.*

10 I. Bojāre, "Kā tapa Neatkarības deklarācija", *Tev*, 1993, 3. maijs.

Arhīvu dokumenti liecina, ka jau pāris dienas pēc vēlēšanām – 21. martā – Rīgā notikusi LTF atbalstīto ievēlēto tautas deputātu sanāksme, kurā piedalījies 91 ievēlētais deputāts. Šajā sanāksmē par īpaša dokumenta nepieciešamību izteicies Jānis Škapars, norādot, ka nepieciešams "līdz jaunajai Augstākās Padomes sesijai izstrādāt ļoti nopietnu likuma projektu par Latvijas valstisko neatkarību"[11]. Šajā sanāksmē plašāk par šo jautājumu uzstājies E. Levits, kurš analizējis topošā dokumenta iespējamos modeļus, tajā ietveramās nostādnes par starptautisko tiesību prioritāti pār valsts tiesībām un 1922. gada Satversmes atjaunošanu. No tā var secināt, ka arī 21. martā konkrēta apspriežama rakstveida dokumenta vēl nav.

Atšķirībā no idejas rašanās, dokumenta tapšanas sākums ir zināms – 1990. g. 22. marts. Zināma ir arī vieta – Rīga, Dzirnavu iela 63, kurā dzīvoja jaunievēlētais deputāts Rolands Rikards, kurš atceras, ka 20. martā Latvijas Universitātē nejauši saticis E. Levitu un viņi vienojušies par 22. marta tikšanos.

Kā norāda R. Rikards, viņa dzīvoklī sanākuši "pats dzīvokļa saimnieks Rolands Rikards, Valdis Birkavs, Vilnis Eglājs, Romāns Apsītis un Egils Levits. Toreiz vēl nebija nekādu uzmetumu, bija tikai ideja un Lietuvas piemērs"[12]. Kā atceras R. Rikards, "galvenais ideologs visam pasākumam bijis Egils Levits, galvenais sekretārs, kurš rūpīgi pārlabojis un iegrāmatojis visus grozījumus, – Romāns Apsītis"[13].

Egila Levita personiskajā arhīvā saglabājies variants (turpmāk – Levita sākotnējais variants) bez nosaukuma, kas datēts ar nākošo dienu, 23. martu, un sastāv no 6 punktiem (skat. šī krājuma dokumentu daļā). Visticamāk, ka Egils Levits to formulējis nākamajā dienā pēc 22. marta tikšanās (pieņēmumu izsaka Rikards).

Nākamā tikšanās notikusi Vecrīgā, Jaunielā 24, un tajā, balstoties uz Levita sākotnējo variantu, radušies divi varianti – "maksimālais" un "minimālais". R. Rikarda personiskā arhīva materiāli liecina, ka divi sākotnējie Deklarācijas varianti ieguvuši arī attiecīgus nosacītus nosaukumus – "maksimālais" un "minimālais" (skat. šī krājuma dokumentu daļā). R. Rikarda tēžveidīgi pierakstītais "maksimālā" varianta projekts ar nosaukumu "Deklarācija par neatkarīgas LR atjaunošanu" sastāv no deviņiem punktiem:

"LR AP nolemj:

1) Atzīstot starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām un uzskatot par nelikumīgu PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanās rezultātā un 1940. gada 17. jūnijā PSRS agresijas rezultātā Latvijas valsts suverēnās varas likvidēšanu;
2) atzīstot, ka joprojām spēkā Satversmes Sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pants, jo 1940. g. 21. jūlijā Tautas

[11] Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk – LVA), 290. f., 12. apr., 2. l.

[12] I. Bojāre, "Kā tapa Neatkarības deklarācija", *Tev*, 1993, 3. maijs, 7. lpp..

[13] Turpat.

Saeimas pieņemtā "Deklarācija par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā" ir antikonstitucionāla, kas pieņemta, pārkāpjot LR Satversmes 77. pantu, saskaņā ar kuru augšminēto pantu grozījumi bija nododami tautas nobalsošanai;

3) atjaunot LR 1922. g. 15. februāra Satversmi;
4) apturēt LR (Satversmi), izņemot 1., 2., 3. un 6. pantu;
5) spēkā visi LPSR likumdošanas akti, kas nav pretrunā ar LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Konflikta gadījumus izšķir: 1) AP Prezidijs; 2) pagaidu Konstitucionālā tiesa;
6) LR ir saistošas visas starptautiskās cilvēktiesību normas;
7) AP izveido jaunas Satversmes reformas komisiju. Pēc Satversmes pieņemšanas AP deputāti noliek pilnvaras;
8) 1920. gada miera līgums;
9) uzaicināt pasaules valstis atzīt LR valdību."

Salīdzinot šo dokumentu ar Levita sākotnējo variantu, var saskatīt, ka abos dokumentos pirmie trīs punkti, kā arī piektais un sestais ir samērā līdzīgi. Vienlaikus var konstatēt, ka, salīdzinot ar Levita sākotnējo variantu, "maksimālajā" variantā jau ietverta vēlāk plaši diskutētā tēze par Satversmes apturēšanu (4. punkts), kā arī tēze par jaunas Satversmes izstrādāšanu (7. punkts). Zīmīgi, ka Deklarācijas galīgajā tekstā šīs abas tēzes tika iekļautas.

Marta beigās notiek LTF frakcijas organizēšanās darbs un vienlaikus arī sākotnējo dokumentu tālāka pilnveidošana. Arhīvu dokumenti liecina, ka 1990. g. 28. marta LTF deputātu frakcijas sēdes darba kārtības pirmais punkts ir AP 1. sesijas darba kārtība.[14] Šajā sēdē R. Apsītis pieminējis divus Deklarācijas variantus – "minimālo" un "maksimālo", norādot, ka "minimālais" balstās uz LPSR 1978. gada Konstitūciju, bet "maksimālais" – pamatā uz LR 1922. gada Satversmi un satur sevī lielu pretrunu. "It kā pamatā Satversme, bet balstāmies uz 4. pantiem, pārējos apturam."[15] Lai gan sēdē netika pieņemts konkrēts lēmums, kuru no variantiem atbalstīt, tomēr tālāk pilnveidots tiek tikai "maksimālais" variants, bet "minimālā" varianta projekts "Deklarācija par Latvijas starptautiski tiesisko statusu" saglabājies R. Apsīša personiskajā arhīvā (skat. šī krājuma dokumentu daļā).

Tajā pašā 28. marta sēdē R. Apsītis arī ziņoja, ka izveidota "juristu darba grupa valstisko jautājumu risināšanai"[16], un ierosināja apstiprināt darba grupu. Kā redzams no R. Apsīša personiskā arhīva materiāliem, darba grupa sastāvējusi no vadītāja (R. Apsītis), sešiem locekļiem (A. Endziņš, T. Jundzis, I. Bišers, R. Rikards, V. Eglājs un A. Krastiņš) un 12 konsultantiem (E. Levits, E. Meļķisis, A. Plotnieks, V. Cielava, I. Upmacis, E. Radziņš, A. Fogels,

[14] LVA, 290. f., 12. apr., 2. l., 42.–44. lp.
[15] Turpat.
[16] Turpat.

G. Kusiņš, V. Jākobsone, A. Kiršteins, J. Dinēvičs un A. Līgotnis. (skat. šī krājuma dokumentu daļā).

Šo rindu autors laikam bija viens no jaunākajiem šajā grupā. Mani kā jaunu LU Juridiskās fakultātes aspirantu un aktīvu Latvijas Juristu biedrības biedru R. Apsītis toreiz uzaicināja pie sevis uz katedru un piedāvāja līdzdarboties šajā darba grupā.

Šī darba grupa turpināja iesākto darbu un gatavoja Deklarāciju. Dažas darba grupas sēdes notika visai savādās vietās, piemēram, Universitātes kompartijas komitejas sekretāra kabinetā, kurām, cik atceros, bija tāds garš padomju stila pulēts apspriežu galds, kam apkārt bija sarkani krēsli. Arī R. Apsītis atceras, ka darba grupas loceklis un telpu toreizējais saimnieks Aivars Endziņš tās laipni piedāvājis un "mēs tur sēdējām un smējāmies par šo situāciju"[17].

Aprīļa pirmajās dienās notikusi arī LTF un PBLA pārstāvju un konsultantu tikšanās, kurā bijusi gara saruna par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu un lemts, vai Deklarāciju pieņemt jau pirmajās dienās pēc AP sanākšanas.[18]

Deklarācijas pirmais variants

Aprīļa sākumā darba grupas rīcībā jau bija informācija par jaunievēlētās Igaunijas AP 30. marta Lēmumu par Igaunijas valsts statusu[19], un šis Igaunijas Lēmums apliecināja īpaša dokumenta nepieciešamību.

1990. g. 2. aprīlī AP darba grupas sēdē ziņoja, ka dokumenta teksta pirmais variants ir jau gatavs un to varētu apspriest LTF frakcijas sēdē 4. aprīlī. Šo variantu precīzāk būtu saukt par pirmo publiski apspriesto variantu.

Vairākos arhīvos, arī šo rindu autora personiskajā arhīvā (skat. šī krājuma dokumentu daļā) ir saglabājies dokumenta variants, kas sastāv no preambulas un desmit punktiem un datēts ar 1990. g. 3. aprīli (turpmāk – 3. aprīļa variants), ar vairākiem labojumiem, kas acīmredzot izdarīti jau pēc 4.aprīļa apspriedē izteiktajiem priekšlikumiem. (skat. šī krājuma dokumentu daļā).

Salīdzinot ar Levita sākotnējo variantu, 3. aprīļa variantā jau ir vairāki būtiski pilnveidojumi.

Pirmkārt, noteikta dokumenta forma – lēmums – un dokumenta nosaukums: "Par neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu".

Otrkārt, dokuments ieguvis samērā apjomīgu un hronoloģiski izkārtotu vēsturisko ievadu – preambulu. Kā vēlāk pamatoti atzinis E. Levits, "preambulai ar juridiski nozīmīgo vēsturisko faktu konstatējumu ir kā politiski skaidrojoša, tā juridiska nozīme"[20].

---

17 *Latvijas Tautas fronte 1988–1991*, 164. lpp.

18 J. Ritenis. *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu*. – Rīga, 1999, 97. lpp.

19 *Vedomosti Verhovnovo Soveta i Pravitelstva Estonskoi Respubliki*, 1990, nr. 12.

20 *Latvijas valsts atjaunošana 1986.–1993*, 226. lpp.

Treškārt, Levita sākotnējā varianta 2. punkta būtība sadalīta – neliela daļa pārcelta uz preambulu, bet atlikusī sadalīta divos punktos. Vienlaikus 3. aprīļa variantā precizēti 1939.–1940. gada dokumentu nosaukumi.

Ceturtkārt, 5. punktā ietverta jau iepriekš pieminētā diskutējamā Satversmes apturēšana.

Piektkārt, 8. punktā paredzēts, ka izveidojama LR Satversmes jaunās redakcijas komisija un Satversme apstiprināma brīvā tautas nobalsošanā. Doma par jaunas Satversmes nepieciešamību 1990. gadā izskanēja vairākkārt, un bija publicēts pat jaunas Satversmes projekts[21].

Sestkārt, 9. punktā paredzēts, ka Latvijas attiecības ar PSRS veidojamas saskaņā ar Latvijas – Krievijas 1920. gada miera līgumu.

Par šo Deklarācijas variantu LTF frakcijas sēdē 4. aprīlī referē darba grupas vadītājs R. Apsītis un par tā saturu notiek pirmās lielākās debates. Zīmīgi, ka dokumenta svarīguma dēļ šis ir sēdes darba kārtības pirmais punkts.

Deklarācijas turpmākā pilnveidošana

Darba grupa turpināja pilnveidot dokumentu, balstoties uz frakcijas sēdē izteiktajiem viedokļiem. Nākamais darba grupas sagatavotais Deklarācijas projekta variants datēts ar 9. aprīli, un tas apspriests 12. aprīļa frakcijas sēdē. Tajā R. Apsītis norādījis, ka notiek darbs pie pamatdokumenta ("maksimālā" varianta – *aut.*), bet papildvariants ("minimālais" – *aut.*) pagaidām atlikts.[22]

Salīdzinot ar 3. aprīļa variantu, 9. aprīļa variantā parādās vairāki jauninājumi, kas balstās uz 4. aprīlī frakcijas sēdē izteiktajiem priekšlikumiem. Savus priekšlikumus piedāvājusi arī izveidotā darba grupa.

Pirmkārt, grozīts dokumenta nosaukums – "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Šāds nosaukums neapšaubāmi ir precīzāks. Otrkārt, preambulā ietverta norāde uz Satversmes sapulci un no dokumenta teksta izslēgta norāde uz A. Kirhenšteinu.

Treškārt, preambula papildināta ar nozīmīgu norādi, ka Latvijas Republiku joprojām atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstu.

Ceturtkārt, preambulā pieminētas divas citas (1989. g. 28. jūlija un 1990. g. 15. februāra) AP deklarācijas.

9. aprīļa projekta lemjošajā daļā, izņemot papildinājumu, ka 1920. gada miera līgums starp Latviju un Krieviju joprojām ir spēkā, būtisku izmaiņu nebija.

Debates par 9. aprīļa projektu notika LTF frakcijas 12. aprīļa sēdē, un vairāki priekšlikumi, kurus tajā izteica Tālavs Jundzis, Andris Grūtups un citi deputāti, tika ietverti dokumenta galīgajā tekstā. Šajā sēdē nolemts, ka izstrādātais teksts tiks ņemts par pamatu, taču šī sēde nozīmīga arī ar to, ka vairāki klātesošie (J. Freimanis, V. Avotiņš, J. Krūmiņš) debatēs piemin t.s. "pārejas laiku".

---

[21] *Atmoda*, 1989, 21. aug.

[22] LVA, 290. f., 12. apr., 2. l.

Nākamo reizi dokumenta variants (projekts uz 17. aprīli, no Jāņa Lagzdiņa personiskā arhīva) apspriests 18. aprīļa LTF frakcijas sēdē. Kā var secināt no sēdes protokola (skat. šī krājuma dokumentu daļā), darba grupas vadītājs R. Apsītis informējis par dažiem pilnveidojumiem, būtiskākie no kuriem ir šādi:

pirmkārt, preambulas sākums papildināts ar nozīmīgu norādi par latviešu nācijas īstenoto pašnoteikšanos;

otrkārt, preambulas noslēgums papildināts ar vārdiem "nostājoties uz Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa"; šī frāze nedaudz disonēja ar Deklarācijas kopējo nostādni un tika iekļauta ar nolūku izvairīties no asas PSRS pretreakcijas;

treškārt, lemjošās daļas 5. punktā pirmo reizi dokumentā parādās termins "pārejas laiks"; šis punkts t.s. "maksimālo" variantu lielā mērā pietuvināja "minimālajam" variantam (šādas pieejas izvēlē var saskatīt arī līdzību ar attiecīgo Igaunijas dokumentu);

ceturtkārt, lemjošas daļas 6. punkts papildināts ar jaunu teikumu, ka pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem nodrošinās tiesības izvēlēties pilsonību;

piektkārt, lemjošās daļas 8. punkts papildināts ar norādi, ka 1920. gada Latvijas – Krievijas miera līgumā "uz mūžīgiem laikiem atzīta Latvijas valsts neatkarība", un frāzi, ka sarunām ar PSRS izveidojama valdības komisija.

Bez tam veikts arī viens redakcionāls grozījums – iepriekšējā varianta lemjošās daļas pirmie divi punkti apvienoti vienā punktā.

Šajā sēdē apspriests arī alternatīvais projekts – lēmums "Par pasākumiem Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanai", kas datēts ar 15. aprīli (skat. šī krājuma dokumentu daļā). Kā var secināt no frakcijas sēdes protokola, alternatīvā projekta galvenais autors bija Ilmārs Bišers. Lai gan I. Bišera projekta preambula ir līdzīga, taču lemjošā daļa visai būtiski atšķiras no darba grupas varianta. Bišera piedāvātais projekts pēc būtības tika noraidīts.

Dokumenta teksta apspriešana notiek arī divās nākamajās frakcijas sēdēs – 27. aprīlī – un īpaši detalizēti – 2. maijā. Salīdzinot ar iepriekšējo, 17. marta variantu, 28. aprīļa variants (no J. Lagzdiņa personiskā arhīva) atkal satur vairākus jauninājumus:

pirmkārt, no preambulas teksta izslēgta norāde uz A. Višinski un preambula papildināta ar norādi uz 1990. g. 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu;

otrkārt, Deklarācijas lemjošās daļas 4. pants papildināts ar jaunu rindkopu par Satversmes 6. panta piemērošanu;

treškārt, t.s. pārejas periods izdalīts atsevišķā punktā, kurā paredzētas arī pārejas perioda beigas. Šajā punktā noteikts, ka pārejas periodā augstāko valsts varu realizē LR AP;

ceturtkārt, lemjošās daļas 6.punkts papildināts ar jaunu rindkopu par to, ka jaunus likumdošanas aktus pieņems tikai LR AP;

piektkārt, punkts par Satversmes jauno redakciju papildināts ar norādi, ka jaunajai redakcijai jāatbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim;

sestkārt, būtiski pārveidots cilvēktiesībām veltītais punkts: tajā paredzēts "garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, vienlīdzīgas sociālās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības. Tas pilnā mērā attiecas uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijas teritorijā, nepieņemot tās pilsonību"; šis punkts acīmredzot radies, ietekmējoties no I. Bišera 15. aprīļa varianta 8. punkta.

Darba grupas sagatavotais dokuments izskatīts arī 1990. g. 2. maija frakcijas sēdē. Tajā teksts apspriests atbilstoši parlamentārajām tradīcijām pa punktiem. Kā redzams no šīs sēdes protokola, ievēlēto deputātu rīcībā bijis gan 28. aprīļa, gan 30. aprīļa projekta variants, kurā kārtējo reizi veikti vairāki pilnveidojumi.

Pirmkārt, lemjošās daļas 1. punkta termins "starptautisko tiesību prioritāti" aizstāts ar nedaudz vispārīgāku terminu "starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti".

Otrkārt, no lemjošās daļas 2. punkta teksta izslēgta 1940. g. 21. jūlija deklarācija "Par valsts varu". Pamatojums šādai rīcībai atrodams frakcijas sēdes protokolā, kurā deputāts Bērzs izteicies, ka "atceļam paši sevi".

Treškārt, no lemjošās daļas izslēgts punkts par Satversmes darbības atjaunošanu un paredzēts, ka LR Satversme tiek apturēta līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai. Šo grozījumu ar pārliecinošu balsu vairākumu noraidīja.

Kā redzams no frakcijas sēdes protokola[23], šajā sēdē dokumenta projekts apspriests īpaši rūpīgi – pa punktiem un šī sēde atšķiras ar to, ka tajā balsoti arī sēdē mutiski izteiktie priekšlikumi.

Attiecībā uz dokumenta formu šajā sēdē mutiski tika izvirzīti vairāki priekšlikumi – Tālavs Jundzis piedāvāja šo dokumentu saukt par likumu, Linards Muciņš – par Konstitucionālu aktu, Ilmārs Bišers – par Manifestu. Balsojot par šiem nosaukuma variantiem, vairākums deputātu nolēma to saukt par Manifestu.

Arī attiecībā uz dokumenta tekstu šajā sēdē izvirzīti vairāki priekšlikumi, un R. Rikarda, J. Bojāra, A. Gorbunova un I. Geidāna izteiktie redakcionāla rakstura labojumi tika pieņemti.

Pēdējo reizi frakcija atgriezās pie dokumenta 3. maija sēdē[24], un šajā sēdē notikusi galīgā izšķiršanās par dokumenta nosaukumu. Pēc deputāta Andra Teikmaņa priekšlikuma nolemts dokumentu nosaukt par Deklarāciju.

AP 4. maija sēdē Ivars Godmanis frakcijas sagatavoto Deklarācijas projektu iesniedza izskatīšanai, un tika ievēlēta redakcijas komisija 9 deputātu sastāvā –

[23] LVA, 290. f., 12. apr., 4. l., 3.–6. lp.

[24] Turpat.

Apsītis, Eglājs, Endziņš, Jundzis, Krastiņš, Rikards, Panteļejevs, Zotovs, Arnītis.[25] Šī Deklarācijas redakcijas komisija tajā pašā dienā izskatīja un noraidīja visus iesniegtos priekšlikumus, ka arī pati veica vienu redakcionālu precizējumu.[26]

Secinājumi

Izsekojot 4. maija Deklarācijas tapšanai, var izdarīt vairākus secinājumus.

Pirmkārt, Deklarācija tapusi apmēram pusotra mēneša laikā, un tas ir samērā īss laiks, ja ņemam vērā dokumenta nozīmību. Bez tam jāatzīst, ka dokumenta sagatavošana Latvijas Tautas frontē noritējusi ļoti demokrātiski, jo dokuments sešas reizes (4. aprīlī, 12. aprīlī, 18. aprīlī, 27. aprīlī, 2. maijā un 3. maijā) apspriests frakcijas sēdēs. Plašas debates notikušas arī AP 4. maija sēdē.

Otrkārt, atzīstot, ka Deklarācijas galīgais teksts lielā mērā balstīts uz 1990. gada aprīļa beigās E. Levita piedāvāto pieeju, vienlaikus arī jāatzīst, ka tajā vēlāk izdarīti ļoti daudzi grozījumi, kas ievērojami paplašināja un precizēja sākotnējo variantu. Tādējādi 4. maija Deklarācija uzskatāma par daudzu cilvēku kopīga darba rezultātu, kura sasniegšanā svarīga nozīme bija izveidotajai darba grupai R. Apsīša vadībā, kas, neraugoties uz I. Bišera un A. Plotnieka iesniegtajiem alternatīvajiem dokumenta variantiem un J. Bojāra vairākkārtējiem iebildumiem, konsekventi turējās pie projekta, kuru frakcija bija izlēmusi uzskatīt par pamatu.

Treškārt, Deklarācija skaidri un nepārprotami atspoguļoja ievēlēto deputātu vēlmi un nostāju. Protams, pilns solis tas nebija, jo Deklarācijā tika ietverts "pārejas laiks", kuru AP atcēla tikai 1991. g. 21. augustā, pieņemot Konstitucionālo likumu "Par Latvijas Republikas valstisko statusu"[27]. Arī preambulā esošais formulējums – "nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa" – vedināja domāt, ka reāla neatkarība nav pasludināta, tomēr Deklarācijas koptonis ir noteiktāks un atbilst nosaukumam. Zīmīgi, ka LTF līderis D. Īvāns novērtējis šo dokumentu kā kompromisa deklarāciju, kas "pasludināja tikai neskaidro pārejas laiku"[28].

Savā grāmatā "Gadījuma karakalps" D. Īvāns arī atzinis,[29] ka pirms Deklarācijas pieņemšanas notikusi dažu Latvijas pārstāvju (A. Gorbunova, V. E. Breša, I. Bišera un D. Īvāna) tikšanās ar M. Gorbačovu un N. Rižkovu, tomēr nav pierādījumu, ka šīs tikšanās iespaidā Deklarācijas tekstā būtu izdarīti kādi grozījumi.

Ceturtkārt, Deklarācija lielā mērā iezīmēja turpmāk veicamos darbus, tomēr ne viss tajā ietvertais tika savlaicīgi realizēts un laika gaitā nostāja

---

25 Latvijas PSR Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija sēdes stenogramma (sk. šī krājuma dokumentu daļā).

26 Turpat.

27 *Latvijas Republikas Augstākas Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, nr. 42, 2048. lpp.

28 Dainis Īvāns. *Gadījuma karakalps*. – Rīga, 1995, 270.–271. lpp.

29 Turpat, 271.–272. lpp.

atsevišķos jautājumos pat mainījās. Piemēram, Deklarācijā pieminēto Konstitucionālo tiesu AP neizveidoja, un Satversmes tiesa tika nodibināta tikai sešus gadus vēlāk – 1996. gadā.

Deklarācijas 7. punktā tika noteikts, ka jāizveido komisija, lai izstrādātu LR Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas toreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim. Šā uzdevuma veikšanai AP 1990. g. 31. jūlijā izveidoja darba grupu, kura sastāvēja no 22 AP deputātiem[30], tomēr jaunu Satversmes redakciju šai darba grupai izstrādāt neizdevās, un LR AP jaunu Satversmes redakciju nepieņēma, jo laika gaitā mainījās uzskati par jaunas Satversmes nepieciešamību.

Nobeigumā jāatzīst, ka Deklarācijas sagatavošana, apspriešana un it īpaši pieņemšana noritējusi, skaidri apzinoties šāda lēmuma nozīmību, un 4. maija iekļaušana atceres dienu skaitā ir pilnīgi pamatota.

Par autoru

Gunārs Kusiņš dzimis 1963. g. 14. maijā, beidzis Rīgas 36. vidusskolu un 1989. gadā – Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, jurists. 4. maija Deklarācijas pieņemšanas brīdī – LU Juridiskās fakultātes Valsts un starptautisko tiesību zinātņu katedras aspirants. Piedalījies Deklarācijas izstrādāšanā, būdams valststiesisko jautājumu darba grupas konsultants.

Šobrīd – Saeimas Juridiskā biroja vadītājs, LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras lektors.

[30] *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 33, 1698.–1699. lpp.

Ineta Ziemele (Strasbūra)*

Latvijas prasība par valstiskuma turpināšanās atzīšanu 4. maija Deklarācijā un tās starptautiski tiesiskās sekas

Latvijai dažādās vēsturiskās situācijās ir nācies pieņemt lēmumus, kuru nopietnās starptautiski tiesiskās sekas bijis grūti visā pilnībā apzināties. Svarīguma ziņā lēmumi, kas tika pieņemti 1990. un 1991. gadā, nostājas līdzās 1918. gada lēmumiem. 1990. gada 4. maija *Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu* (turpmāk – *Neatkarības deklarācija*) tapa nopietnu diskusiju un risinājumu meklēšanas rezultātā. Pieņemšanas brīdī pat nebija iespējams pilnīgi apzināties visas no Deklarācijas izrietošās iespējamās sekas vai prognozēt starptautisko reakciju.

Šī raksta mērķis ir atspoguļot, kā pakāpeniski *Neatkarības deklarācijas* pieņemšanas laikā un tās īstenošanas procesā tika konkretizētas Latvijas starptautiski tiesiskās prasības tās valstiskā statusa un ar to saistīto Latvijas starptautiski tiesisko saistību sakarā, kā arī parādīt starptautiskās sabiedrības nostāju, tās attīstību.

Pirms ķerties pie mērķu īstenošanas, ir vērts vienoties par vispārpieņemtu principu vienotu izpratni. Tā, piemēram, ir vērts atcerēties, ka starptautiskās saistības rodas tikai tad, ja vismaz divas valstis savā starpā spēj vienoties par to, ko viena valsts ir piedāvājusi otrai, un ja otra valsts to pieņem. Tādēļ Latvijas gadījumā bija svarīgi, lai citas valstis atzītu un pieņemtu Latvijas prasību par neatkarības atjaunošanu, tādējādi radot pamatu starptautiskām saistībām starp neatkarīgām valstīm. Šādā konceptuālā kontekstā tiks aplūkota *Neatkarības deklarācija*.

Deklarācijas priekšvēsture un mērķi starptautiskajā līmenī

Likumsakarīgs tautas atmodas procesa rezultāts bija LTF iegūtais vairākums 1990. gada 18. marta AP vēlēšanās.[1] Notikumu straujā attīstība

* Šajā rakstā paustas autores pašas nostādnes, un tās nekādā ziņā nav jāuzskata par viņas darba devēja viedokli.

[1] Sīkāk par šo procesu skat.: V. Blūzma, O.Celle, T. Jundzis, D.A.Lēbers, E. Levits un Ļ. Zīle, *Latvijas valsts atjaunošana 1986 – 1993*, Rīga, 1998. (Šā raksta autores skatījumā precīzāk būtu teikt: "Latvijas valsts neatkarības atjaunošana".)

1990. gada sākumā nostādīja jauno sasaukumu konkrēta uzdevuma priekšā – atjaunot Latvijas valsts neatkarību. Lietuvas AP bija pasludinājusi Lietuvas neatkarību jau 1990. gada 11. martā, nenosakot nekādu pārejas periodu.[2]

Kopš 1989. gada tika apspriesti divi galvenie Latvijas neatkarības atjaunošanas varianti.[3] Viens no variantiem piedāvāja veidot otro Latvijas Republiku. Starptautiskajās tiesībās tas nozīmētu, ka LPSR atdalās no PSRS, kļūstot par jaunu valsti. Attiecībā uz Latvijas starptautiski tiesiskajām saistībām tad varētu piemērot tās normas, kas darbojas valstu pēctecības (*state succession, succession d'état*) gadījumā. Kā piemēru var minēt to, ka Latvijai šādā variantā nāktos uzņemties tos pienākumus, kas izrietēja no PSRS saistošajiem starptautiskajiem līgumiem.[4]

Otrs variants, kuru atbalstīja arī neatkarīgās Latvijas diplomātiskais korpuss, bija tāds, ka Latvijas valsts, neskatoties uz 50 gadu ilgo okupāciju, nav beigusi pastāvēt, un ka lietas būtība slēpjas Latvijas neatkarības atjaunošanā.[5] Starptautiskajās tiesībās tādā gadījumā varētu runāt par Latvijas valsts turpināšanos (*state continuity, continuité d'état*) ar visām no tā izrietošajām sekām.

Valsts turpināšanās koncepcija tomēr pazīst divas formas.[6] Viena ir tā sauktā "tīrā" valsts turpināšanās, kad nav nekādu šaubu par valsts nepārtrauktu

---

2 Skat. "The Supreme Council of the Republic of Lithuania Act on the Restoration of the Lithuanian State", grām. S. P. Zumbakis (red.), *Lithuanian Independence: The Re-establishment of the Rule of Law*, Čikāga, 1990, 60 lpp

3 Skat.: E. Levits, "1990. gada 4. maija Deklarācija par Neatkarības atjaunošanu", grām. V. Blūzma, O.Celle, T. Jundzis, D.A.Lēbers, E. Levits un Ļ. Zīle, *Latvijas valsts atjaunošana 1986 – 1993*, Rīga, 1998, 222. lpp.; I. Feldmanis, A. A. Freimanis, A. Lerhis, I. Ziemele, "Latvijas valsts okupācijas gados (1940 – 1991)", grām. *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem*, Rīga, 1999,168. – 169. lpp.

4 Sīkāk par valstu pēctecības koncepciju un no tās izrietošajām normām un principiem skat.: D.P.O'Connell, *State Succession in Municipal and International Law*, Cambridge: University Press, 1965.

5 Neatkarības deklarācijas pieņemšanas brīdī Latvijas diplomātiskais korpuss ārzemēs bija vienīgā starptautiski atzītā Latvijas valstiskuma forma. Pēdējās neatkarīgās Latvijas valdības ieceltie sūtņi deva ļoti nozīmīgu ieguldījumu diskusijā par neatkarības atgūšanas formu, kas saskanētu ar viņu veikto darbību, uzturot prasību par Latvijas *de iure* pastāvēšanu. Diplomātiskais korpuss kategoriski iebilda pret Latvijas atdalīšanās ideju un jaunas jeb 2. Latvijas Republikas veidošanu. Skat.: Latvijas sūtniecība Vašingtonā, *Neatkarīgās Latvijas ārlietu dienesta darbinieku apspriede Vašingtonā*, Embassy Row Hotel, Washington, 14-15 April, 1991 (LR Ārlietu ministrijas arhīvs).)

6 Skat.: I. Ziemele, "Valsts nepārtrauktība un cilvēktiesību loma pilsonības kontekstā Baltijas valstīs", grām. T. Jundzis (red.), *Baltijas valstis likteņgriežos*, Rīga, 1998, 236. – 242. lpp

pastāvēšanu, neskatoties uz dažādām to ietekmējošām pārmaiņām, piemēram, teritorijas samazināšanos u.c. Tomēr var būt arī tādi gadījumi, kad ir pareizāk uzskatīt, ka valsts ir beigusi pastāvēt uz zināmu laika periodu, bet vēlāk tā tiek atjaunota un tiek atzīts, ka šī valsts ir identiska ar iepriekš pastāvējušo.

Otrās republikas varianta aizstāvjiem bija iespēja izvēlēties šo valsts turpināšanās formu par pamatu saviem argumentiem un teorijai. Jāatzīst, ka šāda modeļa attiecināšana uz Latviju radītu daudz jautājumu par to, kādā statusā visu šo laiku darbojās Latvijas pārstāvniecības dažādās pasaules malās, kāpēc turpināja piemērot Latvijas līgumus ārvalstu tiesu procesos utt. Vienlaicīgi, lai arī tiktu atzīta pirmās Latvijas identitāte ar otro, Latvijas kā valsts *de iure* nepastāvēšana šo 50 gadu laikā būtu pamats jautājumam, kādā mērā saglabāt tās saistības, kuras PSRS uzņēmās šajos gados un kuras attiecās uz Latvijas teritoriju un cilvēkiem.

Atbilstoši 1969. gada *Vīnes konvencijai par starptautiskajām līgumtiesībām* "katrs spēkā esošs līgums ir saistošs tā dalībvalstij un tas ir jāpiemēro labprātīgi". Šī norma ir tikusi attiecināta uz visām jaunajām valstīm, kas 90. gadu sākumā izveidojās Centrāl- un Austrumeiropā. Papildus PSRS saistību jautājumam būtu arī jautājums par pirmās Latvijas saistību statusu un piemērošanu. Kā rāda Latvijas prakse, izvēle bija cita.

Šo izvēli pasludināja *Neatkarības deklarācija*. Viens no Deklarācijas mērķiem bija pielikt punktu minētajām diskusijām un pateikt, kāda ir Latvijas galīgā nostāja jautājumā par tās starptautiski tiesisko statusu un visām no tā izrietošajām starptautiskajām saistībām.

Deklarācijas saturs

Deklarācija atjaunoja 1922. gada Satversmes darbību un uzreiz to daļēji apturēja.[7] Tā kā Satversmes 77. pants noteica, ka tās 1., 2., 3. un 6. panti var tikt mainīti tikai tautas nobalsošanā, minēto pantu darbību AP nevarēja apturēt un tie atsāka darbību jau 1990. gada 4. maijā. Deklarācija ir jāuzskata par pirmo lielā mērā demokrātiskā formā pieņemto normatīvo aktu, ar kuru tika daļēji apturēta Satversmes darbība. Pamats šādam apgalvojumam ir atrodams pašā Deklarācijas tekstā, kas atzīst, ka ārvalsts agresors nevarēja likumīgi apturēt Satversmes darbību un to arī neizdarīja. PSRS agresija pret Latviju bija nelikumīga, jo tā pārkāpa virkni daudzpusējo un divpusējo starptautisko saistību, piemēram, 1928. gada *Parīzes līgumu par kara kā valsts politikas līdzekļa neatzīšanu* (Keloga–Briāna pakts), 1934. gada *Konvenciju par agresijas definīciju* (Ļitvinova konvencija), 1920. gada *Miera līgumu* u.c.,[8] un līdz ar to neradīja agresoram likumīgas tiesības (*ex iniuria ius non oritur* princips).[9] Saskaņā ar

[7] "Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", grām. *Cilvēka tiesības. Likumdošanas aktu un informatīvo materiālu krājums*, Rīga, 1997, 13. lpp; Satversme, *Latvijas Vēstnesis*, nr. 43, 1993, 1. jūl.

[8] I. Feldmanis, A. A. Freimanis, A. Lerhis, I. Ziemele *op. cit.*, ats. 3, 139. lpp

šo nostāju Latvija uzskatīja "par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940. gada 17. jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā".[10]

Ir jāpiekrīt E. Levita apgalvojumam, ka konkrētajā vēsturiskajā situācijā Deklarācijas preambulas visai detalizētais un aprakstošais teksts bija nepieciešams.[11] Līdzās tā iekšpolitiskajiem mērķiem – definēt Latvijas iedzīvotājiem platformu, uz kuras viņi stāvēja neatkarības atgūšanas procesā, – preambulas tekstam bija liela ārpolitiska nozīme. Preambulas 5. daļa noteica: Latvijas Augstākā Padome uzskata, ka Latvijas Republika *de iure* ir pastāvējusi visus 50 okupācijas gadus un ka to ir turpinājušas atzīt "vairāk nekā 50 pasaules valstis". *Šeit tiek precīzi formulēta prasība par Latvijas kā starptautisko tiesību subjekta nepārtrauktību un turpināšanos visu šo gadu garumā.* Šī prasība izriet no visiem starptautiskajiem un konstitucionālajiem pārkāpumiem, kuri ir veikti pret Latviju 1939.–1940. gadā un kurus uzskaita Deklarācija.

Interesants ir arī šāds fakts: Deklarācija nesatur norādi uz to, ka PSRS varētu būt beigusi pastāvēt kā valsts. Deklarācijas normas atzīst PSRS pastāvēšanu kā realitāti. Latvijas neatkarības atjaunošana Deklarācijas pieņemšanas brīdī savukārt bija procesā. Tādēļ Deklarācija noteica pārejas periodu, kurā Latvijai un PSRS kā līdzvērtīgiem partneriem bija nepieciešams izrunāt neatkarības atjaunošanu mierīgā ceļā.[12] Latvijas viedoklis bija skaidrs – sarunu atskaites punkts ir 1920. gada *Miera līgums* starp abām valstīm. Tieši šajā līgumā Padomju Krievija atzina Latvijas valstisko neatkarību uz visiem laikiem.[13]

Sākotnēji Satversmes darbības daļēja apturēšana bija domāta tam, lai varētu izstrādāt un pieņemt jaunu konstitūciju, kas atbilstu modernajām vajadzībām. Bija tomēr pagājuši vairāk nekā 50 gadi kopš Satversmes darbības

---

9 Skat.: Ā. Sprūdžs, "Ex iniuria ius non oritur", grām. T. Jundzis (red.) *Baltijas valstis likteņgriežos*, 611. lpp

10 Deklarācijas 1. pants.

11 E. Levits, *op. cit.*, 225. – 226. lpp

12 Deklarācijas 9. pants.

13 Miera līguma 2. pants nosaka:

Izejot no Krievijas Sociālistiskās Federatīvās Padomju Republikas pasludinātām visu tautu tiesībām uz pašnoteikšanos, neizslēdzot pat pilnīgu atdalīšanos no valsts, kuras sastāvā viņas ietilpst, un ievērojot Latvijas tautas noteikti izsacīto gribu uz pastāvīgu valsts dzīvi, Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, pastāvību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai attiecībā uz Latvijas tautu un zemi kā uz bijušās valsts tiesiskās iekārtas, tā arī uz starptautisko līgumu pamata, kuri še aprādītā nozīmē zaudē savu spēku uz nākošiem laikiem. No agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai un zemei neizceļas nekādas saistības attiecībā uz Krieviju.

(1920. gada 2. septembra Likums par mieru ar Krieviju, *Valdības Vēstnesis*, nr. 209, 1920.)

Latvijā! Ilgu politisku un juridisku diskusiju rezultāts tomēr bija secinājums, ka 1922. gada Satversme vislabāk spēs sekmēt demokrātisko tradīciju un institūciju atjaunošanu Latvijā.[14] Neatkarīgi no tā, kādi bija patiesie iemesli Satversmes darbības pilnai atjaunošanai, skaidrs ir tas, ka šis solis sekmēja Latvijas prasības pamatotību starptautiskai sabiedrībai par tās kā starptautisko tiesību subjekta nepārtrauktības un turpināšanās atzīšanu starptautiskajā arēnā.

Starptautiskās sabiedrības reakcija uz Deklarāciju tās pieņemšanas brīdī

Līdz pat 1991. gada augustam, kad labvēlīgas politiskās situācijas rezultātā sākās masveida Baltijas valstu neatkarības atgūšanas atzīšana, Latvijas valdībai nācās pacietīgi un uzmanīgi mēģināt arvien vairāk nostiprināt Latvijas vārdu starptautiskajā apritē.[15] Deklarācija nedeva tūlītēju rezultātu, ja ar to tiek domāta Latvijas neatkarības atzīšana. Tam, protams, bija nopietni politiski iemesli. Tomēr arī pati Deklarācija bija noteikusi pārejas periodu, kurā neatkarības atzīšanu vajadzēja atrisināt sarunās ar PSRS. Līdz ar to ir nepieciešams nošķirt divas būtiskas prasības, kuras Deklarācija izvirzīja: pirmām kārtām – prasību par Latvijas valsts nepārtrauktību un turpināšanos, otrām kārtām – prasību par neatkarības atjaunošanu mierīgā ceļā. Abas šīs prasības papildina viena otru, bet, analizējot starptautiskās sabiedrības reakciju, var redzēt zināmas variācijas pirmās un otrās prasības sakarā.

Kā jau tika minēts iepriekš, prasība par Latvijas valsts turpināšanos tiek lielā mērā pamatota ar pārkāpumiem, kas tika veikti pret Latviju. (Principā valstīm kā galvenajiem starptautisko tiesību subjektiem ir tiesības izteikt jebkādas prasības, neatkarīgi no tā, vai šīm prasībām pamatā ir starptautisko tiesību normas vai nav. Tomēr prasībai būs lielāks svars un cerība uz citu valstu akceptu, ja tā pamatosies šajās normās vai vismaz tās nepārkāps. - *I.Z.*) Liela daļa pasaules valstu līdz pat 1990. gadam praktizēja Baltijas valstu okupācijas un aneksijas neatzīšanas politiku.[16] Šīs neatzīšanas rezultāts bija Latvijas valsts *de iure* pastāvēšanas turpināšanās ar konkrētām praktiskām izpausmēm - tādām kā neatkarīgās Latvijas diplomātiskā dienesta darbības turpināšanās, pilsoņu pasu izsniegšana un atzīšana, neatkarīgās Latvijas likumu piemērošana tiesas procesos u. c. Šādu piemēru nebija pārlieku daudz, bet tie pastāvēja. Līdz ar to Latvijai bija zināms pamats pie iespējas uzstāt, ka šai praksei ir konkrētas tiesiskas sekas, t.i., ka Latvija kā starptautisko tiesību

[14] Skat.: G. Kusiņš, "Kā pilnveidot mūsu valsts Satversmi", grām. *Satversmes reforma par un pret*, Rīga, 1995, 33.–35. lpp. 1998. gadā diskusija par nepieciešamību izstrādāt jaunu konstitūciju pirms ieiešanas nākamajā gadu simtenī atsākās. (*Diena*, 1998, 5. maijs.

[15] I. Feldmanis, A. A. Freimanis, A. Lerhis, I. Ziemele, *op. cit.*, ats. 3, 166.–168., 171.–174. lpp.

[16] Ibid.

subjekts turpināja pastāvēt visu šo laiku. Valstīm, kuras praktizēja Latvijas *de iure* atzīšanu, būtu grūti noliegt Latvijas valstisko nepārtrauktību tās *de iure* pastāvēšanas atzīšanas laikā. Ir acīm redzams, ka attiecībā uz Latvijas pamatprasību par Latvijas valsts nepārtrauktības un turpināšanās atzīšanu Latvijas valdībai bija fundamentāli juridiski argumenti un praktiski iemesli to darīt.

Kā rādīs tālākā starptautiskās sabiedrības reakcijas analīze, vismaz šī raksta mērķu kontekstā ir zināms pamats nošķirt valstu viedokļus Latvijas neatkarības sakarā no valstu viedokļiem Latvijas valsts *de iure* turpināšanās sakarā. Zināma neizlēmība neatkarības atjaunošanas jautājumā nebūtu uzreiz jāuzskata par 1940. gada inkorporācijas atzīšanu vai valsts turpināšanās noraidīšanu. Pasaules prakse ir parādījusi, ka viss, kas ir saistīts ar valstu likteņiem, ir ļoti sarežģīts gan no starptautisko normu, gan prakses viedokļa un tāpēc katrs aspekts tiek analizēts un izvērtēts sīkumos.

Neatkarības atjaunošana, lai arī pamatota ar valsts turpināšanos, 1990. gadā bija cieši saistīta ar starptautiskās sabiedrības vēlmi visas domstarpības un potenciālos konfliktus risināt mierīgām metodēm, kā to kopš 1945. gada noteica ANO Statūti. Citiem vārdiem sakot, Latvijai bija jāspēlē pēc tiem noteikumiem, kas valdīja pasaulē 90. gados, lai arī strīds bija radies 50 gadus atpakaļ un bija uzturēts visus šos gadus. Latvijas neatkarības atjaunošanas gadījums ir sarežģīts ar to, ka spēles noteikumi jeb starptautiskās normas bija krietni mainījušies kopš 1940. gada. Neatzīšanas politiku valstis pieņēma, pamatojoties uz to izpratni par starptautiskajām tiesībām un to pārkāpšanu 40. gados. Latvijas 50 okupācijas gadu laikā starptautiskās tiesības pilnveidojās, piemēram, radās cilvēktiesības. Jāsaka, ka tas tikai pastiprināja Latvijas situācijas nelikumību. Neatkarības atjaunošanas nepieciešamība izrietēja no 40. gadu pārkāpumiem, bet tās praktisko pusi regulēja 90. gadu juridiskā vide pasaulē. Garantijas, ka 90. gadu spēles noteikumi nelabvēlīgākas politiskās situācijas gadījumā sniegtu Latvijai neatkarību, jāatzīst, nebija tik lielas, kaut gan, kā jau minēts, tas nenozīmētu, piemēram, automātisku valsts *de iure* turpināšanās noliegšanu. Situācijas praktisko un juridisko sarežģītību parāda valstu uzmanīgā reakcija 4. maija Deklarācijas sakarā.

Zināmā mērā 1990.–1991. gadu var salīdzināt ar laika posmu Latvijas vēsturē pēc Latvijas valsts proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī, kad turpat divu gadu garumā Latvijas ārlietu dienestam nācās pārliecināt pasaules lielvaras, ka Latvijai ir cerības izdzīvot un uzplaukt kā neatkarīgai valstij. Toreiz lielu lomu nospēlēja 1920. gada *Miera līgums*, kurā Padomju Krievija attiecās no jebkādām teritoriālajām pretenzijām pret Latviju. Arī 1990. gadā pasaules sabiedrība pirmām kārtām vēlējās, lai Baltijas valstu neatkarības atjaunošana notiek mierīgā ceļā, kas minimālajā variantā nozīmēja PSRS nepretošanos procesam, kuru Latvija pieprasīja 4. maija Deklarācijā.[17] Ja 1918. gadā Latvija piesauca tautu tiesības uz pašnoteikšanos – principu, kas

[17] I. Feldmanis, A. A. Freimanis, A. Lerhis, I. Ziemele, *op. cit.*, ats. 3, 170. – 171. lpp.

vēl aizvien starptautiskajās tiesībās rada vairāk jautājumu nekā atbilžu, – tad 1990. gadā Latvija argumentēja, ka spēka lietošanas aizliegums valstu attiecībās kopš 1945. gada ir kļuvis par absolūtu normu, no kuras nedrīkst atkāpties, un ka Latvijas tiesības uz neatkarību ir neapstrīdamas. 90. gadu vēsturiskajās krustcelēs Latvijai noteikti bija stiprāka juridiskā argumentācija.

Starptautiskā sabiedrība ieņēma nogaidošu nostāju visai nokaitētajā situācijā pēc neatkarības deklarāciju pieņemšanas visās trijās Baltijas valstīs. Par to liecina gadījums, kad EDSA dalībvalstīs paklausīja PSRS ultimātam EDSA konferencē Parīzē 1990. gada novembrī, kurā PSRS protestēja pret franču uzaicināto Baltijas delegāciju dalību šajā konferencē. Jāievēro gan ir tas apstāklis, ka Baltijas delegāciju noraidīšanai tika dots formāli juridisks pamatojums, t.i., ka EDSA sanāksmēs saskaņā ar tās noteikumiem var piedalīties tikai neatkarīgas un suverēnas valstis.[18] Uzsvars acīmredzot tika likts uz vārdu "neatkarīgas" valstis.

Lai arī Lietuva pasludināja pilnīgu neatkarību jau 1990. gada 11. martā, tomēr pirmā oficiālā reakcija ar konkrētām starptautiski tiesiskām sekām nāca tikai 1991. gada 23. janvārī, kad Lietuvas neatkarību atzina Islande. Vēl vajadzēja nākt Janvāra dienām un Augusta pučam, un Igaunijas un Latvijas likumiem 1991. gada augustā par pārejas perioda beigām un pilnīgu neatkarību, lai starptautiskā sabiedrība būtu gatava ieņemt konkrētu nostāju Baltijas valstu jautājumā.

Līdz tam brīdim Latvijas diplomātiskais korpuss ar A. Dinsberga vadīto sūtniecību Vašingtonā priekšgalā turpināja veikt Latvijas pēdējās neatkarīgās valdības uzliktās funkcijas un sadarbojās ar Rīgā topošo neatkarīgās Latvijas ārlietu dienestu un tā informācijas birojiem ārvalstīs. Pasaules valstis pieļāva šādu biroju darbību un dažādos vairāk vai mazāk formālos veidos centās uzsākt/atjaunot savus sakarus ar jaunajām Baltijas valdībām. Piemēram, Zviedrijai jau kopš 1990. gada marta bija konsulāts Rīgā, lai arī tas darbojās kā Ļeņingradas konsulāta nodaļa. Šie sakari bija pietiekoši uzmanīgi, lai vēl vairāk nepadziļinātu PSRS varas krīzi un neizsauktu nevēlamu PSRS reakciju Baltijas telpā.[19]

Deklarācijas starptautiskās sekas 1991. gadā un vēlāk

Vai šāda pasaules reakcija Deklarācijas sakarā nozīmē to, ka pasaules sabiedrība neatzina vai neatbalstīja Latvijas prasību par neatkarības atjaunošanu? Starptautiskajās tiesībās bieži vien notiek tā, ka patiesie valstu nodomi vai izpratne par to, kādas normas ir piemērojamas konkrētā starptautiskā situācijā, atklājas, tiek formulēti tikai pēc zināma laika vai papildu apstākļu iespaidā. Novērtējot Deklarācijas starptautiski tiesiskās sekas, 1990. gada noti-

[18] Skat.: R Kherad, "La reconnaissance internationale des Etats Baltes", *Revue generale de droit international public*, nr. 96, 1992, 870. lpp.

[19] Skat.: Ļ. Zīle, "Baltijas un Krievijas sadarbība neatkarības atjaunošanas periodā (1990. – 1991. gada pučs)", grām. T. Jundzis (red.), *Baltijas valstis likteņgriežos*, 456. *et seq*.

kumus un valstu reakciju nedrīkst skatīt nošķirti no turpmākiem notikumiem 1991. gadā un pat vēlāk.

1991. gada 21. augustā tiek pieņemts Konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu".[20] Likums atzina, ka neatkarības atjaunošana sarunu ceļā ar PSRS, kā to paredzēja Deklarācijas 9. punkts, nevarēja notikt, jo "PSRS valsts apvērsuma rezultātā ir beigušas pastāvēt PSRS konstitucionālās valsts varas un pārvaldes institūcijas".[21] Tā kā Latvija paredzētās sarunas nevarēja novadīt PSRS valsts institūciju sabrukuma dēļ, tā pasludināja pilnīgu neatkarību un pārejas perioda beigas uz *de facto* likumīgās valsts varas atjaunošanu Latvijā. Latvija noteica, ka tā ir demokrātiska valsts, kurā valsts suverēnā vara pieder tautai un "kuras valstisko statusu nosaka" 1922. gada Satversme. Tādējādi likums vēlreiz apstiprināja Latvijas varas iestāžu viedokli, kas tika izvirzīts jau Deklarācijā, par 1918. gadā proklamētās Latvijas valsts starptautisko un konstitucionālo nepārtrauktību un turpināšanos un pasludināja valsts neatkarību.

Likums gan satur zināmu atrunu tā 3. pantā. No vienas puses, pārejas periods ir pabeigts un Latvija *de facto* ir neatkarīga. No otras puses, tajā vēl aizvien uzturējās padomju karaspēks un tās valsts institūcijas bija vēlētas tikai daļēji demokrātiskās vēlēšanās. Katrā ziņā tās nevēlēja tauta, ja ar to tiek saprasts Latvijas pilsoņu kopums, kā to noteica 1919. gada Pilsonības likums. Reālā situācija bija pretrunā gan ar starptautiskajām normām, jo ārvalstu karaspēka uzturēšanās Latvijā bija nelikumīga, kā to 1991. gadā atzina ANO Ģenerālā Asambleja un 1992. gadā – EDSA,[22] gan ar Satversmi, tajā noteiktajiem demokrātijas un tautas suverenitātes principiem.[23] AP līdz ar to tika pilnvarota veikt augstākās valsts varas funkcijas Latvijā kā pārejas institūcija līdz vēlēšanu sarīkošanai.[24] Fakts, ka 1993. gadā 5. Saeimu ievēlēja Latvijas pilsoņu kopums, kā to noteica 1919. gada Pilsonības likums, un viņu pēcnācēji, vēlreiz uzturēja spēkā Latvijas tēzi par valsts juridisko un arī fizisko – tās pilsoņu

---

20 "Konstitucionālais likums par Latvijas Republikas valstisko statusu", grām. *Cilvēka tiesības. Likumdošanas aktu un informatīvo materiālu krājums*, 12. lpp.

21 Igaunija, piemēram, atzina, ka *coup d'état* PSRS padarīja sarunas starp PSRS un Igauniju pilnīgi neiespējamas. (Skat.: "Resolution of the Supreme Council of the Republic of Estonia on the Relations between the Republic of Estonia and the USSR of 7 August 1990", *Riigi Teataja*, nr. 5, 1990, 154. lpp.)

22 Skat.: I. Ziemele, *State Continuity and Nationality in the Baltic States: International and Constitutional Law Issues*, (doktora disertācija), Kembridžas universitāte, 1998, 180., 185. lpp

23 Skat.: "Thesis: The current Republic of Latvia Supreme Council is not legally authorised to enact a new law on Latvia citizenship", grām. *Human Rights Issues*, Rīga, 1993, 74. lpp.

24 Ibid. Eiropas Padomei, piemēram, nācās nogaidīt ar Latvijas uzņemšanu šajā organizācijā līdz tam brīdim, kad tika atjaunotas likumīgās Latvijas valsts institūcijas. Tikai šīs institūcijas varēja pieņemt jauno Pilsonības likumu, bet šāda

pēcnācēju personā – nepārtrauktību un turpināšanos okupācijas gados līdz neatkarības atjaunošanai.

Pasaules valstu reakcija uz Latvijas pilnīgas neatkarības pasludināšanu Konstitucionālajā likumā bija strauja un diezgan viennozīmīga. Latvija tika apsveikta ar neatkarības *atgūšanu* un tika *atjaunotas* diplomātiskās attiecības ar tām valstīm, ar kurām tās bija pastāvējušas līdz okupācijai, nodibinot diplomātiskās attiecības ar pārējām ieinteresētajām valstīm.[25] Loģisks bija okupācijas nosodījums un tās neatzīšanas atgādinājums to valstu apsveikuma telegrammās un notās, kuras nebija atzinušas okupāciju visus šos 50 gadus.[26] Vienlaicīgi jaunās valstis, kuras bija izveidojušās pēc 1945. gada, arī izmantoja gadījumu, lai paustu savu negatīvo un nosodošo nostāju Baltijas ilgās nebrīves un pārkāpto starptautisko normu sakarā.[27] Īpaši precīzi savu nostāju mēģināja formulēt bijušās sociālistiskās valstis. Tās nosodīja Molotova-Ribentropa paktu un būtībā ar atpakaļejošu datumu deklarēja, ka nekad nebūtu atzinušas Baltijas valstu okupāciju, ja vien tām tāda iespēja būtu bijusi.[28] Tajā pašā laikā absolūtais vairums šajos dokumentos izteikto valstu viedokļu atgādina, ka PSRS nostājai vai nostājas trūkumam (jo tā bija lielā mērā paralizēta) bija noteicošā loma Baltijas jautājuma atrisināšanā. Neapšaubāmi, 1991. gada augustā moments bija nobriedis un tas tika izmantots.

Tomēr attiecībā uz Deklarācijā un vēlāk Konstitucionālajā likumā izteikto Latvijas prasību par valsts turpināšanos ar visām no tā izrietošajām sekām (pilsonības turpināšanos, īpašuma tiesību atjaunošanu, līgumsaistību turpināšanos, diplomātisko attiecību atjaunošanu, zelta atdošanu utt.) vēl pastāvēja iespēja, ka starptautiskā sabiedrība to neakceptē. Kā jau tika skaidrots iepriekš, Latvijai bija fundamentāls juridiskais pamats izvirzīt minēto prasību. Tajā pašā laikā starptautiskajās tiesībās ir konkurējošs princips *ex factis ius oritur* – faktiskā situācija rada tiesības. 50 gadu pārtraukuma posms, kurā valstij nav bijis faktiskās kontroles pār savu teritoriju, ir pietiekoši garš, lai reālā situācija noteiktu, kam ir tiesības šajā teritorijā. Tas varēja nozīmēt, ka Latvija tiktu uzskatīta par jaunu valsti, kas atdalījusies no PSRS ar visām no tā izrietošām sekām. Kā rāda valstu prakse attiecībās ar Latviju kopš 1991. gada, ir pietiekams pamats

---

likuma pieņemšana bija priekšnoteikums Latvijas uzņemšanai Eiropas Padomē. Skat.: O. Espersen, *Report on the Application by Latvia for Membership of the Council of Europe of 6 October 1994. Appendix 2*, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Doc. 7169, 2.-3. lpp.

25 Skat.: A. Lerhis un I. Ziemele, "Latvijas neatkarības atjaunošana un atgriešanās starptautiskajā sabiedrībā (1991 – 1998), grām. *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem*, Rīga, 1999, 190. *et seq*.

26 Piemēram, Islande, Kanāda, Beļģija, Šveice, Itālija u.c. *Ibid.*, 217. *et seq*.

27 Piemēram, Taizeme, Pakistāna, Trinidada un Tobago. *Ibid.*

28 Piemēram, Ungārija, Polija, Rumānija. *Ibid.*

apgalvojumam, ka Latvijas prasība jeb viedoklis par valsts nepārtrauktību un turpināšanos tika lielā mērā pieņemta no trešo valstu puses, to pamatojot tieši ar principu *ex iniuria ius non oritur* – nelikumība nerada tiesības likuma pārkāpējam. Tam visspilgtākais piemērs ir Latvijas un pārējo divu Baltijas valstu uzņemšana ANO 1991. g. 17. septembrī, kamēr PSRS vēl turpināja pastāvēt un būt ANO dalībvalsts līdz pat tā gada beigām. Latvijas neatkarības atzīšana no daudzu valstu puses 1991. gada augustā nesaistījās ar PSRS sabrukumu vai līdzīgu faktu. Šajā mirklī Latvijas neatkarības prasība tika saistīta ar Latvijas konsekventi pausto viedokli par tās *de iure* nepārtrauktību un turpināšanos.

Tas starptautiskajās tiesībās ir nebijis precedents, kad uz normatīviem principiem pamatota pieeja tik ilgu laiku ir pastāvējusi līdzās praktiskiem un politiskiem apsvērumiem un gala iznākumā arī ņēmusi virsroku. Kādi vēsturiskie, sociāli politiskie faktori noteica šādu iznākumu – tas ir plašāka pētījuma vērts jautājums un paliek ārpus šā raksta ietvariem.

Nobeiguma komentāri

Latvija un pārējās Baltijas valstis ir uzsvērušas valstu konstitucionālo un starptautisko nepārtrauktību/turpināšanos visos 1990.–1991. gadā pieņemtajos dokumentos. Protams, var teikt, ka valdības vienmēr atradīs sev izdevīgākos starptautiskos principus un normas. Tomēr valdības nevarēs patvaļīgi atsaukties un piemērot šos principus un normas, tās arī nevarēs atsaukties uz nacionālajiem dokumentiem, lai sasniegtu starptautiskus mērķus. Starptautiskajā sabiedrībā valstis un to valdības atrodas savstarpējā mijiedarbībā un atkarībā. Lai vienas valdības prasībai būtu starptautiskas sekas, citām valstīm (vismaz to daļai) ir jāpieņem šī prasība, bet tas sevī ietver prasības juridiskā pamatojuma akceptu. Tādējādi šīs trešās valstis izsaka savu viedokli par to, kādas starptautiskās normas regulē konkrēto situāciju. Lielā mērā Latvijas prasība sasniedza dzirdīgas un saprotošas sirdis, kas starptautiskajā politikā ir retums. Atliek tikai cerēt, ka Latvija konsekventi turpinās ievērot pašas izraudzītos valstiskuma principus gan iekšpolitikā, gan ārpolitikā.

Par autori

Ineta Ziemele, *Dr. iur.* (Kembridžas universitāte, Anglija); starptautisko tiesību maģistre, *M.I.L.* (Lundas universitāte, Zviedrija); tiesību bakalaure, diplomēta juriste (Latvijas Universitāte). Eiropas Padomes Cilvēktiesību ģenerāldirektorāta programmu padomniece. LU Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta izveidotāja, direktore no 1995. līdz 1999. gadam. Ekspremjera M. Gaiļa padomniece starptautisko un Eiropas tiesību lietās. Daudzu zinātnisku un populārzinātnisku publikāciju autore Latvijā un ārpus Latvijas par starptautisko tiesību, cilvēktiesību, pilsonības un Eiropas Savienības tiesību jautājumiem.

Arturs Puga,
Bonifācijs Daukšts (Rīga)

4. maija Deklarācija un politiskās elites veidošanās Latvijā

Atskatoties varas sakarā uz atjaunotās Latvijas attīstību par jebkuru nozīmīgu ekonomiskās, sociālās, politiskās vai kultūras dzīves jautājumu loku, viens no galvenajiem priekšnoteikumiem, bez kura noskaidrošanas ir praktiski neiespējami *zinātniski analizēt un apspriest problēmas*, ir izprast galvenos faktorus, kas nosacījuši valsts varas būtību un tās realizēšanas komponentus pēdējā desmitgadē. Tāpēc ir neizbēgami nepieciešams, atsedzot varas daudzšķautņainās virsotnes, t.sk. politiskās elites kvalitatīvās un kvantitatīvās izmaiņas, noskaidrot elites grupējumu saimnieciskās un sociālās intereses, starptautisko orientāciju un to saistību ar globālas nozīmes finansu ekonomiskajiem un politiskajiem procesiem.

Latvijas varas elites zinātnisku atspoguļojumu būtiski ir sākt *ar augstākā politiskā slāņa ģenēzes jautājumiem pārejas periodā no totalitārisma uz demokrātiju*. Mūsu rakstā, kas veltīts 4. maija Deklarācijai un elites problēmai, pārejas posms ir skatīts ietvaros, kas aprobežojas ar Deklarācijas sagatavošanas un pieņemšanas laiku, pie kam ar tās pieņemšanu saprotot ne tikai likumdošanas akta vēsturisko īstenošanu Saeimas namā, bet arī sociālo adaptāciju ar 4. maija Deklarācijas realitātēm un vērtībām, kuras pakāpeniski iesakņojās valsts dzīvē līdz 1991. g. janvāra militārajam akcijām Baltijā.

Līdzšinējais stāvoklis Latvijas varas gaiteņu zinātniskajā izpētē ir tālu no vēlamā. Protams, te jānodala Latvijā un ārzemēs pēc dienesta un biznesa īpašiem pasūtījumiem gatavotie darbi, kuri atklātībā nav pieejami, t.sk. šo rindu autoriem. Šis nelielais raksts *uzskatāms par mēģinājumu apzināt daļu elites problēmas aspektu notikušajā iekārtu mijā, izmantojot starpdisciplināro metodi un balstoties uz politiskās socioloģijas sasniegumiem.*[1] *Svarīgs uzdevums ir rosināt 90. gadu LR elites turpmāko pētniecību, kam nepieciešams ilgs laiks un nopietns zinātnes un sabiedrības pasūtījums.*

[1] Kopējā raksta ietvaros dažas teksta daļas pieder tikai vienam no autoriem. Autori paužvienīgi savu zinātnisko viedokli.

Domājams, ka Latvijas modernās politiskās elites ģenēzi pirmām kārtām noteica faktori, kas objektīvi pastāvēja latviešu zemē 4. maija Deklarācijas priekšvakarā. Milzīga nozīme neatkarības atgūšanā bija pasaules latviešu intelektuālajai domai un organizācijām, un tomēr Latvijas varas elites lielākā daļa ir iznākusi no vietējās īstenības, kur cieši savijās darbs, godīgums un ticība ar dubultmorāli, meliem un pārējiem cilvēku trūkumiem, no kuriem Dievs centies mūs pasargāt, nosakot desmit baušļus.

Elites transformācija un tirgus iekārtas ģenēze 80.–90. g. mijā: daži principiāli momenti

PSRS teritorijā, kurā *de facto* atradās 1940. gadā varmācīgi inkorporētās Baltijas valstis, kopš 1987. gada t.s. Gorbačova *pārbūves* apstākļos paralēli politiskajai atmodai arvien straujāk izpaudās sociāli ekonomiskas pārmaiņas, neizbēgami skarot īpašuma attiecības uz ražošanas un finansu līdzekļiem. 1989. gadā procesu ievērojami paātrināja grandiozās pārmaiņas Eiropā. Īsā laikā viena pēc otras, ar likumdošanas aktiem pasludinot pāreju uz Rietumu demokrātiju un tirgus saimniecību, agrākās padomju satelītvalstis pārgāja opozīcijā PSKP nomenklatūras impērijai. Kremlī un VDK mītnē Dzeržinska laukumā jau bija skaidrs, ka 70 gadu ilgajā sistēmu cīņā ļeņinisms-staļinisms ir cietis zaudējumu. 1988.–1989. gadā PSRS komunistiskās varas elitei, to apkalpojošām saimnieciskām un korporatīvām (sub-elites) grupām izvirzījās jautājums par notikušā cenu, rītdienas alternatīvām, kā arī par nākotnes perspektīvām. Tāpēc, *analizējot varas jautājumus Latvijā, īpaša uzmanība pievēršama PSKP elites strukturālajām pārmaiņām.*

Bez šaubām, Padomijai brūkot, liela daļa latviešu kompartijas un saimniecības darbinieku, tāpat komjauniešu līderslānis, izjūtot un apzinoties latviešu nacionālo kopību, raudzījās uz Atmodu visupirms kā uz kustību par neatkarīgu valsti un par totalitārisma nomaiņu ar tiesisku demokrātiju. Taču šis sarežģītais un, kā atceramies, nebūt ne taisnvirziena ceļš nozīmēja ne tikai kopīgas dziesmas un demonstrācijas, bet arī tirgus–naudas attiecības, īpašumu pārvaldi un pārdali, konkurenci, tieksmi pēc varas un mantas – visu to, kas bija raksturīgs cilvēku sabiedrībai jau ilgi pirms Livonijas Indriķa laikiem un būs arī tālāk – 3. gadu tūkstotī. *Tirgus saimniecības izveide kopā ar iesaistīšanos pasaules apritē nozīmēja daudzkārt sarežģītāku sociālu un saimniecisku procesu, nekā to abstrakti varēja iedomāties simti tūkstoši neatkarības piekritēju, kas, rokās sadevušies, veidoja Baltijas ceļu 1989. gada augustā.*

Ir vietā atcerēties, ko pēc ilgiem pētījumiem par dažādām civilizācijām un laikmetiem, t.sk. par XX gs. otrās puses sabiedrību, secināja ekonomiskās vēstures korifejs Fernāns Brodels. Viņš konstatēja trīs līmeņus pasaules un atsevišķu valstu saimniecībās (par kādu Latvija veidojās uz 90. gadu robežas). Tie ir: *materiālā dzīve, apmaiņa jeb tirgus* un, visbeidzot, augstākā pakāpe, ko F. Brodels apzīmēja ar terminu *kapitālisms jeb īstens kapitālisms.* Virs plašās tirgus saimniecības virsotnes paceļas "aktīvas, hierarhiskas sociālas struktūras", kas "sagroza apmaiņas

gaitu savā labā, izkustina pastāvošo iekārtu. Tiecoties pēc tā, bet reizēm pat speciāli to nevēloties, tās rada anomālijas, "viesuļus" un savas lietas ved pavisam savdabīgos ceļos." Darbojošās priviliģētās personu grupas iesaistās apgrozījumā un aprēķinos, par kuriem cilvēku masai nav saprašanas. Tā ir "necaurspīdīgā zona", kas atrodas virs tirgus ekonomikas redzamās daļas. Tur kapitālisms plaukst un bez tās nevar pastāvēt, būdams šodien, tāpat kā vakar, "vienmēr internacionāls, radniecīgs varenajām Austrumu un Rietumu Indijas kompānijām un dažāda mēroga monopoliem, juridiski noformētiem un faktiskiem (..)."[2]

Kapitālisma pakāpes esamība Latvijā šodien ir pašsaprotama, kaut arī joprojām paliek necaurspīdīga.[3] Tā veidošanās, t.sk. 4. maija Deklarācijas periodā, gaida savu atainojumu zinātnes literatūrā, kaut arī cerēt uz īpašiem panākumiem pagaidām ir visai problemātiski. Tiesa, 1998.–1999. g. pamanāmas cerīgas vēsmas, lai varas un politiskās elites pētījumi Latvijā atdzīvotos. Žurnālisti un daži politikas zinātnieki, bet galvenais – arī paši politiķi un augstākās biznesa elites pārstāvji kļuvuši atklātāki atsevišķu jautājumu izgaismošanā, bez kā elites pētniecības nozare vispār grūti iedomājama. Protams, runa ir vairāk par varas elites pašreizējo situāciju un tuvākās attīstības prognozēm, nevis par to, kā, piemēram, Latvijas biznesa elite kļuva tāda, kāda ir šodien, un ar kādiem līdzekļiem tā guva iespēju diktēt savus noteikumus likumdevējiem un partiju līderiem.[4]

Runājot par izmaiņām varas un politiskajā elitē 80.–90. gadu mijā un tālākajā posmā, ir jāņem vērā Latvijas vēstures sakarības un lielās īpatnības, kuras izriet no sabiedrības multietniskā sastāva. Tās dod pamatu ierindot pēdējā pusgadsimta Latviju, t.i. okupēto un pēc tam atjaunoto valsti, starp sociāli determinētajām parādībām, ko politikas zinātnē apzīmē kā "daudzdaļīgu sabiedrību"[5]. Mūsu sabiedrības plurālās realitātes atstāja lielu iespaidu uz ide-

---

[2] Fernand Braudel. *Les structures du quotidien: le possible et l'impossible*. Cit.: Фернан Бродель. Структуры повседневности: возможное и невозможное. – Т. 1. – Москва, 1986. – С. 34–36.

[3] Par kapitālisma tipoloģiskām īpatnībām 90. gados skat.: Erich Hoorn, "Der östliche Kapitalismus ist anders als der westliche", *Die Presse* (Österreich), 1996, 29. janv.

[4] Skat., piem.: Vilis Seleckis. *Ēnas pār Ventspili*. R.,1998; "Panteļejevs uztraucas: "Viss notiek par strauju"", *Lauku Avīze*, 1999, 2. sept.; Valērijs Kargins. "Valdībai un uzņēmējiem jāveido dialogs", *Lauku Avīze*, 1999, 9. sept.

[5] Elementi no A. Lijpharta (ASV) konsociācijas demokrātijas (elitu savienības) teorijas, kura izstrādāta, pētot Austriju, Beļģiju, Kanādu, Kipru u.c. valstis, ir izmantojami arī Latvijas sociālo un etnisko procesu analīzē. Vienlaikus jāatceras, ka daļa autora secinājumu lietišķā pielietojuma ziņā izsauc plašu kritiku. Skat.: Lijphart A., Consociational Democracy, *World Politics*, Vol. XXI, No.2 (1969, January), pp. 207–225; А. Лейпхарт. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. Москва, 1997.

jiski politisko cīņu Tautas frontes un Interfrontes laikā un, protams, – uz jaunās politiskās un saimnieciskās elites veidošanos. *Etnisko elites grupu attīstība, to savstarpējās attiecības – konkurences un sadarbības jautājumi, nākotnes perspektīvas – tas ir ļoti svarīgs problēmu loks, bez kura zinātniskiem pētījumiem problemātiski ir runāt par sekmīgu LR sabiedrības integrācijas programmu XXI gadsimtā.*

Padomju Latvijas varas nesējas – komunistiskās nomenklatūras kā sociāla grupējuma izvērtējums, ieskaitot tās atkarību no Kremļa valdošās elites, tāpat Latvijas kompartijas un komjaunatnes attiecības ar Latvijas sabiedrību okupācijas laikmetā ir guvuši veiksmīgu atspoguļojumu Pētera Laķa pētījumā "Vara un sabiedrība."[6] Turpmākie jautājumi, kas ietver 4. maija Deklarācijas sagatavošanu (kura kļuva par potenciālu realitāti ne vēlāk kā LTF 1. kongresā) un Deklarācijas tiešo un atgriezenisko saikni ar postsociālisma politiskās elites veidošanos, vēsturiski ir sarežģītāki, nekā tas liekas, raugoties uz leduskalna redzamo daļu "labo un ļauno spēku cīņā Latvijā".

Iekārtas nomaiņas parlamentārais ceļš LR: elites kontinuitāte vai pārrāvums

Ir pieņemts uzskatīt, ka Latvijas politiskā elite, kas veidojās Deklarācijas pieņemšanas posmā, ir tapusi uz Tautas frontes bāzes. Ieskatoties problēmā pamatīgāk, atcerēsimies elites evolūciju 1988.–1991. g. Padomju Savienībā, kurā Latvija pēc 4. maija vēl 15,5 mēnešus atradās *de facto*. Maskavā kārtot visdažādākos jautājumus bieži ieradās premjers I. Godmanis un ministri, tur darbojās no LPSR ievēlētie PSRS Tautas Deputātu Kongresa deputāti.

Kopš 1987. gada, "no augšas" attīstoties *pārbūvei* un pastāvot sociālistiskajam plurālismam, agrāk monolītā PSKP nomenklatūra ātri dalījās. Latvija vēl labi atceras Gorbačova oficiāli valdošo grupējumu, konservatīvos ar līderi J. Ļigačovu, un to, kā pieņēmās spēkā PSKP nomenklatūras demokrātiskā nometne. Ar atzinību runājam par PSKP sekretāru Aleksandru Jakovļevu, kurš īstenoja saikni starp pirmo un trešo elites grupējumu. 1988. gadā, izvirzījusi sev priekšgalā harizmātisku, komunisma un impērijas saārdīšanā visnotaļ talantīgu augstākās nomenklatūras pārstāvi Borisu Jeļcinu, Maskavas un atsevišķu republiku partijas un saimnieciskās elites daļa, kura atbalstīja demokrātiskās brīvības un bija par galīgi novecojušā "dzelzs priekškara" nojaukšanu, ātri palielināja savu ietekmi kompartijā un visā milzu valstī, kur cilvēki pēkšņi ieguva visdažādākās iespējas izteikt un apliecināt savu *ego* kā personīgajā, tā sociālajā dimensijā. Teorētiski vērtējot, PSKP elite pārvērtās no totalitārā jeb ideoloģiski unificētā modeļa par plurālo (kompetatīvo) elites modeli[7].

---

[6] Pēteris Laķis. *Vara un sabiedrība: varas maiņa Latvijā astoņdesmito un deviņdesmito gadu mijā*. Rīga, 1997.

[7] Par elites strukturālajiem veidiem skat.: George A. Kourvetaris. *Political Sociology: Structure and Process*. Boston, a.o., 1997, p. 14.

Progresīvo jeb, kā Latvijā bieži teica, gaišo komunistu rindas no 1988. gada strauji pieauga. Jau 1987. gadā, pateicoties "Helsinki–86" u.c. neformālajām grupām, okupētajās Baltijas valstīs bija sākusies Atmoda. 1988. gadā, procesam ejot plašumā un dziļumā, arī Krievijā un citās PSRS republikās revolūcija " no augšas " savijās ar attīstošos nacionālās atbrīvošanās kustību. Tajā iesaistījās kā daļa PSKP elites, tā arī visplašākie sabiedrības slāņi ar inteliģenci – revolūciju tradicionālo tribūnu uz skatuves. Atceroties 1990.–1991. g. notikumus, Ivars Godmanis, kuram no Latvijas bieži nācās Maskavā piedalīties augstākās nomenklatūras – republiku valdību sēdēs, uzsvēra, ka tur bijusi "šausmīga konfrontācija", it sevišķi, kad konfrontēja Krievijas valdība ar PSRS valdību. "Tieši šo valdību attiecības jau bija PSRS izjukšanas pamats, un ne jau mēs tas epicentrs."[8]

Tā bija cīņa par īpašumu pārdali – un ne tikai Krievijā vai PSRS. Iznākumā, kā atzina Krievijas oligarhs B. Berezovskis, Jeļcins ir "paveicis galveno – realizējis pāreju no vienas sociāli politiskās sistēmas uz otru. Pārējām lietām viņam nav pieticis spēka, bet citu cilvēku nav atradies".[9]

Analizējot Atmodas gadu notikumus Latvijā, kā arī skatot tos PSRS procesu kontekstā, sociālo grupu atspoguļošana bieži ir cietusi no pārliekas politiskās un neatkarības cīņas faktoru absolutizācijas, nepilnīgi novērtējot saimniecisko un īpašuma jautājumu vietu elites un tai tuvo grupu iecerēs un rīcībā. Tādos gadījumos pētījumu vai aprakstu autori ir "atraduši" kardinālu atšķirību starp gaišo nacionāldemokrātisko spēku kristālnesavtīgajiem nolūkiem Atmodas laikā un nereti nepievilcīgajām to pašu cilvēku vai grupu darbībām – šīm valsts dzīves realitātēm atjaunotajā Latvijā. Viens no populārākajiem skaidrojumiem it kā paradoksālajām pārmaiņām šādos gadījumos ir tāds, ka, "ieceldama par ministriem, to vietniekiem, augstākajiem ierēdņiem no krūmiem izlīdušos padomju funkcionārus un kaktu biznesmeņus, Tautas fronte reālo varu izlaida no savām rokām. Kad Atmoda beidzās, tad izrādījās, ka tieši viņi ir īstenie uzvarētāji. Krūmos turējušies bija kļuvuši par baņķieriem, tirgotājiem, biznesmeņiem, kuriem piederēja firmas, veikali, uzņēmumi, bet tiem, kuri pirmie sāka, ar dzīvībām riskēdami, vēlāk sala mītiņos, manifestācijās, barikādes sargādami, visbiežāk nepiederēja nekas, izņemot prieku par Latvijas brīvību".[10] Politiskā demagoģija, kā zināms, atšķiras no politiskās socioloģijas. Ja 1990. gadā tautfrontieši, piemēram, būtu nopietni studējuši Rietumu zinātnieku darbus par varu un eliti, tad tie saprastu, ka pēc 4. maija Latvijas sabiedrība neizbēgami attīstīsies ar sarežģītām pretrunām, kā visur demokrātiskajā pasaulē. Un ka LTF vai LNNK, vai Pilsoņu kongresa līderiem, ar visu viņu vēlēšanos, nez vai izdosies radīt taisnības un labklājības valsti, ja to nav radījusi neviena politiskā elite pasaulē.

---

8 Inga Utena. *Cilvēks Godmanis*. Rīga, 1997, 126. lpp.

9 "Борис Березовский ответил на обвинения обвинениями", *Независимая Газета*, 1999. 17. sept.

10 Vilis Seleckis. *Andris Šķēle – leģendas un īstenība*. Rīga, 1998, 82. lpp.

1988. gadā LTF – sabiedrisko organizāciju lietussarga – izveidošana, kā labi zina tautfrontieši, bija izšķirošā mērā sankcionēta "no augšas". Starp svarīgākajiem faktoriem, kas spieda PSKP Politbiroju un LKP CK izšķirties par šo soli, bija jau daļēji atbrīvojies tautas cīņas potenciāls, kura vēl lielāka atraisīšanās bija skaidri prognozējama. Jaunizveidoto apvienību netradicionālajos apstākļos partija centās pakļaut savai kontrolei, kā jau pienākas sabiedrības "galvenajam un virzošajam spēkam". Papildus minētajam, apskatot elites transformēšanās procesu kompartijas un LTF attiecību kontekstā, jāņem vērā arī elitēm vienmēr svarīgais kadru atjaunošanas un rekrutēšanas faktors. Politiskās elites papildināšanas veidi galvenokārt ir trejādi: no birokrātijas, vēlēšanu ceļā, nominēšana par nopelniem elites grupas vai līderu priekšā.

Pieaugot arvien sīvākai ideju cīņai Kremlī, kurā no 1987. gada pārsvaru guva A. Jakovļevs, E. Ševardnadze u.c. liberālā virziena piekritēji, plurālajiem reformatoriem, ieskaitot M. Gorbačovu, bija nepieciešama moderni domājošu partijas un padomju kadru izvirzīšana, kas varētu sakaut "stagnantus" dažāda līmeņa, t.sk. PSRS TDK vēlēšanās. Ar minēto varētu vismaz daļēji izskaidrot virknes komunistu ātro iesaisti LTF aktivitātēs, ieskaitot arī kontaktus ar "imperiālisma un buržuāziskās emigrācijas" pārstāvjiem, kurus pirmie vēl 1988. gada sākumā bija nesaudzīgi apkarojuši dažādās auditorijās. Protams, LTF augstākajos orgānos varēja iekļūt un arī ienāca cilvēki, par kuriem vēl nesen sabiedrība zināja ļoti maz un kuri bija konsekventi komunistu pretinieki. 1988. gadā PSRS sākās modernās politiskās elites tapšana uz līdzšinējās nomenklatūras bāzes. Mūsu pašu zemē, kā min savā pētījumā P. Laķis, viens no pirmajiem LTF valdes priekšsēdētājiem, "acīm redzami trūka tādu līderu kā V. Havels un viņa domubiedri. Latvijas Tautas frontes vadību veidoja galvenokārt kompartijas biedri (tiesa, ne šīs organizācijas algotie funkcionāri) vai vismaz cilvēki, kuri ir bijuši pietiekami lojāli pret padomju režīmu".[11] LTF demokrātiskais bloks bija visai kolorīta mozaīka. Ļoti ietekmīga un nacionāli radikāla tā sastāvdaļa bija formāli patstāvīgā LNNK. Tomēr intrigās un nomenklatūras labirintos pieredzējušākie tautfrontieši drīz palīdzēja LNNK "nesāpīgi" adaptēties un integrēties pēcpadomju sistēmā. Šis pats liktenis, tikai vēlāk, piemeklēja arī kādreiz ar LKP šķietami nesamierināmā Pilsoņu kongresa līderus. Latvijas politiskajai elitei pārtopot, ar dažādiem intervāliem tajā iekļāvās tik atšķirīgi politiķi kā D. Īvāns, J. Bojārs un J. Dobelis, V. Seleckis un J. Jurkāns, A. Šķēle, M. Grīnblats un J. Straume, S. Dīmanis un citi.

Lai process notiktu, 1989. gadam bija jākļūst par lūzuma robežu komunisma kā pasaules sistēmas idejiskajā un ekonomiskajā demontāžā. Sabruka Varšavas militārais bloks un Starptautiskās ekonomiskās palīdzības padome (SEPP). Uzņēmīgi cilvēki LPSR mācījās legāli un nelegāli ievest un izvest preces. Radās pirmās komercbankas, un to vadītāji izmantoja juku apstākļu pieredzi, kas bija krāta kopš 1987. gada kooperatīvu dibināšanas laika. Drīz cauri

[11] P. Laķis, *opus cit.*, 64. lpp.

Latvijai, vēl *de facto* PSRS sastāvā, sāka tecēt milzu nauda, kuras apjomu nav iespējams sarēķināt[12]. Bez šaubām, ne vēlāk kā 1988. gadā pasaule no kvalitatīvi jaunām pozīcijām izvērtēja Baltijas tranzīta ceļu, banku, sakaru infrastruktūras u.c. potenciāla iespējas. Jautājums par to, kas veidos politisko eliti Baltijas republikās, kuru tautas vēlas neatkarību, bija ne tikai vitāli svarīgs baltiešiem, bet arī nozīmīgs tuvu un tālu zemju ekonomisko un politisko aprindu pārstāvjiem. Kā izrādījies, Austrumu – Rietumu tirdzniecības operācijas, finansu starpniecības pakalpojumi un ostu izmantošana – tieši tās tirgus saimniecības jomas, kas guva vērienīgu aizsākumu iekārtu mijā uz 90. g. robežas, – kļuva par Latvijas ekonomiskās attīstības vadmotīvu visai turpmākajai desmitgadei (parādības konceptuālai izpratnei ir nozīmīgs Viļa Selecka pētījums "Ēnas pār Ventspili"[13]).

1990. gada sākumā no PSKP Latvijas filiāles aizgāja nacionāli demokrātisko komunistu daļa. LKP palika tie, kas principiālu politisku, nacionālu vai arī ekonomiski personisko apsvērumu dēļ nevēlējās piekrist B. Jeļcina vadītās demokrātiskās nometnes piedāvātajām perspektīvām Savienībā un LTF programmai Latvijā. Martā, cīnoties pret impēristiem un Interfronti, tautfrontieši blokā ar neatkarīgajiem komunistiem uzvarēja LPSR AP vēlēšanās. Tauta izvēlējās 4. maija Deklarāciju un Barikādes – tie bija spožākie mirkļi 40.–90. gadu Latvijā.

Pastāv principiāls jautājums: *cik pamatoti var runāt par sastāva ziņā kvalitatīvi jaunas varas elites un politiskās elites, kā varas sastāvdaļas, tapšanu Latvijā pēc Deklarācijas apstiprināšanas?* Šajā kontekstā jājautā arī: vai 1989. gadā ir bijušas nopietnas LKP nacionāldemokrātiskā spārna un LTF pretrunas, un vai Tautas fronti var uzskatīt par pilnīgi patstāvīgu organizāciju? Protams, zinātnieki un paši politiķi uz šo jautājumu ir atbildējuši dažādi un arī turpmāk atbildes būs atšķirīgas. Tajā skaitā arī par faktu, ka 80. gadu vidū PSKP nomenklatūras sastādītā LPSR AP, nonākusi nacionālās revolūcijas viļņos, 1990. gada februārī kā republikas simbolus atjaunoja *de iure* neatkarīgās Latvijas ģerboni, karogu un himnu. Latvijas gadījumā *LKP–LTF–LR elites* kontinuitātē elementu ir daudz un, iespējams, pat vairāk nekā 1990.–1991. gada Lietuvas un Igaunijas analoģiskajos procesos. Mūsuprāt, gan nepārsniedzot Centrālās un Austrumu Eiropas vidējo līmeni kontinuitātes ziņā.[14] Bet, galu

[12] Māris Gailis. *Varas tehnoloģija*. Rīga, 1997, 14., 16. – 17., 207. – 208. lpp.

[13] Vilis Seleckis. *Ēnas pār Ventspili*. Rīga, 1998.

[14] Elites zinātniskajā atspoguļošanā Latvijā būtu lietderīgi izmantot pieredzi, kas, pētot līdzīgas tēmas par postkomunisma varu un sabiedrību, uzkrāta 90. gados Oslo universitātē: Steen Anton. *Recirculation and Expulsion: the New Elites in the Baltic States* (1994); Steen Anton and Juri Ruus. *Change of regime – Continuity of Elites? The Case of Estonia* (1999): [http:www..statsvitenskap.uio.no/ansatte/serie]; Kalifornijas universitātes Salīdzinošās sociālās analīzes centrā: Rona–Tas and Jozsef Borocz. *The Formation of New Business Elites in Bulgaria, the Czech Republic,*

galā, arī pēc ASV Neatkarības deklarācijas pasludināšanas sabiedrības elite pamatā nemainījās. Arī vergturu slānis saglabājās.

Reālo stāvokli Latvijas politiskajā elitē pēc Deklarācijā noteiktā pārejas posma pasludināšanas var pētīt, analizējot stāvokli likumdošanas un izpildu varā un pieņemot sekojošus nosacītus kritērijus:

- vara kā indivīda vai grupas spēja īstenot savu gribu kopējās darbībās, pat ja citi, kuri piedalās šajā darbībā, ir pret šo gribas izpausmi;
- politiskā vara kā tiesības veidot likumus un realizēt to izpildi, spēja būtiski ietekmēt notikumus, tiesāt un sodīt par neveiksmēm un pārkāpumiem, kompensēt stāvokli pret vardarbības upuriem, tiesības pavēlēt vai dot atļauju kādai darbībai;
- varas nesēju apzināšanās, ka to darbība ir suverēna un viņi netiek izmantoti dažādā veidā, t.sk. kā ietekmes aģenti, citu – varenāku grupējumu veiktām manipulācijām.

Cilvēks apzināti sev strādā personīgo zināšanu vai intuīcijas robežās. Ārpus tām viņš bieži rīkojas citu labā sev nezināmās interesēs. Šos apstākļus nākotnē vērts atcerēties, izskatot varas problēmas Latvijā.

Līdz Neatkarības deklarācijai LTF bija varai opozicionāra organizācija. Tās pieņemtie dokumenti prasīja, nosodīja, deklarēja. Sākot ar 4. maiju, LTF frakcijai parlamentā vajadzēja pašai varu organizēt, un visupirms bija izlemj, cik lielā mērā saglabāt "pārmantojamību". Tolaik AP deputāti, izņemot valdības vadītāju, nevarēja būt Ministru Padomes locekļi. Lielā mērā pēc vecās nomenklatūras pārstāvju ieteikumiem tika izveidota jaunā Latvijas valdība, kuru dēvēja par profesionāļu (pieredzējušu LPSR ministriju vadošo personu) valdību. Vienīgais neprofesionālis valsts darbā un, pēc paša atzinuma, arī bez vadītāja pieredzes, bija pats kabineta līderis[15]. Tomēr premjerministrs I. Godmanis izvadīja valsti cauri LR/PSRS divvaldībai, pučiem un saimniecības krīzēm. 1991. g. augustā viņš pieņēma neatkarības *de facto* apsveikumus, ar to uz visiem laikiem ieņemot vienu no pirmajām vietām neatkarīgās Latvijas slavas galerijā.

Vienlaikus ir noteikts pamats bijušā premjerministra teiktajam: "(..) es radīju sistēmu. Kapitālismu Latvijā. Ne jau es viens, bet tomēr (..)"[16] Attiecībā uz Latvijas politiskās elites evolūciju 1989. g. beigās – 1990. g. pirmajā pusē, domājams, būtu pareizāk runāt par *jauno veco eliti,* kas nonāca Latvijas politiskās un jo vairāk ekonomiskās varas augstākajā ešelonā, *sākot ar 4. maiju,* nevis par kādu kvalitatīvi jaunu slāni pēc sastāva, pieredzes un darbības metodēm. 1990. g. vasaras vidū LTF jaunais priekšsēdētājs R. Ražuks atzina, ka centrālajā un vietējā varā gandrīz nekas nav mainījies, vecais aparāts dzīvo

---

Hungary and Poland: Continuity and Change, Pre–communist and Communist Legacies (1996): [http://www.sscnet.ucla.edu/soc/groups/ccsa]; u.c.

[15] I. Utena, *Op. cit*, 113.–116. lpp.

[16] *Ibid*, 32. lpp.

pēc veciem likumiem, un "vairs nejūtam savu parlamentāriešu atbalstu frontes jautājumos".[17] Katra elite, kas ir saņēmusi varu, kā likums, nodarbojas ar pašapzināšanos, pašorganizēšanos un pašnoslēgšanos.

4. maija elite un sabiedrība: 90. gadu pieredze

Politiskās varas elite un birokrātija. LR augšējā un pārējos birokrātijas slāņos gandrīz visi latvieši un liela nelatviešu daļa uzņēma AP valdošo bloku un jauno valdību kā legāli pastāvošu realitāti (tāpat to darīja visa pasaule, ieskaitot PSRS). Iepriekšējā birokrātija turpināja darbu, uzturot sevi kā svarīgu rekrutēšanas avotu varas elitei, kuras transformācija uzņēma apgriezienus.

Filozofs un sociologs Vilnis Zariņš ir sniedzis raksturīgu vērtējumu nomenklatūrai un sub-elites grupām, kas pastāvēja 1990. g. pavasarī pēc AP vēlēšanām. LPSR valdošajā šķirā viņš saskatīja 4 galvenos grupējumus: 1) impēriskie birokrāti; 2) kompradoru birokrāti; 3) bezprincipiālie pragmatiskie birokrāti; 4) demokrātiskie administratori un sabiedriskie darbinieki.[18] 1. grupa pārstāvēja PSRS, lielkrievu šovinismu un militārismu. Pie 2. slāņa kompradoriem tika attiecināti partijnieki un tehnokrāti valsts aparātā, ministrijās un iestādēs, lielo uzņēmumu un saimniecisko apvienību vadībā, kuriem pastāvēja ļoti labi sakari ar Maskavu un PSRS republikām. Pēc V. Zariņa vērtējuma, "daudzos gadījumos viņi pauž skaidri tehnokrātiskas idejas, kuru dēļ gatavi upurēt gan savu tautu, gan tās kultūru, gan citas vērtības, tikai ne savas intereses". Un vēl zīmīga atziņa: "Viņus var salīdzināt ar cilvēkiem, kas vienu kāju stabili ielikuši Krievijas laivā, bet otru kāju tikpat stabili paturējuši Latvijas laivā, būdami pārliecināti, ka Staļina un Višinska darbības rezultātā Latvija Krievijai piekalta uz mūžīgiem laikiem ar ciešām važām. Attiecībā uz Latviju šiem cilvēkiem ir liela interese, bet ļoti maz simpātiju. Vairums no viņiem saprot latviski un runā latviski."

Valdošās šķiras 3. slāņa cilvēki, pēc V. Zariņa klasifikācijas, galvenokārt darbojās augstāko iestāžu otršķirīgos un zemākos amatos, lielu uzņēmumu vidējā ešelonā, vidēju un nelielu uzņēmumu, rajona mēroga un kolhozu un sovhozu vadībā. Šim slānim "nemēdz būt lielu principu un augstu ideālu". 4. grupā tika ierindoti demokrātiskās inteliģences augstākie ešeloni, pārsvarā latvieši, no cittautiešiem – galvenokārt vietējie. Kā nomenklatūras atsevišķs slānis tas radās tikai 80. gadu otrajā pusē, bet agrāk tā pārstāvji bija bijuši 3. grupas sastāvā. Pirms 1990. gada AP vēlēšanām reprezentablā socioloģiskā aptaujā par sabiedriski politiskajiem darbiniekiem, kas saņēmuši pozitīvu vērtējumu no latviešiem, pirmajā desmitā ierindojās: M. Vulfsons, J. Peters, E. Inkēns, A. Gorbunovs, D. Īvāns, A. Čepānis, I. Bišers, O. Rubenis, J. Bojārs,

[17] *Atmoda*, 1990, 26. jūn.

[18] Vilnis Zariņš, "Kāda ir valdošās šķiras struktūra Latvijā mūsu dienās?" *Atmoda*, 1990, 27. marts.

I. Ķezbers.[19] Aptaujas rezultāts izceļ šos politiķus kā tautā atzītus latviešu un Latvijas interešu paudējus un vienlaikus rāda to piederību LTF elitei.

Īsi pirms 4. maija rakstā "Kāda varētu būt izeja no valdošās šķiras krīzes Latvijā" V. Zariņš izteica domu, ka padomju valdošās šķiras 3. un 4. slānim būtu jāatrod vieta neatkarīgās valsts dzīvē, bet impēriskajai un kompradoru birokrātijai "kā svešķermeņiem" vajadzētu zaudēt jebkuru pamatu Latvijā.[20] Jāatzīst, ka patiešām bailes par savu pozīciju zaudēšanu vecās nomenklatūras pārstāvjiem, vismaz kādai to daļai, bija.[21] Tomēr pēc 4. maija jaunās AP un MP aparāti maz izmainījās. Tajos palika līdzšinējie darbinieki, strādājot kā struktūrvienību vadītāji, padomnieki, palīgi u.c. Viņiem pievienojās LTF līderu konsultanti un palīgi, papildinot to politiskās kultūras atmosfēru, kas sāka valdīt Latvijā 90. gados un savā ziņā izpaudās kā latviešu luterāņu kultūras un pēcsociālisma tirgus kultūras simbioze.

Pēc Deklarācijas pieņemšanas elites apkārtnē nostiprinājās trimdas latvieši – Latvijas un Rietumvalstu pilsoņi. Tie bija galvenais politiskās elites rekrutēšanas avots pēc neatkarības *de facto* atgūšanas. Ievērojami transformējot elites sastāvu pēc 5. Saeimas vēlēšanām, bijušie ārzemju latvieši, šķiet, tomēr neieviesa lielas pārmaiņas valsts attīstības prioritāšu noteikšanā.

Deklarācijas pretinieki un jaunā vara. Tā kā LR AP likumdošanas akti, tāpat MP lēmumi un rīkojumi, izņemot ar neatkarības atjaunošanu un tās formālajām sekām tieši saistītos, netika atraidīti no PSKP/PSRS oficiālās varas puses, tad, pielāgojoties jaunajām ekonomiskajām un sociālajām realitātēm, vecās elites un sub-elites grupu pārstāvji – LKP, Interfrontes biedri un piekritēji – dažādu jūtu un nolūku vadīti, sāka daļēji integrēties LR īstenībā. Faktiski lielai daļai no viņiem izpildvaras, ražošanas un sadzīviskajā plāksnē arī nebija citas iespējas. Viņi paši iespaidojās no Deklarācijas un reizē deva arī savu, ļoti jūtamu atgriezenisko efektu (ieskaitot A. Rubika un V. Alkšņa domubiedrus, kas bija pārliecināti par PSRS neizbēgamo triecienu pret Neatkarības deklarāciju un pieprasīja LR AP padzīšanu). Tomēr arī "deržavņiki" ja ne saprata, tad vismaz intuitīvi nojauta, ka *Aukstais karš ar Rietumiem ir beidzies* un Savienība pārdzīvo visdziļākās krīzes laikmetu. Līdz ar to intensīvi tika meklēti jauni un papildu darbības ceļi. Kā raksturīgu piemēru var minēt Alberta Kaula un viņam tuvo cilvēku starpniecību LR politiskās elites sakaros 1990. gadā ar Kremli un jaunkrievu biznesu[22]. LR bija ne mazums PSRS pakļautības uzņēmumu, krievu tautības partijas un saimniecisko vadītāju, kas bija negatīvi noskaņoti kā pret jauno LR varu, tā arī Kremļa vadītāju politiku. Bet viņi šeit nevēlējās asiņaino Karabahas vai Baku notikumu atkārtošanos. 4. maija dokumenta mērenums, salīdzinot kaut vai ar

[19] *Atmoda*, 1990, 13. marts.

[20] *Atmoda*, 1990, 28. apr.

[21] Par to laiku un birokrātijas problēmām skat.: Jānis Āboltiņš. *Biju biedrs, tagad kungs*. Rīga, 1992.

[22] I. Utena, *Op. cit*, 119. – 121. lpp.; M. Gailis, *Op. cit*, 14.–17. lpp.

lietuviešu deklarāciju, latviešu "jaunās vecās elites" pieklājīgās attiecības ar Maskavu šai ietekmīgajai krievu partokrātijas grupai viesa zināmas cerības uz kaut kādu nākotnes izlīgumu. Pēc 1991. g. 21. augusta no šī grupējuma Latvijā rekrutējās krievu vai multietniskas biznesa un politiskās elites grupas. (Raksta apjoma dēļ atstāsim neiztirzātus lobisma ietekmes veidu jautājumus.)

Kultūras un varas elites attiecības. Ievērojami latviešu kultūras darbinieki 1990. gadā, mainot pamatnodarbošanos, pārgāja no kultūras elites – radošas un opozicionāras – uz varas eliti, kuras pasaules uztvere un funkcijas sabiedrībā stipri atšķiras, salīdzinot ar intelektuālo un mākslinieciskо vērtību dominantes jomām. Turpmāk, diemžēl, latviešu gara darbinieki un Atmodas cīņā saucēji smagi zaudēja kapitāla uzkrāšanas posma pragmatiķiem elites iekšējo cīņu peripetijās par Latvijas prioritāšu noteikšanu. Iznākumā 2. un 3. gadu tūkstošu mijā, pēc akadēmiķa J. Stradiņa vārdiem, "mums ir kā Senajā Romā: vajag maizi un cirka izrādes. Ļoti daudz runājam par makroekonomiku, par materiālām vērtībām un par izpriecām. Tas ir raksturīgi dekadences sabiedrībai. Mūsu būtība pastāv īstermiņa projektos: pielāpīt budžetu, sarīkot skandālu... Zinātnes problēmas varas elitei un arī sabiedrībai neinteresē"[23]. Pēc ideālas tiesiskas demokrātijas, varas godīguma, sociālas vienlīdzības, pārticības un visplašāko iespēju ilūzijām liela Latvijas tautas daļa jau pasen atgriezusies "iekšējā emigrācijā" savā zemē. Tomēr pastāv liela atšķirība no padomju laika: ir brīvas robežas aizceļošanai vai nu sapņos, vai arī īstenībā, ar latiem, kaut vai santīmiem kabatā.

Jaunā vecā elite un etniski daudzdaļīgā sabiedrība. Neatkarības deklarācija būtībā nenozīmēja kādus aizliegumus kompartijas – pārsvarā nelatviešu – nomenklatūras pārstāvjiem kā sabiedrības locekļiem. Pat politiskā nelojalitāte pret LR varu neradīja kādas juridiskas sekas. Pie agrākās elites piederošie varēja baudīt praktiski visas atjaunotās Latvijas – tranzīta zemes starp Austrumiem un Rietumiem – iespējas mantas pārdales un likumdošanas haosa laikā, kas iestājās 1/6 Zemeslodes.[24] Par to, kādu situāciju šīs tendences veicināja Latvijā, zināmā mērā var spriest pēc kādas daļas Deklarācijas signatoru 90. gadu nogalē it kā paradoksāli fiksētā: "Visi bijušie VDK oficieri, tāpat kā kompartijas funkcionāri, kas kļuvuši uzņēmēji, patiesībā ir viskvēlākie tirgus ekonomikas aizstāvji. Viņi nekad nemēģinās Ventspils centrā uzstādīt jaunu Ļeņina pieminekli. (..) Mūsu nelaime ir tā, ka mēs gribējām brīvību, nīdām sociālismu, bet nespējam samierināties ar to, ka brīvība un tirgus mūs katru noliek savā vietā. Tas atklāj mūsu izglītības un spēju patieso līmeni."[25] Diemžēl, ja loģiski izseko šai koncepcijai, var spriest, ka elite bijusi ieinteresēta, lai tautas izglītības un zināšanu līmenis 90. gados un turpmāk tiktu bremzēts.

---

23 "Stradiņa rudenīgās dilemmas", *Diena*, 1999, 24. sept.

24 Mūsdienu preses skatījumā, piem.: "ASV kritizē Latvijas korumpētību", *Diena*, 1999, 27. sept.

25 V. Seleckis. *Ēnas pār Ventspili*, 228., 230. lpp.

Jaunās LR varas iecietība politiskajos un etniskajos jautājumos, ekonomiskais liberālisms un vienlaikus elitārā norobežošanās aizsāka mūsdienu sociāli ekonomiskā modeļa izbūvi, kuru pārejas sabiedrības pētnieki reizēm dēvē par nomenklatūras kapitālismu. Zīmīgi, ka LR sasniegtos rezultātus augstāk vērtē pasaulē nekā uz vietas latviešu sabiedrībā. Bez šaubām, izvēlētā modeļa realizācija valsts daudzdaļīgajā sabiedrībā mazināja iespējas etniskas nokrāsas konfliktiem, kuri 90. gados plosīja un turpina plosīt daudzas ekskomunisma zemes. Mūsdienu Latvijā, saglabājoties pirmsneatkarības "starta pozīciju" ietekmei ekonomiskajos un finansu procesos, pamatnācija – latvieši – tā arī nav kļuvusi par valdošo spēku valsts ekonomiskajā dzīvē. Grūti sevi mierināt ar to, ka tāpat bija 20.–30. gadu Latvijā. Mūsdienu apstākļos, kad "tie, kas runā krieviski", Latvijā "ir lieliski integrējušies ekonomiski"[26], vietējie strīdi par pilsonības un valodas jautājumiem, tāpat šo diskusiju izcelšana Krievijas attiecībās ar Latviju, nevar neradīt iespaidu, ka minētie jautājumi palaikam tiek apzināti saasināti no elites puses, lai novērstu uzmanību no citām, ļoti būtiskām ekonomiskās un sociālās dzīves aktualitātēm. Unikālas, protams, paliek PSRS okupācijas sekas, kas radījušas tādu stāvokli, ka galvaspilsētā dzīvojošās lielākās (krievu) etniskās grupas valoda ir atzīta par svešvalodu (7. Saeimas pieņemtais likums par Valsts valodu).

Neatkarības deklarācija nozīmēja brīvu attīstības ceļu visām etniskajām grupām Latvijā. No tām ne viena vien tirgus ģenēzes periodā radījusi savu etniskās elites slāni, kas, mijiedarbojoties ar citiem, sastāda elites grupējumu pēc plašākām pazīmēm. Finansu un ekonomisko, militāro, politisko, kultūras elites grupu sadarbība ir viens no galvenajiem priekšnoteikumiem, lai valsts un indivīdu dzīve daudzdaļīgā sabiedrībā noritētu bez etnisko grupu asām kolīzijām un bruņotiem konfliktiem. Var uzskatīt, 90. gados Latvija ir attīstījusies kā dažādu elitu sadarbības demokrātija.

4. maija politiskās elites vēsturiskā loma

Sociāli ekonomisko iekārtu mijā un PSRS sabrukuma apstākļos demokrātiskā elite spēja vairākus gadus organizēt un vadīt cilvēkus, "kas patiesi grib darīt visu iespējamo mūsu galamērķa – neatkarīgas Latvijas sasniegšanai".[27]

Galamērķis bija sasniegts pēc Augusta puča Maskavā. Citu vispārnacionālu galamērķu solījumu nebija.

1992. g. janvārī politiskās elites galveno struktūru – Augstāko Padomi – atbalstīja 36 % latviešu, 23 % pārējo, 1993. g. maijā – 10 % latviešu un 6 % pārējo aptaujāto[28]. Šim vēsturiski nosacītajam sociālajam grupējumam laiks bija atvēlējis tikai to, kam Tautas Fronte bija radīta.

---

[26] Г. Евдокимов, «Третий, кто сам по себе», *СМ,* 1999, 10. marts.

[27] *Atmoda*, 1990, 9. janv.

[28] Juris Dreifelds. *Latvia in Transition*. Cambridge, 1996, p. 81 – 86, Brigitas Zepas socioloģiskie pētījumi; "Par elites situāciju 90. gadu vidū: Ministru Prezidenta

4. maija *divvaldības realitātēs dzimušo elites grupu*, kurām apzināti vai mazāk apzināti 90. gados sekojuši pārējie iedzīvotāju slāņi, *savstarpējās attiecības ievērojamā mērā noteiks iekšējo procesu virzību Latvijā 21. gs. sākumā.*

Par autoriem

Bonifācijs Daukšts – dzimis 1950. g. Aglonā. No 1977. līdz 1992. g. – Latvijas Universitātes docētājs, vēsturnieks, beidzis aspirantūru. Pētījumu tēma – PSRS un LR attiecības 30. gados. Kopš 1991. gada sākuma strādā LR Ārlietu ministrijā, bijis departamenta un nodaļas vadītājs. No 1993. līdz 1999. g. – Baltijas un Ziemeļu valstu vēstures un politikas pētījumu centra viceprezidents. No 1995. līdz 1999. g. – padomnieks LR vēstniecībās Austrijā, Šveicē, Ungārijā, Slovākijā, Slovēnijā un Lihtenšteinā. Pašlaik padomnieks LR Ārlietu ministrijā.

Arturs Puga – vēstures zinātņu doktors (1992. g.). Latvijas Universitātes mācību spēks, docents (1984–1993, 1997–1999). Baltijas un Ziemeļu valstu vēstures un politikas pētījumu centra priekšsēdētājs (1992–1999). Kopš 1990. g. strādā Ārlietu ministrijā. Ir strādājis diplomātiskajā darbā Latvijā, Lietuvā, Izraēlā. No 1999. g. oktobra – Latvijas vēstnieks Uzbekistānā.

Andra Šķēles inaugurācijas runa Saeimas sēdē 1995. g. 21. decembrī." Grām.: *Neērtais Andris Šķēle. Runas, to atbalsis, intervijas, privātdzīve. Premjera 596 dienas.* Rīga, 1997, 66. lpp.

Ļubova Zīle (Rīga)

Kompartijas reakcija pēc Latvijas Tautas frontes uzvaras vēlēšanās un Neatkarības deklarācijas sagatavošanas un pieņemšanas laikā

Analizējot Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas procesu tā vēsturiskajā kontekstā, jāteic, ka Latvijas Tautas fronte bija tautas Atmodas turpinājums, kas izauga no "Helsinki–86" uzdrīkstēšanas, no Vides aizsardzības kluba patriotiskās darbības, no LNNK drosmes, no radošās inteliģences plēnuma 1988. gadā.

Astoņdesmit astotais gads bija lielu sabiedrības pārvērtību laiks, vēsturiskās patiesības atjaunotnes gads, kad LTF aktivitāte atkaroja no padomju režīma nacionāletnisko simboliku, neatkarīgās Latvijas sarkanbaltsarkano karogu, latviešu valsts valodas statusu.

Kopumā šīs norises viesa cilvēkos gaišu cerību un ticību brīvvalsts atdzimšanai. "Tautas fronte kļuva par latviešu nacionālās kustības organizatorisko satvaru, kurai pieslējās arī ievērojama daļa cittautiešu(...)"[1] Tautas demokrātiskās, nacionālās attīstības kustības augstais vilnis 1988. gadā viesa cerības, kā 1989. gads nesīs vēl lielāku Atmodas aktivitāti.

Diemžēl Padomju valdībā un Komunistiskajā partijā bija neapmierināti ar lielo tautas aktivitāti sabiedrībā, tādēļ Komunistiskā partija sāka bremzēt demokratizācijas procesus. Ar Latvijas kompartijas CK svētību 1989. gadā Atmodas kustībai pretī stājās ortodoksālie staļiniskie spēki, kas 1989. gada janvārī apvienojās Interfrontē.[2] Tā centās destabilizēt Atmodas procesu ar savu sīvo cīņu un rupjiem apvainojumiem. Tā 1989. gada 23. un 25. februārī Interfrontes rīkotajos mītiņos ortodoksālie komunisti iestājās: par PSRS sistēmas un partijas monopolvaras saglabāšanu; pret migrācijas pārtraukšanu; pret latviešu valsts valodas statusa ieviešanu, pret preses brīvību. Mītiņos skanēja draudi – streikot un izmantot armiju. Tas izraisīja sabiedrības spēku polarizāciju.

---

1 *Latvijas valsts atjaunošana 1986.–1993.* Rīga, 1998, 2. lpp.

2 Latvijas Valsts arhīva Partijas arhīvs, 101. fonds, 63. apr., 8. lieta, 18. lapa (turpmāk – LVA PA).

Šādā politiskā situācijā 1989. gada martā notika PSRS tautas deputātu vēlēšanas. Vēlēšanu rezultāti liecināja par LTF izvirzīto deputātu kandidātu iespaidīgu uzvaru: no 41 mandāta viņi ieguva 30.[3] Šie panākumi rādīja, ka sabiedrībā veidojās arvien jauni spēki, kas bija gatavi iet Latvijas neatkarības atjaunošanas ceļu.

To spilgti apliecināja Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanas 1990. gada 18. martā. LTF deputātu kandidāti ieguva 131 mandātu no 201, turpretī Latvijas Komunistiskā partija ieguva 58 mandātus.[4]

Šo sakāvi Alfrēds Rubiks vēl īsti neizprata, viņš nenovērtēja nacionālo komunistu aiziešanu no partijas, viņš nenovērtēja Interfrontes agresivitāti, kas nāca par ļaunu pašai kompartijai, un visbeidzot nenovērtēja savu agresivitāti pret Atmodas kustības dalībniekiem. Viņš pats palīdzēja sagraut savu partiju, par kuras vadoni bija kļuvis.

Toties Latvijas kompartija reāli saprata, ka LTF uzvara AP vēlēšanās nozīmē politiskās varas iekarošanu. Redzot tādus draudus komunisma pastāvēšanai, kompartija mēģināja destabilizēt sabiedrību tā, lai nepieļautu Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas pasludināšanu ārpus PSRS.[5]

Valstiskās neatkarības atjaunošanas pasludināšanai bija jānotiek Latvijas PSR AP pirmā sasaukuma deputātu sesijas sēdē. Deputāti pārstāvēja divas frakcijas: Latvijas Tautas frontes frakciju un "Līdztiesības" frakciju. Katras frakcijas deputāti atspoguļoja sabiedrības noskaņojumu:

- LTF bija par Latvijas neatkarības atjaunošanu,
- "Līdztiesība" – par PSRS pastāvēšanu, par Komunistiskās partijas varas monopola saglabāšanu.

Lūk, šādās deputātu polāro uzskatu krustugunīs 3. maijā uzsāka darbu jaunievēlētā Latvijas AP. Tā apstiprināja 197 deputātu pilnvaras, ievēlēja AP priekšsēdētāju un viņa vietniekus.

Pēc deputātu sesijas pirmās sēdes 3. maijā notika Latvijas kompartijas CK biroja sēde,[6] kurā analizēja Latvijas AP sesijas pirmās dienas rezultātus un kompartijas "Līdztiesības" frakcijas taktiku līdz 1990. gada 4. maijam.

CK birojs nolēma:

"1. Uzdot bb. A. Rubikam, J. Trubiņam, O. Potreki, V. Milleram un J. Britānam sagatavot tekstu runai sesijā 1990. gada 4. maijā.

2. Uzdot bb. V. Žarkovam un V. Terehovam kopā ar partijas pilsētas rajonu komiteju pirmajiem sekretāriem veikt darbu, kas rosinātu Rīgas un Daugavpils darba kolektīvus atbalstīt Latvijas Komunistiskās partijas koncepciju par Latvijas PSR valstisko formu.

---

3 *Latvijas valsts atjaunošana*, 173. lpp.

4 *Latvijas Vēsture*, 1996, nr. 3, 59. lpp.

5 *Cīņa*, 1990, 13. apr.

6 LVA PA, 101. f., 65. apr., 28. l., 102. lp.

3. Uzdot bb. I. Skujiņam, V. Serdjukovam un A. Vasiļonokam sagatavot protesta paziņojuma tekstu sakarā ar gaidāmo deklarācijas "Par Latvijas valstisko suverenitāti" pieņemšanu."[7]

Tātad LKP CK biroja locekļi bija detalizēti pārdomājuši savu pretdarbību sakarā ar Neatkarības deklarācijas pieņemšanu.

4. maijā AP sanāca uz sesijas otrās dienas sēdi, lai pieņemtu Neatkarības deklarāciju. Sēdes laikā notika Deklarācijas apspriešana. Kā viens no "Līdztiesības" frakcijas deputātiem Deklarācijas apspriešanā piedalījās Alfrēds Rubiks. Savā runā viņš uzsvēra: "Šodien Augstākajai Padomei izlemšanai tiek piedāvāts dokuments, kam jāapgāž kājām gaisā visas republikas dzīve, tautas liktenis(..) Mums tiek piedāvāts ne vairāk, ne mazāk kā restaurēt buržuāziskās Latvijas sabiedrisko iekārtu, atjaunot 1922. gada Satversmi, faktiski saraut Latvijas PSR valstiskās saites ar Padomju Savienību. Deputāti komunisti šādu dokumentu un rīcību var vērtēt vienīgi negatīvi."[8]

A. Rubiks savā runā aicināja komunistus uz pretdarbību Deklarācijas pieņemšanai. Tās izpausmes bija "masu protesta demonstrācijas un piketi; politiski protesta streiki visās Latvijas pilsētās; griešanās pie Valsts prezidenta ar lūgumu aizstāvēt viņu intereses".[9]

Beidzot Deklarācijas apspriešanu, pēc deputātu runām sesijas sēdē tika sarīkota personālā balsošana. Tās rezultāti bija šādi: par – 138, pret – nav, atturējās – 1. "Līdztiesības" frakcija atteicās piedalīties balsošanā, atstājot parlamenta zāli.[10]

Pēc Deklarācijas pieņemšanas AP deputāti apsprieda un nosūtīja Vēstījumu PSRS prezidentam. Tanī teikts: "(..)Mēs paļaujamies, Mihail Sergejevič, uz Jūsu valstisko izpratni attiecībā uz Latvijas izvēli, jo ticam, ka Jūsu aizsāktais pārmaiņu ceļš gan Jums, gan valstij ejams arī turpmāk."[11]

Tajā pašā 4. maijā pie Mihaila Gorbačova vērsās arī Alfrēds Rubiks ar pretējas pozīcijas uzskatiem, kuri bija izklāstīti kompartijas CK biroja lēmumā. Tajā tika atzīta par pareizu frakcijas "Līdztiesība" rīcība Latvijas AP pirmajā sesijā 3. un 4. maijā.

Birojs atzīmēja, ka "pieņemot Deklarāciju, tika pārkāptas konstitucionālās normas(..)". Birojs izteica, ka:

"Deklarācijas pieņemšana var mudināt PSRS prezidentu un Savienības valdību veikt pamatotus politiskus, ekonomiskus un administratīvus pretpasākumus." Ieteica "deklarācijas izpildes apturēšanu (..) līdz referenduma sarīkošanai.(..)"[12]

---

7 LVA PA, 101. f., 65. apr., 28. l., 102. lp.

8 *Cīņa*, 1990, 9. maijā.

9 Turpat.

10 *Latvijas valsts atjaunošana*, 51., 224. lpp.

11 *Cīņa*, 1990, 9. maijs.

12 LVA PA, 101. f., 65. apr., 28. l., 107. lp.

Birojā pieņemtais pasākuma plāns uzlika par pienākumu visām kompartijas struktūrām vērsties pret neatkarības Deklarāciju.

Birojs lūdza PSRS prezidentu "atcelt nelikumīgi pieņemto Augstākās Padomes lēmumu, kā arī Latvijas PSR teritorijā garantēt (..) PSRS tiesības un intereses."[13]

Atbalstīt darba kolektīvu ierosmi izveidot republikā PSRS pilsoņu aizstāvēšanas komiteju. Partijas komitejām un organizācijām sniegt nepieciešamo atbalstu un palīdzību tās tapšanā."[14]

"Līdztiesības" deputāti izvērsa naidīgu darbību pret pieņemto Deklarāciju. Viņu atbalstīta, Interfronte aicināja savus piekritējus organizēt protesta manifestāciju. Interfrontes deputāts A. Aļeksejevs aicināja savus vēlētājus nākt palīgā.[15]

A. Rubiks vairākkārt izteica sašutumu PSRS prezidentam M. Gorbačovam par Latvijas neatkarības būtību. Kā atbildi Gorbačovs 14. maijā izdeva dekrētu, kurā pasludināja, "ka Latvijas PSR Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija Deklarācijai "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" (..) nav juridiska spēka no tās pieņemšanas brīža"[16].

Aizstāvot M. Gorbačova 14. maija dekrētu, Interfronte izvērsa agresīvu aktivitāti pret Neatkarības deklarāciju. Virs Rīgas padomju armijas helikopteri izmētāja proklamācijas, kurās Interfronte aicināja piedalīties mītiņā "Par Latviju atjaunotajā federācijā". Skrejlapās interfrontisti aicināja darīt galu "kontrrevolūcijai" un AP deputātus dēvēja par avantūristu saujiņu. 14. maijā, vakara sesijas sēdē, pēc A. Gorbunova lūguma deputāts A. Aļeksejevs iepazinās ar izplatīto skrejlapu un nenoliedza, ka tā radusies pēc Interfrontes iniciatīvas. AP izveidoja komisiju šīs lietas izmeklēšanai.[17]

Opozīcijas spēki, zaudējot savas pozīcijas, centās sabiedrībā izprovocēt negatīvās izpausmes. Šādā nolūkā kompartijas atbalstītā Interfronte un PSRS karaskolu kursanti (civilajā apģērbā) 1990. g. 15. maijā Rīgā pie AP ēkas sarīkoja agresīvu uzbrukumu parlamentam. Šajā kritiskajā situācijā A. Gorbunovs aicināja A. Aļeksejevu novērst incidentu no to cilvēku puses, kuri ieradušies pēc Interfrontes aicinājuma. Deputāts iebilda, ka šie cilvēki piekrīt PSRS prezidenta dekrētam un grib aizstāvēt savu valsti.[18]

Pēc izraisītajām nekārtībām pie Augstākās Padomes "Līdztiesības" deputāti paziņoja, ka viņi atbalsta PSRS prezidenta 1990. g. 14. maija dekrētu, kurā Deklarācija atzīta par nelikumīgu.[19]

---

13 LVA PA, 101. f., 65. apr., 28. l., 108. lp.

14 Turpat.

15 Dainis Īvāns. *Gadījuma karakalps*. Rīga, 1998, 278. lpp.

16 *Cīņa*, 1990, 16. maijā; *Padomju Jaunatne*, 1990, 17. maijā, 1. lpp.

17 *Cīņa*, 1990, 16. maijā.

18 Turpat.

19 Turpat.

Sadursme pie AP ēkas mēģināja destabilizēt politisko situāciju Latvijā. Vairāki tūkstoši bruņoto spēku virsnieku, pārģērbtie karaskolu audzēkņi un armijas demobilizētais personāls mēģināja ieņemt parlamenta ēku un piespiest deputātus atsaukt Deklarāciju par valstiskās neatkarības atjaunošanu. Bet, tā kā pie parlamenta ēkas ieradās arī Deklarācijas atbalstītāji, kā arī speciālā bruņotā milicijas vienība, parlamenta ieņemšanas mēģinājums neizdevās.

Šī konfrontācija nav vērtējama tikai kā sadursme starp deputātu frakcijām. Tai bija dziļākas saknes – tā pauda nesamierināmu pretstatu starp aizejošo totalitāro valsts sistēmu un dzimstošo neatkarīgo valsti. Notika asa cīņa par valsts varu. No vienas puses, ievēlētā Latvijas AP, visas tautas balstīta, bija pilntiesīga valsts varas pārņēmēja; no otras puses, Atmodas pretpolam – padomju režīma aizstāvjiem piederēja spēcīgas valsts represīvās struktūras, kā arī armijas spēks. Starp abiem konfrontācijas spēkiem bija iestājies tā saucamais "līdzsvars" vai varu "paralēlisms". Bez šīs iekšējās konfrontācijas, pastāvēja vēl ārējā konfrontācija starp Latvijas atjaunoto republiku, no vienas puses, un Padomju Savienības valsti, no otras puses.

Pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas 1990. g. 4. maijā Padomju Savienības valdība krasi palielināja savu politisko, ekonomisko un militāro spiedienu, sistemātiski iejaucās notikumu attīstībā Latvijā. Noliedzot Latvijas neatkarības pasludināšanas likumību, tā izvairījās no sarunām par abu valstu attiecību noregulēšanu un situācijas normalizēšanu Latvijā.[20]

Padomju Savienības intereses atbalstīja ievērojams padomju karaspēka grupējums, daudzas PSRS pārvaldes institūcijas un to represīvās organizācijas, kā arī pēc kompartijas iniciatīvas izveidotas politiski sabiedriskas organizācijas, kas krasi iestājās pret Latvijas Neatkarības deklarāciju.

* * *

Ir aizritējuši 10 gadi, kopš tika pieņemta 4. maija Deklarācija. Tā spēcīgā staļinistu pretcīņa, kas toreiz vērsās pret Latvijas valstiskuma atjaunošanu, šodien pieder vēsturei. Mērojot desmitgades noieto ceļu, var runāt par sabiedrības izmaiņām, par cilvēku apziņas attīstību, par Latvijas nacionālo un etnisko grupu zināmo savstarpējo sapratni, tuvināšanos.

Šobrīd progresīvā iedzīvotāju daļa veido pilsonisko sabiedrību, iet uz tās integrāciju. To atzīst pat tā sabiedrības daļa, kas toreiz cīnījās pret Latvijas valsts neatkarības pasludināšanu. Kaut vai Alfrēds Rubiks, kurš Atmodas laikā bija dedzīgākais tās pretinieks, 1999. gada novembrī televīzijas raidījumā, atbildot uz jautājumu, kādu viņš gribētu redzēt Latvijas valsts iekārtu, paziņoja, ka "viņam ir pieņemama Latvijas buržuāziski demokrātiska iekārta". Līdztekus piebilstot, ka viņam "nav pieņemama tā lielā nekārtība, kas valda mūsu valstī".[21]

---

[20] *Latvijas valsts atjaunošana*, 278. lpp.

[21] *Diena*, 1999, nov.

Bez tam 2000. gada 27. marta intervijā avīzei "Rīgas Balss" A. Rubiks izteica domu, ka viņa partija (sociālistiskā) daudzos jautājumos tuvinās sociāldemokrātiem. Daudzos jautājumos ejot kopā, tās iestājās gan pret *Latvenergo* privatizāciju, gan aicina pārbaudīt atsevišķu uzņēmumu privatizācijas likumību.

Patiešām, šodien mēs dzīvojam laikmetā, kurā redzam daudz bezcerības un izmisuma, kas ir jāpārvar kopīgiem tautas spēkiem. Tādēļ dzīvosim ar tagadni, veidosim nākotni, kas ļaus visiem piekopt cilvēcīgu dzīvesveidu. Kā teica Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga uzrunā Doma laukumā 1999. g. 18. novembrī: "Neizplūdīsim negatīvos vispārinājumos, nenosmaksim aizdomu mākoņos, nenoslīksim savstarpējos personīgos uzbrukumos un aizvainojumos. Raudzīsim konkrēti izprast – tieši kas, kā, kad un kur būtu jādara, lai lietas savestu labākā kārtībā."[22]

Par autori

Profesore Ļubova Zīle – aktīva Atmodas dalībniece 1987.-1991. gadā. Viņa ir publicējusi daudzus zinātniskus rakstus par Latvijas Atmodas periodu LU žurnālā "Latvijas Vēsture" un rakstu krājumā "Latvijas valsts atjaunošana, 1986-1993", to skaitā "Pretestības kustība Latvijā okupācijas režīma apstākļos"; "Sabiedrības atraisīšanās no "Helsinki-86" līdz Tautas frontei"; "Politiskā konfrontācija starp demokrātisko kustību un padomju režīmu, 1988. gads - 1990. gada 4. maijs"; "5. Saeimas vēlēšanas un 1922. gada Satversmes atjaunošana", kā arī publicējusi rakstus par Latvijas–Krievijas attiecībām Atmodas laikā. Autore ir uzstājusies ar referātiem zinātniskās konferencēs Latvijā un Vācijā.

1990. gadā ar Ļ. Zīles iniciatīvu izveidots Latvijas Universitātes žurnāls "Latvijas Vēsture", kas pastāv jau 10 gadus. Viņa ir šī žurnāla galvenā redaktore.

---

22 "Mēs vēl tikai veidojam savu demokrātiju." Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas uzruna Doma laukumā 1999. gada 18. novembrī, *Diena*, 1999, 20. nov.

Ilga Apine (Rīga)

Mazākumtautību attieksme jautājumā par 4. maija Deklarāciju

Mazākumtautību attieksmi pret Latvijas neatkarību nevar noskaidrot atrauti no objektīvās situācijas un Latvijas politisko spēku veidotās etnopolitikas 90. gadu sākumā. Jēdziens "mazākumtautība" jeb "minoritāte", kā skaidroja pazīstams Austrijas pētnieks Felikss Ermakora (Ermacora), stingri tiesiskā nozīmē lietojams kopš brīža, kad nodibinājusies valsts, kurai tā pieder. Skaidrs, ka reāli – vēsturiski un socioloģiski - tā pastāv jau agrāk. Latvijā vairākām tautībām šeit bija vēsturiskā bāze, bet tiesiski tās kļuva par minoritātēm 1918. gada 18. novembrī. To pašu var attiecināt arī uz 90. gadu sākumu. Padomju laikā nekādas nacionālas vai etniskas grupas netika atzītas. Šeit dzīvojošās vēsturiskās tautības kļuva par minoritātēm 1991. gada augustā. Bet cittautiešu grupas un to problēmas pastāvēja reāli, un Latvijas Tautas fronte ar to pilnā mērā rēķinājās.

Paši Latvijas cittautieši pārejas periodā, kad bruka vecais režīms, bija tikpat dažādi kā tagad. Aina varbūt bija vēl raibāka: atvaļinātie virsnieki, partijas nomenklatūrai piederīgie, kvalificētie un nekvalificētie strādnieki, tehnokrātija un humanitārā inteliģence. Raibi izglītības ziņā un konfesionālās piederības dēļ: pareizticīgie, vecticībnieki, katoļi, jūdi. Latvijas seno iedzīvotāju pēcteči un padomju laikā iebraukušie.

To vidū atšķirama krievu un citu tautību humanitārā inteliģence, kura satuvinājās ar latviešu kultūrvidi tīri profesionāli jau krietni agrāk (rakstnieki, redaktori, tulkotāji). Varētu lielo cittautiešu masu klasificēt daudz detalizētāk, bet sakarā ar raksta tematisko ievirzi dalu to trīs lielās grupās, kam atbilst trīs galvenie uzvedības modeļi.

Pirmā grupa aktīvi un apzināti atbalstīja LTF un latviešu centienus. Otra – margināla iedzīvotāju daļa, zaudējusi savas saknes un orientāciju, veidoja Interfrontes un Darba kolektīvu apvienotās padomes bāzi. Trešā – vairākums – bija svārstīga, nogaidoša un politiski pasīva, jo latviešu spējš un negaidīts aktivitātes izvirdums viņus šokēja un iebaidīja, – tā rakstīja Vladlens Dozorcevs.[1] Gaidīt, ka Latvijas neatkarības ideju strauju pārmaiņu laikā uzreiz atbalstīs

[1] *Atmoda* (krievu val.), nr. 8(65), 1990. g. 19. febr.

cittautiešu vairākums, nevarēja. Svarīgi, ka parādījās tas aktīvais mazākums, kas tik ātri izšķīrās par atbalstu latviešiem.

Visās trijās Baltijas valstīs krievu demokrātiskā inteliģence atzina tautu neatkarības centienus, sakļāvās ar Tautas frontēm un Sajūdi, nostādamās pret Interfronti un līdzīgiem veidojumiem. Latvijā par to liecināja Latvijas Tautu foruma lēmumu pakete, Latvijas Nacionālo kultūrbiedrību asociācijas, Latvijas krievu kultūras biedrības pieņemtie lēmumi. Šai cittautiešu daļai bija atzīti, autoritatīvi līderi: Ita Kozakēviča, Ruta Marjaša, Mavriks Vulfsons, Vladlens Dozorcevs, Abrams Kleckins. Daži no viņiem (M. Vulfsons un Marina Kosteņecka) aizstāvēja Latvijas intereses Maskavā, PSRS deputātu kongresā. Viņi bija ar latviešiem kopā visās Atmodas peripetijās. Arī 1991. gada janvārī Doma laukumā pie Radiokomitejas, kad Jurijs Abizovs un Tatjana Aršavska paši, neviena nemudināti, devās pie mikrofona Latvijas radio, lai aicinātu krievu iedzīvotājus neatbalstīt Interfrontes provokācijas.

Lūk, dažas dokumentālas liecības par šīs cittautiešu daļas un viņu organizāciju solidaritāti ar Latvijas Tautas fronti. Latvijas Krievu kultūras biedrības (vad. J. Abizovs) 1989. g. martā pieņemtajos biedrības statūtos teikts, ka tā atzīst LTF programmu, gatava atbalstīt tās pieņemšanu. Turpat pasvītrots, ka Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var saglabāties un attīstīties latviešu tauta. Visu Latvijas iedzīvotāju pienākums – to respektēt un veicināt.[2]

Latvijas Nacionālo kultūrbiedrību asociācijas II kongresā šo pašu pozīciju nepārprotami apliecināja Jurijs Abizovs, par savas biedrības vienu no mērķiem izvirzot vietējās krievu kultūras kopšanu un krievu iepazīstināšanu ar latviešu kultūras bagātībām.[3] Baltkrievu kultūras biedrība "Svitanak" rīkojās saskaņā ar LTF programmatiskajām idejām, savā vidū aktīvi apsprieda topošo likumu par nacionālām un etniskām grupām Latvijā.[4]

Itas Kozakēvičas vadītā Latvijas poļu savienība stingri stāvēja lojalitātes pozīcijās, atbalstot latviešu centienus un LTF mērķus.[5] Šie dokumenti tapuši pēdējās nedēļās pirms 1990. g. 4. maija Deklarācijas. Boriss Cilēvičs rakstīja, ka cittautiešu apzinīgākās daļas atbalsts Latvijas Tautas frontei esot ļoti pārliecinošs. Vairākuma pozīciju viņš vērtēja kā pasīvi labvēlīgu nostāju, bet uzskatīja, ka LTF vajadzētu šo stāvokli nostiprināt, lai cittautieši nebūtu vis līdzskrējēji, bet kļūtu līdzdalībnieki.[6] Juris Rubenis sakarā ar LTF 10. gadadienu secina, ka Latvijas iedzīvotāju vairākums vienojās kopīgā "ne" pagātnei. LTF akumulēja visas iespējamās ".. cilvēku cerības, sapņus un idejas, kas nevarēja tikt realizētas totalitārā režīma apstākļos".[7]

---

[2] *Graždanskije dviženija v Latvii. 1989. Moskva*, CIMO, 1990, s. 126.

[3] *Atmoda* (krievu val.), nr. 1(58), 1990. g. 2. janv.

[4] Turpat, nr. 3(60), 1990. g. 15. janv.; nr. 6(63), 1990. g. 5. febr.

[5] Turpat, nr. 7(64), 1990. g. 12. febr.

[6] Turpat, nr. 2(59), 1990. g. 8. janv.

[7] Juris Rubenis, 'Tautas frontes vēsturiskā misija', *Diena*, 1998. g. 9. okt.

14. maijā, drīz vien pēc Deklarācijas pieņemšanas, lasām krievu *Atmodas* redaktora Alekseja Grigorjeva vērtējumu par šo notikumu: "Īstenojās visas Latvijas tautas sapnis – būt pašai sava likteņa noteicējai. Kāda būs jaunā Latvija? Kādu mēs – latvieši, krievi, baltkrievi, ebreji un citi - paši to radīsim."[8]

Labi zināms arī tas, ka LTF akumulētā tautas atbrīvošanās, atmodas enerģija sastapās ar niknu un nepiekāpīgu pretsparu. Interfrontes galvenās aizstāvētās idejas (PSRS saglabāšana, PSKP vadošās lomas nostiprināšana, sociālisma ideju aizstāvēšana) ir zināmas. Visatklātāk tās pauda avīzes *Sovetskaja Latvija* un *Jedinstvo*. Tā, dažas dienas pēc Deklarācijas pieņemšanas tiek rakstīts, ka noticis antikonstitucionāls valsts apvērsums. A. Rubiks apsolīja: ja tas tā turpināsies, partija apelēs pie strādniekiem (bija arī aicinājumi uz politisku streiku) un pie armijas (!).[9] Sekas nebija ilgi jāgaida – Darba kolektīvu apvienotā padome nāca klajā ar draudīgām rezolūcijām, notika mītiņi Doma laukumā, bet 15. maijā – arī uzbrukums Saeimai. Notika sistemātiska cittautiešu iedzīvotāju iebiedēšana ar fašisma atdzimšanas rēgu Latvijā, ar izsūtīšanas draudiem, ko itin kā apstiprināja Pilsoņu kongresa vadītāju skaļā retorika. Pazīstams Igaunijas Interfrontes aktīvists Kogans tracināja cilvēkus ar to, ka no Baltijas tūlīt pat plūdīšot 1,5–2 miljonus liela bēgļu straume.

Tā laika dokumenti ļauj spriest par Interfrontes ietekmes dinamiku. Izskatās, ka ietekmes maksimums pastāvēja 1988. gada beigās (vēl nav Interfrontes, bet to jau veido) un 1989. gada sākumā. Vai LTF II kongresa piedāvātā ļoti liberālā nacionālā programma nenobloķēja Interfrontes tālāku paplašināšanu? 1990. gadā presē bieži izskanēja spriedumi, ka Interfrontes ietekme kritās, izņemot Daugavpili, kur tā apvienojās ar vietējo partokrātiju un rīkojās uzbrūkoši. Tā, krievu *Atmoda* 1990. g. aprīlī piedāvā Interfrontes tipisko atbalstītāju sastāva analīzi: atvaļinātie virsnieki, pensionāri, jaunatne no kopmītnēm – ar zemu izglītības līmeni un sociāli degradēta. Turpat ironiski attēlota Interfrontes mītiņa tipiska aina, kurā ekstāzes stadiju veido Alfrēda Rubika kārtējā runa, bet nobeigumu – Feliksa Kaca murgainā dzeja.[10] Atcerēsimies arī to, ka Interfrontes ideju klāstā sava tiesa bija atvēlēta demagoģijai (latviešu valodas atzīšana par valsts valodu), tās kandidātu sarakstā AP vēlēšanām figurēja arī daži latvieši – J. Dzenītis, V. Millers, J. Purmalis u. c.

Laiks pēc 1990. gada 4. maija vairs nav emociju sadursmes un eiforijas periods – tā ir noplakusi, iestājusies zināma stabilitāte: neatkarība ir deklarēta un noteikts pārejas periods. AP izveidotā Ivara Godmaņa valdība ķērās pie grūti paveicama pelēkā ikdienas darba. Tāda noskaņa jūtama žurnālistu veiktajās aptaujās Rīgas ielās par attieksmi pret LTF. Viedokļi skan dažādi, tomēr daudzi krievu cilvēki izsaka savu atbalstu LTF mērķiem. Tie atzīst, ka

[8] *Atmoda* (krievu val.), nr. 18(75), 1990. g. 14. maijā.

[9] *Sovetskaja Latvija*, 1990. g. 8. maijā.

[10] *Atmoda* (krievu val.), nr. 13(70), 1990. g. 2. apr.

Interfrontes iespaids pagaisis, ka krievi sākot vairāk runāt latviski.[11] Nedrīkst aizmirst ārējo faktoru, spiedienu no oficiālās PSRS puses, "centra" auksto karu pret Baltiju, uz ko Baltijas tautas atbildēja ar nevardarbīgās pretošanās taktiku. Militārisma draudi saliedēja Latvijas cilvēkus.

1991. gada janvāra dienu – "Barikāžu dienu" emocionālais atbalsojums presē ietver sevī arī cittautiešu attieksmes tēmu. Par 1991. g. 13. janvāra mītiņu Daugavmalā, kurš bija viens no vismasveidīgākajiem, *Neatkarīgā Cīņa* raksta: "Kolosāls ir cittautiešu un lauku cilvēku atbalsts Rīgai, Latvijai, kurai jāaizstāv sava valdība, sava Augstākā Padome."[12] Turpat ievietots AP aicinājums Latvijas tautai – "Uz barikādēm!": tā aicina Latvijas tautu – latviešus, krievus, baltkrievus, ukraiņus, poļus, ebrejus, visas nacionālās grupas, kam Latvija ir viņu mājas.[13] Gunārs Priede pēc mēneša atceras: "Traģiskās janvāra dienas nepārprotami konsolidēja visas Latvijā dzīvojošās tautas."[14] Vai šis atbalsts, kā arī referenduma rezultāti 1991. g. 3. martā būtu tie paši, ja cilvēki zinātu, kāda vilšanās viņus sagaida pēc neatkarības iegūšanas?

Cittautiešu daļas atbalstu LTF iespējams izmērīt statistiski. AP nebūtu kļuvusi tautfrontiska savā vairākumā, ja 1990. g. martā par LTF sarakstu nebūtu balsojuši arī cittautieši. Latvijas informācijas centrs ziņoja, ka 1990. g. septembrī par neatkarīgo Latviju ārpus PSRS izteicās kopumā 55 % iedzīvotāju, latviešu vidū tādu bija 85 % (15 % arī vēl nebija izšķirušies), krievu vidū – 22 %, citu Latvijas tautību vidū – 35 %.[15] Referendumā 1991. g. 3. martā bija jāatbild uz jautājumu, vai atbalsta neatkarīgas, demokrātiskas Latvijas ideju. Piedalījās 87,6 % visu reģistrēto vēlētāju, no tiem 73,58 % nobalsoja par Latvijas neatkarību no PSRS. Arī Daugavpilī relatīvais vairākums – 51,3 % bija par to.[16] Aktīvā, domājošā daļa bija izšķirusies, masa, protams, vēl bija pasīva, nogaidoša. Bet 1991. gadā jau 35 % nepilsoņu bija pārliecināti, ka Latvija vairs nekad nepievienosies Krievijai.[17]

Ārkārtīgi svarīgi bija tas, ka ar cittautiešu daļas atbalstu tika pierādīts – Latvijas iedzīvotāju neapšaubāms vairākums ir par radikālām pārmaiņām. Ar to bija jārēķinās Maskavai, tā bija ļoti svarīga zīme Rietumu politiķiem, kam drīz vien – 1991. g. augustā - būs jāizšķiras par neatkarīgas Latvijas atzīšanu.

Cittautiešu nostājas veidošanā ļoti liela loma bija LTF izstrādātajam etnopolitikas modelim, taktikai attiecībās ar cittautiešiem. Laikā pirms un pēc 1990. g. 4. maija vēl nav Pilsonības likuma un lēmuma par to, nav pieņemts

[11] *Atmoda* (krievu val.), nr. 43, 1990. g. 5. okt.

[12] *Neatkarīgā Cīņa*, nr. 4(80), 1991. g. 22. janv.

[13] Turpat, nr. 2(78), 1991. g. 15. janv.

[14] *Neatkarīgā Cīņa*, nr. 12(88), 1991. g. 20. febr.

[15] *Atmoda* (krievu val.), nr. 43, 1990. g. 5. okt.

[16] *Ievads politikā*. R.: Zvaigzne ABC, 1998, 155. lpp.

[17] B. Zepa, R. Kārkliņa. *Latvija un Eiropa: konkurējošas vai saskanīgas identitātes. Nacionālā politika Baltijas valstīs*. R., 1995, 173. lpp.

likums "Par iedzīvotāju reģistru", nav sācies iedzīvotāju reģistrācijas process. Toties intensīva diskusija par to visu jau sākusies. Tiek meklēts optimālais viduspunkts starp pilsonības tā saucamo "nulles variantu" (pilsonību visiem pastāvīgiem iedzīvotājiem automātiski) un pārmērīgi stingro Pilsoņu kongresa variantu. Līdz ar to cilvēku noskaņās mijās neziņa, cerības, ilūzijas. Pastāvēja iespēja, ka atjaunos 1919. g. 23. augustā pieņemto pavalstniecības likumu ar kaut kādiem papildinājumiem.

LTF savu pirmo divu kongresu (1988. un 1989. gadā) piedāvātajās nacionālajās programmās to apstiprina. Tur rakstīts, ka cīņā par nacionālo neatkarību nepieciešama jauna domāšana, konsekventa un spēcīga nacionālā politika, kas saliedēs, nevis šķels. Vajagot atteikties no ienaidnieka tēla. Izteikta pārliecība, ka nacionālās neatkarības atjaunošana iespējama tikai ar visu Latvijas nacionālo grupu aktīvu līdzdalību.[18] LTF Dome aicināja cittautiešus atbalstīt Latvijas neatkarības ideju un 1989. g. 15. jūlijā pieņemtajā lēmumā solīja gādāt, lai "neatkarīgās Latvijas Republikas pilsonība tiktu piešķirta visiem pastāvīgiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri līdz pilsonības reģistrācijas brīdim būs nodzīvojuši Latvijā ne mazāk par 10 gadiem".[19]

LTF nostāju nepārprotami atspoguļoja tās vadītāju apgalvojumi. Ivars Godmanis par sevi teica, ka esot centrists Latvijas Tautas frontē, un izteica domu, ka partijās un politiskajās organizācijās vajadzētu būt 50 % nelatviešu.[20] Jānis Škapars pārliecināts, ka krievu patiesās intereses pārstāv un aizstāv LTF, nevis Interfronte, ka krievu demokrātiskā inteliģence ir ar mums.[21] Sandra Kalniete pasvītro, ka AP vēlēšanās ļoti svarīgs būs krievu vēlētāju atbalsts LTF.[22] Vladlens Dozorcevs prognozē, ka AP vēlēšanās LTF varētu iegūt 75% balsu. Viņš neatbalstīja ideju par nacionālu grupu fiksēto pārstāvniecību parlamentā un komisijās, domājot, ka demokrātiskām vēlēšanām jāatspoguļo reālais spēku samērs.[23] Jau pirms pašām vēlēšanām "Atmoda" krievu valodā vērsās pie krievu vēlētājiem ar aicinājumu: latvieši vieni paši neizturēs apvienoto Interfrontes, kompartijas un militāristu spiedienu. Palīdziet, tā būs arī jūsu likteņa izvēle.[24]

Ar šo veiksmīgo taktiku LTF panāca sakļaušanos starp latviešu tautu, vēsturiskajām minoritātēm un ieceļotāju demokrātisko daļu. Tas nodrošināja uzvaru un procesa samērā mierīgu norisi. Toties jo lielāka bija daudzu cilvēku vilšanās 1991. g. rudenī.

---

18 *Latvijas Tautas frontes 2. kongress. Programma. Statūti. Rezolūcijas.* R., 1990, 13. lpp.

19 *Latvijas Tautas fronte. Gads pirmais.* R., 1989, 262. lpp.

20 *Atmoda* (krievu val.), nr. 4(61), 1990. g. 22. janv.

21 Turpat, nr. 5(62), 1990. g. 29. janv.

22 Turpat, nr. 6(63), 1990. g. 5. febr.

23 Turpat, nr. 8(65), 1990. g. 19. febr.

24 Turpat, nr. 12(69), 1990. g. 16. martā.

Pēc neatkarības atgūšanas notika nacionālās politikas krasa maiņa, un likumdošana ieguva pavisam citu virzienu. AP 1991. g. 15. oktobrī - pusotru gadu pēc 4. maija Deklarācijas - pieņemtais lēmums krasi sadalīja Latvijas iedzīvotājus divās daļās – savējos un svešajos. Cittautieši vairs netiek atzīti par procesa līdzdalībniekiem, viņi paliek tikai – politikas objekts. Tie, kas 1991. g. 3. marta referendumā nobalsoja par neatkarīgu un demokrātisku Latviju, jutās nodoti un pazemoti.

Nedēļu pēc AP lēmuma pieņemšanas Marina Kosteņecka raksta *Neatkarīgajā Cīņā*: "Nodoti tie, kas 1991. g. janvārī bija barikādēs un martā balsoja par LR neatkarību. Nodota krievu inteliģence, kas ar tādām simpātijām izturējās pret latviešu Atmodu." Viņa saprotot latviešus, kam grūti piedot viņiem nodarīto pārestību, bet nevarot taču arī prasīt, lai vecā režīma grēkus izpirktu cilvēki – arī tās pašas sistēmas apmānītie, garīgi izkropļotie, kuri dzīvo panikā, ka viņus dzīs projām.[25] Tādi solījumi arī skanēja tās pašas avīzes slejās: Milda Stjuarte no Vācijas visus iebraucējus pielīdzināja kolonizatoriem, kuriem ne uz ko šeit nav tiesību. Viņa aicināja izbeigt diskusijas par pilsonību.[26]

Tanī pašā *Neatkarīgās Cīņas* numurā sarunu turpināja AP deputāts V. Dozorcevs ar rakstu "Baidos no pārsteidzības". Viņam nebija šaubu par pilsonības atjaunošanas lietderību, bet nopietnas šaubas par naturalizācijas kritērijiem un paredzēto laiku. Viņš ļoti labi redzēja, cik smagi nepilsoņi uzņēma AP 15. oktobra lēmumu, kā arī, to, ka nepilsoņi nekur neaizbrauks un ar viņiem tik un tā nāksies sadzīvot. Viņš paredzēja, ka vēlāk nāksies piekāpties Latvijā dzimušiem un izdarīt citus grozījumus likumā.[27]

S. Kalniete un J. Škapars pēc vairākiem gadiem atzina, ka principiāla nozīme bijusi 1989. gada oktobrī notikušajam LTF 2. kongresam, kurā pieņēma nopietnu programmu ar mērķi izcīnīt neatkarību nevardarbīgā ceļā. Programma paredzēja ne tikai ciešāku sakļaušanos ar mazākumtautībām, bet arī lielāku varas decentralizāciju, vidusslāņa izveidošanos un arī lielāku inteliģences lomu. Notika konceptuāla, stratēģiska atkāpšanās no LTF iecerēm.[28]

Bet vai bija maz iespējams cits ceļš un pavisam cita politika? Skaidrs ir tas, ka ap 60 % Latvijas pilsoņu šādu politiku atbalstīja, redzot tajā kompromisu starp sterilo, nereālo Pilsoņu kongresa variantu un Krievijas šovinistu A. Ņevzorova, V. Alkšņa, V. Žirinovska atbalstīto "0" variantu. Šodien skaidrs arī tas, ka visas sabiedrības integrācija toreiz nebija iespējama. Varbūt varēja pūlēties saglabāt jau radušos sakļautību ar cittautiešu demokrātisko daļu – tā

25 Marina Kosteņecka, 'Es nevaru nepasacīt', *Neatkarīgā Cīņa*, nr. 151(227), 1991. g. 22. okt.

26 Milda Stjuarte, 'Baidos no piekāpības', *Neatkarīgā Cīņa*, nr. 154(230), 1991. g. 25. okt.

27 V. Dozorcevs, 'Baidos no pārsteidzības', *Neatkarīgā Cīņa*, nr. 154(230), 1991. g. 25. okt.

28 Ināra Egle, 'Kāpēc padevās uzvarētāji?' *Sestdiena*, 1997. g. 15. martā.

būtu turpmākā dialoga bāze, pavērta līdzdalības iespēja, un draugi netiktu pārvērsti par nelabvēļiem. Atliek tikai minēt, vai nenāktu par labu, ja Pilsoņu komiteja izpildītu savu solījumu un gādātu par pilsonības piešķiršanu tiem 20 tūkstošiem krievu, kas, apliecinot savu uzticību Latvijai, reģistrējās Pilsoņu kongresā kā pilsonības kandidāti.

Vēl varam iztēloties iedomāto notikumu scenāriju. Ja nebūtu augusta puča Maskavā, nebūtu tik spēji sašķēlusies Latvijas Tautas fronte, ceļs uz neatkarību izrādītos ilgstošāks. Iespējams, ka nepārtrauktā konfrontācijā ar Maskavu turpinātos tuvināšanās ar Krievijas demokrātiem, kompromisu meklēšana ar vietējiem demokrātiski vai neitrāli labvēlīgi noskaņotiem spēkiem. Tā būtu nopietna kompromisu skola Latvijas politiķiem, kam nāktos īpaši rūpēties par iekšējo stabilitāti. Pilsonības variants varētu izrādīties arī liberālāks.

Vēlreiz atskatoties uz 1990. g. 4. maija Deklarācijas nozīmi kopumā ar LTF taktiku nacionālajā jautājumā, var redzēt tās līdzību ar 1918. gada 18. novembri. Politiķi bija izvēles priekšā. Abos vēsturiskajos brīžos izvēle nāca par labu sadarbībai ar mazākumtautībām. Latviešu politiķi demonstrēja labas gribas iniciatīvu, lai veidotu Latvijā konsolidētu demokrātiju.

Ļoti liela pozitīva ietekme uz nacionālām attiecībām Latvijā bija nevardarbīgās pretošanās taktikai. Uz vardarbību var reaģēt dažādi. Ar tādu pašu pretdarbību – tas nozīmē ļaunumu vairot. Bet var nevis pieņemt ļaunumu un pakļauties tam, bet mobilizēt spēkus un būt gatavībā, skaidri demonstrējot šo savu nostāju. Nevardarbīga bija čehu un slovāku pretošanās Varšavas līguma valstu agresijai 1968. gadā. Nevardarbīgās taktikas aprises samanāmas antitotalitāro revolūciju gaitā Austrumeiropā 1988.–1990. gados. Tāda bija arī latviešu pasīvā, neatlaidīgā pretošanās režīmam, kura radīja psiholoģisko gatavību Atmodai.

Visās Baltijas valstīs 1990.–1991. gadā kļuva raksturīgs tieši tāds uzvedības modelis. Uz klaju spiedienu no "centra", uz militārajiem draudiem tika atbildēts ar "gara spēku" – iekšēju mobilizāciju, gatavību dot pretsparu, kamēr citos PSRS reģionos lija asinis. Rietumu politiķus pārsteidza un sajūsmināja baltiešu vienotība un "bezprecedenta politiskā mobilizācija" 1991. g. janvārī,[29] jo to ar TV un radio palīdzību ieraudzīja visa pasaule.

Taču bija ieteikta arī cita taktika. Pilsoņu komitejas ieteica 1990. g. martā boikotēt AP vēlēšanas. Ja boikotētu latvieši, uzvarētu komunisti, kuri kontrolēja visas spēka struktūras. Varbūt tad LTF kopā ar Pilsoņu komitejām būtu spiestas radīt savas, paralēlas varas struktūras. Iznāktu kaut kāds "Piedņestras variants" ar bīstamu konfrontāciju. Tāpat Pilsoņu komitejas bija kategoriski pret līguma parakstīšanu ar Krievijas Federāciju (B. Jeļcinu), kurš palīdzēja atrisināt briestošo konfliktu. Miers Latvijā bija trausls blakus Krievijai, kur arī viss bruka un mainījās. Šo mieru viegli varēja izjaukt. Tas nenotika.

---

[29] *From Union to Commonwealth. Nationalism and Separatism in the Soviet Republics.* Cambridge University Press, 1992, p. 73-75.

Nevardarbīgās pretošanās taktika tieši ietekmēja arī nacionālo attiecību modeli. LTF un tās vistiešāko pēcteču – centriski noskaņoto politiķu nopelns ir tas, ka viņi nepadevās spiedienam un palika uzticīgi izvēlētai nevardarbīgajai – parlamentārai taktikai. Titultauta, latvieši, rādīja labu piemēru. Valstī nedominējošās tautas konflikta gadījumos parasti atkārto dominējošās tautas rīcības veidus. B. Cilevičs šādi raksturo nepilsoņu, krievvalodīgo noskaņas 1995.–1997. gados un tipisku viņu uzvedības modeli: Latvijā neizveidojās atklāta etniska konfrontācija gan tāpēc, ka zems ir krievu etniskās mobilizācijas līmenis, gan arī tāpēc, ka krievi, lai arī jutās "abižoti" un atstumti, vienalga orientējās uz mierīgu dialogu ar latviešiem, ar varas institūcijām, nevis uz konfrontāciju.[30]

90. gadu sākumā pastāvēja samērā šauras iespējas integrēt mazākumtautību aktīvāko, demokrātisko daļu. Tās iespējas palika neizmantotas. 90. gadu beigās ir izveidojies principiāli jauns integrācijas potenciāls. Ir iespējams integrēt visu sabiedrību uz valstiskas apziņas bāzes. 1998. gada 3. oktobra referenduma rezultāti veicina šo procesu. Izstrādātais Latvijas sabiedrības integrācijas variants paredz mazākumtautību aktīvu līdzdalību, paredz partnerību.

Par autori

Ilga Apine – habilitētā vēstures doktore, LU Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece, LU profesore. Publikāciju vidū monogrāfijas "Slāvi Latvijā" (kopā ar V. Volkovu), 1998; "Baltkrievi Latvijā", 1995; "Latvijas Sociāldemokrātija un nacionālais jautājums", 1974.

Zinātniskā specializācija: nacionālā jautājuma vēsture Latvijā, slāvu likteņi Latvijā, etnopolitika Latvijā 90. gados, etnisko attiecību psiholoģija. Kopš 1996. gada – Tautību konsultatīvās padomes pie LR Valsts prezidenta locekle.

30 Boris Ciļevič. *Aļternativa*. R., 1998, 98., 200. lpp.

Ojārs Celle (Rīga)

4. maijs un trimdas latvieši

Latviešu kopībā ārzemēs 1990. gada 4. maija Deklarācija neizraisīja tādu saviļņojumu kā Latvijā. Dzīvāku reakciju toties ieguva aprīļa notikumi, kā LR Pilsoņu kongresa 1. sesija 30. aprīlī vai 23. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulce "Daugavas" stadionā, kurā pieņēma aicinājumu atjaunot Latvijas politisko neatkarību. 4. maija atbalsis Rietumu latviešu laikrakstos parādījās ar nokavēšanos un ar zināmu šaubu un neuzticības piedevu.

Kāpēc trimda, kad tai bija jau zināma konsekventā Lietuvas nostāja neatkarības jautājumā un pozitīvu vārdu bija teikuši arī igauņi, jutās par 4. maijā notikušo tik atturīga? Jautājums ir ļoti sarežģīts. Pirmkārt, jāņem vērā, ka latviešu organizācijas Rietumos un Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības, kas bija turpinājušas darbību kopš Latvijas okupācijas 1940. g. 16. jūnijā, nekad nebija atkāpušās no prasības par pilnīgi neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošanu. 4. maija Deklarācija varēja izraisīt bažas, ka, prasot pārejas periodu, atradīsies vēl citi kompromisi, kas varētu nevis tuvināt, bet attālināt pilnīgas neatkarības atgūšanas stundu. Otrkārt, ceļu uz neatkarību deklarēja padomju okupācijas režīma Augstākā Padome, nevis Satversmē noteiktajā kārtībā Latvijas pilsoņu ievēlēta Saeima. Treškārt, LPSR AP darbojās saskaņā ar PSRS likumiem, bija okupācijas varas rupors Latvijā. Tā bija visu okupētajā Latvijā dzīvojošo cilvēku izraudzīta pārstāvniecība. Varēja jautāt, vai tā ir tiesīga lemt par Latvijas neatkarības jautājumiem.

Saspringtajā situācijā 4. maija Deklarācija tomēr bija apsveicama, pat apbrīnojama, jo to izdevās apstiprināt AP, neskatoties uz bīstamo demogrāfisko situāciju un masīvu padomju varas klātbūtni Rīgā. Ar 23. februāri pieņemto deklarāciju Igaunijā un 11. martā Lietuvā Baltijas tautas tagad bija vienotas neatkarības atgūšanas jautājumā, kaut arī Lietuva to bija pateikusi vistiešāk un nepārprotamāk.

Lai iegūtu pasaules demokrātisko valstu atbalstu un uzticību Latvijas neatkarības īstenošanas procesam, Latvijas politiskajiem spēkiem priekšā stāvēja grūti uzdevumi, kurus atvieglot tagad solījās latviešu trimdas jumta organizācijas. Lietuvas saliedētais nacionālais sastāvs un PSRS daudz pielaidī-

gākā nostāja iepretim Igaunijai Rietumvalstīs bija radījusi iespaidu, ka abām kaimiņvalstīm ceļš uz neatkarību būs daudz gludāks nekā Latvijai.

Rietumu latviešu simpātijas, protams, atradās to grupu pusē, kuras asāk un noteiktāk bija iestājušās par neatkarīgu valsti. Latvijas Tautas fronte un LPSR AP nebaudīja tik lielas simpātijas kā Pilsoņu komitejas, LNNK un "Helsinki '86".

ALA kongress 4. maija zīmē[1]

Laikā, kad Rīgā AP pieņēma Neatkarības deklarāciju, zemeslodes pretējā pusē, Zelta vārtu pilsētā Sanfrancisko, pie Klusā okeāna, tikko bija iesākusies Amerikas Latviešu apvienības 39. gadskārtējā kongresa atklāšanas ceremonija. To pārtrauca ALA priekšsēdis Valdis Pavlovskis, lai ziņotu par tikko notikušo Deklarācijas balsojumu AP Rīgā. Delegāti, kājās piecēlušies, ar gariem aplausiem apsveica Rīgā notikušo. Viņi nosūtīja AP delegātiem sekojošu telegrammu: "Apsveicam Augstākās Padomes svarīgo soli deklarēt neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu. ALA 39. kongresa delegāti saviļņojumā dzīvo līdzi brīvības cīņām un ir kopā ar tautu Latvijā mūsu valsts *de facto* atjaunošanā. Sniegsim jums atbalstu turpmākajā darbā, lai mūsu kopējais sapnis – brīvas, neatkarīgas Latvijas atjaunošana – ātrāk tiktu īstenots."

ALA 39. kongresa delegāti 4. maija Deklarācijas pieņemšanu vēlreiz atzīmēja kongresa ballē ar skaļiem šampanieša korķu paukšķiem, putojošu glāžu saskandināšanu un attiecīgām dziesmām. Delegātu novēlējums Rīgas kolēģiem: vislabākās sekmes, piepildot savu Deklarāciju **ar** darbiem. Vēl ALA kongress Sanfrancisko nebija beidzies, kad ALA Ārējās informācijas biroja lietvedis Ojārs Kalniņš delegātiem ziņoja, ka PSRS prezidents Mihails Gorbačovs Latvijas AP balsojumu par Neatkarības deklarāciju atzinis par nelikumīgu.[2] Kongresa delegāti saprata, ka ceļš uz neatkarību nebūs gluds. Bet kauliņi bija mesti.

---

[1] Amerikas Latviešu apvienība, kas nodibināta 1951. gadā, ir visu Amerikas Savienoto Valstu latviešu organizāciju jumta organizācija, un tajā var iestāties arī atsevišķi biedri. Caur šīm organizācijām un atsevišķajiem biedriem ALA pārstāv vairākus desmit tūkstošus Amerikas latviešu un ir lielākā šāda veida organizācija pasaulē. Tai ir spēcīgs politiskais lobijs Vašingtonā un birojs ar algotiem darbiniekiem.

[2] Turpat kongresa blakus telpās notika plaša ALA Informācijas biroja rīkota preses konference ar amerikāņu TV un preses piedalīšanos. Konferencē ALA priekšsēdis Valdis Pavlovskis ieteica ASV prezidentam uzklausīt latviešu padomu: "Prezident Buš, nolasiet no manām lūpām un saprotiet, brīva Lietuva, brīva Igaunija un brīva Latvija dos stabilitāti Eiropā. Šīs trīs saimnieciski attīstītās nācijas palīdzēs ar tirdzniecību Padomju Savienības perestroikai vairāk nekā trīs okupētas kolonijas."

Trimdas latviešu viedokļa raksturojums[3]

Ja okupētajā Latvijā 4. maija Deklarācija nozīmēja parādīt vēl nepieredzētu drosmi, atklāti prasot Latvijas brīvību un neatkarību tik plašā politiskā arēnā, tikai īsā distancē no čekas nama, no Baltijas kara apgabala štāba, no komunistu partijas mājokļa, no visiem šiem varas un apspiestības cietokšņiem, tad trimdai jau sen bija balss aizsmakusi, okupētās un ar varu apklusinātās tautas vārdā, tādu pašu brīvību Latvijai prasot, visdažādākajos Rietumu pasaules forumos.

Latvieši trimdā no ilgo gadu politiskā darba un pūliņu pieredzes apzinājās, cik grūta varētu būt 4. maijā izteikto vārdu īstenošana dzīvē un cik daudz gribas, neatlaidības un izmaņas būs vajadzīgs, lai atbalstam iekustinātu inerto Rietumu sabiedrību. Tāpēc 4. maija AP Deklarācijas nozīmīgumu trimda apsveica, bet pieņēma to ar zināmām šaubām. Pats AP sastāvs izraisīja jautājumu, vai okupantu kontrolētajā vēlēšanu procesā izraudzītos delegātus var uzskatīt par patiesiem tautas pārstāvjiem. Daudzi trimdinieki par tādiem uzskatīja sazēlušās nacionālās izteiksmes kustības Latvijā.

Ar sevišķu neuzticību trimda skatījās uz komunistu partijas biedriem, kuru AP netrūka. Vai viņi kā antidemokrātiskas vienpartijas sistēmas pārstāvji vispār iederas demokrātiskā sabiedrībā, vai spēj būt tai uzticīgi? Latvijas Republikas diplomātiskā un konsulārā dienesta sanāksmē 23. un 24. aprīlī Latvijas sūtniecībā Vašingtonā izlaistajā paziņojumā par neatkarības jautājumu kā vienu no pamatprasībām nosauca padomju sistēmas demontāžu. 1990. gadā darbojošos valdību sūtniecības deklarācija neuzskatīja par to varu, kas panāks Latvijas neatkarības atgūšanu.

Trimdas sabiedrība saprata, ka atrast 1990. gadā latviešu vidū pārliecinātu komunistu varbūt būtu pagrūti, bet vai straujo pārmaiņu straumē neiejauksies un netiks līdzi nesti visi apsviedīgie, kuriem sirdsapziņa netraucē mainīt lojalitāti, ja vien tas atbilst viņu savtīgām interesēm? Apciemojumos Latvijā trimdas sabiedrība bija iepazinusies ar cinismu un lokanumu, ko parādīja padomju aparāta darbinieki. *Homo sovieticus*, pēc trimdinieku domām, nebija labs materiāls demokrātiskas sabiedrības izveidošanai.

No Rietumu perspektīvas Latvijas notikumus vērojot, radās iespaids, ka nacionālās kustības Latvijā un notikumi Lietuvā un Igaunijā rāva uz priekšu arī Latvijas Tautas fronti, šo dīvaino konglomerātu, ko pelnīti varēja uzskatīt par Latvijas lielo koalīciju. Notikumi spieda LTF radikalizēties, izšķirties un riskēt. LTF cita ceļa nebija, ja tā vēlējās būt tautas vadošā organizācija. Trimdā trūka precīzas informācijas par LTF izveidošanos. Cik tajā bija ieguldītas centrālās varas intereses, cik tautas spontanitātes? Trimdu pārsteidza un reizē izraisīja aizdomas arī tas, ka LTF savā pusē AP vēlēšanās bija dabūjusi 45 %

[3] Šeit sakopotais materiāls ir domāts kā autora mēģinājums kondensēt dažādos viedokļus, kas atklājās, iztirzājot Rīgā notikušo. Īsais savilkums nebūt nepretendē uz pilnīgu dažādu viedokļu uzskaitījumu, bet vēlas sniegt visvairāk skartos jautājumus.

nelatviešu vēlētāju. No atstatuma raugoties, radās jautājums, kāpēc tik liels skaits krievu pagrieza muguru Maskavai un pieslējās latviešiem un **ko** mēs ar šiem svešiniekiem iesāksim neatkarīgajā Latvijā.

Ceturtā maija Neatkarības deklarācija nenāca trimdai kā pārsteigums. Tā bija gaidīta ar cerībām, arī ar bažām. Deklarācija saturā apmierināja, tajā tika prasīta un pasludināta okupācijas varas izbeigšana, izteikta apņēmība iet līdz galam, līdz pilnīgai neatkarībai. Izšķirošais solis bija sperts, bet palika atklāts jautājums, kādus upurus prasīs ceļš uz neatkarību, cīņa pret impēriju, cīņa par savu vietu neatkarīgo pasaules valstu kopībā. Kaut Rietumu latviešiem bija samērā reāls priekšstats par PSRS saimniecisko un iekšpolitisko vājumu, tas pats par sevi neizslēdza no nākotnes varbūtībām visļaunākos scenārijus.

No politiskās pieredzes Rietumu pasaulē trimdas latvietis saprata, cik niecīgas ir 1,5 miljonu lielas tautas iespējas ietekmēt pasaules noskaņojumu. Bet latvieši nebija vieni. Vienā pusē ar tādu pašu apņēmību stāvēja igauņi, otrā – lietuvieši. Bijušās PSRS satelītvalstis jau bija pāris gadu baltiešiem priekšā. Rietumu pasaule bija pārmaiņas uzņēmusi savā apziņā un saprata, ka tās ir paliekošas.

Balsis trimdas presē

Trimdas laikraksti iznāca reizi vai divas nedēļā. To redakcijas štati bija mazi, bet darba daudz. Arī ziņas par 4. maija notikumiem Rīgā vispirms tika izplatītas galvenokārt ar Neatkarības deklarācijas pārpublicēšanu. Tikai tad tika piedāvāts arī ieskats par notikušo. Sniegtie piemēri nebūt nedod pilnīgu pārskatu par publicēto, un tāds nav arī šī raksta nolūks.

Austrālijas Latvietis 18. maija numurā publicē E. Berklava kritiku par Latvijas lēno gaitu pretī neatkarībai. Berklavs norāda, ka AP jaunā sastāva 1. sesijā 3. maijā par priekšsēdētāju ievēlēts līdzšinējais Anatolijs Gorbunovs ar 153 pret 43 balsīm. Par viņu balsojuši ne tikai kompartijas "gaišie spēki", bet arī LTF frakcijas deputāti. Turpat prof. Andris Trapāns rakstā "Ceļā uz divvaldību" iztulko 4. maijā notikušo: "(..) Viss tas nozīmē, ka jaunajos apstākļos Latvijā izveidosies divvaldība (..) Tautas frontes frakcija vairāk vai mazāk pārvaldīs likumdošanu Latvijā, bet tikai vienu daļu izpildvaras, jo otra daļa paliks Maskavas rokās: armija un tās iestādes, kas uztur drošību un politisko kārtību valstī (..) Notikumi tāpēc nesekos skaisti iztēlotajam scenārijam par parlamentāro ceļu, kur vienkārši nodeklarē Latvijas neatkarību, pēc tam sāk sarunas ar Gorbačovu un lietas gludi nokārto (..) Jau deklaratīva neatkarība vien Maskavai ir kā dadzis aci, bet mēģinājumu pārņemt bruņoto un policejisko varu politbirojs necieš."

Austrālijas Latvieša 25. maija numura redakcijas rakstā jautāts, vai Maskavai izdosies sašķelt Baltiju. Citēts kāda Latvijas latvieša teiktais: "Anatolijs Gorbunovs ir pašlaik bīstamākais cilvēks Latvijā. Viņš nesaka, ko domā, bet to, ko viņš domā, neviens nezina." Seko *Brīvās Eiropas* raidītāja līdzstrādnieces Ingrīdas Cāzeres ziņojums par 3. un 4. maija notikumiem Rīgā. Izcelts, ka

Gorbunovs pārstāv uzskatu, ka visiem jādod pilsonība un jāiet no republiku uz valstu savienību. Cāzere citē Vītauta Landsberģa brīdinājumu: "Latvieši, nepalieciet pusceļā!" Stāsta Cāzere:

"4. maijā Augstākā Padome pieņēma t.s. 'neatkarības deklarāciju', kas vienā reizē proklamē Latvijas 1922. gada Satversmes 4. panta stāšanos spēkā, bet reizē atstāj spēkā arī LPSR konstitūciju." Tiek citēta AP vēstule Gorbačovam.

ASV latviešu laikraksts *Laiks* 1. maija numurā ziņo, ka Egilu Levitu no Vācijas PSRS vara neielaiž Latvijā. Piemin 3. maiju kā varbūtējo neatkarības atjaunošanas dienu. It kā cerības, ka deklarēs neatkarību, bet, kādā formā, nav zināms.

Laika 9. maija numurā publicēta AP Neatkarības deklarācija. Turpinājumā atreferējums par to, kā ALA 39. kongress Sanfrancisko uzņēmis šo Deklarāciju. Žurnālists Juris Kaža no Stokholmas savam tēvam Bostonā zvana: "Klausieties, viens, divi, trīs, Latvijas mūžā jau 10 minūtes!"

Laika 19. maija numurā ziņojums par ASV senatoru D'Amato un Dekonsīnī 4. maijā iesniegto Senāta Rezolūciju nr. 280, kas prasa, lai ASV valdība atbalsta Latvijas neatkarību un mudina Padomju Savienības valdību sākt sarunas ar Latviju par neatkarības atjaunošanu. Senāta balsojumā ar 73 pret 24 balsīm rezolūcija pieņemta, tāpat kā cita rezolūcija Lietuvas neatkarības atbalstīšanai.

Tikai 23. maija numurā ievietots, PBLA valdes locekļa Lielbritānijā Gunta Bērziņa raksts "1990. gada 4. maijs – Latvijas rīts", kurā autors apraksta Rīgā piedzīvoto notikumu.

Latviešu sociāldemokrātu Zviedrijā iznākošais mēnešraksts *Brīvība* 1990. g. 4. Numurā publicē LSDSP Ārzemju komitejas 29. aprīļa atklātās sapulces pieņemtos dokumentus, kuros:

a) aicina visus VDK darbiniekus un ziņu pienesējus apzināties, ka kalpo totalitāra un pretvalstiska režīma interesēs; aicina brīvprātīgi pārtraukt viņu darbību un "cilvēka cieņu pazemojošās attiecības" ar šo iestādi;
b) aicina visus Latvijas AP deputātus pieņemt lēmumu par VDK likvidēšanu un saukt pie atbildības visus šīs iestādes tagadējos un bijušos darbiniekus, kas izdarījuši noziegumus pret cilvēci;
c) aicina LPSR AP deputātus 1990. g. 3. maijā "nepieņemt tādus lēmumus, kas leģitimizētu LPSR. AP uzdevums ir sevi pasludināt par okupācijas varas orgānu, kas ievēlēts nedemokrātiskās vēlēšanās. Aicinām AP sadarboties ar Latvijas Pilsoņu kongresu likumīgā ceļā atjaunot Latvijas Republikas valsts varu."

Latvijas Amerikā 12. maija numurā publicēta Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. A. Ķegumnieks komentē: "Lai gan deklarācijā ietilpst zināmas koncesijas Kremlim – sarunas tā dēvētajā pārejas periodā – nav šaubu, ka pamatā ir prasīta 1918. gada 18. novembra neatkarīgās Latvijas atjaunošana ar 1922. gada Satversmes sapulcē pieņemto konstitūciju." Par priekšgalā stāvošajām personām A. Ķegumnieks izsakās: "Gorbunovu uzskatu par pārliecinātu komunistu. Vēl nesen viņš tos latviešu nacionā-

listus, kas prasīja pilnīgu Latvijas neatkarības atjaunošanu, nosauca par karstgalvjiem. Gorbunova vietnieks ir Dainis Īvāns – komunists, kas aizgājis no Kremlim paklausīgās partijas un pievienojies Latvijas neatkarīgo komunistu grupai." Ķegumnieks piemin arī Imanta Daudiša partijas karjeru un to, ka Andrejs Krastiņš ir strādājis LPSR Iekšlietu ministrijas iestādēs par izmeklētāju. Viņš norāda, ka par ministru prezidentu izraudzītais Ivars Godmanis nav partijā: "Godmanis droši vien būs ne tikai Latvijas valdības galva, bet arī neatkarības deklarācijas īstenotājs," secina Ķegumnieks.

Latvijas Amerikā 26. maija numurā Viktors Kalniņš ievadrakstā saka: "Dažs labs man atbildēs: Labs, kas ir labi beidzies. Bet nekas nav labi beidzies, un līdz patiesai neatkarībai ir ejams ilgs ceļš, otrkārt, ir grūti paredzēt, kā attīstīsies turpmākie notikumi." Viņš cer, ka AP izstrādās likumu par pilsonību, nosakot, kam ir aktīvas pilsoniskās tiesības balsot, tikt ievēlētam un lemt par Latvijas nākotni.

Vanagu Kārlis *Latvijas Amerikā* 2. jūnija numurā rakstā "Būsim modri!" brīdina, lai patlabanējo apsviedīgo "gaišo spēku" mānīgo izdarību iejūsmināties un apmulsinātie nepalīdz Kremlim izsludinātajai neatkarībai novīt iemauktus.

Latvijas Amerikā 9. jūnija numurā par Neatkarības deklarāciju savas pārdomas izsaka Dr. J. Labsvīrs. Viņš konstatē, ka 4. maija Deklarācijā sludinātais nesakrīt ar tiem uzskatiem, ko izteikuši Latvijas diplomātiskie pārstāvji un PBLA. Pilnīgi ignorētas Pilsoņu komitejas un Kongress, ko Labsvīrs uzskata par likumīgāku nekā AP. Viņš prasa, kas šodien no šīm institūcijām var baudīt tautas uzticību. Labsvīrs atzīst, ka VDK var iefiltrēties arī Pilsoņu komitejās.

Brīvās Latvijas 28. maija numurā parādās Pētera Vasariņa vērtējums par Neatkarības deklarāciju un ar to saistītiem jautājumiem.

Izvērtējot Rietumu latviešu preses komentārus par aprīļa beigu un maija sākuma notikumiem Latvijā, ir acīm redzams, ka Rietumu simpātijas ir Pilsoņu komiteju/kongresa pusē un tikai vēlāk ataust atziņa, ka Pilsoņu komitejas politiski ir impotentas un nekad nesasniegs tādus panākumus, lai varētu nozīmīgi iespaidot notikumu gaitu.

Kā vēlāk noskaidrojās, bažām par to, ka no padomju varas aparāta pieredzes un netikumiem neattīrīts valsts aparāts kavēs valsts tālāko attīstību, bija reāls pamats.

Pretkomunistiskajai latviešu trimdai bija grūti aptvert izveidojušos situāciju, kurā bija iespējams izaugt tik plašai koalīcijai kā Latvijas Tautas fronte. Vēl grūtāk bija aptvert, ka stihiskajā attīstībā LTF spēs ieturēt nemainīgu kursu uz neatkarību, izmantojot okupācijas varas izveidoto sistēmu, kura it kā bija nodrošināta pret režīmu apdraudošām pārmaiņām. LTF panākumi, kas noveda pie 4. maija Deklarācijas, liecināja, cik vāja un nenoteikta ir kļuvusi padomju vara. Pati Deklarācija trimdai deva jaunu enerģiju un iespējas, kā palīdzēt Latvijai noiet līdz neatkarībai palikušo ceļa gabalu.

Šajā brīdī bija redzams, ka LTF koalīcija ietvers sevī arī daļu no komunistiskā aparāta, kas, atšķēlies no okupantiem, seko līdzi gaitai uz neatkarību.

Deklarācijas pieņemšanas balsojumā varēja redzēt, cik raiba un dažāda būs Latvijas politiskā kopība, kas uzņēmusies pienākumu atjaunot neatkarīgu Latvijas Republiku. Trimdas sapnis par nacionāli viengabalainas Latvijas valsts atjaunošanu 1990. gada 4. maijā bija izsapņots. No 50 okupācijas gadiem izlauzusies jaunā politiskā īstenība liecināja, ka 1940. gadā zaudētās valsts vietā nāks cita, nāks valsts ar tādu pašu vārdu. Cik tās politiskā satura un attīstības gaitu varēs ietekmēt trimdas latviešu kopība, atklājās tikai lēnām nākošos mēnešos un gados. Neziņas un nogaidīšanas laiks bija beidzies, ceļš uz neatkarību deklarēts un visiem latviešiem, kopā ar cittautu atbalstītājiem, bija atkal skaidrs un noteikts, visai pasaulei priekšā pasludināts politisks mērķis.

Par autoru

Ojārs Celle, publicists un daudzu rakstu autors. Dzimis Rīgā, Otrā pasaules kara laikā bijis bēgļu gaitās Vācijā, tad kopā ar ģimeni nonācis ASV. Beidzis Kalifornijas universitāti Berklijā ģeologa specialitātē. Vairāk kā 30 gadu strādājis ASV raķešu rūpniecībā un pie kosmosa izpētes projektiem. Trīsdesmit gadus bijis laikraksta "Ziemeļkalifornijas Apskats" redaktors, kā arī "Latvju Enciklopēdijas 1962-82" redakcijas sekretārs (1975-1982). Atmodas laikā dzīvojis Sanfrancisko pievārtē (ASV) un aktīvi iesaistījies ASV dzīvojošo baltiešu politiskajās aktivitātēs, lai panāktu ASV lielāku atbalstu Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai. No 1995. līdz 1997. gadam strādājis PBLA pārstāvniecībā Latvijā. Tagad darbojas Rīgas Latviešu biedrībā un Okupācijas muzejā.

Juris Dreifelds (Toronto)

Pasaules preses reakcija pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas

Latvijas 1990. g. 4. maija Deklarācija pasaules presei nebija pārsteigums vai zibens no skaidrām debesīm. Tā tika gaidīta kā beidzamais spēriens Baltijas valstu tandēmā. Varētu pat teikt, ka visiem pārsteigums būtu bijis, ja Latvija nebūtu ierosinājusi savu Deklarāciju eventuālai neatkarības sasniegšanai vai arī šī Deklarācija nebūtu saņēmusi divas trešdaļas no AP deputātu balsīm. Pasaules prese jau bija pieradusi pie Baltijas valstu avangarda lomas brīvības un nacionālo tiesību paplašināšanā Padomju Savienībā. Tā uzmanīgi sekoja šo triju republiku darbībai un plaši aprakstīja tos politiskos pagriezienus, kuri krasi mainīja pierasto varas attieksmi pret impērijas centru Maskavā. Šādi preses uzmanības uzplūdi sākās ar Helsinki-86 rīkotām demonstrācijām 1987. gadā. Šajā gadījumā tika apbrīnota latviešu un baltiešu drosme, kā arī atzīmēta Maskavas iecietība un jaunās "glasnostj" politikas noturība pret nepierastām pretrežīma "provokācijām". Zīmīgi, ka Rietumu prese novērtēja šīs demonstrācijas tikai kā vēstures balto plankumu atzīmēšanas procesu. "Šeit nesajūt nopietnu atdalīšanās kustību," rakstīja *New York Times* (30.8.87.). Pēc *Toronto Star* (29.8.87.) uztveres, arī paši Padomju varas pārstāvji nebija pārāk norūpējušies par Baltijas "neatkarības sapņu paliekām". Nākamais lielais rībiens, kas pievērsa pasaules preses uzmanību, nāca no Igaunijas 1988. gada 16. novembrī. Igaunija pirmā uzdrīkstējās pasludināt savu suverenitāti, apliecinot savas īpašumtiesības uz zemi un dabas resursiem, kā arī tiesības uzlikt "veto" jebkuriem Maskavas likumiem vai dekrētiem, kuri runā pretī republikas likumiem. Vērts atzīmēt, ka Igaunija gaidīja līdzīgas deklarācijas no savām "māsu" republikām, bet igauņi vīlās.

Brazauska vadībā Lietuvas parlaments atteicās sekot Igaunijas paraugam, jo "mums nav tiesības pievilt Lietuvas tautu un pasniegt tai vienas dienas brīnumu" (*Toronto Star*, 9.11.88.). Ārkārtīgi plašu rezonansi masu medijos izraisīja 1989. gada 23. augusta "Baltijas ceļa" iniciatīva ar savu 600 km garo cilvēku ķēdi, apliecinot Baltijas valstu solidaritāti.

1990. gada 11. martā Lietuva beidzot pārņēma Baltijas stafetes skrējienu uz neatkarību un ar lielu drosmi un kategoriskumu pasludināja pilnīgu

neatkarību. Varbūt pati Deklarācija nebūtu izraisījusi tik lielu pasaules uzmanību, ja tai nesekotu PSRS ekonomiskais boikots un Padomju armijas vardarbības piedraudējumi. Lietuva cieta vienatnē, kaut guva niecīgu ekonomisko atbalstu no pārējām Baltijas republikām. Tā cerēja uz tūlītēju Igaunijas un Latvijas Neatkarības deklarāciju, lai mazinātu Maskavas spiedienu uz sevi un lai gūtu plašāku pasaules reakciju. Toties Kremļa asā nostāja, demogrāfiskās atšķirības, kā arī savādāka stratēģijas uztvere noveda pie daudz piesardzīgākām deklarācijām, kuras tika pieņemtas Igaunijā 30. martā un Latvijā 4. maijā.

Latvijas Deklarācija guva zināmu pasaules preses atsauksmi, toties to visumā aizēnoja Lietuvas notikumi kā pirms, tā arī pēc Deklarācijas. Jāatzīmē arī, ka tanī laikā preses uzmanība Austrumeiropas zemēs bija pievērsta Vācijas apvienošanās jautājumam, Padomju Savienības ebreju izceļošanas politikai un PSRS vispārējai iekšējai krīzei.

Latvijas Deklarācija

Latvijas Neatkarības deklarācijas galvenās līnijas dažiem reportieriem bija zināmas jau pirms 4. maija (*Independent,* 4.5.90.). Pašas Deklarācijas atreferējums, kā arī apraksts par Latvijas apstākļiem parādījās pasaules galvenajās avīzēs ļoti faktuālā veidā. Viens no galvenajiem punktiem bija uztraukums par Latvijas Deklarācijas pieņemšanu un neziņa, vai tiks sasniegtas nepieciešamās divas trešdaļas deputātu balsu. *Washington Post* reportieris Maikls Dobs (Michael Dobbs, 5.5.90.) labi uztvēris šo momentu: "Kaut arī Latvija bija beidzamā Baltijas republika, kas nobalsoja par neatkarību, šodienas Latvijas AP sesijai piemita drāmas un uztraukuma gaisotne, kas neparādījās Lietuvā vai Igaunijā Kā Lietuvā, tā Igaunijā nebija šaubu par likumdevēja neatkarības balsojumu. Pretstatā tam šeit Rīgā neatkarības atbalstītājai LTF bija jāmeklē balsis starp neitrāliem deputātiem, lai sasniegtu to divu trešdaļu vairākumu, kas nepieciešams, lai mainītu konstitūciju. Balsojuma rezultāti tika pārraidīti pūlim, kas gaidīja uz bruģētām ielām pie Augstākās Padomes ar simtiem tranzistoru radio. Vecākie mītiņa dalībnieki atcerējās, ka taisni šajā ēkā 1940. gada 21. jūlijā Kremļa izlasīti deputāti, kas bija ievēlēti butaforiskās vēlēšanās, ar deklarāciju "pieprasīja" Latvijas uzņemšanu Padomju Savienībā. Bija starpsaucieni un svilpieni, kad prezidējošais pārstāvis nolasīja uz Maskavu orientēto komunistu vārdus, daudzi no tiem ar krievu uzvārdiem, kuri atteicās piedalīties balsošanā. Iestājās saspringts klusums, kad "par" nobalsojums tuvojās 135 balsu mērķim jeb divām trešdaļām no 201 klātesošiem deputātiem. Beigās sacēlās milzīgas gaviles, kad šī barjera tika pārsniegta."

Taisni šo pacilātības un uztraukuma sajūtu aprakstījušas gandrīz visas avīzes, kaut katra savā veidā. *Toronto Star* (5.5.90.) tiek minēts, ka cilvēki kā Parlamentā "tā arī ārpusē vienojušies Latvijas himnā "Dievs svētī Latviju"". Pēc tam apmēram 100 000 Rīgas iedzīvotāju devušies, lai kopā ar deputātiem piedalītos atbalsta manifestācijā Daugavas malā. Vecrīgas ielas bijušas izkaisītas ar ziediem. Uguņošana apgaismoja Rīgas nakts debesis. *The*

Independent (5.5.90.) aprakstīja saviļņojumu pēc tam, kad rezultāti kļuva zināmi: "Tūkstošiem neatkarības atbalstītāju vicināja plakātus, kad deputāti iznāca, saucot "bravo, bravo". Daži uzdzēra šampanieti. Logi bija pārklāti ar Latvijas un Lietuvas karogiem."

New York Times (5.5.90.) rakstīja, ka "cilvēki apkampa deputātus un daudzi raudāja, kad salika puķes uz deputātu rokām, ejot uz vairāku tūkstošu cilvēku manifestāciju saulrietā Daugavas krastā". *Daily Telegraph* (5.5.90) arī aprakstīja šo emocionālo intensitāti: "Pēc balsojuma sajūsmināta ļaužu plūsma raudāja, dziedāja, gavilēja un vicināja karogu mežu" "Es jūtos tā, it kā būtu atguvusi māti," teica sieviete, ar birstošām asarām uz vaigiem. Šampanieša korķi lidoja, un cilvēki viens otru apkampa. "Tagad mēs varam parādīt pasaulei savas spējas," teica vīrietis, vicinot sarkanbaltsarkanu Latvijas karogu". Londonas *Times* (5.5.90.) arī atzīmēja sajūsmu pēc balsošanas uzvaras, bet uzsvēra Daiņa Īvāna vārdus gavilējošajam ļaužu pūlim: "Mana tauta, jūs esat brīva. Dzīvojiet un rīkojieties kā tauta, kurai pienākas brīvība."

Atšķirības Baltijas valstu Neatkarības deklarācijās

Visas avīzes atzīmēja, ka Latvijas piesardzīgā pieeja krasi atšķīrās no Lietuvas nelokāmās Deklarācijas, un vairums šādu gājienu uztvēra pozitīvi. Toties nebija vienprātības, vai Latvijas pozīcija bija radikālāka, konservatīvāka vai līdzīga Igaunijas stratēģijai. Anglijas *Daily Telegraph* (5.5.90.) sniedza parastāko interpretāciju: "Latvijas rīcība ierindojama starp Lietuvas steidzīgāko raušanos uz neatkarību un Igaunijas ceļu solīti pa solītim uz savu suverenitāti." Līdzīgu viedokli pauda *Washington Post* (5.5.90.) un *Toronto Star* (5.5.90.). *United Press International*, (*UPI*, 4.5.90.), pasaules galvenā ziņu aģentūra, vadoties no priekšlaicīgi iegūtas informācijas, konstatēja, ka Latvijas parlamenta proklamācija nebūs tik radikāla kā Igaunijas. *Los Angeles Times* (5.5.90.) atzina, ka Latvijas ceļš līdzīgs tam, ko pieņēma Igaunijā, jo abas republikas pieļāva noteiktu pārejas periodu, pēc kura eventuāli tiks sasniegta neatkarība. *New York Times* (5.5.90.) uzsver, ka pretstatā Lietuvai un Igaunijai Latvijas parlaments neatcēla Padomju Savienības konstitūciju un padomju likumus tur, kur tie nerunā pretī Latvijas suverenitātei. Šai sakarā interesanti lasīt A. Līvena (Lieven) ziņojumu, kurš parādījās Londonas *Times* piecas dienas pēc Latvijas Deklarācijas (9.5.90.). Virsraksts skaidri norāda Latvijas avangarda lomu: "Igaunija pieņem Latvijas ceļu uz neatkarību". Līvens raksta, ka "Igaunijas AP vakar nostādīja savu republiku Latvijas līmenī". Igaunijas AP atcēla padomju valsts simboliku, kā, piemēram, karogu, himnu, ģerboni, "PSR" apzīmējumu republikas nosaukumā, un oficiāli ieviesa neatkarīgās Igaunijas vārdu un simbolus. Rakstā minēts, ka Igaunijas Pilsoņu kongress esot pagātnē bijis galvenais šķērslis neatkarības simbolu ieviešanai, pirms "Igaunija sasniegusi īstu neatkarību". Pēc Līvena domām, Latvija esot bijusi tā, kas mudinājusi Pilsoņu kongresa vadību mīkstināt savu pretestību, tā, lai "abas Baltijas republikas varētu ieņemt vienotu pozīciju".

Londonas *Independent* (9.5.90.) līdzīgā veidā atzīmē, ka "pēc Latvijas Neatkarības deklarācijas pagājušo piektdien Igaunija piepeši stiprinājusi savu pozīciju... Tagad tā ir uz līdzīgiem pamatiem kā Latvija." Visinteresantākie komentāri nāca no *UPI* (5.5.90.) reportiera Džeimsa Rozena (James Rosen), kurš slavē Latvijas lēnāko virzību: "Latvija ..var izrādīties par bruņurupuci, kas apsteidz zaķi savā lēnā gaitā pēc brīvības no padomju varas." *Christian Science Monitor* (9.5.90) arī augstu vērtē Latvijas lēnāko pieeju un pat izsaka domu, ka taisni Latvija ar savu priekšzīmi varētu "izcirst ceļu savām māsu republikām".

Šīs Baltijas valstu atšķirības un nekoordinētā darbība ceļā uz neatkarību izraisīja ironiskus komentārus no *UPI* reportiera Rozena. Viņš pavīpsnāja par baltiešu biežo sadarbības un solidaritātes izpausmi publiskās runās, kas, pēc viņa domām, nesaskan ar konkrētiem darbiem. "Ja tās būtu īsteni vēlējušās ieņemt kopēju stāju pret Maskavu, tad Baltijas republikas būtu visu izkārtojušas jau laikus un pieņēmušas kopīgu neatkarības deklarāciju tanī pašā dienā. Tas tiešām būtu bijis kaut kas."

Kaut arī nebija Baltijas valstu saskaņotības un Lietuvai nācās daudz ciest, šo triju republiku solidaritāte tomēr tika pienācīgi uztverta. Tā *Baltimore Sun* savā ievadrakstā (5.5.90.) izceļ šīs vienotības efektu uz pasaules politiku: "Tad, kad Igaunija un Latvija arī deklarējušas neatkarību, lietuvieši vairs nestāv vieni. Jaunās Baltijas valstu apvienotās frontes lūgumi būs jāņem nopietni Kremlī, kā arī Baltajā namā."

Presē bieži arī uzsvērtas atšķirības starp Anatolija Gorbunova "mierīgo" un Vītauta Landsberģa "konfrontējošo un sarkastisko" stilu. Rozens (*UPI*, 5.5.90.) kritizē Landsberģa uzstāšanos Latvijā, kur viņš "tūlīt pauda tādu pašu morālo pārākuma attieksmi pret Latviju, kādu viņš rādījis pret Maskavu". Šajā pašā rakstā minēts, ka Landsberģis 1990. gada 3. maijā tiek pieņemts Latvijas AP ar ilgstošiem aplausiem. Pēc Landsberģa domām, Latvija sasniegs neatkarību, bet tās lēnākā pieeja varētu būt daudz sarežģītāka. Pēc tam, kad viņš noklausījās Latvijas deputātu debates, viņš izteica savas domas: "Cik daudz labāka ir mūsu, Lietuvas situācija, jo mums vairs nav tādas problēmas.. viņi vēl konkrēti nezina, ko viņi grib.. mēs izvēlējāmies pareizo ceļu." Kad Lansberģim vaicāts, kādus padomus viņš varētu dot latviešiem, viņš atbildējis – "drosmi", vēl piemetinot, ka "Latvija var mācīties no mūsu pieredzes". (*Times*, 4.5.90.)

Vairums avīžu min Lietuvas blokādi kā galveno iemeslu Latvijas piesardzīgākai pieejai. Maikls Dobs no *Washington Post* (5.5.90.) un Estere Feina (Esther Fein) no *New York Times* (5.5.90.) toties citē Daini Īvānu, kurš uzskata, ka Latvija nevarēja iet radikālāku ceļu nelabvēlīgās etniskās slodzes dēļ, kā arī lai nepārtrauktu sarunas ar Maskavu. "Apstākļi pašā Latvijā objektīvi diktēja to, ko es sauktu ne tik daudz par piesardzību, cik par mūsu reālismu". (*NYT*, 5.5.90.)

Etniskās attiecības un atšķirības

Etniskais aspekts tiek bieži uzsvērts Latvijas sakarā, un daudzās avīzēs parādās detalizēta statistika, norādot latviešu zemo īpatsvaru iedzīvotāju sastāvā. Gandrīz vienmēr aprakstīta latviešu tautības cilvēku gavilējošā reakcija pēc 4. maija Deklarācijas un nelatviešu bažas un rūpes par savu tālāko likteni. Skots Šeins (Scott Shane) no *Baltimore Sun* (5.5.90.) piemin "Līdztiesības" grupas demonstratīvo aiziešanu no AP un konstatē, ka šī aiziešana "dramatizē tās grūtības, kuras Latvijai būs jāpārvar, lai panāktu mierīgu pāreju uz neatkarību". Pēc Šeina domām, suverenitātes akts pieņemts, "pilnīgi ignorējot deputātus, kuri pārstāv lielas daļas republiku iedzīvotāju intereses". Turpat tiek izteikta doma: ja Baltijas valstis būs spiestas ievērot jauno PSRS atdalīšanās likumu (pieņemts 3.4.90.), tad Lietuvai būs visvieglāk sasniegt neatkarību.

Šai pašā laikā parādās informācija no pārsteidzoša avota, kas tiek citēts vairākās Rietumu avīzēs (*LA Times*, 3.5.90.; *NY Times*, 19.5.90.) un raidījumos. *BBC* (*British Broadcasting Corporation*) savā 3. maija raidījumā piemin *Izvestijas* 1. maija rakstu, kurā izklāstīti pētniecības rezultāti par Latvijas iedzīvotājiem. Tur rakstīts, ka 92% latviešu un 45% pārējo tautību iedzīvotāju atbalsta neatkarīgu Latviju. Toties 62% latviešu atbalsta tūlītēju neatkarības deklarāciju, bet 71 % no citām grupām vēlas vispirms nostabilizēt ekonomiskos pamatus un arī saņemt Maskavas piekrišanu pirms šādas rīcības. *Izvestijā* minēts, ka latvieši ir relatīvi optimistiski noskaņoti par potenciālajām pārmaiņām pēc neatkarības deklarācijas, bet pārējām tautībām neatkarība izraisa "šaubas, uztraukumu, un neziņu". Pēc viņu domām, būšot bezdarbs, diskriminācija, kā arī lielāka nabadzība.

Selestīne Bolena (Celestine Bohlen) *New York Times* (19.5.90.) garā rakstā (1019 vārdi) apskata etniskās nesaprašanās parādības Latvijā. Viņa piemin, ka no latviešu puses krievi bieži tiek apzīmēti par "okupantiem", bet krievi savukārt latviešus sauc par "fašistiem". Kad krieviem norādot, lai tie brauc mājās, tie atbildot, ka viņu mājas esot šeit un ka neviens viņus negaidot Maskavā, kur jau tā par daudz bēgļu.

Anatols Līvens *Times* (5.5.90.) dod īpatnēju analīzi par to, kāpēc Latvija paātrinājusi virzību uz neatkarību un kāpēc no LTF vadītājiem parādās sakāpinātas emocionālas un skaļi nacionālistiskas runas, - abas parādības, kas "dziļi uztrauc daudzus nelatviešus". Viens iemesls šādai LTF taktikai ir bailes no nelatviešu imigrācijas, kas it kā draud latviešus pataisīt par minoritāti savā zemē un arī apdraud viņu kultūru. Otrs iemesls tāds, ka LTF vadība ir dziļi norūpējusies par apātiju un cinismu daudzu latviešu vidū, it sevišķi starp jaunākiem cilvēkiem. "Garie padomju varas gadi ir radījuši savu efektu, un daudziem vienkāršiem cilvēkiem, ar kuriem esmu runājis, ir nicinoša attieksme pret politiku vispār, un tie ir pārsteidzošā kārtā atslēgušies no neatkarības procesa. Tāpēc LTF vadība domā, ka viņiem jāturpina uzpūst latviskās jūtas, vienalga, cik tas maksātu etnisko attiecību jomā." Līvens pareģo, ka šī

nacionālās solidaritātes prasība tiks atspoguļota arī valdības etniskajā sastāvā (t.i., tur būs maz nelatviešu).

No otras puses, vairums reportieru uzsver tieši pretējo - ka LTF vadītāji vairumā ir ļoti iejūtīgi pret minoritāšu interesēm. Tie sevišķi slavē A. Gorbunova "jūtīguma" izpausmes pret nelatviešiem (*UPI*, 5.5.90.).

Pretestība

Pasaules prese mēģināja arī atspoguļot 4. maija Deklarācijas pretinieku domas, pieminot daudzu Latvijas AP deputātu uzskatus, ka šis ceļš izvēlēts steigā un bez pienācīgas apsvēršanas. Viens no Interfrontes vadītājiem Anatolijs Aleksejevs, kuru intervējusi *New York Times* (5.5.90.), saka: "Es sēdēju un ēdu zupu pusdienās, kamēr izlasīju viņu dokumentus. Tas nav taisnīgi. Viņiem vajadzēja dot deputātiem vairākas dienas, lai tos izlasītu; viņiem tos vajadzēja publicēt avīzē un ļaut cilvēkiem izteikt savas domas." *Toronto Star* (5.5.90.) Aļeksejevs izsakās, ka "šī ir traģiska diena Latvijai.. Viņi spiež pilnīgu maiņu mūsu dzīvē tikai trīs stundu laikā". Cits opozīcijas deputāts izteicies *Daily Telegraph* (5.5.90.) reportierim, ka "neatkarība varētu mudināt nelatviešu iedzīvotājus sarīkot masu demonstrācijas un streikus un pieprasīt Padomju Savienības prezidentam, lai tas aizstāv viņu intereses". *Los Angeles Times* (5.5.90.) aprakstīja Interfrontes vadātāja Igora Lopatina plānus organizēt streiku 15. maijā. Viņš jau esot saņēmis formālus pieteikumus no vairāk nekā 100 rūpnīcām un sagaidot daudzus citus. Bez tam Lopatins izteicies, ka "mēs esam arī nolēmuši izveidot komiteju padomju varas aizsardzībai". Šī komiteja tad sūtīšot delegātus uz Maskavu, lai lūgtu Gorbačovu un nacionālo likumdevēju ieviest prezidenta tiešo pārvaldi republikā.

Deputāts Leonīds Alksnis savukārt pretojās Deklarācijai, baidīdamies, ka Maskava reaģēs pret Latviju tāpat kā pret Lietuvu (*LA Times*, 5.5.90.). Alfrēds Rubiks, LKP vadītājs, izteicās, ka deklarācija varētu izraisīt streikus un varbūt vardarbību republikā, kā arī ekonomiskas sankcijas no Maskavas puses (*NYT*, 5.5.90.).

Jau 6. maijā A. Rubiks pasludināja Latvijas televīzijā, ka Gorbačovs telefona sarunā ar viņu esot pilnīgi noraidījis Latvijas Deklarāciju, jo viņš neredzot starpību starp Lietuvas un Latvijas pozīcijām. Rubiks deklarēja, ka "prezidents patur sev tiesības reaģēt ar politiskiem, ekonomiskiem un administratīviem pasākumiem" (*LA Times*, 6.5.90.). Šo ziņu tālāk pārraidīja ITAR-TASS ziņu aģentūra 6. Maijā, un tā atspoguļojās visās pasaules avīzēs. Toties dienu vēlāk PSRS Ārlietu ministrijas pārstāvis Genādijs Gerasimovs izteicās, ka vēl neesot bijis oficiālas reakcijas no prezidenta (*Christian Science Monitor*, 9.5.90.). Savukārt *Times* (8.5.90.) rakstīja, ka Ilmārs Bišers un Mavriks Vulfsons esot runājuši pa telefonu ar Gorbačovam tuviem cilvēkiem. Vienīgā prasība no M. Gorbačova, pēc Daiņa Īvāna teiktā, esot pēc vairāk informācijas un izskaidrojumiem. Izskaidrojoša vēstule arī nosūtīta M. Gorbačovam. Drīzumā Latvija paredzējusi nosūtīt arī savu delegāciju uz Maskavu. Opozīcija 4. maija

Deklarācijai nāca vēl no citas puses. Japānas avīzes *Yomiuri Shinbun* (5.5.90.) reportiere T. Brokmane (Brockman) savā izklāstā ļoti sīki apskata Pilsoņu kongresu un citas neformālās grupas, kuras centās panākt līdzīgu deklarāciju kā Lietuvā. Pēc Brokmanes sacītā, "ēnu kongresu sastāda viskrasākie bezkompromisa nacionālisti. Vēl viena bezkompromisa prasība pēc neatkarības varētu forsēt Gorbačova kapitulāciju par labu stingrās līnijas pārstāvjiem, kuri apgalvo, ka viņam jau sen vajadzēja sūtīt tankus Lietuvā. Šādas rīcības rezultātā tiks zaudētas daudzas dzīvības. Toties daudzi latvieši gatavi maksāt šo cenu." Tiek citēts Pilsoņu kongresa delegāts Brinkmanis, kurš izteicies, ka "mēs necīnāmies, lai panāktu lielāku brīvību, mēs cīnāmies, lai panāktu pilnīgu brīvību, un mēs cīnīsimies priekš tās ar savām dzīvībām". Brokmane izsakās, ka grūti teikt apspiestai tautai, lai tā ir pacietīga un lai tā pieņem kompromisus. Bet tas ir tas, kas ir vajadzīgs. Fakts paliek, ka "cāli iegūst, olu perējot – nevis olu sasitot".

Latvija un Rietumi

Ļoti reti tika pieminēta Latvijas AP prasība pēc pasaules palīdzības. *Daily Telegraph* (5.5.90.) toties šo lūgumu citēja gandrīz pilnībā: "Rīgas parlaments lūdza pasaules valdībām, lai tās sniegtu pilnu morālu, diplomātisku un, cik iespējams, materiālu atbalstu... Mēs prasām jums lietot savu autoritāti, lai pierunātu Padomju valdību iesākt sarunas ar mums uz vienlīdzīgiem pamatiem. Ja Eiropa tiks apvienota, tad nepieciešams atrisināt Baltijas jautājumu."

Ļoti atzinīgi tika novērtēti Gorbunova spriedumi sakarā ar Rietumu interešu "spīlēm". *UPI* ziņu aģentūra (3.5.90.) detalizēti pasniedza Gorbunova runas fragmentus: "Būtu naivi gaidīt palīdzības saiņus no Rietumiem. 5 miljonu baltiešu dēļ pasaule neies riskēt ar to, kas sasniegts ieroču kontrolē un kas panākts ar padomju prezidentu Mihailu Gorbačovu. Mums jārāda pasaulei, ka mēs neapdraudam Austrumu-Rietumu dialogu, ka mēs neapdraudam Eiropas drošību. Mūsu darbs nav konfrontējošs un draudīgs."

Gorbunova analīzi faktiski apstiprināja ASV prezidents Bušs. Pēc vairākkārtējiem jautājumiem preses konferencē par to, ko viņš domā darīt baltiešu lietas labā gaidāmajā galotņu konferencē 30. maijā, viņš atbildēja, ka "padomju spiediens uz Baltijas republikām noteikti radījis spriedzi" un ka blokādes atcelšana "ātri apskaidrotu (iztīrītu) gaisotni". Viņš tomēr atzīmēja savu vēlmi turpināt dialogu, norādot, ka viņam paredzēta plaša dienas kārtība, kura jārisina, un ka viņi uzturējuši sarunas pat tad, kad visa Austrumeiropa bija "ieslodzīta" un bija Aukstais karš. "Esmu nelaimīgs par spēli Baltijā, jo es gribētu redzēt, ka viņi realizē savu brīvības vēlmi pēc iespējas ātrāk. Bet es domāju, ka ir svarīgi no mūsu viedokļa, un vispār no visas pasaules viedokļa, ka mums ir šīs diskusijas ar Gorbačova kungu." (*Washington Post*, 17.5.90.)

Svarīgu lomu Baltijas brīvības atgūšanā noteikti spēlēja trimdas baltieši, un presē arī plaši tika aprakstīta latviešu emocionālā reakcija 4. maija Deklarācijas gaidās. *Toronto Star* (5.5.90.) sniedza ļoti simpātisku pārskatu

par Toronto latviešiem, kuri bija sapulcējušies savā namā no trijiem naktī līdz divpadsmitiem dienā. "Dievs svētī Latviju!" – Staļina aizliegta 50 gadus atpakaļ, šī himna vakar izskanēja kā brīvības apliecinājums tiem 150 pilsētas latviešu kopienas locekļiem, kuri gavilēja par savas Dzimtenes balsojumu brīvībai. Daudzi dziedot rija asaras. Viņi aizturēja elpu, kad atturībnieku balsis pārsniedza Tautas frontes deputātu kopsummu kādu laiku balsu skaitīšanas sākumā. Bet, kad neatkarības balsojums pārsniedza mažisko 132 balsu vairākumu, vīrieši un sievietes gavilēja un sita uz galdiem, raudāja un apskāva viens otru zem plīvojošiem sarkanbaltiem karogiem." Raksta noslēgumā, pēc sagaidāmo nopietno problēmu izklāsta, 82 gadus vecais Eriks Preiss izteicies: "Un kas mums palīdzēs? Ja mēs nesaņemsim palīdzību no Rietumiem, mums priekšā stāv grūti laiki."

Šos grūtos laikus paredzot, ļoti drīz pēc Latvijas Deklarācijas Baltijas prezidenti, pēc kopējas sanākšanas un Baltijas Padomes atjaunošanas (pirmo reizi nodibināta Ženēvā 1934. gadā), nosūtīja kopēju vēstuli kā Gorbačovam, tā Bušam, norādot, ka "Baltijas valstis ir vienīgās trīs valstis Eiropā, kuras zaudēja savu neatkarību sakarā ar Otro pasaules karu un to vēl nav atguvušas" (*The Independent*, 13.5.90.).

Neiedziļinoties tālākā 1990. gada politikā, noslēgumā filozofiskām pārdomām der citēt Japāņu avīzi *Yomiuri Shinbun* (5.5.90.). Avīze norāda, ka itāļu dzejnieks Vitorio Alfjēri (Vittorio Alfieri), "kurš centās savos darbos mudināt apspiestos nosviest savus tirānus ar varonīgiem darbiem, atzinās, ka bieži īstā drosmes pārbaude ir nevis mirt, bet gan dzīvot". Turpinājumā avīze izsaka savu līdzjūtību Baltijas valstīm, kuru suverenitātes tiesības atcēla Molotova-Ribentropa pakts 1940. gadā. Tas bijis "kriminmāls akts", un baltiešu tautām ir "pilnīga taisnība, to atzīmējot". "Bet šinī pasaulē vara vēl arvien nosaka taisnību, nevis otrādi, un Maskava ir varenāka par Baltiju." Būtu interesanti, vai šī japāņu avīze no šodienas perspektīvas piekristu, ka dažos gadījumos "gara spēks" ir varenāks par "kara spēku".

Par autoru

Juris Dreifelds dzimis Jelgavā 1942. gadā. No 1944. gada rudens emigrācijā, tagad dzīvo Kanādā. 1978. gadā ieguvis PhD grādu Toronto universitātē. Kopš 1987. gada asociētais profesors Broka (Brock) universitātes Politikas nodaļā. Sarakstījis grāmatu "Latvia in Transition" (Kembridža, 1996). Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis politoloģijā no 1999. gada novembra.

Gvido Zemrībo (Rīga)

Baltijas valstu Neatkarības deklarāciju juridiskie aspekti un to starptautiskā rezonanse

Neapšaubāmi, aizejošā 20. gadsimta 80. un 90. gadu svarīgākie notikumi bija PSRS impērijas sabrukums un "dzelzs priekškara" iznīcināšana Austrumeiropā. Šo notikumu priekšvēstnese bija Mihaila Gorbačova nākšana pie varas. 1985. gadā vecos, ar grūtībām runājošos un knapi pārvietojošos Komunistiskās partijas līderus nomainīja jauns, enerģisks partijas darbinieks ar juridisku izglītību. Atšķirībā no saviem priekšgājējiem viņš nebaidījās kontaktēties ar tautu, varēja runāt bez iepriekš sagatavota teksta. Situāciju, kurā atradās Gorbačovs un viņa vadītā impērija, varētu salīdzināt ar Franciju karaļa Luija XV laikā. Abas valstis ripoja bezdibenī. Vēsturē ir labi zināma vieglprātīgā un izvirtušā Luija XV devīze: "Mūsu laikam pietiks; pēc tam lai nāk kaut vai ūdens plūdi".[1] Gorbačovs, protams, varēja turpināt savu priekšgājēju politiku un dzīvot pēc Luija XV principa. Taču viņš redzēja, ka bezjēdzīgā bruņošanās sacensība ar Ameriku ir pilnīgi noplicinājusi valsts ekonomiku. Naivie Hruščova lozungi "Panākt un apdzīt Ameriku!" un "Mūsu paaudze dzīvos komunismā" bija pilnībā izgāzušies. Valstī bija nepieciešamas demokrātiskas reformas, bija jāatsakās no politiskajām represijām. Un tā radās *perestroikas* ideja, kuru viņš sāka īstenot.

Pasaules karu vēsturei līdz šā gadsimta vidum bija raksturīgs zināms shematisms. Katrs uzvarētājs centās no savas uzvaras izspiest visu, ko vien varēja. Ja uzvarētā valsts nebija iznīcināta, tad tā tika nospiesta uz ceļiem, miera līgums noteica šai valstij lielus teritoriālos zaudējumus un kontribūcijas. Līdz ar to miera līgums pēc būtības kļuva par nākamā kara cēloni. Pirmoreiz Eiropas vēsturē Rietumu lielvalstis atteicās no jebkādiem teritoriāliem ieguvumiem pēc Otrā pasaules kara. Turpretī Staļina impērija darbojās pēc vecās shēmas un izmantoja uzvaru pilnībā. Tā ne tikai piesavinājās agresora teritoriju (Kēnigsberga–Kaļiņingradas apgabals) un tā satelītu teritoriju (piem. Rumānijas) sastāvdaļas, bet iekļāva savas valsts sastāvā arī agresijas upura (Polijas)

[1] Aleksandrs Grīns (red.) *Pasaules vēsture*. Rīgā: Grāmatu draugs, 1930, 221. lpp.

teritorijas daļu un neitrālo valstu Somijas un Baltijas valstu teritorijas. Somija gan karoja Vācijas pusē pret PSRS, bet jau pēc tam, kad tā pati bija kļuvusi par padomju agresijas upuri. Neitrālās Baltijas valstis dažu dienu laikā arī kļuva par PSRS agresijas upuriem. PSRS, kas darbojās saskaņā ar Molotova-Ribentropa pakta noteikumiem, līdz 1941. g. 22. jūnijam bija tāds pat agresors kā Vācija. Gluži dabiski rodas jautājums: ar ko gan atšķirās Austrijas vai Dānijas okupācija no Baltijas valstu okupācijas? Vienīgi ar to, ka pirmās tūlīt pēc kara savu neatkarību atguva, bet Baltijas valstis to neatguva. Visa tā iznākumā PSRS pēc Otrā pasaules kara daļu Austrumeiropas valstu būtībā pārvērta par saviem protektorātiem, nosaucot tās par tautas demokrātijas valstīm, bet daļu pārvērta par savām kolonijām, nosaucot par PSRS savienotajām republikām.

Perestroikas īstenotā valsts režīma liberalizācija radīja auglīgu augsni okupēto un anektēto tautu vēlmēm atjaunot demokrātiju, brīvību un neatkarību. Taču drīz vien kļuva redzams, ka Baltijas tautu un Gorbačova ceļi šķīrās. Gorbačovs atgādināja cilvēku, kurš stāv uz vulkāna un, lai novērstu izvirdumu, izurbj tajā dažus caurumus, pa kuriem izlaist lieko tvaiku. Patiesībā šī Gorbačova rīcība vulkānu, t.i., apspiestās tautas pamudināja uz aktīvu darbību, un tālākais process vairs nebija atkarīgs no viņa gribas un plāniem.

Izmantojot *perestroikas* apstākļus, Baltijas valstīs sākās tautas aktivitātes, kuru galamērķis bija neatkarība. Šis process, kuru Rietumos sauca par "dziedošo revolūciju", bet Maskavā par "likumu karu" sašūpoja PSRS kolosu, līdz tas sabruka.

Baltijas valstu neatkarības deklarācijas 1990. gadā vainagoja vairāku gadu pasākumus, ko mūsu tauta nosauca par "trešo atmodu". Tai bija raksturīgas plašas tautas manifestācijas un konfrontācija ar Maskavu likumdošanas jomā. Pie tam 1985. gadā īstā padomju stilā "ievēlētā" (faktiski Komunistiskās partijas ieceltā) LPSR Augstākā Padome pieņēma virkni būtiski svarīgu likumdošanas aktu, kas nolīdzināja grumbuļaino ceļu uz neatkarību. Šeit būtu jāmin LPSR AP 1989. g. 28. jūlija "Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti", 1990. g. 15. februāra "Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un tā paša datuma grozījumi LPSR Konstitūcijā, ar kuriem legalizēja un atjaunoja savās tiesībās Latvijas valsts ģerboni, karogu un himnu.

Īpaši gribas atzīmēt grozījumus LPSR Likumā par tiesu iekārtu, kas plašākai sabiedrībai ir mazāk zināmi. Pēc toreizējās Augstākās tiesas likumdošanas iniciatīvas, AP papildināja minētā likuma 10. pantu ar normu, kas noteica, ka tiesneši nevar būt politisko partiju biedri. Līdz ar to visi tiesneši izstājās no Komunistiskās partijas un partija zaudēja savu varu un kontroli pār tiesām. Nekas tamlīdzīgs nenotika nevienā citā toreizējās PSRS republikā, ne arī Latvijas PSR prokuratūrā vai milicijā.

Sevišķi svarīga nozīme bija 1990. gada Latvijas PSR AP vēlēšanām. Šajās vēlēšanās pirmoreiz varēja būt vairāk nekā viens deputāta kandidāts vēlēšanu apgabalā. Tas deva iespēju pat pēc padomju likumiem vairāk vai mazāk

demokrātiskā veidā ievēlēt republikas parlamentu. Situācija Baltijas republikās, ņemot vērā to nacionālo sastāvu, bija visai atšķirīga. Lietuvā varēja nešaubīties, ka AP ievēlēs nacionāli noskaņotus lietuviešus. Turpretī Latvijā stāvoklis bija citāds. Rīgā latvieši bija mazākumā. Daudz labāks nebija stāvoklis Daugavpilī, Liepājā, Ventspilī un citās republikas pakļautības pilsētās. Vēl vairāk sarežģīja stāvokli vēlēšanu likuma 2. p. norma, kas noteica, ka karavīri, kas atrodas karadienestā Latvijas PSR teritorijā, var vēlēt un tikt ievēlēti neatkarīgi no tā, vai viņi ir Latvijas PSR pilsoņi, un neatkarīgi no dienesta laika Latvijas PSR teritorijā.[2] Līdz ar to vēlētāju korpuss bija atkarīgs no PSRS Bruņoto spēku vadības, kas varēja ar to manipulēt pēc saviem ieskatiem. Tā tas arī notika, jo dažas karaspēka daļas, kuras izveda no Vācijas, pārdislocēja Latvijā. Arī pats Latvijas PSR pilsoņa jēdziens bija neskaidrs.

Astoņdesmito gadu beigās bija mēģinājums izstrādāt likumu par Latvijas PSR pilsonību (projektu bija sagatavojis pazīstamais jurists J. Bojārs), un šo rindu autors bija iekļauts likuma izstrādāšanas komisijas sastāvā. Taču likumu izstrādāt aizliedza Maskava, un komisija bija spiesta savu darbu pārtraukt.

Līdz ar to praksē vienīgais pilsonības kritērijs bija dzīvesvietas pieraksts pasē. Tā rezultātā arī visi tirdzniecības flotes un zvejas flotes jūrnieki, kuri faktiski Latvijā nedzīvoja, bet bija pierakstīti pēc tirdzniecības vai zvejniecības flotes iestāžu kadru daļu adresēm (sic!), arī bija tiesīgi ievēlēt AP. Lai kaut cik līdzsvarotu šo apzināti radīto netaisno situāciju, AP nolēma, ka viszemākās pārstāvības normas būs lauku rajonos, augstākas – republikas pakļautības pilsētās un visaugstākās Rīgā (šo rindu autors bija šī AP lēmuma redakcijas komisijas priekšsēdētājs).

AP vēlēšanās pārliecinoši uzvarēja Latvijas Tautas fronte. Līdz ar to kļuva iespējams realizēt daudzu LTF deputātu kandidātu priekšvēlēšanu solījumu – atjaunot Latvijas neatkarību.

1990. g. 4. maijs – Neatkarības deklarācijas pieņemšanas diena – kļuva par Latvijas atjaunotās neatkarības pirmo dienu un par otru svarīgāko notikumu Latvijas vēsturē pēc 1918. g. 18. novembra.

Pēc būtības Neatkarības deklarācija bija loģisks noslēgums tam tiesiskajam procesam, kuru uzsāka jau minētie juridiskie dokumenti – "Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti", "Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību", kā arī Likums "Par Latvijas PSR ekonomisko patstāvību" un 1990. g. 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājums.

Analogs process notika arī Igaunijā un Lietuvā. Igaunijā visu līmeņu Igaunijas PSR deputātu pilnsapulce 1990. g. 2. februārī pieņēma Deklarāciju Igaunijas valstiskās neatkarības jautājumā un 1990. g. 30. martā Igaunijas PSR AP pieņēma Lēmumu "Par Igaunijas valstisko statusu". Lietuvā 1990. g. 7. februārī Lietuvas PSR AP pieņēma Lēmumu "Par padomju – vācu 1939.

[2] *LPSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, nr. 48, 1989. g. 30. nov., 1424. lpp.

gada līgumiem un to Lietuvai nodarīto seku likvidāciju". 1990. g. 11. martā Lietuvas Republikas AP pieņēma Likumu "Par Lietuvas 1938. gada 12. maija Konstitūcijas atjaunošanu" un tajā pašā dienā arī Aktu par neatkarīgās Lietuvas Republikas atjaunošanu, Likumu par valsts nosaukumu un ģerboni, Deklarāciju par Lietuvas PSR Augstākās Padomes deputātu pilnvarām u.c.

Visos šajos dokumentos bija daudz kopīga, bet bija arī atšķirības, tādēļ, atskatoties uz tā laika notikumiem, ir vērts no juridiskā viedokļa aplūkot šo dokumentu kopīgās un atšķirīgās iezīmes.

Pirmais un visai svarīgs Latvijas PSR AP Deklarācijas "Par Latvijas valstisko neatkarību" (turpmāk – Latvijas Deklarācija) konstatējums ir, ka Latvijas Republikas Satversme *de iure* ir spēkā līdz šim brīdim un ka Latvijas Republika joprojām *de iure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis. To pašu konstatējumu ir izteikusi arī Igaunijas PSR savā 1990. g. 30. marta Lēmumā (turpmāk – Igaunijas Lēmums), norādot, ka Igaunijas Republikas 1940. gada okupācija nepārtrauca Igaunijas Republikas pastāvēšanu *de iure*.

Pēc būtības šī doma izteikta arī Lietuvas Republikas AP Aktā par neatkarīgās Lietuvas Republikas atjaunošanu (turpmāk – Lietuvas Akts), tiesa, citādā formā. Aktā noteikts, ka Lietuvas Padomes 1918. g. 16. februāra Neatkarības akts un 1920. g. 15. maija Satversmes sapulces rezolūcija par Lietuvas demokrātiskās valsts atjaunošanu nekad nav atcelti.

Visspilgtāk Rietumvalstu nostāju izteica ASV valsts sekretāra vietas izpildītājs S. Velss (*Welles*) 1940. g. 23. jūlija paziņojumā. ASV neatzina Baltijas valstu iekļaušanu PSRS ne *de iure*, ne *de facto*. Tas bija unikāls precedents starpvalstu attiecībās.[3] Vairāk nekā 50 pasaules valstis dažādā formā neatzina Baltijas valstu iekļaušanu PSRS un līdz ar to atzina Baltija valstis kā starptautisko tiesību subjektus *de iure*.

Visu trīs valstu neatkarības dokumentos ir vienots 1940. gada jūnija notikumu nosodījums. Taču ir arī zināmas atšķirības šo notikumu juridiskajā kvalifikācijā. Latvijas Deklarācijā ir uzsvērts, ka 1940. g. 17. jūnijā notika PSRS militāra agresija, kas kvalificējama kā starptautisks noziegums, un tā rezultāts bija Latvijas okupācija. Savukārt Lietuvas Republikas Likumā par Lietuvas 1938. gada 12. maija konstitūcijas darbības atjaunošanu (turpmāk – Lietuvas Likums) konstatēts, ka Lietuvas 1938. g. 12. maija konstitūciju nelikumīgi apturēja Padomju Savienības agresija pret neatkarīgu Lietuvas valsti un tās aneksija. Igaunijas Lēmumā norādīts, ka Igaunija līdz lēmuma pieņemšanas brīdim bija okupēta teritorija. Tajā pašā laikā 1990. g. 2. februāra Deklarācijā Igaunijas valstiskās neatkarības jautājumā norādīts, ka Igaunijai valstiskā neatkarība atņemta, okupējot Igaunijas valsti, ka Igaunija, būdama anektēta valsts, ir bijusi par Padomju republiku saukta province.

---

[3] *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918–1998*. R.: Nordik, 1999, 137. lpp.

Acīmredzot pilnīgi pamatoti PSRS rīcība pret Baltijas valstīm kvalificēta kā agresija. Interesanti šajā sakarā atzīmēt, ka 1998. gadā laikrakstā *Diena* bija publicēts Krievijas Starptautisko tiesību un humanitāro problēmu centra direktora juridisko zinātņu doktora Staņislava Čerņičenko raksts, kurā viņš izklāsta un pamato pašreizējo Krievijas oficiālo pozīciju par 1940. gada notikumiem Latvijā un Igaunijā.[4] Raksta autors Baltijas valstu argumentu par PSRS agresiju vispār noklusē un nekādi nekomentē. Notikumi Baltijā 1940. gadā ir stipri līdzīgi tam, kas notika 1938. gadā Austrijā (t.s. Austrijas "anšluss"). Lūk, kā Austrijas notikumus apraksta R. D. Kornvels: "1938. gada februārī Šušnigs, Austrijas kanclers, tika uzaicināts uz sarunām ar Hitleru Bavārijas Alpu pilsētiņā Berhtesgādenē. Te Šušnigam tika piedāvātas divas alternatīvas: vai nu legalizēt Austrijas nacistu partiju, iecelt tās vadītāju par iekšlietu ministru (un tātad atbildīgo par visas valsts policiju) un integrēt Austrijas ekonomiku Vācijas ekonomikā, vai arī noraidīt šos noteikumus un izraisīt nepārvaramu Vācijas iebrukumu. (..) Šušnigs bija spiests izvēlēties pirmo alternatīvu.

Hitlers tagad bija pārliecināts, ka Austrijas nacisti pamazām pārņems valsti savās rokās, bet Šušnigs nolēma rīkot referendumu. Austriešiem bija jāpasaka, vai viņi vēlas būt neatkarīgi vai apvienoti ar Vāciju. Svētdienu, 13. martu, nozīmēja par balsošanas dienu, un bija sagaidāms, ka tiks nobalsots pret Vāciju. Bet 11. martā Vācijas armija ieņēma pozīciju gar robežu. Šušnigs piekrita atcelt referendumu un tad atkāpās no amata, sacīdams: "Mēs stingri apņemamies, ka nekādā ziņā (..) nedrīkst līt vācu asinis." Austrijā tika izveidota nacistu valdība, un tā aicināja Vācijas karaspēku "atjaunot kārtību" valstī. Divpadsmitajā martā Vinē ienāca vācu armija un Austrijas valdība pasludināja, ka Austrija iestājas Vācijas reihā (..) Referendums pēc tam tika atļauts, un 99,75 procenti balsotāju atzina Austrijas jauno statusu – atkal kā lielas valsts daļu."[5] Šajā sakarā ir svarīgi atzīmēt, ka Nirnbergas tribunāls kvalificēja Vācijas darbības pret neatkarīgajām Austrijas un Čehoslovākijas valstīm kā agresijas akts.

Tajā pašā laikā, nobeidzot šo salīdzinājumu, ir jāuzsver arī atšķirības starp notikumiem Baltijā un Austrijā:

1) bija jau sācies Otrais pasaules karš;
2) iebrukums Baltijā izrietēja no Molotova-Ribentropa pakta slepenajiem protokoliem – vienošanās starp diviem agresoriem, kurus atzina par spēkā neesošiem pat PSRS Tautas Deputātu Kongress ar savu 1989. g. 24. decembra lēmumu;
3) šos iebrukumus Baltijas valstīs realizēja PSRS, valsts, kura jau bija izslēgta no Tautu Savienības un oficiāli atzīta par agresoru (sakarā ar agresiju pret Somiju).

[4] "1940. gada notikumi Baltijā kā krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācijas avots", *Diena*, 1998. g. 24. aug.

[5] R. D. Kornvels. *Pasaules vēsture divdesmitajā gadsimtā*. R.: Zvaigzne ABC, 56.–57. lpp.

Šajā sakarā gribētos vienīgi piebilst, ka nevienā no Baltijas valstu neatkarības dokumentiem nav uzsvērts, ka šie agresijas akti pret Baltijas valstīm ir uzskatāmi par Otrā pasaules kara sastāvdaļu. Tas vien, ka šajos gadījumos agresors nebija nacistiskā Vācija, bet gan tās tālaika sabiedrotā PSRS, nedod pamatu šos agresijas aktus aplūkot atrauti no Otrā pasaules kara notikumiem.

Šo rindu autors savās runās 1991. g. 24. janvārī Kolumbijas universitātē Ņujorkā un 1991. g. 6. februārī Starptautisko attiecību padomē Ņujorkā uzsvēra: "1940. gada jūnijs–jūlijs. Kā jūs atceraties, 1940. gada jūnijā Francija bija sakauta, Anglija izolēta, ASV neitrāla, vācu armijas lielākā daļa atradās Rietumeiropā. Staļins varēja darīt Austrumeiropā, ko viņš gribēja. Un viņš to darīja. Pēc PSRS valdības ultimāta Latvijas valdībai nekas neatlika kā atļaut PSRS armijai ieņemt Latviju. Tas notika 17. jūnijā. 21. jūlijā nedemokrātiski ievēlētais tā sauktais Latvijas parlaments paziņoja, ka Latvija lūdz PSRS valdībai atļaut Latvijai iestāties PSRS. Ja šī deklarācija būtu pieņemta vispirms un tanki ienāktu Latvijā pēc tam, tā būtu cita situācija. Latvijā turpretī vispirms iebrauca PSRS tanki un tikai pēc tam pieņēma deklarāciju. Tanki bija cēlonis, deklarācija – sekas."[6]

Tas, ka abu agresoru darbības bija cieši saskaņotas, spilgti izriet no nacistiskās Vācijas ārlietu ministra Ribentropa atmiņām: "1939. gada septembra beigās – pēdējās Polijas kampaņas dienās – es vēlreiz izlidoju uz Maskavu, lai noregulētu jautājumus, kas radās sakarā ar padomju iebrukumu Polijā. Staļins un Molotovs mani pieņēma draudzīgi, gandrīz sirsnīgi. Šīs vizītes laikā ar lielu līniju uz kartes tika nostiprināta labi zināmā robeža starp topošo ģenerālgubernatoriju (domāta vācu okupētā Polija. – *Autora piezīme*) un Padomju Savienību.

Vienlaikus tika apspriesta tālu ejoša tirdzniecības vienošanās un parakstīts līgums par draudzību."[7] (*Autora tulkojums.*)

Ne mazāk svarīgs ir jautājums par okupāciju, kurš ir uzsvērts Latvijas Deklarācijā un Igaunijas Lēmumā (arī 02.02.90. deklarācijā), bet Lietuvas 1990. g. 11. marta dokumentos nav minēts. Starptautiskajās tiesībās ir zināma okupācija, kad tiek okupēta nevienam nepiederoša zeme (*terra nullius*), kā arī militāra okupācija. Jau minētais Čerņičenko apstrīd Baltijas valstu okupāciju, jo tās nebija "neapdzīvotas teritorijas"; starp tām un Padomju Savienību 1940. gadā netika pasludināts karastāvoklis un netika veiktas nekādas militāras operācijas bez kara pieteikšanas.[8]

Protams. Baltijas valstis, kuras bija Tautu Savienības dalībvalstis, nebija *terra nullius*. Taču nevar piekrist apgalvojumam, ka militāra okupācija nevar

---

6 *Temīda*, 1992, nr. 3/4, 18. lpp.

7 Иоахим фон Риббентроп, "Между Лондоном и Москвой" (Joachim von Ribbentrop, *Zwischen London und Moskau*), Москва: Мысль, 1996, 158. lpp.

8 "1940. gada notikumi Baltijā kā krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācijas avots", *Diena*, 1998. g. 24. aug.

būt tāpēc, ka agresors nav pasludinājis karastāvokli. Starptautiskās tiesībās pie militārās okupācijas paveidiem pieskaita arī neitrālu teritoriju okupāciju. Gerhards fon Glāns kā piemēru min Dānijas okupāciju Otrā pasaules kara laikā.[9] Vēl mazāk pamatots ir apgalvojums, ka netika veiktas nekādas militāras operācijas bez kara pieteikšanas. Pati Baltijas valstu militārā okupācija jau bija rūpīgi izplānota militāra operācija, un apstāklim, vai šo valstu armijas pretojās vai nepretojās, bija tikai sekundāra nozīme. Kā norādīja Edgars Andersons: "1940. gada 15. jūnijā padomju karaspēks pārņēma visu Lietuvu un 17. jūnijā – visu Igauniju un Latviju. PSRS pret Baltijas valstīm bija koncentrējusi milzīgus spēkus: 20–25 divīzijas ar 300 000–500 000 vīriem, ar vairāk nekā 1000 tankiem, līdz 2000 lidmašīnām un pāri par 6000 lielgabaliem. Tajā brīdī Baltijas valstīs apbruņoti bija tikai 80 000 vīru ar novecojušu artilēriju – apm. 860 lielgabaliem, 118 tankiem, 390 dažāda tipa lidmašīnām, 2 latviešu zemūdenēm un 3 latviešu mīnu kuģiem, pārējiem Igaunijas, Lietuvas un Latvijas jūras spēkiem jau atrodoties padomju kontrolē. Par pretošanos nebija ko sapņot."[10] Kā gan citādi kvalificēt šo bruņoto spēku iebrukumu, ja ne kā militāru operāciju?

Kvalificējot Baltijas valstu juridisko statusu 50 gadu apspiestības laikā, Igaunijas Deklarācija un Lietuvas Likums lieto terminus "anektēta valsts" un "aneksija". "Juridisko terminu vārdnīcas" autori aneksiju definē kā "vienas valsts vai tautas teritorijas vai tās daļas vardarbīgu vienpusēju sagrābšanu, pievienošanu pretēji tās pilsoņu gribai, ko realizē kāda cita valsts. Aneksija ir rupjš starptautisko tiesību, nāciju un tautu pašnoteikšanās principa pārkāpums."[11]

Arī jau minētais Černičenko[12] savos visai pretrunīgajos spriedumos, no vienas puses nenoliedz Baltijas valstu aneksiju, vienlaikus apgalvojot, ka "Padomju Savienība uzskatīja par labāku attiecībā pret Baltijas valstīm iztikt bez bruņota uzbrukuma un okupācijas. Tās tika anektētas tāpat." Taču, kā, viņaprāt, šī aneksija notika, autors nepaskaidro. Vēl tālāk Černičenko skaidro: "Aneksiju noformējošu aktu retrospektīvu atzīšanu par spēkā neesošu varēja izmantot, lai attaisnotu šo valstu izstāšanos no PSRS, neievērojot izstāšanās procedūru, nevis lai apgalvotu, ka juridiski tās nekad tajā neesot iestājušās." Černičenko arī nekādi nepaskaidro, kā var vienlaikus atzīt Baltijas valstu aneksiju un apgalvot, ka tās ir labprātīgi iestājušās Padomju Savienībā.

---

9 Gerhard fon Glahn. *Law Among Nations. An introduction to Public International Law.* Macmillan Publishing Company, New York; Collier Macmillan Publishers, London, 685. lpp.

10 Edgars Andersons. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture.* Daugavas Vanagu centrālās valdes izdevums, 1983, 751. lpp.

11 *Juridisko terminu vārdnīca.* Rīga: Nordik, 1998, 15. lpp.

12 "1940. gada notikumi Baltijā kā krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācijas avots", *Diena,* 1998. g. 24. aug.

Par zināmu trūkumu visu trīs valstu neatkarības dokumentos varētu uzskatīt to, ka tajos nekādi nav novērtēta Baltijas valstu valdību piekrišana izpildīt padomju ultimātu. Šo faktu bieži cenšas izmantot, lai apgalvotu, ka okupācija un aneksija notikušas likumīgi. Uz to norāda arī profesors D. A. Lēbers.[13] Šajā sakarā būtu jāatgādina, ka visai līdzīga bija situācija, kad nacistiskā Vācija 1939. gadā okupēja Čehoslovākiju. Pārliecinājies par Čehoslovākijas okupācijas neizbēgamību, Čehoslovākijas prezidents Haha bija spiests parakstīt Vācijas prasības. Kaut arī vācu armija okupēja Čehoslovākiju ar tās prezidenta piekrišanu, Nirnbergas tribunāls to kvalificēja kā agresijas aktu.

Katram juristam ir skaidrs, ka: 1) laupījums nepārvēršas par dāvanu tikai tāpēc, ka cietušais bez cīņas atdod laupītājam savu maku; 2) nodarījuma kvalifikācija nav atkarīga no tā, kurš ir izdarījis noziegumu. Tādēļ Nirnbergas tribunāla secinājumi par nacistiskās Vācijas noziegumiem līdzīgos apstākļos ir attiecināmi arī uz PSRS nodarījumiem pret Baltijas valstīm.

Un, nobeidzot jautājumu par Baltijas valstu "brīvprātīgu iestāšanos" PSRS, ir vērts pieminēt vēl vienu dokumentu. 1948. gadā Padomju informācijas birojs pie PSRS Ministru padomes publicēja "Vēsturisku izziņu "Vēstures viltotāji". Šis dokuments bija padomju atbilde ASV Valsts departamenta kopā ar Lielbritānijas un Francijas ārlietu ministrijām izdotajam nacistu diplomātu dokumentu krājumam "Nacistu–padomju attiecības 1939.–1941. g.". Lūk, kā šajā oficiālajā PSRS Ministru padomes dokumentā attēloti 1940. gada notikumi. "1940. g. 12. martā tika parakstīts Padomju–somu miera līgums. Līdz ar to bija uzlabotas PSRS aizstāvēšanas iespējas pret hitlerisko agresiju ziemeļos, Ļeņingradas rajonā, atbīdot aizsardzības līniju par 150 kilometriem uz ziemeļiem no Ļeņingradas, ieskaitot Viborgu. Taču tas nenozīmēja, ka ir nobeigta "austrumu" frontes noformēšana no Baltijas līdz Melnajai jūrai. Pakti ar Baltijas valstīm bija noslēgti, bet tur vēl nebija padomju karaspēka, kas spētu nodrošināt aizsardzību. Moldāvija un Bukovina bija formāli pievienotas PSRS, bet arī tur nebija padomju karaspēka, kas spētu nodrošināt aizsardzību.

1940. g. jūnijā padomju karaspēks ieņēma Igauniju, Latviju un Lietuvu. Tā paša gada 27. jūnijā padomju karaspēks ieņēma (*vstupiļi*) Bukovinu un Moldāviju, ko Rumānija bija atrāvusi no PSRS pēc Oktobra revolūcijas."[14]

Kā redzams, šajā dokumentā nav absurdo apgalvojumu, ka Baltijas valstis pārkāpušas ar PSRS noslēgtos paktus, uz ko atsaucas PSRS savos 1940. gada ultimātos. Nav arī atsauces uz Baltijas tautu "kvēlo vēlmi" iestāties PSRS. Vienkārši paskaidrots, ka PSRS karaspēks ieņēma Baltijas valstis, jo to prasīja PSRS aizsardzības (vai tikai? – *G.Z.*) intereses. Un viss. Par to, ka šīm valstīm kā starptautisko tiesību subjektiem būtu arī kādas tiesības un intereses, šis dokuments, protams, klusē.

---

[13] *Latvijas Vēstnesis*, 1999. g. 5. maijs, 2. lpp.

[14] "Фальсификаторы истории" (Историческая справка), ОГИЗ Госполитиздат, 1948, 63. lpp.

Neapšaubāmi, pats svarīgākais visu trīs Baltijas valstu deklarācijās bija neatkarības pasludināšana.

Lietuvas Akts to formulēja šādi: "Paužot tautas gribu, Lietuvas Republikas Augstākā Padome nolemj un svinīgi paziņo, ka tiek atjaunota 1940. gadā svešas varas pārtrauktās Lietuvas valsts suverēnās varas darbība."[15]

Savukārt Igaunijas Lēmumā teikts: "(..) atzīst par nelikumīgu PSR Savienības valsts varu Igaunijā no tās nodibināšanas brīža un pasludina Igaunijas Republikas atjaunošanas sākumu (*restitutio ad integrum*)." (*Autora tulkojums.*) Vienlaikus Lēmums pasludināja pārejas periodu, kas nobeigsies ar IR valsts varas konstitucionālo orgānu izveidošanu.

Latvijas Deklarācijā "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" pati neatkarības pasludināšana izteikta citādā formā: "Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā. Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir Latvijas Republika, saīsināti – Latvija." Līdzīgi Igaunijai, arī Latvija noteica LR valsts varas *de facto* atjaunošanai pārejas periodu, kurš beidzas ar LR Saeimas sasaukšanu.

Kā redzams, būtiskākā atšķirība starp Lietuvas, no vienas puses, un Igaunijas un Latvijas dokumentiem, no otras puses, izpaudās apstāklī, ka Lietuva pasludināja valsti uzreiz par neatkarīgu, turpretī Igaunija un Latvija noteica pārejas periodu. Šo atšķirību neapšaubāmi diktēja situācijas dažādība šajās zemēs. Kā zināms, Lietuvā nelietuviešu procents bija daudz zemāks nekā Igaunijā un it sevišķi Latvijā. Tas, protams, noteica arī neatkarības pretinieku spēku šajās republikās. Arī valdošās Komunistiskās partijas pozīcijas bija atšķirīgas. Ja Lietuvā Aļģirda Brazauska vadībā Komunistiskā partija aktīvi atbalstīja neatkarības tendences, tad Latvijā partijas vadība galvenokārt spēja novērst asinsizliešanu un bloķēt ultrareakcionāros spēkus, uz ko norāda arī Juris Dreifelds[16]. Neapšaubāmi, Igaunijas un Latvijas nostāju zināmā mērā ietekmēja arī Maskavas visai asā reakcija uz Lietuvas aktu.

No juridiskā viedokļa pārejas periods bija viegli saprotams un izskaidrojams, jo praktiski konstitūciju darbību pilnībā atjaunot nevarēja, kamēr nebija izveidotas tajās noteiktās valsts institūcijas.

Taču patiesība bija nedaudz citāda. Kā norāda E. Levits: "Noteikums par pārejas periodu parādījās pašās deklarācijas izstrādes procesa beigās. Tas īsti neiederējās visā deklarācijas kontekstā. Tam par paraugu bija Igaunijas 1990. gada 30. marta likumā par Igaunijas valstisko statusu noteiktais pārejas periods. Kā jau teikts, šim noteikumam bija vairāk diplomātisks raksturs, lai neizraisītu pārlieku lielu spriedzi attiecībās ar Maskavu."[17] Līdzīgās domās ir arī R. Apsītis: "No vienas puses, šāds pārejas periods bija vajadzīgs arī tāpēc, lai sagatavotu brīvas un demokrātiskas Saeimas vēlēšanas, taču, no otras puses, šo "pārejas

[15] *Padomju Jaunatne*, 1990. g. 12. marts.

[16] Juris Dreifelds. *Latvia in transition.* Cambridge University Press, 62.–66. lpp.

[17] *Latvijas valsts atjaunošana 1986. – 1993.* Rīga, 1998. 230. lpp.

periodu" daudzi saprata kā pakāpenisku atbrīvošanos no PSRS virsvaras, kā pāreju no dozētās neatkarības "uz pilnīgu neatkarību."[18] Teikto apstiprina arī fakts, ka augusta puča laikā AP 1991. g. 21. augustā pieņēma Konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu, ar kuru Deklarācijas 5. punktu atzina par spēkā neesošu, lai gan šajā pantā minētais nosacījums – Saeimas sasaukšana – nebija iestājies.

14. maijā, desmit dienas pēc Latvijas neatkarības deklarācijas pieņemšanas, sekoja Maskavas reakcija. Gorbačovs pasludināja Deklarāciju par spēkā neesošu, kā esošu pretrunā ar PSRS un Latvijas PSR konstitūcijām. Neatgriežoties pie jautājuma par Latvijas "brīvprātīgo iestāšanos" PSRS, būtu jāpiemetina, ka daudzi padomju valststiesībnieki ar lepnumu vienmēr uzsvēra, ka atšķirībā no buržuāziskajām federācijām PSRS piešķir savienotajām republikām tiesības brīvi izstāties no PSRS. Šīs tiesības pasludināja PSRS Konstitūcijas 72. pants. Arī PSRS 1936. gada Konstitūcijas 17. p. noteica, ka "katrai savienotai republikai nodrošināta tiesība brīvi izstāties no PSRS". Domāju, ka tiem, kas šīs tiesības ierakstīja PSRS Konstitūcijā, pat prātā nenāca, ka kāda republika varētu iedrošināties izstāties no PSRS. Lai glābtu situāciju, 1990. gadā PSRS pieņēma likumu, kas regulēja izstāšanās kārtību. Likums noteica tik sarežģītu procedūru, ka tauta to nosauca par "neizstāšanās likumu". Galu galā, lai izstātos, republikai bija jāsaņem arī PSRS parlamenta vairākuma piekrišana. Kā norādīja šo rindu autors savā intervijā Amerikāņu advokātu asociācijas žurnālam 1991. gada janvārī: "¿is likums nebija Latvijai saistošs, jo federālā konstitūcija secesijas tiesības piešķira bez nosacījumiem."[19] Bez tam PSRS Konstitūcijas 76. panta otrā daļa noteica, ka "izņemot PSRS Konstitūcijas 73. pantā minētos jautājumus, savienotā republika patstāvīgi realizē valsts varu savā teritorijā", tātad savienotā republika patstāvīgi realizē arī izstāšanās tiesības. Līdz ar to paša Gorbačova paziņojums, ka Latvijas, tāpat kā Lietuvas un Igaunijas, neatkarības deklarācijas ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju, faktiski bija pretrunā ar to pašu PSRS Konstitūciju.

Latvijas Deklarācijā uzsvērts, ka Latvija veidos savas attiecības ar PSRS saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920. gada 11. augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Noteikts sarunām ar PSRS izveidot valdības komisiju.

Lai gan Igaunijas Lēmumā par šo jautājumu nekas nav teikts, Igaunijas februāra deklarācijā ir norādīts uz Tartu miera līguma nepārtrauktu spēkā esamību. Vienlaikus deklarācijā pilnsapulce vēršas pie PSRS AP ar priekšlikumu uzsākt sarunas par Igaunijas valsts neatkarības atjaunošanu. Igaunijas deklarācijā ir norādīts, ka pilnsapulce vēršas "pie Apvienoto Nāciju Organizācijas, pie Helsinku Drošības un Sadarbības sanāksmes dalībniekiem, pie visu valstu

[18] *Latvijas Vēstnesis*, 1999. g. 5. maijs, 2. lpp.

[19] "Danger on the right" by Stephanie B.Golberg, The Lawyers magazine *ABA Journal*, May 1991, 71. lpp.

valdībām un pie visas pasaules sabiedrības ar aicinājumu izprast un atbalstīt mūsu likumīgās prasības, mūsu pašsaprotamās tiesības atgūt mums vardarbīgi atņemto likumīgo vietu neatkarīgo valstu saimē, kurai mēs 70 gadus esam morāli un *de iure* piederējuši".

Neraugoties uz Baltijas valstu centieniem noregulēt attiecības ar Maskavu, oficiāli PSRS attieksme pret Baltijas valstu neatkarību bija krasi negatīva. Šajā ziņā raksturīga ir PSRS Augstākās Tiesas nostāja, kura pieņēma pat speciālu lēmumu par šo rindu autoru, kurš atteicās piedalīties PSRS Augstākās Tiesas Plēnuma darbā.

Baltijas valstu neatkarības dokumenti bija ne tikai neatkarības deklarācijas, bet arī konstitūciju saturoši likumdošanas akti. Sevišķi spēcīga šajā ziņā ir Latvijas Deklarācija. Tajā, tāpat kā Lietuvas Likumā, ir uzsvērts, ka tiek atjaunota Satversmes darbība. Vienlaikus Latvijas Satversmes darbība tika apturēta, izņemot 1., 2., 3. un 6. pantu. Analogi arī Lietuva noteica, ka tiek apturēta 1938. gada 12. maija Konstitūcijas to nodaļu un pantu darbība, kas regulē Republikas prezidenta, Seima, Valsts padomes un Valsts kontroles darbību. Tiesa, Igaunijas dokumentos par Igaunijas Konstitūcijas atjaunošanu nekas netika teikts.

Dažādi tika vērtēts, runājot R. Apsīša vārdiem, "konstitucionālais kūlenis"[20], kad Deklarācija atjaunoja Satversmes darbību un vienlaikus to apturēja. Manuprāt, šis risinājums bija pareizs. Ja jau mēs atjaunojām neatkarību, nevis izveidojām jaunu valsti, tad gluži loģiski mēs atjaunojām arī šīs valsts konstitūcijas darbību. Tajā pašā laikā Satversme praktiski nebija piemērojama, izņemot minētos 4 pantus, jo tajā laikā nebija ne Valsts prezidenta, ne Saeimas, ne Ministru kabineta. Deklarācija likumdošanas varu piešķīra jaunievēlētajai Latvijas Augstākajai Padomei un saglabāja Latvijas PSR Konstitūciju un citus likumdošanas aktus, ciktāl tie nerunāja pretī Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantam. Arī Lietuvas Akts noteica, ka Lietuvas Republikas AP kā suverēnās varas paudēja sāk visā pilnībā realizēt valsts suverenitāti. Latvijas AP un tās funkcijas stiprā mērā atgādināja 1920. gadā ievēlēto Latvijas Satversmes sapulci, protams, ar to atšķirību, ka Satversmes Sapulces galvenais uzdevums bija izstrādāt valsts Satversmi. Tiesa, Latvijas Deklarācijas 7. pants arī noteica, ka ir jāizveido komisija, lai izstrādātu LR Satversmes jaunu redakciju. Diemžēl šo uzdevumu ne AP, ne Saeima nav veikusi. Igaunija un Lietuva, kuru neatkarības dokumentos šāda uzdevuma nebija, kā zināms, ir pieņēmušas jaunas, modernas demokrātiskas konstitūcijas.

Līdzīgi Satversmes Sapulces priekšsēdētājam, AP priekšsēdētājs pildīja arī valsts galvas pienākumus. Satversmes Sapulces pieredze deva pamatu izcilajam Latvijas konstitucionālo tiesību speciālistam K. Dišleram savā laikā pat apšaubīt Valsts prezidenta institūcijas nepieciešamību Latvijā. [21]

---

[20] *Latvijas Vēstnesis*, 1999.g. 5. maijs, 2. lpp.

[21] K. Dišlers. *Raksti par Latvijas Republikas Satversmi.* Valsts akciju sabiedrība "TNA", 1998, 24.–25. lpp.

Latvijas Deklarācija (6. p.) noregulēja arī likumdošanas jautājumu, nosakot, ka pārejas periodā ir jāpiemēro likumdošanas akti, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojās Latvijas teritorijā, ciktāl tie nebija pretrunā ar LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu, vienlaikus piešķirot likumdošanas tiesības AP. Līdz ar to tika izslēgts likumdošanas vakuums un nodrošināts pakāpenisks likumdošanas process, kura mērķis bija nomainīt padomju likumus ar neatkarīgās Latvijas likumiem. Līdzīgu problēmu risināja Lietuvas Likums. Šis Likums, pirmkārt, pārtrauca Lietuvas PSR un PSRS Konstitūciju darbību, kā arī PSRS likumdošanas pamatu un citu PSRS likumu darbību Lietuvas Republikas teritorijā; otrkārt, atjaunoja Lietuvas 1938. gada 12. maija Konstitūcijas darbību, apturot to daļu un pantu darbību, kas attiecās uz Prezidentu, Seimu, Valsts padomi un Valsts kontroli; treškārt, noteica, ka Konstitūcijas atjaunošana neatjauno Lietuvas Republikas likumu darbību, kas bija spēkā līdz 1940. g. 15. jūnijam. No teiktā izriet, ka Lietuvā saglabāja savu spēku Lietuvas PSR likumi. Kas attiecās uz konstitucionālo likumdošanu, tad jāsecina, ka radās zināms vakuums, jo Lietuvas PSR Konstitūcijas darbība tika pārtraukta, bet Lietuvas Republikas Konstitūcijas darbība daļēji tika apturēta.

Latvijas Deklarācijā atšķirībā no Lietuvas nekas nav teikts par PSRS Konstitūcijas darbību Latvijas teritorijā. Taču, ņemot vērā, ka Deklarācija, pirmkārt, atjaunoja LR Satversmes darbību (3. p.) un, otrkārt, pasludināja par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. g. 21. jūlija pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" (2. p.), turpmāka PSRS Konstitūcijas darbība Latvijā būtu uzskatāma par juridiski nepamatotu un neloģisku.

Mazliet citāds bija PSRS likumu statuss. Ja Lietuvas Likumā bija strikti noteikts, ka PSRS likumu darbība tika pārtraukta, tad Latvijas Deklarācija tieši par PSRS likumiem nesaka neko. Latvijas Deklarācijas 6. p. ir teikts: "uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot (..) citus likumdošanas aktus, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu".

Tātad ar minēto atrunu PSRS likumi arī pēc Deklarācijas pieņemšanas varēja tikt piemēroti. Patiesības labad gan jāsaka, ka PSRS likumi kā tādi arī pirms Deklarācijas pieņemšanas tika piemēroti visai reti. Gandrīz visas tā saucamās Vissavienības normas bija inkorporētas Latvijas PSR likumos. Tā tas bija krimināltiesībās, civiltiesībās, darba tiesībās, ģimenes tiesībās utt., kur šīs Vissavienības normas bija iekļautas republikas kodeksos. Bez tam ir jāņem vērā, ka Latvijas PSR AP 1989. g. 28. jūlija Deklarācijas par Latvijas valsts Suverenitāti 5. pantā ir noteikts: "Latvijas PSR teritorijā tiek atzīta Latvijas PSR likumu augstākā vara. PSRS likumi Latvijas teritorijā stājas spēkā tikai pēc tam, kad tos ratificējis Latvijas PSR augstākais valsts varas orgāns."[22]

[22] *LPSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1989. g., nr. 32, 864. lpp.

Kas attiecās uz Igaunijas neatkarības jautājumā pieņemtajiem diviem dokumentiem, tad tiem ir galvenokārt politisks un starptautisko tiesību akta raksturs, bet tajos nav valsts iekšējo konstitucionālo tiesību normu.

Interesanti, ka Latvijas Deklarācijā vienīgajā no Baltijas valstīm ir jau pieminēta tāda valsts institūcija kā Konstitucionālā tiesa (6. p.): "Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa." Taisnības labad jāsaka, ka jau LPSR Konstitūcijas 1989. g. 11. novembra labojumos bija paredzēta Konstitucionālā tiesa. Atšķirībā no PSRS, kas izveidoja Konstitucionālās tiesas surogātu, kuru nosauca par Konstitucionālo komiteju, Latvija bija nolēmusi radīt īstu Konstitucionālo tiesu. Šo rindu autora vadībā strādāja darba grupa, kuras uzdevums bija izstrādāt Likuma par Konstitucionālo tiesu projektu. Taču pretēji Deklarācijā teiktajam jaunievēlētā AP pie šī jautājuma vairs neatgriezās.

No tiesiskā viedokļa ļoti svarīga ir arī Latvijas Deklarācijas 1. panta 1. daļa: "Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām." Pie tam jāatzīmē, ka vienlaikus ar minēto Deklarāciju AP pieņēma vēl arī "Deklarāciju par Latvijas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos". Ar to Latvija deklarēja, ka tā pievienojas 51 starptautisko tiesību aktam. Abas šīs deklarācijas deva tiesisku pamatu starptautisko tiesību normu piemērošanai Latvijā. Šajā sakarā der atgādināt, ka Latvijas AT plēnums 1991. g. 11. martā pieņēma lēmumu Nr. 1 "Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību"[23], kurā izskaidroja, kā Latvijā piemērojami ANO Ģenerālās Asamblejas 1985. g. 13. decembrī akceptētie "Tiesu neatkarības pamatprincipi", kuri ietilpa to starptautisko tiesību aktu sarakstā, kam Latvija pievienojusies.

Visas trīs valstis savās neatkarības deklarācijās izteica rūpes ne tikai par pamatnācijām, bet arī garantēja tiesības visiem šo valstu iedzīvotājiem, ieskaitot minoritātes. Tā, Lietuvas Aktā ir uzsvērts, ka Lietuvas valsts garantē cilvēka, pilsoņa un nacionālo minoritāšu tiesības. Igaunijas Lēmumā savukārt ir norādīts, ka Igaunijas PSR AP izstrādā pārejas perioda valsts pārvaldes pagaidu kārtību, tajā ietverot tiesiskas garantijas visiem valsts iedzīvotājiem neatkarīgi no to tautības. Latvijas Deklarācija šajā ziņā ir vispilnīgākā un konkrētākā. Tās 8. p. noteikts: "Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību." Līdz ar to Deklarācija ievēroja Latvijas valsts tapšanas tradīcijas. Šeit der atcerēties un vienam otram arī atgādināt, ka 1918. g. 18. novembrī jaunās Latvijas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis savas pirmās runas nobeigumā teica: "Pie

[23] *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990.–1995.*, Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 12.–17. lpp.

šī darba varēs ņemt dalību visi Latvijas pilsoņi, un visi varēs baudīt labumus, kas saistīti ar mūsu neatkarību. Visi pilsoņi, bez tautības izšķirības, aicināti palīdzēt, jo visu tautību tiesības būs Latvijā nodrošinātas. Tā būs demokrātiska taisnības valsts, kurā nedrīkst būt vietas ne apspiešanai, ne netaisnībai."[24]

No juridiskā viedokļa Latvijas Deklarācija ir jāvērtē kā konstitūciju saturošs likumdošanas akts. Tā bija spēkā no tās pieņemšanas brīža, un tai bija ne tikai politiski deklaratīvs raksturs, bet arī valsts pamatlikuma juridiskais spēks. Laika gaitā atsevišķi Deklarācijas panti zaudēja savu spēku, un nozīmi (4., 5., 6. p.). Neapšaubāmi, arī šodien nav zaudējuši ne savu spēku ne nozīmi Deklarācijas preambula, tās 1., 2., 3. un 9. p. Problemātisks pēc Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas ir 8. p. spēks. Sabiedrībā ir dažādi viedokļi jautājumā par to, vai mums ir vajadzīga jauna, mūsdienīga, eiropeiska Satversme vai jāsaglabā jau esošā, to laiku pa laikam remontējot. Tādēļ arī 7. p. būtu, no šodienas pozīcijām raugoties, jāizdiskutē un jo augstākā līmenī, jo labāk. Tāpat mūsu juristiem būtu arī vērts padomāt par to vietu, kādu šodien Latvijas likumdošanas aktu hierarhijā ieņem Deklarācija.

Nobeidzot jautājumu par Baltijas valstu neatkarības deklarāciju juridiskajiem aspektiem, jānorāda, ka Baltija valstu priekšā bija divi ceļi: pirmais – ar vienpusēju aktu pasludināt savu neatkarību; otrais – pasludināt neatkarību, nosakot pārejas periodu, kurā sarunu ceļā ar PSRS vadību soli pa solim sasniegt savu mērķi – pilnīgu neatkarību. Atkarībā no konkrētās situācijas valstī Lietuva izraudzījās pirmo ceļu, Igaunija uzmanīgāk, Latvija krasāk aizgāja pa otru ceļu. Galu galā vēsture parādīja, ka abi ceļi noveda pie viena un tā paša galamērķa – pilnīgas neatkarības, pie tam tikpat kā bez asinsizliešanas.[25]

Baltijas valstu neatkarības deklarācijas nepalika nepamanītas plašākai starptautiskajai sabiedrībai. Visvairāk šī problēma uztrauca Maskavu, un tā nebija vienaldzīga arī Vašingtonai. Šajā ziņā sevišķi interesanta ir grāmata, kuru sarakstījuši Maikls Bešloss un Stroubs Talbots.[26] Pēdējais jau ilgus gadus tiek uzskatīts par lielāko bijušās Padomju Savienības un Krievijas speciālistu ASV ārpolitiķu aprindās. Talbots ir personīgs prezidenta Klintona paziņa un studiju biedrs; studējot Oksfordā, viņi dzīvoja vienā istabā. Jau tajos laikos Talbots interesējās par PSRS, par Krieviju, studēja krievu valodu. Viņš tulkoja angļu valodā Hruščova memuārus. Pašlaik Talbots ir ASV valsts sekretāres Madlēnas Olbraitas vietnieks. Šo autoru rīcībā bija gan oficiālā, gan neoficiālā informācija par to, kā Baltijas notikumi atspoguļojās ASV, PSRS un šo superlielvalstu savstarpējās attiecībās. Kā pirmo vērā ņemamo notikumu autori

[24] *Latvijas valsts pasludināšana 1918. gada 18. novembrī*. Rīgā: Madris, 1990, 114. lpp.

[25] Šajā jautājumā skat.: Anatol Lieven. *The Baltic Revolution, Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence*. Yale University Press, New Haven and London, 233.–243. lpp.

[26] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott. *At the Highest Levels, The inside Story of the End of the Cold War*. Warner Books, London, 1994.

min 1989. g. 18. augustu, kad Gorbačova tuvākais padomnieks Aleksandrs Jakovļevs nepārprotami nosodīja 1939. gada Hitlera-Staļina paktu, kas noveda pie Latvijas, Lietuvas un Igaunijas aneksijas. Taču viņš lika saprast, ka Kremlis Baltijas republikas uzskata par Padomju Savienības sastāvdaļu, tāpat kā pārējās divpadsmit republikas, un neatstāja nekādas šaubas, ka padomju valdība apspiedīs jebkuru mēģinājumu izstāties no PSRS. Četras dienas vēlāk Lietuvas parlaments pasludināja padomju aneksiju par nelikumīgu. Domādami, ka Kremļa griba vājinās, Baltijas nacionālisti gribēja izdarīt strauju spiedienu, lai iegūtu cik iespējams plašāku neatkarību. Secesionistu organizācijas aizstāvēja tiesības būt brīviem no Maskavas. Miljons cilvēku izveidoja ļaužu ķēdi (..), kas savienoja trīs Baltijas galvaspilsētas Tallinu, Rīgu un Viļņu. Baltija un Kremlis atradās uz kolīzijas ceļa.[27]

1989. g. 21. septembrī notika Ševardnadzes vizīte Baltajā namā. Apspriežot notikušo sarunu ar Skoukroftu, prezidents Bušs izteicās: "Ir kārdinoši teikt: vai nebūtu skaisti, ja Padomju impērija sabruktu? Bet vai tas ir reāli un būtu gudri?" Uz to Skoukrofts atbildēja: ja Savienotās valstis iedrošinātu secesionistus, tas varētu izsaukt nežēlīgu apspiešanu un mainītu centrālās valdības raksturu, padarot to autoritārāku un militāristiskāku. Ja dažas padomju republikas izstātos, Savienotajām Valstīm vēl arvien būtu jārēķinās ar Krieviju, kas būtu dziļi naidīga Rietumiem, apbruņota ar divdesmit pieciem tūkstošiem kodollādiņu un spējīga radīt milzumu problēmu visā pasaulē.[28]

Tajā pašā vakarā Eduards Ševardnadze kopā ar Beikeru izlidoja ciemos pie Beikera uz Vaiomingas štatu. Vaiomingas gubernators Sulivans pasniedza abiem ārlietu ministriem slavenās Stetsona firmas kovboju platmales. Interesanti piezīmēt, ka gubernatora palīgi centās noskaidrot PSRS vēstniecībā kāds ir Ševardnadzes galvas lielums, taču neveiksmīgi. Galu galā viņi to saņēma no CIP (tas izrādījās 7 ½). Visā četru stundu ilgā lidojuma laikā risinājās intensīvas sarunas. Tajās daudz tika runāts par Baltiju. Ševardnadze vēlreiz atkārtoja to pašu, ko bija teicis Beikeram tā paša gada jūlijā, tiekoties Parīzē: "Ja mums būs jāapspiež iekšējie disidenti ar spēku, tās būs *perestroikas* beigas." Ševardnadze arī apgalvoja, ka nevienā no Baltijas republikām vairākums nevēlas izstāties no PSRS. Uz to Beikers atbildēja: ja jau jūs esat tik pārliecināti, kādēļ gan nesarīkot referendumu izstāšanās jautājumā; ja jums nebūs taisnība, tad "atlaidiet Baltiju". Jums būs labāk, ja blakus būs "trīs mazas Somijas". Taču Ševardnadze uzskatīja, ka par Baltijas neatkarību nevar būt ne runas, ka Gorbačovs grib, lai Baltija būtu "perestroikas laboratorija". Ševardnadze domāja – ja nekrievu republikās vairs neeksistēs padomju varas represīvie aspekti, tās gribēs palikt federācijas sastāvā.[29]

---

27 Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 101. lpp.

28 Ibid, 109. lpp.

29 Ibid, 110.–111. lpp.

1989. gada 2.–3. decembrī notika Buša – Gorbačova Maltas samits, slikto laika apstākļu dēļ to jokojot sauca par *seasick summit* – jūrasslimības samitu. Lai gan abiem līderiem bija pietiekoši daudz risināmu problēmu, otrajā dienā viņi apsprieda Baltijas jautājumu. Kā raksta autori, atlaiduši savus padomdevējus, Bušs un Gorbačovs ķērās pie vissvarīgākā un potenciāli visekplozīvākā dienaskārtības jautājuma – pie Baltijas valstu likteņa.

Bušs bija pārliecināts, ka šis jautājums preses konferencē tiks izvirzīts. Sarunas gaitā Gorbačovs norādīja, ka Kremlis ir noskaņots izvairīties no represijām, cik vien tas ir iespējams, ka spēka pielietošana būtu *perestroikas* beigas, ka Kremlis meklē jebkuru sadarbības formu ar Baltijas valstīm, taču tas nepieļaus vienpusēju Baltijas izstāšanos no Padomju Savienības. Bušs, izvēlēdamies ļoti uzmanīgi savus izteicienus un būdams pārliecināts par sarunas konfidencialitāti, atgādināja Gorbačovam, ka četrdesmit deviņu gadu laikā Savienotās Valstis nekad nav atzinušas Baltija valstu aneksiju un nekad nav atteikušās no vēlēšanās redzēt Baltijas valstis neatkarīgas. Taču vienlaikus Bušs norādīja, ka ir gatavs atbildēt uz "jūsu pozīcijas augstsirdību", – ar to Bušs saprata Gorbačova solījumu nelietot spēku pret Baltiju. Tālāk Bušs norādīja: ja padomju centrālā vara izraisīs vardarbību Baltijā, tas savukārt radīs Savienotajās Valstīs pretpadomju jūtu ugunsvētru (*firestorm*), bet, ja Gorbačovs savu vārdu turēs un novērsīs vardarbību, ASV valdība atbildēs ar atturību šajā jautājumā. "Mēs negribam jums radīt lielas problēmas", norādīja Bušs. Līdz ar to Gorbačovs saprata, ka Bušs neizdarīs nekādu spiedienu jautājumā par Baltijas valstu neatkarību un, kamēr padomju tanki netiks ievesti, ASV prezidents savam padomju kolēģim neradīs nekādas raizes. Kā norāda grāmatas autori, ja šī saruna būtu tajā laikā kļuvusi pasaulei zināma, "labējie" Amerikā būtu sacēluši troksni, ka prezidents slepeni pārdevis Baltijas valstis. Taču šī saruna sabiedrībai palika nezināma.[30]

Lietuvas neatkarības pasludināšana laika ziņā sakrita ar citu svarīgu notikumu Maskavā. Gorbačovs kļuva par pirmo (un arī pēdējo) PSRS prezidentu. Piektdien, 16. Martā, Gorbačovs pieņēma savu pirmo lēmumu, būdams jaunā kvalitātē. Tas bija ass ultimāts Vītautam Landsberģim – līdz pirmdienai atcelt neatkarības deklarāciju. Landsberģis paziņoja Lietuvas parlamentam, ka nepiekāpsies. Viņš lūdza Rietumvalstu politisku un morālu atbalstu. Pat Gorbačova konservatīvais sāncensis Jegors Ļigačovs teica, ka šis jautājums ir jāatrisina ar politiskiem līdzekļiem. Šeit tanki nepalīdzēs. Tajā laikā Maskavā bija ieradies bijušais ASV Apvienotās štābu komitejas priekšsēdētājs admirālis Viljams Krouvs, kuram bija neoficiālas sarunas ar PSRS aizsardzības ministru Dmitriju Jazovu. Jazovs neslēpa, ka ir militārie komandieri, kuri ir gatavi ievest Lietuvā tankus. Padomju armija ir gatava sagraut Lietuvu, teicis Jazovs. Viņš arī piebildis: ja viena republika izstāsies, ar Gorbačovu ir cauri. Un, ja viņš lietos spēku, lai to nepieļautu, arī ar viņu būs cauri. Gorbačovs saņēma

[30] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 163.–164. lpp.

dažādus padomus. Politiķi ieteica aprobežoties ar politiskiem līdzekļiem, militārie padomnieki ieteica militāros līdzekļus. Grāmatas autori norāda, ka Gorbačovs, kā parasti, mainīja savu kursu: vienā minūtē vienā virzienā, otrā minūtē – otrā virzienā, spēlēdams gandrīz vienlaikus gan labo, gan slikto policistu. Taču viņš atcerējās arī Bušam Maltā doto solījumu.[31]

20. martā, t.i., dienu pēc tam, kad bija notecējis Gorbačova ultimāts Lietuvai, Beikers ar Ševardnadzi tikās Vindhukā, Namībijā. Uz Beikera jautājumu, ko PSRS domā darīt ar Lietuvu, Ševardnadze atbildēja, ka "mēs spēku nepielietosim. Mēs uzsāksim sarunas ar Lietuvas līderiem. Taču viņiem ir jākļūst nopietnākiem sakarā ar radušās situācijas realitātēm." Beikers vēlreiz atkārtoja, ka amerikāņu – padomju attiecības būs atkarīgas no notikumiem Lietuvā. "Ja jūs lietosiet spēku vai piespiedu līdzekļus, būs visu veidu konsekvences. Mēs tās nevarēsim kontrolēt. Uz to Ševardnadze teica: "Mēs esam ievērojuši jūsu publisko paziņojumu nianses, un mēs tās augsti vērtējam." Beikers atbildēja: "Mēs nevaram turpināt šīs nianses mūžīgi. Ja jūs pastiprināsiet spiedienu, mēs to neatbalstīsim." Savukārt Ševardnadze izskaidroja, ka "padomju militāristi ir ieņēmuši stingru pozīciju attiecībā uz Lietuvu. Tā kā viņi bija izslēgti no lēmumu pieņemšanas par Vāciju un Austrumeiropu, KGB, ģenerāļi un daudzi partijas līderi tagad ar lielu emocionalitāti pieprasa, lai Baltijas jautājumā nebūtu piekāpšanās."

Tajā laikā Amerikā senatori un kongresmeņi pieprasīja nekavējošu Lietuvas diplomātisku atzīšanu, bet Skoukrofts no Baltā nama brīdināja PSRS vēstnieku Dubiņinu, ka prezidents var atcelt jūnijā ieplānoto samitu ar Gorbačovu, ja Kremlis lietos spēku pret Lietuvu. Savukārt Maskavā Gorbačovs saviem padomniekiem skaidroja, ka viņš ir pateicīgs Bušam par to, ka tas ir atteicies pacelt amerikāņu nosodījuma temperatūru. Rietumu kritika apgrūtinātu viņam ieturēt viduscelu starp nacionālistiem un stingrā kursa piekritējiem Maskavā.

21. martā Gorbačovs, izmantodams savu prezidenta varu, uzdeva Lietuvas iedzīvotājiem "nodot ieročus". Tajā pašā laikā ASV Senātā senators Džess Helms pieprasīja, lai ASV atzīst Lietuvu. Kā Kremlis, tā Baltais nams atviegloti nopūtās, uzzinājuši, ka rezolūcija ar 59 balsīm pret 36 ir noraidīta.[32]

22. martā preses konferencē prezidents Bušs atkārtoja, ka Savienotās Valstis nekad nav atzinušas Lietuvas aneksiju. Taču tūdaļ arī piebilda, ka dzīvē pastāv noteiktas realitātes un lietuviešiem ir jāved sarunas ar padomju valdību.[33]

Nākošajā dienā padomju desantnieki ieņēma Komunistiskās partijas ēku Viļņā.

26. martā Gorbačovs Kremlī pieņēma senatoru Edvardu Kenediju. Kenedijs Gorbačovam jautāja, kādos apstākļos Padomju Savienība lietos pret Lietuvu spēku. Uz to Gorbačovs atbildēja, ka tikai tad, kad vardarbība apdraudēs citu

31 Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 195. lpp.

32 Ibid, 199. lpp.

33 Ibid, 199. lpp.

dzīvības. Līdz ar to Gorbačovs gribēja radīt iespaidu, ka paši lietuvieši ir tie, kas rada vardarbības draudus. Gorbačovs arī nosauca Lietuvas neatkarības deklarāciju par "galma apvērsumu". Patiesībā Lietuvas vadītāji un tauta bija pilnīgi miermīlīgi un deklarāciju atbalstīja gan parlaments, gan visa Lietuva. Kenedijs brīdināja Gorbačovu par "lielo risku", kas apdraud amerikāņu–padomju attiecības, ja Viļņā būs vēl viens "Tjaņaņmeņas laukums". (Savu pilnīgu Baltijas stāvokļa izpratni un atbalstu Baltijai Edvards Kenedijs pauda arī šo rindu autoram 1991. gada janvāra dienās Vašingtonā.) Savukārt Gorbačovs atbildēja Kenedijam, ka viņš vēlas konflikta miermīlīgu atrisinājumu, bet arī piebilda, ka Lietuva ir "iekšēja lieta". Tālāk viņš teica: "Jūs nezināt, zem kāda spiediena es atrodos. Daudzi no mūsu vadības ir tādās domās, ka spēks ir jālieto nekavējoši".

Vairākās sarunās ar saviem padomniekiem Bušs atgādināja Ungārijas 1956. gada notikumus un prezidentu Dvaitu Eizenhaueru šajā sakarā. "Es nebūšu prezidents, kurš rada tautām maldīgu iespaidu, ka tās saņems palīdzību ja sacelsies."[34]

Skoukrofts, lasot telegrammas par Kenedija un admirāļa Krouva sarunām Maskavā, bija pārsteigts, ka Gorbačovs turēja atklātu lēmumu par spēka lietošanu. Radās iespaids, ka padomju līderis ir izlēmis iet kopā ar tiem, kuri grib inscenēt vardarbīgu incidentu, lai to izmantotu par ieganstu un ievestu padomju karaspēku Viļņā.

Privātās sarunās Skoukrofts pauda viedokli, ka "amerikāņi nevar darīt vairāk kā vēlēt baltiešiem labu, jo no ASV nacionālo interešu viedokļa "likme bija daudz augstāka", – ar to jāsaprot, ka amerikāņi baidījās Baltijas dēļ sabojāt ASV–PSRS attiecības, kas varētu novest pie jauna Aukstā kara.

(Gan Bušs, gan Skoukrofts bija tajās domās, ka oficiālā PSRS kritika Lietuvas jautājumā ir jāsamazina, bet savas bažas ir jāizsaka Gorbačovam personīgi un konfidenciāli. – *G.Z.*)

28. martā telefona sarunā Bušs un Mārgarete Tečere vienojās, ka tālāks publisks spiediens uz Gorbačovu "nebūs produktīvs".[35]

29. martā, pēc tam, kad Kenedijs personīgi bija informējis Bušu par savām sarunām ar Gorbačovu, Bušs nosūtīja Gorbačovam privātu vēstuli. Šajā vēstulē Bušs uzsvēra, ka nevēlas padarīt Gorbačova dilemmu smagāku. Tomēr tagad tas no paša Gorbačova atkarīgs, vai pildīt savu Maltas solījumu un izkliedēt sasprindzinājumu situācijā, kas, šķiet, ar katru dienu kļūst eksplozīvāka.

ASV vēstnieks Maskavā Džeks Metloks bija ceļā uz Vašingtonu, kad Beikers viņam pavēlēja nekavējoties atgriezties Maskavā un personīgi sekot prezidenta vēstulei. Bez tam Metlokam bija arī jāizseko, kā risinās priekšlikums, ka PSRS varētu atrisināt Baltijas problēmu, sarīkojot plebiscītu par neatkarību.[36]

---

[34] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 200.–201. lpp.

[35] Ibid, 202. lpp.

[36] Ibid.

31. martā Gorbačovs ierosināja uzsākt sarunas ar Landsberģi, ja Lietuvas Neatkarības deklarāciju atcels. Landsberģis atbildēja, ka atcelt deklarāciju ir gan juridiski, gan morāli neiespējams. Lietuvas parlamenta prezidijs atbildēja, ka ir gatavs sarunām jebkurā līmenī.

3. aprīlī Vašingtonā ieradās Ševardnadze, lai apspriestu ar Beikeru nākošā samita jautājumus. Beikers jautāja Ševardnadzem, vai Padomju valdība būtu gatava uzsākt nopietnu dialogu un atcelt sankcijas pret Lietuvu, ja tā nevis atceltu, bet atliktu deklarācijas izpildi. Ševardnadze atbildēja, ka lietuvieši tā vai tā nāks uz sarunām, ka Lietuvas vadībā ir šķelšanās. Beikers savu priekšlikumu nosūtīja Landsberģim. Taču Landsberģis bija nelokāms. Viņaprāt, deklarācijas apturēšana nozīmētu, ka Lietuvai ir jāievēro padomju likumi. Taču viņš piebilda: ja Padomju Savienība piekristu "pagaidu" apturēšanai, tas varētu būt ceļš problēmu atrisināšanai.

Bija radusies īpatnēja situācija, kurā Buša administrācija bija kļuvusi par starpnieku Maskavas un Viļņas attiecībās. Gorbačovs atšķirībā no agrākās PSRS nostājas, kas to būtu kvalificējusi kā "iejaukšanos iekšējās lietās", pret to neiebilda. Viņš saprata, ka Landsberģis vairāk klausīs, ko saka Vašingtona nekā Maskava, un viņš arī domāja, ka Bušs ir vairāk viņa nekā Landsberģa pusē.[37]

Aprīļa vidū Maskava paziņoja, ka Lietuvai ir jāpārtrauc pieņemt likumus, kas pārkāpj PSRS Konstitūciju. Ja tas netiks izpildīts 48 stundu laikā, tiks uzsākta ekonomiska blokāde. Uzzinājis par ultimātu, Beikers pa telefonu brīdināja Ševardnadzi, ka ekonomiskā blokāde apdraudēs amerikāņu–padomju tirdzniecības sarunas.[38]

17. aprīlī Kremlis informēja Viļņu: ja Maskavas prasība netiks izpildīta 24 stundu laikā, gāzes padeve un naftas piegādes Lietuvai tiks pārtrauktas. Tajā pašā vakarā Bušs sasauca uz sanāksmi Beikeru un savus tuvākos padomniekus. Viņi nolēma: ja blokāde tiks izvesta, ASV samazinās tirdzniecības kontaktus ar Maskavu, ieskaitot projektējamo tirdzniecības līgumu, kas, kā norādīja Beikers, "vairāk interesē viņus nekā mūs". Nākošajā dienā Beikers piezvanīja Ševardnadzem un pateica, ka Buša valdībai arī ir pacietības "limiti".[39]

Gorbačovs savukārt uzskatīja, ka viņš var piegriezt ekonomiskā spiediena skrūves, kamēr nepieļauj asinsizliešanu. Kremlis lika priekšā Landsberģim atlikt Neatkarības deklarāciju uz diviem gadiem, lai varētu uzsākt sarunas. Tajā pašā laikā ekonomiskā blokāde, kas attiecās uz ļoti plašu preču klāstu, darbojās pilnā sparā.

21. aprīlī Eiropas Kopienas ārlietu ministri Dublinā aicināja Maskavu atcelt blokādi, bet, ņemot vērā "prezidenta Gorbačova grūto stāvokli", atteica atbalstīt Viļņu, sūtot tai nepieciešamo palīdzību.[40]

---

37 Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 203.–204. lpp.

38 Ibid, 204. lpp.

39 Ibid, 205. lpp.

40 Ibid, 206. lpp.

23. aprīlī Bušs sasauca Nacionālās drošības padomes sēdi Baltijas jautājumā. Beikers paziņoja, ka neviena no divdesmit ASV sabiedrotajām valstīm nav par soda sankciju lietošanu pret Maskavu. Bušs piekrita. Nākošajā dienā kāds novērotājs rakstīja: "Viņš baidījās aizdedzināt sērkociņu gāzes piepildītā telpā." Vienlaikus prezidents lika paziņot Gorbačovam, ka ASV neapstiprinās sagatavoto ASV–PSRS tirdzniecības līgumu, ja līdz Vašingtonas samitam Baltijas krīze nebūs atrisināta.[41]

Viļņā Landsberģis paziņoja, ka Padomju Savienība žņaudz Lietuvu kā žņaudzējčūska boa un ka Lietuva ir kļuvusi par "jaunas Minhenes upuri". Šis paziņojums mazināja Buša simpātijas pret Landsberģi.[42]

Bušs nosūtīja Gorbačovam vēl vienu privātu vēstuli, brīdinādams, ka Lietuvas krīze iznīcinās tirdzniecības līgumu. Tas nenozīmē, ka Bušs neatbalstītu arī turpmāk *perestroiku*, bet tas vienkārši atspoguļo politisko realitāti.[43]

26. aprīlī Fransuā Miterāns un Helmūts Kols nosūtīja Landsberģim vēstuli, kurā mudināja atlikt neatkarības deklarēšanu un uzsākt sarunas ar Maskavu. Bušs ieteica saviem kolēģiem rakstīt vēstuli. Amerikāņu instruētā Kazimiera Prunskiene atbalstīja Kola–Miterāna priekšlikumu. Tas Rietumos paaugstināja viņas reputāciju kā saprātīgāku alternatīvu Landsberģim.[44]

1. maijā ASV Senāts ar 73 balsīm pret 24 nolēma neatbalstīt ASV labvēlību tirdzniecībā ar PSRS, līdz embargo pret Lietuvu tiks atcelts un uzsāktas sarunas.

Likdams saprast, kuram Lietuvas līderim Bušs dod priekšroku, viņš uzaicināja uz Balto namu Prunskieni, tajā pašā laikā neatbildot uz Landsberģa vēstuli.

Tomēr tas, kā Prunskieni pieņēma Baltajā namā, maz atgādināja valsts vadītājas pieņemšanu. Kad 3. maijā Prunskienes linkolns piebrauca pie Baltā nama vārtiem, izrādījās, ka iebraukšanu aizšķērsoja smagā automašīna. Prunskienei bija jāizkāpj no automašīnas, jāuzrāda sargam sava sarkanā padomju pase, jāatļauj apskatīt viņas rokassomiņas saturu un jāiziet caur metāldetektoru. Prunskienes brālis, kurš viņu pavadīja, vispār netika ielaists un bija spiests gaidīt otrā ielas pusē Lafaijeta parkā. Vēlāk gan Baltā nama ierēdņi centās izskaidrot, ka vārti esot bijuši sabojāti. Patiesībā šī pieņemšana stipri atgādināja veidu, kā Baltajā namā pieņēma Jeļcinu 1989. gada septembrī. Lai gan Bušs uzskatīja Prunskieni par pieņemamāku nekā Landsberģi, viņš nealka pieņemt Padomju Savienības opozīcijas līderus. Tomēr, atšķirībā no Jeļcina, Prunskieni pieņēma Ovālajā kabinetā. Viņa atvainojās Bušam par Landsberģa "otru Minheni". Viņa arī piedāvāja atlikt pilnīgu neatkarības realizāciju līdz 1992. gadam, ja sarunas ar Maskavu noritētu konstruktīvi. Bušs savukārt pateicās viņai par pacietību un tālredzību.[45]

---

41 Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 206. lpp.

42 Ibid.

43 Ibid.

44 Ibid, 206.–207. lpp.

45 Ibid.

4. maijā, dienā, kad Latvija deklarēja neatkarību, Beikers tikās ar Ševardnadzi Bonnā. Apspriežot Lietuvas jautājumu, Ševardnadze aizrādīja: "Tikai pateicoties attiecībām, kuras jūs un es esam izveidojuši, mēs esam gatavi šo jautājumu apspriest. Citā laikā un ar citām valstīm mēs teiktu, ka tas ir iekšējs jautājums." Un tālāk: "Es un Gorbačovs esam zem nopietna spiediena. Mums ir nepieciešams ilgāks laiks Lietuvas jautājumam. Mums jābūt pacietīgiem. Mēs nevaram lietot spēku. Mēs atradīsim politisku risinājumu." Uz to Beikers piezīmēja: " Mēs esam dzirdējuši jūs runājam par dialogu, bet neesam redzējuši ne mazākās pazīmes par to." Bet Ševardnadze atbildēja: "Lietuvai ir jāsper pirmais solis." Savukārt Beikers norādīja: "Jūsu problēma ir, ka viņi netic, ka jūs viņiem sekosiet. Jūsu interesēs ir viņus pārliecināt."

Kad nākošajā dienā viņi tikās atkal, Beikers brīdināja Ševardnadzi, ka, tā kā Maskavas un Viļņas konfrontācija turpinās, būs ļoti grūti parakstīt tirdzniecības līgumu Vašingtonā. Pie esošās ekonomiskās blokādes panākt, ka Kongress šo līgumu ratificēs, "būs grūti, pat neiespējami".

Uzskatot, ka Beikers blefo, Ševardnadze atbildēja: "Mēs nebūsim priecīgi, ja nebūs tirdzniecības līguma, bet tā nebūs traģēdija. Mums līguma nebija agrāk. Mēs to nedramatizēsim. Ja jūs to nevarat panākt, tad nevarat. Tas būs mūsu attiecību stāvokļa simbols, bet mēs to nevaram pārspēlēt."[46]

Kā norāda amerikāņu autori, "Baltijas krīze vēlreiz apēnoja sarunas (ASV–PSRS. – *G.Z.*). 11. aprīlī Igaunijas parlaments aizliedza iesaukt Padomju armijā Igaunijas pilsoņus. 4. maijā Latvijas parlaments pasludināja neatkarību no Padomju Savienības. Gorbačovs izmisīgi mēģināja nepieļaut, ka arī pārējās divas Baltijas valstis izslīd no viņa rokām, pat solot atslābināt saites ar Maskavu, ja vien tās paliktu padomju konfederācijas sastāvā. Bet, kad kļuva skaidrs, ka arī Latvija un Igaunija bija apņēmušās būt pilnīgi neatkarīgas tāpat kā Lietuva, Gorbačovs raidīja savus zibeņus arī pret tām, pasludinot šīs darbības par spēkā neesošām un draudot ar ekonomiskām sankcijām.[47] Beikers atkal atgādināja Ševardnadzem: "Es gribu jums atgādināt, ko teicu Bonnā, – būs grūti parakstīt tirdzniecības līgumu, ja nebūs pozitīvu pārmaiņu Baltijā." Uz to Ševardnadze atteica: "Atcerieties, ko es teicu. Ja jūs nevarat parakstīt, mēs jūs nespiedīsim to darīt." Viņš atzina, ka līdz ar notikumiem Igaunijā un Latvijā situācija ir mainījusies, un piebilda: "Pajautājiet Gorbačovam!"[48]

18. maijā Beikers tikās ar Gorbačovu Kremlī. Šķita, ka jautājumā par Baltiju padomju līderis ir pozitīvāk noskaņots nekā agrāk. Dienu iepriekš viņš bija ticies ar Prunskieni. No vienas puses, tā bija it kā atbilde amerikāņu aicinājumam uz "dialogu" un, no otras puses, vēlme izmantot saspīlējumu starp viņu un Landsberģi. Gorbačovs stāstīja Beikeram: "Man bija laba saruna ar Prunskienes kundzi. Viņa dosies atpakaļ uz savu parlamentu, lai pierunātu atlikt

[46] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 209. lpp.

[47] Ibid, 210. lpp.

[48] Ibid.

Neatkarības deklarāciju. Es ceru, viņa to dabūs cauri." Beikers atgādināja Gorbačovam, ka viņam un Bušam nav daudz "telpas manevrēšanai." Kamēr Kremlis īsteno spiediena taktiku pret Baltiju, ASV – PSRS tirdzniecības līgums ir pakļauts riskam. Gorbačovs izskaidroja, ka viņi grib "mainīt ultimātu (..) Es domāju, neatkarība ir viņu kļūda, bet mēs netaisāmies viņus no tās atturēt (..) Mēs kopā ar lietuviešiem izstrādāsim tādu statusu, kādu viņi grib." Taču tūdaļ pat viņš norādīja, ka viņam ir pienākums pret krieviem Baltijā, kuri viņam ir jāaizstāv.[49]

1990. g. 30. maija vakarā Gorbačova reaktīvais laineris nosēdās Endrūsas (Andrews) gaisa kara bāzē. Pirms Gorbačova ierašanās prezidents bija rūpīgi sagatavojis samita jautājumus, Gorbačova vizītes saturu. Jau ilgi pirms samita bija skaidrs, ka Baltijas krīzes dēļ paredzētā Gorbačova runa Kongresa abu palātu kopsēdē nenotiks. Oficiālā ASV pozīcija bija tāda, ka jānormalizē ekonomiskās attiecības ar PSRS. Bija paredzēts, ka varētu piešķirt PSRS vislielākās labvēlības statusu tirdzniecībā (MFN), ja PSRS pieņem likumus, kas atļauj tās pilsoņiem brīvi emigrēt. Kongress kopā ar Bušu un Beikeru saistīja tirdzniecības līguma parakstīšanu ar ekonomisko sankciju atcelšanu pret Lietuvu. Dažas dienas pirms Gorbačova vizītes Beikers noskaidroja, ka emigrācijas likuma pieņemšana ir atlikta, bet Viļņas ekonomiskā blokāde turpinās.

Pēc Beikera norādījuma, viņa vietnieks Eiropas jautājumos piezvanīja Bessmertniham (tajā laikā PSRS vēstnieks ASV. – *G.Z.*) un informēja, ka šajā samitā tirdzniecības līgumu neparakstīs. Padomju diplomāti neveikli atbildēja, ka viņi tādā gadījumā atteiksies no amerikāņu graudu piegādes līguma, kas interesē amerikāņu fermerus. Amerikāņi par šo draudu paraustīja plecus, jo PSRS ar tās pastāvīgajām lauksaimniecības krīzēm graudu imports bija vairāk vajadzīgs nekā amerikāņiem padomju tirgus.

31. maijā Baltā nama Ovālajā kabinetā Bušs tikās ar Gorbačovu *tete-a-tete*. Bušs izskaidroja Gorbačovam, ka jautājumā par tirdzniecības līgumu viņa rokas būs saistītas, līdz PSRS nebūs pieņemts emigrācijas likums. Pat tad viņam būs ļoti grūti pārliecināt Senātu ratificēt līgumu, ja Kremlis neatvieglos sankcijas pret Lietuvu. Gorbačovs atbildēja, ka viņš to vēl nevar izdarīt, jo tas iedrošinātu secesionistus un satracinātu viņa paša stingrās līnijas piekritējus. Taču, atgādinādams savu Maltas solījumu, viņš atkārtoja, ka nedomā lietot spēku pret Baltijas valstīm.

Beikers atsevišķi tikās ar Ševardnadzi. Kad Beikers iepazīstināja Ševerdnadzi ar līgumiem, kas parakstāmi samita laikā, Ševardnadze šajā sarakstā neatrada tirdzniecības līgumu. Beikers paskaidroja: kā viņš teicis jau Bonnā un Maskavā, būs grūti šo līgumu sūtīt uz Kongresu, ja jūs negrozīsiet situāciju Lietuvā. Gandrīz vai lūdzot Ševardnadze teica: "Man ir jums jāsaka, ka mums tas ir ļoti svarīgi – noslēgt šo līgumu šajā samitā. Kā gan citādi lai mēs to izskaidrojam mūsu ļaudīm, kad atgriezīsimies Maskavā?" Beikers nekad

[49] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 211. lpp.

nebija redzējis Ševardnadzi tik emocionālu. Beikers atbildēja ļoti sausi: "Es nesaprotu, kāpēc gan jūs nevarat izskaidrot, ka Lietuvas notikumu aspektā ASV nevar līgumu noslēgt." Ševardnadze kā noslēpumu paskaidroja Beikeram, ka Gorbačovam ir kaut kas jāparāda mājās, lai apliecinātu viņa pozīcijas Rietumos, un turpināja: "Es reti ar jums esmu runājis kā šodien, bet ir sevišķi svarīgi, lai līgums būtu." Nekad agrāk Ševardnadze nebija izrādījis, cik ļoti Gorbačovs bija atkarīgs no Buša labvēlības un atbalsta.[50]

Otrā rītā padomju vēstniecībā notika Gorbačova oficiālas brokastis ar 12 ASV Kongresa līderiem. Atbildot uz senatora Džordža Mičela (*Mitchel*) jautājumu par ekonomiskajām attiecībām, Gorbačovs nesavaldījās: "Kas mums ir jādara, lai mums piešķirtu MFN? Varbūt ieviest prezidenta pārvaldi Baltijā un izšaut vismaz dažas lodes?" Drīz pēc šīm brokastīm Gorbačovs ieradās Baltajā namā. Bušs, kurš bija noskatījies brokastis ar kongresmeņiem pa televīziju, paskaidroja Gorbačovam, ka ir izpētījis iespēju parakstīt tirdzniecības līgumu. Viņš uzsvēra, ka būtu ļoti grūti panākt, lai Kongress to apstiprina bez miermīlīga Lietuvas situācijas atrisinājuma.[51]

Tās pašas dienas pēcpusdienā bija paredzēta to līgumu parakstīšana, kurus bija iespējams parakstīt. Visu pēcpusdienu Buša ekonomiskie padomnieki pieprasīja normalizēt ekonomiskās attiecības ar Maskavu, cik ātri vien iespējams.

Viņa politiskie padomnieki tajā pašā laikā iebilda pret jebkādu soli, ko varētu interpretēt kā labvēlību vai kā apbalvojumu Gorbačovam laikā, kad viņš turpina terorizēt Baltiju. Ševardnadzes emocionālā lūguma iespaidots, tajā pašā pēcpusdienā Beikers telefonsarunā ieteica Bušam tomēr parakstīt tirdzniecības līgumu. Bušs piekrita ar nosacījumu, ka Gorbačovs vēlreiz apsola atrisināt Baltijas krīzi ar miermīlīgu dialogu, nevis lietojot spēku. Buša lēmums tika pieņemts tik vēlu, ka nevienam neienāca prātā līguma tekstu atvest uz Balto namu. Speciāls kurjers tika aizsūtīts pēc tā uz Tirdzniecības ministriju. Pirms ieiet Austrumu zālē, kur bija jāparaksta līgumi, Gorbačovs jautāja Bušam: "Vai mēs parakstīsim tirdzniecības līgumu?" Bušs atbildēja: "Jā." Gorbačovs smaidīja platu smaidu un teica: "Tas tiešām man ir svarīgi." Bušs tūlīt brīdināja Gorbačovu, ka viņš nosūtīs līgumu uz Kongresu nepiešķirt MFN statusu, līdz netiks pieņemts emigrācijas likums un atcelta Lietuvas blokāde. Gorbačovs lūdza nesaistīt līgumu ar Lietuvu, jo tas stingrās līnijas piekritēju acīs mājās var parādīt viņa vājumu un atkarību no ārienes. Ar lielu nepatiku Bušs tomēr šim lūgumam piekrita.[52]

Kad Gorbačovs un padomju delegācija jau bija atpakaļceļā, Bušs teica saviem padomniekiem: "Es domāju, ka es nostiprināju savas personīgās attiecības ar Gorbačovu, bet es negribu šajā ziņā pārcensties." Kā norāda Bešloss un Talbots, Bušs zināja, ka turpmākajos mēnešos viņa iespējas ietekmēt Gorbačovu var

[50] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 217.–218. lpp.

[51] Ibid, 221.–222. lpp.

[52] Ibid, 223. lpp.

kritiski pieaugt, it sevišķi viņa iespēja panākt, ka viņš nedos stingrās līnijas piekritējiem vaļu Baltijā. Tajā pašā laikā samits atklāja dažus simptomus, ka Gorbačovs var sākt zaudēt iespaidu pat starp saviem tuvākajiem palīgiem. Ja Gorbačova kontrole pār notikumiem sāktu samazināties, Buša iespaids uz viņu sāktu zaudēt politisko vērtību. Tādēļ labāk nepārcensties attiecībās vai arī pārāk nepaļauties uz tām – tāds ir amerikāņu politikas instruments.[53]

Protams, no mūsu viedokļa raugoties, ASV nostāja var likties pārāk neizlēmīga; mums būtu patīkamāk, ja ASV nekavējoties būtu atzinušas Baltijas valstu neatkarību un tādējādi nodemonstrējušas visai pasaulei savu nostāju Baltijas jautājumā. Taču šeit jāņem vērā, ka ASV ārpolitikas un, protams, arī ASV–PSRS attiecību pamatā vienmēr ir bijušas ASV nacionālās intereses. Šīs intereses prasīja saglabāt normālas attiecības ar otru superlielvalsti – līdz zobiem apbruņoto PSRS. Tās prasīja neatgriezties pie Aukstā kara. ASV–PSRS attiecību uzlabošanās ievērojamā mērā bija notikusi, pateicoties Gorbačova ārpolitikai un iekšpolitikai. Tādēļ ASV interesēs nebija vājināt Gorbačova pozīcijas valsts iekšienē. Amerikā ir arī ne mazums politiķu, kuriem notikumi Eiropā šķiet mazsvarīgi, kuri uzskata, ka ASV nav jāiejaucas Eiropas notikumos. Un tomēr, kā redzams no Bešlosa un Talbota stāstījuma, šajā Baltijas valstīm tik svarīgajā laikā jebkurā ASV–PSRS valstsvīru tikšanās reizē Baltijas jautājums vienmēr tika apspriests, lai gan viņiem bija ne mazums citu pasaules nozīmes problēmu, ko risināt. Amerikas ārpolitikas samērā uzmanīgo taktiku Baltijas jautājumā noteica divi galvenie faktori: nevēlēšanās pasliktināt ASV–PSRS attiecības un bažas, ka pārāk krasa un kategoriska ASV nostāja var izsaukt gluži pretēju PSRS reakciju, pat asinsizliešanu.

Kā zināms, notikumi risinājās tālāk, vēl bija 1991. gada janvāris un augusts, kad mūsu cerības bija visai reāli un nopietni apdraudētas. Taču neatkarības deklarācijas pavēra ceļu uz patieso neatkarību. Pagāja tikai nedaudz vairāk nekā gads, un Baltijas valstis jau atzina visa pasaule, ieskaitot Krieviju un arī PSRS.

Var jautāt – kāpēc mēs atguvām savu neatkarību tieši 1990.gadā, ne agrāk, ne vēlāk? Manuprāt, to nosacīja trīs vienlīdz svarīgi faktori.

Pirmkārt, Baltijas tautu brīvības mīlestība, pašaizliedzība, enerģija, drosme un pats galvenais – šo tautu iekšējā un ārējā vienotība.

Otrkārt, izdevīgā situācija PSRS. Bez Gorbačova un viņa *perestroikas* nekas tamlīdzīgs nebūtu iespējams.

Treškārt, labvēlīgā starptautiskā situācija. Aukstais karš bija beidzies, ASV – PSRS attiecības bija normalizējušās. Starptautiskā sabiedrība un vispirms ASV spēja ietekmēt procesus, kas notika Padomju Savienībā.

Interesanti, ka būtībā šie paši trīs faktori – brīvības mīlestība, revolūcija Krievijā, Pirmā pasaules kara beigas – radīja iespēju Baltijas tautām proklamēt savu neatkarību arī 1918. gadā.

[53] Michael R. Beschloss and Strobe Talbott, *opus cit.*, 228. lpp.

Bija vēl viens apstāklis, kas vienoja 1918. g. 18. novembri un 1990. g. 4. maiju. Abos gadījumos latviešu tauta pasludināja savu neatkarību apstākļos, kad valsti bija okupējušas tai svešas un naidīgas varas. Par 18. novembri Kārlis Skalbe teica tā: "Kas gan Latvija šinī brīdī? Tā ir tikai zvērests un solījums. Latviju izglābs tie, kas viņai solījušies." [54]

Taču bija arī viena varbūt nebūtiska, bet simboliska atšķirība. Kā raksta 1918. g. 18. novembra aculiecinieki, pēc valsts proklamēšanas tās dalībnieki gāja mājās pa tumšajām un drūmajām, vācu žandarmu apsargātajām, latviešiem vēl nedraudzīgajām Rīgas ielām. 1990. g. 4. maijā Rīgā bija zila debess un spīdēja saule. Pēc Neatkarības deklarācijas balsojuma deputāti, viesi, mēs visi, kas tur toreiz bijām, spontāni gājām uz Daugavmalu, kur mūs sagaidīja tūkstoši rīdzinieku, izņemot deputātu saujiņu, kas tautas izsvilpti izlavījās pa blakus durvīm.

Lūk, kā šo notikumu apraksta neieinteresēts liecinieks Anatols Līvens: "Pēc Deklarācijas līderi devās uz Daugavas krastmalu, kur, krasā atšķirībā no Lietuvas, milzīgs pūlis, vairāki desmiti tūkstoši cilvēku, sapulcējās, lai to nosvinētu. Atstājot šo mītiņu, toreiz vispopulārāko personu, Latvijas Tautas frontes priekšsēdētāju Daini Īvānu, tauta burtiski bombardēja ar apsveikumiem un gandrīz apraka ziedu kalnos." [55]

Par autoru

Gvido Zemrībo – dz. 1932. g. Beidzis Latvijas Valsts universitāti ar izcilību 1956. g. Pirmais atjaunotās Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs (1990–1994), Latvijas vēstnieks Dānijā un Islandē (1994–1998), Centrālās vēlēšanu komisijas loceklis 5. Saeimas vēlēšanās. Piešķirta augstākā tiesneša kvalifikācijas klase (1991. g.), vēstnieka diplomātiskais rangs (1994. g.), Dannebroga ordeņa Pirmās klases komandors (Dānija). LVU, vēlāk Latvijas Universitātes mācību spēks (1960–1994) Civilprocesā un Rietumvalstu salīdzinošajās konstitucionālajās tiesībās. Darba grupas priekšsēdētājs, kas izstrādāja Likumu par tiesu varu un Civilprocesa likuma projektu (līdz 1994. g.). Piedalījies daudzos starptautiskos semināros un konferencēs ASV, Dānijā, Zviedrijā, Francijā, Nīderlandē, Vācijā, Norvēģijā, Itālijā, Spānijā. Daudzu juridisku publikāciju autors. Pašlaik zvērināts advokāts un Latvijas Policijas akadēmijas viesprofesors.

---

[54] Kārlis Skalbe, *Mazās piezīmes*, R.: Zvaigzne ABC, 1999, 11. lpp.

[55] Anatol Lieven, *Opus cit.*, 243. lpp.

Arvīds Anušausks (Viļņa)

1990. gada 11. marta Akts par Lietuvas neatkarības atjaunošanu

Akts par Lietuvas neatkarības atjaunošanu, kuru 1990. gada 11. martā pasludināja Lietuvas Augstākā Padome, iezīmēja skaidru robežu, no kuras sākās Lietuvas atjaunošana. Šo rīcību ļoti ietekmēja dažāda ranga personas, politiskie spēki, Mihaila Gorbačova iekšpolitika un viss starptautisko notikumu komplekss.

Padomju sistēma turējās uz pāris balstiem: vienīgo un valdošo Padomju Savienības Komunistisko partiju (PSKP), kurai piederēja likumdevējas un izpildvaras monopols, kas pamatojās uz nomenklatūras sistēmu, un represīvajām struktūrām (pirmām kārtām padomju slepenpoliciju – Valsts drošības komiteju (VDK)), kuras kontrolēja sabiedrību un piespieda to izpildīt PSKP gribu. Ņemot vērā Lietuvas sabiedrībā 1987. un it īpaši 1988. gadā plaši izplatīto apņēmību atjaunot valstisko neatkarību, oficiālās padomju varas institūcijas (vispirms Lietuvas Komunistiskā partija (LKP) un VDK) gatavojās šādai situācijai un kādu laiku saskaņoja savu rīcību. Tomēr nebūtu pareizi apgalvot, ka uzreiz tika radīts modelis sistēmai, kas spētu novērst Lietuvas valstiskuma atjaunošanu. Tomēr tā galvenās sastāvdaļas – LKP, VDK un padomju varu atbalstošās organizācijas – jau 1988. gada sākumā uzsāka darbību pret Lietuvas neatkarības atbalstītājiem. Šajā cīņā tika likts lietā viss veco dažādo paņēmienu arsenāls. Tikai pēc 1990. gada 11. marta laida darbā jaunus politiskos, propagandas, militāros un ekonomiskos ietekmēšanas līdzekļus – tādus kā autonomijas veicināšana, nāciju sadalīšana, spēka struktūru (kā VDK, Padomju armijas) uzturēšana Lietuvā, Lietuvas valsts institūcijām paralēlu iestāžu dibināšana, ekonomiskās un finansu blokādes noteikšana līdztekus ar pretvalstisku organizāciju atbalstīšanu, un visbeidzot – valsts apvērsuma organizēšana.

Sākot ar 1988. gadu, par Maskavas galveno uzdevumu kļuva padomju varas kontroles noturēšana pār neatkarību alkstošo Lietuvu, īpaši pēc tam, kad bija nodibināts jauns politiskais spēks – Lietuvas Pārbūves kustība (Sajūdis). PSRS varas sviras bija represīvās, tiesu un militārās struktūras – VDK, Iekšlietu ministrija, Prokuratūra, Padomju armija. Starp citu, Padomju armijai, Iekšlietu ministrijai un Prokuratūrai 1988.–1989. gadā nebija īstas ietekmes uz politisko situāciju Lietuvā, vai arī to ietekme bija netieša. Tikai ar VDK palīdzību tika

veikti daži mēģinājumi ietekmēt politisko situāciju Lietuvā vai vismaz savākt visu nepieciešamo informāciju politisko lēmumu pieņemšanai. Sāka meklēt rīcības un ietekmes paņēmienus nolūkā izolēt Lietuvu no Rietumu valstīm un tādējādi, balstoties uz Gorbačova reformu (*perestroikas*) propagandu un populāriem lozungiem, izdzēst no to apziņas jautājumu par Baltijas valstu aneksiju.

Tomēr pēc pirmajiem Sajūža un Brīvības līgas (*Laisves Lyga*) masu mītiņiem, vēl pirms kārtējās *Melnās lentes dienas* (23. augusta) atzīmēšanas, VDK Lietuvas nodaļas vadītājs E. Eismunts atzina realitāti, ka VDK ir zaudējusi spēju pagriezt procesa attīstību Lietuvā tai noderīgā virzienā: "(..) kļuva skaidrs, ka emigrantu organizācijas vairāk biedrojas ar inteliģences un radošajām savienībām, kolektīviem un akadēmiskajiem institūtiem. Tas ir, tās ietekmē Lietuvas Republikas atsevišķas personas, radošo un akadēmisko sabiedrību sev noderīgā virzienā, izlieto savu ietekmi, lai radītu "likumīgo opozīciju" pēc poļu un čehu modeļa."[1]

Pēc tam kad 1988. gada 28. septembrī tika izklīdināts Brīvības līgas mītiņš, Sajūža vadoņi sāka izvirzīt LKP daudz stingrākas prasības. Viļņas katedrāle tika atdota ticīgajiem, un tika legalizēti nacionālie simboli. Šie pasākumi vēl vairāk nostiprināja Sajūža politisko autoritāti.

1988. gada rudenī VDK vadītāji sāka apspriest plānus par Sajūža iegrožošanu vai pat aizliegšanu nolūkā paturēt šo kustību Gorbačova *perestroikas* robežās un tā atturēt to no vēl radikālākas rīcības. "(..) ASV administrācija, tiecoties saglabāt labas attiecības ar PSRS un atbalstot M. S. Gorbačova pārbūves politiku, nespers nekādus soļus, ja mēs aizliegsim Sajūdi vai jebkuru citu neformālu grupu (..)" apstiprināja E. Eismunts savā slepenajā ziņojumā LKP CK.[2] Šajā laikā VDK jau zināja ASV Valsts departamenta 1988. gada decembra prognozi: "(..) par spīti krīzei Igaunijā, dažiem noteikumiem, kas parādījušies Lietuvā un Latvijā, ASV administrācijai, iezīmējot tuvākajā laikā tās attiecības ar PSRS, jāņem vērā liela politiskās situācijas pasliktināšanās iespēja šajās Baltijas valstīs. Var tikt atklāts jautājums par to aiziešanu no Padomju Savienības." ASV valsts sekretāra īpašais palīgs Pols Goubls (*Goble*), runājot par Lietuvā pirmo reizi atklāti svinēto Neatkarības dienu – 16. februāri (šajā dienā 1989. gadā Sajūža Seima Deklarācijā tika iekļauta cīņa par politisko neatkarību), uzsvēra, ka "akciju mērogs un spiediens Lietuvā sasniedzis tādu pakāpi, kad Gorbačovs un viņa komanda saņem ļoti skaidras prasības piešķirt Lietuvai pilnīgu suverenitāti (..)"[3] Pēc viņa domām, var būt, ka

[1] E. Eismunta 1988. gada 16. augusta vēstule LKP CK par emigrācijas uzskatiem attiecībā uz procesiem, kuri attīstās PSRS. Lietuvas Republikas Speciālais arhīvs (turpmāk — LYA), K-1 f., 49. apr., 237. l., 54. — 55. lp.

[2] *Ibid*, 150. lp.

[3] VDK PGU 19. nodaļas priekinieka pulkve¸a Marcinkus 1989. gada 21. februāra šifrētā telegramma pulkvedim V. Karinauskam „Par Vaiingtonas reakciju uz 16. februāra notikumiem Lietuvā", *ibid*, 97. — 99. lp.

"Gorbačovs ievedīs armiju Igaunijā un Lietuvā, lai apspiestu nevēlamo procesu". Ja tas notiktu, ASV administrācija būs spiesta "apsvērt Gorbačova patiesumu un viņa uzticību atklātumam, tāpat kā viņa spēju aizsargāt cilvēka tiesības".[4]

Jau 1989. gada sākumā tika uzsākta gatavošanās darbībām sevišķos apstākļos. 1989. gada aprīlī VDK Lietuvas nodaļa pirmo reizi organizēja savās struktūrās mācības atbilstoši „pilnai kaujas gatavībai".[5] Tika nolemts koordinēt šīs darbības ar Iekšlietu ministriju saskaņā ar plānu *Meteļ* masu nemieru apspiešanai. Tajā bija noteiktas metodes, kā izolēt „sevišķi bīstamas" personas vai „pretpadomju elementus". Tādas personas, pēc iepriekš sagatavotiem sarakstiem[6], bija jānogādā Lukišķu cietumā Viļņā, kur pret tām bija jāizvirza prokurora apsūdzība[7]. Tas lielā mērā atgādināja 1940. gada apcietināmo sarakstus, kad visi šie apcietināšanas dokumenti tika sagatavoti jau iepriekš. Tagad scenārijs bija diezgan līdzīgs. Pa to laiku, pamatojoties uz mācību plānu, tika nodibināts ārkārtējā stāvokļa štābs un saformēta operatīvā izmeklēšanas grupa. Pēc plāna *Meteļ*, arī VDK tika nodibināta operatīvā grupa. Minētajās mācībās tika modelētas un analizētas „iespējamās nekārtības lidostā, TV centrā"[8] utt. 1989. gada septembrī plāns bija pilnīgi gatavs.[9]

Kad 1988. gada beigās LKP vairs nespēja kontrolēt Sajūdi, padomju drošības struktūras un LKP pielika visas pūles, lai nodibinātu radikālas komunistu, pro-padomju vai īsti pret-lietuviešu organizācijas nolūkā sagraut Sajūdi. Šīm vienībām, attiecīgi ietekmējot lietuviešus un it īpaši starptautisko sabiedrisko domu, bija jākļūst par pretsvaru Sajūdim.

Viena no pirmajām šādām organizācijām bija Sociālistiskā kustība par pārbūvi Lietuvā "Vienybe-Jedinstvo-Jednost" (Solidaritāte), kura tika nodibināta 1988. gada novembrī.[10] Tā apvienoja lielākoties krievu un poļu tautības cilvēkus, kam bija stingri komunistiski uzskati. Viņi protestēja pret lietuviešu valodas pasludināšanu par valsts valodu Lietuvā. Visu 1989. gadu šī organizācija sevišķi nikni uzbruka Valsts valodas likumam un aicināja uz streiku, kā arī dibināt poļu-slāvu autonomiju. Drīz šis veidojums pievienojās jaunnodibinātajai Padomju Savienības Apvienotajai darbaļaužu frontei. Šī Apvienība kopā ar tai piederīgajām Latvijas un Igaunijas interfrontēm koordinēja visas kopīgās pro-padomju akcijas trīs Baltijas valstīs.

1989. gadā LKP iekšienē parādījās konservatīvu uzskatu komunistu grupas. Jau 17. februārī LKP 1. sekretārs A. Brazausks paziņoja, ka "prasības pēc

---

4 *Ibid*, 99. lp.

5 "Republikas VDK uzdevumi, gatavojoties mobilizācijai", *ibid*, 46. apr., 81. l., 17. lp.

6 Lietuvas PSR VDK 5. nodaļas mobilizācijas dokumentu krājums, *ibid*, 2728. l., 5. lp.

7 Lietuvas PSR VDK 5. nodaļas sevišķi svarīgo operatīvo un mobilizācijas pasākumu izpildes kontroles plāns (1987. gada 24. jūlijs), *ibid*, 6. — 21. lp.

8 *Ibid*, 81. l., 18. lp.

9 A. Lekavičius, „Perversmas", *Forumas*, 1991, Vasario 26 — kovo 4 d.

10 Arvydas Kšanavičius, *Lietuvos atgimimo dienoraštis*, Kaunas, 1998, p. 64.

neatkarības – patiešām ekstrēmistisks solis (..) Mums vienmēr ir bijis un būs stingrs uzskats, ka Lietuvai jāveido sava nākotne un jānostiprina sava suverenitāte vienīgi uz federālisma principu pamatiem". LKP CK 17. plēnumā 21. februārī A. Brazausks paziņoja, ka "Lietuva atrodas pavisam tuvu tai robežai, aiz kuras seko ārkārtēja pārvaldes forma un atgriešanās drūmajos pagātnes laikos"[11]. Liela LKP biedru daļa bija neapmierināta par to, ka pret Sajūdi netika veikti radikāli pasākumi. 1989. gada vasarā sāka veidoties vienīgi pretlietuviskas organizācijas. Lielāko Viļņas uzņēmumu komunistiskie vadītāji nodibināja Komiteju padomju varas aizsardzībai Lietuvā. No tā paša gada decembra tā kļuva par pastāvīgi darbojošos organizāciju, kas apvienoja un koordinēja 20 rūpnīcu kompartijas sekretāru darbību.[12]

26. augustā tika publicēts PSKP CK paziņojums "Par politisko situāciju Baltijas republikās". Šajā ultimātā bija teikts: "Nopietnas briesmas draud Baltijas tautām. Tām jāzina, ka to nacionālistiskie līderi grūž tās bezdibenī. Ja nacionālisti sasniegs savus mērķus, tas var radīt katastrofiskas sekas. Var rasties jautājums par pašu šo tautu dzīvotspēju."

Tas bija izšķirīgs brīdis. Pēc Baltijas Padomes uzskata, "(..) tik apvainojošs un demokrātijai bīstams dokuments nekad nav parādījies kopš Staļina laikiem un 1968. gada Čehoslovākijas notikumiem". Organizācijas, kas bija nostājušās pret neatkarības atjaunošanu, aktivizēja savu darbību. Tika izziņota „Komitejas padomju varas glābšanai Lietuvā" dibināšana.

1989. gada 20.-23. decembrī LKP atdalījās no PSKP un izveidoja LKP/PSKP (tā saucamos „platformistus"). Pēc tam pretestība Lietuvas neatkarības atjaunošanai kļuva vēl stiprāka. PSKP CK pieņēma „partijas nacionālo platformu". Vadību kustībai pret Lietuvas neatkarību uzņēmās pagaidu CK pirmais sekretārs M. Burokevičs, ideoloģiskās nodaļas vadītājs J. Jermalavičs un citi.

M. Gorbačovs savas vizītes laikā Lietuvā 1990. gada 11.–13. janvārī uzsvēra nepieciešamību "cik iespējams ātri sagatavot un pieņemt likumu par mehānismu, kā savienotā republika var izstāties no Padomju Savienības". PSKP CK plēnumā 7. februārī viņš konstatēja, ka Lietuvu pārņēmis separātisks noskaņojums.[13]

Pirmajās demokrātiskajās Lietuvas Augstākās Padomes vēlēšanās 1990. g. 24. februārī uzvarēja Sajūdis. Šī uzvara bija par iemeslu tam, ka no PSKP CK ieradās partijas darbinieku grupa, kura ātri sāka ievākt informāciju par situāciju Lietuvā. Šī grupa konstatēja Lietuvā jau acīmredzamo stāvokli: "Jaunievēlētās LPSR AP pirmajā sesijā tiks pieņemts lēmums par neatkarīgas Lietuvas valsts nodibināšanu."[14] Lai aizsteigtos notikumiem priekšā, PSKP CK

[11] A. Kšanavičius, *opus cit.*, p. 86 — 87.

[12] E. Ganusauskas, *Penktoji kolona*, Vilnius, 1996, p. 30.

[13] A. Kšanavičius, *opus cit.*, p. 148.

[14] "PSKP CK slepenie dokumenti", *Lietuvos aidas*, 1991, 11 21.

1990. g. 5. martā apstiprināja rezolūciju „Par neatliekamiem pasākumiem, kas neļautu Lietuvai aiziet no Padomju Savienības". A. Lukjanovam, J. Primakovam un citiem PSKP CK vadošiem darbiniekiem tika uzdots sagatavot PSRS AP paziņojumu jautājumā par gaidāmo Lietuvas neatkarības proklamēšanu. Kā nākamais solis bija paredzēta ārkārtas apspriede par LPSR AP 1990. g. 7. februāra lēmumu "Par 1939. gada Padomju Savienības un Vācijas līgumiem un seku, ko tie radīja Lietuvai, likvidēšanu". Bija arī mēģinājumi bloķēt jebkuru ceļu neatkarības leģitimēšanai saskaņā ar Padomju konstitūciju. To pamatā bija Lietuvas centienu novērtējums kā atdalīšanās no Padomju Savienības, nevis atņemtā valstiskuma atjaunošana. Tāpēc arī 12. martā tika pieņemts lēmums apspriest priekšlikumu Ārkārtas PSRS Tautas Deputātu Kongresam (trešajam pēc kārtas) par PSRS Konstitūcijas 72. panta, kurš nosaka savienotās republikas tiesības izstāties no PSRS, darbības apturēšanu, līdz tiks pieņemts likums par izstāšanās kārtību. Tajā dienā, kad jaunievēlētā Lietuvas AP apstiprināja savu darba kārtību, N. Sļuņkovam bija jānodrošina PSRS MP paziņojuma publikācija par pasākumiem Padomju Savienības pilsoņu un Savienības organizāciju aizsardzībai. Maskava bija nolēmusi veikt šos pasākumu gadījumā, ja Lietuva paziņotu par tās neatkarības atjaunošanu.

Taču visas šīs Maskavas pūles izrādījās veltas. 1990. gada 11. martā Lietuvas parlaments vienbalsīgi nobalsoja par neatkarību. Agrākā Padomju Lietuvas AP nebija kļuvusi par iestādi, kas pilda neatkarīgu politiku, taču tās lēmumi, ko iedvesmoja sabiedrības vairākums, sekmēja varas nodošanu atjaunojamam Seimam, kas ievēlēts demokrātiskās vēlēšanās un pilda neatkarīgā valstiskuma atjaunošanas politiku. VDK Lietuvas nodaļas vadītāji novērtēja šo rīcību kā "padomju sistēmas likvidēšanas un PSRS un LPSR likumu demontāžas sākumu Lietuvā"[15]. Jau 12. martā padomju desantnieku komandiera pirmais vietnieks ģen. Osvalds Pikausks, saskaņā ar Maskavas pilnvaru, sāka veidot plānus valsts varas gāšanai Lietuvā. 15. martā PSRS TDK pieņēma lēmumu, kas pasludināja Lietuvas AP lēmumus par spēkā neesošiem. Pēc Maskavas uzskata, visas Lietuvas darbības bija nelikumīgas. Tam bija jāaktivizē vietējie spēki, kas pretojās Lietuvas valstiskuma atjaunošanai. 1990. gada 20. martā Viļņā notika LKP "uz PSKP platformas" pagaidu CK sanāksme. Tā pieņēma lēmumu lūgt Maskavas atbalstu un aizsardzību. Šī organizācija neatzina Lietuvas neatkarības atjaunošanu un uzsāka darbības, lai destabilizētu situāciju. Tika izstrādāts plāns, kā ar militāru spēku sagrābt kādreizējās LKP ēkas. 21. martā PSRS Prezidents M. Gorbačovs izdeva dekrētu "Par papildu pasākumiem padomju pilsoņu tiesību nodrošināšanai un PSRS suverenitātes aizsardzībai Lietuvas PSRS teritorijā". Šis dekrēts prasīja pastiprināt apsardzību uz PSRS robežas, kas gāja caur Lietuvas teritoriju. Tas arī pieprasīja apturēt brīvprātīgo vienību formēšanu un savākt (konfiscēt) visus šaujamieročus (ieskaitot medību bises), padarīt

[15] Ziņojums PSRS VDK priekšsēdētājam V. Krjučkovam (ne vēlāk kā 1990. g. septembrī), LYA, K-1 f., 46. apr., 1346. l., 5. lp.

stingrāku vīzu un atļauju izsniegšanu.[16] Tā laika PSRS aizsardzības ministrs maršals Dmitrijs Jazovs pat plānoja 23. martā gatavoties ieņemt TV centru.[17] Tomēr tajā reizē viņi aprobežojās tikai ar LKP īpašuma sagrābšanu. Pēc Maskavas uzskata, tas bija iegūts par PSKP līdzekļiem, tāpēc tam jātiek atdotam PSKP kā tās privātīpašumam. Lielākā daļa iepriekšējās LKP ēku, tipogrāfiju un noliktavu tika ieņemta nekavējoties, izmantojot iekšējo karaspēku un desantniekus. Visus padomju propagandas līdzekļus un situācijas destabilizācijas plānus koordinēja Lietuvas Nacionālā glābšanas komiteja[18], kuru 28. aprīlī slepeni bija nodibinājuši M. Burokevičs, J. Jermalavičs un citi LKP/PSKP vadītāji. Šim pašam nolūkam tika nodibināta arī tā saucamā PSRS pilsoņu kustība "LPSR Pilsoņu komiteja" LKP/PSKP sekretāra V. Šveda vadībā.

Kaut arī Lietuvas AP atcēla iesaukumu Padomju armijā un aizliedza kara komisariātu darbību (1990. g. 24. marta likums), Maskava centās saglabāt Lietuvā darbojošos mobilizācijas mehānismu. Šie mēģinājumi atbilda plāniem ar jebkuriem līdzekļiem saglabāt Lietuvā institūcijas, kas bija tieši pakļautas Maskavai. Sakarā ar PSRS Aizsardzības ministrijas pavēli par jauniešu pavasara iesaukumu Lietuvas AP priekšsēdētājs V. Landsberģis 4. aprīlī paziņoja, ka "pilnīgam lietuviešu jauniešu atteikumam dienēt Padomju armijā jākļūst par vēl vienu soli uz Lietuvas neatkarību". Šādas lietuviešu masu akcijas vēl vairāk saasināja konfrontāciju. Ap septiņsimt Lietuvas jauniešu pameta Padomju armiju.[19] Maskava mēģināja atrisināt šo problēmu ar spēku. Jau 27. marta naktī padomju karavīri uzbruka psihoneiroloģiskajai slimnīcai Viļņas priekšpilsētā Naujoji Vilnia. Tur tika sagrābti daži jaunieši, kuri bija atstājuši Padomju armiju pēc tam, kad Lietuva bija pasludinājusi Aktu par tās neatkarības atjaunošanu. Šajā hospitālī viņi bija dabūjuši pagaidu patvērumu.[20] Taču pat militārais spiediens nepalīdzēja sasniegt vajadzīgo mērķi.

Maskava no runām par „savienoto republiku integrācijas pakāpi" ķērās pie ekonomiskās blokādes īstenošanas pret Lietuvu. 13. aprīlī M. Gorbačovs un PSRS MP priekšsēdētājs N. Rižkovs pasludināja Ultimātu. Tas pieprasīja divu dienu laikā atcelt visus pieņemtos likumus un atjaunot iepriekšējo situāciju (stāvokli uz 10. martu). Ultimāts saturēja draudus, ka pretējā gadījumā „tiks apturēta (..) to produktu piegāde, kuri tiek pārdoti ārzemēs par brīvi konvertējamu valūtu"[21]. Šie draudi drīz tika izpildīti — Maskava noteica ekonomisko blokādi. Tika bloķētas svarīgākās degvielas piegādes, apturēti visi ešeloni,

[16] V. Landsbergis. *Laisvės troikimas*, V., 1992, p. 42.

[17] E. Ganusauskas. *opus cit.*, p. 38.

[18] E. Grinys, Skaitomas nuosprendis Sausio 13-osios sąmokslininkams, *Lietuvos aidas*, 1999, Rugpjūčio 24.

[19] Ziņojums PSRS VDK priekšsēdētājam V. Krjučkovam (ne vēlāk kā 1990. g. septembrī), LYA, K-1 f., 46. apr., 1346. l., 5. lp.

[20] V. Landsbergis, *opus cit.*, p. 47., 57.

[21] *Ibid*, p. 70.

kas jau bija piekrauti ar produkciju un izejvielām. Cerēja, ka šīs darbības izsauks Lietuvā sociālos nemierus. Pēc VDK domām, ne vēlāk kā maijā Lietuva bija jau uz katastrofas robežas, kas varētu likt AP atkāpties. Savukārt AP, tiecoties sarunu ceļā atrisināt problēmas, kas radās līdz ar neatkarības īstenošanu, 23. maijā pasludināja, ka tiek apturēti tie 11. marta Akta lēmumi, kurus abas puses varētu uzskatīt par sarunu priekšmetu.[22] Tomēr blokāde netika apturēta un sarunas netika uzsāktas. Tad Lietuvas AP, cenšoties sākt starpvalstu sarunas ar PSRS, 29. jūnijā pasludināja 100 dienu moratoriju Aktam par Lietuvas neatkarības atjaunošanu.[23] Drīz vien blokāde tika izbeigta, taču Maskava turpināja Lietuvas diplomātisko izolāciju, bloķēja tās bankas. VDK Lietuvas nodaļa ekonomiskās blokādes pārtraukšanu novērtēja kā „ievērojamu politisku kļūdu"[24].

11. marta Akts par neatkarību bija mainījis VDK statusu Lietuvā – tagad tā oficiāli bija kļuvusi par ārvalsts iestādi, kura darbojās atjaunotajā Lietuvas Republikā pēc PSRS likumiem. 23. martā LR MP uzdeva LPSR VDK izbeigt savu darbību un pašlikvidēties. 27. martā Lietuvas AP vērsās pie Lietuvas pilsoņiem, kurus bija savervējusi VDK, ar aicinājumu apturēt sadarbību. Maijā Lietuvas valdība aizliedza valsts iestāžu kalpotājiem sniegt informāciju VDK.[25] Lietuvas sakaru ministrs K. Birulis pavēlēja neatļaut VDK pārbaudīt privāto saraksti un noklausīties telefona sarunas.[26] Iekšlietu ministrija pārtrauca sniegt datus par personām, kuras ceļoja uz ārzemēm, utt. Šie un citi juridiskie pasākumi bija domāti, lai ierobežotu VDK darbību.

Taču VDK turpināja novērot Lietuvas iekšējo stāvokli, kuru tā raksturoja kā "konstitucionālo krīzi". Jau 1990. g. 22. martā tika aizsākta lieta Nr. 1492 "Padomju konstitucionālās sistēmas aizsardzība"[27]. VDK priekšsēdētāja pirmais vietnieks S. Caplins ierosināja radīt „centrālajos masu informācijas līdzekļos iespaidu par profašistisku totalitāru režīmu, kas nodibināts Lietuvā". Tam bija jāveido starptautiskajā sabiedriskajā domā negatīvs iespaids par topošo Lietuvas valsti.

Lai kaut kā piespiestu Lietuvas AP mainīt tās nostāju, PSRS VDK Lietuvas nodaļa ierosināja radīt tādu situāciju, kas padarītu Lietuvas izstāšanos no PSRS par nelietderīgu. Šim nolūkam VDK piedāvāja jaunu spiediena veidu. Jau 1989. g. rudenī tika uzsākta "nacionālo apgabalu un apvidu" veidošana (Lietuvas austrumu rajonos, Viļņā un Šalčininkos). Lietuva bija jāsadala šādi: Viļņas un Klaipēdas zemes kopā ar Sņečkus (tagad – Visaginas) pilsētu un

---

22 *Medininkų godojamas skausmas*, p. 77.

23 V. Landsbergis, *opus cit.*, p. 128.

24 Ziņojums PSRS VDK priekšsēdētājam V. Krjučkovam (ne vēlāk kā 1990. g. septembrī), LYA, K-1 f., 46. apr., 1346. l., 4. lp.

25 *Ibid*, 6. lp.

26 Ziņojuma melnraksts (ne vēlāk kā 1990. g. oktobrī), *ibid*, 49. apr., 280. l., 11.a lp.

27 A. Endriukaitis, „Voratinklis", *Lietuvos aidas*, 1992, Sausio 9.

atomelektrostaciju paliktu Padomju Savienībā. VDK analītiķi apgalvoja: "Klaipēdas kā vienīgās Lietuvas jūras ostas paturēšana mūsu rokās ļaus mums sabalansēt bīstamo situāciju Savienībā (ņemot vērā iespējamo Kaļiņingradas rajona zaudēšanu). Nepieciešamības gadījumā tas var mums palīdzēt ietekmēt Lietuvu mums vajadzīgajā virzienā."[28] Jau 1990. g. 27. jūlijā PSRS pilsoņu komiteja Lietuvā pieņēma lēmumu, ka „Lietuvai ir tiesības izstāties no Padomju Savienības tikai tajā teritorijā, kura tai kā suverēnai valstij piederēja 1938. gadā"[29].

Kamēr Lietuva gaidīja kaut vai simbolisku sarunu sākšanos, Padomju Savienība turpināja savu militārā spiediena un spēka demonstrācijas politiku: padomju karaspēks pārņēma savā apsardzībā padomju pieminekļus Viļņā un Klaipēdā. 1990. g. 20. decembrī apbruņoti padomju karavīri sāka patrulēt Klaipēdā. Viņiem bija tiesības pēc saviem ieskatiem arestēt Lietuvas Republikas pilsoņus. Pret Lietuvu turpinājās psiholoģiskais, propagandas un politiskais "aukstais karš".

1991. g. janvāra sākumā Lietuvas lielākajās pilsētās sākās padomju karaspēka koncentrēšana. Baltijas kara apgabala komandieris ģenerālleitnants F. Kuzmins informēja pa telefonu V. Landsberģi, ka pēc PSRS aizsardzības ministra D. Jazova pavēles Lietuvā tiks ievesta sevišķu uzdevumu desanta vienība, lai ar varu iesauktu Padomju armijā lietuviešu jauniešus.[30] Bija paredzēts sagrābt 9400 jauniešu.[31]

Lietuvas valdība bija paredzējusi no 1991. g. 7. janvāra pacelt pārtikas mazumtirdzniecības cenas. Nākamajā rītā (8. janv.) protestējošas un klaigājošas LKP/PSKP un "Jeģinstvo" atbalstītāju grupas mēģināja ielauzties Parlamentā (AP pilī). Kaut arī Lietuvas parlaments apturēja cenu pacelšanu, spriedze tika arvien uzkurināta, un sākās valsts varas gāšanas plāna īstenošana. Tajā pašā dienā atlidoja Pleskavas gaisa desanta divīzija; nākamajā dienā ieradās VDK speciālā trieciengrupa "Alfa".

Jau 1991. g. 7. janvārī M. Burokevičs savā vēstulē Gorbačovam pieprasīja ieviest Prezidenta pārvaldi un atjaunot padomju varu Lietuvā. LKP/PSKP izstrādāja plānus nozīmīgāko objektu okupācijai Viļņā, Kauņā un citās lielākajās Lietuvas pilsētās. Viņi uzņēma sakarus ar PSRS VDK un Aizsardzības ministriju. Tika arī izteikts priekšlikums ieviest Lietuvā „ārkārtējo stāvokli" un organizēt „LPSR AP" vēlēšanas. Šīs darbības bija paredzēts veikt pēc "politiskā, ekonomiskā un tiesiskā stāvokļa stabilizācijas"[32]. Nacionālās glābšanas

[28] Ziņojums PSRS VDK priekšsēdētājam V. Krjučkovam (ne vēlāk kā 1990. g. septembrī), LYA, K-1 f., 46. apr., 1346. l., 8. lp.

[29] E. Ganusauskas, *opus cit.*, p.99.

[30] *Medininkų godojamas skausmas*, p. 83.

[31] V. Landsbergis, *opus cit.*, p. 170, 187.

[32] E. Ganusauskas, *opus cit.*, p. 93-94.

komiteja, kas Lietuvā darbojās slepeni, 7.-8. janvārī izstrādāja plānu Prezidenta pārvaldes ieviešanai Lietuvā.[33]

Tāds bija stāvoklis, kad Gorbačovs 1991. g. 9. janvārī pasludināja savu Ultimātu: "(..) nekavējoties atjaunot Padomju Savienības un LPSR konstitūciju darbību, atcelt visus apgrāk pieņemtos antikonstitucionālos aktus."[34]. Ultimātu sāka izpildīt ar Padomju armijas palīdzību. Pirmo reizi lietojot ieročus, tika ieņemtas Novada aizsardzības departamenta ēkas Alītā, Viļņā, Šauļos un Kauņā. Anonīma grupa, kas sevi sauca par "Nacionālās glābšanas komiteju" (turpmāk – NGK), paziņoja: "(..) mūsu pienākums ir pārņemt visu varu Lietuvā."[35] Svētdienas naktī, 13. janvārī, padomju specvienības, lietojot tankus un bruņutransportierus, uzbruka radio un TV raidītāju tornim Viļņā un to ieņēma. Tās ieņēma arī radio un televīzijas ēkas. Pēc tam sekoja paziņojums, ka NGK ir pārņēmusi savās rokās visu politisko varu.

Šīs akcijas gaitā padomju triecienvienības nogalināja 13 neapbruņotus cilvēkus (4 sabrauca tanki un 9 tika nošauti) un ievainoja apmēram 600 (vēlāk upuru skaits palielinājās).[36] Taču lielais protesta vilnis neļāva īstenot valsts apvērsuma plānu pilnībā. 22. janvārī Gorbačovs publicēja paziņojumu, kurā nosodīja bruņoto spēku sadarbību ar jebkuru organizāciju, kas nolēmusi vardarbīgi sagrābt valsts varu.[37] Pēc šī paziņojuma stāvoklis palika tāds pats, kāds bija izveidojies. Padomju armija neatstāja sagrābtās ēkas, tomēr tālāka karaspēka izmantošana tika apturēta. Taču Padomju Savienība turpināja lietot savus galvenos Lietuvas iespaidošanas līdzekļus – separātismu un politisko ekstrēmismu, reizēm pat valsts terorismu (agresīvās OMON akcijas).

Galu galā 1991. g. augusta puča izgāšanās sagrāva šos ilgi perinātos plānus, kas bija vēsti pret Lietuvas neatkarības atjaunošanu. 1990.g. 11. marta Akts par neatkarības atjaunošanu un tālākie soļi nostiprināja neatkarību no Padomju Savienības *de facto* un palīdzēja Lietuvai drīz vien īstenot reālu politisko pašnoteikšanos.

---

33 E. Grinys, „Skaitomas nuosprendis Sausio 13-ostios sąmokslininkams", *Lietuvos aidas*, 1999, Rugpjūčio 24.

34 V. Landsbergis, *opus cit.*, p. 209.

35 *Medininkų godojamas skausmas*, p. 85.

36 E. Grinys, „Skaitomas nuosprendis Sausio 13-ostios sąmokslininkams", *Lietuvos aidas*, 1999, Rugpjūčio 24.

37 V. Landsbergis, *opus cit.*, p. 209.

Par autoru

PhD **Arvīds Anušausks** (***Arvydas Anušauskas***) dzimis 1963. g. 29. septembrī. 1989. gadā beidzis Viļņas Universitātes Vēstures fakultāti. 1995. gadā ieguvis humanitāro zinātņu doktora grādu. Zinātniskā darba lauks — genocīda teorija, dažādu genocīda formu pētījumu problēmas, slepeno dienestu (piem., VDK) vēsture. Sarakstījis trīs monogrāfijas, ir žurnāla "Genocīds un pretošanās" zinātniskais redaktors.

Kopš 1997. gada strādā par Lietuvas Genocīda un pretošanās pētniecības centra Genocīda un pretošanās pētniecības departamenta direktoru, kā arī uz pusslodzi par Lietuvas Vēstures institūta vecāko pētnieku un par Viļņas Pedagoģiskās universitātes viesprofesoru.

Juris Putriņš (Rīga)

Tiesiskās pēctecības uzvaras gājiens Igaunijā

Ikkagi ilus on isamaa pale,
kui temalt pühkida kõik, mis on vale.[1]
Hando Runnels

2000. g. 2. februārī Igaunijas pilsētā Tartu, piedaloties Rīgikogu priekšsēdētājam Tomasam Savi, premjerministram Martam Lāram un valdības locekļiem, svinīgi tika atzīmēta Tartu miera līguma 80. gadskārta.

Dienu pirms tam Krievijas vēstnieks Igaunijā Aleksejs Gluhovs izplatīja paziņojumu, kurā norādīja Igaunijas politiķiem, kā pareizi tulkot vēsturi: *Pieredze rāda, ka miera līguma parakstīšanas atzīmēšanu neatkarīgā Igaunijā bieži izmanto 1920. gada saspringto attiecību atgādināšanai un mēģinājumam šo pavedienu ievilkt šodienā (..) Juridiski un faktiski Tartu miera līgums zaudēja spēku 1940. gadā, kad Igaunija iekļāvās PSRS sastāvā.*

Pārlapojot dokumentus, kuros noformulēta Krievijas Federācijas politika pret Baltijas valstīm[2], skaidri redzams, ka tās pamatā ir Baltijas valstu tiesiskās pēctecības noliegšana. Jāpiezīmē, ka minētie dokumenti tapa, kad Baltijas valstis savu neatkarību jau bija atjaunojušas un Krievijas stratēģijas veidotāji meklēja jaunas iespējas paturēt tās savā ietekmē. *Jādara viss iespējamais,* toreiz deklarēja Karaganovs, *lai atstātu krievvalodīgos iedzīvotājus reģionos (..) mums jāsaglabā ietekmes sviras ilgstošai perspektīvai.* Un, protams, kā atzīst arī Karaganovs, šīs politikas īstenošanai Krievijai nepieciešama leģitimācija.

Gluhovs tikai apstiprināja, ka Krievijas stratēģija pret Baltijas valstīm nav mainījusies.

---

[1] *Skaista ir manas tēvzemes seja,\ kad visu, kas meli, izmēž vējā* (raksta autora atdzejojums).

[2] С. А. Караганов, "Проблемы защиты интересов Российско ориентированного населения в "ближнем" зарубежъе", *Дипломатический Вестник*, 1992, № 21–22, 43.–45. lpp.; "Стратегия для России", *Независимая Газета*, 1992, 19. aug.; "Стратегия для России (2)", *Независимая Газета*, 1994, 27. maijs.

Līdz valstiskās neatkarības atjaunošanai Baltijas valstīm bija jānoiet garš ceļš, taču mums jāatzīst, ka virzībā uz neatkarības atjaunošanu tiesiskās pēctecības ideju visnepiekāpīgāk aizstāvējusi tieši Igaunija.

Par 1990. gada sākumā Igaunijā notiekošo tā laika Latvijas prese rakstīja maz, lai gan tieši tajā laikā Igaunijas politiskā virzībā notika krass pavērsiens. Igaunijas Tautas frontei nācās atzīt, ka tās mēģinājums ievirzīt Igaunijas politisko attīstību sev vēlamā gultnē nav izdevies, un tautfrontiešiem vajadzēja strauji mainīt savu taktiku. Igaunijas Augstākajā Padomē 1990. g. 30. martā notikušo nevar tieši salīdzināt ar notikumiem Latvijā tā paša gada 4. maijā. Latvija tolaik bija vienīgā no Baltijas valstīm, kas nebija atzinusi bēdīgi slaveno Molotova-Ribentropa paktu par nelikumīgu un spēkā neesošu kopš tā pieņemšanas brīža.

Igaunija bija uz cita tiesiskā ceļa.

Tiesiskās pēctecības ideja atklātībā

1992. gada nogalē toreizējam ārlietu ministram Trivimi Velliste jautāju par tiesiskās pēctecības idejas tapšanu Igaunijā:[3]

– *Kā tas notika?*

– Šai idejai ir gara priekšvēsture Visa mūsu brīvības cīņa ir attīstījusies zāles līmenī – tā visu laiku ir kvēlojusi tautas dvēselē, tautas sirdī. Visu pēckara laiku ir bijuši cilvēki, kuri spējuši un mācējuši uztvert un kuri vienmēr ir uzskatījuši, ka Igaunijas valsts tiesiskā pēctecība nav pārtraukta. Līdz ar to arī pilsonības pēctecība ir pati par sevi saprotama. 1988. gada rudenī, pēc trimdas igauņu Senatnes aizsardzības biedrības ielūguma viesojoties Amerikā un Kanādā, iepazinos ar Reinu Tāgeperu, kurš kādu vakaru pie sarunu galda izteicās, ka būtu labi sākt reģistrēt, fiziski fiksēt Igaunijas pilsoņus. Viņi ir – mēs visi to zinām, un būtu vērtīgi to izdarīt tehniski, konstatēt, kuri tādi ir un kuri nav. Šī doma manī iegūlās.

Un vēl. 1989. gada janvāra pirmajās dienās pie manis ienāca Tillermaņa kungs, kurš ieminējās par mūsu valstiskuma dzimšanu, par tā priekšvēsturi 1917. gadā un izteica domu, ka vajadzētu izveidot kaut ko līdzīgu Nacionālajam kongresam, kas bija pakāpiens pirms Satversmes sapulces. Šajā brīdī manās smadzenēs notika īssavienojums – abas šīs idejas sagāja kopā: no vienas puses, Tillermaņa ideja par Nacionālo kongresu, no otras – Tāgeperes ideja par precīzu pilsoņu reģistrēšanu uz tiesiskas pēctecības pamata. Radās Igaunijas kongresa ideja. Tas nozīmē – vajadzīgs nevis nacionālais, bet Igaunijas kongress, kur svarīgs ir pilsoņu loks, kas ir tiesisks, juridisks jēdziens, nevis nacionāla pazīme.

Par šo ideju jau nākamajā dienā runāju ar Tunni Kelamu un Martu Lāru. Iepriekšējā naktī biju uzrakstījis tēzes, Lārs un Kelams šo ideju atbalstīja, un mēs sākām to izplatīt savu politisko draugu pulkā. Jau pēc pāris nedēļām tika nolemts, ka dažām organizācijām ar šo ideju ir jānāk atklātībā. Tolaik vislielākā – Senatnes aizsardzības biedrība bija savas attīstības plaukumā. Tai pievienojās Igaunijas Nacionālās neatkarības

[3] J. Putriņš, "Spriest ir viegli", *Atmoda Atpūtai*, 1992, 2. dec.

partija un Igaunijas Kristīgi demokrātiskā savienība, kura tobrīd bija tikko izveidojusies. Šīs trīs no pēdējā laika dzimušām atbrīvošanās kustībām un organizācijām tad arī nolēma uzstāties ar kopēju aicinājumu sākt pilsoņu reģistrāciju. Tūlīt pat – tā paša gada 24. februārī, Igaunijas Republikas 71. gadadienā, man bija tas gods uzstāties ar runu *Estonia* koncertzālē un pirms tam arī mītiņā Rātslaukumā, kur es oficiāli izteicu šo triju organizāciju aicinājumu. Līdz ar to starta šāviens bija atskanējis, un sakās pilsoņu komiteju veidošanās uz vietām. Tā bija pilsoņu, tā bija tautas pašorganizēšanās zāles līmenī – draudzēs, pagastos, pilsētās. Katra vietā, kur vien iespējams, tika rīkotas vietējo komiteju dibināšanas sanāksmes. Kuri gribēja, tie nāca, un kustība sāka veidoties...

– ...un pēc gada Igaunijas kongress bija ievēlēts, bet Trivimi Velliste, sākoties kongresa vēlēšanām, aicināja Augstāko Padomi vairs nevēlēt, jo pilsoņu pārstāvniecība jau bija ievēlēta. Vai tas nebija pārāk nepārdomāts izaicinājums tā laika varai?

– Atskatoties uz notikušo, ir redzams, ka šis aicinājums bija loģisks un īstā vietā un laikā.

Ko tad mēs patiesībā darījām, vēlot Augstāko Padomi? Mēs brīvprātīgi atjaunojām padomju varu. Mēs sarīkojām vēl vienas vēlēšanas atbilstoši padomju likumiem, līdz ar to turpinājām padomju valstiskumu. Lai gan tajā laikā jau bija izveidots alternatīvs ceļš – tajās dienās notika Igaunijas kongresa vēlēšanas. Uzskatījām, ka tolaik mēs tīri fiziski neesam spējīgi pārņemt varu, taču tas vēl nenozīmēja, ka mums būtu jāatjauno padomju vara. Visu to izlemt bija Igaunijas politiķu rokās. Jautājums bija mūsu politiskajā apziņā, mūsu politiskajā briedumā. Neviens cits, izņemot mūs pašus, šo jautājumu nevarēja izlemt. Neviens nevarēja to arī aizliegt. Tajā laikā padomju impērija bija sabrukusi tik tālu, ka ar spēku mūs piespiest vairs nevarēja. Gorbačova *perestroikas* politika nekādā gadījumā neuzdrīkstētos lietot spēku, lai piedabūtu mūs pie urnām, ja mēs būtu lēmuši citādi. Tā ka jautājums īstenībā bija Igaunijas politiķos, arī tajos, kuri aicināja vēlēt Augstāko Padomi. Tas bija viņu politiskais lēmums. Varēja izlemt gan vienādi, gan otrādi. Viņi nolēma tā. Es paliku pie sava viedokļa.

– Lai arī kā, bet kongress Augstākās Padomes turpmāko darbu tomēr iespaidoja. Jaunievēlētā Augstākā Padome 1990. gada 30. martā pasludināja padomju varu Igaunijas teritorijā par nelikumīgu kopš tās nodibināšanas brīža. Bet 1991. gada 20. augustā, Maskavas puča laikā, Igaunijas Augstākā Padome paziņoja, ka Igaunijas Republikā parejas periods ir beidzies un tiek atjaunota Igaunijas Republikas valstiskā neatkarība. Bet tas, ka padomju vara ir nelikumīga, un tas, ka atjaunota valstiskā neatkarība, vēl nenozīmē, ka atjaunota arī līdz 1940. gadam pastāvējusī Igaunijas Republika. Vēl bija jāpieņem deklarācija par valsts identitāti...

–...un to mēs izdarījām šā gada (1992. –*J.P.*) 7. oktobrī, kad jaunievēlētais Rīgikogu pieņēma deklarāciju, kurā uzsvērts, ka pašreiz pastāvošā Igaunijas Republika kā tiesību subjekts ir identa pirmskara Igaunijas Republikai.

– Vai tas vēl bija jādara? Daudzi apgalvo: ja jau reiz valstiskā neatkarība ir atjaunota, tad vārdā «atjaunota» tas ir ietverts...

– Dabīgi, daudzas lietas pašas par sevi ir skaidras, un deklarēt nenozīmē neko citu kā uzsvērt šo skaidrību, atkārtot to. Ja mēs kaut ko deklarējam, tad mēs uzsveram kādas lietas svarīgumu. Daudzas pašas par sevi saprotamas lietas tomēr ir jāatkārto, jānoformulē, jāsakopo.

– ***Tas ir, lietas, kuras nav pietiekami skaidri izteiktas, katrs var tulkot pēc savas izpratnes – kā izdevīgāk, un galu galā taisnība būs tam, kas spēcīgāks...***

– Diemžēl visa cilvēces vēsture ir bijusi tāda, ka vara ir tulkojusi likumus. Arī vēsturi vara it bieži, jāpiebilst, tulkojusi pēc sava prāta.

Priekšvēsture

Tiesiskās pēctecības ideja izgāja garu ceļu, līdz nostiprinājās Igaunijas politiskā apziņā.

Jau 1979. g. 23. augustā grupa Igaunijas, Latvijas un Lietuvas citādi domājošo parakstīja ***Baltijas apelāciju***, kurā bija izteikta prasība atzīt par spēkā neesošiem Molotova-Ribentropa pakta slepenos pielikumus un likvidēt tā sekas. Pamatojoties uz šo apelāciju Eiropas parlaments pieņēma rezolūciju Baltijas valstu atbrīvošanās kustību atbalstam.

Tas bija sākums.

Līdz 1987. gadam bija vēl jāgaida astoņi gari gadi.

1987. g. jūlija beigās četri Igaunijas bijušie politieslodzītie nosūtīja Igaunijas kompartijas Vēstures institūtam vēstuli ar aicinājumu publicēt Molotova-Ribentropa pakta slepenos pielikumus. Atbilde netika saņemta.

Aktivizēt savu darbību igauņus pamudināja tās vasaras notikumi Rīgā. 14. jūnijā Rīgā pie Brīvības pieminekļa protesta mītiņu pret 1941. gada represijām bija sarīkojuši "Helsinki-86" aktīvisti. Mītiņā piedalījās arī igauņi, un mītiņa laikā Baltijas valstu bijušie politieslodzītie vienojās nākamo protesta akciju rīkot 23. augustā visās trijās Baltijas valstīs. Nolēma, pamatojoties uz *Baltijas apelāciju*, mītiņos pieprasīt Molotova-Ribentropa pakta seku likvidēšanu.

Pēc notikumiem Rīgā turpmāko notikumu gaitu, domājams, ietekmēja arī 32 ASV senatoru vēstule Mihailam Gorbačovam, kurā tika pieprasīts neaizliegt baltiešiem 1987. g. 23. augustā rīkot mierīgas demonstrācijas. Tiešas represijas pret demonstrāciju rīkotājiem vara neuzdrošinājās lietot.

Šo rindu autoram liktenis bija devis iespēju piedalīties gan 14. jūnija mītiņā Rīgā, gan 23. augusta demonstrācijā Tallinā. 1987. gada vasara noteica manu turpmāko dzīvi.

23. augusta mītiņu bija paredzēts sarīkot Tallinas Rātslaukumā. Tīts Madisons – starp citu viņš piedalījās arī protesta mītiņā Rīgā – paziņo, ka Tallinas pilsētas varasvīri mītiņu pārcēluši uz Hirves parku. Parādījās pirmie plakāti, ļaužu plūsma kļuva arvien lielāka. Atmiņā spilgti palikusi pirmā apstāšanas pie Lindas akmens, ziedi tā pakājē un vainags ar lenti, uz kuras bija uzrakstītas divas Hando Runnela dzejas rindas: *Skaista ir manas tēvzemes seja,\ kad visu, kas meli, izmēž vējā.*

Runas Hirves parkā ilga vairākas stundas. Analogi mītiņi todien bija notikuši arī Rīgā un Viļņā. Cīņa par Baltijas valstu neatkarību bija sākusies.

1988. g. 2. februāris, Tartu

Igaunijas turpmāko politisko virzību būtiski ietekmēja Tartu miera līguma atzīmēšana Igaunijas kultūras šūpulī Tartu 1988. g. 2. februārī. Varas attieksme pret mītiņa organizētājiem bija ievērojami stingrāka nekā iepriekšējā gada 23. augustā Tallinā, – 1920. gadā Tartu parakstītais Igaunijas un Krievijas miera līgums, kas ir viens no Igaunijas valstiskuma pamatdokumentiem, padomju varas leģitimācijai bija daudz bīstamāks dokuments nekā Molotova-Ribentropa pakta slepenie pielikumi. Tartu pilsētas izpildkomiteja mītiņu rīkot aizliedza. Tartu ieradās milicijas papildspēki. Taču, ievērojot, ka Tartu vietējā laikrakstā *Edasi* mītiņš jau bija izziņots, varasvīri nolēma no savas puses sarīkot diskusiju par Tartu miera līgumu vienā no auditorijām.

Pieeja laukumam bija bloķēta. Galvenie runātāji – Viktors Nītso un Juri Adams, kurš bija paredzējis runāt par Tartu miera līguma vēsturiski tiesisko nozīmi, – bija iesaukti padomju armijā uz mācībām. Juri Adams, jāpiebilst, ir šodien Igaunijā spēkā esošā Pamatlikuma autors un ir bijis arī tieslietu ministrs Marta Lāra valdībā.

Paredzēto mītiņu sarīkot nebija iespējams.

Izsludinātajā laikā uz ielas bija sapulcējušies ļaužu tūkstoši. Pa skaļruni tika paziņots, ka mītiņš tiek atcelts un tos, kurus interesē ar Tartu miera līgumu saistīta problemātika, aicināja doties uz auditoriju. Mītiņa rīkotāji nolēma šo iespēju izmantot.

Plašs pārskats par notikumiem Tartu sniegts grāmatā "Otrā Igaunija"[4]. Auditorija bija stāvgrūdām pilna, diskusiju vadīja Tartu universitātes prorektors Hāmers. Vārds tika dots arī mītiņa organizētājiem. Viens no aktīvistiem izmantoja tam doto laiku Juri Adamsa sagatavotā referāta nolasīšanai, kā arī iepazīstināja ar aicinājumu dibināt Igaunijas Nacionālo neatkarības partiju. Tas bija izaicinājums valdošajai kompartijai.

Visi auditorijā nebija iekļuvuši. Todien Tartu sadursmēs ar miliciju tika aizturēti 25 cilvēki.

Igaunijas 70. gadskārtā, 24. februārī, to laiku vara vēl mēģināja tautas atmodu ievirzīt sev vēlamā gultnē. Tallinā toreizējā Uzvaras laukumā (tagad Brīvības laukums) tika sasaukts oficiāls tā saucamais darbaļaužu mītiņš, kurā tika izteikts protests pret ASV iejaukšanos Padomju Igaunijas iekšējās lietās. Taču tās pašas dienas vakarā, neskatoties uz varas centieniem, pie Tamsāres pieminekļa Tallinā sapulcējās ļaužu tūkstoši. Ruporos skanēja skaļa mūzika, apklusinādama runātāju balsis. Cilvēki tika aicināti Poliskās izglītības namā un filharmonijā, taču liela to daļa palika ielās. Igaunijas

[4] Mart Laar, Urmas Ott, Sirje Endre. *Teine Eesti. Eesti iseseisvuse taassünd*. Tallinn, 1996, 216.–229. lpp.

PSR AP prezidija priekšsēdētājs, kurš dienu pirms tam bija nosodījis tos, kas apšauba padomju varas likumīgumu, tieši pēc gada uzvilks Igaunijas karogu Hermaņa tornī.

25. martā plaši piemiņas mītiņi padomju varas represētajiem tika sarīkoti Tallinā, Tartu, Pērnavā, Viru.

Tautu vairs nebija iespējams iebaidīt, tautas kustību vairs nebija iespējams apturēt.

Igaunijā notiekošais Latvijas presē atspoguļots netika.

Tautas atmodai pieslejas inteliģence, 1988. gada pavasaris

Novērtējot 1. un 2. aprīlī Tallinā notikušo Igaunijas radošo apvienību plēnumu grāmatas "Otrā Igaunija" autori raksta[5]:

Radošo apvienību plēnums Igauniju ietekmēja kā sprādziens. Tas, ko līdz šim cilvēki nēsāja tikai domās vai izrunāja šaurākā lokā, vienā mirklī kļuva pieejams visiem. Neskatoties uz to, ka plēnuma runu publicēšana tika vilcināta un prese par plēnumā notiekošo deva oficiālu, tas ir, mīkstinātu, taču pietiekami garu pārskatu.

Informācija par plēnumā runāto izplatījās ātrāk, nekā varasvīri to būtu vēlējušies. Jau sākot ar nākamo dienu, *Radio Brīvā Eiropa* savus klausītājus iepazīstināja ar plēnumā teiktajām runām. Varas nesējus tas kaitināja. Drošības dienesta priekšsēdētājs Kortelainens paziņoja, ka Igaunijas muitā aizturēts ārvalstu pilsonis, kuram līdzi bijuši plēnuma materiāli...

Tautu radošo apvienību plēnums neapšaubāmi ietekmēja uzmundrinoši, iedrošinot pret pastāvošo režīmu nostāties arī tos, kuriem līdz tam nebija pietiekamas drosmes. Visā Igaunijā tika rīkotas sanāksmes, kurās tika izteikts atbalsts radošo apvienību plēnuma lēmumiem. Literārais nedēļas laikraksts *Sirp ja Vasar* bija spiests pat izveidot speciālu rubriku to iestāžu publicēšanai, kuras atbalstīja radošo apvienību plēnumu.

Jāpiekrīt grāmatas autoriem, ka liela nozīme bija arī tam, ka plēnums notika Tompea pils AP sēžu zālē, – nebija jau kaut kāds tur disidentu saiets.

Taču tā saucamie disidenti, neskatoties uz varas centieniem tos izolēt, piespiežot aktīvākos no tiem emigrēt uz ārzemēm, palika tiesiskās pēctecības sardzē.

Protams, tā laika varai tas bija bīstami. Pamodušos tautas kustību vajadzēja ievirzīt varai pieņemamā gultnē. Padomju presē parādījās tam laikam it kā drosmīgi raksti par nepieciešamību veidot tautas kustības Gorbačova *perestroikas* atbalstam. Latvijā labi pazīstamam vēlākajam Igaunijas Tautas frontes līderim Edgaram Savisāram, kurš radošo apvienību plēnumā nebija piedalījies, bija nopietns pamats baidīties palikt ārpus sabiedrībā notiekošām straujām pārmaiņām, un 13. aprīļa televīzijas pārraidē Savisārs aicināja *perestroikas* atbalstam Igaunijā izveidot Tautas fronti. 21. aprīli Tautas frontes iniciatīvas grupa tika uzaicināta uz pārrunām Igaunijas PSR AP prezidijā.

[5] Mart Laar, Urmas Ott, Sirje Endre. *Teine Eesti, opus cit.*, 290. lpp.

Vispārīgos vilcienos prezidijs ieceri atbalstīja. Varai nepieņemamai tiesiskās pēctecības idejai tika radīta alternatīva.

Zilimelnibaltā un dziesmotā Igaunija 1988. gada vasaras sākumā

Neapšaubāmi, trīskrāsainais Igaunijas Republikas karogs tolaik bija spēcīgs tiesiskās pēctecības simbols, un varai tā legalizācija nevarēja būt pa prātam.

Atkal sevi pieteica Tartu, kur no 14. līdz 17. maijam notika Trivimi Vellistes vadītās Senatnes aizsardzības biedrības rīkotās senatnes aizsardzības dienas. Priekšlasījumi, koncerti, lāpu gājieni, mītiņi un atklātībā iznestās Igaunijas nacionālās krāsas: zilā, melnā un baltā. 15. maija tautas saietā, pēc dažādiem vērtējumiem, piedalījās ap 7000 līdz 12 000 cilvēku. Ar katru dienu ielās tika iznests arvien vairāk zilimelnibalto karogu. Tartu bija sabraukusi tauta no visām Igaunijas malām, un pasākuma dalībnieki zilimelnibaltās krāsas kopā ar svētku noskaņu iznesa visā Igaunijā.

Šī noskaņa savu kulmināciju sasniedza jūnija sākumā gadskārtējo Tallinas Vecpilsētas dienu laikā. Iniciatīvu pārņēma līdz tam īpašu aktivitāti neizrādījušie jaunieši.

4. jūnijā Tallinā sanāca Neatkarīgo jauniešu forums, kuru raksturoja ne tikai karogi un kvēlas runas, bet arī tikpat karsta rīcība. No zāles tika izsvilpts topošās Tautas frontes līderis Savisārs, kurš mēģināja klātesošajiem pārmest, ka viņi nezina nedz mēru, nedz apzinās savu rīcību. Pēc foruma jaunieši devās uz Rātslaukumu svinēt Vecpilsētas dienas un no turienes uz Dziesmu laukumu. Protams, ar karogiem. Ar katru vakaru arvien vairāk un vairāk jauniešu pulcējās Rātslaukumā un no turienes devās uz Dziesmu estrādi. Savu kulmināciju tā saucamie *Nakts dziesmu svētki* sasniedza 10. un 11. jūnijā. Ja līdz tam tauta dziedāja pati, tad tagad tika pieaicināti arī ansambļi. Heinzs Valks (vēlāk viens no spožākajiem runasvīriem Tautas frontes pasākumos), kurš notikušo nokristīja par *Dziesmoto revolūciju*, par to dienu notikumiem sajūsminātā rakstīja[6]:

> Atzīšos uzreiz – piedalīšanās šajos svētkos atsvēra gadu desmitus ilgstošo pazemojumu. Tā bija grandiozākā tautas vēlmes izpausme, kas pirms tam nav redzēta nedz filmās, nedz televīzijā, nedz sapnī, nedz nomodā. Dziedoša un ritmā līgojoša tauta, desmitu desmitiem plīvojošo nacionālo karogu, smaidi sejā un vienprātība, nedz dusmu, nedz naida, un sirdīs tikai viens vārds: Igaunija!

Padomju vara Tallinā, šķita, bija beigusi pastāvēt.

Nakts dziesmu svētki iezīmēja dziļas pārmaiņas Igaunijas sabiedrībā. Ja līdz tam zilimelnibaltās krāsas un nacionālā noskaņojuma izpausmes nozīmēja kaut ko pretvalstisku, tad tagad tas bija kļuvis par kaut ko dabisku un pašsaprotamu. Liecība tam bija izsūtīšanas gadskārtas svinības visā Igaunijā. Tartu 1941. gada izsūtīšanas piemiņas diena tika atzīmēta jau pilnīgi oficiāli – Tartu

[6] Heinz Valk, "Laulav revolutsioon", *Sirp ja Vasar*, 1988, 17. jūn.

pilsētas Tautas deputātu padome tajā dienā pieņēma lēmumu, kura pirmajā punktā bija teikts: atzīt zilimelnibalto krāsu kombināciju par Igaunijas nacionālām krāsām un atļaut tās lietot Tartu pilsētā kā nacionālo simboliku. Otrajā lēmumā pilsētas deputāti atklāti nosodīja 1941. un 1942. gada masu represijas kā noziegumus pret cilvēci[7].

Kopš "Helsinki-86" sarīkotā mītiņa Rīgā bija pagājis tikai gads.

Atklātībā iznāk Igaunijas Tautas fronte

Straujās pārmaiņas spieda aktivizēt savu darbību arī topošo Igaunijas Tautas fronti. Sākumā bija iecerēts sadarbībā ar Senatnes aizsardzības biedrību un Zaļo kustību 16. jūnijā, Igaunijas 1940. gada okupācijas gadskārtā, organizēt lielu kopējo pasākumu. Taču sadarbība ar Senatnes aizsardzības biedrību izjuka, kad noskaidrojās, ka tautfrontiešu līderi mītiņu ieplānojuši rīkot 17. jūnijā, lai pavadītu kompartijas delegātus uz partijas konferenci Maskavā. Turklāt tautfrontieši aicināja uz mītiņu neņemt līdzi nacionālos karogus, bet tikai Tautas frontes simboliku un plakātus ar tautfrontiešu ieteiktajiem tekstiem.

Neskatoties uz šo aizliegumu, Dziesmu laukums bija karogu un nesaskaņotu plakātu pilns. Tautai, šķiet, bija vienalga, kāda kustība to aicina uz mītiņu, tauta atnāca, lai parādītu savu spēku. Dziesmu laukums bija pārpildīts. Tautfrontieši, kuriem tika dota iespēja uzstāties masu saziņas līdzekļos, pamazām pārņēma iniciatīvu.

23. jūnijā Igaunijas PSR AP prezidijs atzina zilimelnibalto krāsu kombināciju par nacionālo simboliku. Komunisti izlikās ejam kopā ar tautu.

23. augusts apliecināja, ka tiesiskās pēctecības idejas aizstāvji palikuši uzticīgi savai misijai un ierastajā Hirves parkā sarīkoja mītiņu. Otri zem tautfrontiešu karoga sasauca tautas sapulci pilsētas hallē. Vieni nepiekāpīgi aizstāvēja tiesiskās pēctecības ideju, otri runāja par suverenitāti Padomju Savienības sastāvā. Saziņas līdzekļi nepārprotami bija otro pusē. Nākamajā dienā oficiālajā laikrakstā *Rahva Hääl* Tomass Sildams rakstā "*Perestroikas* garantija ir tauta"[8] secināja: ne jau Hirves parkā tika veidota vēsture Igaunijas un tautas labā, bet gan pilsētas hallē.

Vēsture tomēr aizgāja pa Hirves parkā loloto ceļu.

Pienāca 1989. gads. Iepriekšējā gada aukstajā rudenī nodibinātā Tautas fronte norobežojās no Trivimi Vellistes 24. februārī izteiktā aicinājuma uzsākt Igaunijas pilsoņu reģistrāciju.

Gads bija raibs. Sevi pieteica Interfronte. Pavasarī Maskavā darbu sāka Padomju Savienības Tautas Deputātu Kongress, bet vasaru vainagoja neaizmirstamais Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautfrontiešu organizētais Baltijas ceļš.

Igaunijas PSR AP 1989. g. 12. novembrī lēmumā "Par 1940. gadā Igaunijā notikušā vēsturisko novērtējumu" Padomju Savienības rīcību kvalificēja kā

[7] Mart Laar, Urmas Ott, Sirje Endre. *Opus cit.*, 357. lpp.

[8] Toomas Sildam, "Perestroika garantii on rahvas", *Rahva Hääl*, 1988, 24. aug.

agresiju, militāru okupāciju un aneksiju, atzina 1940. gada Rīgikogu vēlēšanas par spēkā neesošām un apstiprināja, ka Igaunijas iekļaušana Padomju Savienības sastāvā bija nelikumīga. Arī Padomju Savienības TDK beidzot atzina Molotova-Ribentropa pakta slepeno pielikumu esamību un atzina tos par spēkā neesošiem kopš to noslēgšanas brīža. Pirms gada tā būtu sensācija. Maskavā vēl nenojauta, cik tiesiski svarīgs šis dokuments būs Baltijas valstīm, atjaunojot neatkarību.

Igaunijas pilsoņu kustība nostiprina savas pozīcijas

1990. gada sākumā Igaunijas politiskajā arēnā strauji palielinājās Igaunijas pilsoņu kustības loma. Veiksmīga pilsoņu kustības līderu uzstāšanās televīzijas debatēs gada sākumā un ievērojamu kultūras darbinieku grupas aicinājums atbalstīt Igaunijas kongresa sasaukšanu iedrošināja arī līdz šim piesardzīgākos. Trivimi Vellistes aicinājums nevēlēt AP tika sadzirdēts, taču pilsoņu kustības vadība ar Tunni Kelamu priekšgalā bija rezervētāka un konstruktīvāka, paziņojot, ka AP vēlēšanas vienkārši nav svarīgas, tagad visa uzmanība jāvelta Igaunijas kongresa vēlēšanām.

Pilsoņu kustības ietekme pieauga ar katru dienu. 2. februārī notikušajā visu līmeņu Igaunijas PSR deputātu saietā tika pieņemta Deklarācija par Igaunijas valstisko neatkarību ar aicinājumu visu valstu valdībām atbalstīt Igaunijas tiesības atjaunot valstisko neatkarību *de facto*.

Tuvojās Igaunijas kongresa vēlēšanas.

Protams, bija arī aicinājumi Igaunijas kongresam pārņemt varu. Karstus strīdus sabiedrībā izraisīja laikrakstā *Edasi* publicētais 20 plaši pazīstamu Tartu inteliģences pārstāvju "Aicinājums Igaunijas kongresam" pasludināt sevi par augstāko varas orgānu Igaunijā un atjaunot Igaunijas Republiku.[9] Kaido Kama, vēlāk pirmais tieslietu ministrs Marta Lāra valdībā, kritizējot šādu nostāju, aicināja visus neaizmirst, ka okupētā teritorijā nevar būt leģitīma (likumīga) vara un jebkurš mēģinājums pasludināt sevi par augstāko varas nesēju ir avantūra, neatkarīgi no tā, vai dara to Igaunijas kongress vai Augstākā Padome. Kaido Kama izteica priekšlikumu skaidri nodalīt AP un Igaunijas kongresa kompetenci, atstājot pirmajai neatkarības atjaunošanas praktisko pusi, otrajam – procesa tiesisko daļu.[10]

Tikai pašā pēdējā brīdī savus kandidātus uz Igaunijas kongresu nolēma izvirzīt arī tautfrontieši, kuru ietekme sabiedrībā jau bija sākusi samazināties.

24. februāris Igaunijā bija sevišķi svinīgs. Īpašu noskaņu Igaunijas neatkarības gadskārtas svinībās radīja Igaunijas pilsoņu kongresa vēlēšanas, kas presē jau iepriekš tika nodēvētas par neatkarības referendumu. Vēlēšanās, kas ilga 5 dienas, kopumā piedalījās aptuveni 2/3 Igaunijas pilsoņu.

---

9 "Läkitus Eesti Kongresile", *Edasi*, 1990, 14. febr.

10 Mart Laar, Urmas Ott, Sirje Endre. *Opus cit.*, 648. lpp.

1990 . g. 11. marts – Igaunijas kongress

Gatavošanās Igaunijas kongresam noritēja ne bez problēmām. Liecība tam bija 7 tukši soli *Estonia* koncertzālē, kur 11. marta rītā sapulcējās kongresa delegāti – ārzemēs dzīvojošajiem kongresa delegātiem netika dotas vīzas iebraukšanai Igaunijā.

Atklāšanas runā Tunne Kelams teica, ka ir īstenojies neiespējamais, turklāt tikai ar tiesiskiem līdzekļiem. Runājot par Igaunijas kongresa mērķiem, Tunne Kelams uzsvēra, ka svarīgi fiksēt Igaunijas pašreizējo tiesisko stāvokli – Igaunija joprojām ir okupēta valsts. Taču neatkarīgi no tā 1918. gadā pasludinātā Igaunijas Republika pastāv un kongresam ir jāizsaka Igaunijas pilsoņu likumīgā griba atjaunot Igaunijas Republiku *de facto*. Pravietiski, manuprāt, bija sekojošie Tunnes Kelama vārdi[11]:

> Mūsu ceļš ir tiesiskās pēctecības ceļš. Un tas ir bijis mūsu spēcīgākais arguments gan vēstures vētrās, gan starptautiskā arēnā (..) Galvenais ir sasniegts. Ir radīta skaidra alternatīva nelikumīgām struktūrām un šī realitāte pati veiks savu darbu.

Lietuvas AP pieņemtais Akts par Lietuvas neatkarības atjaunošanu aktualizēja jautājumu par neatkarības pasludināšanu arī Igaunijas kongresā. Kongresa līderi ar trimdas igauņu starpniecību bija konsultējušies ar ASV Valsts departamenta pārstāvjiem, kuri atzina, ka Lietuva, protams, saglabā *de iure* atzīšanu, taču *de facto* atzīšana būs iespējama tikai tad, kad Lietuvas valdībai būs pilnīga kontrole pār savu teritoriju. Kongresa vadība nolēma situāciju Igaunijā nesaasināt.

Igaunijas kongress pieņēma virkni dokumentu, to skaitā deklarāciju par likumīgās varas atjaunošanu, lēmumu par Padomju Savienības okupācijas karaspēku un Igaunijas kongresa manifestu, kurā teikts:

> Igaunijas Kongress kā Igaunijas Republikas pilsoņu vienīgā likumīgā pārstāvniecība paziņo, ka
>
> IGAUNIJAS REPUBLIKA JAU 50 GADUS IR OKUPĒTA UN ANEKTĒTA VALSTS,
>
> un visām pasaules valstīm un tautām paziņo Igaunijas tautas vēlmi
>
> ATJAUNOT NEATKARĪGU IGAUNIJAS REPUBLIKU.
>
> Igaunijas kongress ar šodienu pasludina sevi par Igaunijas Republikas likumīgās varas atjaunotāju un izsaka gatavību pārņemt valsts varas nesēja pienākumus Igaunijā.

12. martā pēc Igaunijas komitejas ievēlēšanas kongress savu darbu beidza. Par komitejas priekšsēdētāju tika ievēlēts Tunne Kelams.

Ar šo dienu Igaunijas tiesiskais statuss bija cits, un Igaunija to apzinājās, apzinājās sava varoņdarba lielumu. Dažkārt pārvērtējot savas reālās iespējas.

---

[11] Ibid., 652. lpp.

1990. g. 30. marts – Augstākā Padome atzīst Igaunijas kongresu

Pēc kongresa vēlēšanām attieksme pret gaidāmajām AP vēlēšanām bija neviennozīmīga. Jau pirms kongresa Igaunijā populārais trimdas politologs Reins Tāgepere, uzstājoties *Radio Brīvā Eiropa* deklarēja[12]:

Ja jau reiz mums Igaunijas Republikas tiesiskā līnijā ievēlēts Igaunijas kongress, tad man šķiet ārkārtīgi dīvaini, ka tagad mēs sev uz kakla pilnīgi brīvprātīgi vēlēsim nelegālu Augstāko Padomi. Līdz šim esam darījuši tikai piespiedu kārtā (..) Mums vairs nav vajadzīgas svinīgas kopā sanākšanas *a la* bija skaista pavasara diena.

Vēlēšanas tomēr notika. Tautfrontieši daļēji atguva tautas uzticību, demonstrēdami sevi kā Igaunijas kongresa konstruktīvā spārna atbalstītājus. Savukārt Igaunijas Nacionālā neatkarības partija vēlēšanas vispār boikotēja – tas, protams, ietekmēja arī spēku samēru AP un deva iespēju tautfrontiešiem ievērojami uzlabot savas pozīcijas. Taču ne tik, lai varētu diktēt savus spēles noteikumus.

Pirmais jaunievēlētās AP dokuments bija deklarācija "Par Igaunijas PSR Augstākās Padomes un Igaunijas Kongresa sadarbību".

Deklarācijā bija teikts:

Igaunijas PSR Augstākā Padome atzīst Igaunijas kongresu par Igaunijas Republikas pilsoņu pārstāvniecību un Igaunijas Republikas valsts varas atjaunotāju. Igaunijas PSR Augstākā Padome ir gatava sadarboties ar Igaunijas kongresu un Igaunijas komiteju, lai atjaunotu Igaunijas Republiku uz tiesiskās pēctecības pamatiem.

Savukārt Lēmumā "Par Igaunijas valstisko statusu" AP apstiprināja, ka Igaunijas Republika joprojām ir okupēta, kā arī atzina "Padomju Savienības varu Igaunijas teritorijā par nelikumīgu kopš tās iestāšanās brīža" un pasludināja "Igaunijas Republikas atjaunošanu (*restitutio ad integrum*)".

Par AP priekšsēdētāju toreiz tika ievēlēts bijušais kompartijas līderis Arnolds Rītels, par valdības galvu – Edgars Savisārs, bet par ārlietu ministru apstiprināts vēlākais jau neatkarīgās Igaunijas prezidents Lennarts Meri.

Viens posms ceļā uz Igaunijas Republikas atjaunošanu līdz ar to bija noiets. Sākās praktiska darba laiks, un līdz patiesai neatkarības atjaunošanai vēl bija jāgaida vairāk nekā gads. Bet tas jau ir cits stāsts.

Piebilst var tik vien, ka 2000. g. 30. marta Igaunijas lielākajos laikrakstos 1990. g. 30. marts pat nav pieminēts. Kam šodien interesē, kādus tur lēmumus pirms 10 gadiem pieņēmusi okupācijas vara. Igauņi zina tikai to, ka neatkarība tika atjaunota 1991. g. 20. augustā, Maskavas puča laikā. Ar to arī igauņi atšķiras no mums.

---

[12] Tiit Pruuli, "Rein Taagepera Eesti Kongresist", *Edasi*, 1990, 11. marts.

Par autoru

Juris Putriņš dzimis 1940. g. 15. jūlijā Rīgā. Ieguvis matemātiķa diplomu LVU un patentziņa diplomu Tallinas Patentoloģijas institūtā. Četrus gadus studējis arī dizainu Tallinas Mākslas akadēmijā.

Strādājis gan par galdnieku, gan mežsargu, gan jumiķi. Pētījis elektromagnētiskos laukus, bijis gan izgudrotājs, gan konstruktors, gan dizaineris. Kopš 1988. gada – arī publicists. Vairāku desmitu zinātnisko darbu un izgudrojumu autors vai līdzautors elektromagnētiskā lauka pētījumu jomā. Publicējis ap 500 rakstu Latvijas preses izdevumos, kā arī sagatavojis ap 500 raidījumus *Radio Brīvā Eiropa*, galvenokārt par Igaunijā aktuālām tēmām. Savas pārdomas par valstiskuma atjaunošanas posmu Igaunijā un Latvijā apkopojis grāmatā "Zem šo debesu smaguma" (1995).

Piedalījies Vides aizsardzības kluba izveidošanā un dibināšanā. Darbojies Igaunijas Latviešu biedrībā un Igaunijas Tautas frontē. Bijis arī LTF domnieks un LR Pilsoņu komitejas loceklis. Kopš 1996. gada Jāņa Čakstes demokrātijas veicināšanas fonda priekšsēdētāja vietnieks. Bijis Nacionālās radio un televīzijas padomes loceklis (1996–1999). Pašlaik ir Rīgas Domes deputāts un tikko izveidotā Rīgas vides centra *Agenda 21* vadītājs.

II daļa

Laikabiedru atmiņas

Romāns Apsītis

Kā tapa 4. maija Deklarācija

1990. gada sākums līdz pat 18. martam aizritēja aktīvā politiskā darbā, gatavojoties Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanām. Tās bija īpašas vēlēšanas, kas atšķīrās no visām iepriekšējām, kurās vien man kā vēlētājam padomju varas apstākļos bija nācies piedalīties. Ne vēsts vairs no tā kailā formālisma, kas valdīja iepriekšējās reizēs, kad vēlēšanu iznākums jau tāpat visiem bija skaidrs. Šoreiz bija pavisam citādi. Katrā vēlēšanu apgabalā tika izvirzīts nevis viens, bet vairāki (visbiežāk – divi) deputātu kandidāti. Katram Latvijas Tautas frontes deputātu kandidātam parasti pretī stāvēja padomju varai uzticams Komunistiskās partijas biedrs, kura uzdevums bija nepieļaut varas maiņu Latvijā un nožņaugt pašu ideju par neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu. Kurš kuru uzvarēs? Mūs, LTF biedrus, vienoja cieša apņemšanās vēlēšanās gūt virsroku un izmantot šo vienreizējo vēsturisko iespēju iekarot valsts varu mierīgā, demokrātiskā, parlamentārā ceļā, lai likvidētu ieilgušo okupācijas režīmu un atjaunotu Latvijas brīvvalsti. Šā mērķa sasniegšana prasīja milzīgas pūles. Tas bija smags fizisks un garīgs darbs, kas dažkārt pat noveda pie sadursmēm starp divām atšķirīgām ideoloģijām.

Ielūkojoties savā 1990. gada piezīmju kalendārā, konstatēju, ka kopš 27. janvāra, kad biju iesniedzis savus vēlēšanu dokumentus LTF koordinācijas centrā, lakoniski ieraksti blīvi aizpildījuši visu turpmāko dienu lapiņas līdz pat 4. maijam. LTF bija izvirzījusi mani par savu deputātu kandidātu Rīgas 27. vēlēšanu apgabalā, kas aptvēra visai plašu, Grīziņkalnam piegulošu teritoriju no Ģertrūdes (toreiz – K. Marksa) ielas līdz pat A. Deglava ielas gaisa tiltam. Dienvidu pusē šo teritoriju ierobežoja dzelzceļa līnija, bet ziemeļos par robežu ar kaimiņu vēlēšanu apgabalu kalpoja Avotu iela un A. Deglava iela. Tas ir īsts strādnieku rajons, kurā pārsvarā ļaudis mitinās vecos divstāvu koka namiņos ar visai pieticīgām labierīcībām. Te nu bija mans "kaujas lauks', kurā vajadzēja cīnīties par vēlētāju sirdīm un prātiem. Februāra mēnesī šeit tika noorganizētas daudzas priekšvēlēšanu sapulces, krājot man labvēlīgo vēlētāju balsis. Un jo tālāk, jo vairāk... Jutu, ka mani ne vien pieņem, bet arī atbalsta. Sapulces notika Ādas slimību dispanserā, uzņēmumos "Latvijas gāze", "Komplekss", "Latvijas stikla" ražotnē "Komunārs" Narvas ielā 2, "Daiļradē",

"Rīgas ekspresī", 77. vidusskolā, 4. medicīnas skolā un citur. Tagad, pēc desmit gadiem, cieši spiežu roku gan šo sapulču dalībniekiem, gan bijušajiem organizatoriem Ivaram Dušam, Robertam Jātniekam un visiem pārējiem!

Priekšvēlēšanu kampaņa paņēma visus mūsu spēkus, bet neviens, liekas, tā īsti nebija padomājis, kas būtu darāms pēc 18. marta, ja LTF kandidāti tiešām būs uzvarējuši. Un tomēr vismaz daži bija domājuši. Droši vien tā bija LTF vadība. Bet ne tikai! Izrādās, ka konkrēti rīcības plāni bija dzimuši arī mūsu piekritējos aiz Latvijas robežām[1]. Viens no viņiem bija Vācijā dzīvojošais jurists un politologs Egils Levits. Domāju, ka viņam, kurš tieši nebija ierauts mūsu priekšvēlēšanu "trakumā", bija gan laiks, gan vēlēšanās ieskicēt vismaz pašu neatliekamāko pasākumu plānu tūlīt pēc 18. marta. Savās atmiņās par to trauksmaino laiku viņš raksta: "Jau (..) marta sākumā bija skaidrs, ka LTF acīmredzot uzvarēs LPSR AP vēlēšanās, un loģisks bija jautājums – ko darīt pēc tam? Tā kā vēlētāji īstenībā toreiz balsoja par Latvijas neatkarību un LTF deputātu kandidāti bija deklarējuši, ka arī viņi ir par to, tad Frontes vadība nonāca pie secinājuma, ka vajadzētu sastādīt Neatkarības deklarācijas projektu."[2]

Plašajā rakstā "1990. gada 4. maija Deklarācija par Neatkarības atjaunošanu" Egils Levits izsakās vēl precīzāk: "Neraugoties uz šo pēdējo mēnešu viennozīmīgo virzību, par valsts atjaunošanas tiesisko noformēšanu domāts vēl nebija. Dažas dienas pirms 18. marta vēlēšanām šo rindiņu autors apsolīja LTF priekšsēdētājam Dainim Īvānam un LTF Politiskās komitejas priekšsēdētājam Ivaram Godmanim noformulēt attiecīgu priekšlikumu."[3]

Tātad reizē ar LTF uzvaru AP vēlēšanās bija nobriedis arī jautājums par Neatkarības deklarācijas izstrādāšanu. Jaunā dokumenta pamatkontūras tika iezīmētas jau 22. martā, kad deputāta Rolanda Rikarda dzīvoklī Rīgā, Dzirnavu ielā 63, uz nelielu sanāksmi pie dzīvokļa saimnieka bija ieradušies Egils Levits, Vilnis Eglājs, Valdis Birkavs un Romāns Apsītis. Kopīgā sarunā dzima vairākas idejas. Balstoties uz tām, dienu vēlāk Egils Levits jau bija izstrādājis dokumenta uzmetumu[4], kas vēlāk kļuva par Deklarācijas mugurkaulu.

Vienlaikus LTF valde izveidoja valststiesisko jautājumu darba grupu, kurā ietilpa septiņas personas: Romāns Apsītis, Vilnis Eglājs, Aivars Endziņš, Tālavs Jundzis, Andrejs Krastiņš un Rolands Rikards – Latvijas PSR tautas deputāti un Ilmārs Bišers – PSRS tautas deputāts. Par darba grupas vadītāju apstiprināja mani. Savukārt es izvēlējos 12 konsultantus – galvenokārt pazīstamus Latvijas juristus – teorētiķus un praktiķus.[5] No viņiem vislielāko ieguldījumu Deklarā-

[1] Jānis Ritenis. *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu*. R: Fonds Latvijas Vēsture, 1999, 77. – 106. lpp.

[2] Romāns Apsītis, Egils Levits. "4.maija Deklarācija un neatkarības vīzijas." Grām.: *Latvijas Tautas fronte. 1988 – 1991.* R: Apgāds Jāņa sēta, 1998, 169. lpp.

[3] Valdis Blūzma, Ojārs Celle, Tālavs Jundzis, Dītrihs Andrejs Lēbers, Egils Levits, Ļubova Zīle. *Latvijas valsts atjaunošana. 1986-1993.* R.,1998, 221. lpp.

[4] Turpat, 234. lpp.

cijas tapšanā deva Egils Levits. Visai aktīvi bija arī profesors Edgars Meļķisis un Gunārs Kusiņš. Deklarācijas nosaukuma galīgais formulējums tika pieņemts Edgara Meļķiša ieteiktajā redakcijā. Pārējie konsultanti lielās aizņemtības dēļ – galvenokārt savā maizes darbā - Deklarācijas tapšanā piedalījās tikai epizodiski. Tādējādi par Deklarācijas projekta galvenajiem līdzautoriem uzskatāmas augstāk minētās 10 personas, kas aktīvi piedalījās darba grupas sēdēs līdz pat 4. maijam. Bez tam darba grupā iesaistījām arī deputāti Rutu Marjašu, kura sagatavoja Deklarācijas teksta tulkojumu krievu valodā. Tas nebija viegli, jo dokumenta projekta teksts gandrīz pēc katras apspriešanas tika labots un papildināts. Vairākās darba grupas sēdēs, liekas, piedalījās arī deputāts Vladlens Dozorcevs.

Darba grupā blakus juristiem sekmīgi darbojās arī eksakto zinātņu pārstāvji deputāti Rolands Rikards un Vilnis Eglājs. Abiem viņiem bija apskaužami noturīga nacionālā stāja un dzelžaini loģiska domāšana. Tas viss lieti noderēja, risinot ne tikai juridiskus, bet arī politiskus jautājumus. Katrs no juristiem tāpat deva savu pienesumu. Sevišķi jau Andrejs Krastiņš, Tālavs Jundzis un Aivars Endziņš. Pēdējais no viņiem tolaik bija ievēlēts par Latvijas Universitātes partijas organizācijas sekretāru un tāpēc sākotnēji vairāk bija aizņemts ar partijas lietām. Bet arī tad viņš mums ļoti izpalīdzēja, ierādot darba telpas Universitātes partijas komitejā. Vēl tagad atceros viņa sacīto: "Nāciet šeit, te ir klusas, saulainas telpas, te neviens jūs netraucēs. Te jūs varat taisīt Neatkarības deklarāciju, bet mans uzdevums pašlaik ir šķelt komunistisko partiju".[6] Tā bija visai kurioza situācija, bet šo piedāvājumu izmantojām. Pirmā darba grupas sēde šeit notika jau 31. martā.

Sēdēs gan retāk piedalījās Ilmārs Bišers, jo viņš lielā mērā bija aizņemts darbā Maskavā. Tomēr viņš it kā darbojās neklātienē un vairākkārt izteica savus priekšlikumus, kad bija ieradies Rīgā. Toreiz mēs dzīvojām kaimiņos: es – Rūpniecības ielā, viņš – Vīlandes ielā. Tādēļ noorganizēt tikšanos nepavisam nebija grūti. Mans kalendārs liecina, ka esmu pie viņa viesojies "dienesta darīšanās", piemēram, 13. un 14.aprīlī.Deklarācijas teksts tika izstrādāts, apspriests, labots un papildināts demokrātiski. Vispirms tas tika darīts darba grupā, pēc tam – LTF frakcijas sēdēs. Pie vārda tika jebkurš, kuram vien bija kas sakāms. Vairākas vērtīgas domas izteica daudzi, piemēram, Anna Seile, Arnolds Bērzs, Jānis Lagzdiņš. To visu vajadzēja izvērtēt un balsošanas ceļā izlemt. Tādējādi Neatkarības deklarācija faktiski tapa visas LTF frakcijas kopīgā darba procesā. Tā mēs strādājām apmēram sešas nedēļas. Sākumā bija izstrādāti divi Deklarācijas projekta varianti – "maksimālais variants" un

[5] Egils Levits, Edgars Meļķisis,Andris Plotnieks, Valdis Cielava, Ints Upmacis,Egils Radziņš, Aivars Fogels,Gunārs Kusiņš,Vija Jākobsone, Aleksandrs Kiršteins, Jānis Dinēvičs un Andris Līgotnis.

[6] 1990. g. 14. aprīlī notika Latvijas Neatkarīgās komunistiskās partijas (LNKP) dibināšanas kongress.

"minimālais variants". "Maksimālā varianta" pamatā bija minētais Egila Levita 23. marta dokumenta uzmetums, bet "minimālais variants" ar viņa līdzdalību radās, ja nemaldos, 24. martā Vecrīgā, Jaunielā 24, kur mūsu darba grupa apsprieda Neatkarības deklarācijas projektu pēc pulksten 10.00 sasauktās Latvijas Juristu biedrības kolēģijas sēdes.

Abus dokumenta variantus šķīra politisko prasību daudzums un radikālisma pakāpe. Viena vai otra varianta tālākvirzība lielā mērā bija atkarīga no politiskās situācijas, it sevišķi no Maskavas attieksmes pret Lietuvu, kura jau 11. martā bija pieņēmusi visai radikālo Aktu par Lietuvas valsts atjaunošanu.[7] Tomēr LTF deputātu frakcija jau pirmajā abu dokumentu apspriešanas reizē 28. martā noraidīja "minimālo variantu" un nolēma par pamatu Neatkarības deklarācijai ņemt projekta "maksimālo variantu". Tūlīt gan jāatzīmē, ka šādam lēmumam bija arī oponenti. Karstu diskusiju un atsevišķu balsojumu rezultātā, kā arī apspriežot vienu otru alternatīvu priekšlikumu, "maksimālais variants" vietām tika "mīkstināts". Piemēram, projekta 9. aprīļa redakcijā tika paredzēts pasludināt par spēkā neesošu ne vien 1940. gada 21. jūlijā pieņemto Latvijas Tautas saeimas deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā", bet arī tajā pašā dienā pieņemto deklarāciju "Par valsts varu", kura būtībā juridiski ievadīja Latvijas neatkarības zaudēšanas procesu. Turpretī vēlākajās redakcijās šīs otrās deklarācijas pieminēšana vispirms tika apšaubīta, bet pēc 28. aprīļa LTF frakcijas sēdes tā no dokumenta projekta teksta jau bija svītrota. Un svītrota galvenokārt tāpēc, ka šī deklarācija bija gan Latvijas PSR, gan tās AP pastāvēšanas juridiskais pamats. Ja nu šo pamatu neatzīstam, tad vienlaikus neatzīstam arī sevi kā tautas deputātus, kas ievēlēti joprojām vēl Latvijas PSR AP. Tad jau tālākās konsekvences izsecināt nepavisam nav grūti...

Vai cits piemērs. Tajā pašā 9. aprīļa redakcijā nekāds "**pārejas periods**" Latvijas Republikas valsts varas de facto atjaunošanai nebija noteikts. Tomēr 12. aprīļa LTF frakcijas sēdē tika nobalsots par to, ka Deklarācijas projektā šāds periods būtu jāparedz. Līdz ar to visās turpmākajās dokumenta projekta redakcijās tādā vai citādā redakcijā "pārejas periods" tika saglabāts līdz pat Neatkarības deklarācijas pieņemšanai galīgajā redakcijā 1990. g. 4. maijā. Tā, piemēram, Ilmāra Bišera 15. aprīļa lēmuma projekta "Par pasākumiem Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanai" rezolutīvās daļas 3. punktā bija teikts: "Pasludināt pārejas periodu, kurā tiks izveidotas konstitucionālas Latvijas Republikas varas struktūras, reāli atjaunota Latvijas politiskā un ekonomiskā suverenitāte un mierīgu sarunu ceļā ar PSRS vadību tiks atrisināti visi jautājumi, kas radušies sakarā ar Latvijas ilgstošu atrašanos PSRS sastāvā. Visus līgumus, kas tiks noslēgti šo sarunu rezultātā, apstiprinās Latvijas Augstākā Padome."

Savukārt 17. aprīļa projekta variantā bija paredzēts īpašs "pārejas laiks"...

[7] Ведомости Верховного Совета и Правительства Литовской Республики, 1990, № 9, 222; *Cīņa*, 1990, 14. marts

Liekas, ka pati doma par "pārejas perioda" vai "pārejas laika" nepieciešamību bija radusies galvenokārt Igaunijas piemēra ietekmē: 1990. gada 30. martā Igaunijas AP bija pieņēmusi Lēmumu par Igaunijas valsts statusu.[8] Lēmums pasludināja Igaunijas valsts atjaunošanu, bet vienlaikus noteica "pārejas periodu" līdz neatkarīgas Igaunijas valsts konstitucionālo institūciju izveidošanai.

Šādi rīkojoties, varēja sagaidīt, ka Igauniju un Latviju neskars tā draudīgā ekonomiskā blokāde, ko Maskava bija uzsākusi pret Lietuvu pēc tam, kad tā 11. martā savā Aktā par Lietuvas valsts atjaunošanu nekādu pārejas periodu nebija paredzējusi.

Protams, ka mūsu Neatkarības deklarācijas galīgajā variantā ietvertais 5.punkts par "pārejas periodu" bija kompromisa norma, kuras uzdevums faktiski bija mīkstināt spriedzi attiecībās ar Maskavu. No vienas puses, šāds "pārejas periods" bija vajadzīgs arī tāpēc, lai sagatavotu brīvas un demokrātiskas Saeimas vēlēšanas. Taču, no otras puses, šo "pārejas periodu" daudzi saprata kā pakāpenisku atbrīvošanos no PSRS virsvaras, kā pāreju no "dozētas neatkarības" uz pilnīgu neatkarību. Tāda interpretācija nonāca pretrunā ar atjaunoto Satversmes 1. pantu, saskaņā ar kuru "Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika".

Vēlāk, pēc Deklarācijas pieņemšanas, vairāki radikālāk noskaņoti deputāti, piemēram, Valdis Šteins, arvien noteiktāk pauda neapmierinātību par to, ka esam noteikuši šādu "pārejas periodu". 1995. gadā Dainis Īvāns rakstīja: "Salīdzinājumā ar lietuviešu 11. marta dokumentu tā patiesībā arī bija *kompromisa deklarācija*, kas pasludināja tikai neskaidro *pārejas periodu*. (Prāta neskaidrības laiku?) No vienas puses, mūsu 4. maija lēmums nozīmēja aiziešanu, no otras – šļaugani krampējās aizslīdošās PSRS krastos."[9] Jā, arvien skaidrāk kļuva redzams, ka Deklarācijas 5. punkta saturs ir dokumenta svešķermenis, no kura pēc iespējas ātrāk būtu jāatbrīvojas. Paldies liktenim, ka šis brīdis pārāk ilgi nebija jāgaida: 1991. g. 21. augustā pulksten 13.06. AP pieņēma Konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu, un šā likuma 2. pantā tika atzīts par spēku zaudējušu 4. maija Deklarācijas 5. punkts.[10]

Ja Deklarācijas projekta rezolutīvā daļa tika izstrādāta, balstoties galvenokārt uz Egila Levita izvirzītajām tēzēm, tad visai plašās vēsturiski juridiskās ievaddaļas (preambulas) pamatteksta "radības", piepalīdzot daudziem kolēģiem, atradās manā "pārziņā". Te galvenā vērība tika pievērsta neatkarīgās Latvijas valsts attīstībai kopš 1918. g. 18. novembra, pamatā liekot LR *de iure* pastāvēšanas nepārtrauktības un kontinuitātes (pēctecības) principu.

Kopumā šādu dokumenta projekta shēmu LTF deputātu frakcija atbalstīja. Tāpēc līdz pat aprīļa mēneša beigām diskusijas koncentrējās tikai ap atsevišķām

---

8 Ведомости Верховного Совета и Правительства Эстонской Республики, 1990, № 12.

9 Dainis Īvāns. *Gadījuma karakalps*. R: Vieda, 1995, 270.-271. lpp.

10 *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, 24. okt., № 42, 446, 2048. lpp.

projekta nostādnēm un detaļām, bet ne par projekta konceptuālo pamatievirzi visumā. Tas netraucēja dažiem LTF frakcijas deputātiem nākt klajā ar saviem dokumenta variantiem. Piemēram, deputāts Mavriks Vulfsons iesniedza AP Manifesta projektu, kurā, salīdzinot ar frakcijas pamatvariantu, bija izdarīti daži īsinājumi (trūka A. Kirhenšteina 1940. gada Ministru kabineta tiesiskā vērtējuma, normas par 1922. gada Satversmes atjaunošanu, Konstitucionālās tiesas izveidošanu u.c.), toties 6. punktā bija paredzētas tiesības pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem izvēlēties pilsonību. Frakcijas deputātu vairākums šādus grozījumus tomēr neatbalstīja.

LTF frakcijas apspriešanā nonāca arī kāds savdabīgs lēmuma projekts, kas bija radies pēc deputāta Andra Plotnieka ziņojuma lauksaimnieku deputātu grupas sanāksmē 1990. g. 20. aprīlī. Šis projekts sastāvēja no pieciem īsi formulētiem punktiem: bija paredzēts pasludināt Latvijas Republiku par patstāvīgu valsti; uzskatīt to par 1918. g. 18. novembrī proklamētās Latvijas valsts un Latvijas PSR tiesību pēcteci; noteikt, ka šī valsts tiek organizēta, pamatojoties uz LR Satversmes 1., 2., 3. un 77. pantu, kā arī Latvijas PSR spēkā esošās Konstitūcijas un likumu normām, kas nav pretrunā ar šiem pantiem; aicināt PSRS AP pasludināt par spēkā neesošu kā antikonstitucionālu PSRS 1940. g. 5. augusta likumu par Latvijas PSR uzņemšanu PSRS sastāvā. Visbeidzot lēmuma projekts aicināja "izteikt gatavību izkopt draudzīgas attiecības un uz divpusīgu līgumu pamata izvērst ekonomisko sadarbību ar PSRS", koordinējot ar to ārpolitiku un valsts aizsardzību. Tomēr arī šis projekts savas ierobežotības un samierniecisķā satura dēļ tālāku virzību LTF deputātu frakcijā neguva.

Lai idejai par LR neatkarības atjaunošanu gūtu iespējami plašāku tautas atbalstu, 1990. gada 21. aprīlī Rīgā, "Daugavas" stadionā tika sarīkota Vislatvijas tautas deputātu sapulce, kurā piedalījās gan jaunievēlētie AP deputāti, gan visu līmeņu vietējo padomju deputāti. Starp runātājiem biju arī es. Bijām nolēmuši, ka Neatkarības deklarācijas saturs pilnībā nebūtu jāatstāsta, tomēr dažas svarīgākās tēzes vajadzētu minēt un nedaudz komentēt. Tā arī izdarīju. Jutu pārliecinošu klātesošo atbalstu. Balsošanas rezultāti runāja paši par sevi: no 8086 sapulces dalībniekiem 8003 deputāti bija nobalsojuši par Aicinājumu atjaunot Latvijas neatkarību.[11] Vēlāk šis fakts tika iestrādāts arī Neatkarības deklarācijas tekstā.

Aprīļa beigas un maija mēneša pirmās dienas pagāja, slīpējot projekta tekstu un meklējot dokumenta visoptimālāko nosaukumu. Vajadzēja rēķināties ar to, ka divas tematiski līdzīgas, bet pēc satura krietni vājākas deklarācijas jau bija pieņemtas: 1989. g. 28. jūlija "Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti" un 1990. g. 15. februāra "Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību". Vai tiešām pieņemsim vēl trešo? Daudziem likās, ka mūsu dokuments iezīmēs pagrieziena punktu Latvijas valsts vēsturē, tāpēc arī projekta nosaukumam būtu

[11] Tālavs Jundzis. "Tiesību reformas un to loma neatkarības atjaunošanā. 1988. gads – 1990. gada 4. maijs." *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1995, nr. 2(15), 147.-148. lpp.

jāpersonificē kaut kas lielāks, diženāks, nozīmīgāks. Diskusijā pavīdēja tādi termini kā "konstitucionāls akts" un "manifests". Citi atkal ieteica izlīdzēties ar parastākiem nosaukumiem, piemēram, "likums" vai "lēmums". Gandrīz katrā nākošajā apspriešanā viens nosaukums nomainīja otru. Vēl 28. un 30. aprīlī mums bija "Lēmums par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", 2. maijā – "Manifests par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", bet tikai dienu pirms pieņemšanas – 3. maijā tomēr vienojāmies par tradicionālo nosaukumu "Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Galu galā bija uzvarējis loģiskais princips, ka nosaukumam jāatbilst dokumenta saturam.

29. aprīlī vienu Neatkarības deklarācijas projekta eksemplāru iedevu Paulam Raudsepam – latvietim, kurš bija dzimis un dzīvojis ASV, bet ieradies Rīgā strādāt Tautas frontē (tagad – laikraksta "Diena" galvenās redaktores vietnieks). Lūdzu viņu pielabot dokumenta tekstu angļu valodā. Ja nemaldos, projekts jau agrāk bija pārtulkots. Tagad to vajadzēja tikai precizēt. Savu uzdevumu viņš veica godam.

Tajā pašā dienā apciemoju arī pazīstamo latviešu valodas speciālisti LU profesori Martu Rudzīti (mirusi 1996. g. 19. jūlijā). Viņa pieņēma mani savā dzīvoklī, kas atradās namā Tērbatas un Lāčplēša ielu stūrī. Lūdzu viņu pārbaudīt dokumenta tekstu no latviešu valodas viedokļa. Profesore bija ļoti aizkustināta par iespēju pielikt arī savu roku tik vēsturiska dokumenta projektam. Viņa ieteica izdarīt dažus nelielus labojumus. Šo ieteikumu mēs respektējām.

Kā jau teikts, deputātes Rutas Marjašas virsvadībā paralēli tapa arī teksts krievu valodā. Izrādījās, ka viņa bija saņēmusi Deklarācijas pēdējos labojumus tikai 3. maija vakarā...

Vienā no pēdējām frakcijas sēdēm pirms 4. maija (liekas, 29. aprīlī) tika nolemts, ka Deklarācijas teksts ir sagatavots un nekas būtisks te vairs nav grozāms. Labi, ka tā nolēmām, jo pavisam negaidīti piedzīvojām nopietnu mēģinājumu faktiski pārvilkt svītru mūsu sešu nedēļu darbam. Aprīļa beigās vai maija sākumā no kāda ilgāka brauciena uz ASV atgriezās deputāti Juris Bojārs un Andris Plotnieks. Iepazinušies ar Deklarācijas projektu, viņi izvirzīja nopietnus konceptuālus iebildumus. 2. maijā gan darba grupas pēdējā sēdē, gan arī pēc tam notikušajā LTF frakcijas sēdē Juris Bojārs uzstājās pret koncepciju, ka LR un tās Satversme visu laiku pastāvējušas *de iure*. No šīs nostādnes izrietēja, ka līdz ar to neesot iespējams atjaunot agrāko Latvijas Republiku. Tāpēc esot jāveido jauna neatkarīga Latvijas valsts.

Diemžēl pats mūsu koncepcijas pirmautors Egils Levits nebija klāt, jo maija sākumā viņš Rīgas lidostā bija apcietināts un caur Maskavu nosūtīts atpakaļ uz Vāciju. Līdz ar to mēs, darba grupas locekļi, kā arī LTF frakcijas lielum lielais vairākums, kas neskaitāmas reizes šīs lietas bija pārrunājis un izlēmis, kategoriski atteicāmies mūsu konceptuālo nostādni grozīt. Šādu pozīciju stingri aizstāvēja arī Jānis Ritenis, kurš, būdams PBLA politiskais konsultants LTF, piedalījās mūsu sēdēs.[12]

[12] Jānis Ritenis. *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu*, 99.-104. lpp.

1990. g. 2. maijā pulksten 18.00, t.i., 17 stundas pirms Latvijas (PS) R AP jaunā sasaukuma pirmās sesijas sanākšanas, sākās preses konference. Viesnīcas "Rīga" konferenču zālē brīvu vietu nebija. Žurnālistu interese – milzīga! AP LTF frakcijas "komandu" pārstāvēja deputāti Anatolijs Gorbunovs, Ivars Godmanis, Indulis Bērziņš un šo rindiņu autors; PSKP frakciju – Sergejs Dīmanis, bet neatkarīgos deputātus – svētais tēvs Aleksejs Zotovs. Abi ar Ivaru Godmani atbildējām uz žurnālistu jautājumiem, kas attiecās uz Neatkarības deklarācijas saturu, tajā noteikto "pārejas periodu", atšķirībām no Lietuvas un Igaunijas neatkarības dokumentiem un mūsu Deklarācijas koncepciju par LR neatkarības atjaunošanu.[13]

Jaunievēlētā AP sanāca 3. maijā pulksten 11.00. Protams, tauta gaidīja Neatkarības deklarācijas pieņemšanu, taču visa diena pagāja, risinot neatliekamos organizatoriskos jautājumus. Neko darīt, vispirms tiešām bija jāievēlē balsu skaitītāji, Mandātu komisija un AP vadošās amatpersonas.

Saspringts un gaidu pilns atnāca 4. maija rīts, kad pulksten 10.00 deputāti pulcējās uz rīta sēdi. Visi saprata, ka izšķirošā "kauja" vairs nav atliekama. Viss liecināja, ka nekāda vieglā pastaiga mūs negaida. Faktiski bez jebkādas "iesildīšanās" opozīcija sāka ar obstrukciju: diskusijas mijās ar garu garajām repliku un jautājumu tirādēm. Bija skaidri jaušama laika vilkšana. Tomēr mūsu vairākums pārņēma iniciatīvu un arvien noteiktāk tuvojāmies pašam **galvenajam – balsojumam par Neatkarības deklarāciju**. Jutu, ka drīz jādodas uz tribīni, lai nolasītu vēsturiskā dokumenta tekstu. Sapratu, ka opozīcija tūlīt pēc tam mums metīsies virsū ar visnegaidītākajiem jautājumiem. Lai neļautu viņiem tā īsti izvērsties, īsi pirms došanās pie mikrofona vienojos ar cīņu biedru Andreju Krastiņu, ka uz jautājumiem atbildēs viņš. Viņam piemita visai retā spēja atbildēt ne vien lakoniski un konkrēti, bet dažkārt arī tik asi, ka jautātājam mute tika "aizlikta ciet". Bet šoreiz tieši tas bija vajadzīgs. Šāda taktika attaisnojās, un ar savu uzdevumu tikām galā, liekas, tīri labi.

Manī klausījās visa Latvija, tāpēc centos Deklarāciju nolasīt iespējami izteiksmīgāk – tā, lai jebkurš klausītājs saprastu dokumenta jēgu un nozīmi. Pašsajūta bija vienreizēja: liekas, ka viegls satraukums sadzīvoja ar apziņu par mirkļa svarīgumu. Tagad saprotu, ka nekad vairs manā mūžā tādas zelta minūtes neatkārtosies...

Lai Neatkarības deklarācija iegūtu juridisku spēku, tā bija jāpieņem vismaz ar divām trešdaļām balsu no visu deputātu kopskaita (201). Tātad bija vajadzīgas ne mazāk kā 134 balsis. Vai savāksim? Šaubām bija nopietns pamats, jo LTF frakcijā oficiāli bija tikai 131 deputāts. Cerības likām uz dažiem neatkarīgajiem deputātiem... Pamatīgā, bet diezgan garā un nervozā balsu skaitīšana izraisīja asus pārdzīvojumus ne tikai AP namā, bet arī aiz tā sienām, kur bija sapulcējušies brīvās Latvijas patrioti. Viņi ar skaļām ovācijām uzņēma katru balsi, kas tika nodota par Deklarāciju. Pulksten 19.00 bija nolikta tautas

[13] *Latvijas Jaunatne*, 1990, 4. maijs, nr. 84, 1. lpp.

manifestācija Daugavmalā, bet laiks sēžu zālē vilkās mokoši lēni. Beidzot tomēr finālis: pulkstenis rāda 19.20, par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu nobalsojuši 136 deputāti! Priekiem nav gala! Pielecam kājās un spiežam cits citam roku. Daži apkampjas. LTF deputāti tūdaļ dodas lejā pie tautas, kur triumfa vilnis sitas vēl augstāk: ļaužu jūrā ziedi, karogi, smaidošas sejas un prieka asaras. Viss, kas piecos gadu desmitos krājies cilvēku sirdīs, tagad neapvaldāmi nāk ārā... Šo brīdi mūsu tauta tiešām jau sen bija pelnījusi!

Visi spontāni devās uz Daugavmalu, taču manī ierunājās tik pazīstamā iekšējā balss: tu nesteidzies, labāk aizej uz Kanceleju un paskaties, vai ar Deklarāciju viss ir kārtībā! Aizgāju. Tehniskie darbinieki saka, ka esot gan kārtībā. Skatos: Neatkarības deklarācija skaisti noformēta datorsalikumā uz veidlapas ar LR lielo ģerboni. Pārlasīju. Tekstā kļūdu nav. Dokumentu parakstījis AP priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs un sekretārs Imants Daudišs. Pēc tam: "Rīgā 1990. gada 4. maijā".

Nu varu iet. Steidzos uz Daugavmalu pa Vecrīgas ieliņām, kas pēkšņi bija kļuvušas tukšas un klusas. Pareizi – visi taču ir tur. Ātri atrodu savējos. Uz paaugstinājuma stāv AP un LTF vadība. Pašlaik runu sāk Anatolijs Gorbunovs. Viņš apsveic visus klātesošos ar šīsdienas prieka vēsti, tomēr tūlīt brīdina, ka esam tikai liela un grūta ceļa sākumā. Skatos ļaužu sejās, un man liekas, ka par nākotnes grūtībām gan šobrīd gandrīz neviens nedomā. Jo visi vēl atrodas laimes šūpolēs. Neviens vēl nezina, ka jau pavisam drīz – 15. maijā - brīvās Latvijas pretinieki mēģinās ieņemt AP namu, ka 1990. gada nogalē komunisti izveidos Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, kas aicinās LR teritorijā ieviest PSRS prezidenta tiešo pārvaldi, ka 1991. gada janvārī būs barikāžu laiks un kritušie, ka 1991. gada augustā notiks PSRS valsts apvērsums, kas piedzīvos neveiksmi, un ka 21. augustā notiks īstā atbrīvošanās no PSRS virsvadības. Ka vēlāk paši iegrimsim nemākulības un negāciju jūrā, ka ceļš uz brīvu un laimīgu Latviju tiešām būs garš un grūts.

Tobrīd mēs to vēl nezinām, jo izdzīvojam īso laimes mirkli. Skatos pāri ļaužu galvām uz Pārdaugavu. Tur laiski dūmo daži fabriku skursteņi, bet viegls vakara vējiņš rotaļājas krastmalas liepās. Viss ir it kā tāpat kā agrāk. Un tomēr ne gluži vairs tā. Todien Latvijas vēsturē ir noticis pagrieziens atpakaļ uz savu vienīgo un īsto valsti. Neatkarības deklarācija, kuru kā vārīgu putnēnu sešas nedēļas nēsāju savā somā, ir pacēlusies spārnos. Šis putns lido pār Latviju un visu pasauli.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

Eduards Berklavs

Kas notika pirms 4. maija Deklarācijas pieņemšanas

Šajā grāmatā citi autori jau pietiekoši plaši ir izteikušies par 1990. g. 4. maijā pieņemtās deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" vēsturisko un konstitucionālo nozīmi, par apstākļiem, kādos tā tika pieņemta.

Es, tāpat kā vairums toreizējo LPSR Augstākās Padomes deputātu, nekad neaizmirsīšu sasprindzinājumu sēžu zālē, kad notika cīņa par Deklarācijas pieņemšanu un balsu skaitīšana. Ar prieku, pateicību un gandarījumu atminos tautas uzticēšanos mums – toreizējiem deputātiem. Tas bija liels avanss, kas līdz pat šai dienai nav atmaksāts. Tauta cerēja, ka pēc Deklarācijas pieņemšanas sekos plānveidīgs, neatlaidīgs darbs, lai Latvijā tiktu atjaunota patiesa neatkarība, kāda tika deklarēta 1918. gada 18. novembrī. Taču tas nenotika. Domāju, ka pārāk daudz tiek runāts par it kā lieliem panākumiem, kas gūti pēc Deklarācijas pieņemšanas gan toreizējā LPSR AP gan vēlāk – 5., 6. un 7. Saeimā. Īstenībā, laikā, kad rakstu šīs piezīmes, un laikā, kad tiks izdota grāmata, atzīmējot Deklarācijas pieņemšanas desmitgadi, nav vēl panākta patiesa neatkarība, bet varas vīri (sievas) pazemīgi klanās gan Maskavai, gan Briselei, gan Vašingtonai. Sagrauta ir rūpniecība un lauksaimniecība. Neviena no bijušajām valdībām nav gribējusi vai nav spējusi aizsargāt vietējo tirgu, radikāli ierobežot kontrabandu, sakārtot tautsaimniecību. Iznākumā – tautas vairākums dzīvo nabadzībā, pusbadā.

Lai atrastu atbildi, kāpēc tas tā, – nepieciešams paškritiski ieskatīties pagātnē. Vēlēšanās atjaunot neatkarību dzima ne jau LPSR Augstākajā Padomē. Latvijas patrioti par to uzsāka cīņu tūlīt pēc Latvijas okupācijas un neatkarības zaudēšanas 1940. gadā. Cīņas sācēji bija atsevišķi patrioti un viņu nelielās grupas. (Par to nedaudz tālāk.)

Viens no iemesliem, kāpēc pēc Deklarācijas pieņemšanas maz kas mainījās, bija tas, ka gan toreizējā LPSR AP, gan 5., 6. un 7. Saeimā lielākais vairākums deputātu bija un ir bijušie padomju varas funkcionāri, LKP, komjaunatnes darbinieki un pat VDK tautas spīdzinātāji, kas nav atzinuši savus ļaunos darbus,

nav atteikušies no savas agrākās ideoloģijas. Pat daudzi no tiem, kas 1990. g. 4. maijā balsoja "par" Neatkarības deklarāciju, par īstu neatkarību nedomāja un nemaz neticēja iespējai izstāties no PSRS; domāja tikai par kāda paveida federāciju, par līgumattiecībām ar Maskavu. Lai teikto pierādītu, ir jāapskata toreizējie galvenie sabiedriski politiskie spēki.

Atklātībā pirmie izgāja grupa "Helsinki–86" un Vides aizsardzības klubs. Cīņu turpināja Latvijas Nacionālā neatkarības kustība (LNNK) – jau kā plaša, visu valsti aptveroša sabiedriski politiska organizācija. Neatkarības atjaunošanas procesā nenoliedzamu vietu ieņēma arī Pilsoņu kustība, kas pirmā pauda mūsu valsts tiesiskās pēctecības ideju.

Nevienai pirms LNNK eksistējošām organizācijām nebija skaidra politiska mērķa, neviena no tām nebija izvirzījusi sev uzdevumu panākt, lai latviešu tauta atgūtu savu valsti. LNNK jau no savas darbības sākuma izvirzīja nelokāmu prasību pēc tādas, piedāvājot rīcības programmu okupācijas un sekojošās kolonizācijas seku likvidēšanai Latvijā; iestājās par okupētājvalsts bruņoto spēku nekavējošu un pilnīgu izvešanu; par Latvijas pilnīgu atdalīšanos no tā saucamās PSRS. LNNK programmā bija ierakstīts uzdevums cīnīties pret masveidīgo cittautiešu pārvietošanu uz Latviju, par kolonistu izvākšanu. Galvenajā uzdevumā ietilpa Latvijas Republikas demokrātiskā valstiskuma un politiskās suverenitātes īstenošana, ekonomiskās neatkarības nodrošināšana, demogrāfiskā stāvokļa normalizēšana un kultūrtradīciju aizsardzība.

LNNK 1. kongresā par LR konstitucionālo pamatu tika atzīta 1922. gada Latvijas Satversme bet Komunistiskā partija un tai pakļautās satelītorganizācijas tika pasludinātas par noziedzīgām un slēdzamām. Tāds bija LNNK viedoklis.

Tāda LNNK nepatika Latvijas Tautas frontes dibinātājiem. Jau pirmajā sanāksmē viens no LTF pamatdokumentu izstrādātājiem Ilmārs Bišers mums pārmeta prasību par tūlītēju Padomju armijas izvešanu no Latvijas un par Latvijas atdalīšanos no PSRS.

Atšķirīgi bija jau LTF radīšanas apstākļi. Ja "Helsinki–86", LNNK, Neformālā tautas fronte un VAK radās ar atsevišķu patriotu ierosmi, kuri bija noskaņoti pret padomju režīmu un kompartijas diktātu, tad LTF radās pēc idejas no Maskavas un ar klaju LKP CK un VDK vadības atbalstu un norādījumiem; tas tagad jau nešaubīgi pierādīts un to atzīst pat vairāki tās praktiskie dibinātāji un vadītāji. LTF sastāvā iesaistījās prāvs skaits LKP un padomju varas funkcionāru. Es uzmanīgi izlasīju LTF dibinātāju runu stenogrammas diskusijā, kas notika pirms LTF desmit gadu jubilejas sanāksmes.[1] Runās varēja just, ka agrākie vadītāji daudz ko ir pārdomājuši un atklātāk sprieda par notikušo LTF pirmajos gados. Citēšu viņu galvenās domas, lai pierādītu manis teikto.

Diskusijā Dans Titavs jautājis, kāda bija Jāņa Petera (*viņš bija LKP CK loceklis*) loma LTF dibināšanā un "vai, Jūsuprāt, viņš pats atnāca uz LTF vai viņam to lika darīt LKP?".

[1] *Latvijas Tautas fronte 1988 – 1991.* R: Jāņa sēta, 1998, 28.–43. lpp.

Sandra Kalniete (*LTF ģenerālsekretāre*) atbild tā: "Es droši vien apvainošu Peteru, bet vienu laiku es domāju, ka viņš pēc savas gribas uzņēmās vadību; šodien es vairs tā nedomāju. Man vēl arvien ir mīkla, kāpēc Peters nepiekrita uzņemties Tautas Frontes priekšsēdētāja lomu. Tad, kad es to salieku kopā, un zinot, ka Īvāns atradās tajā kongresā pilnīgi nejauši..."[2]

Mācītājs Juris Rubenis saka: "J. Petera loma Latvijas tautas frontē ir mīkla, ir diezgan sarežģīti saprast tādu cilvēku domāšanu(..) Vai Jūs varat pieņemt tādu hipotētisku situāciju, kad tev saka – ej, un tu iekšēji domā – labi, es taču varētu arī kaut ko labu tur darīt, es varētu būt kā tāds dubultais aģents(..) Mana viena hipotēze par to Petera atteikšanos no posteņa ir tāda, ka varbūt viņš kaut kādā mērā jutās ļoti saistīts. Atceros, kā viņš pirmajās reizēs uzstājās Valdes sēdēs. Viņš visu laiku stāstīja par Gorbačovu, kā viņš ir runājis ar viņu, ko Gorbačovs ir akceptējis vai nav akceptējis. Man liekas, ka viņš jutās tik cieši apskauts."[3]

Dans Titavs: "Kā Jūs tādā gadījumā komentēsiet to, ka 1988. gada jūnija vidū bija CK biroja lēmums, ka viņi nepieļaus nekādas Tautas frontes vai kaut kādas līdzīgas sabiedriskas organizācijas izveidošanu, bet tad paiet kāds laiks, apmēram mēnesis, kad nākošais CK birojs pieņem lēmumu veidot Tautas fronti un ka atbildīgais par to tiek nozīmēts Anatolijs Gorbunovs?"[4]

Atbild Sandra Kalniete: "Tas noteikti ir saistīts ar Jakovļeva vizīti Latvijā. (*Jakovļevs bija PSKP vadības pārstāvis – E.B.*)[5]

Dans Titavs grib dzirdēt skaidrāku atbildi un jautā: "Vai tādā gadījumā Tautas fronte ir Gorbačova un PSKP ideja?"[6]

Juris Vidiņš, kas LTF radīšanas laikā vadīja "Helsinki–86" Rēzeknes grupu, izsaka savu domu, kuru disputā neviens neapstrīd: "Jā, protams. Es tagad par to it nemaz nešaubos."[7]

Juris Rubenis vēl papildina: "Es gribēju piebilst, neaizmirstiet, ka droši vien Gorbačovam vajadzēja atrast spēku, kas viņu balsta. Viņš gribēja nolikt kaut kādu tautā apspiesto, bet **sociālistiski** (*izcēlums mans. E.B.*) orientēto spēku kā savu aizmuguri cīņā pret tā laika sapuvušo varas eliti. Viņš gluži vienkārši pārrēķinājās."[8]

Domāju, ka pietiek pierādījumu, kas radīja un kāpēc tika radīta LTF. Ja tās vadītājiem neizdevās plašo organizāciju padarīt pilnīgi par vecās varas balstu, tad tas tāpēc, ka rajonos, perifērijā LNNK labi sadarbojās ar LTF nodaļām, kuras kļuva LTF vadībai nepaklausīgas.

---

2 *Latvijas Tautas fronte 1988 – 1991*, 33. lpp.

3 Turpat, 34. lpp.

4 Turpat, 35. lpp.

5 Turpat.

6 Turpat, 36. lpp.

7 Turpat.

8 Turpat.

Citēšu vēl tikai vienu vietu no Jāņa Škapara garā raksta jau pieminētajā grāmatā: "(..) Septembra otrā pusē uzmilza vēl viena problēma. Cilvēki nāca pie mums un informēja, ka Tautas fronti gatavojas pārņemt LKP un VDK(..) Notikumu gaita parādīja, ka baumas nav bijušas tikai baumas." [9]

Lielā interese tautā par LTF sākuma periodā LKP vadību nobiedēja. Radās doma ja ne pilnīgi izjaukt pirmo kongresu un līdz ar to neļaut tai nemaz rasties, tad vismaz sašķelt delegātus divos vai vēl vairākos blokos. Mēģināja vēl "nepiedzimušo" organizāciju uzspridzināt no iekšienes. Tika drudžaini strādāts, lai par dibināšanas kongresa delegātiem ievēlētu daudz komunistu vai vismaz padomju varu atbalstošus cilvēkus. Šī nodoma realizēšanai tika izmantotas tā saucamās LTF "atbalsta grupas" uzņēmumos, kuros strādāja daudz komunistu – krievu. Šīm grupām, atkarībā no dalībnieku skaita, bija tiesības ievēlēt delegātus dibināšanas kongresam. Piemēram, Latvijas kuģniecībā, Civilās aviācijas institūtā u.c. tika speciāli izveidotas vairāki simti tādu grupu. Šajā darbā aktīvi līdzdarbojās LKP rajonu komitejas. Tā kongresa delegātu sastāvs tika padarīts simpatizējošs LKP.

Un tas nebija vienīgais ceļš, kā LKP un VDK topošajā organizācijā iefiltrēja lielu skaitu savu cilvēku. Vērā ņemams arī tas, ko rakstīja Jānis Škapars: "Kādu nedēļu pirms LTF dibināšanas kongresa man piezvanīja Sandra Kalniete. Tiekot gatavota Latvijas vadības maiņa. B. Pugo ejot uz Maskavu, bet viņa vietā varot nākt kāds cits cietpauris." [10]

Škapars uzdeva rīkoties, lai LKP CK 1. sekretāra krēslā mēģinātu iedabūt Anatoliju Gorbunovu. Tas gan neizdevās. Viņu aizbīdīja uz LPSR Augstāko Padomi, kas bez LKP CK biroja neko nedrīkstēja izlemt. Par LKP CK 1. sekretāru ievēlēja Jāni Vagri. Šo faktu minu tāpēc, ka ir vērts padomāt, no kurienes Sandra Kalniete varēja uzzināt Maskavas nodomus par valdības pirmo personu pārbīdi. Par tādiem nodomiem Latvijā iepriekš varēja zināt ne vairāk kā 5–6 cilvēki. Tas pirmkārt. Otrkārt, kura bija tā svira, kas pie Džemmas Skulmes sapulcinātiem cilvēkiem varēja dot cerību, ka tajā sanāksmē pieņemto viedokli kāds ņems vērā.

Ievērojot jau teikto, LTF dibināšanas kongresa delegātu sastāvs bija politiski ļoti nevienāds. Bija tajā patiesi nacionāli orientēti patrioti, bija liberāli noskaņoti un liela, pat nospiedošā daļa – ne tikai bijušie, bet tajā laikā un vēl arī pēc tam, līdz pat kompartijas slēgšanai, esošie komunisti, arī atbildīgie funkcionāri.

Kongresā notika arī ekscesi, vienbrīd pat draudēja darba izjukšana. Tad situāciju saglāba mācītājs Juris Rubenis ar iespaidīgu, ļoti emocionālu uzrunu. Saprotams, ka kongresā kā viesi piedalījās gan LKP CK 1. sekretārs Jānis Vagris, gan LPSR AP priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs, gan VDK priekšsēdētājs Edmunds Johansons un vēl citi augsti vadītāji.

Iznākumā, sākot ar galveno – Jāņa Petera, arī vairākuma citu delegātu runas bija atbilstošas LKP CK ieteikumiem, norādījumiem, prasībām. Kongresa

[9] *Latvijas Tautas fronte 1988 – 1991*, 50. lpp.

[10] Turpat, 51. lpp.

darba norisi lielā mērā noteica izstrādātais programmas projekts. Tas bija pārmērīgi piesardzīgs, bikls. Kas tajā bija paredzēts? Apliecinājums atbalstīt Gorbačova deklarēto "pārbūvi", pat apliecināta uzticība PSKP Centrālai Komitejai. Atminos, ka kādā brīdī jurists Edgars Meļķisis (*viens no programmas līdzautoriem*) iesaucās: "Kā tad bez Komunistiskās partijas vadošās lomas!" (Tas gan laikam notika kādā citā reizē, jo atminos, ka pret to iebilda tikai Juris Vidiņš, Dans Titavs un es.)

Programmā valsts struktūrā bija prasītas tikai nelielas izmaiņas, uzlabojumi; nebija prasīta pat konfederācija.

Pēc LTF kongresa varēja izveidoties Latvijai un latviešu tautai ļoti bīstama situācija. Iedomāsimies, kas notiktu, ja tai laikā Mihailam Gorbačovam vai kādam citam PSKP vadībā, rastos doma noslēgt līgumu ar Latviju, jo LTF programma to atļāva. Tad iznāktu, ka LTF to ir prasījusi, un tad ar LTF būtu cauri, tā būtu iegājusi juridiskā sadarbībā ar PSKP un PSRS. Labi, ka tas nenotika; to izjauca Maskavā sākušās jukas. PSKP un LKP CK bija apmierināta ar LTF 1. kongresa norisi. To tūlīt pēc kongresa slēgšanas turpat notikušajā preses konferencē publiski apliecināja LKP CK 1. sekretārs Jānis Vagris. Viņš teica apmēram tā: LKP CK apsveic un priecājas, ka nodibinājusies LTF. Nu, kopā darbojoties, spēsim sekmīgi pildīt PSKP 19. konferences lēmumus.

Toreizējo LTF nedrošību, pakļaušanos LKP CK norādījumiem parādīja arī runas un lēmumi LTF Domes sēdēs, kas notika 1988. g. 4. un 19. decembrī. Tie aprobežojās ar prasībām pēc demokrātijas un republiku suverenitātes. Tādas jau tās skaitījās arī agrāk. Visvairāk strīdu bija – prasīt vai neprasīt, ka suverēno republiku interesēm jābūt primārām, jo tā varēja nonākt pretrunā ar Maskavas vēlmēm, Gorbačovu ieskaitot, kas nelokāmi iestājās par stipru Centra varu. Varēja just, ka arī LTF vadītājus ir nobiedējusi tautas aktivitāte (*toreiz tāda bija, žēl, ka tagad tā iznīcināta. Žēl.*). Centīgākie palīgi Maskavai LKP CK vadībā bija Soboļevs un Loskutovs. Viņi bāzējās uz partokrātiju, Vissavienības pakļautībā esošiem uzņēmumiem un "Interfronti", kas tīšus pūlējās radīt destruktīvu situāciju Latvijā. Interfrontieši bija kaujinieciski noskaņoti, un LTF saplaka. Vajadzēja paiet gadam, lai atkal kaut cik sadūšotos. To, kā jau minēju, sekmēja LNNK, kuras nodaļas cieši sadarbojās ar LTF nodaļām rajonos un pilsētās. Rezultātā LTF 2. kongresā tika ierakstīta prasība pēc neatkarības. Jānis Škapars gan nereti ņem ļaunā, ja, runājot par LTF nozīmi trešās atmodas norisēs, LTF piemin tikai kā **vienu no cīnītājiem** par neatkarību. Patiesībā arī to var minēt tikai nosacīti, jo radikāļi un tauta to piespieda darīt. Taisnības labā gan jāuzrāda, ka Jānis Škapars, Dainis Īvāns un vēl citi LTF vadītāji ir izteikušies, ka kopumā radikāļu aktivitātes tolaik bija ļoti nepieciešamas, un atzīst, ka viņu grupas un nodaļas bija sākušas darboties agrāk un tāpēc tām bija pieredze un spēja radikalizēt LTF.

Taču vienlaikus jāsaka, ka radikālisms visu laiku Škaparu (arī citus) ir baidījis. Škapars to dēvē par tuvredzību. Bet, ja aizsteidzamies tālākiem notikumiem priekšā un paskatāmies, kas noticis ne tikai LPSR AP, bet arī 5.,

6. un 7. Saeimā un vispār Latvijā, tad redzam, pie kā novedusi tautfrontiešu un bijušo citu bailīgo "tālredzība", iešana kompartijas bijušo funkcionāru pavadā. Visu laiku un vēl šodien pie varas ir bijušie komunisti, krievmīļi, kas nekad nav ticējuši iespējai, ka Latvija var atgūt patiesu neatkarību. Jāatzīst, ka viņiem tagad jau piebiedrojušies arī vairāki agrākie radikāļi.

Ar to jau gandrīz varētu beigt pamatojumu, kāpēc 4. maija Deklarācijā tika tīšus paredzēts garais **pārejas periods**, kurā gaužām maz kas tika veikts, lai tuvotos īstai neatkarībai. Tomēr ir vērts vēl minēt, kā LTF toreizējie vadītāji izskaidro, kāpēc LTF vadība līdz savam 2. kongresam (arī pēc tā) ar drosmi neizcēlās, bija tik paklausīga PSKP un LKP vadītājiem. J. Freimanis, J. Rozenvalds, A. Klotiņš jau minētajā grāmatā raksta tā: "Tādai "atturībai" tolaik bija vairāki iemesli. Pirmkārt, vēl līdz 1988. g. sākumam taču bija vienkārši bailes(..) Kā jau pēc 48 gadus garas klusēšanas. Tepat jau bija 1988. gada 1.–2. jūnijs, kad B. Pugo nikni pārmeta M. Vulfsonam Padomju Latvijas "nogalināšanu". Bija deportāciju atceres manifestācija 1988. gada 14. jūnijā, kas izpelnījās varas iestāžu un attiecīgās preses žultainas dusmas. Bija LKP CK biroja pārmetumi A. Cīrulim un D. Īvānam PSRS Konstitūcijas "labojumu" sakarā (Cīņa, 19.11.1988.). Beidzot, nekur jau nebija pazudis mūsu pašu konformisms, kam "vainags" bija 1987. g. 18. novembra "mītiņš" Strēlnieku laukumā, cita starpā, ar profesora I. Knēta un aktiera A. Jakovļeva iztapīgajām runām (Cīņa, 19.11.1987.).

Bez tam pirmā sasaukuma LTF Valdē ietilpa visai dažādas uzņēmības pakāpes cilvēki. Kas zina, varbūt daži pat savus patiesos uzskatus neatklāja un viņiem neatkarīgas Latvijas realitāte diezin vai toreiz likās nopietnu pārdomu vērta problēma.

Tas redzams, pārskatot LTF pirmās Valdes sastāvu, kurā saskaņā ar LTF Domes 1988. g. 22. oktobra lēmumu ietilpa E. Berklavs, I. Bišers, V. Dozorcevs, J. Freimanis, S. Kalniete, M. Kosteņecka, J. Lucāns, J. Peters, A. Puplovskis, J. Rubenis, J. Škapars un M. Vulfsons(..) Nedaudz vēlāk Valdē tika kooptēti (..) V. Šteins, J. Rukšāns un P. Laķis."[11]

Valdes sēdēs par daudziem nozīmīgiem politiskiem jautājumiem radikāļu viedokli pauda un par tiem balsoja V. Šteins, E. Berklavs un A. Puplovskis, bet pretējas orientācijas priekšgalā parasti bija V. Dozorcevs, M. Vulfsons, J. Peters, I. Bišers, M. Kosteņecka.

Citēšu vēl vienu nozīmīgu rindkopu no grāmatas "Latvijas Tautas Fronte", ko rakstījuši jau pieminētie trīs autori:

"Protams, šis palēninātais LTF temps nebija ne viegls, ne daudziem tīkams. Vides aizsardzības klubā neatkarīgas Latvijas vēsmas lidinājās katrā saietā. LTF "mazā māsa" LNNK savā organizēšanās posmā un oficiāli tās pirmajā kongresā 1989. g. februārī Ogrē konsekventi uzreiz iestājās par Latvijas pilnīgu patstāvību ārpus PSRS(..) Atskatoties varam atklāti atzīt,

[11] *Latvijas Tautas fronte 1988 – 1991*, 86. lpp.

ka LTF kursa maiņa 1989. g. maijā notika arī to neatlaidīgo mudinājumu un prasību iespaidā un varbūt pat netieša spiediena rezultātā, ko LTF saņēma no citām, zem tās jumta sapulcētajām, gan mazākajām, taču radikālākajām organizācijām(..) Un tad pakāpeniski, tīri cilvēciskos kontaktos LTF locekļi juta arī paši savu, tā saucamo tīri "tautfrontisko" grupu un nodaļu biedru, kā arī nu jau plašu tautas aprindu arvien pieaugušo spiedienu spert nākošo soli. Saukt nevis pēc "suverenitātes", kas arvien vairāk palika par stiepjamu "gumijas jēdzienu", bet jau skaidri un nepārprotami nosaukt svēto vārdu "Latvijas neatkarība."[12]

Pareizi un labi pateikts. Tas dara godu autoriem.

Sandra Kalniete, kas viena no pirmajām aktīvi iekļāvās LTF radīšanā un kā tās ģenerālsekretāre daudz darīja organizācijas izveidē, 1998. gadā, pirms jau pieminētās jubilejas sanāksmes, rakstīja:

"Un tas arī tāds absolūti fascinējošs process, kā mēs pamazām paši, katrs individuāli, viens ātrāk, otrs vēlāk atbrīvojamies (*no kalpošanas vecam režīmam –kompartijai vai VDK. – E.B.*). Katrs sevi pakļāva tādam automātiskam cenzoram. Es ļoti labi atceros, cik ilgi tas iekšējais cenzors mums vēl bija. Un es domāju, ka daudzas no tām domām, lai panāktu partijas līnijas uzvaru jaunajā organizācijā, daļa no mums(..) (*atnākuši uz LTF – E.B.*) nevis tāpēc, ka kāds to mums bija uzdevis, **kaut arī tādi droši vien bija starp mums** (*izcēlums mans – E.B.*). Tagad, lasot TF organizācijas komitejas protokolus, var redzēt, ka ir arī tādi personāži, kas visu laiku to ved cauri vienā virzienā. Un es domāju ka(..) tā tiešām bija inspirēta kustība; bet tautas kustība pārvērtās par tiešām lielu, plašu tautas kustību, un partija (*komunistiskā. – E.B.*) tam nebija gatava."[13]

Diskusijā Sandra Kalniete turpināja: "Tā spilgtākā epizode bija tā, kad pēdējā nedēļā pirms kongresa delegātu izvirzīšanas pēkšņi masveidā ienāca simtiem un simtiem pieteikumu iesaistīties frontē no komunistiskās partijas organizācijām. No visām jūras kara flotes organizācijām, no armijas daļām, jo acīmredzot beidzot viņi bija saņēmuši instrukcijas ko darīt. Pirms tam tas laikam bija atstāts pašplūsmā." [14]

Tie galvenokārt bija interfrontieši, par ko jau rakstīju. Un kad Dans Titavs pajautāja: "Kāpēc tomēr radikāļu pārstāvji – helsinkieši, LNNK un VAK tika aicināti TF komitejā?" – Sandra Kalniete pateica vēl skaidrāk: "Tas bija tas, kas nodrošināja TF virzību un attīstību, un mērenākie tika vilkti uz priekšu, viņiem jau arī tika samazinātas manevru iespējas, jo tauta kļuva arvien radikālāka. 6. septembrī bija pieci tūkstoši TF dalībnieku, bet 10. septembrī jau – 79 tūkstoši."[15]

---

12 *Latvijas Tautas fronte 1988 – 1991*, 87.–88. lpp.

13 Turpat, 31. lpp.

14 Turpat, 31., 32. lpp.

15 Turpat, 32. lpp.

Sandras teikto vēl papildināja Džemma Skulme, piebilzdama: "Man jādomā par to, kādi mēs būtu bijuši, ja nebūtu visradikālāko, musinātāju, to, kas nesamierinājās."[16]

Diskusijā jau minētajā grāmatā atklājās vēl arī citu redzamu cilvēku sejas bez maskas. Sandra Kalniete, kad runa bija par drosmes pakāpi, teica: "Tad, kad pieņēma 31. maija Aicinājumu, pie mums nāca strīpām sašutuši cilvēki. Viņi uzskatīja, ka tas ir priekšlaicīgi (*prasīt neatkarību – E.B.*) un ka tas var visu sabojāt. Kliedza, ka tā ir provokācija. Toreiz strādāja Tautas deputātu kongress Maskavā. Kad no turienes atbrauca LTF deputāti, viņi visi bija ļoti dusmīgi. Ar Edvīnu Inkēnu (*visu laiku aktīvs, iespaidīgs "Latvijas ceļa" deputāts Saeimās, pārzina TV un radio lietas. – E.B.*) es norunāju kādu stundu, skaidrodama, kāda bija tā situācija(..) Viktors Avotiņš vispār izstājās tajā reizē no TF Domes. Arī Dainis Īvāns bija ļoti uztraucies, visi bija uztraukušies. Bet tur taču tas formulējums bija ļoti maigs – LTF ir gatava iesaistīties diskusijā par Latvijas neatkarību. Un nekas vairāk!"[17]

Varbūt kādam liksies, ka es, šīs atmiņas rakstot, novirzos no temata, kam veltīta grāmata. Pieļauju, ka mans atmiņu stāsts atšķirsies no citu autoru uzrakstītā. Tas ir likumsakarīgi. Mans nodoms bija paskaidrot, kāpēc jau pati 4. maija Neatkarības deklarācija bija piegludināta, bet galvenais – kāpēc pēc Deklarācijas pieņemšanas ļoti maz kas tika darīts, lai panāktu īstu neatkarību, kādas nav vēl arī šodien. Latvijas neatkarība taču bija mūsu galvenais mērķis toreiz un arī vēl tagad, neskatoties uz to, ka tā skaitās un starptautiski ir atzīta, bet kura no valdībām ir rīkojusies ar pašcieņu, kā neatkarīga no Krievijas un Rietumu kungiem? Arī vēl tagad Saeimā sēd un valdībā darbojas cilvēki, kas klanās un liecas visos virzienos, piekāpjas klaji netaisnām prasībām.

Pie varas esošo vairākumu ir pārņēmusi alkatība un varaskāre. Viņi un partijas, kurās viņi ir uzurpējuši varu, rīkojās pret tautas vairākuma interesēm. Šīs prettautiskās un nemorālās rīcības dēļ tautas vairākums nodzīts nabadzībā un bezcerībā.

Ir vajadzīga plaša nacionāli patriotisko organizāciju apvienība, kuras priekšgalā būtu nesavtīgi un kompetenti, tautai pazīstami cilvēki, kuriem tauta uzticas.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

---

[16] *Latvijas Tautas fronte 1988 – 1991*, 32. lpp.

[17] Turpat, 37., 38. lpp.

Arnolds Bērzs

Rindas no dienasgrāmatas

1990. gada 1. aprīlis.

11.00 Augstākās Padomes Sarkanajā zālē frakcijas vadības un rajonu pārstāvju sanāksme. To vada I. Godmanis, gari un nekonstruktīvi, kā jau parasti.

(..) Otrs apspriežamais jautājums ir par pirmās sesijas darba kārtību. Ir izdalīti divi projekta varianti, rakstīti ar R. Apsīša roku, – minimālais un maksimālais. Bez visiem neatliekami risināmajiem procedūras jautājumiem minimālajā variantā ir ierosināts pieņemt "Deklarāciju par Latvijas starptautiski tiesisko statusu". Šī minimālā varianta divas pamattēzes ir liecība sastādītāja domu gaitas apbrīnojamam "minimumam".

"(..) 5. Latvijas PSR AP, atzīstot starptautisko tiesību prioritāti pār PSRS un Latvijas PSR valststiesībām, centīsies nevardarbīgā ceļā panākt LR valsts varas atjaunošanu.

6. Atjaunotajā neatkarīgajā Latvijas valstī LR pilsonību iegūs visi Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji, kuri to vēlas un kas atsakās no PSRS pilsonības.(..)"

Ja leiši gāja uz bezkompromisa attiecību laušanu, deklarējot savu valstisko neatkarību, kuras faktiski vēl nav, tad igauņi 30. martā izsludināja pārejas periodu, kam jānoslēdzas ar valstiskās neatkarības faktisku atjaunošanu. Igauņu variants amortizē tiešos triecienus un vairāk atbilst faktiskajai situācijai, un tajā pašā laikā disponē uz noteiktu rīcību. Bet, lūk, mūsu "domātāji" ierosina deklarēt gribu, it kā tas jau nebūtu desmitreiz darīts. "Centīsies!"... Censties var vairāk un mazāk, centieniem var būt sekmes, bet centieni var palikt arī bet rezultātiem.

Un 6. pamattēze ir kronis visam. Par ko tā liecina? Par nacionālo interešu apzinātu nodevību vai tikai par diplomātisku analfabētismu? Kāpēc apriori jādod solījumi, kuri vēl netiek prasīti? Par nevēlamām lietām jāklusē, tās, cik vien ilgi iespējams, jāapiet, bet, kad par tām sākas runa, tad jākaulējas līdz beidzamajam sīkumam.

Šajā jautājumā nākotnē vajadzētu ievērot šādu secību. Kad migrantu jautājums kļūs aktuāls, mums jāizvirza prasība, lai PSRS repatriē savus Latvijā iebraukušos pilsoņus. Pēc tam jāpieprasa, lai PSRS kompensē Latvijai šeit pastāvīgi dzīvojošo PSRS pilsoņu uzturēšanu (iepērk viņu ražoto produkciju, par savām iekšējām cenām, piegādā viņiem pārtiku un energoresursus, sedz

viņu sociālās infrastruktūras nodrošināšanas izdevumus). Un tikai beigās pieņemtais Latvijas pilsonības likums noteiks, kas drīkstēs un kas spēs kļūt par Latvijas pilsoni. (..)

Darba kārtības maksimālajā variantā paredzēts pieņemt "Deklarāciju par neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu". Tiek nolemts turpināt darbu pie šī dokumenta izstrādāšanas.

Nākošais ir jautājums par to, ka jāizveido kontrole pār tās komisijas darbību, kas pašlaik ved sarunas ar Maskavu. Šajā sakarībā tiek apspriesta "Platforma sarunām par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanu".

Izskatās, ka šo dokumentu rakstījušas trīs rokas. Pirmajā punktā atskan radikālisms: "(..) Ir atjaunojama Latvijas Republikas suverenitāte, un tā ir atzīstama par starptautisko tiesību subjektu.

Latvijas Republikas un PSRS attiecību pamatā ir jāliek Latvijas Republikas un KPFSR 1920. gada 11. augusta Miera līgums.

Latvijas Republika atjaunojama 1940. gada robežās (ieskaitot Abrenes apriņķi)."

Piektais punkts ļoti lietišķi risina Latvijas un PSRS īpašuma sadales jautājumus.

Bet vienpadsmitais punkts skan tā, it kā to būtu jau diktējusi Krievijas puse. Atkal prostitūtiski piedāvājamies ar savu pilsonību.

1990. gada 4. aprīlis.

Kolhoznieku namā* frakcijas sēde. Formēja komisijas.

K. Apsītis referē par pašu galveno mūsu dokumentu - "Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes lēmumu "Par neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu"". Tā ir gara juridiska mistifikācija. Vispirms tiek nopamatots, ka Latvijas iekļaušana PSRS sastāvā bijusi nelikumīga vardarbība. Tad tiek pasludināta 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes atjaunošana. Ar to būtu jāsaprot, ka atjaunota Latvijas neatkarība. Bet, tā kā tiek uzskatīts, ka pašreizējos apstākļos šī Satversme nav pielietojama, tad nākošajā punktā tās darbība tiek apturēta. Spēkā paliek Satversmes

1. pants – "Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika";

2. pants – "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai";

3. pants – "Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale";

6. pants – "Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās".

Līdz Satversmes jaunās redakcijas izstrādāšanai un pieņemšanai tiesiskās attiecības Latvijā regulēs LPSR Konstitūcija un LPSR likumi, ciktāl tie nav

* Domāta Latvijas Zinātņu akadēmijas augstceltne, tolaik Rīgā, Turgeņeva ielā 19 (*red.*).

pretrunā spēkā esošajiem Satversmes pantiem. Satversmes jauno redakciju pieņems Augstākā Padome un apstiprinās referendums.

1990. gada 18. aprīlis.

11.00 Kolhoznieku namā LTF frakcijas sēde. Tā sākas ar tradicionālo R. Apsīša ziņojumu par Neatkarības dokumenta jaunāko redakciju. Šodien projekts jāpieņem publicēšanai. Bišers visus iepriecina ar paša izstrādātu alternatīvu šī dokumenta variantu. Viņa projekts paredz nevis neatkarības deklarēšanu, bet lēmuma pieņemšanu par pasākumiem Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanai. Spilgts lielierēdņa oportūnisma paraugs. Vienā jautājumā gan Bišers ir radikālāks. Ja Apsīša projekts paredz Satversmes jaunas redakcijas izstrādāšanu, tad Bišera projektā ir tikai runa par labojumiem 1922. gada Satversmē.

1990. gada 21. aprīlis.

Vienpadsmitos esam Rīgā, "Daugavas" stadionā, kur pulcējas uz sapulci visas Latvijas visu līmeņu deputāti. Man ir Augstākās Padomes deputāta mandāts nr. 89 ar vietu 7. sektorā un Liepājas pilsētas padomes deputāta mandāts nr. 751 ar vietu 11. sektorā. No kādiem 13 000 deputātiem ir ieradušies 8 082. Visapkārt stadionam tribīnes ir diezgan pilnas, bet centrālā tribīne, pret kuru pagriežas arī runātāji, ir pustukša, jo tajā vietas paredzētas Rīgas deputātiem, kuru ieradies vismazāk.

Sapulci atklāj un vada Dainis Īvāns. Pirmais runā Imants Ziedonis. Viņš nav mītiņu orators. Tāpat kā viņa dzejai, prozai, arī runām katrai frāzei ir paralēlais, neizteiktais, asociatīvi uztveramais teksts. Viņa runas ir kā daudzdzīslu vadi, kuros vienlaicīgi risinās vairāki pavedieni. Lai tos varētu uztvert, viņš lasa savu tekstu lēni, monotoni, ar pauzi pēc katras frāzes. Liekas, viņš speciāli šo pauzi dāvina klausītājiem, lai tie pagūtu apdomāt dzirdēto. Ziedoņa runas domātas prātam, bet mītiņos jāstrādā uz jūtām. Un tomēr viņa alegorija par ziloni, kas ielicis savu kāju skudru pūznī un čurā neapmierinātajām skudrām virsū, nevienu nespēj atstāt vienaldzīgu.

Pēc tam runā Anatolijs Gorbunovs. Lokās Politiskā nekonsekvence un locīšanās.

Ļoti labi norunā Liepājas rajona Tautas Frontes un Liepājas rajona padomes priekšsēdis Indulis Ozoliņš. Labi runā arī Godmanis. Apsītis nolasa Neatkarības dokumenta projektu. Šajā, jaunākajā variantā ir ietverti arī mana papildinājuma trīs vārdi. Jānis Kuplais nolasa sapulces Aicinājuma projektu, un pēc tam notiek balsošana.

Uz sapulci bija atnākuši arī AP interfrontieši – Dīmanis un Alksnis ar svītu, bet ātri vien pazuda. Sākumā parādījās arī pops Zotovs savā talārā, pēc tam laikam iemuka ēnā. Varbūt viņam palika par karstu (es sēdu kreklā). Bet varbūt negribas vairs reklamēties.

Balsošanā mūsu tribīnē viens krievs balso pret, pacēlis žūksni visu aizgājušo interfrontiešu mandātu. Rezultāts: 8002 par, 40 pret, 40 atturas. Pēc tam vēl nobalso par atbalstu Lietuvai un Igaunijai un Īvāns saka samērā garu galavārdu, un kora pavadījumā visi nodzied "Dievs, svētī Latviju!".

Kas pietrūka šodienas sapulcei? Laikam jau izkliedētā sēdēšana apkārt tukšajam stadiona laukumam neradīja pietiekamu kopības, pleca izjūtu. Tātad nebija lielā emocionālā pacēluma, kāds valdīja manifestācijās.

Nē, ne gluži. Kad paziņoja nobalsošanas rezultātus, tad visi piecēlās un ilgi aplaudēja.

Žēl, ka remontā Lielā estrāde, tur tomēr būtu bijis cits klimats.

Un tomēr šodien faktiski ir pasludināta Latvijas neatkarība. Formālajai pasludināšanai jānotiek Augstākajā Padomē. Šodien ir arī publicēts frakcijas izstrādātais Neatkarības dokumenta projekts.

Šī diena, kurai būtu jākļūst par vēsturisku, ir saules un siltuma piepildīta.

1990. gada 25. aprīlis.

(..) 11.00 sākas frakcijas sēde. Politiskās situācijas raksturošanai vārds tiek dots I. Bišeram kā Maskavā visaugstāk sēdošajam un tātad vistālāk redzošajam. Viņš saka, ka Lietuvai pēc neatkarības pasludināšanas pārtrauktas jebkādas piegādes, tāpēc bijis jāslēdz Mažeiķu naftas pārstrādes rūpnīca, Panevēžas "Ekranas" un Jonavas "Azotas". Lietuvā izveidots krīzes štābs Brazauska vadībā, strādnieki izturas ar izpratni. Lietuva uz Savienību arī neko vairs neizved, jo darbu pārtraucis dzelzceļš. Rietumi neko nesola Lietuvai dot, kamēr nebūs atrisinātas attiecības ar Savienību. Lietuvieši meklē kontaktus ar PSRS, bet tur neviens ar viņiem nerunā. Lietuvieši jau esot apturējuši tālāku likumu pieņemšanu. Nu jau esot gatavi iet uz referendumu, uz asociatīvo līgumu un dienestu PSRS armijā. Bet Maskavai tas ir nepietiekoši, tā prasa apturēt Neatkarības deklarāciju.

Tā kā Igaunija nav pasludinājusi tūlītēju izstāšanos no PSRS, tad ar Igauniju sakari nav pārtraukti. No igauņiem prasa, lai viņi atteiktos no ieraksta Deklarācijā par okupācijas turpināšanos.

Sestdien būs ekspertu tikšanās Latvijas jautājumā.

Pašā Krievijā situācija neskaidra. Maskavā un Ļeņingradā jaunie varas orgāni darbojas ar grūtībām, un tomēr tur ir demokrātisko spēku pārsvars. Viņiem jau veidojas pretrunas ar centrālo varu. Maskavā atļaujas mītiņiem vairs nedod Maskavas padome, bet Ministru Padome. Gaidāms Krievijas Tautas Deputātu Kongress, kas var radīt jaunu pagriezienu. Jeļcins var kļūt par Krievijas prezidentu.

1990. gada 27. aprīlis.

Frakcijas sēde.

Par pirmajā sesijā apspriežamo jautājumu secību referē J. Škapars. Debatēs pirmais uzstājas Rolands Repša un ierosina Deklarāciju par neatkarību pieņemt

kaut kad sesijas beigās. Noformējas divi viedokļi. Viens par to, lai Deklarāciju pieņem sākumā, otrs - lai pieņem pēc valdības izveidošanas. Savādi, ka kunktatoros ietilpst arī cīnītājs Ints Cālītis.

Vispār, daudzus radikāļus vairs nevar pazīt, cik tie palikuši mēreni. Par Deklarācijas pieņemšanu sākumā – pirmajā vai otrajā dienā – ar skaļu runu iestājas J. Dobelis, viņu pabalsta Budovskis, E. Repše, arī Geidāns no Jelgavas. Tā viņš vienmēr stādās priekšā. (..)

T. Eniņš Liepājas deputātu vārdā paziņo, ka vakar Liepājā bijusi deputātu tikšanās ar vēlētājiem un LTF grupu pārstāvju sapulce, kas pieprasījusi Deklarācijas pieņemšanu sesijas pirmajā dienā.

Par šo jautājumu runāja arī Gorbunovs. Kā vienmēr diplomātiski: jautājuma būtība neesot pieņemt vai nepieņemt Deklarāciju. Tā jāpieņem sākumā. Bet galvenais ir pieņemt labu, kvalitatīvu Deklarāciju. Bet, kas viņa izpratnē ir kvalitatīva Deklarācija un vai frakcijas izstrādātā tāda ir vai nav, šajā reizē atkal paliek nepateikts. Jāpiezīmē, ka sēdes beigās, kad notika priekšsēdētāja kandidatūras apspriešana, viņš tomēr pateica, ka uzskata par pareizu izstrādāto variantu.

1990. gada 2. maijs.

Kolhoznieku namā 9.00 sākas frakcijas sēde.

Komisija ir sagatavojusi jaunu variantu pamatdokumentam. Tas ir mīkstināts. Apspriešana notiek pēc 28. aprīļa varianta. Cīņā diezgan asi iesaistās J. Lagzdiņš, bet viņš, neuzmanīgi izsakoties, aizvaino Rīgas juristu cunfti un tāpēc principiālus panākumus negūst. Šodien beidzot izvirzās jautājums par dokumenta nosaukumu, t.i., jautājums, kuru es pacēlu jau pašā sākumā, bet kas līdz šim bija atstāts bez ievērības. Tagad balsošanā nāk četri varianti: Lēmums, Likums, Manifests un Konstitucionāls akts. Es balsoju par pēdējo, bet vairākumu ieguva Manifests.

Tagad, kad dokumentu jau var uzskatīt par gatavu, pēkšņi ar savām idejām un koncepcijām klajā nāk J. Bojārs un pieprasa izstrādāt pilnīgi jaunu dokumentu. Tā ir Bojāram raksturīga maniere – kamēr tiek strādāts, neko neredzēt, nedzirdēt, neteikt. Kad ir gatavs, tad ar spožu uzstāšanos pierādīt, cik viss paveiktais ir nekvalitatīvs, aplams un nederīgs. Sak, kāpēc jūs man nepaprasījāt, lai es jums to uztaisu tādu, kā nākas. Šoreiz gan no komisijas puses A. Krastiņš ļoti sekmīgi atsit visus Bojāra uzbrukumus. Pēc visu pantu nobalsošanas tiek izsludināts pusdienlaiks.

Pārtraukumā Vulfsons ar Geidānu spriež, ka šeit notiek plēšanās par nebūtiskiem jautājumiem, tiek notērēts laiks un pamatjautājumi atkal tiks lemti nogurumā un steigā. Profesors Kalnbērzs kaut ko sarunājas ar Bojāru, pārējie katrs savā nodabā kaut ko lasa un gaida, kad divos atsāksies sēde.

1990. gada 4. maijs.

10.00 sākas Augstākās Padomes sēde. Gorbunovs ierosina šodien pieņemt Ministru Padomes demisiju, iecelt Ministru Padomes priekšsēdētāju un izlemt

jautājumu par Neatkarības deklarāciju. Ko gan Gorbunovs vēlas panākt? Ja sāksim šodien risināt valdības problēmas, tad skaidrs, ka līdz Deklarācijas pieņemšanai netiksim. Godmanis frakcijas vārdā ierosina vispirms apspriest Deklarāciju un dokumentu paketi, kas tai pievienota. Izceļas gara diskusija darba kārtības jautājumā. Opozīcija ar savu demagoģiju galīgi paralizē darbu. Nonāk tik tālu, ka Gorbunovs gandrīz vairs nespēj vadīt sēdes darbu. Pēc garu garās spriešanas un diskusijām ar 140 balsīm pieņem Godmaņa priekšlikumu. Bet balsošanas rezultāts tiek noprotestēts, jo kāds tur ir redzējis, ka kāds tur ne tā spiedis balsojamo pogu. Pārbalsojot ar kartiņām, rezultāts ir 139 un pret 56, tātad klāt ir 195 deputāti.

Tad, lai novilktu laiku, kāds no melnajiem deputātiem protestē pret balsošanu ar elektronisko sistēmu, jo no tās, lūk, tehniskais personāls varot izzināt, kā kurā gadījumā katrs deputāts balsojis, un šo noslēpumu izpaust. Tāpēc vispirms esot jāpieņem likums par balsošanas kārtību un šī likuma sagatavošanai jāizveido komisija. Gorbunovs momentā tādu komisiju arī saformē. Es pirmā brīdī pat nesaprotu, vai tas ir nopietni vai joks. Drīz vien šīs komisijas priekšsēdētājs V. Eglājs apskaidro, ko un kā var balsot, un tā iztiekam bez elektroniskās balsošanas likuma.

Beidzot tiekam līdz jautājumam par redakcijas komisiju. Vakar frakcijas sēde nolēma, ka to veidos 11 cilvēku sastāvā un mūsu frakciju tajā pārstāvēs R. Apsītis, V. Eglājs, A. Endziņš, T. Jundzis, A. Krastiņš, R. Marjaša un R. Rikards, bet 4 vietas tiks atstātas opozīcijai. Godmanis nosauc mūsu kandidātus. S. Dīmans paziņo, ka viņa frakcija atsakās no piedāvātajām vietām komisijā, un to papildina neatkarīgie deputāti S. Zotovs un M. Arnītis. Komisijas sastāvu apstiprina ar 107 balsīm, diviem atturoties.

Protestējot pret Deklarācijas apspriešanu, V. Alksnis norāda uz Konstitūcijas 108. pantu. J. Antons lasa kaut kādu liepājnieku rezolūciju ar prasību nepieļaut izstāšanos no PSRS. Zotovs aicina strādāt, norādīdams, ka rezolūciju nepieņems ne šodien, ne tuvākā nākotnē.

Mistiskā kārtā tieši šajā brīdī Gorbunova rokās parādās Breša iesniegums par valdības demisiju, un viņš ierosina mainīt darba kārtību un šo jautājumu izskatīt vispirms. Un atkal sākas gara spriešana par darba kārtību. Tomēr frakcijas locekļu vairākums aiz bailēm, ka katra novirze no Deklarācijas apspriešanas varētu novest pie obstruktīvas laika nostiepšanas ar nolūku Deklarāciju nepieņemt, Gorbunova priekšlikumu noraida. Gorbunovs tik savādi formulē balsošanas jautājumu ("kas par to, lai nē"), ka deputāti nezina, kuru pogu spiest – par vai pret. Rezutātā uz tablo parādās pietiekoši daudz "par", lai būtu pieņemts "pret" Breša valdības demisijas jautājuma tūlītēju izskatīšanu.

11.35 tiek izziņots pusstundas pārtraukums, un Gorbunovs paziņo, ka pēc pārtraukuma pēc Īvāna priekšlikuma pieņems pagaidu nolikumu par frakcijām. Tātad Deklarācijas pieņemšana atkal atbīdīta uz vēlāku laiku!

Pārtraukumā izejam uz ielas. Publiku uz ielas notur kārtībnieki un aiz viņiem stāvošā miliču ķēde, tā ka mēs varam pastaigāt tikai pa trotuāru, visu

ielu aizpildījusi tauta. Korī tiek skandēts: "Brīvību Latvijai! Brīvību Latvijai!" Sēžu starplaikos tie skan nepārtraukti. Kamēr notiek sēdes, uz ielas saglabājas relatīvs klusums un disciplinētība. Kad izeju uz ielas, man grūti sevi valdīt: kožu lūpās un tomēr pa brīdim slauku asaras. Un reizē ar to bažas? Kas būs? Ar vēl vienu spriešanu attālināts Deklarācijas jautājums.

Apspriežam nolikumu par frakcijām. Nobalsojam katru pantu, pēc tam katru priekšlikumu.

Beidzot 13.20 Gorbunovs paziņo, ka jāķeras klāt pie Deklarācijas apspriešanas. A. Krastiņš kā redakcijas komisijas priekšsēdētājs ierosina visus priekšlikumus iesniegt komisijai.

Līdz pusdienām tomēr apspriešana tā arī neiesākas. Neziņā eju pusdienās. Ko domā Gorbunovs? Izgāzt? Novilcināt? Panākt Deklarācijas neapspriešanu? Pēc pusdienām caur pūli spiežos atpakaļ uz Brūno namu. Kauns no cilvēkiem.

15.00 sēde turpinās un beidzot, beidzot sākas Deklarācijas apspriešana. Pirmais primitīvas septiņdesmito gadu domāšanas līmenī norunā A. Rubiks. Otrs orators ir A. Bels, runā pieklusinātā balsī, bet ar dziļu, iekšēji traģisku emocionalitāti. Profesors R. Rikards kvēli norunā noteiktā politiskā rakursā. I. Kozakēviča savu emocionalitāti ieplūdina savos vārdos. Ar daiļrunas spējām apdāvinātais tiesību zinātņu profesors A. Plotnieks, lai zīmētos un atspēlētos, ka noraidīti viņa priekšlikumi, analizē Deklarāciju no juridiskā viedokļa un norāda uz tās vājajām pusēm. V. Žarkovs biedē ar savējo aktivitātēm. Neatkarīgo komunistu līderis Ķezbers izmanto iespēju iekost savam sāncensim – atkarīgo komunistu līderim Rubikam: "Mēs stāvam uz Latvijas zemes, bet jūs stāvat uz platformas, un tas ir kustīgs jēdziens." Vēl piezīmē, ka Deklarācijā jābūt lielākai orientācijai uz nākotni, un prasa to noteikti pieņemt jau šodien. I. Bērziņš vērtē Deklarāciju starptautiskās situācijas kontekstā. Ščipcovs runā augsti eksaltētā tonī, un liekas, ka visa zāle piepildās ar kaut ko riebīgi gļumu. Aļeksejevs ir pirmais no četriem pēdējiem oratoriem, kam uzstāšanās laiks samazināts līdz piecām minūtēm. Sevišķi laika limitēšana uztrauc J. Bojāru, jo viņam vienmēr ir vairāk, ko teikt, nekā pārējiem ir laika uzklausīt. Lai demonstrētu savu gudrību, viņš bargi kritizē Deklarācijas tekstu, bet, lai stiprinātu savu popularitāti, ar sev raksturīgo temperamentu un oratora talantu slānī Rubiku, tā ka viens bārdains krievs vairs neiztur un sāk dauzīt galda atlokāmo malu. Dīmans runā latviski. Var redzēt, ka šis vīrs ir daudz gudrāks politiķis par savu maizes devēju Rubiku. Pēdējais runā M. Vulfsons. Viņš brīdina opozīciju no konflikta izraisīšanas, jo tas var tikai kaitēt Gorbačovam, Gorbačovam esot vajadzīgs, lai saglabātos miers.

Tiek pasludināts pārtraukums. Uz ielas manifestācijas. Tautisko deju ansamblis ar bērniņiem dzied, dejo, dzied arī pārējie. Dejotāji, dziedot "Ložņā, bitīte, caur zaru zariem...", iet polonēzē cauri miliču kordonam. Otrā stūrī dzied: "Un, kad atskanēs pēdējais šāviens, Latvija brīva tad būs."

Doma laukumā notiek Interfrontes rīkota manifestācija. No turienes saniknotas krievu sievas gāzušās virsū latviešiem, bet ceļu uz Jēkaba ielas

nosprostojusi miliču ķēde. Krievenes bļauj, ārdās, bet letiņi turpat aiz miličiem neliekas zinis, saķērušies rokās, šūpojas un dzied: "Kur tu teci, gailīti manu..."

Pēc pārtraukuma A. Krastiņš redakcijas komisijas vārdā aicina pieņemt Deklarāciju atbilstoši tekstam un bez labojumiem. S. Zotovs izsaka savu īpašo viedokli pie komisijas ziņojuma.

Tribīnē kāpj R. Apsītis, un zālē un visā Latvijā radioaparātos un televizoros atskan viņa svinīgā balss:

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu (..)

Deklarācija nolasīta.

Aļeksejevs atstāj zāli. Frakcija "Līdztiesība" paziņo, ka viņi balsošanā nepiedalīsies, bet paliek sēdot zālē. 18.00 sākas personālā balsošana. Katrs deputāts aizpilda savu biļetenu un paraksta. Balsu skaitīšanas komisija aiziet skaitīt. Gorbunovs cenšas deputātus noturēt zālē. Notiek savstarpējo attiecību skaidrošana: kā kurš kuru apvainojis, kā AP preses centrs aizvainojis kāpēsesistus*, cik tendenciozi viņus komentējot radio un televīzija. Beidzot visa veļa ir izmazgāta, viss ir no sirds izrunāts, bet skaitītāji nenāk un nenāk. Izrādās, ka viņiem viens biļetens bijis ieklīdis citos papīros un ilgi nav varējuši to atrast. Beidzot skaitītāji ierodas, balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētājs Indulis Ozols kāpj tribīnē un lasa protokolu: "1. Rīgas vēlēšanu apgabals. Andrejs Panteļejevs – "par"". Var dzirdēt, kā tauta uz ielas korī skaita līdzi šos "par": "Viens! Divi! Trīs!" Un skaitīšana kļūst arvien skaļāka. Gorbunovs aptur protokola lasīšanu un aicina publiku uz ielas netraucēt AP darbu. Manu "par" Latvijai paziņoja 19.06, un tauta uz ielas to atzīmēja ar saucienu: "Četrdesmit!" Kad tauta disciplinēti, klusināti ir saskaitījusi simt trīsdesmit otro "par", t.i., 2/3 no deputātu skaita, vajadzīgo balsu skaitu brīvības pasludināšanai, publika vairs nespēj sevi valdīt un atskan ovācijas un gaviles. Gorbunovs pavisam netaktiski atkal pārtrauc lasīšanu un lūdz ievērot kārtību, bet mēs prasām, lai tikai lasa tālāk, un pēdējos sešus "par" nolasa troksnī, kas laužas iekšā no ielas. Tā par brīvību nobalsoja 138, S. Zotovs atturējās, bet 59 nebalsoja.

Gorbunovs aicina pieņemt vēl pārējos šīs paketes dokumentus:

1) Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām Cilvēktiesību jautājumos";
2) Aicinājumu Latvijas tautām;
3) Aicinājumu pasaules valstu valdībām;
4) Vēstījumu PSRS Prezidentam M. Gorbačovam;
5) Vēstījumu PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām;
6) Aicinājumu Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Vītautam Landsberģa kungam;

* Domāti PSKP biedri (*red.*).

7) Aicinājumu Igaunijas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Arnoldam Rītela kungam;
8) Aicinājumu tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem.

Tiek izteikts priekšlikums pieņemt visu paketi kopā bez apspriešanas. Ir jau pāri 19.00, kad paredzēta manifestācija Daugavmalā, un tāpēc visi steidzas. Bojārs vēl ierosina pirmajā Deklarācijā paziņot par minēto starptautisko dokumentu ratifikāciju. Tablo rāda 135/2/1.

Un viss.

Kaut kam vēl vajadzētu būt.

Varbūt Gorbunovam vajadzētu teikt kādu uzrunu, jo vēsturē sākas jauns posms.

Bet nav.

Lai nav!

Ir mūsu neapvaldāmais prieks šajā brīdī. Tagad mēs šeit zālē līksmojam līdzi tautai, kas gavilē uz ielas. Mēs aplaudējam. Pēc ilga laika aplausi pieklust un skan: "Dievs, svētī Latviju!". No sākuma tā kā nedroši, bet dziesma ceļas, ceļas un kļūst varena, varena. Laikam kopš 1940. gada šai zālē pirmo reizi ir tāds parlaments, kas spēj bez koru un skaņuplašu atbalstiem nodziedāt Valsts Himnu, jo tā ir Tautas Lūgšana. Es domāju, ka šajā brīdī mums līdzi dziedāja visa LATVIJAS REPUBLIKA.

Ejam ārā uz gavilējošās pārpildītās ielas. Vairs neredz ne miličus, ne kārtības sargus. Saucieni: "Malači! Malači! Latvija! Latvija!... Lietuva! Lietuva!... Estija! Estija!... Paldies jums! Paldies jums!" Un pārņem tāda nelāga krāpnieka sajūta. Par ko paldies? Ko esam devuši? Deklarāciju? Neatkarību uz papīra? Brīvību uz papīra?

Nē. Mēs tomēr esam devuši šiem cilvēkiem iespēju šodien savās sirdīs justies brīviem. Un ar šo sirdsticības brīvību tauta spēs aiziet līdz īstai brīvībai!

Jēkaba iela ļaužu pilna, tikai pa vidu atstāta maza taciņa, pa kuru mēs ejam viens aiz otra. Paziņas skūpstās. Arī Silvija ar Arnoldu atbraukuši no Liepājas. Apkampjamies. Tikai Doma laukuma vidū pūlis paveras, bet pretī Domam atkal jāiet pūlī, lai tiktu uz Daugavmalas tribīnēm. Uz tribīnes pusgalva* aizklāta ar linu audeklu. Krastmalā plūst un plūst cilvēku straumes, līdz neredz vairs galu ne uz vienu, nedz otru pusi.

Gaviles. Gaviles.

Manifestāciju vada Sandra Kalniete. Račevskis dzied mikrofonos: "Daugav's abas malas..", un diriģē visu dziedošo tautu. Runā Dainis, runā Ulme, Godmanis, Skulte, Gorbunovs. Tauta sauc: "Vulfsonu! Vulfsonu!" Bet viņa nav uz tribīnēm. Uz rokām viņu pārceļ pāri bortam. Katrai runai seko dziesma. Bez mums uz tribīnēm atrodas preses fotogrāfi un operatori. Sevišķi artistiska ir kāda meiča no Rietumvācijas, kas ar lielu fotoaparātu kravu kaklā balansē uz tribīnes ārējās apmales, riskēdama, ka citi korespondenti var viņu iegāzt pūlī.

* V. I. Ļeņina bareljefs (*red.*).

Kad runā Zotovs, Vanšu tilta pusē izceļas troksnis, kas sāk pieaugt. Nevar saprast, ko tauta sauc. Bet laikam jau dievišķā divkosība nav pieņemama. Ja jau atturējies balsošanā, tad varēji atturēties arī te un nelīst pie mikrofona.

Beigās Sandra Kalniete aicina visus doties iekšā Vecrīgā, jo krastmala jāatbrīvo krievu tankiem parādes mēģinājumam.

1990. gada 5. maijs.

Vakarā pēc "Panorāmas" televīzijā uzstājās A. Rubiks un paziņoja, ka viņam bijusi telefoniska saruna ar Gorbačovu un tas esot teicis, ka pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas ar Latviju vairs nekādas sarunas netikšot vestas. Domāju, ka Rubiks blefo.

1990. gada 6. maijs.

Beidzot ar divu dienu nokavēšanos arī Maskavas televīzijā "Vremja" paziņoja par Latvijas neatkarības deklarēšanu. Rādīja fragmentus no Dimanta uzņemtās reportāžas, ko vakar raidīja Rīgas "Panorāma", un fragmentus no Gorbunova uzstāšanās televīzijā. Šodien Gorbunovs sniedza īsu informāciju "Panorāmai" un garu, skaidrojošu runu krievu valodā, lai nomierinātu Latvijas krievus. Šur tur viņš pateica vairāk, nekā Deklarācijā ir ierakstīts (PSRS Konstitūcija Latvijā esot spēkā?!?).

Deklarācija ir nodrukāta vienīgi "Latvijas Jaunatnē", jo citas avīzes svētdien un pirmdien neiznāk. Valsts neatkarības pasludināšana gan būtu tā vērta, lai iznāktu avīžu ekstrānumuri. Tagad liekas, ka pa divām dienām visi jau būs aizmirsuši, ka Latvija ir brīva.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

Ilmārs Bišers

Atmiņas par visdārgāko

Latviešu tautas Trešās atmodas posms bija raksturīgs ar daudzām deklarācijām, paziņojumiem, memorandiem, atklātām vēstulēm un daudziem citiem publiskiem dokumentiem, ar kuriem tauta, kurai ilgus gadus bija liegtas iespējas paust savas patiesās domas un lemt par savu likteni un kurai vajadzēja ciest vardarbību un apspiešanu, izkliedza pasaulei savu sāpi, savus gadu desmitiem ilgos pazemojumus un pāridarījumus un paziņoja par vēlmi pašai lemt savu likteni.

Pats pirmais šāds dokuments bija cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" 1988. g. 30. janvāra Memorands. Tā bija pirmā uzdrīkstēšanās, un daudziem tā likās pāragra. Tai arī nebija nekādu tūlītēju seku, un šodien daudzi to ir aizmirsuši, to vairs neviens nepiemin. Šo apstākli ietekmēja arī tas, ka daži grupas locekļi pēc represīvo orgānu spiediena bija spiesti pamest Latviju, pārējie sašķēlās un grupas darbība apsīka. Tomēr šis dokuments bija pirmā dzirkstele sārtā, kas drīz vien sāka liesmot pilnās liesmās.

Nepagāja ilgs laiks līdz brīdim, kad nodibinājās Latvijas Tautas fronte, kas uzņēmās vadīt cīņu par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Lai gan savas pastāvēšanas pirmajās dienās LTF šo mērķi skaļi nepasludināja, lai netraucētu organizācijas izveidošanu, tās patiesie mērķi nevienam nebija noslēpums. Nepagāja pat pusgads no LTF oficiālās reģistrācijas, kad tā šo mērķi pasludināja arī publiski.

LTF jau kopš tās nodibināšanās izdarīja spiedienu uz toreizējo oficiālo varas orgānu – LPSR Augstāko padomi, lai panāktu tādu dokumentu pieņemšanu, kas tuvinātu Latviju neatkarībai. Lai gan šis padomiskais parlaments bija ievēlēts vēlēšanās bez izvēles un viss tā sastāvs bija izraudzīts Latvijas kompartijas centrālkomitejā, tas tomēr pieņēma vairākus deklaratīvus dokumentus, kas jau iezīmēja Latvijas ceļu uz neatkarību. Tā varēja notikt tāpēc, ka AP agrāk bija tīri dekoratīvs raksturs un pie dekorācijas piederēja arī tas, ka tajā ievērojamu daļu vajadzēja sastādīt vienkāršiem darba darītājiem. Lai arī tie tika rūpīgi atlasīti, daudzi no viņiem kļuva par LTF ideju atbalstītājiem. Viņus kaut daļēji atbalstīja arī daļa komunistiskās nomenklatūras pārstāvju. Ar to var izskaidrot, kāpēc LPSR AP 1989. g. pieņēma Deklarāciju par Latvijas

valsts suverenitāti, bet 1990. g. 15. februārī – Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību. Fakts, ka šos dokumentus pieņēma vēl Borisa Pugo vadītās LKP centrālkomitejas izraudzītais AP sastāvs, liecina par to, cik liela bija visas tautas spiediena ietekme uz deputātiem. Tas, protams, negāja ļoti gludi. LTF jau 1988. g. 22. novembrī, tūlīt pēc tam, kad Igaunijas AP bija pieņēmusi Suverenitātes deklarāciju, aicināja arī Latvijas AP pieņemt analoģisku dokumentu. Toreiz AP vadība to atteicās apspriest un atgriezās pie tās tikai nākamajā gadā. Tomēr virzība notika. Jāsaka, ka LPSR AP pieņemtās deklarācijas pašas par sevi būtiskas pārmaiņas valsts dzīvē neradīja. Taču tās deva pārliecību tautas masām par savu spēku, par to, ka vienotiem spēkiem ir iespējams panākt piekāpšanos no PSRS varas institūcijām. Tādā veidā tās bruģēja ceļu reālai Neatkarības deklarācijai, ko varēja pieņemt un īstenot tikai tāda Augstākā Padome un valdība, kas būtu nevis kompartijas, bet gan pašas tautas izraudzīta.

Tāpēc šādas Deklarācijas pieņemšana varēja notikt tikai pēc jaunas AP vēlēšanām, kurās tautai būtu noteicošais vārds. Šīm vēlēšanām vajadzēja notikt 1990. g. sākumā, bet konkrēto dienu izraudzījās Baltijas valstu kompartiju un AP vadītāji. Taču viņi nespēja vienoties par to, lai vēlēšanas un jauno AP sasaukšana notiktu vienlaicīgi. Tikai tad visas Baltijas valstis varētu uzstāties vienotā frontē. Diemžēl tas tā nenotika. Jau marta sākumā sanāca Lietuvas AP, bet Latvijas AP – tikai maija sākumā. Tas deva iespēju PSRS varasvīriem mēģināt satriekt Baltijas neatkarības spēkus pa daļām.

Šī nevienprātība Baltijas valstu varas institūcijās izsauca arī zināmu piesardzību attiecībās starp Tautas frontēm. Tāpat kā nenotika darbības saskaņošana starp valstiskām institūcijām, tāpat nebija pienācīgas saskaņotības arī starp Tautas frontēm.

Lai gan Latvijas Tautas frontes pārstāvji sēdēja PSRS AP kopā ar Lietuvas Sajūža pārstāvjiem, mums nebija informācijas par to, ko Sajūdis gatavojas panākt pēc jaunās Lietuvas AP sanākšanas, kurā valstiskās neatkarības piekritējiem droši varēja paredzēt nospiedošu vairākumu.

Marta sākumā es pirms lidojuma uz Rīgu nejauši sastapos Šeremetjevas lidostas deputātu uzgaidāmajā zālē ar Sajūža priekšsēdētāju Vītautu Landsberģi. Viņš pienāca man klāt un uzaicināja ierasties uz jaunievēlētās Lietuvas AP pirmās sesijas atklāšanu, kurai vajadzēja notikt pēc pāris dienām. Es pateicos par ielūgumu un jautāju, ko ir paredzēts izlemt šajā pirmajā sesijā. Landsberģis man tiešu atbildi nedeva, bet tikai apgalvoja, ka sesija būšot interesanta. Lai gan es mēģināju no viņa uzzināt vēl ko vairāk, atbildi tomēr nesaņēmu. Taču es biju pārāk noilgojies pēc Rīgas, domu biedriem LTF vadībā, Latvijas Universitātes, kur man bija jālasa lekcijas, un savas ģimenes, lai pēc atlidošanas no Maskavas tūlīt dotos uz Viļņu noskatīties Lietuvas AP sesijas atklāšanu. Domāju, ka sesija sāksies ar tradicionāliem jautājumiem AP Prezidija vēlēšanām, valdības veidošanu un tikai pēc tam tiks lemti būtiski jautājumi. Protams, kad avīzēs izlasīju par 11. martā pieņemto Lietuvas Neatkarības deklarāciju, nožēloju, ka nebiju klāt šajā vēsturiskajā brīdī.

PSRS vadība atbildi nelika ilgi gaidīt. Tā kā tajās pašās dienās sākās trešais ārkārtas PSRS Tautas deputātu kongress, tas pēc PSRS vadības ierosinājuma 15. martā pieņēma lēmumu par jaunievēlētās Lietuvas AP aktu pasludināšanu par spēkā neesošiem. Šim lēmumam gan bija tīri deklaratīva nozīme, taču daudz būtiskāka ietekme bija PSRS Ministru padomes organizētajai Lietuvas ekonomiskajai blokādei. Lai gan Latvijas valdība un daudzi Latvijas uzņēmumi centās sniegt Lietuvai visu iespējamo atbalstu, pakāpeniski Lietuvā izveidojās visai smaga ekonomiskā situācija. Taču lietuvieši sakoda zobus, un viņus vismaz morāli atbalstīja visa demokrātiskā pasaule.

Par to es dabūju pārliecināties arī personīgi. Atrodoties Maskavā PSRS AP sesijā, kādu dienu aprīļa vidū mani un Mavriku Vulfsonu pie sevis uzaicināja PSRS AP Savienības padomes priekšsēdētājs Jevgeņijs Primakovs. Tas mūs mazliet pārsteidza, jo mēs abi bijām Tautību padomes deputāti un formāli ar Primakovu nekādi nebijām saistīti. Taču, kā izrādījās, viņš šajā reizē izmantoja PSRS reālā augstākā varas orgāna – PSKP politbiroja locekļa kandidāta un Prezidenta padomes locekļa pilnvaras. Es ar viņu biju samērā labi pazīstams, jo 1989. gada rudenī ietilpu viņa vadītā PSRS parlamentāriešu delegācijā, kas pēc ASV Senāta ielūguma apbraukāja Amerikas Savienotās Valstis no viena okeāna līdz otram. Tā bija visai interesanta delegācija, jo no tās 10 locekļiem 8 bija zinātņu doktori un tie pārstāvēja visu PSRS TDK politisko spektru – no Interfrontes līdz tautas frontēm. Šajā braucienā man bija grūts uzdevums – nesaraut saites ar pārējo delegāciju un tajā pašā laikā visās iespējamās vietās paust LTF mērķi – panākt Latvijas neatkarības atjaunošanu mierīgā ceļā, izmantojot priekšā stāvošās LPSR AP vēlēšanas. Tas man izdevās, un bez tam es spēju nodibināt visai labus personiskus kontaktus ar abu ASV galveno partiju līderiem Senātā – Džordžu Mičelu (*Mitchel*) un Robertu Doulu. Acīmredzot tas Primakovu rosināja uzticēt man šo diplomātisko uzdevumu kopā ar M. Vulfsonu, kura personiskie kontakti ar M. Gorbačovu bija vispārzināmi. Primakovs uzaicināja mūs būt par neoficiāliem starpniekiem sarunās ar Lietuvas vadītājiem. Viņš lika priekšā Lietuvas vadītājiem apturēt Neatkarības deklarācijas darbību, solot par to ekonomisko sankciju apturēšanu un sarunu uzsākšanu. Es un Vulfsons piekritām, jo uzskatījām, ka labāk starpniekiem būt mums nekā pretējās puses pārstāvjiem.

Mēs nekavējoties aizlidojām uz Viļņu un uzreiz izjutām tur valdošo īpatnējo piefrontes atmosfēru, kas zināmā mērā atgādināja to, kas valdīja Rīgā 1991. gadā. It kā vēl nekas nenotiek, nekur nešauj, bet gaiss ir spriedzes pilns un visu cilvēku sejās satraukuma un rūpju izteiksme. Īpaši šis iespaids pastiprinājās, kad nonācām pie AP ēku kompleksa, kas bija iejozts ar barikādēm no betona konstrukcijām un dzeloņstieplēm. Visas ieejas rūpīgi apsargāja bruņoti vīri, kuri bija izvietojušies arī ēkas gaiteņos un daudzās istabās.

Pats V. Landsberģis atstāja visai pārguruša, tomēr vēl enerģiju saglabājuša cilvēka iespaidu. Viņš nekavējoties uzaicināja pie sevis MP priekšsēdētāju Kazimiru Prunskieni, un mēs viņiem izklāstījām J. Primakova izteiktos mutiskos

priekšlikumus. No savas puses mēs viņiem ieteicām nekādā veidā neatteikties no pieņemtās Neatkarības deklarācijas, negrozīt to un neapturēt tās darbību. Tas, ka PSRS vadītāji paši meklē ceļus problēmas atrisināšanai, liecina par to, ka viņi nav par sevi pārliecināti, necer, ka ar ekonomisko blokādi varēs jautājumu atrisināt. Tādēļ Maskavas varasvīri pēc tam, kad viņi parādījuši pātagu, nolēma parādīt arī kliņģeri un tādējādi reabilitēt sevi pasaules priekšā, kas uzskatīja PSRS vadības veikto vienas valsts daļas ekonomisko blokādi par cilvēktiesību pārkāpumu.

Taču Maskavas toreizējiem varasvīriem bija jārēķinās ne tikai ar pasaules sabiedrisko domu, bet arī ar reakcionāro kompartijas virsotnes daļu, kurai valstī vēl bija ārkārtīgi liela ietekme un kura par nepietiekami aktīvu PSRS vienotības aizstāvēšanu varētu atstumt no varas pašu M. Gorbačovu kopā ar J. Primakovu un citiem viņa grupējuma pārstāvjiem.

Tāpēc es ieteicu Lietuvas vadītājiem izdarīt politisko žestu un pieņemt kaut kādu dokumentu, kurā, nekādi neatsakoties no Neatkarības deklarācijas, paust savu vēlmi uzsākt sarunas jautājuma mierīgai atrisināšanai. Es ieteicu sasaukt grupu gudru juristu, politiķu un diplomātu, kuri sacerētu šādu pietiekami samudžinātu dokumentu, kas nesatturētu nekādu piekāpšanos, bet ko Gorbačovs varētu izmantot kā pamatu sarunu uzsākšanai un ekonomiskās blokādes apturēšanai.

Landsberģis un Prunskiene apsolījās padomāt, taču viņi domāja visai ilgi, un Lietuvas AP pieņēma šādu lēmumu tikai 23. maijā, kad nepieciešamība pēc tāda jau bija mazinājusies, jo Tautas frontes uzvarēja vēlēšanās arī Igaunijā un Latvijā.

Smago stāvokli Lietuvā, ko radīja PSRS ekonomiskās sankcijas pēc Lietuvas Neatkarības deklarācijas pieņemšanas, es ņēmu vērā tad, kad iesaistījos darbā pie Latvijas Neatkarības deklarācijas. Es sapratu, ka, ņemot vērā lielo armijas kontingentu un ieceļotāju skaitu, situācija Latvijā pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanai sekojošām sankcijām varētu veidoties daudz sarežģītāka nekā Lietuvā.

Tāpēc, kad pēc atgriešanās Rīgā iesaistījos Latvijas Neatkarības deklarācijas izstrādāšanā, es uzskatīju, ka šim dokumentam būtu jābūt ļoti pārdomātam. No vienas puses, tam būtu jāliecina par nelikumīgo Latvijas iekļaušanu PSRS sastāvā un Latvijas tautas nelokāmo gribu atjaunot savas valsts neatkarību; no otras puses, tam nevajadzētu izraisīt ekonomisku un militāru sankciju noteikšanu, bet mudināt uz problēmas risināšanu sarunu ceļā.

Mana iesaistīšanās šajā darbā notika visai vēlu. Jau 1990. g. 15. februārī LPSR AP bija izveidojusi komisiju, lai sagatavotu Latvijas neatkarības pasludināšanu. Viens no galvenajiem tās uzdevumiem bija Neatkarības deklarācijas projekta izstrādāšana. Šīs komisijas darba sākumā es biju visai aizņemts Maskavā. Man nācās pildīt PSRS AP Tautību padomes priekšsēdētāja vietnieka pienākumus, kas nebija mazie. Tieši man tika adresētas ļoti daudzas sūdzības un iesniegumi no agrāk represētām tautām un tautībām, kuru PSRS nebija

mazums – Pievolgas vācieši, Krimas tatāri, Gruzijas turki, čečeni, inguši, kurdi un daudzas citas nelielas tautības. Ar šo tautību pārstāvjiem nācās tikties, atbildēt uz viņu vēstulēm, risināt viņu problēmas. Tā kā A. Gorbunovs pastāvīgi uzturējās Rīgā, man kā Latvijas delegācijas vadītāja vietniekam vajadzēja vadīt visu mūsu Maskavā strādājošo deputātu darbu (izņemot, protams, V. Alksni un citus atklātus interfrontiešus) un koordinēt to ar pārējo Baltijas pārstāvju un citu demokrātiski noskaņoto deputātu darbību. Bieži vien man bija jāveic arī uzdevumi, kurus pienāktos pildīt Latvijas MP pastāvīgajam pārstāvim Maskavā, taču šo amatu tobrīd vēl ieņēma aprobežots kompartijas ieliktenis, kas pat pāris vārdu neprata pateikt latviski, tā kā no tā nevarēja gaidīt nekādu atbalstu LTF deputātu veiktajiem pasākumiem, nevarēja uzticēt nekādus nopietnus uzdevums, un man nācās nereti šo to darīt arī viņa vietā.

Kad es beidzot aprīlī atradu laiku dažas dienas pabūt Rīgā, tad jau lielākā darba daļa bija paveikta. Komisija, sākot ar 1990. g. 7. aprīli, jau bija izstrādājusi vairākus Deklarācijas variantus. Tie nebija slikti, bet dažos jautājumos tomēr, manuprāt, pelnīja vēl rūpīgu izvērtēšanu.

Vispirms es uzskatīju par nepieciešamu rūpīgāk izstrādāt konstatējošo daļu, jo daži jautājumi nebija izteikti pietiekami precīzi. Par tiem mēs diezgan viegli atradām kopēju valodu.

Savukārt lemjošajā daļā es negribēju atbalstīt dažus būtiskus priekšlikumus. Pirmkārt, mani neapmierināja tās manipulācijas, kas tika izdarītas ar Latvijas Republikas Satversmi. Ar pirmo punktu tās darbība tika atjaunota, bet ar nākošo atkal apturēta, izņemot tikai četrus pantus. Šīs normas bija nekritiski pārņemtas no Lietuvas Neatkarības deklarācijas. Taču Lietuvā un Igaunijā šādām izdarībām bija savs pamats. Tur pēdējo pirmsokupācijas konstitūciju darbības atjaunošana bija nepieciešama, lai pasvītrotu šo valstu valstisko pēctecību, taču šīs konstitūcijas kopumā nevarēja izmantot, jo tās bija pieņemtas diktatorisko režīmu apstākļos un tām bija neslēpti antidemokrātisks raksturs. No tām varēja izmantot tikai dažus piemērošanai derīgus pantus, bet vispār bija jādomā par jaunas konstitūcijas izstrādāšanu, kas arī drīz vien tika izdarīts.

Taču LR Satversme bija dzimusi patiesas demokrātijas apstākļos un tāpēc ar to nekādas manipulācijas izdarīt nebija nepieciešams. Varēja tikai padomāt par Saeimas vēlēšanu sistēmas uzlabošanu, kuru daudzi speciālisti ir atzinuši par vienu no demokrātiskās sistēmas likvidācijas cēloņiem, un par Satversmes sapulces nepadarīto – par Satversmes cilvēktiesību daļas pieņemšanu. Tāpēc izteicu priekšlikumu atjaunot Satversmi pilnībā un noteikt, ka pagaidām Saeimas funkcijas veic jaunievēlētā AP, bet Valsts prezidenta funkcijas – AP priekšsēdētājs. Ierosināju arī ietvert Deklarācijā punktu par komisijas izveidošanu Satversmes grozījumu vai pat jaunas redakcijas izstrādāšanai. No šiem abiem priekšlikumiem atbalstu guva tikai otrais.

Otrs mans būtiskākais priekšlikums bija paredzēt Deklarācijā zināmu pārejas laiku tās īstenošanai. Bija jau pilnīgi skaidrs, ka Deklarācijas pieņemšana pati par sevi mums neatkarību nedos. Nebija nekādu cerību, ka nākamā

dienā pēc tās pieņemšanas PSRS armija atstās Latviju, robežas uz Rietumiem atvērsies, dzelzceļi, jūras un gaisa flote nonāks mūsu pārziņā, ka mums pakļausies arī bankas un lielie uzņēmumi. Tāpēc es liku priekšā izsludināt zināmu pārejas posmu sarunu vešanai ar PSRS par Latvijas neatkarības atjaunošanas ceļiem un izmantot šo laiku, lai nostiprinātu jaunizveidoto Tautas frontes valdību, balstoties uz mūsu deputātu Maskavā izcīnīto PSRS likumu par Baltijas republiku saimniecisko patstāvību, nodibinātu reālu kontroli pār Latvijas ekonomiku, izveidotu Latvijas neatkarībai uzticamus bruņotus formējumus, un tad jau uz reālas varas bāzes cīnīties par šīs Deklarācijas pilnīgu realizāciju.

Šis ceļš jau faktiski bija iezīmēts ar LPSR AP vadības 1990. g. 9. marta lēmumu par delegācijas izveidošanu sarunām ar PSRS vadību par politiskās un ekonomiskās neatkarības atjaunošanu. Šās delegācijas sastāvā biju iekļauts arī es, un 20. martā jau bija notikusi pirmā tikšanās ar jaunievēlēto PSRS prezidentu M. Gorbačovu. Šī pirmā tikšanās vēl nedeva nekādus reālus rezultātus, bet mēs bijām deklarējuši savu ciešo apņemšanos iegūt neatkarību sarunu ceļā. M. Gorbačovs gan mūsu vēlmi nebija akceptējis un meklēja visdažādākos veidus, lai bremzētu mūsu centienus, taču sarunas bija sākušās, dažādi priekšlikumi par Latvijas turpmāko statusu bija izteikti, un tāpēc sarunu laikā ekonomisko vai citu sankciju noteikšana būtu bijusi grūti attaisnojama.

Šis mans priekšlikums tika ietverts Deklarācijas galīgajā tekstā, un es par to nekaunos. Galu galā attīstība notika atbilstoši manai prognozei – sarunas, lai gan lēnām un ar pārtraukumiem, tomēr virzījās uz priekšu, tiešu ekonomisko sankciju nebija, Tautas frontes izveidotās varas un pārvaldes institūcijas nostiprinājās un izdevīgā brīdī pasludināja Latvijas pilnīgu neatkarību.*

Neatkarības deklarācijas izstrādāšana Rīgā notika visai atklāti, nekas netika īpaši slēpts, un PSRS specdienestiem nebija grūti par to savākt nepieciešamo informāciju. Tāpēc nevienam nebija liels pārsteigums, kad pēkšņi Latvijas pārstāvjus uzaicināja ierasties pie M. Gorbačova sakarā ar priekšā stāvošo jaunievēlētās AP sasaukšanu.

1990. g. 5. aprīlī notika šī tikšanās. No PSRS puses piedalījās PSRS prezidents M. Gorbačovs, PSRS MP priekšsēdētājs Nikolajs Rižkovs un Prezidenta padomes locekļi, A. Jakovļevs un G. Revenko. Latvijas delegāciju vadīja A. Gorbunovs, un tajā bija iesaistīti LPSR valdības vadītājs V. E. Bresis, LTF priekšsēdētājs D. Īvāns un es. Kad mēs visi ieradāmies Kremlī, tad tā

* Tieši tāpēc man bija ļoti sāpīgi A. Seiles "Annas burtnīciņās" (R., 1999) lasīt, ka es Deklarācijas izstrādāšanas laikā esot iestājies pret Latvijas neatkarību. No kurienes viņa ņēmusi šo apgalvojumu, man nav zināms, jo tajās komisijas sēdēs, kurās es piedalījos, viņas klāt nebija. Šajās sēdēs ne es, ne kāds cits nekad netika izteicies pret Latvijas neatkarību. Acīmredzot kāds ir viņu nepareizi informējis, jo es viņu cienu kā ļoti godīgu, strādīgu un inteliģentu cilvēku, kas ir iekarojusi lielu cieņu visu triju pēdējo Saeimu deputātu vidū. Tāpēc es nekādi nepieļauju, ka viņa apzināti būtu mani apmelojusi.

koridoros sastapāmies ar Igaunijas delegāciju, kas arī bija ieradusies pēc tāda paša aicinājuma. Nolēmām: ja jau mēs esam uzaicināti par vienu un to pašu jautājumu, tad iesim pie M. Gorbačova kopā. Tā arī iegājām pieņemamajā telpā pie viena no viņa Kremļa kabinetiem. Te mūs apturēja M. Gorbačova apsardzes priekšnieks ģenerālis V. Medveģevs un paziņoja, ka sarunas notiks ar katru delegāciju atsevišķi (pēc skaldi un valdi principa). Kad Igaunijas AP priekšsēdētājs Arnolds Rītels mēģināja vēl ko iebilst, V. Medveģevs viņu paņēma zem rokas un izvadīja no pieņemamās istabas. Uz visiem mums tas atstāja nomācošu iespaidu, jo ar valstu vadītājiem tā nemēdz apieties. Šajā brīdī pie manis pēkšņi pienāca A. Gorbunovs un lūdza būt par galveno runātāju no Latvijas puses. Es centos iebilst, ka pēc ranga sarunu vadība ir jāveic viņam, bet šajā brīdī atvērās kabineta durvis, mūs aicināja iekšā un strīdiem vairs nebija laika.

Man nekas neatlika kā uzņemties mūsu delegācijas galvenā runātāja lomu, lai gan šādai lomai nebiju iepriekš gatavojies. A. Gorbunovs šajās sarunās bija neparasti kluss, arī V. E. Bresis nebija pārāk aktīvs. D. Īvāns sākotnēji centās aktīvi man palīdzēt, bet, kad viņš izteica pirmos iebildumus, Gorbačovs viņam skaļi un nekaunīgi uzbļāva (vārdi bija citi, bet jēga bija tāda – "ko tu, puika, maisies pieaugušo sarunās"), un Dainis apvainojās, līdz sarunu beigām nesakot vairs gandrīz ne vārda.

Uz mani Gorbačova uzbļāvieni neiedarbojās. Es jau tos biju saņēmis un konstatējis, ka gadījumā, ja viņam neizdodas sarunu partneri šādi iebaidīt, tad viņš maina toni un saruna tālāk notiek mierīgākā gaisotnē.

Šoreiz tomēr visa tikšanās notika visai saspīlētā atmosfērā. Es paziņoju PSRS prezidentam par jaunievēlēto Latvijas AP deputātu vairākuma nelokāmo nostāju atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību. Mūsu uzdevums ir sarunu ceļā panākt, lai šis process notiktu pēc iespējas nesāpīgi un ievērojot kā Latvijas, tā arī PSRS būtiskās intereses. M. Gorbačovs savukārt centās mums piesolīt dažnedažādus labumus, tajā skaitā īpaša statusa piešķiršanu Latvijai, lai tikai tā paliktu PSRS ietvaros. Es atbildēju, ka šāds priekšlikums negūs Latvijas tautas piekrišanu. Mēs gatavojam Deklarāciju par Latvijas pilnīgu neatkarību un esam pārliecināti, ka jaunievēlētā AP to pieņems.

M. Gorbačovs paziņoja, ka šādas Deklarācijas pieņemšanas gadījumā nekādas sarunas ar Latviju netiks turpinātas. Es atbildēju, ka mēs par viņa brīdinājumu informēsim Latvijas tautu, bet nedomājam, ka šis brīdinājums grozīs Latvijas tautas gribu. Deklarācijas pieņemšanu nekas nespēs aizturēt. Es vēl atgādināju M. Gorbačovam viņa paša vārdus, kurus viņš teica no PSKP XXVII kongresa tribīnes: "Pašas stiprākās attiecības ir tās, kas balstās uz brīvprātību, savstarpību, cieņu un sadarbību," – un teicu, ka šādām attiecībām mēs esam gatavi. Sarunu laikā mūs mēģināja iekārdināt ar vēl citiem solījumiem. Tā N. Rižkovs solīja, ka, ja mūsu nostāja mainīsies, tad Latvijas jaunieši varēs pildīt karadienestu Latvijas teritorijā. Taču tādiem solījumiem vairs nebija nekāda iespaida, jo mūsu puse zināja, cik maz tiem var uzticēties. Sarunas

pamazām izčūkstēja. A. Jakovļevs un G. Revenko tikpat kā neko nozīmīgu nepateica. Sarunas beidzās bez jebkādiem rezultātiem diezgan drūmā gaisotnē. Taču mani tas īpaši neuztrauca, jo biju pārliecināts, ka sarunas agri vai vēlu atkal atsāksies, kā zināmu laiku pēc neatkarības atjaunošanas tas arī notika.

Visinteresantākais bija tas, ka, izejot atkal priekštelpā, PSRS pārstāvji mūs pavadīja un te pēkšņi iestājās pavisam cita gaisotne. No nospiestības, kas valdīja kabinetā, vairs nebija ne vēsts, visi smaidīja, kratīja viens otram rokas. Rižkovs pat sita man uz pleca un vēlēja laimīgu ceļu. Mums tas bija nesaprotami. Es pat nodomāju: vai tiešām viņi kabinetā baidījās no tur uzstādītām Krjučkova noklausīšanās iekārtām?

Šī tikšanās uz Latvijas likteni īpaši neatsaucās, bet uz manu gan. Vietējā kompartija uz PSKP platformas nekavējoties mobilizēja visus spēkus, lai nepieļautu manu ievēlēšanu Latvijas Augstākajā Padomē. Interfrontes aktīvisti ar V. Alksni priekšgalā staigāja pa vēlētāju dzīvokļiem, lai aģitētu pret mani. Jāsaka, ka vēlēšanu apgabals viņiem bija izdevīgs – tajā dzīvoja tikai 32 procenti latviešu, toties ļoti daudz demobilizētu militāristu, kuriem te bija uzceltas vairākas daudzstāvu mājas. Rezultātā mans pretinieks mani pārspēja par 92 balsīm.

Tomēr pats galvenais bija tas, ka šī tikšanās neietekmēja LR Neatkarības deklarācijas pieņemšanu. Man bija tā laime būt zālē, kurā pieņēma šo Deklarāciju. Tas bija pats neaizmirstamākais mirklis manā mūžā, taču man nav tāda rakstnieka talanta, lai pienācīgi aprakstītu šo brīdi. Tam līdzi dzīvoja visa tauta – gan tie, kas bija uz ielas zem šī nama logiem, gan tie, kas to tvēra savos televizoros un radioaparātos. Mēs tobrīd bijām vienoti Latvijai.

Cik žēl, ka šis svētais brīdis daudziem ir aizmirsies un daudzi (pat no tiem, kas toreiz bija šajā zālē) tagad mazāk domā par Latvijas un tās tautas nākotni, bet vairāk par savas kabatas piepildīšanu. Es viņus nožēloju, jo negoda ceļi nevienu nav noveduši pie laimes. Daudzus jau dzīve ir nogāzusi no tā varas un naudas pjedestāla, kurā tie negodīgi bija uzrāpušies, un arī pārējos agrāk vai vēlāk gaida tāds pats liktenis.

Neatkarības deklarācija pati par sevi neiecēla mūs saulītē, taču tā deva mums iespēju pašiem izlemt savu likteni. Ne vienmēr mēs to esam spējuši izdarīt veiksmīgi, bieži esam bijuši pārāk naivi un lētticīgi, sekojuši dažādiem viltus praviešiem un pakļāvušies zelta teļa kārdinājumam. Bet viss vēl nav zaudēts, kamēr esam brīvi un spējam paši lemt savu likteni. Latviešu tautai ir nācies pārdzīvot vēl bezcerīgākus brīžus. Ar gara spēku mums ir izdevies uzveikt kara spēku; lai gara spēks palīdz mums uzveikt arī naudas spēku, uzvarēt tos netikumus un vājības, kas mīt mūsos pašos.

Bet Neatkarības deklarācija savu izdarīja, tā saliedēja mūs – godīgos cilvēkus, ļāva neapbruņotiem stāties pretim vienai no varenākajām armijām pasaulē, visizsmalcinātākajam izspiegošanas aparātam un vislielākajam un visaptverošākajam varas mehānismam, kas līdz tam bija radīts pasaulē. Mēs pārvarējām bailes savā sirdī un uzvarējām.

Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas viss notika, kā es jau biju gaidījis. No sākuma sarunas ar PSRS vadību aprāvās, taču jau 1991. g. 1. februārī PSRS prezidents izdeva dekrētu, ar kuru apstiprināja delegāciju sarunām ar Latviju, kuras priekšgalā bija PSRS vicepremjerministrs V. Veļičko. Latvijas delegāciju vadīju es.

Sarunas virzījās uz priekšu ne pārāk viegli, tomēr līdz augustam bijām tikuši jau tik tālu, ka nākamajā tikšanās reizē vajadzēja spriest par Latvijas pilnīgas neatkarības iegūšanu.

Es domāju, ka arī šis apstāklis piespieda virkni PSRS augstāko vadītāju izšķirties par puču kā pēdējo līdzekli, lai saglabātu PSRS vienotību. Kā zināms, pučs noveda pie pretējā rezultāta – varenā PSRS sabruka kā kāršu namiņš un visas republikas ieguva neatkarību. Baltijas valstu neatkarību pasaule atzina vispirms. Un es nevaru aizmirst, ka pirmā lielvalsts, kas to izdarīja, bija Krievija. Es biju klāt, kad prezidents Boriss Jeļcins parakstīja šo dekrētu. Es ļoti daudz nevaru pieņemt no tā, ko pēc tam ir izdarījuši Krievijas varasvīri un tās prezidents B. Jeļcins, taču viņa lomu šajā periodā nedrīkst nenovērtēt. Tas, ka mūsu valstsvīri gandrīz nekā nav izdarījuši, lai saglabātu tajā brīdi nodibinātās labās attiecības, manuprāt, ir nepiedodami. Ar to mēs esam radījuši nopietnu draudu mūsu neatkarībai. Ne to mēs vēlējāmies, pieņemot Neatkarības deklarāciju.

Par autoru

Ilmārs Bišers dzimis 1930. g. 1. novembrī Rīgā, latvietis, jurists, habilitētais tiesību doktors, vairāk nekā 300 zinātnisku darbu autors. Deklarācijas pieņemšanas brīdī – Latvijas Universitātes profesors, PSRS tautas deputāts, PSRS Augstākās Padomes Tautību padomes priekšsēdētāja vietnieks, Latvijas Tautas frontes Domes loceklis.

Šobrīd – Latvijas Universitātes un Sociālo tehnoloģiju augstskolas profesors, zvērināts advokāts.

Juris Bojārs

Latvijas suverenitātes deklarācija un "soli pa solim" politika Latvijas neatkarības atjaunošanā

Šobrīd, kad rakstu šīs rindas, ir jau pagājuši desmit gadi kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas. Nedaudz vairāk laika ir pagājis, kopš tika izveidota Latvijas Tautas fronte. Pa šo laiku ir izaugusi jauna paaudze, kas no savas dzīves pieredzes nezina, kā tas notika.

Šodien uz Latvijas politiskās dzīves skatuves jau ir pavisam citi valdošās elites gan varoņi, gan nevaroņi. Pamatā gan tādi, kas neatkarības atjaunošanas laikā vai nu runāja pavisam citu valodu nekā tagad, vai arī tad, kad tauta stāvēja uz barikādēm, vai nu vispār iestājās pret tām, kā rīkojās, piemēram, "Pilsoņu komiteja", kas vēlāk pārtapa par partiju "Tēvzemei un brīvībai" (TB), vai arī nadzīgi tiecās pievākt vai pat klaji nozagt juku laikos slikti pieskatīto visai tautai piederošo mantu. Citi, kas patlaban sevi reklamē par LTF pirmās gvardes cilvēkiem, patiesībā nekad nav piedalījušies LTF veidošanā. Viņi tai tikai vēlāk *pielīmējās* katrs savu personisko mērķu īstenošanai. Tieši šādi cilvēki visu šo pēcatmodas laiku visvairāk reklamēja paši sevi un savus "izšķirošos" nopelnus Latvijas neatkarības atjaunošanā.

Latvijas neatkarību atjaunoja pati latviešu tauta savā kopumā ar milzīgo gara pacilātību, daudzkārtējām daudzu simtu tūkstošu demonstrācijām un manifestācijām Daugavmalā, Mežaparkā, stāvot uz barikādēm, nesot līdzekļus LTF un veidojot Tautas frontes organizācijas visā Latvijā.

Jā, to visu vadīja un galveno pasākumu idejas ģenerēja noteikti cilvēki. Protams, viņi nebija eņģeļi. Taču viņu bija ļoti maz, viņi visi viens otru pazīst, ne visu vēl stāsta pietiekami atklāti, un neviens no viņiem patlaban nav varas augstākajā ešelonā. Tikai daži no LTF veidotāju pirmās elites patiesi saprata, cik liels toreiz bija risks. Padomju impērija, kaut arī iekšēji izkurtējusi, toreiz bija savu spēku virsotnē. To tajā laikā vadīja gados tad vēl samērā jaunais PSKP ģenerālsekretārs Mihails Gorbačovs, kam Rietumos bija milzīga PSRS demokratizētāja autoritāte, neskatoties uz to, ka pēc savas dabas viņš nebūt nebija demokrāts.

Daudzi nemaz neatceras, ka vadošās Rietumvalstis tajā laikā ļoti rezervēti izturējās pret milzīgās impērijas sagraušanu un to, ka bijušās PSRS republikas

varētu iegūt neatkarību. Šādu viedokli tolaik savā runā Kijevā izteica arī ASV prezidents Džordžs Bušs. Šos līderus pilnīgi apmierināja kārtība, kad viņi sarunās ar vienu pašu cilvēku – Gorbačovu – varēja atrisināt jautājumus, kas skāra vairāk nekā trīssimt miljonu cilvēku likteņus, kuri apdzīvoja tā laika teritoriāli vislielāko valsti. Viņus sākumā nebūt nesajūsmināja vīzija, ka to, ko varēja sarunāt ar vienu Gorbačovu, nākotnē var nākties risināt ar vēl četrpadsmit dažādi domājošiem neatkarīgu valstu līderiem, un preces vienas robežas vietā vajadzēs vest pāri padsmitiem robežu.

Tautas frontes pirmā ešelona gvardei bija pilnīgi skaidrs, ka mums šī padomju gigantiskā pārspēka un milzīgā, labi iestrādātā represīvā aparāta priekšā jābūt ļoti uzmanīgiem, pat viltīgiem. Mēs zinājām, ka tobrīd uz priekšu virzīties varēja tikai soli pa solim. Sākotnēji LTF vispār bija iespējams izveidot tikai, lai it kā atbalstītu Gorbačova vadīto demokratizāciju, atklātumu un *perestroiku*. Tieši šādu "prātīgu, soli pa solim" politiku toreiz mums ieteica arī ASV dzīvojošais pazīstamais, priekšlaicīgi no dzīves aizgājušais vēsturnieks zinātņu doktors Edgars Andersons.

Tāpat nav apšaubāms, ka PSRS sabrukumu un Baltijas valstu neatkarības atgūšanu sekmēja vairāku vēsturisku, ideoloģisku, ekonomisku un politisku faktoru sakritība. Kā pirmo var minēt vēsturnieku jau sen atklāto likumsakarību, ka neviena impērija pasaulē nav pastāvējusi ilgāk kā vienu tūkstoti gadu. Krievijas impērijai šis laiks bija notecējis.

Otrkārt – utopiskā komunisma ideoloģija uz šo laiku bija jau pilnīgi pierādījusi savu dzīvotnespēju, bet Staļina laikmeta zvērības un masu represijas bija šo sistēmu pilnīgi diskreditējušas.

Treškārt – PSRS modeļa sociālisma ekonomika nespēja konkurēt ar attīstīto Rietumvalstu tirgus kapitālismu, bet Padomju Savienības vadība izrādījās pilnīgi nespējīga pakāpeniski, bez ekonomikas sagraušanas (respektīvi – šoka terapijas), politiskās varas destabilizācijas un valsts resursu izlaupīšanas ieviest valstī tirgus ekonomiku, kā to izplānoja un Ķīnas Tautas Republikā sekmīgi īstenoja dzīvē Dens Sjaopins. Gorbačova laikā gan tika savākti vadošie PSRS ekonomisti – akadēmiķi, kuriem deva rīkojumu sagatavot PSRS ekonomikas pārkārtošanas plānus. Taču šie akadēmiķi nedz paši bija tirgus ekonomikas speciālisti, nedz arī viņiem tajā laikā tika dots rīkojums sagatavot pāreju uz brīvā tirgus kapitālismu. Kādu laiku gan tika cildinoši runāts par tā saucamo zviedru modeli, taču tā ieviešanā tālāk par pļāpāšanu neviens netika. Tāpēc Gorbačova laikā nekāda ekonomikas pārkārtošana uz sociāldemokrātiskajā Eiropā pazīstamo "demokrātiskā sociālisma" modeli netika pat uzsākta.

Ceturtkārt – Gorbačovs nebūt negribēja sagraut PSRS. Viņš tikai gribēja izveidot, kā pats izteicās, – "sociālismu ar cilvēcisku seju", kur "ekonomika būtu ekonomiska". Rietumvalstu politiskā un materiālā atbalsta iegūšanai viņam bija nepieciešams radīt iespaidu, ka PSRS notiek pāreja uz patiesi demokrātisku iekārtu. To Gorbačovs gribēja panākt, saglabājot savās rokās stingri centralizētu varu. Respektīvi, viņa mērķis bija izveidot stingri centralizēti

pārvaldītu valsti ar demokrātijas fasādi un efektīvāku tautsaimniecību. Taču viņa laikā valsts rūpnīcās un ap tām izveidotie kooperatīvi nekļuva ne par ko citu kā tikai par valsts īpašuma izlaupīšanas instrumentiem un organizētās ekonomiskās un kriminālās noziedzības darbības legālo piesegumu.

Piektkārt – Gorbačovu sāka ienīst un apkarot viņa paša partijas radikāli noskaņotie komunisti un klajie staļinisti, kam pat šāda neliela demokratizācija bija pilnīgi nepieņemama.

Sestkārt – demokratizāciju ir vieglāk iesākt nekā to apturēt. Process drīz kļuva grūti kontrolējams. Kad par savu visgudrību un tālredzību pārliecinātajam Gorbačovam šķita, ka demokratizācija aiziet pārāk tālu, tika noorganizēts militārais pučs, aiz kura, pēc pamatotām aizdomām, patiesībā stāvēja pats Gorbačovs. Abi 1991. gada militārie puči izgāzās tāpēc, ka tie bija slikti organizēti, un arī tāpēc, ka tobrīd vēl krievu karavīrs Maskavā nebija gatavs šaut uz krievu cilvēku.

Septītkārt – līdz ar nosacītas vēlēšanu brīvības ievešanu sākās brīva konkurence par varu. Visu vairs nevarēja izlemt šaurā lokā – PSKP Politbirojā. Par Krievijas demokrātu līderi izvirzījās cilvēks ar daudz lielāku drosmi un stingrāku raksturu nekā Gorbačovam – Boriss Jeļcins. Diemžēl no agrākajiem "demokrātiem" patlaban uz Krievijas politiskās skatuves tīrs un korupcijā nesasmērējies palicis pāri vairs tikai viens pats Jurijs Afanasjevs. Un arī viņš vada tikai zinātnisko institūtu.

Astotkārt – pastāv pamatota versija, ka patiesie *perestroikas* pasūtītāji bija PSRS komjaunatnes un kompartijas jaunākās paaudzes liberāli domājošie pārstāvji, kas, pabijuši ārzemju braucienos un saskatījušies tirgus ekonomikas priekšrocības, uzdeva sev jautājumu – kāpēc nomenklatūras privilēģijas jābauda slepus? Tās var viegli zaudēt, ja kādas kļūmes dēļ no tā saucamās "aptveres" izmet. Kāpēc gan visu PSRS neprivatizēt un tālāk nekļūt par visu šo gigantisko dabas un rūpnieciskā kompleksa bagātību ar likumu aizsargātiem privātīpašniekiem un neslēpjoties baudīt bagātības radītās priekšrocības?

Devītkārt – tirgus ekonomikas ieviešanu, protams, visnotaļ atbalstīja uz to brīdi jau ievērojamu sākuma kapitālu uzkrājušie organizētās ekonomiskās noziedzības pārstāvji, kam bija savas barotnes valsts un kompartijas aparātam. Liberālu tirgus ekonomiku atbalstīja arī kriminālnoziedznieki.

Desmitkārt – ideju par PSRS pāreju uz brīvā tirgus ekonomiku atbalstīja arī labi izglītotā abu padomju izlūkdienestu (armijas Galvenās izlūkdienesta pārvaldes un VDK) jaunā elite, kas jau gadu desmitiem bija strādājusi Rietumos īpaši šim nolūkam radīto privāto jumta firmu aizsegā. Protams, viņi pilnībā pārzināja un izmantoja brīvā tirgus ekonomikas priekšrocības, un viņiem pret to nebija ne alerģijas, aizspriedumu. VDK jau daudzus gadus iepriekš paredzēja PSRS sabrukumu un laikus tam gatavojās, tostarp piedalījās PSKP zelta un valūtas rezervju deponēšanā un investēšanā ārvalstīs, tajā skaitā vēlāk arī Baltijā. Šo versiju atbalsta LPSR VDK un LKP liberālā spārna visai iecietīgā attieksme pret LTF. Vēl vairāk. Pēdējā notikumu attīstība Krievijā un vairāku

ietekmīgu krievu politisko komentētāju viedoklis ir tāds, ka Krievijas Federālais drošības dienests īstenoja plānu vecās PSKP nomenklatūras novākšanai no varas un savu kadru izvirzīšanai Krievijas valsts vadībā. Par to pietiekami labi liecina fakts, ka jau trešais Krievijas premjers pēc kārtas un tagad prezidenta vietas izpildītājs ir no FDD.

Vienpadsmitkārt – tikai cīņa par varu starp Gorbačovu, Jeļcinu un ortodoksālajiem komunistiem tā destabilizēja varu PSRS un tik lielā mērā novērsa uzmanību no baltiešiem, ka mēs pa to laiku jau paspējām atjaunot savu neatkarību un nostiprināt to. Impērija bija izjukusi tik plašā teritorijā, ka tai vienkārši nepietika spēka noturēt varu.

Divpadsmitais aspekts bija tas, ka pa šo laiku vadošās Rietumvalstis jau bija paspējušas konceptuāli pārorientēties no vienotas, "demokratizētas" PSRS saglabāšanas modeļa uz tās pilnīgu sagraušanu un gigantisku valūtas līdzekļu un stratēģisko resursu izsūknēšanu no tās uz savām tautsaimniecībām, tādējādi panākot, ka agrāk bijušā PSRS teritorijā ietilpušās valstis Rietumiem palika vairs vienīgi par izejvielu resursu avotu un gigantisku Rietumvalstu patēriņa preču tirgu. Tā pasaulē atlika vairs tikai viena superlielvalsts – ASV.

Šādas PSRS pilnīgas sagraušanas apstākļos vienīgās Rietumu lielvalstu rūpes bija vērstas uz to, lai PSRS kodolieroči un citi masu iznīcināšanas ieroči tiktu vai nu iznīcināti starptautiskajā kontrolē, vai arī nodoti Krievijai, kas tad uzņemtos par tiem pilnīgu atbildību. Tālāku Krievijas fragmentāciju Rietumu lielvalstis neatbalstīja, baidoties tieši par šo ieroču drošību.

Bet kā tad šajos Gorbačova laikos, kad viss iepriekš minētais vēl nebija ne noticis, ne apzināts bija jārīkojas un kā rīkojāmies mēs? Protams, sākuma etapā, lai LTF izveidošana vispār tiktu atļauta, tās galvenais mērķis varēja būt vienīgi Gorbačova *pārbūves* un demokratizācijas atbalsts.

Tāpēc gan LTF pirmo pamatdokumentu, gan vēlāko demokrātisko likumprojektu izstrādē lielu lomu nospēlēja arī vairāki Latvijas juristi, to skaitā Ilmārs Bišers, šo rindu autors, Romāns Apsītis, bet pēc LTF izveidošanas arī Andris Plotnieks. LTF dibināšanas, koncepcijas, pamatdokumentu – Programmas un Statūtu – juridiskās sadaļas izveidošanā piedalījās šo rindu autors un Bišers. Strādāts tika caurām naktīm, jo Programma un Statūti bija jāsagatavo laikā.

1988. g. 8. oktobrī notika LTF dibināšanas kongress, kurā vēlu naktī pieņēma LTF I Programmu un Statūtus.[1] Programmas nobalsošanu vēsturiskajā LTF 1. kongresā novadīja šo rindu autors kopā ar R. Apsīti.

Rodas principiāls jautājums – cik tālu LTF veidošanu un visu tālāko procesu Latvijā vadīja tieši no Maskavas, LPSR VDK vai LKP? Tagad mēs jau no masu mēdijiem esam uzzinājuši dažādus, visai lielus šī aģentūras nodrošinājuma skaitļus. Ir bijuši pat tiesas procesi, kuros gan nevienam piederība pie VDK aģentūras netika pierādīta. Visi aizdomās turētie visu noliedza. Šā

[1] *Cīņa*, 1989, 15., 19. okt.

gada sākumā Latvijas Neatkarīgajā televīzijā (LNT) tika nosaukti tikai divu profesionālu par Latvijas neatkarību balsojušu VDK darbinieku uzvārdi – mans un A. Plotnieka. To, ka no 1966. līdz 1972. gadam esmu strādājis LPSR VDK pretizlūkošanas daļā, tātad ar savas tautas represijām man nekad nav bijis sakara, neesmu slēpis. To atklāju pats, kad vienā no LTF sagaitām Dubultos pirms PSRS TDK vēlēšanām man šo jautājumu ar anonīmu zīmīti uzdeva pazīstamais publicists Visvaldis Lācis, kas pats kā brīvprātīgais ir dienējis vācu okupācijas varas policijas vienībā Latvijā un Baltkrievijā, kaut nav dzirdēts, ka tur šīs vienības būtu nodarbojušās ar labdarības akcijām. Attiecībā par A. Plotnieku, varu apgalvot, ka ne tajā laikā, kad es tur strādāju, ne pēc tam viņš VDK nav strādājis.

Kā jau patlaban ir ar dokumentiem pierādīts, LTF dibināšana bija LKP reformatoru sankcionēta un atbalstīta, jo LTF pirmās programmas mērķis bija "Latvijas radikāla pārbūve uz demokrātiskā sociālisma un humānisma principiem". LKP atbalsts bija izteikts LKP CK biroja sēdē jau pirms LTF nodibināšanas.[2] Domāju, ka režīms plānoja izmantot LTF kā PSKP regulētu fasādes demokratizācijas instrumentu. Šis uzdevums viņiem izdevās tikai daļēji.

Protams, cita iespēja LTF izveidošanai tajos laikos vispār nepastāvēja. Mums par labu nostrādāja tas, ka toreizējais LKP pirmais sekretārs bija Jānis Vagris, kas pēc savas dabas bija īsts godavīrs no Naudītes un cilvēks ar daudz drosmīgāku un stiprāku raksturu nekā Anatolijs Gorbunovs. Par to varu droši liecināt, jo abi bijām PSRS TDK deputāti un esam tur daudzas stundas blakus sēdējuši. Viņam bija raksturīgs nesteidzīgs, bet skaidrs un latvisks Zemgales zemnieka domāšanas veids. Turklāt LKP CK Biroja locekļi tajā laikā bija arī Ivars Ķezbers, Ivars Priedītis, A. Gorbunovs un vēl daži citi samērā liberāli domājoši cilvēki.

Bet cik tad liela LTF izveidē bija LPSR VDK loma, īpaši ņemot vērā Induļa Zālītes minēto pāri par divdesmit bijušo VDK operatīvo darbinieku un aģentu skaitu, kuri it kā esot balsojuši par Latvijas neatkarību? Domāju, ka VDK ietekmēja LTF darbu un pat vēlāko AP darbu. Taču jāņem vērā, ka tikai neliela daļa no latviešiem – VDK aģentiem bija denuncētāji pēc savas iniciatīvas un rakstura noslieces. Viena daļa no viņiem, protams, bija karjeristi, kas paši pēc savas iniciatīvas griezās pie VDK un par sadarbību ar VDK totālā "dzelzs priekškara" apstākļos ieguva iespēju braukt uz ārzemēm, ko parastam padomju pilsonim nekad neļāva, vai arī varēja straujāk virzīties uz augšu pa karjeras kāpnēm, slepus denuncējot savus kolēģus. Citi tika savervēti, pieķerot viņus kādā prettiesiskā darbībā, piemēram, homoseksuālisma nedarbos vai valsts īpašuma izlaupīšanā. Aģentus vervēja arī no tā saucamo "farcovščiku" un prostitūtu vidus, kas pirka no ārzemniekiem kontrabandas preces un valūtu un spekulēja ar tiem. Bija sfēras, kur vispār nevarēja strādāt, ja tā vai citādi nesadarbojās ar VDK. Tās bija Intūrists, Draudzības biedrība, Kultūras sakaru

[2] "Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajā Komitejā", *Ciņa*, 1988, 1. okt.

ar tautiešiem ārzemēs biedrība un ārzemju jūrnieku Interklubs. Tas tomēr vēl nebūt nenozīmē, ka visi tur strādājošie latvieši bija īsti savas tautas nodevēji.

Tomēr visvairāk bija tādu, kurus kādā veidā piespieda sadarboties ar VDK, piemēram, koncentrācijas nometnēs, izsūtījumā, pratināšanās. Šie citādi godīgie cilvēki, kas bija savervēti piespiedu kārtā, dabiski, uz saviem kaklakungiem nebūt neturēja labu prātu un, tiklīdz VDK vairs nevarēja viņus tieši ietekmēt vai šantažēt, tā darīja to, ko viņiem lika sirdsapziņa. Tas, protams, nenozīmē, ka visur citur, piemēram, privatizācijas jautājumos, katra sirdsapziņa bija eņģeliski tīra. Kā tas arī nebūtu, cik saprotams, tikpat kā visi latviešu tautības AP deputāti, kas tiek turēti aizdomās par piederību aģentūrai, 1990. g. 4 maijā nobalsoja par Latvijas neatkarības atjaunošanu.

No tā var izdarīt šādus secinājumus: vai nu viņus personiski vadošie VDK operatīvie darbinieki viņiem to atļāva jeb neaizliedza, tātad pieļāva Latvijas neatkarību, vai arī viņi tos neklausīja. Taču jebkurā gadījumā zināma, taču nebūt ne absolūta, turklāt pastāvīgi krītoša LKP nomenklatūras un VDK ietekme uz AP lēmumiem bija un ir vēl tagad. Tāpēc jau arī, salīdzinot ar tautas cerēto, tik slikts ir sasniegtais rezultāts.

Kāds ir mans viedoklis par šo cilvēku tālāko līdzdalību politikā? Gluži vienkāršs. Gan uz mana PSRS TDK, gan LR AP deputāta kandidāta pirmsvēlēšanu plakāta bija pilna mana biogrāfija, tajā skaitā darba laiks VDK. Neskatoties uz to, TDK vēlēšanās es uzvarēju pret ļoti cienījamu cilvēku, Lauksaimniecības akadēmijas Auces paraugsaimniecības vadītāju Teteri, bet LR AP vēlēšanās – toreizējo Latvijas arhibīskapu Gailīti. Acīmredzot tāpēc, ka vēlētāji jau bija pietiekami izvērtējuši katra kandidāta darbu Latvijas neatkarības atjaunošanai un varbūtējās iespējas likumdevēja darbā.

Kad LR AP laikā tika balsots 5. Saeimas vēlēšanu likums, ar kuru tika ierosināts atņemt bijušajiem VDK darbiniekiem un aģentiem tiesības kandidēt, es pats ar savu roku nobalsoju "par", ko var pārbaudīt Saeimas arhīvā. Taču pirms tam es uzstājos pie mikrofona ar zālē sēdošajiem bijušajiem LKP nomenklatūras darbiniekiem adresētu jautājumu: "Kas vadīja sistēmu – Centrālkomiteja vai Čeka?" Kas vadīja valsti un bija noziedzīgās sistēmas vadītāji? Nirnbergas starptautiskajā tribunālā, kur tiesāja nacistu galvenos kara noziedzniekus, par tādiem definēja partijas un valsts vadītājus. Mūsu AP Muciņš, gan ne pārāk enerģiski, mēģināja ietvert vēlēšanu likumā LKP nomenklatūras darbiniekus izslēdzošu normu, bet tā tika izgāzta, jo nomenklatūras darbinieku AP bija stipri vairāk nekā aģentu un bijušo "stūra mājas" profesionāļu kopā. Kā zināms, vēlākajā laikā visi tā saucamie "Saeimas piecīši" attiesājās tīri un balti, bet, kad Godmanim pirmais pārbīlis bija pārgājis, tad pirms 7. Saeimas vēlēšanām arī viņš.

PSRS republiku kompartiju, to skaitā arī okupētās Latvijas kompartijas liberāli noskaņotā (tāds, protams, nebija Rubiks) nacionālā nomenklatūra padomju laikā nosacīti autonomi vadīja republiku. Protams, viņi visi pēc savas dabas bija karjeristi, daudzi – vairāk vai mazāk nacionāli noskaņoti. Slēptu

nacionālistu bija pietiekami daudz pat VDK darbinieku – latviešu vidū. Tāpēc jau arī abu militāro puču laikā viņiem neuzticējās. Visus pasākumus organizēja no Maskavas atvesta vadības komanda, represijas un cilvēku šaušanas veica OMONs, bet, piemēram, Viļņā – VDK elitārā specvienība ALFA.

LKP un arī citu republiku liberālajai nomenklatūrai derdzās augstprātīgā un bieži pat rupjā Maskavas vadība, un viņi daudz labāk gribēja paši neatkarīgi pārvaldīt savas republikas un "privatizēt" tās. No šī viedokļa viņi atbalstīja neatkarību. Vēl vairāk – pārejas laikā viņi investēja LKP, komjaunatnes un VDK naudu, kas viņiem pašiem nebūt nepiederēja, un nodibināja privātus uzņēmumus. Tieši tā tika izveidota Rīgas Komercbanka, kuras dibinātāju vidū bija Kuļiks, vēlāk ilgstošais Komercbankas prezidents, un Kehris, abi pirms tam LKP darbinieki. Kargins arī. Tomēr visumā gļēvā (izņemot Vagri un Bresi) un Maskavai pakļauties pieradinātā LKP nomenklatūras komanda un daļa no aģentūras militārā puča uzvaras gadījumā nebūtu uz barikādēm gājusi un bez šaubām būtu mūs nodevusi.

Arī pārejas laikā līdz pat Krievijas armijas izvešanai un pat līdz šai dienai šī komanda pret Maskavu, atšķirībā no lietuviešiem un igauņiem, vienmēr izturējās gļēvi. Pats Krievijas armijas izvešanas līgums ar desmitiem tūkstošu virsnieku demobilizāciju Latvijā bija visnotaļ pazemojošs un Latvijai neizdevīgs. Tā negatīvās sekas būs vēl ilgi izjūtamas. Taču nevarētu teikt, ka no LKP un valdības nomenklatūras nebūtu bijis pilnīgi nekāda labuma. Zināmu laiku Maskava viņiem uzticējās vai arī vismaz cerēja uz viņiem kā uz vienīgajiem, kuri kādreiz bija viņu pakļautībā, kurus Maskavā pazina un varētu izmantot. No šī viedokļa nomenklatūra kalpoja par zināmu buferi starp tautu un Maskavu. Tā paša nomenklatūras iedzimtā gļēvuma un slinkuma dēļ viņi līdz pat šim brīdim nav spējuši izveidot pat kārtīgu komandu sarunām ar Maskavu Latvijas un Krievijas attiecību uzlabošanai kaut vai ekonomikā.

Jau pašā LTF izveidošanas sākumā PSRS vadība izrādīja satraukumu par notikumu straujo attīstību Baltijas republikās. Latvijā izpētes un pārliecināšanas braucienos pabija PSKP CK Politbiroja locekļi – Medvedevs, Jakovļevs un beidzot pats M. Gorbačovs.

Bet arī demokrāti no visas PSRS sāka braukt uz Baltijas republikām, galvenokārt uz Rīgu, mācīties, kā veidot tautas fronti. Baltiešu tautfrontiešu aģitatori savukārt brauca uz citām republikām ar savu apgaismības mācību. Tā tautas frontes tika izveidotas arī vairākās citās republikās. Viena no sekmīgākajām tautas frontēm tika nodibināta Baltkrievijā, kur baltkrievu valoda bija praktiski pilnīgi izspiesta no oficiālās aprites. Baltkrievijas Tautas fronte pat uzvarēja pirmajās republikas AP vēlēšanas pēc PSRS TDK vēlēšanām.

1989. g. 26. martā LTF, kurā tajā gadā jau bija apmēram 250 000 biedru, uzvarēja PSRS Tautas deputātu kongresa (TDK) vēlēšanās Latvijā, iegūstot 70 % mandātu. Šo deputātu vidū no Dobeles rajona par PSRS TDK deputātu tika ievēlēts arī šo rindu autors, kuru kandidēt uzaicināja Dobeles tautfrontieši.

No juristiem tikai Bišers, es un Plotnieks tikām ievēlēti par PSRS TDK deputātiem. Izņemot to, ka trešo daļu no TDK deputātiem ievēlēja no sabiedriskajām organizācijām, tādām kā PSKP, arodbiedrībām, radošajām savienībām un pat Sarkanā Krusta, šīs vēlēšanas bija visai demokrātiskas, pat daudz demokrātiskākas nekā jebkuras vēlākās LR Saeimas vēlēšanas, kad to iznākumu jau noteica nauda. Visiem TDK un vēlāk arī LR AP deputātu kandidātiem bija vienādi nelieli vēlēšanu plakāti un nekāda masīva kandidātu maksas reklāmas kampaņa masu informācijas līdzekļos netika pieļauta. LKP gan rajonos savus kandidātus atbalstīja, un, kaut arī Dobelis un Repše savas kandidatūras bija izvirzījuši, taču neviens LNNK pārstāvis TDK netika ievēlēts.

Tā kā tautas frontes uzvarēja vēlēšanās visās Baltijas valstīs, tad bija iespējams pārnest Baltijas republiku neatkarības tālākās izcīnīšanas, nostiprināšanas un nodrošināšanas cīņu arī uz Maskavu, sadarbojoties ar demokrātiski noskaņoto PSRS TDK mazākumu, kas baltiešus ļoti augstu vērtēja. TDK baltiešu deputātus vispār uzskatīja par paraugparlamentāriešiem. Jāsaprot arī tas, ka apstākļos, kad Rietumu lielvalstīm bija visai rezervēta attieksme pret Baltijas republiku neatkarības atgūšanu, bija skaidrs, ka saviem spēkiem mums izdosies izkļūt no autoritārās un uz lielvalstisko vienotību stingri orientētās PSRS tikai tad, ja spēsim pietiekami demokratizēt PSRS.

PSRS TDK bija zināmas lietas jāskaidro pietiekami taktiski un zinātniski labi argumentēti. Nekādā gadījumā nedrīkstēja netaktiski apvainot krievu tautai svētas jūtas, citādi varēja iegūt vienīgi ārkārtīgi negatīvu reakciju. No baltiešu deputātiem bija vairāki, kas mācēja pārliecināt citus deputātus un iegūt viņu simpātijas. Pie tādiem piederēja Prunskiene, Brazausks, Peters, Bišers, arī šo rindu autoram tas padevās. No igauņiem labi runāja Lauristine, bet Landsberģa un vēl dažu citu lietuviešu augstprātīgais un pamācošais runas veids viņus vienkārši kaitināja.

TDK darba sākumā tika organizēta visu baltiešu tautfrontiešu deputātu tikšanās Lietuvas pārstāvniecībā. Taču pēc mūsu pašu augstāko padomju ievēlēšanas brīvības cīņu politiskais centrs atkal pārsvērās atpakaļ uz pašām Baltijas republikām.

Gan Maskavā, gan Rīgā neatkarības atjaunošana bija jāturpina uzmanīgi, soli pa solim, tā, lai impērijai nedotu pietiekamu iemeslu pret Latviju lietot spēku, jo diemžēl PSRS TDK deputātu vidū demokrātu bija maz. Tā saucamā "starpreģionālā grupa" kopā ar baltiešu tautfrontiešiem veidoja tikko vienu trešo daļu no TDK, kas savā kopumā bija tik reakcionārs, ka pats Gorbačovs to vēlāk bija spiests atlaist.

Jaunā paaudze, protams, nezina, ka vienlaikus ar tautfrontiešiem TDK ievēlēja arī vienotās PSRS un PSKP nedalītās varas aizstāvjus – interfrontiešus Rubiku, Rīgas kompartijas organizācijas vadītāju Klaucēnu, reakcionāro ģenerāli Kuzminu un arī visagresīvāko interfrontieti apakšpulkvedi Alksni, kas Latvijā vēlāk tika nosaukts par "melno pulkvedi". Likteņa traģēdija bija tāda, ka viņa vectēvs bija ievērojams latviešu sarkanais strēlnieks Jēkabs Alksnis –

pirmais padomju gaisa karaspēka komandieris, kurš tika nošauts Staļina represiju laikā tāpat kā visi citi augstākā ranga latviešu tautības PSRS vadītāji, pirmo Padomju armijas komandieri pulkvedi J. Vācieti ieskaitot. Pēc loģikas, J. Alkšņa mazdēlam vajadzēja nīst staļinismu, taču represētā dēls bija izaudzināts par melnsimtnieciskas dabas padomju imperiālistu. Šī interfrontiešu komanda no Baltijas republikām TDK pirmajā periodā, kad mēs vēl nevarējām atļauties runāt par pilnu neatkarību, Padomju Savienības vienotību aizstāvošās "Sojuz" grupas ietvaros ārkārtīgi aktīvi centās "atmaskot" baltiešu tautfrontiešus kā PSRS grāvējus.

1989. gada martā Padomju armija ar militāru spēku apspieda mierīgu demonstrāciju Tbilisi. Bija daudz upuru, īpaši sieviešu vidū. Demokrātiskais TDK mazākums šajā jautājumā ierosināja izmeklēšanu, kuras rezultātā faktus gan noskaidroja, tomēr neviens vainīgais pie atbildības netika saukts, tāpat kā vēlāk Baku masveida asinsizliešanā ar trim – četriem simtiem upuru, bet 1991. gada janvārī – Viļņā un Rīgā. Kā visos pārējos, arī minētajos gadījumos Gorbačovs izlikās neko nezinām un teica, ka viņš nekādas komandas neesot devis un viņam nekas neesot ziņots.

Tautas nacionālās atmodas masu kustības ietekme uz varas institūcijām kļuva tik iespaidīga, ka 1989. g. 6. maijā vecā, vēl padomju laikā vēlētā LPSR AP pieņēma likumu, kas pasludināja latviešu valodu par valsts valodu. Tā bija milzīga uzvara. Šo procesu labvēlīgi ietekmēja apstāklis, ka LPSR AP pēc toreiz pieņemtajiem noteikumiem 65 % no deputātiem bija latvieši.

Tā kā padomju oficiālā koncepcija apgalvoja, ka Baltijas republikas ir brīvprātīgi pievienojušās PSRS, ko esot lūgušas pēc padomju armijas ievešanas Baltijas republikās ievēlētās marionešu likumdošanas institūcijas, mums bija svarīgi sagraut šos melus, pierādot, ka Baltijas valstis ir tikušas okupētas un piespiedu kārtā inkorporētas PSRS. Arī tas bija jādara izgudrēm un pakāpeniski, citādi mūs vispār raidīja nost no tribīnes.

Tā 1989. g. 13. un 14. maijā Tallinā notika Baltijas Asamblejas (visu triju tautas fronšu pārstāvju) sagaita, kuras laikā tika pieņemti trīs dokumenti. Deklarācijā par Baltijas valstu tiesībām bija pasludināts, ka Baltijas nācijas balsta savas tiesības uz vispāratzītām starptautisko tiesību normām, kas ietvertas ANO Statūtos, Vispārējā cilvēka tiesību deklarācijā, Deklarācijā par neatkarības piešķiršanu koloniālajām zemēm un tautām, Starptautiskajos cilvēka tiesību paktos, kā arī EDSA dokumentos.

Deklarācija konstatēja, ka PSRS ir likvidējusi Baltijas valstu valstiskumu, īstenojusi tur genocīdu un darījusi visu, lai iznīcinātu to nacionālo identitāti. Deklarācija aicināja atzīt Baltijas valstu tiesības uz pašnoteikšanos "neitralizētā un demilitarizētā Baltoskandijā". Kā tagad saprotam, pēdējā bija visai utopiska ideja.

31. maijā LTF Domes valde, TDK deputātiem esot Maskavā, pieņēma Aicinājumu visiem LTF biedriem apspriest jautājumu par LTF iesaistīšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisku un ekonomisku neatkarību. Jāatzīmē, ka šajā

laikā, kad krietna daļa pirmā ešelona tautfrontiešu bija pārcēlusies uz darbu Maskavā, LTF notika zināma vadības komandas pārgrupēšanās. Tajā laikā LTF pirmās tautfrontiešu komandas vietā, kas strādāja Maskavā, ienāca nākamā līderu grupa, kurā bija Ivars Godmanis un Jānis Jurkāns. Tā kā apvienot darbu Maskavā un LTF nebija iespējams, tad es atteicos no LTF Politiskās komisijas priekšsēdētāja amata. Tāpēc vēlāk šo amatu okupēja Godmanis, kuru LTF veidošanas laikā vispār neviens nepazina. Vēlāk no šī amata viņš jau pretendēja un arī ieguva Ministru Padomes priekšsēdētāja amatu uz visu AP varas laiku, kaut gan mēs ātri sajutām, ka viss iet šķērsām: tautai viņš uzsāka šoka terapiju, sākās kolhozu un rūpnīcu masveida izlaupīšana, metāla izzagšana un visbeidzot visiem iedzīvotājiem praktiski nozaga viņu ietaupījumus krājkasēs. Par spīti tam, Godmani pirms laika "noņemt" neizdevās. Maskavā viņš vispār nekādu autoritāti, atšķirībā no Breša, iegūt nespēja. Bet tas jau notika vēlāk.

Ceļā uz neatkarību mums bija īpaši svarīgi pierādīt padomju varas nodibināšanas prettiesiskumu Baltijas valstīs un Baltijas valstu militāras okupācijas faktu, ko varēja panākt, sagatavojot Molotova-Ribentropa pakta slepeno protokolu kā starptautiski prettiesisku dokumentu atmaskošanu. Tāpēc 1989. g. 30. jūnijā Tallinā tika sasaukta starptautiska zinātniskā konference "PSRS un Vācijas 1939. g. 23. augusta un 28. septembra paktu tiesiskā analīze", kuras viens no organizatoriem bija baltvācu profesors Dr. iur. D. A. Lēbers, bet Latviju šajā konferencē pārstāvēja un konferences rezolūciju darba grupā sagatavoja un parakstīja šo rindu autors, kas šajā laikā bija vienīgais juridisko zinību doktors starptautiskajās tiesībās Baltijas valstīs.

Rezolūcijā bija teikts, ka šie pakti bija vērsti pret trešo valstu suverenitāti, politisko neaizskaramību un teritoriālo nedalāmību. Pēc tajā laikā pastāvošajām starptautiskajām tiesībām tie bija prettiesiski, jo vērsās pret trešajām valstīm. Pamatojoties uz to, konferences dalībnieki aicināja līgumslēdzējas puses atzīt slepenos protokolus par spēkā neesošiem kopš to parakstīšanas brīža (*ex tunc*), uzskatot to par starptautiskās drošības jautājumu. Rezolūcija tika nosūtīta visām galvenajām Eiropas un pasaules starptautiskajām organizācijām, ANO Ģenerālsekretāru ieskaitot.[3]

Baltiešu deputātu spiediena ietekmē Gorbačovs 1. jūnijā izveidoja PSRS TDK komisiju Molotova-Ribentropa pakta izpētes jautājumā. Aptuveni tajā pašā laikā es publicēju arī savu rakstu "Vai spēks rada tiesības? Molotova-Ribentropa pakta un tā seku starptautiski tiesiskā analīze"[4], kurš nav zaudējis nozīmi arī šodien un kura materiāls ietverts manā pamatkursā "Starptautiskās tiesības".

Tā kā gan PSRS, gan republiku konstitūcijās savienotās republikas bija pasludinātas par suverēnām valstīm, kurām bija tiesības uz pašnoteikšanos,

[3] *Padomju Jaunatne*, 1989, 18. jūl.

[4] "Vai spēks rada tiesības. Molotova-Ribentropa pakta un tā seku starptautiski tiesiskā analīze", *Literatūra un Māksla*, 1988, 15., 22., 29. jūl.

bet patiesībā republikām bija tikai visai ierobežota autonomija, kur pilnīgi visus likumus sagatavoja Maskavā, atstājot republikām tiesības tikai tos parediģēt no nacionālās valodas viedokļa, tad mēs tālāk pilnīgi legāli PSRS demokratizācijas un pārkārtošanas ietvaros varējām pieprasīt sev reālu politisko un ekonomisko suverenitāti. Tā kā to dot mums neviens netaisījās, tad atlika to pasludināt pašiem. Latvijas reālās suverenitātes atgūšanas nepieciešamība tolaik tika plaši apspriesta Latvijas presē un TV.

Tā 1989. g. 18. maijā Lietuvas PSR AP pasludināja valsts suverenitāti un savu likumu prioritāti, bet Igaunijas PSR AP pieņēma krietni uzmanīgāku likumu – vienīgi par valsts ekonomisko autonomiju.

Patiesībā pirmais Latvijas likumdošanas akts ceļā uz neatkarības atjaunošanu bija vēl pirmsatmodas laikā ievēlētās LPSR AP 1989. g. 28. jūlijā pieņemtā *Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti.* Diemžēl šī dokumenta juridiskai analīzei un politiskai novērtēšanai Latvijas vēsturē, tajā skaitā tiesību vēsturē, tiek veltīta nepamatoti maza uzmanība.

Deklarācijas pieņemšanas procedūru LPSR AP vadīja toreizējais LKP CK pirmais sekretārs Jānis Vagris, kas bija AP Prezidija loceklis, jo AP Prezidija priekšsēdētājs A. Gorbunovs tobrīd bija slims. J. Vagris visu procedūru lielajā karstumā novadīja godam.

Deklarācijas teksta juridisko daļu veidoja šo rindu autors. Teksta daļu par LR valstiskuma izveidošanas vēsturisko pusi veidoja toreizējās LKP CK locekļi akadēmiķi A. Drīzulis un V. Millers, kas abi nebūt nebija tikai tautfrontiski domājoši.

Deklarācijas 3. punkts pilnā saskaņā ar starptautisko tiesību pamatprincipiem pasludināja par Latvijas tautas īpašumu un nacionālo bagātību zemi, tās dzīles, mežus, ūdeņus un citus dabas resursus.

4. punkts noteica, ka "Latvijas PSR valsts statusu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā nosaka līgumattiecības", bet 5. punkts pasludināja, ka "Latvijas PSR teritorijā tiek atzīta Latvijas PSR likumu augstākā vara. PSRS likumi Latvijas teritorijā stājas spēkā tikai pēc tam, kad tos ratificējis Latvijas PSR augstākais varas orgāns."

5. punkts paziņoja, ka "Latvijas PSR attiecības ar citām valstīm tiek dibinātas uz līguma pamata". [5]

Tobrīd šai deklarācijai bija milzīga politiska nozīme. Deklarācijas pieņemšanas procedūrai pie Augstākās Padomes sekoja 60 000 cilvēku, kuriem ar skaļruņu palīdzību tika dota iespēja dzirdēt AP plenārsēdē notiekošo. Dokumenta apstiprināšanu tauta ārā sveica ar ovācijām.

Maskavā turpretim deklarācija izraisīja lielu sašutumu, jo pēc tam visā PSRS sākās tā saucamā "suverenitāšu parāde", tāpēc ka pēc Baltijas republikām visas republikas arī nekavējoši pasludināja savu suverenitāti. Vēlāk M. Gorbačovs pārmeta PSRS tautas deputātiem no Latvijas, ko viņi esot

[5] Tekstu sk. šī krājuma dokumentu daļā (*red.*).

izdarījuši, jo Suverenitātes deklarāciju 1990. gada 12. jūnijā pieņēma pat KPFSR, kuras deklarācijā tā, respektīvi, KPFSR AP, pasludināja savu likumu prioritāti, suverenitāti un augstāko varu visā savā teritorijā, izņemot jautājumus, "kurus tā brīvprātīgi bija nodevusi PSRS".[6]

Tas, protams, radīja sacensību par varu starp KPFSR varas institūcijām, kur sākotnēji AP priekšsēdētājs, bet vēlāk prezidents bija Jeļcins, no vienas puses, un Padomju Savienības vadību, no otras; tas sekmēja strauju PSRS sabrukumu. Tajā laikā pat radās jautājums – ja KPFSR teritorijā augstāko varu īsteno tās AP, tad kur paliek varas telpa Kremlim, respektīvi TDK un Gorbačovam, kas pa to laiku jau bija izveidojis sev PSRS Prezidenta amatu?

Atgādināšu, ka tas notika PSRS starptautiskās politiskās un militārās varenības un M. Gorbačova starptautiskā reformatora slavas virsotnē. Baltijā aizsāktā republiku suverenitāšu parāde bija PSRS sagruvuma sākums.

Jūlija beigās neatlaidīga baltiešu deputātu spiediena rezultātā PSRS AP, kas atšķirībā no TDK bija pastāvīgas darbības likumdošanas institūcija, nobalsoja par ekonomiskās autonomijas piešķiršanu Baltijas republikām "eksperimenta kārtībā". Šo cīņu drosmīgi un kompetenti vadīja Bresis, kurš toreiz bija LPSR MP priekšsēdētājs, un Kazimira Prunskiene, kura ieņēma tādu pašu amatu Lietuvā.

26. augustā PSKP CK lēmumā "Par stāvokli Baltijas valstīs" brīdināja baltiešu nacionālistus par to separātiskās darbības varbūtējām katastrofiskām sekām.

27. augustā sanāca LTF Padome un ar PSRS tautas deputātu no Latvijas līdzdalību pieņēma protesta telegrammu PSKP, PSKP CK un M. Gorbačovam pret PSKP CK izteiktajiem draudiem. Divu dienu laikā pret šo PSKP CK lēmumu tika savākti 204 085 paraksti.

31. augustā visas baltiešu tautas frontes kopā Rīgā pieņēma protestu pret šo PSKP CK lēmumu, aicinot uz Baltiju ANO komisiju.

19. septembrī ASV valsts sekretārs Beikers preses konferencē ar Ševardnadzi jau izsacīja atbalstu Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai mierīgā ceļā. Tātad Rietumu lielvalstis jau sāka pārorientēties savā attieksmē par Baltijas republiku neatkarības atgūšanu.

1. oktobrī baltiešu PSRS tautas deputāti Maskavā izveidoja savu parlamentāro frakciju, kura ar 11. decembri sāka izplatīt PSRS TDK un AP Molotova-Ribentropa pakta dokumentu kopiju paketi uz 30 lpp. krievu valodā.[7] Tas notika laikā, kad PSRS un PSKP vadība joprojām apgalvoja, ka tās arhīvos Molotova-Ribentropa pakta slepeno protokolu oriģinālu neesot. Aizstedzoties notikumiem priekšā, pateikšu, ka pēc PSRS izzušanas un attiecīgi PSRS Prezidenta amata likvidācijas šie oriģināli tika atrasti paša Gorbačova seifā.

---

[6] Tekstu krievu val. sk. *Argumenti i fakti,* 1990, nr. 24.

[7] Izdevums, protams, bija krieviski, tā nosaukums latviski ir: *Par 1939.–1941. gada padomju un vācu vienošanām*. Maskava, 1989, 11. dec. PSRS tautas deputātu Baltijas starprepublikāniskā grupa.

7. un 8. oktobrī 1152 2. LTF kongresa deputāti pieņēma radikālu programmu par neatkarīgās Latvijas Republikas, parlamentārās demokrātijas un tirgus ekonomikas atjaunošanu. 12. novembrī Maskava brīdināja Baltijas republikas un Moldāviju atteikties no jaunpieņemtajiem patstāvīgajiem likumiem, kas ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju. Atbildei tajā pašā dienā Igaunijas AP pasludināja padomju okupāciju par prettiesisku.

Latvieši atsacījās no iesaukšanas Padomju armijā un 18. novembrī par godu Latvijas neatkarības pasludināšanas dienai sasauca lielāko demonstrāciju Rīgā, Daugavmalā, – ap 550 000 cilvēku.

25. novembrī PSRS AP apstiprināja Baltijas republiku ekonomiskās autonomijas koncepciju pēdējā lasījumā.

10. decembrī LTF uzvarēja vietējās varas orgānu vēlēšanās ar 70% vietu.

20.–22. decembrī Lietuvas KP XX kongresā pasludināja LKP neatkarību no PSKP. Tā bija pirmā kompartija PSRS, kas izstājās no PSKP. Janvārī Gorbačovs apmeklēja Lietuvu, lai lietuviešus atrunātu no virzības uz neatkarību, bet pilnīgi nesekmīgi. Tā kā Gorbačovs, pēc maniem novērojumiem, bija cilvēks, kas ļaunu ļoti ilgi turēja atmiņā, tad viņš savu pazemojumu Lietuvā neaizmirsa, kas varēja būt arī par vienu no iemesliem, kāpēc liela mēroga militārais trieciens 1989. gada janvārī pirmajiem tika dots lietuviešiem.

Kā jau tiecu, mums bija ļoti svarīgi atmaskot Baltijas valstu okupācijas prettiesiskumu. Šajā nolūkā tika izveidota PSRS TDK komisija Molotova-Ribentropa pakta izvērtēšanai ar Politbiroja locekli A. Jakovļevu un igauņu deputātu, akadēmiķi Lipmaa priekšgalā. Komisija parakstīja savu slēdzienu 1989. g. 23. oktobrī.

Baltiešu PSRS tautas deputātu spiediena rezultātā un Interfrontes izmisīgas pretdarbības apstākļos 1989. g. 24. decembrī PSRS TDK pēc PSKP Politbiroja locekļa Aleksandra Jakovļeva pozitīvā referāta ar 2939 balsīm no 3000 pieņēma Lēmumu par PSRS un Vācijas neuzbrukšanas pakta izvērtējumu, kura 6. punktā tika atzīts, ka Molotova-Ribentropa pakta Slepenie papildu protokoli pastāvēja. Iepriekš to eksistenci PSRS kategoriski noliedza.

7. punktā Kongress atzina, ka Slepenajiem protokoliem nav tiesiska pamata un tie nav spēkā jau no paša sākuma. Tālāk tajā pašā punktā bija pateikts, ka, balstoties uz šiem protokoliem, PSRS citām nācijām iesniedza ultimātus un izdarīja uz tām lielu spiedienu, tādējādi pārkāpjot ar tām noslēgtos līgumus.[8] Diemžēl tālākus secinājumus Lēmums neizdarīja, bet arī tā bija milzīga baltiešu deputātu uzvara, jo pirmo reizi visā PSRS un pat Krievijas impērijas vēsturē tā oficiāli atzinās starptautisko tiesību pārkāpumā pret citām valstīm. Ar to Baltijas valstu okupācijas fakta prettiesiskums bija pierādīts. Šīs Kongresa sēdes laikā interfrontietis un viens no lielākajiem Baltijas republiku neatkarības ienaidniekiem, PSRS tautas deputāts Viktors Alksnis histēriskā runā brīdināja, ka baltieši ir uzsākuši PSRS noārdīšanu.

[8] Tekstu latviski sk. *Cīņa*, 1989, 28. dec.

Minētā procesa starptautisko izgaismošanu ļoti sekmēja lielais ārvalstu korespondentu skaits PSRS TDK.

28. decembrī vecā LPSR AP ar 250 pret 50 balsīm nolēma izbeigt kompartijas vadošo lomu un 1990. g. 11. janvārī izdarīja attiecīgus grozījumus Latvijas PSR Konstitūcijas 6. un 7. pantā[9], tomēr daudzpartiju sistēmu tā vēl nelegalizēja. Tā pati LPSR AP atjaunoja arī neatkarīgās Latvijas ģerboni un himnu.

Neizpalika arī PSRS reakcionāro spēku konsolidācija un pretdarbība. Ar tajā laikā vēl PSRS AP priekšsēdētāja pirmā vietnieka A. Lukjanova, Interfrontes galvenā atbalstītāja, palīdzību tika izveidota PSRS TDK deputātu grupa – "Sojuz", kas iestājās par PSRS vienotību.[10]

Viens no tās veidotājiem un vadītājiem bija "melnais pulkvedis" Viktors Alksnis.

Lielā steigā PSRS AP tika pieņemti arī demokrātiskās tiesības ierobežojoši[11] un represīvi likumi.[12] Tā, pieņēma Likumu par iekšējā karaspēka pienākumiem un tiesībām sabiedriskās kārtības sargāšanā.[13] Šim karaspēkam bija ļoti negatīva loma daudzos 1991. gada notikumos un arī vēlāk – 1994./95. gada un 1999./2000. gada karā Čečenijā. PSRS AP un TDK apsprieda arī pret pašnoteikšanos vērstu represīvu likumprojektu par "pilsoņu nacionālās vienlīdzības apdraudējumu un PSRS teritorijas vienotības vardarbīgu pārkāpšanu".[14] Steidzīgi tika centralizēta vara un izveidots PSRS Prezidenta postenis, kura pilnvaras vairākkārt tika pastiprinātas.[15] Slepeni tika gatavota valsts prezidentālā pārvalde.

1990. g. 3. aprīlī PSRS lielā steigā pieņēma galvenokārt pret Baltijas republikām vērstu ***likumu "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS"***. Savā runā PSRS AP 1990. g. 21. martā šī raksta autors likumprojekta par izstāšanos koncepciju, kad pašnoteicošās republikas likteni nosaka TDK, nosauca nevis par "pašnoteikšanos, bet gan svešnoteikšanu"[16] un pašu likumu – par "neizstāšanās likumu", jo pēc tā no PSRS izstāties praktiski nebija iespējams. Pēc šī likuma izšķirošā

9 *LPSR AP Ziņotājs*, 1990, nr. 4, 69. pants.

10 Turpat, nr. 4, 79. p.

11 PSRS Augstākā Padome. Savienības Padomes trešā sesija, *Biļetens*, nr. 5, 1990, 3. lpp.

12 Piem. "Likums par masu pasākumu organizāciju", *PSRS Tautas Deputātu Kongresa un PSRS AP Ziņotājs*, nr. 39, 1990.

13 Turpat, nr. 14, 1990, 233. lpp.

14 Turpat, 225. p.

15 PSRS Augstākā Padome. Savienības Padomes trešā sesija, *Biļetens*, nr. 5, 1990, 3.–38. lpp.

16 Stenogramma, sk.: PSRS Augstākā Padome, trešā sesija, *Biļetens*, nr. 4, Tautību padomes sēde. 1990, 23. marts, 9., 12. lpp.

institūcija bija nevis tauta, kas lēma par savu pašnoteikšanos, bet gan PSRS TDK, tātad augstākstāvošā tās valsts institūcija, no kuras tauta, kura pašnoteicas, grib izstāties. Kā savā runā toreiz – PSRS AP – minēja šī raksta autors, likumprojekts pat neietvēra skaidru pašnoteikšanās definīciju.[17]

Vienlaicīgi PSRS AP ļoti aktīvi tika strādāts pie likumprojekta par kompetences sadali starp PSRS un savienotajām republikām. 1990. g. 26. aprīlī likums tika pieņemts.[18]

1990. g. 21. aprīlī notika ***Vislatvijas tautas deputātu sanāksme***, kurā piedalījās 8087 visu līmeņu Latvijas deputāti. No tiem 8003 nobalsoja par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu (pret balsoja 41 deputāts, atturējās 43 deputāti).[19]

Ar to milzīgais "soli pa solim" veiktais sagatavošanās darbs neatkarības atjaunošanai ar 1990. g. 4. maija Deklarāciju bija pabeigts.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

[17] Turpat, 32., 34. lpp.

[18] Turpat, 3.–28. lpp.

[19] *Cīņa*, 1990, 24. apr.

Jānis Dinevičs

Vai Latvijas Tautas fronte baidījās pārņemt varu?

Pagājuši desmit gadi kopš vēsturiskā balsojuma par Neatkarības deklarāciju. Desmit gadi, kuri valsts dzīvē ir tikai mirklis, bet cilvēka mūžā pietiekami ilgs laiks, taču jārunā ir par abiem – valsti un cilvēkiem.

Deklarācijas pieņemšana kļuva iespējama pēc LTF uzvaras Augstākās Padomes vēlēšanās, pirms kurām priekšvēlēšanu cīņas dažādās vietās risinājās ar dažādu spriedzi. Valmieras 195. vēlēšanu apgabalā mans pretinieks bija kompartijas rajona 1. sekretārs. Visnotaļ simpātisks cilvēks, kurš nebaidījās prokrieviski noskaņotiem partijas funkcionāriem teikt nepatīkamas lietas, tāpēc manas izredzes uzvarēt nebija pārliecinošas. Daudzajās tikšanās reizēs ar vēlētājiem un atklātajās diskusijās virknē jautājumu mūsu viedokļi sakrita, pie tam viņš bija vietējais, bet es no Rīgas. Nepatiku pret LTF rīdziniekiem aktīvi kultivēja Voldemārs Krustiņš "Lauku Avīzē", dēvējot mūs par Rīgas kungiem, kuri nespēj izprast cilvēkus, kas dzīvo ārpus lielpilsētas. Vienīgais, ko mans pretinieks neiedrošinājās līdz galam precīzi noformulēt, bija attieksme pret Latvijas valstiskumu, – to pamanīja arī vēlētāji. Manuprāt, vēlēšanās uzvarēju tāpēc, ka strikti iestājos par Latvijas neatkarības atjaunošanu; tāda bija vēlētāju gribа, kuru centos izpildīt savā tālākajā darbībā un kura noteica manu pozīciju 4. maija balsojumā.

LTF piedalījās vēlēšanās, lai cīnītos par varu. Tāpēc interesanti atskatīties nesenajā pagātnē un izvērtēt, cik nopietni LTF gatavojās pārņemt varu vēl pirms 4. maija Deklarācijas, – tas ļautu labāk saprast pašas Deklarācijas tapšanas procesu un kompromisus, kuri tur atrodami.

Par varas pārņemšanu tika domāts jau pirms AP vēlēšanām LTF Domē, Domes valdē un tobrīd sešu LTF vadošo darbinieku (D. Īvāna, I. Godmaņa, J. Škapara, S. Kalnietes, J. Dineviča, J. Kinnas) formālās un neformālās apspriedēs. Būtiska, piemēram, bija divas nedēļas pirms vēlēšanām (04. 03. 1990.) notikusī Domes sēde ar sekojošu darba kārtību:

1. Jaunās Republikas valdības uzdevumi un darbības virzieni sociālekonomiskās krīzes pārvarēšanai un ekonomiskās patstāvības īstenošanai laikā pēc Augstākās Padomes vēlēšanām.

2. Galvenie uzdevumi un darbības virzieni priekšvēlēšanu un pēcvēlēšanu periodā.

Sēdē konstatēja (D. Īvāns), ka būtībā jaunajā AP veidosies divi spēki – vieni, kas pulcēsies ap Tautas fronti, ap jauno domāšanu, otri – kas pulcēsies ap veco kompartijas aparātu, ap Interfronti. Tobrīd aktuāls bija preču deficīts valstī, tāpēc V. E. Bresis izklāstīja savu redzējumu sociālekonomiskās krīzes pārvarēšanā. J. Škapars atgādināja, ka laiks ir ārkārtējs un vienreizējs, turklāt tas ir īsu brīdi dots, un izvirzīja trīs veicamus uzdevumus, kuru izpildi nedrīkst novilcināt.

Pirmkārt, jāizveido ārkārtēja parlamenta un valdības komisija, kas cirstu ceļu uz Latvijas neatkarību. Būtībā sarunas Maskavā jau sākušās, taču Latvijai nav ne delegācijas, ne tās vadītāja ar noteiktu platformu un pilnvarām.

Otrkārt, ir nepieciešama ārkārtēja parlamenta un valdības komisija, kas inventarizētu un pieņemtu Latvijas īpašumā zemi, ūdeņus, mežus un, pats galvenais, Vissavienības uzņēmumus.

Treškārt, jāveido komisija, kas spētu pieņemt izšķirošus lēmumus un rīkoties, lai Latvija izkļūtu no ekonomiskās krīzes.

I. Bišers, J. Freimanis, J. Bojārs runāja par ārpolitikas jautājumiem. Secinājums – ja neatkarība tiks izcīnīta demokrātiskā ceļā, pasaules valstu vairākums to atzīs gan *de iure*, gan *de facto*.

I. Godmanis analizēja tā brīža situāciju, LTF panākumus pašvaldību vēlēšanās, saspīlētās un neskaidrās attiecības ar A. Kaula vadīto Lauksaimnieku savienību un priekšvēlēšanu savienību "Par brīvu cilvēku, par Latvijas valsti". Aicināja visus tautfrontiešu atbalstītos deputātus un deputātu kandidātus strādāt ar pilnu atdevi, lai nesagrautu tautas uzticību LTF kā organizācijai, kas spējīga uzņemties atbildību.

Manuprāt, fakts, ka A. Kaula vadītā Lauksaimnieku savienība atzina kompartijas vadošo lomu sabiedrībā, bija minētās organizācijas un LTF domstarpību pamats, kas nākotnē noveda pie neveiksmīgā apzīmējuma "sarkanie baroni" un būtiski ietekmēja lauksaimniecības reformu.

Arī priekšvēlēšanu savienība "Par brīvu cilvēku, par Latvijas valsti" varēja ietekmēt vēlēšanu rezultātus. Tās dibinātāji bija sabiedrībā labi pazīstami cilvēki, un tādi viņi ir arī šodien. Jādomā, ka savienība tika izveidota, labu nodomu vadīta, taču, vērtējot pēc desmit gadiem, jāsecina, tas bija bīstami. Savienība varēja atņemt daļu balsu LTF, tādējādi mazinot nākošās LTF frakcijas ietekmi Augstākajā Padomē, un apgrūtināt 4. maija Deklarācijas pieņemšanu.

Aicinājuma "Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku" autoru pozīcijas bija starp reakcionāro kompartijas aparātu un LTF, pie tam pēdējā nebūt nebija pati radikālākā organizācija Latvijā. Priekšvēlēšanu savienība pēc būtības bija kompartijas "gaišo" spēku savienība, piesaistot pazīstamus radošās inteliģences pārstāvjus. Laime, ka viņiem nebija nopietna, darboties griboša un varoša ierēdņu aparāta. Kompartijas aparāts darbojās "īsto" komunistu labā, bet LTF no savienības distancējās, un ar "Lauku Avīzes" atbalstu bija par maz, lai savienība nopietni konkurētu ar LTF.

No teiktā var secināt, ka LTF institūcijas visai pārliecinoši gatavojās veikt tos uzdevumus, kurus izvirzīja vēlētāji. Zināms naivums ir acīm redzams, bet ko varēja gribēt no organizācijas bez pieredzes valsts pārvaldē, aparāta spēlēs un intrigās, tikai un vienīgi ar virzību pa īsāko ceļu uz izvirzīto mērķi – pilnīgu neatkarību, citādi pieredzes bagāti nomenklatūras darbinieki varēja veikli aizslidināt mūs šim mērķim garām ar kādu starprisinājumu vai lozungu *Glābsim Gorbačovu.*

Taču tas bija 04.03.1990., vēl nebija pieņemta Lietuvas Neatkarības deklarācija (11.03.1990.), notikušas Latvijas AP vēlēšanas (18.03.1990.), pieņemts Igaunijas AP Lēmums par Igaunijas valsts statusu (30.04.1990.), sākušās ekonomiskās sankcijas pret Lietuvu (17.–18.04.1990.).

Kā minētie un citi notikumi ietekmēja virzību pretīm 4. maija Deklarācijai?

Būtiskākais bija AP vēlēšanas 18.03.1990., kur sevi no vislabākās puses parādīja vēlēšanu centra darbinieki Māris Steins, Guntis Benķis, Pērs Sterniņš, Vilnis Vikmanis, Dzintra Pededze u.c. LTF ieguva 116 no 170 vietām. Tā jau bija uzvara. Taču nākošo svarīgo uzdevumu risināšanai bija vēlamas divas trešdaļas deputātu vietu. Tās arī izdevās iegūt vēlēšanu otrajā kārtā, kura notika pēc divām nedēļām.

Jau pēc pirmās kārtas nedrīkstēja atslābināties, jo notikumi strauji risinājās tālāk. 19.03.1990. LPSR AP priekšsēdētājs nosaka delegācijas sastāvu sarunām ar PSRS vadību par Latvijas ekonomiskās un politiskās neatkarības atgūšanu. Delegācijā ietilpa arī LTF pārstāvji. 20.03.1990. Maskavā A. Gorbunovs tiekas ar M. Gorbačovu. Sarunu tēma – LPSR AP vēlēšanu rezultāti un perspektīvas turpmākajām attiecībām starp Latviju un Padomju Savienību. PSRS puse piedāvā jauna Savienības līguma ideju, ņemot vērā dažādu republiku vēsturiskās, politiskās un ekonomiskas īpatnības.

Tātad 18.03.1990. LTF uzvar vēlēšanas, 19.03. tiek veidota delegācija, 20.03. A. Gorbunovs tiekas ar M. Gorbačovu, bet ar vēlēšanu uzvarētājiem – LTF, tās vadību – šāda sasteigta rīcība netiek apspriesta, vismaz es neatceros. Tāda steiga bija pamats bažām, ka aizejošā AP uz atvadām var noslēgt jaunu Savienības līgumu, un bija arguments ātrai Neatkarības deklarācijas izstrādāšanai un pieņemšanai.

Vēlēšanu pirmās kārtas rezultātā varēja sākt plānot darbu Augstākajā Padomē (frakcijas izveidošanu, komisijas, valdību), kas arī tika darīts daudzos saietos. Pirmā ievēlēto deputātu sapulce notika 21.03.1990.; jo tuvāk nāca 3. maijs, jo biežāk notika dažādas sēdes un sapulces.

Šajā darbā veiksmes mijās ar neveiksmēm. Skumji, ka D. Īvāns negribēja kļūt par AP priekšsēdētāju, ka I. Godmaņa pirmajā valdībā bija minimāls skaits tautfrontiešu, taču galarezultāts ir izdevies. Personāliju jautājums bija vājākā vieta LTF varas pārņemšanas plānā, taču es negribētu piekrist E. Levita apgalvojumam, ka LTF nobijās no varas pārņemšanas.[1] Drīzāk atbildības sajūta,

[1] *Latvijas Tautas fronte 1988-1991.* R.: Jāņa sēta, 1998, 171. lpp.

vēlēšanās visu padarīt pēc iespējas labāk sasaistīja cilvēkus, kuriem bija jāpieņem nozīmīgi lēmumi.

Aprīļa sākumā jau bija zināma pieredze, kā veicās brāļiem lietuviešiem, kā uz viņu Neatkarības deklarāciju reaģēja M. Gorbačovs Maskavā. Zināms bija arī Igaunijas AP Lēmums par Igaunijas valsts statusu, kurā tika paredzētas pārejas periods. Latvijā viss vēl bija priekšā, tāpēc tika spriests un meklēts optimālais risinājums. Bez oficiālajām Domes un frakcijas sēdēm notika arī izbraukuma valdes un paplašinātas sešinieka sēdes, kur tika analizēta kaimiņu pieredze un noteikta mūsu tālākā rīcība. Sēdes notika Vaives dzirnavās, Krimuldā, Līgatnē, Cēsīs, tālāk no Rīgas, kur mazāk nevajadzīgu dzirdīgu ausu.

Galvenais – noteikt rīcības dinamiku un Deklarācijas teksta juridisko precizitāti. Par pēdējo jāatbild izveidotai darba grupai. Tikšanās dalībnieku uzdevums bija izvērtēt politisko situāciju un nolemt, kad pieņemt Deklarāciju. Pēc diskusijām tika nolemts, ka jārīkojas ātri, tātad AP darbības sākumā.

Vēl šobrīd turpinās diskusijas, vai Neatkarības deklarācijā bija vajadzīgs pārejas periods, kā tas ietekmēja dokumenta juridisko viengabalainību, vai tas bija trīs soļi uz priekšu un viens atpakaļ.

Manuprāt, pārejas perioda parādīšanās bija pragmatisks risinājums. 17.–18.04.1990. sākās ekonomiskās sankcijas pret Lietuvu, tās deklarāciju, taču pret Igauniju, kur bija noteikts pārejas periods, tik klaju sankciju nebija. Latvijai, pieņemot lēmumus, bija iespēja izvērtēt kaimiņu pieredzi un attiecīgi rīkoties.

Būtisks atbalsts Neatkarības deklarācijas redakcijai un pieņemšanas datumam bija visu līmeņu tautas deputātu 21.04.1990. sapulce Daugavas stadionā, kura iestājās par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Sapulcē piedalījās 8086 deputāti.

Pret LTF un Deklarācijas pieņemšanu bija vērsta 30.04.–01.05. notiekošā LR Pilsoņu kongresa 1. sesija. Pilsoņu kongress pasludināja sevi par 1918. gadā proklamētās Latvijas Republikas pilsoņu vēlētu tiesisku pārstāvniecību. Vienā no Pilsoņu kongresa lēmumu projektiem bija pieļāvums, ka pārejas periodā līdz Saeimas sasaukšanai Pilsoņu kongress pieļauj LPSR AP vai pagaidu valdības varu. Taču Pilsoņu kongress uzskatīja, ka viņi un tikai viņi ir tiesīgi atjaunot Latvijas neatkarību. Jānis Ritenis uzskata, ka šis nelielais reveranss uzlika LTF zināmas morālas saistības.[2] Nevaru piekrist šādām morālām saistībām, tādas LTF bija tikai pret saviem vēlētājiem.

Žurnālists Dans Titavs interesējās, vai pirms 4. maija kāds bija saskaitījis, vai pietiks deputātu balsu.[3] Jautājums vietā. 3. maijā, pirmajā AP darba dienā, izveidojās divas frakcijas – LTF (131 deputāts) un PSKP frakcija "Līdztiesība" (57 deputāti). Lai būtu divas trešdaļas balsu, vajadzēja 134 deputātus, tātad frakcijai trūka 3 balsis. Vēl bija virkne neatkarīgo deputātu; zinot viņu viedokli,

[2] J. Ritenis. *Diplomātiskā cīņa par LR suverenitātes atjaunošanu*. R.: Fonds Latvijas Vēsture, 1999, 98. lpp.

[3] *Latvijas Tautas fronte 1988-1991*, 165. lpp.

varēja prognozēt, ka trūkstošās balsis izdosies savākt. Taču uztraukums bija, vai visi atnāks uz sēdi, vai kāds pēdējā brīdī nemainīs viedokli.

4. maija sēde sākās un noritēja visai nervozi. Mūsu nodomi nebija noslēpums arī PSKP frakcijai. Sēdi translēja Latvijas radio. Stīvēšanās starp frakcijām sākās jau ar darba kārtības pieņemšanu. I. Godmanis piedāvāja pieņemt to kā paketi ar deviņiem dokumentiem, neizdalot pašu galveno – pirmo, LPSR AP Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Pretējā frakcija to pamanīja, un aizsākās nogurdinošas diskusijas kā par procedūru, tā pēc būtības. Dažos starpbalsojumos mums bija tikai 132 balsis un pamats nervozēšanai. Taču PSKP frakcija tā aizrāvās ar savu demagoģiju, ka nokaitināja ne tikai LTF frakciju, bet arī neatkarīgos deputātus, un tika pieprasīts balsojums par debašu pārtraukšanu. "Par" nobalso 123. Atkal pamats nervozēšanai. Taču, apstiprinot balsošanas kārtību, "par" nobalso 138, kas ir pietiekami cerīgi. PSKP frakcija pamet sēžu zāli. Pašai balsošanas procedūrai ar neatslābstošu interesi sekoja deputāti un milzīgs cilvēku daudzums pie Augstākās Padomes. Balsošana notika ar personālās balsošanas biļeteniem, kuros tika uzrādīts vēlēšanu apgabala numurs, vārds, uzvārds, norādīts, kā atzīmēt savu izvēli, datums un paraksts. Pēc biļetenos veiktās izvēles tika sastādīts saraksts, kuru balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētājs I. Ozols lasīja no tribīnes, un deputāti apstiprināja savu balsojumu. "Par" nobalsoja 138, vienam atturoties. Atturējās ar LTF atbalstu ievēlētais garīdznieks A. Zotovs. Cilvēki apkārt Augstākai Padomei, nesagaidījuši saraksta nolasīšanu līdz beigām, skaļi gavilēja, kad izdzirdēja 134. apstiprinājumu "par", ko izteica deputāts Z. Ziediņš. Pēc saraksta nolasīšanas ātri, vienā balsojumā pieņēma pārējos paketes dokumentus. Sākās saviļņojoši savstarpēji apsveikumi. Visi svinīgi gāja ārā pie tautas. Mēs līksmi un smaidoši, un cilvēki pie Augstākās Padomes arī, līdz pat Daugavmalas tribīnēm, kur LTF organizēja mītiņu. Tā bija neaizmirstama sajūta, ka solītais ir izdarīts. Tādu ziedu klēpi es savu mūžu neesmu saņēmis.

D. Titavs jau minētajā grāmatā uzdod vēl vienu jautājumu – vai tika izskaitļotas iespējas, ko darīt tālāk, ja Neatkarības deklarāciju tomēr nepieņemtu?[4]

Tāda iespēja tika izslēgta. Pastāvēja jautājums, vai Deklarācija tiks pieņemta ar vienkāršu balsu vairākumu vai ar divām trešdaļām balsu, kuras vēlamas, lai pat pēc padomju likumdošanas nevarētu apstrīdēt Neatkarības deklarācijas pieņemšanas faktu. Procedūras ievērošana bija ļoti svarīga, tā ļāva veiksmīgāk atvairīt vēlākos LKP CK biroja un PSRS prezidenta M. Gorbačova uzbrukumus Neatkarības deklarācijai. Arī starptautiski nozīmīgi bija, ka pēc daudzmaz brīvām un demokrātiskām vēlēšanām jaunais parlaments ar divām trešdaļām balsu deklarē valsts atjaunošanu. Protams, Rietumvalstis uzreiz nesteidzās mūs atzīt, taču juridisks fakts bija noticis, viņu izpratnē – ļoti būtisks.

[4] *Latvijas Tautas fronte 1988-1991*, 166. lpp.

Ja Neatkarības deklarāciju pieņemtu ar vienkāršu balsu vairākumu, pārmaiņas noritētu lēnāk, demagoģijas būtu vairāk, kompartija, uz kaut ko cerot, vēl agresīvāk pretotos valsts atjaunošanai, iespējams, spiestu (kā 1991. g. janvāra barikāžu laikā) uz koalīcijas valdību, tauta būtu vīlusies, un, ievērojot, ka kompartijas pretinieki nemaz tik vienoti nebija, nesaskaņas viņu vidū padziļinātos. Vēl nopietnāk LTF frakcijai oponētu Pilsoņu kongress. Mazinātos tā vienotība, kura bija nepieciešama vēlāk, 15. maijā (1990. g.) un barikāžu laikā (1991. g.). Tāpēc PSKP frakcija ar demagoģiju tik intensīvi centās nepieļaut Deklarācijas pieņemšanu, vismaz ne ar divām trešdaļām balsu.

Taču brīnumainā kārtā izdevās labākais variants, svētki tiem, kuri balsoja "par", un tiem, kuri šo "par" gaidīja pie Augstākās Padomes, Daugavmalā, visā Latvijā un trimdas zemēs. Es negribu mazināt 18. novembra nozīmi, kurā mēs godinām aizgājušus cilvēkus, kas iedrošinājās proklamēt Latvijas valsti, bet 4. maijā Latvijas valstiskums tika atjaunots, to paveica simtiem tūkstošu cilvēku, kuri ir dzīvi, tāpēc, manuprāt, šiem kopējiem svētkiem kalendārā vajadzētu būt citā krāsā.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

Aivars Endziņš

Piezīmes par Neatkarības deklarāciju

Ir grūti, pat neiespējami restaurēt atmiņā visu Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas deklarācijas izstrādāšanas gaitu, ja tajās dienās netika rakstīta dienasgrāmata vai veiktas detalizētas piezīmes. Man nav šādu piezīmju, jo toreiz darbs dzina darbu, prasīdams visus spēkus un katru minūti. Tas bija laiks, kas radīja vēsturi, bet tikai retajam no mums ienāca prātā to dokumentēt.

Tomēr, kaut arī nevaru sīki iztirzāt Deklarācijas tapšanas gaitu, gribu vērst lasītāja uzmanību uz atsevišķiem tās izstrādāšanas momentiem.

Atskatoties uz vēsturiskajiem apstākļiem, gribu uzsvērt, ka Deklarācija bija pragmatisks kompromiss. Kompromiss starp to, ko un kā mēs gribējām, un to, ko un kā mēs varējām. Toreiz neviens no mums nezināja, kā beigsies Atmoda, cik upuru prasīs un vai vispār būs iespējama izraušanās no PSRS impērijas asiņainajām ķetnām. Rakstot Deklarāciju, mēs vadījāmies ne vien no savas ticības un cerības uz brīvu Latviju, bet arī pēc reālajiem apstākļiem. Latvijas Tautas fronte toreiz bija iekarojusi daudz, bet vēl vairāk tai bija jāiekaro. Mēs gribējām to paveikt ar pēc iespējas mazāku upuru skaitu.

Deklarācijas sākotnējais variants bija ļoti īss. Tas, pirmkārt, paredzēja atzīt starptautisko tiesību normu prioritāti, no kā izriet, ka Latvijas Republikas suverēnās varas likvidēšana PSRS agresijas rezultātā ir prettiesiska un ka LR kā starptautisko tiesību subjekts turpina pastāvēt *de iure*. Otrkārt, bija paredzēts, ka tiek atjaunota Satversmes 1., 2., 3., un 6. pantu darbība. Proti, runa ir par tiem pantiem, kas nosaka Latvijas kā neatkarīgas valsts konstitucionāli tiesisko statusu. Treškārt, jau Deklarācijas sākotnējā variantā bija iestrādāts princips, ka Satversmes un Saeimas vēlēšanas noturamas, tiklīdz ir iespējama brīvu un demokrātisku vēlēšanu norise, bet līdz Saeimas sanākšanai likumdevēja vara pieder vienīgi Augstākajai Padomei un ka LPSR Konstitūcija un citi normatīvie akti ir spēkā tiktāl, ciktāl tie nav pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Strīdus izšķirtu Konstitucionālā tiesa. Visbeidzot, bija paredzēta arī LR apņemšanās ievērot vispāratzītās cilvēktiesību normas.

Darba gaitā šīs pamattēzes tika konkretizētas un apauga ar "miesu un asinīm". Tika izstrādāta Deklarācijas preambula, kas deva vēsturisku un

juridisku pamatojumu LR pastāvēšanai *de iure* un pauda apņēmību atjaunot LR valstisko neatkarību ar demokrātiskām metodēm.

Liela nozīme šajā procesā bija arī ierosinājumiem, ko darba grupa saņēma gan no Pasaules brīvo latviešu apvienības (PBLA), gan Imanta Grosa, gan citiem. Piemēram, PBLA ierosinājumi no LR sūtniecības Vašingtonā pa faksu bija nosūtīti Sarmītei Ēlertei, lai tos nodotu darba grupai. Visi šie ierosinājumi tika apspriesti, un daudzas idejas tika ņemtas vērā. Ja atmiņa neviļ, tad preambulas 1., 2., 3. un pēdējā daļa tika precizētas tieši pēc PBLA ierosmes.

Atceros, ka asas diskusijas izraisījās jautājumā par Satversmes darbības atjaunošanu. Sākotnēji bija doma tikai par jau minēto četru pantu darbības atjaunošanu, tad radās ideja, ka Satversmes darbība jāatjauno pilnā apjomā, un beidzot tika akceptēta doma, ka jāatjauno Satversmes darbība visā Latvijas teritorijā, vienlaikus to apturot līdz Satversmes jaunas redakcijas pieņemšanai, bet atstājot spēkā tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu. Līdz ar to tika izstrādāts arī Deklarācijas 7. punkts, kas paredzēja izveidot komisiju, lai izstrādātu jaunu, Latvijas reālajam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim atbilstošu LR Satversmes redakciju. Jāatzīmē, ka šāda pieeja galvenokārt bija saistīta ar to, ka 1922. gada Satversmes redakcijā trūka nodaļas par cilvēka pamattiesībām un pamatbrīvībām.

Varu piekrist Egilam Levitam, kurš, apcerot Deklarācijas izstrādāšanas gaitu, raksta, ka "vairākums tobrīd uzskatīja, ka Satversme būtu jāpieņem jaunā redakcijā"[1]. Tiešām, vairākums darba grupas locekļu bija pārliecināti, ka Satversme būtu jāizsaka jaunā, modernākā redakcijā.

Tomēr nekādi nevaru piekrist E. Levita apgalvojumiem, ka "problemātisks tomēr paliek jautājums, vai Augstākā Padome, kas nebija ievēlēta brīvās un demokrātiskās vēlēšanās, bija tiesīga grozīt Satversmi, ko saskaņā ar Satversmes 76. pantu ir tiesīga brīvās un demokrātiskās vēlēšanās ievēlētā Saeima"[2] un ka "galvenokārt pateicoties 1991. gada novembrī nodibinātās frakcijas "Satversme" spiedienam, Augstākā Padome Satversmi negrozīja, un tā 1993. g. 6. jūlijā tika atjaunota pastāvošajā redakcijā"[3]. Ar pilnu atbildību varu apgalvot, ka šādi apgalvojumi nav balstīti uz nopietniem pētījumiem.

Gribu atgādināt, ka AP LTF frakcija izveidoja darba grupu manā vadībā nevis lai izstrādātu jaunu Satversmes redakciju, bet gan LR Pamatlikumu pārejas periodam. Attiecīgs likumprojekts tika sagatavots un likumdošanas iniciatīvas kārtībā 1991. gada 6. jūnijā (pirms augusta puča un krietni pirms frakcijas "Satversme" izveidošanas) iesniegts AP Prezidija sēdei. Likumprojekta nosaukumā skaidri formulēts, ka tas ir Latvijas Republikas *Pamatlikums pārejas*

---

1 Skat. *Latvijas valsts atjaunošana 1986-1993.* R., 1999, 229. lpp.

2 Turpat.

3 Turpat, 230. lpp.

periodam, bet 65. Pantā - ka Augstākā Padome ir tiesīga pieņemt, atcelt un grozīt *Pamatlikumu (nevis Satversmi – piezīme mana, A. E.)* un citus likumus. Savukārt likumprojekta 95. pantā bija rakstīts: "Šis Pamatlikums un 1990. gada 4. maija Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" zaudē spēku ar brīdi, kad stājas spēkā saskaņā ar 1922. gada 15. februāra Satversmi brīvās vēlēšanās ievēlētās Saeimas pieņemtā Satversmes jaunā redakcija."

Manuprāt, minētie fakti uzskatāmi pierāda - nepastāvēja pat doma, ka Satversmi varētu grozīt Augstākā Padome. Ideja par pārejas perioda Pamatlikumu vairāk bija saistīta ar Deklarācijas 5. punktu, kas noteica pārejas periodu LR valsts varas atjaunošanai *de facto*. Šodien, protams, var diskutēt – vajadzēja vai nevajadzēja noteikt šādu pārejas periodu, bet 1990. gada pavasara dienās šāda punkta nepieciešamību diktēja pragmatisms. Konkrētajos vēsturiskajos apstākļos neviens nevarēja prognozēt, ka 1991. gada augustā notiks pučs, kura iznākumā sabruks PSRS impērija, un LR AP jau 1991. g. 21. augustā ar likumu "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" varēs šo 5. punktu atzīt par spēku zaudējušu. Līdz ar LR valsts varas atjaunošanu *de facto*, tās starptautisko atzīšanu objektīvi atkrita nepieciešamība pēc šāda pārejas perioda Pamatlikuma.

Interesanti atzīmēt, ka Neatkarības deklarācijas sagatavošanai izveidotā darba grupa pārsvarā sanāca un strādāja Latvijas Universitātes partijas komitejas telpās. Kad šī grupa tika izveidota un sprieda, kur varētu netraucēti darboties, piedāvāju savu – LU partijas komitejas sekretāra – kabinetu. Tas bija gana plašs, ar lielu, darbam piemērotu apspriežu galdu. Atceros, Andrejs Krastiņš izteicās, ka, lai nu ko viņš būtu varējis iedomāties, bet tikai ne to, ka pie Neatkarības deklarācijas tikšot strādāts partijas komitejas telpās.

No vienas puses, tas, ka Neatkarības deklarāciju rakstīja tieši šajās telpās, ir kuriozi, no otras puses – likumsakarīgi. Ceļā uz demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas atjaunošanu LTF pārņēma un izmantoja savu mērķu realizēšanai visus iespējamos lielos un mazos okupācijas varas "bastionus". Gan PSRS TDK, gan pašvaldības, gan lielas un mazas partijas komitejas toreiz pārvērtās par ieročiem okupācijas varas "drupināšanai". LU partijas komiteja bija viens no pirmajiem tādiem LTF "iekarojumiem", AP – pēdējais. Neatkarības deklarācija bija svarīgs solis, ko ceļā uz demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas atjaunošanu spēra Augstākā Padome. Solis, kuru veicot AP ticēja, ka tā nonāks pie mērķa, bet necerēja, ka ceļš būs tik īss.

Par autoru

Sk. šīs grāmatas IV. daļā.

Jānis Freimanis

Neatkarības deklarācijai pretī ejot (1990. g. 18. marts – 7. maijs)

Astoņpadsmitais marts. Šī diena ir smaga darba diena LTF pārstāvjiem – vēlēšanu komisiju locekļiem. Toties ap divsimt LTF kandidātiem un viņu personā – visai LTF tā ir pārbaudes un izšķiršanās diena. Kad noskaidrosies, kas galu galā patiesi ir bijis ietekmīgāks un strādājis labāk – LTF un tās sabiedrotie vai Interfronte kopā ar PSKP ortodoksiem.

Pirmos rezultātus varēja gaidīt tikai vēlu vakarā – vai iecirkņos ir nobalsojusi vairāk nekā puse balsotāju, tātad vai vēlēšanas tur ir notikušas vispār. Tikai tad – ziņas no vēlēšanu iecirkņiem par mūsu kandidātiem. LTF vēlēšanu koordinācijas centrā katram vēlēšanu apgabalam krājās kandidātu iekarotie balsu procenti, un telefoni karsa. Provizoriskos vēlēšanu rezultātus apkopoja arī pirmdienā.

Un tad – trešajā dienā – UZVARA, un tūliņ jau vairāk nekā puse mandātu bija mūsu rokās!

Par šo dienu un notikumu katram ievēlētajam tika izdota vēlēšanu apgabala vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja parakstīta un ar diviem izpildkomitejas zīmogiem apzīmogota ievēlēšanas apliecība, uz kuras pamata vēlāk nu jau LR Augstākajā Padomē tika izdotas īpašas apliecības – ka esi ne vien ievēlēts, bet esi arī deputāts... Apliecības atvērumā bija katrā lappusē sava valoda, aiz to tie divi zīmogi...

Pirmā politiskā rezultātu analīze: LTF valdes sēde 20. martā

Pa visu Latvijas PSR mums no 201 iespējamā jau todien ievēlēti bija 170. Tātad:

LTF	116 deputāti
Latvijas Lauksaimnieku savienība	6
"Neatkarīgie"	9
"Interi"[1]	39
Pagaidām	170

[1] LPSR Darbaļaužu internacionālās frontes (Interfrontes) pārstāvji (*red.*).

Ne visos vēlēšanu iecirkņos bija bijis pietiekami vēlētāju, un tāpēc 12 iecirkņos (7 Rīgas un 5 provincē) notika atkārtota balsošana; turklāt divos apgabalos bija sarežģījumi ar balsu skaitīšanu. Tūliņ izrādījās arī, ka atkārtotas vai atliktas vēlēšanas bija jānotur veselos 17 vēlēšanu apgabalos, ar jaunu kandidātu izbīdīšanu.

Papildus vēlēšanās izbīdāmie LTF kandidāti pa apgabaliem bija A. Cīrulis (127)[2], S. Kalniete (129), D. Īvāns (192), M. Vulfsons (132), A. Buls (171), I. Kozakēviča (99), A. Prūsis (9), E. Liepiņš (14), V. Černišovs (19), A. Borovkovs vai R. Garenčiks (32), S. Jegorjonoks (39), I. Bišers (60), S. Kuzņecovs (65), M. Mertens (44), V. Pliska (17) un vēl divi kandidāti 73. un 75. vēlēšanu apgabalos, kuru uzvārdus neesmu fiksējis.

Pirmā ievēlēto deputātu sapulce trešdien, 21. martā

Piedalās 91 ievēlētais deputāts. "Interu" pulkvedis Viktors Alksnis pašā sākumā lielījās, ka tam vajagot tikai 18 balsu AP, lai bloķētu LTF deputātu daļas lēmumus. Kur viņš to ņēma, skaidrs netika, laikam jau cerēja uz neievēlētajiem savējiem – kuru patiesi beigās salasījās diezgan daudz.

Šai sēdē jau vienojās, ka nākošajā sanāksmē

a) izveidos LTF frakciju;

b) vienosies par pirmajiem lēmumprojektiem;

c) izskatīs priekšlikumus par AP komisiju struktūru.

LTF konsultants ārzemju latvietis Egils Levits pirmo reizi izvirza jautājumu, vai mums iet Lietuvas ceļu vai rīkoties atšķirīgi. Viņš ieteica pieņemt Deklarāciju par Latvijas valsts atjaunošanu (krasais variants, kā Lietuvā); tad varētu stāties tūliņ spēkā 1922. gada Satversme, un tad padomju likumdošanai raksturīgo 2/3 balsu vairākumu, konstitucionālus dokumentus pieņemot, arī nevajadzētu. Citādi būtu jāiet vecais ceļš (mīkstais variants) – ar valdību, AP Prezidiju un pretsvarā – visai radikālu LR AP. E. Levits jau toreiz uzskaitīja nepieciešamos aktus t.s. konstitucionālajā likumu paketē, kura būtu jāgatavo: pilsoņu tiesību sadaļa vecajā Satversmē, Preses likums, Pilsonības likums, Demonstrāciju likums un citi. Piemin arī saimniecisko aktu paketi, kurā svarīga loma ir līgumattiecībām ar PSRS, 1938. gada Civillikuma atjaunošanai un uzņēmumu pakļautības jautājumam. Atsevišķi tika uzskaitītas pretprasības PSRS – sevišķi Abrenes jautājums. Šie jautājumi toreiz tika pacelti būtībā pāragri, jo paši deputāti un LTF vadība neko par to vēl nebija sprieduši. Tie bija labi padomi, kas toreiz izskanēja zilā gaisā un bija tikai klātesošo "interu" zināšanai.

Deputāti ierosināja pirmās AP komisijas: J. Dobelis – "armijas–milicijas" komisiju, "tautību" komisiju; O. Kehris min ārējo sakaru komisiju, tirgus komisiju, enerģētikas komisiju. No citiem jautājumiem E. Repše uzsver, ka "ir jānolaiž dibenā" PSRS armijas pavasara iesaukums, bet A. Kiršteins izvirza

[2] Iekavās šajā rindkopā minēts vēlēšanu apgabala numurs.

jautājumu, kurš tad būs AP priekšsēdētājs. Tomēr šie priekšlikumi tika realizēti vēlāk un arī citādi.

Imants Daudišs ziņo, ka atkārtotā balsošana dažos iecirkņos notiks 1. aprīlī, pēc divām nedēļām kopš galvenās vēlēšanu dienas, bet papildu vēlēšanas notiks 29. aprīlī. Tāpēc ierosina pirmo AP sēdi nolikt 3. maijā.

Šo diskusiju laikā "interu"[3] deputāti uzvedās pavisam klusi, visu noklausījās un zondēja apstākļus. Tāpēc kuluāros tika nolemts noturēt divu tipu sanāksmes: kopējās – dažreiz, piedaloties "interiem", un regulāri atsevišķi svarīgākās – LTF deputātu sēdes. Šī kārtība iesākās jau 28. martā.

Par ievēlētajiem deputātiem ziņo avīze "Latvijas Jaunatne" (LJ) 1990. g. 23. martā.

Visu deputātu sēde trešdien, 28. martā, plkst. 10.30.

Jau piedalās 140 deputāti no 171 tagad ievēlētā, un tai brīdī gaidījām galīgos balsu skaitīšanas rezultātus vēl no 63. apgabala, kur sagaidījām vinnējam simt septiņdesmit otro deputātu – mūsējo Mišu[4] Stepičevu. Vecās LPSR AP Prezidijs bija sagatavojis jau pirmo statistiku par 171 ievēlēto deputātu. Pa partijām tie bija: 63 bezpartijiskie un 108 partiju biedri. No tiem 99 bija abu spārnu LKP biedri, 5 – LSDSP un 4 – Latvijas Zaļās partijas biedri.

Par mūsējiem uzskatījām 104 tieši LTF izvirzītos deputātus, 17 LNNK izvirzītos deputātus un 22 LLS[5] deputātus. Divu pēdējo grupu deputātus atbalstīja arī LTF.

156 deputātiem bija augstākā, 3 – nepabeigta augstākā izglītība, bet 11 bija ar vidējo izglītību. Viņos, bez tam, tika saskaitīti 35 zinātņu doktori un zinātņu kandidāti, 15 mākslas darbinieki, 32 izglītības sfērā strādājošie, 9 mediķi, 20 padomju darbinieki, 10 partijas darbinieki, 8 karavīri, 21 rūpniecībā un 19 agrosaimniecībā strādājošie, kā arī 2 studenti un 1 garīdznieks (tēvs Zotovs)[6]. Tā jau pirms galīgā deputātu saraksta noskaidrošanas varēja droši teikt, ka jaunās AP sastāvs bija ar visai lielu izglītotu cilvēku kontingentu un lielu intelektuālo potenciālu.

Tika galīgi nolemts pirmo AP sēdi sasaukt 3.maijā un ierosināta šāda šīs sēdes darba kārtība:

1. Balsu skaitīšanas komisijas izveidošana (vada Centrālās vēlēšanu komisija priekšsēdis J. Blūms).
2. Mandātu komisijas izveidošana.
3. Deputātu pilnvaru atzīšana.
4. AP sekretariāta ievēlēšana.

---

[3] Šeit un turpmāk domāti Interfrontes atbalstītie deputāti, kurus parasti saukāja par "interiem".

[4] Mihailu (*red.*).

[5] Latvijas Lauksaimnieku Savienība (*red.*).

[6] Aleksandrs Zotovs.

5. AP priekšsēdētāja ievēlēšana.
6. AP 1.vietnieka un sekretāra vēlēšanas (vada jau jaunais AP priekšsēdis).
7. Vecās Ministru Padomes pilnvaru nolikšana.
8. Jaunā MP priekšsēdētāja vēlēšanas

un vēl desmit citi punkti.

Kā redzam, sākumā bija vēlme visu valsts pārvaldes aparāta virsotni izveidot "ar vienu šāvienu" vienā divās dienās, kā bija parasts vecajos apstākļos. Tas, protams, nebija reāli, bet secība jau bija precīza, un vismaz uzskaitītie astoņi punkti tika realizēti, kaut piecās dienās. Šai sēdē nolēma, ka deputāti izteiks vēlmes, kurās komisijās tie darbosies, un tas arī tika izdarīts kuluāros. Bez tam šai sēdē J. Dobelis informē, ka 3. maijā savu sesiju atklās arī Latvijas Pilsoņu kongress (PK). Šī sesija gan patiesībā notika 30. aprīlī (atreferē LJ 1990. g. 1. maijā).[7]

Te maza atkāpe. Bija visai interesanti, ka toreiz visa informācija zibenīgi nonāca pie LR AP abu flangu nesamierināmās opozīcijas. No vienas puses, tas bija PK, kas informējās no pašiem LTF deputātiem. Savukārt LKP CK ortodoksi visu uzzināja no savējiem tai pašā deputātu korpusā. Tāpēc PK vadība, protams, jau 28. martā varēja uzzināt par gaidāmo AP pirmās sesijas atklāšanu un AP par spīti nolemt tai pašā dienā sasaukt arī savu Kongresu, ko viņi turēja par paralēlu, tikai "īsto" vēlēto Latvijas varas institūciju. Sakarnieku un informatoru lomu spēlēja LTF atbalstītie AP deputāti no LNNK un daži visradikālākie tautfrontieši. Viņi visi divkosīgi darbojās divās frontēs – Pilsoņu kongresā un tās politiskajā oponentā – LTF veidotajā AP un pie tam aktīvi aģitēja par PK arī LTF un AP aprindās (V. Šteins LTF Domes sēdē 31. martā un E. Cilinskis LTF Domes valdes sēdē 17. aprīlī).

Turpināsim. Augšminētās deputātu sēdes gaitā nolēmām izsūtīt divus dokumentus:

1) uz Lietuvu,izteikt mūsu atbalstu;
2) M. Gorbačovam, aicinot to uz sarunām.[8]

Savukārt te sāka izpausties komunisti. Anatolijs Aļeksejevs pirmo reizi min pilsonības jautājumu, bet Alfrēds Rubiks tūliņ deklarē, ka viņš ne par kādām AP vēstulēm nebalsos. V. Alksnis apsola "sūtīt savu vēstuli" Gorbačovam. Atbildot uz to, J. Lucāns iesaka pirmo AP sesijas sēdi veltīt vairāk ekonomikai, noturot to lietišķā atmosfērā; tad domstarpību nebūšot. Bet ak vai: domstarpības jau bija uz katra soļa pilnīgi visur!

LTF frakcijas dibināšanas sēde, trešdien, 28. martā

Tā tika gatavota jau iepriekš. Par frakcijas pirmo vadītāju ievēlē LTF priekšsēdētāja vietnieku, LTF Politiskās komitejas vadītāju Ivaru Godmani, un viņa vadībā tiek pieņemts LTF frakcijas nolikums. Tad ņem vārdu

[7] LR Pilsoņu kongress notika 1990. g. 30. aprīlī un 1. maijā (*red.*).

[8] Abi dokumenti vēlāk tika arī nosūtīti.

toreizējais LTF Domes valdes priekšsēdis J. Škapars un pirmoreiz jau frakcijas apstākļos nopietni ierosina veidot pirmās AP komisijas, no kurām ar tādiem nosaukumiem vēlāk tika apstiprinātas tikai dažas. Bet tai brīdī tās bija: ekonomikas komisija, lauku komisija, rūpniecības komisija, sociālā komisija, zinātnes un kultūras komisija un vēl citas. Kuluāros nolemts izveidot īpašu darba grupu, kas gatavos vissvarīgākos dokumentus. To nolemj pulcināt pirmdien, 2. aprīlī.

LTF konfidenciālā valdes sēde Vaives dzirnavās 30. martā

Tai laikā nebija nekas neparasts, ka īpaši svarīgos gadījumos LTF noturēja Domes un valdes sēdes "nost no acīm". Šī tika uzskatīta par stratēģisku sēdi un notika pirms nākošā dienā noturamās LTF Domes sēdes. Oficiāli, organizācijas līmenī bija jāapspriež uzvara.

Te pirmo reizi pašmāju politiķi (ne vairs E. Levits) nosauc savus svarīgākos jautājumus, kuri ir jārisina:

gatavot neatkarības pasludināšanas dokumentus;
jautājums par šo dokumentu publicēšanu;
veidot "neatkarības sarunu" platformu ar PSRS;
vest pašas sarunas ar PSRS un kontrolēt tās.

Visai raksturīgi, ka jau toreiz visi bija tādās domās, ka ar neatkarības pasludināšanu nepietiks – vajadzēšot arī kaut kādas sarunas ar "centru". Šis pieņēmums izrādījās nereāls, jo "centrs" ar mums nerunāja principā; bet tas gan noskaidrojās tikai vēlāk.

Tika izlemts, ka jaunajiem ministriem, ja tie būs deputāti, ir jāsaglabā AP mandāts. Uzreiz parādījās pirmās kandidatūras valsts vadošajiem amatiem:

AP Prezidija priekšsēži: D. Īvāns (ja ievēlēs), A. Gorbunovs, I. Bišers (ja ievēlēs);

MP priekšsēži: I. Godmanis, J. Škapars, A. Čepānis.

Piedalījās arī LTF domnieks deputāts V. Dozorcevs, kas visus atvēsināja ar temperamentīgu runu. Viņš, atbildot uz diezgan juceklīgajām debatēm, sāka tā: "Es neesmu iestājies Tautas korī, bet gan Tautas frontē." Un tad bija kapa klusums! Pēc tam Dozorcevs izteica vairākuma neatbalstītas, taču savā starpā sakarīgas domas: "Proklamē to, kas jau eksistē. Vai Latvija eksistē? Proklamēšana ir kaut kā beigas, nevis pats sākums – kā mums. Neatkarībā jābūt vienotai varai. Kas būs mums? Kādas ir mūsu garantijas, ka veiksies? Vai tās skaitās Eiropas robežas vai kādas citas? Kas mūs atzīs? Ja nebūs mūsu reālie darbi, mūs neviens neatzīs."

Viņa vārdos bija liela taisnība, jo mums jau patiesi nekā no visa tā nebija. Taču mūsu gadījumā bija jārīkojas: gaidīt nevarēja, bija jāsāk, kaut ar tukšām rokām!

LTF Domes sēde piektdien, 31. martā, plkst. 11.00, Rīgas pils Sarkanajā zālē

Sēdi translē radio. Tiek oficiāli visai republikai vēstīts par situāciju Lietuvā pēc neatkarības pasludināšanas (D. Īvāns), tiek darīti plaši zināmi esošie vēlēšanu rezultāti un par LTF frakcijas nodibināšanu (J. Škapars), un I. Godmanis runā par LTF pēc AP vēlēšanām.

Domes sēdē dažādu dokumentu gatavošanai izveido darba komisiju: I. Godmanis, E. Levits, I. Bišers, J. Škapars, R. Apsītis, M. Virsis, Valdis Liepiņš (Kanāda), I. Geidāns, E. Radziņš, O. Kehris, J. Danoss un vēl viens. Šai grupā ietilpa arī cilvēki, kas jau strādāja pie Neatkarības deklarācijas teksta, un par ko vislabāk pavēstījis mans kolēģis Romāns Apsītis. Šī LTF Domes sēde atreferēta LJ 1990. g. 4. aprīlī.

AP darba grupas sēde pirmdien, 2. aprīlī

Tajā tiek ziņots, ka Neatkarības deklarācijas teksta pirmais variants ir gatavs, ko apspriedīs un varbūt pieņems LTF frakcijas sēdē 4. aprīlī. Bez tam vienojas – galvenajos vilcienos – par AP pirmās sēdes reglamentu.

Lemj par AP darba virzienu koordinatoriem, par AP struktūras komisiju[9]. Runā par frakcijas vadību (priekšnieks un 3 vietnieki, sekretārs). Vienojās veidot komisiju sarunām ar Maskavu. Valdības struktūras modeli izstrādās īpaša komisija. Īsā atsevišķā sēdē pie A. Gorbunova tiek informēts, ka pie sarunām ar "centru" strādā "Maskavas komisija", kur jau darbojas I. Bišers un M. Vulfsons kā PSRS Tautas Deputātu Kongresa un AP deputāti no Latvijas. Tā visu problemātiku dala 3 daļās: politiskajos, humanitārajos un ekonomikas jautājumos. Te jau runā par pārejas periodu, kurā darbosies dažādu likumdošanas aktu panti.

AP Komisiju komisijas sēde 3. aprīlī

Apstiprina komisiju vadītājus, komisijas kā tādas un pat komisiju skaitlīgumu.

LTF Domes valdes sēde 3. aprīlī

Pēc sasniegtās uzvaras LTF šai sēdē nolēma propagandiski nostiprināt rezultātu un sasaukt Vislatvijas tautas deputātu sanāksmi (PSRS, LR AP, vietējo padomju deputāti) "Daugavas" stadionā 21. aprīlī, plkst. 12.00, kurā apstiprinātu nodomu virzīties uz neatkarības pasludināšanu. Šim nolūkam nodibina sagatavošanas darbu grupu S. Kalnietes vadībā, kā arī darba grupu sapulces dokumentu gatavošanai P. Laķa vadībā. Nolemj vērsties pie vecā LPSR AP Prezidija iesaistīties sapulces organizēšanā. Tiek piedāvāts izstrādātā Aicinā-

[9] Komisija, kuru sauca arī par Komisiju komisiju, jo tai bija jāplāno AP apakšvienību struktūra.

juma projekts visiem piedalīties šai sanāksmē, ko publicē LJ 1990. g. 11. aprīlī. Šo sapulci LPSR AP Prezidijs nolemj atbalstīt 16. aprīlī.

LTF frakcijas sēde 4. aprīlī

Darba kārtībā 7 punkti, bet ne visus jautājumus izskata vienādi pamatīgi. Daudz runā par pirmo jautājumu – par Neatkarības deklarāciju. Tiek informēts, ka juridisku jautājumu kārtošanai savus un visa sava aparāta pakalpojumus piedāvā pašreizējais tieslietu ministrs V. Skudra. Tomēr viss tiks darīts AP. Izvirzās analoģija ar Igauniju, kur arī paziņoja par padomju iekārtas nelikumību un centīsies atjaunot republiku. Te izvirzās divi Deklarācijas varianti, no kuriem realizējas otrais: maksimālais (E. Levits, A. Krastiņš) un mīkstais (V. Eglājs), kurā paredz pārejas periodu un kurā kaut kam jānotiek šī perioda beigās. Tiek izvirzīti šādi jautājumi: par PSRS pilsoņu statusu, par Lietuvas un Igaunijas konsulātiem (kurus tūliņ vajadzēs), par Pilsonības likumu, par okupāciju. Dozorcevs baida ar konfrontāciju un ka mums ir ne Lietuvas un ne Igaunijas, bet Deklarācijas Latvijas variants. A. Grigorjevs vaicā, kādas būs sekas un ko darīs mūsu krievi, ja nebūs uzreiz desas. Iesaka iecelt valdību, un lai tā tad gatavojas neatkarībai.

Par frakcijas priekšsēdētāja vietniekiem ievēlē A. Krastiņu un J. Kinnu. Par šo frakcijas sēdi raksta LJ 1990. g. 7. aprīlī, kur cita starpā piemin arī gatavojamo Deklarāciju.

LTF frakcijas sēde LPSR Zinātņu akadēmijas Lielajā zālē 12. aprīlī

Par trešo frakcijas vadītāja vietnieku apstiprina V. Strīķi. Tiek minēts, ka frakcijā ir reģistrēts 121 loceklis. Tad R. Apsītis referē par pabeigto LPSR AP lēmumu "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", mērenajā variantā (teksts uz 9. aprīli), vienkāršoti sauktu par Neatkarības deklarāciju. Informē, ka pastāv arī asākais Deklarācijas variants, kas tuvs Lietuvas variantam.

Visvairāk diskusiju ir par pārejas periodu (V. Avotiņš, J. Krūmiņš), par terminiem deklarācijā (V. Dozorcevs), par to – kas tomēr ņemams no Lietuvas ceļa (J. Dinevičs, E. Cilinskis), ka vajag "telpu" sarunām ar Maskavu (I. Movels), "kas notiks, pārņemot varu" (A. Grigorjevs). Galu galā vairums klātesošo ar 89 balsīm nobalso par Neatkarības deklarācijas pārejas perioda variantu. Nolemts šo variantu slīpēt tālāk. Nobalso arī par to, ka šo variantu var publicēt, ziņojot par to preses konferencē

Uz Z. Ziediņa homērisko jautājumu, ko liksim pretī A. Kaulam par valdības vadītāju, AP Prezidijam tiek ekspromptā minēti D. Īvāns un I. Bišers, bet valdībai – I. Godmanis, I. Janovskis (vairāk kā politiķi) un V. Bresis, A. Čepānis – kā profesionāļi. Tai laikā, kā redzams, joprojām viss gāja "uz urrā", jo D. Īvāns tai laikā joprojām vēl nebija ievēlēts, bet I. Bišers ievēlēts netika vispār. Taču premjeram jau deputātam bija jābūt visādā ziņā...

Valdības struktūras komisija, 16. aprīlī

Galvenais runātājs ir LTF deputāts V. Bresis, kurš uzskata, ka valdība jāveido atkarībā no tā, kas mūs gaida 1991. gadā (sakari ar PSRS uz tirgus ekonomikas pamatiem, brīvā uzņēmējdarbība, īpašuma veida maiņa, cenu reforma, "nauda top prece" – kredītu politika, agrobloks, sociālie jautājumi – jo paredzams, ka cenas augs 3 reizes, plašas tautsaimniecības reformas).

Uzsver, ka būs jāsaglabā komitejas, kas par ministrijām pārveidosies vēlāk. Tādas tagad ir: Dabas aizsardzības komiteja, Valsts drošības komiteja, Fiziskās kultūras un sporta komiteja, Televīzijas un radio komiteja, Arhīvu komiteja, Statistikas komiteja, Tehniskās uzraudzības komiteja, Reliģijas lietu komiteja.

Akcentē, ka vajag saglabāt Zivsaimniecības ministriju un jāatjauno Mežsaimniecības ministrija. Ja 1987. gadā bija 44 valdības locekļi, patlaban 36, tad pēc 1990. g. maija vajadzētu 21–23 locekļus. Iesaka premjeru, tā 3 vietniekus, 17 ministrus un lietu pārvaldnieku, kopā 22 cilvēkus.

Ir pārrunas par Iekšlietu ministriju un tās finansēm (daļēji tās bija no PSRS, "tad" nebūs), par armiju un VDK, kā arī Aizsardzības ministriju – kas agrāk bija valstis valstī. Pārrunāts, vai valdībā vajag profesionāļus vai politiķus. Min pirmo reizi municipālo miliciju (policiju).

AP Komisiju komisijas sēde 16. aprīlī

1. Vienojas par pašas AP vadību un aparātu. Vienojas, ka būs:

AP vadība;

AP sekretariāts;

AP kanceleja ar Lietu pārvaldi un nodaļām (apbalvojumu, kadru, informācijas, padomes darba, finansu, saimnieciskos);

AP Sociāli ekonomiskā komisija[10];

Tautas deputātu padomju AP kontaktu komisija;

Likumdošanas komisija;

Tiesību aizsardzības (vēstuļu un likumu izpildes) komisija;

Vispārējā komisija (stenogrammas, protokolu grupa);

Centrālā vēlēšanu komisija.

Šo projektu galīgi apstiprinās 25. aprīlī (tas nenotika, to pieņēma kā gatavu).

2. Uzskaita likumdošanas aktus, kas visi bija jāpieņem garākā periodā, bet pirmie – tūliņ:

Neatkarības deklarācija;

par Latvijas valdību;

AP pagaidu darba reglaments;

par deputātu statusu;

par nacionālo grupu tiesībām (divi dokumenti, vienu gatavo R. Marjaša);

[10] Faktiski šī komisija netika izveidota.

par konstitucionālo tiesu;
par politiskajām partijām, biedrībām;
par PSKP;
Preses likums;
Pilsonības likums;
referendums, deputātu atsaukšana;
MP pārstāvniecību Maskavā pārveidot par LR pārstāvniecību.
3. Rīcības aktualitātes: Ministru Padome, īpašuma tiesības, zeme, nodokļi.

17. aprīlis

1. Saruna par kaut ko ar tā laika ārlietu ministru E. Poču[11].
2. Sanāksme pie I. Daudiša, tā projekts par tehnisko AP darbu:
pasūta balsošanas sistēmu VEF (330 000 rbļ.) un vienam kooperatīvam (80 000rbļ) ar 3 pogām (+, – , atturas), tāpat, lai pieteiktos debatēs ("pieteikšanās" iekārta netika tomēr uzstādīta!).
Lemj, ka :
1. dienā visi sēž kur kurais, tad mandātu numerācijas secībā[12];
jāaicina kā viesi: 44 PSRS tautas deputāti no Latvijas, MP prezidijs, viesi no kaimiņrepublikām, masu mediji un vēl citi vietējie – prokurors, arbitrs.
Tiks zondēts, ko darīt ar reliģijas aprindām;
balsis skaitīs 9 cilvēki: A. Beluha, V. Čebotarenoka, M. Kārkla, J. Krūmiņš, A. Līgotnis, A. Lembergs A. Panteļējevs, A. Tomašūns, V. Smirnovs.

LTF Domes valdes sēde 17. aprīlī

S. Kalniete referē par Vislatvijas tautas deputātu sapulces sagatavošanu. "Daugavas" stadionā reģistrāciju sāks 10.30, un to koordinēs AP Prezidija sekretārs I. Daudišs. Tad referē I. Godmanis par LTF Domes aicinājumu sakarā ar Latvijas neatkarības deklarāciju, bez tam tiek referēts par 14. aprīļa Baltijas Padomes norisi Pērnavā, par ko ziņoja arī LJ 1990. g. 18. aprīlī.

LTF frakcijas sēde 18. aprīlī – kopā ar LTF Domi

1. Par lēmumprojekta "Par neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu" apspriešanu un publicēšanu (R. Apsītis).
Nav klāt LTF domnieku kvoruma, tomēr līdz tam LTF valdes sēdē pieņemts lēmums dokumentu tomēr nepublicēt. Piedalās 93 frakcijas locekļi (no 123) un 53 domnieki.
R. Apsītis ziņo, ka visi ieteikumi Deklarācijā ir ievēroti. I. Bišers rezumē, ka ir labi, ka ir maigāks variants nekā Lietuvā, jo uz to ir milzu spiediens un pasaule to vēl neatzīst tikpat. Tekstu apstiprina. Par publicēšanu balso: par

[11] Pieraksts nav fiksēts.

[12] Sēdēšana pēc mandātu numerācijas tomēr netika īstenota.

54, pret 34, atturas 5, un, tā kā nav ne puse no LTF deputātiem "par", jautājums par tūlītēju publicēšanu tiek noraidīts.

2. Bez tam apspriež un apstiprina AP pastāvīgo komisiju struktūru, vadību un sastāvu un pārrunā AP LTF frakcijas komisijas ziņojumu.

2. AP vadības struktūrkomisija

Ierosina šādus MP priekšsēdētāja vietniekus:

ar Igauniju, Lietuvu, Rietumiem;	ar Maskavu;
armija, pašvaldības, iekšlietas;	ekonomiskā reforma.

Ministrijās var būt komitejas un departamenti, kā arī Lietu pārvalde. Dabas aizsardzības komiteja nevar būt pie MP, jo tai tā jākontrolē. To pakļaus AP.

19. aprīlis – delegācijas brauciens uz Maskavu

Neatkarības Deklarācijas teksta sagatavošanas laikā tika nolemts par to ar visu godaprātu informēt PSRS vadību, un LPSR AP Prezidijs vēl 5. aprīlī izteica priekšlikumu PSRS vadībai tikties ar Latvijas pārstāvjiem. Tagad, kad tā nu bija galvenos vilcienos gatava, tikšanās varēja notikt. Tiešām, 19. aprīlī mūsu pārstāvji D. Īvāns, A. Gorbunovs, V. Bresis un I. Bišers ved dokumentu uz Maskavu M. Gorbačovam un informē viņu arī par to, ka šo Deklarāciju tiešām pieņems.[13] Vēlāk I. Bišers pavēsta, ka šai audiencē uzzināts arī par kādu PSRS konfederācijas modeli. Tomēr citādi PSRS vadība nebijusi gatava uzklausīt mūsu delegāciju; vienojušies tikai par jaunu tikšanos 15. maijā, kas jau vairs nenotika. Tad pat bijušas kaut kādas sarunas starp Maskavas pārstāvjiem Govorovu, Tarazēviču, Kimu, Šanovu un mūsējiem – J. Āboltiņu, E. Poču, M. Ramānu, M. Vulfsonu un V. Bresi. V. Bresis vēl bijis arī pie A. Jakovļeva. Par tikšanos Maskavā informē LJ jau 1990. g. 20. aprīlī.

Vislatvijas TD sapulce 21. aprīlī

Tur no 13 000 iespējamajiem piedalās 8086 deputāti. Tika pieņemts lēmuma projekts par LR neatkarības atjaunošanu (lasa R. Apsītis), ko atbalstīja 8003 sapulcētie. Bez tam sapulcē pieņem atbalstu Lietuvai (publicēts LJ 1990. g. 1. maijā), un sapulce pieņem Aicinājumu AP pieņemt Neatkarības deklarāciju (publicē LJ 1990. g. 1. maijā). Pēc sapulces notiek preses konference, un sapulce atreferēta LJ 1990. g. 24. aprīlī. Tā šīs sapulces rezultātā sagatavotā Neatkarības deklarācija tomēr tika publiskota...

Vairākas nākošās sēdes bija vēl 23. aprīlī, kas nav dokumentētas.

LTF frakcijas sēdē 27. aprīlī, piektdien

Apspriež AP pirmo sēžu kārtība (A. Endziņš). Diskutē par to, kādā kārtībā viss darāms. Tātad, vai vispirms

1. AP pr–tājs – Neatkarība – valdība, vai

[13] D. Īvāns. *Gadījuma karakalps*. – R.: Vieda, 1995, 271. lpp.

2. AP pr–tājs – Valdība – Neatkarība.

Diskutē R.Repša (2)[14], V. Seleckis (1), J. Vaivads (2), I. Cālītis (2), J.Blažēvičs (2.), J. Dobelis (1) (runā par Pilsoņu kongresu, kurš AP sastādītai valdībai netic), Dz. Ābiķis (2), T. Eniņš (2), I. Godmanis (2), I. Krastiņš (1), M. Budovskis (1), A. Gorbunovs ("nekvalitatīva Deklarācija ir pašnāvība, kvalitatīvu deklarāciju – sākumā"; uz to J. Freimanis: kas ir kvalitatīva deklarācija?), I. Geidāns (Jelgavas iedz. griba), R. Marjaša (1). Vairums nolemj – vispirms jāievēlē AP priekšsēdis, tad jāpasludina neatkarība.

AP LTF frakcijas struktūras komiteja 29. aprīlī

Neatkarības deklarāciju pieņems, tātad, 4.maijā. Spriež – ko pēc tam (ir 7 priekšlikumi, kas neviens nerealizējās). Lemj ND tekstu izdalīt tikai 4. maijā no rīta. Ja 3. maijā paspēs, apstiprināt pastāvīgās komisijas. J. Kinna ierosina 3. maijā iet uz Brāļu kapiem pie Mātes tēla.

AP LTF frakcijas sēde 29. aprīlī

Piedalās 87 frakcijas deputāti (no 127 reģistrētajiem; galu galā, pēc D. Īvāna ziņām, frakcijā bijis 131 deputāts) preses klātbūtnē.

Runā par valdību. Apstiprina 17 ministrijas + komitejas.

Izvirza premjera kandidātus: J. Kinna izvirza I. Godmani, A. Čepānis – V. Bresi. Runā I. Godmanis.

Ilgi un programmatiski runā, par valsts finlandizāciju; to skaidro ar: iekšējo situāciju, tās kontroli; attiecībām ar Maskavu; decentralizētām saitēm ar citām republikām; kontaktiem "uzņēmums–uzņēmums"; preču fondiem un preču biržu. Tālāk skaidro par darbības programmu tautsaimniecībā: a) minimums – ekonomiskā patstāvība, vienkanāla maksājumi, republikas jurisdikcija, blokādes gadījumā – decentralizācija; b) maksimums – tirgu samērojamība; c) rūpniecības pārprofilēšana, horizontālā kooperācija; d) lauksaimniecībā – zemes reforma, neaizskart rentablos kolhozus, pašvaldību līdztiesīga loma. Finansēs – LB kā banku banka. Obligācijas – Latvijas brīvības fonds; privatizāciju tikai par skaidru naudu, īpašuma kompensācijas – daļu tūliņ, pārējo novilcinot; tirdzniecību – to, ko noteiks likumdevējs, pat kartiņu sistēmu; muitas departaments; sociālā politika – depolitizēta. Par invaliditāti. Zinātne – mums būs slikti ar fundamentālo zinātni. Akadēmiskā zinātne būs jāsadala nežēlīgi. Augstskolu zinātne – ar dotācijām. Izglītība – tehniskās vidusskolas + humanitārās ģimnāzijas. Augstskolās latviešu valoda. Iekšlietas – VDK virzīsies uz organizēto noziedzību, IeM depolitizācija, ar municipālo policiju. Ārējā politika – uz Lietuvu un Igauniju, tad Rietumiem.

Jautājumi: S. Rāzna (vai nebūs pretī individuālais ražotājs); I. Movels (ko darīs, ja būs "mēsli"); V. Einiņš (vai tā "finlandizācija" ir izdevīga? kur resursi?).

Debates: A. Čepānis – būs gigantisks darbs – bet pozitīvi; A. Krastiņš – pagaidām – atbalstu I. Godmani; M. Budovskis – balsta I. Godmani; A. Felss –

[14] Iekavās minēts variants (1. vai 2.), kuru runātājs atbalstījis.

izsakās neskaidri. Visi vienojas par I. Godmani; kā par premjera vietniekiem pozitīvi izsakās par J. Dineviču, A. Kalniņu, J. Āboltiņu, A. Čepāni, kurš savu kandidatūru noņem.

Turpina runāt par valdību. Pozitīvi novērtē finansu ministru E. Siliņu, V. Skudru kā iekšlietu ministru, E. Johansonu (VDK), J. Zausājevu kā materiāli tehniskās sagādes priekšnieku, A. Plaudi tirdzniecībai, A. Janovski transportam, A. Prūsi – celtniecībai, A. Piebalgu – izglītībai, A. Platkāji – veselības aizsardzībai, Labanovski – Radio –TV komitejai, I. Emsi – Dabas aizsardzības komitejai. Nosauc Bari (uzvārds var būt neprecīzs. – *J. F.*) – mežsaimniecībai, Gundaru – sociālai nodrošināšanai; abus pēdējos neatbalsta.

Paliek : kultūra, lauksaimniecība, ārlietas.

Nolemj 3. maijā iet uz Brāļu kapiem – dodot "Solījumu", startējot 8.30 no Komjaunatnes krastmalas.

Nolemj nākošo frakcijas sēdi sasaukt 2. maijā.

Pēdējā LTF frakcijas sēde 2. maijā, 9.20

Galīgie lēmumi:

1. AP Prezidijs = priekšsēdētājs+ 1. vietnieks + vietnieks+ sekretārs+ komisiju vadītāji, kopā **19.**
2. Akceptē galīgi Deklarāciju.
3. Apspriež AP priekšsēdētaja kandidatūru: A. Gorbunovs + 105, – 5, atturas 8 (lika priekšā D. Īvāns).
4. Vietnieki:
   I. Kalniņš – D. Īvānu 1.vietn.
   I. Geidāns – A. Krastiņš – vietn.
   V. Eglājs – 1. vietn. D. Īvāns, vietn. A. Krastiņš. Min I. Daudišu.
   I. Godmanis – D. Īvāns 1.vietnieks. Tiek minēts J. Dinevičs.
   Nobalso par D. Īvānu kā 1.vietnieku: par 106, pret – viens.
   Vietnieks – A. Krastiņš – par 87 balsis. J. Dineviču atbalsta mazāk.
   Sekretārs – I. Daudišs – 107 balsis.
5. Valdības priekšsēdētāja vietnieki:
   1. vietnieks I. Bišers – 101 balsis par;
   vietnieks D. Ģēģeris: + 86, – 6, atturas 14;
   vietnieks A. Kalniņš: +87, – 4, atturas 5.
6. I. Godmanis lūdz meklēt jaunu kandidatūru LTF frakcijas vadītāja amatam.

Jau pēc 18. aprīļa ar nokavēšanos (sakarā ar neskaidrībām balsu skaitīšanā) skaitījās ievēlēti četri LTF deputāti: 23. martā A. Seiksts, 25. martā R. Černajs, 31. martā K. Šļakota, 31. martā M. Arnītis, un pēc papildu balsošanām dažos iecirkņos 1. aprīlī vēl tika ievēlēti O. Blumbergs, I. Briņķe un vēl 9 interfrontieši, un papildu vēlēšanu kārtā 29. aprīlī tika ievēlēti deputāti no LTF I. Kozakeviča, M. Vulfsons, A. Buls un D. Īvāns un veseli 13 interfrontieši. Tādējādi pēc LTF asā caurrāviena 18. martā komunistu deputāti bija attapušies un darīja visu iespējamo, kamēr mūsējie likās atslābinājušies. Tātad, vēlākās

vēlēšanas –balsošanas (1. aprīlī un 29. aprīlī) deva pavisam citu LTF pret IF (Interfrontes) deputātu skaita attiecību – 6:22. Paldies Dievam, ka mums bija mūsu skaita handikaps!

Augstākās Padomes sēdes 3. maijā

Rīta sēde plkst. 11.00. Piedalās svarīgs viesis – V. Landsberģis no Lietuvas.

1. Atklāj Centrālās vēlēšanu komisijas vadītājs J. Blūms. Ziņo, ka vēlēšanu tiesības bijušas 1 964 000, balsojuši 1 596 072 (81,2%). Par LTF nodotas 996 702 balsis jeb 50,8 % no kopskaita, jeb 62,5 % no balsojušiem.
2. Ievēlē sēžu sekretariātu. Tā vadītājs – J. Dobelis (par 138, pret 48, atturas 5). Ievēlē balsu skaitītājus (par 171, pret 15, atturas 7), Mandātu komisiju (M. Budovskis).

Pārtraukums.

Ziņo Mandātu komisijas vadītājs M. Budovskis.

Pavisam bijuši izvirzīti 595 kandidāti, no tiem 395 reģistrēti. Bijis 201 vēlēšanu apgabals. Tad 18. 03. 1990. ievēlē 170 deputātus, bet vēlāk vairākus pievēlē klāt, kopā 198 deputātus (Liepājā neskaidrības 199. apg. ar J. Blaževiču, Rīgā atlikti divi – 24. apg., A. Rubiks, un 12. apg., V. Smirnovs). Sēdē piedalās tai brīdī 197 deputāti.

Divi "atliktie" tātad ir interi, un viņu domubiedri skaļi murkšķ. Tomēr 197 deputātu pilnvaras apstiprina paši sev (par 156, pret 29, atturas 8, 4 nav balsojuši). V. Smirnova pilnvaru apstiprināšanu atliek līdz prokurora lēmumam.

Vakara sēde plkst. 14.45. Reģistrējas 196 nu jau pilntiesīgi deputāti. Var sākt!

1. Apstiprina AP Prezidija nolikumu. Balso par tā punktiem ("par" vismaz 140 balsis), tad kopumā: par 191, pret 3, atturas 2.
2. Vēlē AP priekšsēdētāju.

M. Vulfsons – izvirza A. Gorbunovu, A. Aļeksejevs – izvirza A. Aļeksejevu, tātad pats sevi.

Seko A. Gorbunova runa. Saka: "Viedokļu dažādība nevar būt par pašmērķi. Taču viens ir skaidrs – Latvijas valstiskās suverenitātes atjaunošana, kuru faktiski likvidēja 1939.gada 5. oktobra militārais līgums ar PSRS."

Jautājumi: Jagupecs, Dīmanis, Aļeksejevs, Alksnis, Romašovs, Jundzis, Šapovalovs, Berklavs, Zaļetajevs, Cibulis. Kāds ierosina pārtraukt jautāt. Par to ir 136, pret 58, atturas 2.

Seko A. Aļeksejeva runa. Tam jautā tikai Dīmanis un Zotovs.

Seko balsošana ar biļeteniem. A. Gorbunovs (170. Mārupes vēl. apg.): 196 derīgi, par 153, pret 43. A. Aļeksejevs (48. Rīgas vēl. apg.): 196 derīgi, par 20, pret 176.

Apsveikumi. V. Kalnbērzs A. Gorbunovam pasniedz faksa aparātu. Tad sēdes vadību pārņem pats A. Gorbunovs. Tālāk nolemj balsot atklāti (par 136, pret 36, atturas 1).

Ievēlē AP priekšsēdētāja pirmo vietnieku D. Īvānu, pēc viņa īsas runas: par 138, pret 54, atturas 2.

Ievēlē AP priekšsēdētāja vietnieku A. Krastiņu: par 136, pret 50, atturas 4.

Ievēlē AP sekretāru I. Daudišu: par 157, pret 23, atturas 3.

Sekretariāts paziņo, ka saņemtas vēstules. Tajās par Latvijas neatkarības atjaunošanu izsakās 502, par palikšanu PSRS izsakās 36, par Gorbunovu kā AP priekšsēdi – daudzi tūkstoši.

AUGSTĀKĀS PADOMES SĒDES 4. maijā, piektdien

Rīta sēde sākas 10.00 ar reģistrāciju. 184 deputāti. LTF frakcija visu laiku raugās, lai "mūsējo" – tātad to, kas balsotu "par", – patiesi būtu vismaz 2/3 no 201 deputāta, tātad vismaz 134. LTF frakcijā oficiāli skaitījās 131 deputāts, tāpēc cerējām arī uz tiem dažiem, kuri LTF frakcijā formāli nebija, bet nebija arī pretējā nometnē, PSKP frakcijā – kurā bija 57 deputāti[15]. Tā sakot, lai pēc padomju likumiem (bet tādi tobrīd vēl formāli darbojās!) tās 2/3 balsu, kuras būtu vajadzīgas konstitucionāliem grozījumiem, sanāktu vismaz kopā ar "neitrālajiem" deputātiem. Kas bija, tas bija – gribējām spēlēt godprātīgi, lai gan pretinieks to nepelnīja ne vismazākajā mērā. Arī "interī", protams, zināja, kam bija jānotiek tieši šai dienā.

Šī sēde visa no sākuma līdz beigām tika translēta Latvijas radio pirmajā programmā, un, kā jau paredzēts, tikai tieši šodien visiem uz galdiem parādījās tie dokumenti, kam bija lemts ieiet vēsturē. Sāk LTF frakcijas vadītājs I. Godmanis ar veiklu, kā mums likās, manevru. Deputātiem, kā minēju, tika likta priekšā dokumentu pakete no 9 dokumentiem, no kuriem visas sarunas galvenais objekts bija tikai pats pirmais – Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Pakete tika likta priekšā kā vienota dienas kārtība, kura tagad jāpieņem un jāpilda. Bez pamatdokumenta paketē bija vēl nr. 2 – LR AP Deklarācija "Par LR likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām Cilvēktiesību jautājumos" (ievērosim: pēc tam, kad pirmais dokuments pieņemts, vairs nav LPSR, bet jau ir LR!). Tad vēl nr. 3 – "Aicinājums Latvijas tautām", nr. 4 – "Aicinājums pasaules valstu valdībām", nr.5 – "Vēstījums PSRS Prezidentam M. Gorbačovam", nr. 6 – "Vēstījums PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām", nr. 7 – "Aicinājums Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Vītautam Landsberģa kungam", nr. 8 – "Aicinājums Igaunijas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Arnoldam Rītela kungam", un pēdējais – nr. 9 – "Aicinājums tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem". Visi papīri bija, kā tolaik pienācās, rakstīti divās valodās – latviski un krieviski. Savu uzrunu I. Godmanis beidz ar vārdiem: "Nu, tagad derētu sākt ar pirmo dokumentu," – lai gan dienas kārtība vēl nebija pieņemta...

Protams, "interi" sāka obstrukciju. S. Zaļetajevs ieteica visus dokumentus pieņemt zināšanai, jo tā uzreiz ar tiem nevarot neko darīt. S. Dīmanis tieši

[15] Sk. *Latvijas Tautas fronte 1988–1991*, 393. lpp.

pasaka, ka viņiem tie papīri nav pieņemami. V. Alksnis prasa – cik patiešām visa tauta tos atbalstot. J. Kinna laipni paskaidro, ka atbalstot gan. P. Šapovalovs ir pārliecināts, ka dokumenti ir rūpīgi jāapspriež. A.Aļeksejevs brīnās, kur to dokumentu tik daudz. Tad uzstājas I. Bērziņš un ierosina nobalsot, ka dienas kārtībā vajag apspriest visus deviņus dokumentus kopā. Sākam darbināt balsošanas mašīnu, kur, protams, nekādas 2/3 balsu nevajadzēja. Reģistrācija. 188. Balso. Par 132, pret 51, atturas viens. Nav vajadzīgo 134 balsu!!! Bet neko uz āru neizrādām. Pēc īsām debatēm un "intera" no Ludzas – Filipa Stroganova garas runas par dokumentu komplektāciju un skatāmo jautājumu lietderību mums apnika un pieprasījām balsot par šīs sēdes dienas kārtību kā tādu, ar šo 9 dokumentu paketi.

Vēlreiz reģistrācija.194. Balso. Sākumā par 140, pret 53. M. Budovskim nesanāk 194. "Interi" brēc. Balso otrreiz. Par 139, pret 56. Atkal nav 194. Tā kā ir skaidrs, ka zālē tai brīdī patiesi ir 194, tagad skaita speciāla komisija. 140 par, pret 52, atturas 2. Kārtībā, un tagad skaidrs, ka, ja pareizi vadīs sēdi un aizdos neitrālajiem deputātiem dusmas par "interu" žvadzēšanu, savāks arī tās 134 balsis! Mēģinot balsot ne ar podziņām, bet rokām, sanāk atkal kas cits: reģistrējas tikai 188, par 140, pret 38. Citu nav... Bet mums neko vairs nevajag, jo tie 140 mums ir vienādi un otrādi, un lēmums par dienas kārtību jau ir pieņemts.

Šī muļļāšanās aizņem visu rīta sēdi. Izsludina pārtraukumu.

Pēc pārtraukuma pats pirmais lec kājās A. Rubiks. Paziņo, ka no PSKP frakcijas viņi uzskatot, ka mūsu mandāti neesot tāpēc, lai mainītu valsts iekārtu. Tad pāriet pie atklātiem draudiem. Bez tam, paziņo, ka tādi jautājumi esot jārisina ar referendumu. "Interi" tolaik galvenokārt vēl sauca sevi par PSKP frakciju; vārdiņš "Līdztiesība" – "interu" frakcijas nosaukums līdz pat 1991. gada pučam – iegājās vēlāk.

R. Apsītis viņam maigi atgādina 1990. gada 21. aprīļa – būtībā –referendumu un par tā rezultātiem – kas gan saucies "Vislatvijas Tautas deputātu sapulce." Tad sākas debates par dokumentu paketi, patiesībā par pirmo no tiem, kas vienai pusei bija laika vilkšana, otrai – demokrātijas spēlītes. Iet debatētāji par vai pret nepieciešamību pieņemt dokumentus kopā un tūliņ. Te uzskaitu viņu secību. LTF: A. Bels; LTF: R. Rikards; LTF: I. Kozakeviča; LTF: A. Plotnieks; IF[16]: V. Žarkovs, un runā par streiku; PSRS deputāts I. Ķezbers; LTF: Ind. Bērziņš; IF: O. Ščipcovs; IF: A. Aļeksejevs; LTF: J. Bojārs; IF: S. Dīmanis; LTF: M. Vulfsons.

Sasprindzinājums visu laiku auga, tāpat kā niknums mūsos pret "interu" demagoģiju. Bet nācās ciesties, jo vajadzēja būt drošiem, ka tieši debašu rezultātā balsu būs 134, nevis esošās 131. Beidzot mums likās, ka diezgan. Bija bez tam jau visas "runas" apnikušas, jo bija skaidrs, ka te nekāda loģika un mūsu apelēšana pie tautas vairākuma nelīdzēs. Blaukts! Ierosinājām izbeigt debates un par to nobalsot.

[16] Interfronte.

Reģistrācija. 194. Balso. Par debašu izbeigšanu 123 (maz !), pret 67, atturas divi. Divi nav balsojuši!

Tā kā galīgais balsojums bija tik ļoti svarīgs, nolēma realizēt t.s. personālo balsojumu, ko dara tā. Visi nobalso. Tad balsošanas aparāta vadītājs dabū balsošanas apkopojumu. To no tribīnes I. Ozols skaļi lasa, un katrs vēlreiz skaļi apstiprina savu balsojumu, kurš tad arī ir tas pēdējais un galīgais. Neatceros, kurš šo kārtību lika priekšā, bet par šo priekšlikumu atkal vajadzēja nobalsot. Par šādu rezultātu nolasīšanu balso 138, pret 62 (nu jau kopā ir pat 200 deputātu).

Lūk, kur parādījās dažos literatūras avotos skaitlis 138 "par neatkarību" balsojušie. Patiesībā to bija 136[17]. Pēc šī balsojuma daļa "interu" aiziet, citi vēl balso, bet pēc notikušā svarīgā podziņu balsojuma "interi" iziet ārā visi.

Šai laikā ap AP bija sapulcējies milzīgs cilvēku bars, un bez tam LTF bija izziņojusi mītiņu Daugavmalā (kā, pa kuru laiku – nezinu!). Un tad sākās pats galvenais. Visus uzvārdus sauc vēlēšanu apgabalu kārtībā – kā viņi visi tika sarindoti. A. Panteļējevs – par. Viņš pats: PAR. R. Marjaša – par. Viņa pati – PAR. Un tā tālāk. 61. apgabals: J. Freimanis – par. Es: PAR. Un vēl tālāk. Bija pret, kuri neatsaucās, un tos es saskaitīju vismaz 30. Kad "par" skaits tuvojās 120, ārā visiem bija pie ausīm tranzistoruztvērēji. Cilvēku masa ārā skaļi skaita līdzi, un to mēs dzirdam zālē sēžot: 130, 131,132. Viņi jau zināja, cik balsu vajadzēja, – pa radio diktori bija paskaidrojuši. Beidzot: J. Blaževičs, PAR (nr.134). Ārā gaviles! Vēl divi – I. Geige un V. Strīķis. PAR, PAR. Sanāk 136 .

Un tā bija tā 2/3 uzvara. Mums atlika tikai pēc tam kopumā pieņemt visus citus dokumentus – no otrā līdz devītajam, ar vienu balsojumu. Tai brīdī pēkšņi atveras durvis, ienāk "interu" frakcijas līderi S. Dīmanis un V. Alksnis un iesniedz PSKP frakcijas paziņojumu. Tajā šīs sēdes vēsturei ir trīs punkti: 1) viņi uzskata, ka Latvijas statusa jautājums esot jāizšķir ar referendumu, 2) ka viņi balsojumā nepiedalās. Bija trešais punkts, ko uztraukumā nepierakstīju. Prasījuši kaut kādu iespēju "darboties". To noklausījāmies ar laimīgām un – pret tai brīdī dzirdamo – nedzirdošām sejām.

Dobelis kā AP sekretariāta vadītājs nolasa jauno vēstuļu ražu. PAR neatkarību 606 vēstuļu, PRET to, resp., par federāciju ar PSRS – 87. Še tev referendums!

Nebija vairs laika. Visi svinīgi gājām ārā – pie tautas. Nācām pa Jēkaba ielas nama sānu durvīm, kas pretī Jēkaba baznīcai. Ļaužu jūra viļņo apkārt. Smaidām, mājam ar rokām. Izveidojas cilvēku koridors no Augstākās Padomes mājas durvīm līdz Daugavmalas tribīnēm. Cilvēki raud un smejas, dažs apkampjas. Fotografē mūs. Personīgi pazīstamie gar ļaužu koridoru mums

[17] Redaktora piezīme: šādu secinājumu autors izdarījis bez pietiekama pamata. Redaktors personīgi 2000. gada februārī iepazinies ar visiem personālās balsošanas biļeteniem, balsu skaitīšanas protokoliem un LR AP 4. maija sēdes stenogrammu. Šie dokumenti nerada šaubas, ka par Neatkarības deklarāciju nobalsojuši 138 AP deputāti. Šāds skaitlis (138) publicēts arī periodiskajos izdevumos, kas atreferējuši 1990. gada 4. maija sēdes rezultātus.

uzsauc, sveicina, bet vispār pēc tam sveicināja visi visus tāpat. Meta puķes ceļā, dažas sievietes pat bija uz brītiņu nometušās ceļos ! Deputāti aizgāja līdz tribīnēm. Pēkšņi visi redz, ka pazaudēts Vulfsons, un viņš bija pūlī iemīcīts kaut kur pie tribīņu pakājes. Kad publika attapa kļūdu, Mavriku kā korķi uz rokām uzsvieda uz tribīnes pie citiem.

Tālāko atceros pavisam miglaini. Bija runas, himna, un visu laiku kamols spiedās kaklā. Par šo mītiņu lai stāsta citi! Sestdien, cik man pierakstīts, notika vēl viena LTF frakcijas sēde, par kuras saturu mani pieraksti ir juceklīgi. Tāpēc turpinu ar normāli pierakstīto pirmdien, 7. maijā, kad radās jauns MP priekšsēdētājs, kuru gribējās vēlāk saukt par premjeru! Cik labs vārds būtu!

LR AP sēdes pirmdien, 10.00

Pirmdiena. Ar atjaunotu spēku turpinām ceturtdien un piektdien iesākto. Sēdi atklāj A. Gorbunovs. 184 deputāti. Tiek paziņota vecās valdības ministru B. Šteinbrika (iekšlietas) un E. Johansona (LPSR VDK) informācija, ka aizvadītajās divās dienās viss Latvijā bijis mierīgi. Tiek ziņots arī, ka šorīt zvanīts no Maskavas, no PSRS prezidenta kancelejas, un prasīti komentāri par notikušo. Tos uzņemas sagatavot un sūtīt I. Bišers, M. Vulfsons, A. Plotnieks, R. Apsītis un A. Krastiņš.

Sakarā ar to, ka tuvojas PSRS svinētā Uzvaras diena un 2.pasaules kara beigas, ierosina 8. maijā visiem apmeklēt Brāļu kapus, bet 9. maijā visiem rīkot ceremonijas savās dzīves vietās. Jautājumu izlems tālākajā AP sēdes gaitā. Bet – pagaidām – šodienas dienas kārtība.

1. LPSR MP priekšsēdētāja V. Breša demisija. Mūsu pašu deputāts Vilnis Edvīns Bresis, lāga vīrs, no sākta gala atbalstījis LTF un simpatizējis Latvijas neatkarības idejām, – izdara pēdējo darbiņu, kas viņam palicis, – atkāpjas. Atkāpšanos pieņem ar parasto formulējumu, ka visi ministri pilda savu darbu līdz jauno iecelšanai. Balsojam.

Par 137, pret 31, atturas 3. Arī te "interi" ir pret, arī te. Ķeras pat stenderēs...

2. Pieņem procedūras reglamentu – kādā veidā, apstiprinot jauno premjeru, turpmāk ritēs darbs. To pieņem: par – 140, pret – 24, atturas – 6. Redzams, ka PSKP frakcija nu jau balso pret jebko, arī loģiskām un no visiem viedokļiem neizbēgamām, pat nepieciešamām lietām. Izlemj arī, ka uz Brāļu kapiem deputāti ies 8. maijā plkst. 17.00. Balso. Par 113, pret 35, atturas 31.

3. Jaunā MP priekšsēdētāja iecelšana. Kāds izvirza LTF frakcijas vārdā I. Godmani, dzimušu 1951. gadā, fizikas un matemātikas zinātņu kandidātu. Ivars sāk 11.45, turpina un beidz savā daudzvārdīgajā, ārkārtīgi daudzšķautnainajā manierē, kurā viņš allaž uzrunā auditoriju tā, it kā šī auditorija vienmēr potenciāli gribētu strīdēties pretī un viņam oponēt. Tāpēc vienmēr pats izvirza tēzes vai antitēzes un tās pats pierāda vai apgāž. Tāds viņš mums bija, tāds – visā krāšņumā, kopš savas ievēlēšanas AP, it īpaši ar 29. aprīļa frakcijas sēdi. Bija skaidrs: ja sāks Ivars, tad tik lēti un žigli nekad nebeigs. Ivars Godmanis fiziski nespēj uz viena teikuma jautājumu atbildēt vienzilbīgi – jā, nē, nezinu,

vai vismaz ar vienu teikumu. Viņam allaž iznāk vairāk vai mazāk – runa, ar savu dārdošo BET.

Tātad – I. Godmanis šoreiz visiem "priekšlasa" pats sevi kā premjeru. Tas notiek jau otrreiz mums, LTF deputātiem, kam viss notiekošais faktiski varēja būt galīga formalitāte. Tātad klausāmies par 1) īpašām attiecībām ar PSRS, 2) vēlamo aliansi Latvija–Lietuva–Igaunija, 3) saitēm ar demokrātiskām kustībām, 4) starpvaldību nolīgumiem, kuri jāslēdz, 5) nepilnīgiem likumiem, sadarbību ar AP, 6) pašvaldībām, 7) valdības kontroli pār miliciju un vēl, un vēl. Kopā 11 politiski, tiesa – iekšpolitiski jautājumi. Un tikai tad drusku par saimniecību – "nepieļaut krahu, par naftu, metālu, krāsainiem metāliem, pārtiku, graudiem".

Drusku savādi bija, jo referāts par ¾ sanāca kā politisks ekskurss, un daudz mazāk, kā tas notika frakcijas sēdē, tas bija par valsts pārvaldīšanu. Bet tieši to vajadzēja radioklausītājiem reportāžu brīžos – visai tautai, kura taču gaidīja tieši to. Tak jau pie varas bija LTF, nevis "mīļotā kompartija". Tas bija iemesls, kāpēc I. Godmanim te jautāja arī savējie. Nebija kur dēties.

Seko jautājumu uzdošana. I. Silārs: par Baltijas bankām. "Inters": par bezdarbu. "Inters" – par bezdarbu. "Inters": par gaļas sagādi un kombikormu lopiem. A. Seiksts – skolas. "Inters": bļaustās. "Inters" – par lauksaimniecību. V. Šteins – par ārlietām. J. Dinevičs – par AP sadarbību ar ministriem. "Inters" – par valodu. J. Bojārs – par blokādi un rūpnīcu nepaklausību. J. Lucāns – kā apturēt ekonomikas lejupslīdi un veidot saites ar PSRS jaunā kvalitātē. "Inters" – par ekonomisko politiku vispār. J. Vaivads – par zinātni. No trim lietām, ko Godmanis atbildēja par zinātni, kā zinātnieks esmu fiksējis divas: (a) ka jebkuram zinātniekam ir jābūt augstskolas pasniedzējam, un otrādi, (b) ka zinātne jātuvina ražošanai, tai jādod, ko rūpnīcas prasa. Secinu, ka jau tolaik iezīmējas fundamentālās zinātnes noriets Latvijā!

Galu galā Ivars atbild visiem un nogurdināts notraušas no tribīnes.

J. Dobelis paziņo, ka debatēt grib 13 deputāti, un katram vienojamies dot 5 minūtes. Esmu fiksējis svarīgāko arī šajās debatēs.

(1) "Inters" Gavrilovs: būs bezdarbs,ekonomiskas nejēdzības. Tad jau Bresis – labāks.
(2) "Inters" Maharevs: ne par 50% neredz garantijas šai *de facto* valdībai. Prasa politiskus risinājumus.
(3) LTF, G. Grūbe: par laukiem. 50% lielsaimniecību ir uz izputēšanas robežas. Uzskaita, kā tik visa nav.
(4) "Inters" Dīmanis: par PSRS tirgu. Izvirza globālas tēzes un ziņo, ka mums ekonomika ir peļķē.
(5) "Inters" Stroganovs: par maz vērības "agrārijiem". Jādod tiem zeme par velti. Divkārt pārtērē laiku.
(6) "Inters" Kurdjumovs: par speciālistiem ekonomikā atzīst Lucānu, Bresi, Klindžānu, Skostu. Kur citi ?
(7) LTF, J. Blaževičs: būs sūrs ceļš. Iestājas par humānismu (? J.F.).

(8) LTF, J. Lucāns: ir LTF atbildība. Vajag tēzes kopsakarībās, ar uzticību valstij un varas pārņemšanā. Ierosina prasīt valdībai laiku ekonomiskās programmas izstrādāšanai, un līdz tam iecelt ne MP priekšsēdi, bet tikai "i.o." (vietas izpildītāju, kr. val.).

(9) LTF, J. Dinevičs: Aizstāv Godmani, viņu vajagot iecelt tagad.

(10) "Inters" Prisčepovs: bet kā būs ar armiju? Ko tā darīs – un baida visus.

J.Freimanis (LTF) pārskaities lec kājās, protestē pret iebaidīšanu, "un vispār".

Vladlens Dozorcevs viņu un citus mierina: "Kiš, kiš!"[18]

(11) "Inters" Zatuliviters: nepierakstīju, par daudz stipri "dārdināja", ausis džinkstēja.

(12), (13) – nefiksēju.

Tad I. Godmanis ņem beigu vārdu. Lūdz 15 minūtes, un tās viņam dod. Tad kāds no "neitrālajiem" ierosina slēgto balsošanu, ko vairums uzskata par "apakšā paliktu cūku" – jo te nu nav garantijas, ka pat paši nenobalsos pārāk lielā skaitā pretī, aiz latviskas nevienprātības saimnieciskās lietās. Nobalso tomēr par atklāto balsošanu – no 186 tobrīd klātesošajiem 135 par atklāto, 30 pret to.

Balso par I. Godmani. No 183 tobrīd reģistrējušamies pret bija 46, atturējās 6, PAR bija 131 (tātad 71,6 % no klātesošiem). Aplausi, apsveikšana.

Vēl ievēlē premjera 1. vietnieku I. Bišeru, kas akcentē tiesisku valsti. Arī te ir guba jautājumu tādā pašā garā (Aļeksejevs, Gavrilovs, Cilinskis, Dīmanis, Ivanovs, Geidāns, Romašovs, Ļaļins, Dinevičs, Biezais, Ābiķis, Berklavs, Zotovs). Debatēs uzstājas Aļeksejevs, Teikmanis, Cilinskis.

Balso. No 187 par bija 131, pret 48, atturas 8.

Ar to arī noslēdzas Neatkarības deklarācijas pieņemšanas notikumu svinīgā daļa – ievēlēti valsts visaugstākie amati, un sākas divvaldība – mums visiem grūts, piņķerīgs un bieži vien bīstams darbs. Frakcijas sēdē 10. maijā ievēlē jaunu frakcijas vadītāju J. Dineviču (vietnieki J. Dobelis, J. Kinna, E. Buķele).

Tajā pašā datumā, 10. maijā, AP plenārsēdē izveidoja savas komisijas, pieņēma komisiju nolikumu, un izveidoja AP Prezidiju. Tajā, kā jau agrāk nolemts, ietilpa: A. Gorbunovs, D. Īvāns, A. Krastiņš, I. Daudišs un AP pastāvīgo komisiju vadītāji M. Budovskis (mandāti–iesniegumi), A. Endziņš (juridiskā), O. Kehris (tautsaimniecība), V. Strīķis (lauksaimniecība), Ģ. Krūmiņš (?), O. Blumbergs (?), B. Salītis (jūrlietas–zivsaimniecība), A. Čepānis (rūpniecība), O. Batarevskis (?), I. Krastiņš (labklājība), P. Laķis (kultūra), J. Škapars (pašvaldības), I. Kozakeviča (?), T. Jundzis (aizsardzība), M. Vulfsons (ārlietas).

Daži vārdi noslēgumam – par pozīciju un opozīciju. Bezcerīgā opozīcijā atradās "interi". Tomēr jāatzīst, ka ne jau visi un ne vienmēr viņi tikai bļaustījās. Ja viņi gribēja, tad varēja mums uzdot – tiesa, no savām pozīcijām – būtiskus

[18] Tulk.: Kuš, kuš (*red.*).

un patiešām neatrisinātus vai akūti risināmus problēmjautājumus, kuros, gan ar iekšēju nepatiku, tomēr ieklausījāmies un likām vērā. Tas bija jāatzīst, ar visu naidu pret viņiem, jo – lai gan tie bija atjaunotās Latvijas pretinieki, bet muļķi viņi nebija neviens.

"Pozīcijā" it kā būtu nonākusi LTF. Tomēr uzreiz jau bija jūtams, ka varas iniciatīvas centrs vairs nav vis pati organizācija LTF , bet gan jaunie varas koridori, pa kuriem tagad lepni staigāja ievēlētie. LTF jau vēl darbojās kā pagaidām varena segorganizācija, kas rīkoja tādas politiskas akcijas, kuras jaunais oficiozs to vai citu iemeslu dēļ nevarēja atļauties. Bija LTF milzu loma 1991. gada janvāra un augusta notikumos, kad tieši LTF saglāba situāciju tā, ka naidīgie spēki Lietuvas slaktiņu neriskēja Latvijā atkārtot un negāja pāri līķiem. Bet VARA, vara – bija jau citur, ne jau tajā LTF, kura bija sākusi cīņu kopš 1988.gada 7.–8. oktobra. Un vairākums jauno varas turētāju par savu varas devēju prastā kārtā aizmirsa. Es to zinu, jo visu LR AP laiku tikai vienu gadu nebiju LTF valdē, bet Domē sabiju visu laiku nepārtraukti. Apgalvoju to, ko vairākkārt esmu teicis: moris LTF savu bija padarījis, un šis moris varēja iet...

Un LTF jau 1993. gada vidū nokārtu galvu, I. Godmaņa personā traģiski apmelota, – aizgāja un bija spiesta nokāpt no lielās politikas skatuves. No tās novērsās tauta, kā arī vairums to, kurus Fronte bija izvilkusi no padomjlaika nebūtības. Ne velti D. Īvāns savās dvēseles sāpēs izsaucās: varbūt tiešām mēs esam sūdabrāļi, – un no sava augstā amata aizgāja pats...

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

Andrejs Krastiņš

Pārejas perioda Deklarācija

Latvijas neatkarības ideja, kura vēlāk tika iemiesota 4. maija Deklarācijā, plaši tika izskaidrota un aizstāvēta 1990. gada februārī–martā Latvijas Tautas frontes deputātu kandidātu Augstākās Padomes vēlēšanu kampaņā. Es biju viens no LTF deputātu kandidātiem, kuru atbalstīja arī Latvijas Nacionālās neatkarības kustība, jo es biju gan Latvijas Nacionālās neatkarības kustības aktīvists, gan darbojos Tautas frontes Domē un valdē. Balotējos Strenču 193. vēlēšanu apgabalā. Būdams jurists, Latvijas neatkarības idejas aizstāvēšanai es izmantoju ne tikai vēstures faktus, bet arī starptautisko tiesību normas, kas visai pārliecinoši iedarbojās pat uz svārstīgiem vēlētājiem. Šis apgabals vēlētāju sastāva ziņā bija ļoti latvisks, un no šī viedokļa neatkarības idejai bija ļoti plašs atbalsts. Ar to bija jārēķinās arī kompartijai, kura par vēlēšanu kandidātu izvirzīja Valkas rajona KP pirmo sekretāru E. Gailīti – latvieti pēc tautības, vietējo no Ēveles pagasta un visnotaļ demokrātisku un uz reformām orientētu cilvēku. Tomēr viņa komunistiskā aizmugure vēlētājos neviesa lielu uzticību, tādēļ šajā vēlēšanu apgabalā parādījās vēl viena kandidāte – bezpartejiskā, agronome, arī latviete un vietējā. Mana pārliecība ir tāda, ka šī kandidāte tika izvirzīta ar nolūku atņemt man balsis un tādējādi palielināt E. Gailīša izredzes. Vēlēšanu rezultāti tomēr izšķīrās par labu LTF un man kā tās atbalstītam kandidātam. Pat Sedā, kur absolūtais vairākums bija dažādi ieceļotāji, tā saucamie krievvalodīgie, man izdevās iegūt apmēram 30 % vēlētāju simpātijas. Tas apliecināja, ka neatkarības ideja 1990. gada ziemā Latvijā bija populāra un to atbalstīj. arī daļa cittautiešu. Vēlētāju vairākuma pārliecību nespēja ietekmēt nedz kompartijas aizkulišu spēles, nedz apmelojumi "Lauku Avīzē", nedz tā laika Iekšlietu ministrijas darbinieku centieni savākt kompromitējošus materiālus par mani.

Pēc 1990. g. 18. marta vēlēšanām es tiku iekļauts darba grupā, kuras uzdevums bija izstrādāt projektu jaunievēlētās AP dokumentam par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Romānam Apsītim ideju veidā jau bija daži dokumenta uzmetumi, kuros atspoguļojās Egila Levita ierosinājumi. Tas atviegloja darba grupas uzdevumu, lai arī nebija lielas skaidrības, kādam īsti būtu jāizskatās mūsu darba rezultātam. Darbu apgrūtināja sarežģītā tā laika politiskā situācija un PSRS asā reakcija uz neatkarības pasludināšanu Lietuvā.

Darba grupa uz sēdēm sanāca regulāri, un darbs notika intensīvi. Mums bija pārliecība, ka dokumenta centrālajā vietā jābūt 1918. gadā proklamētās Latvijas Republikas atjaunošanai. Pret to bija arī nopietni iebildumi, tajā skaitā to tādiem prominentiem tā laika juristiem, kuri vienlaikus bija arī PSRS tautas deputāti, kā J. Bojārs, A. Plotnieks, daļēji arī I. Bišers. Tika pausti viedokļi, ka mēs nedrīkstam atjaunot jau kādreiz pastāvējušo Latvijas valsti, bet nepieciešams radīt jaunu Latvijas Republiku. Turklāt tika aizstāvēta arī nepieciešamība neatkarības atjaunošanu balstīt uz tā laika PSRS likumiem, kam nekādi nevarēja pievienoties citi darba grupas locekļi.

Lai pamatotu neatkarības atjaunošanu no juridiskā viedokļa, dokumenta sākumā bija nepieciešams pārliecinoši atspoguļot vēstures faktus, kas saistīti ar Latvijas Republikas proklamēšanu 1918. gadā, Molotova-Ribentropa 1939. g. 23. augusta paktu un Latvijas okupāciju 1940. gadā. Šīs daļas izstrādāšanā ļoti noderīgas bija R. Apsīša zināšanas, jo viņš bija tiesību vēsturnieks un šī priekšmeta pasniedzējs Latvijas Universitātē. Tomēr pie katra teikuma strādājām kolektīvi, strīdos un diskusijās gandrīz vienmēr atradām kompromisu starp darba grupas locekļu vairākumu. Es ierosināju šajā dokumentā paredzēt LR Satversmes darbības atjaunošanu visā Latvijas teritorijā. Ņemot vērā Latvijas situāciju un PSRS kategorisko nostāju pret Baltijas valstu neatkarību, izstrādājamajā dokumentā nācās domāt arī par dažādiem kompromisiem. Viens no tādiem bija Latvijas Republikas saīsinātais nosaukums – Latvija, ar kuru varētu samierināties arī vienotās padomju impērijas aizstāvji. Es arī biju viens no tiem, kurš ierosināja dokumentā iekļaut pārejas periodu uz neatkarību, jo pilnas neatkarības īstenošanai tajā laikā Latvijā nebija nedz attiecīgas tiesiskās bāzes, izņemot LR Satversmi, nedz nepieciešamo institūciju. Aizstāvot šo ideju, es ņēmu vērā arī starptautisko nostāju, kas bija visai atturīga attiecībā uz Baltijas valstu neatkarību un baidījās no attiecību saasināšanās ar PSRS. Atbilstoši pārejas perioda idejai, kuru pēc garākām diskusijām tomēr atbalstīja ne tikai darba grupa, bet arī AP tautfrontiešu frakcija, Augstākajai Padomei bija jākļūst par pārejas perioda augstāko valsts varas institūciju, kas darbojas līdz jaunās Saeimas ievēlēšanai atbilstoši 1922. gada LR Satversmei. Ideja par to, ka Latvijas neatkarība nav īstenojama vienā dienā un tai nepieciešams garāks periods, jau tika apspriesta LNNK valdes sēdē, kā arī Pilsoņu kongresa tapšanas laikā. Šajās diskusijās tika aizstāvēts viedoklis par nepieciešamo institūciju un normatīvās bāzes radīšanu, lai varētu notikt likumīgas LR Saeimas vēlēšanas. Viedoklis par to, ka ievēlētā AP nav leģitīma, jo tā ievēlēta pēc PSRS likumiem, bija visai izplatīts. Līdz ar to loģiski izrietēja, ka AP agri vai vēlu vara būs jānodod leģitīmam varas orgānam un tādēļ nepieciešams pārejas periods. Es neesmu pārliecināts, ka šis termins figurēja arī diskusijās pirms Deklarācijas izstrādāšanas darba grupas sanākšanas. Tikai darba procesā pie Neatkarības deklarācijas kļuva visai skaidri saprotams, ka pārejas periods ir piemērots arī no juridiskā viedokļa, lai raksturotu procesus, kuriem jānoved pie patiesas neatkarības un LR Satversmes atjaunošanas pilnā mērā.

Pārejas periods bija iecerēts kā intensīvu sarunu periods ar PSRS, lai panāktu un noregulētu neatkarības atjaunošanu.

Darbs pie Deklarācijas notika galvenokārt LU telpās, Raiņa bulvārī 19. Likteņa ironija, ka tās bija universitātes partijas komitejas telpas, kuras mums labprāt piešķīra Aivars Endziņš. Telpas bija klusas, mierīgas un ērti iekārtotas, un neviens tur netraucēja mūsu darbu. Darba grupas rezultāti tika regulāri ziņoti Tautas frontes frakcijai, kas jau bija izveidota līdz AP sanākšanai. Frakcijas sēdes lielākoties notika Zinātņu akadēmijas Lielās zāles telpās (toreizējā Turgēņeva ielā 19). Mazākā sastāvā dažkārt pulcējāmies arī Zinātņu akadēmijas Prezidija sēžu zālē.

Diskusiju rezultātā Deklarācijā tika iedabūtas arī ārkārtīgi gļēvas tēzes, kas praktiski neko nenozīmēja, taču veicināja dokumenta frāžainību. Šajā jomā īpaši centīgi bija J. Bojārs, A. Plotnieks un daži citi deputāti, kurus tomēr frakcija kopumā maz atbalstīja. Kādu nedēļu pirms AP sanākšanas LTF frakcija izšķīrās par Deklarācijas radikālāko variantu.

Savu lomu neatkarības atjaunošanā spēlēja arī Pilsoņu kongress, kurā es darbojos no pilsoņu kustības pirmsākumiem. Šo ideju mēs Latvijā aizguvām no kolēģiem Igaunijā. LNNK toreizējie biedri Einārs Cilinskis un Andris Pauls-Pāvuls uzturēja ciešus sakarus ar Igauniju, un viņi bija tie, kas pilsoņu kustības ideju atveda uz Latviju. Es to aktīvi atbalstīju un gatavoju visus sākotnējos dokumentus pilsoņu kustības veidošanai Latvijā. Ņemot vērā igauņu pieredzi, mēs uzskatījām, ka Latvijas valsti var atjaunot konstitucionālā veidā atbilstoši starptautisko tiesību normām, tas ir, atjaunojot LR Satversmes darbību un ievēlot leģitīmu LR Saeimu. Mēs nelokāmi aizstāvējām viedokli, ka Saeimu var ievēlēt tikai LR pilsoņi un viņu pēcnācēji. Tomēr, ņemot vērā reālo situāciju – okupācijas radītās pārmaiņas, deportācijas, jauktās ģimenes un tamlīdzīgi, mēs atkāpāmies no 1919. gada Pavalstniecības likuma. Mēs piekritām, ka LR pilsoņi var būt ne tikai pa tēva līniju, kā tas bija 1919. gada likumā, bet arī pa mātes līniju. Tas deva plašākas iespējas jauktajām ģimenēm, kā arī trimdā esošajiem iegūt LR pilsonību. Tika radīts Pilsoņu kongresa pagaidu sakaru centrs, kam galvenais uzdevums bija LR pilsoņu un viņu pēcnācēju reģistrācija. Turklāt mēs reģistrējām ne tikai LR pilsoņus, bet arī nepilsoņus, kas izteica vēlēšanos kļūt par LR pilsoņiem. Tas tika darīts ar mērķi, lai šie cilvēki aktīvāk iekļautos Latvijas politiskajā dzīvē un ar laiku varētu kļūt par pilntiesīgiem mūsu valsts pilsoņiem. Pilsoņu un viņu pēcnācēju reģistrācija notika visos rajonos, pilsētās un pagastos, un tās vērieni bija patiesi iespaidīgi. Tas viss notika bez jebkāda valsts atbalsta, drīzāk otrādi – politiskais spiediens pret pilsoņu kustību bija jūtams gan no oficiālajām iestādēm, gan arī no dažām sabiedriskajām organizācijām. Diemžēl arī LTF vadība bija ļoti negatīvi noskaņota pret pilsoņu kustību.

Pilsoņu kongress tika ievēlēts demokrātiski. Vēlēšanās piedalījās reģistrētie pilsoņi un viņu pēcnācēji. Pilsoņu kongresa pirmā sesija sanāca laikā no 1990. g. 30. aprīļa līdz 1. maijam. Arī es tiku ievēlēts Pilsoņu kongresā, taču

atteicos kandidēt uz tā vadību, jo uzskatīju, ka gaidāmā darba slodze AP neļaus man pilnvērtīgi darboties Pilsoņu kongresā. Mūsu pilsoņu kustības pieredzi lielā mērā izmantoja arī Gruzijā. Gruzīnu delegācija apciemoja Latviju 1989. gada rudenī, un to vadīja Gruzijas Tautas frontes priekšsēdētājs profesors Nodars Notadze.

Pilsoņu kongress nebija viendabīgs savos politiskajos uzskatos. Tur bija dažādas frakcijas, novirzieni, dažādu viedokļu pārstāvji. Mana pārliecība bija tāda: ja gadījumā neizdosies ievēlēt AP, kas atbalsta Latvijas neatkarību, tad Pilsoņu kongress varētu kļūt par leģitīmu valsts likumdošanas varas institūciju. Tad, kad jau bija pārliecība, ka AP būs spējīga pieņemt Deklarāciju par Latvijas neatkarības atjaunošanu, uzskatīju, ka Pilsoņu kongress ir paralēla struktūra, kurai būtu jāveicina AP neatkarības centieni. Pilsoņu kongresa pirmajā sesijā pieņemtie dokumenti atspoguļoja šo viedokli. Tikai vēlāk, mainoties kongresa vadībai un saasinoties pretrunām dažādo grupējumu starpā, Pilsoņu kongress sāka radikalizēties un mēģināja uzsākt LR AP paralēlu darbību. 1991. gada janvāra kritiskajās barikāžu dienās es mēģināju panākt, lai AP un Pilsoņu kongress, līdzīgi kā Igaunijā, apvienotu savus spēkus neatkarības atgūšanai. Tomēr tas neizdevās, jo tieši daļas AP deputātu vidū tam bija liela pretestība.

1990. g. 4. maijā pieņemtā Neatkarības deklarācija un tās pasludinātais pārejas periods ieguva jaunu nozīmi 1991. gada augusta puča notikumu sakarā. PSRS vairs nepastāvēja leģitīma varas institūcija, ar kuru Latvija varētu risināt sarunas. Tas bija pamats, lai lemtu par 4. maija Deklarācijā pasludinātā pārejas perioda izbeigšanu. 1991. g. 21. augustā LR AP pieņēma Konstitucionālo likumu par Latvijas valstisko statusu. Šis likums atjaunoja Latvijas valstisko neatkarību *de facto*, atceļot pārejas periodu. Atbilstoši šim likumam LR Satversme tika atjaunota pilnā apmērā.

Impulsu šī konstitucionālā likuma pieņemšanai zināmā mērā deva Igaunijas AP, kura tūlīt pēc puča pasludināja Igaunijas neatkarību. Mēs diezgan operatīvi saņēmām Igaunijā pieņemtā lēmuma tekstu, taču tā izmantošana Latvijā tiešā veidā nebija iespējama, jo mūsu Neatkarības deklarācija, kas tika pieņemta 4. maijā, un līdz ar to tiesiskā situācija bija atšķirīga no Igaunijas. Naktī no 19. uz 20. augustu notika LNNK valdes sēde, kurā vienbalsīgi tika nolemts aicināt savus AP deputātus rīkoties līdzīgi kā Igaunijā un pieņemt likumu par Latvijas Republikas valstisko neatkarību *de facto*. Nākamajā rītā es šo priekšlikumu ierosināju AP, un 20. augusta vakara pusē šis ierosinājums tika atbalstīts. Kopā ar Romānu Apsīti 21. augusta rītā mēs apsēdāmies manā kabinetā AP 3. stāvā un praktiski divatā uzrakstījām likumprojektu par Latvijas valstisko statusu, kas sastāvēja no četriem pantiem. Likumprojekta tēzes pārrunājām arī ar citiem deputātiem gan iepriekšējās dienas vakarā, gan arī naktī, jo daudzi deputāti nakti pavadīja AP ēkā. Rakstīšanas laikā vairākas reizes mēģināja iejaukties deputāts Andris Plotnieks ar savām idejām. Faktiski šīs idejas nozīmēja nepieļaut neatkarības atjaunošanu *de facto*, un mēs tās kategoriski noraidījām. 21. augusta plenārsēdē A. Plotnieks iesniedza savu –

alternatīvu konstitucionālā likumprojekta variantu, kas tomēr netika pieņemts par pamatu apspriešanai. Šajā sēdē es biju ziņotājs par Konstitucionālo likumu par Latvijas valsts statusu. Tajā laikā Doma laukumā jau atradās Padomju armijas bruņutransportieri un OMON kaujinieki, un kuru katru brīdi varējām sagaidīt, ka viņi iebrūk AP ēkā. Šis apstāklis lika deputātiem pasteigties un iespējami ātrāk pieņemt šo likumprojektu. Tas arī tika izdarīts, jo deputātu vairākums atbalstīja piedāvāto likumprojektu, un Latvijas neatkarība tādējādi tika atjaunota faktiski. 1990. g. 4. maija Deklarācijā pasludinātais pārejas periods bija beidzies.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

Egils Levits

Valsts atjaunošanas koncepcijas attīstība (personiskas piezīmes)

Šeit gribētu dalīties ar savu personisko pieredzi un atziņām par valsts atjaunošanas idejas attīstību un 1990. g. 4. maija Deklarācijas priekšvēsturi. Raksts nav domāts kā šī jautājuma vispusīga analīze. Tas fokusējas uz tiem notikumiem un projektiem, kur esmu piedalījies. Tādēļ te ir attēlots tikai zināms fragments no vēsturiskās kopainas.

I

Man ir bijusi vienreizēja iespēja gan pašam līdzdarboties Latvijas valsts atjaunošanas un vēlākā demokratizācijas procesā, gan analizēt to pasaules vēsturisko pārmaiņu kontekstā. Kā juristam un politologam manas profesionālās intereses centrējās uz valsti kā zinātniskas juridiski politiskas analīzes objektu, bet kā latvietim interešu degpunktā atradās specifiski Latvijas valsts.

Strādāju zinātniskā pētniecības darbā Ķīles universitātes Juridiskajā fakultātē, vēlāk Vācijas un Austrumeiropas pētniecības institūtā Getingenē. Tur viens no galvenajiem uzdevumiem bija Austrumeiropas politisko un tiesisko procesu izvērtēšana. Saprotams, ka epohālā padomju sistēmas erozija un sabrukums bija ārkārtīgi aizraujošs darba lauks. Daudz publicējos par šiem jautājumiem, īpaši pievēršoties Baltijas valstiskajām un tiesiskajām problēmām. Daļa no šiem darbiem – galvenokārt ar PBLA Informācijas biroja Minsterē[1] starpniecību – vēl stagnācijas laikā un *pārbūves* sākuma posmā nelegāli nonāca arī Latvijā.

Latvijas neatkarības atgūšanas juridiskais noformējums tajā laikā nebija aktuāls jautājums. Toreiz uzmanības degpunktā bija nācijas eksistence, kas kopš rusifikācijas politikas pastiprināšanās 70. gados bija nopietni apdraudēta.

Masīvā PSRS pilsoņu nometināšanas politika Latvijā draudēja padarīt latviešus par minoritāti savā zemē. Ja tas tā turpinātos, tad izredzes, ka kādreiz,

[1] Sevišķi aktīvs brīvas informācijas iesūtīšanā Latvijā bija toreizējais PBLA Informācijas biroja vadītājs *Jūlijs Kadelis*, kas 80. gadu pirmajā pusē bija izveidojis puslīdz regulārus nelegālus sakarus ar Latviju.

izdevīgos apstākļos, Latvija tomēr atgūtu savu valstisko neatkarību, praktiski būtu zaudētas uz visiem laikiem.

Šajā kontekstā 1985. gada maijā Kanādā iznākošā latviešu žurnāla *Vaga* 9. numurā publicēju rakstu *"Latviešu tautas tiesības uz savu valsti kā minoritātei"*. Tur tika analizētas latviešu nācijas politiskā mērķa – valstiskās neatkarības – sasniegšanas iespējas no starptautisko tiesību viedokļa. Rakstā uzrādīts, ka teorētiski iespējami divi ceļi uz neatkarību.

Pirmais ir valsts atjaunošana. Šis ceļš balstās uz faktu, ka 1940.gadā notikusī okupācija un aneksija no starptautisko tiesību viedokļa ir prettiesiska. No tā izriet, ka Latvijas valsts un – ļoti svarīgi – Latvijas pilsonība, saskaņā ar 1919. g. 23. augusta pasvalstniecības likumu, nepārtraukti turpina eksistēt. Latvijas pilsoņiem uzpiestā PSRS pilsonība nav spēkā, bet Latvijā ieceļojušie PSRS pilsoņi nav ieguvuši Latvijas pilsonību. Taču Latvijas valsts kopš okupācijas un aneksijas brīža nav rīcībspējīga, jo tai nav savas neatkarīgas valsts varas. No tā izriet starptautiski tiesiskā prasība pret PSRS pārtraukt Latvijas prettiesisko okupāciju un netraucēt trūkstošā neatkarīgas valsts elementa[2] – savas valsts varas – atjaunošanu. Tā piekristu tieši – un tikai – Latvijas pilsoņiem.

Otrs ir pašnoteikšanās ceļš. Tomēr jautājums par pašnoteikšanās tiesību subjektu starptautiskajās tiesībās ir diezgan neskaidrs. Parasti par pašnoteikšanās tiesību subjektu tiek uzskatīti visi attiecīgās teritorijas iedzīvotāji. Ja Latvijas iedzīvotāju vairumu sastādītu nesen ieceļojušie PSRS pilsoņi, tad neatkarības idejai varētu arī nebūt formālā vairākuma. Tālāk rakstā ir norādīts, ka starptautiskajās tiesībās tomēr ir daži precedenti, kad par pašnoteikšanās tiesību subjektu tiek uzskatīti tikai pamatiedzīvotāji, nevis nesenie ieceļotāji (Gibraltārs, Jaunkaledonija). Tomēr katrā ziņā šis ceļš no tīri tiesiskā viedokļa būtu daudz komplicētāks.

Raksta secinājumos tādēļ iesaku iet pirmo – valsts atjaunošanas ceļu: *"Ja līdz tam hipotētiskajam brīdim, kad Padomju Savienība, pēc 5, 20 vai 50 gadiem, atstās Latviju, tās aneksija joprojām vēl nebūs starptautiski atzīta, tad jaunie valsts varas orgāni automātiski būtu uzskatāmi par līdzšinējās Latvijas valsts varas orgāniem. Latvijas valsts tiktu nevis dibināta no jauna, bet gan tiktu atjaunota suverēnā valsts vara līdzšinējā (t.i., 1918. gada 18. novembrī dibinātā) Latvijas valstī. Valsts vara juridiski piekristu Latvijas pilsoņiem. Tikai tie būtu tiesīgi lemt par Latvijas valsts turpmāko statusu un politisko iekārtu"*.

Tā ir Latvijas valsts nepārtrauktības un atjaunošanas doktrīnas būtība. Publicēšanas brīdī – 1985. gada maijā – tās bija tikai teorētiskas juridiskas pārdomas. Tomēr izrādījās, ka no minētajiem hipotētiskās nākotnes brīžiem

[2] Valsts starptautisko tiesību izpratnē sastāv no trim "klasiskiem" elementiem: valsts teritorijas, valsts iedzīvotājiem (valsts pilsoņiem) un savas suverēnās valsts varas. Ja nepastāv vairs valsts vara, tad zināmos apstākļos – piemēram, ja valsts varas likvidācija ir bijusi prettiesiska – tas tomēr vēl nenozīmē pašas valsts bojāeju.

piepildījās vistuvākais: valsts atjaunošana tika pasludināta tieši pēc pieciem gadiem, 1990. gada maijā.

Vēlāko notikumu gaitā šī juridiskā analīze ieguva zināmu politisku nozīmi. 1987. un 1988. gadā tā daudzkārt tika publicēta neformālos izdevumos un pavairota kopijās. 1989. g. 23. augustā – "Baltijas ceļa" dienā – šo rakstu publicēja "Atmoda". Valsts atjaunošanas ceļa juridisko pamatojumu vēlāk esmu izvērsis vairākās citās publikācijās toreizējā Latvijas progresīvajā presē.[3] Šī koncepcija zināmā mērā bija argumentatīva palīdzība pirmajām neformālajām grupām savu mērķu formulēšanā, vēlāk to varēja izmantot pilsoņu kustība un radikālie spēki, lai juridiski pamatotu savu prasību pēc valsts atjaunošanas.

II

Atmodas sākumā Latvijā tikai nedaudzi brīvdomātāji kā savu politisko mērķi izvirzīja valsts neatkarību. 1988. gadā, kad atmoda aptvēra tautas masas un kļuva par latviešu nacionālo kustību ar revolucionāru raksturu, tās sākotnējais mērķis bija latviešu nācijas nacionāli kulturālā atdzimšana un vispārēja sabiedrības demokratizācija. Arvien pieaugošā nacionālās kustības radikālā spārna iespaidā šis mērķis 1989. gada tecējumā pārauga prasībā pēc neatkarīgas Latvijas valsts.

Tomēr atklāts palika jautājums: vai tai jābūt atjaunotai, 1918. gada 18. novembrī dibinātajai Latvijas Republikai, vai arī pilnīgi jaunai, uz no PSRS atdalījušās Latvijas PSR bāzes dibinātai valstij.

Skaidru pozīciju ieņēma radikālie spēki. Jau Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK) 1. kongresā 1989. gada februārī pieņemtās programmas 1. punkts noteica, ka LNNK galamērķis ir neatkarīgās un demokrātiskās Latvijas Republikas *atjaunošana.*

Latvijas Tautas frontes (LTF) nostāja sākotnēji bija atturīga. LTF dibināšanas kongresā 1988. g. 8. un 9. oktobrī pieņemtajā pirmajā programmā teikts: *Republiku savstarpējās attiecības, kā arī kompetences sadale starp savienotajām republikām un PSRS nosakāma uz līguma pamata.* Līdz 1989. gada pavasarim neatkarības ideja vēl nebija Tautas frontes darba kārtībā. Tai vietā tika apspriests iespējamais Latvijas statuss jaunā PSR federācijā. Vēlāk PSRS prezidents Gorbačovs, redzot, ka plaisas Padomju Savienības monolītajā valstiskumā tomēr kļūst arvien dziļākas, mēģināja procesu apturēt, pārņemot šo ideju.[4]

---

[3] Piemēram: **Egils Levits**. "Latvijas Republika vai nācijas pašnoteikšanās?" *Atmoda*, 1989, 18. sept.; **Egils Levits**. "Latvijas Republika vai Latvijas PSR? Kam pieder Latvijas zelts". *Avots*, 1990, nr. 5.

[4] Par savienības līgumu projektiem skat. tuvāk: **John Russell**. "Improbable Unions: The Draft Union Treaties in the USSR 1990–1991" (Neiespējamā savienība. Savienības līgumu projekti Padomju Savienībā 1990–1991). *Review of Central and East European Law*, Vol. 22, 1996, No. 4, p. 389.

Tautas frontes sākotnējai atturībai neatkarības jautājumā bija vairāki cēloņi. Pirmkārt, Latvijas sabiedrība lielā mērā vēl dzīvoja padomju ideoloģisko kategoriju gūstā. Tālaika LTF un LNNK aktīvists *Elmārs Vēbers*[5] to formulē šādi: *LTF dibināšanas periodā tautfrontiešiem neatkarības apziņu bieži vien aizsedza padomju propagandas dogmas, PSKP ideoloģiskie stereotipi, padomju laika domāšanas rutīna.* Otrkārt, progresīvāk domājošie tautfrontieši gan iekšēji atbalstīja neatkarības ideju, taču, kā izteicās *Dainis Īvāns,* aiz *diplomātiskiem apsvērumiem*[6] uzskatīja par pareizāku nevis uzreiz pievienoties radikālā virziena prasībām, bet vispirms nogaidīt, kad tās tiks sabiedrībā aprobētas.

III

Atmoda un ceļš uz neatkarības atjaunošanu bija komplicēts process, kurā katram dalībniekam objektīvi (subjektīvi to bieži vien neapzinoties) bija sava funkcija. Ar to arī izskaidrojamas atšķirības nostājā pret neatkarības atjaunošanu.[7]

Latvijas Tautas fronte apvienoja plašāku politisko spektru nekā LNNK un citas radikālās organizācijas, ieskaitot vēl esošus vai nesenus komunistus, kā arī ievērojamu daļu cittautiešu, kam neatkarības ideja vēl atradās viņpus politiskās apziņas horizonta. Viena no LTF galvenajām funkcijām atmodas procesā bija vājināt pretinieku, piedāvājot tam pārnākt režīma demokratizācijas piekritēju pusē. Tādā veidā tika panākts dubults efekts: vājināts pretinieks un vienlaikus stiprināta tautas nacionālā kustība. Lielai sabiedrības daļai atbrīvošanās no padomju ideoloģisko priekšstatu gūsta bija iespējama tikai kā pakāpenisks process.

Tādēļ šo funkciju LTF varēja veikt, atrodoties politiskās domas centrā, nevis tās avangardā. Taču, kā norāda *Dainis Īvāns,* tad, kad kādu ideju beigu beigās bija pārņēmusi Tautas fronte, tā varēja jau tikt uzskatīta par *tautas kopējo izvēli.*[8]

Turpretim LNNK, trimdai un citiem radikāliem spēkiem latviešu nacionālajā kustībā bija cita funkcija: formulēt skaidras idejas, kas ar laiku varēja kļūt par visas nacionālās kustības idejām.

Arī reformkomunistiem objektīvi bija sava funkcija: viņu atšķelšanās no varas aparāta palīdzēja to vājināt.

Tēlaini latviešu nacionālās kustības idejisko virzību varētu salīdzināt ar vilcienu, kura lokomotīves vadītāji ir LNNK, trimda un citi radikālie spēki; šī

---

5 **Elmārs Vēbers.** "Treji LTF neatkarības/atkarības vēsturiskie loki". Grām.: *Latvijas Tautas fronte. 1988–1991.* Sastādītājs Jānis Škapars. Rīga, 1998, 81. lpp.

6 **Dainis Īvāns.** *Gadījuma karakalps.* Rīga, 1995, 234. lpp.

7 Par latviešu nacionālās kustības politiskā procesa mehānismu skat. tuvāk: **Egil Levits.** "Lettland unter der Sowjetherrschaft und auf dem Weg zur Unabhaengigkeit" (Latvija padomju varā un ceļā uz neatkarību). Grām.: *Die baltischen Nationen.* Hrsg. v. Boris Meissner. Koeln 1991, S. 161. ff.

8 **Dainis Īvāns.** *Gadījuma karakalps,* 234. lpp.

lokomotīve velk daudzus tautfrontiešu masu piepildītus vagonus, kuros pēdējā brīdī vēl mēģina ielēkt reformkomunisti, bet reakcionārie komunisti stāv gar sliedēm un apmētā vilcienu ar akmeņiem.

IV

Kopš LTF un LNNK darbības sākuma sadarbojos ar šo organizāciju vadību. Ilgstošās diskusijās ar *Daini Īvānu, Ivaru Godmani, Jāni Kinnu, Jāni Škaparu, Jāni Dineviču, Jāni Rozenvaldu, Pēteri Laķi, Valdi Šteinu, Aleksandru Kiršteinu, Andreju Krastiņu, Baibu Pētersoni u.c.* mēģinājām skaidrot Latvijas valstiskuma politiskās un juridiskās problēmas. Paturot prātā dažādo politisko spēku atšķirīgo lomu Atmodas procesa komplicētajā dinamikā, man nebija iebildumu diskutēt pat ar reformkomunistiem, jo, kā jau minēju, arī viņu rīcība toreiz objektīvi veicināja šī mērķa sasniegšanu[9].

Konsultēju LTF, LNNK un Pilsoņu komiteju dažādu dokumentu formulēšanā un sastādīšanā, it sevišķi par tiesiskiem un ārpolitikas jautājumiem. LTF un LNNK organizēja man publiskas lekcijas par šīm tēmam. Savā konsultatīvajā darbībā respektēju attiecīgās organizācijas ģenerālo līniju, taču mēģināju palīdzēt to optimizēt un precīzāk orientēt uz galamērķi – neatkarīgās un demokrātiskās Latvijas atjaunošanu.

Taču tajā laikā biju norūpējies, ka Tautas frontes sākotnējā atturība neatkarības jautājumā, ielikta nepareizā kontekstā, pašiem neapzinoties, objektīvi varēja apdraudēt Latvijas valsts neatkarības iespējas nākotnē.

Kā *Dainis Īvāns* uzsvēra, Latvijas Tautas fronte politiski varēja tikt uzskatīta par tautas interešu paudēju. Taču tieši tas, ka starptautiskā sabiedrība Tautas fronti patiešām varētu atzīt par tautas interešu paudēju,[10] lai cik paradoksāli arī neliktos, toreizējā fāzē man likās bīstami.

Baltijas valstu starptautiski tiesiskās eksistences pamats bija Rietumvalstu konsekventā to okupācijas un aneksijas neatzīšanas politika. Tā bija stingra tiesiska doktrīna, kuras politiskais konteksts bija divu pasaules bloku – un abu superlielvalstu – ilgstošā ideoloģiskā pretniecība. Tomēr, kad Padomju Savienība sāka patiesi plaisāt un brukt, Rietumi nebūt nesteidzās šo procesu veicināt. Tie bija nobažījušies, ka brūkoša vai sadalījusies Padomju impērija varētu ieslīgt anarhijā, kas, ievērojot tās atompotenciālu, varētu destabilizēt pasauli un pat izraisīt atomkaru.

Arī pret Baltijas tautu nacionālajām kustībām Rietumiem bija divējādas izjūtas: no vienas puses, taisnības apziņa izraisīja pret tām simpātijas; no otras puses, tā kā Baltijas tautu nacionālās kustības objektīvi destabilizēja Padomju

[9] Atceros, ka 1990. gada aprīļa sākumā kopā ar diviem jaundibināmās Neatkarīgās komunistiskās partijas aktīvistiem apspriedām partijas programmas projektu.

[10] Nacionālās kustības starptautiskajās tiesībās noteiktos apstākļos var kļūt par tiesību subjektu.

Savienību, tie bažījās, ka šī kustība veicinās anarhistisku PSRS sabrukumu ar visām no tā izrietošajām konsekvencēm.

Tādēļ ļoti iespējams – ja Maskava tajā laikā, kad Tautas fronte to vēl vēlējās (tātad no 1988. gada rudens līdz apmēram 1989. gada vidum), būtu noslēgusi ar Latvijas PSR savienības līgumu, kas, apmierinot Tautas frontes prasības, garantētu tai plašu iekšēju autonomiju, Rietumi ar prieku uzskatītu to par tautas gribas izpausmi. Tad Rietumi ar mierīgu sirdsapziņu varētu atteikties no okupācijas un aneksijas neatzīšanas doktrīnas. Tas nozīmētu arī juridisku 1918. g. 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas bojāeju.

Protams, Latvija tad būtu ieguvusi autonomiju – par ko dažus gadus iepriekš vēl nebija iespējams pat sapņot. Taču līdz ar to tā būtu atteikusies no iespējas kaut kad nākotnē tomēr atgūt neatkarību, jo pat ja to vēlētos latviešu nācijas vairākums, jāšaubās, vai tas kādreiz varētu kļūt par visu iedzīvotāju vairākuma mērķi.

V

Jautājums par Tautas frontes nostāju neatkarības jautājumā kontroversi tika diskutēts seminārā Abrenē, Francijā[11], kas notika no 1989.gada 15. līdz 19.maijam. Tajā pirmo reizi padziļinātu diskusiju forumā sanāca plaša latviešu nacionālās kustības spektra pārstāvji gan no Latvijas, gan no trimdas – Latvijas Tautas frontes, Latvijas Nacionālās neatkarības kustības, Pasaules brīvo latviešu apvienības, kā arī Daugavas Vanagu un tikko jaundibināto pirmo politisko partiju (Latvijas Atdzimšanas partijas un Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas) pārstāvji.[12] Tur brīvā atmosfērā kopēji tika spriests par Latvijas neatkarības atgūšanas iespējām un ceļiem uz to.

Abrenes seminārā referēju par trim jautājumiem. Vispirms par valsts atjaunošanas koncepciju un tās priekšrocībām salīdzinājumā ar valsts jaundibināšanas koncepciju, par no tā izrietošām konsekvencēm pilsonības jautājumā, kā arī par Satversmi un tās noteikto parlamentārās demokrātijas iekārtu (dalībnieku vairums no Latvijas toreiz Satversmi vēl nebija lasījuši). Par Latvijas

---

[11] 80. gadu vidū trimdas latvieši iegādājas īpašumā senu pili Francijas rietumos, Luāras ielejā, kas kā Latviešu Tautas augstskola "Abrene" baltu valodnieka *Austra Graša* vadībā kalpoja kā tikšanās un konferenču vieta. *Austris Grasis* bija arī šīs tikšanās iniciators.

[12] Oficiālajā LTF delegācijā bija valdes locekļi *Pēteris Laķis, Jānis Freimanis* un *Jānis Rozenvalds*, citi LTF aktīvisti – *Arnolds Klotiņš, Valentīna Zeile, Jānis Mellēns* u.c., LNNK priekšsēdētājs *Eduards Berklavs*, PBLA priekšsēdis *Linards Lukss*, viņa vietnieks *Gunārs Meierovics*, valdes locekļi *Arturs Cipulis, Eduards Voitkūns, Imants Freimanis u.c.*, Daugavas Vanagu priekšsēdis *Jānis Frišvalds*, Latvijas Atdzimšanas partijas priekšsēdētājs *Juris Vidiņš*, Latvijas Sociāldemokrātiskas strādnieku partijas vadītājs *Valdis Šteins*, kurš vienlaikus bija arī LTF valdes loceklis; eksperti *Jānis Muchks, Jānis Peniķis, Jānis Ritenis, Egils Levits* u.c.

demokrātiskā perioda (1918.–1934. g.) politisko pieredzi izvērsti referēja profesors *Jānis Peniķis* (no ASV). Viņš mēģināja kliedēt aizspriedumus pret "partiju sistēmu", kas bija iesēti jau *Kārļa Ulmaņa* autoritārajā periodā.

Zināmu spriedzi Abrenes seminārā izraisīja tas, ka, kamēr sanāksmes dalībnieku vairums sprieda par neatkarīgas valsts atjaunošanas praktiskajiem jautājumiem, oficiālā LTF delegācija konsekventi atteicās runāt par neatkarību, neejot tālāk par "suverenitāti", kas padomju diskusiju kontekstā apzīmēja autonomiju PSRS valstiskuma ietvaros.[13] Vairāki prominenti sanāksmes dalībnieki LTF oficiālajā delegācijā bija vīlušies.

Man nebija principiālu iebildumu pret LTF atturību neatkarības jautājumā, jo, kā jau minēju, redzēju LTF tābrīža specifisko funkciju visas latviešu nacionālās kustības ietvaros. Tāpat situāciju vērtēja, piemēram, arī sanāksmes dalībnieks *Jānis Ritenis*. Taču man tomēr likās svarīgi, lai LTF apzinātos, ka tā ar savu divdomīgo nostāju var apdraudēt nākotnes neatkarības iespējas.

Šīs briesmas bija iespējams viegli novērst, dodot pietiekoši skaidru signālu Rietumiem. Tādēļ mē?ināju izvirzīt domu: ja LTF tomēr pagaidām atsakās runāt par neatkarību, tad tomēr nepieciešama atruna, ka tāda nostāja nenozīmē atteikšanos no šī mērķa nākotnē. Piedāvāju arī vairākas iespējas, kā šo atrunu noformēt – vai nu kā atsevišķu dokumentu, vai arī kā LTF vadības lietotu politisku "standartformulu".

Tobrīd man gan nelikās, ka šī doma LTF oficiālajā delegācijā gūst rezonansi. Tomēr, kā vēlāk izrādījās, Abrenes seminārā izdarītais spiediens bija varbūt "pēdējais pagrūdiens"[14], lai LTF valde pieņemtu 1989. g. 31. maija aicinājumu. Tas bija diplomātiski formulēts dokuments, kurā LTF tikai "aicina diskutēt par neatkarību". Taču kā signāls Rietumiem – turpināt aneksijas neatzīšanas politiku un nesteigties ar kontaktu uzņemšanu ar Latvijas PSR institūcijām – tas bija pietiekams.

1989. g. 31. maija aicinājums iezīmēja LTF nostāšanos uz neatkarības ceļa. Turpmākās cīņas gāja par to, vai nākotnes neatkarīgā Latvija būs atjaunotā 1918. gada 18. novembra Latvija, vai arī tā būs no PSRS atdalījusies reformēta Latvijas PSR.

VI

1989. gadā un 1990. gada sākumā politiskais spriegums Baltijas valstīs pastāvīgi pieauga. Igaunija un Lietuva skaidri uzņēma kursu uz valstisko neatkarību. Attīstība Latvijā bija sarežģītāka. Atklāti izveidojās divas savstarpēji saistītas politisku konfliktu līnijas.

Pirmā konflikta līnija izveidojās starp Latvijas PSR vadību un PSRS centrālo varu.

[13] Skat. arī: **Jānis Ritenis.** *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu*. Rīga, 1999, 56.–59. lpp.

[14] Skat. **Jānis Freimanis, Jānis Rozenvalds, Arnolds Klotiņš.** "31. maija aicinājums – neatkarības aicinājuma priekšvēsture". Grām.: *Latvijas Tautas fronte*, 88.–89. lpp.

Latvijas PSR Augstākā Padome, kas 1985. gadā vēlēšanu inscenējumā bija "ievēlēta" kā politisko statistu sapulce, 1989. gadā "atmodās" un, tautas revolucionārās kustības spiesta, neapmierinoties tikai ar Maskavas norādīto lēmumu izpildi, sāka patstāvīgi nodarboties ar likumdošanu. Arī Latvijas PSR Ministru Padome, kuru kopš 1988. g. 6. oktobra vadīja reformkomunists *Vilnis Edvīns Bresis,* un tai pakļautā valsts pārvalde ieguva arvien lielāku "brīvtelpu" autonomai rīcībai atbilstoši Augstākās Padomes jaunajam kursam. Latvijas PSR varas orgāni kopš 1989. gada vairs nebija uzskatāmi tikai par Maskavas bezierunu pakalpiņiem Latvijas teritorijā, tiem bija sava – vāja un nenoteikta, bet tomēr jau autonoma – politiska griba.[15]

Patstāvīgās, ar Maskavu vairs nesaskaņotās likumdošanas kulminācijas punkti bija Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. g. 28. jūlija Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti un 1990. g. 15. februāra Deklarācija par Latvijas valstisko neatkarību. Abas deklarācijas un starplaikā pieņemtie Latvijas PSR Konstitūcijas grozījumi faktiski radīja likumdošanas bāzi Latvijas PSR autonomijai vairāk vai mazāk ciešā PSR Savienībā.[16] Par "īstu" neatkarību tomēr te nebija runas.

Latvijas PSR vietējās vadības "atraisīšanās" un piekāpīgā attieksme pret pieaugošo latviešu nacionālo kustība radīja neapmierinātību PSRS centrālajā valsts vadībā. Neapmierināti bija ne vien PSRS vadības reakcionārais spārns, bet arī PSRS Valsts prezidents *Gorbačovs,* kuram vara arvien vairāk slīdēja ārā no rokām. PSRS vadības reakcionārās aprindas labi apzinājās deleģitimējošo un tādēļ visai padomju sistēmai graujošo ietekmi, ko radīja nesodīta demokratizācijas procesa attīstība Baltijas valstīs. Kopš 1989. g. 26. augusta, PSKP CK Politbiroja paziņojuma sakarā par Baltijas valstu Tautas frontu organizēto "Baltijas ceļu", virs Baltijas valstīm pastāvīgi karājās "Damokla zobens" – nacionālās kustības vardarbīga likvidācija.

VII

Otrā konflikta līnija bija latviešu nacionālās kustības, arī tās organizētā kodola – Latvijas Tautas frontes – iekšienē.

Latvijas Tautas fronte apvienoja dažādas politiskas orientācijas cilvēkus, kas nāca no dažādām sociāli politiskām grupām.

---

[15] Par nekrievu nomenklatūras politisko funkciju padomju režīmā skat. tuvāk: **Egil Levits.** "National Elites and their Political Function within the Soviet System: The Latvian Elite" (Nacionālās elites un to politiskā funkcija padomju sistēmā: Latviešu elite) In: *Regional Identity under Soviet Rule: The Case of Baltic States*. Ed. by Dietrich A. Loeber, V.Stanley Vardys, Laurence P.A.Kitching. Hackettstown, N.J., 1990, p. 53.

[16] Par tiesību reformām Latvijas PSR "autonomizācijas" etapā (1988–1990) skat. tuvāk: **Tālavs Jundzis.** "Tiesību reforma un to loma Latvijas neatkarības atjaunošanā". *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1995, nr. 1, 125.–142. lpp; nr.2, 132.–152. lpp.

Vairums bija līdz šim apolitiski cilvēki, bezpartijiskie, kuri bija pielāgojušies pastāvošajiem apstākļiem, bet kurus tagad aizrāva nacionālās atmodas process. Ievērojama daļa bija PSKP biedri[17] vai tikko no tās izstājušies sīkkomunisti – ierindas partijas biedri, kuri padomju režīmā savu piederību PSKP (un līdz ar to savu objektīvo pakļautību partijas disciplīnai un līdzdalību tās politikas realizācijā) bija akceptējuši kā sava sociālā stāvokļa un profesionālās karjeras nepieciešamu sastāvdaļu.

Latvijas Tautas fronte kopš 1989. gada pavasara, kad tā ar labiem panākumiem piedalījās 1989. g. 26. marta (pusbrīvajās) PSRS tautas deputātu vēlēšanās, bija sākusi savu "maršu caur padomju institūcijām". Tā guva pozitīvus rezultātus arī pusbrīvajās 1989. g. 10. decembra vietējo padomju vēlēšanās. Kopš 1989. g. 28. decembra LTF bija pārstāvēta arī Latvijas PSR valdībā – tās pārstāvis *Arnis Kalniņš* (tolaik PSKP biedrs) tika iecelts par Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieku.[18]

Taču vienlaikus šis "marss cauri institūcijām" uzlika LTF pienākumu atturēties no pārliekas radikalitātes gan stratēģisko (tāl-)mērķu definēšanā, gan ikdienas politiskajā taktikā.

Tomēr kopš 2. kongresa 1989. g. 7. un 8. oktobrī Tautas fronte jau nepārprotami bija uzņēmusi kursu uz neatkarību, atmetot "suverenitātes" ideju PSRS sastāvā. Taču līdz pat 1990. gada pavasarim LTF nebija viennozīmīgi izšķīrusies, vai tā būs atjaunota 1918. g. 18. novembra Latvija vai no PSRS atdalījusies reformēta Latvijas PSR.

Turpretim "radikāļi", jau sākot ar 1988. gada beigām, skaidri un bez aplinkiem iestājās par 1918. g. 18. novembra Latvijas valsts atjaunošanu. Viņi īpaši akcentēja latviešu līdzšinējo nacionālo apspiestību un iestājās par nācijas atdzimšanu. Daudzi "radikāļi" darbojās Tautas frontē, tomēr lielai daļai to politiskās darbības smaguma punkts atradās ārpus tās ietvariem – Latvijas Nacionālās neatkarības kustībā un citās sākotnēji "neformālās" organizācijās.

Radikālie spēki uzskatīja, ka iesaistīšanās cīņās par varu padomju valsts aparātā drīzāk novedīs pie tā, ka latviešu nacionālā kustība tiks neitralizēta un integrēta padomju režīmā. Tādā veidā grīļojošais padomju režīms tiktu

---

17 1989. gada vidū LTF biedru skaitā bija apmēram 20 % PSKP biedru (**Ļubova Zīle**. "Komunistiskās partijas krīze un šķelšanās 1989. gadā". Grām.: *Latvijas Valsts atjaunošana. 1986–1993*. Rīga, 1998, 193. lpp.). Uz LTF 2. kongresu 1989. gada oktobrī Latvijas Tautas frontes biedru vidū bija 11 % PSKP biedru (**Dzintra Pededze**. "Cik bagāti esam?" *Atmoda*, 1989. g. 7. okt.). LTF vadības orgānos – Domē un valdē – šī grupa tobrīd sastādīja vairākumu.

18 Atšķirībā no *Edgara Savisāra* Igaunijā un *Kazimiras Prunskienes* Lietuvā, kuri arī 1989. gada beigās tika iecelti par Igaunijas PSR resp. Lietuvas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekiem, – *Arnis Kalniņš* tomēr nekādu politisku svaru reformkomunistu valdībā neieguva.

stabilizēts, bet latviešu nacionālas kustības mērķis – neatkarīga Latvija – kļūtu nerealizējams un arī morāli "aptraipīts".

Kopš 1989. gada sākuma radikālie spēki organizēja Pilsoņu kustību, kura pretendēja būt par Latvijas Republikas pilsoņu interešu pārstāvniecību ar alternatīvas valsts varas iezīmēm.

Politiskajām domstarpībām starp abiem latviešu nacionālās kustības spārniem bija arī sava sociāla dimensija. Kamēr Tautas frontē ieplūdušie sīkkomunisti, integrējoties latviešu nacionālajā kustībā, tādējādi cerēja paglābt savu sasniegto sociālo stāvokli arī pēcpadomju ēras Latvijā (kuras tuvošanās apķērīgākajiem jau bija nojaušama), tikmēr radikālie spēki uz latviešu padomju elites pārsakņošanās centieniem raudzījās ar neuzticību.

1989. gada beigās pretrunas starp abiem latviešu nacionālas kustības grupējumiem – mēreno, ko reprezentēja LTF mērenais vairākums, un radikālo, ko reprezentēja LTF radikālais mazākums, LNNK un Pilsoņu komitejas, – saasinājās. To simboliski iezīmēja radikālā mazākuma aiziešana no LTF 2. kongresa 1989. g. 7. oktobrī.

VIII

1990. gada sākumā latviešu nacionālās kustības uzmanības degpunktā izvirzījās jautājums par Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanām, kas tika noliktas uz 18.martu.

Bija skaidrs, ka Komunistiskā partija šīs vēlēšanas mutuļojošās revolūcijas apstākļos vairs nevarēs organizēt kā līdzšinējo pierasto vēlēšanu farsu. Taču tikpat skaidrs bija arī tas, ka tās vēl nebūs brīvas Latvijas parlamenta vēlēšanas Rietumu demokrātijas un Satversmes izpratnē.

Galvenās problēmas, kādēļ šīs vēlēšanas nevarētu uzskatīt par brīvām un demokrātiskām Latvijas parlamenta vēlēšanām, bija sekojošās:

1) tajās piedalās gan Latvijas Republikas, gan PSRS pilsoņi, lai gan pirms tam demokrātiskā veidā nav tikusi pausta Latvijas pilsoņu griba piešķirt arī Latvijā dzīvojošajiem PSRS pilsoņiem vēlēšanu tiesības;
2) vēlēšanās okupētajā zemē piedalās okupācijas armijai piederīgie;
3) kandidātu izvirzīšanas procedūra neatbilst demokrātisku vēlēšanu kritērijiem: priekšvēlēšanu sapulces var tikt manipulētas tā, ka neērtu kandidātu izvirzīšanu var bloķēt;
4) vēlēšanu aģitācijas priekšnoteikumi, it sevišķi valsts televīzijā, nenodrošina visu politisko spēku vienlīdzību.

Savukārt citi brīvu vēlēšanu noteikumi bija nodrošināti. Pie tiem piederēja divi galvenie brīvu vēlēšanu priekšnoteikumi:

1) brīva politisko spēku konkurence, t.i., uz vienu vietu var tikt izvirzīti vairāki konkurējošu politisko spēku kandidāti (ar iepriekš minēto ierobežojumu attiecībā uz manipulācijas iespējām priekšvēlēšanu sapulcēs);
2) korekta balsu skaitīšana, kurā piedalās visu politisko spēku deleģētie vēlēšanu palīgi.

Galvenais risks bija saistīts ar PSRS pilsoņu un okupācijas armijas piedalīšanos, kas kopā sastādīja ievērojamu vēlētāju daļu. Starp viņiem neatkarīgas Latvijas piekritēju procents bija daudz mazāks nekā Latvijas pilsoņu un īpaši latviešu vidū.

Latvijas Tautas fronte, balstoties uz saviem panākumiem 1989. gada PSRS Tautas Deputātu Kongresa un vietējo padomju vēlēšanās, mērķtiecīgi gatavojās iet pa "parlamentāro ceļu". Tas nozīmēja aktīvi piedalīties vēlēšanās un iegūt Augstākajā Padomē vairākumu, vislabāk jau 2/3 vairākumu, un tad izmantot šo Latvijas PSR augstāko varas institūciju kā instrumentu, lai virzītos pretim valsts neatkarībai.

Radikālie spēki bija skeptiskāki. 1990. gada sākumā daļā radikālo spēku, it sevišķi Pilsoņu komitejās, brieda doma boikotēt gaidāmās Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanas.

Šo spēku neuzticību vēl vairoja vidējās un augstākās latviešu komunistiskās nomenklatūras grupas mēģinājums pēdējā brīdī, 1990. gada pavasarī, izmantojot vēlēšanas, pieslieties latviešu nacionālajai kustībai, lai saglabātu savas vadošās pozīcijas un politisko identitāti. Šis grupējums, piesaistot arī dažu tautā populāru mākslinieku, nāca klajā ar savu vēlēšanu platformu "Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku".[19]

Taču šī ambiciozā grupējuma integrācija Tautas frontei būtu maksājusi pārāk dārgi. Tādēļ Tautas fronte no tā norobežojās.[20] Negūdams tās atbalstu, šis grupējums uz vēlēšanām izplēnēja.

IX

Lai Latvijas PSR Augstākā Padome varētu pieņemt izšķirošus lēmumus, saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūciju bija nepieciešams 2/3 balsu vairākums. Ievērojot to, ka vēlēšanās piedalīsies kā Latvijas, tā PSRS pilsoņi (okupācijas armijai piederīgos ieskaitot), sasniegt 2/3 vairākumu bija grūts uzdevums, un rezultāts nebija drošs.

Tādēļ vēlēšanu boikots, arī ja tajā piedalītos tikai neliels procents latviešu nacionālās kustības atbalstītāju, varēja apdraudēt visa pasākuma – "Augstākās Padomes ieņemšanas" – realizāciju.

Tāpēc bija ļoti svarīgi, ka LNNK vairākums 1990. gada februāra sākumā pēc ilgstošām iekšējām debatēm tomēr izšķīrās pret boikotu un par aktīvu piedalīšanos šajās vēlēšanās.[21] Mazākums joprojām bija noskaņots skeptiski.

---

[19] To parakstīja, piemēram, vadošie reformkomunistu ideologi *Ivars Ķezbers* un *Anatolijs Gorbunovs*, LPSR Ministru prezidents *Vilnis Edvīns Bresis*, ekonomikas ministrs *Jānis Āboltiņš*, Latvijas Lauksaimnieku savienības priekšsēdētājs *Alberts Kauls*, "Lauku Avīzes" redaktors *Voldemārs Krustiņš* u.c.

[20] Skat. arī: **Dainis Īvāns**. *Gadījuma karakalps*, 263.–265. lpp.

[21] Skat. LNNK Padomes valdes 1990. gada 2. februāra Aicinājumu piedalīties Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanās. Grām.: *Tauta, Zeme, Valsts. Latvijas Nacionālās*

Izprotot radikālo spēku bažas, kas saistītas ar vēlēšanām, – gan sakarā ar ierobežoto vēlēšanu brīvību, gan sakarā ar reformkomunistu tieksmi iespiesties latviešu nacionālās kustības vadošās pozīcijās – es tomēr uzskatīju, ka galamērķa – valsts neatkarības atjaunošanas – sasniegšana tiktu krietni atvieglināta, ja šajā procesā varētu iesaistīt arī okupācijas augstāko pašpārvaldes orgānu – Latvijas PSR Augstāko Padomi.

Priekšnosacījums tam bija skaidrs tiesisks ietvars, kas nepieļauj Latvijas pilsoņu līdzdalību okupācijas pašpārvaldes vēlēšanās uzskatīt par samierināšanos ar okupāciju un galamērķa reducēšanu līdz autonomijai PSRS sastāvā. Domāju, ka šādu tiesisku ietvaru bija iespējams uzstādīt un ņemt to par pamatu progresīvo spēku vēlēšanu platformai.

Tāpēc tajā laikā mēģināju pamatot šo pozīciju radikālo spēku pārstāvjiem, it sevišķi Pilsoņu komiteju aktīvistiem, kā arī LTF un LNNK vadībai. 1990. gada februāra sākumā toreizējā Latvijas vadības grupas – t.s. "sešnieka"[22] – loceklis *Jānis Dinevičs* lūdza mani to formulēt arī plašākai auditorijai.

Sagatavoju šādu pozīciju vispirms kā internu dokumentu LTF vadībai, bet nedaudz vienkāršotā formā – arī kā rakstu *Latvijas tiesiskais statuss un 18. marta vēlēšanas*. Tas tika publicēts "Literatūrā un Mākslā" 1990. g. 24. februārī.

X

Šī pozīcija sastāvēja no sekojošas juridisku un politisku secinājumu ķēdes:[23]

1. Latvija 1940. gadā tika iekļautas PSRS sastāvā pretrunā ar starptautisko tiesību normām. Līdz ar to Latvijas aneksija no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā.

2. Arī pēc aneksijas Latvijas Republika no starptautisko tiesību viedokļa turpina eksistēt. To nodrošina Rietumvalstu uzturētā aneksijas neatzīšanas doktrīna. Tomēr, tā kā Latvijas Republikai nav savas suverēnās valsts varas, tad tā nav rīcībspējīga.

3. Latvijas PSR ir prettiesisks PSRS veidojums citas neatkarīgas valsts – Latvijas Republikas – teritorijā. Tādēļ Latvijas PSR nevar pilnvērtīgi iesaistīties starptautiskajā apritē nedz kā Latvijas Republikas suverēnās valsts varas pārstāve, nedz arī kaut vai kā relatīvi autonoma PSRS sastāvdaļa.

4. Kopš 1989. g. 26. jūlija Latvijas PSR Suverenitātes deklarācijas pieņemšanas, ar kuru Latvijas PSR, neizstājoties no PSRS sastāva, pasludināja savas likumdošanas prioritāti pār PSRS likumdošanu, PSRS iekšienē pastāv konstitucionāls konflikts starp PSRS centrālo varu un tās Latvijas PSR.

---

neatkarības kustība dokumentos. Sastādītājs – Elmārs Pelkauss. Rīga, 1995, 50.–51. lpp.

[22] Grupā ietilpa *Dainis Īvāns, Ivars Godmanis, Jānis Škapars, Jānis Dinevičs, Sandra Kalniete, Jānis Kinna*.

[23] Šo tēžu izvērstu izklāstu skat.: **Egils Levits**. "Latvijas tiesiskais statuss un 18. marta vēlēšanas". *Literatūra un Māksla*, 1990, 24. febr.

5. Izrauties kā no starptautiskās izolācijas, tā no iekšējā konstitucionālā konflikta ar PSRS centrālo vadību Latvijas PSR kā valsts varas institūciju kopums var vienīgi tad, ja tā nostājas uz neatkarīgās, 1918. g. 18. novembra Latvijas Republikas tiesiskās platformas, kļūstot par šīs valsts suverēno valsts varu.

6. Kamēr Latvijas PSR Augstākā Padome, kas saskaņā ar PSRS un LPSR konstitucionālajiem noteikumiem ir augstākais valsts varas nesējs tās pārvaldītajā teritorijā, nenostājas uz 1918. g. 18. novembra Latvijas Republikas tiesiskās platformas, tikmēr tā nav tiesīga kaut kādā veidā saistīt neatkarīgo Latvijas valsti. Tā nevar nedz leģitimēt okupāciju, nedz slēgt ar PSRS tai saistošu Savienības līgumu, nedz grozīt tās robežas vai likvidēt vai grozīt tās pilsonību. Līdz ar to bažas, ka piedalīšanās Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanās varētu kavēt neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu, nav pamatotas.

7. Tomēr Latvijas iedzīvotājiem nevarēja būt vienaldzīgi, kādu politiku ved Augstākā Padome, kas, kaut prettiesiski, realizē valsts varu Latvijas teritorijā. Ja šis varas orgāns nonāktu neatkarības piekritēju rokās, tad tas kā *nepilnvarots lietvedis (negotiorum gestor)* uz laiku varētu darboties 1918. g. 18. novembra Latvijas Republikas interesēs, atjaunojot tās suverēno un efektīvo valsts varu, līdz to pārņemtu atjaunotās Latvijas valsts demokrātiski pilnībā leģitimētas institūcijas.

Šī tiesiskā pozīcija ļāva saskaņot Latvijas valsts atjaunošanas koncepciju ar politiskās iespējas izmantošanu, "pārņemt varu" pusbrīvajās LPSR Augstākās Padomes vēlēšanās. Vienlaicīgi tā nodrošināja arī pret neveiksmi, pamatojot, ka Augstākā Padome nevar veikt nekādus soļus, kas būtu pretrunā ar virzību uz Latvijas Republikas atjaunošanu.

XI

Šajā 1990. g. februārī sastādītās koncepcijas beigu daļā mēģināju iezīmēt arī jaunievēlētās Augstākās Padomes (protams, pieņemot, ka progresīvie deputāti tur iegūs vairākumu) turpmāko politiskās rīcības programmu, kas būtu balstīta uz iepriekš minētajiem juridiskajiem secinājumiem.

Kā pirmo ierosināju Augstākajai Padomei[24] *"pieņemt "Deklarāciju par Latvijas starptautiski tiesisko stāvokli", kurā tā konstatē, ka Latvijas Republika joprojām eksistē kā starptautisko tiesību subjekts, ka Latvija līdz ar to nav leģitīma PSRS sastāvdaļa un ka Augstākā Padome centīsies panākt starptautiski tiesiski leģitīma stāvokļa radīšanu Latvijas teritorijā, atjaunojot tur suverēno, no PSRS formāli un faktiski neatkarīgu Latvijas Republikas valsts varu.*

Ar šādu Deklarāciju tiktu darīts zināms Maskavai, ka tā ar savu likumdošanu (piemēram, pieņemot ierobežojošu likumu par izstāšanās procedūru no PSRS) Latvijas neatkarības atjaunošanu nevar formāli aizkavēt. Otrkārt,

[24] Šajā nodaļā kursīvā iezīmēti citāti no koncepcijas publicētā varianta: **Egils Levits.** "Latvijas tiesiskais statuss un 18. marta vēlēšanas." *Literatūra un Māksla*, 1990, 24. febr.

tas būtu signāls Rietumiem turpināt aneksijas neatzīšanas politiku un sagatavoties uz neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošanu. Šāda Deklarācija būtu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas pieteikums."

Formāla Neatkarības deklarācija man tajā brīdī vēl likās *"pāragra, jo, kamēr jaunā Latvijas valdība nav pārņēmusi politisko varu valstī un nav noregulējušās attiecības ar PSRS, tā varētu būt tukšs šāviens gaisā bez praktiskām sekām. (..) Arī Rietumvalstis jauno valdību droši vien tūlīt vēl neatzīs, bet nogaidīs, vai tā būs pietiekoši stabila".*

Par galveno uzdevumu tūlīt pēc jaunās Augstākās Padomes sanākšanas es uzskatīju *"sastādīt politisku valdību (un nevis, kā līdz šim, izveidot valdību kā birokrātisku iestādi), kurā ietilptu arī politiskie līderi. (..) Jaunajiem valsts varas orgāniem būtu jārealizē sava neatkarīga politika, izveidojot demokrātiskas tiesiskas valsts struktūras un izvedot saimnieciskas reformas. Jaunajai valdībai un Augstākajai Padomei būtu tātad tūlīt jau de facto jāsāk darboties kā neatkarīgas valsts valdībai un parlamentam".*

Tā kā juridiskajam jēdzienam "suverēnā valsts vara" ir divi elementi – tiesiski deklaratīvais un faktiskais –, man ļoti svarīgi likās uzsvērt faktiskās varas pārņemšanas un savas neatkarīgas, uz valsts demokratizāciju vērstas efektīvas politikas nepieciešamību.

Tādēļ bija vajadzīga stingra, mērķtiecīga, politiska valdība, kurā ieietu LTF un LNNK vadītāji, nevis politiski bālasinīgi *Breša* padomju valdības "aparatčiki".

Šai politiski spēcīgajai valdībai būtu jāpārņem pārvaldes aparāts, atbrīvojoties no padomju ierēdniecības, vismaz no tās nelojālākās, kolaborācijā sakompromitētākās daļas. To vietā pārvaldes sistēmā vajadzēja ieplūst pārliecinātiem neatkarīgas un demokrātiskas valsts piekritējiem. Protams, tas nenāktos viegli. Tādēļ biju iedomājies šo faktisko pārvaldes pārņemšanu kā *"kontrolētu revolucionāru procesu"* pēc vairāku Austrumeiropas valstu parauga. Pie iestādēm īslaicīgi tiktu izveidotas *"pilsoņu līdzdalības komisijas"*, kuras uzraudzītu katras nozīmīgākās iestādes transformācijas gaitu. Te pozitīvu lomu varētu spēlēt pastāvošās pilsoņu komitejas, LTF un LNNK vietējās nodaļas. Saprotamu iemeslu dēļ šī koncepcijas daļa tās publicētajā variantā neparādās.

"Īsto" Neatkarības deklarāciju es toreiz redzēju kā faktiskās neatkarības juridisko noslēgumu, kad progresīvā LTF/LNNK valdība un Augstākās Padomes vairākums būs praksē pierādījuši savu varasspēju un realizējuši svarīgākās demokrātiskas reformas. Tas varētu notikt *"pēc dažu mēnešu vai drīzāk vienu vai divus gadus ilgstoša pārejas posma".*

Šāda taktika, manuprāt, ļautu izvairīties no pārmērīgas juridiskas konfrontācijas ar Maskavu un mazcerīgiem centieniem panākt jaunās valdības formālu atzīšanu Rietumos. Tā vietā vairāk spēka atliktu posttotalitārā režīma drupu novākšanai un demokrātiskas valsts "būvvietas" sagatavošanai, ar šādu mērķtiecīgu un enerģisku rīcību iegūstot respektu kā Latvijā, tā arī Maskavā un Rietumos.

XII

Pirms koncepcijas publicēšanas liku to priekšā LTF vadības "sešniekam".[25] Sīkāk izdiskutējām vispirms juridiskos punktus, kas veidoja šīs pozīcijas tiesisko ietvaru. Tas bija nepieciešams vēl tādēļ, ka tie LTF vadībai būtu jālieto arī kā argumenti vēlēšanu kampaņā – gan pret LTF "sārto" spārnu, kuram bija "dabiska" nepatika pret 18. novembra Latviju, gan pret konsekventi radikālo uzskatu pārstāvjiem, kuri piedalīšanos LPSR Augstākās Padomes vēlēšanās uzskatīja par okupācijas leģitimāciju. Taču par priekšā likto LTF politiskās platformas juridisko ietvaru domstarpību nebija.

Saturiskas debates neizraisīja arī piedāvātā *Deklarācijas par Latvijas starptautiski tiesisko stāvokli* koncepcija.

Toties nopietnas pārdomas izraisīja priekšlikuma "radikālākā" daļa – politiskas valdības izveidošana ar LTF un LNNK vadītāju piedalīšanos. Teicu, ka "sešnieka" locekļiem kā LTF reālajai vadības grupai būtu jābūt gataviem pārņemt ministru posteņus jaunajā valdībā. Pieaicināt vajadzētu arī LNNK vadību (tikai kā piemērus konkrēti minēju *Andreju Krastiņu* un *Aleksandru Kiršteinu*). No reakcijas likās, ka klātesošie LTF līderi vēl nebija par to nopietni domājuši. Kad turpināju, ka valdībā varētu palikt tikai viens vai divi reformkomunisti "dekorācijai", pirmo reizi dzirdēju vēlāk tik populāro nopūtu, ka "mums jau trūkst speciālistu". Nedaudz pozitīvāk pret domu par politiski spēcīgās valdības modeli – kam bija ne tikai politiski praktiska, bet arī juridiska dimensija – izturējās tikai *Jānis Škapars*, daļēji arī *Jānis Kinna,* toties visai skeptisks man likās *Ivars Godmanis*.

Politiskās valdības koncepcija, kas atbilda demokrātiskās iekārtas loģikai, Latvijā toreiz vēl bija sveša. Padomju sistēmā valdība – Ministru Padome – faktiski bija augstākā pārvaldes iestāde ar ļoti ierobežotu politisku ietekmi. Politiskās "valdības" funkcijas pildīja PSKP CK Politbirojs, bet Latvijā – LKP CK Birojs. Šī sistēma vairs nefunkcionēja, bet plaukstošās demokrātijas apstākļos toreiz zēla visai naivs priekšstats par parlamentāro demokrātiju – ka tikai parlaments nodarbojas ar politiku un pieņem visus svarīgos lēmumus (tātad ir varas centrs valstī), bet valdība, kurā ir pārstāvēti "speciālisti", ar pārvaldes iestāžu palīdzību tos tikai precīzi realizē (līdz ar to tai ir tikai pakārtota nozīme). Pie tam pat progresīvi domājošajā sabiedrības daļā bieži netika ņemts vērā apstāklis, ka padomju "speciālista" prasmei ir ļoti maz kā kopēja ar demokrātiskas un tiesiskas valsts pārvaldes darbinieka prasmi.

Koncepcijas publikācijai bija zināma nozīme politiskajā argumentācijā, tā palīdzēja atrast līdzsvaru starp pareizo juridisko pamatu un aktuālo politisko iespēju izmantošanu. Publicētajā variantā apzināti saglabāju arī ideju par politiski spēcīgu valdību, kaut gan tā iepriekš nebija guvusi LTF vadības "sešnieka" atbalstu.

---

[25] Ja nemaldos, tad apspriedē toreiz nepiedalījās *Sandra Kalniete*, bet klāt nāca *Pēteris Laķis*.

Nākamajos mēnešos šajā priekšvēlēšanu koncepcijā ietvertais valsts atjaunošanas juridiskais pamats tika attīstīts tālāk 4. maija Neatkarības atjaunošanas deklarācijā, bet piedāvātais politiskās rīcības modelis ironiskā kārtā tika realizēts tieši otrādā secībā: vispirms tika deklarēta neatkarības atjaunošana, un tikai pēc tam tika iesākts lēns reālās varas pārņemšanas un vēl lēnāks pārvaldes transformācijas process, bet 1990. g. 7. maijā sastādītā *Ivara Godmaņa* valdība bija kompromiss starp ideju par spēcīgu politisku valdību un reformkomunistiski bālu "speciālistu" valdību.[26]

XIII

1990. g. 11. martā jaunievēlētā Lietuvas Augstākā Padome pasludināja (bezierunu) neatkarību uz valsts atjaunošanas koncepcijas bāzes. Lietuvas drosmīgais izgājiens nostādīja Latviju jaunā situācijā. Lietuvas valsts atjaunošanas dokumentus saņēmu savā institūtā jau nākamās dienas rītā. Vēl tajā pašā dienā sagatavoju to juridisko un politisko analīzi, jo man kā ekspertam bija jāuzstājas vācu televīzijā.

Tūlīt pēc tam devos uz Rīgu, lai būtu klāt paredzamajos vēsturiskajos notikumos. Toreiz biju iedomājies, ka Augstākā Padome sanāks drīz pēc 18. marta vēlēšanām.

Pirmsvēlēšanu dienas pavadīju galvenokārt Latvijas Tautas frontes mītnē Vecpilsētas ielā. Tur valdīja drudžaini darbīga atmosfēra. Piedalījos dažādās sēdēs, palīdzēju formulēt dokumentus, tos tulkot, skaidrot situāciju ārzemju žurnālistiem.

Pēc kādas valdes sēdes *Dainis Īvāns* lūdza mani sagatavot Deklarācijas metu, kas Augstākajai Padomei pašā sākumā būtu jāpieņem. Bez tam man vajadzētu sastādīt arī galveno likumu un citu dokumentu sarakstu, pie kā jaunievēlētajiem deputātiem tūlīt būtu jāsāk strādāt. Saruna bija saraustīta, jo kabinetā nāca un gāja cilvēki. Protams, tajās dienās viss riņķoja ap svētdien, 18. martā, gaidāmajām vēlēšanām. Nemaz necentos konkretizēt juridiskās detaļas, jo tās nebija Daiņa rūpes, bet abi vadījāmies pēc tā, ka Deklarācijai jābalstās uz tiesiskajiem pamatiem, kas bija iezīmēti jau februāra koncepcijā, bet jāņem vērā pēdējā attīstība Lietuvā.

Nākamajās dienās pa vakariem strādāju pie Deklarācijas koncepcijas, vispirms sastādot jautājumu sarakstu, kuri Deklarācijā būtu jāregulē. Tajā laikā dzīvoju pie *Elmāra Vēbera*, un "vētījām" idejas pārrunās pie brokastu galda. Juridiskos jautājumus visvairāk pārrunāju ar juristu *Tālavu Jundzi*, ar kuru tajās dienās daudz tikos. Viņš bija LTF kandidāts, tika arī ievēlēts, bet vienlaikus darbojās arī Pilsoņu komitejā. *Tālavam Jundzim* bija daudz ideju par nākotnē īstenojamām tiesību reformām. Un jāreformē bija viss. Jautājums bija vienīgi – kad un kādā secībā.

---

[26] Sal. arī: **Jānis Ritenis**. *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu*, 105. lpp.

XIV

Šajās pāris dienās pirms un pēc vēlēšanām sagatavoju Augstākās Padomes Deklarācijas pirmo koncepciju, kurā bija uzrādīti un komentēti regulējamie jautājumi.

20. martā jau bija pilnīgi skaidrs, ka Tautas fronte vēlēšanās ir ieguvusi vairākumu, taču nebija skaidrs, vai tā iegūs arī 2/3 vairākumu. Daudzos apgabalos vēl bija jānotiek vēlēšanu otrajai kārtai. Pēc valdes sēdes, kurā tika izvērtēti līdzšinējie rezultāti un kurā īsi ziņoju par koncepcijas galvenajiem punktiem, *Dainis Īvāns* lūdza mani to prezentēt, kā arī izteikt savas domas par Augstākās Padomes turpmākā darba virzieniem jaunievēlēto LTF deputātu pirmajā sapulcē, kas bija paredzēta nākamajā dienā, 21. martā.

20. marta vakarā vēl finalizēju koncepcijas metu un daudzos uzmetumus un pierakstītās idejas pārrakstīju tīrrakstā, lai izmantotu to kā savas uzstāšanās manuskriptu.[27] Situācija bija cerīga, bet ne droša – tādēļ raudzījos, lai piedāvātie risinājumi neprasītu 2/3 vairākumu, bet tos varētu pieņemt jau ar vienkāršu vairākumu. Tādēļ jo svarīgāka bija pamatnostādne, ka Augstākā Padome nostājas nevis uz LPSR Konstitūcijas grozījumu, bet gan uz 18. novembra Latvijas Republikas nepārtrauktības platformas, kas no starptautisko tiesību viedokļa ir prioritāra pār PSRS (Latvijas PSR) konstitucionālajām normām.

Šajā koncepcijā regulējamie jautājumi ir sagrupēti septiņos blokos[28]:

1) tiek atzīta starptautisko tiesību prioritāte pār valsts tiesību normām;
2) tiek atzīta no tā izrietoša konsekvence, ka 1918.gada 18.novembra Latvijas Republika turpina nepārtraukti eksistēt;
3) Latvijas valsts tiesību pamatu regulējums:
   a) tiek atzīts, ka 1922. gada Satversme joprojām ir *Latvijas konstitucionālā pamatnorma;*
   b) tiek atzīts, ka Satversmes 1.,2.,3. un 6. panti ir valsts *konstitucionālais pamats* (to saskaņā ar Satversmes 77. pantu var grozīt tikai Latvijas pilsoņu kopums tautas nobalsošanā);
   c) tiek atjaunota Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantu darbība (visa Satversme vēl nevar tikt atjaunota, jo nepastāv tur noteiktie valsts orgāni; to izveidei jānotiek pēc brīvām Saeimas vēlēšanām);
4) spēkā esošo tiesību normu pagaidu noregulējums: spēkā pagaidām paliek tikai tās LPSR (nevis PSRS) tiesību normas, kuras nav pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantiem;
5) valsts varas organizēšanas regulējumi:
   a) Augstākā Padome deklarē sevi par *pagaidu valsts varas augstāko nesēju Latvijā;*

---

27 1990. gada 20. marta Deklarācijas koncepcija ir ievietota šī krājuma III daļā.

28 Šis ir 1990. gada 20. marta Deklarācijas koncepcijas tēžveidīgs kopsavilkums. Koncepcijas pilnajā variantā tēzes ir izvērstāk formulētas un komentētas.

b) aicinājums starptautiskai sabiedrībai atzīt Augstāko Padomi par "faktisko" valsts varas nesēju Latvijā;
c) Augstākā Padome deklarē, ka tā savā darbībā ievēros atzītos cilvēktiesību pamatprincipus (1948. gada Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, 1966. gada Starptautiskos paktus, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju);
d) Augstākā Padome deklarē, ka tā jauno likumdošanu veidos, vadoties pēc demokrātiskas un tiesiskas valsts principiem (konstitucionālajās tiesībās, administratīvajās tiesībās u.c.);

6) pašierobežošanās klauzula: Augstākā Padome atzīst, ka tā nav ievēlēta atbilstoši brīvu un demokrātisku vēlēšanu prasībām, un tādēļ:
a) atzīst 1919. gada Pavalstniecības likuma nepārtrauktu spēkā esamību;
b) atzīst, ka tā nav tiesīga grozīt 1919. gada Pavalstniecības likumu un 1922. gada Satversmi;

7) Augstākā Padome deklarē, ka tās darbības mērķis ir tādu apstākļu nodrošināšana, lai varētu sarīkot brīvas un demokrātiskas Saeimas vēlēšanas saskaņā ar Satversmes 6. pantu.

XV

1990. g. 20. marta koncepcijā atpazīstams vairums 4. maija Deklarācijas punktu.[29] Tā balstās uz jau iepriekšējos rakstos un koncepcijās formulēto Latvijas valsts nepārtrauktās eksistences doktrīnu un satur loģisko juridisko secinājumu ķēdi, kas izriet no 1940. gada aneksijas prettiesiskuma (1.–3. punkti).

Operatīvie risinājumi attiecas uz jautājumu par padomju tiesību normu pagaidu piemērošanu, ciktāl tās nav pretrunā ar atjaunoto Latvijas valsts konstitucionālo pamatu (4. punkts), uz Augstākas Padomes konstituēšanu kā pagaidu augstākās valsts varas īstenotāju Latvijā un tās darbības pamatprincipiem (5.–7. punkti).

Tomēr šī koncepcija drīzāk ir nevis Deklarācijas projekts, bet gan iespējamā projekta komentāri. Īpaši izvērsti ir apskatīts jautājums par metodoloģiju, kā konstatēt pretrunu starp valsts konstitucionālo pamatu (t.i., Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantiem) un pagaidām tālāk piemērojamām Latvijas PSR tiesību normām. Tā kā saprātīga tiesību izpratne ir padomju jurisprudences vājais punkts, paredzēju, ka daudzi ierēdņi un tiesneši nespēs juridiski korekti konstatēt, kad konkrēti piemērojamā Latvijas PSR tiesību norma ir "pretrunā" ar augstā abstrakcijas līmenī formulēto valsts konstitucionālo pamatu, it sevišķi Satversmes 1. pantu.[30]

Salīdzinot 20. marta koncepciju ar vēlākiem Deklarācijas variantiem un tās galīgo formulējumu, var atzīmēt sekojošas principiālas atšķirības.

---

[29] Deklarācijas juridiskā analīze dota rakstā: **Egils Levits.** "1990. gada 4. maija Neatkarības atjaunošanas deklarācija Latvijas tiesību sistēmā" (šā krājuma I daļā).

[30] Tagad diemžēl vairs nevaru rekonstruēt, vai koncepcijā paskaidroto metodoloģiju gribēju kaut kādā veidā nostiprināt arī Deklarācijas tekstā.

Pēc 20. marta koncepcijas atjaunota tiek nevis Satversme kopumā un tūlīt pat tās lielākās daļas darbība tiek atkal apturēta, bet gan tiek atjaunota tikai valsts *konstitucionālā pamata* – Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantu – darbība. Lietuvas 1990. g. 11. marta likuma risinājums[31], kas vispirms atjauno Lietuvas 1938. gada Konstitūcijas darbību pilnā apjomā, bet pēc tam tās lielākas daļas (izņemot konstitucionālo pamatu) darbību tūlīt atkal aptur, man nelikās elegants. Taču galvenais iebildums bija tas, ka Augstākā Padome manā izpratnē bija tiesīga *atjaunot* Satversmes darbību, nevis to atkal *apturēt*.

Vairāki šajā koncepcijā minētie jautājumi tālākā diskusijā netika virzīti, jo neguva pietiekošu atbalstu.

Te jāmin norāde uz Augstākās Padomes apņemšanos savu likumdošanu veidot atbilstoši *demokrātiskas un tiesiskas valsts principiem,* it sevišķi minot konstitucionālās un administratīvās tiesības. Taču būtībā šis pienākums jau izriet no Satversmes 1. panta, kura darbība tiek atjaunota un kurš nosaka, ka Latvija ir "demokrātiska" republika.

Nozīmīgāka bija atteikšanās no priekšā liktās Augstākās Padomes "pašierobežošanās klauzulas". Tajā tiktu noteikts, ka Augstākā Padome atzīs un negrozīs Latvijas Republikas pilsoņu kopumu, kuru nosaka 1919. g. 23. augusta Pavalstniecības likums, kā arī negrozīs Satversmi. Ievērojot gan visas Augstākās Padomes, gan pašas LTF frakcijas politisko sastāvu un daudzu tās deputātu uzskatu nenoturīgumu, šo valstij eksistenciāli svarīgo jautājumu nodošana politiskai diskusijai varētu apdraudēt gan pašu valsts nepārtrauktības doktrīnu, gan ievazāt padomju uztveres elementus Satversmē. Ķerties pie šiem jautājumiem varētu tikai patiešām brīvās un demokrātiskās vēlēšanās ievēlēta Saeima.

Šāda klauzula Augstākās Padomes vairākumam vienlaicīgi būtu zināms tiesisks "vairogs" pret Maskavas un interfrontiskās opozīcijas spiedienu un LTF frakcijas "rozā" spārna svārstīgumu.

Biju atzīmējis, ka ideja par pašierobežošanās klauzulu būtu "diskutējama". Vēlāk, kad redzēju cīņu ap pavalstniecības atjaunošanas un pilsoņu kopuma definēšanas problēmām, nožēloju, ka tik viegli biju atteicies no šīs idejas skaidrošanas. Pateicoties LTF radikālā spārna un LNNK stingrajai nostājai, Augstākā Padome šos jautājumus beigās tomēr atstāja Saeimas ziņā.

XVII

LTF atbalstīto deputātu pirmajā sapulcē 21. martā, kas notika Zinātņu akadēmijā, tika runāts par aktuālo politisko situāciju. Beidzot – Lietuvas ietek-

[31] Lietuvā konstitucionālais risinājums tika noteikts nevis 1990. gada 11. marta *Deklarācijā par Lietuvas valsts atjaunošanu* (Vedomosti Verchovnogo Soveta i Praviteļstva Litovskoj Respubliki, 1990, nr. 9, Pos. 222), bet gan tajā pašā dienā pieņemtā īpašā likumā *Par Lietuvas 1938. gada 12. maija Konstitūcijas darbības atjaunošanu* (Vedomosti Verchovnogo Soveta i Praviteļstva Litovskoj Respubliki, 1990, nr. 9, Pos.223).

mē – arī Tautas frontes vadībā pilnībā bija nobriedusi doma, ka neatkarīgajai Latvijai ir jābūt atjaunotajai Latvijai.

Savā uzstāšanās mēģināju Deklarācijas jautājumu ielikt aktuālajā politiskajā kontekstā. Jebkurā gadījumā Tautas frontei būtu konsekventi jāpārņem valdība, veidojot politisku līderu valdību. Konkrētus vārdus neminēju. Saudzīgi pieminēju arī nepieciešamo pārvaldes aparāta pārņemšanu, uzsverot, ka *"nevarēs ar padomju ierēdņu rokām uzcelt demokrātisku Latviju"*.

Attiecībā uz Deklarāciju piedāvāju deputātiem divus variantus. Pirmais bija "maksimālais" variants, kas, līdzīgi kā Lietuvā, nozīmētu tūlītēju valsts neatkarības atjaunošanu uz 1918. g. 18. novembra Latvijas Republikas platformas. Tad diezgan izvērsti iepazīstināju ar iepriekšējās dienās sagatavotās Deklarācijas koncepcijas punktiem.

Otrais bija "minimālais" variants. Tas atbilstu 24. februāra koncepcijas (skat. iepriekš) *Deklarācijai par Latvijas Republikas starptautiski tiesisko stāvokli*. Tās juridisko konstrukciju iezīmēju, bet neizvērsu sīkāk.

Abi varianti – gan "maksimālais", gan "minimālais" – balstījās uz Latvijas valsts nepārtrauktas eksistences un valsts varas atjaunošanas doktrīnu, no kā nedrīkstēja atkāpties.

Taču operatīvā daļa bija elastīga: tūlītēja valsts suverēnās varas atjaunošanas pasludināšana "maksimālajā" variantā vai šī jautājuma pagaidu atlikšana, tādā veidā nesaasinot konfliktu ar Maskavu.

Abos gadījumos – cik vien tas iespējams – Tautas frontei bija jāpārņem valdība un pārvalde un, pilnīgi neatkarīgi no Maskavas, jāsāk demokrātiskas reformas. Uzskaitīju arī rindu likumu, kurus drīzumā vajadzētu pieņemt: Augstākās Padomes reglamentu (kā paraugu izmantojot Saeimas Kārtības rulli), likumu par valdību, tiesu iekārtas likumu, likumu par konstitucionālo tiesu, administratīvā procesa likumu, preses likumu, demonstrāciju likumu, biedrību likumu u.c. Toreiz biju naivi iedomājies, ka tie varētu tikt pieņemti nākamajos 3–4 mēnešos.

No sarunām starpbrīdī un pēc sapulces spriedu, ka pret pašu juridisko konstrukciju principiālu iebildumu deputātiem nebija. Tomēr likās, ka dažiem deputātiem pasveša bija ideja par Satversmes atjaunošanu, bet par pašierobežošanās klauzulu viens man vaicāja: "Vai tad jūs mums neuzticaties?" Taču galvenais sarunu temats bija ar abiem Deklarācijas variantiem: kurš no tiem ir atbilstošāks situācijai? Vairums bija par pirmo, "maksimālo" variantu. Tomēr ievēroju, ka galvenie iespējamie šīs koncepcijas pretinieki 21. marta sapulcē nepiedalījās.

XVIII

Iepriekšējā dienā, 20. martā, Latvijas Universitātē satiku profesoru *Rolandu Rikardu*, kurš laikam tieši tajā dienā bija uzzinājis, ka ir ievēlēts. Pārrunājām koncepcijas pamatvilcienus, kura man nākamajā dienā bija jāliek priekšā Tautas frontes frakcijas pirmajā sapulcē. *Rolandam Rikardam* bija ļoti skaidri

gan politiski, gan tiesiski uzskati kā par valsts nepārtrauktības doktrīnu, tā par Satversmes noteikto demokrātisko politisko iekārtu. Tajā laikā valsts nepārtrauktības doktrīnu jau bija akceptējusi latviešu nacionālās kustības radikālākā daļa, turpretim priekšstati par Satversmi un parlamentārās demokrātijas konstitucionālo iekārtu pat šajā sabiedrības daļā vēl bija ļoti miglaini.

Tādēļ bija svarīgi, ka tieši *Rikards* LTF deputātu frakcijā uzņemas iniciatīvu deklarācijas virzīšanā. Ierosināju *Rikardam,* negaidot formālu frakcijas akceptu, tūlīt pat savākt darba grupu no tādiem jaunievēlētajiem deputātiem, kuru principiālie uzskati sakristu ar mūsu uzskatiem. Nolēmām, ka tie varētu būt *Romāns Apsītis, Vilnis Eglājs* un *Valdis Birkavs. Rikards* uzņēmās noorganizēt šo tikšanos pēc divām dienām, 22. martā, viņa dzīvoklī Dzirnavu ielā.

To varētu uzskatīt par Deklarācijas darba grupas pirmo sēdi. Sēdē sīkāk izklāstīju savu koncepciju, kuru iepriekšējā dienā nedaudz vispārinātākā formā biju prezentējis visiem jaunievēlētajiem deputātiem. Nolēmām šo koncepciju ņemt par pamatu Deklarācijas projektam.

Nolēmām arī, ka mums vajadzētu sagatavot abus Deklarācijas variantus: "maksimālo" kā galveno, bet arī "minimālo" kā rezerves variantu. Tiem abiem jābalstās uz valsts nepārtrauktības doktrīnu un Satversmi kā valsts konstitucionālo pamatu. Taču kuru variantu galu galā pieņemt, būs atkarīgs no konkrētās situācijas, it sevišķi no attīstības Lietuvā.

Sēdes gaitā mums, cik atceros, lietišķu domstarpību praktiski nebija, izņemot jautājumā par Satversmes atjaunošanu pilnā apmērā un tad tās lielākās daļas (izņemot valsts konstitucionālā pamata) tūlītēju apturēšanu. *Rolands Rikards* un *Romāns Apsītis* uzskatīja, ka tādā veidā tiktu izcelta Satversmes kā valsts konstitūcijas īpašā nozīme, bez tam viņi norādīja uz Lietuvas precedentu. Es turpretim vilcinājos tam piekrist, jo no juridiskās konstrukcijas viedokļa grūtāk būtu bijis pamatot Augstākās Padomes tiesības Satversmes lielāko daļu atkal apturēt.

Būtiskāks bija jautājums par Satversmes reformu. Es līdz šai sēdei vienmēr iestājos pret Satversmes reformu pirms brīvām un demokrātiskām Saeimas vēlēšanām. Baidījos, ka attiecīgajos konkrētajos apstākļos Satversmē tiktu iekļauti elementi no šim Latvijas demokrātijas pamatdokumentam svešās padomju vides. Tomēr atzinu, ka Satversmi nepieciešams ar "acumēru" reformēt. Galvenā tās problēma bija cilvēktiesību daļas trūkums. Sēdē vienojāmies, ka komisija, kas lēnam strādā pie Satversmes reformas, var tikt izveidota jaut tūlīt, par tās priekšlikumiem būs jālemj nevis šai Augstākajai Padomei, bet gan brīvi vēlētai Saeimai.

Šajā sēdē mēs pārrunājām jautājumus pēc būtības, bet neformulējām Deklarācijas tekstu. Katrs dalībnieks pierakstīja savas piezīmes. Pēc sēdes *Rolands Rikards* mūsu sanāksmes rezultātu tajā pašā dienā, 22. martā, rezumēja šādā Deklarācijas "maksimālā" varianta projektā:

Deklarācija par neatkarīgas Latvijas Republikas atjaunošanu

LR AP nolemj:

1) Atzīstot starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām un uzskatot par nelikumīgu PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanās rezultātā 1940. gada 17. jūnijā PSRS agresijas rezultātā Latvijas valsts suverēnās varas likvidēšanu;

2) atzīstot, ka joprojām spēkā Satversmes Sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pants, jo 1940. g. 21. jūlijā Tautas Saeimas pieņemtā "Deklarācija par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā" ir antikonstitucionāla, kas pieņemta, pārkāpjot LR Satversmes 77. pantu, saskaņā ar kuru augšminēto pantu grozījumi bija nododami tautas nobalsošanai;

3) atjaunot LR 1922. g. 15. februāra Satversmi;

4) apturēt LR (Satversmi) izņemot 1., 2., 3. un 6. pantu;

5) spēkā visi LPSR likumdošanas akti, kas nav pretrunā ar LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Konflikta gadījumus izšķir: 1) AP Prezidijs; 2) pagaidu Konstitucionālā tiesa;

6) LR ir saistošas visas starptautiskās cilvēktiesību normas;

7) AP izveido jaunas Satversmes reformas komisiju. Pēc Satversmes pieņemšanas AP deputāti noliek pilnvaras;

8) 1920. gada miera līgums;

9) uzaicināt pasaules valstis atzīt LR valdību.

Es nākamajā dienā, 23. martā, balstoties uz mūsu darba grupas sēdes rezultātiem, sastādīju šādu Deklarācijas projektu:[32]

Latvijas Republikas Augstākā Padome nolemj:

1. Atzīt starptautisko tiesību pamatnormu (jus cogens normu) prioritāti pār valststiesību normām.

2. Balstoties uz šīm starptautisko tiesību pamatnormām, konstatēt, ka 1918. gada 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana PSRS agresijas rezultātā 1940. gada 17. jūnijā un visi tālākie padomju okupācijas režīma akti ir bijuši prettiesiski, un ka līdz ar to Latvijas Republika kā starptautisko tiesību subjekts de jure nepārtraukti turpina eksistēt.

3. Atjaunot 1922. gada 15. februāra Satversmes noteikto Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu – Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu – darbību visā Latvijas Republikas teritorijā. Saeimas vēlēšanas izvedamas nekavējoties, tiklīdz apstākļi pieļauj brīvu un demokrātisku vēlēšanu norisi.

4. Noteikt, ka līdz brīvi, demokrātiski un saskaņā ar Satversmes 6. pantu ievēlētās Saeimas sanākšanai uz savu pirmo sēdi likumdevēja vara kā augstākam valsts varas orgānam Latvijas Republikas teritorijā pieder vienīgi Latvijas Republikas Augstākajai Padomei.

5. Noteikt, ka, līdz Saeima atjauno Satversmi pilnā apjomā, Latvijas PSR konstitūcija un citi Latvijas PSR likumdošanas akti, ciktāl tie nav pretrunā ar Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantu un netiek atcelti, ir uzskatāmi par spēkā esošiem. Strīdus gadījumos izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

---

32 Skat. šī krājuma III daļā.

6. Atzīt un ievērot visu Latvijas Republikas iedzīvotāju cilvēktiesības atbilstoši vispāratzītām starptautisko tiesību normām.

Šie abi pirmie Deklarācijas projekti balstās uz iepriekš piedāvāto koncepciju un lielā mērā pārklājas. Mūsu iepriekšējās dienas diskusijas acīmredzot nebija pietiekoši viennozīmīgas, tādēļ šajā projektā vēl esmu palicis pie savām sākotnējām šaubām: manā projektā paredzēts atjaunot tikai Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantu (valsts konstitucionālo pamatu), neesmu uzņēmis arī punktu par Satversmes reformas komisiju. Taču no tālākejošākas speciālas "pašierobežošanās klauzulas" esmu atteicies.

Abi projekti nav uzskatāmi par darba grupas formāli akceptētiem priekšlikumiem, bet gan par pirmajiem darba variantiem, ko *Rolands Rikards* un es sagatavojām Deklarācijas teksta formulēšanas procesā.

XIX

Otro reizi tikāmies 24. martā Juristu biedrības sanāksmes laikā Kinoamatieru biedrībā Vecrīgā. Vēlreiz izskatījām visus galvenos "maksimālā" varianta punktus. Nolēmām strādāt arī pie "minimālā" varianta. Darījām to bez īpaša entuziasma, taču uzskatījām, ka būtu labi, ja šāds variants katram gadījumam frakcijai jau būtu "kabatā". Man rūpēja, lai "minimālais" variants tiktu formulēts ļoti precīzi, lai to nevarētu iztulkot kā atkāpšanos no valsts nepārtrauktības doktrīnas.

Šajā sēdē mums pievienojās arī *Tālavs Jundzis* un *Aivars Endziņš*. Pārgājām pie Augstākās Padomes pirmās sēdes "scenārija" plānošanas – uz to bija jāsagatavo vesela rinda dokumentu. Tika sastādīts šo dokumentu un lēmumprojektu saraksts, ieskaitot Neatkarības deklarāciju. Svarīgi bija noteikt, pēc kāda reglamenta sēde noritēs. Vēlāk LTF frakcija izveidoja īpašu darba grupu, kas nodarbojās ar šiem jautājumiem.

Aivars Endziņš, kas tajā laikā bija PSKP Latvijas Universitātes komitejas priekšsēdētājs, piedāvāja mums partijas komitejas telpas turpmākām sēdēm. Neliela vēstures ironija – Neatkarības deklarācija tika sagatavota partijas komitejā.

Ap to pašu laiku LTF frakcija formāli izveidoja valststiesisko jautājumu darba grupu. Tajā ietilpa ievēlētie Augstākās Padomes deputāti *Romāns Apsītis, Rolands Rikards, Vilnis Eglājs, Andrejs Krastiņš, Tālavs Jundzis, Aivars Endziņš,* kā arī PSRS Tautas Deputātu Kongresa deputāts *Ilmārs Bišers*. Par darba grupas vadītāju tika apstiprināts *Romāns Apsītis*. Pie šīs darba grupas izveidoja konsultantu grupu šādā sastāvā: *Aleksandrs Kiršteins, Jānis Dinevičs, Andris Līgotnis, Edgars Meļķisis, Valdis Cielava, Gunārs Kusiņš, Ints Upmacis, Egils Radziņš, Aivars Fogels* un *Egils Levits*.[33]

[33] Romāna Apsīša tā laika piezīmes.

XX

Tālāk līdz pat Deklarācijas pieņemšanai abas grupas kopīgi tikās vienu vai dažkārt divas reizes nedēļā. Tās saplūda vienotā valsts tiesību darba grupā, kurai izveidojās savs "kodols". Daļa no apstiprinātajiem locekļiem vispār nepiedalījās darba procesā, citi tajā piedalījās sporādiski. Pēc manām domām, līdz aprīļa otrajai dekādei, kamēr pats piedalījos Deklarācijas izstrādāšanā, no LTF frakcijas locekļiem darbā regulāri piedalījās grupas vadītājs *Romāns Apsītis, Andrejs Krastiņš* (kurš bieži vadīja sēdes) un *Rolands Rikards*, aktīvi bija arī *Tālavs Jundzis* un *Vilnis Eglājs*, no konsultantiem visaktīvākie bija *Gunārs Kusiņš, Edgars Meļķisis, Ints Upmacis*.

Pirmajā oficiālajā sēdē 26. martā vispirms *Rolands Rikards* un *Romāns Apsītis* ziņoja par mūsu iniciatīvas grupas *(Rolands Rikards, Romāns Apsītis, Vilnis Eglājs, Valdis Birkavs un es)* pirmajām divām sanāksmēm. Tika paskaidrota arī ideja sastādīt dokumenta divus variantus – maksimālo un minimālo, par kuriem Augstākā Padome varēs izšķirties atkarībā no situācijas.

Tad es izklāstīju valsts nepārtrauktības un atjaunošanas koncepciju kā juridisko bāzi turpmākajam darbam un iepazīstināju ar sagatavotā projekta pirmuzmetumu.[34] Tas kļuva par pamatu tālākam darbam pie Deklarācijas teksta.

Pirmajā sēdē tika diskutēts jautājums par dokumenta formu un nosaukumu. Tā kā Latvijas PSR Augstākā Padome jau bija pieņēmusi divas "deklarācijas" (1989. g. 26. jūlija Suverenitātes deklarāciju un 1990. g. 15. februāra Deklarāciju jautājumā par Latvijas valsts neatkarību), tad tika meklēts cits dokumenta nosaukums, lai nerastos asociācijas ar šīm deklarācijām. Priekšlikumi bija dažādi – manifests, lēmums, likums. Šīs diskusijas turpinājās arī gandrīz visās nākamajās sēdēs, līdz darba grupa vienā no savām pēdējām sēdēm tomēr atkal atgriezās pie nosaukuma "deklarācija".

Šajās debatēs "galvassāpes" man radīja jautājums, kādas būs šī dokumenta attiecības ar Latvijas PSR Konstitūciju. LTF un darba grupas vairākums uzsvēra neatkarības atjaunošanas procesa legālistisko raksturu no padomju konstitucionālo tiesību viedokļa.

Tās varēja būt "lamatas". Latvijas PSR Augstākā Padome nebija vienīgais padomju konstitucionālo tiesību "tulkotājs". Tā bija arī PSRS centrālā vara, kas tās tulkoja citādi – par labu Vissavienības konstitucionālo tiesību normu prioritātei[35]. Tādēļ gan dokumenta saturs, gan tā pieņemšanas procedūra, gan arī tā nosaukums nedrīkstētu saturēt nekādas norādes uz padomju konstitucionālajām tiesībām. Dokumenta tiesiskajam ietvaram bija jābūt starptau-

---

[34] Tas bija mans 23. marta projekts (skat. šī krājuma III daļā) ar vairākiem nākamajās dienās pierakstītiem komentāriem un labojumiem.

[35] PSRS Konstitūcijas 74. pants paredzēja, ka *"gadījumā, ja savienotās republikas likums nesaskan ar Vissavienības likumu, spēkā ir Vissavienības likums"*. Sk. arī **Tālavs Jundzis**. "Tiesību reforma un to loma Latvijas neatkarības atjaunošanā". *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1995, nr. 2, 137. lpp

tiskajām tiesībām, kas ir spēcīgākas par padomju konstitucionālajām tiesībām. Tas nodrošinātu arī Augstākās Padomes uz neatkarības atjaunošanu vērstas gribas izpausmes juridisko derīgumu pat tad, ja par attiecīgo dokumentu nenobalsotu 2/3 vairākums, kā to prasīja Latvijas PSR Konstitūcija. Šī dokumenta pieņemšana, manuprāt, nepieciešamības gadījumā varēja būt arī "revolucionārs akts", kura bāze nav PSRS un LPSR konstitucionālās tiesības. Tādēļ arī dokuments nedrīkstēja būt "likums" vai "lēmums", kas ir parastie Latvijas PSR likumdošanas akti. Galīgajā variantā tā forma un nosaukums "deklarācija" atbilst tā ekstraordinārajam juridiskajam raksturam.

XXI

26. marta sēdē sākās īstais darbs pie teksta. Darba grupa sāka ar mana 23. marta projekta[36] 1. punktu, kas paredzēja noteikt, ka Augstākā Padome atzīst *"starptautisko tiesību pamatnormu (ius cogens[37] normu) prioritāti pār valststiesību normām"*. Šis noteikums bija visas Deklarācijas "atsperšanās punkts", kas saturēja tās "esenci". Ar to arī Latvijas Augstākā Padome, kas bija ievēlēta kā padomju okupācijas režīma pašpārvaldes orgāns, atbrīvojās no padomju konstitucionālo tiesību "žņaugiem".

Tomēr starplaikā man pašam bija radušies papildinājumi: proti, gribēju ietvert šajā punktā ne tikai *ius cogens* normas (kas, protams, bija neatkarības atjaunošanas būtiskākais punkts), bet "pie vienas reizes" arī visas pārējās normas, ko neatkarīgas valstis šodien atzīst par saistošām – t.i., bez *ius cogens* normām arī starptautiskās paražu tiesības un vispāratzītos starptautisko tiesību principus.[38] Taču mans priekšlikums[39] vairākumam likās pārāk juridiski tehnisks un komplicēts, un tādēļ bez īpašām debatēm tika atrasts formulējums *"starptautisko tiesību pamatprincipi"*, kas arī palika Deklarācijas galīgajā variantā. Šim formulējumam vajadzēja iekļaut "visu, kas ir jāiekļauj".

23. marta Deklarācijas projekts bija ļoti lakonisks. Tas saturēja tikai nepieciešamos juridiskos rīkojumus, lai panāktu Latvijas valsts atjaunošanu, iekļautu

---

36 Skat. šī krājuma III daļā.

37 *Ius cogens* normas ir starptautisko tiesību pašas centrālākās normas. Tās var atrasties dažādos tiesību avotos – paražu tiesībās, vispāratzīto starptautisko tiesību principos, līgumtiesībās. Tās ir obligātas visām valstīm. Pie *ius cogens* normām pieder arī agresijas, neattaisnotas okupācijas un aneksijas aizliegums. Atzīstot šo normu prioritāti, Latvijas iekļaušana PSRS sastāvā ir kvalificējama kā prettiesiska – ar visām no tā izrietošajām sekām.

38 Paražu tiesības un vispārējie tiesību principi ir patstāvīgi starptautisko tiesību avoti (sal. 1945. g. 26. jūnija Hāgas Starptautiskās tiesas statūtu 38. panta 1. daļas b) un c) punktus).

39 Liku priekšā 1. punktu formulēt šādi: *"Atzīstot starptautiskās tiesībās noteikto, ārpus valsts dispozīcijas stāvošo tiesību normu (ius cogens), starptautisko paražu tiesību un vispāratzīto starptautisko tiesību principu prioritāti pār valsts tiesībām (..)"*

to starptautiskajā suverēno valstu saimē, noteiktu valsts varas pagaidu struktūru un pilnvaras, kā arī noteiktu pagaidām spēkā esošo tiesību normu sistēmas pamatus. Tas darba grupas vairumam likās par maz. Viņi gribēja iekļaut tekstā arī politiskus skaidrojumus, Augstākās Padomes rīcības motivāciju un nodomus. Mana 23. marta projekta 1. un 2. punkts tika apvienoti, un, uzņemot tajā vairākas norādes uz vēsturiskajiem faktiem, jaunveidojamais Deklarācijas 1. punkts pamatīgi "uzblīda" ar dažādas juridiskas slodzes tekstu.

Sākumā visai strikti turējos pretim juridisku rīkojumu sajaukšanai ar politiskiem viedokļiem.[40] Šādi likumdošanas akti ir grūti piemērojami, un pastāv draudi, ka tie realitātē kļūst tikai par propagandiskiem vai deklaratīviem paziņojumiem. Taču kādā no nākošajām sēdēm radās doma vēsturisko faktu izklāstu un motivācijas skaidrojumus ievietot atsevišķā preambulā.

Turpmākajā darba gaitā preambula kļuva arvien apjomīgāka. Centos panākt, lai viss "kontekstuālais stāstījums" tiktu koncentrēts preambulā, bet operatīvā daļa saturētu vienīgi skaidrus, lakoniskus juridiskus rīkojumus. Tādā veidā Deklarācija varēja iegūt loģisku iekšēju struktūru, kur ne vien operatīvajai daļai, bet arī vēsturisko faktu izklāstam un vērtējumam ir sava juridiska nozīme.[41] Preambulas formulēšanā svarīga loma bija *Romānam Apsītim*, kurš izvērtēja vēsturiskos faktus, atšķirot tos, kuriem bija juridiska nozīme un kurus tādēļ varēja uzņemt preambulā, no tādiem, kuri juridiski bija nenozīmīgi.

Darba grupa pēc Lietuvas parauga diezgan vienprātīgi akceptēja Satversmes "atjaunošanas un apturēšanas variantu", par kuru man no juridiskās konstrukcijas viedokļa tomēr bija zināmas šaubas. Augstākās Padomes "pašierobežošanās klauzulu", kuru kā "diskutējamu" jautājumu biju paredzējis 20. marta koncepcijā[42] un kuru minēju savā uzstāšanās deputātu pirmajā sapulcē 21. martā, apspriešanai darba grupā neizvirzīju. Vēlāko notikumu iespaidā vērtēju to kā kļūdu. Taču beigu beigās šīs klauzulas trūkums negatīvas sekas neradīja.

Jautājumā par jaunu Satversmes redakciju centos aizstāvēt viedokli, ka Satversmes grozījumi nedrīkstētu tikt pieņemti pirms brīvām un demokrātiskām Saeimas vēlēšanām. Šo uzskatu pārstāvēja arī *Rolands Rikards, Andrejs Krastiņš* un *Vilnis Eglājs*. Beigās tika panākts formulējums, ka Augstākā Padome tikai izveidos komisiju, kas sagatavos Satversmes jaunu redakciju. Jautājums, kā Augstākā Padome ar grozījumu projektu rīkosies tālāk, palika atklāts.

---

40 Jāatzīmē, ka viena no padomju likumdošanas īpatnībām ir dažkārt sastopamais juridisku rīkojumu un politisku viedokļu sajaukums. Šādi likumdošanas akti parasti kalpoja nevis kā juridiskas normas, bet gan kā politiska propaganda. Rietumu tiesiskā tradīcija turpretim prasa likumdošanas aktu formulēt tā, ka jebkuram vārdam ir sava juridiska slodze, tas nozīmē, ka ierēdnis un tiesnesis to konkrētā gadījumā var piemērot.

41 Skat. tuvāk: **Egils Levits.** "1990. gada 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā", šī krājuma I daļā.

42 Skat. šī krājuma III daļā.

26. un 31. marta sēdēs tika izstrādāts arī Deklarācijas "minimālais" variants.[43] Tas aprobežojās ar starptautiski tiesiskās situācijas konstatēšanu, proti, ka Latvija kā starptautisko tiesību subjekts turpina eksistēt un ka PSRS likumdošanas akti un tās iestāžu darbība Latvijas teritorijā ir pretrunā ar starptautiskajām tiesībām. Svarīgākais bija 4. punkts, kas noteica, ka *"PSRS Konstitūcijas, citu PSRS likumu un tiem pakļauto normatīvo aktu darbība Latvijā tiek apturēta"*. Tas Latvijas Augstākajai Padomei atraisītu rokas likumdošanā. Galvenā atšķirība no "maksimālā" varianta ir redzama 5. punktā. Latvijas valsts vara tiek atjaunota nevis uzreiz, bet tās atjaunošana ir noteikta kā nākotnē sasniedzams mērķis: *"Latvijas PSR AP, atzīstot starptautisko tiesību prioritāti pār PSRS un Latvijas PSR valststiesībām, centīsies nevardarbīgā ceļā panākt LR valsts varas atjaunošanu"*.

Romāns Apsītis regulāri ziņoja LTF frakcijas sēdēs par Deklarācijas izstrādes gaitu. 2. aprīļa frakcijas sēdē tika izdalīti abi koncepcijas varianti. Situācija latviešu sabiedrībā jau bija tiktāl nobriedusi, ka no LTF deputātiem gaidīja ne vairāk, ne mazāk kā neatkarības atjaunošanu. Praktiski vienprātīgi deputāti atbalstīja "maksimālo" variantu. Pie "minimālā" varianta pēc tam tālāk vairs strādāts netika.

XXII

28. un 29. martā kopā ar *Edvīnu Inkēnu* aizbraucām uz Lietuvu, lai zondētu situāciju. Lietuvieši jau bija uzstādījuši robežzīmi "Lietuvas Republika". Pārbraucot robežu, bija nereāla sajūta: mēs izbraucām no PSRS okupētās Latvijas un iebraucām brīvajā Lietuvā.

Viļņa bija pilna ar ārzemju žurnālistiem. Augstākajā Padomē valdīja haoss. *Edvīnam Inkēnam* bija ilgāka saruna ar Augstākās Padomes priekšsēdētāju *Vītautu Landsberģi*. Man ar viņu bija tikai īsa tikšanās, kurā viņš lūdza Lietuvu neatstāt vienu. Latvijai jāseko Lietuvas piemēram un jāpasludina neatkarība. Gara saruna man bija ar Ministru Padomes priekšsēdētāju *Kazimiru Prunskieni*, kuru pazinu jau senāk. Viņa likās ļoti nogurusi. Viņa uzsvēra, ka Baltijas valstis tikai kopīgi varēs izrauties no Padomju Savienības, tādēļ arī Latvijai un Igaunijai jārīkojas tāpat kā Lietuvai. Viņu sevišķi interesēja, vai Rietumi atzīs Lietuvas jauno valsts varu. Pastāstīju par politiskajiem un juridiskajiem atzīšanas priekšnoteikumiem, kā vienu no tiem minot arī efektīvu pārvaldes pārņemšanu. Tad viņa plaši stāstīja par grūtībām pārņemt veco padomju valsts aparātu, kas sabotējot jauno varu.

Tūlīt pēc atgriešanās no Lietuvas notika LTF un PBLA vadības pārstāvju konfidenciāla sanāksme Vidzemē, Vaives dzirnavās.[44] Tur tika pārrunāta

[43] Skat. šī krājuma III daļā.

[44] Tur piedalījās *Dainis Īvāns, Ivars Godmanis, Jānis Škapars, Jānis Dinevičs, Jānis Kinna, Jānis Freimanis, Sarmīte Ēlerte, Gunārs Meierovics, Oļģerts Pavlovskis, Gundars Bērziņš, Andris Kadeģis, Jānis Ritenis, Egils Levits.*

konkrēta tālākā rīcība. Sanāksmē šoreiz valdīja pilnīga vienprātība par valsts neatkarības atjaunošanu.

Lietuvas iespaidi bija spēcīgi. Runāju par neatkarības atjaunošanas juridisko noformējumu, jaunās valdības starptautiskās atzīšanas problemātiku un Augstākās Padomes darbības plānu. Brīdināju, ka jaunajai valdībai pirmajā laikā būs jāstrādā starptautiski "pusatzītai" un ka būs jāsagatavo stratēģija atzīšanas procesa virzībai. Izstāstīju par sarunu ar *Prunskieni* un vēlreiz uzsvēru politiskas valdības nepieciešamību, kura būtu spējīga ātri pārņemt valsts pārvaldi. To vajadzētu darīt "triecienā", lai pretinieks nepagūst attapties un organizēties. Personiskās sarunās dažiem dalībniekiem vēlāk izklāstīju ideju, ka katrā ministrijā vajadzētu izveidot uzticamu 5–10 cilvēku komandu, kas kopā ar jauno ministru ieiet ministrijā, pārņem vadošās pozīcijas un sāk personāla "vētīšanu".

Šoreiz, vairāk nekā mēnesi pēc pirmās sarunas par šo tematu, LTF vadība jautājumā par valdības pārņemšanu jau bija daudz pozitīvāka. Kā iespējamie Ministru Padomes priekšsēdētāja kandidāti tika minēti *Škapars, Godmanis*, liekas, arī *Dinevičs*. Taču, kaut gan drūmās krāsās atstāstīju *Prunskienes* teikto par padomju ierēdņu sabotāžu, tālākas diskusijas par ministriju un galveno iestāžu pārņemšanu neizraisījās.

Deklarācijas darba grupas sēdēs piedalījos līdz aizbraukšanai 10. aprīlī, jo man steidzīgi bija jāatgriežas darbā. Vēlāk, ap 20. aprīli, liela Latvijas delegācija ar *Anatoliju Gorbunovu* priekšgalā piedalījās *Latvijas forumā* Šveicē, Lugano. Tur man nodeva Deklarācijas pēdējo variantu. Tas nebija daudz grozīts kopš manas aizbraukšanas, izņemot vienu būtisku jautājumu – tur bija parādījies 5. punkts, kas noteica "pārejas periodu".

Tas radīja gan starptautiski tiesiskas, gan valststiesiskas neskaidrības par Latvijas konkrētajām attiecībām ar PSRS. Vēlāk arī izrādījās, ka Rietumvalstis labprāt atsaucās uz šo punktu, lai pamatotu savu nevēlēšanos pilnā mērā atzīt jauno valdību (tā, protams, bija tikai atruna). Biju par to diezgan sašutis, taču vienlaikus sagatavoju arī argumentāciju, lai "pārejas periodu" varētu interpretēt tā, ka tas nekaitētu visai Deklarācijas koncepcijai. Tomēr gribēju darba grupā vēlreiz izvirzīt šo jautājumu.

30. aprīlī atkal devos uz Rīgu, lai turpinātu konsultācijas. Biju sagatavojis līdzi arī divus likumprojektus – Augstākās Padomes reglamentu, kas regulēja parlamenta iekšējo darba kārtību atbilstoši demokrātijas principiem, un likumu par Ministru Padomi, kas noteiktu valdības iekšējo struktūru un valdības atbildības mehānismu parlamenta priekšā.

Rīgas lidostā pie pasu kontroles padomju robežsargs, mani ieraudzījis, lūdza paiet sāņus un pagaidīt. Acīmredzot jau tiku gaidīts. Kad pārējie pasažieri bija aizgājuši, pie manis pienāca kāds virsnieks, ieveda blakustelpā, nolika divus apsargus un teica, ka esmu apcietināts. Kāds no pasažieriem to laikam tomēr bija pamanījis un paziņojis par to Pilsoņu kongresam, kurš tajā paša dienā sanāca uz savu pirmo sesiju un kur biju ievēlēts kā delegāts. Pilsoņu

kongress tūlīt pieņēma rezolūciju, prasot manu atbrīvošanu. Pēc kāda laika mani apsardzes pavadībā iesēdināja lidmašīnā uz Maskavu. Tur lidostā man labi apsargātam bija jāgaida kādā telpā. Pēc vairākām stundām atnāca kāds virsnieks un teica, ka "esot nolemts" mani izsūtīt no valsts. Tad tiku iesēdināts lidmašīnā uz Frankfurti.

Ar šo savdabīgo epizodi noslēdzās mana līdzdalība Neatkarības atjaunošanas deklarācijas sagatavošanas procesā. Kā piemiņa man palikusi lidmašīnas biļete Maskava–Frankfurte, ko robežsargu virsnieks man iedeva, iesēdinot Maskavā lidmašīnā. Uz tās franču valodā ir rakstīts "deportée" ("deportējamais").

Par autoru

Skat. šī krājuma I daļā, pie E. Levita raksta.

Ruta Marjaša

Skats uz pagātni

Man bija trīspadsmit gadu, kad Latvija zaudēja savu neatkarību. Pusaudža prāts toreiz nespēja aptvert visa notiekošā jēgu. Redzēju tankus Rīgas ielās un parkos, redzēju uzbudināto un ziņkārīgo ļaužu pūļus. Uztvēru visu tieši, bez analīzes. Pārmaiņas bija tik straujas, ka daudzi nespēja pat atjēgties.

Vairākus gadus pirms tam Latvijā tika oficiāli skaidrots, ka PSRS ir mūsu draudzīgs kaimiņš, ka līgumi ar šo kaimiņu garantē tautai mieru un pārticību. Par to vēl tās pašas – 1940. gada vasaras sākumā runāja ministri, pats Valsts prezidents – Kārlis Ulmanis.

Arī tūlīt pēc svešās armijas ienākšanas tautai tika solīta valstiskās neatkarības saglabāšana. Bet tad dzīvē viss krasi mainījās – kļuva tukši veikalu plaukti, tika atņemti naudas uzkrājumi, lats tika devalvēts un to nomainīja ar rubli, zemi un namus nacionalizēja, sākās aresti, deportācija. Apkrāptajai un bezpalīdzīgajai tautai varmācīgi atņēma tās brīvību un neatkarību. Un tūlīt pēc tam sākās karš.

Labākie manas paaudzes gadi – jaunība, briedums – praktiski visa dzīve pagāja padomju sistēmā. Grūti bija pat iedomāties, ka kaut kas varētu krasi mainīties. Straujā PSRS sairšana nāca negaidīti.

Tomēr drīz vien pārliecinājos par to, ka Latvijā daudzu cilvēku prātos vēl joprojām ir dzīva neatkarības ideja. Kad 1988. gadā sākās ļaužu pulcēšanās – pie Brīvības pieminekļa, Brāļu kapos, Strēlnieku un Arkādijas parkos, Daugavmalā –, neatkarības atjaunošanas ideja sāka skanēt arvien biežāk, arvien skaidrāk un nepārprotamāk.

Kad piedalījos vietējo padomju un Augstākās Padomes vēlēšanās, tikos ar simtiem vēlētāju, un man bieži uzdeva tiešu jautājumu: vai esmu par Latvijas neatkarību, vai iestāšos par to? Atbildēju pozitīvi, un tā bija patiesība. Tomēr vēl arvien ne visai skaidri iztēlojos, kādā ceļā to būs iespējams panākt. Vēl joprojām pastāvēja PSRS, komunistiskā partija, armija, valsts drošības iestādes. Bija vajadzīga drosme stāties tām pretim.

Toreiz tika dibināta Nacionālo kultūras biedrību asociācija, kuras vadībā biju kopā ar Itu Kozakēviču un Romualdu Ražuku. Sanāca dažādu tautību cilvēki, un arī tur tika bieži izvirzīts jautājums par Latvijas neatkarības

atjaunošanu. Daudzi cittautieši vēlējās tikt vaļā no PSRS, no apnikušās, absurdās sistēmas.

Konkrēti un nepārprotami šis uzdevums izskanēja 1990. gada pavasarī lielajā mītiņā "Daugavas" sporta stadionā. Tur valdīja liela pacilātība, un kļuva skaidrs, ka jaunievēlētās AP pirmais un galvenais uzdevums būs deklarēt Latvijas neatkarības atjaunošanu.

Domas par to, kā formulēt šo Deklarāciju, jau labu laiku ausa daudzu Latvijas Tautas frontes aktīvistu, īpaši juristu, prātos. Drīz pēc tam, kad AP nodibinājās LTF frakcija, tika oficiāli uzsākts intensīvs darbs pie Deklarācijas teksta.

Atceros, ka darba grupā strādāja LTF juristi – Romāns Apsītis, Andrejs Krastiņš, Egils Levits, Aivars Endziņš un citi, daudzās sēdēs piedalījās arī Vladlens Dozorcevs, Rolands Rikards, visus tagad vairs neatceros. Mani ļoti interesēja šis darbs, un es pēc savas iniciatīvas arī piedalījos vairākās darba grupas sēdēs. Bija dažādi Deklarācijas projekta varianti, diskutēja par formulējumiem, par to, cik kategoriskam ir jāizskan neatkarības atjaunošanas definējumam, prasībai.

Jau no paša sākuma domāju par to, kā šī Deklarācija skanēs krievu valodā, jo par neatkarības atjaunošanu toreiz bija jāpaziņo vispirms Maskavai, galvenais adresāts toreiz bija PSRS, kuras sastāvā Latvija vēl atradās.

Es jau laikus gatavoju šo tekstu – paralēli tam, kā Deklarācija tapa darba grupā. Tā nebūt nebija tehniska tulkošana. Vajadzēja krievu valodā adekvāti un precīzi izteikt Deklarācijas burtu un garu. Atceros, ka pat pieaicināju pie teksta galīgās rediģēšanas LU docenti valodnieci Tatjanu Ligutu.

Pēdējie Deklarācijas labojumi nāca no darba grupas burtiski 4. maija priekšvakarā. Atceros, ka Jānis Kinna sēdēja manā dzīvoklī līdz trijiem naktī, gaidīdams galīgo krievu variantu, lai nekavējoties to nogādātu Augstākajā Padomē.

4. maija diena bija svinīga un sasprindzināta. Katrs deputāts jau bija izšķīries par to, kā balsos – par Deklarāciju, pret to vai atturēsies. LTF frakcijas deputātiem tas bija skaidrs jau no pirmā brīža.

Pēc balsojuma pie parlamenta ēkas mūs sagaidīja gavilējoši cilvēki, daudzi aiz prieka un aizkustinājuma raudāja, visu sejas bija apgarotas. Devāmies uz Daugavas krastmalu, kur bija ļaužu jūra, plīvoja sarkanbaltsarkanie karogi. No tribīnes cilvēkus uzrunāja LTF līderi, deputāti, tautā pazīstami cilvēki. Toreiz vārdu deva arī man. Tas bija neaizmirstams brīdis manā mūžā – pirmo reizi man bija iespēja vērsties pie milzīgas ļaužu masas. Nebiju tam speciāli gatavojusies, bet vārdi nāca paši, no sirds dziļumiem, un es jutu atbalsi cilvēkos. Valdīja jūtu pārpilnība.

Kopš tā brīža pagājuši desmit gadi, daudz kas ir mainījies. Kļuva pamazām skaidrs, ka ar valstiskās neatkarības atjaunošanu vien nepietiek. Deklarācijai ir jāpiepildās ar reālu saturu reālā dzīvē. Nāca arvien jauni uzdevumi, jaunas problēmas. Latvijas nav kļuvusi par rožu dārzu, daudzi dzīvo grūti, ir arī trūkumcietēji.

Tomēr arī tagad ik dienas pārliecinos, ka cilvēku sirdīs ir dzīva sajūsma un patiess gandarījums par to, kas tika panākts toreiz – 1990. gada 4. maijā.

Par autori

Skat. šī krājuma IV daļā.

Jānis Peters

Trīs kaktusi citadelē

Lai man atļauts bilst, ka, atceroties notikumus un sakarības laikā no 80. gadu vidus līdz 1991. gadam, par visai būtisku trūkumu uzskatāma tieksme aprakstīt un analizēt attīstību Latvijā tā, it kā mūsu zemīte atrastos kaut kur tālu no šīs planētas. It kā mēs nebūtu cilvēces sastāvdaļa, bet vientuļi kādu īpatnēju kustoņu gani kosmisku spīdekļu apmirdzētu kalnu noslēpumainās ielejās, kuri ņem un pēkšņi izcīna neatkarību. Īstenībā notikumu attīstība Latvijā nemaz nav saprotama, atraujot to no procesa visā toreizējā Padomju Savienībā un pasaulē, no Savienības līderu kontaktiem ar Rietumu, īpaši ASV, stratēģiskajiem partneriem. Tikai kopējā procesa virzība pretim centieniem demokratizēt padomju sabiedrību, kas ieguva vārdu ***perestroika*** jeb latviski ***pārbūve*** (M. Čaklais), noveda pie totalitārās sistēmas sabrukuma Austrumeiropā. Valsts apvērsuma mēģinājumam 1991. gada augustā Maskavā loģiski sekoja Jeļcina Krievijas pārsvars pār centralizēto PSRS varu Kremlī, reizē strauji paātrinot arī Latvijas Augstākās Padomes 21. augusta Konstitucionālā likuma pieņemšanu par Latvijas pilnīgu valstisku suverenitāti. Līdz ar to tika izpildīts Latvijas PSR AP 1990. g. 4. maija Deklarācijas stratēģiskais mērķis.

Bet uz parlamentārā ceļa savos centienos pēc brīvības, demokrātijas un reformām Latvija nostājās jau 1989. gada pavasarī. Atbilstoši *perestroikas* līderu jaunajam kursam visā lielajā valstī, kurā ietilpa arī Latvijas PSR teritorija, notika PSRS tautas deputātu vēlēšanas ar alternatīviem kandidātiem, kas padomju politiskajā vēsturē bija kaut kas nepieredzēts. Šo vēlēšanu organizēšanā un kampaņā aktīvi iesaistījās Latvijas Tautas fronte. Tika noorganizēts koordinācijas centrs un publicēts saraksts, **kurus** PSRS tautas deputātu kandidātus Tautas fronte atbalsta. Rezultātā 1989. g. 26. marta PSRS tautas deputātu vēlēšanās Latvijā vairākumu no 52 vietām ieguva Tautas frontes atbalstītie deputātu kandidāti. Tas pats notika Lietuvā un Igaunijā. PSRS tautas deputātu vēlēšanas jau gadu pirms Latvijas AP vēlēšanām uzrādīja reālo spēku samēru, kāds bija izveidojies mūsu republikā. Tas bija ģenerālmēģinājums priekšā stāvošajām Latvijas PSR AP vēlēšanām 1990. gadā. Par to mūsu presē līdz šim runā maz.

PSRS jaunā vadība, *pārbūves* līderi Mihails Gorbačovs, Aleksandrs Jakovļevs, Eduards Ševardnadze bija nolēmuši leģitimizēt padomju varu, reformējot

to ar tautas gribas izpausmi relatīvi brīvās vēlēšanās, bet ne vairs pseidonobalsošanā, kā tas bija noticis visus septiņdesmit padomju varas gadus.

Perestroikas jēga slēpās Maskavas jauno līderu centienos pirmoreiz Krievijas (vēlāk – PSRS) tūkstoš gadu vēsturē radikāli mainīt valsts pārvaldes sistēmas modeli. Revolūcija no augšas (ko, manuprāt, precīzāk būtu dēvēt par *nomenklatūras revolūciju)* tika plānota kā nevardarbīga totalitārās valsts sistēmas pārveidošana par tiesisku valsti. Citiem vārdiem – ja veselus desmit gadsimtus valsti bija pārvaldījušas neievēlētas varas personas jeb *varas cilvēki*, tad *perestroikas* veiksmes gadījumā Padomju Savienībā būtu jāfunkcionē likumvarai, kuru pārstāvētu tautas vēlēts parlaments. Tas atbilstu pasaules demokrātisko valstu modelim un ļautu PSRS pievienoties tiesisko valstu saimei. Taču neveiksmes nolemtība, gluži kā mīna, bija ielikta pašas idejas stratēģijā. *Perestroikas* autori paredzēja PSKP vadošo lomu saglabāt arī reformētajā pārvaldes sistēmā, kā arī turpināt valsti kā padomju republiku savienību. Pēdējais apstāklis bija sevišķi bīstams, jo, valdot atklātībai un informācijas brīvībai, kas ir demokrātijas pamats, nebūtu iespējams noslēpt PSRS tautu nacionālo interešu ignorēšanu no "centra" puses. Tas apstiprinājās jau drīz pēc 1985. gada PSKP CK aprīļa plēnuma, kad politbirojs pieņēma saprātīgu lēmumu par ģenerālsekretāru ievēlēt jaunāko no politbiroja locekļiem – Mihailu Gorbačovu. Jau toreiz, *glasnostj* (atklātuma) pirmajos gados, sāka izpausties nacionāla rakstura pretrunas republikās. No dzīves īstenības atpalikušajai PSRS vadībai tas bija liels pārsteigums. Nacionālo attiecību spriedzi viņi nepārzināja. To acīmredzot retušēja arī specdienestu sniegtā informācija un republiku vadītāji, kuri savas karjeras nolūkos visu interpretēja rožainā gaismā.

(Tikai pēc traģiskajiem notikumiem Kalnu Karabahā, Baku, Tbilisi jaunais padomju līderis sāka apjaust nacionālo pretrunu dramatismu totalitārajā impērijā, kuras oficiālais lozungs bija tautu draudzības slavināšana. Piemēram, 1989. gadā, Maskavā viesojoties Mārgaretei Tečerei, viņai par godu rīkotajās brokastīs Gorbačovs piesaucis de Golla vārdus par to, cik grūti esot vadīt tādu valsti kā Francija, kurā ražo 120 dažādu sieru šķirnes, un teicis:

– Jūs tikai iedomājaties, cik daudzkārt grūtāk ir vadīt valsti, kurā ir vairāk nekā simt divdesmit dažādu tautību.

– Jā, – piebildis Gorbačova padomnieks ekonomikas jautājumos profesors Leonīds Abalkins, *– sevišķi ja siera vispār nav.)*

PSRS nolemtību pastiprināja arī *glasnostj* radītā vēsturisko notikumu negaidīti straujā attīstība, kas apsteidza likumdevēju zemās potences jaunajā PSRS parlamentā, kurš 1989. gadā vēl nebija nobriedis dinamiskām likumdošanas iniciatīvām. Īstenībā Tautas Deputātu Kongress darbojās kā tāds PSRS elitārās sabiedrības klubs, kur vētrainās diskusijās Kremlī sadūrās progresīvi un melnsimtnieciski uzskati. Īpašs Savienības sabrukuma cēlonis bija faktors, ko negaidīja neviens. Un proti – pret PSRS "centru" jau 1990. gadā nostājās Savienības "nesošā konstrukcija" – Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome ar tās līderi Borisu Jeļcinu priekšgalā. Tas bija

zibens no skaidrām debesīm. Ja Baltijas valstu neatkarības deklarācijas 1990. gada pirmajā pusē Maskavā un Rietumos vēl tika uzskatītas tikai par manifestiem, kas atstāja zināmas cerības pierunāt Latviju, Lietuvu, Igauniju turēties vismaz asociatīvā statusā ar Padomju Savienību, tad KPFSR AP 1990. g. 12. jūnija Deklarācija par Krievijas suverenitāti sāka procesu, ko dēvē par "likumu kariem" un "suverenitāšu parādi", jau nesalīdzināmi lielākos mērogos.

Tas bija "Lietuvas poligona" turpinājums Krievijas neaptveramajos plašumos. Kā atzīst arī Gorbačovs, daudzas dramatiskas lappuses visā Krievijas vēsturē ir saistītas tieši ar Lietuvu. Arī šoreiz "Lietuvas poligons" bija tā vieta, kurā piedzima pirmie radikālu pārmaiņu vēji Padomju Savienībā. Atcerēsimies, ka Lietuva deva Padomju Savienībai divkāršu triecienu: gan pieprasot kompartijas patstāvību, gan tūlīt pēc tam – valsts neatkarību. Jeļcins, būdams personiski īpašs Gorbačova ienaidnieks, no pusvārda saprata lietuviešu līderus reformkomunistu Aļģirdu Brazausku un nacionālistu Vītautu Landsberģi. Sākās vētras sēja Krievijā, kuras sākumi meklējami tieši Lietuvā, kur padomju vara bija tiešām pašu lietuviešu rokās. Savukārt latviešu nacionālkomunistu neelastība 1959. gadā nodarīja lielu postu mūsu tautai.

Gorbačovs pēkšņi apjauta, ka tieši Krievijas vadība neizslēdz vai pat atbalsta Baltijas valstu aiziešanu no Savienības, ja tas sekmētu Jeļcina personiskās ambīcijas un Krievijas reģionālo līderu žilbinošās iespējas iegūt ekonomisku un politisku varu. Nomenklatūrai kļuva skaidrs, ka tā spēj sadalīt valsts īpašumu, milzu daļu paņemot personiski sev un izveidojot oligarhiju sistēmu dabas resursiem tik bagātajā Krievijā.

Lielu triecienu centrālā vara Kremlī saņēma arī 1991. gada janvārī , kad Boriss Jeļcins pēc asiņainajiem notikumiem Viļņā ieradās Tallinā, kur parakstīja vienošanos par solidaritāti starp Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Krievijas parlamentiem. Līdz ar to tika novērsta PSRS varas struktūru militārās vardarbības eskalācija no Viļņas un Rīgas tālāk uz Tallinu. Krievijas līdera Borisa Jeļcina nostāšanās līdzās Landsberģim, Gorbunovam, Rītelam apturēja PSRS spēka struktūru centienus gāzt demokrātiski ievēlētos Baltijas valstu parlamentus. Principiālu PSRS dezintegrācijas lomu Krievija nospēlēja jau 1991. g. 12. jūnijā, kad visas tautas vēlēšanās Jeļcins kļuva par Krievijas prezidentu, uzvarēdams pārējos kandidātus – Nikolaju Rižkovu, Vladimiru Žirinovski, Vadimu Bakatinu, Albertu Makašovu, Amanu Tuļejevu. Maskavā nu bija divi prezidenti – Mihails Gorbačovs un Boriss Jeļcins, kuri izvērsa politisku bezkompromisa cīņu... Prezidentam Jeļcinam nu politiski "piederēja" kaut kas taustāms tādā realitātē kā Krievija, bet kas Prezidentam Gorbačovam? PSRS? Kas tā tāda Padomju Savienība bez Krievijas? Izveidojās paradoksāla situācija, par kuru Mihails Gorbačovs savā grāmatā "Dzīve un reformas" raksta:

Nostājušās uz neatkarības iegūšanas ceļa par katru cenu, pie varas nokļuvušās separātiskās partijas[1] *rīkojās patvaļīgi, varētu teikt – ar neoboļše-*

[1] Domātas politiskās partijas Baltijas valstīs.

vistiskām metodēm. Un tās varēja šādi darboties tikai tāpēc, ka baudīja Krievijas vadības atbalstu. Tūlīt pēc sadursmes Viļņā Jeļcins, kā zināms, izlidoja uz Tallinu, kur tikās ar trim republiku vadītājiem un parakstīja dokumentu par to, ka Krievija atzīst viņu suverenitāti. Vienlaikus – bezprecedenta solis starptautiskajā praksē – Krievija un trīs Baltijas republikas vērsās pie ANO Ģenerālsekretāra ar priekšlikumu sasaukt starptautisku konferenci Baltijas valstu problēmu noregulēšanā. Citādi izsakoties, tas bija tiešas iejaukšanās akts PSRS iekšējās lietās

Krievijas separātisti (dīvaini skan, vai ne, bet tā ir politiska realitāte) visādi mudināja baltiešus uz atdalīšanos, savukārt aktīvi izmantodami Viļņas un Rīgas incidentus savu pozīciju nostiprināšanas un pret Savienības centru vērsta spēcīga uzbrukuma interesēs. Krievijas suverenizācija izjauca jaunas formulas meklēšanu attiecībās ar Baltijas republikām Savienības reformācijai. Krievija aizsāka analoģisku dokumentu pieņemšanu visās savienotajās, bet vēlāk arī autonomajās republikās. Sākās "suverenitāšu parāde".[2]

... Es biju ielūgts Jeļcina inaugurācijas ceremonijā Kremlī un redzēju, cik psiholoģiski grūti Mihailam Gorbačovam bija pakāpties uz skatuves un apsveikt savu politisko pretinieku, kurš, Pareizticīgo baznīcas patriarha svētīts, stalti stāvēja Krievijas spilgti apgaismotā nacionālā trīskrāsu karoga (trikolora) fonā.

– *Nu mums ir vēl viens prezidents*, – Gorbačovam patiešām nenācās viegli izrunāt šos vārdus un spiest roku Jeļcinam. Bet spītīgais urālietis, kurš **vienmēr** dzīvē ir apzināti gribējis visur būt pirmais, staroja ...

...Tāds bija lielais, globālais fons, kas dažu gadu gaitā Gorbačova iecerētās *perestroikas* reformas veda pretim neplānotai neveiksmei, bet latviešu Atmodas ausekli tuvināja zenītam. Līdz ar Krievijas nacionālo un sociālo neapmierinātību tuvojās latviešu, lietuviešu, igauņu centienu triumfs jeb valstiskuma atjaunošanas iespējas. Taču no 1990. g. 4. maija Neatkarības deklarācijas līdz 1991. g. 21. augusta Konstitucionālajam likumam Latvijai bija jānoiet konkrēts ceļš kopā ar Krievijas "pirmā viļņa" demokrātiem, kā to rāda vēsture un kā to apliecina dokumenti un vēstures dalībnieku liecības.

... Uz PSRS citadeli jeb Maskavu es devos 1989. gadā kā jaunievēlētais PSRS tautas deputāts ar vienu mērķi – kopā ar mūsu un visas milzīgās impērijas deputātiem parlamentārā veidā veicināt demokrātiskas, ekonomiskas un politiskas reformas, kuras varētu glābt arī Latviju un latviešu tautu no pārtautošanas, sociālas un garīgas pazemošanas. Šīs idejas lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju aizrāva no sirds.

Manuprāt, katram sabiedriskam darbiniekam tautas vēsturē izšķirošos brīžos, tāpat kā bitei stropā, ir savi uzdevumi. Šajā gadījumā – vieniem šai vēstures posmā bija jāstrādā Latvijā, jāuztur spēkā tautas nacionālās gribas izpausme; citiem impērijas centrā, kur vienkopus pulcējās Savienības parlaments, vajadzēja šo gribas izpausmi pārstāvēt oficiālā, visai pasaulei redzamā

[2] Mihail Gorbačov, *Žizņ i reformi*, Moskva: Novosti, 1995, 2. grām., 511. lpp.

līmenī. Trešo uzdevums bija strādāt Rietumu virzienā, un viņi to arī darīja kopā ar talantīgākajiem trimdas ļaudīm. Šodien daži politiķi un sabiedriskie darbinieki var pēc savas patikas pašapmānā vai skaudībā ignorēt 1989.–1991. g. PSRS tautas deputātus un viņu nozīmi, bet vēsture nav noslēpjama – Kremļa tribīnēs pasaule mūs īpaši pamanīja. Tieši tur bija koncentrēti pasaules masu mediju, TV, Radio, ziņu aģentūru spilgtākie pārstāvji. Pamanīja Landsberģi, Rītelu, Savisāru, Vulfsonu, Lipmā, Bojāru, Paulu, Prunskieni, Bišeru un daudzus citus blakus Saharovam un Afanasjevam, Jevtušenko un Jeļcinam, arī Gorbačovam un Ševardnadzem, Jakovļevam un Gavriilam Popovam. Visas pasaules ietekmīgāko masu informācijas līdzekļu žurnālisti regulāri informēja daudzu zemju sabiedrības par procesiem Padomju Savienībā, tanī skaitā – par Baltijas valstīm ... Viņi mūs bieži intervēja, mēs parādījāmies TV ekrānos Savienībā un citur pasaulē. Patiesībā divarpus PSRS AP nostrādātie gadi man palikuši atmiņā kā līdzdalība intelektuāla augstsprieguma klubā, kurā es iepazinos un atsevišķos gadījumos arī sadraudzējos ar cilvēkiem, kuri būtiski ietekmēja visas pasaules likteni, iesaistot Latvijas nākotni pasaulē, nevis atstājot to pasaules nomalē. Taču arī tā ir tēma, par ko jāraksta atsevišķi, tanī skaitā par TDK "agresīvo vairākumu", par svilpieniem un kāju dauzīšanu, kad runāja Saharovs vai Vulfsons, Afanasjevs vai Grigorijs Baklanovs, par Baltijas deputātu parlamentāro grupu, kur īpaši izcēlās Landsberģis, par Baltijas deputātu demonstratīvo iziešanu no zāles atsevišķos brīžos, par Rietumu piesardzīgo un diferencēto, bet tomēr nosvēršanos Baltijas republiku neatkarības modeļa meklēšanas pusē, par Molotova-Ribentropa pakta tiesiskā novērtējuma komisiju, ko vadīja akadēmiķis Jakovļevs, saukts arī par "perestroikas arhitektu".

Ja runājam par PSRS tautas deputātu laikiem, man ir savs, īpašs viedoklis par stilu, kādā Latvijas deputāti aizbrauca uz Maskavu, uz pirmo kongresu. Tas bija naivi, tukšvārdīgi un narcistiski. Es joprojām nespēju saprast, kāpēc bija jārīko Latvijas delegācijas pavadīšanas mītiņš Rīgā, kāpēc bij jāteic jūsmīgas un ačgārnas runas par "atgriešanos no Maskavas ar Latvijas neatkarības atzīšanas rakstiem kabatā", kāpēc, vienos ziedos rotātiem un rokas caur vagonu logiem vicinot, ar Maskavas ekspresi bij svinīgi jāslīd Austrumu virzienā? Varēja saprast Daini Īvānu viņa jūsmīgajā jaunībā un arīdzan Mavriku Vulfsonu viņa nelabojamā revolucionārā romantismā, bet vīrus spēka gados es joprojām nesaprotu. Vai tad tiešām viņi bij tik naivi, lai ticētu, ka 1989. gadā 1. PSRS Tautas Deputātu Kongresā – jau 1989. gadā! – Latvijai, Lietuvai un Igaunijai tiks piešķirta neatkarība? Negribu atcerēties, bet, juzdams organisku pretestību pret šo ārišķīgo komēdiju, es tišām nebraucu ar "Potjomkina vilcienu", nepiedalījos mītiņā, vien pavicināju uz perona ar roku un uz Maskavu aizlidoju viens nākamajā dienā ar lidmašīnu. (Starp citu, paradoksāli – liktenis pēc divarpus gadiem izrīkojās tā, ka man tika piešķirtas Latvijas parlamenta pilnvaras palikt Maskavā PSRS TDK pēdējam un vienīgajam kārtot juridiskās attiecības par Latvijas neatkarību. Bet tad bija jau 1991. gads...) Vai tiešām 1989. gada pavasarī deputātiem, kas bija ievēlēti ar LTF aktīvām pūlēm, nebija

skaidrs, ka Maskavā stāv priekšā smaga politiska cīņa par Latvijas neatkarību? Ja esam godīgi, tad sākumā runa bija par neatkarības vai suverenitātes atšķirīgu izpratni... Taču jāteic, ka svinīgā un butaforiskā izbraukšanas ceremonija uz Maskavu bija vienīgā mūsu PSRS tautas deputātu provinciālā muļķība. Maskavā, satikušies ar krieviem, lietuviešiem, igauņiem, moldāviem, nokļuvuši starptautiskos mērogos, mūsējie ātri novērtēja situāciju, pabāza viesnīcas pagultēs savus tautiski dižmanīgos, Maskavas karstumā pavītušos lauku vainagus un sāka pacietīgu darbu – plecu pie pleca ar domubiedriem un zobu pret zobu ar rūdīto nomenklatūru, kura centās nogalināt vārgo, nupat sākušos demokratizāciju, tepat Kremlī, pie Gorbačova kājām. Šo "agresīvi padevīgā vairākuma" centienu simbols bija regulāra akadēmiķa Saharova dzīšana prom no tribīnes.

... Kad Latvijas Republikas valdība 1990. gada vasarā mani iecēla par pastāvīgo pārstāvi Maskavā, sapratu, ka tieši šeit, Čapligina ielā 3, reiz atkal būs vēstniecība. Kaut arī tobrīd Latvija vēl nebija starptautisko tiesību subjekts, man bija viens uzdevums – pildīt Latvijas AP 1990. g. 4. maija Deklarāciju, kas paredzēja valstiskuma atjaunošanu. Pirmais, ko izdarīju tīri simboliski, bija sarkanbaltsarkanā karoga pacelšana pie pirmskara Latvijas Republikas sūtniecības ēkas, toreiz – Valdības pārstāvniecības. Bet ak vai! – nākamā rītā karoga vairs nebija. Nozagts ar visu kātu. Bija žēl, bet par īpaši ļaunu zīmi to neuzskatīju. Līdz šim brīdim varu tikai minēt – vai tas bija politisks akts vai arī kādam ļoti iepatikās spožais, lakotais karoga kāts ar auseklīti galā. Tolaik, Atmodas zenītā, latvieši šo zīmi nēsāja dvēselēs un arī redzamās vietās. Uzvilkām jaunu karogu, un 22. septembrī mācītājs Jānis Rubenis to iesvētīja, klātesot premjeram Ivaram Godmanim, kurš runāja četrās valodās (latviešu, krievu, angļu, vācu). Runāja arī mans kolēģis un draugs, toreiz PSRS Prezidenta padomnieks Čingizs Aitmatovs, par ko "Atmodā" Ainārs Vladimirovs rakstīja: (..) *padomnieks Čingizs Aitmatovs savā runā pat apsolīja, ka drīzumā pārstāvniecība varētu kļūt par vēstniecību (ko gan tas varētu nozīmēt?).*[3]

Īstenībā tas nozīmēja daudz. Aitmatovs, būdams ģeniāls rakstnieks, it kā netīšām pareģoja nenovēršamo – reiz Latvija būs neatkarīga valsts, kaut arī Prezidents, kura padomnieks viņš bija, joprojām centās saglabāt Savienību. Arī Maskavā akreditētie ārvalstu diplomāti vairījās skaļi atzīt iespējamu Savienības dezintegrāciju. Un tomēr – tikko pie Latvijas pārstāvniecības fasādes parādījās sarkanbaltsarkanais karogs, tas tika uztverts kā signāls, ka Latvija cenšas atjaunot savas diplomātiskās aktivitātes šeit, Maskavā, tās valsts galvaspilsētā, kuras politiskais režīms 1940. gadā Latvijas valstiskumu bija pārtraucis. Visnoteiktāk un draudzīgāk pret mums izturējās toreizējās Čehoslovākijas un Ungārijas diplomāti, bet no Rietumvalstīm – norvēģu vēstniecība. Taču visumā dominēja diplomātisks vēsums – mēs taču ārvalstu diplomātiem nebijām nekas, vien romantiķi, kas spēlējas "vēstniecībās".

[3] *Atmoda*, 1990, sept.

Apmēram pēc pusotra mēneša nācu pie slēdziena, ka ir jārīkojas patstāvīgi un aktīvi, nevienam nekā īpaši neprasot ne Rīgā, ne Maskavā, ne citur. Nolēmu vienkārši uzbrukt ar priekšlikumiem, tāpat kā es to tiku darījis kopš 1985. gada rudens Rīgā, – kad, nejautājot pēc atļaujas, 1985. g. 30. oktobrī organizēju Krišjāņa Barona piemiņas brīdi Lielajos kapos, kur krēslā kopā sanāca 500 Rīgas skolēnu ar svecītēm rokās; kad 1988. g. 1. un 2. jūnijā fakta priekšā nostādījām Latvijas PSR vadību, uzaicinot to uz Rakstnieku savienības valdes plēnumu; kad sasaucu Tautas frontes atbalsta grupas 1988. g. 30. augustā Rakstnieku jeb Benjamiņu namā; kad vienpersoniski ierādīju Dānijas Kultūras institūtam telpas Rakstnieku savienībā; kad neprasot organizēju Tautas frontes dibināšanas kongresu un, nevienu nebrīdinot (arī tautfrontiešus ne), nominēju pirmā Frontes priekšsēdētāja kandidāta vārdu; kad vedu sarunas ar LKP vadību par sarkanbaltsarkanā karoga pacelšanu Rīgas pils Svētā gara tornī un piedāvāju Ēvaldu Valteru un Albertu Belu par karoga uzvilcējiem; kad kā Radošo savienību padomes priekšsēdētājs organizēju 18. novembra svinības Nacionālajā teātrī 1988. un 1989. gadā. Tā ir laba taktika juku laikos. Tā man lieti noderēja arī Maskavā. Es vienkārši sāku aicināt dažādu valstu vēstniekus uz 18. novembra neatkarības svinībām Latvijas pārstāvniecībā jau kopš 1990. gada, un viņi man, protams, atteica. Bet es viņiem biju atgādinājis – Latvijas Republika sāk rīkoties jau tagad. Protams, man daudz palīdzēja padomju laika kontakti ar krievu radošo inteliģenci, kura tad nodarbojās arī ar politiku un kura savukārt stāvēja samērā tuvu jaunajai PSRS reformatoru vadībai, īpaši *perestroikas* arhitektam akadēmiķim Jakovļevam, arī Gorbačovam. Mani un Raimonda Paula augstie kontakti PSRS Ārlietu ministrijā un Kultūras ministrijā veicināja manu darbību, jo Maskavā un visā Savienībā toreiz valdīja Paula kults un es biju it kā Paula dvīnis viņa dziesmotajā darbībā. Es negribu šo momentu atspēkot, taču tā noklusēšana arī nebūtu taisnīga. Katrā ziņā Kremlī augstākā vadība mani pazina uzreiz un uzrunāja. To pamanīja Rietumvalstu diplomāti un bija izbrīnā. Jāatzīmē, ka toreiz, 1990. un 1991. gadā, ārzemju vēstniecības vadīja vēstnieki, kuri nepārprotami atbalstīja Gorbačovu personīgi un viņa *perestroiku*. Tādas bija viņu valdību instrukcijas, sevišķi "karsta" bija lielvalstu politiskā kaisle pret jauno padomju līderi .

Vēsturiski tas bija liels laiks. Manas darbības sākums sakrīt ar Borisa Jeļcina sensacionālo uzstāšanos Latvijas parlamentā un paziņojumu, ka Krievijas PFSR un Latvijas attiecības balstīsies uz līgumu, kurš tiks noslēgts bez jebkādiem iepriekšējiem noteikumiem, ievērojot arī to, ka Latvija, iespējams, jaunu Savienības līgumu neparakstīs! (Atcerieties krāšņo rožu klēpi, ko Jeļcinam pasniedza Ita Kozakeviča!) Savukārt 10. un 11. augustā Latvijas un Krievijas pārstāvji Rīgā un Jūrmalā saskaņoja attiecību pamatprincipus. To galvenā jēga bija: **Krievija atzīst Latvijas neatkarību, bet Latvija – Krievijas suverenitāti.** Tātad – jau 1990. gadā Krievija politiski atzīst mūsu neatkarību!

Realizējot savu apņēmību darboties patstāvīgi, radās iespēja noorganizēt LR Ministru Padomes priekšsēdētāja Ivara Godmaņa un priekšsēdētāja vietnieka

Ilmāra Bišera tikšanos ar Mihailu Gorbačovu. Tikšanās notika 1990. g. 26. septembrī... PSRS Prezidents mūs pieņēma savā kabinetā Kremlī. Kad tanī iegājām, pulkstenis rādīja 15.10.

– *Sveicināti, latviešu strēlnieki*, – sauca Prezidents, piecēlās no rakstāmgalda, sniedza katram no mums roku un aicināja apsēsties pie apaļā galda kabineta stūrī ar skatu uz Maskavas upi. Uz Gorbačova mājienu par "strēlniekiem" Bišers atsmēja, ka nu jau "latviešu strēlnieki" ir atbruņojušies, ja nāk uz sarunām. Gorbačovs kaut ko atsmīkņāja pretim un sāka sūroties par lietaino septembra laiku, teikdams, cik labi tagad būtu mežā un sēnēs. Tad pažēlojās, cik drausmīga ierēdņu armija – veseli 18 miljoni esot jāuztur valstij, un tas izmaksājot 32 miljardi rubļu algās vien. Tad ierunājās par jauniem līgumiem starp republikām... Godmanis, kā jau Godmanis, kurš nepārtraukti meklē jaunus pasaules atklājumus, stingri noprasīja:

– Vai jums, Mihail Sergejevič, ir koncepcija par Baltiju pēc mūsu Neatkarības deklarācijas pieņemšanas?

Gorbačovs: – *Tikai neatkarīgu valstu savienība*, – un piebilda: – *Tā nebūs unitāra valsts.* (Viņš piedevām vēl palamāja Pelši un Vosu, kurš hipertrofējis industrializāciju Latvijā.)

Godmanis: – *Republikas taču nespēj būt valstis. Mēs gribam būt īsta valsts, nevis republika Savienībā. Mēs esam pieņēmuši Latvijas neatkarības deklarāciju.*

Gorbačovs: – *Jānodibina jauna savienība uz līguma pamata. Tad varēsit atdalīties, ja ļoti gribēsit, ar referenduma palīdzību.*

Mēs runājām ilgi. Un katrs runājām savu.

Godmanis stingri pieprasīja neieviest Prezidenta pārvaldi Latvijā. Gorbačovs atbildēja, ka vismazāk Latvijai un visai Baltijai draudot briesmas tieši no Prezidenta puses, likdams nojaust, ka pastāv citas struktūras, kas ar mums labprāt izrēķinātos. Un ne tikai ar mums – arī ar Gorbačovu pašu.

Izšķīrāmies pulksten 16.30.

Toreiz mēs vēl nezinājām, ka 1989. gadā, tiekoties Maltā uz kuģa ("jūras slimības zīmē"), Gorbačovs un Bušs, izrādās, bija noslēguši slepenu vienošanos par Baltiju. PSRS līderis bija solījis izvairīties no vardarbības Baltijā, bet ASV līderis – "neradīt liekas problēmas" šajā (Baltijas) jautājumā Gorbačovam. Kā vēlāk rādīs vēsture , Bušs šīs "liekās problēmas" Padomju Savienības vadībai neradīja pat pārāk ilgi, kavēdamies ar Latvijas, Lietuvas, Igaunijas atzīšanu līdz pat 1991. g. 2. septembrim, kad augusta desmit dienās mūs jau bija atzinušas 48 valstis... Pēc mūsu 26. septembra tikšanās Gorbačovs palaida baumas, ka "latvieši paši īsti nezinājuši, ko gribot". To man vēlāk atstāstīja Alberts Kauls, arī PSRS Prezidenta padomnieks. Tā vis nebija. Gan Godmanis, gan Bišers ar valstsvīru cieņu prasīja Latvijas neatkarību, pamatojoties uz 4. maija Deklarāciju un 1940. gada PSRS agresiju.

Vai tad toreiz Gorbačovs spēja pareģot, ka tikai četrus gadus vēlāk pats ar savu roku rakstīs šādus vārdus: *Baltijas republiku stāvoklis Savienībā bija*

specifisks. Kopš 1939.gada skaitījās, ka tās ir brīvprātīgi iestājušās PSRS sastāvā. Bet atklātība visiem ļāva uzzināt, kā tas notika īstenībā. Jā, lēmumu pieņēma šo valstu parlamenti, netika novēroti masu neapmierinātības uzliesmojumi. Bet nedrīkst nerēķināties, ko tām nozīmēja fašisma briesmas, "pievienošanās" notika uz slepenās vienošanās pamata ar Vāciju un faktiskas okupācijas apstākļos no Sarkanās Armijas puses[4].

Ievērojiet – Mihails Gorbačovs jau 1995. gadā ir atzinis, ka Baltijas "pievienošanās" ir notikusi **okupācijas apstākļos!**

...Daudz liberālākā gaisotnē 1990. gada rudenī notika Ivara Godmaņa un toreizējā Latvijas pirmā ārlietu ministra Jāņa Jurkāna tikšanās ar Eduardu Ševardnadzi viņa kabinetā, kur uz galda stāvēja apmēram 20 telefonaparātu. Ševardnadze ar savu gruzīnu akcentu vispirms pats pajokojās par telefonu lērumu kabinetā un stāstīja, ka visvairāk par to brīnījies ASV valsts sekretārs Beikers, kurš teicis – vai tad tos visus nevarot savākt "vienā lielā telefonā"? Saruna beidzās ar Ševardnadzes acīmredzamām simpātijām Jurkānam un solījumu sadarboties ar Latvijas Ārlietu ministriju. Ševardnadze toreiz ierunājās par "īpašu statusu Baltijai", ko gan viņš mums "pārdeva" kā Gorbačova terminu. Viss, protams, esot atkarīgs no PSRS TDK un 1940. gada notikumu tiesiskā novērtējuma... Šķiet, ka Ševardnadze, būdams nacionāli lepnas minoritātes (gruzīnu) pārstāvis PSRS vadībā, vairāk par Gorbačovu un Jakovļevu saprata to, ko nav lemts līdz galam izjust nevienam lielas impērijas titulnācijas pārstāvim, un proti – mazskaitlīgas nācijas īpašo psiholoģisko taisnību. Taču arī Ševardnadze toreiz nedrīkstēja atļauties teikt vairāk nekā pateica. Mūsu priekšrocība savukārt bija tā, ka mēs drīkstējām runāt visu. Mūs tolaik nesaistīja nekādas diplomātiskas normas nedz ar padomju, nedz ar Rietumu līderiem, jo gan pirmie, gan otrie mūsu aiziešanas procesu no PSRS regulēja par tik, *par cik Baltijas jautājums netraucē Rietumu un padomju attiecībām.*

Mēs varējām neievērot diplomātiskās etiķetes arī tāpēc, ka lielvalstu vadītāji uz mums raudzījās ironiski un līdzjūtīgi. Bez tam – mēs taču nekas nebijām. Šodien ir zināms, ka pēc Lietuvas 1991. g. 11. marta Neatkarības deklarēšanas ASV prezidenta palīgs nacionālās drošības jautājumos Brents Skoukrofts privāti bija izteicies, ka ASV gan novēlot baltiešiem veiksmes, bet "nesalīdzināmi vairāk ir likts uz kārts amerikāņu-padomju attiecībās".[5]

Kad 1990. g. 3. oktobrī Vācijas vēstniecība Maskavā rīkoja triumfālu pieņemšanu sakarā ar divu vācu valstu atkalapvienošanos, izstāvēju garu rindu, kas sākās jau uz ielas, un, spiezdams roku vācu vēstniekam, es izteicu vēlmi, lai apvienotā Vācija cieši sadarbotos ar Latviju. Vēstnieks atbildēja:

– Kāpēc ne? Mūsu federālās zemes labprāt sadarbojas ar atsevišķām padomju republikām.

---

[4] Mihail Gorbačov, *opus cit.*, 1. grām., 511. lpp.

[5] Maikls R. Bešloss, Stroubs Telbots, "Visaugstākajā līmenī", *Vsje dlja vas*, 1994.

Komentāri lieki. Vācijas vēstnieks tika ierādījis Latvijai savu vietu, pielīdzinādams mūsu "republikas" statusu Padomju Savienībā federālās zemes statusam Vācijas Federatīvajā Republikā. No augstās diplomātijas viedokļa vēstnieka atbilde ir saprotama. Bet no juridiskā ne, īpaši tobrīd, kad Molotova-Ribentropa pakts 1989. g. 24. decembrī jau bija atzīts par spēkā neesošu kopš parakstīšanas brīža.

Un tomēr mēs savā pārstāvniecībā neļāvām "aizmirst" Latvijas 4. maija Deklarāciju. Mums daudz palīdzēja sarīkojumi, uz kuriem lūdzām arī ārvalstu diplomātus. Rīkojām kultūras pasākumus, un tie sākumā bija mūsu diplomātija. Zināmā mērā šai manai taktikai bija savi panākumi. Pirmā valsts, kas nozīmēja savu pārstāvi kontaktiem ar Latvijas pārstāvniecību, bija Čehoslovākija. Mačišeka kungs no Čehoslovākijas vēstniecības atnāca pie manis pirmais, mēs sākām regulāri tikties, viņš saņēma informāciju par stāvokli Latvijā, par centieniem atjaunot neatkarību. Pirmā valsts, kuras ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks ieradās pārstāvniecībā, bija Ungārijas vēstnieks Šandors Gērke (pēc pilna protokola, limuzīnā ar savas valsts standartu). Neoficiāli ieradās arī Lielbritānijas vēstniecības padomnieks, bet kļuva uzkrītoši ironisks, ieraudzījis uz mana galda sarkanbaltsarkano karodziņu. Ieradās Norvēģijas vēstniecības padomnieks, Itālijas padomnieks un pat Austrijas pagaidu pilnvarotais lietvedis. Latvijas pārstāvniecību apmeklēja Kanādas parlamentāriešu delegācija. ASV atsūtīja vēstniecības pirmo sekretāri Džūditi Mandelu, kura, gods godam, uz saviem sievietes pleciem iznesa visu to neveiklību, kādu bija radījusi spēle starp ASV un PSRS par Baltijas jautājuma pieklājīgu atrisināšanu, "neradot liekas grūtības Gorbačovam dēļ Baltijas". Džūdite profesionāli precīzi atsaucās uz maniem aicinājumiem un nopietni pūlējās iedziļināties Latvijas patiesajos centienos, līdztekus turēdama mūs aizdomās par cilvēktiesību neievērošanu attiecībā pret krievu iedzīvotājiem Latvijā.

... Bijām spiesti pierast pie trakojošu pūļu pulcēšanās pie pārstāvniecības ēkas Čapligina ielā 3. Gandrīz ik sestdienu pārstāvniecības sienas tika apraksītas ar saukļiem par krievu apspiešanu Latvijā, pret Latvijas neatkarību, īpaši gānot Gorbačovu, Jeļcinu, Gorbunovu, Landsberģi. Pats Žirinovskis stāvēja smagās automašīnas kravas kastē un megafonā taurēja:

– *Peters te ir trekni iekārtojies. Nekad te nebūs vēstniecība, bet tikai pārstāvniecība!*

Gods godam, Maskavas milicija mūs apsargāja, turot rokās stekus un norobežodama trotuāru pārstāvniecības priekšā ar dzelzs sētiņām.

... Savos neatkarības centienos mēs sadarbojāmies ar Lietuvas pastāvīgo pārstāvi Egidiju Bičkausku un Igaunijas pastāvīgo pārstāvi Juri Kahnu, kuri, tāpat kā es, šajos amatos nokļuva, būdami PSRS tautas deputāti. Bičkausks bija jurists, sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs, Kahns – komjaunatnes darbinieks.

Kad Maskavu apmeklēja ASV kongresmeņi un senatori, mūs neskaitāmas reizes aicināja ar viņiem tikties. Tas brīžiem bija nogurdinoši, jo mums sāka apnikt kā skolas puikām deklamēt Santaklausiem pantiņus par savas tautas

centieniem, par obligāti atgūstamo neatkarību, par to, kāpēc tā vispār vajadzīga, ko par to teiks Kremlī utt. Reiz es nolēmu ASV senatora Sema Nāna un citu amerikāņu klātbūtnē būt tēlains un teicu:

– *Mēs, trīs Baltijas tautas, gluži kā trīs eksotiski kaktusi, uzziedam tikai divas reizes gadsimtā. Ir patīkami, ka pienākusi mūsu otrā reize uzziedēt.*

Pēc šiem vārdiem visi kungi pamodās, un Sems Nāns teica:

– *Jā, mēs to visu apsvērsim un analizēsim.*

Tad pievērsās man un teica:

– *Bet jūs jau runājāt gandrīz kā rakstnieks.*

... Visi sāka smieties, bet Sems Nāns nesaprata, par ko. Vēlāk man radās ideja nodibināt klubu "Trīs kaktusi". Bet kaut kā aizmirsās dienu steigā.

Protams, mūsu aktivitātes nevarēja nepamanīt nedz PSRS oficiālās iestādes, nedz Jeļcina Krievijas struktūras, nedz milzīgais diplomātiskais korpuss Maskavā. Kur tad nu vēl žurnālisti no visas pasaules. Mūs sāka lūgt uz diplomātiskajām pieņemšanām dubultstatusā – kā dziesmotās Baltijas jauno valdību pastāvīgos pārstāvjus Maskavā un kā PSRS tautas deputātus. Mēs, protams, *šikojām* un allaž ieradāmies pieņemšanās un apspriedēs ar savu valstu standartiem pie limuzīniem... Ledus kusa lēnām. Norvēģijas vēstnieks mani ielūdza savā rezidencē apspriest Latvijas premjera Ivara Godmaņa iespējamo viesošanos Norvēģijā. Tā jau bija uzvara. Mārtiņu Virsi kontaktēju ar Ungārijas vēstnieku, kurš interesējās par Gorbačova *perestroikas* politikas perspektīvu baltiešu skatījumā. Noorganizēju arī Godmaņa un Andreja Krastiņa tikšanos ar Čehoslovākijas vēstnieku Rūdolfu Slanski, kurš savu atbalstu Baltijai no PSRS Ārlietu ministrijas neslēpa vispār.

1990. gada rudenī man izdevās realizēt divus pilnīgi fantastiskus projektus, kuros piedalījās redzamas ASV sabiedriskās un valsts personas. Vissavienības Lauksamniecības zinātņu akadēmijas prezidentam Aleksandram Ņikonovam lūdzu izkārtot tā, lai ASV prezidenta Džordža Buša speciālais palīgs agrārajos jautājumos Evanss un Aijovas universitātes prezidents Ītons kopā ar izciliem amerikāņu zinātniekiem dzīvotu pie mums, pārstāvniecības viesnīcā, kam tiku devis vārdu "Tālava". Ņikonovs pierunāja amerikāņus līdztekus pasākumiem Maskavā piedalīties Latvijas lauksamniecības ministra Daiņa Ģēģera vadītā seminārā mūsu pārstāvniecībā. No Rīgas palūdzu atbraukt latviešu lauksaimniecības zinātniekus, arī dažus politiķus, un seminārs notika. Uzkrītoši demonstrējām sarkanbaltsarkanās krāsas blakus ASV zvaigžņotajam valsts standartam pārstāvniecības apspriežu zālē. Tam visam bija tiešs un ar neapbruņotu aci redzams zemteksts – mēs gribam būt valsts. Buša palīgs Evanss savā runā par politiku nerunāja, bet, šķiet, viņš visu saprata. Labi panākumi bija arī seminăram, kuru organizēju, pārstāvniecībā uzturoties ASV eksprezidenta Džimija Kārtera kundzei Rozalīnai, kura bija patronese Starptautiskās komitejas "Pasaule un pārtika" apspriedei Maskavā. Abās šīs tikšanās reizēs, delikāti uzrunādams viesus, es skāru arī Latvijas neatkarības jautājumus, un, kaut arī lauksamniecības un ekoloģijas teorētiķi izvairījās no tiešas šī jautājuma

apspriešanas, viņi saņēma informāciju un, kā tagad saka –"signālus" no mums. Latvijas zinātnieki savukārt uz vietas nodibināja kontaktus ar amerikāņu un Eiropas kolēģiem. Vairāki pēc šīs pat tikšanās devās stažēties uz Aijovu un citur. Kādreiz no Latvijas padzītais akadēmiķis un "buržuāziskais nacionālists" nelaiķis Aleksandrs Ņikonovs (toreiz arī būdams Gorbačova padomnieks) ir izdarījis Latvijai nenovērtējami daudz laba. Viņš mani toreiz saprata no pusvārda, un Latvijas vēsturē viņš ir ierakstāms zelta burtiem.

1990. gada rudens pagāja līdzīga rakstura kontaktu meklējumos... Mani intervēja neskaitāmas krievu un citu valstu avīzes, bet visbiežāk – Rietumu radiostacijas. No Baltijas valstu jauno valdību pārstāvjiem īpaši vairījās federatīvu un konfederatīvu valstu diplomāti Maskavā. Iemesli skaidri – separātisma vilnis PSRS varētu skart arī šo valstu uzbūves pamatus.

1990. g. 6. novembrī es tiku ielūgts uz svinīgo pieņemšanu Kremlī pie PSRS Prezidenta par godu Lielās Oktobra Sociālistiskās Revolūcijas 73. gadadienai... Vai Mihails Gorbačovs jau nojauta, ka šī ir pēdējā PSRS balle? Uz Kremli es devos ar pārstāvniecības automašīnu. Vēstnieku limuzīnus, militāri sveicot, Kremļa sardze pavadīja uz laukumu Kremļa zeltīto katedrāļu ēnā. Man, protams, sava "Volga" bija jāatstāj Manēžas laukumā, un līdz Kongresu Pilij jāiet kājām. Tāpat atpakaļ. Laikraksta "Diena" 1990. g. 23. novembra numurā Ainārs Dimants tā arī raksta: *Jānis Peters no Kremļa aiziet ar kājām*. Un tomēr... Mihails Gorbačovs šajā ballē izrunāja viedus vārdus, kuriem vēlāk būs lemts piepildīties...

Pieņemšana bija eleganta un neparasta. Kaut vai tāpēc, ka padomju sabiedrība nebija radusi redzēt tik daudz garīdzniecības blakus diplomātiem, deputātiem, ģenerāļiem, ministriem. Kaut vai tāpēc, ka simfoniskais orķestris zem kristāla lustrām spēlēja dievišķu klasiku, neatskaņojot nevienu populāri lētu konjunktūras tēmu. Bet galvenokārt tāpēc, ka mūs pieņēma PSRS Prezidents un 1990. gada Starptautiskās Nobela Miera balvas ieguvējs vienā personā. Visa daudzus simtus lielā sabiedrība jau pēc pirmās šampanieša glāzes aizgūtnēm devās sveikt jauno Nobelu. Valdīja pacilājoša atmosfēra. Arī es iestājos sveicēju rindas pašā galā. Man pretim nāca starojošs latviešu paziņa, kurš pirmais bija paguvis sveikt PSRS Prezidentu – ASV vēstnieks Padomju Savienībā Džeks Metloks. Es tūlīt kalu dzelzi un uzaicināju viņu uz pieņemšanu pārstāvniecībā 18. novembrī, kas tiks sarīkota par godu Latvijas Republikas proklamēšanas 72. gadadienai. Latviešu draugs Džeks kļuva nervozs un aizbildinājās, ka tieši "ap šo laiku" Maskavā ieradīšoties ASV viceprezidenta kundze un tad viņš būšot aizņemts. Protams, es nebiju tāds muļķis, lai nesaprastu, ka ASV vēstnieks spiests turēties pa gabalu no Latvijas, bet interesanti bija vērot īsta vēstnieka īstu diplomātiju brīdī, kad Gorbačovam ir apsolīts "neradīt liekas grūtības Baltijā". Kad rinda pie Gorbačova bija galā, Prezidents, ieraudzījis mani, ironiski draudzīgi sauca:

– *O! Vēstnieks nāk!*

Es viņu apsveicu ar Nobela balvu, uz ko Mihails Sergejevičs teica *paldies* un uzreiz, neļaudams man doties uzbrukumā, sacīja:

– *Domāsim kopīgi, kā dzīvot tālāk.*

Tālāk mans pieraksts no dienesta atzīmes Rīgai:

Es Gorbačovam teicu – mums ir jāizdomā formula PSRS un Latvijas savstarpējo attiecību risināšanai. M. Gorbačovs atbildēja: – Domāsim kopīgi,– uz ko es savukārt iebildu – mēs taču jau visu laiku dodam priekšlikumus, bet centrs klusē. Gorbačovam es sāku apnikt, un viņš teica blakusstāvošajam Aleksandram Jakovļevam: – Es jūs, Jāni, nododu biedra Jakovļeva rokās, abi kopīgi padomājiet. – Pēc tam es sarunāju tikties ar Jakovļevu, iepriekš sazvanoties.

Un kājām aizgāju no Kremļa. Tā bija pēdējā PSRS lielā balle. Atceros, noslēgumā Gorbačovs, iedams garām apsveicēju rindām, bija drūms un skaļi meditēja:

– *Turieties. Šeit var atnākt citi, un tad mums visiem klāsies plāni...*

1990. gada decembrī pārstāvniecības dzīvoklī, raugoties caur logu uz pasakaini baltu sniegu dārzā, uzrakstīju šādu dzejoli:

ZIEMASSVĒTKU VĀRDI – 1990. g.

Es esmu prom. Tik tuvu Tālavā
sviež mirklis eglē lukturīšu spietu.
Pa ļoti baltu parlamenta ceļu
iet Taurētājs un sauc, lai visi ietu.

Bet gaiss ir biezs. Klau, šorīt Betlēmē
raud bērniņš asaras it kā no svina.
Liek Liktens pēdas Taurētāja pēdās
un raksta to, kas mums būs jāuzzina –

Cik tuvu bij tas tālums cerētais,
Cik gaismas pašos, ko no citiem gaidām,
Cik nesam svētu ziedu dzimstošo
Kā paša elpu apdraudētā gaitā.

Vai zemei miers, vai cilvēkiem labs prāts?
Es nezinu. Pār galvu vārna laidās
Un Taurētāja eglē nolaidās
Kā kalpone, no kuras visi baidās.

... 1991. g. 13. janvārī patiešām "vārna laidās". Lija asinis Viļņā. Latvijā Interfronte nolēmusi 15. janvārī rīkot gājienu, lai no Daugavmalas cauri Rīgai dotos uz Armijas sporta kluba (ASK) stadionu un mītiņā paziņotu, ka Vislatvijas glābšanas komiteja pārņem varu. To nedrīkstēja pieļaut. Gājienā, protams, kādam nervi nebūtu izturējuši. Un, ja arī būtu izturējuši, provokatoru netrūktu.

Arī Rīgā lītu asinis. Droši vien kādi to tikai gaidīja... Es pieprasīju tikšanos ar Gorbačovu, nosūtot viņam zīmīti AP sēdes prezidijā, kur viņš sadrūmis sēdēja zem Prezidenta standarta. Gorbačovs izlasīja zīmīti, mūsu skatieni krustojās, un viņš pamāja ar galvu, apstiprinot, ka mani pieņems, bet likdams saprast, lai es caur deputātu biezokni laužos pie viņa pats. Palūdzu līdzi Nikolaju Neilandu, lai būtu drošāk. Diemžēl kabinetā aiz parlamenta sēžu zāles sēdēja arī lapsa Lukjanovs, kurš jau reiz man bija draudējis:

– *Ja rīkosit referendumu par atdalīšanos, mēs sarīkosim referendumu Daugavpilī un Rīgā, tad jūs redzēsit.*

Ātri izstāstīju Gorbačovam par ieplānoto Interfrontes gājienu pa Rīgas ielām. Viņš, acīmredzot būdams Viļņas notikumu iespaidā, bija apmulsis un pazemots. Visiem esot tiesības rīkot gājienus, viņš teica, Latvijā jau neesot kā Lietuvā, kur ar "to muzikantu[6] nekā nevar sarunāt". Es atkārtoju, ka pieprasu aizliegt gājienu, lai nebūtu iespējas konfliktēt un izraisīt asinsizliešanu.

– *Nu labi,* – teica Prezidents, – *es došu rīkojumu Jazovam.*[7]

– *Nē,* – es teicu,– *labāk piezvaniet, lūdzu, Baltijas kara apgabala pavēlniekam Kuzminam.*

Lukjanovs uz mani nikni paskatījās. Arī Gorbačovs nebija sajūsmā, ka es viņu regulēju, lai "zvana Kuzminam".

– *Vai tad jūs neuzticaties PSRS aizsardzības ministram un centram vispār?* – apvainojās Mihails Sergejevičs.

– *Kuzminam Rīgā viss labāk redzams,* – es atbildēju, – *Jazovam daudz citu darbu.*

Toreiz uz Gorbačova rakstāmgalda atstāju arī PSRS tautas deputātu no Latvijas J. Petera, M. Vulfsona, J. Bojāra, A. Eizāna, A. Vilcāna, K. Ņukšas, N. Neilanda, V. Klibiķes un J. Vagra parakstītu pieprasījumu pārtraukt bruņota spēka lietošanu pret Lietuvu un nekavējoties atgriezt dislokācijas vietās PSRS Bruņotos spēkus, ierosināt krimināllietu pret Lietuvas mierīgo iedzīvotāju slepkavību organizētājiem un izpildītājiem, kā arī nodibināt PSRS parlamentāro izmeklēšanas komisiju par iespējamu prettiesisku vardarbību, kas vēršas pret likumīgi ievēlētajām Augstākajām Padomēm savienotajās republikās, kuras nostājušās uz demokratizācijas ceļa. Šī pieprasījuma kopiju nogādāju arī ASV vēstniecībā Maskavā.

Kad mēs ar Neilandu izgājām no kabineta, koridorā jau bija izveidojusies augstu amatpersonu rinda. Atceros, uz mums tā savādi un ar dziļu nepatiku zīmīgi pavērās trijotne – viens ģenerāļa uniformā, divi civilā. Tie bija Jazovs, Krjučkovs un Boriss Pugo.

Es varu tikai minēt, kam zvanīja Gorbačovs 1991. g. 14. janvārī. Bet solījumu viņš izpildīja. Mēs visi atceramies, ka nekāds Interfrontes plānots gājiens cauri Rīgai nenotika un ka savu paziņojumu par t.s. "varas pārņemšanu" kaut

[6] Domāts Landsberģis.

[7] PSRS aizsardzības ministrs.

kāda "glābšanas komiteja" sniedza slēgtā ASK stadionā, kur piedalījās ap 10 tūkstoši cilvēku. Apstākļi sadursmei bija novērsti. Ar to es lepojos.

Es esmu pateicīgs visiem, kas man ir pateikuši paldies par darbošanos tajos laikos, bet īpaši augstu es vērtēju man piešķirto Barikāžu piemiņas zīmi. To es uztveru kā atzinību tieši par savu nekaunīgo laušanos pie Mihaila Gorbačova 1991. g. 14. janvārī. Un arī par kāda īpaši aktīva Latvijas AP deputāta ģimenes slēpšanu savā dzīvoklī 1991. gada janvāra traģiskajā naktī pēc viņa lūguma. Manas barikādes bija tur, Kremlī. Jūsu – šeit. Traģiski žēl, ka nevarēju paredzēt 20. janvāra agresiju pret Iekšlietu ministriju, kad apšaudē gāja bojā Sergejs Konoņenko, Vladimirs Gomonovičs, mans mīļais Andris Slapiņš, Gvido Zvaigzne, Edijs Riekstiņš. Varbūt tā bija atmaksa par 15. janvāra Interfrontes neveiksmi? Grūti pierādīt. Psiholoģiski tāda sajūta ir.

No Gorbačova rakstiem: *Tagad par pašu sadursmi Latvijas galvaspilsētā starp OMON, kas apsargāja Savienības pakļautības prokuratūru, un republikas Iekšlietu ministrijas spēkiem, kuri jau bija saformēti uz Latvijas neatkarības pasludināšanas pamata. Notikumi izvērtās īstā kaujā pašā Rīgas centrā. Cilvēku upuri, tāpat kā Viļņā, tikai nostiprināja latviešu centienus panākt pilnīgu neatkarību.*[8]

Diez kas vēl notiktu ar mums visiem, ja Boriss Jeļcins 14. janvārī Tallinā nebūtu kopā ar Latvijas, Lietuvas, Igaunijas vadītājiem nosodījis PSRS bruņotās vardarbības aktus un parakstījis aicinājumu tiem kareivjiem, seržantiem un virsniekiem, kuri dienestā iesaukti no Krievijas Federācijas, nepiedalīties agresijās pret civiliedzīvotājiem, kas aizstāv savus demokrātiskos iekarojumus un likumīgi ievēlētos valsts varas orgānus Baltijā. Bet Jeļcins gāja vēl tālāk. 14. janvārī preses konferenē KPFSR AP priekšsēdētājs teica: *Notikumi Baltijā liecina par sākumu spēcīgam uzbrukumam demokrātijai, un Baltijas republikas ir tikai pirmie upuri.*

...Hronoloģiski atstāstīt notikumus nav jēgas. Es tikai vēlos atgādināt procesu, kurā uzvarējām mēs visi kopā. Es gribu atgādināt, ka pēc Viļņas notikumiem Maskavā, Manēžas laukumā, sapulcējās 100 000 cilvēku demonstrācija, kas pieprasīja Gorbačova, Jazova, Pugo un Krjučkova demisiju. Mūsu pārstāvniecība kopā ar lietuviešu un igauņu misijām informēja masu saziņas līdzekļus, PSRS varas iestādes un ārvalstu diplomātus par notiekošo. Lūk, mūsu preses centra paziņojums 1991. g. 23. janvārī:

Līdz trešdienai, 23. janvārim, Pastāvīgā pārstāvniecība saņēmusi un PSRS Augstākās Padomes Prezidijā, kā arī Prezidenta aparāta kancelejā nogādājusi vairāk nekā 20 tūkstošus protesta telegrammu un vēstuļu, kurās dažādu tautību Latvijas iedzīvotāji un darba kolektīvu pārstāvji asi un ar sašutumu vēršas pret reakcijas mēģinājumiem nožņaugt demokrātisku attīstību Republikā. Vēstules un telegrammas liecina, ka šīs traģiskās un dramatiskās dienas un naktis, cilvēku ciešanas un nevainīgi upuri ir vienojušas Latvijas tautu neatkarīgi no viņu

[8] Mihail Gorbačov, *opus cit.*, 2. grām., 509. lpp.

nacionālās, reliģiozās un sociālās piederības. Daudznacionālā Latvija ir gatava aizstāvēt Latvijas Republikas demokrātiski ievēlēto parlamentu un likumīgi apstiprināto valdību – to apliecina Prezidentam adresētie sūtījumi. Turpina pienākt atbalsta un pateicības telegrammas Borisam Jeļcinam, kurās pausta atzinība par Krievijas parlamenta skaidro nostāju Baltijas centienos.

Ik dienas pārstāvniecību apmeklē ārvalstu diplomāti, kā arī padomju un Maskavā akreditētie citzemju žurnālisti. Dziļu nožēlu par 20. janvāra asiņainās svētdienas upuriem Rīgā pauda akadēmiķis Aleksandrs Ņikonovs, izteikdams Vissavienības Lauksaimniecības zinātņu akadēmijas kolektīva atbalstu Latvijas tautai, parlamentam un Priekšsēdētājam Anatolijam Gorbunovam.

...Ja, no Maskavas un mana amata raugoties, līdz 1991. gada janvārim Rietumu diplomātija Baltijas jautājumā bija pasīva, tad tā paša gada agrā pavasarī, tiekoties ar dažādu valstu diplomātiem, es jau sāku just viņu "sirdsapziņas mokas".

ASV vēstniecība paziņoja, ka situācijas izvērtēšanai tiek nodrošināta pastāvīga ASV diplomāta klātbūtne Rīgā.

Latvijas pārstāvniecībā martā un aprīlī ieradās Nīderlandes reliģisko organizāciju pārstāvis. Kā kristietis viņš aicināja Latvijas, arī Lietuvas uun Igaunijas sabiedrības pārstāvjus sākt sarunas ar PSRS centra pārstāvjiem. Nav nekā labāka par sarunām, viņš teica. Savukārt mācītājs no Nīderlandes solīja būt starpnieks, lai pierunātu PSRS varas noteicējus ar mums izdiskutēt jautājumus, kas šķir baltiešu un Savienības intereses. Par lielu pārsteigumu Kremlis piekrita šādai tikšanās reizei Nīderlandē. Un tā 1991. gada maijā Hāgā, Nāciju pilī, notika apaļā galda konference, kurā piedalījās Aleksandrs Kiršteins un Ojārs Kehris, no Igaunijas – Indreks Toome, pastāvīgais pārstāvis Maskavā Juris Kahns, no Lietuvas – pastāvīgais pārstāvis Egidijs Bičkauskas un citi. Ieradās PSRS Ārlietu ministrijas pārstāvji, arī PSKP CK ģenerālsekretāra Gorbačova bijušais preses sekretārs, politologs un žurnālists Gračovs, no Nīderlandes – garīdznieki, sabiedriskie un valsts darbinieki.

No Hāgas aizlidojām visai pacilāti. Nekā jau seminārā nevar izlemt, bet problēma par Baltijas valstu neatkarību izskanēja Eiropā un parādīja, ka pie viena galda var apsēsties Baltijas valstu, PSRS un Rietumu pārstāvji. Tas bija unikāls notikums, tā laika politiskajā fonā.

Oriģinālu soli spēra Lielbritānijas premjerministrs Džons Meidžors, kurš 1991. g. 5. martā ieradās vizītē Maskavā. Viņš drosmīgi un netradicionāli, iepretim britu tik klasiskajai diplomātijai pirms tikšanās ar Mihailu Gorbačovu (ar kuru viņš vēl nebija pazīstams) ielūdza pulksten 8.00 rītā mūs, "trīs kaktusus" – Bičkausku, Kahnu un Peteru – uz brokastīm Apvienotās Karalistes vēstniecībā Sofijas krastmalā. Premjers bija atlidojis naktī, es ievēroju, ka viņam ir negludinātas bikses, un mēs sākām lietišķas agras brokastis.

– Es zinu, ko par Baltijas valstu neatkarību domā jūsu tautieši ārzemēs, bet es nekad neesmu dzirdējis Latvijas latvieša, Lietuvas lietuvieša un Igaunijas igauņa viedokļus. Tagad man ir izdevība.

Mēs pamīšus izstāstījām savus stāstus tik augsta ranga valsts vadītājam, un toreiz tieši ar mūsu versiju, kas atbilda mūsu tautu centieniem, Meidžors devās pie PSRS Prezidenta.

Ar ASV valsts sekretāru Deividu Beikeru mēs tikāmies divas reizes. Pirmoreiz Beikers mums nesolīja neko un bija tik izvairīgs, cik izvairīgs vien var būt. Atceros, arī pie ASV vēstnieka rezidences durvīm Maskavā, ko sauc par *Spasohaus*, mums toreiz neļāva piebraukt. Bija jāiet kājām, gluži kā Kremlī, jo nedz PSRS, nedz ASV acīs mēs vēl nebijām nekas. Bet 1991. g. 16. martā ASV ārlietu resora vadītājs jau bija mainījis taktiku. Acīmredzot to viņam ļāva darīt PSRS Prezidenta lauztais Maltas slepenās vienošanās solījums savam ASV kolēģim, un proti – Gorbačovs nebija spējis nelietot vardarbību Baltijā, kamēr Bušs "liekas problēmas Baltijas sakarā" nebija radījis. Šoreiz mums tika pateikts ļoti daudz. Citēju no savas atskaites Rīgai:

Beikers teica: – Baltijas valstis nekad nav iestājušās Padomju Savienībā, un to pienākums nav ievērot PSRS pieņemto izstāšanās procedūru.

Tas bija signāls un brīdinājums Gorbačovam vai arī tām struktūrām, kuras viņš nu jau vairs nespēja kontrolēt.

1991. gada vasara kā taurenis lidoja pretim savai sadegšanai. Jau pavasarī Latvijas tauta bija nostiprinājusi 4. maija Deklarācijas būtību, aptaujā nobalsojot par neatkarību. Rezultāti fantastiski – aptaujā piedalījušies 73,8 procenti iedzīvotāju, no kuriem 87,5 procenti iestājās par patstāvīgu valsti. Pat Lukjanova "uzcerētās" Rīga un Daugavpils ir par neatkarīgu Latviju. Šos rezultātus mēs nogādājām PSRS AP Prezidijā un PSRS Prezidenta kancelejā.

12. jūnijā Boriss Jeļcins kļuva par KPFSR prezidentu, un Anatolijs Gorbunovs nosūtīja viņam apsveikumu. Kaut arī Mihails Gorbačovs vēlreiz aicināja visas republikas parakstīt jaunu Savienības līgumu 20. augustā, Latvija no tā atteicās. Atceros Andreja Krastiņa delegāciju, kuras sastāvā man bija tas gods būt, jau gadu iepriekš kategoriski paziņojam krāšņajā Šķautņu zālē, ka Latvija nepiedalīsies pat sarunās par līgumu. PSRS AP Tautību palātas priekšsēdētājs uzbeks Nišanovs apjuka ne pa jokam... Taču par Nišanovu nav jābrīnās. Pilnīgi paradoksāls man šķita kādas lielvalsts vēstnieka priekšlikums 1991. gada jūlijā. Bija tveicīga vasaras pievakare. Vēstnieka rezidences logi un durvis stāvēja vaļā, kokteiļvakarā muzicēja krāšņs orķestris. Vēstnieks, laipni smaidīdams, paņēma mani zem rokas un paveda sāņus, tad, koķeti grozīdams glāzi, sacīja:

– Mēs jau neesam teikuši, lai jūs neparakstītu Savienības līgumu Novo-ogarjovā.

...Es vēl šodien nespēju apjēgt, ko Viņa Ekselence domāja, izteikdams Latvijas pastāvīgajam pārstāvim šādu priekšlikumu tanī pašā vasarā, kad Rietumu labvēļi jau bija Gorbačovu brīdinājuši par iespējamo militāro sazvērestību pret viņu. Džordžs par to telefoniski, izrādās, bija brīdinājis savu draugu Mihailu jau 20. jūnijā. Gorbačovs, protams, tam neticēja. Tāpat kā Kremlī kādreiz neticēja Zorgem pirms Otrā pasaules kara.

Bet nelaime nenāk brēkdama. Arī tovasar ne. Pēc Latvijas valdības rīkojuma es biju ieradies Rīgā, lai dotos uz Liepāju vest sarunas par Liepājas ostas pārņemšanu Latvijas rīcībā. Svētdien, 18. augustā, pie manis uz lauku māju Vitrupē atbrauca Anatolijs Gorbunovs ar kundzi Lidiju. AP priekšsēdētājs pats sēdēja pie žiguļa stūres, un viņam blakus jauns sargs no VDK. Lidijas kundze mums ar Baibu uzdāvināja grozu ar pašas Mārupē audzētiem tomātiem. Mēs ēdām zivis un bijām priecīgi. Staigājām pa jūrmalu un apspriedām, kā Gorbunovam rīkoties pirms septembrī paredzētā brauciena uz ASV, kur bija paredzēts, ka viņu varētu "satikt" Džordžs Bušs. Nolēmām, ka daudz vairāk Bušam nozīmētu tāds Gorbunovs, kas iepriekš būtu ticies ar Gorbačovu. Tā arī šķīrāmies – ar norunu, ka jāorganizē Gorbunova un Gorbačova tikšanās Maskavā pirms mūsu AP priekšsēdētāja izlidošanas uz Vašingtonu. Anatolijs no Vitrupes aizbrauca priecīgs, lai gan, staigājot pa akmeņaino jūrmalu, krietni satrūkās, kad pēkšņi no sānceļa mums pretim iznāca nepazīstams cilvēks. Taču šī ir tīra psiholoģiska remarka. Pieminu to tikai tādēļ, ka nekad neesmu redzējis Gorbunovu kaut uz sekundi zaudējam līdzsvaru. Nepazīstamais bija kāds vasarnieks, kas bija lūdzis manam kaimiņam atļauju uzcelt telti kāpās.

Nākamajā rītā es vairs nebraucu ne uz kādu Liepāju. Bija 19. augusts. Gorbunovs vairs neplānoja ceļot uz Vašingtonu. Radio ziņoja par to, kas noticis Maskavā. Apvērsums. Es sapratu, ka mana vieta ir tur, Čapligina ielā 3. Vispirms ierados Rīgā, Augstākajā Padomē. Tur valdīja apjukums. Devos pie priekšsēdētāja. Kabinetā atradās abi – Gorbunovs un Godmanis. MP priekšsēdētājs sēdēja klubkrēslā iegrimis un grozīja galvu:

– *Kā viņi mūs tagad žmiegs, kā viņi žmiegs!*

Gorbunovs bija izcili mierīgs. Viņš atvēra logu iepretim Jēkaba katedrālei un teica:

– *Viņi ir pacēluši helikopteru virs mūsu ēkas.*

Zvanīja Kuzmins. Solīja arestēt Gorbunovu. Brīdināja, lai neaicina cilvēkus ielās. Ja neklausīs – "nospiedīsim" (domājams – ar tankiem). Gorbunovs pirmais no visiem republiku vadītājiem notikušo Maskavā publiski nosauca par valsts apvērsumu. Jeļcina pusē bija tikai Latvija, Lietuva, Igaunija, Moldova. Pārējo republiku līderi vismaz klusēja. Maskavā drudžaini cēla barikādes. Mūsu pārstāvniecībā daži naivi krievi lūdza patvērumu.

Sakari ar Rīgu pārtraukti, izņemot valdības telefonus, kurus kontrolē VDK. Jeļcins uzvar. Pugo nošaujas. Visas trīs puča dienas man zvana no ārzemēm. Arī no Zviedrijas radio. Latviski katru dienu sniedzu ziņas kādam latvietim, kurš sakās pārstāvam Kanādas radio.

Citēju rindas no pārstāvniecības ziņojuma Ivaram Godmanim 1991. g. 22. augustā pulksten 18.00:

22. augustā 17.30 Maskavas pilsētā ielas pilnas ar līksmojošiem cilvēkiem. Visa bruņutehnika no pilsētas aizvākta. Šorīt pulksten 6.00 B. Jeļcinam uzticīgie 10 tanki ar Krievijas karogu aizbrauca no Parlamenta ēkas. Šobrīd aptuveni 10 000 liels pūlis mēģina demontēt Dzeržinska pieminekli, kas

apšļakstīts ar baltu krāsu, tiek apjozts ar stieplēm un virvēm. Palīgā nāk civilā tehnika. Uz VDK ēkas ir uzvilkti kāškrusti, uzraksts: "Brīvību Novodvorskai! Nost fašistus!". Pie ēkas uzvilkts Krievijas trikolors. Milicija neiejaucas. No VDK nav reakcijas. Ēkai demonstranti neuzbrūk. Esot arī izdarīti uzbrukumi PSKP CK ēkai.

Un pulksten 18.10:

17.45. beidzās PSRS AP Prezidija sēde, kura devusi atļauju arestēt PSRS tautas deputātus Baklānovu, Vareņņikovu, Starodubcevu, Boldinu, PSKP CK sekretāru Šeiņinu. Sēdē piedalījās Jānis Vagris. Prezidijs nolēma sasaukt ārkārtas sesiju. Varbūt pat jau 24.–25.08., nevis 26.08., kā aicināja Lukjanovs. Prezidija sēdi vadīja Laptevs, jo pret Lukjanovu tika izvirzītas nopietnas apsūdzības par apvērsuma ideoloģisko vadīšanu. Šī paša iemesla dēļ Lukjanovs nevadīšot sesiju.

(Jā, par Vagri. Tieši viņš tajās dramatiskajās dienās man regulāri zvanīja no telefona automāta Kremļa koridoros un brīdināja par Lukjanova viltīgajiem manevriem. Es, savukārt, par to informēju Rīgu. Jānis Vagris nekad par savu rīcību nav lielījies. Es nezinu, ko bijušais LKP CK pirmais sekretārs būtu pelnījis no Latvijas valsts šodien, bet no sabiedrības par savu rīcību 1991. gadā viņš ir nopelnījis cieņu. Šķiet, ka tās arī viņam netrūkst.)

22. augustā Maskavā sagaidu Gorbunovu, Bišeru, Cilinski, Dineviču, Dozorcevu, 23. augustā pulksten 8.00 rītā ierodamies pie jaunieceltā PSRS aizsdardzības ministra aviācijas maršala Šapošņikova. Gorbunovs informē viņu par stāvokli Latvijā. Par Kuzminu, kurš solīja viņu arestēt. Jaunais ministrs (kurš bija gatavs bombardēt Kremli, ja pučisti nepadotos) ir izbrīnā:

– *Kuzmins? Man viņš likās tāds inteliģents.*

Turpat uz vietas, mums redzot un dzirdot, Šapošņikovs pa telefonu meklē jaunu virspavēlnieku Baltijas kara apgabalam, bet Kuzminu ceļ no amata nost. Ļeņingrada ziņo ministram, ka visas trīs dienas kāds ģenerālis Mironovs bijis uzticīgs Sobčakam un Jeļcinam. Līdz ar to ir atrasts jauns Baltijas kara apgabala pavēlnieks.

Pulksten 9.00 mēs esam Lubjankā pie Valsts drošības komitejas jaunā priekšsēdētāja. Tas ir bijušais celtnieks un iekšlietu ministrs Vadims Bakatins. Tagad – Lubjankas pavēlnieks.

– *Kas jūs apsargā, Anatolij Valerianovič?* – jaunais čekas pavēlnieks jautā Gorbunovam.

– *Valsts drošības komitejas apsargi* – mierīgi atbild Latvijas parlamenta priekšsēdētājs. Bakatins ievelk elpu:

– *Jūs nu gan esat drosmīgs cilvēks!*

Vēl pārrunājām notikumu gaitu šajās trīs dienās, kaut ko par čekas arhīviem, par to likteni. Bakatins izpleš rokas:

– *No manis jau gan te visu slēpj.*

Un to saka pasaules lielākās impērijas Valsts drošības resora šefs, sēdēdams galvenā čekista krēslā, kur vēl vakar sēdēja ģenerālis Krjučkovs!

Pulksten 10.00 tikšanās ar jauno PSRS iekšlietu ministru Baraņņikovu. Nelaiķa Borisa Pugo pēctecis. Ar viņu galvenā tēma – par Rīgas OMON[9] izvešanu no Latvijas. Jaunais ministrs brīdina, ka tas jādara piesardzīgi.

– *Viņi tagad ir gatavi uz visu,* – saka Baraņņikovs.

... 24. augustā notiek trīs Maskavas puča laikā bojā gājušo jauniešu bēres. Sēro visa Maskava. Kamēr delegācija kārto valsts lietas, bērēs piedalās Marina Kosteņecka kā PSRS tautas deputāte no Latvijas un mans vietnieks dakteris Andrejs Eizāns, arī PSRS deputāts... Vēlāk kopā ar Gorbunovu arī mēs dodamies uz kapsētu, kur plūst simttūkstošu straume. Mūs pazīst, īpaši Gorbunovu. Cilvēki nāk klāt, spiež roku, apsveic. Kāds vīrietis saka:

– *Tas vēl nav viss. Režīmam jāizrauj indes zobi – galīgi jāsatriec kompartija un čeka.*

Pēcpusdienā piebraucam pie "Baltā nama", kā maskavieši iesaukuši KPFSR AP ēku, kurā atrodas arī Krievijas Prezidenta kabinets. Uz asfalta vēl kūp neizdedzis ugunskurs. Ieraudzīdami Gorbunovu, cilvēki aplaudē.

Esmu jau pietiekami daudz aprakstījis un vēl aprakstīšu detaļas par to, kā Boriss Jeļcins un viņa ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs 1991. g. 24. augustā savā kabinetā paraksta dekrētu par Latvijas neatkarības atzīšanu. Tolaik mūs bija atzinušas tikai Islande, Igaunija un Beļģija. ASV šādu lēmumu pieņēma 2. septembrī, kad bijām jau pieredzējuši atzīšanu gandrīz no 50 valstīm.

Latvija visus savus PSRS tautas deputātus atsauca no Maskavas. Es paliku viens, lai pārstāvētu PSRS TDK Latvijas AP 1991. g. 21. augusta Konstitucionālo likumu un panāktu atzīšanu arī no PSRS. Man palīgā ieradās "juristu desants" – Romāns Apsītis, Valdis Birkavs, Ilmārs Bišers, Andris Plotnieks, Juris Bojārs, Tālavs Jundzis. Pārrunajām lietas juridisko pusi – manu uzstāšanos Ārkārtas kongresā ar prasību mūs atzīt arī no PSRS puses. Toreiz taču vēl nezinājām, ka mūsu nākamo kaimiņvalsti sauks par Krieviju, nevis par jaunu Savienību... Pēc ilgām pūlēm, apbruņojies ar juristu padomiem, tiku tribīnē un iesniedzu Gorbačovam Latvijas prasību. Taču uz balsošanu Gorbačovs šo jautājumu nevirzīja. Starpbrīdī no Forosas gūsta atbrīvotais un pārbiedētais PSRS Prezidents man teica, ka "tie muļķi" jau nobalsos pretim. (Īstenībā "muļķu" vietā viņš lietoja daudz rupjāku vārdu).

Atzīšana nāca 6. septembrī. Pirms tam man piezvanīja Gorbačova darbinieks no Kremļa un skaidrā latviešu valodā lūdza konsultāciju, kā noformēt atzīšanas dokumentu. Izteicu savas domas, un panācām saprašanos. 6. septembrī kopā ar Jāni Dineviču, kurš speciāli bija atlidojis no Rīgas, igauni Edgaru Savisāru un lietuvieti Egidiju Bičkausku ieradāmies Kremlī, kur notika Valsts Padomes sēde. Mūs lūdza ienākt, un apmēram minūtes laikā kļuvām oficiāli brīvi no pasaules lielākās impērijas.

11. septembrī Maskavā, Kolonnu zālē, kur reiz tikām organizējuši Krišjāņa Barona, Mirdzas Ķempes, Andreja Pumpura un citas cēlas jubilejas, notika

[9] PSRS speciālo uzdevumu milicijas vienības.

Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dalībnieku sanāksme. Kopā ar pirmo ārlietu ministru Jāni Jurkānu atlidoja PBLA priekšsēdis Gunārs Meierovics. Pārstāvniecības dārzā Jānis Jurkāns, ap ābeli riņķodams, pārlasīja savu runu par Latvijas vēlmi tikt uzņemtai EDSA. Mūs uzņēma vienbalsīgi.

Nedēļu vēlāk, 17. septembrī, man bija gods parakstīt divpusēju tikšanās protokolu ar PSRS aizsardzības ministru aviācijas maršalu Šapošņikovu par neatliekamiem pasākumiem, kas saistīti ar PSRS Bruņoto spēku pagaidu uzturēšanos Latvijā. Protokols bija pirmais reālais solis PSRS karaspēka darbības ierobežošanai Latvijas teritorijā. Tas paredzēja radīt Jauktu PSRS un Latvijas komisiju, kas novērtētu militāro objektu kvalitāti un daudzumu, kara komisariātiem pārtraukt savu darbību un nodot telpas un kartotēku mūsu valstij, nodot Latvijai kara mežniecības, izformēt militāri politisko karaskolu Rīgā, bet galvenais – demobilizēt no PSRS Bruņotajiem spēkiem visus, kas tikuši iesaukti no Latvijas. Es uzstāju, ka jāatbrīvo arī Virsnieku nams, kas tolaik bija izvietots Rīgas Latviešu biedrībā. Ministrs iebilda, ka uzreiz to nevarot izdarīt, vajadzīgs laiks. Es savukārt viņam iestāstīju, ka Latvijas Nacionālā opera grūst kopā, jātaisa remonts un tāpēc kaut kur tai ir jāpaliek. Tas Šapošņikovu pārliecināja. Viņš paņēma klausuli un, tāpat kā 23. augustā, kad meklēja jaunu pavēlnieku Baltijas kara apgabalam, šoreiz sāka sarunu ar ģenerāli Semjonovu, teikdams, ka "latviešiem nav kur izvietot operu un tāpēc izvāc no Virsnieku nama mūsējos". Semjonovs acīmredzot kaut ko mēģināja iebilst, bet ministrs neatlaidās, vēl tikai piebilda – "nu labi, atstāj pagaidām bibliotēku".

Atceros, tanī laikā man sāka pieteikties PSRS Bruņotajos spēkos dienējošie latvieši, piedāvājot pāriet Latvijas Republikas rīcībā. Spilgti atceros lidotāju Anatoliju Jerumani, kas vēlāk kļuva par Latvijas Prezidenta adjutantu, kā arī pulkvedi Daini Turlo (vēlāk – NBS komandieri un iekšlietu ministru), kā arī pulkvedi Valdi Matīsu, nākamo Latvijas Aizsardzības akadēmijas rektoru un tagad – mūsu valsts militāro atašeju Kanādā. Pārstāvniecībā par konsultantu militāros jautājumos pieņēmu bijušo padomju ģenerālmajoru Gunāru Alksni. Viņš strādāja arī vēstniecībā, tagad devies pensijā. Tikko Latvija sāka elpot brīvāk, šie un citi padomju armijā dienējošie un padomju augstākās karaskolas beigušie latvieši sajuta tēvzemes aicinājumu.

Gandrīz nepamanīts plašākai sabiedrībai ir palicis kāds Latvijas diplomātijas solis, ko mēs spērām atjaunotās Latvijas Republikas pirmā ārlietu ministra Jāņa Jurkāna un viņa vietnieka Mārtiņa Virša ierosmē. Un proti, abi mūsu diplomātijas pirmie vīri jau 1991. gada septembrī pastāvēja uz to, ka Latvijas Republikai ir jānodibina diplomātiskās attiecības ar Jeļcina Krieviju, bet ne ar PSRS.

– *Cik ilgi tā PSRS vairs vispār pastāvēs,* – pie sevis smēja rūgtais Virsis jau tūlīt pēc puča, kad par PSRS pilnīgu sabrukumu nedomāja pat ASV prezidents.

Tas bija tālredzīgi... Jurkāns un Virsis ieradās Maskavā, un 1991. g. 4. oktobrī mūsu ministrs un Krievijas ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs parakstīja protokolu par diplomātisko attiecību nodibināšanu. Tas notika Kozireva

kabinetā *Staraja ploščadj* milzīgajā ēkā, kur vēl nesen atradās PSKP Centrālā komiteja. Uzdāvinājām Kozirevam "Latvju rakstus" 3 sējumos, un "process bija sācies". Virsim bija taisnība – PSRS pastāvēja vēl tikai divus mēnešus, un mūsu diplomātiskās attiecības ar Savienību 1991. gadā ir mērāmas tikai divu mēnešu garumā – kopš 15. oktobra, kad Jurkāna partneris bija toreizējais pēcpuča ārlietu ministrs Boriss Pankins. Belovežas gāršā Padomju Savienība beidza pastāvēt jau 8. decembrī, un, ja būtu klausījuši Virsim, tad divas valstis – Latvija un PSRS – būtu ietaupījušas vismaz tinti un šampanieti, ko valstsvīri izlietoja rituālā Ārlietu ministrijas plašajā savrupmājā, kura pirms 1917. gada revolūcijas bija piederējusi pašam Savam Morozovam.

Cilvēki un notikumi tolaik mijās kā kaleidoskopā. Likumsakarības un nejaušības, diplomātija un patiesas vēlmes, šķietamo nedraugu negaidīta labestība un šķietamo draugu nodevība – tas viss vēl jāanalizē un sevī jānoskaidro. Starp tā laika politiskajiem līderiem, ar kuriem tolaik tikos, es gribu vērst uzmanību vēl uz diviem – Džonu Meidžoru un akadēmiķi Aleksandru Jakovļevu. Kā jau atzīmēju, Meidžors spēra netradicionālu soli, ārpus jebkāda protokola, ielūgdams mūs, baltiešus, 1991. gada martā un pauzdams mūsu domas Gorbačovam, tā cenzdamies viņu pārliecināt par Baltijai nepieciešamo neatkarību. Likumsakarīgi, ka Meidžors tūlīt pēc tam, kad mūs bija atzinis Jeļcins un arī daudzi citi valstu un valdību vadītāji, atkārtoti ieradās Maskavā jau 1. septembrī un atkal ielūdza baltiešus britu vēstniecībā. Citāts no maniem to dienu pierakstiem:

Meidžors ir sajūsmā.

– Tas ir neticami, kas te ir noticis, – viņš saka, it kā uz spārniem ielidodams britu vēstniecības vestibilā un apsveikdams Godmani, Vagnori un Savisāru ar Baltijas neatkarības atgūšanu. Turpat arī sākam nepilnu stundu ilgstošo sarunu. Viņš jau esot ticies ar Gorbačovu, Jeļcinu, citiem Krievijas līderiem, tagad esot priecīgs tikties ar trīs jaunu neatkarīgu valstu valdību vadītājiem, bet vakarā atkal tikšoties ar Gorbačovu. Un lai mēs, baltieši, esot gatavi uz "kādas lielas valsts" svarīgu paziņojumu, kas drīzumā parādīšoties Baltijas sakarā. Tikai bērns var nesaprast, ka ir "kāda liela valsts", kura kaut ko grib teikt "Baltijas sakarā". Tikai bērns var nesaprast, ka pasaule koncentrējas jaunai situācijai – totalitārā komunisma sabrukumam, bet – ar lielu norūpētību par PSRS atomieroču potenciāla kontrolējamību, asinsizliešanas novēršamības iespējām sabrūkošajā impērijā, robežu mierīgām izmaiņām, varas sadalīšanas proporcijām starp Gorbačovu un Jeļcinu pirmkārt, bet ne tikai – kādas sekas tām būtu tādās pēc būtības lielvalstīs kā Ukraina, Kazahija, Uzbekija un arī potenciālajās islama konfederācijas valstīs. Kur paliks Ukraina?

"Kāda liela valsts" Baltiju acīmredzot atzīs par neatkarīgu Ārkārtas PSRS TDK laikā, un tas, protams, atvieglos "kādas citas lielas valsts" iespēju darīt to pašu. Esmu gandarīts, ka Latvijas valdības galva Ivars Godmanis ar Meidžoru runā perfektā angļu valodā, ko nevar teikt par mūsu kaimiņiem. Pēdējā iemesla dēļ aicinu pāriet uz krievu valodu, ko, protams, britu premjers nesaprot. Toties

skaisti krieviski runā sers Roderiks Breitkveits – Lielbritānijas ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Padomju Savienībā. Arī viņa dzīvesbiedre prot krieviski. Meidžora tulks, ko atceros no marta tikšanās, tulko kā visaugstākās klases amatnieks vislabākajā šī vārda nozīmē. Breitkveits un viņa kundze ir lieli Krievijas draugi – abi puča laikā ieradās Baltajā namā, kaut arī oficiāli Londona viņus turp nesūtīja.

Britu premjera saruna ar Baltijas brīvo valstu premjeriem ir nepiespiesta un neoficiāla. Mani sajūsmina sīka nianse – durvīs parādās oficiante ar šampanieša pokāliem, bet Lielbritānijas premjerministrs, Dauningstrīta oficiālais iemītnieks, met ar roku, ka vēl par agru, sak – pagaidiet, un krievu meitenes baltos priekšautos aiziet atpakaļ virtuvē. Vienkāršība un nepiespiesti dabiska uzvedība acīmredzot ir viena no galvenajām moderno Rietumu īpašībām, ko mums tik viegli neapgūt. Bet vienkāršs spēj būt tikai brīvais un nepazemotais, cilvēks bez "smalkiem" kompleksiem. Šampanieša brīdis tomēr pienāk. Meidžors mūs tikpat bezceremoniāli un viegli iepazīstina ar savu dzīvesbiedri, kura ienāk no blakus telpas.

– Trīs jaunas neatkarīgas valstis, – viņš saka savai kundzei, rādīdams uz mums, un viņa balsī es jūtu tādu kā neatkarības līdzdalībnieka intonāciju .

Viņš nebeidz atkārtot:

– Tas ir neticami, kas te ir noticis. Tas tiešām ir neticami.

Neticami mums un neticami Rietumiem.

Meidžors dodas prom. Vakarā viņš vēlreiz tiksies ar Gorbačovu, 1. septembra vizīti apkopojot. Naktī britu premjers aizlidos uz Londonu.

Vēlu vakarā no Maskavas aizlido arī Ivars Godmanis. Pirmo reizi kā brīvas valsts Ministru Padomes priekšsēdētājs, kas pabijis demokrātiski civilizētā kaimiņvalstī, kur ticies ar klasiski demokrātiskas valsts – Apvienotās Karalistes – valdības vadītāju.

Ar labu nakti visi, kas lido mājup, un lielu veiksmi visiem, kas šonakt neguļ, bet plāno kaut ko labu. Līdz šim vēsture naktīs nekā laba nav iecerējusi.

"Meidžora faktors" Eiropā un "Jakovļeva faktors" Maskavā netieši, bet noteikti veidoja politiskās kultūras vairogu Baltijas parlamentārajam ceļam demokrātijas un valstiskuma virzienā. PSRS politiskā vadība un spēka struktūras nespēja tikt līdzi notikumu attīstībai. Tās atmodās par vēlu un sāka teroru.

Ja Jeļcins atklāti konfliktēja ar Gorbačovu, tad Jakovļevs it kā atradās vienā komandā ar oficiālo *perestroikas* līderi. Bet Jakovļevs, būdams augstas klases intelektuālis, īstenībā visu saprata un vismaz nedarīja nekā, lai režīmu glābtu. Viņš saprata to, ko cienījamais Mihails Gorbačovs ne. 1990. g. 21. novembrī Jakovļevs man uzdāvināja savu grāmatu "Reālisms – pārbūves zeme" un, viegli pieklibodams (viņam ir protēze), pavadīja līdz sava kabineta durvīm. Sniegdams roku, skumji paskatījās un līdzjūtīgi teica:

– Bet jūs taču neatlaidīs...

Es bieži atceros viņa intonāciju – tanī bija gan žēlums par manu it kā naivo vēlmi runāt Maskavā par Latvijas pilnīgu neatkarību, gan arī cerība,

ka izdosies pārvērst PSRS par tiesisku valsti, gan arī brīdinājums nepārsteigties ar izstāšanos no Savienības, gan arī bažas par mums visiem, gan arī bailes pašam par sevi un pašam no sevis...

Bet vienalga – viņš bija visinteliģentākais un gudrākais tur, augšā. Lūk, ko par Jakovļeva lomu saka Gorbačovs:

Baltieši (..) izvirzīja jautājumu par dzimtās valodas apstiprināšanu par oficiālo valodu attiecīgi katrā republikā, par 1918. gada nacionālo himnu un karogu atjaunošanu, migrācijas ierobežošanu, republiku reālo patstāvību. Starp citu, tas atbilda viņu Konstitūciju formulām un PSRS Pamatlikumam. Visumā tas viss palika 19. partijas konferences gultnē – bez prasībām par izstāšanos no Savienības. Tādu izpratni par procesiem [Baltijā] manī nostiprināja arī Jakovļeva stāstītais. 1988. gada augusta sākumā es viņam rekomendēju aizbraukt uz Baltiju, cerot, ka tas ļaus labāk saprast, kas tur notiek.

Jakovļevs izteicās par to, ka mums nevajagot uzstāties pret tautas frontu dibināšanu, kaut arī tur [Baltijā] esot visādi spēki, bet vajagot ar viņiem sadarboties. Uz Baltiju esot lietderīgi aizbraukt Rižkovam, jo neapmierinātība saistoties ar neatrisinātiem ekonomiskiem jautājumiem. Savienības ministriju darbība tiekot uztverta kā kolonizējoša. Esot mērķtiecīgi nosūtīt turp Valsts drošības komitejas priekšsēdētāju un iekšlietu ministru, lai uz vietas noskaidrotu, kā tur strādā viņiem pakļautie orgāni un vai to darbība esot adekvāta perestroikas politikai. Jakovļevs secinājumā apzvērēja, ka "visi baltieši ir par pārbūvi, par Savienību". Šāds optimisms nomierināja, bet man likās pārspīlēts. Pirmās Savienībai draudošas briesmas es jutu tieši toreiz. Tiesa, tikai kā simptomu, kā vienu no notikumu attīstības variantiem, ko mēs esam spējīgi novērst.[10]

Savukārt Džons Meidžors tajā lielajā spēlē, ko sauca par amerikāņu–padomju attiecībām un kurā stratēģiskie partneri bija Bušs–Gorbačovs, piedalījās kā "mūsējais" no Eiropas. Viņš šim divu globālo spēku "attiecību" virumam piebēra tādas garšvielas, kuru vienkārši nevarēja būt nedz Amerikas, nedz PSRS politiskās virtuves speciju dzirnaviņās. Meidžors, manuprāt, smalki izjuta Baltijas jautājumu, kā eiropietis izjūt eiropieti. Iespējams, ka šie mani novērojumi ir literāras dabas, bet es nevēlos no tiem atteikties. Nedz runājot par akadēmiķi Jakovļevu, nedz arī par britu premjeru Džonu Meidžoru.

Noslēgumā atgādināšu jautājumu, ko man uzdeva erudīta un ar īpaši augstām prāta spējām apveltīta amerikāņu diplomāte 1991. gada septembrī, tūlīt pēc puča sagrāves:

– Vai jūs Baltijā vairāk nebīstaties stipras nacionālas Krievijas nekā Gorbačova iecerētās Savienības?

Atbildēju, ka mums vienādas raizes rada gan mesiānisma un nacionālisma pārņemtas kaimiņvalsts spēks, gan arī dezintegrācijas izsaukts nespēks, kad valsts vairs nespēj organizēt pati sevi.

---

[10] Mihail Gorbačov, *opus cit.*, 1. grām., *510., 511. lpp.*

...Kopš tiem laikiem pagājuši desmit gadi. Man bija gods būt pirmajam atjaunotās Latvijas valsts vēstniekam Krievijā, bet šīs atmiņas un pārdomas jau pieder laikposmam no 1992. gada līdz 1997. gada rudenim. Par to visu citā grāmatā.

Par autoru

Jānis Peteris dzimis 1939. gadā Priekulē. Bijis Latvijas Rakstnieku savienības valdes 1. sekretārs (1984–1986), pēc tam Latvijas Rakstnieku savienības valdes priekšsēdētājs (1986–1990). Vadījis vēsturisko Rakstnieku savienības valdes un citu radošo savienību Plēnumu 1988. g. 1.–2. jūnijā, iesaistījies LTF dibināšanā. Ievēlēts par PSRS tautas deputātu (1989–1991). Iecelts par LR valdības pastāvīgo pārstāvi Maskavā (1990–1992), pēc tam par LR ārkārtējo un pilnvaroto vēstnieku Krievijas Federācijā (1992–1997). Kopš 1998. gada SIA Raimonda Paula muzikālā centra "Vernisāža" prezidents. LZA Goda loceklis, LU Goda loceklis. Daudzu grāmatu un dziesmu tekstu autors.

Rolands Rikards

Neatkarības deklarācijas tapšanas aizkulises

1996. gadā Pueblas (Meksikā) muzejā, iepazīstoties ar Meksikas Neatkarības deklarāciju, biju patiesi pārsteigts, ka tā pēc satura ir ļoti līdzīga mūsu 4. maija Deklarācijai. Meksikas Neatkarības deklarācija tika pieņemta 180 gadus agrāk par mūsējo. Kā tas var būt, ka laikā un telpā tik tāli notikumi pēc satura deklarē to pašu? Pēc tam, kad, sākot ar ASV Neatkarības deklarāciju, iepazinos ar dažādu tautu Neatkarības deklarācijām, sapratu kopsakarības. Tās ir tautu dabiskās tiesības uz suverenitāti, kas nozīmē katras tautas tiesības pašai lemt savu likteni. Mūsu Satversmes tēvi to ir ielikuši galvenajā, Satversmes otrajā pantā: *Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai*. Ar to pēc būtības ir pateikts viss. Gan lielām, gan mazām tautām suverēnās tiesības ir vienādas. Tikai mazām tautām šīs tiesības realizēt ir daudz grūtāk.

Tālāk pēc atmiņas esmu apskatījis notikumus, kas saistīti ar mūsu Neatkarības deklarācijas tapšanu. Aplūkotais laika posms ir no 1990. gada 11. marta līdz 4. maijam. Ar 11. martu, kad Lietuva pieņēma Neatkarības aktu, sāku tāpēc, ka šis datums ir ļoti nozīmīgs arī Latvijai. Lietuva tajā laikā bija Baltijas valstu neatkarības ledlauzis. Igaunija un Latvija sekoja Lietuvai.

Mēs visi jūsmojām par Lietuvu, bet pašiem tajā nedēļā pēc 11. marta vajadzēja strādāt ar pilnu atdevi, jo Latvijai vēl priekšā bija Augstākās Padomes vēlēšanas 18. martā. Mēs zinājām, ka, lai nonāktu līdz mūsu neatkarības aktam, ievēlēto LTF deputātu skaitam ir jābūt vismaz 134. Labāk, ja būtu dažu deputātu rezerve. 4. maijā par Neatkarības deklarāciju nobalsoja 138 deputāti. Tātad izlīdām kā caur adatas aci. Bet pirms 18. marta to neviens vēl nezināja. Galveno smagumu iznesa LTF vēlēšanu kampaņas vadītājs Ivars Godmanis, Sandra Kalniete, vēlēšanu kampaņas biroja vadītājs Māris Steins, Dzintra Pededze, LTF ļoti daudzie aktīvisti visā Latvijā, kā arī deputātu kandidāti, kas strādāja vēlēšanu apgabalos.

No šodienas raugoties, vēlēšanas bija neparastas - daudzos rajonos (vienā daļā Rīgas, Daugavpilī un citur) visu noteica kompartijas komitejas, vēlēšanās piedalījās padomju armija un vēl apmēram 800 tūkstoši citas valsts (PSRS) pilsoņu. Es kandidēju Rīgas 18. vēlēšanu apgabalā, kas atradās Ļeņingradas (tagad Kurzemes) rajonā. Pēc 4. maija LKP vadonis Alfrēds Rubiks, bijušais

Ļeņingradas rajona pirmais sekretārs, nosauca savu rajonu par vienu no diviem sarkaniem bastioniem Latvijā (otru viņš domāja Daugavpili). Ļeņingradas rajons tika sadalīts 13 vēlēšanu apgabalos tā, lai LKP visos vinnētu. To varēja izdarīt, latviskākiem pilsētas rajoniem pieliekot klāt dažādas PSRS armijas daļas. Kad LKP redzēja, ka R. Rikards kopā ar LTF komandu rajonā vēlēšanu aģitācijā strādā ļoti aktīvi, 18. vēlēšanu apgabalam jau pēc deputātu kandidātu izvirzīšanas un reģistrēšanas vēl pielika klāt Aeronavigācijas (Pilotu) skolu ar 1200 kursantiem. Tomēr svaru kausus man par labu nosvēra Rīgas Politehniskā institūta (tagad Rīgas Tehniskā universitāte) studenti, kas dzīvoja kopmītnēs Ķīpsalā. Tieši maniem studentiem ir jāpateicas par to, ka viens LTF deputāts bija vairāk, pie tam no vēlēšanu apgabala, kas nelikās visai drošs. Naktī no 18. uz 19. martu tapa skaidrs, ka LTF ir uzvarējusi Latvijā. No šī brīža sākās kvalitatīvi jauns posms LTF ceļā (šo ceļu iezīmēja LTF 2. kongress 1989. gada rudenī). Turpmākajā ceļā par vienu no stūrakmeņiem kļuva Neatkarības deklarācija.

Uz vēlēšanām no Vācijas uz Latviju bija atbraucis jurists Egils Levits, kurš tagad ir Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis Strasbūrā. Levits ir profesora Andreja Lēbera skolnieks. Divas dienas pēc vēlēšanām, 20. martā, vakarā es ar viņu satikos Latvijas Universitātes aulā, kur notika kāda sanāksme. Mēs, sēžot blakus, pārrunājam notikumus Lietuvā, tās pieņemto Neatkarības aktu. Levits teica, ka kaut ko līdzīgu vajag pieņemt arī Latvijā. Turpat aulā, turot pierakstu kladi uz saviem ceļiem, viņš arī pāris vārdos uzmeta iespējamā akta dažus punktus. Tad arī viņš pateica, ka neatkarības atjaunošanas dokumentu vajag balstīt uz Satversmes atjaunošanu. Šo pierakstu diezin vai var uzskatīt par pirmo Neatkarības deklarācijas uzmetumu, bet koncepcija bija dzimusi. Levits ieteica izveidot darba grupu un satikties atkal. Uzaicināju satikties manā dzīvoklī. Pārrunājam, kurus vajadzētu sapulcināt, minot Romānu Apsīti, Valdi Birkavu un Vilni Eglāju. Norunājām satikšanos 22. martā.

Un tā 22. martā dzīvoklī Rīgā, Dzirnavu ielā 63, pieci cilvēki sanāca apspriest neatkarības atjaunošanas dokumenta saturu. Tur bija Levits, Apsītis, Birkavs, Eglājs un es. Atkal tika pārrunāta dokumenta koncepcija. Runājām par to, ka Neatkarības akts ir jāveido, pamatojoties uz Satversmes atjaunošanu. Aktīvi Satversmes atjaunošanas koncepciju atbalstīja Vilnis Eglājs, kurš traģiski gāja bojā 1993. gadā. Viņu sabrauca piedzērušies zemessargi.

Vilnim Eglājam bija izcilas stratēģa un analītiķa spējas. 1988. g. 15. jūnijā, dienu pēc pirmās ļoti lielās demonstrācijas Rīgā, Eglājs man izstāstīja savu modeli, kā turpmāk attīstīsies notikumi. Šo modeli viņš izstrādāja naktī no 14. uz 15. jūniju, iepriekšējās dienas lielās demonstrācijas iespaidā. Eglāja modelī bija četri etapi par to, kā sabruks komunistiskā impērija. Pirmais etaps – sabruks Berlīnes mūris un Austrumeiropa aizies no impērijas. Tas notiks 1989. gadā. Otrais etaps – Baltijas valstis aizies no impērijas. Tas notiks vienu līdz divus gadus pēc pirmā etapa. Trešais etaps – PSRS sabruks. Tas notiks ļoti drīz pēc Baltijas valstu aiziešanas no impērijas. Ceturtais etaps – Krievija

sadalīsies vairākās valstīs. Eglājs tam paredzēja vairākus gadus. Tāpat 1991. gada janvāra barikāžu laikā viņš paredzēja augusta puču Maskavā. Eglājs janvāra barikāžu laikā teica: "Šis ir mazais vilnis, pēc pusgada lielais vilnis plīsīs Maskavā." Šodien mēs redzam, ka viss ir noticis tā, kā Vilnis Eglājs paredzēja. Kad es viņam prasīju: "Kā tu tik labi visu vari paredzēt?" - viņš atbildēja: "Es paceļos ceturtā (laika) dimensijā un redzu visu, kas notiks telpā un laikā." Viņš nebija gaišreģis, bet cilvēks ar lieliskām analītiķa spējām un ļoti netradicionālu domāšanu.

Atgriežoties pie 22. marta sanāksmes, jāsaka, ka tajā toni noteica Levits. Apsītis runāja maz, bet, ja teica, tad būtiski rezumēja kādu ideju. Norunājot nākamo grupas tikšanos, Birkavs ierosināja to rīkot 24. martā Kinoamatieru biedrības telpās Jaunielā, Vecrīgā (tagad tur ir Kinogalerija). Tajā sestdienā Kinoamatieru biedrības zālē notika Juristu biedrības sanāksme. Birkavs teica, ka atradīšot turpat kādu istabu arī darba grupai, un tad viņš varēšot piedalīties abās sanāksmēs. Bez tam tur būšot vēl citi juristi, kas arī varētu piedalīties darba grupas sēdē.

Darba grupas 24. marta sēdē pie Neatkarības deklarācijas tapšanas piedalījās arī Egils Levits, kurš drīz pēc tam atgriezās Vācijā. Kad Levits atbrauca atkal sakarā ar Neatkarības deklarācijas paredzamo pieņemšanu, čeka Rīgā viņu neizlaida no lidostas, bet čekas virsnieka pavadībā iesēdināja citā lidmašīnā un izraidīja no valsts, nesniedzot nekādus paskaidrojumus. Laikam jau čeka zināja, ka Levits ir devis ļoti būtisku ieguldījumu Neatkarības deklarācijas tapšanā. Taču, beidzoties 24. marta sēdei, Levits savu darbu jau bija padarījis. Apskatot tagad 24. marta dokumenta variantu, var redzēt, ka tajā pēc būtības ir visi galvenie Neatkarības deklarācijas punkti. Skelets bija gatavs, atlika tikai dokumentu "apaudzēt ar miesu".

Tomēr nevajadzētu domāt, ka Rietumu latvieši (šoreiz Levits) mums visu nolika priekšā kā uz paplātes un mums tikai atlika to pieņemt vai nepieņemt. Visu 1989. gadu, sevišķi pēc LTF valdes maija aicinājuma, Latvijā notika plašas diskusijas par valsts neatkarības atjaunošanas ceļiem. Tās notika gan presē, gan radio un televīzijā, bet it īpaši LTF un LNNK nodaļās. Tika rīkotas gan diskusijas, gan konferences. Es tajā laikā biju Latvijas Zinātnieku savienības Politiskās komisijas vadītājs. 1989. g. vasarā mēs izstrādājām neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošanas koncepciju. 1989. gada 25. septembrī tā tika apspriesta un apstiprināta Zinātnieku savienības Padomes sēdē un pēc tam publicēta žurnālā "Zinātne un Mēs". Zinātnieku savienība 1989. g. 16. decembrī Rīgā sarīkoja konferenci "Ceļi uz Latvijas neatkarību". Tas patiešām bija laiks, kad ļoti plaši sabiedrības slāņi piedalījās diskusijās par to, kā gan politiski, gan ekonomiski atjaunot mūsu valsti. Tāpēc mēs darba grupā uzreiz pieņēmām Levita koncepciju, ka valsts tiesiskā atjaunošana jābalsta uz mūsu Satversmi. Mēs jau iepriekš te Latvijā tik daudz bijām diskutējuši par dažādiem iespējamiem atjaunošanas ceļiem, arī uz Satversmi balstītiem, ka Levita koncepcija mums likās ļoti loģiska un tiesiski vispamatotākā.

Tajā pašā 24. marta sēdē pēc diskusijas tika uzmests arī tā saucamais minimālais variants. Faktiski tas bija kārtējais (trešais) Latvijas PSR suverenitātes deklarācijas variants, kas jau piedzima nedzīvs. Turpmāk tika strādāts tikai pie Neatkarības deklarācijas varianta, kas pamatojās uz Satversmes atjaunošanu.

24. marta sēdē darba grupai pievienojās Aivars Endziņš, tagadējais Satversmes tiesas tiesnesis. Endziņš, kas tolaik bija LU kompartijas sekretārs, ierosināja nākamo darba grupas sēdi noturēt LU galvenajā ēkā savā kabinetā. Un tā, sākot ar 26. martu, turpmāk visas darba grupas sēdes notika universitātes kompartijas sekretāra kabinetā. Tas bija plašs, ar lielu apspriežu galdu, ļoti piemērots darba grupas sēdēm. Uz sēdēm nāca daudzi. Nāca juristi Egils Radziņš (tagad advokāts), Ints Upmacis un citi. Sākās Deklarācijas slīpēšana. Tad LTF valde jau bija oficiāli apstiprinājusi Neatkarības deklarācijas izstrādāšanas darba grupu, par tās vadītāju ieceļot Romānu Apsīti. Uz darba grupas sēdēm mēs sanācām vismaz divas reizes nedēļā.

Formāli darba grupas vadītājs bija Apsītis, bet visbiežāk sēdes vadītāja pienākumus uzņēmās Andrejs Krastiņš. Apsītis sēdēja blakus un akurāti pierakstīja visus formulējumus, kas tapa sēdes gaitā. Pēc sēdes beigām viņš ar roku pārrakstīja Neatkarības deklarācijas variantu, kāds tas izskatījās pēc kārtējās apspriešanas. Pēc tam to pārdrukāja un pavairoja uz nākamo darba grupas sēdi vai LTF frakcijas sēdi.

Tieši pateicoties Romānam Apsītim, Neatkarības deklarācijas teksts kļuva aizvien izkoptāks un juridiski precīzāks. Viņš pats par sevi teica: "Es jau esmu tikai skrīveris." Bet tas parādīja tikai Apsīša lielo pieticību. Viņš strādāja un nekad sevi pats neizcēla. Faktiski, kopumā vērtējot, Apsīša ieguldījums Neatkarības deklarācijas tapšanā ir vislielākais. Viņš vienmēr bija ļoti līdzsvarots gan savos izteicienos, gan idejās, gan ļoti izturēts un korekts savā uzvedībā. Ārēji likās, ka viņš nekad neļauj vaļu emocijām. Bet tie, kas viņu labāk pazīst, zina, ka īstenībā iekšēji viņš ir emocionāls cilvēks, mīl plēst jokus, ir lielisks dziedātājs. Pēc manām domām, vislabākā no visām runām plenārsēdēs visā AP darbības laikā, no 1990. g. 3. maija līdz 1993. g. 5. Jūlijam, bija Apsīša runa 1992. gadā, apspriežot Valodu likumu. Toreiz "Līdztiesība" prasīja par otro valsts valodu Latvijā noteikt krievu valodu, pamatojoties uz to, ka astoņās Latvijas lielākajās pilsētās latvieši ir mazākumā. Apsīša runas pamatdoma bija, ka nekad latvieši Latvijā nebūs mazākumā, ka mūsu senču kauli, kas guļ Latvijas zemē, vienmēr būs kopā ar mums. Jebkuri iebraucēji ir tikai saujiņa, salīdzinot ar latviešu miljoniem. Toreiz visa zāle aizturētu elpu klausījās, pat "Līdztiesība" pilnīgi apklusa. Apsītis runāja reti, bet kad runāja, tad ļoti pārliecinoši.

Ar darba grupā sagatavoto Neatkarības deklarācijas kārtējo variantu katru nedēļu tika iepazīstināta LTF frakcija. LTF frakcijas dibināšana notika Meliorācijas institūta zālē, kas atrodas 11. novembra krastmalā. Vieta zīmīga, jo 1919. gada oktobrī tieši šeit, Daugavas krastā, tika apturēts Bermonta pulku

uzbrukums. Mēs visi parakstījām frakcijas dibināšanas dokumentu. Šeit arī ar Godmani tika norunāts, ka LTF frakcijas pirmās sēdes darba kārtībā būs Neatkarības deklarācijas apspriešana. Turpmāk visu aprīļa mēnesi mēs sanācām uz frakcijas sēdēm Zinātņu akadēmijas augstceltnes lielajā zālē. Frakcijas sēdes notika vismaz reizi nedēļā, reizēm pat biežāk, jo apspriežamo jautājumu loks bija ļoti plašs. Neatkarības deklarācija bija tikai viens no daudziem, bet, protams, vissvarīgākais jautājums.

Sanākot uz pirmo LTF frakcijas sēdi, visiem frakcijas deputātiem tika izdalīti divi Deklarācijas varianti – maksimālais un minimālais. Sēdi vadīja Godmanis. Apsītis referēja par padarīto, sakot: te jūsu apspriešanai ir divi varianti – maksimālais un minimālais. Pie maksimālā varianta, kurā neatkarības atjaunošana balstīta uz Satversmi, darba grupa jau daudz bija strādājusi, zinot, ka tas būs īstais. Pie minimāla varianta praktiski nebija strādāts, jo tas bija tikai pirmais uzmetums. Bet LTF frakcija varēja izvēlēties minimālo variantu, nevis darba grupas izauklēto maksimālo variantu. Godmanis lika uz balsošanu: kuru variantu turpināt izstrādāt – maksimālo vai minimālo. Zāle uzreiz sākās saviļņojums. Daudzi deputāti man blakus un aiz muguras teica – nekādu minimālo variantu, tikai maksimālo. Toreiz maksimālajā variantā vēl nebija pārejas perioda. Tas uzradās vēlāk. Daudzi teica – mums vajag tādu pašu stingru Deklarāciju kā Lietuvā. Lietuvas drosmīgais solis bija stipri iespaidojis latviešus. Protams, tajā atmosfērā LTF frakcijas nospiedošs vairākums nobalsoja par maksimālo variantu. Arī tie, kas varbūt klusībā domāja, ka vajadzētu minimālo variantu, lai ar Maskavu varētu vieglāk sarunāties. Un tā LTF frakcijas deputāti, devuši atbalstu maksimālajam variantam, atgriezās savos vēlēšanu apgabalos, un ziņa par Neatkarības deklarāciju, kas balstās uz Satversmes atjaunošanu, izplatījās pa visu Latviju.

Tomēr mērenākie LTF frakcijas deputāti kādā no frakcijas sēdēm ieteica Deklarāciju mīkstināt. Frakcija to akceptēja, jo bija jau sākusies Lietuvas ekonomiskā blokāde. Un tā uzradās Deklarācijas 5. punkts par pārejas perioda noteikšanu. No šodienas viedokļa skatoties, deklarācijas 5. punkts šķiet nevajadzīgs, jo Maskava tāpat neatzina mūsu Deklarāciju, vienalga, ar vai bez 5. punkta. Tiesiski pareizi būtu, ja AP atjaunotu Satversmi, nenosakot pārejas periodu.

Un tā darba grupa turpināja slīpēt maksimālo Deklarācijas variantu, kas jau saturēja pārejas periodu. Beidzot Neatkarības deklarācija bija praktiski gatava un LTF frakcija nolēma to nolasīt visu līmeņu tautas deputātu sanāksmē 21. aprīli "Daugavas" stadionā Rīgā. Pirms tam LTF frakcijas sēdē bija balsojums, vai Deklarācijas projektu vajadzētu publicēt pirms 21. aprīļa sanāksmes. Kaut gan par publicēšanu bija vairāk balsu nekā pret, tomēr daļa atturējās, un priekšlikums publicēt neieguva frakcijas vairākuma atbalstu. Toreiz man likās, ka tas nav pareizi, toties tagad uzskatu, ka tas tomēr bija pareizais lēmums. Neatkarības Deklarācijas jau apstiprinātais teksts tika publicēts pēc tā pieņemšanas, un visi to varēja izlasīt tikai 5. maija rīta avīzēs.

Un tā 21. aprīļa sanāksmē vairāk nekā 8000 visu līmeņu tautas deputātu klātbūtnē Apsītis nolasīja Deklarācijas projektu. Pa radio un televīziju tas izskanēja visā Latvijā. Neatkarības deklarācija bija gatava, jo gandrīz tieši tādu, kāda tā izskanēja 21. aprīļa sanāksmē, to arī pieņēma 4. maijā. Pēc tam gan vēl LTF frakcijā notika diskusijas par dokumenta nosaukumu, jo vārds "deklarācija" jau divas reizes bija lietots Latvijas PSR suverenitātes deklarācijās. Lai neizskatītos, ka tā ir tikai kārtējā Latvijas PSR suverenitātes deklarācija, tika ieteikts dokumentu nosaukt par Neatkarības aktu vai par Neatkarības manifestu. Abus nosaukumus tomēr atzina par mazāk piemērotiem un palika pie nosaukuma Neatkarības deklarācija.

Pēc 21. aprīļa mēs vēl mēģinājām pieslīpēt atsevišķas Deklarācijas detaļas. Tomēr tas bija veltīgs un nevajadzīgs darbs, jo LTF frakcijā uzradās priekšlikumi, kas faktiski varēja tikai sabojāt dokumenta saturu. Labi, ka nekas jauns netika iestrādāts, un uz 4. maiju mums bija praktiski tas pats 21. aprīļa teksts. Tomēr diskusijas par Deklarācijas saturu turpinājās. Visinteresantāko, bet, manuprāt, tiesiski viskorektāko priekšlikumu sarunās ar darba grupas locekļiem izteica Vilnis Eglājs. Viņš ieteica Neatkarības deklarāciju vispār nepieņemt, jo Satversme nav jāatjauno, tāpēc ka tā joprojām ir spēkā no 1922. gada līdz pat šim laikam bez pārtraukuma. Ne 1934. gada 15. maija apvērsums, ne Latvijas okupācija 1940. gadā neatcēla Satversmi. Tikai suverēnās varas nesējs - Latvijas tauta - varēja Satversmi grozīt vai pat atcelt, bet tikai Satversmē noteiktajā kārtībā. Satversme bija spēkā, bet no 1934. līdz 1990. gadam nedarbojās. Augstākajai Padomei ir vienkārši jāsāk darbs, lai pakāpeniski iedarbinātu Satversmi. Galarezultātā atbilstoši Satversmei ir jāsarīko Saeimas vēlēšanas. Sanākot Saeimai, visas Satversmes darbība būtu atjaunota pilnā mērā.

Tiesiskā ziņā šī Satversmes iedarbināšanas koncepcija izskatījās nevainojami. Tomēr tās praktiskā realizācija varētu būt stipri apgrūtināta. Tad AP ieceltā valdība būtu jānosauc par Pagaidu valdību, nevis Ministru Padomi. Latvijas KP CK tad varētu iecelt citu valdību, kuras pusē būtu praktiski visas spēka struktūras. Īstenībā Latvijas KP CK un Maskavas darbība daļēji tika neitralizēta, apgalvojot viņiem, ka AP un tās ieceltā valdība ir izveidota pēc padomju likumiem. Tomēr galvenais iemesls, ka Eglāja koncepcija netika realizētu, bija tas, ka tauta gaidīja Neatkarības deklarāciju un tikai dažas dienas pirms tās paredzamās pieņemšanas nevar atteikties no tās. Grūti būtu tautai iestāstīt, ka LTF frakcija ir nolēmusi rīkoties tiesiski nevainojami.

Un tā 29. aprīlī pēdējā LTF frakcijas sēdē pirms AP sanākšanas tika nolemts, ka Neatkarības deklarācijā neko vairs nemainīs un AP plenārsēdē dokumentu pieņems tieši tādu, kāds pašlaik ir sagatavots uz frakcijas sēdi. Tā arī notika.

AP pirmā darba diena, 3. maijs, pagāja, noklausoties Mandātu komisijas ziņojumu, izveidojot dažādas komisijas (balsu skaitīšanas, sekretariātu) un ievēlot AP vadību. Nākošajā – 4. maija rītā mums bija sevišķi pacilāts

garastāvoklis, jo zinājām, ka šodien tiks pieņemta Neatkarības deklarācija. LTF frakcijas vārdā Ivars Godmanis oficiāli iesniedza sekretariātā Deklarācijas tekstu.

Formāli bija jāizveido AP komisija dokumenta izskatīšanai. To arī izdarīja, iekļaujot komisijā arī "Līdztiesības" pārstāvjus. Par komisijas priekšsēdētāju ievēlēja Andreju Krastiņu. Tas bija labi, jo viņš pārliecinoši atvairīja "Līdztiesības" demagoģiskos priekšlikumus. Komisijā bija arī Andris Plotnieks kā neatkarīgais deputāts, jo viņš neiestājās LTF frakcijā. Viņš komisijā iesniedza savu dokumenta variantu, kas faktiski bija kārtējā Latvijas PSR suverenitātes deklarācija. Viņa galvenais arguments bija, ka Maskavu nedrīkst kaitināt un pie Gorbačova jāiet ar noliektu galvu izlūgties suverenitāti. Faktiski Plotnieks pēdējā brīdī mēģināja torpedēt Neatkarības deklarācijas pieņemšanu. Tomēr Andrejs Krastiņš kā komisijas vadītājs pārliecinoši noraidīja Plotnieka dokumentu. Tas Plotnieku ļoti sadusmoja, un likās, ka viņš nebalsos par Deklarāciju.

Mēs bijām rēķinājušies arī ar Plotnieka balsi, tomēr tagad tas nebija pavisam droši. Plenārsēžu zālē man aiz muguras sēdēja svētais tēvs Andrejs Zotovs, arī neatkarīgais deputāts. Es mēģināju viņu pierunāt, lai balso par. Viņš teica, ka paskatīšoties. Ja viņš redzēs, ka mums pietrūks, tad viņš balsos par, ja nepietrūks, tad viņš atturēsies.

Un tā pēc debatēm sākās balsošana. Būtiski, ka tā bija personālā balsošana, ko mēs bijām nolēmuši jau iepriekš. Vispirms ar personāliem biļeteniem tika nobalsots. Tad balsu skaitīšanas komisijas vadītājs Indulis Ozols pēc kārtas sauca visus deputātus un tie vēl ar vārdiem apstiprināja, ka ir *par*. Un tā pavisam 138 *par* balsis. Bija nepieciešamas 134 balsis. Arī Plotnieks bija nobalsojis *par*, bet Zotovs atturējies.

Tautas saviļņojums pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas jau ir daudzkārt aprakstīts. Tautas gaviles mūs burtiski aiznesa līdz manifestācijai Daugavmalā. Tik pacilātu tautu es nekad nebiju redzējis ne pirms, ne pēc tam. Tā bija mūsu visu zvaigžņu stunda.

Pēc manifestācijas mēs trīs deputāti – Valdis Birkavs, Tālavs Jundzis un es – atgriezāmies AP namā. Jēkaba ielas nams bija tukšs un kluss. Mums bija uzdots sakārtot vairākus dokumentus, kas tika pieņemti pusminūtes laikā tūlīt pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas. Tur bija aicinājumi pasaules valstu vadītājiem, PSRS prezidentam Mihailam Gorbačovam, ANO vadītājam un citi. Kad pieņēma šos dokumentus, Anatolijs Gorbunovs tikai pavicināja dokumentu paketi sev virs galvas un prasīja AP zālē esošajiem deputātiem, vai viņi ir *par*. Tie bija tikai dokumentu pirmie uzmetumi, vēl nenoslīpēti. Tam nebija atlicis laika, jo, salīdzinot ar Neatkarības deklarāciju, šie dokumenti likās maznozīmīgi. Tomēr tie bija jāsakārto, jo jau nākošajā rītā bija jāizsūta. Tā mēs nostrādājām līdz diviem naktī, kad atdevām dokumentu paketi valodas speciālistēm un tulkotājām.

Atstājot Jēkaba ielas namu, radās tāda kā atbrīvotības sajūta pēc vairāku mēnešu sasprindzinājuma, kas bija sācies ar priekšvēlēšanu maratonu, 18. marta

vēlēšanām un turpinājies Neatkarības deklarācijas izstrādāšanas laikā. Valdis Birkavs teica, ka tagad ir pienācis laiks dzert šampanieti, jo tādu dokumentu pieņem tikai vienreiz. Ejot tajā naktī garām Brīvības piemineklim, mēs redzējām, kā tauta līksmo. Grūtais ceļš uz neatkarīgas valsts atjaunošanu bija sācies.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

Oļegs Ščipcovs

Ceļā uz Saskaņu un Līdztiesību

1. 4. maija rīts

1990. gada 4. maijā Rīgā pieturējās silts un saulains laiks. Agri no rīta Augstākās Padomes ēkas pirmajā stāvā saņēmu dokumentu projektus, kuri būs jāapspriež un jāpieņem. Starp tiem vissvarīgākā bija Deklarācija par valstiskās neatkarības atjaunošanu. Deklarācijas pirmajā punktā melns uz balta stāvēja rakstīts: "Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām." Iedvesmojoši skanēja astotā punkta stingrie vārdi: "Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskajām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību." Aicinājumā Latvijas tautai bija teikts: "Latvijas zemē gadsimtiem ilgi dzīvo daudzas nacionālās grupas, kas līdz ar pamatnāciju – latviešiem un seno pamattautību – lībiešiem veido Latvijas tautu." Tieši tā arī rakstīts. Tikai vēlāk parādījās cita izpratne par Latvijas tautu ... Dziļas jēgas pilni bija vārdi no tā paša Aicinājuma: "Latvijas Republikas Augstākā Padome, uzskatīdama neatkarīgas Latvijas Republikas atjaunošanu *de facto* par vienīgo ceļu, kas visai Latvijas tautai spēj nodrošināt cilvēka cienīgu dzīvi, par svarīgāko savas darbības principu uzskata Latvijā dzīvojošo nacionālo grupu politisko brīvību, ekonomisko un sociālo tiesību garantēšanu, nacionālo kultūru attīstības nodrošināšanu, ievērojot gan vispārējās cilvēktiesību normas, gan specifiskās mazākumtautību nacionālo kultūru intereses." Dažus vārdus es toreiz pasvītroju. Arī šodien man gribas tos pasvītrot un iedziļināties to jēgā...

2. Domas par pagātni

Un tā es turēju rokās šos dokumentus, un man domās it kā aizslīdēja gar acīm kinokadri no tālām un tuvām dienām ... Esmu dzimis Tverā, taču mani skolas gadi, sākot ar otro klasi, aizritēja Latvijā. Šeit es pabeidzu vidusskolu, Toreizējā Rīgas Politehniskā institūta Radiotehnikas fakultāti un Latvijas Valsts universitātes Fizikas un matemātikas fakultāti. Šeit no 1961. gada 1. septembra toreizējā Rīgas Civilās aviācijas (RCAI) institūtā (līdz pat tā likvidācijai)

pasniedzu tehniskos mācību priekšmetus: "Radioelektronisko iekārtu drošība", "Lidaparātu radioiekārtas", "Elektrosakaru tīklu teorija", "Aviācijas sakaru tīkli" un citus. Esmu ļoti apmierināts, ka padomju varas gados pasniedzu augstskolā tieši tehniskos mācību priekšmetus, nododams savu pieredzi un zināšanas studentiem. Gan toreiz, gan arī tagad augsti vērtēju padomju varu par to, ka tā pavēra ceļu uz augstvērtīgu bezmaksas izglītību, ceļu uz zinātni. Ne tikai man, bet visiem. Tā arī nodrošināja cilvēka sociālo aizsargātību. Taču, par spīti šiem un citiem pozitīviem faktoriem, manī ar katru gadu arvien pieauga iekšēja opozīcija. Kaitināja kadru izraudzīšana pēc nomenklatūras principa un šīs nomenklatūras privilēģijas, viduvējības vadošos amatos, vārdu un darbu neatbilstība, kad runāja vienu, bet domāja pavisam ko citu. Kaitināja hroniskais patēriņa preču un pārtikas produktu trūkums. Nebija iespējams brīvi apmeklēt citas valstis (līdz 1994. gadam netiku bijis nevienā kapitālistiskajā valstī). Man praktiski nebija iespēju izteikt presē savu viedokli par kādu jautājumu. Atceros, cik grūti man bija "izsist caurī" "Rīgas Balsī" savu rakstu "Harmonijas pārbaude ar algebru" ("Poverjaja algebroi garmoņiju"), kurā pastāstīju par izcilo matemātiķi B. Plotkinu un pamatoju, kāpēc nepieciešams piešķirt viņam republikas Valsts prēmiju par 1982. gadu (diemžēl prēmija viņam – vienam no pasaules labākajiem algebristiem – piešķirta netika). Lepojos ar Latviju un Rīgu, mīlēju tās un mīlu joprojām. Patstāvīgi studēju Latvijas vēstures peripetijas. Kad padomju gados stāvēju pie A. Pumpura, K. Valdemāra, K. Barona, F. Brīvzemnieka, Raiņa un Aspazijas, J. Čakstes un citu kapiem, es domāju par to, ko viņi ir paveikuši Latvijas labā, un par viņu dzīvi. Man vienmēr bija licies, ka padomju sistēmu iespējams demokratizēt, pilnveidot. Gan toreiz, gan tagad man simpātisks ir ceļš uz sociālismu pēc Pļehanova mācības. Man šķita, ka lielākas demokrātijas un patstāvības apstākļos Latvija būtu varējusi sasniegt augstāku dzīves līmeni. Jau tajos gados es biju par privātīpašuma ieviešanu sadzīves un pakalpojumu jomā.

Skolas gados būdams sabiedriski ļoti aktīvs, es dziļi noslēpu sevī visas manas iedzimtās humanitārās dotības. Tās tikai reizēm izlauzās, kad uzstājos ar krievu dzejas lasījumiem. Tāpēc *perestroikas* idejas, sabiedrības demokratizācijas idejas es pieņēmu ar visu sirdi un pirmo reizi kļuvu par sabiedriski nozīmīgu cilvēku RCAI un Rīgas pilsētas toreizējā Maskavas rajona mērogā. Aktīvi piedalījos Latvijas Tautas frontes (LTF) "šūniņas" veidošanā RCAI. Pierakstījās vairāk nekā 500 cilvēku. Taču pēc tam, kad LTF dibināšanas kongresā ar ovācijām tika uzņemti nacionālistiski izteicieni un fašistiskās okupācijas apoloģētika, kad RCAI pārstāvim profesoram R. Vinogradovam tā arī nedeva vārdu no galvenās tribīnes, - es no šīs kustības novērsos. Nolēmu turpmāk vairs nestāties nekādās frontēs. Arī par Interfrontes biedru nekļuvu.

Ne bez šaubām nonācu pie domas balotēties republikas Augstākās Padomes vēlēšanās. Sacensībā ar četriem kandidātiem, no kuriem vienam bija pilnīgs LTF, bet otram – Latvijas komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas atbalsts, kļuvu par deputātu, uzvarējis tajā apgabalā, kurā LTF uzskatīja

savu pārākumu jau par iepriekš nodrošinātu. Par mani nobalsoja gan nelatvieši, gan latvieši.

Es vienmēr esmu uzskatījis un uzskatu 1940. gada notikumus Latvijā par inkorporāciju (lietojot ASV valdības terminoloģiju). Neuzstājoties pret Latvijas neatkarību, savā priekšvēlēšanu programmā biju "par patiesu Latvijas suverenitāti jaunajā federācijā". Toreiz domāju, ka, iegūstot tādu suverenitāti, Latvija nodibinās jaunus ekonomiskos sakarus ar Austrumiem un Rietumiem, bet pēc tam referendumā izlems jautājumu, vai ir lietderīgi izstāties no Savienības. Es skaidri izpratu, ka tūlītēja izstāšanās no Padomju Savienības būs līdzīga revolūcijai un izraisīs strauju iedzīvotāju dzīves līmeņa kritumu un patiesu izmiršanu. Savā priekšvēlēšanu programmā norādīju, ka ekonomika var kļūt efektīva tikai uz tirgus attiecību pamata. Uzskatīju, ka jaunos apstākļos būs "nepieciešami varas iestāžu garantēti pasākumi, lai maznodrošinātie cilvēki un pensionāri nenonāktu aiz nabadzības robežas". Ne bez iemesla šajā programmā paziņoju, ka "uzstāšos pret jebkuras tautības cilvēka tiesību ierobežošanu un viņa cieņas aizskaršanu, pret antisemītisma un rasisma izpausmēm, par Cilvēka tiesību deklarācijas ievērošanu Latvijā".

Un lūk – esmu deputāts. Es iestājos frakcijā, kura par savu mērķi pasludināja cīņu par Līdztiesību nākamajā Latvijas Republikā. Tāpēc arī frakcija tūlīt tika nosaukta par "Līdztiesību". Jāsaka, ka šajā frakcijā apvienojušies deputāti jau toreiz uzskatīja par krāpšanu LTF priekšvēlēšanu programmas 2.5. punktu, kurā bija teikts: "LTF iestājas par to, lai pilsonība tiktu piešķirta visiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuri izteikuši vēlēšanos to iegūt un ir saistījuši savu likteni ar Latvijas valsti". 2.5. punkts acīm redzami bija ievietots vienīgi ar aprēķinu piesaistīt nelatviešu vēlētāju simpātijas. Tieši bažas par to, ka nākotnē varētu notikt sabiedrības sadalīšanās pilsoņos un nepilsoņos ar daudz un dažādām atšķirībām viņu tiesībās, patiesībā arī apvienoja šos dažādu "nokrāsu" deputātus frakcijā "Līdztiesība". Šeit es gribētu uzsvērt, ka vēlētāji nebija mani deleģējuši uz kādu noteiktu frakciju vai deputātu grupu. Šajā frakcijā (vēlāk grupā) es darbojos vienīgi dēļ tā, lai mana rīcība būtu efektīvāka, lai varētu ietekmēt opozīcijas kopējo līniju, tā veicinot Saskaņas un Līdztiesības ideju uzvaru.

3. Mana runa

Vēl tālu priekšā bija 1991. gada 15. oktobris, taču tā realitāte jau iezīmējās... Un, lūk, tagad priekšā stāvēja Deklarācijas un citu dokumentu apspriešana. Pirmo reizi pēc 1934. gada 15. maija Latvijas parlamenta sienās bija jāizbeidzas domu un uzskatu monopolam – tika dota iespēja izteikties arī citādi domājošiem, kuri nepiekrita vairākuma viedoklim. Es tūlīt pat pierakstījos runātāju skaitā. Sapratu, ka no frakcijas "Līdztiesība" vārds tiks dots tikai kādiem 4–5 deputātiem un sekretariāts, bez šaubām, izvēlēsies pazīstamus oratorus, ar standarta argumentāciju. Rīta sēdes gaitā jutu, ka man diez vai tiks dots vārds, tāpēc pārtraukumā piegāju pie Augstākās Padomes

priekšsēdētāja A. Gorbunova un atgādināju viņam, ka Latvijas tautu forumā zināmu apstākļu dēļ man nebija iespējas uzstāties, bet šodien esmu pierakstījies viens no pirmajiem. A. Gorbunovs sarunā bija labvēlīgi noskaņots, un es sapratu, ka šodien man vārds tomēr tiks dots. Patiešām, šoreiz nekādu lamatu nebija.

Un es dabūju vārdu. Runa man nebija uzrakstīta, bet galvā turēju skaidru tās plānu. Iesākumā pateicu, ka ir tendence rasties jaunam domu un uzskatu monopolam; ka, domājot par Latvijas vēsturi, jautāju sev, "kāpēc nostalģiju galvenokārt jūt nevis pēc 1920.–1934. gada perioda, bet gan pēc pēdējiem "sešiem gaišajiem gadiem", kad aizliegtajām brīvībām tika uzcelts brīnišķīgs piemineklis". Es teicu: "Pastaigājiet pa izstādi "Latvija starp diviem pasaules kariem" ... Ļoti pamācoša izstāde. 1922. gadā bija trīsdesmit krievu ģimnāziju, bet "pēdējo sešu gadu" beigās to skaits bija samazinājies 15 reizes, tas ir, palika tikai divas. Ir par ko šodien padomāt krievu cilvēkam šajā izstādē." Tālāk runāju par to, ka "nacionālisms – tas ir liels un varens spēks. Gribētu tikai piezīmēt, ka nav "veselīga" un "neveselīga" nacionālisma. Ir parasts nacionālisms, precīzāk – "parastais nacionālisms". Un par to jārunā bez kautrēšanās." Paudu ticību "latviešu prātīgumam", latviešu tautas pozitīvajām īpašībām, tās neparastajai darba mīlestībai, atjautībai, disciplinētībai, tieksmei pēc izglītības, precizitātei, labajām organizatoriskajām spējām. Teicu, ka "ārzemju novērotāji uzsver latviešu elastības trūkumu politiskajā dzīvē, tieksmi lauzties uz priekšu, neatzīstot kompromisus un elastīgu pāreju, spēju asi uzbrukt tiem, kas iet citu ceļu, noraidīt izvēles iespēju". Runāju par to, ka "būtu ideāli, ja mūsu situācijā mēs izvairītos no konfrontācijas un roku rokā, kopējiem spēkiem, izmantojot savas zināšanas, celtu jauno Latviju kā starpnāciju sadarbības paraugu". Uzsvēru, ka "šobrīd visus Latvijas iedzīvotājus var apvienot tikai viens – kopā īstenot ekonomisko un politisko patstāvību, lai varētu uzlabot dzīves kvalitāti. Sen jau laiks ķerties pie ekonomikas. Vajadzīgas tādas ekonomiskās attiecības, kurās cilvēks nav ieinteresēts strādāt slikti. Nepieciešama sacensība starp visām īpašuma formām, arī privātīpašumu, tirgus attiecības, elastīga nodokļu sistēma. Vienā Vissavienības telpā jādarbojas līdztiesīgiem partneriem. Tiem jābauda atvieglojumi un priekšrocības salīdzinājumā ar ārzemniekiem. Noslēdzot Savienības līgumu, mēs varēsim atrisināt daudzas problēmas. Ja tas neizdosies, tad, mani dārgie kolēģi, pamatojoties uz likumu – bez kādas kņadas, bez kādas steigas – es pievienošos jums, tāpat kā, domāju, pievienosies arī tā iedzīvotāju daļa, kas tagad protestē pret paredzamo lēmumu." Nobeidzot savu runu, teicu: "Lūk, kāpēc es šodien nevaru atbalstīt Neatkarības deklarāciju. Uzskatu, ka šis dokuments ir politiska un ekonomiska kļūda, kas nodarīs kaitējumu tautai. Es aizstāvu to savu vēlētāju intereses, kuri dzīvo Kijevas, Maskavas, Daugavpils, Ludzas un citu ielu graustos, baisajos komunālajos dzīvokļos Kirova ielā 101 un 103. Šiem ļaudīm dzīve jau tā nav salda. Viņiem vajadzīgi ekonomiskie panākumi, nevis "brīvība ar tukšu vēderu" un upuri. Es esmu par referendumu!"

Es nebalsoju pret Deklarāciju, tāpat kā visa frakcija "Līdztiesība". Es arī neatturējos: "pret" un "atturas" balsis tiek summētas. Pret nebalsoja arī neviens neatkarīgais deputāts. Atturējās vienīgi deputāts A. Zotovs. Kāpēc es nekādā gadījumā negribēju balsot pret? Tāpēc, ka uzskatīju un uzskatu: latviešu tautai ir tiesības uz pašnoteikšanos, tāpat kā citām bijušās Padomju Savienības savienoto republiku tautām. Runājot deputātu valodā, es vispār "nenospiedu podziņu". Es nebiju pret neatkarību, - uzskatīju, ka uz to jāiet pa evolūcijas ceļu. Es biju par referendumu.

4. Šodienas pārdomas

Pagāja gadi. Ir pagājusi desmitgade. Šodien es gribētu, lai 2000. g. 4. maijā Latvijas televīzijas pirmajā programmā par godu jubilejai bez kādiem komentāriem (tie ir lieki) un izgriezumiem (tie nav pieļaujami) parādītu Deklarācijas vēsturiskās apspriešanas videoierakstu, kam noteikti jābūt arhīvā. Daudzas bažas, par kurām es runāju 1990. gada 4. maijā, diemžēl, ir piepildījušās. Saeimā un sabiedrībā valda autoritārā režīma laika nacionālistiskās idejas. Piemēram, no 1999. gada valsts augstskolās un no 2004. gada arī valsts vidusskolās izglītību var iegūt tikai latviešu valodā. Neviens neņem vērā Eiropas ekspertu Hāgas rekomendācijas nacionālo minoritāšu izglītības jomā, kurās teikts par skaitliski lielu nacionālo grupu tiesībām iegūt visu veidu valsts izglītību, ieskaitot augstāko, savā dzimtajā valodā. Pirmās Latvijas Republikas Saeimā uzstājās trīs valodās. Tagad drīkst tikai latviski. Nacionālisma ideju pārpilnas ir partijas "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK", Tautas partijas, Sociāldemokrātu un citu partiju ideoloģijas. Neviens pat netaisās izveidot valsts sociālās aizsardzības sistēmu maznodrošinātajiem un pensionāriem. Pēc oficiāliem datiem, 83 % iedzīvotāju atrodas aiz nabadzības robežas. Mirstība Latvijā pārspējusi vismazāk attīstīto Āfrikas valstu rādītājus. Tūkstošiem bērnu nespēj apmeklēt skolu. Saku to visu ar dziļu rūgtumu.

Kāds teiks, ka arī citās bijušās Savienības republikās dzīves līmenis nav labāks. Tas nav nekāds mierinājums, toties liek izdarīt secinājumu: pat ja Baltijas valstis izstājās no Savienības, nevajadzēja to sagraut, bet gan demokratizēt un evolucionāri pārkārtot ekonomiku tā, kā to dara Ķīna. Tādā gadījumā pasaule nekļūtu vienpolāra, bet desmitiem miljonu cilvēku separātisma ideju uzvaras dēļ nevilktu tagad nožēlojamu eksistenci.

Vienlaikus gribu teikt – ar dažām atrunām–, ka Latvijas dzīvē ir arī noteikti sasniegumi. Mūsu sabiedrība ir kļuvusi atvērtāka, daudz demokrātiskāka – kaut vai vārda brīvības, preses brīvības ziņā. Šī raksta publicēšana pati par sevi liecina, ka Latvija iet pa demokrātijas ceļu. Vai es būtu iedrošinājies tik atklāti izteikties, piemēram, sakarā ar LPSR desmito gadadienu vai kārtējo Oktobra revolūcijas gadadienu... Pavērušās plašas iespējas informācijas iegūšanai un izplatīšanai. Jebkurai Latvijas iedzīvotāju grupai ir reālas iespējas organizēt mītiņus un piketus (LPSR tas kļuva iespējams tikai pārbūves (*perestroikas*) gados). Vēlēšanās pilsoņi var dot priekšroku tādas vai citādas

partijas kandidātiem, tādam vai citādam deputāta kandidātam, tas ir, reāli darbojas daudzpartiju sistēma. Tai pašā laikā nepilsoņi, kas šeit dzīvo desmitiem gadu, nevar piedalīties referendumos, kuri izlemj viņu likteni, nevar ievēlēt pat pašvaldības, kā to nepilsoņi dara citās Eiropas valstīs, ieskaitot Igauniju. Tas, ka latviešu valoda reāli paplašinājusi sava pielietojuma sfēru ir taisnīgi un pareizi. Arvien lielāks skaits nelatviešu apgūst latviešu valodu. Tikai nevajag valodas politikā lietot "nūjas metodi", piespiest pensionārus mācīties valodu, pildīt šajā lietā "piecgadi divos gados". Uz labo pusi mainījusies Vecrīgas un Rīgas centra seja. Grezni veikalu skatlogi rotā un atdzīvina ielas un mājas. Rīgas centrā tiek atjaunots ietvju un ielu segums. Rīga kļūst aizvien eiropeiskāka. Likvidēts patēriņa preču un pārtikas produktu deficīts. Problēma tagad ir, kā pacelt zemo pirktspēju. Katram cilvēkam ir iespēja izbraukt uz ārzemēm tūrisma ceļojumā, apciemot radiniekus utt. Diemžēl daudziem nav līdzekļu, lai varētu izmantot šīs demokrātiskas sabiedrības lielās iespējas. Cilvēkam var piederēt privātīpašums, piemēram, dzīvoklis, pat vairāki, viņš var šo īpašumu atstāt mantojumā utt. Tomēr daudz kas vēl jāpaveic. Jāsaprot, ka bez pašmāju ražošanas, bez savas rūpniecības attīstīšanas mēs nevarēsim nodrošināt tautas labklājību.

5. Daži parlamentārās darbības momenti

Tieši šodien uzskatu par nepieciešamu uzsvērt, ka Latvijas parlamentā es neizturējos pasīvi, bet gan darīju visu iespējamo pretējo uzskatu tuvināšanai, darbojos, lai parlamentā radītu politisko centru. Teikšu atklāti, ka mani patiesie un labie nodomi, bieži vien, maigi izsakoties, nerada atbalstu no LTF, "Satversmes" un "Līdztiesības" frakciju "vanagu" puses. Es gāju savu ceļu. Par to visu esmu sīki pastāstījis savā grāmatā "Deputāta piezīmes"[1]. Būdams deputāts, centos izpildīt vēlētājiem dotos solījumus un krievu inteliģenta lomu – aktīvi rīkoties ceļā uz Saskaņu un Līdztiesību. Šeit norādīšu uz dažiem momentiem – lai to būtu tieši desmit (atbilstoši jubilejas gadskaitlim).

1. Kopš 1990. gada jūnija, ņemot vērā politiskās realitātes, pieņēmu Deklarāciju kā īstenību. Vienīgi pēc savas iniciatīvas 1990. gada jūlijā piedāvāju LR AP LTF frakcijas vadītājam sākt sarunas, lai noteiktu sadarbību, kura vistuvākajā laikā varētu novest pie nacionālo minoritāšu interešu ievērošanas. Sarunas notika 1990. gada jūlija beigās, taču tām bija tikai daži pozitīvi rezultāti, un tās nenovērsa 1991. gada 15. oktobra lēmumu, kas sadalīja sabiedrību pilsoņos un nepilsoņos un pēc tam radīja septiņdesmit atšķirības pilsoņu un nepilsoņu tiesībās.

2. Kopā ar vairākiem citiem frakcijas "Līdztiesība" deputātiem 1990. gada jūnijā bloķēju ideju par frakcijas pārvēršanu paralēlā Augstākajā Padomē.

[1] Oļeg Ščipcov. *Zapiski deputata (Tri goda v parlamente Latviji: 1990-1993)*. Rīga, 1994, 350 lpp.

3. 1991. gada janvārī uzstājos pret frakcijas deputātu iestāšanos Vislatvijas sabiedriskās glābšanas komitejā. Kopā ar vairākiem citiem frakcijas deputātiem 1991. gada februārī panācu tās atgriešanos parlamenta sienās.

4. Uzstājos ar Latvijas kompartijas vadības līnijas kritiku (piemēram, laikrakstā "Latvijas Jaunatne", 1991. g. 14.-16. martā).

5. Atbalstīju presē 1991. gada marta Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultātus, kaut arī sapratu, ka sekos asa kritika, pat apvainojumi blēdībā no avīzes "Jeģinstvo" un radiostacijas "Sodružestvo" puses.

6. Vairākas reizes daudzu tūkstošu mītiņos (1990. g. novembris, 1991. g. oktobris utt.) aicināju uz Saskaņu un Līdztiesību sabiedrībā, uz sadarbību ar LTF frakcijas pragmatiski domājošiem deputātiem.

7. 1991.-1992. gadā vairākas reizes uzstājos laikrakstā "Diena" ar aicinājumu uz Saskaņu un Līdztiesību, uz centristu sadarbību parlamentā.

8. Pēc tam, kad frakcijas vadība atzina faktu, ka ir parakstījusi proklamāciju par atbalstu 1991. gada augusta pučam, biju spiests no frakcijas aiziet. Veicināju to, ka no frakcijas izstājās vēl 15 deputāti, kuri 1991. gada augustā apvienojās deputātu grupā "Demokrātiskās iniciatīvas centrs".

9. Pēc mana priekšlikuma 1990. gada 2. oktobrī likumā "Par svētku un atceres dienām" tika noteikta Ebreju tautas genocīda upuru piemiņas diena Latvijā (fašistu okupācijas gados Latvijā tika iznīcināti 314 tūkstoši ebreju – gan vietējie, gan no Eiropas valstīm atvestie).

10. 1992. un 1993. gadā vērsos ar vēstulēm pie bijušajiem ASV prezidentiem Dž. Kārtera un R. Niksona, kā arī pie Krievijas prezidenta B. Jeļcina ar aicinājumu radīt starptautisku naudas fondu tiem, kas vēlas brīvprātīgi izbraukt no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi Krievijā (300 tūkst. cilvēku) un uz Rietumiem (50 tūkst. cilvēku). Iznākums faktiski bija negatīvs, tomēr ne veltīgs, jo ļāva novērtēt situāciju un noskaidrot Rietumu un Austrumu viedokli. Kļuva skaidrs, ka ne Rietumi, ne Austrumi neatbalsta ideju par krievu aizbraukšanu no Latvijas.

6. Domas par nākotni

Šīs rindas es rakstu Deklarācijas desmitgades priekšvakarā. Domājot par 4. maija Deklarācijas idejām, uzskatu, ka tās ielika pamatus nākotnes demokrātiskajai sabiedrībai Latvijā un gala iznākumā, gribu ticēt, tām jānoved pie Saskaņas un Līdztiesības, pie iedzīvotāju sociālās aizsardzības valsts sistēmas izveidošanas.

Jau 1995. gadā es publiski atbalstīju Latvijas virzību uz iestāšanos Eiropas Savienībā. Domājot par Latvijas nākotni, jau toreiz izteicos pret iestāšanos NATO. Esmu uzskatījis un uzskatu, ka, atrodoties ES, Latvija efektīvāk nodrošinās savu drošību, savu valstiskumu, ja tā būs neitrāla valsts. Latvijai nav vajadzīgi lieli izdevumi armijai un Zemessardzei. Tai jāattīsta policijas vienības. Neitralitātei jākļūst par Latvijas ceļazvaigzni, kāda tā ir vairākām citām Eiropas valstīm.

Ārkārtēji svarīgas Latvijai ir labas kaimiņattiecības ar Krieviju. Mums jābūt par savienojošo posmu starp Austrumiem un Rietumiem ne tikai tranzīta jomā. Deklarācijas idejām jānoved pie tā, lai katrs iedzīvotājs justos Latvijā kā mājās. Ticu, ka Latvija ratificēs Jumta konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību un Reģionālo vai mazākuma valodu hartu. Latvijai pilnā apjomā jāizmanto to savu iedzīvotāju intelektuālais potenciāls, kuri domā krievu valodā. Šiem cilvēkiem reāli jāpiedalās valsts darbā un vadībā, deleģējot savus pārstāvjus arī valdībā.

1994. gadā nacionālradikāļi uz sienas pie mana dzīvokļa durvīm uzzīmēja sarkanu zvaigzni. Es laikam esmu vienīgais no visiem šādā veidā iezīmētajiem, kurš līdz pat šim laikam to nav notīrījis. Nākas izskaidrot maniem viesiem, to skaitā arī no Rietumiem, kāpēc šī zīme tur atrodas. Un es to nenotīrīšu, kamēr nacionālradikāļu idejas netiks nosodītas gan valsts līmenī, gan plašos sabiedrības slāņos.

Šodien es atceros 4. maija Deklarācijas pirmās, otrās un trešās gadadienas svinības, kurās piedalījos kopā ar kolēģiem deputātiem. Un es ceru piedalīties Deklarācijas desmitās gadadienas svinībās Saeimā, līdzīgi kā mani bijušie kolēģi saņēmis mūža caurlaidi uz parlamentu. Man šķiet, ka ar savu deputāta darbību un ar savām "Piezīmēm" es kā krievu cilvēks esmu centies ielikt savu "ķieģeli" Latvijas nākotnes demokrātiskās sabiedrības pamatos, darbodamies pēc principa "nekaitē". Mani vienmēr ir iedvesmojuši S. Kalnietes reiz teiktie vārdi, ka "viens no Tautas frontes uzdevumiem – ieaudzināt nelatviešu iedzīvotājos saimnieka izjūtu, ieinteresēt viņus šīs zemes nākotnē". Es ticu, ka Deklarācijas idejas Latvijā uzvarēs ar dažādu tautību cilvēku pūlēm. Viņi visi ticēja un tic Latvijai – savām kopējām mājām.

Par autoru

Oļegs Ščipcovs dzimis 1939. gada 22. janvārī Tverā. Beidzis Rīgas 30. vidusskolu (1956. g.), Rīgas Politehnisko institūtu (1961. g.), Latvijas Valsts universitāti (1967. g.), Rīgas civilās aviācijas institūta aspirantūru specialitātē "Aviācijas tehnikas tehniskā ekspluatācija" (1975. g.). Inženierzinātņu doktors, bijis Rīgas Aviācijas universitātes goda doktors un tās profesors. Tagad ir Transporta un sakaru institūta un Rīgas Tehniskās universitātes profesors. Apmēram 100 zinātnisku publikāciju autors. Bijis Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990.–1993. g.). Grāmatas "Zapiski deputata" (Rīga, 1994) autors.

Jānis Šmits

Atmiņas par vēsturiskajām 1990. gada maija dienām

Bija 1990. gada 3. maija rīts. Ievēlētie Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāti pulcējās uz savu pirmo sēdi. Beidzot bija pienākusi ilgi gaidītā diena, kad ievēlētajiem tautas pārstāvjiem būs jāizšķir par svarīgu lēmumu – jāpieņem Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Tas bija ļoti grūts, atbildīgs uzdevums. Mums, latviešiem, tas likās arī satraucošs brīdis, jo rēķinājām – vai pietiks nepieciešamo balsu. No ievēlētajiem 201 deputātiem par Deklarāciju bija jānodod 2/3 balsu, t.i., 134 balsis. Rēķinājām, ka var mazliet pietrūkt. Ko tad? Lietuvieši un igauņi jau bija mums aizsteigušies priekšā. Vai tikai Latvija nepaliks iepakaļ?

Man bija atvaļinājums, tādēļ varēju visu dienu veltīt televizoram, un arī mana ģimene varēja uzmanīgi vērot izšķirošo momentu.

Nevarējām sagaidīt, kad tiks pieņemta Deklarācija. No Lietuvas bija ieradies tās vadītājs. Vītauts Landsberģis, ar to apliecinot, ka mūsu dienvidu kaimiņš ir ļoti ieinteresēts, pa kādu ceļu ies Latvija. Ritēja minūtes un stundas, bet pie galvenā jautājuma deputāti netika klāt. Ievēlēja AP priekšsēdētāju A. Gorbunovu, priekšsēdētāja pirmo vietnieku D. Īvānu, ievēlēja vietnieku un sekretāru.

Neliela iekšēja vilšanās radās, kad D. Īvāns, aktīvais Latvijas Tautas frontes vadītājs, kļuva tikai par priekšsēdētāja pirmo vietnieku; nu, bet deputātiem tas labāk redzams.

Tā pagāja 3. maijs, bet galvenais vēl bija priekšā. Nākošajā rītā atkal sēdāmies pie televizora. Tāpat spīdēja saulīte, bija skaidra, saulaina diena. Runāja viens otrs deputāts par procedūras jautājumiem. "Līdztiesības" pārstāvji (S. Dīmanis, V. Alksnis u.c.) izteica dažādas iebildes, uzdeva visādus jautājumus, kas, šķiet, tikai vilka laiku. Nevarēja un nevarēja rimties "neatkarīgais" deputāts A. Aļeksejevs, uzdodot neskaitāmus papildjautājumus. LTF deputāti un A. Gorbunovs (sēdes vadītājs) pacietīgi izskaidroja jautājumus, skaidroja situāciju.

Satraukumu radīja pareizticīgo garīdznieks deputāts A. Zotovs. Viņš gan norādīja, ka tagad katram deputātam ir jāpieņem izšķirošs lēmums, kas var

izraisīt traģiskas sekas valsts dzīvē, ir jāapzinās katram lielā atbildība Dieva un savas sirdsapziņas priekšā. Viņš runāja pacilātā balsī. Ļoti emocionāli. Neko nepareizu nepateica, tikai radās iekšēja neziņa – kam tas adresēts? Kā balsos šis deputāts? Tagad katra balss ir izšķiroša. Gorbunovs centās šo deputātu nomierināt, skaidrojot Deklarācijas projekta tēzes. Tomēr palika sirdī bažas, jo opozīcijas deputāti (S. Dīmanis, A. Aleksejevs, V. Alksnis) savādi smīkņāja, kad runāja A. Zotovs. No malas izskatījās, ka viņi juta savu sabiedroto. Un ja nu šī balss var izrādīties visizšķirošākā! Gribējās ticēt, ka A. Gorbunovs un LTF deputāti beidzot būs svārstīgo deputātu pārliecinājuši! Opozīcija nāca ar kārtējiem pārmetumiem, ka viss esot jau sarunāts un saskaņots, cikos notikšot balsošana un kad paziņošot rezultātu. Norunāja, ka katram būs jāatbild, vai viņš ir par Deklarācijas pieņemšanu, kad tiks izsaukts deputāta uzvārds. Šoreiz visi tie, kas balsošanā atturēsies, balsos "pret" vai arī nepiedalīsies balsošanā vispār, būs neatkarības pretinieki. Opozīcijas deputāti kategoriski protestēja pret šā jautājuma izskatīšanu (par Deklarācijas pieņemšanu). Latvijas Republikas likumi tikai tad var būt spēkā, ja tie nav pretrunā ar Vissavienības likumiem, – tas bija "Līdztiesības" deputātu galvenais arguments. Opozīcija uzsvēra, ka viņi šādā balsošanā nevar piedalīties, tā esot pretlikumīga. Dažreiz šajās runās klausoties, radās bažas, vai tikai neatkārtosies 1959. gads vai vēl kas ļaunāks.

Sasprindzinājums sēdē pieauga (vai tikai kvorums būs!). Sevišķi aktīvi uzdarbojās V. Alksnis, pieskrienot pie vairākiem deputātiem, raujot aiz rokas, lai tie atstātu zāli. Lai nu kā – tomēr beidzot balsošana varēja sākties. Pulkstenis rādīja dažas minūtes pāri 19.00. Labs laiks bija, jo daudzi cilvēki atgriezās no darba, citi pienāca pie AP ēkas, uzmanīgi klausoties savos radioaparātus, sekojot notikumiem sēžu zālē. Daži savos blociņos gatavojās atzīmēt katra deputāta balsošanu. Vai tomēr sanāks 134 balsis?

Balsošana varēja sākties. Svinīgi tika izsaukti deputātu uzvārdi, un visi gaidīja atbildi. Sākumā it bieži atskanēja gaidītais "par". Tad daži nepiedalījās balsošanā. Pēc tam gāja diezgan raiti uz priekšu. Beidzot izskanēja Zotova uzvārds. It kā elektrība izskrēja caur ķermeni. Nebija minstināšanās, un tad atskan "atturos". Tomēr atkal šis Zotovs! Bet šis vidusceļš nav Latvijas sabiedrotais! Tik daudz laika patērēja, lai skaidrotu latviešu tautas sāpes un ciešanas, ka mūsu tautai arī ir tiesības uz pašnoteikšanos! Deputāti pacietīgi, korekti skaidroja latviešu tautas rūpes, vajadzības, ka arī latviešiem ir laiks ieņemt savu vietu pasaulē. Mēs negribam nevienam uzkundzēties, apspiest citus.

Jāpaciešas, – kas notiks tālāk. Klusums zālē, tāpat ārpusē. Beidzot, kad 134. reizi atskan "par", ārā nogrand saucieni "Jā!". Visapkārt saviļņojas. Cilvēki cits citu apsveic, apkampj, acīs asaras, prieka izsaucieni, vairāki raud.

Vēl 4 reizes atskanēja "par", kopā 138 balsis. Līdz ar to tika pieņemta Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Šo Deklarāciju pieņēma Latvija Republikas augstākais likumdevējs orgāns, brīvi izsakot visas tautas gribu. Visas tautas gribu izteica pašas tautas likumīgi ievēlētie pārstāvji.

Neatkarības ideja, kas tika lolota jau 50 gadus, sāka arvien izvirzīties LTF dibināšanas laikā. Jā, šis skaistais laiks. Tauta vienojās vēlmē par brīvību 1988. gada oktobra manifestācijā Mežaparkā; vēsturiskajās oktobra dienās LTF dibināšanas kongresa laikā abas brīvdienas cilvēki bija kā pienagloti pie televizoriem, vērojot Latvijas gaišāko, gudrāko un drosmīgāko cilvēku mobilizēšanos atbildīgajam darbam par brīvību un neatkarību. Kāda apņēmība un spīts bija redzama otrā rītā pēc kongresa LTF delegātu sejās pēc negulētas nakts, ziedu nolikšanas brīdī pie Brīvības pieminekļa!

Viņi apzinājās priekšā stāvošo darbu un šķēršļus. Soli pa solim bija jāvirzās uz neatkarību un demokrātiju, uz tiesisku valsti visiem. Jācīnās par Latvijas valsts simboliem: sarkanbaltsarkano karogu, ģerboni, himnu.

Pēc Deklarācijas pieņemšanas J. Bojārs paziņoja, ka par Deklarācijas pieņemšanu jau ziņojis radio BBC. Radās cerība, ka nu viss kārtībā. Tūlīt nāks no Maskavas brīvlaišanas raksts. Tad arī sekos pasaules valstu apsveikumi un Latvijas diplomātiskā atzīšana. Likās, ka viss kārtībā.

Otrā rītā aizbraucu pie radiem, aizvedu ziedus, atzīmējot, ka nu beidzot esam paši savā neatkarīgā valstī.

Nemaz netika domāts, ka vēl taču Latvijas teritorijā atrodas svešas zemes karaspēks, kurš sevi drīz liks manīt. Gaidījām, kad būs paziņojums no Kremļa par Neatkarības deklarāciju. Vairākas dienas bija klusums. Pēc Deklarācijas pieņemšanas sākās Latvijas jaunās valdības veidošanas process ar LTF vadošo darbinieku I. Godmani priekšgalā. Eiforija ilga apmēram 10 dienas. Beidzot pienāca PSRS prezidenta M. Gorbačova paziņojums, kas mūs sarūgtināja. Tūlīt aktivizējās Latvijas Republikas neatkarības pretinieku spēki, organizējot 15. maijā naidīgās akcijas pie LR AP ēkas. Atkal pienāca satraukuma pilni brīži, – vai jaunā Republika izturēs šos satricinājumus? Un atkal šis Zotovs, kas uzbudinātā balsī kaut ko skaidro tiem, kas pacēluši roku pret Latvijas neatkarību. Pieņemtā Deklarācija bija jāaizstāv 1990. gada beigās un 1991. gada sākumā janvāra barikādēs. Parādījās pirmie upuri. Atceros kaismīgo latviešu patriotu A. Slapiņu, kas arhīvā vāca materiālus jaunai filmai par Latviju, kā viņš eksplodēja, uzzinot par notikumiem Lietuvā pie televīzijas torņa. Bija jāpārdzīvo baismīgās 1991. gada augusta puča dienas un tas laimīgais pavērsiens, kas beidzās ar 21. augusta Konstitucionālā likuma pieņemšanu. Ar to, varētu teikt, beidzās periods, kas sākās ar Deklarācijas pieņemšanu. Pārejas periods uz neatkarību beidzies. Bet tas jau ir pavisam cits stāsts. Vēl tikai gribēju nedaudz pakavēties pie diviem momentiem.

Deklarācijas pieņemšanas dienās bija visas latviešu tautas vienotība domās un jūtās. To varēja redzēt darbā un sabiedrībā. To varēja vērot, iegādājoties kioskos avīzes, sevišķi "Atmodu". Ļaudis izteica savu mīlestību LTF vadītājiem, pārsprieda, kuriem vīriem var uzticēties, mēģināja minēt, kādi notikumi atkārtojas – 1917. vai 1919. gada. Cilvēki strīdējās, kāpēc tā iznāca 1940. gadā. Domas bija dažādas, bet attieksme pret notikumiem bija viena – neatkarība tomēr būs, agri vai vēlu. Protams, bija arī satraukuma pilnas balsis – kā tagad

dzīvosim, vai tikai nebūs briesmīga izrēķināšanās. Latvijas iedzīvotāju vairākums izrādīja simpātijas LTF uzņemtajam kursam uz Latvijas neatkarību. Šajā laikā nebija sīkumainas kašķēšanās. Pat tirgū sveši cilvēki stāstīja cits citam novēroto, ko dzirdējuši pa televizoru, radio, ko izlasījuši avīzēs. Viņi cildināja LTF vadītājus un izsmēja Interfrontes darboņus.

Otrs moments – saskaņa starp igauņiem, latviešiem un lietuviešiem. Visiem šajās dienās bija ejams viens ceļš – valstiskā neatkarība un tās nostiprināšana. 4. maijā Latvija panāca savas kaimiņienes. Vienotība starp šīm 3 tautām visspilgtāk parādījās 1989. g. 23. augustā – "Baltijas ceļa" dienā. Tagad pie manis atbrauca draugs no Igaunijas. Viņš arī aktīvi piedalījās cīņā par Igaunijas neatkarību un dzīvi interesējās par notikumiem Latvijā. Pastāstīju viņam par Deklarācijas pieņemšanu 4. maijā un notikumiem satraucošajās stundās Rīgā 15. maijā pie AP ēkas. Viņš stāstīja par līdzīgu notikumu atkārtošanos Tallinā. Neatkarības ienaidnieki organizējuši uzbrukumu valsts parlamentam. Bet Igaunijas valstsvīri aicinājuši tautu palīgā. Atsaukušies ap 10 000 Tallinas iedzīvotāju, kas ieradušies aizstāvēt Igaunijas neatkarību. Reakcija atkāpusies.

Tajās vēsturiskajās 1990. gada maijā dienās likās, ka Latvijas iedzīvotāji un valdība rīkosies vienoti, saskaņoti, valdība prasīs tautai padomu un viss būs kārtībā. Latvija, Lietuva un Igaunija rīkosies saskaņoti, tas stiprinās neatkarību, vienotību, radīs uzplaukumu, pārticību, drošību tautām.

Gaidījām no ārvalstīm Latvijas neatkarības atzīšanu, tomēr vēl bija jāpagaida, jo Latvija nevarot garantēt savu robežu drošību. Jā, ārvalsts karaspēka klātbūtne, tas bija neapstrīdams fakts. Šur tur atskanēja strīdi: vai šī Latvijas Republika ir 1918. – 1940. gada valsts turpinājums vai arī jauns veidojums?

Bet tas ir darbs valstsvīriem. Vienkāršajiem Latvijas iedzīvotājiem bija gandarījums – Deklarācija par Latvijas neatkarības atjaunošanu bija pieņemta.

Ir noiets svarīgs ceļa posms. Tagad jāstrādā visiem savas valsts, neatkarības nostiprināšanas labā.

Par autoru

Jānis Šmits dzimis 1935. g. 6. janvārī Jaungulbenes pagasta "Rimstavās" lauksaimnieku ģimenē. 1950. g. beidzis Galgauskas septiņgadīgo skolu, 1954. g. – Gulbenes vidusskolu, 1959. g. absolvējis LVU, iegūstot vēsturnieka un vidusskolas vēstures skolotāja kvalifikāciju. Strādājis Madonas novadpētniecības un mākslas muzejā par zinātnisko līdzstrādnieku (1958–1965), Gulbenes vidusskolā par skolotāju (1965–1966), Centrālajā Valsts Oktobra revolūcijas un sociālistiskās celtniecības arhīvā par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku (1966–1972), Revolūcijas muzejā par zinātnisko līdzstrādnieku (1972–1975 un 1980–1981), Sporta loteriju pārvaldē par instruktoru (1975–1979 un 1982–1990). Kopš 1990. g. strādā Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā par Filmu daļas vecāko referentu.

Mavriks Vulfsons

Liktenīgie atskaites punkti

Ceļam uz 4. maija Deklarāciju ir daudzi atskaites punkti.

Manai paaudzei, kura savas dzīves pirmo cēlienu bija pavadījusi pirmskara Latvijā, bija mācījusies tā laika skolās, spērusi pirmos soļus politikā (es iestājos Latvijas SDSP jaunatnes organizācijā 1933. gada sākumā), satikusi savu pirmo lielo mīlestību, dienējusi Latvijas armijā, – allaž atmiņā kā zelta strīpa debess malā bija palikusi tā kārtība, saticība, sociālā aprūpe, visaptverošā sabiedrība, pilsētnieku un laucinieku lielā saskaņa, kas bija raksturīga 18. novembra Latvijai un ko neizdevās izskaust autoritārajam Ulmaņa režīmam. Šī atmiņa rada savu izpausmi manā ģimenes dzīvē, bērnu audzināšanā, kurā allaž figurēja teiciens: bet toreiz mēs darījām tā... Būdams komunistiskās partijas biedrs un žurnālists pēc profesijas, es aizstāvēju režīmu, bet nepārsvītroju savus jaunības gadus, tāpat kā šodien nesvītroju tos gadu desmitus, kuros cauri ērkšķiem panācām pirmo "atkusni", kas sagatavoja tautu Trešajai atmodai. Protams, doma par neatkarības atgūšanu izkristalizējās tikai 1988. gadā, kad dzima LTF. Un tagad, dzīvojot brīvā, suverēnā valstī, es joprojām ilgojos pēc savu jaunības dienu Latvijas.

Vēlēšanas

Pirmais atskaites punkts ceļā uz Deklarāciju bija Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanas. Kaut gan tās notika pēc padomju likumiem un vēlēšanu tiesības bija ne tikai visiem atbraucējiem, bet arī 200 000 PSRS armijas kareivjiem un virsniekiem, to ģimenes locekļiem, Tautas fronte tām piešķīra vislielāko nozīmi. Mēs atklāti paziņojām Latvijas tautai, ka mūsu mērķis ir ievēlēt tādu AP, kas būtu tiesīga pasludināt Latvijas neatkarību, t.i., iegūt 134 mandātus no 201. Ar divu trešdaļu vairākumu varēja pieņemt šādu lēmumu. Kvalificētu kvorumu varēja iegūt, saņemot cittautiešu vēlētāju krietnās daļas atbalstu. Bet mēs varējām cerēt, ka ukraiņu, baltkrievu, poļu, ebreju, igauņu un lietuviešu vēlētāji balsos par Tautas frontes kandidātiem. Svarīgi atzīmēt, ka ietekmīga krievu intelektuāļu grupa, kuras likteņi bija cieši savijušies ar Latviju, arī iestājās par Latvijas neatkarību. Asa cīņa risinājās par katra vēlētāja balsi. Skaidrs, ka visu sugu birokrātija, kura baudīja lielas privilēģijas, saprata,

ka neatkarīgajā Latvijā no tām vajadzēs šķirties un nodot tās citiem. Armijas vīri nojauta, ka agrāk vai vēlāk nāksies izvest padomju karaspēku no Latvijas.

Var pamatoti apgalvot, ka šīs vēlēšanas bija pirmais pārbaudījums ceļā uz Latvijas neatkarību. Tautas fronte izvirzīja manu kandidatūru Elejā. Interfronte atteicās izvirzīt savējo. Iespējams, ka vēlētāji atzinīgi novērtēja manu darbību PSRS Tautu Deputātu Kongresā Maskavā, atmaskojot Molotova-Ribentropa pakta slepeno protokolu lomu Latvijas neatkarības zaudēšanā, bet Tautas frontes pretiniekiem bija palikusi atmiņā Interfrontes līdera Belaičuka neveiksme, sacenšoties ar mani iepriekšējās vēlēšanās. Varbūt tādēļ mani arī ievēlēja ar ievērojamu balsu vairākumu. Līdz ar to vēl viena balss par labu Latvijas neatkarībai bija izcīnīta.

Kad uzzināju, ka būšu starp tiem deputātiem, kuru balsis atjaunos Latvijas Republikas suverenitātes pirmo pakāpi, ļoti priecājos. Atcerējos to nakti, kad Maskavas viesnīcā, kurā dzīvoja TDK deputāti baltieši, pēkšņi kāds pieklauvēja pie mana numura durvīm. Uzlēcu un atvēru tās. Ienāca Vītauts Landsberģis, Ozols, Medvedjevs, vairāku citu Sajūža deputātu pavadīti. "Mavrik, celies un uzvelc svētku drānas," sacīja Vītauts, nolikdams šampanieša pudeles uz galda. Visi apklusām. Ātri sagērbos. Tad glāzēs ielēja šampanieti un Landsberģis sacīja: "Mēs šonakt dodamies uz Viļņu. Kad atgriezīsimies, ja atgriezīsimies, būsim citā kvalitātē!"

Mēs apkampāmies. Es sapratu – viņi būs pirmie! Laimīgu ceļu!

Nākošā dienā Lietuvas parlaments proklamēja neatkarību. Un tagad pienākusi mūsu kārta. Atcerējos Maskavas reakciju - Lietuvas blokādi. Nekas, izturēšu! Tā tuvojās 4. maijs.

Bonnā un Maskavā

Pirms vēlēšanām LTF Domes uzdevumā devos uz Bonnu, lai iesniegtu Vācijas Ārlietu ministrijai memorandu ar lūgumu oficiāli anulēt slepenos protokolus kā spēkā neesošus kopš to parakstīšanas brīža. Taču Bonnā atteicās to darīt: skaidrs, tai bija svarīgāk iztapt Gorbačovam, lai panāktu no viņa piekrišanu Vācijas apvienošanai. Man apsolīja to izdarīt "vēlāk" un ieteica gaidīt. Vēlreiz pārliecinājos, cik liela taisnība bijusi Čērčilam, kurš allaž uzsvēris, ka valstīm nav draugu vai ienaidnieku, toties ir nacionālās intereses.

Deklarācijas sagatavošana sākās kādu mēnesi pirms 4. maija. Sākumā tās meti bija izstrādāti kā kompromisa dokuments, lai novērstu tādu blokādi, kāda bija sekojusi pēc Lietuvas neatkarības atjaunošanas. Pie galīgā varianta strādāja liela deputātu grupa - lielākoties juristi. Aprīlī ar Deklarācijas projektu Gorbunovs, Bresis, Īvāns un Bišers devās uz Maskavu, lai iepazīstinātu ar to Gorbačovu un Rižkovu. Neraugoties uz viņu iebildumiem un pilnīgi atklātiem draudiem, mūsu delegāti nepiekāpās. Nelīdzēja arī glaimi - cik svarīga būtu Latvijas saišu saglabāšana ar Maskavu.

Mūsu galvenais "mierinājums" Kremļa saimniekam bija pieminētais (Deklarācijas projekta) "pārejas periods" līdz neatkarības sasniegšanai refe-

renduma ceļā. Kad vēlāk satiku Gorbačovu, viņš ar šķību smaidu brīdināja: "Kādu putru jūs savārījāt! Un kā tiksiet no tās ārā!" Kad atteicu, ka Jeļcins domā citādāk, viņš atbildēja kā parasti: "Tad viņu sodīs tauta."

Vulfsona variants

AP LTF frakcijas dokumentos joprojām glabājas Neatkarības deklarācijas daudzie varianti, kuri radās mūsu juristu un frakcijas deputātu pacietīga darba rezultātā. Viens no tiem apzīmēts kā M. Vulfsona variants ar nosaukumu "Manifests par LR neatkarības atjaunošanu" un datēts ar 1990. g. aprīli. Šobrīd vairs neatceros visā pilnībā tos apstākļus, kuros radās mans Neatkarības deklarācijas variants. Iepazīstoties ar to tagad un salīdzinot ar 1990. g. 4. maijā pieņemto, redzams, ka vienīgā nopietnā atšķirība tajā ir 6. pantā, kas nosaka pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem nodrošināt tiesības izvēlēties pilsonību. Šo ierosinājumu Saeima tomēr nepieņēma.

Kas attiecas uz pieminēto principiālo atšķirību, līdz šai baltai dienai nožēloju, ka šīs tiesības nav tikušas dotas. Atceroties daudzu pastāvīgo Latvijas iedzīvotāju ieguldījumu gan nozīmīgajā 1991. g. marta aptaujā, gan arī tā paša gada janvāra barikāžu dienās – domāju, ka šo tiesību piešķiršana būtu mūs pasargājusi no problēmām, kas radušās un droši vien radīsies divkopienu valsts tapšanas dēļ. Katrā ziņā šo tiesību trūkums nav veicinājis Latvijas sabiedrības saliedēšanu, kura ir svarīgs mūsu Dzimtenes drošības nosacījums.

4. maijs

Grūti vārdiem aprakstīt pacilātību, kāda valdīja kādreizējā Bruņniecības nama zālē, kurā bija pulcējušies deputāti un goda viesi, kuru vidū bija arī jaunais Lietuvas valsts galva Vītauts Landsberģis, vairāk nekā simts reportieru. Bija situsi stunda, kuru latviešu tauta un tās draugi klusās cerībās bija gaidījuši vairāk nekā pusgadsimtu. Tā bija neviltotas laimes, prieka, triumfa diena.

Pēc mana priekšlikuma par AP priekšsēdētāju tika ievēlēts Anatolijs Gorbunovs. Kad viņš nolasīja darba kārtību, pie vārdiem "Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" uzbangoja emociju vētra gan zālē, gan Jēkaba ielā, kur bija pulcējušies tūkstošiem manifestantu. No nepārtrauktajiem Interfrontes deputātu starpsaucieniem, interpelācijām un runām es atreferēšu vienu – un manu atbildi runājušajam. Tā bija opozīcijas frakcijas "Līdztiesība" priekšsēdētāja Sergeja Dīmaņa uzstāšanās. Es uzstājos tūliņ pēc viņa. (Nedomāju, ka tās īpaši atšķirās no pārējām opozīcijas un LTF pārstāvju runām, taču tās dod kaut nelielu ieskatu to dienu kaislību virpulī.)

Frakcijas "Līdztiesība" vadītājs Sergejs Dīmanis ieteica Saeimai nepieņemt Deklarāciju: "Ziniet, ļoti viegli vienkārši nobalsot par neatkarību, ļoti viegli ar vārdiem, kas rakstīti uz papīra, novilkt svītru zem piecdesmitgadīgās kopīgās līdzāspastāvēšanas ar PSRS un reizē izlikties, ka nekā nav bijis. Grūtāk paredzēt, kā dzīvot tālāk, ko mēs darīsim, ja deklarāciju uzņems pilnā šī vārda nozīmē. Lietuva jau pārvēršas par pasaules ubagu (..) un es nevēlos,

lai Latvijā notiktu tas pats. Mēs gribam vienā rāvienā visas četrdesmito gadu mokas pasludināt par nelikumīgām. Bet šodien paši rīkojamies nelikumīgi. Taču mēs nevaram vienu nelikumību novērst ar citu nelikumību. Un pēdējais. Staļins sev sprauda mērķi atrisināt konkrētus uzdevumus, nosakot noteiktu laiku līdz noteiktam datumam. Šodien mēs rīkojamies gluži tāpat. Un tas mani satrauc."

Es citēju S. Dīmani kā pašu inteliģentāko un mērenāko mūsu nodoma pretinieku; tagad mēs visi redzam, cik nepamatotas bija viņa, šodien Latvijas Krājbankas prezidenta, bažas! Toreiz man nācās viņam atbildēt no AP tribīnes. Uzstājos tieši pēc opozīcijas frakcijas līdera drūmās runas, viņa brīdinājuma, ka mūsu solis "prasīs lielus upurus", jo "vēsture sāk atkārtoties".

Lūk, mana atbilde: "Iepriekšējais runātājs sacījis, ka mēs rīkojamies vieglprātīgi un lietojam Staļina metodes. Es gribu atbildēt ļoti vienkārši. Latvija gaidījusi šo Deklarāciju piecdesmit gadu. Latvija ir mokošās gaidās. Tādēļ nevar uzskatīt par avantūru, ka gribam izpildīt savu pienākumu pret savu tautu, kura sarežģītos un dramatiskos apstākļos ilgi gaidījusi neatkarīgas valsts atdzimšanu savā mazajā tēvu zemē.

Es bieži esmu runājis ar Mihailu Gorbačovu un Nikolaju Rižkovu. Un viņi katru reizi jautāja – ar ko izskaidrojams, ka latvieši, kurus viņi vienmēr uzskatījuši par uzticamiem revolūcijas piekritējiem, grib izstāties no Padomju Savienības? Un es atbildēju: "Viņi negrib, lai par viņu likteni lemtu Maskavas upes krastos, Kremlī, kur ticis parakstīts Molotova-Ribentropa līgums, kam pievienoti slepenie protokoli. Latvieši grib lemt par savu likteni paši – Rīgā, Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas krastos. Liktenis jālemj Latvijas tautai."

Šodien šeit atskan daudzi neapdomīgi, demagoģiski pārmetumi Tautas frontei, kura reprezentē visu latviešu tautu. Padomājiet, krievu biedri, ko jūs pašreiz darāt! Galu galā jūsu pozīcijas tuvredzība, tās šovinistiskais raksturs kļūs redzams visiem, ne tikai latviešiem, bet dažādu tautību cilvēkiem, kuri grib iet kopā ar latviešiem, arī daudziem krieviem.

Jau tagad skan savādi jūsu pieķeršanās federācijas idejai, kamēr Gorbačova un Maskavas priekšlikums ir: veidot konfederāciju, iegūt īpašu statusu, bet, ja gribat izstāties, – izstājieties. Jūsu pozīcija ir konservatīvāka nekā Maskavas konservatoriem. Šeit jūs izsakāt arī draudus, kādus es nekad neesmu dzirdējis pat Maskavā Augstākās Padomes sienās. Piecdesmit gadus latviešu tautai aizbāza muti, tagad to atkal mēģina panākt ar šantāžu.

Šī Deklarācija ieraudzīs gaismu. Un, ja kāds domā, ka draudi destabilizēs stāvokli un varēs iebiedēt Tautas fronti, latviešu tautu un tās draugus, tas rūgti maldās! Ja, biedri Rubik, stāvoklis Latvijā destabilizēsies, ar ko jūs mums draudat, tad jūs destabilizēsiet stāvokli visā Padomju Savienībā. Tāds solis būs vērsts pret Gorbačovu. Tā to novērtēs Maskavā. Ticiet man! Gorbačovs izvairās saasināt attiecības ar Lietuvu, neriskē lietot bruņotu spēku. Arī jums vajag saprast, ka situācija pasaulē nav tāda kā 1940. gadā. Rotaļāties Baltijā ar uguni vairs nevarēs!"

Un tā arī notika! Dziesmotās revolūcijas piekritēju balsis pārauga ovācijās, kad sākās personālā "par" balsu skaitīšana, un pārvērtās neatkārtojamās gavilēs, kad simt trīsdesmit astoto reizi atskanēja uzvaras "jā!". Ar tādu pašu balsu skaitu iepriekšējā dienā bija parlamenta vadībā ievēlēti Dainis Īvāns un Andrejs Krastiņš, bet par Gorbunovu savas balsis atdeva arī vairāki "Līdztiesības" deputāti, acīmredzot domājot par viņa augsto posteni LKP hierarhijā.

* * *

Mūsu draugi un ienaidnieki dažādi novērtēja Deklarācijas diplomātisko "Gaiziņu" – vārdus "pārejas periods". Arī starp mūsējiem bija tādi, kas raudzījās norūpējušies - kas būs tālāk? Kādas represijas gaidāmas no armijas, Rubika un Gorbačova? Bet arī Interfrontē bija manāms lūzums. Robežsargu priekšnieks Gapoņenko pienāca man klāt un sacīja: "Кости брошены, Маврик,"[1] apklusa un nomurmināja, "дай бог, обойдется."[2]

Tiešām, Dieva palīdzība mums lieti derētu. Jau 14. maijā Gorbačovs izdeva ukazu par to, ka Latvijas, Igaunijas un Lietuvas Neatkarības deklarācijas Maskavā netiek atzītas no to parakstīšanas brīža, bet 15. maijā karaskolu kursanti un Interfrontes organizēts un uzkūdīts "darbaļaužu" bars mēģināja šturmēt Parlamentu. Kad mūsu kārtības sargi pretojās, uzbrucēji apjuka un negaidot savu nostāju mainīja melnās beretes, kuras "sargāt Parlamentu" bija atsūtījis bijušais LPSR iekšlietu ministrs Šteinbriks. Līdz noteiktam brīdim, pasīvi vērojot notiekošo, tie, acīmredzot pēc Šteinbrika ierašanās un viņa pavēles, sāka ar stekiem dauzīt uzbrucējus. Savu pirmo pārbaudījumu Deklarācija bija izturējusi!

Priekšā vēl bija asiņainās barikāžu dienas, šantāža, "Vislatvijas glābšanas komiteja". Kuzmina ultimāts ... Bet kauliņi bija jau mesti! 1991. gada 21. augustā "pagaidu periods" – traģiskā divvaldība – izbeidzās. Augstākā Padome proklamēja Latvijas pilnīgu neatkarību un izstāšanos no PSRS. 4. maija Deklarācija bija piepildījusies. 4. maija sēkla uzdīga sarkanbaltsarkanos ziedos.

Par autoru

Skat. šī krājuma IV daļā.

---

1 Kauliņi mesti, Mavrik.

2 Lai dievs dod, ka tiekam cauri.

III daļa

Tiesību akti, dokumenti un fotoattēli

4. maija Deklarācija, citi tiesību akti un dokumenti

LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJA PAR LATVIJAS REPUBLIKAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU*

1918. gada 18. novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920. gadā tika starptautiski atzīta un 1921. gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920. gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922. gada 15. februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas Republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940. gada 16. jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940. gada 17. jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940. gada 14. un 15. jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990. gada 15. februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2932. l., 42. lp.

neatkarību" un 1990. gada 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas de facto atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome **n o l e m j** :

1. Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām. Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940. gada 17. jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.

2. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlijā pieņemto deklarāciju par "Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - LATVIJA.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6. pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt Latvijas Republikas valsts varas *de facto* atjaunošanai pārejas periodu, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā. sociālās, ekonomiskās

un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920. gada 11. augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stājas spēkā ar pieņemšanas brīdi.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs *I. Daudišs*

Rīgā 1990. gada 4. maijā

ДЕКЛАРАЦИЯ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА ЛАТВИЙСКОЙ СОВЕТСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ О ВОССТАНОВЛЕНИИ НЕЗАВИСИМОСТИ ЛАТВИЙСКОЙ РЕСПУБЛИКИ*

Провозглашенное 18 ноября 1918 года независимое Латвийское государство получило в 1920 году международное признание и в 1921 году стало равноправным членом Лиги Наций. Свое самоопределение латышская нация юридически осуществила в апреле 1920 года, когда на всеобщих, равных, прямых и пропорциональных выборах мандат доверия народа был вручен Учредительному собранию. 15 февраля 1922 года оно приняло основной закон государства - Конституцию Латвийской Республики, которая *de jure* в силе по настоящее время.

Ультимативная нота сталинского правительства СССР того времени, врученная 16 июня 1940 года правительству Латвийской Республики с требованием смены правительства, и вооруженная агрессия СССР 17 июня 1940 года должны быть квалифицированы как международное преступление, результатом которого явилась оккупация Латвии и ликвидация суверенной государственной власти Латвийской Республики. Правительство Латвии было образовано по указаниям представителей правительства СССР. С точки зрения международного права это правительство не являлось исполнительным органом суверенной государственной власти Латвийской Республики, так как представляло интересы не Латвийской Республики, а СССР.

14 и 15 июля 1940 года в оккупированной Латвии в условиях политического террора на основе противоправно принятого антиконституционного закона о выборах были проведены выборы в Сейм. Из 17 представленных списков кандидатов к голосованию был допущен лишь список кандидатов «Блока трудового народа». В предвыборной платформе «Блока трудового народа» не содержалось требования о провозглашении советской власти в Латвии и о вступлении Латвийской Республики в состав Советского Союза. К тому же результаты голосования были фальсифицированы.

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 20, 356.p., 1130.–1132. lpp.

Сейм, образованный противозаконно, в результате обмана народа, не являлся выразителем суверенной воли народа Латвии. Он не обладал конституционным правом решать вопрос об изменении государственного устройства и ликвидации суверенитета Латвийского государства. Эти вопросы был вправе решать лишь народ, однако свободное всенародное голосование проведено не было.

Тем самым включение Латвийской Республики в состав Советского Союза с точки зрения международного права не имеет силы и Латвийская Республика как субъект международного права существует *de jure* до настоящего времени, что признают более 50 государств мира.

Исходя из принятых Верховным Советом Латвийской ССР 28 июля 1989 года «Декларации о государственном суверенитете Латвии» и 15 февраля 1990 года «Декларации по вопросу государственной независимости Латвии», а также принимая во внимание Обращение Вселатвийского собрания народных депутатов от 21 апреля 1990 года,

учитывая определенно выраженную волю населения Латвии, отдавшего большинство голосов тем народным депутатам, которые в своей предвыборной программе выразили решимость восстановить государственную независимость Латвийской республики,

встав на путь восстановления свободной, демократической и независимой Латвийской Республики *de facto*,

Верховный Совет Латвийской ССР **п о с т а н о в л я е т :**

1. Признать приоритет основных принципов международного права над нормами государственного права. Считать противоправными соглашение между СССР и Германией от 23 августа 1939 года и явившуюся его следствием ликвидацию суверенной государственной власти Латвийской Республики 17 июня 1940 года в результате вооруженной агрессии СССР.

2. Объявить декларацию Сейма Латвии от 21 июля 1940 года «О вступлении Латвии в Союз Советских Социалистических Республик» не имеющей законной силы с момента ее принятия.

3. Возобновить действие принятой Учредительным собранием 15 февраля 1922 года Конституции Латвийской Республики на всей территории Латвии.

Официальное название Латвийского государства - ЛАТВИЙСКАЯ РЕСПУБЛИКА, сокращенно -ЛАТВИЯ.

4. До принятия новой редакции приостановить действие Конституции Латвийской Республики, за исключением статей, определяющих конституционно-правовые основы Латвийского государства, которые в соответствии со статьей 77 Конституции могут быть изменены лишь всенародным голосованием, а именно:

статья 1 - Латвия является независимой демократической республикой;

статья 2 - Суверенная власть в Латвийском государстве принадлежит народу Латвии;

статья 3 - Территорию Латвийского государства в границах, определенных международными договорами, образуют Видземе, Латгале, Курземе и Земгале;

статья 6 - Сейм избирается путем всеобщего, равного, прямого, тайного и пропорционального голосования.

Статья 6 Конституции применяется после возобновления структур государственной власти и управления независимой Латвийской Республики, гарантирующих свободное проведение выборов.

5. Установить для восстановления государственной власти Латвийской Республики *de facto* переходный период, завершающийся созывом Сейма Латвийской Республики. Во время переходного периода высшую государственную власть в Латвии осуществляет Верховный Совет Латвийской Республики.

6. Считать возможным во время переходного периода применение норм Конституции Латвийской ССР и иных законодательных актов, действующих на территории Латвии в момент принятия настоящей Декларации постольку, поскольку они не противоречат статьям 1, 2, 3 и 6 Конституции Латвийской Республики.

В случаях спора вопросы применения законодательных актов разрешаются Конституционным судом Латвийской Республики.

Во время переходного периода право принятия новых законодательных актов или изменения действующих актов принадлежит только Верховному Совету Латвийской Республики.

7. Образовать комиссию для выработки новой редакции Конституции Латвийской Республики, соответствующей нынешнему политическому, экономическому и социальному положению Латвии.

8. Гарантировать гражданам Латвийской Республики и других государств, постоянно проживающим на территории Латвии, социальные, экономические и культурные права, а также политические свободы в соответствии с общепризнанными международными нормами о правах человека. Распространить эти права и свободы в полной мере на граждан СССР, которые выразят желание проживать в Латвии, не принимая ее гражданства.

9. Отношения между Латвийской Республикой и СССР строить на основе действующего и поныне мирного договора между Россией и Латвией от 11 августа 1920 года, коим на вечные времена признана независимость Латвийского государства. Для переговоров с СССР образовать правительственную комиссию.

Декларация вступает в силу с момента ее принятия.

Председатель Верховного Совета Латвийской ССР *А. Горбунов*
Секретарь Верховного Совета Латвийской ССР *И. Даудиш*

г. Рига 4 мая 1990 года

DECLARATION OF THE SUPREME SOVIET OF THE LATVIAN SSR ON THE RENEWAL OF THE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF LATVIA*

The independent state of Latvia, founded on November 18, 1918, was granted international recognition in 1920 and became a member of the League of Nations in 1921. The Latvian Nation's right to self-determination was implemented in April 1920, when the people of Latvia gave their mandate to the Constituent Assembly chosen by universal, equal, direct and proportional elections. In February, 1922, the Assembly adopted the

* *Revue Baltique* (Vilnius), 1991, vol. 2, No 1, pp. 118–120.

Constitution of the Republic of Latvia, which is still in effect *de jure*. The ultimatum of June 16, 1940, from the Stalinist government of the USSR to the Latvian Government, asking for its resignation, and the following military aggression, constitute international crimes, which resulted in the occupation of Latvia and the liquidation of its statehood. The new government of Latvia was formed by the dictate of the government of the USSR. According to international law, this government did not represent the executive authority of the sovereign Republic of Latvia, since it represented the interests of the USSR instead of those of Latvia.

The elections of June 14 and 15, 1940, to the Parliament (Saeima) of occupied Latvia were held under conditions of political terror after an illegal and unconstitutional election law had been adopted. Of the 17 lists of candidates submitted, only one was permitted in the elections– the list of the Working People's Bloc. The pre-election platform of this bloc did not include any demand to establish Soviet power in Latvia or to join the Soviet Union. Moreover, the results of the elections were falsified. Thus, the illegally and fraudulently formed Parliament did not represent the will of the Latvian people. It had no constitutional powers to change the governmental system and liquidate the sovereignty of Latvia. Only the people had the right to decide on these matters, but no referendum was held. Hence, according to international law, the incorporation of Latvia into the Soviet Union is invalid. Accordingly, the Republic of Latvia continues to exist *de jure* as a subject of international law and is recognized as such by more than 50 nations of the world.

Taking into account the "Declaration on the Sovereignty of the Latvian State" adopted by the Supreme Soviet of the Latvian SSR on July 28, 1989; the "Declaration on the Question of the Independence of the Latvian State" adopted by the Latvian Supreme Soviet on February 15, 1990; and the "Appeal of the All-Latvia Meeting of People's Deputies" of April 21, 1990;

Observing the will of the inhabitants of Latvia, which was unmistakably expressed by the election to the Latvian Supreme Soviet of a majority of deputies who had expressed the determination to restore the independence;

Being determined to restore *de facto* the free, democratic and independent Republic of Latvia;

The Supreme Soviet of the Latvian SSR decides:

1. To recognize the supremacy of the fundamental principles of international law over national law and to consider illegal the treaty of August 23, 1939, between the USSR and Germany, and the subsequent liquidation of the sovereignty of the Republic of Latvia on June 17, 1940, which was the result of Soviet military aggression.

2. To declare null and void from the moment of inception the decision of July 21, 1940, by the Parliament of Latvia "On the Republic of Latvia's Joining the USSR".

3. To re-establish the authority of the Constitution of the Republic of Latvia adopted by the Constituent Assembly on February 15, 1922, in the entire territory of Latvia. The official name

of the Latvian state is "The Republic of Latvia", abbreviated as "Latvia".

4. Until the adoption of a revised constitution, to suspend the Constitution of the Republic of Latvia, except for the articles expressing the constitutional and legal foundation of the Latvian state, which, according to Article 77 of the Constitution, can be changed only by popular referendum:
ARTICLE I - Latvia is an independent democratic republic.
ARTICLE 2 - The sovereign power of the Latvian state belongs to the people of Latvia.
ARTICLE 3 - The territory of the Latvian state shall consist of Vidzeme, Latgale, Kurzeme and Zemgale, within the boundaries stipulated by International treaties.
ARTICLE 6 - The Saeima is elected by universal, equal, direct and secret vote on the basis of proportional representation.

The application of Article 6 will follow the renewal of those state and administrative structures of Latvia, which guarantee free elections.

5. To set a transition period for the re-establishment of the *de facto* independence of the Republic of Latvia, which will conclude with the convening of the Parliament of Latvia. During the transition period, supreme state power in Latvia is held by the Parliament of Latvia.

6. During the transition period, to implement those constitutional and other legal acts of the Latvian SSR which are in effect in Latvia when this Declaration is adopted, insofar as they do not contradict Articles 1, 2, 3 and 6 of the Constitution of the Republic of Latvia. Conflicts of law are resolved by the Constitutional Court of Latvia.

7. To form a commission for revising the Constitution of the Republic of Latvia, so that it corresponds to the present political, economic and social situation in Latvia.

8. To guarantee citizens of the Republic of Latvia and those of other nations permanently residing in Latvia social, economic and cultural rights, as well as those political rights and freedoms which are defined in international human rights instruments. To apply these rights also to those citizens of the USSR who express the desire to continue living in the territory of Latvia.

9. To develop relations between Latvia and the USSR in accordance with the Peace Treaty between Latvia and Russia of August 11, 1920, which is still in force and which recognizes the independence of Latvia for all time. To establish a Government Commission for conducting negotiations with the USSR.

This act takes effect from the moment of its adoption.

A. Gorbunovs
Chairman of the Supreme Soviet of the Latvian SSR
I. Daudišs
Secretary of the Supreme Soviet of the Latvian SSR

May 4, 1990, in Riga

DEKLARATION DES OBERSTEN RATES DER LETTISCHEN SOWJETISCHEN SOZIALISTISCHEN REPUBLIK ÜBER DIE WIEDERHERSTELLUNG DER UNABHÄNGIGKEIT DER REPUBLIK LETTLAND*

Der am 18. November 1918 proklamierte unabhängige Lettische Staat wurde 1920 international anerkannt und 1921 gleichberechtigtes Mitglied des Völkerbundes. Die lettische Nation verwirklichte rechtlich ihre Selbstbestimmung im April 1920, als das Volk in allgemeiner, gleicher, direkter und proportionaler Wahl der Verfassungsversammlung das Vertrauensmandat erteilte. Am 15. Februar 1922 verabschiedete sie das staatliche Grundgesetz – die Verfassung der Republik Lettland, welche *de jure* bis heute weiterhin gilt.

Die am 16. Juni 1940 durch die damalige stalinistische Regierung der UdSSR der Regierung der Republik Lettland überreichte ultimative Note mit der Forderung, die Regierung auszuwechseln, sowie die militärische Aggression der UdSSR am 17. Juni 1940 sind als völkerrechtliches Verbrechen zu qualifizieren. Dessen Ergebnis war die Besetzung Lettlands und die Liquidierung der souveränen Staatsgewalt der Republik Lettland. Die neue Regierung Lettlands wurde unter dem Diktat der Vertreter der Regierung der UdSSR gebildet. Völkerrechtlich war sie nicht das Exekutivorgan der souveränen Staatsgewalt der Republik Lettland, denn sie vertrat nicht die Interessen der Republik Lettland, sondern die der UdSSR.

Am 14. und 15. Juli 1940 fanden im besetzten Lettland unter den Bedingungen des politischen Terrors nach einem verfassungswidrigen Wahlgesetz Wahlen zur Saeima statt. Von 17 eingereichten Kandidatenlisten wurde nur eine zugelassen – der „Block der Werktätigen". In der Wahlplattform des „Blocks der Werktätigen" war die Forderung nach der Errichtung der Sowjetmacht in Lettland und dem Beitritt zur Sowjetunion nicht enthalten. Die Ergebnisse der Wahlen wurden außerdem gefälscht.

Die widerrechtlich gebildete Saeima vertrat nicht den souveränen Willen des Volkes Lettlands. Sie hatte nicht die verfassungsrechtliche Befugnis, die Staatsordnung zu ändern und die Souveränität des lettischen Staates zu liquidieren. Diese Fragen konnte nur das Volk entscheiden, doch eine freie Volksabstimmung darüber fand nicht statt.

Damit ist die Eingliederung der Republik Lettland in die Sowjetunion völkerrechtlich nichtig, und die Republik Lettland besteht *de jure* weiterhin als Subjekt des Völkerrechts fort, was von mehr als 50 Staaten der Welt anerkannt wird.

Unter Berücksichtigung der Deklaration des Obersten Rates der Lettischen SSR vom 28. Juli 1989 über die „Souveränität des lettischen Staates", der Deklaration vom 15. Februar 1990 über

* *Jahrbuch des baltischen Deutschtums 1991*, Lüneburg, Band 38, S. 167–169. Vācu tulkojums arī: *Die baltischen Nationen Estland, Lettland, Litauen*. Herausgegeben von Boris Meissner, 2. Auflage, Köln, 1991, S. 390–392.

die „Frage der staatlichen Unabhängigkeit Lettlands" und des Aufrufs der Generalversammlung der Volksdeputierten Lettlands vom 21. April 1990,

unter Berücksichtigung des eindeutig erklärten Willens der Bevölkerung Lettlands, der dadurch unmißverständlich zum Ausdruck gekommen ist, daß bei den Wahlen mehrheitlich diejenigen Abgeordneten gewählt worden sind, die sich in ihrem Wahlprogramm für die Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit ausgesprochen haben,

zum Zwecke der *de-facto*-Wiederherstellung der freien, demokratischen und unabhängigen Republik Lettland,

beschließt der Oberste Rat der Lettischen SSR:

1. Die Priorität der Grundprinzipien des Völkerrechts vor staatsrechtlichen Normen anzuerkennen, die Übereinkunft zwischen der UdSSR und Deutschland vom 23. August 1939 und die daraus resultierende Liquidierung der souveränen Staatsgewalt der Republik Lettland infolge der militärischen Aggression der UdSSR als rechtswidrig zu betrachten.

2. Die Deklaration der Saeima Lettlands vom 21. Juli 1940 „über den Beitritt Lettlands zur Union der Sowjetischen Sozialistischen Republiken" als von Anfang an ungültig zu erklären.

3. Die von der Verfassungsversammlung am 15. Februar 1922 verabschiedete Verfassung im gesamten Territorium Lettlands wieder in Kraft zu setzen.

Die offizielle Bezeichnung des lettischen Staates lautet Republik Lettland, abgekürzt Lettland.

4. Bis zur Verabschiedung der neuen Redaktion der Verfassung die Geltung der Verfassung der Republik Lettland zu suspendieren, mit Ausnahme derjenigen Artikel, die die staatsrechtliche Grundlage des lettischen Staates bilden und gemäß Art. 77 der Verfassung nur durch eine Volksabstimmung geändert werden können, und zwar:

Art. 1. Lettland ist eine unabhängige und demokratische Republik.

Art. 2. Die souveräne Staatsgewalt in Lettland gehört dem Volke Lettlands.

Art. 3. Das Territorium des lettischen Staates in durch internationale Verträge bestimmten Grenzen bilden Vidzeme, Latgale, Kurzeme und Zemgale.

Art. 6. Die Saeima wird gewählt in allgemeinen, gleichen, direkten, geheimen und proportionalen Wahlen.

Art. 6 findet Anwendung, nachdem diejenigen Strukturen der Staatsgewalt und der Verwaltung der unabhängigen Republik Lettland wiederhergestellt sind, die die Durchführung von freien Wahlen garantieren.

5. Eine Übergangsperiode bis zur *de-facto*-Wiederherstellung der Staatsgewalt der Republik Lettland zu bestimmen, die mit der Einberufung der Saeima der Republik Lettland endet. Während der Übergangsperiode wird die höchste Staatsgewalt in Lettland von dem Obersten Rat der Republik Lettland ausgeübt.

6. Während der Übergangsperiode können die Normen der Verfassung der Lettischen SSR und andere Gesetzgebungsakte, die zur Zeit der Verabschiedung dieser Deklaration gelten, weiter

Anwendung finden, soweit sie nicht den Art. 1, 2, 3 und 6 der Verfassung der Republik Lettland widersprechen.

In Streitfällen über die Anwendung der Gesetzgebungsakte entscheidet das Verfassungsgericht der Republik Lettland.

Während der Übergangsperiode werden Gesetzgebungsakte nur von dem Obersten Rat der Republik Lettland angenommen oder geändert.

7. Eine Kommission zu bilden, die eine neue Redaktion der Verfassung der Republik Lettland ausarbeitet, welche der heutigen politischen, wirtschaftlichen und sozialen Lage Lettlands entspricht.

8. Allen Bürgern der Republik Lettland und Bürgern anderer Staaten, die ständig in Lettland leben, soziale, wirtschaftliche und kulturelle Rechte sowie politische Freiheiten gemäß allgemein anerkannten menschenrechtlichen Normen zu garantieren. Das gilt im vollen Umfang auch für die Bürger der UdSSR, die den Wunsch haben, weiterhin in Lettland zu leben, ohne die Staatsbürgerschaft Lettlands anzunehmen.

9. Die Beziehungen zwischen der Republik Lettland und der UdSSR auf der Grundlage des weiterhin geltenden Friedensvertrages zwischen Lettland und Rußland vom 11. August 1920 zu gestalten, in dem die Unabhängigkeit Lettlands auf ewige Zeiten anerkannt ist. Für die Verhandlungen mit der UdSSR eine Regierungskommission zu bilden.

Die Deklaration tritt mit ihrer Verabschiedung in Kraft.

Vorsitzender des Obersten Rates der Lettischen SSR *A. Gorbunovs*
Sekretär des Obersten Rates der Lettischen SSR *I. Daudišs*

Riga, den 4. Mai 1990.

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJA PAR LATVIJAS REPUBLIKAS PIEVIENOŠANOS STARPTAUTISKO TIESĪBU DOKUMENTIEM CILVĒKTIESĪBU JAUTĀJUMOS*

Atzīstot, ka cilvēki piedzimst brīvi un tiesībās vienlīdzīgi;

ievērojot ANO statūtos pasludināto pasaules tautu apņemšanos realizēt cilvēka pamattiesības, respektēt personības vērtību, lielo un mazo nāciju vienlīdzību un pašnoteikšanās tiesības;

uzskatot par nepieciešamu veicināt sociālo taisnīgumu un progresu;

apzinoties nepieciešamību radīt stabilitāti, labklājību, miermīlīgas un draudzīgas attiecības sabiedrībā, attiecinot cilvēka tiesības un brīvības uz visiem neatkarīgi no viņu rases, dzimuma, valodas, reliģijas, nacionālās piederības un sociālās izcelšanās;

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1170.–1173. lpp.

ņemot vērā ANO svarīgo lomu atbalsta sniegšanā atbrīvošanās kustībām aizbildnībā esošās un nepatstāvīgās teritorijās;

balstoties uz pārliecību, ka visām tautām ir tiesības brīvi noteikt savu politisko statusu un veidot savu ekonomisko, sociālo un kultūras dzīvi;

uzskatot, ka jebkura rakstura karadarbība vai represīvie pasākumi, kas vērsti pret atkarīgajām tautām, ir jāizbeidz, lai dotu tām iespēju miera un brīvības apstākļos realizēt savas tiesības uz pilnīgu neatkarību, respektējot tautu nacionālo teritoriju integritāti (nedalāmību);

atzīstot 1918. gada 18. novembrī Latvijas Republikas proklamēšanas (pasludināšanas) aktā teikto: "... visi pilsoņi bez tautību atšķirības aicināti palīdzēt, jo visu tautu tiesības Latvijā būs nodrošinātas. Tā būs demokrātiska un taisnīga valsts, kurā nebūs apspiešanas un netaisnības...";

rūpējoties par Latvijas Republikas likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām cilvēktiesību jautājumos,

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀ PADOME PASLUDINA:

I

Atzīstot ANO un tās specializētajās organizācijās, kā arī Eiropas drošības un sadarbības apspriedes Helsinku, Madrides un Vīnes tikšanās pieņemto starptautisko tiesību dokumentu sevišķo nozīmi cilvēktiesību nodrošināšanā, Latvijas Republika pievienojas sekojošiem starptautisko tiesību aktiem:

1. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija
   1948. gada 10. decembrī
2. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām
   1966. gada 16. decembrī
3. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām
   1966. gada 16. decembrī
4. Deklarācija par neatkarības piešķiršanu koloniālajām valstīm un tautām
   1960. gada 14. decembrī
5. Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu
   1965. gada 21. decembrī
6. Starptautiskā konvencija par aparteīda nozieguma izskaušanu un sodu par to
   1973. gada 30. novembrī
7. Starptautiskā konvencija pret aparteīdu sportā
   1985. gada 10. decembrī
8. Konvencija pret diskrimināciju izglītībā
   1960. gada 14. decembrī
9. Konvencija par vienlīdzīgu atalgojumu
   1951. gada 29. jūnijā
10. Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu
    1979. gada 18. decembrī
11. Deklarācija par jebkuras neiecietības un diskriminācijas, kas balstās uz reliģiju vai pārliecību, izskaušanu
    1981. gada 25. novembrī
12. Deklarācija par pamatprincipiem attiecībā uz masu informācijas līdzekļu ieguldījumu miera un starptautiskās saprašanās stiprināšanā, cilvēktiesību sekmēšanā un cīņā pret rasismu, aparteīdu un kara kurināšanu
    1978. gada 28. novembrī
13. Konvencija par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to
    1948. gada 9. decembrī

14. Konvencija par noilguma neatzīšanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci 1968. gada 26. novembrī
15. Principi par starptautisko sadarbību to personu atrašanai, arestam, izdošanai un sodīšanai, kas vainīgas kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci 1973. gada 3. decembrī
16. Papildus konvencija par verdzības, vergu tirdzniecības un verdzībai līdzīgu institūtu un paražu izskaušanu 1956. gada 7. septembrī
17. Konvencija par piespiedu darba izskaušanu 1957. gada 25. jūnijā
18. Konvencija par cīņu ar cilvēktirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses 1949. gada 2. decembrī
19. Minimālie standartnoteikumi par apiešanos ar ieslodzītajiem (1977. gada 13. maija redakcijā) 1955. gada 30. augustā
20. Konvencija pret spīdzināšanu un citādu cietsirdīgu, necilvēcisku vai cilvēka cieņu pazemojošu apiešanos un sodīšanu 1984. gada 10. decembrī
21. Tiesiskās kārtības uzturēšanas amatpersonu uzvedības kodekss 1979. gada 17. decembrī
22. Medicīniskās ētikas principi par veselības aizsardzības personāla, sevišķi ārstu, lomu ieslodzīto un arestēto aizsardzībā pret spīdzināšanu un citādu cietsirdīgu, necilvēcisku vai cilvēka cieņu pazemojošu apiešanos vai sodīšanu 1982. gada 18. decembrī
23. Uz nāvi notiesāto tiesību aizsardzības garantijas 1984. gada 25. maijā
24. Apvienoto Nāciju minimālie standartnoteikumi par nepilngadīgo tiesisko stāvokli (Pekinas noteikumi) 1985. gada 29. novembrī
25. Deklarācija par taisnīguma pamatprincipiem attiecībā uz noziegumu un varas uzurpācijas upuriem 1985. gada 29. novembrī
26. Tiesu neatkarības pamatprincipi 1985. gada 13. decembrī
27. Konvencija par precētas sievietes pilsonību 1957. gada 29. janvārī
28. Konvencija par apatrīdisma samazināšanu 1961. gada 30. augustā
29. Deklarācija par to personu cilvēktiesībām, kas nav tās valsts pilsoņi, kuras teritorijā dzīvo 1985. gada 13. decembrī
30. Konvencija par starptautiskajām informācijas apstrīdēšanas tiesībām 1952. gada 16. decembrī
31. Konvencija par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijās 1948. gada 9. jūlijā
32. Konvencija par tiesībām uz apvienošanos organizācijās un kolektīvo līgumu slēgšanu 1949. gada 1. jūlijā
33. Konvencija par strādnieku pārstāvjiem 1971. gada 23. jūnijā
34. Konvencija par darba attiecībām 1978. gada 27. jūnijā
35. Konvencija par nodarbinātības politiku 1964. gada 9. jūlijā
36. Konvencija par sieviešu politiskajām tiesībām 1952. gada 20. decembrī

37. Bērna tiesību deklarācija 1959. gada 20. novembrī
38. Deklarācija par sieviešu un bērnu aizsardzību ārkārtēja stāvokļa un militāru konfliktu laikā 1974. gada 14. decembrī
39. Deklarācija par miera ideālu izplatīšanu jaunatnes vidū, savstarpēju cieņu un saprašanos starp tautām 1965. gada 7. decembrī
40. Deklarācija par sociālajiem un tiesību principiem attiecībā uz bērnu aizsardzību un materiālo nodrošinātību, pievēršot īpašu uzmanību aizgādnības un aizbildnības iedibināšanai, kā arī nacionālai un starptautiskai adopcijai 1986. gada 3. decembrī
41. Deklarācija par garīgi atpalikušo personu tiesībām 1971. gada 20. decembrī
42. Vispārējā deklarācija par bada un nepietiekama uztura izskaušanu 1974. gada 16. novembrī
43. Deklarācija par invalīdu tiesībām 1975. gada 9. decembrī
44. Rezolūcija par zinātniski tehniskā progresa sekām attiecībā uz cilvēktiesībām 1986. gada 4. decembrī
45. Deklarācija par tautu tiesībām uz mieru 1984. gada 12. novembrī
46. Deklarācija par tiesībām uz attīstību 1986. gada 4. decembrī
47. Rezolūcija par ekonomisko, sociālo, kultūras, pilsoņu un politisko tiesību nedalāmību un savstarpējo saistību 1986. gada 4. decembrī
48. Deklarācija par starptautiskās sadarbības principiem kultūrā 1966. gada 4. novembrī
49. Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dalībvalstu pārstāvju Helsinku tikšanās Noslēguma akts 1975. gadā
50. Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dalībvalstu pārstāvju Madrides tikšanās Nobeiguma dokuments 1983. gadā
51. Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dalībvalstu pārstāvju Vīnes tikšanās Nobeiguma dokuments 1989. gadā

II

Atzīstot Eiropas Padomes un Eiropas Parlamenta ieguldījumu cilvēktiesību nodrošināšanā, Latvijas Republikas Augstākā Padome savā likumdošanas darbā vadīsies no šajās organizācijās pieņemtajiem dokumentiem cilvēktiesību jautājumos.

LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
LR Augstākās Padomes sekretārs *I. Daudišs*

Rīgā 1990. gada 4. maijā

AICINĀJUMS LATVIJAS TAUTAI*

Latvijas zemē gadsimtiem ilgi dzīvo daudzas nacionālās grupas, kas līdz ar pamatnāciju - latviešiem un seno pamattautību - lībiešiem veido Latvijas tautu. Latvijas vēsturē un kultūrā vienmēr harmoniski ir savijušies visu Latvijas nacionālo grupu kultūras elementi. Visa Latvijas tauta kopīgi cēla neatkarīgu Latvijas valsti, kurā apvienojās latviešu nācijas un Latvijā dzīvojošo nacionālo grupu intereses rūpēs par demokrātisku valsti, lai visiem pilsoņiem nodrošinātu apstākļus brīvai personības attīstībai, pārtikušu dzīvi, līdzdalību valsts pārvaldē, tiesības uz savas nacionālās kultūras brīvu attīstību.

1940. gadā notika krass pavērsiens visu Latvijas pilsoņu dzīvē: mūs vienoja kopīgs ceļš uz Sibīriju, kuru blakus latviešiem mēroja dažādu tautību Latvijas iedzīvotāji, atsvešināšana no gadu desmitos sarūpētā īpašuma, staļiniskā režīma briesmas un otrā pasaules kara nelaimes.

Latvijai svešā politika ar tās nacionālo nihilismu, mākslīgi izraisīto migrāciju, piespiedu asimilāciju, sociālistisko saimniekošanas metožu izraisīto ekonomikas pagrimumu, latviešu kultūras noniecināšanu un Latvijā dzīvojošo mazākumtautību kultūru izskaušanu izjauca nacionālo attiecību dabisko līdzsvaru Latvijā. Līdzīgi procesi noritēja arī Latvijā dzīvojošo nacionālo grupu vēsturiskajās dzimtenēs - padomju savienotajās republikās un Austrumeiropas valstīs.

Šodien mēs esam šo zemju tautu atmodas liecinieki. Austrumeiropas valstis, demokrātiski ievēlējušas parlamentus, kas pauž tautas gribu, pašas lemj savu likteni. Tas ir objektīvs, vēsturiskas nepieciešamības diktēts process, kas aptver visas Austrumeiropas tautas un likumsakarīgi turpinās Baltijā un Padomju Savienības republikās.

Latvijas Republikas Augstākā Padome, uzskatīdama neatkarīgas Latvijas Republikas atjaunošanu *de facto* par vienīgo ceļu, kas visai Latvijas tautai spēj nodrošināt cilvēka cienīgu dzīvi, par svarīgāko savas darbības principu uzskata Latvijā dzīvojošo nacionālo grupu politisko brīvību, ekonomisko un sociālo tiesību garantēšanu, nacionālo kultūru attīstības nodrošināšanu, ievērojot gan vispārējās cilvēktiesību normas, gan specifiskās mazākumtautību nacionālo kultūru intereses. Latvijas parlaments uzskata par savu uzdevumu turēt svētus Latvijas Republikai raksturīgos demokrātiskos nacionālo attiecību principus. Visdrošākais garants šā mērķa sasniegšanai ir Latvijas nacionālo grupu pārstāvju personiskā līdzdalība neatkarīgās Latvijas valsts politisko, ekonomisko un tiesisko pamatu veidošanā.

Tikai ejot kopsolī visai Latvijas tautai, mēs spēsim kopīgās interesēs atjaunot neatkarīgu, demokrātisku, eiropeisku Latvijas valsti.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Rīgā 1990. gada 4. maijā

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1165.–1166. lpp.

AICINĀJUMS PASAULES VALSTU VALDĪBĀM*

Mums ir tas prieks darīt Jums zināmu Latvijas Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija Deklarāciju. Ar šo soli Latvija nostājas blakus savām likteņa māsām Lietuvai un Igaunijai, sākot savu valstiskās neatkarības *de facto* atjaunošanu.

Mēs lūdzam Jūs atbalstīt Latvijas tautas centienus pēc savas valsts pilnīgas neatkarības atjaunošanas un sniegt jaunajai Latvijas Republikas valdībai vispusīgu morālu, diplomātisku un, iespējams, arī materiālu atbalstu. Mēs lūdzam Jūs izlietot visu savu starptautisko autoritāti, lai pārliecinātu PSRS valdību sākt līdztiesīgas sarunas ar Latvijas Republikas valdību par abu valstu savstarpējo politisko, saimniecisko un tiesisko attiecību noregulēšanu.

Mēs esam pārliecināti, ka Baltijas valstu jautājums ir starptautiska problēma, kas ieņem svarīgu vietu visas Eiropas politisko problēmu kopumā. Mēs tāpēc aicinām Jūs piedalīties šā jautājuma risināšanā un atbalstīt Baltijas turpmākā statusa izskatīšanu 1990. gada Eiropas Drošības un Sadarbības konferencē. Mēs uzskatām, ka demokrātisku Baltijas valstu, arī Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana atbilst demokratizācijas tendencēm visā Austrumeiropā un ir visu Eiropas valstu drošības un sadarbības interesēs.

Mēs vēlamies uzturēt labas partnerattiecības gan ar Padomju Savienību, gan ar citām pasaules valstīm un aicinām sākt dialogu un sadarbību ar Latvijas Republikas Valdību.

Mēs ceram uz Jūsu atbalstu.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Rīgā 1990. gada 4. maijā

VĒSTĪJUMS PSRS PREZIDENTAM M. GORBAČOVAM**

Godājamais Mihail Sergejevič!

Pirms pieciem gadiem Jūs vīrišķīgi uzsākāt vēsturisko pārbūvi, kas atklāja jaunu ēru ne tikai Padomju Savienības, bet visas mūsdienu pasaules liktenī. Mēs saprotam, cik sarežģītu izvēli Jums vajadzēja izdarīt un kāda nasta uzgūlās Jūsu pleciem. Jebkurš valstsvīrs, kas nolēmis grozīt šķietami nesatricināmo, riskē būt nesaprasts, atstumts un aizmirsts. Un tomēr Jūs izvēlējāties jaunu vēsturiskās domāšanas veidu. Melu cauraustā sistēma, kura grimst aizvien dziļākā krīzē, pavērsās pretī patiesīgumam un demokrātijai.

Mēs Jums noticējām. Mēs Jums sekojām.

Latvijas tautai tā varbūt bija pēdējā iespēja, kad varēja atdzimt cerība uz vēsturisko taisnīgumu. Staļina un Hitlera vienošanās rezultātā zaudējusi savu valstiskumu, pārdzīvojusi drausmīgās deportācijas un genocīdu, kara un uzspiestās

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1165. lpp.
** *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1166.–1167. lpp.

integrācijas sakropļota, izzūdošā latviešu tauta atguva ticību pārbūves iespējamībai.

Virzoties uz taisnīgumu, politiskais process Latvijā, tāpat kā Lietuvā un Igaunijā, izgājis divus pirmos posmus - nacionālās atmodas periodu un valstiskās pašapzināšanās periodu. Pagājušā gada rudenī mēs uzsākām trešo posmu, kas loģiski izrietēja no abiem iepriekšējiem, - tiešas valstiskas neatkarības atjaunošanas posmu.

Mihail Sergejevič! Mēs saprotam, cik sarežģīts un sāpīgs ir šis process Latvijai un visai Savienībai kopumā. Mēs apzināmies, ka reāli atgūt staļiniskās ekspansijas gados zaudēto patstāvību nav iespējams vienā dienā un pat ne vienā gadā. 1990. gada 4. maija Deklarācija tikai paver vārtus pārejas periodam - godīga dialoga un abpusējām interesēm atbilstošu garantiju izstrādāšanai. Vēl vairāk, mēs esam pārliecināti, ka abām kaimiņvalstīm stāv priekšā ciešas sadarbības, plašu politisko, ekonomisko un cilvēcisko kontaktu laikmets. Būtu tuvredzīgi saraut pastāvošās vēsturiskās, tautsaimnieciskās un cilvēciskās saites.

Taču patiesi draudzīgas attiecības var pastāvēt tikai uz brīvprātības un līdztiesības pamatiem, tās iespējamas tikai starp brīvām valstīm, ko ne vienu vien reizi pilnīgi pamatoti esat uzsvēris arī Jūs.

Ar izpratni un cerību Latvijas tauta uzņēma Jūsu vārdus par iespējamo īpašo republikas statusu, kas liecina, ka arī Jūs saprotat, ka nepieciešams izsvērt un normalizēt attiecības starp Baltijas republikām un PSRS, starp Lietuvu, Igauniju, Latviju un pasaules sabiedrību.

Latvijas tautai nav karstākas vēlēšanās par demokrātiska valstiskuma atjaunošanu. Tauta nekad nav samierinājusies ar šo zaudējumu un nekad neatteiksies no mērķa to atgūt. Izvēloties mūs par savas politiskās gribas paudējiem, tauta mums piešķīrusi lielu godu un uzticējusi lielu atbildību - pēc piecdesmit gadu ilga starplaika deklarēt Latvijas Republikas neatkarības statusa atjaunošanu.

Mēs paļaujamies, Mihail Sergejevič, uz Jūsu valstisko izpratni attiecībā uz Latvijas izvēli, jo ticam, ka Jūsu aizsāktais pārmaiņu ceļš gan Jums, gan valstij ejams arī turpmāk.

Ar cieņu - Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Rīgā 1990. gada 4. maijā

VĒSTĪJUMS PSRS TAUTĀM UN DEMOKRĀTISKAJĀM KUSTĪBĀM*

1918. gada 18. novembrī piepildījās latviešu tautas griba un pirmo reizi tika proklamēta Latvijas Republika. 1920. gada 11. augustā, parakstīdama miera līgumu ar Latviju, tās neatkarību *de jure* atzina arī Krievijas Sociālistiskā Federatīvā Padomju

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1167.–1168. lpp.

Republika. Līdz ar to Krievija uz mūžīgiem laikiem atteicās no savām pretenzijām uz Latvijas teritoriju un tautu.

Līdz 1940. gada 17. jūnijam, kad saskaņā ar Hitlera un Staļina vienošanos PSRS vienpusīgi lauza miera līgumu ar Latviju un to anektēja, starp abām valstīm pastāvēja labas kaimiņattiecības, kas varēja attīstīties un būt izdevīgas abām pusēm. Savukārt piespiedu atrašanās Padomju Savienībā, Latvijai svešas sociālpolitiskās sistēmas ieviešana ir iznīcinājusi republikas valstiskumu, tās patstāvīgo ekonomiku, ļāvusi izvērst teroru un genocīdu pret Latvijas tautu. Joprojām lielās migrācijas dēļ latvieši strauji asimilējas un kļūst par mazākumtautību savā vēsturiskajā teritorijā. Taču neviena tauta uz pasaules nebūtu ar mieru iekļauties lielvalsts sastāvā, lai pazustu, lai atteiktos no savas valodas un kultūras, no savām tiesībām uz tēvu zemi. Tieši tādēļ pārbūve un atjaunotne Padomju Savienībā mums pirmām kārtām nozīmē cīņu par neatkarību, par vēsturiskā taisnīguma un savas neatkarīgās, juridiski un tautas apziņā vēl joprojām eksistējošās valsts atjaunošanu. Tā bija un ir mūsu cīņa par Latvijas tautas izdzīvošanu vispār. Tādēļ lielāko daļu mandātu Latvijas PSR Augstākajā Padomē šā gada pavasara vēlēšanās ieguva deputāti, kuri bija gatavi iet republikas valstiskās neatkarības atgūšanas ceļu.

1990. gada 4. maijā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Līdz ar to Latvijas augstākais valsts varas orgāns nostājies uz tā paša Baltijas brīvības ceļa, kuru jau iet Lietuvas Republikas un Igaunijas parlamenti. Pieņemto Deklarāciju mēs apņemamies īstenot parlamentāriem, miermīlīgiem līdzekļiem, sarunu un starpvalstu līgumu slēgšanas ceļā. Cilvēktiesību un starptautisko nolīgumu ievērošanu Latvijā mēs uzskatām par tikpat obligātu kā cieņu pret nāciju tiesībām, arī tiesībām uz eksistenci, pašnoteikšanos, dzimto valodu un zemi. Par savu pienākumu mēs uzskatām Latvijas visu tautību un reliģisko uzskatu iedzīvotāju politisko, nacionālo, pilsoņu tiesību ievērošanu un aizsardzību, kā arī ārvalstu, tai skaitā PSRS pilsoņu drošību un labklājību Latvijā. Katrai nacionālajai grupai Latvijā tiks garantētas vienlīdzīgas tiesības kopt savu kultūru, valodu un tradīcijas.

Mēs iesim pa neatkarības, demokratizācijas, nacionālās un garīgās atdzimšanas ceļu, pie kura agrāk vai vēlāk nonāks katra tauta, kas vēlas atgūt savu pašcieņu, tradīcijas un vietu pasaules tautu saimē. Mēs vēlamies, lai Latvijas kaimiņattiecības ar citām tautām nosaka kopīgas intereses, savstarpēja uzticēšanās, demokrātija un taisnīgums, nevis spēks un vara. Par PSRS un Latvijas Republikas attiecību pamatu jākļūst 1920. gada 11. augusta Latvijas un Padomju Krievijas miera līgumam.

Latvijas Republikas Augstākā Padome aicina visas Padomju Savienības tautas un demokrātiskās kustības uz iecietību un sadarbību. Lai brīvība, miers, līdztiesība, abpusējs izdevīgums un demokrātijas principu ievērošana mūs vieno šodien un rīt! Mēs ceram un ticam jūsu atbalstam.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Rīgā 1990. gada 4. maijā

LIETUVAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJAM VĪTAUTAM LANDSBERĢA KUNGAM*

Ar cieņu sekojam lietuviešu tautas nosvērtajai un mērķtiecīgajai darbībai un drosmei savas valsts neatkarības atjaunošanā. Arī Latvijas Republikas Augstākā Padome 1990. gada 4. maijā pieņēmusi Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, kā arī par pārejas periodu šīs neatkarības reālai sasniegšanai. Tas nozīmē, ka šobrīd Lietuvas, Igaunijas un Latvijas jaunie parlamenti atkal atrodas principiāli līdzīgās pozīcijās uz Baltijas ceļa.

Skaidrs ir tas, ka mūsu mērķu sasniegšana vieglāk iespējama tad, ja Baltijas valstu augstāko valsts varas orgānu politika būs saskaņotāka un vienotāka. Tāpēc Latvijas Republikas tautas deputāti ierosina jau vistuvākajā laikā uzsākt trīspusējas sarunas starp Latviju, Lietuvu un Igauniju par politiskās un saimnieciskās darbības koordinēšanu, kopējās Baltijas neatkarības problēmas pacelšanu starptautiskā līmenī. Mēs izsakām savu gatavību ciešai un konstruktīvai sadarbībai ar brālīgās Lietuvas Augstāko Padomi un valdību.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Rīgā 1990. gada 4. maijā

IGAUNIJAS AUGSTĀKĀS PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJAM ARNOLDAM RĪTELA KUNGAM**

1990. gada 4. maijā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēmusi Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu un par pārejas perioda noteikšanu šīs neatkarības sasniegšanai. Zinādami, ka Latvijas un Igaunijas tautu un parlamentu, kā arī Lietuvas Republikas parlamenta mērķi principos ir vieni un tie paši, Latvijas Republikas tautas deputāti ierosina jau vistuvākajā laikā uzsākt trīspusējas sarunas par starpvalstu politisko līgumu slēgšanu, kā arī par ekonomiskās un ārpolitiskās darbības koordinēšanu starp Latvijas, Igaunijas un Lietuvas valstīm.

Izsakām pilnīgu atbalstu Igaunijas politiskajam kursam. Esam gatavi ciešai un konstruktīvai sadarbībai ar brālīgās Igaunijas Augstāko Padomi un valdību.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*

Rīgā 1990. gada 4. maijā

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1169. lpp.
** *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1169. lpp.

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES AICINĀJUMS TIESĪBAIZSARDZĪBAS IESTĀŽU DARBINIEKIEM*

Latvijas Republikas Augstākā Padome uzskata, ka tiesiskās kārtības un likumības nodrošināšanai jāvelta daudz lielāka vērība nekā līdz šim. Jau tuvākajos gados jāīsteno plaša tiesībaizsardzības iestāžu reforma, kuras uzdevums ir paaugstināt šo iestāžu lomu un autoritāti sabiedrībā, kardināli uzlabot to materiāli tehnisko nodrošinātību, paredzot šo pasākumu pilnīgu finansēšanu no republikas budžeta līdzekļiem.

Šo uzdevumu veikšanai būs nepieciešamas milicijas, prokuratūras, tiesu un valsts drošības iestāžu darbinieku zināšanas un pieredze. Līdzšinējā darbība tiesībaizsardzības iestādēs, ja vien tā veikta likuma robežās, nevar būt par pamatu darbinieku tiesību ierobežošanai. Piemērotība ieņemamajam amatam nosakāma, vadoties nevis no tautības, politiskās pārliecības vai piederības partijai, bet gan no profesionālās sagatavotības. Vienlaikus jāīsteno tiesībaizsardzības iestāžu sistēmas depolitizācija.

Latvijas Republikas Augstākā Padome un valdība veiks pasākumus tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku materiālo un sadzīves apstākļu uzlabošanai, ņems vērā iepriekšējo darba stāžu pensiju aprēķināšanai, nodrošinās reālu palīdzību valsts valodas apgūšanā.

Latvijas Republikas Augstākā Padome aicina visus tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekus stiprināt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, savā darbībā stingri vadīties no Latvijas Republikā spēkā esošajiem likumiem, nodrošināt sabiedrisko kārtību, nepieļaut provokācijas un ļaunprātības.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes vārdā
LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
Rīgā 1990. gada 4. maijā

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 21, 1170.–1173. lpp.

LIETUVAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES I SASAUKUMA I SESIJAS MATERIĀLI (1990. g. 11.–12. marts)*

LIETUVAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES AKTS PAR NEATKARĪGAS LIETUVAS VALSTS ATJAUNOŠANU

Paužot tautas gribu, Lietuvas Republikas Augstākā Padome nolemj un svinīgi paziņo, ka tiek atjaunota 1940. gadā svešas varas pārtrauktās Lietuvas valsts suverēnās varas darbība, un kopš šī brīža Lietuva atkal kļūst neatkarīga valsts.

Lietuvas Padomes 1918. gada 16. februāra Neatkarības akts un 1920. gada 15. maija Satversmes sapulces Rezolūcija par demokrātiskas Lietuvas valsts atjaunošanu nekad nav zaudējuši tiesisko spēku un ir Lietuvas valsts konstitucionālais pamats.

Lietuvas valsts teritorija ir vienota un nedalāma, tajā nedarbojas nevienas citas valsts konstitūcija.

Saskaņā ar 1975. gada Eiropas drošības un sadarbības konferences Nobeiguma aktu Lietuvas valsts atzīst starptautisko tiesību vispārpieņemtos principus, atzīst robežu neaizskaramību, garantē cilvēka, pilsoņa un nacionālo kopienu tiesības.

Lietuvas Republikas Augstākā Padome kā suverēnās varas paudēja ar šo aktu sāk pilnībā realizēt Valsts suverenitāti.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes sekretārs
Liudviks Sabutis

Viļņā 1990. g. 11. martā

LIETUVAS REPUBLIKAS LIKUMS PAR 1938. GADA 12. MAIJA LIETUVAS KONSTITŪCIJAS DARBĪBAS ATJAUNOŠANU

Lietuvas Republikas Augstākā Padome,

apstiprinādama Lietuvas PSR AP 1990. gada 7. februāra lēmumu "Par 1939. gada Vācijas-PSRS līgumu un to seku, kas attiecas uz Lietuvu, likvidāciju",

konstatēdama, ka 1938. gada 12. maija Lietuvas konstitūcijas darbība tika nelikumīgi apturēta ar PSR Savienības 1940. gada 15. jūnijā izdarīto agresiju pret neatkarīgo Lietuvas valsti ar tālāko tās aneksiju,

cenzdamās atjaunot pārkāptās tautas un Lietuvas valsts suverēnās tiesības,

* Sagatavojuši un tulkojuši T. Munkeviča, R. Ražuks, I. Upmacis, E. Radziņš, A. Rodins, A. Anspoka, A. Ērglis sadarbībā ar "Sajudis" sekretariātu 1990. g. martā. *T. Jundža personiskais arhīvs.*

nolēma:

1. Apturēt 1978. gada 20. aprīļa Lietuvas PSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) darbību.

2. Apturēt 1977. gada 7. oktobra PSRS Konstitūcijas (Pamatlikuma), kā arī PSR Savienības un savienoto republiku likumdošanas pamatu, citu PSRS likumu pielietošanu Lietuvas Republikas teritorijā.

3. Atjaunot 1938. gada 12. maija Lietuvas Konstitūcijas darbību visā Lietuvas Republikas teritorijā, apturot to nodaļu un pantu darbību, kas reglamentē Republikas Prezidenta, Seima, Valsts Padomes un Republikas Valsts kontroles statusu.

4. Noteikt, ka 1938. gada 12. maija Lietuvas Konstitūcijas darbības atjaunošana pati par sevi neatjauno likumus, kas bija spēkā Lietuvas Republikā līdz 1940. gada 15. jūnijam.

5. Šis likums stājas spēkā no pieņemšanas brīža.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis
Lietuvas Republikas Augstākās Padomes sekretārs
Liudviks Sabutis

Viļņā 1990. gada 11. martā

LIETUVAS PSR
LIKUMS
PAR VALSTS NOSAUKUMU UN ĢERBONI

Ceļā uz neatkarīgas valsts atjaunošanu, ņemot vērā oficiālo nosaukumu un simbolu lielo garīgo un politisko nozīmi un jūtot vēlētāju - Lietuvas pilsoņu izteiktās pilnvaras,

Lietuvas PSR Augstākā Padome nolemj:

1. Kā vienīgo oficiālo valsts nosaukumu Konstitūcijā un citos tiesiskajos normatīvajos aktos lietot "Lietuvas Republika", bet saliktos nosaukumos un saīsinājumos - "Lietuva", "Lietuvas";

2. Turpmāk kā oficiālo Lietuvas Republikas valsts ģerboni un simbolu lietot - Vīti;

3. Lietuvas PSR Augstāko Padomi saukt "Lietuvas Republikas Augstākā Padome";

4. Lietuvas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatu turpmāk dēvēt par Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatu;

5. Visus turpmākos šīs Augstākās Padomes aktus saukt par Lietuvas Republikas pirmā sasaukuma Augstākās Padomes aktiem;

6. Saskaņā ar šī Likuma 1. punktu ir jānomaina valsts orgānu nosaukumi.

7. Šis Likums stājas spēkā no pieņemšanas brīža.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis
Lietuvas Republikas Augstākās Padomes sekretārs
Liudviks Sabutis

Viļņā 1990. gada 11. martā

DEKLARĀCIJA
PAR LIETUVAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES DEPUTĀTU PILNVARĀM

Lietuviešu tautas pašnoteikšanās rezultātā 1918. gada 16. februārī atjaunotā neatkarīgā Lietuvas valsts, kas guva apstiprinājumu 1920. gada 15. maija Satversmes sapulces rezolūcijā un 1922. gada Lietuvas Konstitūcijā, kļuva par pasaules tautu sabiedrības pilntiesīgu locekli un līdz 1940. gada 15. jūnijam ar Lietuvas valsts suverēno institūtu starpniecību pauda suverēno tautas varu.

1940.gada 15. jūnijā Padomju Savienības vardarbīgas agresijas rezultātā tautas suverēnā vara tika pārtraukta un Lietuva tika pretlikumīgi inkorporēta PSRS sastāvā.

Neskatoties uz nepārtraukto tautas pretestību, svešā vara sagrāva Lietuvas valsts struktūras, nomainot tās ar uzspiestām no ārienes.

Līdz ar 1988. gadā radušāmies iespējām, aptverot visplašākos sabiedrības slāņus, tautas atdzimšanas un neatkarības kustība sāka izpausties atklātā veidā. No pilsoniskām akcijām Tautas griba pārauga par suverēnas varas izpausmi, izmantojot pastāvošās varas institūtus.

Svešas valsts Lietuvai uzspiesto struktūru izmantošanu nevajag interpretēt kā šīs valsts suverenitātes attiecībā uz Lietuvas tautu un tās teritoriju atzīšanu vai šīs valsts izdarītās aneksijas atzīšanu.

1990. gada 24. februāra Lietuvas PSR Augstākās Padomes vēlēšanās Lietuvas iedzīvotāji, paužot savu gribu, ir uzticējuši tautas pārstāvju mandātus ievēlētajiem Lietuvas PSR Augstākās Padomes (kura kopš 1990. gada 11. marta tiks nosaukta par Lietuvas Augstāko Padomi) deputātiem, kā arī pilnvarojuši tos paust caur jaunievēlēto Augstāko Padomi tautas suverēno varu (*suprema potestas*), uzticot pienākumu atjaunot Lietuvas valsti.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes sekretārs
Liudviks Sabutis

Viļņā 1990. gada 11. martā

LIETUVAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES AICINĀJUMS PSRS TAUTĀM

Lietuva ir atjaunojusi savu valstiskumu.

PSRS un Vācijas slepenu norunu rezultātā 1940. gadā Lietuvas Republika kļuva par agresijas un aneksijas upuri no PSRS puses. 1989. gada 24. decembrī PSRS Tautas deputātu II kongress nosodīja tos kā ultimātas politikas un starptautisko līgumu pārkāpšanas izpausmi. Nešaubāmies, ka no PSRS puses tiks veikti tālāki soļi miera un taisnības virzienā.

Savukārt pārbūve Padomju Savienībā, cīņa pret komandbirokrātisko sistēmu Lietuvai nozīmēja pirmām kārtām cīņu par neatkarību, par vēsturisku taisnīgumu. To pārliecinoši parādīja Lietuvas PSR Augstākās Padomes deputātu demokrātisko vēlēšanu rezultāti. Vēlēšanu rezultātā ievēlētā Lietuvas Republikas Augstākā Padome 1990. gada 11. martā pasludināja par neatkarīgas Lietuvas atjaunošanu.

Neatkarību mēs cenšamies panākt ar mierīgiem parlamentāriem līdzekļiem starptautisko pārrunu ceļā. Mēs esam pārliecināti, ka neierobežojam nevienas nācijas intereses. Katrai tautībai Lietuvā tiek garantētas vienlīdzīgas tiesības, realizējot nacionāli kulturālo savdabību. Brīvība, demokrātija un taisnība ir pamats labām kaimiņattiecībām un savstarpējai labklājībai. Tādu attiecību vēsturisks piemērs ir miera līgums, kas tika noslēgts starp Lietuvu un Krieviju 1920. gada 12. jūlijā.

Lai miers, stabilitāte un sadarbība veicina Eiropas kopējās mājas uzcelšanu.

Lietuvas Republikas Augstākā Padome vēršas pie PSRS tautām ar lūgumu saprast mūsu labos centienus, atbalstīt mūsu mērķus.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis

Viļņā 1990. gada 12. martā

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās Padomes Priekšsēdētājam Viņa Ekselencei Mihailam Gorbačovam

Mēs, Lietuvas Republikas Augstākās Padomes deputāti, kurus, brīvi paužot savu gribu, demokrātiskā ceļā ievēlējusi Lietuvas tauta, kas gadu desmitiem tiekusies pēc mūsu zemes valstiskās neatkarības atjaunošanas, darām Jums zināmu, ka 1990. gada 11. martā Lietuvas Republikas Augstākā Padome pieņēmusi vairākus likumdošanas aktus un politiskus lēmumus, ar kuriem tiek konstituēta neatkarīgas Lietuvas valsts atjaunošana.

Pielikumā - dokumentu teksti.

Izsakām cerību, ka Jūs personiski un Padomju Savienības vadība kopumā ar sapratni un labvēlīgi uzņems mūsu pieņemtos lēmumus un ka Padomju Sociālistisko Republiku Savienība atzīs atjaunoto neatkarīgo Lietuvas Republiku.

Šo Jums adresēto vēstījumu lūdzam uzskatīt par oficiālu priekšlikumu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai sākt sarunas par to jautājumu noregulēšanu, kas saistīti ar jau notikušo neatkarīgas Lietuvas valsts atjaunošanu.

Mēs ceram, ka Jūs piegriezīsiet īpašu vērību tam, lai tiktu gādāts par to Lietuvas jauniešu drošību, kuri tagad atrodas PSRS Bruņotajos Spēkos.

Mēs vēlamies uzturēt ar Padomju Savienību pastāvīgas labas politiskās un ekonomiskās attiecības un ceram, ka arī Jūs ieņemsiet tādu pašu nostāju, būsit labvēlīgs.

Ar patiesu cieņu

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis

Viļņā 1990. gada 12. martā

PADOMJU SOCIĀLISTISKO REPUBLIKU SAVIENĪBAS MINISTRU PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJAM RIŽKOVA KUNGAM

Atjaunojusi Lietuvas valsti 1990. gada 11. martā, Lietuvas Republikas Augstākā Padome vēršas pie PSRS valdības ar priekšlikumu līdz tam laikam, kamēr ekonomiskās attiecības starp Lietuvas Republiku un PSRS nebūs noteiktas ar divpusējiem līgumiem, uzturēt esošos ekonomiskos sakarus, vadoties no pastāvošajām saistībām.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Vītauts Landsberģis

Viļņā 1990. gada 12. martā

IGAUNIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES I SASAUKUMA I SESIJAS MATERIĀLI (1990. g. 30. marts)*

IGAUNIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES LĒMUMS PAR IGAUNIJAS VALSTISKO STATUSU

Igaunijas PSR Augstākā Padome apstiprina, ka Igaunijas Republikas okupācija 1940. gada 17. jūnijā no PSRS puses nav pārtraukusi Igaunijas Republikas *de iure* eksistenci, Igaunijas Republika joprojām ir okupēta.

Igaunijas PSR Augstākā Padome, ievērojot skaidri izteikto igauņu tautas gribu atjaunot Igaunijas Republikas neatkarību un likumīgo valsts varu:

atzīst PSRS varu Igaunijas teritorijā par nelikumīgu kopš tās iestāšanās un pasludina Igaunijas Republikas atjaunošanu (*restitutio ad integrum*);

izsludina pārejas periodu, kas beigsies līdz ar Igaunijas Republikas konstitucionālo valsts varas orgānu izveidošanu.

Pārejas periodā Igaunijas PSR Augstākā Padome izstrādā pārvaldes pagaidu kārtību kopā ar tiesiskām garantijām visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no tautības.

Šis lēmums stājas spēkā kopš tā pieņemšanas brīža.

Igaunijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. Rītels

Tallinā 1990. gada 30. martā

* *Atmoda*, 1990, 10. apr., 8. lpp. Tulkojis J. Putriņš.

IGAUNIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJA PAR IGAUNIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES UN IGAUNIJAS KONGRESA SADARBĪBU

Igaunijas PSR Augstākā Padomes atzīst Igaunijas Kongresu par Igaunijas Republikas pilsoņu pārstāvību un par Igaunijas Republikas valsts varas atjaunotāju.

Igaunijas PSR Augstākā Padome apliecina savu gatavību sadarboties ar Igaunijas Kongresu un Igaunijas Komiteju, lai atjaunotu Igaunijas Republiku uz tiesiskās pēctecības pamata.

Igaunijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs

A. Rītels

Tallinā 1990. gada 30. martā

LR PILSOŅU KONGRESĀ 1990. gada 30. aprīlī un 1. maijā PIEŅEMTIE DOKUMENTI*

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA DARBĪBAS PAMATPRINCIPI

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress ir 1918. gadā pasludinātās, 1920. gadā Krievijas un 1922. gadā Tautu Savienības Padomes atzītas valsts, agrākās Tautu Savienības locekles – Latvijas Republikas – pilsoņu vēlēta tiesiska pārstāvniecība.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress ir sanācis pēc pilsoņu iniciatīvas, lai, balstoties uz LR pilsoņu suverēno gribu, aizstāvētu Latvijas Republikas un tās pilsoņu tiesības, atjaunotu Latvijas Republikas likumīgo valsts varu, Satversmes darbību, un Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidotu uz 1920. gada Miera līguma pamata.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress uzņemas Latvijas Republikas pārstāvības pienākumus līdz Latvijas Republikas konstitucionālo institūtu atjaunošanai un prasa savu pilnvaru atzīšanu kā starptautiski, tā arī no PSRS valsts varas orgānu puses.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress apņemas darboties saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi un šādiem starptautisko tiesību pamatdokumentiem:

- ANO Vispārējo cilvēka tiesību deklarāciju;
- ANO deklarāciju par starptautisko tiesību principiem, kas attiecas uz sadarbību un draudzīgām attiecībām starp valstīm saskaņā ar ANO statūtiem;
- Starptautisko pilsoņu un politisko tiesību konvenciju;
- Starptautisko ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību konvenciju;

* Publicēšanai izmantotas dokumentu kopijas, ko saglabājis LR Pilsoņu kongresa delegāts un tā redakcijas komisijas loceklis T. Jundzis.

- Eiropas drošības un sadarbības konferences Helsinku (1975.), Madrides (1983.) un Vīnes (1989.) tikšanos Nobeiguma dokumentiem;
- Vīnes 1969. gada konvenciju par starptautisko līgumu tiesībām.

Pieņemts 1990. gada 30. aprīlī

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA LĒMUMS PAR PASĀKUMIEM LATVIJAS REPUBLIKAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAI

Latvijas Republikas neatkarības faktiskās atjaunošanas priekšnoteikums ir okupācijas un aneksijas izbeigšana.

Lai to panāktu, Latvijas Republikas Pilsoņu kongress uzskata par nepieciešamu:

1) ar Latvijas Republikas diplomātisko pārstāvju un Pilsoņu kongresa pilnvaroto delegāciju starpniecību uzsākt starptautiskas sarunas, pirmkārt, ar valstīm, kas atzīst Latvijas Republiku *de iure*, kā arī griezties pie Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dalībvalstīm ar lūgumu uzņemt Helsinku otrās apspriedes darba kārtībā jautājumu par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu,

2) uzsākt sarunas ar PSRS valdību, lai noslēgtu vienošanos par konkrētiem termiņiem okupācijas izbeigšanai un Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanai 1920. gada Miera līguma noteiktajās robežās,

3) uzsākt sarunas ar Latvijas PSR Augstāko Padomi par iespējamo sadarbību Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanā,

4) koordinēt darbību ar Igaunijas un Lietuvas pilsoņu pilnvarotiem pārstāvjiem Baltijas valstu neatkarības atjaunošanā,

5) sagatavot līguma projektus, kas paredz savstarpējo attiecību noteikšanu ar kaimiņvalstīm uz līdztiesības, savstarpējas interešu ievērošanas un abpusēji izdevīgas sadarbības pamatiem,

6) sagatavot Latvijas Republikas likumdošanas nepieciešamo izmaiņu projektus, kas jāapstiprina Latvijas Republikas konstitucionālajai likumdošanas iestādei - Saeimai,

7) veikt priekšdarbus Latvijas Republikas drošības un aizsardzības garantēšanai,

8) turpināt Latvijas Republikas pilsoņu un personu, kas vēlas iegūt Latvijas Republikas pilsonību, reģistrāciju, veikt pasākumus pilsonības dokumentu apmaiņai Latvijas Republikas pilsoņiem.

Pieņemts 1990. gada 30. aprīlī

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA LĒMUMS PAR LIKUMĪGĀS VALSTS VARAS ATJAUNOŠANU LATVIJAS REPUBLIKAS TERITORIJĀ

1. 1940. gada 17. jūnijā PSRS lauza ar Latvijas Republiku noslēgtos līgumus un to okupēja. Okupācijas vara sarīkoja nelikumīgas Tautas Saeimas vēlēšanas, kuras nebija tautas brīvas gribas izpausme. Tautas Saeimas lēmumi par Latvijas PSR izveidošanu un iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā ir nelikumīgi un spēkā neesoši kopš pieņemšanas brīža.

2. Latvijas Republika ir starptautiski atzīta, bet PSRS okupēta un anektēta valsts, kur faktiskā vara pieder okupētājvalstij - PSRS un tās vietējām iestādēm.

3. Latvijas Republikas neatkarība jāatjauno, pārejas periodā starptautiski nosakot okupētas valsts statusu, izvedot okupācijas karaspēku, likvidējot okupācijas sekas un nododot valsts varu Latvijas Republikas konstitucionālajai tautas pārstāvībai - Saeimai. Latvijas Republikas valsts vara jāatjauno uz pilsonības tiesiskās pēctecības pamata, atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei un 1920. gada Latvijas - Krievijas Miera līgumā noteiktajās robežās.

4. Līdz jaunievēlētās Saeimas sanākšanai Latvijas Republikas pilsoņu - augstākās varas nesēja - likumīgās gribas izteicējs ir Pilsoņu kongress. Okupācijas varas iestāžu - Latvijas PSR Augstākās Padomes un tās izveidotās valdības - rīcība ir atbalstāma, ja tā veicina Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanu. Latvijas varas iestādēm, kuru vēlēšanās piedalījušies citu valstu pilsoņi, nav tiesību Latvijas Republikas vārdā slēgt līgumus ar citām valstīm, lemt pilsonības jautājumus, organizēt referendumus u.tml. Pilsoņu kongress vai tā pilnvaroti pārstāvji ir gatavi sākt sarunas ar LPSR iestādēm par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu uz tās tiesiskās pēctecības pamata. Pilsoņu kongress nepieciešamības gadījumā gatavs uzņemties likumdošanas un izpildvaras funkcijas pārejas periodā.

5. Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas jāsarīko pēc okupācijas izbeigšanas starptautisko novērotāju un vajadzības gadījumā starptautisko drošības spēku klātbūtnē.

Pieņemts LR Pilsoņu kongresā 1990. gada 30. aprīlī

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA REZOLŪCIJA PAR LPSR AUGSTĀKO PADOMI

Jaunievēlētā LPSR Augstākā Padome ir 1940. gadā nelikumīgi izveidotās LPSR varas orgāns, kurš ievēlēts okupācijas armijas klātbūtnē, piedaloties tās pārstāvjiem un svešas valsts pilsoņiem. Tāpēc šī Augstākā Padome nav atzīstama par Latvijas Republikas likumīgo valsts varas pārstāvi.

Neskatoties uz to, Latvijas Republikas Pilsoņu kongress uzskata par iespējamu sadarboties ar LPSR Augstāko Padomi tādu

jautājumu risināšanā, kas vērsti uz Latvijas Republikas likumīgās valsts varas atjaunošanu un neatkarības atgūšanu:

- veidojot darba grupas (komisijas) uz paritātes principiem atsevišķu problēmu un pārejas perioda likumdošanas aktu izstrādāšanai;
- deleģējot pārstāvjus sarunām ar PSRS valdību un sagatavojot līgumus ar PSRS uz 1920. gada Padomju Krievijas un Latvijas Miera līguma 2. un 3. panta pamata;
- Saeimas vēlēšanu sarīkošanā saskaņā ar 1922. gada Satversmi;
- lai izbeigtu Latvijas Republikas pilsoņu iesaukšanu PSRS bruņotajos spēkos;
- Latvijas drošības un aizsardzības spēku izveidošanā, PSKP un citu PSRS organizāciju darbības izbeigšanā Latvijā;
- pret Latvijas Republiku un tās pilsoņiem vērsto noziegumu izmeklēšanas organizēšanā;
- jautājumos, kas skar īpašuma denacionalizāciju un īpašuma tiesību atjaunošanu.

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA VĒSTĪJUMS LATVIJAS REPUBLIKAS DIPLOMĀTISKAJĀM PĀRSTĀVNIECĪBĀM BRĪVAJĀ PASAULĒ

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress ir 1918. gada 18. novembrī proklamētās, starptautiski atzītās, bet šobrīd okupētās Latvijas Republikas pilsoņu vēlēta tiesiskā pārstāvniecība. Kongress par savu mērķi pasludina likumīgās valsts varas atjaunošanu Latvijas Republikas teritorijā. Latvijas Republikas Pilsoņu kongress darbosies saskaņā ar 1922. gada Satversmi, Latvijas Republikas likumiem, vispāratzītām starptautisko tiesību normām un paša Kongresa pieņemtajiem lēmumiem.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress aicina Latvijas Republikas diplomātiskās pārstāvniecības Vašingtonā un Londonā atzīt Kongresu par Latvijas Republikas pilsoņu tiesisko pārstāvniecību un Latvijas Republikas valsts varas atjaunotāju un palīdzēt nodibināt un nostiprināt starptautiskos sakarus ar pasaules valstīm un starpvalstu organizācijām.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress aicina Latvijas Republikas diplomātiskās pārstāvniecības panākt, lai tiktu uzsāktas starptautiskas sarunas par Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanu *de facto*.

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA AICINĀJUMS PSRS PREZIDENTAM, PSRS TAUTAS DEPUTĀTU KONGRESAM UN PSRS AUGSTĀKAJAI PADOMEI

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress ir *de jure* pastāvošās Latvijas Republikas pilsoņu pirmā tiesiskā pārstāvība kopš 1940. gada, kad Latvijas tautai - tās pilsoņiem - tika atņemta iespēja realizēt savu suverēno varu Latvijas Republikas teritorijā tās Satversmes noteiktajā kārtībā.

Ņemot vērā,

ka PSRS 1940. gada 16. jūnija ultimatīvā nota Latvijas Republikas valdībai un sekojoša Latvijas Republikas okupācija ir pretrunā ar 1928. gada Konvenciju par kara pielietošanas nosodīšanu un atsacīšanos no tā starptautisko strīdu izšķiršanā un citām starptautisko tiesību normām, kā arī pārkāpj abām pusēm saistošo 1920. gada Miera līgumu starp Latviju un Krieviju, 1932. gada Neuzbrukšanas līgumu starp Latviju un PSRS, 1932. gada līgumu par savstarpējo strīdu izšķiršanas kārtību un 1939. gada Latvijas un PSRS savstarpējās palīdzības līgumu;

ka saskaņā ar 1933. gada Konvenciju par agresijas definīciju PSRS rīcība pret Latviju 1940. gadā kvalificējama kā agresija;

ka PSRS varas iestāžu rīcība, iznīcinot, pārvietojot Latvijas iedzīvotājus, to vietā masveidā iepludinot PSRS pilsoņus, nelikumīgi sagrābjot Latvijas Republikas un tās pilsoņu īpašumus, ir pretrunā ar 1907. gada Hāgas konvenciju par sauszemes kara tiesībām, 1948. gada konvenciju par genocīdu un 1949. gada Ženēvas konvenciju par civiliedzīvotāju aizsardzību kara laikā un kvalificējama kā starptautiski noziegumi, kas atbilst 1968. gada konvencijas par Noilguma nepiemērojamību par kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci I un II pantā minētajām darbībām;

ka PSRS Augstākās Padomes 1940. gada dekrēts par PSRS pilsonības piešķiršanu Latvijas Republikas pilsoņiem ir pretrunā ar starptautisko tiesību principiem;

ka nekādi teritoriāli piesavinājumi, kas iegūti spēka vai spēka draudu lietošanas rezultātā, nedrīkst tikt atzīti par likumīgiem;

ka PSRS Tautas deputātu kongress 1989. gada 24. decembrī pieņēmis lēmumu par Molotova-Ribentropa pakta un tā politisko un tiesisko seku novērtējumu;

ka Latvijas Republikas pilsoņi ir nepārprotami pauduši savu gribu atjaunot Latvijas Republikas valsts varu,

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress aicina PSRS valdību pārskatīt PSRS pēdējo 50 gadu politiku pret Latvijas Republiku un nekavējoties sākt sarunas ar tās pilsoņu vēlētiem pārstāvjiem:

1) par okupētas valsts tiesiskā statusa noteikšanu Latvijas Republikai,

2) par Latvijas Republikas deokupāciju un reālās varas nodošanu tās tiesiski ievēlētiem pārstāvjiem,

3) par okupācijas seku novēršanu.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress atbalsta PSRS demokratizācijas procesus un ir pārliecināts, ka PSRS, atbilstoši savai autoritātei un starptautisko tiesību normām, būs gatava noregulēt sarunu ceļā Otrā pasaules karā radušos tiesiski nenoregulēto stāvokli starp Latviju un PSRS.

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress apliecina, ka, atjaunojot Latvijas Republikas valsts varu Latvijas Republikas teritorijā, tas rīkosies saskaņā ar starptautisko tiesību principiem un ANO Cilvēktiesību Hartu.

Pieņemts LR Pilsoņu kongresā 1990. gada 1. maijā

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA VĒSTĪJUMS PASAULES TAUTĀM UN VALDĪBĀM

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress ir tautas parlaments, ko demokrātiskās vēlēšanās pēc savas iniciatīvas un brīvas gribas ievēlējuši PSRS okupētās un anektētās Latvijas Republikas pilsoņi, t.i., tās personas, kas bija Latvijas pilsoņi pirms padomju okupācijas, un viņu tiešie pēcnācēji. Tādējādi šis Kongress ir pilnvarots runāt Latvijas Republikas pilsoņu vārdā. Kongresā demokrātiski pārstāvēti arī tie okupācijas laikā Latvijā iebraukušie PSRS pilsoņi, kas vēlas kļūt par atjaunotās Latvijas valsts pilsoņiem.

Ka tautas parlaments Kongress d e k l a r ē Latvijas tautas nelokāmo gribu dzīvot savā suverēnā valstī, tiesiski atjaunojot 1918. gadā nodibinātās, starptautiski atzītās, bet kopš 1940. gada Padomju Savienības okupētās Latvijas Republikas neatkarību atbilstoši tās likumīgajai Satversmei.

Kongress izsaka pateicību to pasaules valstu tautām un valdībām, kuras 50 gadus ir uzturējušas spēkā Latvijas Republikas starptautiski tiesisko statusu, neatzīstot tās okupācijas un aneksijas likumību.

Kongress vēršas pie PSRS un citām valstīm, kā arī pie ANO un citām starptautiskajām organizācijām ar prasību visdrīzākajā laikā atzīt, ka Latvija ir okupēta valsts. Kongress ierosina deokupācijas laikā nodrošināt ANO novērotāju un nepieciešamības gadījumā tās drošības spēku klātbūtni Latvijā.

Šai nolūkā Kongress i z s a k a g a t a v ī b u piedalīties konstruktīvās starptautiskās sarunās ar PSRS un citu ieinteresēto pušu pārstāvjiem, lai panāktu vienošanos

1) par konkrētiem termiņiem, kādos

- pārtraucama PSKP un citu PSRS politisko organizāciju un okupācijas iestāžu darbība Latvijā,
- izvedami PSRS bruņotie spēki no Latvijas,
- ievēlējams likumīgais Latvijas Republikas parlaments (Saeima) saskaņā ar 1922. gada Satversmi un atsākama tā likumīgā darbība,

2) par kārtību, kādā

- atlīdzināmi zaudējumi, kas padomju okupācijas gados nodarīti Latvijas tautai, kultūrai, saimniecībai un dabai,
- nododami Latvijas valdības rīcībā PSRS pārvaldē esošie Latvijas rūpniecības uzņēmumi, ostas, dzelzceļi, dzīvokļu fondi un citi saimnieciskie un civilie objekti,
- nodrošināma Latvijas Republikas pilsoņu un to personu, kam ir tiesības uz Latvijas pilsonību, repatriācija no PSRS un citām valstīm,
- nodrošināma to PSRS pilsoņu izceļošana no Latvijas, kuri vēlēsies atstāt neatkarīgo Latvijas valsti,

3) par to PSRS pilsoņu tiesībām un pienākumiem, kuri vēlēsies palikt uz dzīvi Latvijas Republikā, saglabājot PSRS pilsonību.

Kongress a p l i e c i n a uzticību vispāratzītiem cilvēka tiesību principiem un starptautisko tiesību normām. Kongress ievēros PSRS un citu valstu ārējās drošības intereses, kā arī Latvijas teritorijā dzīvojošo PSRS pilsoņu intereses, kuras nav pretrunā ar Latvijas Republikas suverenitāti.

Kongress vēršas pie pasaules tautām un valdībām, aicinot sekmēt Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Īpaši vēršamies pie to valstu valdībām, kas piedalās Eiropas drošības un sadarbības konferencē, aicinot Konferences darba kārtībā uzņemt jautājumu par visu Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu. Lūdzam dot iespēju Konferences darbā piedalīties arī Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa pārstāvjiem.

Šajā laikā, kad tautu atkarība no svešzemju varas un visu veidu apspiestība kļūst par anahronismu visā pasaulē, mēs ceram uz tautu un valdību aktīvu atbalstu mūsu zemes neatkarības atjaunošanā.

Pieņemts LR Pilsoņu kongresā 1990. gada 30. aprīlī

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESA DEKLARĀCIJA PAR LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMU DARBĪBAS ATJAUNOŠANU

Latvijas Republikas Pilsoņu kongress par likumīgo Latvijas konstitucionālo aktu atzīst 1922. gada Latvijas Republikas Satversmi, kuras reālajam tiesiskajam spēkam jāatjaunojas vienlaicīgi ar valsts neatkarības atjaunošanu. Pilsoņu kongresa uzdevums ir panākt Satversmes darbības atjaunošanu.

Pārejas periodā līdz Saeimas sanākšanai Pilsoņu kongress Latvijas teritorijā atzīst LPSR Augstākās Padomes vai Pagaidu valdības varu, ja to rīcība un pieņemtie likumi virzīti uz Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanu. Šajā periodā Pilsoņu kongress aizstāv Latvijas Republikas pilsoņu likumīgās intereses, iestājas par tādu pagaidu lēmumu pieņemšanu, kas atjauno Latvijas Republikas pilsoņu politiskās un īpašuma tiesības vai vismaz nav pretrunā ar tām. Pilsoņu kongress ir gatavs piedalīties Pagaidu valdības izveidošanā.

Pilsoņu kongress uzskata, ka, atjaunojot Latvijas Republikas likumu darbību, jāievēro šādi principi:

1) ne Pilsoņu kongress, ne Augstākā Padome vai Pagaidu valdība nav tiesīga grozīt vai atcelt Latvijas Republikas likumus,

2) Latvijas Republikas Satversmes darbība pilnā apjomā jāatjauno pēc Latvijas Republikas likumdošanai atbilstošām Saeimas vēlēšanām,

3) pārejas periodā ir pakāpeniski atjaunojama to Latvijas Republikas demokrātisko likumu darbība, kas atbilst mūsdienu sabiedrības tiesiskās regulācijas normām, kā arī izmantojami līdzšinējie AP izdotie vai jauni pagaidu likumi, kamēr Saeima tos nav atcēlusi vai grozījusi,

4) pieņemot jaunos saimnieciskās uzbūves likumus, jāparedz kārtība, kādā tiks atjaunotas Latvijas Republikas un tās pilsoņu īpašuma tiesības, kompensēti okupācijas laikā nodarītie zaudējumi.

Pieņemta LR Pilsoņu kongresā 1990. gada 30. aprīlī

SENATORU ATZINUMS

1948. gada 13. martā / 3. aprīlī uz apspriedi sanākušie Latvijas Senāta senatori: **J[ānis] Balodis, R[ūdolfs] Alksnis, P[ēteris] Stērste, A[ugusts] Rumpeteris** un **M[aksis] Ratermanis** apsprieda Latvijas Saeimas priekšsēža v.i. bīskapa J[āzepa] Rancāna priekšlikumu dot atbildi uz sekojošiem jautājumiem:

1) vai Latvijas 1922.gada Satversme ir spēkā un, apstiprinošā gadījumā,

2) kādi Latvijas Satversmē paredzētie valsts orgāni tiesiski un faktiski pastāv vēl tagad.

Vispusīgi apsverot augšminētos jautājumus, senatori nāk pie šāda vienprātīga atzinuma:

1918. gada 18. novembrī Latviju dibināja un proklamēja kā demokrātisku republiku, paredzot, ka Latvijas Satversmi noteiks Satversmes sapulce. (Latvijas Tautas padomes politiskā platforma un Tautas padomes pr-ja biedra, kā arī pirmā ministru prezidenta 1918. gada 18. novembra uzsaukums tautai.) - Katras modernas valsts, bet it īpaši demokrātiskas republikas nepieciešams pamatelements ir viņas tiesiskā struktūra, kuru noteic tās konstitucionālie resp. pamatlikumi un kas to raksturo starptautiskā laukā kā attiecīgu tiesību subjektu. Šie brīvi vēlētās Satversmes sapulces pieņemtie konstitucionālie likumi, uz kuru pamata Latvija visus tās brīvības gadus ir pastāvējusi kā suverēna un līdztiesīga valsts starptautiskā dzīvē, ir 1920. gada 27. maija deklarācija par Latvijas valsti un 1922. gada 15. februāra Latvijas Republikas Satversme. Pēdējā savā 1. un 2. pantā atkārtoti ietver minētās deklarācijas saturu un noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kurā valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Šo pamatnormu grozījumi saskaņā ar Satversmes 77. pantu iegūst likuma spēku vienīgi tautas nobalsošanas ceļā. Līdz pat Latvijas okupācijai 1940. gada 17. jūnijā no Padomju Savienības karaspēka nebija neviena likuma, kas būtu šīs pamatnormas atcēlis vai pat padarījis tās par nenozīmīgām visā visumā. Ar 1934. gada 18. maija Ministru kabineta deklarāciju, kas noteica, ka "Saeimas funkcijas līdz satversmes izvešanai izpilda Ministru kabinets", gan bija apturēta Satversmes daļa par Saeimas darbību līdz jaunas Satversmes izstrādāšanai, bet netieši - arī atzīta 1922. gada Satversmes likumu tālākpastāvēšana. Tā kā šajā deklarācijā paredzētā jaunās satversmes "izvešana" resp. pieņemšana neiestājās un arī vairs neeksistē Ministru kabinets, kuram ar šo deklarāciju bija nodotas Saeimas likumdošanas funkcijas, - tad, izejot pat no minētās deklarācijas, ir jāatzīst vēl tagad par spēkā esošu un iedarbīgu 1922. gada Satversme visā visumā (resp. arī ar min. deklarāciju apturētā tās daļā). Kas attiecas uz Padomju okupācijas laikā 1940. gada 14./15. jūlijā ievēlēto Saeimu, tad tā vispār nebija tiesīga rīkoties Latvijas tautas vārdā un lemt par Latvijas demokrātiskās republikas pārvēršanu padomju republikā, tādā kārtā pārkāpjot Latvijas Satversmi. Pirmkārt, šo pseudo saeimu zem okupācijas varas spiediena ievēlēja pretēji Satversmes 6. p. un Likumam par Saeimas vēlēšanām, piemērojoties PSRS konstitūcijas 141. p. noteikumiem ar vienu vien kandidātu sarakstu. Otrkārt, šīs Saeimas lēmums, kas pēc sava satura un

nozīmes bija augstāk aprādīto satversmes 1. un 2. p. pamatnoteikumu grozījums, nevarēja saskaņā ar tās 77. p. vispār bez tautas nobalsošanas (kas netika izvesta) iegūt spēku.

Bet tāpat kā nav likuma, kas būtu Latvijas Satversmi anulējis, nav arī līdz šim neviena starptautiska akta (vismaz tāda, ko būtu atzinušas lielās rietumu demokrātijas), ar kuru Latvijas demokrātiskās republikas eksistence no starptautiskā viedokļa būtu izbeigta. Protams, par tādu nav atzīstams PSRS Augstākās Padomes 1940. gada 5. augusta lēmums par "Padomju Latvijas" iekļaušanu PSRS federācijā jau tāpēc vien, ka tā pamatā ir vienīgi nedemokrātiski un pretkonstitucionāli ievēlētas pseudo saeimas lēmums, kam nav tautas nobalsošanā iegūtās sankcijas.

Kas, beidzot, attiecas uz pašu Latvijas okupāciju no Padomju Savienības, kura sākās jau 1940. gada 17. jūnijā, tā ir vienīgi kailas varas akts, kas izdarīts, laužot vienpusīgi noslēgtos ar Latvijas valsti līgumus, starp citu, 1920. gada 11. augusta miera līgumu un 1932. gada 5. februāra neuzbrukšanas līgumu, saskaņā ar kuriem PSRS bija apņēmusies ievērot Latvijas teritorijas neaizskaramību un valsts suverenitāti uz "mūžīgiem laikiem". Šāds varas akts, bez starptautiskas sankcijas, nevar izbeigt Latvijas demokrātiskās republikas eksistenci. To apstiprina arī ASV valdība savā 1940. gada 23. jūlija deklarācijā un 1947. gada 28. maija Latvijas sūtnim Vašingtonā izsniegtos apliecinājumos, kuros ASV neatzīst Latvijas inkorporāciju un uzsver, ka ASV un Latvijas attiecības, ka arī noslēgtos līgumus neietekmē 1940. gadā varu pārņēmušā režīma rīcība Latvijā. Tādā kārtā, kad Latvijas teritorija ir svešas varas okupēta un tur esošie pilsoņi pakļauti okupācijas varai, bet nav neviena starptautiska akta, ar kuru Latvijas patstāvība būtu izbeigta, tās pastāvēšana izteicas tieši viņas tiesiskā struktūrā. Pēdējo, savukārt, noteic un raksturo tās augšminētie pamatlikumi. Līdz ar to ir spēkā un respektējami visi Satversmē paredzētie valsts orgāni un amatpersonas kā Latvijas valsts suverēnās varas paudēji un reprezentanti. Cik katrs no tiem, ņemot vērā Latvijas okupāciju un starptautiskos apstākļus, var pašreiz savus pienākumus izpildīt, ir cits jautājums, kas minētos secinājumus negroza.

Kas attiecas uz Saeimu, tad pēc Satversmes noteikumiem Saeimu ievēl uz trim gadiem (10. pants) un tās pilnvaras izbeidzas tikai ar jaunievēlētās Saeimas sanākšanu uz pirmo sēdi (12. p.). Šāds trīsgadīgs leģislatūras laiks Saeimai ir paredzēts, pastāvot normāliem apstākļiem, kad jauno Saeimu ievēl saskaņā ar Satversmes 11. p. noteikumiem un kad jaunievēlētā Saeima, saskaņā ar Satversmes 12. p. noteikumiem, sanāk uz pirmo sēdi. Ja, turpretim, Saeimu, saskaņā ar Satversmes 48. p., uz Valsts prezidenta ierosinājumu, tautas nobalsošanā atlaiž, tad šis trīsgadīgais leģislatūras laiks var būt īsāks vai garāks par trim gadiem atkarībā no tā, pēc cik ilgas darbības Saeimu atlaiž: īsāks par trim gadiem šis pilnvaru laiks būs tad, ja jaunievēlētā Saeima uz pirmo sēdi sanāk pirms atlaistās Saeimas trīs gadu leģislatūras laika notecējuma. Turpretim, garāks par trim gadiem šis pilnvaru laiks būs tad, ja Saeimu atlaiž pēdējos divi mēnešos pirms trīs gadu leģislatūras laika notecējuma (13., 48., 49. p.). Bez tam Satversmē ir vēl paredzēts, ka atlaistā Saeima ir tiesīga sanākt uz sēdēm, ja Valsts prezidents to sauc (49. p.). Tas

nozīmē, ka ir iespējams arī tāds stāvoklis, kad pat atlaistā Saeima pēc Satversmē paredzētā trīsgadīgā leģislatūras laika ir tiesīga izpildīt savas funkcijas Valsts prezidenta noteiktās dienas kārtības izlemšanai. Tas norāda, ka Satversmes 10. p. noteikumiem ir tikai tā nozīme, ka tajos noteikts Saeimas funkciju parastais ilgums, normāliem apstākļiem pastāvot, bet šis laiks var būt īsāks vai pat garāks par trim gadiem. Bez tam Satversmē ir pateikts, ka Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai jaunievēlētās Saeimas sanākšanas dienā, bet nav teikts, ka tās izbeigtos tieši ar triju gadu laika notecējumu. **Tādā kārtā Satversmē ir nepārprotami izteikts princips, lai Saeimas pilnvaru laikā starp iepriekšējo un jaunievēlēto Saeimu nebūtu pārtraukuma un lai nerastos tāds stāvoklis, kad Latvijas valsts būtu uz kādu laiku bez darbības spējīga likumdošanas orgāna - Saeimas.** Tādēļ jāatzīst, ka visos gadījumos Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai ar jaunievēlētās Saeimas sanākšanu. Vēl jānorāda, ka Satversmē nav paredzēts gadījums, kad Saeimas darbību kāda vara aptur. Jāņem tomēr vērā, ka likumīgi funkcionējošā orgāna darbības apturēšana pati par sevi nenozīmē paša šī orgāna tiesiskās esamības izbeigšanos. Tas pats ir jāsaka par Saeimas darbības apturēšanu, sakarā ar 1934. gada 15. maija pārvērtībām, kad Saeimu neatlaida, nedz likvidēja. Jāpasvītro, ka toreiz Saeimas darbību uz 1934. gada 18. maija Ministru kabineta deklarācijas pamata **tikai apturēja līdz jaunās Satversmes izvešanai, kas nav iestājusies. Tātad šajā Saeimas darbības apturēšanas gadījumā pašas Saeimas pilnvaras nav izbeigušās.** Ir cits jautājums, vai 1931. gadā ievēlētai Saeimai trimdas apstākļos un svešā zemē ir faktiski iespējams sanākt un pie tam Satversmē paredzētā kvorumā. Tas neizslēdz, ka tagad ārpus okupācijas varas ietekmes esošie Saeimas locekļi nevarētu aizstāvēt Latvijas intereses, kā savā laikā likumīgi ievēlētie brīvās Latvijas tautas pārstāvji.

Tāds pats tiesisks stāvoklis ir arī Saeimas priekšsēdim resp. viņa vietniekam, kuram ir pienākums nepārtraukti darboties pa visu Saeimas pilnvaru laiku (16. p.) un bez tam - atklāt jaunievēlētās Saeimas pirmo sēdi (17. p.). Tā kā saskaņā ar iepriekš teikto 1931. gadā ievēlētās Saeimas pilnvaras ir vēl spēkā, tad jāsecina, ka arī Saeimas priekšsēdim vai viņa vietniekam ir spēkā viņu pilnvaras līdz 17. p. paredzētā pienākuma izpildīšanai. No Satversmes vēl redzams, ka **Saeimas pr-dim starp citu ir pienākums izpildīt Valsts prezidenta amatu, "ja pēdējais atrodas ārpus valsts robežām vai citādi ir aizkavēts izpildīt savu varu" (52. p.).** Bet notoriski ir zināms, ka Latvijas Valsts prezidents ir kavēts izpildīt savu amatu, jo viņu Latvijas okupanti deportēju[illegible]i. **Tādos apstākļos Valsts prezidenta amatu pienākas izpildīt Saeimas pr-dim, bet tā kā viņš ir miris, tad viņa biedram (sal. Satversmes 21. p. un Saeimas kartības ruļļa 23. p.) un pie tam līdz tam laikam, kamēr Saeima ievēlēs jaunu Valsts prezidentu vai arī tagadējo Saeimas pr-ža vietnieku aizstās jaunievēlētais Saeimas pr-dis.** Minētam Valsts prezidenta vietas izpildītājam ir atzīstamas visas Satversmē paredzētās prezidenta tiesības.

Visu iepriekš teikto negroza pārvaldes kārtībā pieņemtais 1940. gada 17. maija Ministru kabineta lēmums, ar kuru sūtnim K. Zariņam (Londonā) ir piešķirtas šajā lēmumā minētās un par

"ārkārtējām" nosauktās pilnvaras. Minētie pilnvarojumi ir uzskaitīti šī lēmuma 6. panta a - g punktos. Ar to ir dots lēmumā lietotā termina "ārkārtējais" autentisks tulkojums, kas no dogmatiskā viedokļa izslēdz šo pilnvaru paplašinātu tulkojumu. Pilnvaru apzīmējums par "ārkārtējām" ir saprotams, jo 1) tās ir dotas un paredzētas tālāknodošanai "ārkārtējos" apstākļos un 2) tās nav parastās sūtņa pilnvaras.

Ar minēto Ministru kabineta lēmumu sūtnim K. Zariņam turpat paredzētos apstākļos nav deleģētas Valsts prezidenta vai Ministru kabineta tiesības, izņemot 6.pantā tieši uzskaitītās attiecībā uz pārstāvībām un tās darbiniekiem zināmās valstīs un delegātu nozīmēšanu apspriedēm un konferencēm. Tāpēc arī viņš uz šo pilnvaru pamata neaizstāj ne vienu, nedz otru no minētiem valsts orgāniem.

Komentārs

Atzinuma sākumā minētā senatoru apspriede notikusi 1948. gadā Hānavā (*Hanau*), Frankfurtes tuvumā, Vācijas ASV okupācijas zonā (Vācijas Federālā Republika tika nodibināta vienu gadu vēlāk, 1949. gadā). Spriežot pēc Atzinuma teksta, apspriedē piedalījušies pieci senatori, bet senators Augusts Rumpeteris, kas dzīvoja Ņūdžersijā (ASV), acīmredzot pievienojies rakstiski. Savu līdzīgu viedokli deklarējis arī senators Mintauts Čakste Stokholmā. No trimdā tajā laikā dzīvojošiem senatoriem apspriedē tātad nav piedalījies vienīgi senators Aleksandrs Gubens, bijušais Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētājs. Viņš 1948. gadā dzīvoja trūcīgos apstākļos 69 gadu vecumā Pasavā (*Passau*) pie Vācijas-Austrijas robežas.

Senatoru atzinums publicēts 1948. gada 17. aprīlī nedēļas laikrakstā "Latvju Ziņas", kas iznāca Stokholmā no 1944. līdz 1955. gadam. Jāpieņem, ka par publikāciju ir gādājis senators Mintauts Čakste (profesora Konstantīna Čakstes brālis). Atzinumu bez tam ir publicējis laikraksts "Tēvzeme" (Hānava, 1948, nr. 27). Saīsināta versija iespiesta Latvijas trimdas juristu žurnālā "Tiesībnieks" (1948, nr. 4, 69. lpp.; iznāca Kārļa Vanaga redakcijā 1947.-1950. g. Blombergā, Hannoveres tuvumā, Vācijas britu okupācijas zonā). "Tiesībniekā" arī parādījās ziņa, ka Senatoru atzinumam pievienojās senators Mintauts Čakste. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas Atzinuma teksts pārpublicēts žurnālā "Latvijas Vēsture" (1997, nr. 4, 117.-120.lpp.). Dokumentu publicēšanai bija sagatavojis D. A. Lēbers (*Loeber*). Žurnālā angļu val. satura rādītājā (147. lpp.) nepareizi norādīts, ka Senatoru atzinums esot izstrādāts Stokholmā.

Senatoru atzinums savā laikā izraisījis polemiku latviešu trimdas presē. Kritika saistīta ar to, ka dažas aprindas izvirzīja argumentu, it kā Latvijas Satversme pēc 1934. g. 15. maija esot zaudējusi savu spēku. Tas savukārt izskaidrojams ar to, ka daži spēki nevēlējās atzīt bīskapa Jāzepa Rancāna tiesības izpildīt Saeimas priekšsēdētāja vietu. J. Rancāns bija pēdējās Saeimas priekšsēdētāja otrais biedrs, viņš toreiz dzīvoja trimdā Rietumvācijā. 1951. gadā viņš izceļoja uz ASV, kur nomira 1969. gadā.

D. A. Lēbers

PASAULES BRĪVO LATVIEŠU APVIENĪBAS MEMORANDS PAR BRĪVĪBAS UN NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU LATVIJĀ SAKARĀ AR EIROPAS DROŠĪBAS UN SADARBĪBAS KONFERENCI HELSINKOS 1973. GADĀ

Tiesiskie aspekti

I. Ievads

1. Šīs konferences plašajos mērķos iekļauta drošības un miera sistēmas izstrādāšana Eiropā - sistēmas, kas balstīta uz starptautisko tiesību principiem, tādiem kā suverenitātes respektēšana, atturēšanās no draudiem vai spēka lietošanas, teritoriālā integritāte un neiejaukšanās.

II. Pagātnes sekas ietekmē Konferences iznākumu

2. Drošība Eiropā var tikt sasniegta vienīgi, ja un kad tiks novērstas atlikušās Otrā pasaules kara sekas, t.i., tās pārmaiņas, kuras tika izdarītas ar tādiem paņēmieniem un līdzekļiem, kas nav savienojami ar starptautisko tiesību principiem (sk. I nodaļu).

3. Pasaules lielvaras ir pielikušas lielas pūles, lai novērstu šīs Otrā pasaules kara sekas (sk. III nodaļu).

4. Tomēr noteiktus reģionus šie pasākumi nav skāruši (sk. IV nodaļu).

5. Tādējādi ir nepieciešamas tālākas pūles, lai likvidētu pēdējās Otrā pasaules kara atliekas (sk. V nodaļu).

6. Kamēr šis uzdevums nav paveikts, Eiropā nevar tikt nodibināta stabila drošības un miera sistēma. Šādas sistēmas pamatprincipu apstiprināšanai tikai tad būs kāda nozīme, ja to pavadīs pasākumi pagātnes nelikumību anulēšanai.

III. Reģioni, kuros pagātnes sekas ir novērstas

7. Otrā pasaules kara rezultātā viena Austrumeiropas valsts uz laiku zaudēja savu neatkarību un piecas citas valstis cieta teritoriālus zaudējumus. Pēc kara tika noslēgtas vienošanās, kas izlīdzināja upuriem nodarīto netaisnību.

8. **Čehoslovākija** ar 1938. gada Minhenes vienošanos tika piespiesta atdot daļu savas teritorijas Vācijai. Šodien visas šīs vienošanās dalībvalstis uzskata, ka tā ir bijusi pilnīgi netaisna. Vācijas Federatīvā Republika ir gatava apspriest ar Čehoslovākiju nolīgumu, kas pasludinātu Minhenes vienošanos par spēkā neesošu (null and void). Vācijas Demokrātiskā Republika un Čehoslovākija 1950. gadā vienojās neizvirzīt viena pret otru jebkādas teritoriālās prasības. Padomju un čehoslovāku teritoriālie jautājumi tika nokārtoti 1945. gada līgumā.

9. **Polija** kļuva par Vācijas agresijas upuri 1939. gadā. Polijas teritorija tika sadalīta starp Vāciju un Padomju Savienību, kā bija paredzēts Vācu-padomju 1939. gada līgumā (dokuments Nr. 1). Divus gadus vēlāk (1941) Padomju Savienība atcēla Vācu-padomju līgumu tajā daļā, kas attiecās uz Poliju (dokuments Nr. 2). Pēc tam Padomju Savienība nokārtoja teritoriālos jautājumu ar Poliju 1945., 1951. un 1957. gada

līgumos. Gan Vācijas Demokrātiskā Republika, gan Vācijas Federatīvā Republika atzina Polijas rietumu robežas attiecīgi 1950. un 1971. gada līgumos.

10. **Rumānija** arī cieta no Vācu-padomju 1939. gada līguma (dokuments Nr. 1). Kā teikts šajā dokumentā, Padomju Savienība izrādījusi "interesi" par Besarābiju. Pēc deviņiem mēnešiem Padomju Savienība iesniedza Rumānijai ultimātu, kurā pieprasīja sev Besarābijas un Ziemeļbukovinas teritorijas. Rumānija pakļāvās šai Padomju prasībai. Pēc kara Rumānija kopā ar citām Varšavas līguma organizācijas dalībvalstīm 1966. gadā paziņoja, ka tai nav "teritoriālu prasību ne pret vienu Eiropas valsti" (dokuments Nr. 3). 1940. gada "Vīnes lēmums", kas noteica Rumānijas - Ungārijas robežu atbilstoši Vācijas vēlmēm, tika pasludināts par spēkā neesošu (null and void) 1947. gada Miera līgumā ar Rumāniju.

11. **Ungārija** bija ieguvusi daļu Čehoslovākijas un Rumānijas teritorijas, pamatojoties uz 1938. un 1940. gada "Vīnes lēmumiem", bet abi Lēmumi tika pasludināti par spēkā neesošiem 1947. gada Miera līgumā ar Ungāriju, kurā Ungārija piekrita atdot Čehoslovākijai un Rumānijai anektētās teritorijas.

12. **Bulgārija** 1940. gadā ieguva no Rumānijas Dienviddobrudžu, tomēr atbilstoši 1947. gada Miera līgumam ar Bulgāriju tai tika atļauts to paturēt.

13. **Somija** 1939. gada Vācu-padomju līgumā tika iekļauta Padomju ietekmes sfērā (dokuments Nr. 1). Pēc trīs mēnešiem Somija kļuva par Padomju agresijas upuri. Pēc kara, 1947. gadā, PSRS un Somija parakstīja Miera līgumu. Tagadējās Somu-padomju attiecības pamatojas uz 1948. gada Draudzības paktu.

IV. Reģioni, kuros pagātnes sekas nav novērstas

14. **Igaunija**, **Latvija** un **Lietuva**. 1939. gada Vācu-padomju līgumā šīs trīs Baltijas valstis, kuras toreiz bija neatkarīgas republikas un Tautu Savienības locekles, tika iekļautas Padomju ietekmes sfērā (dokuments Nr. 1). Vienu mēnesi pēc tam Padomju Savienība izdarīja spiedienu uz Baltijas valstu valdībām, lai tās atļautu izvietot Padomju militārās bāzes Baltijas teritorijā. Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdības pakļāvās. Deviņus mēnešus vēlāk (1940) Padomju Savienība pieprasīja, lai Baltijas valstis sastādītu jaunas valdības, kuras būtu pieņemamas Padomju Savienībai un kuras "nodrošinātu Padomju karaspēka brīvu ieiešanu". Šīs prasības tika iesniegtas ultimātu formā (dokuments Nr. 4). Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdības tika piespiestas atkāpties. Sešu nedēļu laikā trīs Baltijas republikas tika pievienotas Padomju Savienībai.

15. Lai aizstāvētu savu rīcību, Padomju Savienība uzstāj, ka Baltijas valstu pievienošana notikusi pēc Baltijas tautu brīvas gribas. Lai pamatotu šo pretenziju, Padomju Savienība apgalvo:

a) ka jaunās valdības, kas tika sastādītas pēc tās pieprasījuma, pienācīgi sarīkoja vēlēšanas;
b) ka jaunievēlētie parlamenti lūdza uzņemt Baltijas republikas Padomju Savienībā (dokuments Nr. 5).

16. Tomēr šis arguments ir atspēkots, aplūkojot to uz tā laika politisko notikumu (piem., Vācu-padomju ietekmes sfēru dalīšana) un šādu faktu fona:

a) atļauja ierīkot Padomju militārās bāzes Baltijas valstu teritorijā tika dota diplomātiskā spiediena un militārā pārspēka draudu ietekmē, tāpat kā tas notika ar Čehoslovākiju pēc 1938. gada Minhenes vienošanās;
b) Padomju 1940. gada ultimāts, kas pieprasīja sastādīt jaunas valdības un nodrošināt Padomju karaspēka ienākšanu, saturēja draudus lietot spēku un tādējādi bija starptautisko tiesību pārkāpums;
c) bez tam, tas pārkāpa starptautiskos līgumus, kas bija noslēgti starp Padomju Savienību un Igauniju, Latviju un Lietuvu (dokuments Nr. 6);
d) apsūdzības, kas bija izvirzītas Padomju ultimātā, nebalstījās uz faktiem un nebija juridiski pamatotas (dokuments Nr. 7);
e) jaunās valdības Baltijas valstīs 1940. gadā tika sastādītas pēc Padomju vadoņu (Ždanova, Višinska, Dekanozova) norādījumiem, kuri pārraudzīja akcijas norisi uz vietas;
f) jaunais Latvijas parlaments [Saeima] nebija likumīgi ievēlēts, tāpēc ka vēlēšanas nebija sarīkotas atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei:
   1. ignorējot Satversmes 81. pantu, kurš aizliedz valdībai grozīt parlamenta vēlēšanu likumu, Padomju iesēdinātā valdība pieņēma jaunu vēlēšanu likumu, kas deva tai pilnīgu kontroli pār vēlēšanām;
   2. piedalīties vēlēšanās tika atļauts vienīgi komunistu atbalstītajam kandidātu sarakstam, ko bija apstiprinājušas Padomju iestādes; citi kandidāti vēlēšanās netika pielaisti (dokuments Nr. 8);
   3. vēlēšanas notika laikā, kad valsti bija okupējuši Padomju militārie spēki;
g) pat ja pieņem (pretēji faktiem), ka jaunais parlaments bija likumīgi ievēlēts, tam nebija kompetences lemt par Latvijas Republikas pievienošanu PSRS, tāpēc ka:
   1. jaunievēlētais parlaments lūdza uzņemt Latviju PSRS, nesarīkojis referendumu par lēmumu atteikties no suverenitātes; tas bija Latvijas Republikas Satversmes pārkāpums (dokuments Nr. 9);
   2. jaunais parlamenta lēmums par pievienošanos [PSRS] nevar tikt uzskatīts par tautas nobalsošanas aizvietotāju šajā jautājumā, tādēļ ka, starp citu, pirms vēlēšanām vai to laikā netika izsludināts, ka vēlējamais parlaments pieņems lēmumu jautājumā par Latvijas pievienošanos PSRS.

17. Padomju režīms Baltijas valstīs nebija nedz likumīgi nodibināts, nedz arī tas atspoguļoja tautas brīvi izteiktu gribu. To rāda:
a) par nelojalitāti pret Padomju režīmu apsūdzēto personu masu deportācijas 1941. gadā (dokuments Nr. 20). 1966. gadā Padomju avoti raksturoja šos pasākumus kā "attaisnojumus" (dokuments Nr. 20);
b) igauņu, latviešu, lietuviešu spēcīgā noraidošā nostāja pret krievu un citu ne-baltiešu ieplūšanu Baltijas telpā. Šī situācija spilgti aprakstīta 1971. gada "17 latviešu komunistu vēstulē" (dokuments Nr. 12);
c) atkārtotās protesta izpausmes un Baltijas tautu centieni sasniegt lielāku neatkarības pakāpi.

Šos faktus apstiprina daudzi ceļotāji, kas bijuši Baltijas reģionā. Reizēm tie tiek atzīti arī Padomju presē.

18. 1939. gada Vācu-padomju līgums un tam sekojošā Padomju rīcība ir atņēmuši Baltijas tautām "to tiesības uz pašnoteikšanos un brīvību un neatkarību". Padomju Baltijas republiku valdības nepārstāv "šīs teritorijas iedzīvotāju kopumu". Pašreizējais stāvoklis neatbilst Apvienoto Nāciju 1970. gada Rezolūcijai Nr. 2625 (XXV) par draudzīgām attiecībām starp valstīm (dokuments Nr. 13).

19. Starptautisko tiesību pārkāpumi, kas noveduši pie šī stāvokļa, bieži ir tikuši atmaskoti publiskos paziņojumos un zinātniskajā literatūrā (dokuments Nr. 21). Starp tiem, kuri ir nosodījuši Baltijas valstu aneksiju kā imperiālistisku aktu, ir arī komunistu vadoņi, tādi kā Tito (dokuments Nr. 14).

20. Padomju Savienība nav darījusi neko, lai izlīdzinātu pārestību un atjaunotu trīs Baltijas valstu neatkarību, par spīti faktam, ka tagadējā Padomju valdība ir "stingri noraidījusi un nosodījusi" jebkuru dalīšanu ietekmes sfērās un uzskata to par "reakcionāru starptautisko tiesību institūtu" (dokuments Nr. 16).

21. Arī Vācija nav mēģinājusi darboties Baltijas valstu neatkarības restitūcijas virzienā, kaut gan tas bija Vācijas 1939. gada līgums ar Padomju Savienību, kurš noveda pie Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pievienošanas PSRS. Bet kad Vācijas Federatīvā Republika 1955. gadā nodibināja diplomātiskās attiecības ar Padomju Savienību, tā paziņoja, ka neatzīs abu pušu "teritoriālo valdījumu pašreizējo stāvokli" (dokuments Nr. 17). Pēc Vācijas Ārlietu ministrijas paziņojumiem, 1971. gada Maskavas līgums nav mainījis tās nostāju.

V. Prasības Konferencei

22. 1939. gada Vācu-padomju līguma slēdzējām pusēm jāpasludina šis līgums par spēkā neesošu kopš noslēgšanas brīža (*null and void*) attiecībā pret trim Baltijas valstīm, tieši tāpat kā Padomju Savienība 1941. gadā to izdarīja attiecībā pret Poliju (dokuments Nr. 2). Nav likumīga iemesla, kāpēc šis līgums būtu jāanulē attiecībā pret Poliju, bet jāpatur spēkā attiecībā pret Baltijas valstīm. Šāda attieksme ir klaji diskriminējoša un nekonsekventa. 1939. gada Līguma pasludināšana par spēkā neesošu varētu ienest skaidrību šajā jautājumā, līdzīgi kā gaidāmais Vācijas Federatīvās Republikas valdības paziņojums, kas pasludina 1938. gada Minhenes vienošanos par spēkā neesošu attiecībā pret Čehoslovākiju.

23. Eiropas drošības un sadarbības konferences dalībniekiem jāapstiprina šie starptautisko tiesību pamatprincipi, kuri pēc pašas to dabas nepieļauj izņēmumus. No šiem principiem izriet, ka Konferences dalībniekiem pirmām kārtām ir jāatsakās atzīt Baltijas valstu vardarbīgo pievienošanu PSRS.

24. Baltijas valstu jautājumā jāatrod politisks risinājums atbilstoši starptautiskajām tiesībām un pašnoteikšanās principam, kā tas pasludināts ANO 1970. gada Rezolūcijā Nr. 2625 (XXV) par draudzīgām attiecībām starp valstīm (dokuments Nr. 13). Pēckara periods šeit piedāvā vairākus noderīgus modeļus Austrumu Eiropā, piemēram, Somiju.

VI. Konferences atbildība iepretim Baltijas valstīm

25. Nacionālā neatkarība izriet no visu nāciju tiesībām uz pašnoteikšanos, un tai jāattiecas arī uz trīs Baltijas valstīm - Igauniju, Latviju un Lietuvu. Tā kā šīm valstīm tika atņemta politiskā neatkarība, nelikumīgi pievienojot tās Padomju Savienībai, šai Konferencei ir jāpieņem lēmums, ka to tiesībām uz neatkarību un brīvību jātiek atjaunotām.

Komentārs

Memorandu PBLA uzdevumā izstrādājis Dītrihs Andrejs Lēbers (*Loeber*) 1972.-1973. gadā. Tekstu izskatījusi PBLA valde un bez tam "Ņujorkas komiteja", kurā darbojušies juristi Juris Padegs, senators Augusts Rumpeteris un Armīns Rūsis (jun.), kā arī bijušais ministrs Alfrēds Bērziņš. PBLA toreizējais priekšsēdētājs Uldis Grava memorandu 1973. gadā iesniedza Eiropas drošības un sadarbības konferences dalībvalstīm Helsinkos. Dokuments izraisīja vērā ņemamu rezonansi delegāciju vidū un arī pasaules presē.

Maskavas varas orgāni PBLA iniciatīvai sekoja ar naidīgumu. Padomju Latvijas publicistika iesniegumu apzīmēja par "Baltijas emigrantu reakcionāro grupējumu" akciju un memorandu raksturoja kā "provokatorisku", kurā "varēja atrast .. gan falsifikācijas, gan apmelojumus". Padomju Latvijas publicisti vērsās it īpaši pret prasību neatzīt Baltijas valstis "par Padomju Savienības sastāvdaļu" un atjaunot stāvokli, kāds Baltijas republikās "pastāvējis pirms 1940. gada", paskaidrojot, ka ar to "bija domāta .. buržuāzijas diktatūru atjaunošana". Šāda kritika tika izteikta, starp citu, krājumā "Baltijas reakcionārā emigrācija šodien" (Rīga, 1982, 171.-173., 175. lpp.). Krājumu, kas krievu valodā iznāca jau 1979. gadā, bija izdevuši Baltijas triju Zinātņu akadēmiju institūti.

Memorands tika sagatavots un iesniegts angļu valodā. Tulkojumu latviešu valodā veicis Ivars Tirans (Rīga). Dokuments, cik zināms, agrāk latviešu valodā nav publicēts.

D. A. Lēbers

LATVIJAS TAUTAS FRONTES DOMES VALDES AICINĀJUMS VISIEM LTF BIEDRIEM*

Latvijas Tautas fronte kopš savas dibināšanas par galveno mērķi ir izvirzījusi Latvijas patiesās suverenitātes, tās ekonomiskās, politiskās un tiesiskās patstāvības nodrošināšanu. Pastāv uzskats, ka ir divi ceļi, kā iegūt un īstenot šo suverenitāti, – PSRS sastāvā vai arī ārpus PSRS valstiskuma.

Līdz šim Latvijas Tautas fronte savā darbībā, balstoties uz dibināšanas kongresa pieņemtajām Programmas nostādnēm, pamatojās uz pirmo alternatīvu – federācijas principu. Tomēr pēdējo mēnešu notikumi liecina, ka visas Baltijas un Latvijas centieni sasniegt šo mērķi sastop arvien pieaugošāku centra un iekšējās reakcijas spēku politisko, ekonomisko un ideoloģisko pretdarbību, līdz pat atklātas vardarbības pielietošanai, kā to liecina 9. aprīļa traģiskie notikumi Tbilisi. Arī PSRS Tautas deputātu kongresa gaita liecina, ka tajā izveidojies konservatīvais vairākums iestājas pret savienoto republiku centieniem pēc pilnīgas valstiskas suverenitātes.

Līdz ar to Latvijas Tautas frontes Domes valde izvirza apspriešanai visas Latvijas Tautas frontes grupās un nodaļās mūsu tautai vitāli svarīgu jautājumu: par Latvijas Tautas frontes iestāšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību.

Mēs redzam nākotnes Latviju kā demokrātisku valsti, kurā visiem pilsoņiem neatkarīgi no to nacionālās un sociālās piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības ir nodrošinātas vienādas tiesības. Latvijai ir jābūt humānisma valstij, kurā valda likums, ekonomiska augšupeja un plašas garīgas kultūras attīstības iespējas jebkurai etniskai grupai. Attiecības ar citām valstīm, savienotajām republikām jāveido uz savstarpēji izdevīgu, līdztiesīgu līgumu pamata.

Latvijas Tautas frontes Domes valde uzskata, ka izšķiroša loma neatkarības iegūšanā būs pašai Latvijas tautai. LTF Domes valde redz šī mērķa sasniegšanas ceļu gan parlamentārā cīņā, izmantojot un pārveidojot atbilstoši tautas gribai un laika prasībām esošo Latvijas PSR valsts varas struktūru, gan tautas gribas tiešās izpausmēs. LTF mērķis ir panākt valstisko Latvijas neatkarību, nodrošināt tādas juridiskas garantijas, kuras ļautu tautai pašai izvēlēties politiskās varas formu un mehānismu. Jāapzinās, ka šī mērķa sasniegšanai būs jānoiet grūts ceļš, kas prasīs no visiem Latvijas patriotiem neatkarīgi no viņu nacionālās un sociālās piederības politisko atbildību un nelokāmu pārliecību.

Mūsu neatliekamais uzdevums ir panākt, lai Latvijas PSR Augstākās Padomes 16. jūnija sesija pieņem deklarāciju par Latvijas valstisko suverenitāti un labojumus LPSR Konstitūcijā par Latvijas PSR īpašuma tiesībām un PSRS likumu ratifikāciju, lai Latvijas PSR Augstākā Padome nekavējoties pieņemtu likumu par Latvijas ekonomisko patstāvību.

---

* *Atmoda*, 1989, 5. jūn., 1. lpp.

Uzskatot labvēlīgus vēlēšanu rezultātus par galveno priekšnoteikumu ceļā uz brīvu politisko attīstību un Latvijas neatkarību, panākt visu progresīvo spēku koalīciju tajās.

LTF Domes valde ar izpratni uztver pilsoņu komiteju veidošanas ideju, saskatot tajā galējo, totalitārisma darbības seku uzspiesto līdzekli latviešu un citu Latvijas pamatiedzīvotāju tiesību aizsardzībai. Taču to darbība izvēršama tajā gadījumā, ja Latvijas valstiskās neatkarības un nācijas pašnoteikšanās tiesības nevarēs tikt nodrošinātas parlamentārā ceļā.

LATVIJAS TAUTAS FRONTES
DOMES VALDE

1989. gada 31. maijā

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES LĒMUMS PAR DEKLARĀCIJU PAR LATVIJAS VALSTS SUVERENITĀTI*

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome **nolemj:**

Pieņemt Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti.

LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
LPSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs *I. Daudišs*

Rīgā 1989. gada 28. jūlijā

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJA PAR LATVIJAS VALSTS SUVERENITĀTI

Septiņus gadsimtus latvieši tika pakļauti nežēlīgai nacionālai un sociālai apspiestībai, rupji tika pārkāptas latviešu tautas tiesības uz savdabīgu attīstību un nacionālo pašnoteikšanos. Latviešu tauta tomēr izdzīvoja, izturēja, saglabājot savu savdabību, savu valodu un nacionālo kultūru. Latvijas darbaļaužu cīņa par sociālo atbrīvošanos, nacionālo vienlīdzību un pašnoteikšanos radīja iespēju 1917.-1920. gadā izveidot padomju nacionālo valstiskumu, kā arī neatkarīgu demokrātisku republiku, kuru atzina Ļeņina vadītā Padomju Krievija un citas pasaules valstis.

1940. gadā, balstoties uz 1939. gada 23. augusta Neuzbrukšanas pakta slepeno papildu protokolu, ko bija parakstījusi Vācija un Padomju Savienība, staļiniskās noziedzīgās ārpolitikas rezultātā Latvijas Republikas valstiskā suverenitāte tika zaudēta, Latvijas Republika tika iekļauta PSRS sastāvā.

* *LPSR AP un Valdības Ziņotājs*, 1989, nr. 32 (3368), 452. p., 863.–864. lpp.

Staļinisms un tam sekojošais administratīvi komandējošais totalitārisms noveda pie Latvijas ekonomikas un kultūras pagrimuma, kā arī ekoloģiskās krīzes, deformēja nacionālās attiecības un devalvēja vispārcilvēciskās vērtības.

Latvijas PSR Augstākā Padome, pamatojoties uz to,

- ka politiskās, ekonomiskās un kulturālās patstāvības neatzīšana latviešu nācijai radīja nelabvēlīgus apstākļus tās turpmākajai eksistencei,
- ka visiem cilvēkiem un tautām ir neatņemamas tiesības, pie kurām pieder tiesības uz dzīvību, uz brīvību, un centieni pēc laimes, sociālā progresa un dzīves apstākļu uzlabošanas,
- ka saskaņā ar mūsdienu starptautisko tiesību normām, ko sev par juridiski obligātām atzinusi arī Padomju Savienība, visām tautām ir pašnoteikšanās tiesības un atbilstoši šīm tiesībām tās var brīvi noteikt savu politisko statusu un brīvi nodrošināt savu ekonomisko, sociālo un kulturālo attīstību,
- ka visas tautas šo mērķu sasniegšanai var brīvi rīkoties ar savām dabas bagātībām un resursiem un nevienai tautai nedrīkst liegt tai piederošos eksistences līdzekļus,
- ka izeja no pašreizējās nelabvēlīgās demogrāfiskās, ekoloģiskās un ekonomiskās situācijas Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā iespējama tikai tādējādi, ka tiek atjaunota republikas reālā valstiskā suverenitāte, pildot Latvijas tautas gribu, **pasludina**:

1. Kopš šā brīža, pēc šās deklarācijas pieņemšanas, Latvijas PSR attīstība notiek reālas valstiskas suverenitātes apstākļos šās suverenitātes valstiski tiesiskajā un starptautiski tiesiskajā izpratnē.

2. Latvijas PSR suverenitāte ir vienota un nedalāma. Latvijas tauta savā teritorijā patstāvīgi īsteno likumdošanas, izpildu un tiesu varu, kas garantē tiklab latviešu nācijas, kā arī visu Latvijas teritorijā dzīvojošo nacionālo un etnisko grupu uzplaukšmi.

3. Zeme, tās dzīles, meži, ūdeņi un citi dabas resursi ir republikas nacionālā bagātība, kas pieder Latvijas tautai.

4. Latvijas PSR valsts statusu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā nosaka līgumattiecības; Latvijas PSR jaunais tiesiskais statuss ir likumdošanas ceļā jānostiprina PSRS Konstitūcijā un Latvijas PSR Konstitūcijā, PSRS jaunajos likumos un Latvijas PSR likumos (par pilsonību, par republikas īpašumu u. c.), padomju likumdošanas grozījumos un papildinājumos.

5. Latvijas PSR teritorijā tiek atzīta Latvijas PSR likumu augstākā vara. PSRS likumi Latvijas teritorijā stājas spēkā tikai pēc tam, kad tos ratificējis Latvijas PSR augstākais valsts varas orgāns.

6. Latvijas PSR attiecības ar citām valstīm tiek dibinātas uz līguma pamata.

Latvijas PSR Augstākā Padome aicina visu Latvijas tautu apvienoties uz šīs deklarācijas pamata, lai pārvērstu mūsu republiku patiesi suverēnā un tiesiskā valstī.

Latvijas PSR Augstākā Padome

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES LĒMUMS PAR DEKLARĀCIJU JAUTĀJUMĀ PAR LATVIJAS VALSTISKO NEATKARĪBU*

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome **nolemj:**

Pieņemt Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību.

LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
LPSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs *I. Daudišs*

Rīgā 1990. gada 15. februārī

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJA JAUTĀJUMĀ PAR LATVIJAS VALSTISKO NEATKARĪBU

Ņemot vērā vairāku vietējo Tautas deputātu padomju lēmumus un Latvijas PSR pilsoņu iesniegumus, kā arī dažu sabiedrisko kustību (organizāciju) paziņojumus par nepieciešamību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību un ievērojot

- PSRS Tautas deputātu otrā kongresa 1989. gada 24. decembra lēmumu, ar kuru nosodīti un atzīti par juridiski nepamatotiem un spēkā neesošiem (kopš parakstīšanas brīža) slepenie protokoli, ko PSRS un Vācija parakstīja 1939. gada 23. augustā, un tajos izdarītā «interešu sfēru» nošķiršana, jo tā ir pretrunā ar vairāku trešo valstu, to skaitā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas, suverenitāti, kā arī starp Baltijas valstīm un PSRS noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kas garantē to neatkarību;

- Latvijas PSR Augstākās Padomes komisijas atzinumu, ar kuru «Deklarācija par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā» atzīta par nelikumīgu kopš tās pieņemšanas Saeimā 1940. gada 21. jūlijā,

Latvijas PSR Augstākā Padome:

1. Nosoda 1940. gada 21. jūlijā Latvijas Saeimas pieņemto «Deklarāciju par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā», jo tā pieņemta bez visas Latvijas tautas gribas noskaidrošanas un rezultātā novedusi pie Latvijas Republikas neatkarības zaudēšanas.

2. Pamatojoties uz Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija Deklarāciju «Par Latvijas valsts suverenitāti», iestājas par to, ka jāveic pasākumi, lai Latvijas PSR pārveidotu par brīvu un neatkarīgu Latvijas valsti tādu valstu savienībā, kas iet humānu demokrātiska sociālisma ceļu un savas attiecības ar citām valstīm veido uz līguma pamatiem.

3. Uzdod Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam izveidot komisiju, kurā būtu plaši pārstāvētas dažādas sociālās grupas

* *LPSR AP un Valdības Ziņotājs*, 1990, nr. 9 (3397), 469.–470. lpp.

un sabiedriskās organizācijas, lai kvalificēti un operatīvi sagatavotu pasākumus (ieskaitot referenduma sarīkošanu) Latvijas ekonomiskās un politiskās neatkarības atjaunošanai un līgumu projektu izstrādāšanai.

Visu komisijas darbu veikt demokrātiski, atklāti, plaši informējot republikas sabiedrību un iedzīvotājus un apspriežoties ar viņiem. Komisijas priekšlikumus iesniegt jaunā sasaukuma Augstākajai Padomei.

Latvijas PSR Augstākā Padome

LATVIJAS TAUTAS FRONTES VĒLĒŠANU PLATFORMA AUGSTĀKĀS PADOMES VĒLĒŠANĀM*

Tas jaunais laiks,
Kas šalkās trīs–
Tas nenāks, ja ļaudis
To nevedīs!

Rainis

Cienījamie Latvijas iedzīvotāji!

Pagājušais gads ieies Latvijas vēsturē kā tautu nelokāmas gribas diktēts sabiedrības liberalizācijas un demokratizācijas gads. Atmodas procesi, kas risinās Austrumeiropā, Baltijā un daudzos PSRS reģionos, nav apturami. Grūst Berlīnes mūris, atdzimst Prāgas pavasaris, šķeļas un zaudē varu komunistiskās partijas.

Tur, kur demokrātijas process tiek kavēts, vecās varas agonijā cieš nevainīgi cilvēki.

Baltijas tautas plecu pie pleca iet savu miermīlīgo un demokrātisko ceļu uz neatkarību.

Pēc 50 apspiestības gadiem Latvijas tautai ir radusies pirmā iespēja ievēlēt deputātus, kuriem jāīsteno tautas vēlme un griba pēc neatkarības un labklājības. Mums jābūt maksimāli aktīviem un mērķtiecīgiem, lai nepieļautu tādas pašas "vēlēšanas" kā 1940. gadā, staļinisma un stagnācijas laikos.

Vēlētāji! Mums šis ir izšķiršanās brīdis. Vēlēšanās 18. martā skaidri izteiksim savu gribu - dzīvot brīvā, neatkarīgā un demokrātiskā Latvijā! Mūsu likteni nedrīkst izšķirt vienaldzība, kūtrums vai nejaušība.

Mūsu mērķis - neatkarīga Latvijas valsts, kas turpina un attīsta Latvijas Republikas demokrātiskās un parlamentārās tradīcijas. Neatkarīgai Latvijai jākļūst par politiskās līdztiesības un brīvības valsti. Latvijas valstij jāgarantē tās iedzīvotājiem sociāli ekonomiskās, politiskās un personiskās tiesības un brīvība neatkarīgi no viņu nacionālās, reģionālās un partijas piederības.

Nākotnē Latvijai jāveido miermīlīgas, draudzīgas un savstarpēji izdevīgas attiecības ar visām valstīm, it īpaši

* *Atmoda*, 1990, 13. febr., 2. lpp. Pieņemta LTF Domes sēdē 1990. g. 3. februārī.

jānostiprina vienotība un kopā ar Igauniju un Lietuvu jāizveido vienota nostāja.

Izvēršot savstarpēji izdevīgu ekonomisko sadarbību, jāattīsta labas attiecības ar Padomju Savienību.

Mūsu tuvākie uzdevumi

POLITISKAJĀ JOMĀ

Jaunievēlētajai Latvijas Augstākajai Padomei jārada visi priekšnoteikumi, kas sekmētu Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Vispirms konsekventi jāpieņem objektīvs lēmums Molotova-Ribentropa pakta seku likvidēšanai, kvalificējot 1940. gada LPSR pasludināšanu un iestāšanos PSRS par nelikumīgu.

Latvijas Augstākajai Padomei likumdošanas ceļā jānodrošina vairākpartiju demokrātijas izveide, PSKP un valsts varas, pārvaldes un jebkuras citas sabiedriskas organizācijas vai partijas ideoloģijas monopola novēršana Latvijā.

Šajā sakarā Latvijas Augstākajai Padomei

– jāpieņem likums par politisko partiju un sabiedrisko organizāciju darbību, kas garantētu to līdztiesību;

– likumdošanas ceļā jānodod tautas vēlēto orgānu pārziņā tas īpašums, kas radies, PSKP pārņemot valsts un pārvaldes aparāta funkcijas;

– ar likumu jāpadara neatkarīgi radio, televīzija un citi masu informācijas līdzekļi, jānosaka neizpaužamās informācijas robežas un tās kontroles noteikumi;

– ar likumu jāaizliedz politisko partiju iejaukšanās ražošanas procesu organizēšanā un vadībā, tiesību aizsardzības sistēmā, izglītības un kultūras jomā;

– jāpārņem pilnīgā Latvijas AP kontrolē Valsts drošības komiteja, Iekšlietu ministrija un Prokuratūra. Jānosaka PSRS karaspēka statuss Latvijā, jākontrolē tā izvietojums, darbība un tas, kā armija ievēro Latvijas Republikas likumus;

– jāsekmē nacionāli teritoriālās armijas izveide.

NACIONĀLĀS POLITIKAS JOMĀ

Pēc gadu desmitiem ilgas PSKP diktētas nacionālo interešu noniecināšanas politikas–jāatgriežas pie Latvijai vēsturiski raksturīgām demokrātiskām dažādu tautību savstarpējo attiecību tradīcijām. Jāsekmē latviešu nācijas un visu republikas teritorijā dzīvojošo nacionālo grupu sadarbība demokrātiskas sabiedrības izveidē Latvijā, tās valstiskās neatkarības atjaunošanā, kopējās labklājības sasniegšanā.

LTF kategoriski iestājas pret jebkuriem mēģinājumiem sašķelt Latviju, veidojot autonomus nacionāli teritoriālus apgabalus Latgalē vai citos republikas novados.

Augstākajai Padomei jāpieņem likumi, kas garantētu visām nacionālajām grupām

– tiesības un iespējas attīstīt savu kultūru, iegūt izglītību dzimtajā valodā;

– visplašāko līdzdalību nacionālo attiecību veidošanā, piešķirot nacionālajām grupām tiesības to pārstāvjiem piedalīties parlamentāro komisiju un komiteju darbā.

ĀRPOLITIKAS JOMĀ

Ievērojot Latvijas Republikas intereses un Latvijas - Krievijas 1920. gada 11. augusta miera līgumu, Latvijas AP nekavējoties jāuzsāk sarunas par Latvijas Republikas atjaunošanu *de facto*.

Augstākajai Padomei

- darīt visu, lai nodrošinātu Latvijas līdzdalību Eiropas drošības un sadarbības konferencē jau šajā gadā;
- nodrošināt Latvijas pārstāvniecību atvēršanu ārvalstīs;
- veikt nepieciešamos pasākumus Latvijas Republikas un pilsoņu īpašuma atgūšanai ārzemēs.

TAUTSAIMNIECĪBAS JOMĀ

Pašreizējā pārejas periodā jāatjauno kontrole pār ekonomisko procesu attīstību Latvijā.

Mūsu galvenais mērķis - pārkārtot Latvijas tautsaimniecību uz tirgus ekonomikas pamatiem, ievērojot dabas aizsardzības un vides atveseļošanas priekšnoteikumus.

Augstākajai Padomei jāizstrādā likumdošanas pamati pakāpeniskai izkļūšanai no ekonomiskās krīzes Latvijā:

- Latvijas Konstitūcijā jāatzīst privātīpašums un jānosaka visu īpašuma formu līdztiesība un to valstiskā aizsardzība;
- jāizstrādā likumi, kas noteiktu republikas preču tirgus aizsardzību, jāievieš robežmuitas sistēma;
- aizsargājot republikas finanses, jārada nacionālā naudas sistēma, jāizveido Latvijas Centrālā emisijas banka;
- tirgus ekonomikas regulēšanai jāizstrādā un jāievieš jauna nodokļu sistēma;
- vissavienības uzņēmumi, kas atrodas Latvijas teritorijā, jāpakļauj republikas likumdošanai un jāpārņem Latvijas īpašumā, jāsekmē nerentablu valsts uzņēmumu nodošana akciju /paju/ sabiedrību īpašumā. Uzņēmumā strādājošie ar savām akcijām vai pajām piedalās peļņas sadalē un uzņēmuma pašpārvaldē;
- balstoties uz republikas likumdošanu, uzņēmumiem jānodrošina ekonomiskā patstāvība un tiesības pašiem veidot ekonomiskos sakarus, jāpieņem pretmonopolu likums, kas sargā mazo uzņēmēju intereses;
- jāizstrādā un jārealizē agrārā reforma, piešķirot zemi īpašumā tiem, kas to vēlas un var apstrādāt, ievērojot nacionalizācijai vai cita veida nelikumīgai atsvešināšanai pakļauto zemes īpašnieku tiesības, lauku kolektīvās saimniecības pakāpeniski jāpārvērš par akciju /paju/ sabiedrībām. To biedriem jānosaka noteikta kolektīvā īpašuma daļa, kura ir proporcionāla gan kolektīvajā saimniecībā ieguldītajam darbam, gan sākotnējā īpašuma lielumam. Ar šo īpašuma daļu var brīvi rīkoties, to var atsavināt, ja biedrs atstāj kolektīvo saimniecību;
- veikt pakāpenisku darba satura, formas un algas reformu izglītībā, kultūrā un mākslā, veselības aizsardzībā, sociālās nodrošināšanas jomā strādājošiem.

SOCIĀLAJĀ JOMĀ

Jaunajai sociālajai likumdošanai jālīdzsvaro straujie sabiedrības materiālās un sociālās noslāņošanās procesi, ko radīs ekonomikas pārkārtošana uz tirgus pamatiem.

Nepieļaujot plašu iedzīvotāju slāņu tālāku slīgšanu nabadzībā, sociālā likumdošana tomēr nedrīkst bremzēt privāto iniciatīvu un uzņēmību.

Augstākajai Padomei

– ar likumu jāgarantē personas, tās tiesību, brīvības un īpašuma aizsardzība pret noziedzīgiem apdraudējumiem un valsts orgānu patvaļu;

– realizējot progresīvo nodokļu sistēmu, katram strādājošam ar likumu jānodrošina darba alga, kas nav mazāka par iztikas minimumu;

– jāizstrādā pensiju likums, kurš paredzētu minimālo pensiju paaugstināšanu līdz iztikas minimuma robežai;

– jālikvidē personālo pensiju statuss un maksimālo pensiju ierobežojumi, jāatceļ pensiju saņemšanas ierobežojumi strādājošiem pensionāriem;

– jāuzdod valdībai izstrādāt un īstenot īpašu programmu bērnu un ģimenes aizsardzībai;

– veidojot jauno nodokļu sistēmu, paredzēt labdarības ekonomisko stimulēšanu;

– ar likumu jāievieš cenu indeksācija, lai proporcionāli dzīves dārdzības pieaugumam varētu palielināt darba algu, pensijas, stipendijas;

– jānosaka minimālais apmaksātais atvaļinājums–četras nedēļas, jāatceļ darba sestdienas;

– ar likumu jāievieš strādājošiem brīvprātīga un uzņēmumiem obligāta apdrošināšana pret bezdarbu. Ražošanas uzņēmumu pārprofilēšanas vai likvidēšanas gadījumā par valsts līdzekļiem jāīsteno strādājošo pārkvalifikācijas programma;

– jāuzdod valdībai nekavējoties publicēt ekoloģiski kaitīgu uzņēmumu karti un uzsākt šo uzņēmumu rekonstrukciju, pārprofilēšanu vai slēgšanu;

– invalīdiem jānodrošina cilvēka cienīgi dzīves apstākļi;

– jāpieņem likums, kas noteiktu mājokļa īpašuma formu daudzveidību /valsts, kolektīvais, privātais/, valsts sektorā jāievieš diferencēta dzīvokļu īres maksa atbilstoši to lietošanas vērtībai;

– jāpieņem lēmums par kompensācijām nepamatoti represētajiem, pieprasot to izmaksu no PSRS budžeta.

Vēlētāji! Apliecināsim savstarpēju saprašanos, vienotību un nelokāmu gribu!

Būt tautvaldībai, ekonomiskajam un sociālajam taisnīgumam! Svarīga ir katra balss! Balsosim par LTF kandidātiem!

PLATFORMA SARUNĀM PAR LATVIJAS REPUBLIKAS VALSTISKĀS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU*

1. Nepieciešams atzīt, ka Latvijas Republika 1940. g. ir iekļauta PSRS sastāvā ar militāra spēka palīdzību, neievērojot LR Konstitūciju un nenoskaidrojot tautas gribu, respektīvi, ir noticis aneksijas akts. Tādējādi ir jāatzīst, ka PSRS Augstākās Padomes 1940. g. 5. augusta Likums par Latvijas PSR uzņemšanu PSRS sastāvā ir pieņemts bez pietiekama politiskā un juridiskā pamatojuma un atzīstams par spēkā neesošu no pieņemšanas brīža. Ir atjaunojama LR suverenitāte, un tā ir atzīstama par starptautisko tiesību subjektu.

LR un PSRS attiecību pamatā ir jāliek LR un KPFSR 1920. gada 11. augusta Miera līgums.

LR atjaunojama 1940. g. robežās (ieskaitot Abrenes apriņķi).

Jāizstrādā kopīgs PSRS un LR līgums par turpmākajiem abu valstu savstarpējo attiecību principiem.

2. Saskaņā ar to, ka Latvijas iekļaušana PSRS sastāvā nav notikusi brīvprātīgi un atzīstama par nelikumīgu, attiecībā uz to nav piemērojams patlaban izstrādājamais PSRS likums "Par kārtību, kādā izlemjami jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS". Vienlaikus Latvija apņemas izskatīt tās finansiālās, ekonomiskās, sociālās, militārās, humanitārās un citas problēmas, kas izriet no Latvijas ilgstošas atrašanās PSRS sastāvā. Latvijas ģeopolitiskais stāvoklis stimulē abpusēji izdevīgu attiecību nodibināšanu ar PSRS.

3. Tikai pēc tam, kad LR tiks atzīta par starptautisko tiesību subjektu, tā var stāties līdztiesīgās un abpusēji izdevīgās līgumattiecībās ar PSRS.

Līgumiem jāregulē politiskās, tiesiskās, ekonomiskās, ekoloģiskās, militārās, ārpolitiskās un humanitārās problēmas, kurās ieinteresētas abas puses. Tai jābūt līgumu sistēmai starp diviem starptautisko tiesību subjektiem, un tāpēc būtu atzīts no starptautisko tiesību viedokļa un varētu tikt starptautiski garantēts. Šim līgumam būtu jābūt ierobežotam laika ziņā. Pēc tā termiņa notecēšanas to varētu automātiski pagarināt, ja neviena puse neizteiktu vēlēšanos izbeigt tā darbību. Ja šāda vēlēšanās tiktu izteikta, būtu jāsāk sarunas, kurās būtu jāizlemj jautājums par līguma grozīšanu, jauna līguma noslēgšanu vai līgumattiecību izbeigšanu.

4. LR veido savu patstāvīgu tiesību sistēmu. LR augstākais likumdevējs var patstāvīgi grozīt un atcelt visus Latvijas teritorijā darbojošos likumus un atvietot tos ar jauniem likumiem.

5. Ekonomikas jomā ir jāizdara PSRS un LR īpašuma sadale. LR jāatgriež visi tie objekti (uzņēmumi, ostas, dzelzceļi u.c.), kas ir uzcelti līdz LR iekļaušanai PSRS sastāvā. Tāpat Latvijai jāatgriež visi tie objekti, kuru celtniecību ir realizējusi

* Platforma sarunām izskatīta AP LTF frakcijas sēdē 1990. g. 4. aprīlī pēc PSRS tautas deputāta E. Inkēna ziņojuma. Frakcija šajā jautājumā lēmumu nav pieņēmusi. – Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LVA), 290. f., 12. apr., 2. l., 127.–132. lp.

Latvijas PSR, bet kuri pēc tam ir bez atlīdzības nodoti PSRS centrālo orgānu pārziņā. Pārējie PSRS piederošie objekti, kas atrodas Latvijas teritorijā, ir nododami LR pret atlīdzību vai arī pēc pušu vienošanās var palikt PSRS īpašumā un turpināt darboties, pakļaujoties LR likumiem. Nosakot atlīdzību par LR nododamajiem objektiem, ir jāņem vērā Latvijas PSR izdarītās iemaksas Vissavienības budžetā un tās līdzdalība dažādu objektu celtniecībā PSRS teritorijā (BAM, Rietumsibīrijas naftas un gāzes komplekss u.c.).

Izdarot PSRS un LR finansiālo attiecību noregulēšanu, ir jāņem vērā visi tie zaudējumi, kuri Latvijas ekonomikai un tās pilsoņiem ir izdarīti ar LR iekļaušanu PSRS.

6. Abu pušu interesēs ir nepieciešams saglabāt izveidojušos ekonomisko sakaru sistēmu starp PSRS un Latviju. Ir jānoslēdz starpvaldību līgumi par svarīgākās produkcijas savstarpējām piegādēm, nodrošinot abu pušu būtiskās intereses. Šīm savstarpējām piegādēm principā jābalstās uz pasaules tirgus cenām, kaut arī valdība var vienoties par citādu kārtību.

7. Ņemot vērā PSRS ieinteresētību Latvijas ostās un komunikācijās, LR garantē PSRS iespējas izmantot pastāvošās komunikācijas ne zemākā līmenī par pašreizējo. Par komunikāciju izmantošanu PSRS atlīdzina sakarā ar līgumiem, kas balstīti uz pasaules praksi. Abas puses var vienoties par kopīgiem pasākumiem šo komunikāciju sistēmas pilnveidošanai.

8. Ekoloģijas jomā ir jāpanāk vienošanās starp PSRS un LR par kopējiem pasākumiem ekoloģiskās situācijas kardinālai uzlabošanai.

9. LR atbalsta PSRS ārpolitikas kursu, kas vērsts uz atbruņošanos, starptautiskā saspīlējuma samazināšanu un vienotas Eiropas izveidošanu.

- Izvirzīt prasību par Latvijas ārlietu interešu aizstāvēšanas atgriešanu Latvijas valdības kompetencē tais apjomos, kas nepieciešami Latvijas suverēno interešu pārstāvēšanai ārvalstīs un starptautiskās organizācijās, radot tādējādi Latvijai iespēju kļūt par pilnvērtīgu starptautisko tiesību subjektu.
- Jāpanāk, lai Latvijai vistuvākā laikā tiktu ļauts piedalīties Eiropas drošības un sadarbības konferences darbā (kaut vai kā novērotājai).
- Stingri jāiestājas par to, lai ANO rudens sesijā būtu pārstāvēta Latvija (ar tiesībām uzstāties un izpildīt oficiālu dokumentu par Latvijas neatkarību).
- Jāpanāk vienošanās par Latvijas pārstāvniecību atvēršanu ārzemēs (vismaz kaimiņu zemēs) un līdzīgu iestāžu atvēršanu Rīgā.

LR demilitarizācija prasa (ietver) :

1. LR pilsoņu attiecību noteikšanu pret karaklausību PSRS Bruņotajos spēkos.
2. PSRS karaspēka statusa noteikšanu LR teritorijā līdz tā izvešanai.
3. Esošā karaspēka kvantitatīvā un kvalitatīvā sastāva konstatēšanu.
4. Baltijas kara apgabala struktūras aizvietošanu ar bāzu struktūru.

5. Līguma izstrādāšanu par karabāzu statusu, nomas noteikumiem un likvidēšanas kārtību.

10. Neatkarīga LR ir tiesīga patstāvīgi organizēt savu robežu un savas teritorijas apsardzību.

11. Par svarīgu vienošanās sastāvdaļu neapšaubāmi kļūs humanitāro un cilvēktiesību jautājumi. Šajā situācijā LR būtu nepieciešams uzņemties noteiktas saistības. Vislabākais līdzeklis būtu LR augstākā varas orgāna pieņemta deklarācija, kurā LR svinīgi paziņo, ka tā pilnībā pārņem visas saistības, kas izriet no PSRS parakstītiem starptautiskiem līgumiem cilvēka un pilsoņu tiesību jautājumos, un ir gatava sekmēt starptautisko un Latvijas valsts iekšējo tiesību attīstību šajos jautājumos.

Jāpieņem pilsonības likums, kas noteiktu vislielākās labvēlības režīmu to lūgumu par LR pilsonības iegūšanu izskatīšanai, kurus būs iesnieguši tie PSRS pilsoņi, kas pastāvīgi dzīvo Latvijā. Šajā pašā likumā būtu strikti jānosaka, ka nevienam Latvijas pilsonim nevar pastāvēt jebkuras priekšrocības vai arī jebkuri tiesību ierobežojumi atkarībā no tā tautības vai pilsonības iegūšanas veida.

Nepieciešams būtu arī likums par nacionālo grupu tiesībām, kas nodrošinātu dažādu mazākumtautību brīvu kultūras attīstību, dotu iespējas iegūt vispārējo izglītību savā mātes valodā, garantētu citas tiesības.

Jebkurā gadījumā ir jārēķinās ar to, ka būs tādi PSRS pilsoņi, kas negribēs pieņemt LR pilsonību, bet tajā pašā laikā turpinās dzīvot Latvijas teritorijā. Arī viņiem jāsaņem garantijas, ka attiecībā uz viņiem netiks veikti nekādi diskriminējoša rakstura pasākumi, nemaz nerunājot par piespiedu repatriācijām. Viņiem ir jābauda tādas pašas ekonomiskas, sociālas un kultūras tiesības kā LR pilsoņiem. Tas pats sakāms par vispārpilsoniskām politiskām brīvībām (vārda brīvība, preses brīvība u.c.). Ierobežojumi varētu pastāvēt vienīgi attiecībā uz vēlēšanu tiesībām un tiesībām ieņemt atbildīgus amatus valsts aparātā.

Visi šie momenti tādā vai citādā formā varētu tikt fiksēti līgumā ar PSRS. Bez tam, ņemot vērā šobrīd pastāvošos ciešos sakarus un radniecības saites starp Latvijas un citu PSRS republiku pilsoņiem, būs jāvienojas par atvieglotiem sakariem un pilsoņu braucieniem starp PSRS un LR.

LATVIJAS VISU LĪMEŅU PADOMJU DEPUTĀTU SAPULCE RĪGĀ 1990. GADA 21. APRĪLĪ "DAUGAVAS" STADIONĀ*

AICINĀJUMS
LATVIJAS PSR AUGSTĀKAJAI PADOMEI UN LATVIJAS TAUTAI

Mēs, Latvijas PSR likumīgi ievēlētie deputāti no visiem pagastiem, pilsētām un rajoniem, kopskaitā 8086 cilvēki, esam sanākuši visas Latvijas tautas deputātu kopējā sapulcē, lai jaunievēlētajai republikas Augstākajai Padomei paustu savu un

* *Cīņa*, 1990, 24. apr., 1. lpp.

savu vēlētāju nelokāmo gribu demokrātiskām, nevardarbīgām metodēm darīt visu, lai atgūtu Latvijas valstisko neatkarību.

Latvijas Republika kā patstāvīga, brīva un neatkarīga demokrātiska valsts tika proklamēta 1918. gada 18. novembrī. 1920. gadā to atzina Padomju Krievija, noslēdzot ar Latviju miera līgumu, kurā oficiāli tika deklarēts, ka tā uz mūžīgiem laikiem atsakās no pretenzijām pret Latviju un tās teritoriju. 1921. gadā Latviju atzina vairums pasaules valstu, un tā kļuva par pilntiesīgu Tautu Savienības locekli.

1940. gadā Padomju Savienība, rupji pārkāpjot starptautisko tiesību normas un abu valstu līgumsaistības, panāca Latvijas valdības atkāpšanos, okupēja Latvijas teritoriju un izveidoja sev paklausīgu valsts varas un pārvaldes aparātu, kuru izmantoja kā instrumentu Latvijas iekļaušanai PSRS sastāvā. Tās valstiskā patstāvība tika varmācīgi atņemta. Sākās masveida terors un atklāts genocīds pret Latvijas tautu. Piecdesmit apspiestības gados tā cietusi milzīgus zaudējumus arī ekonomikas, ekoloģijas un kultūras jomā. Latviešu tautas turpmākajai pastāvēšanai radušās nopietnas briesmas.

Taču apspiestība nespēja izdzēst no Latvijas tautas alkas pēc brīvības un neatkarības. Pēdējā pusgadsmita vēsturiskā pieredze mūs pārliecina, ka tikai brīva un neatkarīga valsts var garantēt latviešu tautas pastāvēšanu un attīstību, visu Latvijas iedzīvotāju drošību un labklājību.

Tāpēc Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulce griežas pie jaunievēlētās Augstākās Padomes, lai tā jau pirmajā sesijā neatliekami izskatītu un izlemtu jautājumu par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Mēs, Vislatvijas tautas deputātu sapulces dalībnieki, griežamies arī pie jums, Latvijas iedzīvotāji. Aicinām jūs neatkarīgi no jūsu sociālās, nacionālās un reliģiskās piederības, no dzimuma, vecuma vai nodarbošanās aktīvi iesaistīties Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas darbā. Brīvas Latvijas ietvaros visi kopīgi uz demokrātiskiem, līdztiesīgiem pamatiem veidosim sev, saviem bērniem un mazbērniem sociāli taisnīgu sabiedrību, cilvēku cienīgu dzīvi!

REZOLŪCIJA
PAR ATBALSTU LIETUVAI UN IGAUNIJAI

Gandrīz 50 gadus Lietuvas, Latvijas un Igaunijas tautas smakušas nebrīvē zem pasaules pēdējās impērijas - PSRS - dzelzs papēža, nekad nezaudējot cerību atgūt brīvību, ko tām noziedzīgi laupīja 1940. gada vasarā.

Baltijas tautām ir viens ceļš uz brīvību - Baltijas ceļš, un tās turpinās iet pa to, neraugoties uz PSRS centrālās varas un tās vietējo ielikteņu draudiem un provokācijām.

Tagad, kad Lietuvas un Igaunijas tautas jau spērušas pirmos noteiktos soļus ceļā uz brīvību, PSRS centrālā vara atklāti nodemonstrējusi savu negatīvo attieksmi pret tautu vēlmi realizēt savas pašnoteikšanās tiesības.

Mēs, Latvijas tautas deputāti, solidarizējamies un atbalstām Lietuvas un Igaunijas tautas, kas nelokāmi nostājušās uz valstiskās neatkarības atjaunošanas ceļa.

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKAJAI PADOMEI LATVIJAS KOMITEJAS PAZIŅOJUMS*

Iepazinusies ar 4. maijā pieņemto Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, Latvijas Komiteja konstatē, ka tas ir tiesiski korekts un politiski izsvērts dokuments, kura pamatnostādnes lielā mērā atbilst Latvijas Republikas Pilsoņu kongresā paustajai un Kongresa dokumentos atspoguļotajai Latvijas Republikas pilsoņu nelokāmajai gribai atjaunot savu neatkarīgo valsti, pārtraucot ieilgušo PSRS okupāciju un aneksiju un likvidējot to sekas.

Ņemot vērā arī to, ka politiskā takta apsvērumi acīmredzot diktējuši nepieciešamību formulēt piesardzīgi vai tieši neskart atsevišķus būtiskus jautājumus (par Latvijas kā okupētas valsts statusu šodien, par deokupācijas pasākumiem, tai skaitā PSRS okupācijas karaspēka izvākšanu un VDK darbības pārtraukšanu), Latvijas Komiteja izsaka gatavību sadarboties ar Latvijas Republikas Augstāko Padomi Latvijas Republikas likumīgās valsts varas atjaunošanā *de facto*.

Latvijas Komiteja izsaka cerību, ka Latvijas Republikas Augstākā Padome turpmāk respektēs Latvijas Republikas pilsoņu skaidri pausto gribu un darīs visu, kas tās spēkos, lai saskaņā ar starptautisko tiesību normām, Latvijas Republikas pavalstniecības likumu un Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa lēmumu par likumīgas valsts varas atjaunošanu Latvijas Republikas teritorijā veicinātu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanu uz pilsonības tiesiskās pēctecības pamata. Atgādinām, ka tā ir vienīgā iespēja nodrošināt tiesisko pēctecību starp *de iure* pastāvošo, 1918. gada 18. novembrī proklamēto Latvijas Republiku un saskaņā ar 4. maija Deklarāciju atjaunojamo Latvijas Republiku, kā arī pēdējās likumību un starptautisko atzīšanu ar visām no tā izrietošajām politiskajām, diplomātiskajām, ekonomiskajām un sociālajām sekām. Tā ir arī vienīgā iespēja, kā Latvijas Republikas Augstākā Padome un nākamā Saeima var nodrošināt sev latviešu nācijas atbalstu, uzticību un gatavību nesavtīgam darbam Dzimtenes atjaunošanā. Latvijas Komiteja sagaida, ka atsevišķu Augstākās Padomes deputātu paustās domas par citādiem pilsonības jautājuma risinājuma veidiem (optācija "nulles variants"), kā arī pēdējā laikā izteiktie aicinājumi par iestāšanos konfederācijā ar PSRS negūs atbalstu Augstākajā Padomē un neietekmēs tās turpmāko dokumentu saturu.

1990. gada 15. maijā
Latvijas Komitejas priekšsēdētājs — *A. JIRGENS*
Latvijas Komitejas sekretārs — *G. POSTNIEKS*

* *Atmoda*, 1990, 22. maijā, 12. lpp.

PADOMJU SOCIĀLISTISKO REPUBLIKU SAVIENĪBAS PREZIDENTA D E K R Ē T S PAR LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJU "PAR LATVIJAS REPUBLIKAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU"*

Latvijas PSR Augstākā Padome 1990. gada 4. maijā pieņēma deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Tajā Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlija deklarācija par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā pasludināta par spēkā neesošu no pieņemšanas brīža. Vienlaikus runāts par vairāku Latvijas Republikas 1922. gada Satversmes pantu darbības atjaunošanu.

Latvijas PSR Augstākā Padome pieņēmusi minēto deklarāciju, pārkāpjot PSRS Konstitūcijas 70., 71., 73. un 75. pantu un PSRS 1990. gada 3. aprīļa likumu "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS". Tā ir pretrunā ar citu padomju federācijas subjektu, Padomju Sociālistisko Republiku Savienības likumīgajām tiesībām un interesēm. To pieņemot, pārkāpta arī Latvijas PSR Konstitūcija, kas paredz rīkot referendumu par republikas izstāšanos no PSRS.

Balstoties uz PSRS Konstitūcijas 127.[3] panta 1. un 2. punktu, 74. un 173. pantu, n o l e m j u:

Pasludināt, ka Latvijas PSR Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija deklarācijai "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" nav juridiska spēka no tās pieņemšanas brīža.

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības prezidents
M. Gorbačovs

Maskavā, Kremlī,
1990. gada 14. maijā

VALDĪBAS TELEGRAMMA**

Maskavā, Kremlī

PADOMJU SOCIĀLISTISKO REPUBLIKU SAVIENĪBAS PREZIDENTAM M. GORBAČOVAM

Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijs pieņēmis zināšanai PSRS prezidenta attieksmi pret Latvijas Republikas neatkarības Deklarāciju, ko viņš izteicis 1990. gada 14. maija dekrētā.

Ņemot vērā to, ka PSRS Konstitūcija nepiešķir PSRS prezidentam tiesības atcelt aktus, ko pieņēmušas savienoto republiku augstākās padomes, Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijs atzīst, ka prezidenta dekrētam nav tiesiskas kārtības seku.

* *Cīņa*, 1990, 16. maijā, 1. lpp.
** *Cīņa*, 1990, 26. maijā.

Ņemot vērā saspīlējumu prezidenta un Latvijas Republikas Augstākās Padomes attiecībās, Prezidijs uzskata, ka domstarpības jāatrisina sarunu ceļā, un gaida prezidenta piekrišanu.

LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀS PADOMES PREZIDIJS

1990. gada 24. maijā

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES PAZIŅOJUMS SAKARĀ AR PSRS PREZIDENTA M. GORBAČOVA 1990. GADA 14. MAIJA DEKRĒTU "PAR LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJU "PAR LATVIJAS REPUBLIKAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU""*

Sakarā ar PSRS prezidenta M. Gorbačova 1990. gada 14. maija dekrētu "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"" Latvijas Republikas Augstākā Padome **p a z i ņ o**:

1. Būdama vienīgā tiesību pārmantotāja Latvijas Republikas Tautas Saeimai, kas 1940. gada 21. jūlijā pieņēma Deklarāciju par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā, Latvijas Augstākā Padome ir tiesīga atcelt Latvijas Republikas Saeimas aktus, kas bija pretrunā ar 1940. gadā spēkā esošo Satversmi, kā arī atjaunot Republikas Satversmes pantu darbību.

2. Atsauce uz PSRS Konstitūcijas 70. pantu par to, ka Padomju Sociālistisko Republiku Savienība nodibinājusies nāciju brīvas pašnoteikšanās un republiku brīvprātīgas apvienošanās rezultātā, attiecībā uz Latvijas Republiku nav pamatota, jo Latvijas pievienošana Padomju Savienībai 1940. gadā notika, starptautiski prettiesiski lietojot spēku. Līdz ar to atsaucei arī uz PSRS Konstitūcijas 71., 73. un 75. pantu nav starptautiski tiesiska pamata.

3. PSRS 1990. gada 3. aprīļa likumu "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS" Latvijas Augstākā Padome nav ratificējusi. Tāpēc saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 97. panta 5. punktu minētais PSRS likums republikas teritorijā nav spēkā.

Šis likums ir pretrunā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 69. pantu un PSRS Konstitūcijas 72. pantu, kuri nosaka savienoto republiku tiesības brīvi izstāties no PSRS. Saskaņā ar minēto PSRS likumu pašnoteikšanās tiesību realizācija Padomju Savienībā attiecībā uz Latviju pilnībā ir atkarīga no anektējušās lielvalsts likumdošanas un tās augstākā varas orgāna lēmuma, bet tas ir pretrunā ar pašu pašnoteikšanās ideju.

4. Prasība par referenduma organizēšanu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas jautājumā nav ne politiski, ne juridiski pamatota, jo:

* *Ziņa*, 1990, 31. maijā, 1. lpp.

- PSRS 1940. gadā pievienoja Latvijas Republiku bez referenduma, lai gan šo procedūru pieprasīja tajā laikā spēkā esošās Republikas Satversmes 77. pants;

- Latvijas Republika nevis izstājas no PSRS, jo nekad nav tajā brīvprātīgi iestājusies, bet gan atjauno savu pirmskara neatkarīgās valsts statusu;

- Latvijas PSR Konstitūcijas 5. un 108. pants nevis pieprasa obligātu referendumu svarīgāko valsts dzīves jautājumu izlemšanā, bet gan rekomendē alternatīvu - vai nu visas tautas apspriešanu, vai referendumu;

- jautājums par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu faktiski tika nodots visas tautas apspriešanai 1989. gada maijā un kopš tā laika tika vispusīgi diskutēts gan republikas, gan centrālajā presē. Republikā šajā laikā veiktas vairākas socioloģiskas aptaujas, kuras noskaidroja, ka Latvijas iedzīvotāju absolūtais vairākums iestājas par Republikas neatkarības atjaunošanu. Šo aptauju rezultāti tika publicēti PSRS centrālajā presē, un to patiesums netika apšaubīts;

- 1990. gada 21. aprīlī notika Vislatvijas deputātu sanāksme, kurā piedalījās 8086 Latvijas visu līmeņu padomju deputāti. No tiem 8003 deputāti nobalsoja par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu;

- par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" nobalsoja vairāk nekā divas trešdaļas jaunievēlēto tautas deputātu. Līdz ar to tika ievērots Konstitūcijas labojumiem nepieciešamā vairākuma princips. Šo deputātu priekšvēlēšanu programmu pamattēze bija iestāšanās par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Tādējādi vēlēšanu rezultātā precīzi tika noskaidrota republikas balsstiesīgo iedzīvotāju absolūtā vairākuma pozitīvā attieksme pret Latvijas pašnoteikšanos;

- Latvijas Republikas Augstākajā Padomē līdz 1990. gada 28. maijam ir iesūtītas vēstules un telegrammas, kurās 646 726 republikas iedzīvotāji izteikuši savu atbalstu 1990. gada 4. maijā pieņemtajai Deklarācijai. Tajā pašā laikā pret šo Deklarāciju izteikušies 8 943 cilvēki.

5. Ne PSRS Konstitūcijas 74. un 127. pants, ne tās labojumi par prezidenta kompetenci nedod Padomju Savienības prezidentam nekādas tiesības ne vērtēt, ne pasludināt par spēkā neesošiem Latvijas Republikas Augstākās Padomes aktus.

Tādā kārtā PSRS prezidenta 1990. gada 14. maija dekrēts no valststiesību viedokļa ir PSRS Konstitūcijas pārkāpums - prettiesiska augstākas kompetences piesavināšanās, nekā noteikts prezidenta konstitucionālajās pilnvarās. No starptautisko tiesību viedokļa 14. maija dekrēts ir prettiesiska iejaukšanās Latvijas Republikas iekšējās lietās - tās politiskās pašnoteikšanās procesā.

6. Līdz ar to Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" ir likumiskā spēkā.

7. Latvijas Republikas Augstākā Padome ierosina attiecībās starp Latviju un PSRS, kā arī starp Latviju un pārējām savienotajām republikām pieņemt par pamatu vispārcilvēciskās vērtības, kuru prioritāti M. Gorbačovs tik pareizi un neatlaidīgi aizstāv visos

starptautiskajos forumos. Pretējā gadījumā iznāk tā, ka Padomju Savienība izmanto vienu - progresīvu - principu sistēmu ārējai demonstrēšanai un otru - konservatīvu - iekšējai lietošanai.

Šīs vispārcilvēciskās vērtības, kā deklarēts ANO Statūtos, ļauj tautām dzīvot blakus kā labiem kaimiņiem. Tās nostiprinātas vispāratzītajos starptautisko tiesību principos. Šiem principiem ir universālu, imperatīvu normu raksturs, un tās lieto attiecībās starp visām pasaules valstīm un tautām.

8. Latvijas Republika kā suverēna valsts ierosina veidot savas turpmākās attiecības ar Padomju Savienību un savienotajām republikām uz 1970. gada "Deklarācijas par starptautisko tiesību principiem, kas skar draudzīgas attiecības un sadarbību starp valstīm saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem" un uz sekojošu citu starptautisko tiesību pamatprincipu bāzes:

- atturēšanās no spēka draudu un spēka lietošanas, kas vērsta pret jebkuras valsts teritoriālo neaizskaramību un politisko neatkarību;
- strīdu izšķiršana mierīgā ceļā;
- atturēšanās no spēka lietošanas nolūkā atņemt tautām to nacionālās eksistences formas;
- katras tautas neatņemamās tiesības uz pašnoteikšanos;
- katras valsts neatņemamās tiesības izvēlēties savu politisko, ekonomisko, sociālo un kultūras sistēmu bez citas valsts iejaukšanās.

Minētā starptautisko tiesību principu Deklarācija paredz, ka "tautas pašnoteikšanās tiesību īstenošana ir suverēnas un neatkarīgas valsts radīšana, brīva pievienošanās neatkarīgai valstij vai apvienošanās ar to vai jebkura cita politiska statusa noteikšana saskaņā ar tautas brīvu izvēli. Ikvienai valstij jāatturas no jebkuras vardarbības, kas atņem tautām tiesības uz šā principa konkretizāciju, tiesības uz pašnoteikšanos, brīvību un neatkarību."

Deklarācijā vienlīdz taisnīgi teikts, ka visas tautas ir suverēnas un juridiski vienlīdzīgas un katra no tām bauda tiesības, kas piemīt pilnīgai suverenitātei.

Nav neviena dokumenta, ar kuru Latvija būtu deleģējusi Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai jebkādas savas suverēnās tiesības. Turklāt Latvijas tauta neprasa un neņem neko tādu, kas tai nepienākas. Tā vienīgi pilnībā atjauno savas valsts neatkarību, kas tai bija prettiesiski liegta pusi gadsimta.

Latvijas Republikas Augstākā Padome
Rīgā 1990. gada 28. maijā

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CK VĒSTULE VISIEM LATVIJAS PSR KOMUNISTIEM UN PILSOŅIEM*

Biedri komunisti! Dārgie tautieši!

Latvijas Komunistiskās partijas CK uzskata par nepieciešamu ar pilnu atbildību un pārliecību sacīt, ka sakarā ar Latvijas

* *Cīņa*, 1990, 22. maijā, 1. lpp.

PSR Augstākās Padomes 1990. gada 4. maijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" sabiedrībā izveidojusies principāli jauna politiskā situācija.

Deklarācija skar visu republikas iedzīvotāju intereses. Ikviens no mums jūt un saprot, ka valsts kuģis uzņēmis jaunu, ārkārtīgi bīstamu kursu. Uzdosim sev vienkāršu jautājumu - kā vārdā tas viss tiek darīts? Kā interesēs? Kāda cena par to jāmaksā?

Ko mēs redzam uz republikas Augstākās Padomes politiskās skatuves? Tur būtībā drudžaini tiek radīts tiesiskais pamats, uz kura sāksies pāreja uz kapitālistisko attīstības ceļu. Tiek izvērsta vēl nepieredzēta sociālisma idejas diskreditācija. Nebijušu vērienu ieguvusi sociālā demagoģija, notiek uzbrukums tiem veselīgajiem spēkiem republikā, kas uzskata, ka šobrīd nav pamatoti saraut valstiskās saites ar PSRS.

Latvijas Komunistiskās partijas CK nostāja jautājumā par republikas valstisko statusu ir absolūti skaidra un precīza. Mēs iestājamies par latviešu nācijas pašnoteikšanās tiesību atzīšanu, par Latvijas tautas dabiskajām tiesībām veidot suverēnu, neatkarīgu valsti. Taču uzskatām, ka pašreizējos apstākļos republikas statusu var grozīt, noslēdzot attiecīgus nolīgumus ar PSRS uz PSRS likuma "Par PSRS un federācijas subjektu pilnvaru norobežošanu" pamata, bet izstāties no PSRS - pamatojoties uz PSRS Konstitūcijas 72. pantu un PSRS likumu "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS".

Mēs esam par to, lai Latvijas nākotnes izvēle notiktu ar visas tautas referenduma palīdzību, uz tiesiskiem, konstitucionāliem pamatiem. Mūsuprāt, cita ceļa nevar un nedrīkst būt. Jāskatās patiesībai acīs un jāredz, ka Latvija, pusgadsimtu atrazdamās PSRS sastāvā, gan cilvēku likteņu, gan kultūras un ekonomisko sakaru ziņā ļoti cieši saistīta ar visām republikām, ar visu Savienību.

Tieši tāpēc Latvijas Komunistiskās partijas CK piekrīt vērtējumiem un pasākumiem, kas ietverti PSRS prezidenta dekrētā "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"", un aicina republikas komunistus un visus pilsoņus panākt tā realizēšanu.

Daudzus gadu simteņus ilgā cilvēces vēsture vairākkārt apliecinājusi vienu neapstrīdamu patiesību: politikā, tāpat kā jebkurā citā darbības sfērā, nedrīkst spert soļus, neaprēķinot to sekas. Pajautāsim tiem, kas iesaka saraut valstiskās saites ar PSRS un grozīt republikas politisko statusu: vai ir līdz galam pārdomātas sekas, ko šāds solis var radīt ekonomikas, politikas, kultūras un morāles jomā? Vai šāds solis atbilst sabiedrības attīstības iespējām un interesēm, latviešu tautas, visu šajā zemē dzīvojošo cilvēku interesēm?

Mēs uzskatām, ka Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācija var atmest mūs visus atpakaļ, tā draud ar masu bezdarbu, nekārtībām un dzīves pasliktināšanos.

Uz mums visiem gulstas atbildība par Latvijas likteni. Katram ir jāprecizē sava nostāja. Vai mēs esam gatavi šobrīd enerģiski pretoties separātiskajiem, destruktīvajiem spēkiem, vai arī šiem spēkiem izdosies uzspiest tautai ārkārtīgi postošo ceļu

un iegrūst to nacionālās krīzes bezdibenī? Patlaban jautājums izvirzās šādi.

Latvijas Komunistiskās partijas CK vēlreiz apstiprina savu nelokāmo principiālo nostāju - neviens lēmums jautājumā par Latvijas PSR valstisko statusu nedrīkst kaitēt nevienai republikas iedzīvotāju daļai. Šo nostāju mēs enerģiski aizstāvēsim ar visiem mūsu rīcībā esošajiem politiskajiem līdzekļiem.

Latvijas Komunistiskās
partijas Centrālā Komiteja

BALTIJAS VALSTU PADOMES LĒMUMI 1990. g. 6. jūnijā Jūrmalā*

Augsti godātais prezident!

Mēs sveicam Jūs ar laimīgu atgriešanos Dzimtenē.

Baltijas valstu aicinājums sākt apspriest problēmas, kuras skar mūs, paliek spēkā. Mēs ņemam vērā Jūsu atkārtotos paziņojumus, ka visus strīdīgos jautājumus vajag un var atrisināt sarunu ceļā.

Visās trijās Baltijas valstīs to ceļā uz valstiskās neatkarības atjaunošanu un pilnīgu īstenošanu augstākās padomes iezīmējušas pārejas periodu likumdošanas noregulēšanai, kurā ietvertas arī ieinteresēto pušu vienošanās. Šā jautājuma izlemšanas novilcināšana jau radījusi traucējumus ekonomikas funkcionēšanā un deformējusi attiecības starp cilvēkiem.

Tagad ir izveidota Baltijas valstu padome, kas pārstāv Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku un Igaunijas Republiku. Apstiprinot triju pušu interešu kopību un atbalstot Jūsu izvirzītos jaunās domāšanas principus un Eiropas kopējās mājas izveidošanas idejas, šī padome savā sēdē, kas notika Jūrmalā 1990. gada 6. jūnijā, vēršas pie Jums ar lūgumu sarīkot kopīgu tikšanos, lai noteiktu nākamo sarunu tematiku, laiku un norises kārtību.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. Gorbunovs
Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
V. Landsberģis
Igaunijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. Rītels

BALTIJAS VALSTU PADOMES PAZIŅOJUMS

Lietuvas Republika, Latvijas Republika un Igaunijas Republika, atjaunojot savu valstiskumu un paužot centienus kļūt par Apvienoto Nāciju Organizācijas loceklēm, paziņo, ka:

* *Cīņa*, 1990, 8. jūn., 1. lpp.

- ciena Apvienoto Nāciju Organizācijas principus un darbojas saskaņā ar tiem;
- rada priekšnoteikumus, kas garantē cieņpilnu attieksmi pret saistībām, kuras izriet no līgumiem un citiem starptautisko tiesību dokumentiem.

Baltijas valstu padome vēršas pie pasaules valstu parlamentiem un valdībām pārliecībā, ka, slēdzot starptautiskus līgumus, kas skar politiskus un ekonomiskus jautājumus, kā arī mūsu triju Baltijas valstu teritoriju, akvatoriju un gaisa telpu, tiks ievērotas Lietuvas, Latvijas un Igaunijas suverēnās tiesības un intereses.

Lietuvas Republikas vārdā
Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
V. Landsberģis

Latvijas Republikas vārdā
Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. Gorbunovs

Igaunijas Republikas vārdā
Igaunijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. Rītels

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJA A. GORBUNOVA RUNA PSRS FEDERĀCIJAS PADOMES SĒDĒ 1990. gada 12. jūnijā*

Cienījamais prezident!
Cienījamie klātesošie!

Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Ministru Padomes vadības uzdevumā esmu pilnvarots informēt Federācijas padomi par mūsu viedokli sakarā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes "Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".

Raksturojot politisko situāciju Latvijā PSRS iekšpolitikas kontekstā, es lietotu visai izteiksmīgu un vienlaikus asu vārdu - strupceļš. Šo strupceļu nav radījis viens cilvēks un pat ne cilvēku grupa, tas ir iepriekšējo attiecību loģisks rezultāts. Tās ir republiku un centra attiecības, kurās nekad nav bijis nepieciešamās līdztiesības, tāpat kā nav bijis mehānisma šīs līdztiesības īstenošanai. Līdz pat šai dienai šeit, Maskavā, un arī mūsu republikā tiek izvirzīta bezalternatīva prasība atcelt Latvijas likumīgi ievēlētā parlamenta 4. maijā pieņemto Neatkarības deklarāciju. Līdz šim mūsu parlamenta ievēlēšanas likumīgumu neviens nav apšaubījis. No mums prasa kompromisu, kuru Latvijas sabiedriskā doma var uztvert kā kapitulāciju, bet kapitulācijai valstiskās suverenitātes atjaunošanas jautājumā lielākā daļa deputātu nekad nepiekritīs.

Kāda ir mūsu pozīcija?

Mūsu pozīciju nosaka mūsu pagātne, tagadne un nākotne.

* *Cīņa*, 1990. 14. jūn., 1. lpp.

Latvijas pagātne. Tā ir pašnoteikšanās tiesību īstenošana un neatkarības izcīnīšana 1918. gadā. Tie ir divdesmit nevienozīmīgas attīstības gadi patstāvīgas valsts formā.

Tas ir Molotova-Ribentropa pakts, kas noteica Baltijas likteni, tās ir staļiniskā režīma ultimatīvās prasības un varmācība, tā ir Latvijas inkorporācija PSRS sastāvā.

Pēdējo piecdesmit gadu laikā, protams, bijuši arī pozitīvi attīstības momenti. Taču, ja salīdzina Latvijas stāvokli Eiropā 1939. gadā un šodien, tas ir daudz sliktāks. Jo 1939. gadā Latvijai, ja tā var izteikties, bija tādas pašas izejas pozīcijas kā Somijai.

Latvijas šodiena. Tā savu izpausmi rod Tautas frontes kustības centienos pēc politiskās un ekonomiskās neatkarības, saglabājot un attīstot ciešas, draudzīgas, uz ekvivalentas apmaiņas pamata balstītas attiecības ar Padomju Savienības republikām.

Šos centienus ir apliecinājušas trīs vēlēšanu kampaņas: PSRS tautas deputātu vēlēšanas, republikas Augstākās Padomes tautas deputātu, kā arī vietējo padomju tautas deputātu vēlēšanas.

Saskaņā ar šajās vēlēšanās pausto tautas vairākuma gribu Augstākā Padome pieņēma 4. maija Deklarāciju. Par to balsoja vairāk nekā divas trešdaļas deputātu. Ieguvusi vairākumu parlamentā, Tautas fronte izveidoja valdību. Ir arī opozīcija.

Kāda ir šīs Deklarācijas jēga? Sākas jauns posms Latvijas valstiskās neatkarības praktiskajā īstenošanā un nostiprināšanā. Tas ir process, kura galamērķis ir valstiskās suverenitātes faktiska atjaunošana.

Kāpēc mēs nevaram šo procesu īstenot PSRS Konstitūcijas ietvaros? Tāpēc, ka PSRS Konstitūcija neparedz republiku valstisko suverenitāti, gluži tāpat kā tā neparedz arī nekādu līdztiesības mehānismu attiecībās starp republiku un centru un citām republikām. Par to es runāju jau divus gadus PSRS Tautas deputātu kongresā un PSRS Augstākajā Padomē.

Ja tomēr tiek atzīta republiku valstiskā suverenitāte, tad jāatzīst arī Latvijas Augstākās Padomes Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti.

Tas būtu pirmais līdztiesības priekšnosacījums. Taču valstiskās suverenitātes praktiska atjaunošana - tas patiesi ir process. Tāpēc Latvijas Augstākā Padome ir noteikusi pārejas periodu. Pēc mūsu domām, patlaban pats galvenais ir kopīgi noteikt pārejas perioda tiesisko statusu. Tāpēc ir nepieciešamas oficiālas sarunas līguma noslēgšanai par Latvijas valstiskās suverenitātes pilnīgas īstenošanas pārejas perioda tiesisko statusu. Šāda līguma pamatā jābūt Latvijas Augstākās Padomes suverenitātei kā Latvijas patstāvības izejas pozīcijai. Visas pretrunas starp PSRS un Latvijas Augstākās Padomes likumiem jārisina līgumu ceļā, ievērojot līdztiesību un savstarpējo izdevīgumu.

Mūsu dienās neviens nav ieinteresēts dzīvot izolētībā. Latvijai, Krievijai, Kazahijai, Baltkrievijai un Ukrainai, piemēram, ir dažādas iespējas. Taču tas neizslēdz līdztiesīgas, savstarpēji izdevīgas attiecības visās jomās. Pilnīgi dabiski, ka tas, kuram mazāk iespēju, ir vairāk ieinteresēts sadarboties.

Ja jūs, cienījamo Mihail Sergejevič, pieņemsit mūsu priekšlikumu, tad es esmu gatavs iesniegt Latvijas Augstākajai Padomei izskatīšanai jūsu priekšlikumu par Deklarācijas īstenošanas iesaldēšanu uz šādu sarunu laiku.

LATVIJAS REPUBLIKAS KONSTITUCIONĀLAIS LIKUMS PAR LATVIJAS REPUBLIKAS VALSTISKO STATUSU*

Apzinoties savu atbildību tautas priekšā, ņemot vērā 1990. gada 4. maija deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", 1991. gada 3. marta Latvijas tautas aptaujas rezultātus un to, ka 1991. gada 19. augustā PSRS valsts apvērsuma rezultātā ir beigušas pastāvēt PSRS konstitucionālās valsts varas un pārvaldes institūcijas un nav iespējams realizēt 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" 9. punktu par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanu sarunu ceļā,

Latvijas Republikas Augstākā Padome n o l e m j:

1. Noteikt, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, kurā Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai un kuras valstisko statusu nosaka Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversme.

2. Atzīt par spēku zaudējušu 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" 5. punktu, kas noteica pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*.

3. Līdz okupācijas un aneksijas likvidēšanai un Saeimas sasaukšanai augstāko valsts varu Latvijas Republikā pilnībā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome. Latvijas Republikas teritorijā ir spēkā tikai tās augstāko valsts varas un pārvaldes institūciju likumi un lēmumi.

4. Konstitucionālais likums stājas spēkā ar tā pieņemšanas brīdi.

LR Augstākās Padomes priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*
LR Augstākās Padomes sekretārs *I. Daudišs*

Rīgā 1991. gada 21. augustā

DEKLARĀCIJA PAR LATVIJAS OKUPĀCIJU**

Latvijas tautas augstākā pārstāvības institūcija Saeima vēršas ar šo deklarāciju pie pasaules valstīm un starptautiskajām organizācijām, lai atgādinātu mūsu tautas un valsts traģisko likteni XX gadsimtā.

Latvijas Republika tika proklamēta 1918. gada 18. novembrī, un 1921. gada 22. septembrī tā kļuva par Tautu Savienības locekli. Latvijas kā neatkarīgas valsts attīstību pārtrauca divu totalitāro lielvalstu - nacionālsociālistiskās Vācijas un komunistiskās PSRS 1939. gada 23. augustā noslēgtais neuzbrukšanas līgums (Ribentropa-Molotova pakts), kura mērķis bija sadalīt Eiropu ietekmes sfērās. Pārkāpjot starptautisko

* *LR AP un Valdības Ziņotājs*, 1991, nr. 42, 446. p.
** *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, 1996, nr. 18, 537. p., 30., 31. lpp.

tiesību pamatprincipus, kā arī Latvijas un PSRS noslēgtos līgumus, PSRS 1940. gada 17. jūnijā ar militāru spēku okupēja Latviju un nelikumīgi iekļāva (anektēja) to PSRS sastāvā. Līdz ar to Latvijā tika ieviests PSRS politiskais režīms un tiesiskā sistēma.

1941. gada vasarā, sākoties Otrā pasaules kara darbībai Latvijas teritorijā, to okupēja nacionālsociālistiskā Vācija, kas iedibināja savu režīmu, veica deportācijas un citas represijas pret iedzīvotājiem, kā arī izmantoja Latvijas teritoriju citu okupēto valstu iedzīvotāju iznīcināšanai.

Otrā pasaules kara beigu posmā PSRS atjaunoja savu okupācijas režīmu Latvijā.

1944. gadā Krievijas teritorijai nelikumīgi tika pievienota Abrenes apriņķa daļa (ap 2000 km²).

Visā okupācijas laikā PSRS mērķtiecīgi īstenoja genocīdu pret Latvijas tautu, tā pārkāpjot 1948. gada 9. decembra Konvenciju par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to. Okupācijas režīms iznīcināja nevainīgus cilvēkus, vairākkārt veica iedzīvotāju masveida deportācijas un citas represijas, nežēlīgi sodīja tos, kuri bruņotā vai citādā veidā iestājās par Latvijas neatkarības atjaunošanu, prettiesiski un bez atlīdzības atsavināja Latvijas iedzīvotājiem īpašumus un apspieda brīvas domas izpausmes. PSRS vadība mērķtiecīgi iepludināja Latvijā simtiem tūkstošu migrantu un ar to palīdzību centās iznīcināt Latvijas tautas identitāti. Šīs politikas rezultātā latviešu kā pamatnācijas īpatsvars samazinājās no 77 procentiem līdz 52 procentiem.

Desmit gadus pēc Otrā pasaules kara beigām Latvijā turpinājās bruņota pretestība PSRS okupācijai. Pretošanās kustībā piedalījās vairāk nekā 30 000 nacionālo partizānu un viņu atbalstītāju. Pēc tās apspiešanas, neraugoties uz padomju režīma represijām, pretestība turpinājās citās formās.

Jau pirms PSRS sabrukšanas Latvijā sākās plaša tautas kustība par valsts neatkarības atjaunošanu mierīgā un demokrātiskā ceļā. Šai kustībai 1990. gada vēlēšanās izdevās iegūt vairākumu augstākajā pārstāvības institūcijā - Augstākajā Padomē, kura tā paša gada 4. maijā pieņēma Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, nosakot pārejas periodu neatkarīgas valsts atjaunošanai *de facto*. Šī deklarācija pasludināja, ka 1940. gada 17. jūnija PSRS militārā agresija ir kvalificējama kā starptautisks noziegums.

Pateicoties Latvijas tautas gribai un pasaules demokrātisko spēku atbalstam, valsts neatkarība tika atjaunota 1991. gada 21. augustā.

Latvijas Republikas Saeima apliecina, ka Latvija, neturot naidu un neprasot atriebību pagātnes dēļ, vienmēr neatlaidīgi atgādinās un aicinās saprast savas tautas traģisko likteni, jo pusgadsimtu ilgā okupācija ir izraisījusi smagas, pašu spēkiem vien grūti pārvaramas sekas. Latviju satrauc arī tas, ka Krievija nav atzinusi PSRS veikto Latvijas okupāciju un nevēlas balstīties uz 1920. gada 11. augusta Latvijas un Krievijas miera līgumu, ar kuru Krievija uz mūžīgiem laikiem atteicās no pretenzijām uz Latvijas teritoriju.

Tāpēc Latvijas Republikas Saeima tautas vārdā aicina pasaules valstis un starptautiskās organizācijas:

1) atzīt Latvijas okupācijas faktu;

2) palīdzēt Latvijai likvidēt okupācijas sekas, sniedzot tai politisku un ekonomisku palīdzību;

3) atbalstīt to personu centienus, kuras vēlas no Latvijas atgriezties savā etniskajā dzimtenē un no ārvalstīm - savā tēvzemē Latvijā.

Saeimas priekšsēdētāja *I. Kreituse*

Rīgā 1996. gada 22. augustā

Dokumentu fotokopijas: par un pret 4. maija Deklarāciju

1

1442

Latvijas PSR Augstākajai Padomei

REZOLŪCIJA.

Baltijas liktenis ir cieši saistīts ar Lietuvas tautas likteni. Latvijas tautai ir tikai viena izvēle - uz savu neatkarību iet kopā ar Lietuvas un Igaunijas tautām.

Smiltenes pilsētas Tautas deputātu padome aicina Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātus vistuvākajā laikā pasludināt neatkarīgu Latvijas Republiku un uzsākt sarunas ar PSRS par okupācijas karaspēka izvešanu.

Rezolūcija pieņemta 1990.gada 5.aprīlī ar visu Smiltenes pilsētas padomes 30 deputātu vienprātīgu atbalstu.

Smiltenes pilsētas Tautas deputātu padomes priekšsēdētājs: J.Zušmanis

Smiltenes pilsētas Tautas deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs: G.Krūmiņš.

2

LATVIJAS PSR

RIGAS RAJONA
SAULKRASTU CIEMATA
TAUTAS DEPUTĀTU PADOME

ЛАТВИЙСКАЯ ССР

САУЛКРАСТСКИЙ ПОСЕЛКОВЫЙ СОВЕТ
НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ
РИЖСКОГО РАЙОНА

09.04.90 Nr.8

Latvijas PSR divpadsmitā sasaukuma
Augstākās Padomes I.sesija

Saulkrastu ciemata 19.sasaukuma deputāti uzskata,ka sociālās,ekonomiskās,nacionālās problēmas Latvijā var atrisināt,atjaunojot brīvu,neatkarīgu un demokrātisku Latvijas Republiku.

Aicinām Latvijas PSR divpadsmitā sasaukuma Augstākās Padomes I.sesiju kā vienu no pirmajiem dokumentiem pieņemt Deklarāciju par Latvijas Republikas atjaunošanu uz 1922.gada Latvijas Republikas Satversmes pamatiem.

Aicinājums pieņemts vienbalsīgi Saulkrastu ciemata 19.sasaukuma 2.sesijā.

Padomes priekšsēdētājs I.Builis

LATVIJAS PSR
RĒZEKNES RAJONA
TAUTAS DEPUTĀTU PADOME

ЛАТВИЙСКАЯ ССР
РЕЗЕКНЕНСКИЙ РАЙОННЫЙ
СОВЕТ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ

LĒMUMS
РЕШЕНИЕ

1990. gada 19. aprīlī — 19. sasaukuma 4. sesija

Rēzeknē

Par Latvijas valstiskuma atjaunošanu

Noklausījusies un apspriedusi deputāta J.Vidiņa priekšlikumus par Latvijas Republikas valstiskuma atjaunošanu, Rēzeknes rajona Tautas deputātu padome n o l ē m a :

I. Griezties pie Latvijas PSR Augstākās Padomes ar ierosinājumiem:

I.1. atzīt par vienīgo likumīgo Valsts veidojumu Latvijas teritorijā 1918.gada 18.novembrī nodibināto Latvijas Republiku.

I.2. veikt pasākumus, lai Latvijas PSR Ministru Padome pēc iespējas ātrāk sāktu sarunas ar PSRS valdību.

- par Latvijas Republikas valstiskuma atjaunošanu, tās ekonomisko un politisko neatkarību,
- par PSRS karaspēka izvešanu un tā kara bāzu likvidēšanu Latvijas Republikas teritorijā

I.3. līdz Latvijas Republikas atjaunošanai un PSRS karaspēka izvešanai nodrošināt kontroli pār iekšlietu karaspēku Latvijas PSR teritorijā.

I.4. izstrādāt likumu par karaklausību Latvijas Republikā.

Rajona padomes priekšsēdētājs — R.Studens

4

Projekts

LTF Domes valdes lēmums
Nr.23/2

1990.g.3.aprīlī

LTF Domes valde saskaņā ar Domes lēmumu Nr.

n o l e m j:

1. Sasaukt Vislatvijas Tautas deputātu sapulci 1990.gada 21.aprīlī plkst.12^{00} Daugavas stadionā.

2. Izveidot Vislatvijas Tautas deputātu sapulces organizācijas darba grupu šādā sastāvā:

S.Kalniete — vadītāja	S.Elerte
Dz.Pededze	J.Jurkāns
D.Bolšakova	M.Steins
I.Cielava	A.Dūdiņa
A.Dudars	

3. Uzdot darba grupai izstrādāt detalizētu sapulces sagatavošanas un norises plānu.

4. Izveidot sapulces dokumentu sagatavošanas redakcijas komisiju sekojošā sastāvā:

P.Lakis	I.Upmacis
M.Budovskis	R.Apsītis
E.Melķisāns — vadītājs	E.Radziņš
A.Labanovska	

5. Griezties pie Latvijas AP prezidija ar lūgumu iesaistīties Vislatvijas tautas deputātu sapulces organizēšanā.

LTF Domes valdes priekšsēdētājs J.Škapars

5

AICINĀJUMS

LATVIJAS PSR AUGSTĀKAJAI PADOMEI UN LATVIJAS TAUTAI

Mēs, Latvijas PSR likumīgi ievēlētie deputāti no visiem pagastiem, pilsētām un rajoniem kopskaitā cilvēku, esam sanākuši Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulcē, lai jaunievēlētajai republikas Augstākajai Padomei paustu savu un savu vēlētāju nelokāmo gribu demokrātiskām, nevardarbīgām metodēm darīt visu, lai atgūtu Latvijas valstisko neatkarību.

Latvijas Republika kā patstāvīga, brīva un neatkarīga demokrātiska valsts tika proklamēta 1918. gada 18. novembrī. 1920. gadā to atzina Padomju Krievija, noslēdzot ar Latviju miera līgumu, kurā oficiāli tika deklarēts, ka tā uz mūžīgiem laikiem atsakās no pretenzijām pret Latviju un tās teritoriju. 1921. gadā Latviju atzina vairums pasaules valstu un tā kļuva par pilntiesīgu Tautu Savienības locekli.

1940. gadā Padomju Savienība, rupji pārkāpjot starptautisko tiesību normas un abu valstu līgumsaistības, panāca Latvijas valdības atkāpšanos, okupēja Latvijas teritoriju un izveidoja sev paklausīgu valsts varas un pārvaldes aparātu, kuru izmanto kā instrumentu Latvijas iekļaušanai PSRS sastāvā. Tās valstiskā patstāvība tika varmācīgi atņemta. Sākās masveida terors un atklāts genocīds pret Latvijas tautu. Piecdesmit apspiestības gados tā cieta milzīgus zaudējumus arī ekonomikas, ekoloģijas un kultūras jomā. Latviešu tautas turpmākajai pastāvēšanai radās nopietnas briesmas.

Taču apspiestība nespēja izdzēst Latvijas tautas alkas pēc brīvības un neatkarības. Pēdējā pusgadsimta vēsturiskā pieredze mūs pārliecina, ka tikai brīva un neatkarīga valsts var garantēt latviešu tautas pastāvēšanu un attīstību, visu Latvijas iedzīvotāju drošību un labklājību.

Tāpēc Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulce griežas pie jaunievēlētās Augstākās Padomes, lai tā jau pirmajā sesijā neatliekami izskatītu un izlemtu jautājumu par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Mēs, Vislatvijas tautas deputātu sapulces dalībnieki, griežamies arī pie Jums, Latvijas iedzīvotāji! Aicinām Jūs neatkarīgi no Jūsu sociālās, nacionālās un reliģiskās piederības, no dzimuma, vecuma vai nodarbošanās aktīvi iesaistīties Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas darbā. Brīvās Latvijas ietvaros visi kopīgi uz demokrātiskiem, līdztiesīgiem pamatiem veidosim sev, saviem bērniem un mazbērniem sociāli taisnīgu sabiedrību, cilvēku cienīgu dzīvi!

Mēs, Raunas ciema padomes deputāti, kuri dažādu apstākļu dēļ nevarējām piedalīties Vislatvijas tautas deputātu sapulcē Rīgā, 1990. gada 21. aprīlī, ar savu parakstu un pašrocīgu ierakstu «par», «pret» vai «atturos» apliecinām savu attieksmi pret šo aicinājumu.

	Vārds, uzvārds	Par	Pret	Atturos	Paraksts
1	Skulte Kārlis	X	—	—	[signature]
2	Neimanis Andris	X	—	—	[signature]
3	Briss Aleksandrs	X	—	—	[signature]
4	Ahols Egīls	X	—	—	[signature]
5	Neinbergs Guntis	X	—	—	[signature]
6	Sarmulis Kārlis	X	—	—	[signature]
7	Rusons Jānis	X	—	—	[signature]
8	Salmane Anita	X	—	—	[signature]
9	Vegeris Zigfrīds	X	—	—	[signature]
10	Kārklinis Nolis	X	—	—	[signature]
11	Voronīns Pīteris				
12	Buis Arvīds				
13	Plitiens Hqvars				
14	Anita Neimane				
15	Lodfing Lilita				

6

Vislatvijas tautas deputātu sanāksmes

Rīgas rajona

(delegācijas nosaukums)

Balsu skaitīšanas protokols

Rīgā 1990.gada 21.aprīlī

Balsojot par Aicinājumu Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātiem un Latvijas tautai klātesošie delegācijas deputāti nobalsoja:

par - 684

pret - 1

atturējās - 4

Delegācijas vadītājs
paraksts

Sekretāre
paraksts

J. Ruško

D. Dūdiņa

7

Augstākās Padomes
Latvijas Tautas frontes frakcijas
nolikums

1. LTF frakcija ir deputātu grupa, kas darbojas saskaņā ar LTF Programmu un šo nolikumu.

2. Frakcijas galvenais mērķis - demokrātiskas neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošana.

3. Frakcija izstrādā likumu un lēmumu projektus u.c. dokumentus, dod savu atzinumu par iesniegtajiem projektiem, noskaidro vēlētāju viedokli par pieņemamajiem projektiem un pieņem lēmumus.

4. Frakcija ir tiesīga pieņemt lēmumus, ja tās sēdē piedalās 50%+1 no frakcijas deputātu kopskaita.

Lai lēmums kļūtu saistošs visiem frakcijas deputātiem balsojot Augstākās Padomes sesijā, par šo lēmumu frakcijas sēdē jānobalso 50%+1 no frakcijas deputātu kopskaita.

5. Balsošana frakcijā par pieņemamajiem lēmumiem notiek atklāti. Balsošana var notikt aizklāti, ja to pieprasa ne mazāk kā 10% deputātu.

6. Atsevišķiem frakcijas deputātiem vai deputātu grupai ir tiesības izvirzīt apspriešanai un pieņemšanai lēmumu projektus frakcijā. Frakcijas pienākums garantēt to izskatīšanu un lēmumu pieņemšanu.

7. Frakcijas darba organizēšanai un tās sēžu vadīšanai uz laiku līdz vienam gadam tiek ievēlēts frakcijas priekšsēdētājs un divi vietnieki.

8. Frakcijas deputāts savu piederību frakcijai apliecina parakstot šo nolikumu.

1990.gada 29.aprīlī

8

PERSONĀLĀS BALSOŠANAS BIĻETENS

Apgabala Nº 185

Vārds, uzvārds Einars Repše

Balsošana Nº ____

(PAR) PRET ATTUROS

Apvilkt vajadzīgo!

1990.gada 4. maijā

Paraksts Repše

PERSONĀLĀS BALSOŠANAS BIĻETENS

Apgabala Nº 30

Vārds, uzvārds Somos

Balsošana Nº 1.

PAR PRET (ATTUROS)

Apvilkt vajadzīgo!

1990.gada 4. maijā

Paraksts

PERSONĀLĀS BALSOŠANAS BIĻETENS

Apgabala Nº 129

Vārds, uzvārds Ita Kozakeviča

Balsošana Nº ____

(PAR) PRET ATTUROS

Apvilkt vajadzīgo!

1990.gada 4. maijā

Paraksts

PERSONĀLĀS BALSOŠANAS BIĻETENS

Apgabala Nº 175

Vārds, uzvārds Dainis Bojārs

Balsošana Nº ____

(PAR) ~~PRET~~ ~~ATTUROS~~

Apvilkt vajadzīgo!

1990.gada 4. maijā 18⁰⁰

Paraksts Bojārs

9

LATVIJAS PSR AP DEPUTĀTU REĢISTRĀCIJA 1990.gada - 4. - Deputātos. Lapa Nº2

| | pār | pret | | |

10

[illegible] № 2.

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKAI PADOMEI

Mēs, apakšā parakstījušies, [illegible]

pilnībā atbalstām Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1990.gada 4.maijā pieņemto Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Мы, ниже подписавшиеся, _____

выражаем поддержку Декларации о восстановлении независимости Латвийской Республики, принятой 4 мая 1990 года Верховным Советом Латвийской Республики.

Nr.	Vārds, uzvārds	Adrese	Paraksts
1	2	3	4
33.	Ilze Sheldrina	Kalnciema 1a-3	[illegible]
34.	Rikas Dace	Ķekavas 10-15	[illegible]
35.	Suvorova Tamara	Pulmu 34-3	[illegible]
36.	Aina Vizbule	Vēstures 9/11-9	[illegible]
37.	Ligita Krūmiņa	Valdeķu 1-25	[illegible]
38.	Voldemārs Jambors	Valdeķu 1-25	[illegible]
39.	Katkeviča Nalija	Valdeķu 11-16	[illegible]
40.	Laila Bremša	Valdeķu 11-16	[illegible]
41.	Māris Bremšs	Pulmu 9-3	[illegible]
42.	Leontine Riders	Valdeķu 14-10	[illegible]
43.	Puriņa Lenta	Bērzupes 6-1.	[illegible]
44.	Puriņš Kārlis	Bērzupes 6-1.	[illegible]
45.	Rudēvics Alfreds	Valdeķu 15-19	[illegible]
46.	Ervalde Aina	Bērzupes 6-4.	[illegible]
47.	Daltine Ivefa	Tadaiķu 7/9-2-7	[illegible]
48	Leltīte Skulme	Bērzupes 31a 35	[illegible]
49.	Gunārs Skulme	Bērzupes 31a-35	[illegible]

LATVIJAS REPUBLIKAS PILSOŅU KONGRESS

LTF Domes valdei

Latvijas Komiteja, izsakot savu vēlēšanos sadarboties ar LTF Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanā, griežas pie LTF Domes valdes ar priekšlikumu sasaukt ārkārtēju Domes sēdi ar nolūku izanalizēt politisko situāciju un dot tās politisku novērtējumu, pieņemot atbilstošus dokumentus:

1) LTF Domes paziņojumu sakarā ar LR Pilsoņu Kongresu.

LTF Dome apsveic Latvijas tautu ar LR pilsoņu likumīgās pārstāvības ievēlēšanu un izsaka gatavību sadarboties ar LR Pilsoņu Kongresu un tā ievēlēto Latvijas Komiteju, lai atjaunotu LR likumīgo valsts varu uz tiesiskās pēctecības pamata.

2) LTF Domes Aicinājumu Latvijas AP un vietējām deputātu padomēm.

LTF Dome griežas pie Latvijas AP, kā arī pie vietējām deputātu padomēm ar aicinājumu atzīt LR Pilsoņu Kongresu un tā ievēlēto Latvijas Komiteju par LR pilsoņu tiesisko pārstāvību un LR likumīgās valsts varas atjaunotāju.

3) LTF Domes aicinājums LTF deputātu frakcijai.

LTF Dome aicina LTF deputātu frakciju sagatavot, un iesniegt AP un panākt šādu dokumentu pieņemšanu Latvijas AP

1. Latvijas AP Deklarāciju par LR Pilsoņu Kongresa pilnvaru atzīšanu un par sadarbību.

2. Papildus lēmumu pie 4.maija deklarācijas par 1940. gada Saeimas deklarācijas "Par valsts varu" atzīšanu par spēkā neesošu kopš tās pieņemšanas brīža.

4) LTF Domes lēmums par LTF attieksmi pret Latvijas konfederatīvām attiecībām ar PSRS.

Piezīme. Pēdējais lēmums var būt iekļauts vispārējā LTF Domes deklarācijā par politisko situāciju republikā.

Latvijas Komitejas vārdā -
Latvijas Komitejas priekšsēdētājs A.Jirgens

RĪGĀ, 1990.gada 22.maijā

12-1

Visu zemju proletārieši, savienojieties!

PADOMJU SAVIENĪBAS KOMUNISTISKĀ PARTIJA

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CENTRĀLĀ KOMITEJA

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОМПАРТИИ ЛАТВИИ

Dienesta vajadzībām

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja sēdes

P R O T O K O L S Nr. 6

1990. gada 4. maijā

Sēdi vadīja: A.Rubiks

Piedalījās:

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja locekļi: V.Baranovs, A.Klaucēns, O.Potreki, V.Rimaševskis, I.Skujiņš, J.Trubiņš, O.Zinčenko

Latvijas Komunistiskās partijas CK locekļi: J.Antons, A.Beluha, I.Garajevs, G.Loskutovs, J.Lalins, I.Prokofjevs, J.Rudzītis, V.Stefanovičs, F.Stroganovs, V.Terehovs

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās kontroles un revīzijas komisijas loceklis V.Akmentiņš

Latvijas Komunistiskās partijas CK daļas vad. vietnieks V.Pataņins

PSKP CK partijas celtniecības un kadru darba daļas instruktors A.Lagno

12-2
110
5

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja sēdes protokolā Nr. 6 ietverto lēmumu

S A R A K S T S

1990. gada 4. maijā

Lpp.

1. Par Latvijas Komunistiskās partijas frakcijas darbu Latvijas PSR Augstākās Padomes pirmajā sesijā 1990. gada 3. un 4. maijā 2

2. Par Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarāciju "Par Latvijas republikas neatkarības atjaunošanu" 2-3

Pielikums 4.

12-3

2

1.- Par Latvijas Komunistiskās partijas frakcijas darbu Latvijas PSR Augstākās Padomes pirmajā sesijā 1990. gada 3. un 4. maijā

(biedri Rubiks, Rimaševskis, Klaucēns, Potreki, Zinčenko, Aleksejevs)

Atzīt par pareizu Latvijas Komunistiskās partijas frakcijas rīcību Latvijas PSR Augstākās Padomes pirmajā sesijā 1990. gada 3. un 4. maijā.

2.- Par Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarāciju "Par Latvijas neatkarības atjaunošanu"

(biedri Rubiks, Klaucēns, Zinčenko, Potreki, Trubiņš, Beluha, Ļaļins, Dzintars, Antons, Garajevs, Stroganovs, Aleksejevs, Lopatins, Stefanovičs, Lazarenko, Lagno, Terehovs)

1. Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijā 4. maijā tika pieņemta deklarācija par Latvijas republikas neatkarības atjaunošanu, Sakarā ar to Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs uzskata par vajadzīgu paziņot, ka, pieņemot deklarāciju, tika pārkāptas konstitucionālās normas un izdarīts pavērsiens uz republikas un PSRS valstiskā sakaru saraušanu. Deklarācija satur būtiskas pretrunas un vēstures realitātes izkropļojumus. Atziņa par pārejas periodu un jaunas valsts varas nodibināšanu ir absolūti nepamatota, jo par to nav vienošanās starp PSRS un Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku.

Deklarācijas pieņemšana var mudināt PSRS prezidentu un savienības valdību veikt pamatotus politiskus, ekonomiskus un administratīvus pretpasākumus.

Dokuments, kas nosaka republikas un tās tautas likteni, kā arī skar visas mūsu zemes intereses, tika pieņemts uz ātru roku, bez konsultācijām un apspriešanas, spekulējot uz demokrātiju. Deklarācijas pieņemšana radījusi bezizejas krīzes situāciju ceļā uz republikas reālo suverenitāti, kam būtu jābalstās nevis uz politiskiem dokumentiem un deklarācijām, bet gan uz akūto ekonomisko un sociālo problēmu risināšanu. Šādā situācijā rodas pamatotas bažas, ka topošajos apstākļos cietīs cilvēki, kuru likteņi ir tik bezatbildīgi izšķirts. Atzīstot Konstitūcijā noteiktās tiesības uz pašnoteikšanos, šķiet, vienīgi iespējamu izeju no izveidojušās situācijas varētu pavērt tāds solis kā deklarācijas izpildes apturēšana līdz tiks izskatītas visas problēmas, kas saistītas ar Latvijas PSR un PSRS attiecībām, referenduma sarīkošanu, un ja tauta izteiks vēlēšanos iegūt neatkarību ārpus Padomju Savienības, realizēt to stingrā saskaņā ar PSRS Likumu par kārtību, kādā risināmi jautājumi par savienotās republikas izstāšanos no PSRS.

2. Visiem Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas locekļiem, visām partijas pilsētu un rajonu komitejām, kā arī partijas organizācijām izvērst izskaidrošanu darba

kolektīvos un iedzīvotāju vidū par pieņemtās deklarācijas prasīgumu. Konkrētā darbā pamatoties uz Latvijas Komunistiskās partijas CK koncepcijas atziņām par Latvijas PSR valstiskuma formām. Apstiprināt Latvijas Komunistiskās partijas CK organizatoriskos un propagandas pasākumus (pievienoti).

3. Lūgt PSRS prezidentu atcelt nelikumīgi pieņemto Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumu un garantēt Latvijas PSR teritorijā dzīvojošo cilvēku likumīgās tiesības, kā arī PSRS tiesības un intereses.

4. Atbalstīt darba kolektīvu ierosmi izveidot republikā PSRS pilsoņu aizstāvēšanas komiteju. Partijas komitejām un organizācijām sniegt nepieciešamo atbalstu un palīdzību tās tapšanā.

CK sekretārs A. Rubiks

12-5

6. protokola 2.pk.

Latvijas Komunistiskās partijas CK organizatoriskie un propagandas pasākumi

1. Organizēt Latvijas Komunistiskās partijas CK locekļu, tautas deputātu - Latvijas PSR Augstākās Padomes frakcijas "Līdztiesība" locekļu tikšanos ar darba kolektīviem un cilvēkiem viņu dzīves vietās, lai izskaidrotu, cik postoša ir pieņemtā deklarācija par Latvijas republikas neatkarības atjaunošanu.

Visnotaļ propagandēt Latvijas Komunistiskās partijas CK koncepcijas atziņas par Latvijas PSR valstiskuma formām.

maijs bb. I.Skujiņš, G.Loskutovs

2. Organizēt Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja locekļu, partijas pilsētu un rajonu komiteju pirmo sekretāru uzstāšanos masu informācijas līdzekļos, televīzijā un radiofonā, lai izteiktu savu attieksmi pret Latvijas PSR Augstākās Padomes pieņemtajiem dokumentiem..

maijs - jūnijs bb. I.Skujiņš, G.Loskutovs

3. Partijas pilsētu un rajonu komitejām kā arī partijas organizācijām gādāt, lai jaunajos apstākļos efektīvāk strādātu agitatori, propagandisti un partiju pirmorganizāciju sekretāru vietnieki ideoloģiskajā darbā.

maijs b. I.Skujiņš

4. Partijas pilsētu un rajonu komitejām, kā arī partijas komitejām aktīvāk izvērst darbu, lai komunisti-vadītāji paši rosīgāk iesaistītos kolektīvu audzināšanas darbā. Lūgt, lai atbalstu sniegtu Savienības ministriju un valsts komiteju vadītāji.

maijs - jūlijs bb. V.Rimaševskis, A.Klaucēns

5. Gādāt, lai mazumtirdzniecībā nonāktu vairāk partijas laikrakstu. Rast iespējas izdot jaunus laikrakstus, jo to prasa arvien sarežģītākā politiskā situācija republikā.

b. I.Skujiņš

6. Revidēt partijas organizāciju struktūru atbilstoši jaunajiem apstākļiem un mainīgajai situācijai. Šis darbs maksimāli jāsaista ar to, lai PSKP biedriem būtu atbilstoši darba apstākļi dzīves vietās un vēlēšanu apgabalos.

maijs bb. V.Rimaševskis, G.Loskutovs

I-ap

Pareizi: Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas protokolu sektora vadītāja A.Seļivanova

13-1

Visu zemju proletārieši, savienojieties! *Пролетарии всех стран, соединяйтесь!*

PADOMJU SAVIENĪBAS KOMUNISTISKĀ PARTIJA

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CENTRĀLĀ KOMITEJA

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОМПАРТИИ ЛАТВИИ

Dienesta vajadzībām

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja sēdes
P R O T O K O L S Nr. 7

1990. gada 15.maijā

Sēdi vadīja: A.Rubiks

Piedalījās:

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja locekļi: V.Baranovs, J.Dmitrijevs, L.Kaļiņina, A.Klaucēns, O.Potreki, V.Rimaševskis, I.Skujiņš, J.Trubiņš

Latvijas Komunistiskās partijas CK locekļi: V.Brokāns, A.Vasiļonoks, O.Dzirlanks, G.Loskutovs, J.Kalniņš, P.Nefedovs, V.Serdjukovs

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās kontroles un revīzijas komisijas priekšsēdētājs S.Paljora

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās kontroles un revīzijas komisijas locekļi: V.Akmentiņš, V.Vlasovs

Latvijas Komunistiskās partijas CK daļu vad. vietnieki: V.Blohins, V.Brokāns, V.Pataņins, V.Šustovs

13-2

32.-

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja sēdes protokolā Nr. 7 iekļauto lēmumu

S A R A K S T S

1990.g.15. maijā

	Lpp.
1.- Par neatliekamiem pasākumiem, kas veicami sakarā ar PSRS Prezidenta 1990.g.14.05. Dekrētu "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju" "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"	2-3
Pielikumā	14-20
2.- Par tekošo politisko momentu	3

142

13-3

112

2.-

1.- Par neatliekamiem pasākumiem, kas veicami sakarā ar PSRS Prezidenta 1990.g. 14.05. Dekrētu "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"

(biedri Rubiks, Rimaševskis, Klaucēns, Dmitrijevs, Potreki, Trubiņš, Brokāns)

1. Atzīmēt, ka Latvijas PSR Augstākās Padomes steigā pieņemtā Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" nopietni saasinājusi un pasliktinājusi sabiedriski politisko stāvokli republikā.

Deklarācijas publicēšana izsaukusi krīzes situāciju. Ievērojamā iedzīvotāju daļā aug neapmierinātība, bažas par republikas un tās iedzīvotāju likteni. Tas viss arvien vairāk izraisa dažādas protesta formas un pilsoņu nepaklausības izpausmes. Gala rezultātā tāda situācija var novest pie neparedzamām sekām.

2. Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs pilnīgi piekrīt PSRS prezidenta Dekrētā "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" izteiktajiem vērtējumiem un ierosinājumiem pasākumiem un atzīst par lietderīgu šajā sakarā nosūtīt PSRS Prezidentam biedram M.Gorbačovam Vēstuli.

Uzdot biedram V.Brokānam izstrādāt Vēstules galīgo tekstu, ievērojot birojā izteiktās piezīmes un priekšlikumus.

3. Latvijas Komunistiskās partijas pilsētu un rajonu komitejām, partijas pirmorganizācijām un partijas avīzēm un žurnāliem nodrošināt, lai iedzīvotājiem izskaidrotu PSRS Prezidenta Dekrēta saturu, atklātu LPSR Augstākās Padomes Deklarācijas antikonstitucionālo ievirzi un separātisko raksturu, kā arī to cilvēku patieso rīcību un mērķus, kuri ierosina saraut valstiskās saites ar PSRS un nomainīt republikas politisko statusu.

Šajā darbā vadīties no Latvijas Komunistiskās partijas CK principiālās pozīcijas Latvijas valstiskās suverenitātes jautājumos, kura izklāstīta LKP CK 1990.g. aprīļa plēnuma lēmumos.

4. Piekrist LKP CK nodaļu sagatavotajā Uzziņā "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju", "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" izteiktajiem secinājumiem. Uzziņu izsūtīt partijas pilsētu izdevumiem, lai izmantotu praktiskajā darbā (uzziņa pievienota).

5. Atbalstīt Rīgas pilsētas iekšlietu daļas, Daugavpils pilsētas iekšlietu nodaļas un citu iestāžu personālsastāva, partijas organizāciju un komunistu rīcību, kuri apliecinājuši uzticību dotajam zvērestam aizstāvēt pilsoņu Konstitucionālās tiesības un intereses.

13-4

115

3.-

6. Pieņemt zināšanai LPSR Augstākās Padomes frakcijas "Vienlīdzība" vadītāja b.S.Dīmaņa sniegto informāciju par tās darbību, atbalstīt pasākumus, ko veic deputāti komunisti un viņu piekritēji, lai aizstāvētu vēlētāju likumīgās tiesības.

7. Uzdot LKP CK biroja locekļiem (biedriem V.Rimaševskim, I.Skuņiņam) sagatavot un nopublicēt Latvijas Komunistiskās partijas CK Vēstuli visiem Latvijas komunistiem un pilsoņiem, kur izklāstīta LKP CK nostāja situācijā, kāda ir izveidojusies.

8. Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs aplieciņa konsekventu atbalstu valsts orgāniem un sabiedriskajām organizācijām, visiem pilsoņiem, kas iestājas par sabiedrisko spēku konsolidāciju un prasa risināt jautājumu par Latvijas valstiskā statusu uz stingri konstitucionāliem pamatiem.

2.- Par tekošo politisko momentu

(biedri Rubiks, Klaucēns, Baranovs, Dmitrijevs, Trubiņš, Ņefedovs, Ļitviņenko, Lopatins, Tockis)

1. Atzīmēt, ka republikā sabiedriski politiskā situācija arvien vairāk sarežģījas.

2. Pieņemt zināšanai ADKP un pagaidu streiku komitejas informāciju par darbu, ko veic, lai atbalstītu PSRS Prezidenta 1990.g. 14.05. Dekrētu "Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju" "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".

3. Partijas rajonu un pilsētu komitejām, partijas pirmorganizācijām pastiprināt darbu, lai izskaidrotu Latvijas Komunistiskās partijas pozīciju jautājumā par republikas valstiskuma formu.

14.-13-5

7.protokola 1.pk. pielikums

Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju
"Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"

1990. gada 4. maijā Latvijas PSR Augstākā Padome pieņēma Deklarāciju "Par Latvijas neatkarības atjaunošanu". Deklarācijas pieņemšana notika ar rupjiem procedūras pārkāpumiem, proti: jautājuma par Deklarācijas iekļaušanu iepriekš saskaņotajā sesijas darba kārtībā deputātiem faktiski uzspieda, viņiem nedeva iespēju iepriekš Deklarācijas tekstu vispusīgi izstudēt, pilnīgi ignorēja to deputātu viedokli, kuri Deklarācijas pieņemšanas faktā saskatīja tieša PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas pārkāpumu, acīm redzamu pretrunu ar PSRS Likumu "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS".

Presē publicētā Deklarācijas teksta analīze rāda, ka republikas Augstākā Padome lielā steigā pieņēmusi visai strīdīgu, visādā ziņā pretrunīgu politisku dokumentu, kas skar Latvijas tautas intereses un likteni.

No vēsturiskās redzes viedokļa Deklarācija visai vienpusīgi un politiski tendenciozi trakte Latvijas valstiskuma veidošanās procesu 1917. gadā, pilnīgi ignorēta Padomju varas pastāvēšana 1918.-1919.g. suverēnas Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas personā.

1918.g. 22. decembrī KSFPR valdība izdeva dekrētu par Padomju Latvijas neatkarības atzīšanu. V.I.Ļeņina parakstītajā dekrētā teikts: "Krievijas Padomju valdība atzīst Latvijas Padomju Republikas neatkarību. Par augstāko varu Latvijā Krievijas Padomju vadība atzīst Latvijas Padomju varu, bet līdz Padomju kongresam - Latvijas Strādnieku bezzemnieku un strēlnieku valdības varu ..."

1919.gada janvārī Strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku deputātu padomju kongresā pieņēma Padomju Latvijas konstitūciju. Tieši šis konstitucionālais akts pirmoreiz juridiski nostiprināja latviešu nācijas pašnoteikšanos, nevis 1920. gada aprīlī, kad notika Satversmes sapulces vēlēšanas, kā apgalvo Deklarācijas autori.

Deklarācijā apgalvots, ka neatkarīgā Latvijas valsts proklamēta 1918. gada 18. novembrī, taču pie tam ignorēts fakts, ka šo jautājumu izlēma tad, kad Latviju bija okupējusi ķeizariskā Vācija, apzināti noklusēts par ārējo faktoru un spēku lomu, kuri sekmēja padomju valstiskuma likvidāciju un buržuāziskā valstiskuma izveidošanos Latvijā 1919.-1920.g.

PSR Savienības Likums "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS" attiecīgie PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas panti prasa, lai visstarīgākos valsts dzīves jautājumus, tajā skaitā jautājumus par republikas statusu, tās izstāšanos no PSRS, noteikti risinātu vistautas apspriešanas ceļā, sarīkotu referendumu. Tomēr

13-6 15.-

1990.04.05 Deklarāciju pieņēma bez referenduma rīkošanas.

Tajā pašā laikā dokumentā, ko republikas Augstākā Padome pieņēma 1990. gada 4. maijā, izteikta pretenzija, ka 1940. gadā jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu Latvijā vienīgi tauta bija tiesīga izlemt referendumā, nevis Saeima. No šejienes Latvijas Saeimas 1940.g.21.jūlijā pieņemtā Deklarācija "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" tiek pasludināta par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža, bet Latvijas atrašanās PSRS sastāvā par prettiesisku. Taču no vēstures nevar izsvītrot to, ka Saeimas pieņemto aktu par Latvijas iestāšanos PSRS vairākkārtīgi apstiprināja Latvijas iedzīvotāju piedalīšanās PSRS valsts augstāko orgānu vēlēšanās, tajā skaitā 1989.g. vēlēšanās, tās pārstāvju piedalīšanās PSRS Konstitūcijas pieņemšanā, pusgadsimta ilgā kopdzīve PSRS.

Nav pamatoti apgalvojumi, ka Saeimas vēlēšanu organizēšanai bija antikonstitucionāls raksturs. Tās notika saskaņā ar līgumu, kas pamatojās uz 1922.g. republikas Konstitūciju. Tas attiecas arī uz tā dēvēto obligāto atzīmi vēlētāju pasēs. To izdarīja, pamatojoties uz Likuma par Saeimas vēlēšanām 37.pantu, un tādējādi tās nebija "okupācijas režīma" izgudrojums.

Patiešām Latvijas iekļaušanu PSRS sastāvā var uzskatīt kā notikušu, pārkāpjot Latvijas Republikas 1922.gada Satversmi. Tomēr šī lēmuma pieņemšanas laikā Latvijas Republikas Konstitucionālais režīms bija jau sagrauts pēc 1934.g.15.maija, kad notika K.Ulmaņa apvērsums, un 1922. gada Satversmes faktiskās atcelšanas.

Deklarācijas teksts un saturs izraisa nopietnas iebildes no juridiskā, tiesiskā viedokļa.

Tā, preambulā ir prasība, ka toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvo notu, ko 1940.gada 16. jūnijā iesniedza Latvijas Republikas valdībai, nepieciešams kvalificēt kā starptautisku nozieguma. Tomēr tāds secinājums ir visai patvarīgs starptautisko tiesību traktējums un ignorē jebkuras valsts valdības tiesības vispārpieņemtās formās stāties attiecībās ar citu valstu valdībām. Minēto notu Latvijas valdība pieņēma un pret to neprotestēja starptautiski tiesiskā kārtībā.

Neiztur kritiku arī secinājums par to, ka Latvijas valdība "no starptautisko tiesību viedokļa... nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses". Jebkuras zemes valdības darbību, pildot izpildorgāna funkcijas, nosaka tikai valsts (konstitucionālo) tiesību, nevis starptautiski tiesību normas.

Nekad nav konstatēts neviens "politiskā terora" fakts, organizējot 1940.gada 14. un 15. jūlija vēlēšanas. Tāpat nav publicēti pierādījumi, ka vēlēšanu rezultāti tika viltoti par ko runāts 1990. gada 4. maija Deklarācijā. PSRS karaspēka tiesiskais režīms Latvijas teritorijā atbilstoši 1939.g.5.oktobra līgumam tika noteikts kā militāras bāzes režīms. Tāpēc to nevar

kvalificēt kā organizācijas režīmu. Ir ne mazums arhīvu dokumentu, PSRS Tautas aizsardzības komisāra, Latvijā dislocēto daļu un savienojumu pavēlniecības rīkojumu un pavēļu par to, ka uz visstingrāko aizliegta jebkāda parsonālsastāva iejaukšanās republikas sabiedriski politiskajā dzīvē. Un šos norādījumus stingri izpildīja. Par to ir liecības, tajā skaitā arī no ārzemju avotiem.

Vēsturiski nepamatoti ir mēģinājumi vienpusīgi traktēt 1939.-1940.g. notikumus Baltijā, atraujot tos no sabiedriski politiskās situācijas, kas šajā regionā izveidojās II pasaules kara priekšvakarā un sākumā, ārpus tā laika Eiropas kopprocesu konteksta.

1990. gada 4. maija Deklarācija savā lemjošajā daļā uzskata PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos par prettiesisku. Taču šāds paziņojums pats par sevi arī ir prettiesisks, jo 1939. gada 23. augusta vienošanās bija nostāja starp diviem pilntiesīgiem starptautisko tiesību subjektiem, valstīm - Tautu savienības loceklēm. Nav apšaubāmas PSRS un Vācijas tiesības 1939. gadā stāties attiecībās starp valstīm tādā formā, kādā tās uzskatīja par vajadzīgu, Līgumam pievienoto slepeno protokolu novērtējums dots II PSRS Tautas deputātu kongresa lēmumā.

Tēze par PSRS militāro agresiju, kas 1940. gada 17. jūnijā it kā likvidēja Latvijas Republikas suverēnu valsts varu, nav apstiprināta veidā, kā to nosaka starptautiskās tiesības. Latvijas Republika, cik zināms, nav griezusies pēc starptautiski tiesiskas aizsardzības pret militāru agresiju. Starptautiskā sadraudzība (ANO) šos notikumus šādi nekvalificē. PSRS tagadējais valsts teritoriālais statuss, uzskaitot Latviju, Lietuvu un Igauniju kā suverēnas padomju republikas, apstiprināts Jaltas un Potsdamas konferenču lēmumos, Helsinku Nobeiguma Aktā 1975. gadā.

Deklarācija, kas aicina Latvijas tautu izstāties no PSRS, un tādējādi lauzt valstu robežas, kas Eiropā izveidojušās pēckara periodā, ir pretrunā ar 1989. gada Vīnes tikšanās Nobeiguma dokumentu. Valstis, kas parakstīja šo dokumentu, apstiprināja savas saistības stingri un efektīvi ievērot valstu teritoriālās integritātes principu.

"Tās atturēsies no jebkādiem šī principa pārkāpumiem un līdz ar to no jebkādas rīcības, kuras mērķis būtu ar tiešiem vai netiešiem līdzekļiem ... aizskart valsts teritoriālo integritāti, politisko neatkarību vai vienotību. Dalībvalstis neatzīst par likumīgu nekādu rīcību vai situāciju, ar kuru tiks pārkāpts šis princips."

Tālāk. Nepamatoti ir apgalvojumi Deklarācijā, kā līdz šim brīdim de jure ir spēkā 1922. gada Latvijas Republikas Satversme. Katras Latvijas PSR Konstitūcijas pieņemšana pēc 1940. gada nozīmēja ganjuridisku, gan faktisku iepriekšējās atcelšanu.

13-8 17.-

Zināms, ka Latvijā pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma nodibinājās autoritārs režīms, padzina Saeimu, faktiski atcēla Satversmi, noteica karastāvokli. Tādējādi kā 1920. gadā, tā arī 1940. gadā darbojās viena un tā pati Konstitūcijas atcelšanas procedūra: tūlīt pēc valsts iekārtas maiņas pieņēma jaunu konstitūciju, iepriekšējā konstitūcija zaudēja savu spēku (1922.g. - Padomju Latvijas 1918. gada Konstitūcija, 1940. gadā - Latvijas 1922. gada Satversme).

Pasludināt, ka atjaunotas Latvijas Republikas 1922. gada Satversmes darbība (lai gan arī tūlīt tā tiek apturēta), savā būtībā ir ārkārtīgi nedemokrātisks akts, jo šīs Satversmes tekstu rets kurš patreiz Latvijā dzīvojošais ir redzējis un zina tās saturu. Tas palicis zināms tikai šauram cilvēku lokam, tiem, kas gatavoja Deklarācijas tekstu. 1978.g. Konstitūcija, kas nosaka Latvijas PSR mūsdienu konstitucionāli tiesiskos pamatus, tika pieņemta pēc plašas tautas apspriešanas. 1922.gada Satversme mūsdienu apstākļos nav apspriesta.

Šajā sakarā nevar nepievērst uzmanību tam, ka 1990. gada 4.maija Deklarācijas 4. punkts veido ārkārtīgi pretrunīgu tiesisku situāciju, ko raksturo divu konstitūciju vienlaicīga darbība: 1922. gada Satversmes, kas pasludināta de jure, bet apturēta de facto, un Latvijas PSR 1978. gada Konstitūcijas, kas atcelta de jure, bet atstāta de facto lietpašanai. Tāda situācija neizbēgami attīstīsies tiesiskas nestabilitātes, likumu necienīšanas virzienā un radīs pamatu administratīvās varas patvaļai.

Deklarācijas 5. punkts ir pretrunā ar PSRS Likuma "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS" noteikumiem. Lēmumā par minētā Likuma stāšanos spēkā PSRS Augstākā Padome noteica, ka jebkura rīcība, kas saistīta ar jautājuma izvirzīšanu par savienotās republikas izstāšanos no PSRS un ir pretrunā ar šo Likumu, kura uzsākta gan līdz, gan arī pēc tā stāšanās spēkā, nerada nekādas juridiskas sekas kā PSR Savienībai, tā arī Savienotajām republikām. Šis apstāklis ir PSRS Prezidenta 1990. gada 14.05. Dekrāta pamatā, kurā pasludināts, ka Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācijai "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" nav juridiska spēka no tās pieņemšanas brīža.

Tas attiecas arī uz pārejas periodu, kas iestājas pēc referenduma un beidzas ar jautājumu noregulēšanas momentu, kurā paredzēti minētajā PSRS Likumā attiecībā uz pārejas periodu. 1990.g. 4.maija Deklarācija nosaka pārejas periodu tikai, lai "atjaunotu Latvijas Republikas valsts varu". Tas, ka trūkst nosacījuma par jebkādu pārejas perioda ilgumu, nepavisam neliecina par tādas pieejas demokrātismu, drīzāk gan par citu. Pārejas perioda ietvari aprobežojas ar Saeimas sasaukšanu, bet pastāvot tagadējai praksei ,kā parāda arī Augstākās Padomes pieņemtā Deklarācija, to var ievēlēt un sasaukt ļoti īsā laikā.

Un ļoti svarīgi! Tā kā 1990. gada 4. maijā Deklarācijā runāts par Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūru atjaunošanu,nav pamata uzskatīt, ka šīs struktūras būs Tautas deputātu padomes. Tātad Deklarācijā runa ir par valsts iekārtas nomaiņu republikā, kuru īsteno, kā jau bija teikts, bez vistautas nobalsošanas, kas ir pretrunā gan ar Latvijas PSR

Konstitūciju, gan arī ar Latvijas Republikas Satversmi.

Deklarācija pasludina, ka Latvijas Republikas attiecības ar PSRS jāveido tikai saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920. gada 11. augusta miera līgumu starp Krieviju un Latviju. Taču Deklarācijas 9.p. formulējums līdzinājās imperatīvam, kas adresēts PSR Savienībai, un kas ir nepieļaujami "līdztiesīgu" valstu savstarpējās attiecībās. Tāpat nepareizi ir uzskatīt, ka Latvijas attiecības ar PSRS var veidot uz šī līguma pamata.

Pirmkārt, tāpēc, ka šodien KPFSR (Krievija) ir tikai savienotā republika PSRS sastāvā. Otrkārt, PSRS un Latvijas PSR attiecību tiesiskais pamats mūsdienās ir nevis minētā Līguma noteikumi, kā tiek apgalvots Deklarācijā, bet gan PSRS Konstitūcijas, Latvijas PSR Konstitūcijas un padomju likumu normas.

Latvijas PSR, tāpat kā jebkuras citas savienotās republikas stāvokli Padomju Federācijā mūsdienās nosaka nevis tās sākotnējās iekļaušanas akts PSR sastāvā, bet gan spēkā esošu PSRS Konstitūcija un Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija ar vēlāk izdarītājām izmaiņām un papildinājumiem. Latvijas PSR Konstitūcijas 68. pantā noteikts, ka tā kopā ar citām republikām veido Padomju Sociālistisko Savienību - federatīvu daudznacionālu valsti.

Mūsdienu apstākļos vienīgais Likumīgais ceļš, lai mainītu republikas statusu, var būt attiecīgas vienošanās ar PSRS, pamatojoties uz PSRS Likumu "Par pilnvaru norobežošanu starp PSRSavienību un Federācijas subjektiem", vai republikai izstāties no PSRS, pamatojoties uz PSRS Konstitūcijas 72. pantu un PSRS Likumu "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS".

1990.g. 4. maija Deklarācija pieņemta vienpusējā kārtā, neņemot vērā PSR Savienības, Federācijas subjektu un ievērojamas republikas iedzīvotāju daļas intereses.

Deklarācija pārkāpj PSR Savienības suverenitāti, kas nostiprināta PSRS Konstitūcijas 74. un 75. pantā, principu, ka visā PSRS teritorijā pilnā apjomā un tieši darbojas PSRS Konstitūcija un citi Vissavienības likumi.

Un, beidzot, daži vārdi par analizējamā dokumenta ekonomisko aspektu.

Deklarācija, tāpat kā Ministru Padomes priekšsēdētāja I.Godmaņa izvirzītā Latvijas Republikas turpmākās ekonomiskās attīstības koncepcija nesatur reālistisku atbildi uz kardināliem ekonomiskiem jautājumiem: uz kā bāzēsies Latvijas neatkarīgā ekonomika? Ko, kur un par kādiem līdzekļiem pirkt, ko un kam pārdot? Kā jaunie apstākļi ietekmēs iedzīvotāju dzīves līmeni? Nebūt nejauši republikas Augstākās Padomes sesijā palika bez atbildes jautājumi par konkrētiem budžeta deficīta apmēriem, par tirdzniecības un maksājumu bilances saldo, par to, kādas tieši grūtības sagaida iedzīvotājus.

Ir zināms, ka tuvākajos gados plašu Latvijas produkcijas parādīšanos pasaules tirgū nav ko gaidīt. Tātad Latvijas ekonomika nenovēršami būs saistīta ar Padomju Savienību (to, starp

citu, uzsver arī rietumu eksperti). LTF ideologi apgalvo, ka Latvijas neatkarība nenozīmēs, ka saraus ekonomiskos sakarus ar PSRS un pat tieši otrādi - viņi it kā iestājas par to attīstību. Tomēr nevar sagaidīt, ka izdosies saglabāt vienpusējo izdevīgumu sakaros ar Padomju Savienību (pirmām kārtām - lētās izejvielas un energoresursi) un vienlaicīgi novelt uz Savienību šo sakaru visus mīnusus un grūtības. Padomju Savienība relatīvi viegli atradīs sev citus tirdzniecības partnerus, tai pašā laikā Latvijas ekonomikai tas ir dzīvības un nāves jautājums.

Jau sen propagandēta "Finlandizācijas" ideja ir vēl viens plašai publikai pievilcīgs lozungs, bet tam šodien nav nekāda pamata. 30. gados Latvija neatradās ar Somiju uz viena ekonomiskā attīstības līmeņa un ne tuvu tai tagad. Latvija nevar līdzināties Somijai pēc teritorijas lieluma, dabas resursu nodrošinātības ziņā un pēc iedzīvotāju skaita. Pats galvenais - Somija līdz sava šodienas ekonomiskā līmeņa radīšanai gāja savu ceļu vairāk nekā 70 gadus. Ekonomiski Latvija Padomju Savienībai piesaistīta daudz ciešāk un tā nevar kopēt Somijas modeli. Šodien Somijai ir sava vieta starptautiskajā darba dalīšanā, kādu Latvijai vēl būs jāizcīna asā konkurences cīņā.

Noiet šo ceļu uz pasaules tirgu būs vieglāk un mazāk sāpīgi, ja balstīsimies uz Vissavienības ekonomisko un zinātniski tehnisko potenciālu.

Cerības uz Rietumu palīdzību un kredītiem ir vēl viena bīstama ilūzija. Pastāvot pašreizējai situācijai Latvijas ekonomikā, tas ir ceļš uz ilgstošu parādjūgu. Šis ceļš var novest pie tā, ka rietumu kapitāls par pusvelti nopirks preču ekonomiku, zemi un dabas resursus. Tomēr tādā gadījumā nevajag sevi mānīt ar cerībām uz neatkarību un pat patstāvību.

Lai risinātu Latvijas ekonomiskās un sociālās problēmas, priekšroka būtu jādod īpašam statusam PSRS sastāvā, pamatojoties uz republikas saimniecisko aprēķinu un suverenitāti. Tomēr Deklarācijas pieņemšana dod triecienu jau uzsāktajam Konstruktīvajam darbam šajā virzienā. Pati ideja par republikas saimniecisko aprēķinu un ekonomisko patstāvību PSRS sastāvā izrādās jau atmesta, bet ekonomiskā spēki, kas iesaistīti šīs koncepcijas izstrādāšanā, novērsti uz politiskām cīņām. Sarunu iespēja Maskavā tiek apdraudēta.

Latvijas ekonomikas attīstības stabilizācija iespējama tikai sabiedriska konsensa apstākļos, nevis politiskas spriedzes, konfrontācijas un neuzticības apstākļos, kad puse republikas iedzīvotāju nepieņem tai uzspiesto notikumu gaitu.

Kurss, kas formulēts Deklarācijā, nevar neizsaukt tālāku grūtību saasināšanos ekonomikā, sociālā gaisotnē.

Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu pieņemšanu ir noticis fakts un prasa sev atbilstošu konstitucionālu attieksmi. Šis apstāklis rada jaunu politisku un ideoloģisku formu, kas saistīta ar dokumentu, ko pieņēmusi Latvijas PSR Augstākās Padomes sesija.

13-11
20.-

Jāvadās arī no tā, ka ar PSRS Prezidenta Dekrētā Latvijas Augstākās Padomes Deklarācija pasludināta par tādu, kam nav juridiska pamata un spēka.

Latvijas PSR Konstitūcijas 46. un 47.p. republikas pilsoņiem piešķir tiesības "piedalīties visas valsts un vietējās nozīmes likumu un lēmumu apspriešanā un pieņemšanā," iesniegt valsts orgāniem priekšlikumus, kritizēt trūkumus to darbā.

Šī materiāla mērķis ir sniegt palīdzību sabiedrībai, lai veiktu darbu sakarā ar pieņemto Deklarāciju, pievērst tās uzmanību tam, ka ir nepieciešama jauna, dziļāka, vispusīgāka un izsvērtāka pieeja Latvijas vēsturiskās pagātnes, neatkarības un suverenitātes jautājumiem, tās tālākās attīstības ceļu noteikšanai visas Latvijas tautas interesēs.

Pareizi: Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālās komitejas vispārīgās
daļas protokolu sekrora vadītāja

A.Seļivanova

14-1

11.05.90

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА
ЛАТВИЙСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
Г-ну ГОРБУНОВУ А.В.

Депутатский запрос

04 мая 1990 года Верховный Совет республики принял Декларацию "О восстановлении независимости Латвийской Республики".

Депутатская фракция "Равноправие", насчитывающая в своем составе 59 депутатов Верховного Совета Латвии, считает, что данная Декларация принята с грубыми нарушениями Конституции и законов Латвии и СССР:

1. Нарушена ст.5 Конституции Латвии, согласно которой подобная Декларация должна ставиться на всенародное голосование (референдум).

2. Нарушена ст.108 Конституции Латвии, согласно которой такие решения принимаются после предварительного обсуждения проекта соответствующими постоянными комиссиями Верховного Совета республики.

3. Нарушена ст.107 Конституции Латвии, согласно которой решение, влекущее за собой возможные нарушения суверенитета республики (пример Литвы), вносятся на рассмотрение сессии и только как проект лишь в том случае, если за это проголосуют все депутаты, присутствующие на сессии Верховного Совета.

4. Нарушен п.3 Декларации Верховного Совета республики "По вопросу о государственной независимости Латвии" от 15.02.90 года, согласно которому Президиуму Верховного Совета (и Вам, как его Председателю) поручалось образовать комиссию и провести референдум о государственной независимости Латвии.

Комиссия обязана была представить свои предложения Верховному Совету ЛССР нового созыва.

5. Нарушен Закон СССР "О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР", который также предусматривает проведение референдума.

6. Нарушена ст.74 Конституции СССР, согласно которой законы СССР имеют преимущества перед законами республики.

Просим Вас письменно за Вашей подписью дать ответ о нарушении законности по каждому пункту настоящего депутатского запроса, так как ответа на наш аналогичный депутатский запрос от 04.05.90 года, несмотря на истечение трехдневного срока, мы не получили, что также является нарушением ст.109 Конституции Латвии.

Просим распространить данный депутатский запрос как официальный документ сессии Верховного Совета республики.

Председатель фракции С.Диманис

15

Т О В А Р И Щ И !

Встанем на защиту Советской власти в Латв

Время ораторов кончилось, от слов пора переходить к делу.

Сегодня решается наша судьба. Честь и достоинс во советского человека не дают нам права спокойно отсиживаться за спинами ведущих борьбу за наше будущее. Презрением и позором покроют потомки тех, кто в этот решающий час не выступил против контрреволюции. Мужчины, всмотритесь в глаза своих детей, матерей, жен. Можете ли вы оставить их беззащитными?

15 мая 1990 года, в 10 часов останавливайте фабрики и заводы, выходите на улицы города. Все вместе мы пойдем к зданию Верховного Совета с требованием восстановления Советской власти в республике. Пусть горстка предателей и политических авантюристов, решающих за нас, услышит голос трудового народа!

Да здравствует Латвийская Советская Социалистическая Республика!

Республиканский Совет Интерфронта.

16

З А Я В Л Е Н И Е

депутатской фракции "РАВНОПРАВИЕ"
Верховного Совета Латвийской ССР

Депутатская фракция поддерживает Указ Президента СССР от 24 мая 1990г. о незаконном принятии Верховным Советом Латвийской ССР 4 мая 1990г. Декларации "О восстановлении независимости Латвийской Республики".

Как мы уже заявляли, вопрос о замене государственного строя в Латвийской ССР, об изменении ее внешнего и внутреннего политического статуса как наиболее важный вопрос государственной жизни республики в соответствии со статьей 5 Конституции Латвийской ССР должен быть решен путем референдума (народного голосования).

Мы предлагаем Верховному Совету республики рассмотреть вопрос об отмене действия Декларации, принятой 4 мая 1990г., до проведения референдума о государственном статусе Латвии. Если это не будет сделано, республика окажется в политическом и экономическом тупике. Всю полноту ответственности за такой результат будут нести фракция НФЛ Верховного Совета Латвийской ССР и ее сторонники.

Мы обращаемся ко всем народным депутатам Латвийской ССР с настоятельным требованием прекратить принятие законов и постановлений, противоречащих Конституции СССР и Конституции Латвийской ССР. Призываем государственные, правоохранительные и хозяйственные органы в своей деятельности руководствоваться только Конституцией Латвийской Советской Социалистической Республики и не противоречащими ей законодательными актами.

Просим считать наше Заявление официальным документом сессии.

По поручению фракции,

Председатель /С.Диманис/

15.05.90.

17

З А Я В Л Е Н И Е

фракции "РАВНОПРАВИЕ" Верховного Совета ЛССР
в связи с некоторыми решениями сессии
Верховного Совета I5 мая I990г.

I5 мая I990г., в день многочисленных выступлений трудовых коллективов за проведение референдума по государственному статусу Латвии состоялись переговоры между Председателем Верховного Совета А.Горбуновым, Председателем Совета Министров И.Годманисом, представителями временного Республиканского стачечного комитета, ОСТК и групп населения, в результате которых были намечены следующие меры, направленные на ликвидацию конфликтной ситуации:

I. Формирование согласительной комиссии из представителей ОСТК, Республиканского стачечного комитета, военнослужащих и депутатов Верховного Совета с целью рассмотрения комплекса проблем, связанных с политической ситуацией после принятия Декларации 4 мая I990 г. и издания Указа Президента СССР I4 мая.
2. Воздержаться от принятия законов и постановлений до окончания работы комиссии.
3. Разрешить председателю забастовочного комитета огласить на сессии заявление.

Однако в результате использования фракцией НФЛ "машины голосования" два последних пункта не были приняты, что говорит о полном нежелании фракции НФЛ проявлять гибкость, учитывать политическую ситуацию, поддерживать авторитет руководителей республики.

Фракция "Равноправие" заявляет, что вся полнота ответственности за последствия таких решений ложится на фракцию НФЛ.

Мы обращаем внимание фракции НФЛ на поспешность при принятии документов, связанных с вопросами прохождения воинской службы. Практически были проигнорированы обращение Военного Совета округа и предложения фракции "Равноправие" о переносе принятия решения на время после завершения консультаций с правительством Союза ССР.

Просим распространить это заявление как официальный документ сессии.

По поручению фракции,
Председатель /С.Диманис/

I6 мая I990г.

18-1

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES PREZĪDIJS
18 ИЮН 1990
Ienāk. Nr.

ВЕРХОВНОМУ СОВЕТУ СССР

ПРЕЗИДЕНТУ СССР тов. ГОРБАЧЁВУ М. С.

ВЕРХОВНОМУ СОВЕТУ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

Ситуация в Латвийской ССР характеризуется социально - политическим кризисом, вызванным принятием Верховным Советом республики 4 мая с. г. Декларации о независимости Латвийской республики. Политические действия Верховного Совета Латвии по явочному и поспешному выводу республики из состава СССР, а также игнорирование Указа президенда СССР, ведут к реставрации буржуазно - националистического режима, разрушению системы социальной защиты трудящихся, серьёзному обострению межнациональных отношений.

Всё это вызывает справедливое недоверие к Верховному Совету республики у многочисленных слоёв населения.

В создавшихся условиях трудящиеся, народ Латвии, проявив инициативу, развернули кампанию по сбору подписей с требованием проведения конституционным путём референдума относительно статуса республики. Координационным центром по сбору этих подписей стал Комитет защиты прав граждан и Конституций СССР и Латвийской ССР.

По состоянию на 15 июня 1990 года около 305 тысяч людей, имеющих избирательное право, проживающих в Латвийской ССР, уже подписали требование о проведении референдума относительно статуса республики. Это составляет более 16 процентов от общего числа избирателей в Латвийской ССР. Сбор подписей продолжается.

В заявлениях и обращениях граждан всё твёрже звучат голоса о необходимости сохранения и укрепления Союза ССР на основе заключения нового союзного договора, гарантирующего реальный экономический и политический суверенитет народу Латвии.

Учитывая волю этой значительной части населения республики, Комитет защиты прав граждан и Конституций СССР и Латвийской ССР обращается к Верховному Совету Латвийской ССР с требо-

18-2

ванием отменить или приостановить действие Декларации о независимости Латвийской Республики и приступить к подготовке проведения референдума в соответствии с Законом СССР "О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР".

Заявления граждан находятся в Комитете защиты прав граждан и Конституций СССР и Латвийской ССР.

Председатель Республиканского
Комитета защиты прав граждан и
Конституций СССР и Латвийской ССР А. Рубикс

19

LATVIJAS AUGSTĀKĀS PADOMES PREZĪDIJS
06 JUL 1990
Ienāk. Nr. 2284

Председателю Верховного Совета
Латвийской Республики

Горбунову Анатолию Валерьяновичу

Председателю Совета Министров
Латвийской Республики

Годманису Иварсу Теодоровичу

Уважаемый Анатолий Валерьянович!

Уважаемый Иварс Теодорович!

С учетом происходящих процессов в общественно-политической жизни союзных республик, направленных на укрепление их суверенитета, и в соответствии с нашей предварительной договоренностью полагали бы целесообразным незамедлительно приступить к разработке проекта и заключению договора между нашими республиками, охватывающего все сферы взаимовыгодного сотрудничества на 1991 год и дальнейшую перспективу.

Верховный Совет и Совет Министров РСФСР готовы выступить организаторами этой работы.

Просим определить Ваших полномочных представителей для проведения предварительных переговоров и подготовки проекта указанного договора.

С нашей стороны эту работу возглавит Комитет по вопросам межреспубликанских отношений, региональной политики и сотрудничеству Верховного Совета РСФСР и Министр экономики РСФСР.

С уважением

Председатель Верховного
Совета РСФСР
(Б.Н.Ельцин)

Председатель
Совета Министров РСФСР
(И.С.Силаев)

20-1

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES PREZIDIJA
UN MINISTRU PADOMES

P A Z I Ņ O J U M S

Naktī no 1991.gada 18. uz 19.augustu PSRS ir noticis valsts apvērsums. PSRS prezidents M.Gorbačovs ir atstādināts no amata, varu pārņēmusi nekonstitucionāli izveidota Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteja, tiek izsludināts ārkārtējs stāvoklis.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijs un Ministru Padome paziņo, ka uzskata Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteju par nelikumīgu veidojumu, kuram nav nekādu varas pilnvaru Latvijas Republikas teritorijā.

Ārkārtējā stāvokļa noteikšana Latvijas Republikas teritorijā saskaņā ar likumu ir iespējama tikai ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes vai tās Prezidija piekrišanu. Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijs uzskata, ka situācija Latvijā ir pilnīgi mierīga un nav nekāda pamata ārkārtēja stāvokļa izsludināšanai.

Latvijas Republikas Augstākā Padome, Ministru Padome un pašvaldības kontrolē situāciju republikā un ir gatavas turpināt savu darbību demokrātijas un likumības apstākļos. Ja kādi ārēji spēki traucēs tām to darīt un mēģinās nodot varu jebkādiem nelikumīgiem formējumiem, Augstākā Padome

un Ministru Padome aicina Latvijas iedzīvotājus saglabāt mieru un sabiedrisko kārtību, nesadarbojoties ne ar kādiem nelikumīgiem varas veidojumiem, iesaistīties nevardarbīgas pilsoniskās nepaklausānās kampaņā un prasīt likumīgās varas - Tautas deputātu padomju un to izpildinstitūciju - darbības atjaunošanu.

Vienīgais likumīgās varas avots Latvijā ir pati Latvijas tauta.

Latvijas Republikas
Augstākās Padomes
priekšsēdētājs

A.Gorbunovs

Latvijas Republikas
Ministru Padomes
priekšsēdētājs

I.Godmanis

Rīgā 1991.gada "19." augustā

21

LATVIJAS REPUBLIKAS
PILSOŅU
KONGRESS

1991. gada 20. augustā

LATVIJAS KOMITEJAS

A I C I N Ā J U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKAJAI PADOMEI

Latvijas Komiteja aicina Augstāko Padomi apzināties, ka tai nav reālas varas, nevairīties izpildīt LTF Domes 1991. gada 12. janvāra prasību konstatēt acīmredzamo faktu un, vadoties no Ženēvas 1949. gada 12. augusta Konvencijas 6. panta II daļas, beidzot oficiāli atzīt, ka 1918. gadā proklamētā Latvijas Republika ir ilgstoši okupēta valsts, un lūgt ANO saskaņā ar tās 36. sesijas 103. rezolūciju iekļaut Latviju okupēto un kolonizēto zemju sarakstā, tādējādi pievienojoties Latvijas Republikas Pilsoņu Kongresa 24. marta lēmumam.

Latvijas Komitejas
priekšsēdētāja vietnieks A Jirgens

Latvijas Komitejas sekretāre A. Brence

Paskaidrojumi dokumentiem

1. Smiltenes Tautas deputātu padomes 1990. g. 5. aprīļa rezolūcija, kas aicina LPSR AP deputātus vistuvākajā laikā pasludināt neatkarību un uzsākt sarunas ar PSRS par okupācijas karaspēka izvešanu. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

2. Saulkrastu Tautas deputātu padomes 1990. g. 9. aprīļa aicinājums LPSR AP deputātiem kā vienu no pirmajiem dokumentiem 1. sesijā pieņemt Deklarāciju par LR neatkarības atjaunošanu uz 1922. g. LR Satversmes pamatiem. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

3. Rēzeknes Tautas deputātu padomes 1990. g. 19. aprīļa ierosinājums LPSR AP deputātiem atzīt par vienīgo likumīgo 1918. g. 18. novembrī nodibināto Latvijas Republiku. *J. Lagzdiņa personiskais arhīvs.*

4. LTF Domes valdes 1990. g. 3. aprīļa lēmuma projekts par Vislatvijas tautas deputātu sapulces sasaukšanu 21. aprīlī plkst. 12.00 "Daugavas" stadionā. *LTF arhīvs, kas nodots LZA glabāšanā (neapstrādātie materiāli).*

5. Aicinājums LPSR AP un Latvijas tautai par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu, ko parakstījuši Raunas ciema padomes deputāti, kuri dažādu apstākļu dēļ nevarēja piedalīties Vislatvijas tautas deputātu sapulcē 1990. g. 21. aprīlī. *LTF arhīvs, kas nodots LZA glabāšanā (neapstrādātie materiāli).*

6. Vislatvijas tautas deputātu sanāksmes Rīgas rajona delegācijas balsu skaitīšanas protokols balsošanā par Aicinājumu pasludināt Latvijas neatkarību. 1990. g. 21. aprīlis. *LTF arhīvs, kas nodots LZA glabāšanā (neapstrādātie materiāli).*

7. AP LTF frakcijas nolikums, kurā par frakcijas galveno mērķi atzīta demokrātiskas, neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošana. *T. Jundža personiskais arhīvs.*

8. Biļeteni personālajai balsošanai par 4. maija Deklarāciju. *Kopijas sagādājis I. Daudišs.*

9. Rezultāti balsošanai par 4. maija Deklarāciju. AP balsu skaitīšanas komisijas darba pieraksts (viena no četrām lapām). *I. Daudiša personiskais arhīvs.*

10. Atbalsts 4. maija Deklarācijai. Parakstu lapa. *LTF arhīvs, kas nodots LZA glabāšanā (neapstrādātie materiāli).*

11. Latvijas komitejas 1990. g. 22. maija priekšlikums LTF Domes valdei sadarboties, lai atjaunotu LR likumīgo valsts varu uz tiesiskās pēctecības pamata. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

12. Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja 1990. g. 4. maija sēdes protokols nr. 6. LKP CK birojs aicina PSRS prezidentu atcelt nelikumīgi pieņemto 4. maija Deklarāciju. *LVA PA, 101. f., 65. apr., 28. l., 106., 110., 107.-109. lp. Publicēšanai sagatavojusi Ļ. Zīle.*

13. Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja 1990. g. 15. maija sēdes protokols nr. 7. LKP CK birojs uzdod partijas organizācijām izskaidrot iedzīvotājiem 4. maija Deklarācijas antikonstitucionālo ievirzi un separātisko raksturu. *LVA PA, 101. f., 65. apr., 28. l., 111., 142., 112., 113., 124.-130. lp. Publicēšanai sagatavojusi Ļ. Zīle.*

14. Frakcijas "Līdztiesība" 1990. g. 11. maija deputātu pieprasījums LR AP priekšsēdētājam A. Gorbunovam, kurā apgalvots, ka 4. maija Deklarācija pieņemta, rupji pārkāpjot Latvijas un PSRS Konstitūciju un likumus. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

15. Interfrontiešu skrejlapa, kas aicina uz akcijām pie LR AP ēkas 1990. g. 15. maijā, lai pieprasītu padomju varas atjaunošanu Latvijā. Lapiņas izkaisītas virs Rīgas 1990. g. 14. maijā ap plkst. 17.00 no helikoptera. *A. Bērza personiskais arhīvs un informācija.*

16. Frakcijas "Līdztiesība" 1990. g. 15. maija paziņojums, kurā AP aicināta atcelt 4. maija Deklarāciju un sarīkot referendumu par Latvijas valstisko statusu. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

17. Frakcijas "Līdztiesība" 1990. g. 16. maija paziņojums pēc interfrontiešu izraisītajām nekārtībām pie LR AP ēkas. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

18. A. Rubika parakstīta prasība PSRS AP, M. Gorbačovam un LPSR AP atcelt vai apturēt 4. maija Deklarāciju un sarīkot referendumu atbilstoši PSRS likumiem. 1990. g. 18. jūn. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

19. B. Jeļcina un I. Silajeva vēstule A. Gorbunovam un I. Godmanim, kurā piedāvāts nekavējoties ķerties pie Latvijas-Krievijas sadarbības līguma izstrādāšanas un noslēgšanas. 1990. g. 6. jūl. *T. Jundža personiskais arhīvs.*

20. LR APP un MP paziņojums sakarā ar valsts apvērsumu PSRS, kurā iedzīvotāji aicināti nesadarboties ne ar kādiem nelikumīgiem varas veidojumiem un iesaistīties nevardarbīgas pilsoniskās nepakļaušanās kampaņā, prasot likumīgās varas atjaunošanu. Paziņojuma teksta projektu sagatavoja T. Jundzis un A. Krastiņš, tas pieņemts vienbalsīgi APP sēdē, kura sākās 1991. g. 19. augustā plkst. 10.00, piedaloties I. Godmanim. *T. Jundža personiskais arhīvs.*

21. Latvijas komitejas 1991. g. 20. augusta aicinājums LR AP apzināties, ka tai nav reālas varas, un lūgt ANO iekļaut Latviju okupēto un kolonizēto zemju sarakstā, pievienojoties LR Pilsoņu kongresa lēmumiem šajā jautājumā. *I. Daudiša personiskais arhīvs.*

Sagatavojis *T. Jundzis*

4. maija Deklarācijas manuskripti

1-1

— 1 —

7 žūrn. 285 674
plenk 16.30 282 292
Lenk bingā + 15.00 kiršteins 276 188
Pētersone

2) 20.3.1990

→ 4) 22.3.1990 pie Rolanda
(Ozirnovu 63-1)
būs arī: Apsītis, Eglājs, Birkavs

plenk 13.00
14.00

AP deklarācija

Regulējamie punkti:

1. Starpt. tiesību (jus cogens) normu prioritāte pār (jebkura) valsts nacionālajām tiesībām
→ AP atzīst jus cogens
→ jus cogens satur arī aneksijas aizliegumu
→ tātad jus cogens ir spēcījamas arī PSRS valststiesību normām, kas iekļauj Latvijas PSRS sastāvē. Latvija līdz ar to nav saistīta ar PSRS konst. tiesībās paredzēto izstāšanās procedūru

2. Konsekvence: 18.11.1918 dibinātā Latvijas republika turpina nepārtraukti eksistēt. AP to atzīst.

Nelietot jēdzienu „suverenitāte", jo tesknaditāts!

3. Latvijas valsts tiesības: Pamatu atjaunošana
→ 15.2.1922 Satversme joprojām nepārtraukti ir Latvijas konstitucionālā pamatnorma (15.5.1934 tika tikai suspendēta, nevis atcelta)
→ konstitucionālais pamats in Satversme 1., 2., 3., 6. p. (var grozīt tikai saskaņā ar 77. p. tautas nobalsošanā → tikai Latvijas pilsoņi)

1-2 -2-

→ AP atjauno Satversmes 1., 2., 3., 6. p. darbību

→ visu Satversmi nevar vēl atjaunot, jo vēl nepastāv visi Satversmes nateiktie valsts orgāni. To izveidei ir jēnotiek pēc brīvām Saeimas vēlēšanām.

↑ svēl.: Lietuvas 11.3. reg.

4. Spēkā esošās tiesību normas: Pagaidu nosegulējums

→ AP nosaka, ka pagaidām spēkā paliek tie LPSR (ne PSRS!) tiesību akti, kuri nav pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu

Galvenie kritēriji:

(1) Neatkarība, 1. pants:
. atkrīt jebkāda veida hierarhiska padotība Maskavai

(2) Demokrātija, 1. pants
(ietver arī: tiesiskas valsts principus)
. pilsmiskās brīvības (vārda, pulcēšanās, biedrēšanās u.c.) tiek garantētas
. administratīvās tiesības: atkrīt visi totalitārai sistēmai raksturīgie nesamērīgie ierobežojumi
. iekšējas un republicētas (slepenas) instrukcijas nevar būt par pamatu pilsmiskā brīvību ierobežojumiem
. tiesu varas neatkarība tiek garantēta, tiesu vara kontrolē izpildvaru (cilvēks var sūdzēties tiesā par pret viņu vērstu izpildvaras rīcību)

(3) Teritorija, 3. p.
. Abrenes jautājums juridiski paliek atklāts, bet pašreizējā situācijā nebūtu
. [illegible] aktualizējums

-3-

(4) Saeimes vēlēšanas, 6. p.

- jāsagatavo jauns Saeimes vēlēšanu likums (evtl.: atjaunot veco).
- AP lemj par brīdi, kad pastāv apstākļi, kad Latvijā var notikt brīvas un demokrātiskas Saeimes vēlēšanas atbilstoši 6. p. nosacījumiem

↦ Visas pārējās LPSR tiesību normas pagaidām paliek spēkā līdz to nomaiņai

- AP izveido Tiesību revīzijas komisiju (3 AP deputāti, 3 tiesību eksperti, 3 politiske spēku pārstāvji: LTF, LNNK, Pilsoņu komiteja, + tiesliet. ministrs ex officio)

Svarīgi:

- Kompetence:
  - Pārbauda saskaņā ar AP deklarāciju spēkā esošās LPSR tiesību normas un konstatē, kuras ir pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Ilsniedz šo normu saraksta apstiprināšanai AP
  - Iesaka AP svarīgākās likumdošanas priorītātes (kur pastāv vai draud rasties tiesību normu vakuums)
  - Pārbauda visa tiesnēsu korpusa (un vēsbūt arī augstāko ierēdņu) atbilstību ieņemamajam amsatam demokrātiskajā Latvijā (sasaiste ar padomju apspiešanas aparātu, līdzdalibe režīma nozieguma, politiskas procesas v. tml.)
- Evtl.: AP deklarācijā tiek noteikti, kad LPSR tiesību normas automātiski zaudē spēku (termiņš: 2-3 gadi)

1-4

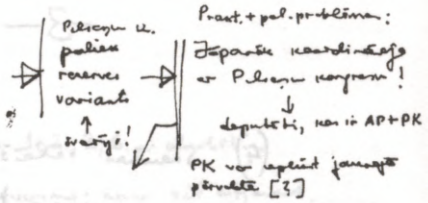

-4-

Pelseņu u. paliek rezervas variants

↑ švarīgi!

Prakt. + pol. problēma:

Jāpanāk koordinācija ar Pelseņu kongresu!

↓

deputāti, kas ir AP+PK

PK var uplūst jaunajā pārvaldē [?]

5. Valsts varas organizēšana

↦ AP deklarē savi par pagaidu valsts varas augstāko nesēju Latvijas teritorijā

vēsturiskas sal.: LPNP, TP 1918. g.

↦ Tūlīt pēc tam tiek izveidota jauna, AP politiski atbildīga Ministru Padome

• sagatavot: Jaunu Valdības likumu

↦ AP aicina starptautiska sabiedrību atzīt to par faktiska valsts varas nesēju Latvijā

↦ Problēma: Tūlītēja AP atzīšana de jure varētu apdraudēt Latvijas neatkarību un demokrātiju (kā mērķus), ja AP spiediena rezultātā ielaižas kompromisos.

Jādiskutē!

↦ AP deklarē, ka savā darbībā ievēros atzītas cilvēktiesību pamatprincipus (1948. g. Vispārējo CT deklarāciju, 1966. g. Starptautiskos paktus, Eiropas CT konvenciju)

↦ AP deklarē, ka tā jauno likumdēšanu veidos, vadoties demokrātiskos un tiesiskos valsts principiem (konstitucionālās tiesībās, administratīvās tiesībās u.c.)

↦ Tūlīt (tuvākajos 3-4 mēnešos) jāsagatavo:

- AP reglaments
- Likums par Valdību
- Tiesu iekārtas likums
- Likums par Konstitucionālo tiesu
- Administratīvā procesa likums
- Preses likums
- Demonstrāciju likum
- Biedrību likums

-5-

6. AP pašierobežošanās klauzula

→ AP atzīst, ka tā vēl nav ievēlēta atbilstoši brīvu un demokrātiskuu vēlēšanu prasībām, un tādēļ:

→ atzīst 1919. g. Pavalstniecības likuma nepārtrauktu spēkā esamību

→ atzīst, ka tā nav tiesīga:

- grozīt 1919. g. Pavalstniecības likumu
- grozīt 1922. g. Satversmi

Jēdiskutē! | Pašierobežošanās klauzula ir nepieciešama, lai novērstu iespējamu kompromisu ar reakcijas un demokrātijas rēķina ārēja spiediena rezultātā. ↖ Attīstība Lietuvā

7. AP darbības mērķis

→ AP deklarē, ka tās darbības mērķis ir tādu apstākļu nodrošināšana, lai varētu sarīkot brīvas un demokrātiskas Saeimas vēlēšanas saskaņā ar Satversmes 6. p.

1-6

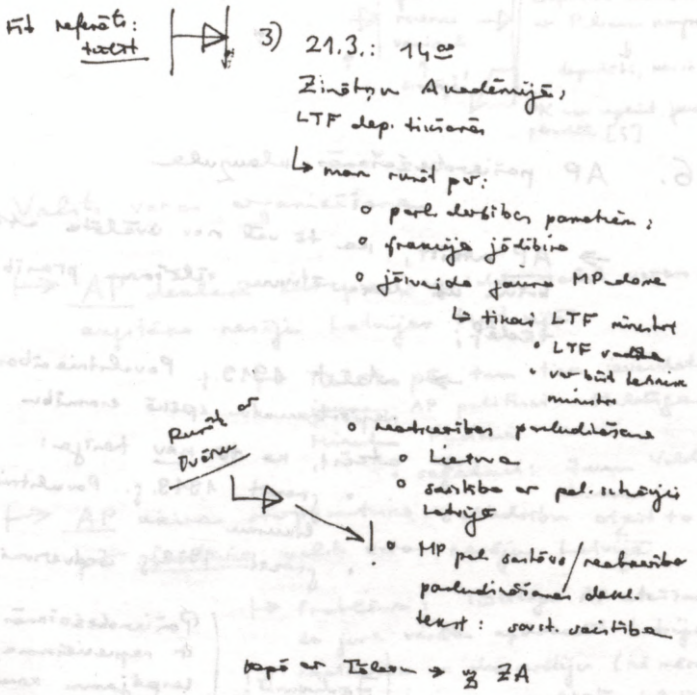

Fit referāti: tūdīt

3) 21.3.: 14⁰⁰

Zinātņu Akadēmijā,

LTF dep. tikšanās

↳ man runāt par:

- parl. darbības pamatiem;
- frakcija jādibina
- jāsvaida jauna MP-dome
  - ↳ tikai LTF ministri
    - LTF vadība
    - var būt tehnisk ministri
- neatkarības pasludināšana
  - Lietuva
  - saistība ar pal. sitvāņi Latvijā
- MP pal. saistās/neatkarība pasludināšanas dekl. tekst: savst. saistība

Runāt ar Īvānu

kapā ar Tālavu → ZA

2-1

—1—

5) 23.3.1990

Latvijas Republikas Augstākā Padome
nolemj:

1. Atzīt par starptautiska tiesību pamatnormu (jus cogens normu) prioritāti pār valststiesību normām.
2. Balstoties uz šīm starptautiska tiesību pamatnormām, konstatēt, ka 1918. gada 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana PSRS agresijas rezultātā 1940. gada 17. jūnijā un visi tālākie padomju okupācijas režīma akti ir bijuši prettiesiski un ka līdz ar to Latvijas Republika kā starptautiska tiesību subjekts de jure repārtraukti turpina eksistēt.
3. Atjaunot 1922. gada 15. februāra Satversmē noteikto Latvijas valsts konstitucionāli tiesiska pamatu — Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu — derbību visā Latvijas Republikas teritorijā. Saeimas vēlēšanas izvedamas nekavējoties, tiklīdz apstākļi pieļauj brīvu un demokrātisku vēlēšanu norisi.
4. Noteikt, ka līdz brīvi, demokrātiski un saskaņā ar Satversmes 6. pantu izvēlētās Saeimas sanākšanai uz sam pirmo sēdi likumdevēja vara kā augstākam valsts varas orgānam Latvijas Republikas teritorijā pieder vienīgi Latvijas Republikas Augstākajai Padomei.

2-2

-2-

5. Noteikt, ka līdz Saeima atjauno Satversmi pilnā apjomā, Latvijas PSR konstitūcija un citi Latvijas PSR likumdošanas akti, ciktāl tie nav pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu un netiek atcelti, ir uzskatāmi par spēkā esošiem. Strīdus gadījumos izšķir Latvijas Republikas konstitucionālā tiesa.

6. Atzīt un ievērot visu Latvijas Republikas iedzīvotāju cilvēktiesības atbilstoši vispāratzītām starptautiskā tiesību normām.

3-1

Publikums 1. variantā (projekts)
24.03.90

Galīgais variants

Deklarācija par Latvijas [PSR] starptautiski tiesiskā stāvokļa

(Pamatteksts)

1. [Atzīstot neatņemamo Latvijas starptautiskā statusa un konstatējot, ka] Kopš 1940. gada jūnija Latvija (okupēta un aneksēta) teritorijā, kas (okupēta) atrodas (citas) Latvijas valsts (saitēs).

2. [Konstatējot, ka] PSRS (okupācijas varas) un (anti) tās vadītā darbība Latvijas teritorijā (ar to) ir pretrunā ar starptautiskajām (veido) tiesībām un [pamatprincipiem] starptautisko tiesisko normu sistēmu.

3. [Konstatējot, ka] PSRS okupācijas un aneksijas, kā arī to turpmākā (ar to) darbība Latvijas teritorijā ir pretrunā ar starptautiskajām (veido) tiesībām un [pamatprincipiem] starptautisko tiesisko normu sistēmu.

4. Atzīstot PSRS Konstitūcijas un citu PSRS likumu un tiesību aktu (pamatā normatīvie akti) darbības Latvijā tais aptvertē. Atzīstot starptautiskā tiesībās (PSRS un Latvijas PSR) pārņemtās pār valstīm, centrālās (Latvijas Republikas) varas atjaunošanu.

5. Atzīstot par to, ka [Latvijas valsts] LR [Latvijas Republikas] pilsonību ieguvušie visi Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji, kuri tās valsts un [atjaunotās Latvijas Republikas] no PSRS pilsoņiem. (problēmas)

6. Baltijas valstu pārstāvjiem ir starptautiskā (tiesiskā) [LR] atzīstot [Latvijas Republikas] pilsonības (tiesības) [Latvijas Republikas] pilsoņu (tiesības) [Latvijas Republikas] (tiesības) [Latvijas Republikas] (tiesības) [Latvijas Republikas]

3-2

Pielikums 2. variantam (projekts)

Maksimālais variants

Deklarācija par neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu (Pamattēzes)

Latvijas AP:

1. ~~Atzīst~~ Atzīst starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām un uzskatu par nelikumīgu PSRS un Vācijas 1939. g. 23. augusta vienošanos un 1940. g. 17. jūnija PSRS agresijas rezultātātā Latvijas Valsts suverēnās varas likvidēšanu.

2. AP Atzīst, ka joprojām ir spēkā ~~Latvijas Republikas~~ LR Satversmes sapulces 1922. g. 15. febr. pieņemtās LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pants, jo 1940. g. 21. jūlija Tautas saeimas pieņemtā Deklarācija par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā ir antikonstitucionālā, ~~kas pieņemta~~ Tautas saeima to pieņēmusi, pārkāpot LR Satversmes 77. pantu, saskaņā ar kuru augstākminētie Satversmes grozījumi ~~tiek~~ nododami tautas nobalsošanā.

3. AP Atjauno ~~LR~~ 1922. g. 15. februārī Satversmes sapulces pieņemto LR Satversmi;

4. AP Aptur LR Satversmi, izņemot 1., 2., 3. un 6. pantu.

5. AP Pieņem Paludina, ka spēkā ir visi LPSR likumdošanas akti, kas nav pretrunā ar LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Konflikta gadījumos jautājumu izšķir

3-3

Konstitucionālē tiesa. [Republikas AP vai prezidejs.] 2.

6. LR-ai ir saistošas visas starptautiskās cilvēktiesību normas.

7. AP Izveido jaunas Satversmes izstrādāšanas komisiju. Jauno Satversmi pieņem LR AP [un apstiprina referendums.]

8. Attiecības ar PSRS turpmāte regulē 1920. g. 11. augusta mūra līgums starp bju un Krūrijas, kas [kura pamatā ir] noteie draudzigas attiecības un sadarbību ar PSRS.

9. Uzaicina pasaules valstu valdības atzīt LR valdību.

4-1

Projekts

Latvijas PSR deputātu sasaukuma
Augstākās Padomes pirmās sesijas
DARBA KĀRTĪBA

(Pirmais jeb „minimālais" variants)

1. Sesijas pirmo sēdi atklāj Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs, kurš vada sēdi līdz Augstākās Padomes (AP) priekšsēdētāja ievēlēšanai.

2. Balsu skaitīšanas komisijas ievēlēšana.
3. Mandātu komisijas ievēlēšana.
4. Deputātu pilnvaru atzīšana.
5. Sekretariāta ievēlēšana.
6. AP priekšsēdētāja ievēlēšana.
7. Deklarācija par Latvijas starptautiski tiesisko statusu (projekta pamattēzes skat. pielikumā).
8. AP priekšsēdētāja pirmā vietnieka, vietnieku un AP sekretāra ievēlēšana.
9. AP reglamenta, pagaidu reglamenta vai lēmuma pieņemšana par sesijas tālāko gaitu.
10. AP komisiju ievēlēšana (konstitucionālās likumdošanas komisija, pastāvīgās komisijas).
11. Latvijas PSR Ministru Padomes (MP) paziņojums par pilnvaru nolikšanu. MP priekšsēdētāja ievēlēšana. MP sastāva apstiprināšana.

12. Latvijas PSR Augstākās Tiesas (AT) ievēlēšana. AT prezidija apstiprināšana.
13. Galvenā valsts arbitra un valsts arbitru iecelšana. Valsts arbitrāžas kolēģijas apstiprināšana.
14. Latvijas PSR Prokuratūras kolēģijas apstiprināšana.
15. Apkārtējās vides aizsardzības komitejas ievēlēšana.
16. Sabiedriskās konsultatīvās tautību padomes izveidošana.
17. Likumprojekti:
    1) par Tautas deputātu statusu,
    2) par Tautas deputātu atsaukšanu,
    3) par Konstitucionālo tiesu.
18. Konstitucionālās tiesas ievēlēšana.
19. Pagaidu nolikuma pieņemšana par Tautas deputātu darbības nodrošināšanu.

43

Pielikums 1. variantam
(projekts)

Deklarācija par Latvijas starptautiski tiesisko statusu

(Pamattēzes)

1. Kopš 1940. gada jūnija-augusta Latvija ir ettiesiski anektēta teritorija, kas joprojām atrodas citas lsts ~~sastāvā~~ (PSRS) sastāvā.

2. Latvijas Republika (LR) nav gājusi bojā kā arptautisko tiesību subjekts.

3. PSRS likumdošanas akti un šīs valsts iestāžu rbība Latvijas teritorijā ir pretrunā ar starptautiskam tiesībām un veido starptautiski tiesiska noziegumа stāvu.

4. PSRS Konstitūcijas, citu PSRS likumu un tiem klauto normatīvo aktu darbība Latvijā tiek apturēta.

5. Latvijas PSR AP, atzīstot starptautisko tiesību ioritāti pār PSRS un Latvijas PSR valststiesībām, centīsies vardarbīgā ceļā panākt LR valsts varas atjaunošanu.

6. Atjaunotajā neatkarīgajā Latvijas valstī LR pilsonību ūs visi Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji, kuri to vēlas atsakās no PSRS pilsonības.

7. AP izveido jaunas Satversmes izstrādāšanas komisiju.

8. Baltijas valstu jautājums ir starptautiska problēma, risināma starptautiskos forumos. AP aicina ārvalstis pināt Latvijas PSR neatzīšanas politiku.

9. AP turpinās sarunas ar PSRS par Latvijas valstis- s neatkarības atgūšanu.

44

Projekts

Latvijas PSR dirpadsmitā sasaukuma
Augstākās Padomes pirmās sesijas
DARBA KĀRTĪBA

(Otrais jeb „maksimālais" variants)

1. Sesijas pirmo sēdi atklāj Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs, kurš vada sēdi līdz Augstākās Padomes (AP) priekšsēdētāja ievēlēšanai.

2. Balsu skaitīšanas komisijas ievēlēšana.
3. Mandātu komisijas ievēlēšana.
4. Deputātu pilnvaru atzīšana.
5. Sekretariāta ievēlēšana.
6. AP priekšsēdētāja ievēlēšana.
6a) ~~AP Prezidij~~ konstitucijas labaj.
6b) AP Prezidija priya vēlēšanas.
7. Deklarācija par neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu (projekta pamattēzes skat. pielikumā).
8. Aicinājumi:
   1) visiem Latvijas iedzīvotājiem,
   2) Latvijas nacionālajām grupām,
   3) pasaules tautām,
   4) PSRS tautām,
   5) PSRS Prezidentam M. Gorbačovam,
   6) PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājam N. Rižkovam
9. AP priekšsēdētāja pirmā vietnieka, vietnieku un AP sekretāra ievēlēšana.

45

10. AP reglamenta, pagaidu reglamenta vai lēmuma pieņemšana par sesijas tālāko gaitu.
11. AP komisiju ievēlēšana (konstitucionālās likumdošanas komisija, pastāvīgās komisijas).
12. Latvijas Republikas (LR) Ministru Padomes (MP) paziņojums par pilnvaru nolikšanu. MP priekšsēdētāja iecelšana. MP sastāva apstiprināšana.
13. LR Augstākās Tiesas (AT) ievēlēšana. AT prezidija apstiprināšana.
14. Galvenā valsts arbitra un valsts arbitru iecelšana. Valsts arbitrāžas kolēģijas apstiprināšana.
15. Prokurora iecelšana
LR Prokuratūras kolēģijas apstiprināšana.
16. Apkārtējās vides aizsardzības komitejas ievēlēšana.
17. Sabiedriskās konsultatīvās tautību padomes izveidošana.
18. Likumprojekti:
    1) par LR Tautas deputātu statusu,
    2) par LR deputātu statusu PSRS Tautas deputātu kongresā un PSRS Augstākajā Padomē,
    3) par LR Tautas deputātu atsaukšanu,
    4) par LR nacionālo grupu tiesībām,
    5) par PSKP atdalīšanu no valsts,
    6) par Konstitucionālo tiesu.
19. Konstitucionālās tiesas ievēlēšana.
20. Pagaidu nolikuma pieņemšana par Tautas deputātu darbības nodrošināšanu.

Pielikums 2.variantam
(projekts)

Deklarācija par neatkarīgās Latvijas Republikas atjaunošanu
(Pamattēzes)

I. Latvijas Augstākā Padome (AP) atzīst starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām un uzskata par nelikumīgu PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un 1940.gada 17.jūnijā PSRS agresijas rezultātā Latvijas Republikas (LR) suverēnās varas likvidēšanu.

2. Augstākā Padome atzīst, ka joprojām ir spēkā Satversmes sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemtās LR Satversmes 1.,2.,3. un 6.pants, jo 1940.gada 21.jūlija Deklarācija par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā ir antikonstitucionāla. Tautas Saeima to pieņēmusi, pārkāpjot LR Satversmes 77.pantu, saskaņā ar kuru augstāk minētie Satversmes grozījumi nododami tautas nobalsošanā.

3. AP atjauno Satversmes sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemto LR Satversmi.

4. AP aptur LR Satversmi, izņemot 1.,2.,3.un 6.pantu.

5. AP pasludina, ka spēkā ir visi Latvijas PSR likumdošanas akti, kas nav pretrunā ar LR Satversmes 1.,2.,3.un 6.pantu. Konflikta gadījumos jautājumu izšķir Konstitucionālā tiesa.

6. LR ievēro un izpilda visas starptautiskās cilvēktiesību normas.

7. AP izveido jaunas Satversmes izstrādāšanas komisiju. Jauno Satversmi pieņem LR AP un apstiprina referendums.

8. LR attiecības ar PSRS turpmāk regulē 1920.gada 11.augusta miera līgums starp Latviju un Krieviju.

9. AP uzaicina pasaules valstu valdības atzīt LR valdību.

5-1

Projekts uz 3.04.90.g.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas
Augstākās Padomes
LĒMUMS
"Par neatkarīgas un demokrātiskas
Latvijas Republikas atjaunošanu."

1918.gada 18.novembrī tika proklamēta neatkarīga un demokrātiska Latvijas valsts, kas 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Ļautu Savienības locekli. 1922.gada 15.februārī tika pieņemts valsts pamatlikums - Latvijas Republikas Satversme,kura de jure ir spēkā līdz šim brīdim, jo :

1) 1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību nomainīt valdību un 1940. gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējami kā starptautisks noziegums, kura rezultāts bija Latvijas Republikas okupācija un suverēnās Latvijas valsts varas likvidēšana . Jaunā Latvijas valdība ~~ar A.Kirhenšteinu priekšgalā~~ tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju ~~(A.Višinska u.c.)~~ norādījuma. ~~Tādejādi~~ tā no starptautisko tiesību viedokļa nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns un nepārstāvēja Latvijas Republikas , bet gan PSRS intereses.

2) 1940.gada 14. un 15.jūlijā, ~~pieaugošā~~ politiskā terora apstākļos, pamatojoties uz antikonstitucionālu vēlēšanu likumu, okupētajā Latvijā notika Saeimas vēlēšanas , kurās tika pieļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka " kandidātu saraksts, pie kam - "Darba Tautas bloka " pirmsvēlēšanu platformā nebija iekļauta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos PSRS, ~~bet~~ Turpretī vēlēšanu rezultāti tika viltoti. Līdz ar to šīs vēlēšanas nav uzskatāmas par Latvijas Republikas pilsoņu brīvas politiskās gribas izpausmi.

Varmācības un tautas apmānīšanas rezultātā tapusās Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlija "Deklarācija par valsts varu" un "Deklarācija par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" ir ~~nelikumīgas~~ no to pieņemšanas brīža, jo prettiesiski izveidota Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, ~~bet~~ brīva tautas nobalsošana netika izdarīta.

Pamats

5-2

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā. ~~Līdzšinējā~~ Latvijas Republika joprojām de jure pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, kuras valsts iekārtu nosaka 1922.gada 15.februāra Satversme.

Atzīstot Latvijas iedzīvotāju nepārprotami pausto gribu, ievēlot Latvijas PSR Augstākajā Padomē deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot neatkarīgu un demokrātisku Latvijas Republiku, Latvijas PSR Augstākā Padome nolemj:

1.Atzīt starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām.

2.Atzīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.

3.Pasludināt par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža 1940.gada 21.jūlija Latvijas Saeimas pieņemtās deklarācijas "Par valsts varu" un "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā."

4.Atjaunot Satversmes sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā. Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA.

5.Apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot:

1.pantu - "Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika.";

2.pantu - "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.";

3.pantu - "Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale";

6.pantu - "Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.".

6.Pasludināt par spēkā esošām ~~tikai un vienīgi~~ Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantiem.

Strīdus gadījumos jautājumu izšķir Konstitucionālā tiesa.

7.Stingri ievērot un izpildīt vispārējās starptautiskās cilvēktiesību normas, visām nacionālajām grupām garantēt vienādas tiesības.

8.Izveidot Latvijas Republikas Satversmes jaunās redakcijas komisiju. ~~Satversmi~~ apstiprināt brīvā tautas nobalsošanā.

9.Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju.

10.Lēmums stājas spēkā no tā pieņemšanas brīža.

2

6

31.03.90.
02.04.90.

Valstiskuma aktu projektu sagatavošanas darba grupas sēde (LU)

↓

Latvijas PSR. Lēmums par neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu

(↑ Andrejs Krastiņš)

4
09.0~~3~~.90.

(1.) E. Melkisis: jāgrozā nosaukums. Vajadzētu, piem.,
— „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"
— 2. lpp.: ... pausto gribu masu manifestācijās, ~~deputātu kandidātu izvirzīšanas~~ prieksvētāšanu sapulcēs
[un visu lēmumu padomēs vairākumā ievēlot]
LPSR AP-ī un vietējās padomēs vairākumā ievēlot deputātus

— ~~Kaut.~~ Rezumējošā daļā: 1. pr. — par starpt. tiesību prioritāti ... — nevajaga. Tas taču nekur tā nav atzīts, nevienas valsts likumos tāda atzīmuma nav. Jautājums ir šeit pūtrikami neskaidrs.

(2.) G. Kusiņš:

(3.) T. Jundzis: 1) plašāk par Lpas Satvarsmi
2) kādas starptautisko tiesību normas tiks pārkāptas?

(4.) A. Krastiņš: vajaga nelielu aktu par to, kā saunsies LR valsts varas un pārvaldes orgāni. / tas izriet no polit. lēmuma

7-1

Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920. gada aprītī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei.

Projekts uz 9.04.90.g.

Apspriests frakcijas sēdē 12. IV 90.

Rediģēt! Pavairot! Tulkot! Rit. 16.04.90.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes

LĒMUMS

Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā ~~un demokrātiskā~~ Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. 1922.gada 15.februārī ~~vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās ievēlētā Latvijas Satversmes sapulce~~ pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas Republikas Satversmi, kura de jure ir spēkā līdz šim brīdim, jo :

1) 1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību nomainīt valdību un 1940. gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums, kura rezultāts bija Latvijas okupācija unLatvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana . Jaunā Latvijas valdība tika izveidota pēc A.Višinska un citu PSRS valdības pārstāvju norādījuma.No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tas pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses;

2) 1940.gada 14. un 15.jūlijā politiskā terora apstākļos, balstoties uz nelikumīgi pieņemtās antikonstitucionālu vēlēšanu likumu, okupētajā Latvijā notika Saeimas vēlēšanas, kurās no 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiemtika pieļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka " kandidātu saraksts. ~~Pie tam~~ "Darba Tautas bloka " pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti. Līdz ar to šīs vēlēšanas nav uzskatāmas par Latvijas Republikas pilsoņu brīvas politiskās gribas izpausmi.

Varmācības un tautas apmānīšanas rezultātā pieņemtās Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlija deklarācijas "Par valsts varu" un "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" - ir spēkā neesošas no to pieņemšanas brīža, jo prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, tomēr brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā. Tadejādi Latvijas Republika joprojām de jure pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk kā 50 pasaules valstis.

Nemot vērā

~~Pamatojoties uz~~ Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti" un 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību",

atzīstot Latvijas iedzīvotāju nepārprotami pausto gribu , ievēlot Latvijas PSR Augstākās Padomes vairākumā deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz Latvijas Republikas de facto atjaunošanas ceļa,

1

7-2

Latvijas PSR Augstākā Padome nolemj:

1. Atzīt starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuras valsts tiesībām.
2. Atzīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.
3. Pasludināt par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža 1940.gada 21.jūlija Latvijas Saeimas pieņemtās deklarācijas "Par valsts varu" un "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".
4. Atjaunot Satversmes sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā. Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti – Latvija.
5. Apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuru grozīšanai nepieciešama tautas nobalsošana:
   1.pantu - "Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika.";
   2.pantu - "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.";
   3.pantu - "Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.";
   6.pantu - "Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.".
6. Uzskatīt par spēkā esošām Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantiem.

   Strīdus gadījumos jautājumu izšķir Konstitucionālā tiesa.
7. Stingri ievērot un izpildīt vispārējās starptautiskās cilvēktiesību normas, visām nacionālajām grupām garantēt vienādas tiesības.
8. Izveidot Latvijas Republikas Satversmes jaunās redakcijas komisiju. Satversmes jauno redakciju apstiprināt brīvā tautas nobalsošanā.
9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju.
10. Lēmums stājas spēkā no tā pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs

2

8-1

Projekts uz 17.04.90.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes
LĒMUMS
Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanās tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu- Latvijas republikas Satversmi, kura de jure ir spēkā līdz šim brīdim, jo:

1) 1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā ~~PSRS valdības~~ ultimatīvā nota ar prasību nomainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks nozieguma, kura rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Jaunā Latvijas valdība tika izveidota pēc A.Višinska un cita PSRS valdības pārstāvju norādījuma. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tas pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses;

2) 1940.gada 14.un 15.jūlijā politiskā terora apstākļos, balstoties uz nelikumīgi pieņemtu antikonstitucionālu vēlēšanu likumu okupētajā Latvijā notika Saeimas vēlēšanas, ~~kurās~~ no 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem tika pieļauts tikai viens - Darba Tautas bloka kandidātu saraksts. Darba Tautas bloka pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti. Līdz ar to šīs vēlēšanas nav uzskatāmas par Latvijas Republikas pilsoņu brīvas politiskās gribas izpausmi.

8-2

Varmācības un tautas apmānīšanas rezultātā pieņemtās Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlija deklarācijas "Par valsts varu" un "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" - ir spēkā neesošas no to pieņemšanas brīža, jo prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, tomēr brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā. Tādējādi Latvijas Republika joprojām de jure pastāv kā starptautisko tiesību subjekts ko atzīst vairāk kā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti" un 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību",

atzīstot Latvijas iedzīvotāju nepārprotami pausto gribu, ievēlot Latvijas PSR Augstākās Padomes vairākumā deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz Latvijas Republikas de facto atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j:

1. Atzīstot starptautisko tiesību prioritāti pār jebkuru valsts tiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.

2.Pasludināt par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža 1940.gada 21.jūlija Latvijas Saeimas pieņemtās deklarācijas "Par valsts varu" un "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3.Atjaunot Satversmes sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā. Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - Latvija.

2

4. Apturēt Latvijas Republikas Satversmes, izņemot pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuru grozīšanai nepieciešama tautas nobalsošana:

1.pantu - "Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika";

2.pantu - "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai";

3.pantu - "Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale";

6.pantu - "Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās".

5. Izskatīt par spēkā mūsu pārejas laikā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

6. Stingri ievērot un izpildīt visparejas starptautiskās cilvēktiesību normas, visām nacionālajām grupām garantēt vienādas tiesības. Pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem nodrošināt tiesības izvēlēties pilsonību.

7. Izveidot Latvijas Republikas Satversmnes jaunās redakcijas komisiju. Satversmes jauno redakciju apstiprināt brīvā tautas nobalsošanā.

8. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Lēmums stājas spēkā no tā pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs

Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs

3

9-1

Rīsevs 26

P r o j e k t s
15.04.90

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀ PADOME

L Ē M U M S
par pasākumiem Latvijas Republikas
valstiskās neatkarības atjaunošanai

1918. gada 18. novembrī tika proklamēta pirmā neatkarīgā Latvijas valsts - Latvijas Republika. 1920. gada 11. augustā Krievijas SFPR noslēdza ar Latvijas Republiku miera līgumu, kurā Krievija atzina Latvijas republikas neatkarību un uz mūžīgiem laikiem atteicās no jebkādām tiesībām uz Latvijas teritoriju un tajā atrodošos mantu. Latvijas Republika 1921. gadā kļuva par pilntiesīgu Tautu Savienības locekli un godprātīgi pildīja tās statūtus. Neskatoties uz milzīgajiem zaudējumiem, kas 1. pasaules kara un pilsoņu kara laikā bija nodarīti Latvijas tautai un tās saimniecībai, tās ekonomika sekmīgi attīstījās un Latvija pēc tautas dzīves līmeņa, kultūras un izglītības līmeņa izvirzījās priekšā daudzām Eiropas valstīm, tai skaitā arī PSRS.

Latvijas Republikas mierīgā attīstība tika pārtraukta 1940. gadā. Noziedzīgā Staļina kliķe, kura tobrīd atradās PSRS vadībā, balstoties uz 1939.gada 23. augustā noslēgto neuzbrukšanas līgumu ar hitlerisko Vāciju un tam pievienotajiem slepenajiem protokoliem, kas nodeva Latviju Padomju Savienības interešu sfērā, izdarīja agresijas aktu pret Latvijas Republiku. 1940. gada 16. jūnijā PSRS valdība iesniedza Latvijas Republikas valdībai ultimātu, kurā pieprasīja nekavējoties nomainīt Latvijas valdību un ielaist Latvijas teritorijā PSRS karaspēku, lai tas varētu izvietoties visos svarīgākajos Latvijas centros. Nākošajā dienā - 17. jūnijā Sarkanā armija iesoļoja Latvijā un pārņēma kontroli pār visiem svarīgākajiem objektiem. Latvijā ieradās Staļina vietvaldis A. Višinskis, kurš aiz Latvijas tautas muguras un, nerēķinoties pat ar Latvijas komunistisko partiju, sastādīja jaunu Latvijas valdību. Šī valdība antikonstitucionālā ceļā pieņēma jaunu vēlēšanu likumu un, balstoties uz šī likuma, deviņu dienu laikā sarīkoja nedemokrātiskas Saeimas vēlēšanas, kurās tika pielaists tikai valdības atbalstītāju kandidātu saraksts. Jaunās Saeimas locekļi , atsakoties no savas priekšvēlēšanu platformas solījumiem par Latvijas neatkarības nostiprināšanu, jau pirmajā sēdē pieņēma lēmumu par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā.Šāds lēmums bija absolūti nelikumīgs, jo saskaņā

ar Latvijas Republikas Satversmes 77. pantu šādu lēmumu varēja pieņemt tikai tautas nobalsošanā.

Neraugoties uz to, PSRS Augstākā Padome 1940. gada 5. augustā pieņēma lēmumu par Latvijas iekļaušanu PSRS sastāvā. Šī akta nelikumība bija tik acīmredzama, ka vairāk nekā 50. pasaules valstu to neatzīst un uzskata, ka Latvijas republika joprojām turpina pastāvēt de jure. PSRS Tautas deputātu kongress gan nosodīja Molotova-Ribentropa pakta slepenos protokolus, bet neizvērtēja visas šo protokolu izsauktās sekas, starp kurām bija arī Latvijas valstiskās neatkarības likvidēšana. Vēsturiskais taisnīgums šajā jautājumā vēl līdz šim nav atjaunots.

Atzīstot Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti" un 1990. gada 15. februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību",

ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju vairākuma nepārprotami pausto gribu, ievēlot Latvijas PSR Augstākajā Padomē deputātus, kuri savās priekšvēlēšanu programmās izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j :

1. Pasludināt par savas darbības galveno mērķi atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību un padarīt to par patstāvīgu starptautisko tiesību subjektu. Par šo mērķi Augstākā Padome nelokāmi cīnīsies ar nevardarbīgām, demokrātiskām metodēm , ~~xxxxirxkixx~~ neraugoties ne uz kādām grūtībām.

2. Atzīt par pretttiesīsku Latvijas Republikas suverenās valst varas likvidēšanu 1940. gada 17. jūnija PSRS militārās agresijas rezultātā, kā arī pasludināt par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlijā pieņemto "Deklarāciju par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Pasludināt pārejas periodu, kurā tiks izveidotas konstitucionālas Latvijas Republikas varas struktūras, reāli atjaunota Latvijas politiskā un ekonomiskā suverenitāte un mierīgu sarunu ceļā ar PSRS vadību tiks atrisināti visi jautājumi, kas ir radušies sakarā ar Latvijas ilgstošu atrašanos PSRS sastāvā. Visus līgumus, kas tiks noslēgti šo sarunu rezultatā, apstiprinās Latvijas Augstākā Padome.

4. Grozīt Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas oficiālo nosaukumu un turpmāk to saukt "Latvijas Republika", saīsināti -"Latvija".

9-3

28

3

5. Atzīt, ka Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošana ir nesaraujami saistīta ar Latvijas Republikas 1922. gada Satversmes darbības atjaunošanu. Vienlaikus, ņemot vērā lielās pārmaiņas, kas aizritējušajos gados ir notikušas Latvijas sabiedrības politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā dzīvē, uzskatīt par nepieciešamu izveidot konstitucionālo komisiju, kas līdz pārejas perioda beigām sagatavos priekšlikumus par atbilstošiem grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē.

6. Uzskatīt par pārejas periodā spēkā esošiem Latvijas PSR 1978. gada Konstitūciju un citus normatīvos aktus, kuri šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā. Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 71. pantu visi turpmākie PSRS likumdošanas akti var stāties spēkā Latvijas teritorijā tikai tad, ja tos ratificēs Latvijas Augstākā Padome.

7. Pasludināt par Latvijas republikai saistošiem visus tos pienākumus, kurus saskaņā ar starptautiskiem līgumiem cilvēktiesību jomā ir uzņēmusies PSRS. Pēc neatkarības sasniegšanas Latvijas Republika pati pievienosies šiem līgumiem un sekmēs to tālāku attīstību.

8. Deklarēt, ka Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana neapdraud nevienas nacionālās grupas tiesības un likumiskās intereses. Latvijas Republika nosoda cilvēku diskrimināciju pēc to rases vai nacionālās piederības un stingri vērsīsies pret jebkādu nacionālā naida vai neiecietības kurināšanu.

Latvijas Republika apņemas garantēt saviem un citu valstu pilsoņiem vienlīdzīgas ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības. Tās pilnā mērā attieksies arī uz tiem PSRS pilsoņiem, kas pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas vēlēsies palikt dzīvot Latvijas teritorijā, bet negribēs pieņemt tās pilsonību.

9. Aicināt visus Latvijas iedzīvotājus sarežģītajā pārejas periodā saglabāt pilsonisku mieru un stingri ievērot sabiedrisko kārtību, visas problēmas risināt mierīgu un konstruktīvu diskusiju ceļā.

10. Noteikt, ka šis lēmums stājās spēkā no tā pieņemšanas brīža un tiek publicēts visos masu informācijas līdzekļos.

Projekts uz 28.04.90.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes
LĒMUMS
Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas republikas Satversmi, kura de jure ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību nomainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums, kura rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju norādījuma. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses;

1940.gada 14.un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, balstoties uzprettiesiski pieņemtu antikonstitucionālu vēlēšanu likumu notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika pielauts tikai viens - Darba Tautas bloka kandidātu saraksts. Darba Tautas bloka pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti. ~~Līdz ar to šīs vēlēšanas nav uzskatāmas par Latvijas Republikas pilsoņu brīvas politiskās gribas izpausmi.~~

1

10-2

Varmācības un tautas apmānīšanas rezultātā ~~pieņemtās Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlija deklarācijas "Par valsts varu" un "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" - ar spēkā neesošas no to pieņemšanas brīža, ja~~ prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, tomēr brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā. Tādejādi Latvijas Republika joprojām de jure pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk kā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti" un 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju nepārprotami pausto gribu, ievēlot vairākumā deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz Latvijas Republikas de facto atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j:

1. Atzīstot starptautisko tiesību prioritāti pār valsts tiesību normām Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.

2.Pasludināt par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža 1940.gada 21.jūlija Latvijas Saeimas pieņemtās deklarācijas ~~"Par valsts varu" un~~ "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

2

3.Atjaunot Satversmes sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā. Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - Latvija.

4. Apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuru grozīšanai nepieciešama tautas nobalsošana:

1.pantu - "Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika";

2.pantu - "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai";

3.pantu - "Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale";

6.pantu - "Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās".

Satversmes 6.pants piemērojams atjaunojoties neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kas garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai de facto, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas ~~Ievēlēšanas~~ sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Turpmāk jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jauno redakciju, kas atbilst Latvijas patreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

10-4

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā vienlīdzīgas sociālās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības. Tās pilnā mērā attiecināt uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijas teritorijā, nepieņemot tās pilsonību. Pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem nodrošināt tiesības izvēlēties pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar ~~joprojām spēkā esošo~~ 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Lēmums stājas spēkā no tā pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs

Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs

Projekts **11-1**
30.04.90.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes
L Ē M U M S
Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940.gada 14.un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas paslu dināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Varmācības un tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome **n o l e m j** :

1. Atzīstot starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas

11-2

rezultātā.

2. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlija pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pienemšanai apturēt joprojām spēkā esošo Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - LATVIJA.

4. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

5. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izš ir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus grozа tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

7. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, vienlīdzīgas sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības. Tās pilnā mērā attiecināt uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijas teritorijā, nepieņemot tās pilsonību. Pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem nodrošināt tiesības izvēlēties pilsonību.

8. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Lēmums stājas spēkā kopš pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs

12-1

Projekts
02.05.90.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes
M A N I F E S T S
Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanās tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940.gada 14.un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j :

1. Atzīstot starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts-tiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas

12-2

rezultātā.

2.Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - LATVIJA.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt ~~joprojām spēkā esošo~~ Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

I. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī ~~lēmuma~~ pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

~~Lēmums~~ stājas spēkā kopš pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs

13-1

Projekts

M. Vulfsona variants 03.05.90.

LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀS PADOMES
M A N I F E S T S

Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas Republikas Satversmi, kas de jure ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana.

Trūvet A. Kirhenšteina valdības tiesiskais novērtējums.

1940.gada 14. un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

13-2

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām de jure pastāv kā starptautisko tiesību subjekts.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

Latvijas PSR Augstākā Padome nolemj:

1. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

2. Nostājoties uz neatkarīgas demokrātiskas Latvijas Republikas de facto atjaunošanas ceļa, pasludināt, ka Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir Latvijas Republika, saīsināti - LATVIJA.

3. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai de facto, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome, kas vienīgā ir tiesīga pieņemt jaunus likumdošanas aktus un grozīt esošos.

4. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā līdz jauna pamatlikuma pieņemšanai piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī manifesta pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar tiem Latvijas Republikas Satversmes pantiem, kuri saskaņā ar šīs Satversmes 77.pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1.pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;

2.pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;

3.pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežas sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;

6.pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

13-4

6. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, vienlīdzīgas sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības. Tās pilnā mērā attiecināt uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijas teritorijā, nepieņemot tās pilsonību. [Pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem nodrošināt tiesības izvēlēties pilsonību.]

Pamatvariants nāk!

7. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Manifests stājas spēkā kopš pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes
priekšsēdētājs

Latvijas PSR Augstākās Padomes
sekretārs

Projekts

Pēc deputāta A.Plotnieka ziņojuma lauksaimnieku deputātu grupas sanāksmē 1990.g.20.aprīlī

LATVIJAS PSR AUGSTĀKAS PADOMES

L E M U M S

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j :

1. Pasludināt Latvijas Republikas kā pastāvīgas valsts atjaunošanu, starptautiskajos līgumos noteiktajās robežās.

2. Uzskatīt Latvijas Republiku par 1918. gada 18. novembrī proklamētās Latvijas valsts un Latvijas PSR tiesību pēcteci.

3. Noteikt, ka Latvijas valsts tiek organizēta, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3 un 77. pantu, kā arī Latvijas PSR spēkā esošās Konstitūcijas un likumu normām, kas nav pretrunā ar šiem pantiem.

4. Aicināt PSRS Augstāko Padomi pasludināt par spēkā neesošu PSRS Augstākās Padomes 1940. gada 5. augusta likumu "Par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas uzņemšanu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā" kā antikonstitucionālu.

5. Izteikt gatavību izkopt draudzīgas attiecības un uz divpusīgu līgumu pamata izvērst ekonomisko sadarbību ar PSRS, koordinēt ārpolitiku un valsts aizsardzību.

LMTIП 90.1232.150

15-1

Projekts
03.05.90.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes
D E K L A R Ā C I J A
Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940.gada 14.un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome **n o l e m j** :

1. Atzīstot starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts-tiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas

Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militāras agresijas rezultātā.

2.Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - LATVIJA.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņešanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stājas spēkā kopš pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs

15-3

APGABALA NR.: 89

SATURS:

1. Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".
2. Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām Cilvēktiesību jautājumos".
3. Aicinājums Latvijas tautām.
4. Aicinājums pasaules valstu valdībām.
5. Vēstījums PSRS Prezidentam M.Gorbačovam.
6. Vēstījums PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām.
7. Aicinājums Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Vitauta Landsberģa kungam.
8. Aicinājums Igaunijas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Arnolda Rītela kungam.
9. Aicinājums tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem.

Latvijas Tautas frontes
frakcijas
1990.gada 12.aprīļa sēdes

DARBA KĀRTĪBA

1. Frakcijas vadītāja vietnieka vēlēšanas.

2. LPSR Augstākās Padomes lēmums "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" (projekts uz 9.04.90.).

Referē R.Apsītis

3. Augstākās Padomes reglamenta projekts. Nodaļa par frakcijām.

Referē R.Marjaša

4. Augstākās Padomes pastāvīgās komisijas.

Referē J.Šķapars

5. Dažādi jautājumi.

17

AUGSTĀKĀS PADOMES
LATVIJAS TAUTAS FRONTES FRAKCIJAS
SĒDES DARBA KĀRTĪBA

18.aprīlī

1. Latvijas SP lēmuma projekta "Par neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu " apspriešana un pieņemšana publicēšanai.

R=Apsītis

2. AP pastāvīgo komisiju struktūras, vadības un sastāva apspriešana un apstiprināšana.

J.Škapars

3. LTF frakcijas vadības struktūras un sastāva komisijas ziņojums.

I.Godmanis

4. Dažādi
   - Dienas kārtība sesijai.
   - Reglamenta jautājumi.
   - Darba grupas par pilsonību ziņojums.
   - Darba grupas par ekonomiska rakstura likumprojektu izstrādi ziņojums.

18

Valststiesisko jautājumu darba grupa

Vadītājs deputāts R. Apsītis ✓

Locekļi:

1. A. Endziņš ✓ – dep., LPSR ✓
2. T. Jundzis ✓ – dep., LPSR –
3. ✓ I. Bišers ✓ – dep., PSRS
4. (nejur.) R. Rikards ✓ – dep., LPSR ✓
5. (nejur.) V. Eglājs ✓ – dep., LPSR ✓
6. A. Krastiņš – dep., LPSR ✓

7

45-06-13 (m.)

tel. 564 089 (m.)
203 317 (d.) → arī R. Rikards

Konsultanti:

1. E. Levits – politologs, jur., VFR
2. E. Melķisis – prof., LTF ?
3. ~~A. Plotnins~~ × ~~– prof., dep., PSRS~~
4. ✓ V. Ciclava – doc., LU
5. ✓ I. Upmacis – jur., LTF ✓
6. ? E. Radziņš – jur., LTF ✓
7. A. Fogels – doc., LU
8. G. Kusiņš – jur., LU ✓ → 990-258 (m.)
9. V. Jākobsone – adv., LTF
10. nejur. ✓ ~~V. Mucenieks~~ Al. Kirštein – dep., arhit. LNNK ~~v. loc.~~ šīrja vad.
11. nejur. ✓ J. Dinevičs – LSDSP, dep.
12. A. Līgotnis – dep., LTF, Balvu n.

Deklarācijas tekstu krievu valodā pārtulkoja

RUTA MARJAŠA

11 I. Ķemzāns

Teklaut arī Reglamenta grupu: 1) R. Marjaša ✓
2) E. Radziņš
3) Linards Mucinš (Liepāja) – Liepājā, LTF – 202-74 m. – 42 889

8-234-

no A. Pantelejeva grupas. – Skat. 13. PK.

× Atrodas ASV, atgriezīsies Rīgā pēc 20.IV (27.03.90.)

Egils Levits viesnīcā: 325-234

19

Darba grupas sēde

05.04.90.

Nr. p.k.	Grupas locekļi	Informēts	Nevar būt
1.	R. Apsītis	jā	—
2.	A. Endziņš	jā	
3.	T. Jundzis	—	Maskovā
4.	I. Bišers	—	?
5.	R. Rikards	jā	—
6.	V. Eglājs	jā	nebūs
7.	A. Krastiņš	jā	—
8.	E. Levits	jā	—
9.	E. Melķisis		
10.	V. Ciulava		
11.	I. Upmacis	jā	
12.	E. Radziņš	jā	—
13.	A. Fogels		
14.	G. Kusiņš	jā	—
15.	V. Jānobsone		
16.	A. Kirštein	—	Londonā
17.	J. Dinevičs		
18.	A. Lōgotins		
19.	R. Marjaša		

Pirmdien, pl. 10⁰⁰ Struktūrkomisijas
Ceturtd. y 12. IV pl. 11⁰⁰
sexijas sēde
ZA bilajo žala

Komentāri Deklarācijas manuskriptiem

1., 2. Dokumentu kopas sākumā divi ar Egila Levita roku rakstīti manuskripti. Pirmais datēts ar otrdienu (kārtas numurs pirms datuma, kā paskaidrojis E. Levits, nozīmē nedēļas dienu), 1990. g. 20. martu, un satur svarīgākās tēzes, uz kurām varētu balstīt AP deklarāciju par neatkarības atjaunošanu. Otrs manuskripts rakstīts piektdien, 1990. g. 23. martā, pēc 22. marta sanāksmes R. Rikarda dzīvoklī, un uzskatāms par pirmo 1990. g. 4. maijā pieņemtās Deklarācijas metu. *E. Levita personiskais arhīvs.*

3. Pirmie uzmetumi Neatkarības deklarācijas "minimālajam" un "maksimālajam" variantam, kas radušies 24. martā Kinoamatieru kluba telpās Jaunielā (Vecrīga), kur bija pulcējušies juristi R. Apsītis, V. Birkavs, A. Endziņš, T. Jundzis, E. Levits u.c., kā arī AP deputāts R. Rikards, kurš šos projektus rakstījis. Viens no šīs sanāksmes melnrakstiem publicēts arī laikrakstā "Tev" (1993.g. 3. maijs, 7. lpp.), kur kļūdaini norādīts tā rašanās laiks - 22. marts (faktiski 24. marts). *R. Apsīša personiskais arhīvs.*

4. AP pirmās sesijas darba kārtības pirmajam jeb "minimālajam" variantam pievienotas pamattēzes Deklarācijai par Latvijas starptautiski tiesisko statusu, kas paredz nevardarbīgā ceļā panākt LR valsts varas atjaunošanu. Darba kārtības otrajam jeb "maksimālajam" variantam pievienotas pamattēzes Deklarācijai par neatkarīgas LR atjaunošanu, kas balstās uz LR 1922. g. Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu. Abi projekti izskatīti AP LTF deputātu frakcijas sēdē 1990. g. 28. martā, kur izskanēja viedokļi, ka jāturpina strādāt pie abiem variantiem un par galīgo variantu jāizšķiras īsi pirms 1. sesijas sākuma, vadoties pēc notikumu attīstības PSRS un Lietuvas attiecībās. *R. Apsīša un A. Bērza personiskie arhīvi.* Sk. arī *LVA, 290. f., 12, apr., 2. l., 61.-65. lp.*

5. 1990. g. 3. aprīļa LPSR AP lēmuma projekts "Par neatkarīgas un demokrātiskas LR atjaunošanu" ir deputātu valststiesisko jautājumu darba grupas izstrādātais pirmais izvērstākais dokuments, kas balstās uz "maksimālo" variantu (darbs pie "minimālā" varianta faktiski netika turpināts) un kļūst par 4. maija Neatkarības deklarācijas pamatu. AP LTF deputātu frakcijas 4. aprīļa sēdē šis ir vienīgais izskatītais projekts, un debatēs vairākums to atbalsta. *A. Bērza personiskais arhīvs.* Sk. arī *LVA, 290. f., 12. apr., 2. l., 123.-124. lp.*

6. Valststiesisko aktu projektu sagatavošanas darba grupas sēdes pieraksti, ko veicis R. Apsītis. *R. Apsīša personiskais arhīvs.*

7. 1990. g. 9. aprīļa LPSR AP lēmuma projekts "Par LR neatkarības atjaunošanu" ir nedaudz papildināts 3. aprīļa projekts, kas AP LTF deputātu frakcijas 12. aprīļa sēdē ar lielu balsu pārsvaru pieņemts par pamatu turpmākajam darbam. *R. Apsīša personiskais arhīvs.* Sk. arī *LVA, 290. f., 12. apr., 2. l., 161.-162. lp.*

8., 9. 1990. g. 17. aprīļa LPSR AP lēmuma projekts "Par LR neatkarības atjaunošanu" ir nedaudz papildināts iepriekšējais - 9. aprīļa projekts, kuru izskata AP LTF deputātu frakcijas 18. aprīļa sēdē kopā ar I. Bišera 1990. g. 15. aprīlī sagatavoto lēmuma projektu "Par pasākumiem LR valstiskās neatkarības atjaunošanai". I. Bišera projekts paredz nevis atjaunot LR neatkarību un tās 1922. g. Satversmi, bet izvirzīt to par LPSR AP darbības mērķi. *J. Lagzdiņa un A. Bērza personiskie arhīvi.* Sk. arī *LVA, 290. f., 12. apr., 3. l., 20.-28. lp.*

10. 1990. g. 28. aprīļa LPSR AP lēmuma projekts "Par LR neatkarības atjaunošanu" satur sīkus precizējumus 17. aprīļa variantam. Faktiski šis projekts radies ātrāk, jo tiek izskatīts 27. aprīļa frakcijas sēdē. *J. Lagzdiņa personiskais arhīvs.* Sk. arī *LVA, 290. f., 12. apr., 3. l., 63.-66. lp.*

11. 1990. g. 30. aprīļa LPSR AP lēmuma projekts "Par LR neatkarības atjaunošanu" satur sīkus precizējumus 28. aprīļa variantam. Apspriests AP LTF deputātu frakcijas 2. maija sēdē pa punktiem, nolemts lēmumu saukt par Manifestu. *A. Bērza personiskais arhīvs.* Sk. arī *LVA, 290. f., 12. apr., 4. l., 8. lp.*

12. 1990. g. 2. maija LPSR AP Manifesta projekts "Par LR neatkarības atjaunošanu", kurā ņemti vērā 30. aprīļa frakcijas sēdē izteiktie priekšlikumi. Izskatīts AP LTF deputātu frakcijas sēdē 3. maijā, kur pieņemts lēmums mainīt dokumenta nosaukumu uz "Deklarācija". *J. Lagzdiņa personiskais arhīvs.*

13. M. Vulfsona variants LPSR AP Manifestam "Par LR neatkarības atjaunošanu", pēc R. Apsīša atzīmes uz malas, sagatavots 1990. g. 3. maijā. Tas līdzīgi I. Bišera variantam paredz nevis tūlīt atjaunot neatkarību, bet nostāties uz neatkarīgas LR atjaunošanas ceļa. Tajā nav arī punkta par LR Satversmes atjaunošanu. *R. Apsīša personiskais arhīvs.*

14. A. Plotnieka sagatavotais LPSR AP lēmuma projekts balstās uz viņa ziņojumu lauksaimnieku deputātu grupas sanāksmē 1990. g. 20. aprīlī. *T. Jundža personiskais arhīvs.*

15. 1990. g. 3. maija LPSR AP Deklarācijas projekts "Par LR neatkarības atjaunošanu" kopā ar 8 citiem dokumentu projektiem (sk. dokumentu "Agabala Nr. 89") tika izdalīts visiem LPSR AP XII sasaukuma 1. sesijas deputātiem kā oficiāls plenārsēdes materiāls. *A. Bērza personiskais arhīvs.*

16., 17. AP LTF deputātu frakcijas sēžu darba kārtība 12. un 18. aprīlim. Frakcijas sēdes notika regulāri reizi nedēļā trešdienās LZA augstceltnē Lielajā zālē, bet aprīļa beigās - maija sākumā biežāk. *T. Jundža un J. Lagzdiņa personiskie arhīvi.*

18., 19. Valststiesisko jautājumu darba grupas vadītāja R. Apsīša piezīmes. Valststiesisko aktu projektu sagatavošanas darba grupas sēde 1990. g. 5. aprīlī. Dalībnieku saraksts izpildīts ar R. Apsīša roku. *R. Apsīša personiskais arhīvs.*

Sagatavojis *T. Jundzis*

Augstākās Padomes LTF frakcijas sēžu protokoli (izvilkumi). 1990. g. 21. marts – 7. maijs

Latvijas Tautas frontes atbalstīto 1990. g. 18. martā LPSR Augstākajā Padomē ievēlēto tautas deputātu sanāksmes protokols nr. 1[1]

Rīgā 1990. g. 21. martā

Sēdē piedalās: 91 tautas deputāts, LTF Domes valdes locekļi, kas nav ievēlēti LPSR AP, LTF Vēlēšanu centra domes darbinieki.

Sēdi vada Dainis Īvāns. Sēdi protokolē Artis Ērglis.

D. Īvāns. Labdien, cienījamie deputāti. Es apsveicu jūs ar ievēlēšanu. Mums darba būs ārkārtīgi daudz. Situācija mums labvēlīga. Ievēlēti 118 deputāti, ieradušies 91.

– **Mūsu šodienas uzdevums – aptvert** uzdevumu, **kas būs jādara 1. sesijā**, un arī, nosacīti teiksim, **frakcijas uzdevumus.**

– Lūdzu deputātus palīdzēt tiem deputātiem, kuriem ir atkārtota balsošana vai vēlēšanas.

– Vakar "Brīvajā Eiropā" uzstājās V. Alksnis, kurš teica, ka stāvoklis ir ļoti sarežģīts un viņi grib bloķēt AP darbu.

– Mēģināsim aktivizēt uz atkārtotu balsošanu un vēlēšanām vēlētājus.

– Ļoti nopietni jārunā par politisko likumu paketi 1. sesijā (sesijai – *red.*).

– Sestdien būs tikšanās ar V. Landsberģi un E. Savisāru.

– Mums jābūt gatavai paketei par ekonomiskiem priekšlikumiem, kas varētu palīdzēt Latvijas uzdevumam.

– Mums jābūt pilsonības likumam, citādi radīsies haoss, – mums vajadzētu šodien izveidot juristu grupu, kas izstrādātu šādu likumu.

– Visi pieņemamie lēmumi izšķirsies frakcijas sēdē, tāpēc svarīgas būs frakcijas vadības vēlēšanas, ko laikam izdarīsim citreiz, jo šodien nav visu deputātu un vēl jārisina jautājums par AP vadības vēlēšanām. Šodien būtu jāpieņem attieksme, ka Gorbačovs par padomnieku grib Albertu Kaulu. Mēs nevaram ietekmēt Gorbačova lēmumu, bet mēs varam nerekomendēt A. Kaulu kā padomnieku, jo tas būs otrs Alksnis Maskavā.

Godmanis. Labdien! Atļaujiet apsveikt. Šodien varētu izskatīt:

1) organizatoriski jautājumi – Godmanis,

2) par pirmajiem uzdevumiem AP – Škapars,

[1] Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk – LVA), 290. f., 12. apr., 2. l., 2.–5., 7.–15. lp.

3) Levita uzstāšanās,

4) neliels komentārs par reglamentu - Marjaša (..)

J. Škapars. Mums jāizmanto tas, ka ir vairākums. Vajadzētu ķerties pie darba. Mēs nevarētu pieņemt juridiskus aktus, bet gatavot tos, lai, sākot 1. Sesiju, viss būtu gatavs (..) Mums vajadzētu noformēties kā frakcijai (..) Līdz jaunajai AP sesijai izstrādāt ļoti nopietnu likuma projektu par Latvijas valstisko neatkarību (..)

E. Levits. Cienījamie deputāti! Pieskaršos 3 jautājumu lokiem: neatkarība; politiskā kārtība; parlamenta darba organizācija.

1. jautājums. Vai iet Lietuvas ceļu vai darboties pēc LPSR Konstitūcijas pamata. Domāju, šo jautājumu izrisinās ārējie apstākļi - katra diena, ko Lietuva noturas, palielina tās stiprumu. Ja viņa noturas, tad jāiet tas ceļš saskaņā ar Igauniju - pretējā gadījumā jāiet pa LPSR Konstitūciju. Deklarācija par neatkarību, tai jāsatur starptautisko tiesību prioritāte pār valsts tiesībām, ar to atkrīt izstāšanās, un tad LPSR, PSRS Konstitūcija ir nelikumīga šajā teritorijā. Automātiski stājas spēkā 22. g. Satversme, kas ir ļoti demokrātiska, kas satur tikai kompetenču normas, kas var darboties jebkuros apstākļos. Ja Latvija pieņems šādu Deklarāciju, tad izšķirošais jautājums ir, vai ASV atzīs, tad drīzumā sekos arī citas valstis. ASV atrodas spīlēs, ko baltieši var izmantot, jo tās ir atzinušas Baltijas valstu sūtniecības. ASV sūtniecība (domāta Latvijas sūtniecība ASV - *red.*), ja atjaunos Satversmi, tad tā atzīs šo par likumīgo valdību, un, ja ASV atzīst šo sūtniecību, tad situācija ir neērta.

Būtu labi, ja jaunajā valdībā būtu pārstāvēts viss progresīvais spektrs. Ja Lietuvā ir tik slikti, tad Lietuvas variants nav pieņemams, tad jāturpina starptautisko tiesību ignorance; noziegums tiek turpināts, un, ievērojot Suverenitātes deklarāciju, tad jāsastāda LPSR valdība. Faktiskus ieteikumus gaidīt tālāk. Būtu labi, ja Igaunija un Latvija rīkotos tāpat. Vai nu visas trīs Baltijas valstis uz Lietuvas ceļa, vai Igaunija un Latvija paliek tāpat.

Par konstitucionālo paketi. Satversmei ir vienīgs (trūkums - *red.*), jo tur nav regulētas cilvēka tiesības.

- Vai nu jauna Satversme.
- Vai nu jauni papildu politiskie likumi + vecā Satversme.

Nepieciešams likums par partijas (PSKP - *red.*) atdalīšanu no valsts, kas izriet no 6. panta maiņas.

- Jautājums par partijas īpašumu.
- Jautājums par partijas arhīviem, ko regulētu likums, vai arī partija pati labprātīgi atdod.
- Saimnieciskā darbība balstās uz līgumattiecībām. Latvijai ir ļoti labs un moderns Civillikums, ko pieņēma [19]38. gadā. Un domāju, ka lāpīšanās ar likumu par īpašumu un citiem nebūtu vajadzīgas, jo ir Civillikums. Varbūt to atkal ieviest spēkā.

Jautājums par prasību sastādīšanu. PSRS vēl nav savas parādu grāmatas. Mums nevajag pilnīgi specifiski noteikt visus parādus. PSRS iestādes - 60 mljrd., bet mūsu skaitlis ir ievērojami lielāks. Svarīgi ir ietvert pretprasībās Abrenes novadu.

Jautājums par uzņēmumiem. Šis PSRS valdības lēmums par uzņēmuma apsargāšanu ir tāds, ka PSRS ir samierinājusies ar neatkarību

Lietuvā un tikai grib saglabāt uzņēmumus. Vajadzētu novadīt sarunas uz uzņēmumiem.

Savienības līgums būs jāskatās pēc satura. Latvijai būs daudz līgumu ar PSRS - to būtu jānosauc par draudzības un sadarbības līgumu, kur nevarētu būt vienas puses pakļautības.

Ja Latvija kļūst par demokrātisku un tiesisku valsti, tad ir normāli, ka veidojas frakcijas - to jēdzienu vajadzētu ieviest, tā ir partija parlamentā. Pašreiz ir krīzes situācija Latvijā un nav rīcībspējīga parlamenta un valdības. Šāda bezparlamenta situācija būtu jāsaīsina reglamentā. Var sev ielikt kāju priekšā. Reglamentā ir kvoruma jautājums. 2/3 - tas ir nonsenss, kvorumam jābūt pusei, un tāpat uz lēmumu pieņemšanu jāpāriet uz pusi, izņemot Konstitūcijas grozījumus. Svarīgi nodrošināt AP un frakciju tehnisko darbu. Deputātiem jābūt visinformētākiem. Preses dienests, kas savelk kopā visu dienas informāciju, jo citādi tas nav deputāts. Frakcijas vadība - frontes vadība, AP vadība. Te var būt rīvēšanās, tādēļ demokrātiskās valstīs politiskie līderi ir arī partijas līderi - līdz ar to atkrīt personāliju (problēmas - *red.*) ūnijā. Frakciju disciplīna - frakcijas ir demokrātiskas domas veidošanas process, bet, ja tas (domāts lēmums - *red.*) tiek pieņemts, tad tam ir jāpakļaujas.

(..)

A. Kiršteins. Cienījamie deputāti! Es runāšu par 3 ļoti delikātām un būtiskām jautājumu grupām (..)

- Pilsonība. Mēs nezinām, kas ir LR pilsoņi ar dokumentiem, nevaram pateikt, kas būs LR pilsoņi, bet varam pateikt, ka nebūs tie, kas neatteiksies no PSRS pilsonības, protams, ar cenzu. Bruņotā karaspēka cilvēki.

- Teritorija, Abrene, referendumi. Vai ir ētiski - Alksnis apspriedīs jautājumu par Abreni. To un par armijas izvākšanos. Šos te jautājumus varētu apskatīt Pilsoņu kongress: pilsonība, teritorija, referendums. Jautājums ir par Pilsoņu kongresa kvalitāti.

- Par Prezidenta personību. Ja Lietuvā situācija attīstās normāli, tad tas ir centrisks. Ja mums neiet ar radikāliem lēmumiem, tad jābūt radikālai valdībai. Jautājums, kad mēs varēsim vēlēt Saeimu atbilstoši Satversmei.

(..)

LTF DEPUTĀTU FRAKCIJAS SĒDES
28. marts. Protokols nr. 2[2]

Piedalās 110 deputāti (saraksts pievienots).[3] Sēdi atklāj D. Īvāns.

Darba kārtība:

1. AP 1. sesijas darba kārtība - R. Apsītis.

2. LTF deputātu frakcijas Nolikums - J. Dinevičs.

3. Frakcijas vadības vēlēšanas.

4. Jautājums par AP pastāvīgajām komisijām - J. Škapars.

---

[2] LVA, 290. f., 12. apr., 2. l., 42.–44. lp.

[3] Šajā krājumā sarakstu nepievienojam.

R. Apsītis. Izveidota juristu darba grupa valstisko jautājumu risināšanai. Vadītājs - R. Apsītis. Pamatgrupa - ievēlētie deputāti juristi A. Endziņš, T. Jundzis, R. Rikards, V. Eglājs[4], A. Krastiņš. Konsultanti - I. Bišers, E. Levits, E. Meļķisis, doc. Cielava, J. Dinevičs, A. Līgotnis, I. Upmacis, E. Radziņš, G. Kusiņš, doc. Fogels, V. Jākobsone. Frakcijai vajadzētu apstiprināt darba grupu.

Izstrādāta AP 1. sesijas darba kārtība divos variantos: minimālais un maksimālais - atkarībā no politiskās situācijas. Tie ir pamatuzmetumi gan pēc satura, gan formas. Minimālais balstās uz LPSR 1977. gada Konstitūciju.

Maksimālais - pamatā LR 1922. gada Satversme. Maksimālais variants slēpj sevī lielu pretrunu. It kā pamatā Satversme, bet balstāmies uz 4 pantiem, pārejos apturam. Saglabājas vecās juridiskās formas (normas - *red.*), kuras nosaka pašreizējā 1978. g. pieņemtā Konstitūcija. Rajonu pārstāvju sanāksmē izskanēja doma, ka jāsaskaņo šie dokumenti ar pilsoņu komiteju vadību. Minimālā varianta pieņemšana neizslēdz maksimālā varianta izskatīšanu vēlākā laikā.

Kuru variantu izskatīt 1. sesijā, tas, rūpīgi analizējot situāciju, jānolemj īsi pirms šīs sesijas frakcijā.

D. Īvāns. Jāstrādā pie abiem variantiem. Tagad nepieciešams iesniegt priekšlikumus.

R. Repša. Vai sesijas dienas kārtībā nevajag iekļaut punktu par atbalstu Lietuvai?

M. Budovskis. Maksimālais variants ir loģiskāks. Līdzīgāks Lietuvas variantam. Minimālais - mēs nosodām Lietuvas ceļu. Aicinu deputātus būt drosmīgiem.

V. Šteins. Ir viens variants - maksimālais. Otrs var būt kā papildvariants.

E. Repše. Šodien mēs neizlemsim šos jautājumus, jāiepazīstas ar dokumentiem.

A. Lembergs. Komisijai jāstrādā pie abiem variantiem. Autoriem jāsniedz ziņojums par iespējamo notikumu attīstības gaitu pēc viena un otra varianta pieņemšanas.

J. Biezais. Jāsaskaņo ar notikumu attīstības gaitu Igaunijā un Lietuvā.

T. Jundzis. Nevar atrisināt kadru jautājumus un pēc tam risināt jautājumu par LR atjaunošanu u.c. Nevajag sesiju ātrāk. Pirmais ir maksimālais variants, minimālais kā piespiedu variants.

E. Krastiņš. Esmu par sesijas ātrāku sasaukšanu. Organizatoriski jautājumi, sagatavojot svarīgus dokumentus. Daudzi deputāti nezina savu statusu, nav iesaistīti darbā. Var AP ievēlēt pagaidu priekšsēdētāju.

D. Īvāns. Tiks ieskaitīti darbā visi deputāti, kad izveidosim komisijas. Nav nopietna sesijas sasaukšana aprīlī.

I. Godmanis. Jāgatavo sesija uz 3. maiju. Tai jābūt vēsturiskai. Iesim pa maksimālo variantu. Jādomā par ievēlēto deputātu skaitu, nevar steigties. Īsto "mūsu" deputātu skaitu redzēsim, veidojot frakciju. Lietuvā "pret" argumenti - nav ievēlēti visi tautas pārstāvji. Igaunijā nav vienoti spēki, nebūs

[4] R. Rikards un V. Eglājs nebija juristi.

2/3. Mums jābūt kvalificētam vairākumam. Jāstrādā frakcijā, lai sesiju var sasaukt pusdienas laikā.

O. Kostanda. 1. sesijā varam nepieņemt Deklarāciju. Varam sagatavot tās pieņemšanu. Svarīgs, neatliekams jautājums ir par jauniešu karadienestu.

J. Kinna. Aicina izbeigt debates. Jāstrādā pie frakcijas nolikuma, komisiju veidošanas. Tad visi varēs sākt darbu. Pretējā gadījumā būs sasteigta sesija.

D. Īvāns. Šonedēļ jāstrādā pie dokumentiem. Uz nākošo frakcijas sēdi vajadzīgs jau izstrādātāks variants.

A. Gorbunovs. Ir izveidota komisija sarunu veikšanai ar Maskavu. Vai tai savu darbu turpināt?

D. Īvāns. Jāturpina.

(..)

4. aprīlis. Protokols nr. 3[5]

Ieradušies 97 deputāti. Sēdi vada LTF frakcijas vadītājs I. Godmanis. Protokolē L. Lejasisaka.

I. Godmanis. Jautājums par frakcijas darba darīšanu zināmu atklātībai. Varbūt preses konferenci ar visu frakcijas locekļu piedalīšanos.

Darba kārtība:

1. Par AP 1. sesijas lēmuma "Par neatkarīgas un demokrātiskas LR atjaunošanu" projektu - R. Apsītis.

2. Frakcijas vadības nostiprināšana - frakcijas vietnieku vēlēšanas.

3. Politiskā platforma sarunās Maskavā - E. Inkēns.

4. Par AP pastāvīgajām komisijām un par atsevišķu komisiju koordinatoru par darba organizēšanu - J. Škapars.

Par AP lēmuma "Par LPSR 12. sasaukuma AP darba dažiem organizatoriskiem aspektiem" projektu. Priekšlikums neatklāt debates. Iesniegt priekšlikumus R. Marjašai vai E. Radziņam.

5. Bija priekšlikums no V. Dozorceva par frakciju nolikumu.

1. Frakcijas locekļi uzskata, ka darba kārtība 1. sesijai jāpamato uz maksimālo variantu. Tomēr jābūt zināmai rezervei - minimālajam variantam. Par darbu ieinteresējusies LPSR Tieslietu ministrija. R. Apsītis izsaka dažus labojumus, kas radušies grupā vēl šodien. Jautājums, kas paraksta šo dokumentu - parasti AP priekšsēdētājs un sekretārs. Kā (lēmumu - *red.*) nosaukt - vai LPSR vai jau LR.

I. Ēlerts. PSRS Konstitūcijas apturēšanu izslēdzam?

E. Levits. Paliek spēkā, ciktāl nav pretrunā ar LR Satversmes 1.,2.,3. un 6. pantiem. Jāpārņem normas, jo citādi radīsies tiesisks vakuums.

I. Geidāns. Kāpēc nav iekļauts 4. pants?

E. Levits. 4.pants nav būtisks un nav tāds, kuru nevar mainīt bez tautas nobalsošanas.

E. Berklavs. 6. pants par Konstitucionālo tiesu, jāpaskaidro, kā radīsies.

---

[5] LVA, 290. f., 12. apr., 2. l., 84.–92.; 110.–114. lp.

E. Levits. TM (Tieslietu ministrija - *red.*) gatavo likumprojektu - vienā no pirmajām sesijām ievēlēs.

Jādomā, vai iet maksimālo (kā Lietuva) vai minimālo (kā Igaunija) variantu. Igaunijas variants - AP neko Konstitūcijā negroza, bet tikai konstatē situāciju republikā - anektēta teritorija. AP centīsies atjaunot republiku. Jāskatās, kurš variants novedīs pie reālās Latvijas neatkarīgas republikas atjaunošanas, ne deklaratīviem lēmumiem.

Dokumentā preambula un 10 punkti.

Var sadalīt 3 daļās.

Būtiskais ir tas, ka Latvija ir neatkarīga un demokrātiska republika - 4. punkts lēmumā.

Jāpieņem likums par pilsonību un PSRS pilsoņu statusu LR. Šis ir LR atjaunošanas dokuments. Bet pirms tam jāizdiskutē, vai tas pieņemams.

Nevajag uzlikt 3.V (maiju - *red.*) kā noteiktu datumu, jāatstāj AP manevrēšanas iespējas. Jādomā, ko darīt pēc šīs deklarācijas pieņemšanas, ja būs tāda situācija kā Lietuvā.

R. Krūmiņš. Nevajag uzsvērt, ka Latvija ir okupēta?

E. Levits. Tas ir lemjošs dokuments, kur atjaunot LR preambulā noteikts. Nevar vairāk.

I. Godmanis. Lietuva it kā piekritusi referenduma organizēšanai. Dokumentu nav. Šis jautājums var ietekmēt situāciju Latvijā. Katrā frakcijas sēdē jāapspriež politiskie jautājumi par to, kuru variantu izskatām. Varbūt varam šajā sēdē izteikties par šo jautājumu. Svarīgs jautājums - politisks.

V. Eglājs. 1. sesijā šī deklarācija tiek pieņemta pēc AP priekšsēdētāja ievēlēšanas un pēc tam tiek veidota valdība. Jāpieņem tāds lēmums, lai būtu pārliecināti, ka varēt sastādīt valdību. Šis variants ir starp Lietuvas un Igaunijas variantiem.

Lietuvai cieta trieciens - viss jāmaina. Mums mīksts trieciens, neiztaisām likumdošanā pārrāvumu. Mēs to nevaram.

A. Krastiņš. Uzskatu, ka šim dokumentam, kāds viņš ir, jāpaliek par pamatu. Daudzi deputāti savās priekšvēlēšanu programmās izgāja ar tēzi par LR atjaunošanu. Tāpēc vēlētāji uzticējās. Jāatceras pretinieks - Maskava. Nevaram atkāpties, jo tad būs Latvijas variants - pārkārtots LPSR variants. Pamatā jebkurām sarunām, prasībām jābūt maksimālajam variantam. Neieprogramēt jau iepriekšēju kāpšanos atpakaļ. No radikālā spārna puses būs pretenzijas par referenduma sarīkošanu.

J. Gavars. Nebaida dokumenta pieņemšana, bet tas, kāda pēc tam izveidosies situācija. Zinām pretinieka taktiku - cīņa par īpašumu, masu informācijas līdzekļiem. Jādomā, kā nostāties pretī, neitralizēt. Pēc pamatdokumenta pieņemšanas jāpieņem ir pilsonības likums un likums par LPSR pilsoņu statusu LR.

J. Dobelis. Dokumenta pamatnostādne, izglītojošs raksturs (kas īsti nepārzina jautājumu). Nevarētu izsaukt arī asu pretreakciju. Ļoti mīksts. Sadarbība starp tiem, kas vēlas LR atjaunošanu.

J. Krūmiņš. Esam atbildīgi par to, kas notiks pēc tam. Vai nevaram lūgt atvērt pārstāvniecību Lietuvas Republikā valdībai Latvijā, lai būtu pārstāvis, kas kompetenti runātu par Lietuvu un arī Igaunijas pārstāvis.

Iespējams, ka tā arī netiksim pie "RB" [Rīgas Balss - *red.*] un "Sovetskaja molodjož". Varbūt "AP Vēstnesis" varētu iznākt masveida tirāžā, kur neatklājot visu taktiku, bet informēt iedzīvotājus, nomierināt par situāciju.

V. Dozorcevs. Ir reālā situācija un otrs - ko mēs gribam. Ja mēs iesim pa Lietuvas ceļu, būs pretestība. Vispār, priekš mums nav ne Lietuvas, ne Igaunijas ceļa, jābūt Latvijas ceļam. Neatkarības proklamēšanas akts nav tas, kurš ir procesa sākumā, bet noslēgumā. Nevar proklamēt idejas. Vajag arī par minēto variantu dziļu analīzi. Trešais ceļš jāmeklē arī procesuālos jautājumos. Pie viena izteikšos arī par frakcijas nolikumu - punkts par frakcijas lēmumu obligātumu visiem tās locekļiem. Visi uzskata, ka ir trešais variants. Katram jāatļauj brīva izvēle.

J. Geidāns. Jāiekļauj doma lēmumā, ka mēs joprojām esam okupēta teritorija. 6. punktā skaidri pateikt arī par PSRS Konstitūciju.

A. Grigorjevs. Manuprāt, nepietiekami izmantojam Lietuvas pieredzi. Maskava iziet uz valsts destabilizēšanu, valsts struktūras izjaukšanu. Tomēr Lietuvas valsts vēl turas kopā. Kā būs Latvijā? Jāņem vērā, ka mums citāds iedzīvotāju sastāvs, sliktāka situācija. Par ekonomisko nodrošinājumu. Latvietis jau pacietīsies, ka neko nevar nopirkt, bet kā būs ar cittautiešiem.

Priekšlikums pārtraukt debates. Pieņemts.

A. Felss. Varbūt nākamajā sēdē ne tikai politiskos jautājumus izskatīt, bet arī saimnieciskos jautājumus.

Deputātu pieteikums - nobalsot par abiem variantiem, lai redzētu spēku samēru frakcijās. Nav pašlaik deputātiem minimālā varianta.

J. Gavars. Grupu izveidot, kas izanalizē situāciju Lietuvā.

J. Godmanis. Varētu izveidot, katrā frakcijas sēdē ziņo par notikušo (dokumentāli) Lietuvā un Igaunijā

J. Dobelis. Var grupu ne tikai no deputātiem.

I. Godmanis. To varētu darīt frakcijas vadība. Jāiesaista oficiālās struktūras. Darba grupas izveidojamas pilsonības likuma sagatavošanai un par nacionālo grupu tiesībām. Varbūt juristu grupas sastāvā?

LTF valde izveido grupu:

A. Krastiņš	V. Dozorcevs
E. Meļķisis	V. Skudra
E. Radziņš	E. Levits
I. Gross	M. Vulfsons

Nolemts: radīt šādu darba grupu, pamatā pie juridiskās grupas, kas strādā valsts tiesisko jautājumu gatavošanā.

I. Godmanis. Kā arī Gavara priekšlikums.

A. Ulme. Domāju, ka priekšlikums veidot grupu, kas analizē, ne savāc informāciju.

I. Godmanis. Cik cilvēku?

J. Gavars. 4 - 5.

J. Dobelis. Tas varētu būt ārlietu komisijas jautājums.

I. Godmanis. Vēlāk, kad apspriedīs jautājumu par komisijām.

(..)

3. E. Inkēns. Platforma sarunām par Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Pamatskaidrojums - demilitarizācija, politisko attiecību attīstīšana.

Uzdevums darba grupām ilgstošam darba periodam. 1 - 15 mēneši. Pamats 1. sarunu raundam Maskavā. Jāsāk sarunas pirms 1. AP sesijas. Pirmais ir vissmagākais punkts: LR atjaunošana. Sarunu pamats - atgriešanās pie 1920. g. lēmuma (domāts LR un KPFSR 1920. g. 11. augusta Miera līgums - *red.*).

3. punkts. Izslēdz kopēja Savienības līguma noslēgšanu.

5. punkts. Vislielāko diskusiju varbūtība. To noteiks politiskie lēmumi, ne ekonomiskie (PSRS 5 mljrd. rbļ. pretenzija Latvijai - 2,5 mljrd. LR īpašums, kas tika atņemts ~ 14 miljardu ir pārskaitīti.).

6. punkts. Tikai pārejas periodā šāda situācija.

8. punkts. Ekoloģija - jāizstrādā.

11. punkts. Svarīgs - uzsvērt, ka netiks diskriminētas nevienas tautības iedzīvotāju tiesības Latvijā.

Darba grupas (aicina palīdzēt deputātus):

- humanitārā;
- militārā;
- politiskā;
- ekonomiska;
- ekoloģiskā;
- ārpolitiskā.

Lūgums atbalstīt D. Īvānu, I. Bišeru, A. Gorbunovu, M. Vulfsonu, kuri strādā šai komisijā, lai būtu arī frakcijas atbalsts.

A. Krastiņš. Platformu pamatā jābūt kādam politiskam dokumentam. Sarunu sākumam der tikai šī platforma.

"Suverenitāte" - mainīt ar "neatkarība". Ekonomisko un finansu attiecību regulējums - PSRS 1920. g. līguma punktus nav izpildījusi. Riskants moments - pilsonības likums. PSRS pilsoņiem visas sociālās garantijas. To nevar garantēt (piemēram, militārpersonām).

J. Biezais. No šī dokumenta izriet - mēs atzīstam PSRS.

J. Ritenis. Jāuzzina, kas ierakstīts dokumentā, kad vienojās A. Kirhenšteina delegācija Maskavā. Noteikti ir daudzas tehniskas kļūdas.

J. Dinevičs. Varbūt 4. punktā paredzēt, ka Satversmes jaunā redakcija tiks pieņemta ar referenduma nobalsošanu.

I. Godmanis. Šo sarunu būtība svarīga, lai praktiskiem lēmumiem atrastu saskares punktus Maskavā. Lēmumi automātiski dzīvē neīstenosies. Aicinu izteikt atbildes delegācijas locekļiem. Nav pašlaik noformēta abpusējā atbildība.

I. Geidāns. Lūgums nosaukt visus komisijas locekļus. Ja vedam sarunas minimālajā variantā un pieņemam maksimālo - kā pārejam?

E. Inkēns. Vēl pirmajās sarunās bez nosauktajiem piedalījās Bresis, Vagris.

A. Bērzs. Par 11. punktu. Vēlējuma izteiksme.

R. Krūmiņš. Par Abrenes apriņķi. Vai lietderīgi radīt precedentu. Helsinku aktā teikts, ka nevar mainīt robežas.

E. Inkēns. No juridiskā viedokļa jautājums jāizskata. Nevaram iztirgot Latvijas teritoriju. Helsinku akts - nevar mainīt robežas vardarbības ceļā. Līguma ceļā var.

R. Marjaša. Jautājumā par nacionālo jautājumu Vissavienības presē absolūti nav informācijas par mazākumtautībām Latvijā. Pieaicināt Itu Kozakēviču.

V. Eglājs. Runa iet tikai par Latviju. Vajadzētu, ka tas ir Baltijas jautājums.

E. Inkēns. Nav pilnvaru.

12. aprīlis. Protokols nr. 4[6]

Klāt 101. Frakcijā 121. Vada I. Godmanis.

Darba kārtība:

1. Frakcijas vadītāja vietnieka vēlēšanas.

2. LPSR Augstākās Padomes lēmums "Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu (projekts uz 09.04.90.) - R. Apsītis.

3. AP reglamenta projekts. Nodaļa par frakcijām - R. Marjaša.

4. AP pastāvīgās komisijas - J. Škapars.

5.1. Valdības struktūras komisijas ziņojums - J. Kinna.

2. Igaunija - D. Īvāns.

3. Lietuva - L. Muciņš.

4. I. Godmanis - par situāciju Eiropā.

5. AP vadības, struktūras priekšlikumu apspriešana.

6. Orgkomiteja - I. Daudišs.

7. Z. Brenčevs - vēlēšanas.

(..)

* * *

2. R. Apsītis. Projekts uz 9.04. Jau nākuši klāt daži labojumi. Strādājam pie pamatdokumenta. Papildvariants pagaidām atlikts, to var ātri izstrādāt, ja būs nepieciešams vai frakcija nolems.

Iepazīstina ar labojumiem.

Nosaukums mainīts, jo LR *de iure* pastāv, tā nav jāatjauno, jāatjauno neatkarība.

Vajadzētu parādīt saikni starp šo dokumentu ar iepriekšējām AP pieņemtajām deklarācijām. Lai mums nepārmet kā Lietuvai.

Pilsoņu komitejā izskanēja, ka vajadzēja pateikt - AP ir pagaidu orgāns līdz īstas neatkarības sasniegšanai. Ka AP un Pilsoņu kongress ir partneri.

Varbūt vajadzētu šo lēmumprojektu publicēt līdz 21. 04., kad notiks Vislatvijas deputātu sapulce. Varbūt šokējošs priekšlikums, bet, ja jau atklāti, tad vajadzētu. Kā tas ietekmētu 29.04. vēlēšanu rezultātus (domātas atkārtotas AP deputātu vēlēšanas apgabalos, kuros kandidāti netika ievēlēti pirmajā kārtā - 18. martā - *red.*)? Darba grupa atbildi neguva.

M. Budovskis. Par 6. punktu, vai tas radītu sarežģījumus, ja būtu klāt arī PSRS Konstitūcija?

T. Jundzis.

J. Dobelis. Vai "spēkā esošā" nevar aizvietot ar "piemērojamām"? Mierīgāks variants.

R. Apsītis - Nav juridiska terminoloģija.

A. Grūtups. 6. p. - kura Konstitucionālā tiesa, jāpieliek klāt.

---

[6] LVA, 290. f., 12. apr., 2. l., 140., 143.–151. lp.

J. Škapars. Cik ilgā laikā uzskatīt par spēkā esošām šīs normas. Varbūt vajadzētu noteikt.

A. Bels. Mēs neejam pret PSR, bet par LR atjaunošanu, pret Staļina - Hitlera norunas sekām.

A. Bērzs. Šis lēmums par neatkarības atjaunošanu nebūs pirmais, bet vēlāk sesijā pieņemts. Sākumā Mandātu komisija utt. Neder forma nosaukumā.

J. Freimanis. Terminoloģija "Starptautiskais noziegums". Vēlēšanas notika armijas klātbūtnē, tas jāpiemin. Riskanti 6. p. papildināt ar "PSRS konstitucionālas normas", varbūt var papildināt ar pārejas laiku. Jāpublicē un nekavējoties.

T. Jundzis. Vajag publicēt. 21.04. organizēt improvizētu nobalsošanu par dokumentu. Uzticēt oficiāli V. Skudras komisijai iesniegt to dokumentu M. Gorbačovam.

9. p. "(..) kuru nav denonsējusi neviena no pusēm un kurā uz mūžīgiem laikiem noteiktas Latvijas tiesības uz neatkarību".

6. p. "Uzskatīt par iespējamu pagaidām piemērot (..)".

2. p. sākumā "(..) balstoties uz nelikumīgi pieņemtu antikonstitucionālu (..)".

L. Muciņš. Par plašu Deklarācija, varbūt vajadzētu padomāt par Igaunijas dokumentu? Ar to deputātu sapulci vēl ir par maz. Sesijas laikā ārā jābūt cilvēkiem. Dokuments jādala trijās daļās. Pretējai pusei jāļauj izrunāties.

V. Avotiņš. Publicēšana var man kā kandidātam atnest 2 - 3 % balsu zaudējumu, kuras ceru atgūt ar šī dokumenta kritiku. Diplomātisks dokuments, ne politisks. Pārejas perioda laiks, rezultāts - kas noticis šī dokumenta pieņemšanā. Nepieciešams tomēr konkretizēt attiecības ar PSRS.

J. Krūmiņš. Nevajadzētu publicēt. Citus variantus nemaz neapskatām. Kas ir pamatuzdevums - neatkarīga Latvija vai neatkarīgas Latvijas proklamēšana. Vajadzētu diskusiju savā starpā. Sāku šaubīties par Lietuvas variantu. Jāapskata Igaunijas variants.

V. Dozorcevs. Izveidot otru komisiju otra varianta izstrādāšanai. Nevar publicēt, jo mainās situācija. Minimālajā - neatkarība kā rezultāts. Denonsēt [19]40. g. paketi kā nelikumīgu. Bāze - 2 PSR dokumenti. Komisija par Ribentropa-Molotova paktu. Maksimālajā - preambula nav vajadzīga.

E. Cilinskis. Mūsu dokuments tuvs Lietuvas variantam ar Latvijas specifiskām iezīmēm. Igaunijā bija Pilsoņu kongress. Labāk iet ceļu, tuvāku Lietuvas ceļam.

A. Ulme. Domājat, ja mēs iesim maigāku ceļu, tad pretinieki nesapratīs, ko mēs īsti gribam? Nevajag uzskatīt viņus par plānprātiņiem, varam apmānīt tikai savu tautu.

J. Dinevičs. Nedrīkstam aizrauties ar *pragmatismu*. Varbūt varam ar savu nostāju vērst citādi notikumus Lietuvā un Baltijā. Vēsturē ir precedenti - Latvijas Republika tika proklamēta un pēc tam izveidojās. Esmu par publicēšanu.

I. Movels. Skatāmies uz Lietuvu un Igauniju. Kuru var izvēlēties. Jāiet uz sarunām ar Gorbačovu. Jāizveido dokuments, kurā pilnvarojam delegāciju, atzīstam visu, ko viņi ir darījuši. Dokuments ir juridiski spīdoši nostrādāts, bet politiski jāpasaka līdz galam viss. Mazāk saukļu, vairāk darba.

A. Krastiņš. Dokumentam jābūt profesionālam. Nevar atsaukties uz PSRS dokumentiem, likumiem. Suns kož tam, kurš bēg, nevis tam, kurš drosmīgi iet pretī. Jābūt politiski godīgiem. Esam solījuši savās platformās. (*Aplausi*)

J. Bērziņš. Ja publicēt, tad 2 variantus. Tas dos manevru iespēju. *No zāles*. Gribat tautu sarīdīt?

J. Endele. Cēsis. No 5000 aptaujāto 6,2% latviešu par palikšanu federācijā, kopā < 10% par palikšanu federācijā. Situācija man kā deputātam skaidra. Tauta nezina, ko frakcijas dara, - jāpublicē.

A. Felss. Jautājums, kad pieņemt sesijā šo Deklarāciju - pirms vai pēc valdības sastādīšanas?

R. Krūmiņš. Jāietver, ka Latvija - okupēta teritorija. Par publicēšanu.

J. Biezais. Par publicēšanu.

M. Budovskis. Balsot par to, vai pieņemam un publicējam.

I. Godmanis. Rezumē dokumenta apspriešanu. Atklātu preses konferenci visai frakcijai. Nebūsim saistīti, varēsim izteikt savas domas.

J. Movels. Izveidot otru politisko komisiju.

A. Grūtups. Lai piesaistās vēl klāt komisijai, kas gribētu strādāt.

R. Apsītis. Varbūt tiešām otru komisiju izveidot.

V. Dozorcevs. Otrā komisijā arī juristus vajadzētu. Ja negrib strādāt, noņemu priekšlikumu.

A. Bels. Jānoskaidro, vai vajadzīgs otrs variants, tad frakcijas vārdā izstrādāt.

J. Freimanis. Publicēt ar piebildi, ka tas ir viens variants, varam strādāt pie otra. Cilvēki izteiks savas domas.

R. Rikards. Kas grib strādāt - apspriesties kopā ar komisiju.

I. Godmanis.

1) Par to, vai pieņemam par pamatu,
2) Par publicēšanu jābalso.

1) Ar vienas balss vairākumu (domāta lēmuma pieņemšanas procedūra - *red.*). Visi piekrīt.

"Par" 15+14+37+23=89

2) a) Publicēt:

b) preses konference (I. Godmanis),
c) publicēt + preses konference (J. Dobelis),
d) preses konference un tad publicēt (P. Simsons).

E. Buķele. Vai esam tik pārliecināti par savām 2/3 un 29. aprīļa vēlēšanu rezultātiem. Preses konference.

T. Jundzis. Dobeļa variants.

O. Blumbergs. Publicēt kā LTF Domes dokumentu.

1) *"Par" 68, "pret" 27, "atturas" 3.*
2) *"Par" 41.*

T. Jundzis. Pietiek ar vienkāršu balsu vairākumu, nevajag 2/3.

Pusdienas.

J. Ozols. Pirms publikācijas psiholoģiska ievirze presē. Sagatavot tautu.

P. Simsons. Maz laika, jāvienojas, kad publicēt vai preses konference. Vai gribam uzzināt tautas viedokli un pēc tam pieskaņoties. Vai savu viedokli pārvērst par tautas viedokli.

21.04. labāk apspriest. Tad būs ne tikai šaurs frakcijas lēmums.

J. Škapars. Publicēt ātrāk.

A. Teikmanis. Ceturtdien publicēt, piektdien preses konference, sestdien ir deputātu sanāksme.

A. Felss. Publicēt ātrāk.

J. Biezais. Publikācija būs tik un tā, otrajiem publicēt nav nopietni.

Balsošana: "par" 78.

J. Krūmiņš. Varbūt uzticēt frakcijas vadībai izlemt?

I. Godmanis. Uz nākošās frakcijas komisiju sagatavo precīzu tekstu. Varētu balsot par A. Teikmaņa priekšlikumu.

"Par" 71.

(..)

18.aprīlis. Protokols nr.5[7]

Vada I. Godmanis. Protokolē L. Lejasisaka.

Ieradušies 100 frakcijas locekļi. Piedalās deputāti, LTF Domes locekļi.

I. Godmanis. Iepazīstina ar frakcijas sēdes darba kārtību. Papildinājumu un labojumu darba kārtībai nav.

Par sēdes reglamentu.

1. jautājumā pieteicies uzstāties I. Bišers.

1. Latvijas AP lēmuma projekta "Par neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu" apspriešana un pieņemšana publicēšanai.

R. Apsītis. Informē par darba grupas veikto darbu. Piedalījās arī alternatīvā varianta izstrādāšanas grupas darbā.

R. Apsītis komentē lēmuma projektā pēc iepriekšējās frakcijas sēdes ietvertos labojumus un papildinājumus. Ņemti vērā iepriekšējā frakcijas sēdē izteiktie labojumi, arī I. Bišera priekšlikumi. J. Blažēvičs arī iesniedzis labojumus - izmantos darba grupa.

I. Bišers. Latvijai galamērķis ir viens - neatkarība, valstiskuma atjaunošanas jautājums ir par ceļu, kuru izvēlēties.

Lietuvas rīcība ir drosmīga, bet pasaules valstis gan atbalsta Lietuvu, bet neatzīst jauno valdību par Lietuvas valdības likumīgo pārstāvi, PSRS notiek liels spiediens uz prezidentu.

Igaunija pasludinājusi pārejas posmu ceļā uz neatkarību. Arī pieņēmusi dažus lēmumus par okupācijas turpināšanos, kas nav atzīstami PSRS valdībai. Pārejas formu!

Par Satversmi - jāpasaka, ka pārejas perioda nobeigumā tiks atjaunota Satversme (1922. g.) ar labojumiem. Satversmes apturēšana izsauc virkni sarežģījumu. Plašāk būtu jāgarantē (iespējams - jārūpējas - *red.*) par nacionālo grupu un ārvalstu pilsoņu tiesību garantijām.

J. Gavars. Kāpēc nav izplatīts otrs dokuments?

J. Godmanis. Pagājušajā frakcijas sēdē ar 2/3 pieņēma projektu par pamatu.

[7] LVA, 290. f., 12. apr., 3. l., 2.–8.; 14.–15.; 17.–18. lp.

A. Krastiņš. Bišera kunga priekšlikumi balstās uz ideju, ka mums jāatzīst LR arī *de iure*. Mēs ejam uz to, ka *de iure* LR visu laiku pastāv. Jāatjauno LR *de facto*, lai atzītu starptautiskā līmenī. Pārmeta, ka atgriežamies pie vecās Konstitūcijas. Mēs atgriežamies pie Satversmes un pārejas periodā izmainām LPSR Konstitūcijā dažas normas, ne visu Konstitūciju.

Komisijai (pēdējais punkts) jābūt valdības, ne AP komisijai. Sarunas starp valdībām tiek vestas izpildvaras līmenī. Varas orgāni apstiprina rezultātus. Frakcija ir pieņēmusi lēmumu, ir frakcijas disciplīna. Nolikumu neviens nav atcēlis.

I. Godmanis. Vai frakcija domā, ka katru jaunu projektu vajadzētu uzriez izdalīt? Tā jau katru reizi mums radīsies jauni projekti.

No zāles. Darba grupai jāiesniedz.

E. Buķele. Mēs taču uzticējāmies mūsu juristiem. Viņi ir kompetenti. Publicējot mēs pasviedīsim projektu pretējai pusei saplosīšanai.

P. Laķis. Šis projekts pirmām kārtām ir politisks dokuments. Tik viegli atteikties no iespējas apspriest 2. alternatīvu variantu nevar. Domāju, ka vairāk variantu nebūs. Uz 3. maiju mums jāaiziet, pārvarot savas šaubas.

V. Dozorcevs. Protestē pret A. Krastiņa "spiedienu" uz frakciju. Nolikumi jāpārstrādā. Nevar spēlēt tikai uz juristu kompetenci. Nevar iet pa ortodoksāli juridisku ceļu, būs politiska kļūda. Nekas, ka alternatīvi grupas priekšlikumi nav ietverti projektā.

G. Andrejevs. Jāuzklausa visas domas un priekšlikumi.

J. Dobelis. Nenonāksim pie ideāla dokumenta. Nekas būtisks no pirmā projekta varianta nav izmainījies pēc 3 frakcijas sēdēm. Visu laiku esam apmuļļājuši dažādas deklarācijas. Atkal velkamies aizmugurē Baltijas valstīm. Varbūt nemaz nepaspēsim ielēkt pēdējā vagonā. Vēlēšanu rezultāti parāda, ka sveštautieši nebalso par latviešiem, neskatoties uz to, kāds cilvēks, programma u.t.t.

P. Gabranovs. Nedrīkstam atpalikt no kaimiņiem. Tauta nesapratīs. Vēlētāji prasa Lietuvas ceļu.

J. Freimanis. Šeit ir jautājums, vai izvēlēties procesu, kas tuvāks Lietuvai, vai kaut ko amorfu? I. Bišera dokumentā nav pateikts, kā virzīsimies uz neatkarību. Jāpieņem pirmais variants.

I. Godmanis. Vai pavairot Bišera kunga variantu? Protestēju pret Dozorceva kunga izteikumiem. Lai runātu par frakcijas lietu, jābūt frakcijas loceklim. (*Aplausi*)

Dz. Ābiķis. Ja Bišera kungs grib, tad jāpavairo.

I. Godmanis. Par publicēšanu. Tautai jāzina, ko mēs spriežam, lai izsaka domas. Domāju, ka projekts jāpublicē.

A. Krastiņš. Mans viedoklis atšķiras. Publicēt rakstu par šo dokumentu, kur izklāstītas galvenās tēzes. Ja būs publicēts, novazās - tīs siļķes un kārs uz naglas.

E. Cilinskis. Ja publicētu, tas izslēgtu alternatīvu variantu parādīšanos.

T. Jundzis. Pievienojos A. Krastiņam. Jau šajā zālē ir 3 varianti. Komisijas vārdā izklāstu avīzē. Varbūt I. Bišers varētu arī savu variantu.

J. Bišers. To gan es nedarīšu.

A. Bels. Publicēšana būtu atbalsts Lietuvai. Dokumentu nodot apspriešanai, redzēsim, kā pretinieks reaģēs. Tas tomēr ir projekts, varam nostiprināt. (*Mazi aplausiņi*)

R. Repša. Tikko tiks publicēti komentāri, sabiedrības spiediena rezultātā tā kā tā būs jāpublicē dokumenta projekts.
1. Publicēt komisijas lēmuma projektu.
"Par" 50.
2. A. Krastiņa priekšlikums.
"Par" 34
Atturas: 5
89

A. Punovskis. Komisijas projektu - publicēt kā 2. variantu. *Nolemj*. Uzticēt komisijai sagatavot tekstu.

I. Godmanis. Varētu būt tā, ka komisija tūlīt gatavo tekstu publikācijai.

A. Bels. Tomēr iestājos par to, ka jāpublicē viss.

J. Dinevičs. Nobalsot par balsošanas rezultātu apstiprināšanu.

J. Lagzdiņš. Pretrunā ar frakcijas nolikumu. Nevar atkāpties un taisīt izņēmumus.

I. Godmanis. 2 priekšlikumi.
Apstiprināt balsošanas rezultātus.
"Par" - 55.
(..)

I. Bišers. Nav alternatīvs variants. Centos neaiziet pārāk tālu no jau izstrādātā projekta. Pārejas periods - maksimāli šī gada ietvaros. Visas vienošanās ar PSRS jāapstiprina Latvijas AP. Nebūs saprotamas manipulācijas ar Satversmes atjaunošanu, darbības apturēšanu u.t.t.
Neaizskaram pagaidām 1940. gada deklarāciju par valsts varu, neaizskaram padomju varu. Ja uzskatāt, ka 1.p. par vāju, var pastiprināt. Neiebilstu.

A. Kiršteins. Pēc kā var redzēt, ka 1922.g. Satversme ir buržuāziska?

I. Bišers. Vados no Gorbačova viedokļa. Bija buržuāziska valdība, tātad buržuāziska Konstitūcija.

A. Bērzs. Lēmums par pasākumiem neatkarības atjaunošanā nav solis atpakaļ no Deklarācijas par neatkarību?

I. Bišers. Tas ir solis uz priekšu, kaut arī neliels. Nosakām pārejas periodu.

V. Eglājs. Kā šādu lēmumu uzņems Igaunija un Lietuva?

I. Bišers. Igaunija arī pārejas posmu pieņēmusi. Lietuva grib, lai pa viņu ceļu, bet bija saruna ar Landsberģi, saprot mūs.

I. Godmanis. Jūsu dokuments ir vājāks par Igaunijas. Neatzīst PSRS valsts varu (kā nelikumīgu).

I. Bišers. Arī frakcijas iepriekšējā projektā nekā tāda nav. Pēc rītdienas sarunām ar M. Gorbačovu vēl varam rediģēt.

A. Seile. Šis dokuments jūsu pašu uzrakstīts?

J. Bišers. Jā. Rediģējis R. Apsītis, M. Vulfsons.
Jautājumi. J. Vaivads, E. Cilinskis, K. Liepiņš, J. Lagzdiņš.
(..)

S. Kalniete. Informācija par 21. 04. Vislatvijas tautas deputātu sapulci. Darba kārtībā~8 ziņojumi.

(..)

I. Godmanis. Jāapstiprina sesijas darba kārtība. Vismaz 1-2 dienām. Kādi jautājumi, kāda izskatīšanas secība. Uzdevums likumdošanas komisijai. Diskusija, vai Neatkarības deklarācija pirms vai pēc Ministru kabineta sastādīšanas (..)

25. aprīlis. Protokols nr. 6[8]

Frakcijā - 126.

Piedalās 106. Deputāti M. Arnītis, G. Klindžāns, V. Dozorcevs. Vēl frakcijas sēdē piedalās: S. Kalniete, I. Bišers. D. Īvāns, Z. Brenčevs, I. Cielava, Dz. Pededze, R. Garenčiks, P. Sterniņš.

Darba kārtība:

Situācija Maskavā - I. Bišers.

AP vadības apspriešana (stundu ilgas debates).

Valdības struktūras un sastāva komisijas ziņojums - J. Kinna.

Dažādi:

1) AP 1. sesijas dienas kārtības jautājumi - A. Endziņš,

2) AP 1. sesijas dienas kārtības secība,

3) frakcijas nolikuma 4. punkta apspriešana - V. Eglājs,

4) informācija par Igauniju un Lietuvu.

1. I. Bišers. Maskavas attieksme pret trim Baltijas republikām. Pārtraukta daudzu izejvielu u.c. piegāde Lietuvai. Rietumvalstis uz Lietuvas atzīšanu neies, kamēr nebūs kaut kāda vienošanās ar PSRS. Lietuva pagaidām vēl domā par referendumu. Atkarīgs no tā, kur notiks (vai arī Viļņas un Klaipēdas apgabalā - (domāts - apgabalos, kur daudz pret neatkarību noskaņoto - *red.*))

I. Godmanis. Par Lietuvas iespējamām saitēm ar Ukrainu? Vai Lietuva vēlas atsevišķi runāt Maskavā vai kopā visas trīs Baltijas republikas?

I. Bišers. Ukrainā pretrunas starp Rietumukrainu un Austrumukrainu. Vajadzētu cīnīties par kopējām sarunām. Līdz šim neesam pie tā pieturējušies.

R. Marjaša. Vai jūsu saruna bija oficiāls uzdevums?

I. Bišers. Nebija oficiāls uzdevums. Lietuvieši atsūtīja uzaicinājumu, es pats ierados Lietuvas vēstniecībā.

(..)

LTF frakcijas 27. aprīļa sēdes darba kārtība

0. Frakcijas nolikuma apspriešana - V. Eglājs.

1. Augstākās Padomes sesijā izskatāmo jautājumu secības projekta apspriešana. Ziņo J. Škapars.

2. Ziņojums par secības 1., 2., 3. un 6. punktiem. Ziņo A. Endziņš.

---

[8] LVA, 290. f., 12. apr., 3. l., 31.–32. lp.

3. Ziņojums par secības 5. kārtības punktu. Ziņo R. Marjaša.
4. Ziņojums par secības 9. un 10. kārtības punktiem. Ziņo R.Apsītis.
5. Lēmuma projekta "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" izstrādāšanas komisijas ziņojums. Ziņo A. Krastiņš.
6. Augstākās Padomes priekšsēdētāja kandidāta apspriešana frakcijā.

27. aprīlis. Protokols nr. 7[9]

Frakcijā - 126.
Piedalās:[10] Vada J. Kinna. Protokolē L. Lejasisaka.
(..)
2. AP sesijā izskatāmo jautājumu secības projekta apspriešana.
(..)

J. Kinna. Vajadzētu apspriest, kad izskatīt jautājumu par lēmuma pieņemšanu par neatkarības atjaunošanu. Jautājums politisks, jāapspriež.

R. Repša. Lēmums par valsts neatkarības atjaunošanu ir pagrieziena punkts Latvijas vēsturē. Nobīdīt pieņemšanu uz maija beigām. Ja pieņems uzreiz - no PSRS (būs - *red.*) ekonomiskas sankcijas, republikas valdība nebūs spējīga darboties šādos kritiskos apstākļos. Arī Savienībā var mainīties situācija par labu mums.

V. Seleckis. Jāpieņem dokuments sākumā. Visa pasaule gaida. Ja nepieņemsim, tad zudīs pasaules interese par mums. Latvijas tauta gaida šādu lēmumu. Un vēl mums jādodas palīgā Lietuvai.

J. Vaivads. Kategoriski nepiekrītu, ka varētu tik tālu atlikt šo jautājumu. Kā pirmo varētu pieņemt dokumentu par AP darbību pilsoņu tiesību aizsardzībā, garantēšanā. Dokumentu pieņemt pirms valdības izveidošanas.

E. Repše. Deklarācija jāpieņem. Ekonomiskās sankcijas būs tā vai tā. Zināms svinīgs moments. (..)

I. Cālītis. Maskavu neapmierinās pat vismazākās mūsu kustības neatkarības virzienā. Pēc valdības struktūru izveidošanas, lai pretinieki nevarētu sabotēt sesijas darbu.

J. Blaževičs. Pēc valdības ievēlēšanas.

J. Dobelis. Nevaram atlikt šo jautājumu, to gaida no mums pasaules valstis. Tad palielinām to atbalstu, jo mēs būsim kopā ar Lietuvu. Nevaram padziļināt plaisu starp AP un Pilsoņu kongresu. Nevaram paspēt nostiprināt jauno valdību.

Dz. Ābiķis. Deklarācija jāpieņem pirmajā vai, vēlākais, otrajā sesijas dienā.

T. Eniņš. Liepājā apsprieda šo jautājumu - 1. vai 2. dienā pieņemt deklarāciju.

I. Godmanis. Valdības stāvoklis ne par kapeiku nebūs labāks, vai to izveidos pirms vai pēc deklarācijas pieņemšanas. Sākumā jāpieņem.

---

[9] LVA, 290. f., 12. apr., 3. l., 48., 49. lp.
[10] Skaits nav uzrādīts.

I. Krastiņš. Nedrīkstam vilcināties ar savas pozīcijas parādīšanos. Sarunās ar Maskavu arī jābūt noteiktai pozīcijai. Deklarācija jāpieņem pirms valdības izveidošanas.

M. Budovskis. Tautā runā par 3. maiju. Un ne jau AP sesijas sakarā, bet Deklarācijas sakarā. Varam izdomāt dažādus argumentus, bet tie visi ir nenozīmīgi. Jāpieņem Deklarācija 1. dienā. Nepieciešams Ministru kabineta zvērests!

A. Gorbunovs. Mani vairāk interesē Deklarācijas saturs. Nekvalitatīva Deklarācija, vienalga, ar veco vai jauno valdību, ir pašnāvība. Nepiekrītu, ka, ja mēs pieņemam tādu pašu Deklarāciju kā Lietuvā, tad mēs viņus atbalstām. Tieši otrādi.

I. Geidāns. Vēlētāji prasa nevilcināties ar Deklarācijas pieņemšanu. Vēlēsim taču LR valdību, nevis LPSR valdību.

R. Marjaša. Ierosinu Deklarāciju pieņemt pēc AP priekšsēdētāja ievēlēšanas. Pēc 8. punkta projektā.

J. Kinna. 2 varianti. Vajadzētu nobalsot, noskaidrot frakcijas viedokļus.

Absolūtais vairākums par to, ka Deklarācija jāpieņem pēc AP priekšsēdētāja ievēlēšanas.

(..)

5. I. Daudišs. 1. sesijas darba kārtībā būs ietverti tikai organizatoriski jautājumi. Kas liks priekšā ietvert darba kārtībā Deklarācijas apspriešanu? Vajadzētu LTF frakcijas vārdā tās vadītājam izteikt šo priekšlikumu.

6. Lēmuma projekta "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" izstrādāšanas komisijas ziņojums.

A. Krastiņš. Iepazīstina ar labojumiem lēmuma projektā.

J. Lagzdiņš. Vai Satversmes jauno redakciju apstiprina brīvā tautas nobalsošanā?

A. Krastiņš. Tikai par pamatpantiem. Deklarēt iepriekš šo nobalsošanu šajā dokumentā nav nekāda pamata.

J. Freimanis. Vajadzētu būt 3 valodās autentiskam tekstam.

7. A. Gorbunovs. Labāk atbildēšu uz jautājumiem nekā skaidrošu par to, ko daudzreiz esmu runājis.

Svarīgākais, pirmais jautājums - valstiskās neatkarības atjaunošana. Mēs deklarējam neatkarību, bet viņas nav. Deklarējam LR, bet tās nav, darbojas LPSR un PSRS likumi. Pārejas periodam būs vairāki etapi.

I. Geidāns. Attieksme pret Pilsoņu komiteju?

A. Gorbunovs. Vajadzētu koordināciju darbībai starp AP un Pilsoņu kongresu.

(..)

I. Kalniņš. Kāda sadarbība AP un Pilsoņu kongresā ievēlētajai Latvijas komitejai?

A. Gorbunovs. AP būs svarīgi Pilsoņu kongresa pieņemtie lēmumi. Būs jāievēro un jārealizē.

(..)

2. maijs. Protokols nr. 9[11]

Frakcijā:

Piedalās: frakcijas locekļi, dep. M. Arnītis, kā arī S. Kalniete, J. Ritenis.

Vada I. Godmanis. Protokolē L. Lejasisaka.

Darba kārtība: pieņemts.

(..)

2. R. Apsītis - LPSR AP lēmuma "Par LR neatkarības atjaunošanu" apspriešana.

Iepazīstina ar pēdējām izmaiņām. Bijušas konsultācijas ar valodniekiem.

J. Lagzdiņš. Pēc šī dokumenta pieņemšanas - cik konstitūcijas ir spēkā Latvijas teritorijā? Nav pieņemšanai vajadzīgās 2/3.

R. Apsītis. Spēkā, ciktāl nerunā pretī Satversmes 1.-3., 6. pantiem.

R. Marjaša. Rakstīts, ka ir spēkā normas nevis visa Konstitūcija.

A. Kiršteins. 7. punktā. Šaubos, vai vajadzīgs ietvert "ekonomiskās tiesības".

J. Lagzdiņš. Mainīt nosaukumu - "LR neatkarības atjaunošana pārejas periodā".

I. Godmanis. 3. punktā. Pēc "spēkā esošo" ietvert "*de iure*".

J. Vaivads. Saturs ir pazudis šim dokumentam.

I. Geidāns. Konstatējošās daļas pēdējais teikums: "nostājoties uz brīvas, neatkarīgas, demokrātiskas valsts varas *de facto* atjaunošanas ceļa".

J. Celmiņš. 6. punkts. Par tālu esam aizgājuši. Mums jādomā par konstitucionālo normu pielietošanu pārejas periodā.

I. Godmanis. Ejam pa punktiem

Vairākums "par".

T. Jundzis. Kategoriski, ka "Likums".

L. Muciņš - "Konstitucionāls akts".

I. Bišers - Atbalstu "Manifests".

J. Lagzdiņš - Tagad nav vērts runāt par nosaukumu. Beigās, kad apspriests viss teksts.

Visi piekrīt.

E. Repše - Vispirms apspriest lemjošo daļu.

Vairākums.

A. Krastiņš. Dokuments vairs neatbilst nosaukumam. Nav vairs neviena vārda, ka atjaunojam LR neatkarību.

3. punkts. Pasludināt neatkarīgas LR valsts varas atjaunošanu visā Latvijas teritorijā.

4. punktu atstāt, kā bija tad, kad nobalsojām par dokumentu kā pamatu (28. 04.).

A. Teikmanis. Neatkarīgajā Latvijā valsts vara piederēja Saeimai.

J. Freimanis. Jāatceļ 1940. g. Saeimas lēmums par valsts varu. Nobalsot par to, ka apspriest 28. 04. tekstu.

I. Bišers. Jāpāriet pie pieņemtās parlamenta procedūras. Dokuments jau pieņemts par pamatu. Jāizskata jauni priekšlikumi.

---

[11] LVA, 290. f., 12. apr., 3. l., 101., 103.–112. lp.

I. Godmanis. Lemjošās daļas 1. punkts. Viens pret. Viens atturas. 2. punkts.

J. Lagzdiņš. Kad pēdējo reizi esat lasījuši šīs deklarācijas?

A. Bērzs. Ja atceļam deklarāciju "Par valsts varu", tad paši sevi atceļam.

1. priekšlikums - 28. 04. redakcija - 7+10+7=26+13=39.

2. priekšlikums - 30. 04. Redakcija - 68.

3. punkts.

1) 28. 04. redakcija - 105.

2) 30. 04. redakcija - 11.

E. Repše. Bija A. Krastiņa priekšlikums par valsts varas atjaunošanu. "Atjaunot demokrātiskas Latvijas Republikas neatkarību" - tālāk kā tekstā 3. punkts.

M. Vulfsons. Nogriežam jebkuru iespēju vest sarunas ar Maskavu.

O. Kostanda. 5. punktā ietvert E. Repšes priekšlikumu un likt to kā 4. punktu.

J. Lucāns. Nedrīkstam aizcirst durvis sarunām ar Maskavu.

Balsošana.

3. Punktu: "Atjaunot demokrātiskas Latvijas Republikas neatkarību…", tālāk kā tekstā. *Par "11".*

4. punkts.

R. Rikards. Atsauce uz Satversmes 77. pantu.

Balsošana.

28. 04. redakcijā, ietverot atsauci uz Satversmes 77. Pantu, un pēdējā teikumā ietvert "tām struktūrām".

113 "par".

8. "Par" ietveršanu "Pārejas periodā **pagaidām**".

P. Simsona priekšlikums. Atstāt 4. punkta 30. 04. redakciju. *4+9+8+9=30.*

5. punkts: *111 "par".*

R. Krūmiņa priekšlikums: nolemj par to nebalsot.

6. punkts.

30. 04. redakcija - 107.

7. punkts - 100.

8. punkts.

30. 04. redakcijā.

J. Bojārs. "Vienlīdzīgas tiesības" nevar garantēt. "Vispāratzītos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos atbilstošas".

I. Godmanis. Šis ir politisks jautājums.

A. Teikmanis. Piekrītu J. Bojāram. Nevaram solīt, ko nevaram dot.

K. Šļakota. Iestarpinājumu var ielikt.

J. Bojārs. Pēdējā teikumā izslēgt "politiskas brīvības, kas pilnā mērā attiecināmas uz PSRS pilsoņiem".

100 "par".

9. punkts.

J. Bojārs. Līgums ir spēkā, ja atbalsta abas puses. Krievija nav norādījusi, ka atzīst. Bija arī vēl citi līdztiesīgi līgumi līdz 1939. g. paktam.

A. Krastiņš. Šie priekšlikumi komisijā tika noraidīti. Jebkurš līgums ir spēkā, līdz viena puse to denonsē. Jāatstāj esošā redakcija.

J. Dinevičs. J. Bojāra priekšlikums runā pretī mūsu pieņemtajam 1. punktam.

Komisijas variants - 107.

J. Bojārs. Priekšlikums papildināt lemjošo daļu.

10. punkts. Republika turpina saistības pēc iepriekšējiem līgumiem.

J. Krūmiņš, T. Jundzis. Neesam gatavi par to tagad runāt.

I. Godmanis. Varētu kā atsevišķu dokumentu?

J. Škapars. Nevar blāķiem iesniegt jaunus priekšlikumus. Jau ir izstrādāts teksts.

I. Godmanis. Konstatējošā daļa. Apspriežam kopumā.

A. Gorbunovs. 4. rindkopa. Izslēgt "varmācīgas". "Staļiniskā valdība" - ietvert.

82 "par" A. Gorbunova priekšlikumu.

M. Vulfsons. 2. rindkopa. Ne "starptautisks noziegums", bet "rupjš starptautisko tiesību pārkāpums".

A. Krastiņš. Ja noziegums, ir pienākums to novērst.

Balsošana.

Kā tekstā ("noziegums") - 94.

Otrās rindkopas beigas (komisijas) - 61.

M. Vulfsona priekšlikums - 31.

M. Vulfsons. Izņemt "tautas apmānīšanas rezultātā" (4. rindkopa).

Komisijas variants - 79.

I. Geidāns. Konstatējošās daļas pēdējais teikums: "uz brīvas, neatkarīgas, demokrātiskas LR atjaunošanas ceļa".

Komisijas variants - 40.

I. Geidāna priekšlikums - 64.

D. Īvāns. Nosaukums. Vienreizējs akts. Varētu būt "Manifests".

Balsošana.

5. rindkopa.

Komisijas variants - 74.

Kopumā par preambulu - 101.

Nosaukums:

1) "lēmums" - 8;
2) "likums" - 16;
3) "Manifests" - 67.

Par parakstu.

T. Jundzis. LPSR AP priekšsēdētājs un sekretārs.

Komisijas priekšlikums: vairākums.

D. Īvāns. Ierosinu par dokumentu balsot personāli.

M. Budovskis. Vajag.

Balsošana.

Vairākums.

Personālā balsošana.

(..)

* * *

3. maijs. Protokols nr. 10[12]

Frakcijā: 131 deputāts.

Piedalās: 122 frakcijas deputāti; deputāti: M. Arnītis, I. Ziedonis, O. Kostanda, G. Klindžāns, kā arī S. Kalniete, Dz. Pededze

[12] LVA, 290. f., 12. apr., 4. l., 1., 3.–6. lp.

Vada I. Godmanis. Protokolē L. Lejasisaka.

Darba kārtība:

1. Deklarācija par attieksmi pret PSRS karaspēku Latvijā. (..)

2. Vēstījums M. Gorbačovam.

V. Dozorcevs. Nolasa tekstu.

J. Krūmiņš. Nevis "Pribaltika", bet ir Baltijas republikas.

J. Lagzdiņš. Pirmspēdējā rindkopā pirmos trīs vārdus svītrot.

J. Krūmiņš. Vienu "Pribaltika" nomainīt ar "Latvija, Lietuva, Igaunija".

Izbeigt apspriešanu.

Iekļaut paketē - vairākums.

3. Manifests "Par LR neatkarības atjaunošanu".

S. Kalniete. Lūgums rīt padomāt par to, ka 19.00 Daugavmalā sabrauks cilvēki no visas Latvijas un gaidīs šā Manifesta pieņemšanu.

J. Krūmiņš. Nejuridiska pieskaņa "Manifestam". Nosaukt "Akts par LR neatkarības atjaunošanu".

T. Jundzis. Var būt arī "Manifests".

I. Godmanis. Šodien runāt tikai par šī dokumenta iekļaušanu darba kārtībā ar apspriešanu.

M. Budovskis. Rīt kā otro jautājumu. 1. - Ministru kabineta vadības vēlēšanas.

J. Karlsons. Jāpieņem līdz galam dokuments par organizatoriskajiem jautājumiem.

V. Dozorcevs. Otra puse iebildīs, ka nav iepazinusies ar Manifesta tekstu.

I. Godmanis. Varam uz vietas izveidot komisiju. Kas izvirza jautājumu?

Nolemj: I. Godmanis. Vēl prasīs I. Geidāns.

I. Daudišs. Nevajag. Ir viens deputāta priekšlikums, un visi balso.

I. Godmanis. Frakcijas priekšsēdētājs un vietnieks - J. Kinna. Kas ziņo?

I. Daudišs. Ziņo R. Apsītis. Ja jautājumi - blakus A. Krastiņš (kurš uz tiem varētu palīdzēt atbildēt - *red.*).

Vēl debatēs: I. Kozakēviča, I. Bērziņš, A. Bels, R. Rikards, J. Bojārs.

I. Godmanis. Lauku pārstāvis - Z. Ziediņš. Vēl M. Vulfsons.

J. Bojārs. Uzstājas ar labojumiem tekstā. Nevarēšot tādu Maskavā aizstāvēt.

A. Bērzs. Jābūt redakcijas komisijai.

I. Godmanis. Tos darba grupas locekļus, kas strādāja nepārtraukti. R. Apsītis, A. Krastiņš, V. Eglājs, R. Rikards, A. Endziņš, T. Jundzis, R. Marjaša.

Par redakcijas komisijas sastāvu nobalso vairākums (1 pret, 1 atturas).

Priekšlikumu par skaitlisko sastāvu un personālijām izvirza A. Bērzs.

R. Repša. Visām diskusijām jāpaliek frakcijā. Jābūt dzelžainai balsošanas mašīnai.

I. Godmanis. Absolūta klusēšana neder.

A. Teikmanis. Aicinu atgriezties pie nosaukuma. Ar deklarāciju "iestājāmies", ar to arī izstāsimies.

Kas atbalsta nosaukuma mainīšanu. *(73).*
Priekšlikumi:
1) Deklarācija. (90).
2) Akts.

7. maijs. Protokols nr. 11[13]

Frakcijā: 131 deputāts.
Piedalās: 99 frakcijas locekļi; deputāti M. Arnītis, O. Kostanda.
Sēdi vada I. Godmanis. Protokolē L. Lejasisaka.

1. Par dokumentu armijas jautājumā.
2. Maskavas reakcija pēc LR Neatkarības deklarācijas pieņemšanas.
3. Valdība:
1) likumprojekts par valdību.

1. Maskavas reakcija.
Informē M. Vulfsons: b. Čerņajevs sarunā ar I. Bišeru teica, ka nav zināms par to, ka Gorbačovs būtu uzdevis Rubikam sniegt kaut kādus paziņojumus. Solīja noskaidrot.
Saruna ar b. Šahnazarovu.
M. Vulfsonam jāinformē operatīvi Maskava, lai viņi saņemtu informāciju no mums. Gan par dokumentiem, gan par situāciju Latvijā.
Atbildīgs par dokumentu sagatavošanu nosūtīšanai uz Maskavu – A. Krastiņš.
D. Īvāns. Braukt vajadzētu M. Vulfsonam.
(..)

Piezīme.
Publicēti tikai protokolu izvilkumi, kas skar 4. maija Deklarācijas sagatavošanu. Saglabāta oriģinālvaloda, novērsti tikai vārdu saīsinājumi un gramatikas kļūdas. Pēc LVA esošajiem rokrakstiem publicēšanai sagatavojuši T. Jundzis, I. Tirans, D. Titova.

---

[13] LVA, 290. f., 12. apr., 4. l., 14.–15. lp.

4. maija Deklarācija foto un kino kadros

1



2





3



4

5

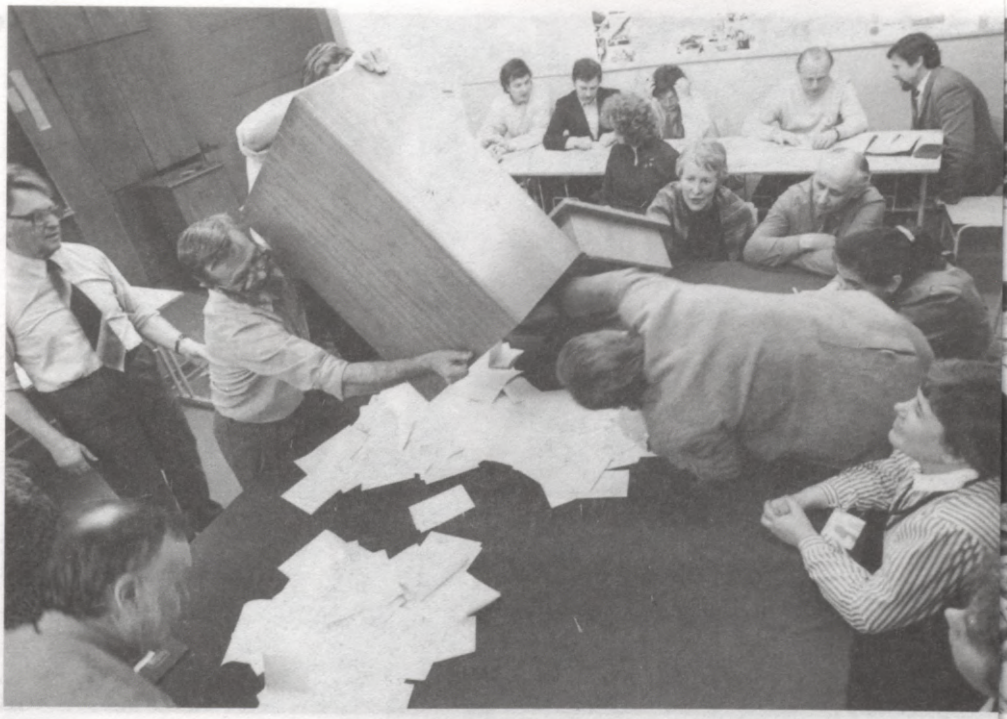

6





7

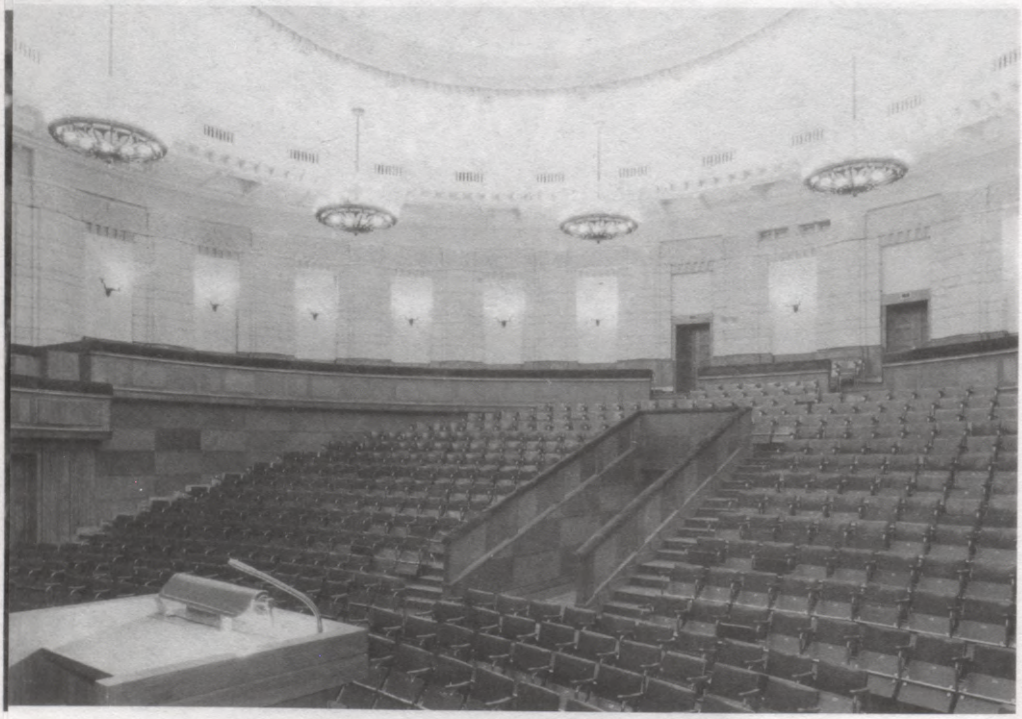

8

9


FREEDOM FOR
BALTIC STATES
1920 VII 12
МЫ
ЗА РЕШЕНИЕ
LAISVĘ
LIETUVAI
ЗА НЕЗАВИСИМУЮ
ЛИТВУ

10



11



12


BAILES
NO
KREMLA
REPRESIJĀM
NENODOSIM
BRĀLUS
LIETUVIEŠUS!

13



14



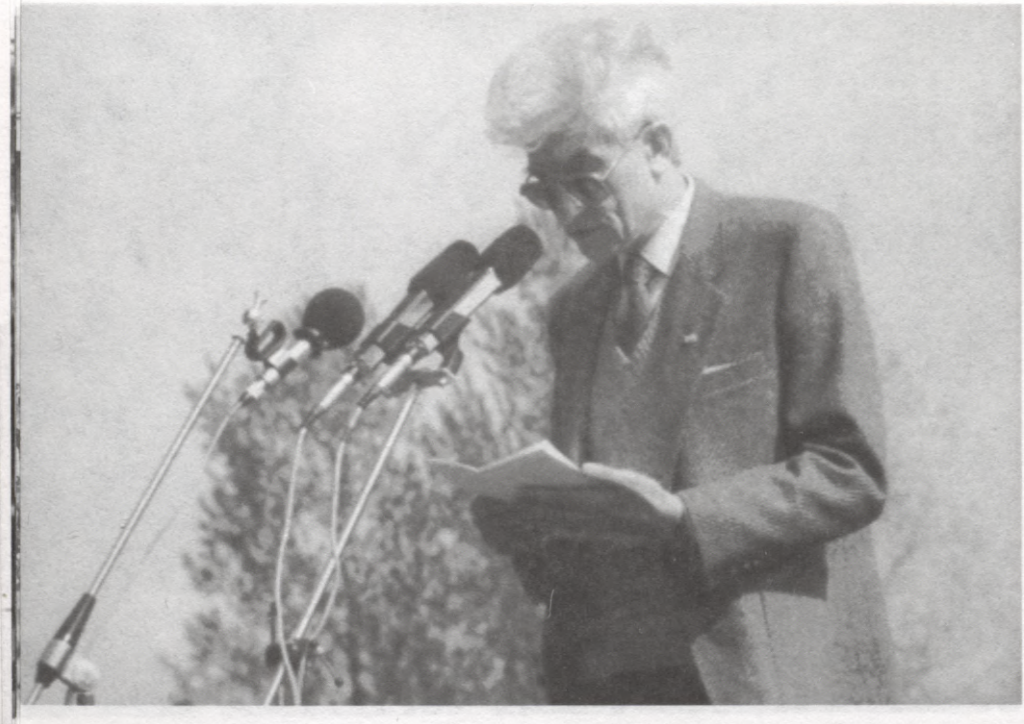

15



16

17



18





19



20

21


ЛАТВИЯ-ТОЛЬКО В СОСТАВЕ СССР!
ЗА СОВЕТСКУЮ ФЕДЕРАЦИЮ!
КОММУНИСТЫ! КРЕПИ ЕДИНСТВО!
НЕТ СЕПАРАТИЗМУ В КПСС

22


PIEPRASAM
LATVIJAS NEATKARĪBAS
ATJAUNOŠANU



23



24

25



26





27

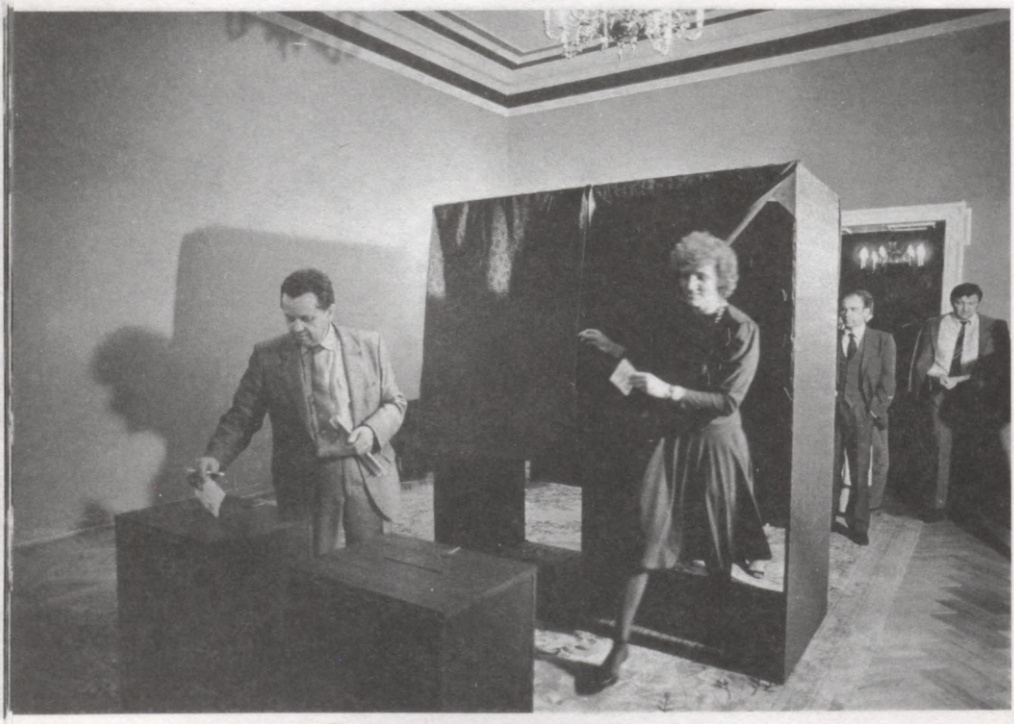

28

29



30




TIKAI
LIETUVAS
VARIJANTS
PARTIJA un TAUTA
VIENOTI
BALTIEŠI
ŠODIEN JĀ
VIENOTIE
ĀRĀ
NO
LATVIJAS

31



32

33



34



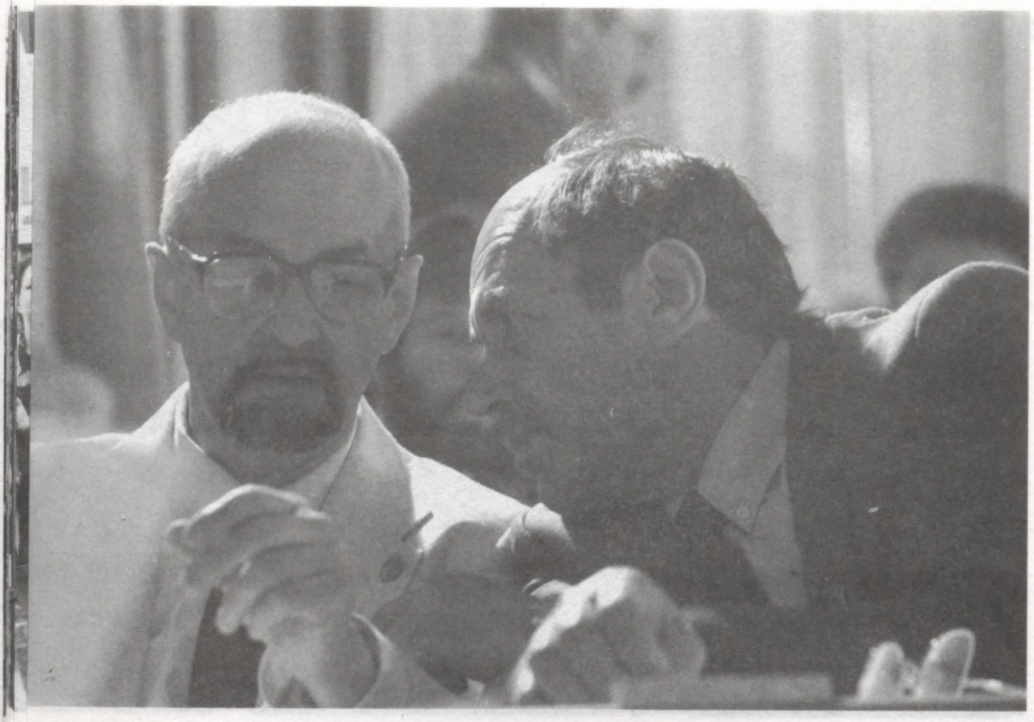

35

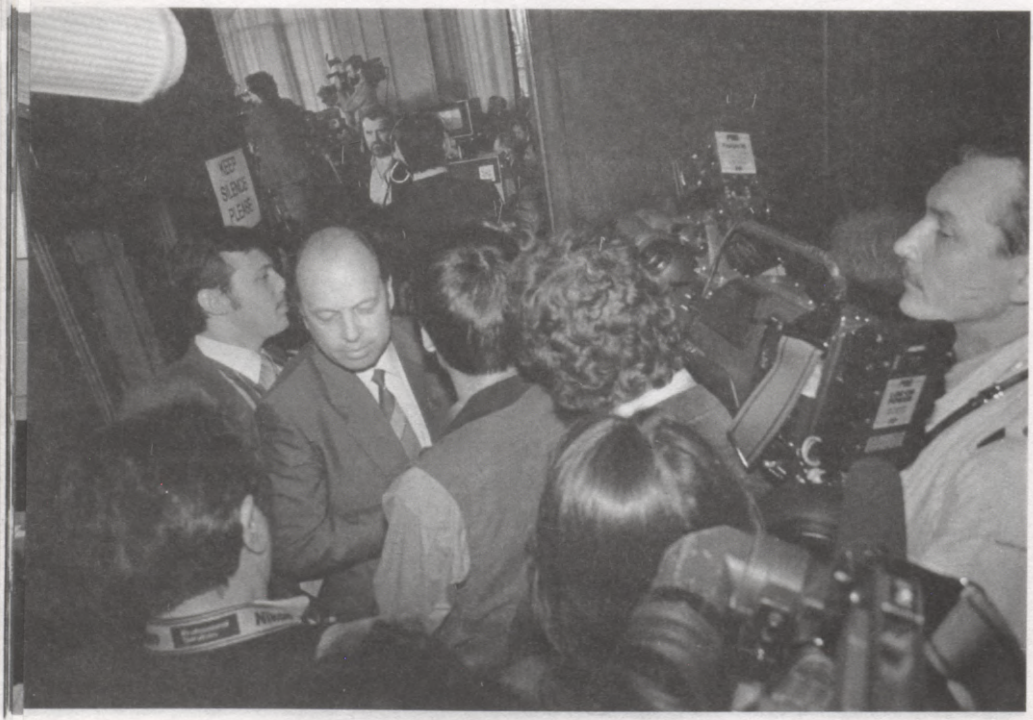

36

37



38



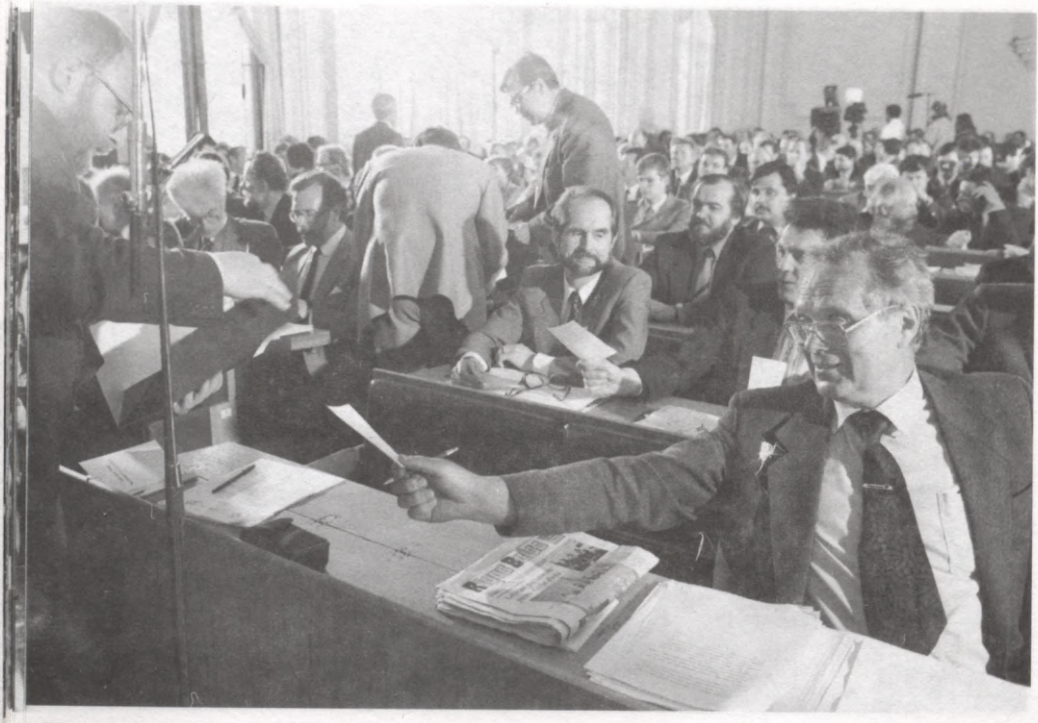

39

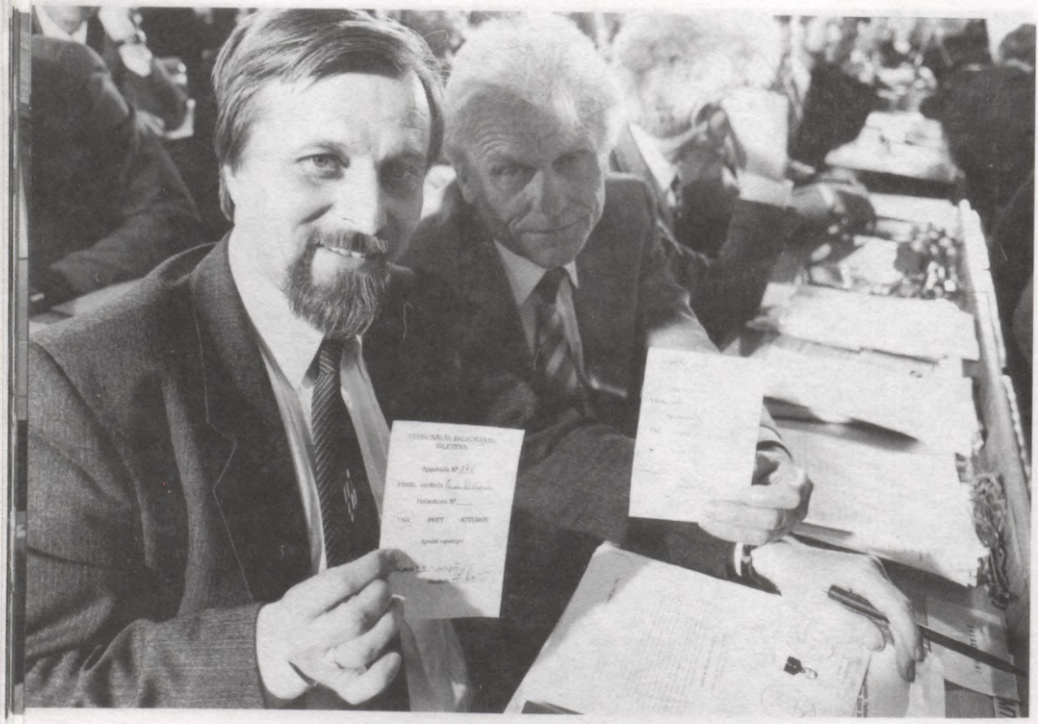

40

41



42





43



44

45



46





47



48

49



50





51



52

53



54





55



56

57



58





Paskaidrojumi fotoattēliem

1. Pasaules brīvo latviešu apvienības darba grupa, kas sagatavoja Memorandu par brīvības un neatkarības atjaunošanu Latvijā iesniegšanai Eiropas drošības un sadarbības konferencei. Ņujorkā 1972. g. No kreisās: senators A. Rumpeteris, A. Bērziņš, prof. D. A. Lēbers, PBLA valdes priekšsēdis U. Grava, jurists J. Padegs. *Londonas Avīze, 1972, 28. jūl., 1. lpp.*

2. Tikšanās ar vēlētājiem 1990. g. martā Siguldas vēlēšanu iecirknī. Tribīnē J. Bojārs - LPSR AP deputāta kandidāts. *Latvijas hronika, 1990, nr. 12, režisors A. Gribermans, operatori A. Seleckis, J. Milbrets, D. Verhoustinskis, R. Urbaste, V. Kroģis* (Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs (turpmāk - LVKFFDA), 4162).

3. Tautas manifestācija 1990. g. 17. martā Rīgā, Daugavmalā, lai izteiktu atbalstu LTF un Latvijas neatkarības atjaunošanai. *Latvijas hronika, 1990, nr. 12* (LVKFFDA, 4162).

4. Balso vēlētāji 1990. g. 18. martā Siguldā, kur balotējās AP deputāta kandidāti J. Bojārs un K. Gailītis. *Latvijas hronika, 1990, nr. 12* (LVKFFDA, 4162).

5. Balsu skaitīšana LPSR AP vēlēšanu noslēgumā 1990. g. 19. martā Rīgā, Kirova rajona iecirknī. *M. Bērsona foto* (LVKFFDA, 136486-N).

6. Apaļais galds R. Rikarda dzīvoklī Rīgā, Dzirnavu ielā 63, pie kura 1990. g. 22. martā pirmo reizi pēc vēlēšanām sīki tika pārrunāta Neatkarības deklarācijas koncepcija. Šīs tikšanās dalībnieki (no kreisās): R. Rikards, R. Apsītis, E. Levits, V. Birkavs (nav vienīgi V. Eglāja). 2000. g. 14. janvārī. *A. Borovkova foto.*

7. Valststiesisko jautājumu darba grupas locekļi un konsultanti, kuri tieši piedalījās 4. maija Deklarācijas projekta izstrādāšanā. Rīgā, Satversmes tiesas priekšsēdētāja p.i. A. Endziņa darba kabinetā 2000. g. 22. janvārī. No kreisās: T. Jundzis, R. Rikards, A. Endziņš, G. Kusiņš, E. Meļķisis, J. Dinevičs, R. Apsītis. *V. Brauna foto.*

8. Latvijas Zinātņu akadēmijas Lielā zāle Rīgā, Akadēmijas laukumā 1 (agrāk Turgeņeva ielā 19). No 1990. g. marta līdz maijam tajā notika AP LTF deputātu frakcijas sēdes, kurās apsprieda Neatkarības deklarācijas projektus. Uzņēmums izdarīts 2000. g. martā, taču zāle aizvadīto 10 gadu laikā nav mainījusies. *I. Prēdeļa foto.*

9. Katedrāles laukums Viļņā 1990. g. 11. janvārī, M. Gorbačova vizītes laikā. *V. Ščiavinskas foto* (Lietuvas Skaņas un attēla arhīvs, Nr. 0-104463).

10. Vītauts Landsberģis Lietuvas Republikas neatkarības pasludināšanas dienā, 1990.g. 11. martā, Augstākajā Padomē Viļņā. *Latvijas hronika, 1990, nr. 16, režisore B. Veldre, operatori I. Jaunzems, O. Kotovičs, J. Milbrets, A. Dzelme, A. Seleckis, G. Bandēns, D. Verhoustinskis* (LVKFFDA, 4165).

11. Lietuvas neatkarības atbalstītāji pulcējušies pie Lietuvas AP ēkas Viļņā 1990. g. 11. martā. *A. Sabaliauska foto* (Lietuvas Skaņas un attēla arhīvs, Nr. 0-103849).

12. Atbalsts Lietuvai. 1990. g. pavasaris, Rīga. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20, režisore B. Veldre, operatori A. Seleckis, O. Kotovičs, A. Dzelme, D. Verhoustinskis, U. Egle* (LVKFFDA, 4169.)

13. Igaunijas Pilsoņu kongresa pirmā sēde. Lennarts Meri sēdes pārtraukumā koncertzālē "Estonia" Tallinā 1990. g. 11. martā. (M. Laar, U. Otta, S. Endre. *Teine Esti.* Tallinn, 1996.)

14. Vislatvijas tautas deputātu sapulce 1990. g. 21. aprīlī Rīgā, "Daugavas" stadionā. *B. Koļesņikova foto* (LVKFFDA, 136489-N).

15. I. Ziedonis uzrunā Vislatvijas tautas deputātu sapulces dalībniekus. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

16. Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu balso Vislatvijas tautas deputātu sapulces dalībnieki. *Latvijas hronika, 1990, nr. 16* (LVKFFDA, 4165).

17. LR Pilsoņu kongresa atklāšana 1990. g. 30. aprīlī Rīgā, Filharmonijā. *E. Rudzīša foto* (LVKFFDA, 118134-N).

18. Latvijas ārlietu dienesta sanāksmes dalībnieki 1990. g. 23. aprīlī pie Latvijas sūtniecības nama Vašingtonā pēc apspriedes par LR neatkarības atjaunošanas uzdevumiem jaunajos apstākļos, pēc LTF uzvaras AP vēlēšanās. No kreisās: J. Lūsis, E. Dēliņš, Dr. A. Dinbergs, A. Jerumanis un V. Kreicbergs. *Foto no E. Dēliņa personiskā arhīva.*

19. LPSR AP LTF frakcijas deputāti 1990. g. 3. maijā Rīgā Brāļu kapos pirms AP 1. sesijas atklāšanas. *U. Brieža foto* (LVKFFDA, 130674-N).

20. Ļaudis pie Latvijas AP ēkas 1990. g. 3. maijā, AP 1. sesijas atklāšanas dienā. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

21. Pie AP ēkas 1990. g. 3. maijā. *B. Koļesņikova, M. Bērsona foto* (LVKFFDA, 136710-N).

22. Pie AP ēkas 1990. g. 3. maijā. *I. Prēdeļa foto.*

23. V. Landsberģis un D. Īvāns uz LR AP ēkas balkona 1990. g. 3. maijā. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

24. LPSR AP 12. sasaukuma 1. sesijas atklāšana 1990. g. 3. maijā Rīgā. *B. Koļesņikova foto, AFI.*

25. LPSR AP 12. sasaukuma 1. sesijas atklāšana 1990. g. 3. maijā Rīgā. *I. Kalniņa foto, AFI.*

26. Deputāts V. Alksnis LPSR AP 1. sesijā 1990. g. 3. maijā. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

27. A. Aļeksejevs un A. Gorbunovs - kandidāti uz LPSR AP priekšsēdētāja amatu - 1990. g. 3. maijā AP sēžu zālē. *B. Koļesņikova foto, AFI.*

28. Aizklāta balsošana par LPSR AP priekšsēdētāja amata kandidātiem 1990. g. 3. maijā. Deputāti (no kreisās) A. Aļeksejevs, V. Čebotarenoka, F. Stroganovs, J. Kinna. *I. Prēdeļa foto.*

29. Pēc ievēlēšanas par LPSR AP priekšsēdētāju A. Gorbunovu sveic (no kreisās) V. Landsberģis un D. Īvāns. 1990. g. 3. maijs. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

30. Pēc ievēlēšanas par LPSR AP priekšsēdētāju A. Gorbunovu sveic deputāte I. Kozakeviča. 1990. g. 3. maijs. *B. Koļesņikova foto, AFI.*

31. Ļaudis 1990. g. 4. maijā pie Latvijas AP ēkas. *Foto no G. Preinberga arhīva, autors nav zināms.*

32. LPSR AP 12. sasaukuma 1. sesijas otrā diena. 1990. g. 4. maijs. *B. Koļesņikova foto, AFI.*

33. Deputāts A. Zotovs 1990. g. 4. maijā AP plenārsēžu zālē. *B. Koļesņikova foto, AFI.*

34. Deputāts R. Apsītis lasa LPSR AP Deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" projektu 1990. g. 4. maija plenārsēdē. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

35. J. Bojārs un A. Plotnieks 4. maija Deklarācijas apspriešanas laikā AP sēžu zālē. *I. Kalniņa foto, AFI.*

36. A. Rubiks u.c. frakcijas "Līdztiesība" deputāti pamet plenārsēdi 1990. g. 4. maijā, lai nepiedalītos balsošanā par Neatkarības deklarāciju. *I. Prēdeļa foto.*

37. LPSR AP preses centrs 1990. g. 4. maijā. *I. Prēdeļa foto.*

38. Personālā balsošana ar biļeteniem par 4. maija Deklarāciju. *I. Kalniņa foto, AFI.*

39. Personālā balsošana ar biļeteniem par 4. maija Deklarāciju. *I. Kalniņa foto, AFI.*

40. J. Dinevičs un J. Škapars personālās balsošanas laikā par 4. maija Deklarāciju. *I. Kalniņa foto, AFI.*

41. Balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētājs I. Ozols nolasa personālās balsošanas rezultātus 1990. g. 4. maijā. *I. Kalniņa foto, AFI.*

42. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas LR AP 1990. g. 4. maijā. No kreisās: O. Kostanda, Ģ. Kristovskis, T. Jundzis, V. Dozorcevs. *M. Bērsona un B. Koļesņikova foto* (LVKFFDA, 136566-N).

43. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas LR AP 1990. g. 4. maijā. No kreisās: I. Daudišs, A. Gorbunovs, D. Īvāns, A. Krastiņš. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

44. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas LR AP 1990. g. 4. maijā. No kreisās: A. Lembergs, A. Bērziņš. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

45. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas LR AP 1990. g. 4. maijā. No kreisās: I. Ziedonis, A. Bels. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

46. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas LR AP 1990. g. 4. maijā. No kreisās: A. Bels, P. Laķis. *B. Koļesņikova un M. Bērsona foto* (LVKFFDA, 136716-N).

47. A. Gorbunovs uz LR AP ēkas balkona tūlīt pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas un vakara sēdes beigām 1990. g. 4. maijā. *U. Brieža foto* (LVKFFDA, 130675-N).

48. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas pie LR AP ēkas 1990. g. 4. maijā. *B. Koļesņikova un M. Bērsona foto* (LVKFFDA, 136710-N).

49. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas AP deputāti (priekšplānā sarokojas I. Godmanis) iznāk no AP ēkas, lai dotos uz tautas manifestāciju Komjaunatnes (tagad - 11. novembra) krastmalā. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

50. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas AP deputāti (no kreisās) A. Čepānis, B. Salītis, J. Dobelis iznāk no AP ēkas. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

51. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas pie LR AP ēkas. *Latvijas hronika, 1990, nr. 20* (LVKFFDA, 4169).

52. Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas pie LR AP ēkas ļaudis uz rokām nes M. Vulfsonu. *I. Prēdeļa foto.*

53. Tautas manifestācija pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Rīgā, Komjaunatnes (tagad - 11. novembra) krastmalā. *B. Koļesņikova un M. Bērsona foto* (LVKFFDA, 136718-N).

54. LR AP deputāti tautas manifestācijā pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Rīgā, Komjaunatnes (tagad - 11. novembra) krastmalā. *B. Koļesņikova un M. Bērsona foto* (LVKFFDA, 136717-N).

55. Sadursme starp LR neatkarības piekritējiem un opozicionāriem pie LR AP ēkas 1990. g. 15. maijā. *B. Koļesņikova foto* (LVKFFDA, 136730-N).

56. Baltijas valstu padomes sēde 1990. g. 6. jūnijā Jūrmalā. No kreisās: Lietuvas AP priekšsēdētājs V. Landsberģis, LR AP priekšsēdētājs A. Gorbunovs, Igaunijas AP priekšsēdētājs A. Rītels. *V. Gulbja foto* (LVKFFDA, 118142-N).

57. LR AP priekšsēdētājs A. Gorbunovs savā darba kabinetā pēc sarunas ar ASV prezidentu Dž. Bušu, kurš pavēsta, ka ASV ir atzinušas Baltijas valstu neatkarību. 1991. g. 2. septembris. *U. Pāžes foto* (LVKFFDA, 127403-N).

58. LR AP un tās viesi 1991. g. 4. maijā - LR Neatkarības deklarācijas pieņemšanas pirmajā gadadienā. Centrā blakus A. Gorbunovam Igaunijas AP priekšsēdētājs A. Rītels. *U. Pāžes foto.*

59. LR AP LTF frakcijas deputātu kluba kopā sanākšana 1998. g. 30. aprīlī Majoros, Jūrmalā. *U. Pāžes foto.*

Augstākās Padomes 3. un 4. maija sēdes stenogramma

Latvijas PSR divpadsmitā sasaukuma Augstākās Padomes pirmās sesijas 1990. gada 3. maija sēdes protokols nr. 1*

Rīta sēde

Rīta sēdi atklāj plkst. 11. Piedalās 196 deputāti
Sēdi beidz plkst. 13.15.

Piedalās 35 PSRS tautas deputāti, 27 rajonu, pilsētu, pilsētu rajonu tautas deputātu padomju priekšsēdētāji, Lietuvas Republikas delegācija Augstākās Padomes priekšsēdētāja V. Landsberģa vadībā.

Pie priekšsēdētāja galda Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs G. Blūms.

1.

Sēdi atklāj un vada Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs G. Blūms.

Augstākā Padome ievēlē balsu skaitīšanas komisiju deviņu cilvēku sastāvā:

I. Ozols (priekšsēdētājs),
E. Eglītis,
J. Endele,
M. Kārkla,
A. Kodoliņš,
L. Muciņš,
I. Prokofjevs,
A. Tomašūns,
S. Zaļetajevs.

2.

Augstākā Padome ievēlē Mandātu komisiju deputātu pilnvaru pārbaudei septiņu cilvēku sastāvā:

M. Budovskis (priekšsēdētājs),
A. Aļeksejevs,
R. Apsītis,
A. Beluha,
I. Ēlerts,
P. Krūgaļaužs,
G. Krūmiņš.

3.

Mandātu komisijas ziņojumu nolasa šīs komisijas priekšsēdētājs deputāts M. Budovskis.

---

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2887. l., 1.–3. lp.

Augstākā Padome pieņem lēmumu par 197 Latvijas PSR tautas deputātu pilnvaru atzīšanu.

Vakara sēde

Sēdi atklāj plkst. 14.45. Piedalās 196 deputāti
Sēdi beidz plkst. 22.45.

Pie priekšsēdētāja galda Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs G. Blūms.

4.

Augstākā Padome pieņem lēmumu par Latvijas PSR Augstākās Padomes Sekretariāta izveidošanas un darbības kārtību.

Tiek izveidots Augstākās Padomes pirmās sesijas Sekretariāts deviņu cilvēku sastāvā:

J. Dobelis (vadītājs),
J. Blaževičs,
E. Kide,
V. Kokorišs,
A. Kramiņš,
J. Krūmiņš,
A. Līgotnis,
T. Ždanoka,
A. Žuks.

5.

Augstākā Padome pieņem lēmumu par Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja ievēlēšanas kārtību.

6.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja ievēlēšana.

Deputāts M. Vulfsons iesniedz priekšlikumu ievēlēt par Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāju A. Gorbunovu.

Deputāts A. Aļeksejevs ierosina savu kandidatūru Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatam.

Runā deputāts A. Gorbunovs, pēc tam atbild uz jautājumiem.

Runā deputāts A. Aļeksejevs.

Aizklātās balsošanas rezultātā par Augstākās Padomes priekšsēdētāju ievēlēts deputāts A. Gorbunovs (par - 153, pret - 43).

Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs
G. Blūms

Latvijas PSR divpadsmitā sasaukuma Augstākās Padomes pirmās sesijas 1990. gada 3. maija sēdes protokols nr. 2*

Vakara sēdes turpinājums

Pie priekšsēdētāja galda
Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs.

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2887. l., 4.–5. lp.

Sēdi vada Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs.

1.

Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētāja V. Landsberģa apsveikums un aicinājums Latvijas PSR Augstākajai Padomei.

2.

Augstākā Padome pieņem lēmumu par Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka, vietnieka un Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretāra ievēlēšanas kārtību.

3.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka ievēlēšana.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs iesniedz priekšlikumu ievēlēt šajā amatā Latvijas Tautas frontes priekšsēdētāju D. Īvānu.

Runā deputāts D. Īvāns, pēc tam atbild uz jautājumiem.

Balsošanas rezultātā par Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja pirmo vietnieku ievēlēts D. Īvāns (par - 138, pret - 54, atturas - 2). D. Īvāns ieņem vietu pie priekšsēdētāja galda.

4.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja vietnieka ievēlēšana.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs iesniedz priekšlikumu ievēlēt šajā amatā A. Krastiņu - Rīgas 3. juridiskās konsultācijas advokātu.

Runā deputāts A. Krastiņš, pēc tam atbild uz jautājumiem.

Balsošanas rezultātā par Latvijas PSR Augstākas Padomes priekšsēdētāja vietnieku ievēlēts A. Krastiņš (par - 136, pret - 50, atturas - 4). A. Krastiņš aizņem vietu pie priekšsēdētāja galda.

5.

Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretāra ievēlēšana.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs iesniedz priekšlikumu ievēlēt šajā amatā I. Daudišu, kurš līdz šim strādāja par Augstākās Padomes sekretāru.

Runā deputāts I. Daudišs, pēc tam atbild uz jautājumiem. Balsošanas rezultātā par Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretāru ievēlēts I. Daudišs (par - 157, pret - 23, atturas - 3). I. Daudišs aizņem vietu pie priekšsēdētāja galda.

Latvijas PSR Augstākās Padomes
priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*

6. Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja ievēlēšana (izvilkums no 1990. g. 3. maija vakara sēdes stenogrammas)*

(..)

G. Blūms. Es atvainojos, varbūt mēs tomēr saglabāsim zālē darba ritmu un turpināsim savu darbu. Tātad vai ir vēl kādi priekšlikumi? Nav. Varbūt kāds deputāts pats vēlas izvirzīt savu kandidatūru šim augstajam amatam? Arī nav. Paldies. Tad saskaņā ar mūsu pieņemto lēmumu par kārtību, kādā tiek izvirzīts Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs, ja vairāk kandidātu nav, dosim vārdu līdz 30 minūtēm Mārupes 170. vēlēšanu apgabala deputātam Anatolijam Gorbunovam. Lūdzu. Man ir ļoti liels lūgums rīdziniekiem un varbūt arī nerīdziniekiem, kuri atrodas ārpus mūsu zāles, mazliet pieklusināt savas emocijas, lai deputāti varētu zālē normāli strādāt.

A. Gorbunovs. Godātie kolēģi deputāti! Ja mana kandidatūra Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatam gūs apstiprinājumu, un es to ļoti labi saprotu - man nāksies uzņemties atbildību par mūsu parlamenta darbu pavisam jaunos domu daudzveidības un daudzpartiju sistēmas apstākļos. Zināma darba pieredze man jau ir, varbūt tieši tāpēc es gribētu pasvītrot to izjūtu, ka priekšā stāv smags uzdevums. Mans darbs šajā augstajā amatā varētu sekmēties tikai tad, ja jūs visi man būtu sabiedrotie daudzpartiju demokrātijas ētikas izkopšanā un parlamentāru tradīciju izveidošanā. Un, ņemot vērā situāciju, šķiet, ka mums vienkārši būtu jāapstādina darbs, jo tādā situācijā mēs nevaram turpināt.

G. Blūms. Es vēlreiz lūdzu cienījamos rīdziniekus un mūsu republikas iedzīvotājus, kas atrodas ārpus Augstākās Padomes ēkas, savas emocijas izteikt klusāk.

A. Gorbunovs. Es neesmu radis sevi publiski raksturot un uzskatu, ka to objektīvi izdarīt varat vienīgi jūs, tas ir, citi. Teikšu vienīgi to, ka esmu koleģiāla, radoša darba stila piekritējs un varbūt dažreiz, kā jūs atceraties, esmu pat pārāk vilcinājies, centies noskaidrot visus "par" un "pret", un, kā jums ļoti labi zināms, esmu saņēmis belzienus par centrismu un kompromisu no visām pusēm. Tas, ka nav ideālas viedokļu saskaņas, ir pašsaprotami, taču viedokļu dažādība nedrīkst kļūt par pašmērķi. Kolēģi zina, ka man nepiemīt autoritatīvs darba stils, un tomēr, runājot par viedokļu dažādību, es uzskatu, ka mums konsekventi jātiecas pēc vienotas rīcības. Ja mana kandidatūra gūs apstiprinājumu, es par to iestāšos.

Par vienu no jaunā parlamenta uzdevumiem es uzskatu Latvijas valstiskas suverenitātes atjaunošanu kā līdzekli normālas dzīves nodrošinājumam visiem Latvijas iedzīvotājiem, taču runāt es vispirms gribu nevis par neatkarības dokumentu saturu, bet gan par to, ka mēs sekmēsim valstiskās suverenitātes atgūšanu. Manuprāt, būtu jāsāk ar to, ka mums šeit, parlamentā, pieņemot

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2887. l., 59.–108. lp.

likumus, cilvēku izvēles brīvība ir jānostiprina tiesiski, jo cilvēks veido valsti un valsts - cilvēku. Jaunas, brīvas Latvijas valsts veidošanā mums akūti nepieciešama iekšpolitiska stabilitāte un pilsoņu drošības izjūta. Humānisma un cilvēktiesību jautājumiem ir jākļūst par republikas politiskās darbības stūrakmeņiem, un vistuvākajā laikā Latvijas valsts varas orgānam būtu jāpieņem dokumenti, kuros mēs svinīgi paziņotu, ka Latvija pilnībā uzņemas saistības, kas izriet no PSRS parakstītajiem starptautiskajiem līgumiem cilvēka un pilsoņu tiesību jomā, un ka tā ir gatava sekmēt starptautisko tiesību un Latvijas valsts iekšējo tiesību attīstību. Mums nav jākavējas un ir jānāk klajā ar oficiālām garantijām visas pasaules priekšā par to, ka PSRS pilsoņiem un viņu pēctečiem, kas ieradušies Latvijā pēc kara, nav jābaidās par savu nākotni arī pēc tam, kad Latvijas valstiskums būs atjaunots. Mums jārada pārliecība, ka tie iedzīvotāji, kuri nevēlēsies pāriet Latvijas pavalstniecībā, tāpat saņems vispāratzīto cilvēktiesību garantijas, ieskaitot sociālo aizsardzību, tiesības uz darbu, izglītību, pensiju, kā arī godu, cieņu, mantas neaizskaramību un tamlīdzīgi. Cilvēkiem jādod skaidras juridiskas garantijas un izvēles iespēja būt Latvijas Republikas pilsoņiem vai palikt PSRS pilsoņu statusā. Latvijas sabiedrība būs stabila, ja tajā funkcionēs pietiekami iedarbīgs, reāls tajā pastāvošu interešu saskaņošanas mehānisms. Tāpēc, man liekas, mums būtu jāpieņem likumi un to pieņemšana būtu viena no mūsu parlamenta demokrātisma testiem jau pašā mūsu darbības sākumā. Un, proti, par politiskajām partijām, par masu informācijas līdzekļiem, par referendumu, jāizstrādā likumdošanas akti par apziņas brīvību, politisko organizāciju darbību valsts un tiesību sargāšanas iestādēs, par nacionālo grupu tiesībām un citi.

Un tagad par vienu no galvenajiem jautājumiem - manas domas par to, kā atjaunot valstisko suverenitāti. Kādi priekšnoteikumi, manuprāt, būtu jāņem vērā? Pirmais. Acīmredzot mums būtu jāvadās no Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija Deklarācijas par Latvijas valsts suverenitāti, 1990. gada 15. februāra Deklarācijas jautājuma par Latvijas valstisko neatkarību un 1990. gada 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces aicinājuma. Otrkārt, mums būtu jāievēro Latvijas iedzīvotāju griba, kas nepārprotami izpausta, ievēlējot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību. Un trešais, manuprāt, ne mazāk svarīgs fakts ir tas, ka divus gadus atjaunināto PSRS federācija, par ko ļoti daudzi cilvēki iestājās arī mūsu republikā, nekādu līdztiesības mehānismu tiesiskajā ziņā nav radījusi, kurš ļautu Latvijas tautai pašai lemt par savu likteni. Tas viss kopā mums dod tiesisko un morālo pamatu nostāties uz Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa.

Kā mums būtu ejams šis ceļš? Es domāju, ka vispirms būtu jāpasludina, uz kādiem principiem jāatjauno valstiskā suverenitāte. Man liekas, ka Latvijas Republikas Satversmes principi ir piemērojami kaut vai no diviem aspektiem. Pirmais. Šo 1922. gada Satversmi, mūsdienīgā vārdā runājot vai tulkojot krieviski - konstitūciju, neviens nav atcēlis, jo to varēja izdarīt tikai ar visas tautas nobalsošanu. Tāda tautas nobalsošana

1940. gadā, kā jums zināms, nenotika. Otrs. Arī šīsdienas situācijā aktuāli skan tās pirmie divi galvenie panti un arī citi - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Valstiskās suverenitātes praktiskā atjaunošana, protams, prasīs savstarpēju divpusēju interešu saskaņošanu starp Latvijas Republiku un PSRS. Abpusējas intereses vienpusēji lēmumi mums neko nedos. Par to es esmu pārliecināts. Bet jābūt arī abpusējai gribai. Un tāpēc es aicinu PSRS vadību turpināt tās sarunas, kuras praktiski mums jau ir sākušās. Pārejas periodam varbūt arī būtu jānoslēdzas ar līgumu. Pārejas periodā darbojas Latvijas PSR Konstitūcijas panti un likumi, kuri nerunā pretī valstiskās suverenitātes atjaunošanai, līdz tautas nobalsošanai tiks piedāvāta un izstrādāta jaunā Konstitūcija jeb Satversme. Tā es īsumā raksturotu ceļu, it sevišķi tā tiesisko pusi. Es gribēju speciāli par to pastāstīt, lai jums būtu skaidra mana nostāja, manuprāt, šajā tik ļoti visiem mums svarīgajā jautājumā. Vispārējās ekonomiskās krīzes apstākļos, protams, būs daudz un dažādi sarežģījumi. Arī to visu var pārvarēt, ja intereses līdztiesīgi tiks saskaņotas, sākot no atsevišķiem uzņēmumiem un ar beidzot ar republikām. Es, protams, neesmu pārliecināts, ka mums ir jau gatava recepte, kā to izdarīt. Es zinu vienu - ar savu izturētu, sadarbībai gatavu un dialogam atvērtu stāju mums jāprot apliecināt lojalitāti pret Krieviju un citām PSRS republikām. Kustību progresa virzienā vispirms katrs izjūt saimnieciskajā plauksmē, un tāpēc Latvijas iedzīvotāji no mums gaidīs lietišķu pievēršanos ikdienai. Noskaņa Latvijā daudzējādā ziņā būs atkarīga no tā, cik pilni būs veikalu plaukti. Es apzinos Augstākās Padomes un valdības kopējo atbildību par to, lai politisko aktivitāšu līmenis celtos arī saimnieciskajā darbībā. Ar republikas saimniecisko programmu klajā jānāk jaunās valdības vadītājiem. Es tikai īsi izteikšos par atsevišķiem ar likumdošanas varu saistītiem momentiem. Galvenais ir tas, ka centralizētas ekonomikas pārvaldes vietā jānāk tirgus attiecībām un saimnieciskajiem sakariem neatkarīgi no ražotāju pakļautības un īpašuma formas. Jāveic nodokļu sistēmas reforma, to kvalificēti pārstrādājot, jāpieņem likums par uzņēmējdarbību, tās pamatprincipiem un tiesībām, likums par bankrotu, privatizācijas un daļējas denacionalizācijas kārtību, nepieciešams likums par Latvijas muitu, tās līgums ar PSRS muitu, lai šī iestāde vispirms rēķinās arī ar Latvijas interesēm. Jārada efektīva iedzīvotāju sociālās aizsargātības sistēma un vispirms – maznodrošināto pilsoņu aizsardzībai no varbūtējām kolīzijām, pabalstu sistēma bezdarba gadījumā, pārkvalificēšanās programma un kadru sagatavošanas reorganizācija. Protams, derētu izveidot arī pensiju fondu, kurā koncentrēt valsts apdrošināšanas, uzņēmumu atskaitījumu un iedzīvotāju iemaksu līdzekļus. Ar vienu vārdu sakot, jādomā, kā stimulēt augstražīgu un apzinīgu darbu, kā precīzi novērtēt iedzīvotāju ienākumu izmaiņas un tās līdzsvarot ar cenām un nodokļu izmaiņām. Balsojot par investīcijām, es iestāšos par to, ka mums visbeidzot jānosaka ekoloģiskās drošības formas, jāievieš darba resursu izmantošanas limiti un normatīvi. Un šai sakarā, es domāju, mums visiem vajadzēs aktīvi izmantot arī Augstākās Padomes Dabas aizsardzības komiteju. Likumdošanas

darba lielākā daļa gulsies uz pastāvīgajām komisijām. Es domāju, tas mums visiem ir skaidrs. No viņu darba intensitātes un kvalitātes būs atkarīga izskatāmo likumu secība. Nenoliedzami, ka viens no likumiem, kuru izskatīsim ar prioritāti, būs likums par zemes reformu. Es gribētu atturēties no konkrēta reformas izklāsta, pirms to nav izdarījusi lauksaimnieku deputātu grupa, jo tieši viņiem, kā arī vietējiem pašvaldības orgāniem būs jāuztic izšķirošā loma, gan izstrādājot likumu, gan realizējot zemes reformu. Nenoliedzami, būs jāregulē lauksaimniecības produktu iepirkuma cenas un vajadzības gadījumā iedzīvotājiem jāpiešķir dotācijas svarīgāko pārtikas produktu iegādei, tas ir, kompensējot cenu pieaugumu. Nekavējoties nāksies risināt arī citus jautājumus. Ar Maskavu vajadzēs runāt par sarežģīto Baltijas demilitarizācijas problēmu, lai Latviju, Lietuvu un Igauniju atsvabinātu no bruņojuma gūsta. Maskavā diemžēl vēl tagad tikpat kā nekas nav darīts, izņemot masu aktivitātes. Kas attiecas uz PSRS militārajiem objektiem Latvijā, domāju, ka atrašanās jānosaka ar līgumu, kas varbūt veidotos pēc tāda principa, kāds bija 1939. gada 5. oktobra savstarpējās palīdzības pakta pamatā, protams, ņemot vērā mūsdienu situācijas īpatnības un problēmas. Valdība būs tā, kam uzticēsim izstrādāt un īstenot pārejas posma stratēģiju un taktiku, īstenot parlamenta lēmumus. Latvija iegūs lielāku stabilitāti, ja republikas valdība būs rīcībspējīga gan mierīgā, gan ārkārtas situācijā, tāpēc savas attiecības ar Ministru kabinetu mēs domājam veidot uz prasīguma pamata, bet reizē mums visiem būtu jārūpējas arī par uzticības vairošanu valdībai gan parlamentā, gan tautā. Domāju, ka valdībai jābūt vadošo politisko spēku koalīcijas valdībai, kurā noteicošais būtu amatvīra godaprāts, profesionālisms un gatavība kalpot Latvijai. Es vēlreiz gribētu pasvītrot, ka Latvijas un PSRS savstarpējās attiecības jāveido uz jauniem principiem, ievērojot līdztiesību un abpusēju cieņu. Mūsu attiecības nedrīkst kļūt par aizvainotā attieksmi pret spēcīgāko un otrādi. Tām jānodemonstrē abu pušu vēlme ievērot tautu gribu un dzīvot civilizētā pasaulē. Šai sakarā nevietā būtu Rietumvalstu zināmu aprindu bažas par "separātismu" Baltijā. Latvijas valstiskums jāatjauno ar politiskām un parlamentārām metodēm, un mums jāpierāda pasaulei, ka nebūt neapdraudam Austrumu un Rietumu dialogu, Eiropas drošību, ka mūsu darbība nav vērsta uz konfrontāciju. Es domāju, ka par vitāli svarīgu mums visiem jāuzskata cieša vienotība Baltijas valstu vidū pūliņu saskaņošanā ekonomiskajā un politiskajā laukā. Latvijai kopā ar Lietuvu un Igauniju kā patstāvīgiem starptautisko tiesību subjektiem jātiecas nodibināt sakarus ar politiskajām un ekonomiskajām struktūrām Eiropā un pasaulē - Eiropas padomi, Ziemeļu padomi, Eiropas ekonomisko asociāciju, Apvienoto Nāciju Organizāciju. Šiem kontaktiem nepieciešami vispirms mūsu pašu, tas ir, deputātu, pūliņi. Nepieciešama reāla parlamenta organizācija, uzņēmumu, cilvēku un apvienību kontakti. Tāpēc mēs visi apsveicam pirmo ielūgumu, kuru saņēmis jaunais Latvijas parlaments. Paldies Zviedrijas riksdagam par Augstākās Padomes deputātu un darbinieku ielūgšanu parlamenta darba pieredzes apgūšanai jau šā gada maija mēnesī. (*Aplausi.*)

Mūsu ārpolitiskās platformas būtība faktiski ir vēlēšanās īstenot savu īpatno ģeopolitisko un kultūrvēsturisko stāvokli,

celt tiltu starp Rietumiem un Austrumiem. Šajā mirklī, atklāti runājot, man jāteic arī par bažām, ka neatkarības jēdzienu mēs tiecamies idealizēt vai dažbrīd saprast primitīvi. Es zinu, ka mūsu tautas izraudzītajā ceļā ar visām grūtībām būs jātiek galā mums pašiem. Protams, spēku dos gaita pa kopīgo Baltijas ceļu kopā ar brāļu tautām Lietuvā un Igaunijā. Taču naivi ir gaidīt Rietumu sūtītās palīdzības paciņas. Francijas un Rietumvācijas vadītāji ieteikuši Lietuvas prezidentam uz laiku apstādināt parlamenta pieņemto lēmumu darbību, lai gūtu Maskavas labvēlību sarunu sākšanai. Pasaule piecu miljonu baltiešu dēļ negrib riskēt ne ar saspīlējuma atslābumu, ne ar atbruņošanos, ne arī ar Mihailu Gorbačovu. Ar to mums ir jārēķinās, nepārspīlējot riskanto sajūsmību par Rietumvalstu gaidāmo atbalstu un dāsno palīdzību. Es atkārtoju - neatkarība nedrīkst būt tikai pašmērķis. Tai jābūt augstākas darba kvalitātes un tautas dzīves līmeņa celšanas līdzeklim. Ar Latvijas atdzimšanas ideju jāharmonizē visas republikas sabiedrība. Absolūtais vairākums latviešu un citu tautību iedzīvotāji taču vēlas vienu - dzīvot un audzināt bērnus miera un labklājības apstākļos. Apliecināt un pierādīt šā nosacījuma piepildījumu ir, manuprāt, objektīvi galvenais Augstākās Padomes, tas ir, visu mūsu deputātu, uzdevums. Un tajā gadījumā, ja man tiks parādīta uzticība un gods būt Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatā, arī es to centīšos realizēt. Pateicos par uzmanību.

G. Blūms. Paldies deputātam Anatolijam Gorbunovam. Es gribētu ar jums mazliet apspriesties. Vadoties pēc mūsu pieņemtā lēmuma, tagad mums stundas laikā būtu jāuzdod deputātam jautājumi, lai viņš atbildētu, un pēc tam jāapspriež. Bet tad mēs strādātu vairāk nekā divas trīs stundas. Man būtu priekšlikums. Tā kā mēs esam strādājuši stundu un gandrīz 40 minūtes, izdarīt 30 minūšu pārtraukumu. Pēc tam uzdot jautājumus, apspriest kandidatūru un novest lietu līdz galam. Vai ir citi priekšlikumi? Nav.

Pārtraukums 30 minūtes.

G. Blūms. Turpināsim sesijas darbu. Lūdzu deputātu Anatoliju Gorbunovu atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem.
Lūdzu, nosauciet savu uzvārdu un vēlēšanu apgabalu.

Гаврилов М. М. (Рижский избирательный округ № 58).
Уважаемый Анатолий Валерьянович! Я хочу вам задать вопрос, являющийся для русскоязычного населения, с которым мне приходилось общаться в педвыборной кампании, своего рода своеобразным показателем искреннего к нему отношения. Вы год назад, даже больше были одним из тех людей - лидеров республики, кто провозгласил идею создания Рижского гуманитарного института для русскоязычного населения. Как вы сейчас относитесь к этому и как в случае избрания вас председателем Верховного Совета будете решать этот вопрос?

Горбунов А. В. О Рижском гуманитарном институте. Впервые эта идея прозвучала на Форуме народов примерно год или полтора назад. Тогда Форум народов Латвии поручил Президиуму Верховного Совета дальше провести организационную работу для того, чтобы можно было обсудить этот вопрос и принять

соответствующие решения. Президиум Верховного Совета в моем понимании это и сделал, после чего передал весь материал рабочей группы для рассмотрения в Совет Министров республики. Совет Министров республики пока официально нам не представил все доводы "за" и "против". Сначала были доводы "против", однако Президиум Верховного Совета вернул материалы за моей подписью Совету Министров, поскольку не были аргументированно рассмотрены все вопросы гуманитарного образования на русском языке в нашей республике. Я полагаю, что после получения аргументированных материалов от Совета Министров мы вместе будем решать и я обязательно выскажу свое отношение. Я выступаю за то, чтобы гуманитарное образование на русском языке в нашей республике было действительно полнокровным.

G. Blūms. Paldies. Lūdzu, deputāt Bojār.

J. Bojārs (Siguldas 175. vēlēšanu apgabals). Man ir divi jautājumi, pirmais - kā jūs domājat risināt izvirzīto problēmu par mūsu jauniešu dienestu pārejas periodā, turklāt tūlīt, šodien. Mums jau tagad tā jāatrisina. Un otrais - cik es sapratu, jūs teicāt, ka šeit vajadzētu atstāt padomju militārās bāzes, līdzīgi kā tas bija paredzēts 1939. gada līgumā, bet mēs zinām, ka pēc 1939. gada līguma bāzes nostrādāja ļoti ļaunu lomu 1940. gada notikumos. Kā jūs domājat, vai tas nevar vēlreiz atkārtoties?

G. Blūms. Paldies.

A. Gorbunovs. Tātad par jauniešu karadienestu. Es redzu divus risinājumus. Pirmām kārtām, šeit runa nav par tiem jauniešiem, kuri vēlas dienēt. Tur tiesiskā puse, manuprāt, ir nevainojamā kārtībā. Runa ir par tiem jauniešiem, kuri dažādu motīvu dēļ atsakās dienēt Padomju armijā. Jūs jau zināt, ka iepriekšējais Augstākās Padomes sastāvs pieņēma likumu par alternatīvo dienestu, kas uz tiesiska pamata ļauj jauniešiem veikt cita veida dienestu. Protams, šeit mēs nonākam pretrunā ar PSRS likumdošanu, bet Augstākās Padomes Prezidijs jau praktiski divas reizes ir iesniedzis PSRS Augstākajai Padomei protestu par to, ka mūsu likumdošanas iniciatīva par alternatīvo dienestu Padomju Savienībā nav izskatīta. Runājot ar Mihailu Gorbačovu un Nikolaju Rižkovu, mēs skārām jautājumu par to, ka jauniešiem, kuri tomēr neizvēlas alternatīvo dienestu, jānodrošina dienests Latvijā. Šis jautājums guva zināmu interesi un atzinību, bet diemžēl tas palika tikai sarunu līmenī un nekas vairāk. Bet es vēlreiz atgādinu, ka tomēr ir tiesisks pamats izvēlēties arī citāda veida dienestu, ne tikai militāro dienestu.

Par 1939. gada līgumu. Protams, ka es neabsolutizēju to, un jūs manu intonāciju jūtat. Es teicu, ka tas varētu būt kaut kas līdzīgs, ņemot vērā, ka ir bijis tāds līgums. Kādas sekas tam var būt? Es domāju, jāsāk kaut vai ar to, ka ir vispār kāds līgums, patlaban nekāda līguma nav un armija praktiski nepakļaujas nedz republikas valdībai, nedz Augstākajai Padomei. Mēs praktiski nevaram izskatīt jautājumus par armijas dislokācijas vietām, tās skaitlisko sastāvu utt. Es drīzāk tāpēc runāju par to, ka jāsāk tomēr uz tiesiska abpusēja līguma pamata un jāiet soli pa solim, lai šīs problēmas atrisinātu. Tikai tāpēc es minēju 1939. gada līgumu un tāpēc es arī jums tā paskaidroju.

G. Blūms. Vārds deputātei Ždanokai.

Жданок Т. А. (Рижский избирательный округ № 40). Уважаемый Анатолий Валерьянович, у меня два вопроса, первый касается вашего отношения к проблеме гражданства в республике. Вы своем кратком сообщении упомянули о гражданах СССР, которые не будут гражданами Латвии, и о гарантиях соблюдения их прав. Второй вопрос касается: того, кто будет гарантом, поскольку им, по-видимому, не может быть правительство Латвии, если они будут лишены прав избирать это правительство.

Горбунов А. В. Отвечать, да? Значит, о гражданстве. Вы согласитесь со мной в том, что сейчас этот вопрос вообще в таком состоянии, что мы о нем дискутировать серьезно не можем: в смысле гражданин СССР и гражданин Латвийской ССР.

То есть, с одной стороны, имеется как бы оба, с другой стороны, может быть ни одного. Но, извините, я не очень точно сказал. Имеется в виду, что гражданин СССР автоматически является гражданином любой республики. В будущем в связи с гражданством нам надо очень четко дать юридические гарантии всем жителям, постоянным жителям нашей республики. В том числе и тем, кто не пожелает принять гражданство Латвийской ССР. Скажем, это только их личное желание не принимать этого гражданства. Я выступаю, как вы знаете, за нулевой вариант, то есть каждый постоянный житель Латвии может стать гражданином Латвии, и тогда этих проблем, о которых вы говорите, в частности о том, что он не будет избирать правительство Латвии, вообще не может быть. Мы пришли к такой ситуации, что действительно, когда приезжали, например, после войны, никто, наверное, не приезжал для того, чтобы создать, скажем, суверенное или восстановить суверенное государство Латвии. Приезжали все как граждане СССР. Стали гражданами Латвийской ССР. Поэтому, мне кажется, здесь действительно подход должен быть особый и в первую очередь следует учитывать интересы самых постоянных жителей Латвии.

Г. Блумс. Спасибо. Пожалуйста, первый микрофон.

Егупец Е. Н. (Даугавпилсский избирательный округ № 78). Анатолий Валерьянович, скажите пожалуйста, к какой вы себя партии сейчас причисляете?

Горбунов А. В. Значит так. Мое отношение к избранию меня членом ЦК Компартии Латвии на платформе КПСС или по программе КПСС вы знаете. Я об этом официально написал заявление, которое было напечатано в газетах. Я заполнил карточку Латвийской независимой коммунистической партии.

Председатель. Спасибо. Второй микрофон, пожалуйста.

Провиденко А. Н. (Даугавпилсский избирательный округ № 73). Анатолий Валерьянович, каково ваше нынешнее отношение к гражданским комитетам? По вопросу их деятельности было принято известное постановление Президиума Верховного Совета. В свете этого постановления каковы ваши оценки результатов работы недавно состоявшегося конгресса граждан Латвии?

Горбунов А. В. Когда создавались гражданские комитеты или высказывались мнения об их образовании (правда, официальных документов принято не было), то в заявлени некоторых деятелей комитетов было сказано, что комитеты претендуют на создание параллельных структур власти. Президиум Верховного Совета выступил осуждением такого подхода, о чем было соответствующее

постановление Президиума Верховного Совета нашей республики за моей подписью. Сейчас мы пока не имеем официальных документов от гражданских комитетов, которые в общем-то собирали свой съезд как общественная организация. Закона об общественных организациях у нас тоже не имеется. Если в официальных документах будут соответствующие формулировки или намерения создавать параллельные структуры власти, то я думаю, что мы совместно этот вопрос будем рассматривать в Верховном Совете республики. Если эти комитеты, выступающие как общественные организации, будут вписываться в наш принятый закон об общественных организациях (сейчас есть комитеты граждан СССР, комитеты граждан, выступающих, скажем, за возобновление государственности и т.д.), то это другой вопрос. Здесь важны их программные документы.

Председатель. Спасибо. Первый микрофон, пожалуйста. Paldies. Lūdzu — deputāts Dīmanis.

S. Dīmanis (Rīgas 59. vēlēšanu apgabals).

Jums labi padodas kompromisi, un šai sakarā man ir jautājums. Kādi kompromisi ir nepieciešami un iespējami, lai pārrunās ar Maskavu vai vispār attiecībās ar Maskavu neizveidotos tāda pati situācija ekonomikā kā pašreiz Lietuvā?

A. Gorbunovs. Es diemžēl neteiktu, ka man labi padodas kompromisi. Varbūt vienkārši tā bija, ka man pati dzīve spieda to darīt un tie uzdevumi, kuri man bija jāveic lietas labā. Šeit, protams, ir jārunā par konsekvencēm un kompromisiem, tas ir atsevišķs jautājums, bet es atbildēšu uz jūsu konkrēto jautājumu. Tātad šobrīd mums Savienība ir tādā situācijā, ka saimnieciskās lejupslīdes apstāšanos kaut kādu kompromisu rezultātā es personiski garantēt nevaru, jo, piedaloties visu lietu apspriešanā, it sevišķi saimniecisko lietu apspriešanā, es redzu, ka mūsu valsts pašlaik saimnieciskajā ziņā ir nevadāma. Tāpēc es negalvoju, ka arī mums saimnieciskajā ziņā neradīsies krīzes situācija. Pat pie jebkādiem kompromisiem es to negarantētu. Ja jūs vērīgi ielūkosities manas runas nodrukātajā tekstā, jūs redzēsit, ka šie manis deklarētie principi zināmā mērā ir izteikti, un katra no pusēm var izvēlēties sev pēc iespējas tuvākos un nostāties uz kopējas platformas, un turpināt tālāk sarunas. Paldies.

Председатель. Спасибо. Пожалуйста, второй микрофон.

Алексеев А. Г. (Рижский избирательный округ № 48).

Господин Горбунов, у меня к вам два вопроса.

Первый вопрос. Выступая на стадионе "Даугава" на общем собрании народных депутатов, вы, уделяя внимание языковой проблеме, сказали: "Языкового равноправия не будет до тех пор, пока мы не обеспечим одинаковые возможности для изучения латышского и русского языков". Это позиция, которую отстаивал год назад Интернациональный фронт трудящихся. Скажите, пожалуйста, не способствовало ли обострению межнациональных отношений у нас в республике то, что вы год назад выступали против этой концепции?

Горбунов А. В. Анатолий Георгиевич, спасибо. Вы всегда меня цитируете.

Алексеев А. Г. Изучаю.

Горбунов А. В. Но, я думаю, что мое сегодняшнее выступление, судя по вашим аргументам, тоже свидетельствует о том, что и я стараюсь это делать. Я единственно не согласен с вами в том, что я выступал против. Наоборот. Я всегда соглашался, с вашей критикой в том, что мы, к сожалению, не обеспечиваем равные условия для изучения языков. И говорю, что в этом я был особенно повинен, когда работал в Центральном Комитете. И до меня Центральный Комитет принимал одно решение за другим по изучению русского языка в латышских школах и ни одного постановления не принял об изучении латышского языка в русских школах. И тем самым фактически через такие однобокие решения уже тогда начиналась определенная дискриминация. И с этой вашей критикой я всегда соглашался и не знаю, почему вы утверждаете обратное.

Алексеев А. Г. Я не утверждаю. Я просто помню, что это привело к политическим забастовкам 29 апреля прошлого года и если бы вы к тому присоединились, то этот вопрос был бы снят. У меня второй вопрос. Я хотел бы уточнить несколько моментов. Взгляд на историю. Вы сказали несколько раз о восстановлении независимости Латвии. И вот я хотел бы уточнить, какую независимость вы имели в виду? "В 1918 году ими созданный никем не избранн народный совет провозгласил независимость Латвии и составил Временное правительство во главе с Карлом Ульманисом" - это ваше выступление 19 января прошлого года. И вторая фраза: "Ульманис 15 мая 1934 года ликвидировал демократию, а Конституция республики превратилась в ненужную макулатуру". Скажите, пожалуйста, вы разделяете эту точку зрения, высказанную вами в прошлом году или у вас уже новая?

Горбунов А. В. Я разделяю точку зрения в том, что я не вижу противоречий. Действительно, Ульманис приостановил действие Конституции, а остальная, скажем, публицистическая часть моего выступления, конечно, может быть подвергнута критическому осмыслению, но я сегодня говорил о следуюем. О восстановлении государственности. И об этом я повторяю уже полтора года, начиная, так сказать, с той записи, которая имеется в Конституции СССР. О том, что каждая республика - суверенное государство. И в этом отношении я сегодня говорил, на каких принципах будем восстанавливать или, говоря словами официальными, каким содержанием будем наполнять реальный суверенитет. Мне, например, ничего не говорит ни федерация, ни конфедерация. Потому что я в Верховном Совете СССР вижу, что равноправия нет и дальше все движется к унитарному государству. Поэтому я говорю о том, на каких принципах будем восстанавливать наш государственный суверенитет. И привел Конституцию 1922 года, которую никто не отменял. И для примера сказал, что мы можем использовать первые две или четыре статьи как основные принципы. А какое, скажем, будет само государство, если вы намекаете, там социалистическое, капиталистическое и т.д., это, я думаю, станет предметом наших дальнейших дискуссий и споров, потому что, если сегодня официально Президент СССР провогласил, что переходим к рыночным отношениям, к товарно-денежным отношениям, тогда будут уточнены, наверное, и понятия социализм, капитализм и т.д. Значит, будут действовать экономические законы.

Алкснис В. И. (Рижский избирательный округ № 62). Анатолий Валерьянович, каково ваше отношение к словам Горбачева на переговорах с латвийской делегацией о том, что в случае принятия односторонних решений по выходу из состава СССР никаких переговоров с Латвией никто вести не будет. Не кажется ли вам, что в этой ситуации, в вашем выступлении прозвучала эта мысль, мы загоняем проблему в угол. Если будут приняты решения по выходу, Москва ни на какие переговоры не пойдет. Как вы относитесь к этому?

Горбунов А. В. Ситуация такова, что я никогда не выступал за выход, даже если меня процитировать, я этого не говорил. И сейчас говорю, что не надо выходить, однако государственность надо восстановить. На каких принципах? Я объясню, на каких принципах надо восстановить государственность сейчас. Я понимаю, что Михаил Сергеевич, когда я приеду, скажет сразу: мы вам сказали, что так и так, и переговоры дальше нечего вести. Но я могу задать вопрос: как по-другому нам нужно определить принципы нашего суверенитета, государственности, будем мы его восстанавливать или нет? Если сейчас было бы равноправие, кстати, я к вам хотел обратиться как к депутату группы "Союз", уже в Верховном Совете, просто мы разминулись и не встретились с вами, я очень хотел просто задать вам вопрос: вы, группа "Союз", я понимаю это как всесоюзные республики, автономии и так далее, скажем, у вас есть проект, как обеспечить равноправие? То равноправие, о котором, скажем, я лично выступал от имени депутатов Латвии уже полтора года? Значит, до тех пор, пока мы не становимся каким-то субъектом права, с нами на равных никто не желает говорить. Я, например, не могу четко определить, как этот путь сложится. Возможно, он сложится и по-другому, возможно союз республик превратится в союз государств.

Алкснис В. И. Тогда у меня второй вопрос. Как мы знаем, на 15 мая была назначена встреча экспертов, которые как раз должны были в Москве рассмотреть предложения, в том числе Верховного Совета Латвии, по совершенствованию отношений между Союзом и республикой в рамках Союза. Получается, что если вы примете это решение на сессии, эти переговоры не состоятся, и опять мы закрываем дверь переговорам с Москвой. Хотя Москва говорит: пожалуйста, давайте привозите ваши предложения, мы их рассмотрим.

Горбунов А. В. В моем понимании все аргументы, которые у меня имеются, я лично выступал здесь как депутат, как кандидат на этот пост, свидетельствуют о том, что я двери для диалога не закрываю.

Алкснис В.И. Последний, третий вопрос.

Горбунов А. В. Да, пожалуйста.

Председатель. Тогда надо договориться, сколько вопросов может задавать депутат, потому что идет время и очень быстро. Пожалуйста.

Алкснис В. И. Ваше отношение к русскому языку как государственному языку независимой Латвии? Ведь раньше был довод, что Латвия - это губерния России, и поэтому нет необходимости его делать государственным, но в связи с тем, что Латвия становится независимой, как Канада (там половина населения говорит по-

французски, половина - по-английски) — каково ваше отношение к этому вопросу?

Горбунов А. В. Я отвечу кратко. Я не исключаю, когда языки латышский и русский станут равноправными, в реальном смысле, и равноправие получится, например, как в Швейцарии (немецкого, итальянского, французского языков). И тогда будет возможность рассматривать вопрос об языках как официальных языках. Сейчас же вы прекрасно понимаете, что равноправия между языками нет, и поэтому латышскому языку дан статус государственного языка.

Депутат **Ромашев Г. Ф.** (Рижский избирательный округ № 34). Анатолий Валерьянович! Вы назвали в своем выступлении основные принципы декларации о восстановлении государственной независимости. Будет ли проект этой декларации обсужден на постоянной комиссии и вынесен на всенародное обсуждение, как это должно соответствовать статье 108 Конституции Латвийской ССР. И почему, в этой же связи, депутатам до сих пор этот проект не роздан. Спасибо.

Горбунов А.В. Я прочитал проект, в котором описана роль ведущего нашей сессии. Там получается, что ведущий будет - председатель, в его отсутствие - первый заместитель и т. д. В этом же решении написано, что председатель не будет иметь право выступать с этой трибуны, слава богу, там голос, наверное, оставлен, то есть голосовать он сможет. В этой ситуации, я думаю, что подойдет вопрос повестки дня о том, когда эта декларация будет обсуждаться, и будем все вместе решать. Председатель это не сможет решить, потому что уже нет старого состава Президиума Верховного Совета. Сейчас декларацию могут внести отдельные депутаты, группы депутатов или фракции. Поступило много постановлений сессий, и местных Советов, которые будут размножены, за содержание которых, действительно, я здесь никакую ответственность не могу нести. Я изложил основные принципы, так как этот вопрос столь "острю" дискутируется, высказал свое отношение, чтобы вы могли сделать свой выбор, голосуя именно по такому острому вопросу.

Депутат **Шипцов О. В.** (Рижский избирательный округ № 29). Уважаемый Анатолий Валерьянович! Наблюдая за вашей деятельностью, я мысленно нередко отмечал вашу интеллигентность, доброжелательность к людям, и я хотел бы, опираясь на это, напомнить о том, что известный латышский зарубежный историк Эдгарс Андерсонс как отрицательный момент отмечал мононациональность правительств с 20-х по 40-е годы. Представим такую ситуацию, что мы сегодня проголосуем за вас и вы станете президентом, Председателем Совета. Как вы отнесетесь к тому, если Президиум Верховного Совета и правительство, которое мы сформируем на днях, будут мононациональными.

Горбунов А. В. Да, я всегда выступал за то, что у нас в республике ситуация такова, таков национальный состав, и он четко сейчас вырисовывается через определенные политические взгляды или политические движения, что ни одно решение не может быть принято. Оно, конечно, может быть принято, но эффективно использовать его нельзя, если не учитываются интересы другой стороны, кем бы оно не принималось. Ну, вопрос о том, кто станет председателем, это вопрос дискуссионный. У нас сейчас

не имеется практики. Если брать мировой опит, то партия или общественная организация, или движение, которое имеет большинство мандатов в парламенте, решает, строить ли работу коалиционно или строить ее по принципу "брать всю ответственность на себя". Я могу высказать свое личное мнение, что фракция Народного фронта, которая образовалась и получила большинство мандатов, и не простое, а даже где-то около 2/3, намеревается брать всю ответственность на себя. И здесь, скажем, регулировать это надо будет председателю, по-моему, это не президент, если бы это был президент, то, очевидно, он просто сформировал бы свою команду и взял бы всю ответственность на себя. Здесь ответственность на себя будет брать, очевидно, большинство.

G. Blūms. Paldies. Deputāts Tālavs Jundzis.

T. Jundzis (Lielvārdes 158. vēlēšanu apgabals).

Es jums gribu jautāt sakarā ar atgadījumu 30. aprīlī, kad Rīgā ieradās Vācijas Federatīvajā Republikā dzīvojošais Latvijas Republikas pilsonis Egils Levits, kurš ir labi zināms mūsu republikas iedzīvotājiem ar savām publikācijām presē, kurš sniedzis lielu palīdzību arī Augstākās Padomes deputātiem. Viņš no Rīgas lidostas 30. aprīlī tika aizsūtīts uz Maskavu. Tātad Rīgā viņam neatļāva ierasties. Sakiet, lūdzu, vai jums ir zināms kaut kas par šo konfliktu, un vai gadījumā, ja jūs ievēlēs par Augstākās Padomes priekšsēdētāju, jūs varētu sniegt palīdzību šā konflikta atrisināšanā?

A. Gorbunovs. Diemžēl mana iepriekšējā prakse runā par to, ka šādi konflikti man kļūst zināmi praktiski pēc konflikta, kad līdzēt vai iejaukties nav vairs iespējams. Bet es domāju, ka tas ir mūsu ziņā, parlamenta ziņā, ka mums ir jārada sava komisija, kura ar šiem jautājumiem varētu lietpratīgi nodarboties un dot savus slēdzienus, arī par attiecīgo orgānu darbību.

G. Blūms. Paldies. Lūdzu, pirmais mikrofons.

Затуливитер В. А. (Рижский избирательный округ № 65).

У меня к вам, Анатолий Валерьянович, два вопроса. Первый вопрос: в своем выступлении вы говорили о политической стабильности, как о главном факторе решения всех назревших проблем республики. Скажите, пожалуйста, что сделано конкретно для обеспечения политической стабильности в республике Верховным Советом и лично вами. Это первый вопрос.

Горбунов А. В. Я попытаюсь очень коротко, но к сожалению, извините, довольно общими словами, потому что иначе я бы начал думать, перечислять выгодные для себя моменты, не упоминая о невыгодных моментах. Я, по крайней мере будучи в должности председателя Президиума Верховного Совета нашей республики, всегда старался поддерживать деловые контакты со всеми общественными организациями. Даже с теми, которые были вне закона, поскольку я считал, что за этими организациями стоят конкретные люди республики и конкретные интересы, эти интересы надо учитывать. И это, мне кажется, практически мы и старались делать. Даже вспомним критикуемый Анатолием Георгиевичем закон о языках. Тем не менее я очень старался, чтобы этот закон учитывал интересы всех жителей нашей республики. Вот такой общй ответ. Задайте более конкретный вопрос. И второй вопрос, пожалуйста.

Затуливитер В. А. У меня сложилось от деятельности предыдущего Верховного Совета такое впечатление, что количество принятых законодательных актов, законопроектов не переросло в качество. Что вы собираетесь делать в случае, если мы вас изберем на этот высокий пост, чтобы изменить ситуацию?

Горбунов А. В. Я согласен с вами в том, что надо критически относиться к тем постановлениям и законам, которые принял Верховный Совет предыдущего созыва, однако я бы не сказал, чтобы там были какие-то очень серьезные оплошности. Я неоднократно, проводя сессию Верховного Совета, повторял, что мы начали уже в старом составе работать в постоянном режиме без профессиональных навыков, и, если вы помните, когда сформировался закон о новом составе, я очень настаивал на том, чтобы у нас все депутаты, по крайней мере подавляющее большинство депутатов посвятили себя парламентской законотворческой работе. В этом, по-моему заключается главный успех, плюс привлечение хороших экспертов. Мы потом будем говорить о смете Верховного Совета, я, например, независимо от того, буду я председателем или не буду, буду выступать за то, чтобы у нас были деньги для экспертов, чтобы мы могли их финансировать и получать такую профессиональную помощь. Ну еще можно было продолжать.

Костин В. А. (Рижский избирательный округ № 32). Я очень прошу вас ответить на один вопрос, который уже сегодня затрагивался. Вопрос касается призыва молодежи на действительную военную службу. Мы знаем, что вы сами служили в армии. Говоря о призыве сейчас на территории Латвийской Советской Социалистической Республики, мне хотелось бы услышать ваше мнение по первому вопросу. Есть Постановление № 305 Совета Министров Союза ССР, и есть Постановление Совета Министров Латвийской ССР от 20 апреля 1990 года. Ваше мнение или точка зрения: эти постановления должны выполняться на территории нашей республики или они должны бойкотироваться?

И второй вопрос: отношение к альтернативной службе. Вы со старым парламентом такой закон приняли. Но сейчас идет весенний призыв, а самого механизма альтернативной службы до сих пор нет. Так как же быть в данной ситуации?

Горбунов А. В. О моей службе. Я неоднократно по этому вопросу высказывался публично, но коли вы задаете вопрос, я отвечу. Я действительно служил 3 года на рядовых и сержантских должностях, кончил службу младшим лейтенантом, и с самими лучшими чувствами вспоминаю этот период, своих боевых товарищей. Хотя, скажем, было очень трудно, но я не помню ни одного случая, подобного тем, которые сейчас столь волнуют общество. Имеется в виду не только в нашей республике, но и во всем Союзе. Я лично думаю, что хотя в том и есть большая вина непосредственно армии, офицеров, но не только офицеры виноваты. Я думаю, что все наше общество, вся наша система виноваты в том, что мы пришли к таким плачевным отношениям в самой армии. Сейчас конкретно. Да, эти постановления должны выполняться, и одно, и другое, о которых вы говорили, но с учетом постановления и закона Верховного Совета республики об альтернативной службе. Если некоторые сессии местных Советов приняли противоречащие этим трем законодательным

актам решения, я думаю, они будут предметом для рассмотрения Верховным Советом, поскольку они опротестованы прокурором. Что касается самого механизма альтернативной службы, то мы все вместе должны просить его у Совета Министров.

Шаповалов П.П. (Рижский избирательный округ № 41). Анатолий Валерьянович, в своем выступлении вы высказались за многопартийную систему, выразили стремление работать в лучших парламентских традициях, сказали о том, что принятие законов в нашем Верховном Совете - это, так сказать, тест на проверку демократизма парламента. Поэтому к вам вопрос. Как вы относитесь к подготовленному проекту закона об изменении статей 97 и 100 Конституции, которое позволяет принимать законы большинством голосов, а не 2/3, как было раньше? Это позволяет большинству парламента игнорировать присутствующее меньшинство и практически игнорировать все русскоязычное население. Ваше личное мнение об этом?

Горбунов А. В. Мы находимся в очень сложной ситуации, я искренне надеюсь, что мы все-таки найдем, скажем, принципы нашей внутренней этики и т.д. Я очень на это надеюсь. Сейчас мы находимся действительно между двумя, так сказать, проблемами. С одной стороны, то, что предлагаются изменения, - это просто общепринятая мировая практика. И мы рано или поздно должны к ней прийти, потому что действительно сейчас нет 200 депутатов, скажем, нет 2/3, когда общепринятое, скажем, 50 плюс один. Сейчас, что касается Конституции, есть 2/3, а что касается законов, то как мне кажется, везде так: половина плюс один. Это общепринятое. Конечно, очень обидно, когда разграничение может получиться по национальному признаку, о котором вы говорите. Ну, давайте как-то вместе думать, чтобы этого не было. Я всегда радуюсь, когда голосование не идет по национальному признаку, а идет по самой проблеме, по отношению к проблеме.

Шаповалов П. П. Спасибо, и второй вопрос сразу, маленький, краткий. Вы говорили, что выступаете за демократию, за парламентские традиции. Если вас изберут Председателем Верховного Совета, не можете ли вы на должность одного из ваших заместителей назначить кого-нибудь из депутатов другой фракции?

Горбунов А. В. Да, это мое личное мнение, я ответил. Во-первых, если смотреть с позиций сегодняшнего дня, то очень устарели положения, и когда мы с моими уважаемыми коллегами, которые здесь сидят рядом, вместе принимали, то руководствовались тогда той практикой. Сегодняшняя практика другая: Председателя может выдвигать кто хочет, и сам депутат может себя выдвигать, а заместителей - только Председатель может выдвигать. Я, например, считаю, что это уже вчерашний день. В Верховном Совете СССР выдвигают все, но Конституция остается Конституцией, и нам опять нужно руководствоваться академическими правилами. Если фракция, которая имеет большинство, не пойдет на коалицию и возьмет всю ответственность на себя, тогда этот вопрос будет исчерпан.

G. Blūms. Paldies. PSRS tautas deputāts biedrs Peters. Lūdzu.

J. Peters. Man ir divi jautājumi. Pirmais. Pateicoties arī jums personiski, Latvijai ir ļoti stipri un elastīgi politiskie kontakti Maskavā. To mēs visi zinām. Atrazdamies ar jums

kopā oficiālā delegācijā Šveicē, es redzēju, ka jūsu kā politiķa vārds arvien spilgtāk un noteiktāk iestrādājas Rietumu presē un arīdzan politiskajā spektrā. Sakiet, lūdzu, vai jūs esat iecerējis tuvākajā laikā attīstīt Latvijas klātbūtni vismaz ar novērotāja statusu tādās organizācijās kā Ziemeļu padome, Eiroparlaments, UNESCO un galu galā - Apvienoto Nāciju Organizācija?

A. Gorbunovs. Es iestājos par to, ka šodien mums jāsāk ja ne citādi, tad ar novērotāja statusu. Ņemot vērā lietas būtību, manā skatījumā ir tā: ja Rietumu valstis, citas mūsu republikas un PSRS kopumā, ja tā tiešām skatās uz mums kā uz suverēnu republiku, tad Latvijai jau sen tur bija vieta ne tikai kā novērotājai, bet kā īstenai loceklei. Debatējot par šo jautājumu Šveicē ar redzamiem politiskajiem darbiniekiem, es arī nācu pie tāda secinājuma, ka diemžēl ir jāsāk laikam kā novērotājiem.

J.Peters. Otrs jautājums ir - precizēt jūsu amatu. Es nejautāju tagad tikai jums, bet arī biedram Blūmam un visai Augstākās Padomes sesijai. Šeit skan divi nosaukumi - Augstākās Padomes un Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs. Lietuvā ir Augstākās Padomes priekšsēdētājs. Es nezinu, kā ir Igaunijā, neesmu ievērojis. Padomju Savienībā ir Augstākās Padomes priekšsēdētājs. Kaut arī es neesmu republikas Augstākās Padomes deputāts, es gribu zināt kā iedzīvotājs, ko vēlas deputāti - Prezidija priekšsēdētāju vai Augstākās Padomes priekšsēdētāju.

A. Gorbunovs. Zināt, šeit ir ierakstīts - Augstākās Padomes priekšsēdētājs. Tālāk šeit ir jābūt ierakstītam, ka Augstākās Padomes priekšsēdētājs ir arī Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs. Tātad amats ir Augstākās Padomes priekšsēdētājs.

G. Blūms. Pareizi.

E. Berklavs (Madonas 151. vēlēšanu apgabals). Es negribētu kļūdīties jūsu viedoklī par Latvijas Republikas pilsonību. Es sapratu, ka jūs aizstāvat tā saucamo nulles viedokli. Tas nozīmē, ka jebkurš cilvēks, kas dzīvo Latvijā ar pastāvīgu pierakstīšanos, bez jebkādiem priekšnoteikumiem var kļūt par Latvijas pilsoni. Vai es pareizi jūs sapratu?

A. Gorbunovs. Bez jebkādiem priekšnoteikumiem – tā tomēr nevajadzētu. Pirmais priekšnoteikums tomēr būtu paša lūgums.

E. Berklavs. Un ar to, ka viņš vēlas kļūt par pilsoni, arī pietiek?

A. Gorbunovs. Manas domas ir tādas, ka jāņem vērā reālā situācija, un to es centos izskaidrot deputātei Ždanokai, kā veidojušies Latvijas pastāvīgie pašreizējie iedzīvotāji. Es personiski palieku pie tāda uzskata.

Залетаев С.П. (Рижский избирательный округ № 21). Меня интересует ваше мнение, уважаемый Анатолий Валерьянович. Относительно деятельности Верховного Совета в условиях, когда у нас не функционирует очень важная часть правового государства, а именно, конституционный суд. Какие полномочия имеет, берет на себя Верховный Совет и какие будут возможности предотвращения нарушений Конституции. В связи с этим (это общее такое положение), а у меня конкретный вопрос, связанный

с постановлением Верховного Совета, принятого 11, если мне не изменяет память, ноября, относительно продления срока полномочий депутатов предыдущего созыва, в то время как в Конституции сказано, что срок полномочий 5 лет, это конституционная норма. Верховный Совет принял это решение простым болшинством голосов, что является нарушением конституционной нормы. Какой-то возможности апеллировать, на мой взгляд данные нарушения Конституции у граждан республики не было. То есть, Верховный Совет вроде бы совмещает как законодательные, так и судебные функции. Ваше отношение к принятому постановлению, и нарушает ли он Конституцию Латвийской ССР или нет? Постановление принято 11 ноября?

G. Blūms. Es tomēr gribētu lūgt mūsu cienījamos rīdziniekus ar savu uzvešanos uz ielas netraucēt sesijas darbu.

A. Gorbunovs. Man liekas, godātie deputāti, ja mēs cienām paši sevi, mums noteikti kaut kā ir jāizsaka attieksme pret tiem cilvēkiem, kas neievēro elementāru ētikas normu. Pie dievnama un pie Augstākās Padomes, kurā norit sesija, nedrīkstētu notikt tāda veida izteikšanās par apspriežamajiem jautājumiem. Ja mēs neizteiksim savu viedokli, tad, manuprāt, kļūsim smieklīgi pasaules acīs. (*Aplausi.*) Es ļoti baidos šodien klausīties "Brīvo Eiropu" vai "Amerikas balsi" un citas raidstacijas, kuras droši vien raksturos, kādā veidā mēs esam sākuši sesiju. Es nebūt nedomāju, ka mums vajag atteikties no piketēšanas un transparentiem, tā mēs varam izteikt savu viedokli mītiņos un demonstrācijās, nevis tā trokšņot pie dievnama un Augstākās Padomes logiem, ka praktiski nevar dzirdēt, ko šeit jautā un ko atbild.

G. Blūms. Es lūdzu cienījamos rīdziniekus, kas atrodas ārpus Augstākās Padomes sēžu zāles, tomēr ievērot mūsu deputātu lūgumu un savas emocijas un jūtas šādā veidā neizpaust.

Горбунов А.В. Очень коротко отвечаю на ваши вопросы. Создалась вынужденная ситуация, которая не лучшим образом характеризовала нас, бывших депутатов. Мы не смогли вовремя принять закон о выборах нового Верховного Совета, и тем самым мы должны были назначить выборы в соответствии с вновь принятым законом, что мы и сделали. Конечно, впредь Конституционный суд и все то, о чем вы говорили - конечно, эти вопросы надо будет четко сформулировать и высказывать свое отношение.

Залетаев С. П. Речь идет о том, что 1, 2 марта состоялась сессия и, насколько мне не изменяет память, вопросы о проведении выборов не рассматривались, в то же время, именно эта сессия нарушила статью закона Конституции, связанную с пятилетним сроком полномочий депутата Верховного Совета. Была ли необходимость проводить эти сессии 1-2 марта?

Горбунов А. В. Здесь, юридически, можно развернуть дискуссию, однако мы депутаты тогда считали, если мы назначаем выборы, мы автоматически продливаем свои полномочия, иначе не может быть безвластия.

J. Cibulis (Rugāju 109. vēlēšanu apgabals).
Mani un vairākus manus vēlētājus interesē, par ko iestājas nākamais Augstākās Padomes priekšsēdētājs: par Latvijas attīstību ārpus Krievijas jeb PSRS vai par Latvijas attīstību iekšpus Krievijas jeb PSRS? Jā vai nē?

A. Gorbunovs. Zināt, es pat saviem vēlētājiem uz tik tiešu jautājumu atbildēju šādi: šodien neviena sabiedriskā organizācija tā neizvirza jautājumu, ka tūlīt jāiziet no Padomju Savienības. Šodien ir jāatjauno valstiskums, un šis atjaunošanas ceļš, kā jums jau teicu, ved no republikas uz valstu savienību.

G. Blūms. Paldies, cienītie deputāti! Paldies deputātam Anatolijam Gorbunovam! Viņš savu stundu varonīgi izturēja un atbildēja uz jūsu jautājumiem. Tālākā gaita mums ir tāda. Kuri vēlas izteikties par deputāta kandidātu, kas tiek izvirzīts Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatam? Katram deputātam, kā mēs norunājām, tiek dotas ne vairāk kā piecas minūtes. Būtu ļoti vēlams ievērot šo mūsu pašu apstiprināto reglamentu.

Гаврилов М. М. (Рижский избирательный округ № 58). Уважаемые депутаты! Я хотел бы сказать по первому вопросу, который я задал Анатолию Валерьяновичу, о Рижском гуманитарном институте, что его ответ меня не совсем устроил, потому что речь идет о Рижском гуманитарном институте, а не гуманитарном русском образовании на русском языке. Это два разных вопроса. Мне кажется, тут можно даже такое сравнение привести как латышская национальность осознала, что она не может себя чувствовать вне независимого государства, так и русское население свое гуманитарное образование не осознает вне гуманитарного института. Такая аналогия вполне уместна. Попробуйте ее оспорить!

Второй вопрос. Мне кажется, он имеет принципиально важное значение для судьбы нашей республики вообще. Речь идет о гражданстве. И здесь такой ответ, что якобы жителям республики будет предоставлено добровольное право выбрать то или иное гражданство, мне кажется, является очень тонкой фальсификацией, но тем не менее очень четкой фальсификацией. О чем идет речь? Вот возьмем Конституцию. Мне это важно потому, что у Анатолия Валерьяновича есть 15 минут по нашему регламенту на ответное выступление, я думаю, что этот вопрос будет затронут, потому что он очень многих интересует, и очень важно знать это мнение перед голосованием. В Конституции нашей, статья 31, сказано, что мы все являемся гражданами Латвийской ССР. То есть по факту. Возьмем Декларацию прав человека. Здесь в статье 15 записано: "Никто не может быть произвольно лишен своего гражданства или права изменить свое гражданство". Такая добровольность предполагает, что нас сначала лишают гражданства в Латвии, а затем предоставляют право выбрать его или остаться гражданами СССР. Мне кажется, такая постановка очень опасна. И поэтому правильнее было бы, с точки зрения соблюдения прав человека, дать всем возможность получить гражданство, если будет объявлена Латвийская Республика, как это делалось в 1917 году: никто не объявлял гражданство, не регистрировал. А если кто-то не желает быть гражданином тот в законодательном порядке, по своей личной просьбе, в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека, может в индивидуальном порядке выразить свое отношение к этому. Только так может решаться вопрос с точки зрения соблюдения прав человека. И мне кажется, что здесь нам нужно быть предельно осторожными. Спасибо за внимание.

G. Blūms. Vārds deputātam Godmanim.

I. Godmanis. Cienījamie deputāti! Es domāju, ka mēs ilgu laiku klausāmies kandidāta atbildes uz jautājumiem, kuras gan lielāko tiesu ietvēra nevis jautājumu, bet pauda jautātāja viedokli. Es aicinu jūs atgriezties pie 4. punkta lēmumā par Augstākās Padomes priekšsēdētāja ievēlēšanas kārtību, mēs to nobalsojām. 4. punkts skan tā: "Kandidatūru apspriešana Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatam izvirzāma ar Augstākās Padomes lēmumu." Es aicinu sēdes vadītāju jautājumu par kandidatūras apspriešanas izbeigšanu izvirzīt balsošanai. Pats ierosinu kandidatūras apspriešanu pārtraukt.

G. Blūms. Paldies. Tātad Latvijas PSR deputāta Godmaņa kunga priekšlikums ir apspriešanu pārtraukt, jo jautājumi tiek uzdoti un reizē arī sniegtas atbildes. Vai ir kādi citi priekšlikumi? Nav.

No zāles. Es domāju, ka mēs tomēr ievēlējam priekšsēdētāju, un tas nav kaut kāds ierindas amats. Manuprāt, mums apspriešanu vajadzētu turpināt. Kur mēs steidzamies?

G. Blūms. Jums ir priekšlikums turpināt kandidāta apspriešanu? Tātad darīsim tā, kā mēs strādājam visu dienu - balsosim priekšlikumus iesniegšanas kārtībā. Priekšlikums ir: pārtraukt Augstākās Padomes priekšsēdētāja kandidāta apspriešanu. Kas ir par šādu priekšlikumu, ko izvirzīja mūsu deputāti, uzaicinu balsot. Lūdzu balsu skaitīšanas komisiju veikt savu pienākumu. Manuprāt, ir balsu vairākums, paldies, nolaidiet balsošanas kartītes. Kas ir pret debašu pārtraukšanu? Lūdzu, saskaitiet balsis. Kas atturas? Trīs.

Алкснис В. И. (Рижский избирательный округ № 62).
Уважаемые коллеги! Мы серьезно нарушили процедурный вопрос. Ведь в принятом нами постановлении говорится: "Депутаты имеет право задавать кандидату вопрос, высказывать свое мнение по всем положениям его предстоящей деятельности до начала голосования, агитировать "за" и "против" выдвинутой кандидатуры". Практически одному человеку дали возможность высказаться по поводу кандидатуры. Таким образом, мы с самого начала нарушили основной принцип демократии. Мы заткнули рот меньшинству. И поэтому, к сожалению, я вынужден сделать замечание, что грубо нарушена процедура, постановление, принятое только что Верховным Советом. Спасибо.

G. Blūms. Mēs vēlreiz atgriežamies pie nupat izvirzītā procedūras jautājuma. Tātad vārds balsu skaitīšanas komisijai. Tā kā vizuāli tika novērtēts, cik ir par, varu informēt, ka pret ir 58, bet divi atturas, līdz ar to mēs varam vērtēt, ka 136 ir bijuši "par", ja kāds nav vispār atturējies no balsošanas. Paldies. Tātad priekšlikums pārtraukt debates saistībā ar kandidāta apspriešanu ir pieņemts ar divām trešdaļām balsu, turklāt ne tikai balsu vairākumu. Es domāju, ka tas nebūt nav pretrunā ar mūsu procedūru, jo deputātiem ir tiesības uzdot kandidātiem jautājumus, izteikt savu viedokli par viņu turpmākās darbības pamattēzēm līdz balsošanas sākumam, aģitēt par vai pret. Balsošanas sākums būs tad, kad mēs saņemsim biļetenus un dosimies pie urnām. Es atvainojos, cienījamie deputāti, ievērosim deputāta ētiku, kā esam norunājuši. Otrais priekšlikums, ko izvirza deputāts Dīmanis, ir turpināt kandi-

dāta apspriešanu, bet, tā kā pirmo priekšlikumu par debašu pārtraukšanu mēs jau pieņēmām, es domāju, ka nebūtu lietderīgi šo priekšlikumu balsot. Tātad deputāti ar balsu vairākumu pieņem lēmumu pārtraukt kandidāta apspriešanu. Tagad saskaņā ar apstiprināto procedūru vārds savu pamattēžu izklāstam otram Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja amata kandidātam, Rīgas 48. vēlēšanu apgabala deputātam Anatolijam Aļeksejevam.

A. Aļeksejevs. Cienījamie latviešu iedzīvotāji, cienījamie deputāti! Mums priekšā stāv daudz jautājumi, no kuriem atkarīgi mūsu republikas un mūsu pilsoņu liktenis. Tāpēc es domāju, ka mums vajag pacensties uzklausīt visus viedokļus, lai atrastu to pareizāko, kas vedīs mūs tiešām uz priekšu, nevis atpakaļ. Es ceru, ka mēs varēsim uzmanīgi uzklausīt, jo ir novērots, ja skaļi runā, tad slikti saprot.

Уважаемые депутаты! Мы должны принять важное решение, от которого будет зависеть судьба республики и граждан нашей республики. И, возможно, это скажется на судьбе федерации и Европы. Поэтому я думаю, что нам не нужно торопиться, нужно выслушать все точки зрения и отобрать главное.

Учитывая то, что вы устали, задавая вопросы предыдущему оратору, я считаю, что, очевидно, мою программу нужно изложить короче, чтобы вопросы, которые вас интересуют конкретно, вы могли задать.

Товарищи! Я представляю Интернациональный фронт трудящихся Латвийской ССР и, вполне естественно, стою на позициях этой массовой общественной организации. И в основу моей предвыборной программы была заложена концепция нашей Декларации. Если говорить сжато, то я считаю, что главная задача, стоящая перед нами, депутатами, и перед всеми гражданами республики - это установление гражданского согласия. Что мы в этом направлении должны сделать и как я представляю, на какой платформе это согласие может быть достигнуто?

Первым и непременным условием является соблюдение законов. Когда одна сторона, пользуясь своим преимуществом, нарушает закон, это неизбежно вызывает бурную реакцию обиженной стороны. Поэтому я вас всех призываю, независимо от того, как закончится голосование, иметь в виду, что всякая обида рождает другую обиду. И для того, чтобы мы этого избежали, я считаю, что главным, краеугольным камнем нашей деятельности должно быть принятие закона о референдуме. Достаточно нам выступать от имени народа, как выступали во времена Сталина и от имени народа объявляли других врагами народа. От имени народа выступали во времена Брежнева, в том числе и многие из тех, кто сидит в этом зале. Вот, например, фраза: "Латышский народ твердо и навечно избрал путь социалистического развития и вместе с другими народами нашей страны единодушно одобряет и поддерживает проект новой Конституции". Я считаю, что хватит высказывать конъюнктурные мысли от имени народа, давайте выслушаем сам народ. Пусть он скажет, как он относится к тому, что мы здесь решаем или предлагаем.

G. Blūms. Es vēlreiz ļoti vēršos pie mūsu rīdziniekiem, kas atrodas ārpus mūsu Augstākās Padomes Prezidija telpām. Lūdzu uzvesties uz ielas tā, lai netraucētu deputātiem strādāt.

... это неквалифицированное принятие законов, что тоже связано с тем, что законы не обсуждаются по-настоящему с нашим народом, а проводится это обсуждение формально. Большинство принимаемых законов имеет массу недоработок, а некоторые проекты, которые выносятся на обсуждение, ничего, кроме ненависти, не вызывают. Вспомним закон о языках. Первый его вариант настолько непродуманный, что он способствовал разжиганию национальной вражды. Проект закона о гражданстве, где он сегодня? Но тем не менее его опубликовали и опять людей ссорили друг с другом. А, наконец, принятый в Рижском горисполкоме закон о голосовании. Разве это не образец попрания прав граждан? В любом цивилизованном государстве законы не могут меняться в угоду правящей партии, во всяком случае мы себя сегодня таким государством хотим провозгласить. В результате волеизъявления народа в горисполком были избраны почти ровно 50 на 50. Или с преимуществом наших оппонентов в один голос. Верховный Совет принимает закон о том, что решение можно принимать простым большинством. В цивилизованном государстве народ в данном случае потребовал бы от депутатов или найти общий язык, или объявить новые выборы. Эти примеры я привел для того, чтобы показать к чему могут привести необдуманные принятия решений и как они могут затруднить наше положение.

Сегодня всех волнует вопрос: быть федерации или не быть, восстанавливать суверенитет Латвии или не восстанавливать? Я хотел бы сказать, как инженер, что все имеет причинную связь. И мы должны прежде всего задать себе вопрос: "Для чего?" И вот здесь, наверное, мы должны сказать нашему народу о том, что было здесь до 1940 года. А вот, что говорит по этому поводу господин Бишерс. В годи экономического кризиса число безработных выросло до ста тысяч. При этом еще надо учитывать, что тогдашняя статистика не учитывала безработицу в сельской местности. Как можно было говорить о праве на образование, если в буржуазной Латвии шестой класс общеобразовательной школы кончал лишь каждый третий, поступавший в первый класс. А многие выпускники высших учебных заведений не могли найти применение своим знаниям и катали тачки с песком на общественных работах. Я думаю, что мы должны правду сказать о том, что было, для того, чтобы не повторить этого прошлого. Когда мы говорим...

G. Blūms. Vienu acumirklīti, es vēlreiz vēršos pie mūsu cienītiem un godātiem rīdziniekiem, kas atrodas uz ielas. Jūs traucējat mūsu deputātiem strādāt. Ir ļoti liels lūgums uzvesties klusāk, jo šādā troksnī nav iespējams strādāt. Mēs būsim spiesti pārtraukt mūsu sesiju.

Алексеев А. Г. Когда мы говорим о том, быть нам в федерации или нет, мне представляется, что мы должны совершенно четко и конкретно сформулировать вопросы, которые хотим решить и вынести в обсуждение в Верховный Совет Союза. Сегодня мы этого не сделали, не принимаем участия в обсуждении так называемой обновленной федерации. Что такое обновленная федерация? Это союз республик, который объединяет тех, кому выгодно быть в федерации. И надо выработать такие условия, чтобы это было приемлемо для большинства республик. Сегодня мы уклоняемся от этих переговоров и в общем-то ничего не решаем. Кроме того, если мы хотим вести переговоры, то, очевидно, делегация должна представлять все слои населения.

Президиум Верховного Совета своим постановлением утвердил состав делегации для переговоров в Москве. Но почему-то член делегации Нефедов во всех этих переговорах не участвовал. Почему нарушается постановление Верховного Совета Латвийской Республики?

В этих условиях трудно говорить о демократии. Вопрос об экономике. Если мы будем говорить об экономике, то здесь самый важный и самый серьезный вопрос - это отношение к частной собственности. Я хочу отвлечься сейчас от догм и теорий и помнить вам некоторые цифры. Для того, чтобы владеть частной собственностью, нужно иметь возможность ее приобрести. Кто сегодня в нашей республике, из наших граждан способен приобрести эту частную собственность? Есть такие люди. 7 процентов вкладчиков обладает 50 процентами вкладов. Это составляет миллиард 700 миллионов рублей. Но кто это мог заработать? К сожалению, это, очевидно, дельцы и спекулянты. Поэтому моя позиция по этому вопросу заключается в том, что форма собственности должна быть наиболее демократичной и собственность не должна передаваться в руки тех, кто приобрел эти средства не своим трудом. И здесь, наверное, наиболее подходящая форма - это коллективная. Детали ее, очевидно, предстоит разработать нашим экономистам, я думаю, что главная задача каждого руководителя государства заключается в том, чтобы найти толковых и способных людей, которые могут разработать такую программу.

И последнее. Те политические решения, которые мы приняли, которые мы отвергнем, чрезвычайно важны. Но для кого мы эти решения принимаем. Для нашего народа. А этот народ сегодня ходит по пустым магазинам, живет в трущобах. Поэтому, я думаю, мы должны поставить одним из первых вопросов повестки дня нашей сессии разработку первоочередных мер по обеспечению населения продуктами питания и жильем. И не в последнюю очередь вопрос, представляющий из себя мину замедленного действия, - это закон о языках. 5 мая 1992 года он должен вступить в силу. Однако для того, чтобы этот закон вступил в силу, нашим правительством ничего не сделано. И это очень серьезная угроза нашему спокойствию и гражданскому миру. Я думаю, что мы с вами должны тот вопрос решить. Спасибо.

G. Blūms. Vārds deputātam Anatolijam Aļeksejevam, lai izklāstītu savas pamattēzes. Vai ir jautājumi deputātam? Es lūdzu deputātus ievērot klusumu.

Из зала. Я хотел бы обратиться к вам, товарищ председатель, относительно хотя бы элементарного порядка в нашем зале.

G. Blūms. Lūdzu.

Из зала. Депутаты свободно ходят по залу, не дают сконцентрироваться на вопросах и ответах наших кандидатов.

Блумс Г. А. Спасибо за замечание, я думаю, замечание очень справедливое, и наши депутаты, все-таки давайте уважать друг друга. Ir lūgums tomēr deputātiem sēdes laikā vairāk ievērot kārtību un klusumu. Lūdzu, kādi ir jautājumi deputātam Anatolijam Aļeksejevam?

No zāles. Nav.

G. Blūms. Nav jautājumu?

Алексеев А. Г. Я очень доволен, что мне удалось однозначно ответить на все вопросы.

G. Blūms. Paldies. (*Aplausi.*) Kurš vēlētos izteikties? Lūdzu. Deputāts Dīmanis.

S. Dīmanis. Cienījamais vairākums! Es domāju, ka šeit jūs pielaidāt ļoti nopietnu kļūdu. Jūs vienkārši ignorējāt mazākuma intereses, kad mēs tiešām vēlējāmies apspriest Gorbunova kandidatūru. Jūs taču ievērojāt, ka mēs negribam vilkt laiku, un mēs taču varējām izvirzīt no savas puses simt un vienu kandidātu, un mēs to ievilktu uz divām trijām dienām. Mēs to nedarījām. Tāpēc es ļoti lūdzu turpmāk procedūras jautājumus tomēr korekti ievērot.

G. Blūms. Paldies. Kas vēl vēlētos izteikties? Taču konkrēti par lietu, par deputāta Anatolija Aļeksejeva platformu. Nav. Aizklātai balsošanai ir izvirzīti divi kandidāti. Šie kandidāti, kā mēs paši nolēmām, latīņu alfabēta kārtībā jāieraksta vēlēšanu biļetenos. Vēlēšanu komisiju lūdzu sākt pildīt savus pienākumus. Varbūt vēlēšanu komisija paziņos, kāda būs vēlēšanu biļetenu saņemšanas kārtība un balsošanas norise?

Lūdzu, vārds komisijas priekšsēdētājam deputātam Ozolam.

I. Ozols. Cienījamie deputāti! Pirms pāriesim pie kārtības noteikšanas, atļaujiet jūs iepazīstināt ar balsu skaitīšanas komisijas pirmo protokolu. Es nenosaukšu visus uzvārdus, jo jūs jau saņēmāt un paši balsojāt par komisijas sastāvu, tikai informēju, ka par balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētāju tika izvirzīta un apspriesta viena kandidatūra — Indulis Ozols no Rīgas 6. vēlēšanu apgabala. Vienai balsij atturoties, komisija nolēma viņu apstiprināt par balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētāju. Par balsu skaitīšanas komisijas sekretāra kandidāti tika izvirzīta un apspriesta Kārsavas 149. vēlēšanu apgabala deputāte Marija Kārkla. Viņa vienbalsīgi, vienai balsij atturoties, tika ievēlēta par balsu skaitīšanas komisijas sekretāri.

G. Blūms. Balsu skaitīšanas komisijas sēdes protokolu pieņemt zināšanai. Balsošana nav vajadzīga. Deputāti balsu skaitīšanas komisijai deva tiesības pašai izlemt.

I. Ozols. Cienījamie kolēģi, lai būtu tā, kā jūs uzskatāt. Vai mums vajadzētu praktiski vēlreiz atkārtot Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmuma par Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja ievēlēšanas kārtību 7., 8. un 9. punktā fiksētos momentus, kur konkrēti reglamentēta balsošanas norise. Mums visiem ir šis lēmums, un netērēsim laiku. Ja jūs neiebilstat, tad varbūt atļaujiet īsumā informēt par pašu procedūru. Tātad vēlēšanu kārtība. Deputāti vēlēšanu biļetenus saņems pirmajā stāvā kreisajā pusē pie tiem pašiem galdiem, kur mēs reģistrējāmies, kad atnācām. Saņemot vēlēšanu biļetenus, jums jāuzrāda savas apliecības, lai varētu precizēt un reģistrēt. Balsošana notiks Augstākās Padomes Prezidija sēžu zāles priekštelpā. Tur būs iekārtotas arī kabīnes. Par pārējiem rituāla, tas ir, procesuālajiem, noteikumiem mēs jau vienojāmies. Balsu skaitīšanas komisiju lūdzu pulcēties lejā vestibilā, jo mums ir jāizdala biļeteni un jāreģistrē, kam esam tos izsnieguši.

G. Blūms. Cienījamie deputāti! Līdz pārtraukumam mums vēl ir laiks, bet uz divām minūtēm vārdu ļoti lūdz PSRS tautas

deputāts Jānis Peters. Vai jums vēl ir vēlēšanās runāt? Līdz divām minūtēm. Lūdzu – Jānis Peters.

J. Peters. Cienījamais biedri Blūm! Var būt, ka jūs mani nesapratāt. Es gribu tanī brīdī vārdu, kad apspriedīs sesijas darba kārtību.

G. Blūms. Tas būs vēlāk. Tagad vārds Sekretariāta vadītājam deputātam Jurim Dobelim.

J. Dobelis. Cienījamie deputāti! Mūsu Sekretariāts ir pārskatījis ienākušās vēstules, un ārkārtīgi daudz, desmitiem vēstuļu atbalsta gan Anatolija Gorbunova kandidatūru, gan arī Latvijas Republikas valstiskuma atjaunošanu. Un šinī sakarībā es gribētu griezties pie jums, cienījamie kolēģi, izteikt mūsu pateicību Rīgas 85. vidusskolas 5. līdz 7. klases skolēniem, kuri mums ir atsūtījuši virkni ļoti skaistu patriotisku zīmējumu, kuru galvenais motīvs ir – brīvību un neatkarību Baltijas valstīm. Es vienu jums parādu. Es lūdzu jūsu atbalstu deputātu vārdā nosūtīt šādu mūsu sūtījumu, vēstījumu. Varbūt mēs varētu nobalsot, kas atbalsta šādu vēstījumu? Mēs domājam, ka to varētu uzdot sagatavot Sekretariātam, mums nekādu iebildumu nevarētu būt. Ir nepieciešams balsot? Nav. Paldies. Tagad paziņoju pārtraukumu līdz tam laikam, kamēr balsu skaitīšanas komisija būs gatava izsniegt biļetenus.

G. Blūms. Vārdu lūdz Rīgas 30. vēlēšanu apgabala deputāts Aleksejs Zotovs.

Зотов А. В. (Рижский избирательный округ № 30). Уважаемые депутаты! Течение жизни неумолимо, и в этот весенний солнечный день я принес скорбную весть для всех христиан Латвии: получено сообщение о кончине святейшего патриарха Московского и Всея Руси, патриарха Пимена, патриарха, молитвенной мудростью которого обретались и действовали приходы православных верующих в Латвии, Эстонии и Литве. Пришла весть о кончине человека, христианина, молившегося о всем христианском мире, депутате Верховного Совета СССР. Я прошу вас почтить память этого великого человека, память веры ваших предков вставанием. Боже, благослови Латвию!

G. Blūms. Tālāk vārds balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētājam deputātam Ozolam. Ir saņemts preses darbinieku lūgums atļaut viņiem piedalīties balsu skaitīšanas komisijas ziņojuma nolasīšanā un rezultātu paziņošanā. Es domāju, ka mums iebildumu nebūs.

I. Ozols. Cienījamie deputāti! Atļaujiet nolasīt Latvijas PSR Augstākās Padomes balsu skaitīšanas komisijas protokolu numur 2. Rīgā, 1990. gada 3. maijā. Piedalās komisijas priekšsēdētājs Indulis Ozols, sekretāre Marija Kārkla, locekļi Sergejs Zaļetajevs, Edgars Eglītis, Jānis Endele, Artūrs Kodoliņš, Linards Muciņš, Ivans Prokofjevs, Andris Tomašūns. Darba kārtība. Par aizklātās balsošanas rezultātiem Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja vēlēšanām. Sesijā piedalās 196 Latvijas PSR tautas deputāti. Biļetenos aizklātai balsošanai Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja vēlēšanām ierakstītas sekojošas kandidatūras: Anatolijs Gorbunovs, Mārupes 170. vēlēšanu apgabals, un Anatolijs Aļeksejevs, Rīgas 48. vēlēšanu apgabals. Izdoti biļeteni aizklātai balsošanai - 196. Atverot urnu, konstatēts, ka

tajā ir 196 biļeteni. Par derīgiem atzīti visi 196 biļeteni. Saskaitot balsis, konstatēti šādi rezultāti: par Anatoliju Gorbunovu - "par" 153 biļeteni, balsojuši pret - 43. Par Anatoliju Aļeksejevu - "par" 20 biļeteni, pret – 176. Tādējādi par Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāju ievēlēts Anatolijs Gorbunovs, Mārupes 170. vēlēšanu apgabala deputāts. Komisijas priekšsēdētājs Indulis Ozols. (*Aplausi.*)

Cienījamie deputāti! Vai ir kādi jautājumi balsu skaitīšanas komisijai? Nav. Kas par to, lai apstiprinātu balsu skaitīšanas komisijas protokolu, lūdzu balsot. Paldies. Absolūtais vairākums. Kas pret? Balsu skaitīšanas komisija, lūdzu, ziņojiet, es neredzu, kas no deputātiem balsošanā atturējies. Neredzu nevienu. Varbūt balsu skaitīšanas komisija pamanījusi citu rezultātu? Tātad balsu skaitīšanas komisijas protokols tiek apstiprināts vienbalsīgi. Paldies balsu skaitīšanas komisijai par darbu. Balsu skaitīšanas komisija savā sēdē nolēma šajā aizplombētajā aploksnē ievietotos biļetenus nodot Blūma kungam kā republikas vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam tālākajai glabāšanai un iemūžināšanai arhīvā.

(..)

Latvijas PSR divpadsmitā sasaukuma Augstākās Padomes pirmās sesijas 1990. gada 4. maija sēdes protokols nr. 3*

Rīta sēde

Sēdi atklāj plkst. 10.00. Piedalās 195 deputāti
Sēdi beidz plkst. 13.30.

Pie priekšsēdētāja galda
Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs, priekšsēdētāja pirmais vietnieks D. Īvāns, priekšsēdētāja vietnieks A. Krastiņš un Augstākās Padomes sekretārs I. Daudišs.

1.

Sēdi atklāj un vada Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A.Gorbunovs.

Augstākā Padome pieņem šādu sēdes darba kārtību:

1. Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".

Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām cilvēktiesību jautājumos".

Aicinājums Latvijas tautām.

Aicinājums pasaules tautu valdībām.

Vēstījums PSRS prezidentam M. Gorbačovam.

Vēstījums PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām.

Aicinājums Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam V. Landsberģa kungam.

Aicinājums Igaunijas Augstākās Padomes priekšsēdētājam A. Rītela kungam.

Aicinājums tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem.

2. Augstākās Padomes lēmums par pagaidu noteikumu "Par frakcijām Latvijas PSR Augstākā Padomē" apstiprināšanu.

3. Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvaru nolikšana.

4. Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja iecelšana.

2.

Augstākā Padome izveido komisiju balsošanas tehnikas darbības uzraudzībai šādā sastāvā:

E. Krastiņš - deputāts no 198. Kocēnu vēlēšanu apgabala;
I. Ēlerts - deputāts no 56. Rīgas vēlēšanu apgabala;
V. Eglājs - deputāts no 3. Rīgas vēlēšanu apgabala;
O. Ščipcovs - deputāts no 29. Rīgas vēlēšanu apgabala;
L. Kurdjumovs - deputāts no 37. Rīgas vēlēšanu apgabala.

Augstākā Padome izveido redakcijas komisiju pirmā darba kārtības jautājuma dokumentu galīgai izstrādei šādā sastāvā:

R. Apsītis - deputāts no 27. Rīgas vēlēšanu apgabala;
V. Eglājs - deputāts no 3. Rīgas vēlēšanu apgabala;
A. Endziņš - deputāts no 66. Rīgas vēlēšanu apgabala;

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2888. l., 1.-4. lp.

T. Jundzis - deputāts no 158. Lielvārdes vēlēšanu apgabala;
A. Krastiņš - deputāts no 193. Strenču vēlēšanu apgabala;
R. Rikards - deputāts no 18. Rīgas vēlēšanu apgabala;
A. Panteļejevs - deputāts no 1. Rīgas vēlēšanu apgabala;
A. Zotovs - deputāts no 30. Rīgas vēlēšanu apgabala;
M. Arnītis - deputāts no 13. Ozolnieku vēlēšanu apgabala.

3.

Augstākā Padome apspriež lēmuma projektu par pagaidu noteikumu "Par frakcijām Latvijas PSR Augstākajā Padomē" apstiprināšanu.

Debatēs runā deputāti A. Plotnieks, A. Aļeksejevs, S. Dīmanis, A. Endziņš, E. Krastiņš, I. Godmanis, A. Zotovs, V. Alksnis.

Augstākā Padome pieņem lēmumu par pagaidu noteikumu "Par frakcijām Latvijas PSR Augstākajā Padomē" apstiprināšanu.

4.

Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs nolasa Latvijas PSR Ministru Padomes paziņojumu par valdības pilnvaru nolikšanu.

Augstākā Padome nolemj pagaidām noraidīt iesniegumu par valdības pilnvaru nolikšanu un uzdod valdībai turpināt pildīt savus pienākumus.

Vakara sēde

Sēdi atklāj plkst. 15. Piedalās 195 deputāti
Sēdi beidz plkst. 19.15.

5.

Augstākā Padome apspriež Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" projektu un pārējos dokumentus, kas iesniegti šai sakarā. Debatēs runā deputāti A. Rubiks, A. Bels, R. Rikards, I. Kozakeviča, A. Plotnieks, V. Žarkovs, I. Ķezbers, I. Bērziņš, O. Ščipcovs, A. Aļeksejevs, J. Bojārs, S. Dīmanis, M. Vulfsons.

Deputāts A. Krastiņš runā redakcijas komisijas vārdā.

Deputāts R. Apsītis nolasa Deklarācijas tekstu.

Augstākā Padome, personāli balsojot, pieņem Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" (par - 138, atturas - 1).

Augstākā Padome pieņem šādus dokumentus:

1. Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos".
2. Aicinājumu Latvijas tautai.
3. Aicinājumu pasaules tautu valdībām.
4. Vēstījumu PSRS prezidentam M. Gorbačovam.
5. Vēstījumu PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām.
6. Aicinājumu Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam V. Landsberģa kungam.
7. Aicinājumu Igaunijas Augstākās Padomes priekšsēdētājam A. Rītela kungam.
8. Aicinājumu tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes
priekšsēdētājs *A. Gorbunovs*

Otrā sēde
1990. gada 4. maijā*

Sēdi vada Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs.

Priekšsēdētājs. Labrīt, godājamie deputāti! Šīsdienas rīta sēdi paziņoju par atklātu.

Pirms zālē ienāks preses pārstāvji, kuri vēlas redzēt mūs šajā darba atmosfērā, es gribu nevis komentēt, bet izteikt cerīgu pārliecību par mūsu turpmāko darbu, jo katram no mums ir savi iespaidi par mūsu pirmo darba dienu. Cerības izraisa tas, ka mums ir spēcīga ne vien galvenā vairākuma frakcija, bet arī opozīcijas frakcija, vismaz vakar tas tā iezīmējās. Tas nozīmē, ka šeit nekāda snaušana neiznāks, būs aktīvi jāstrādā. Mans vienīgais lūgums visiem oponentiem — argumenti un vēlreiz argumenti, mēģināsim iztikt bez emocijām. Un tagad preses pārstāvjiem atvēlam piecas minūtes. Tikmēr, lūdzu, iepazīsimies ar dokumentiem, kurus mēs šodien izskatīsim.

Es lūdzu preses pārstāvjus neapvainoties, taču būs preses konference, kurā mēs plaši izdiskutēsim visus materiālus. Bet mēs tiešām nevaram normāli strādāt, ja gan priekšā, gan starp rindām atrodas ir mūsu godātie fotogrāfi, ir korespondenti, ir televīzijas un radio pārstāvji.

Izmantojot pauzi, lūdzu sagatavoties operatoriem, lai mēs varētu reģistrēties. Turklāt atcerēsimies vienu noteikumu: es dodu komandu, kad ir ieslēgts reģistrācijas režīms, un, skatoties uz jums un jūsu reakciju, kā arī konstatējot, ka esat izdarījuši šo operāciju, dodu nākamo komandu šo režīmu izslēgt. Pēc tam fiksējas rezultāts. Citās sistēmās, piemēram, Maskavā, šis režīms tiek ieslēgts uz 30 vai 15 sekundēm. Ja kāds nav paspējis nobalsot pie pults, tas paceļ balsošanas kartīti, jo kaut kas var būt noticis ar viņa balsošanas mašīnu. Tagad es lūgšu operatorus ieslēgt reģistrācijas režīmu. Lai reģistrētos, jūs varat nospiest jebkuru no taustiņiem. Lūdzu ieslēgt režīmu.

Vai esam noreģistrējušies? Iebildumus neredzu. Operatori, lūdzu, izslēdziet un rādiet mums rezultātu. Tātad 184. Balsojot mēs tūlīt varam praktiski pārbaudīt, un mēs vienmēr varam palūgt arī vārdisko balsošanas rezultātu, bet, protams, es varu to prasīt tikai tad, ja ir sesijas deputātu lēmums par vārdisko balsošanu. Bet tajos gadījumos, ja ir radusies kāda problēma par konkrēta deputāta attieksmi balsojot, var tūlīt noskaidrot un labot. Interesanti, cik mēs esam reģistrējušies lejā? 177. Tas ir saprotams, jo nāca vēl klāt deputāti, mēs fiksējām apakšējo rezultātu. Tātad piecas minūtes ir pagājušas. Mūsu palīgi preses jautājumos, korekti palūdziet korespondentiem ieņemt vietas pie monitoriem, kur visa informācija pieejama. Tā bija mācību reģistrācija. Īstā būs tad, kad mēs balsosim. Mēs pašreiz esam reģistrējušies lejā. Tas ir reģistrācijas dokuments. Pirms katras balsošanas mēs varam attiecīgi reģistrēties, lai redzētu, vai zālē ir kvorums.

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2888. l., 8.-77. lp.

Godātie deputāti! Griežoties pie jums visiem ar lūgumu, es gribu akcentēt domu, ka mūsu galvenais uzdevums pašā pirmajā darbības periodā ir radīt vai atjaunot visas varas struktūru republikā. Vakar mēs pirmo soli esam spēruši. Nākamais solis, protams, ir valdība. Tāpēc es tūlīt formulēšu savus priekšlikumus, un mēs tos apspriedīsim. Jau vakar es jums ziņoju, ka ienāk desmitiem vietējo padomju sesiju lēmumi un kolektīvu iesniegumi par to, ka jāizskata jautājums par Deklarāciju, par neatkarības atjaunošanu. Šī momenta klātesamību mēs visu laiku izjūtam. Es ļoti īsi formulēšu, un tad mēs kopīgi apspriedīsim.

Tātad pirmais jautājums: Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvaru nolikšana, tam seko Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja iecelšana; nākamais jautājums (tie visi ir savā starpā saistīti) - Deklarācija vai Manifests, vai vēl kā savādāk - to mēs tūlīt visi kopā apspriedīsim. Tātad tiks izskatīti šie trīs jautājumi, papildus varētu vēl izskatīt jautājumu par frakcijām, kas jau vakar praktiski tika saskaņots abās frakcijās, domstarpības radās tikai par laiku jeb par runātāju skaitu atbilstoši frakcijām. Es domāju, ka te jautājumu nebūs. Tātad šos jautājumus par Ministru Padomes priekšsēdētāja iecelšanu mēs varētu izskatīt tādā ļoti labā secībā, diskusijā un rezultatīvi. Lūdzu, paņemiet Augstākās Padomes lēmumu bloku, kur ir 1., 2., 3., 4. un šeit ir 6. – Latvijas PSR Ministru Padomes izveidošana. Mēs varam apspriest tikai šo bloku, jo tā tas arī ir domāts: pieņemt lēmumu par Latvijas PSR Ministru Padomes izveidošanu un iecelt Ministru Padomes priekšsēdētāju. Lai izvērstu debates par jautājumu, kas saistīts ar Deklarāciju vai Manifestu, deputātu grupas ir saņēmušas materiālus, tie ir pavairoti un visiem izsniegti. Mēs varētu jau tagad izveidot redakcijas komisiju, kurā iekļautu pārstāvjus no abām frakcijām, un tā varētu sākt strādāt. Deputāti dienas pirmajā pusē uzmanīgi varētu iepazīties ar šo jautājumu un, kā tas parlamentos pieņemts, iepazinušies pēcpusdienā sāktu apspriest šo jautājumu. Ar pusi dienas mums pilnīgi pietiks, lai mēs izdiskutētu šo jautājumu un pieņemtu lēmumu. Tādā gadījumā, normāli strādājot, mēs šodien varam iecelt Ministru Padomes priekšsēdētāju, izskatīt un pieņemt jautājumu par Deklarāciju. Ja šodien to mēs paveiksim un ja deputāti tam piekritīs, tad sestdien un svētdien būs brīvdiena. Darbu atsāksim pirmdien no rīta. Lūdzu, izsakiet savas domas.

I. Godmanis (Kuldīgas 139. vēlēšanu apgabals).

Augsti godātais priekšsēdētāj! Augsti godātie deputāti! Es esmu pilnvarots 131 Latvijas PSR deputāta vārdā iesniegt priekšlikumu iekļaut šīsdienas sēdes darba kārtībā kā pirmo jautājumu sekojošu dokumentu izskatīšanu. Pirmkārt, Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu; otrkārt, republikas Augstākās Padomes Deklarāciju par Latvijas Republikas likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām cilvēku tiesību jautājumos; treškārt, Aicinājumu Latvijas tautām; ceturtkārt, Aicinājumu pasaules valstu valdībām, piektkārt, Vēstījumu PSRS prezidentam M. Gorbačovam; sestkārt, Vēstījumu PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām; septītkārt, Aicinājumu Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Vītautam Landsberģa kungam; astotkārt, Aicinājumu Igaunijas Augstākās

Padomes priekšsēdētājam Rītela kungam un, devītkārt, Aicinājumu tiesību aizsardzības darbiniekiem. Esmu pilnvarots 131 deputāta vārdā lūgt augsti godājamo priekšsēdētāju un augsti godātos deputātus iekļaut visus šos deviņus jautājumus kopumā šīsdienas sēdes darba kārtībā un tos izskatīt. Es lūdzu augsti godāto priekšsēdētāju un augsti godātos deputātus izteikt savu attieksmi pret mūsu 131 deputāta grupas priekšlikumu balsojot.

A. Gorbunovs. Deputāt Dīmani, lūdzu, vienu mirkli pagaidiet.

Председатель. Депутат Залетаев, если у вас по порядку ведения, пожалуйста, к микрофону.

Залетаев С. П. (Рижский избирательный округ № 21). Уважаемые депутаты, мне хотелось бы, чтобы наше собрание приняло какой-то более менее упорядоченный характер работы. Речь идет о том, чтобы мы могли определить свое время работы. Я считаю, что необходимо принять какой-то предел временной, скажем, ограничить нашу работу 6 или 7 часами вечера. Это связано не только с нашей работоспособностью, как сказал наш уважаемый секретарь, но и с нашей работой не только на сессии. Прошу это предложение проголосовать. Я в принципе возражаю против такого подхода, когда мы работаем, определяем какой-то обьем документов и работаем до тех пор, пока эти документы не будут приняты. Мы работаем не по документам, а по времени. Это более подходящий метод работы.

Priekšsēdētājs. Deputāta Zaļetajeva paziņojumu pieņemam zināšanai. Tagad vārds deputātam Dīmanim.

S. Dīmanis. Cienījamais priekšsēdētāj, cienījamie deputāti! Bez šaubām, es ticu, ka mums pietiks puses dienas, lai apspriestu jautājumu par Deklarāciju, taču puse dienas ir par mazu, lai katrs no mums tiktu skaidrībā par šīs Deklarācijas tekstu. Tajā ir pārāk nopietni konstatējumi, un es nezinu, vai mēs esam spējīgi, varbūt vairākuma frakcija to var izdarīt, jo tā ir strādājusi pie šā dokumenta jau ļoti ilgi, bet nekad un nekur mūsu frakcija oficiāli to nav saņēmusi, tāpēc mēs fiziski nespējam šodien dot viennozīmīgu atbildi par konstatējumiem un par secinājumiem šajā dokumentā. Mēs ļoti steidzamies, acīmredzot jūtam zināmu atbildību Lietuvas priekšā, bet es domāju, ka galvenā atbildība mums ir mūsu vēlētāju priekšā, tāpēc es uzskatu, ka ir jādod laiks, lai šo dokumentu izskatītu nopietni, turklāt pie tā nav strādājusi neviena komisija. Ir vajadzīgi arī dokumenti, kas apliecinātu, ka konstatējošā daļa tiešām atbilst patiesībai. Šo dokumentu arī nav ne manā, ne manu kolēģu rīcībā. Tāpēc es uzskatu, ka šodien jautājumu nevar izskatīt.

Priekšsēdētājs. Deputāts Alksnis, pēc tam deputāts Kinna.

Алкснис В. И. (Рижский избирательный округ № 62). Уважаемые коллеги, я обращаюсь к президиуму. Надо разобраться с количеством присутствующих на сессии. Дело в том, что данные регистрации расходятся с количеством регистрации по электронному табло. На электронном табло было 183 человека, по данным регистрации 193 человека. Мы видим в зале пустые места. Поэтому, чтобы исключить возможность каких-то нарушений при голосовании, необходимо все-таки установить, сколько человек находится в зале.

Председатель. Уважаемый коллега! Будем руководствоваться опытом Москвы. Там такая ситуация все время. И другого ничего не останется, как просто по карточкам сосчитать.

J. Kinna (Līgatnes 117. vēlēšanu apgabals).
Cienījamie deputāti! Gandrīz piecdesmit gadus mēs esam gaidījuši savas valsts atjaunošanu, turklāt ne tikai gaidījuši, bet arī kaut ko darījuši šīs atjaunošanas labā, sākot ar Gunāru Astru un beidzot ar Vislatvijas deputātu kongresu. Tāpēc es atbalstu Ivara Godmaņa priekšlikumu un uzaicinu šo jautājumu darba kārtībā šodien sākt izskatīt kā pirmo.

Priekšsēdētājs. Lūdzu.

Шаповалов П. П. (Рижский избирательный округ № 41).
Я хочу напомнить уважаемым депутатам статью 108 Конституции Латвийской ССР. Если мы хотим принять предложение уважаемого коллеги - Годманиса, то мы должны изменить эту статью. А вопрос о государственной независимости я считаю одним из наиболее важных, поэтому предлагаю проголосовать этот вопрос или изменить статью 108 Конституции.

Алексеев А. Г. (Рижский избирательный округ № 48).
Уважаемые коллеги, я вполне согласен с высказываниями о том, что предложенные нам на рассмотрение документы имеют чрезвычайную важность для всего народа нашей республики, поэтому мне представляется несколько удивительным, что вчера вечером об этом никто ничего не знал и даже некоторые наивные люди из выступления Анатолия Валерьяновича могли понять, что такого вопроса и не предвидится. Однако сегодня утром мы получаем отредактированный и размноженный документ, с которым, очевидно, работали не только эту ночь, и, естественно, такой документ требует изучения. Бегло изучая этот документ, я прочитал воззвание к народам Латвии и мне бросилась в глаза такая фраза о том, что в "Восстановлении Латвийской Республики *де-факто* единственным путем, который может обеспечить всему народу Латвии достойную жизнь человека, важнейшим принципом деятельности считается создание гарантий политических свобод, экономических и социальных прав." И я усматриваю противоречие в том, что нам навязывают прямо сейчас приступить к обсуждению этого вопроса. Если это обращение искренне, то я думаю, что нам должно быть предоставлено практическое право обсудить этот документ и выйти, возможно, с альтернативным документом. Я считаю, что внесение сегодня в таком спешном порядке на рассмотрение этих документов – это прежде всего свидетельство неуверенности тех, кто его подготовил и предлагает нам рассмотреть. Думаю, что народ Латвии в случае задержки рассмотрения этого документа на день или полдня не изменит своего мнения, если убежден в правильности этого документа.

I. Bērziņš (Jelgavas 83. vēlēšanu apgabals).
Es domāju, ka dzīvot Latvijā, būt Latvijas deputātam un nezināt Latvijas pašu svarīgāko un sasāpējušāko problēmu, kura pastāv jau 50 gadus, ir vienkārši nonsenss. Visi mēs šo problēmu zinājām, un šodien izlikties, ka mēs nezinājām par šo problēmu un par Deklarāciju, ir ļoti ērta pozīcija, bet tā, es domāju, nevar būt Latvijas tautas pārstāvja pozīcija. Pašlaik ir izveidojusies situācija, ka praktiski pastāv divas pozīcijas. Vai es pareizi saprotu, priekšsēdētāj?

Priekšsēdētājs. Jā.

I. Bērziņš. Ir vieni, kuri grib izskatīt šo jautājumu uzreiz, un otri, kuri to nevēlas darīt. Es domāju, ka būtu ļoti korekti, ja par šo jautājumu balsotu.

Затуливитер В. А. (Рижский избирательный округ № 65). Насколько я понимаю, мы собираемся обсуждать чрезвычайно важный документ, который касается судеб всех людей, проживающих в нашей республике. Если это так, то, очевидно, было бы несколько справедливым, чтобы эти документы появились несколько ранее, были розданы депутатам для обстоятельного ознакомления и принятия решений по ним. Во-первых, эти документы розданы только сегодня, а во-вторых, что касается меня, то у меня половины их нет и надо полагать, не у одного меня. Вчера у меня не было половины документов из тех, о которых мы говорили, сегодня в этой папочке из 9 указанных нет половины. Я не знаю, может быть, мое присутствие здесь просто излишне, раз у меня нет документов, по которым я должен голосовать. Спасибо за внимание.

Priekšsēdētājs. Tagad dosim vēl vārdu deputātiem no zāles un pēc tam lemsim, ko darīt.

V. Seleckis (Tukuma 188. vēlēšanu apgabals). Cienījamie deputāti! Dokumenti, kurus mēs nupat saņēmām, ietver tādas tēzes, par kurām Latvijā ir debatēts ne tikai mēnešiem, bet pat gadiem ilgi. Un tāpēc nav nekāda pamata runāt, ka te ir kaut kas jauns, negaidīts vai pārsteidzošs. Tas - pirmkārt. Un, otrkārt, es gribētu atgādināt, ka daudzos rajonos, piemēram, Tukuma rajonā, pirms braukšanas uz šo sesiju notika ļoti plaša visu līmeņu deputātu sanāksme, kurā tika apspriestas šīs tēzes un izteikts viennozīmīgs viedoklis - pieņemt Deklarāciju par neatkarību. Nupat Rīgā notika ļoti plaša visas Latvijas tautas deputātu sanāksme, kur arī tika pieņemts līdzīgs dokuments, un tas ir saņēmis visas tautas atbalstu. Kāpēc gan vajag runāt par to, ka šie dokumenti ir negaidīti, nesaprotami vai pārsteidzoši, ka tos nevar apspriest? Es domāju, ka šādām runām nav nekāda pamata. Ir jautājumi, par kuriem mēs diskutējam ļoti ilgi, un šodien šai diskusijai ir jādod zināms juridisks noslēgums. Tāpēc es pilnībā iestājos par to, ka darba kārtībā ir jābūt jautājumam par Deklarāciju.

Priekšsēdētājs. Man kā sēdes vadītājam ir ienācis oficiāls priekšlikums likt uz balsošanu ierosinājumu par apspriešanas pārtraukšanu, un man tas ir jādara. Otrais jautājums — es kā sēdes vadītājs nesaskatu nekādas pretrunas, ja deputātu grupa ir iesniegusi projektus un šie projekti ir visiem uz rokas, tad kāpēc kolēģi runā, ka mēs viņus it kā jau šajos dokumentos apspiežam. Bez tam runa ir par to, lai mēs ieslēgtu tos darba kārtībā. Es vismaz tā saprotu. Tāpēc man ir pilnīgas tiesības likt jautājumu uz balsošanu, lai pozīcijas būtu skaidras. Вы что-то дополнительно хотите сказать?

Алкснис В. И. Мы строим правовое государство. Конституция Латвийской ССР, пункт 108, статья 1: "Законы Латвийской ССР, постановления Верховного Совета Латвийской ССР принимаются после предварительного обсуждения проектов соответствующими постоянными комиссиями Верховного Совета Латвийской ССР. "

Председатель. Я вам делаю замечание: это не относится к процедуре данного момента. Когда будет обсуждение, тогда, пожалуйста, высказывайтесь. У вас что-то по процедуре? Пожалуйста.

Из зала. Уважаемые депутаты, уважаемый Председатель! С последней вашей репликой трудно согласиться, потому, что мы решаем вопрос о повестке дня. Если мы строим правовое общество, то мы должны начать с уважения прав меньшинства. Меньшинство не ознакомилось с документами. Если мы так будем работать дальше, то давайте подумаем, к чему это может привести. Мы хотим ознакомиться подробно с этими документами.

Теперь я обращаю ваше внимание на статью 107, последний абзац, пока еще действующей Конституции: "В случае внесения на рассмотрение Верховного Совета Латвийской ССР законопроектов или проектов решений, влекущих за собой нарушение суверенитета республики (т.е. хотя бы в этой части), проект подлежит рассмотрению и в случае, если за него проголосуют все депутаты, присутствующие на сессии Верховного Совета Латвийской ССР" . Прошу это учесть.

Председатель. Разрешите с вами немного поспорить, коль и вы сделали мне замечание. Речь идет не о рассмотрении, а о включении в повестку дня. Извините, все ваши выступления относятся уже к рассмотрению.

Из зала. Анатолий Валерьянович, если вы ее включаете в повестку дня, значит, вы ее рассматриваете. Мы ведь не дети, в конце концов.

Председатель. Нет, я просто Вам объясняю. Что? Не по регламенту, мы регламент не обсуждаем. По процедуре? Пожалуйста.

No zāles. Vai drīkstu lūgt vārdu?

Priekšsēdētājs. Vai jūs arī gribat ko teikt par procedūru?

No zāles. Pilnīgi pareizi, man ir...

Агафонов Г. Д. (Даугавпилсский избирательный округ № 77). Уважаемый Председатель, уважаемые депутаты! Вчера мы утвердили порядок работы первого дня сессии, который предполагал завершение работы до 18 часов. Мы вчера грубо нарушили порядок и завершили работу около 23 часов. Сейчас же мы начали обсуждать уже повестку дня, а не утвердили порядок работы сессии сегодня, 4 мая. Я настаиваю на том, чтобы сейчас был принят регламент работы и порядок работы сессии на сегодня.

Priekšsēdētājs. Tagad vārds deputātam Dinevičam, un tad beigsim darba kārtības jautājumu apspriešanu, jo man jāliek uz balsošanu ienākušais priekšlikums par debašu pārtraukšanu.

J. Dinevičs (Valmieras 195. vēlēšanu apgabals). Cienījamie kolēģi! Es gribētu teikt, ka scenārijs ir iepriekšējais, kas jau aprobēts pietiekami daudzās citās padomēs. Man šķiet, ka mums nevajadzētu stiept laiku, tāpēc es aicinu cienījamo priekšsēdētāju likt uz balsošanu priekšlikumu par debašu pārtraukšanu, kā arī balsot par to, lai iekļautu šo paketi, kā ieteica Godmaņa kungs, mūsu darba kārtībā, jo pretējā gadījumā argumenti plūdīs bez gala un rubrikā par procedūru runās visu, ko vien vēlēsies.

Priekšsēdētājs. Tātad balsosim.

Пожалуйста.

Из зала. У меня предложение по процедуре.

Может быть, мы можем сделать таким образом. В связи с тем, что Декларация должна быть принята именно сегодня, потому что этого от нас ждет народ, сделать перерыв в заседании сессии, чтобы дать возможность фракциям, или меньшинству, или в данном случае независимым депутатам действительно если не ознакомиться окончательно с документом, то хотя бы обсудить, а потом собраться вновь и поставить на голосование предложение господина Годманиса и предложение меньшинства. Потому что в противном случае вы вынуждаете лично меня воздержаться, хотя я жду этого дня со всем нетерпением жителя Латвии.

Председатель. Так, последнее, и ставим вопрос на голосование. Пожалуйста, по процедуре.

Щипцов О. В. (Рижский избирательный округ № 29). Я считаю, что у нас должно быть меньше эмоций. Сейчас требует решения такой вопрос: готовы ли мы при принятии этих документов, а подавляющим (от слова "давить") большинством они будут приняты, к такому вопросу, а именно: обсуждение нашей готовности к переводу с завтрашнего или послезавтрашнего дня с Советским Союзом на валютные отношения в экономике?

Priekšsēdētājs. Kolēģi deputāti, izteiksim savu attieksmi balsojot. Es lūdzu ieslēgt balsošanas režīmu.

Из зала. Скажите, как фиксируется результат голосования.

Председатель. Значит - регистрация в начале.

Ir ieslēgts režīms: reģistrācija. Reģistrējoties nospiediet vienalga kuru pogu.

Не мешайте, пожалуйста, вести заседание, вы слишком громко призывали к товариществу. Пожалуйста, регистрируйтесь.

Tā, visi ir reģistrējušies. Paldies. Lūdzu rezultātu. 188.

Товарищи, во время голосования вы не выводите меня из состояния равновесия, ни в одном парламенте во время голосования никто не встает и ничего, тем более, не говорит. Прошу выключить первый микрофон.

Lūdzu izteikt savu attieksmi par debašu pārtraukšanu balsojot. Ieslēdziet režīmu: balsošana. Režīms ir ieslēgts. Rezultāts: par – 132, pret – 51, atturas – neredzu. Tātad lēmums ir pieņemts, debates pārtraucam.

Tagad par priekšlikumu būtību. Man kā sēdes vadītājam ir morālas tiesības vēlreiz uzsvērt, ka šos jautājumus, kurus apspriedām, mēs varam ieslēgt darba kārtībā. Pati apspriešanas procedūra – tas ir cits jautājums, to mēs varam vēl debatēt. Es jau pašā sākumā teicu, ka vajag iepazīties ar dokumentu un sākt ar tā apspriešanu. Vajadzības gadījumā vajag radīt komisiju. Tagad pirmais jautājums ir par Deklarāciju, otrais – par Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvaru nolikšanu, trešais– Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja ievēlēšana. Varētu tūlīt pirms Deklarācijas izlemt jautājumu par frakcijām, jo par to diskusijas ir bijušas. Mums būtu ērtāk strādāt, ja tāds lēmums būtu pieņemts. Kādā secībā pieņemsim lēmumus, tas būs atkarīgs no procedūras un arī no cienījamā deputāta Zotova priekšlikuma. Es nosaukšu visus jautājumus, kuri ir iesniegti izskatīšanai darba kārtībā, un tad izteiksim savu attieksmi balsojot.

Tātad Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācija par Latvijas Republikas atjaunošanu, Latvijas Republikas Augstākās Padomes

Deklarācija par Latvijas likumdošanas aktu atbilstību starptautiskajām tiesību normām cilvēka tiesību jautājumos, Aicinājums Latvijas tautām, Aicinājums pasaules valstu valdībām, Vēstījums PSRS prezidentam M. Gorbačovam, Vēstījums PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām, Aicinājums Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Landsberģa kungam, Aicinājums Igaunijas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Rītela kungam, Aicinājums tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, Latvijas Ministru Padomes pilnvaru nolikšana. Es visu nolasīju. Tālāk jautājums par frakcijas darbību. Ministru Padomes pilnvaru nolikšana un Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja iecelšana. Tādi ir priekšlikumi.

Строганов Ф.Ф. (Зилупский избирательный округ № 150). Уважаемый Анатолий Валерьянович! Вчера во время открытия сессии были высказаны весьма лестные слова в адрес организационного комитета по подготовке сессии этого созыва в связи с тем, что комитетом была проведена большая и значительная работа, в чем мы действительно убедились вчера. Сегодня вы формируя повестку дня, меняете предложения, выработанные организационным комитетом. Организационным комитетом вносится проект закона Латвийской ССР о сложении полномочий Советом Министров, вы же называете первым пунктом предложение, внесенное сегодня утром на нашем заседании. Мне думается, что это неправильно.

Председатель. Замечание адресовано мне, и я объясняю. Значит, организационный комитет разработал целый пакет (семь, нет, извините, даже десять) проектов постановлений Верховного Совета. Он перечислил сорок один организационный вопрос. И опять, исходя из практики, если мы хотим продвигаться вперед, нам надо рассматривать пакеты вопросов, сразу принимая конкретные решения, иначе, если мы начнем обсуждать все пакеты без дальнейшего развития конкретных вопросов, то (практика просто подсказывает) потратим два дня, а когда подойдем к этому конкретному вопросу, опять вынуждены будем вернуться. Потому что так получается, и тут мы ничего не можем сделать. Пока у меня списков оппозиции или большинства нет, но я так примерно уже определяю. Ваше выступление относится к тому, когда мы будем обсуждать конкретный вопрос. Если вы по процедуре включения в повестку дня, пожалуйста, я вам даю слово, если нет, я просто вас тогда прерываю. Потому что нам надо учиться какому-то порядку по процедуре.

Строганов Ф.Ф. Да, я сейчас понимаю, потому что такая ситуация и нас выводит из равновесия, а не только вас. У меня один вопрос. Вот статья 107, вы нам ее разъясните четко, тогда мы успокоимся, может быть. Там так написано: в случае внесения Верховным Советом Латвийской ССР законопроектов или проектов решений, влекущих за собой нарушение суверенитета республики, проект подлежит рассмотрению лишь в том случае, если за это проголосуют все депутаты. Вот как здесь быть? Если внесен такой законопроект, влекущий за собой нарушение суверенитета, значит по вопросу его рассмотрения надо всем голосовать.

Председатель. Уважаемый коллега, мы как раз и хотим подойти к вопросу восстановления суверенитета республики.

Строганов Ф.Ф. Здесь две фракции. У них разные мнения. Если вы состоите в одной, то мы в другой. И просим нашу точку зрения тоже уважать.

Председатель. Спасибо. Депутат Плотниекс — только по вопросам процедуры, пожалуйста.

A. Plotnieks (Kalnciema 133. vēlēšanu apgabals). Godājamie Latvijas tautas pārstāvji! Šis ir gan teorētisks, gan procedūras jautājums. Lai mēs neiegrimtu neauglīgos ķīviņos situācijā, kad ārpus šīm sienām no mums gaida lēmumus, lai nepavadītu velti stundas un dienas, es gribu vēlreiz visiem, arī tiem, kuri nav interesējušies par iepriekšējā sastāva Augstākās Padomes darbību, izskaidrot šīs normas jēgu, par kuru šeit jau otro reizi tiek runāts.

Tātad 107. panta otrā rindkopa skan šādi: "Gadījumos, kad Latvijas PSR Augstākajai Padomei tiek iesniegti likumprojekti vai lēmumprojekti, kas pārkāpj Latvijas PSR suverenitāti vai ierobežo latviešu nācijas tiesības uz pašnoteikšanos, projekts tiek izskatīts tikai tādā gadījumā, ja par to nobalso visi Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijā klātesošie deputāti." Šī norma tika aizstāvēta ļoti ilgās cīņās. Šodienas prakse apliecina šādu mūsu bažu pamatotību, jo mēs baidījāmies, ka vienā jaukā rītā varam atmosties autonomā republikā, vienā jaukā rītā varam atmosties ne federatīvā, bet unitārā valstī. Faktiski laika posmā kopš 14. marta, kad tika pieņemts likums par prezidentūru, līdz 26. aprīlim, kad tika pieņemts PSRS likums par kompetences norobežošanu starp PSRS un federācijas subjektiem, mēs jau esam pārstājuši eksistēt kā federācijas subjekts, mēs esam pārvērtušies par unitāras valsts sastāvdaļu. Tāpēc arī šobrīd mums ir neatliekami jārisina jautājums par sava valstiskā statusa saglabāšanu. Tātad mēs to saglabājam, nevis graujam. Pretēja jautājuma nostādne ir vienkārši demagoģiska.

Priekšsēdētājs. Godātie kolēģi! Ņemot vērā mūsu necilo praksi parlamenta darbā, aplausi darbu neveicina. Lūdzu, ņemiet to vērā. Par procedūru pēdējais runā deputāts Alksnis.

Алкснис В. И. Уважаемые коллеги! Я хочу возразить коллеге Плотниексу, хочу задать вам вопрос: являются ли те меры, которые сейчас применяются Москвой против Литовской республики ограничением суверенитета Литовской республики? Вы согласны, что меры применяемые сейчас Москвой против Литовской республики являются ограничением суверенитета Литовской республики! Меня поддерживает зал. Таким образом, в случае принятия нашей Декларации в отношении Латвии будет предпринято то же самое - экономические санкции. Президентское правление — это ограничение суверенитета Латвийской ССР. Поэтому в соответствии со статьей 107-й за это должны проголосовать все 100% депутатов. Уважаемый председатель....

Priekšsēdētājs. Godātais kolēģi! Es lūdzu šo uzrunu pārtraukt, jo jūs diemžēl nesākāt ar procedūru, bet apspriežat jau lietas būtību. Visiem tiek garantēts vārds, kad mēs apspriedīsim lietas būtību. Tagad, lūdzu, ieņemiet savas vietas. Все займите свои места. Пожалуйста. Будьте добры.

Tātad jautājums ir skaidrs. Izskatāmie jautājumi ir nolasīti. Lūdzu, izsakiet savu attieksmi, balsojot par vai pret darba kārtību, kuru es nolasīju.

Из зала. Открывая утреннее заседание, вы предложили такую повестку дня. Сначала вопросы о выборах Председателя Совета Министров и после обеда вопрос о Декларации. Потом выступил товарищ Годманис и предложил альтернативную повестку дня. Первоначально рассмотреть вопрос о Декларации. Вот мы и хотим знать, какой будет повестка дня - ваша или предложенная Годманисом.

Председатель. Уважаемый коллега! До обеда я вас лишаю слова, потому что вы взяли микрофон без разрешения. А по существу, я вам отвечаю, что вначале я сделал ориентировочное заявление, как нам быть. После этого поступили конкретные предложения. Мы начали обсуждать эти предложения. Результат голосовая есть? Я извиняюсь. Пожалуйста, мы все погашаем, коль во время голосовании оккупирован микрофон, я имею право начать все сначала.

Tātad mēs vispirms balsosim par darba kārtību un pēc tam apspriedīsim, kādā kārtībā un kādā procedūrā izskatīsim šo darba kārtību.

Из зала. Анатолий Валерьянович, вопрос — но при голосовании надо ведь разобраться!

Председатель. Мы разбирались уже. Уважаемый коллега, тем более у нас, вы знаете, хорошие отношения. Во время голосования нельзя задавать вопросы. Потом я вам дам по процедуре вплоть до импичмента мне. Во время голосования нельзя. Убедительно вас прошу. Режим голосования включили? Регистрация.

Lūdzu, izsakiet savu attieksmi, nospiežot podziņu. Visi izdarījuši šo procedūru. Lūdzu rezultātu. Par — 146, pret — 53, atturas — nav. Tātad šos jautājumus esam ieslēguši darba kārtībā. Man vēl ir jāizskata jautājumi, kuri šeit bija.

No zāles. (Deputāta Zotova ierosinājums).

Алкснис В.И. Никто не голосовал, машина выдала 194 человека в зале. По данным регистрации, 183. Надо проверить, что происходит с системой голосования. Вот эти два места не голосовали. Откуда эти 194 депутата в зале, кто голосовал? Давайте проверить. Кто голосовал, если имеются четыре кнопки?

Priekšsēdētājs. Ja ir radies tāds jautājums, ja deputāti vēlas pārbaudīt šos rezultātus, tad pārbalsosim, paceļot kartītes. Lūdzu, kuri ir par, paceliet balsošanas kartītes. Komisija, lūdzu, saskaitiet! Kuri ir pret? Balsu skaitīšanas komisija, lūdzu, saskaitiet! Lūdzu, paceliet balsošanas kartītes, kuri atturas? Atļaujiet griezties pie balsu skaitīšanas komisijas locekļiem. Vai visu Prezidija locekļu balsis ir pieskaitītas? Ir pieskaitītas.

Balsošanas rezultāti: par balsojuši 139, pret — 56, atturējies nav neviens. Pavisam nobalsojuši 195 delegāti. Ja mēs tā turpināsim, tūlīt jāizveido deputātu uzvedības ētikas komisija. Godātais kolēģi Alksni, jūs zināt, ka Maskavā balsošanas dati nemitīgi atšķiras. Vajag tikai vienam iziet ārā no sēžu zāles vai vienam pārdomāt savu lēmumu, un mēs tad visi apšaubīsim, kur palikusi viena, otra vai trešā balss? Kāpēc nesaskan tas un kāpēc nesaskan šitas? Mums ir balsu skaitīšanas komisija, tā ir konstatējusi faktus, un mēs šo rezultātu akceptējam.

Kā, lūdzu? Komisija nekonstatē rezultātu? Taču lēmums par to ir pieņemts.

Par procedūru? Lūdzu.

Зотов А. В. (Рижский избирательный округ № 30). Уважаемые коллеги, уважаемый Анатолий Валерьянович! Мы впервые в нашей практике, в практике работы Верховного Совета республики применяем систему электронного голосования. Если мы вспомним Верховный Совет Союза ССР, к которому вы часто апеллируете, эта система была принята Верховным Советом Союза ССР в практику работы голосованием Верховного Совета. Мы эту систему не приняли и сейчас, до принятия ее Верховным Советом в эксплуатацию, не имеем права ее использовать, это во-первых, по моему мнению. Во-вторых, в соответствии с той небольшой рекламной агиткой, которую мы получили в связи с использованием этой системы, там записано, что эта система выполняет все режимы голосования, включая и тайное. Учитывая нашу постоянную закрепощенность на местах и постоянную регистрацию в банке данных системы нашего наличия на месте, те, кто эксплуатируют эту систему, не являющиеся депутатами Верховного Совета Латвийской ССР, имеют возможность постоянно получать протоколы даже при тайном голосовании, поименном голосовании, что нарушает демократические принципы голосования. Мы не избрали комиссию, которая должна заниматься вопросами контроля работы нашей системы голосования, и доверяем наше волеизъявление недепутатам. Это неконституционно, и это нарушение наших прав. Я в порядке депутатской инициативы вношу предложение принять закон, учитывая применение системы электронного голосования, об ответственности технического персонала, который ее обслуживает, за разглашение тайны тайного голосования, к которой он имеет доступ.

Priekšsēdētājs. Ļoti žēl, ka deputāts šādu priekšlikumu neizvirzīja vakar, kad mēs sākām darbu. Priekšlikuma būtība ir pareiza. Mēs varam nekavējoties radīt deputātu komisiju, lai gan mums jau bija komisija, kura pieņēma sistēmu, un tā ir sākusi darboties. Deputātu komisijas radīšana ir organizatorisks, procedūras jautājums, kuru darba kārtībā ieslēgt nevajag. Cik mums komisijas locekļi būs vajadzīgi - pieci vai septiņi deputāti? Septiņi? Trīs deputāti no vairākuma frakcijas un divi — no mazākuma frakcijas, un šai komisijai tūlīt uzdot darbu, lai pārtraukumā tā iepazīstas un pēc tam ziņo vai izvirza jautājumus, projektus un tā tālāk. Iebildumu nav?

Алексеев А. Г. Я хотел бы воспользоваться своим правом выступить по мотивам голосования. Вы мне сказали, что после голосования предоставите возможность.

Председатель. Хорошо, я предоставлю вам слово, но имейте в виду: выступления по одному и тому же вопросу я буду регулировать впредь. Потому что некоторые коллеги депутаты по одной и той же формулировке вопроса выступают 4 раза, что совершенно неприемлемо.
Vai frakciju priekšsēdētāji var izvirzīt konkrētus priekšlikumus par kandidatūrām? Deputāt Godmani un deputāt Dīmani - lūdzu!

I. Godmanis. Ņemot vērā to, ka elektroniskā balsošanas sistēma tiek lietota pirmo reizi, mēs šinī gadījumā atbalstām mazākuma izteikto viedokli par to, ka šādu komisiju varētu veidot.

Atbalstām arī augsti godātā priekšsēdētāja priekšlikumu un no frakcijas izvirzām trīs mūsu pārstāvjus, kas varētu tajā komisijā darboties, un proti: deputātu Edmundu Krastiņu — Kocēnu 198. vēlēšanu apgabals, deputātu Ivaru Ēlertu — Rīgas 56. vēlēšanu apgabals un deputātu Vilni Eglāju — Rīgas 3. vēlēšanu apgabals. Tās būtu kandidatūras šai komisijai no mūsu frakcijas.

Priekšsēdētājs. Paldies. Frakcijas vadītājs deputāts Dīmanis.

S. Dīmanis. No mūsu frakcijas izvirzām deputātu Oļegu Ščipcovu — Rīgas 29. vēlēšanu apgabals un deputātu Leonīdu Kurdjumovu — Rīgas 37. vēlēšanu apgabals.

Priekšsēdētājs. Deputāts Krastiņš, deputāts Ēlerts, deputāts Eglājs, deputāts Ščipcovs un deputāts Kurdjumovs. Nav iebildumu? Lūdzu, atklāti balsojot ar savām kartītēm, apliecināsim mūsu uzticību šiem deputātiem! Paldies, par balso lielais vairākums, skaitīt nevajag. Kuri ir pret? Ir viens. Kuri atturas? Nav. Komisija lūdz starpbrīdi, esiet kopā un izlemiet savas darbības gan mērķus, gan saturu. Lūdzu, deputāts Aļeksejevs.

Алексеев А. Г. Анатолий Валерьянович, я хотел бы внести два протеста вам по ведению сегодняшнего заседания. Вы игнорируете мнение, которое вам почему-то не нравится, и нарушаете законы демократии. Во-первых, мы имели предложение оргкомитета по повестке дня, и это первое предложение должно было быть поставлено на голосование первым.

Второй вопрос. Я, как депутат, имею право на выступление по мотивам голосования. Вы меня демонстративно заставили здесь стоять и обсуждали другие вопросы после голосования. Я хотел бы вам напомнить, что те, кто сегодня выражают отдельную точку зрения, представляют округа численностью почти 600 тысяч человек. И наши избиратели сегодня смотрят по телевидению и видят, как игнорируется наше мнение. И я должен сегодня обратиться к своим избирателям за помощью, за поддержкой, поскольку наше мнение сегодня игнорируется, и нам нужна, уважаемые избиратели, ваша поддержка.

Председатель. Я протест отвергаю и считаю, что всем, кто здесь выступал, это видела и слышала вся республика, слово предоставлялось неоднократно. Ни в одном парламенте такого нет, что можно буквально по одному и тому же вопросу бегать на трибуну три, четыре и пять раз. Я, как руководитель сессии, протестую против такого подхода к решению вопроса. Если каждый депутат будет обращаться к своим избирателям и мы начнем решать вопросы путем какого-то участия избирателей, как это уже делается в определенном смысле здесь у этого здания, тогда мы не парламент. В таком случае это просто митинг.

Tagad, lūdzu, par kārtību. Tātad es rezumēju domas, kuras šeit izskanēja un kuras arī es pašā sākumā izteicu. Mēs tūlīt varētu ievēlēt redakcijas komisiju par pirmo jautājumu bloku. Acīmredzot pēc pārtraukuma vai pēcpusdienā komisija mums pateiks, kad varēsim sākt apspriest. Komisijas uzdevums ir noteikt, vai mēs varam šos dokumentus uzskatīt par pamatu un sākt tos diskutēt vai nevaram. Pēc tam izskatāms jautājums par frakcijām, par Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvaru nolikšanu, par Ministru Padomes priekšsēdētāja iecelšanu un atkarībā no komisijas darba

un diskusijas rakstura – viss bloks, kas saistīts ar pirmo jautājumu. Vai esmu pareizi rezumējis tās domas, kuras šeit izskanēja? Vai varam balsot? Kas par tādu kārtību, izskatot iesniegtos darba kārtības jautājumus, kurus es tikko nosaucu, lūdzu balsojiet, paceļot savas balsošanas kartītes. Kas pret? Paceliet balsošanas kartītes. Paldies. Kas atturas? Līdzko mēs pabeigsim šo jautājumu, jums tiks dots vārds, tāpēc, lūdzu, apsēdieties.

Пожалуйста, садитесь, как только мы закончим, я депутату Алкснису и вам предоставлю слово.

I. Ozols. Atļaujiet informēt par balsošanas rezultātiem. Par – 140, pret – 52, atturas – 2.

Priekšsēdētājs. Es došu jums vārdu, lūdzu, neuztraucieties, kolēģi Alksni. Tātad lēmums tiek pieņemts. Lai realizētu šo lēmumu, protams, ja jūs man piekritīsiet, redakcijas komisijā vajadzētu septiņus cilvēkus no vienas frakcijas un četrus no otras frakcijas. Vai jūs esat gatavi nosaukt uzvārdus? Lūdzu, deputāt Godmani.

I. Godmanis. Mūsu frakcijas vārdā ir priekšlikums iekļaut komisijā deputātu Apsīti – Rīgas 27. vēlēšanu apgabals, deputātu Eglāju – Rīgas 3. vēlēšanu apgabals, deputātu Endziņu – Rīgas 66. vēlēšanu apgabals, deputātu Jundzi – Lielvārdes 158. vēlēšanu apgabals, deputātu Krastiņu – Strenču 193. vēlēšanu apgabals, deputātu Rikardu – Rīgas 18. vēlēšanu apgabals un deputātu Panteļejevu – Rīgas 1. vēlēšanu apgabals.

Priekšsēdētājs. Paldies. Vai deputāts Dīmanis ir gatavs runāt? Lūdzu!

S. Dīmanis. Es atļaušos runāt krievu valodā.

Priekšsēdētājs. Lūdzu.

Диманис С. Л. Дело в том, что мы не можем участвовать в редакционной комиссии по этому документу. Два момента. Первый: мы не видели этого документа, я еще раз повторяю, а он настолько важен, что мы не можем так просто к нему относиться.

Второй момент: мы почувствовали по процедуре сегодняшнею заседания, что права меньшинства не защищены. Именно поэтому вместо того, чтобы обсуждать этот документ, мы требуем предварительно большего регламента, четко определяющего права фракций, права лидера фракции и права меньшинства. Прежде, чем это не будет решено, нашего участия не будет.

Priekšsēdētājs. Vai jums ir jautājums? Lūdzu.

Z. Ziediņš (Mazsalacas 197. vēlēšanu apgabals). Man jāatvainojas, cienījamo sapulces vadītāj, es gribēju papildināt šo domu. Mūsu frakcijas vadītājs Godmaņa kungs iepazīstināja visus deputātus ar mūsu skaitlisko sastāvu. Mēs esam 131 cilvēks. Man nav skaidrs, kāpēc mēs otrai frakcijai piedāvājam šo vienu trešdaļu, konkrēti, četrus cilvēkus, ja mēs neesam informēti par šīs otras grupas skaitlisko sastāvu. Es ļoti ticu, ka te ir daudz brīvo deputātu.

Priekšsēdētājs. Šis priekšlikums praktiski atkrīt, jo frakcija ir iesniegusi savus priekšlikumus rakstiski. Deputāti var iepazīties. Bet komisijas izveidošana kā tāda praktiski atkrīt, es tā saprotu.

No zāles. Kāpēc?

Priekšsēdētājs. Varbūt citi deputāti grib piedalīties komisijas darbā?

J. Vaivads (Salaspils 173. vēlēšanu apgabals). Man ir priekšlikums no neatkarīgajiem deputātiem iekļaut Zotova kungu — Rīgas 30. vēlēšanu apgabals.

Priekšsēdētājs. Zotovu — paldies. Vai ir vēl kādi priekšlikumi? Kā, lūdzu? Tātad citu priekšlikumu nav?

I. Caune (Malienas 106. vēlēšanu apgabals).

Man ir priekšlikums no neatkarīgajiem deputātiem komisijā iesaistīt no 137. vēlēšanu apgabala.

Priekšsēdētājs. Es ļoti atvainojos, atkārtojiet uzvārdu.

I. Caune. Manu?

Priekšsēdētājs. Nē, ne jūsu, bet tā cilvēka uzvārdu, kuru jūs iesakāt komisijai.

I.Caune. Arnītis.

Priekšsēdētājs. Arnītis - Ozolnieku 134. vēlēšanu apgabals. Vai ir vēl priekšlikumi? Tātad deputāti Apsītis, Eglājs, Endziņš, Jundzis, Krastiņš, Rikards, Panteļejevs, Zotovs un Arnītis. Acīmredzot par šīs komisijas sastāvu vajadzētu nobalsot. Kas par? Lūdzu, paceliet balsošanas kartītes. Lūdzu, nolaidiet. Kas pret? Paceliet balsošanas kartītes. Kas atturas?

I. Ozols. Atļaujiet ziņot balsošanas rezultātus. Par — 137, pret nav, atturas — 2.

Priekšsēdētājs. Paldies. Tātad lēmums pieņemts. Tagad ir jārealizē deputāta Sergeja Dīmaņa priekšlikums un jāapspriež jautājums par frakcijām. Mums ir vajadzīgs darba grupas ziņojums. Vai tūlīt sāksim ar projektu, vai ir jautājumi darba grupas vadītājam? Ir jautājums? Pēc trim minūtēm būs pārtraukums. Pirms pārtraukuma es dodu vārdu deputātam Alksnim.

Алкснис В. И. Уважаемые коллеги! Я повторно обращаюсь к вам с призывом следовать нормам правового государства. Вот сейчас принятое решение грубейшим образом попирает Конституцию Латвийской ССР. Я еще раз зачитываю вам статью 108 Конституции. "Законы Латвийской ССР и постановления Верховного Совета Латвийской ССР принимаются после предварительного обсуждения проектов соответствующими постоянными комиссиями Верховного Совета Латвийской ССР". Только что вы проголосовали за то, что редакционная комиссия, временная комиссия должна это постановление обсудить и вынести на сессию. Вы не имеете права. Это нарушение Конституции Латвийской ССР. Если это не так, я прошу юристов опровергнуть.

Председатель. Пожалуйста.

Антонс Ю. Г. (Лиепайский избирательный округ № 94).

Я извиняюсь, товарищи, но мне вовремя слова не дали, поэтому может быть, диссонансом прозвучит мое выступление, поскольку, все-таки я хочу высказаться по данному вопросу. Возможно, ранее мое выступление было бы более уместным. Но я думаю, что хуже от этого не будет.

Значит, я хочу зачитать вам обращение лиепайских избирателей к народным депутатам Верховного Совета Латвийской ССР с тем, что начнется работа комиссии по подготовке документов о независимости.

"Уважаемые народные депутаты! Сегодня только от вас, полномоченных представителей народа Латвии, зависит, по какому пути

пойдет наша республика. Мы знали, что народные депутаты от НФЛ будут выносить на рассмотрение первой сессии Верховного Совета Латвийской ССР проект постановления о государственной независимости в Латвии вне СССР. Принятие этих документов резко обострит и без того сложные национальные отношения, дестабилизирует политическую обстановку, нарушит связи с братскими республиками, что ухудшит экономическое положение республики и жизненный уровень трудящихся. Это может трагически отразиться на будущем латышского народа и всех народов Латвии. Мы считаем, что человек любой национальности должен быть равноправным, спокойно, уверенно смотреть в будущее. Мы поддерживаем обращение XXУ съезда Компартии Латвии и видим Латвию экономически и политически суверенной, развитой, равноправной в составе СССР".

Поскольку вчера господин Крастиньш сказал в ответ на мой вопрос, что надеется мне, как представителю фракции меньшинства, не на что и я могу только уповать на то, что наши взгляды можно популяризировать через прессу, микрофон и т.д., поэтому я воспользуюсь сегодняшним случаем, а именно, тем, что идет трансляция и микрофоны, вероятно, включены.

Мы можем надеяться только на поддержку избирателей, мы можем наждеяться на то, что люди видят, в каких условиях проходит сессия, что происходит в зале. О какой демократии может идти речь. Вы видите, что за нас все решила фракция большинства и нам уготована роль простых статистов. Мы можем голосовать, не голосовать — результата от этого никакого не будет. Председательствующий даже не дает высказываться. А ведь сейчас речь идет фактически о перемене строя в Латвии. Большинство даже не удосужилось предоставить нам этот документ по вопросу независимости, важнейший в жизни республики, мотивируя тем, что мы знали о том, что такое будет. Да, мы знали, что такой документ будет. Но это ведь не оправдание того, что документ появился сегодня утром. Я расцениваю это как боязнь большинства, поскольку вы, наверное, думали, что мы сможем потом аргументированно разбить положения этого документа. Но мы, думаю, сумеем это сделать и популяризировать свои взгляды через микрофон. Я считаю, что этот важнейший вопрос не должен решаться без предварительного обсуждения в постоянных комиссиях.

Еще уважаемому председателю. Анатолий Валерьянович, я не хочу быть грубым, я скажу так: знал, что вы человек гибкий, но не до такой же степени, когда вами, послушным, просто управляют здесь в зале.

Спасибо.

Председатель. Вот, действительно, вы мною управляете, это точно. Потому что я еще раз говорю: в другом парламенте так не получилось бы, что по три, по четыре раза выходят на трибуну, а потом заявляют избирателям, что им даже слова не дают. Пожалуйста.

Из зала. Уважаемые депутаты! Я позволю себе не согласиться с предыдущим оратором, потому что, действительно, мы должны с этим согласиться, что общественно-политическая организация или партия, победившая на выборах, действительно формирует и свои позиции, и свое правительство. И в этом правительстве мы, представляющие меньшинство, должны, на мой взгляд, занять

достойное место политического борца за свои политические убеждения и, самое главное, за те конституционные гарантии 10 тысячам избирателей, стоящим за каждым из нас. Поэтому не имеем права отказываться от участия в работе. Я не хочу говорить слово борьба. Потому что у нас и фронты, и борьба — и все это не пацифистские наименования. Я призываю работать. Думаю, что фракция меньшинства должна отказаться от системы, которая, на мой взгляд, кажется, пробуксовывает в настоящей работе. Мы действительно знаем, что проблема принятия Декларации является главенствующей для нашего созыва. А не только для сегодняшней сессии. Поэтому мы требуем, и я, независимый, в данном случае, депутат, требую и прошу депутатов приступить к работе. Нужно работать. Конечно, это может показаться как-то недостаточно убедительным, но со своей точки зрения прошу мне и тем, кто представляет независимых, дать возможность спокойно принимать участие в работе сессии.

Priekšsēdētājs. Tagad, pirms es paziņoju 30 minūšu starpbrīdi, sekojošs paziņojums. Tātad komisijas — gan viena par mūsu skaitļojamo jeb balsošanas tehniku, gan otra par Deklarāciju un pārējiem jautājumiem - paliek šeit zālē un konstruējas darbam. Pēc starpbrīža tūlīt sākam apspriest jautājumu par frakcijām.

Tātad esmu jums paziņojis, ka mēs apspriežam lēmuma projektu jeb pagaidu noteikumu par frakcijām Augstākajā Padomē. Vai jūs par šo jautājumu gribat runāt?

Из зала. Анатолий Валерьянович! У меня есть предложение по поводу создания правовой постоянной комиссии для обсуждения Декларации . И после того, как будет обсуждено Положение о фракциях, по норме представительства включить в постоянную комиссию представителей фракции. Эта комиссия будет работать по существу этого серьезного документа, и тогда мы не отойдем от 108 пункта Конституции Латвийской ССР. Мы все выполним. То есть, создать постоянную правовую комиссию.

Priekšsēdētājs. Tātad pirmām kārtām par deputāta Zotova priekšlikumu, tāpēc es griežos pie visiem klātesošajiem deputātiem, lai par to izteiktos ne tikai Sergejs Dīmanis. Taču vēl kāds varbūt, ņemot vērā deputāta Zotova priekšlikumu, tomēr vēlas piedalīties šīs komisijas darbā? Nav.

Tālāk otrais jautājums — par piezīmi, kas saistīta ar komisijas darbu un tās izveidošanu. Ja mēs precīzi veidojam tādu loģiku un vadāmies no loģikas, kura šeit tiek piedāvāta, mēs nevienu jautājumu nevaram izskatīt, ne arī pieņemt lēmumu par pastāvīgajām komisijām, jo tam it kā ir jābūt apspriestam pastāvīgajās komisijās. Tāpēc mēs esam radījuši komisiju un aicinām visus tajā darboties. Šī nav pastāvīgā komisija, bet nevienam nav liegta iespēja piedalīties tās darbā. Tāpēc tagad turpināsim un spriedīsim par frakcijām. Kādi, lūdzu, ir jautājumi, priekšlikumi vai iebildumi? Vai kāds vēlas runāt par šo jautājumu? Lūdzu, vārds deputātam Plotniekam.

A. Plotnieks. Godājamie kolēģi! Sagatavotajos pagaidu noteikumos ir samērā sīki un detalizēti pateikts, kas ir frakcija un kā tā darbojas. Man būtu daži ļoti konkrēti priekšlikumi. Pirmais priekšlikums attiecas uz pirmā panta trešo normu —

šeit ir ierobežojums frakcijas dalībnieku skaita ziņā, tas nevar būt mazāks par 20 cilvēkiem, tāpēc rodas apmēram tāds iespaids, ka mēs paredzam jau kaut kādu barjeru, lai pēc iespējas ierobežotu frakciju skaitu. Acīmredzot mums ir jārēķinās ar tādu tendenci, ka var veidoties trīs frakcijas, un tas būs normāli, taču 20 dalībnieku vietā es iesaku 10 – tāds ir mans priekšlikums. Tālāk 7. punkts. Frakcijām ir tiesības izmantot sesijā debatēm atvēlēto laiku proporcionāli frakciju dalībnieku skaitam. Man šķiet, ka šāda tīri aritmētiska nostādne diezin vai būs pareiza, tāpēc 7. punktu vajadzētu formulēt tā, ka katrai frakcijai tiek garantēta iespēja paust savu pozīciju un mums nevajadzētu strikti iedalīt laiku. Un visbeidzot šajā dokumentā kaut ar vienu normiņu vajadzētu pieminēt tos deputātus, kuri frakcijās nav apvienoti, jo ir arī tādi un mēs nevaram viņus pilnīgi ignorēt, jo pieņemt īpašu dokumentu par neatkarīgajiem deputātiem diez vai būtu mērķtiecīgi. Paldies.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Aļeksejevam.

Алексеев А. Г. Я полностью согласен с предложением депутата Плотниекса, но хотел бы добавить, что право участвовать в прениях имеют независимые депутаты, представляющие общественно-политические движения. Ибо в противном случае эти депутаты не смогут принимать активное участие, а время будет распределено между фракциями, тогда возникает ситуация, при которой те депутаты, которые вообще не входят во фракции, вообще не должны участвовать в работе сессии, а могут присылать секретарям тезисы своих несостоявшихся выступлений.

Priekšsēdētājs. Tālāk vārds deputātam Dīmanim.

S. Dīmanis. Cienījamie deputāti! Es pats palīdzēju izstrādāt reglamentu par frakcijām, un manā skatījumā tas bija pietiekami noslīpēts, taču, ņemot vērā izveidojušos situāciju, varbūt šur un tur vēl ko varētu pielikt klāt, jo mēs nebijām gatavojušies šai apspriešanai, un tādēļ es iesaku sekojošu papildinājumu.

Priekšsēdētājs. Kurā pantā jūs to iesakāt ierakstīt?

S. Dīmanis. Es domāju, ka tas jāraksta atsevišķā pantā. "Лидерам фракций предоставляется преимущественное право на внеочередное выступление по любому вопросу, включенному в повестку дня."

Lai izteiktu frakcijas domas.

Priekšsēdētājs. Es saprotu. Deputāt Plotniek, nekomentējiet kolēģa uzstāšanos. Lūdzu nākamo priekšlikumu.

Диманис С. Л. "Председатель Совета, его заместители и Секретарь Совета после своего избрания на должности не могут входить ни в какие парламентские фракции и обязаны приостановить на весь срок своих полномочий свое членство во фракции. Эти лица ни при каких обстоятельствах не могут принимать участие в проводимых фракциями собраниях и совещаниях."

Ja šis priekšlikums netiek pieņemts, tad mēs varētu pieņemt sekojošo.

Priekšsēdētājs. Pagaidiet, lūdzu, es jūs īsti nesaprotu. Kā to saprast – ja netiek pieņemts?

S. Dīmanis. Es jau jūtu, ka sāk rūgt neapmierinātība, taču gadījumā, ja netiek pieņemts tas, ko es nolasīju, tad nākamais priekšlikums ir tāds:

"Лидеры фракций по своему положению входят в состав Президиума Верховного Совета Латвийской ССР наряду с представителями постоянных комиссий, Председателем Совета и его заместителями и Секретарем Совета."

Lai Prezidijs nedara kaut ko slepeni aiz frakcijas muguras.

Priekšsēdētājs. Viss ir skaidrs.

S. Dīmanis. Tas ir ņemts no parlamenta reglamenta 102. lappuses, ja tas jūs interesē. Un vēl viens atsevišķs papildinājums: "Прения не могут быть прекращены, пока не выскажутся все ораторы, выступающие от имени своей фракции." Man vēl ir divi priekšlikumi, un tad būs viss. Nē, tikai viens: "Каждой фракции на равных основаниях с другими предоставляются в здании Совета рабочие помещения и соответствующая оргтехника для осуществления текущей работы и проведения фракционных совещаний. С учетом численности фракций к каждой из них прикрепляется соответствующий технический персонал."

Priekšsēdētājs. Paldies. Vai vēl kāds vēlas vārdu? Lūdzu, deputāt Endziņ!

A. Endziņš. Cienījamie deputāti! Priekšlikumus, kurus ieteica Sergejs Dīmanis, viņam iesniedza darba grupa un, kā jūs redzat, tie ir Pagaidu noteikumi par frakcijām. Mums priekšā stāv liels darbs, ir jāizstrādā darbības reglaments, kurā mēs varētu visus jautājumus daudz sīkāk izsvērt. Šie noteikumi pašreiz domāti tikai darba sākšanai. Un tad priekšlikums par deputātiem, kuri nav nevienas frakcijas locekļi. Piektā punkta pēdējās rindas pēdējā teikumā ir rakstīts par to, ka, veidojot komisijas, deputāti, kas nav nevienas frakcijas locekļi, tiek pielīdzināti vienai frakcijai. Acīmredzot šo pašu noteikumu varētu attiecināt arī uz deputātu padomēm, lai arī ārpusfrakciju deputātiem tiktu garantēta iespēja uzstāties.

Priekšsēdētājs. Paldies. Tālāk vārds deputātam Rodinam.

Родин В. Г. (Даугавпилсский избирательный округ № 72). Есть предложение дополнить Временное положение о фракциях следующим: перед голосованием по просьбе лидеров фракции представлять фракции время до 5 минут для обсуждения.

Priekšsēdētājs. Deputāt Endziņ, nāciet, lūdzu, uz tribīni. Manuprāt, mums jāsāk ar to, ko vairākkārt ierosināja deputāti, un tas ir: mums noteikumos jāiekļauj neatkarīgie deputāti, ņemot vērā gan viņiem atvēlēto laiku debatēs, gan pārstāvību pastāvīgajās un speciālajās deputātu komisijās.

E. Krastiņš (no zāles). Pastāvīgo komisiju nolikumā tas ir ierakstīts.

Priekšsēdētājs. Es atvainojos, vai mums ir vienāds projekta teksts? Vai te nav kāds pārpratums? Es atvainojos, arī man tāpat kā kolēģim gadās kļūdas. Es uzbruku, pats uzmanīgi visu nepaskatījies.

A. Endziņš. Vai mēs šo jautājumu par neatkarīgajiem deputātiem nevarētu formulēt pirmajā punktā, pieliekot tādu teikumu, ka ārpus frakcijām stāvošie deputāti tiek pielīdzināti vienai frakcijai. Tātad arī 5. punktā attiecībā uz deputātu sadalījumu pa komisijām būtu jāizdara līdzīgs papildinājums.

Priekšsēdētājs. Tātad ir priekšlikums papildināt ar šādu tekstu arī 5. un 7. punktu, tā es to sapratu.

No zāles. Izņemot ārā no 5. punkta vārdus "veidojot komisijas", bet papildināt to ar tekstu "deputāti, kas nesastāv frakcijās, tiek pielīdzināti vienai frakcijai" un to visu ietvert pirmajā punktā.

Priekšsēdētājs. Liekas, tas ir ļoti loģisks priekšlikums. Vārds jums, deputāt Godmani.

I. Godmanis. Es tikai gribētu, lai šeit viss tiktu ļoti precīzi saprasts: tas nenozīmē, ka katrs neatkarīgs deputāts pārstāv vienu frakciju, bet visi tie neatkarīgie deputāti, kas nav nevienā no frakcijām, kopumā tiek uzskatīti par vienu frakciju. Lai nebūtu saprasts tā, ka mums ir 20 neatkarīgi deputāti un viņi veido 20 mazas frakcijiņas. Tā tas šeit nav domāts.

Алексеев А. Г. Анатолий Валерьянович, с последним я не могу согласиться, чтобы, скажем, объединить Интерфронт и, предположим, православную церковь в одну фракцию. Я не имею ничего против. Я ничего не имею против отца Алексея. Но я думаю, что у нас совершенно разные цели, и поэтому считать, что мы одна фракция, и один раз по одному вопросу давать ему выступить, а на другой день по другому вопросу выступить мне. Мне кажется, это совсем нелогично.

Зотов А. В. Я тоже ничего не имею против депутата Алексеева, но мне кажется, что независимость депутатства заключается именно в том, что я зависим только от своих избирателей. Я не претендую на какое-то отдельное время или какой-то регламент, я просто претендую на то, что смогу убедительно доказать правомочие моего участия или неучастия в работе постоянных комиссий и оставить за собой право независимого депутата.

Priekšsēdētājs. Vai priekšlikumu vairāk nav?

No zāles. Šajā sakarā bija deputāta Plotnieka priekšlikums par frakcijas dalībnieku skaitu, par 10 cilvēkiem. Priekšlikumā, kuru darba komisijai izvirzīja deputāts Dīmanis, bija vēl mazāk – tikai 5 cilvēki, taču tas varētu novest pie tā, ka mums 200 deputāti veidotu šausmīgi daudz frakciju un tad mēs būsim spiesti sīki reglamentēt visu pārstāvību, uzstāšanos utt. Manuprāt, limits – 20 cilvēki, tas ir, viena 10. daļa no deputātiem, būtu normāls. Man ir priekšlikums uzturēt spēkā šo darba grupas priekšlikumu, ja nepieciešams – likt uz balsošanu.

Залетаев С. П. Предлагается еще 9 пунктом дополнить, что по требованию фракции проводится тайное голосование с использованием бюллетеней.

Председатель. Здесь все-таки надо иметь в виду, что это следует отнести к регламенту, хотя здесь таких четких граней провести нельзя, но тем не менее.

Ja jūs esat frakcija, tad jūs varat apgriezti proporcionāli frakcijas lielumam izmantot laiku. Lūdzu - deputāts Alksnis.

Алкснис В. И. Уважаемые коллеги, у меня есть предложение обратиться к опыту Верховного Совета СССР по поводу постоянных комиссий. Ведь понятно, что соблюдается принцип пропорциональности участников фракции в комиссиях, а может мы учтем опыт Верховного Совета СССР. Смотрите, председатель комиссии есть и лидер оппозиции, скажем, Борис Николаевич Ельцин возглавляет комитет по строительству и архитектуре. Скажем,

депутат Вилкас возглавлял комитет по развитию республик, а депутат Рыжов активными действиями межрегионалки возглавляет комитет по науке и образованию. То есть, в Москве мы видим, что с уважением относятся к мнению оппозиции и в том числе предоставляют посты председателей комитетов и комиссий. Может быть,мы тоже учтем и здесь мнение меньшинства и пойдем в плане расширения демократии и дадим возможность и представителям оппозиции или меньшинства тоже зафиксировать права на представительство председателей комитетов и комиссий.

Priekšsēdētājs. Oponents visu laiku atgādina, ka civilizētās valstīs ir tā un šitā. Tad man gribētos atgādināt, ka civilizētās valstīs tik tiešām vairākums, kurš ir uzvarējis vēlēšanās, veido valdību un tātad arī visus orgānus, kādi ir parlamentā. Taču, ja runājam par Maskavu, par kongresu, par Maskavas Augstāko Padomi, tad tur, zināt, oficiālu frakciju nav, tātad debates pārtraucam. Pretenziju nav, tāpēc atļaujiet tā nebalsot. Un tagad par to, kā mēs šo jautājumu balsosim. Kā es sapratu un varu rezumēt no runām, kuras tika teiktas, faktiski mums būtu jādara tā: jānobalso viens punkts ar papildinājumiem, kuri tika izteikti, tātad tas punkts, kurš precizē neatkarīgo deputātu darbu gan frakcijās, gan komisijās, gan debatēs. Mūsu kolēģis ierosināja to ierakstīt pirmajā punktā. Tātad mums ir jāprecizē pirmais punkts, pēc tam mēs varētu balsot par visiem pārējiem punktiem, kurus ir iesniegusi komisija, un tad atsevišķi balsot par papildu punktiem, jo acīmredzot viss ir jābalso. Vai jums par balsošanu ir priekšlikumi?

V. Eglājs. Tieši par balsošanu. Mūsu izveidotā komisija 5 cilvēku sastāvā apspriedās un nonāca pie consensus par elektronikas izmantošanu sekojošā veidā - šajā sakarā varētu pieņemt tādu lēmumu: 1) elektronisko balsošanas mašīnu Augstākās Padomes sesijas darbā var izmantot kvoruma noteikšanai un balsošanai, ja tā neprasa slepenību un 2) ja tiek ierosināta pārbalsošana ar kartītēm, t.i., šaubīgos gadījumos, lēmumu pieņem sēdes vadītājs. Šajā jautājumā mums visiem pieciem bija pilnīga saskaņa.

Priekšsēdētājs. Ja es pareizi sapratu, jūs esat pilnvarots runāt kā priekšsēdētājs jeb komisijas vadītājs. Vai ir kādi jautājumi? Jautājumu nav. Tātad mums būtu jāakceptē šis komisijas priekšlikums, lai pēc tam nerastos kaut kādi pārpratumi. Vai varam akceptēt šo priekšlikumu, paceļot savas balsošanas kartītes? Kuri ir par, lūdzu, paceliet balsošanas kartītes. Paldies, ir lielais vairākums. Kuri ir pret? Paldies. Kuri atturas? Lēmums pieņemts.

Lūdzu, paņemiet Pagaidu noteikumus, tie ir visiem. Tātad 1. pants. Mūsu kolēģis ierosināja, ka ārpus frakcijām stāvošie deputāti savās tiesībās tiek pielīdzināti vienai frakcijai. Tātad ar šādu ierakstu vajadzētu papildināt 1. punktu. Kas ir par šādu punkta redakciju, balsojiet, taču pirms tam lūdzu ieslēgt balsošanas režīmu. Mūs visus lūdz reģistrēties. Tātad ieslēdziet reģistrācijas režīmu. Reģistrējoties ir jānospiež vienalga kura poga. Vai visi to ir izdarījuši? Lūdzu paziņot rezultātus. Esam 188 deputāti. Izsakiet savu attieksmi pret 1.punkta saturu, kurš tiek papildināts ar jaunu rindkopu: ārpus

frakcijām stāvošie deputāti tiesībās tiek pielīdzināti vienai frakcijai. Kas ir par - balsojiet, izsakiet savu attieksmi – "par", "pret" vai "atturas". Lūdzu, anulējiet balsošanas rezultātus, jo jūs laikam nospiedāt pogu par agru. Ieslēdziet, lūdzu, balsošanas režīmu. Tātad balsojam. Lūdzu rezultātus. Paldies. Tātad lēmums pieņemts. Tagad varam balsot pārējos punktus, kuri ir projektā. Mēs varam balsot kopumā, jo mums par tiem šaubas neradās. Pēc tam balsosim atsevišķi par katru jauno punktu, ko ierosināja mūsu kolēģi deputāti. Vai mans priekšlikums ir saprotams? Lūdzu, ieslēdziet balsošanas režīmu. Ir ieslēgts? Lūdzu, balsojiet, kuri ir par, pret vai atturas. Vai esat izteikuši savu gribu? Ziņojiet balsošanas rezultātus. Tātad 165 ir par un rezultāts jums ir redzams. Es ceru, ka arī televīzija rāda šo tablo. Man vienīgi ir jāatvainojas, ja esmu sajaucis secību, kādā jūs, godātie kolēģi, esat piedāvājuši šos priekšlikumus.

Deputāts **Dīmanis**. Лидерам фракции предоставляется внеочередное выступление.

Priekšsēdētājs. Es domāju, man nav tiesību sniegt komentārus, jo jūs paši visu dzirdējāt un jums bija tiesības izteikties. Tāpēc, lūdzu, balsojot izsakiet savu attieksmi pret šo deputāta Dīmaņa priekšlikumu. Ieslēdziet balsošanas režīmu. Lūdzu, deputāti, izsakiet savu attieksmi pret šo priekšlikumu, balsojot par, pret vai atturoties, kā jūs paši uzskatāt par pareizu. Kādi ir rezultāti? Tātad priekšlikums pieņemts.

Vai tagad atkal sāksim runāt par līderu privilēģijām? Zināt, tā gan nedarīsim, kad lēmums ir pieņemts. Vienīgi tad, ja kaut kas pavisam nav pieņemams, tad var likt priekšā balsot par šā punkta anulēšanu vispār un visu sākt no gala. Tātad priekšlikums ir šāds: "Председатель, первый заместитель, секретарь не могут участвовать в работе фракции." Vai es pareizi formuleju jūsu priekšlikumu? Jā. Lūdzu, izsakiet savu attieksmi, balsojot par, pret vai atturoties. Ieslēdziet balsošanas režīmu. Kuri ir par? Kuri ir pret? Atturas? Šis priekšlikums ir noraidīts. Nākamais ir deputāta Dīmaņa priekšlikums: "Лидеры по своему положению входят в Президиум." Es kā vadītājs tomēr atturēšos no balsošanas, jo šeit mēs saskaramies ar Konstitūciju, un līdz ar to ir pavisam cita šā jautājuma izskatīšanas procedūra.

Tālāk tika izteikts priekšlikums, ka Augstākās Padomes Prezidijam ir jānodrošina frakciju darbs. Manuprāt, piemēram, jautājumu, cik vajag tehnisko darbinieku vai kaut kā cita, to Augstākās Padomes Prezidijs varēs detalizēti lemt pēc tam, tas pats attiecas uz pārējiem konkrētajiem jautājumiem. Es ļoti atvainojos, kolēģi Dīmani, jautājums par tehniskajiem darbiniekiem nav jāapspriež sesijā. Ja jūs man piekrītat, tad mēs balsojam par tādu šā punkta redakciju, ka Augstākās Padomes Prezidijam ir jānodrošina frakcijām normāls darbs. Ja jūs noņemat šo priekšlikumu, tad mēs jautājumu par tehniskajiem darbiniekiem nebalsosim. Vai jūs manu priekšlikumu paturat spēkā? Līdz ar to mums ir jābalso un jāizsaka sava attieksme. Tātad atkārtoju – Augstākās Padomes Prezidijs nodrošina frakciju normālu darbību Augstākajā Padomē. Man varbūt neizdodas precīzi formulēt - varbūt, teiksim, nevis normālu darbu, bet darbību, jo priekšlikums mums ir skaidrs. Lūdzu, ieslēdziet balsošanas režīmu. Lūdzu, balso-

jiet. Kuri ir par, pret un atturas? Paldies. Tātad šis punkts tiek pieņemts.

Vai jums ir iebildumi pret pašu balsošanu? Lūdzu, jums vārds.

V. Eglājs. Man ir tāds iebildums, ka mani izvirzīja par komisijas vadītāju un ka mēs tikko pieņēmām lēmumu ar diviem punktiem, kas skan šādi – es atgādinu: ja tiek ierosināta pārbalsošana ar kartītēm, lēmumu pieņem sēdes vadītājs. Es gribu ierosināt pārbalsot mūsu pieņemto lēmumu par balsošanu ar kartītēm sekojošu motīvu dēļ: tāpēc, ka par šo lēmumu bija 100 balsis. Es gan pārējās balsis nepierakstīju, bet vismaz 80 bija pret – pavisam reģistrējušies bija 188 deputāti, un tātad "par" un "pret" starpība ir mazāka par 10 procentiem no reģistrēto deputātu kopskaita. Tāpēc es ierosinu pārbalsot lēmumu ar kartītēm, jo tur tiešām kaut kas nebija kārtībā. Taču lēmumu pieņem sēdes vadītājs.

Priekšsēdētājs. Sēdes vadītājs uzņemas atbildību un pateicas par jūsu priekšlikumu. Turpinām darbu. Nākamais priekšlikums bija šāds: "По требованию фракции или по требованию лидеров фракции перед голосованием фракции предоставляется 5 минут для совещания." Правильно я сформулировал? Vai visi esat sapratusi? Ieslēdziet balsošanas režīmu. Izsakiet savu attieksmi balsojot. Kuri ir par? Kuri pret un kuri atturas? Iebildumu nav? Lūdzu rezultātu. Lēmums nav pieņemts. Es domāju, ka nediskutēsim.

Nākamais jautājums skan apmēram šādi: "Прения не прекращаются, пока не выскажутся все ораторы от фракции, изъявившие желание выступить по данному вопросу." Es pareizi noformuleju? Es atkārtošu latviski. Jūs gribējāt runāt par šo formulējumu? Lūdzu.

Godātie kolēģi, varbūt neatklāsim diskusijas. Tas nebūs komentārs, bet tā būs tikai atbilde. Mēs ļoti labi saprotam, ka šis dokuments ir pagaidu tāpēc, ka mums nav pieredzes frakciju darbā. Tam nebūtu būtiskas nozīmes. Es personiski vienmēr domāju, ka nevajag "pagaidu". Dokuments, kas ir pieņemts, kamēr tas ir spēkā, nav pagaidu dokuments. Bet šajā gadījumā lai tas ir pagaidu dokuments. Otrs moments. Protams, sēdes vadītājam un sekretariātam ir uzdevumi, kas saistīti ar vārda došanu debatēs. Deputāti var iesniegt savas pretenzijas, lai orientētu frakcijas darbu. Tā vai citādi gan sekretariātam, gan sēdes vadītājam tomēr būs jālemj par proporcionālu vārda došanu, kā arī jāuzņemas atbildība par debašu pārtraukšanu, aicinot balsot par to, un tā tālāk.

Pilnīgi visu reglamentēt nav iespējams, un tad nav vajadzīgs nemaz sēdes vadītājs. Tad ir vajadzīgs tikai kaut kāds robots, kurš piereģistrē.

Jautājums par balsošanas sistēmas lietošanu. Atklājot debates, tūlīt visi spiež pogas, pēc vienas sekundes prioritāte ir tam, kam ir lielāks vai mazāks pirksts un kas podziņu par vienu sekundīti nospiedis ātrāk. Tāpēc dabiski, ka mūsu rīcību jūs vienmēr varēsiet vērtēt, izteikt kritiskas piezīmes. Tagad turpināsim un netērēsim laiku. Tātad par priekšlikumu turpināt debates. Vai tik ilgi, kamēr visi no frakcijas, kuri vēlas izteikties par konkrētu jautājumu, būs izteikušies? Es negribu komentēt, bet jāpiekrīt deputātam Aļeksejevam, ka tad tiešām var nonākt dažādās pretrunās. Tomēr attieksme jāizsaka. Jūs

sapratāt lietas būtību? Lūdzu, balsošanas režīmu. Izsakiet savu attieksmi. Kas balso par, kas pret, kas atturas? Vai varam lūgt rezultātu? Par balsojuši 49, pret — 127, atturas — 6. Tātad šis priekšlikums ir noraidīts. Vairāk priekšlikumu nebija, kaut gan juristi domā, ka ir.

No zāles. Mūsu kolēģis izteicis priekšlikumu, ka pēc frakcijas lūguma, pieņemot lēmumu, tiek noteikta aizklāta balsošana. Mūsu gadījumā aizklāta balsošana notiek tikai ar biļeteniem. Lūdzu, ieslēdziet balsošanas režīmu. Balsojot izteiksim savu attieksmi par to, vai pēc frakcijas pieprasījuma, pieņemot lēmumu, notiek aizklāta balsošana. Tagad, protams, balsosim ar biļeteniem. Kuri ir par, kuri pret, kuri atturas? Lūdzu balsošanas rezultātu: par - 54, pret - 126, atturas - 6. Tātad šis priekšlikums ir noraidīts.

Un tagad par skaitu desmit frakcijā. Man nav tiesību likt to uz balsošanu, jo mēs jau nobalsojām par 20. Pretējā gadījumā ir jābalso, lai anulētu šo punktu. Taču, ja jūs uzstājat, ka jābalso, lai anulētu šo punktu, man būs jāliek uz balsošanu. Neuzstājat?

A. Plotnieks. Godājamo priekšsēdētāj, es ļoti atvainojos, bet es izteicu priekšlikumu, un tas līdz šim mirklim nav nobalsots.

Priekšsēdētājs. Es jums vēlreiz paskaidroju, ka jūs esat zināmā mērā mūsu kļūdainajās pozīcijās, kuras radās kongresa laikā un kuras izmantoja sēdes vadītājs. Ja mēs esam nobalsojuši par panta redakciju, kurā ir formulēts, ka frakcijā ir 20, tad, lai mēs labotu šo pantu, mums šis pants jāanulē un jāsāk balsot no jauna. Pretējā gadījumā mēs tādā veidā varam labot visus pantus, un tad notiks tas, kas notika kongresā. Jūs uzstājat, lai šo pantu anulētu?

A. Plotnieks. Es šajā gadījumā tikai atgādinu, ka mēs vienojāmies, varbūt kļūdaini, bet par tādu jautājumu izlemšanas norisi, ka vispirms tiek nobalsots par visu projektu kā tādu un pēc tam par iesniegtajiem priekšlikumiem. Manuprāt, tā nav pareiza procedūra, bet, ja mēs esam šai sēdē par to vienojušies, kad ar šo lēmumu esam sevi saistījuši.

Priekšsēdētājs. Es tomēr ievēroju starptautisko praksi. Vispirms nobalso kopumā, pēc tam sāk labot pantus. Vai nu jābalso par katru pantu atsevišķi, vai nobalso par visu kopumā un, ja rodas jautājums par kādu pantu, tad jābalso par tā jauno redakciju. Citādi nevar.

Tātad visi iesniegtie labojumi ir izdarīti, un, es domāju, balsot kopumā nav vajadzīgs.

Nākamais jautājums. Godātie deputāti, ir saņemts mūsu sēdes vadītājiem adresēts Latvijas PSR Ministru Padomes Paziņojums. Es jums to nolasīšu.

"Latvijas PSR Augstākās Padomes sēdes priekšsēdētājam.

Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 116. pantu un sakarā ar to, ka Latvijas PSR Augstākajai Padomei ir jāizskata jautājums par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas valdības izveidošanu, Latvijas PSR Ministru Padome atzīst savus pienākumus par izbeigtiem un noliek savas pilnvaras jaunievēlētās Augstākās Padomes priekšā. Latvijas PSR Ministru Padome lūdz Jūs to paziņot Latvijas PSR Augstākajai Padomei.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Vilnis Edvīns Bresis."

Vai šai sakarā ir kādi jautājumi deputātam Bresim? Vai jūs pats vēlaties izteikties? Deputāts Godmanis vēlas runāt. Lūdzu.

I. Godmanis. Cienījamo priekšsēdētāj, augsti godātie deputāti! Es sapratu, ka šis paziņojums praktiski ir iesniegums par valdības demisiju, tomēr es ļoti lūdzu Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāju, godātos deputātus šinī brīdī šo demisiju nepieņemt, bet turpināt mūsu apstiprināto darba kārtību. Kā nākamo jautājumu izskatīt to, par ko mēs nobalsojām, t.i., jautājumu par dokumentu paketi, kuru es iesniedzu 121 deputāta vārdā. Paldies.

Priekšsēdētājs. Vai vēl ir kādi jautājumi? Lūdzu, deputāts Stroganovs.

Строганов Ф. Ф. (Зилупский избирательный округ № 150). Уважаемый Анатолий Валерьянович! Уважаемые депутаты! Я очень часто, будучи депутатом прошлого созыва, критиковал Вилниса Гедертовича за те недоработки, которые допускались Советом Министров нашей республики при решении вопросов оказания помощи сельскому хозяйству. И сегодня, когда я услышал о том, что правительство слагает свои полномочия, мне хотелось бы сказать, что Вилнис Гедертович очень много со своим кабинетом сделал для того, чтобы изменить экономическую ситуацию в республике в лучшую сторону. И мне думается, что нам нужно сегодня всем выразить искреннюю благодарность Вилнису Гедертовичу и его кабинету и поддержать просьбу, с которой они обратились к нам, депутатам нового созыва, т.е. Верховному Совету, действующему на сегодняшний день. Вилнис Гедертович, я лично от себя хотел бы извиниться перед вами, если когда-то я с этой трибуны и других трибун в ваш адрес произносил не особенно лестные слова. Я это говорил не потому, что был зол на вас, а лишь только потому, что хотел добиться одного — чтобы наша республика скорее стала цветущей, богатой и каждый человек жил в лучших условиях. И мне хотелось бы, товарищи депутаты, используя этот микрофон, видеть Вилниса Гедертовича главой нового правительства.

Priekšsēdētājs. Par konkrētu priekšlikumu. Jo mums nāk tādi priekšlikumi, uz kuriem es nevaru nereaģēt. Ja deputāts ir iesniedzis priekšlikumu mainīt darba kārtības secību, man uz to jāreaģē, jo tas ir primārais. Šai sakarā mums jāsāk no gala, jo mēs nobalsojām par mūsu sēdes darba kārtību, izlēmām, kādā secībā izskatīsim jautājumus. Ja mēs tagad atkal sāksim kaut ko grozīt, mums būs jāsāk no gala visas balsošanas. Sergejs Dīmanis vēlas runāt. Lūdzu, pavisam īsi.

S. Dīmanis. Es domāju, ka pirms Deklarācijas apspriešanas tomēr jānoskaidro, kāda ir situācija republikā. Domāju, ka apspriest jautājumu par iepriekšējās valdības darbu būtu ļoti nepieciešams. Citādi mēs nevaram iet tālāk.

Priekšsēdētājs. Mūsu darba kārtībā nav jautājuma par iepriekšējās valdības darba apspriešanu. Mūsu darba kārtībā ir jautājums par Ministru Padomes pilnvarām. Vārdu lūdz deputāts Geidāns.

I. Geidāns (Jelgavas 82. vēlēšanu apgabals). Godātais priekšsēdētāj, cienījamie kolēģi! Es atbalstu mūsu kolēģa Godmaņa priekšlikumu nepieņemt valdības demisiju un turpināt darba kārtību, kādu mēs jau apstiprinājām.

Priekšsēdētājs. Lūdzu, deputāt Alksni.

Алкснис В. И. Уважаемый Анатолий Валерьянович! Я уже третий раз выхожу к микрофону по одному и тому же вопросу, по поводу статьи 108. Пока мы не получили официального разъяснения конституционности того, что мы предприняли, ведь мы идем на грубое нарушение Конституции. Почему мы это делаем? Почему вы упорно уходите от того, чтобы дать слово квалифицированным юристам, чтобы они разъяснили положение статьи 108. И чтобы мы приняли решение, конституционно ли принимать Декларацию без ее прохождения через постоянные комиссии или неконституционно? Почему вы постоянно уходите от этого вопроса?

Priekšsēdētājs. Vārdu lūdz deputāts Birkavs.

V. Birkavs (Vecumnieku 112. vēlēšanu apgabals). Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 97. pantu Latvijas PSR Augstākā Padome ir tiesīga pieņemt izskatīšanai un izlemt jebkuru valsts un sabiedriskās dzīves jautājumu. Saskaņā ar 108. pantu Latvijas PSR likumi, kā pareizi norādīja deputāts Alksnis, ir pieņemti pēc tam, kad projekts iepriekš apspriests Latvijas PSR Augstākās Padomes komisijās. Ivara Godmaņa iesniegto 9 dokumentu skaitā nav nedz likuma, nedz lēmuma, bet gan divas deklarācijas un divi vēstījumi. Tādējādi šo dokumentu izskatīšanai bez iepriekšējas apspriešanas pastāvīgajās komisijās nav šķēršļu. Taču ir vēl viens arguments, kādēļ nepieciešams izveidot Augstākās Padomes komisijas saskaņā ar 106. pantu. Ir vajadzīgs Augstākās Padomes lēmums, bet tas taču arī ir iepriekš jāapspriež attiecīgajās komisijās. Atbilde ir viennozīmīga – pieņemt Ivara Godmaņa priekšlikumu un sākt apspriest šos dokumentus. (*Aplausi.*)

J. Škapars (Limbažu 146. vēlēšanu apgabals). Papildinot to, ko teica, varu piebilst, ka ir lūgums priekšsēdētājam stingrāk ievērot kārtību. Domāju, tas nav pareizi, ka deputāts Alksnis rīta sēdē uzstājies 15 reizes. Otrkārt, es domāju, ka deputāta Godmaņa priekšlikums par to, ka vajag izskatīt tādā kārtībā, kā mēs apstiprinājām, ir jāpieņem, un Ministru Padomes iesniegumu pagaidām neizskatīt.

Из зала. Я хочу еще, уважаемые товарищи депутаты, напомнить статью пятую Конституции Латвийской ССР, о которой мы тоже забыли. Там категорично говорится о том, что наиболее важные вопросы государственной жизни выносятся на всенародное обсуждение, а также ставятся на всенародное голосование – референдум. Именно категорично ставятся и выносятся на обсуждение. Поэтому, пользуясь статьей 109-й нашей Конституции, я вношу официальный депутатский запрос и прошу секретариат ответить, нарушается ли статья 5-я Конституции Латвийской ССР?

Priekšsēdētājs. Vienu sekundīti, ir konkrēts priekšlikums. Ja deputāti ierosina mainīt izskatīšanas secību, tad mums šis jautājums ir jāizskata. Ja jūs gribat teikt par secību, tad lūdzu.

Алексеев А. Г. Анатолий Валерьянович, дело все в том, что я, не знаю, как другие депутаты, не имел возможности прочитать выданные нам документы, поскольку участвовал в обсуждении всех предыдущих документов, а сейчас начать обсуждать те, которые мы сегодня не получили, я просто не вник в них и не знаю. Я поэтому склонен присоединиться к мнению депутата

Зотова о том, что нужно сделать перерыв хотя бы для того, чтобы те депутаты, которые не участвовали в составлении этих документов, имели возможность в спокойной обстановке их прочитать.

Priekšsēdētājs. Mums jāorientējas situācijā, kurā pēkšņi esam nokļuvuši. Tātad ir Viļņa Breša iesniegums. Par to ir jābalso pirms deputāta Godmaņa priekšlikuma, jo citādi mēs nevaram, tas ir darba kārtībā, tas ir tādā secībā, kā jau nobalsots. Tāpēc mēs balsosim par to, vai šo paziņojumu, ka valdība noliek savas pilnvaras, pieņemt vai nepieņemt zināšanai. Vai nu mēs pieņemam zināšanai, ka valdība noliek pilnvaras, un Ministru Padomei uzdodam turpināt savus pienākumus līdz tam brīdim, kamēr Latvijas PSR Augstākā Padome būs izveidojusi Latvijas PSR Ministru Padomi, vai mēs nepieņemam zināšanai, noraidām un lūdzam Ministru Padomi turpināt savu darbu. Tas būs pirmais, par ko mēs nobalsosim. Mums būs jābalso par to, lai izmainītu secību. Kaut gan vai secību vairs mainīt, jo jautājums jau būs izskatīts un noraidīts, praktiski jau nemaz pēc tam nebūs jābalso. Lūdzu, deputāts Bojārs.

J. Bojārs. Es gribētu nelielu, ja varētu tā teikt, juridisku izziņu. Vispirms ne Padomju Savienībā, ne republikā nav likuma par referendumu. Jautājums ir jāizšķir. Pastāv otrs variants — visas tautas apspriešana. Vai mēs varam uzskatīt, ka visas tautas apspriešana ir bijusi? Es uzskatu, ka šī apspriešana ir bijusi, kopš pagājušajā gadā Tautas fronte šo jautājumu izvirzīja. Vēl vairāk, šīs apspriešanas rezultāti pat ir publicēti PSRS centrālajā presē, tajā skaitā laikrakstā "Izvestija", turklāt, man liekas, vairākkārt, un arī no šiem datiem izriet, ka Latvijas tautas lielākā daļa tomēr ir par neatkarības Deklarācijas pieņemšanu.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Vidavskim.

Видавский А. А. (Даугавпилсский избирательный округ № 71). Уважаемый Анатолий Валерьянович! Я бы считал необходимым, чтобы, даже рассматривая вопрос о Декларации, выслушать мнение избранного Председателя Совета Министров Латвийской ССР, потому что за все будет отвечать правительство. И по порядку рассмотрения вопросов я настаиваю на том, чтобы этот вопрос был рассмотрен первоначально. И второе. Я как депутат, избранный от города Даугавпилса, имею поручение и требование избирателей своего округа перед рассмотрением такого серьезного вопроса, как Декларация независимости, обязательное проведение референдума. Спасибо.

T. Jundzis (Lielvārdes 158. vēlēšanu apgabals). Godāto priekšsēdētāj! Gribu atgādināt, ka man blakus sēdošie deputāti ir konstatējuši un savos konspektos fiksējuši, ka mēs apstiprinājām nedaudz citādu darba kārtību. Vispirms izskata Deklarāciju ar visu paketi un pēc tam notiek Ministru Padomes pilnvaru nolikšana, Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja ievēlēšana. Par šādu secību, mēs uzskatām, esam jau nobalsojuši.

Priekšsēdētājs. Godātie kolēģi, mēs nobalsojām par darba kārtību un par jautājumu izskatīšanas secību. Man liekas — viss ir ļoti skaidrs, mēs tūlīt nobalsosim, vai mēs pieņemam demisiju vai nepieņemam, un līdz ar to jautājums būs izšķirts.

Сафонов А.В. (Рижский избирательный округ № 47). У меня маленькое замечание к председателю. Мы ведем сегодняшнее заседание, отступая от всех общепринятых норм. Во-первых, тот регламент, который вчера нам раздали, категорически нарушается, я прошу перерыва.

No zāles. Burtiski divi vārdi no frakcijas, atbildot Bojāram. 5. pants — svarīgākos valsts dzīves jautājumus izvirza visas tautas apspriešanai, kā arī nodod visas tautas nobalsošanai. Nobalsošana nav bijusi.

Зотов А. В. Господин председатель! Я хочу призвать не к Конституции, а к здравому смыслу. Нельзя выбирать правительство, если оно не знает, какую политическую платформу будет отстаивать. Поэтому, по-видимому, надо, наконец, не оттягивать эти минуты, понимаете, а надо дать возможность депутатам подготовиться и приступить к решению, которого ждет от нас республика. Конституция доживает последние минуты.

Priekšsēdētājs. Godātie deputāti, lūdzu uzmanību un klusumu! Es nevienam vārdu vairs nedošu, tāpēc visi apsēdieties. Mēs izskatām kārtējo darba kārtības jautājumu, un te nekādas emocijas nedrīkst būt.

Mēs šo jautājumu varbūt mazliet savādāk formulējām. Es nolasīju Viļņa Breša iesniegumu. Pēc tam Godmanis ierosināja demisiju nepieņemt. Bija otrs priekšlikums — demisiju pieņemt un uzdot valdībai turpināt pildīt savus pienākumus līdz tam brīdim, kamēr Augstākā Padome būs izveidojusi jauno Latvijas PSR Ministru Padomi.

Алексеев А. Г. Скажите, пожалуйста, не принимать отставку и поручить правительству продолжать выполнение своих функций на сколько часов или на сколько дней? Вот я бы хотел уточнить — вы им на два часа продлеваете функции или на два дня?

Председатель. Пожалуйста, присядьте. Или это два часа или день, решим.

Tātad pirmais priekšlikums ir nepieņemt demisiju. Pirms balsošanas vēlreiz noformulēju: Vilnis Bresis, Ministru Padomes priekšsēdētājs, ir iesniedzis lūgumu, ka atzīst savus pienākumus par izbeigtiem un noliek savas pilnvaras jaunievēlētās Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšā. Deputāts Godmanis izteica priekšlikumu, lai demisija netiktu pieņemta līdz tam brīdim, kamēr nebūs izskatīts jautājums par Manifestu un pieņemti lēmumi attiecīgajos deviņos jautājumos. Mēs tagad balsosim par šo priekšlikumu. Nākamais priekšlikums būs — atkarībā no balsošanas rezultāta — demisiju pieņemt un lūgt V. Bresi pildīt savus uzdevumus līdz tam laikam, kamēr jaunievēlētā Augstākā Padome izveidos jauno Ministru Padomi. Tātad balsojam par pirmo priekšlikumu. Esat visi izteikušies? Nav iebildumu? Lūdzu rezultātus. Par — 132, pret — 35, atturas — 3.

Алексеев А. Г. Анатолий Валерьянович, по мотивам голосования прошу тридцать секунд.

Председатель. Нет.

Алексеев А. Г. Тогда у меня по порядку проведения есть предложение. Поскольку отставка правительства не принята, то я бы просил, чтобы Председатель Совета Министров выступил и объяснил нам свою позицию по вопросу декларации и обосновал необходимость принятия вот такого решения.

Председатель. Предложение ясно.

Pārejam pie nākamā jautājuma, jo atkrīt tālākas balsošanas nepieciešamība. Lēmums pieņemts. Tagad, lūdzu, par jautājumu bloku. Vai komisija ir gatava runāt? Lūdzu.

A. Krastiņš. Godājamie kolēģi deputāti! Komisija, par kuru jūs nobalsojāt un kura pārstāv vairākuma frakciju un neatkarīgos deputātus, apspriedās, iepazinās ar dokumentiem, ievēlēja mani par šīs komisijas priekšsēdētāju. Komisija nāk ar sekojošu priekšlikumu. Mums pašlaik saskaņā ar reglamentu tuvojas pusdienas pārtraukums. Šajā laikā komisija ir gatava aktīvi strādāt ar visiem priekšlikumiem, ko pašlaik var iesniegt sekretariātā rakstiski. Lai gan tika izteiktas tādas domas no mazākuma frakcijas puses, ka visi ar šo dokumentu neesot iepazinušies, tomēr tanī pašā laikā atskanēja argumentācija, ka viņu vēlētāji pirms šā dokumenta pieņemšanas vēlējušies darīt to vai to. Tas liecina, ka ar šo dokumentu iepazinusies arī mazākuma frakcija. Jau pēc Vislatvijas tautas deputātu sanāksmes bija skaidrs, ka iespējama šāda nostādne. Dokumenti ir izsniegti jau no rīta, lai visi varētu izteikt pretenzijas, ja tādas būtu. Komisija lūdz sēdes vadītāju vēlreiz balsot par deputāta Zotova kunga ierosinājumu, tas ir, par to, ka tomēr šajā situācijā varbūt mazākuma frakcija vēlētos deleģēt savus pārstāvjus, lai arī komisijās šis jautājums tiktu apspriests, piedaloties maksimāli visiem politiskajiem novirzieniem. Tāpēc aicinu visus rakstiskos priekšlikumus iesniegt sekretariātā, lai komisija tos saņemtu. Ja mazākuma frakcija ir pārdomājusi savu pozīciju un piedalīsies komisijas darbā, tad pēc pusdienas pārtraukuma varētu atklāt debates par šo jautājumu un izlemt šīs dokumentu paketes pieņemšanu. Tādi ir komisijas priekšlikumi. Ja ir kādi jautājumi, esmu gatavs atbildēt.

Priekšsēdētājs. Lūdzu jautājumus. Deputātam Dīmanim ir jautājums.

S. Dīmanis. Mēs tomēr atsakāmies piedalīties redakcijas komisijas darbā, jo uzskatām, ka šādā veidā tik svarīgus dokumentus pieņemt nevar. Es domāju, ka vienīgā izeja ir nodot šo dokumentu Konstitucionālajai komisijai. Citas iespējas mēs neredzam.

Priekšsēdētājs. Tātad pieņemam pašreiz zināšanai komisijas paziņojumu. Saskaņā ar darba kārtību tagad ir pusdienas pārtraukums uz vienu stundu. Es gribētu tikai atbildēt deputātam Zaļetajevam, ka par viņa priekšlikumu es lūgšu balsot pēc pusdienas pārtraukuma, jo tas nesaistās ar apspriežamo jautājumu, bet ar procedūru. Vārds sekretariāta vadītājam deputātam Dobelim.

J. Dobelis. Cienījamie deputāti! Man ir trīs paziņojumi. Pusdienas pārtraukumā pirmajā stāvā, kur notika reģistrācija, jūs varat iegādāties biļetes uz teātru izrādēm un koncertiem. Otrs. Tos deputātus, kuri sevi uzskata par neatkarīgajiem vai brīvajiem, kā arī tos, kuri vēlētos turpmāk darboties neatkarīgi, lūdzam pēc paziņojuma par pusdienas pārtraukumu palikt zālē uz 10-15 minūtēm. Un trešais: "Cienījamais priekšsēdētāj! Griežos pie jums ar lūgumu, dodot vārdu deputātam Viktoram Alksnim, nosaukt arī viņa vārdu vai profesiju. Dzirdot, ka tiek nosaukts mans uzvārds sakarā ar ne vienmēr

taktisko Viktora Alkšņa uzvedību, jūtos aizskarts. Ar cieņu - Jūrmalas 84. vēlēšanu apgabala deputāts arhitekts Leonīds Alksnis."

Priekšsēdētājs. Es ļoti atvainojos. Pusdienu pārtraukums ir līdz pulksten 15.

(Pārtraukums)

1990. gada 4. maijā*

Vakara sēdi vada Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs deputāts Anatolijs Gorbunovs.

Priekšsēdētājs. Sākam apspriest jautājumu par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācijas projektu par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu un pārējos dokumentus, kuri iesniegti šai sakarā. Tātad runātāji ir pieteikušies. Mani sekretariāts informē, ka, pēc viņu viedokļa, pirmajam vārds tiek dots deputātam Alfrēdam Rubikam, nākošais runās Alberts Bels.

A. Rubiks (Rīgas 24. vēlēšanu apgabals).

Cienījamie deputāti! Šodien Augstākās Padomes izlemšanai tiek piedāvāts dokuments, kam jāapgāž ar kājām gaisā visa republikas dzīve, tautas liktenis, katras ģimenes un katra cilvēka liktenis. Mums tiek piedāvāts ne vairāk un ne mazāk kā restaurēt buržuāziskās Latvijas sabiedrisko iekārtu, atjaunot 1922. gada Satversmi, patiesībā saraut Latvijas PSR valstiskās saites ar Padomju Savienību. Deputāti komunisti šādu dokumentu un rīcību var vērtēt tikai negatīvi. Lai teorētiski pamatotu šādu radikālu pārmaiņu nepieciešamību mūsu republikā, šā dokumenta projekta autori dod izkropļotu politisko un tiesisko traktējumu vēsturiskajiem notikumiem Latvijā pēdējos 72 gados. Jā, 1918. gadā tiešām tika proklamēta buržuāziskā Latvijas valsts, taču jau 1917. gada novembrī neokupētajā Latvijas teritorijā bija radīta Padomju Latvija. Iskolata republika kļuva par pirmo latviešu tautas valstisko veidojumu. Tieši šis valstiskums rada savu turpinājumu, kad 1918. gada 17. decembrī tika nodibināta Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika. Tādēļ jau 50 gadus eksistējušajai Padomju valstij Latvijas zemē ir dziļākas saknes nekā jebkuram citam valstiskam veidojumam, jo tieši par padomju varu Latvijā cīnījās un savas dzīvības atdeva tūkstošiem latviešu revolucionāru.

Arī šodien par to ir gatavi cīnīties tūkstoši, visi tie, kam dārgi šie revolucionārie ideāli.

Kas attiecas uz 1922. gada Satversmi, it kā *de jure* tā būtu spēkā arī vēl šodien, tad tas ir absurds, juridiski nepamatots izdomājums. Visiem, kuri kaut nedaudz zina vēsturi, zina par trīsdesmitajiem gadiem Latvijā, gribu atgādināt, ka pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma Kārlis Ulmanis atlaida Saeimu, arestēja 31 tās deputātu, atcēla Satversmi, ar saviem likumiem aizliedza visas partijas, likvidēja visu līmeņu pašpārvaldi. Ar vienu

* LR Saeimas arhīvs. LR AP fonds, 10. apr., 2888. l., 80.-168. lp.

vārdu sakot, par kādu gan Satversmi var būt runa 1934. gadā, 1940. gadā un vēl jo vairāk mūsdienās?

Šodien Augstākā Padome uzņemas, manuprāt, pārāk lielu nastu, mēģinot nelikumīgi, bez jebkāda pamatojuma, atgūt Satversmi, ņemot no tās četrus punktus, bet pārējos pagaidām atceļot. Kādēļ es tā spriežu? Pirmkārt, nav juridiska pamata kvalificēt PSRS valdības ultimatīvo notu un Sarkanarmijas daļu ienākšanu Padomju Latvijā 1940. gada 17. jūnijā kā starptautisku noziegumu, kā teikts dokumenta projektā. Kārļa Ulmaņa valdība piekrita notā izteiktajām prasībām. Tas faktiski paglāba Latviju no reāli draudošā Hitlera iebrukuma.

Otrkārt, nepamatots ir apgalvojums, ka 1940. gada 14. un 15. jūlija vēlēšanas notikušas terora apstākļos, bet vēlēšanu rezultāti viltoti. Šādi apgalvojumi balstīti tikai uz sakāpinātām emocijām.

Treškārt, Latvijas PSR Augstākajai Padomei nav tiesību atcelt Saeimas lēmumus, jo tās abas savās tiesībās ir vienlīdzīgas. Tautas Saeimas lēmumi pauda Latvijas darbaļaužu gribu un pirmām kārtām latviešu darba tautas vēlmes.

Ceturtkārt, Kārļa Ulmaņa autoritatīvais režīms pats bija antikonstitucionāls un kā tāds arī tika likvidēts ar tautas Saeimas lēmumiem.

Piektkārt, Lielā Tēvijas kara rezultātā kritušo padomju karavīru, latviešu strēlnieku korpusu, partizānu brigāžu un vienību kaujas un antifašistiskā plašā pagrīdes cīņa pret vācu fašistiskajiem okupantiem un viņu rokaspuišiem ir spilgta liecība par padomju varas likumību Latvijā.

Tādi ir fakti. Nu ko, pacelsim rokas, nobalsosim par šo dokumentu, tad piecelsimies kājās un ilgi aplaudēsim. Bet vai mēs iedomāsimies par tiem cilvēkiem, kas šai brīdī skatīsies televizoru un klausīsies radio? Ko šodien sajutīs tie vairāki simti vēl dzīvo sarkano strēlnieku, kas par padomju varu cīnījās Oktobra revolūcijas dienās un pilsoņu karā? Ko darīs tie, kas sēdēja buržuāziskās Latvijas cietumos un strādāja Kalnciema akmeņlauztuvēs? Ko sajutīs to 156 tūkstošu piederīgie, kuru tēvi un dēli, vīri un līgavaiņi guļ Brāļu kapos Latvijas zemē? Kā savu nākotni redz simti tūkstoši rūpnīcu strādnieku, celtnieku, transporta darbinieku, kam mēs šodien gatavojam bezdarba pilnu nākotni?

Jā, Latvijas Kompartija atzīst nācijas pašnoteikšanos, iestājas par to, lai katrai tautai būtu tiesības radīt savu neatkarīgu valsti un izstāties no Padomju Savienības. Bet neatkarība bez konkrēta un pilnīgi reāla politiskā, ekonomiskā un starptautiskā statusa piepildījuma ir fikcija, kas var nest tikai nelaimi un nabadzību. Bez skaidrām prognozēm par iespējamām sekām pieņemts lēmums var pilnīgi sagraut ekonomiku, kas jau tā ir krīzes stāvoklī.

Šeit runā par to, ka PSRS būs ļoti ieinteresēta turpināt ekonomiskos sakarus ar Latviju arī tad, ja tajā būs cita sabiedriskā iekārta, taču mēs aizmirstam, ka mūsu masu informācijas līdzekļi jau divus gadus nepārtraukti potē sabiedriskajā apziņā domu par PSRS kā mūsu nāvīgāko ienaidnieku.

Vai šādā situācijā tādu pašu reakciju mēs nesagaidīsim arī no otras puses, kuras rīcībā ir simtkārt lielāki spēki? Vai

nesūkstīsimies par izejvielu resursiem, kuru mums tad vairs nebūs, par enerģijas trūkumu, ko šobrīd saņemam gandrīz vai par velti, par daudz ko citu, kas neglābjami izzudīs no mūsu iedzīvotāju ikdienas? Mēs pārāk vieglprātīgi svaidāmies ar vārdiem "privatizācija" un "denacionalizācija". Vai mēs skaidri apzināmies, cik akciju glabājas Rietumu baņķieru seifos uz mūsu fabrikām, dzīvojamiem namiem, zemi? Satrauc, ļoti satrauc šajā Augstākās Padomes lēmumā daudz kas tāds, kas nav līdz galam pārdomāts.

Latvijas Komunistiskās partijas biedru vārdā, visu Latvijas iedzīvotāju vārdā, kuriem nav pieņemams Tautas frontes deputātu mēģinājums uzspiest Latvijai antikonstitucionālu neatkarības deklarāciju, kuras politiskās un sociāli ekonomiskās sekas šobrīd ir nepārskatāmas un kuras apdraud mieru un stabilitāti ne tikai PSRS rietumos, bet arī visā Ziemeļeiropā, es paziņoju, ka vēlēšanās iegūtie deputātu mandāti nav saņemti politiskās iekārtas nomaiņai, bet gan tautas labklājības interešu aizstāvēšanai.

Paužot savu vēlētāju gribu, esmu pilnvarots izteikt visai asā formā, ko par notiekošo domā tūkstoši rūpnīcu strādnieku. Mūsu vēlētāji paziņo, ka viņi nepieņem un neatbalsta neatkarības deklarāciju, kura nav balstīta uz reālu pārkārtošanās praksi, uz visu Latvijā dzīvojošo iedzīvotāju gribas izpausmi referendumā. Mūsu vēlētāji paziņo, ka viņi aktīvi darbosies pret Augstākās Padomes uzspiestajiem likumiem un deklarācijām un šī pretdarbība izpaudīsies masveida protesta demonstrācijās un piketos, politiskos protesta streikos visās Latvijas pilsētās, savu interešu aizsardzības lūgumā valsts prezidentam.

Šīs un citas strādnieku pārstāvju domas mums kā deputātiem ir jāuzklausa un jāuzņemas atbildība par visām no tā izrietošajām sekām, ja šīs tautas balsis no mūsu puses netiks saklausītas. Un beidzot, lai neizdarītu kārtējo kļūdu un nepieņemtu lēmumu, ko neatbalsta visa tauta, es redzu tikai vienu iespēju, proti, nepieciešams rīkot šajā jautājumā referendumu tā, kā to prasa spēkā esošie likumi. Ir taču pieņemti likumi par PSRS un federācijas subjektu pilnvaru norobežošanu, par kārtību, kādā notiek izstāšanās no PSRS. No tiem tad arī jāvadās, ja mēs tiešām esam par demokrātiju, par visu jautājumu risināšanu tā, kā tas jādara tiesiskā valstī. Manuprāt, nav pamatoti dažu deputātu apgalvojumi, ka esot notikusi visas tautas apspriešana. Varbūt zālē ir tāds, kas var pateikt, kur ir apspriešanas protokoli, cik cilvēku piedalījušies šajā apspriešanā, kādi ir bijuši viedokļi, kā šie viedokļi sadalījās. Bez tautas balss uzklausīšanas mēs neesam tiesīgi pieņemt tik svarīgu lēmumu.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Albertam Belam.

A. Bels (Ropažu 176. vēlēšanu apgabals).

Deputāts Rubiks aicina aizstāvēt tautas labklājību. Ar to arī sāksim. Pirms dažiem gadiem Centrāltirgus paviljonā, kur tirgo gaļu, pie kādas letes bija izveidojusies rinda, ne visai gara - kādi 20 - 25 cilvēki, lielāko daļu sievietes, vecumā no 70 līdz 80 gadiem un varbūt pat vecākas, nabadzīgi ģērbušās. Tur pārdeva kaulus. Kādreiz uz tiem bijusi gaļa, bet nu kauli noskrebti tīri, tikai dažviet kāda plāna proteīna plēksnīte klāt. Vai vecie cilvēki gribēja iepriecināt savus suņus? "Nē, dēliņ," man paskaidroja sirma māmuļa. "Ja trīs reizes novāra, tad pašam iznāk labs buljoniņš."

Vai ir vēl kāda zeme Eiropā, kur tauta novesta tik nožēlojamā stāvoklī? Arī no Latvijas valstiskuma ir palikuši tikai kauli, tie ir nospīdzināto un aizvesto kauli, tie ir nomocīto un kritušo kauli. Latvijā nav kārtīgas pārtikas dzīvajiem un nav arī miera mirušajiem. Vai ir vēl kāda zeme Eiropā, kur oficiāli apgāna kapus? Latvija šodien ir tāda zeme. Blakus tam, kas tautu sargāja, rok tagad to, kas tautu kāva. Lai tā nebūtu, mēs pieprasām neatkarību!

Ikvienas valsts uzdevums ir nodrošināt savu iedzīvotāju dzīvību, īpašumu un tiesības. "Jūs ieejat teritorijā, kur cilvēka dzīvībai nav nekādas vērtības," - tas ir citāts no vācu ģenerālštāba pavēles 1941. gada vasarā. Gan hitleriskajā, gan staļiniskajā reihā cilvēka dzīvībai nebija nekādas vērtības. Ir pagājis ilgs laiks, nav vairs koncentrācijas nometņu, nav masu slepkavību, bet tomēr nevar sacīt, ka Latvijā cilvēka dzīvība ir svēta un neaizskarama. Jūs zināt skaitļus, cik Latvijā gada laikā notiek slepkavību. Jūs zināt, ka vidējais mūža ilgums pie mums nemitīgi samazinās. Ko nozīmē dzīvība Latvijā? Dzejnieku Uldi Leinertu nosita uz ielas, kad viņam bija nedaudz pāri par 30 gadiem, rakstnieks Ēvalds Vilks mirst slimnīcā no nekvalitatīvas ārstēšanas, kad viņam bija mazliet pāri par 50, dzejnieks Ojārs Vācietis vēl pusdienas laikā tika rūpīgi izmeklēts, bet netika atklāts nekas bīstams, taču vakarā viņš mira, būdams tikai 50 gadus vecs, dzejniece Ārija Elksne mistiskā kārtā izkrita pa logu pašā radošo spēku plaukumā, dzejnieks Klāvs Elsbergs tika atrasts miris pēc kritiena no augstceltnes stāva. Viņam vēl nebija 30. Un līdz pat šai dienai nav pienācīgi godprātīgi izmeklēta viņa traģiskā bojāeja. Viņš bija neapšaubāms līderis savā vecuma grupā - jaunības grupā. Viņi visi bija pirmie savā darbā un pirmie arī aizgāja. Viņu dzīvības mēs nevarējām nosargāt, nespējām. Es te nevainoju atsevišķus cilvēkus, tā ir sabiedrības nevarība aizsargāt savu iedzīvotāju dzīvības. Lai tā nebūtu, mēs pieprasām neatkarību!

Un kā ir ar īpašuma nodrošināšanu? Tagad tikai noziedzīgi indivīdi laupa mantu, zog un krāpj, bet lielās formācijas laupa jūras, upes, gaisu. Latvijai ir nolaupīts jūras līcis, mūsu Daugava pārvērsta par notekkanālu. Rīga, kādreiz tik slavena ar skaidru un tīru dzeramo ūdeni, tagad spiesta dzert gandrīz vai no kloākas. Ūdens bez uzvārīšanas ir bīstams veselībai. Ventspilī ir atņemts gaiss, smok zeme. Lai tā nebūtu, mēs pieprasām neatkarību!

Šādus jautājumus vajag risināt kopīgiem spēkiem, mums saka. Jā, būtu jau labi risināt kopīgi, taču PSRS valdības līdzšinējā attieksme pret latviešu nācijas vajadzībām, pret Latvijas tautas vajadzībām ir līdzīga slēptam genocīdam, un, notikumu gaitu nemainot, mūs gaida iznīcība. PSRS valdība praktiski nedara neko, lai mazinātu latviešu bažas, tieši otrādi, genocīda politika tiek maskēta ar vārdiem par internacionālisma plauksmi Latvijas teritorijā un paši latvieši minēti kā nemiera cēlāji, bet mūsu rūpes par nācijas saglabāšanu - kā nacionālisma un ekstrēmisma izpausmes.

Paliek vēl tiesību jautājums. Varbūt pat svarīgākais, ko cilvēks ilgajā vēsturiskajā ceļā no alas uz daudzstāvu namu ir izcīnījis nemierīgajā karā ar monarhijām, impērijām, diktatūrām

un tirānijām. Kā tad ir ar tiesību nodrošināšanu? Kur ir cēlonība Lietuvas piepešajam lēcienam pāri blokādes bezdibenim? Cēlonība Igaunijas klusajam spītam, un kur - cēlonība Latvijas apņēmībai? Tieši tiesību trūkumā ir šī cēlonība. Protams, tikai galējā beztiesīgumā iedzītas tautas saslejas pret bīstamā militārā giganta virskundzību. Iedzīta bezizejas situācijā, pat pele uzbrūk kaķim. Likums par izstāšanos no PSRS vai, pareizāk, par neiespējamību izstāties piespieda Lietuvu pirmo doties grūtajā neatkarības atgūšanas ceļā. Likums par oficiālo valsts valodu uzdzen šermuļus nelielajām nācijām, tāpat kā simtiem centra instrukciju, tūkstošiem pavēļu, vārdu nesaderība ar darbiem un tamlīdzīgi. Lūk, kas piespieda Baltijas tautas pieprasīt neatkarību.

Es zinu, ka cilvēka dzīve ir īsa, bet vienmēr dzīvoju ar tādu cerību, ka manai tautai būs saules mūžs. Mani nebiedē manas dzīvības laicīgums, taču nepanesama liekas tautas dzīvības zaudēšana. Bet, ja te zālē sēž kāds, kas jau grib dalīt mūsu mantu, tad ieteicu mazliet pagaidīt -mēs vēl elpojam, šī ir mūsu pēdējā iespēja izdzīvot, un mēs to izmantosim. Tāpēc mēs pieprasām neatkarību Latvijai, Lietuvai, Igaunijai, Krievijai, Gruzijai, Ukrainai - visām valstīm, kur cilvēka dzīvība ir jāaizsargā, lai tā būtu svēta un neaizskarama.

Kas mēs esam pasaules acīs? Es ceru uz sapratni, kaut apzinos, ka citas problēmas ir vairāk sabriedušas - ekoloģija ir pasaules galvenā problēma šodien. Mūsu zemeslode jau deg, valstis man atgādina neprātīgos, kas kaujas degošā mājā tai laikā, kad jādzēš liesmas. Tagadējā PSRS teritorijā Arāla jūra ir iznīcināta. Krievijas vidiene pārvērtusies aramzemes tuksnesī. Ieklausieties, cik baigi skan - aramzemes tuksnesis. Rīgas jūras līcis kļuvis par kloāku utt. Tāpēc es aicinu PSRS valdību - izbeidziet turēt nācijas aiz rokām, izbeidziet žņaugt mazās valstis, izbeidziet kūdīt cilvēkus pret cilvēkiem! Zeme ir liesmās, ekoloģiskās katastrofas ugunsgrēks jau rīt ielauzīsies mūsu mājās. Es aicinu PSRS valdību atzīt Staļina tirānijas visus valgus par sapuvušiem. Nesieniet ciešāk! Atraisiet mezglus! Atbrīvosimies no netaisnības murgiem, kas vēl valda pār mūsu tautām! Tāpēc mēs pieprasām neatkarību! Dievs, dodi mums izturību!

Priekšsēdētājs. Debatēs ir pieteikušies daudzi runātāji, tāpēc, kolēģi deputāti, ja ir iespējams, mēģiniet izteikties īsāk, jo tad mums būs iespēja vairākiem deputātiem izteikties. Tagad vajadzētu runāt deputātam Apsītim, bet viņš darbojas komisijā un grib lūgt kopā ar komisijas locekļiem runāt beigās, lai varētu arī atbildēt uz jautājumiem. Tāpēc tagad vārds deputātam Rikardam, ja jūs varat runāt nesagatavojies. Nākamā tad runātu deputāte Ita Kozakeviča. Es atvainojos, ka jūs nepieteicu, bet tāda situācija bija izveidojusies.

R. Rikards (Rīgas 18. vēlēšanu apgabals).

Priekšsēdētāja kungs, cienījamie kolēģi deputāti! Šajās dienās aprit 70 gadi, kopš tika sasaukta Latvijas Satversmes sapulce. 1920. gada 1. maijā tieši šajā pašā zālē notika Satversmes sapulces atklāšanas pirmā sēde. Demokrātiski ievēlētā Satversmes sapulce turpināja 1918. gada 18. novembrī Tautas padomes proklamētās Latvijas valsts veidošanu. Satversmes sapulce bija saņēmusi nebijušu tautas atbalstu,

vēlēšanās piedalījās 85 procenti no balstiesīgajiem Latvijas iedzīvotājiem. Nekad visā Latvijas vēsturē nav bijusi tik liela vēlētāju aktivitāte. Un tas ir pilnīgi likumsakarīgi, jo latviešu nācija savu pašnoteikšanos realizēja klasiskā veidā, vispirms 1919. gadā un 1920. gada sākumā, kad ar ieročiem rokās aizstāvēja Latviju. Bet pēc tam sekoja tiesiskā pašnoteikšanās ar Satversmes sapulci. Šo tiesisko pašnoteikšanos izteica Satversmes sapulces 1920. gada 27. maija deklarācija par Latvijas valsti. Šis konstitucionālais akts sastāvēja no diviem pantiem. 1. pants - Latvija ir patstāvīga un neatkarīga republika ar demokrātisku valsts iekārtu. 2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Tā bija latviešu nācijas pašnoteikšanās. Šos divus pantus praktiski negrozītā veidā iekļāva arī Latvijas Republikas 1922. gada Satversmē, un tie nav zaudējuši savu tiesisko spēku arī šodien. Tikai tiešās demokrātijas ceļā - visas tautas nobalsošanā - varēja notikt šo pantu grozīšana, bet tāda nobalsošana līdz šai dienai nav notikusi, tāpēc šie panti joprojām ir spēkā. Tātad Latvijas tauta nekad nav atteikusies no savām suverēnajām tiesībām - ne 1934. gadā, ne 1940. gadā un arī šodien ne.

Šodien, pieņemot Manifestu, mēs vēlreiz novelkam to robežu, ko noteikuši mūsu vectēvi, mēs visai pasaulei paziņojam - šie divi panti ir tā robeža, aiz kuras mēs vairs neatkāpsimies. Arī sarunās ar Maskavu mēs esam gatavi uz kompromisiem, bet robeža, aiz kuras mēs tālāk vairs nedrīkstam atkāpties, ir novilkta. Atkāpšanās nozīmē latviešu nācijas bojāeju. Ja kāds par to šaubās, lai atceras 1939. gada 5. oktobri, ka Latvijas valdība piekāpās rupja spēka priekšā. Kur tas ir novedis, mēs redzam šodien. No drošas tautas nākotnes piecdesmit gadu laikā latviešu nācija ir novesta līdz iznīcības robežai. Nav jābūt zinātniekam demogrāfam, lai saprastu, ko nozīmē, ja nācija savā valstī kļūst mazāka par 50 procentiem no valsts iedzīvotājiem. Faktiski latviešu tauta jau atrodas kapā, tikai kaps vēl nav aizbērts, bet gar kapu jau rosās kaprači, kam labi samaksāts un kas uzskata, ka maza tauta tik stratēģiski labā vietā kā Baltijas jūras krastā ir tikai lieks šķērslis. Pieņemot šo Manifestu, mēs nevienu neapdraudam, mēs tikai sākam likvidēt starptautiskā nozieguma sekas. To saprot demokrātiski noskaņotie cittautieši Latvijā, to saprot demokrātiskie spēki Krievijā un citur. Pieņemot Manifestu, mēs apņemamies to arī realizēt, realizēt tā, lai dzīvotu labā saskaņā ar visiem šeit, Latvijā, ar mūsu kaimiņtautām, ar visiem.

Pirms 70 gadiem Satversmes sapulces prezidents un arī mūsu valsts pirmais prezidents Jānis Čakste šeit pat vadīja sēdi, sēžot tur - zāles priekšā. Tagad mēs pret to esam pagriezuši muguru. Pēdējos 50 gados ne tikai šī zāle, bet visa Latvija bijusi apgriezta otrādi. Šodien mēs sākam vēsturisko pagriezienu, lai atgrieztu Latviju normālā stāvoklī, pagriezienu no totalitārisma uz demokrātiju, no posta un nabadzības uz labklājību, no beztiesības un apspiestības uz brīvību. Un tad, kad ceļš uz brīvību un demokrātiju Latvijā būs kļuvis neatgriezenisks, arī mēs šajā zālē pagriezīsimies normālā stāvoklī, ar skatu tur - uz likteņupi Daugavu. Es aicinu

cienījamos deputātus pieņemt Deklarāciju tieši tādā veidā kā projektā.

Vārds deputātei Itai Kozakevičai. Nākamais runātājs deputāts Andris Plotnieks.

I. Kozakeviča (Jēkabpils 129. vēlēšanu apgabals).

Godājamais priekšsēdētāj, godātie kolēģi! Šodien Latvijas zemei, Latvijas tautai vēsturiskā brīdī mēs šeit, šajā zālē, no jauna dzirdam daudzus sen dzirdētus argumentus, mēs atkal runājam par revolucionāriem ideāliem, mēs atkal mēģinām aizsākt diskusijas par vēsturi, mēs atkal atsaucamies uz dažādiem vēsturiskiem dokumentiem, kuru mums it kā trūkst, lai pieņemtu to lēmumu, kuru pieņemt šodien mēs esam gatavi, mēs runājam par tiem cilvēkiem, kuri ar ticību un uzticību sagaidīja 1940. gada vasaru.

Dārgie kolēģi, visi klātesošie, jel neatsāksim šeit un tagad diskusijas par vēsturi, to ir darījuši, turklāt kompetenti darījuši, vēsturnieki. Neatkārtosim to, kas jau ir izdiskutēts PSRS Augstākajā Padomē par Molotova un Ribentropa paktu, nerunāsim vairs par 1940. gadu, par kuru ir pietiekami kompetenti izteikušies Latvijas un Baltijas valstu vēsturnieki. Runājot par to cilvēku grupu, kuri sagaidīja 1940. gada vasaru, dārgie kolēģi, jāteic, ka šie cilvēki ir trīskārt vīlušies. Mēs atceramies, ko nācās pieredzēt tiem nacionālkomunistiem, un ne tikai nacionālo valstu komunistiem Latvijā, bet arī citās valstīs, kuri uzskatīja, ka ir savienojamas divas idejas - komunistiskā ideoloģija un tautu veselīgās nacionālās intereses. Mēs atceramies, ar ko tas beidzies manai poļu tautai - ar fizisku Komunistiskās partijas iznīcināšanu 30. gados un turpinājumu pēc 1944. gada 22. jūlija. Mēs atceramies, ar ko šī nesavienojamā savienošanas cerības beidzās Latvijas vēsturē, - ar 1959. gadu. Vīlās tie, kas cerēja, ka 1940. gada vasara pasargās Latviju no okupācijas. Nepasargāja ne no fašistiskās Vācijas okupācijas, ne no staļiniskās okupācijas. Latvija bija dubultas okupācijas upuris. Visbeidzot vīlās tie, kuri cerēja, ka uz viņiem neattieksies staļiniskās totalitārās sistēmas briesmas, kuras nodrošināja Latvijas tautai fizisku iznīcību, Sibīrijas ceļus. Mēs atkārtoti izvirzām jautājumu par to, vai šodien šeit un šajā zālē esam tiesiski pieņemt Deklarāciju par Latvijas neatkarīgā valstiskuma atjaunošanu. Mēs runājam par referendumu. Es šeit negribu atkārtot triviālo patiesību, ka Latvija PSRS sastāvā tika iekļauta bez referenduma, bez visas tautas nobalsošanas, kas bija pretrunā ar Latvijas Republikas spēkā esošo Satversmi.

Te jautāja, kur ir tie protokoli, kuri liecina par tautas gribu. Godājamais kolēģi! Tie ir vēlēšanu rezultātu protokoli — ne vien Augstākās Padomes, bet visu līmeņu padomju vēlēšanu protokoli. Ja reiz Jēkabpils 129. vēlēšanu apgabala vēlētāji ir balsojuši par mani, tad viņi nav balsojuši par Itu Kozakeviču. Viņi manā personā ir balsojuši par Latvijas neatkarības ideju un vienīgi par to, tāpat kā vēlētāji balsojuši, kā jūs redzat, mūsu parlamenta absolūtā vairākuma personā par Latvijas neatkarību. Tādēļ es uzskatu, ka tautas absolūtā vairākuma vārdā mēs esam tiesiski šo jautājumu lemt.

Visbeidzot es gribētu kādu vārdu teikt arī kā nacionālās minoritātes pārstāve. Man ir sāpīgi dzirdēt, ka Latvijas

valstiskās neatkarības ideju aplam sasaista ar nacionālo jautājumu. Ja reiz neatkarīga Latvija, tātad noteikti uz Latvijas cittautiešu, uz Latvijas minoritāšu rēķina. Mēs jau varētu ieskatīties Latvijas Republikas Satversmes pirmajos divos pantos. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika un demokrātiska republika tieši attiecībā pret nacionālajām minoritātēm. Es uzdrošinos teikt, ka pēc 1940. gada mēs Latvijas Sociālistiskajā Republikā ar šādu demokrātisku attieksmi pret nacionālajām minoritātēm lepoties nevarējām. To es saku ne tikai savā vārdā, bet daudzu mazo minoritāšu vārdā. Pēdējo divu gadu laikā situācija ir krasi mainījusies. Mēs atgriežamies, mēs soli pa solim atgriežamies pie šīs demokrātiskās prakses, un es, būdama aiz austrumu robežas dzīvojošo poļu koordinācijas locekle, lieliski orientējos, kā nacionālo minoritāšu jautājami tiek regulēti daudzās Padomju Savienības republikās. Zinu, kā tas ir Krievijas Federācijā, kā tas ir Kazahijā, kā tas ir Baltkrievijā, kā tas ir Ukrainā. Un es varu ar pilnu atbildības sajūtu teikt, ka mēs esam daudzus jo daudzus soļus priekšā. Jo vairāk mēs tuvojamies Latvijas Republikai, jo vairāk mēs tuvojamies Latvijas neatkarībai, jo vairāk mēs tuvojamies maksimāli demokrātiskai attieksmei pret nacionālajām minoritātēm. Dārgie kolēģi! Es gribētu jūs visus aicināt ļoti godprātīgi un korekti pildīt savu parlamentārieša pienākumu. Mēs šeit, dārgie kolēģi, neesam tāpēc, lai dezinformētu cilvēkus. Mēs neesam šeit tādēļ, lai no šīs tribīnes apelētu pie viņiem. Mēs esam šeit tādēļ, lai, runājot par nacionālajām attiecībām, risinātu tās likumdošanas ceļā, dodot cilvēkiem konkrētas tiesiskas garantijas. Tās ir jādod. Es ceru, ka viens no pirmajiem likumiem, kurus mēs pieņemsim, būs likums par nacionālo grupu tiesībām, savukārt es neuzskatu, ka mēs drīkstētu atļauties izmantot šo augsto parlamenta tribīni, lai aicinātu Latvijas iedzīvotājus, Latvijas strādniecību uz streikiem, jo mums ir pilnīgi skaidrs, ka tas ved uz situācijas destabilizāciju republikā.

Dārgie kolēģi! Mēs šeit esam ievēlēti tāpēc, lai visas Latvijas problēmas risinātu saprātīgā, izsvērtā un pirmām kārtām parlamentārā ceļā. Visbeidzot vēl par šo dokumentu. Šī Deklarācija nav tikai parlamentārā vairākuma frakcijas griba, tā nav arī tikai to vēlētāju griba, kas stāv aiz mums. Vērīgi ieskatieties vēstures procesos pēdējo gadu laikā, un jūs saskatīsit šeit objektīvu vēstures gaitu. Demokrātijas attīstības pilnīgi likumsakarīgas un neizbēgamas sekas ir tas, ka Austrumeiropas valstis ir beidzot ieguvušas reālu valstisku suverenitāti, tāpat kā vēstures nepieciešamība ir tā, ka līdz ar demokrātiju palielinās tautas tieksme pēc neatkarīgā valstiskuma. Šie procesi turpinās Baltijā, šie procesi ir aizsākušies un spēcīgi attīstās citās savienotajās republikās. Tādēļ, dārgie kolēģi, iebilzdami pret šo dokumentu, padomājiet, vai jūs neiebilstat pret pašu vēstures objektīvo gaitu. Arī es iestājos par to, lai mēs šo Deklarāciju pieņemtu – šodien, šeit, tagad un tādā veidā, kādā tā mums tiek piedāvāta. Tā kā dienas pirmajā daļā tika runāts par attiecībām starp Padomju Savienības tautām, atļaujiet izmantot iespēju un nolasīt nelielu fototelegrammu, kas mums ir pienākusi.

Делегаты VI-го Всесоюзного совещания организации крымско-татарского национального движения приветствуют сессию народных

депутатов Латвии, избранных впервые за последние 50 лет путем демократических выборов, и желают вам твердости в реализации поставленной цели: восстановлении независимой свободной Латвии. За вашу и нашу свободу.

Priekšsēdētājs. Es vēlreiz lūgšu kolēģus deputātus censties izteikties īsāk. Tātad runās deputāts Plotnieks, pēc tam deputāts Žarkovs.

A. Plotnieks (Kalnciema 133. vēlēšanu apgabals). Godājamie Latvijas tautas deputāti! Tauta gaida. Es gribētu teikt, ka visa Latvija šodien sastingusi un gaida mūsu lēmumu. Šis lēmums ir nepieciešams un nobriedis ne vien mūsu, bet, es teiktu, arī daudz plašākās interesēs. Mēs šodien daudz esam runājuši par Latvijas tautu un tās likteņiem, bet atcerēsimies arī to, ka pārbūves politika, uz kuru lika un liek izcilas cerības pasaules tautas, buksē. Ekonomikā turpinās lejupslīde, līdz ar to Latvija tādā situācijā, kādā tā ir šodien, nevar būt aktīvs ekonomisks faktors nedz savai tautai, nedz Padomju Savienībai, nedz pasaulei. Ja mēs vēlamies spert soli uz priekšu pārbūves stiprināšanai, mums ir jāuzņemas reāla atbildība par ekonomikas atdzīvināšanu. Un mēs varam to uzņemties tikai tad, ja republika kļūst patstāvīga valsts. Šāda patstāvīga valsts varētu spēlēt starpnieka lomu starp lielo Krieviju, Ukrainu un attīstītajām Eiropas valstīm. Veidotos savā ziņā atspoles fenomens, ekonomiska atspole, kas apkalpotu Rietumu-Austrumu savstarpējās attiecības. Otrkārt, Latvija varētu būt poligons, patiešām reāls poligons tai ekonomiskajai politikai, kurā šodien Savienība cieš krahu, jo centralizācija, kuru personificē 18 miljoni birokrātu, nav salauzta, un es šodien neredzu nekādus reālus panākumus, kas liecinātu, ka tā tiks salauzta. Savukārt, ja mēs šo procesu vērtējam no plašākām interesēm, mums acīmredzami šodien jārada tāds mūsu dzimtenes modelis, kas nodrošina visiem Latvijas pamatiedzīvotājiem neatkarīgi no viņu nacionālās piederības, neatkarīgi no viņu piederības pie Latvijas pilsonības cilvēku tiesības pilnā apjomā. Arī tas ir svarīgi. Un, treškārt, mums jāsaprot arī tas, kur mēs atrodamies, kādā laikā mēs dzīvojam un kā mēs varam dzīvot. Un no šī viedokļa mums ir jāizsakās par savstarpējas draudzības un sadarbības attiecību stiprināšanu ar Padomju Savienību, taču jau uz divpusējiem pamatiem, uz līdztiesīguma pamata noslēgtiem līgumiem, starptautiska rakstura līgumiem.

Uzskatot, ka ir pienācis laiks pieņemt šo dokumentu, es tai pašā laikā Jelgavas rajona deputātu vārdā - mēs kolektīvi šo jautājumu esam pārrunājuši - ierosinātu pārdomāt dažus grozījumus un papildinājumus, kurus, manuprāt, vajadzētu šajā Deklarācijā iekļaut. Pirmkārt, 2. pants, kur ir dots vēstures faktu novērtējums, manuprāt, jāturpina kā īpaša norma, kas skanētu šādi: "Pasludināt Latvijas Republikas kā patstāvīgas valsts atjaunošanu starptautiskajos līgumos noteiktajās robežās." Tad mēs skaidri pateiktu, ko īsti gribam. Pēc tam vajadzētu līdzšinējās 8. panta normas vietā iekļaut daudz kategoriskāku formu. Es piedāvātu jūsu izvērtējumam šādu normu: "Veidot Latvijas Republiku kā brīvu, demokrātisku, demilitarizētu valsti,

kas garantē visos starptautiskajos līgumos deklarētās cilvēktiesības jebkuram Latvijas iedzīvotājam neatkarīgi no piederības pie Republikas pilsonības un nodrošina visu tautību kopienu brīvu attīstību." Runājot par to republiku, kuru mēs vēlamies redzēt, apjēgsim arī reālo situāciju, ka mēs neatrodamies uz neapdzīvotas salas un tukšā vietā. Mēs acīmredzot pārņemsim visu to, kas ir radīts ne vien līdz 1940. gadam, bet arī pēc 1940. gada. Ceru, ka nevienam no šajā zālē sēdošajiem nepacelsies roka atteikties no republikas teritorijā izvietotajiem uzņēmumiem, kuru būvniecībā ir ielikta mūsu tautas garīgā un fiziskā enerģija. Šai sakarībā mums jādeklarē šāda norma: "Uzskatīt Latvijas Republiku par 1918. gada 18. novembrī proklamētās Latvijas valsts un Latvijas PSR tiesību pēcteci." Tātad mēs pārņemam visu un turpinām. Un tas viss, kas ir uz šīs zemes, ir mūsu. Savukārt, runājot par tiem tiesiskajiem aktiem, uz kuriem mums būs jāpamato sava dzīve, jo nevar iedomāties, ka vienā dienā vai vienā naktī mēs radīsim pilnīgi jaunu tiesisko sistēmu, es ierosinātu līdzšinējā 4. panta formulas vietā gandrīz analoģisku pēc satura, bet tai pašā laikā nedaudz atšķirīgu tekstu. Tas skanētu šādi: "Noteikt, ka Latvijas valsts tiek organizēta, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 77. pantu, kā arī uz Latvijas PSR spēkā esošās Konstitūcijas un likumu normām, kas nav pretrunā ar šiem pantiem." Līdz ar to mums būtu juridiska konstrukcija, kuras ietvaros mēs varētu organizēt un realizēt republikas teritorijā valsts varu. Attiecības ar Padomju Savienību, manuprāt, 9. panta redakcijā nav pietiekami izvērsti formulētas. Es domāju, ka mēs visi esam par sarunām, bez sarunām mēs nevaram neko izdarīt. Bet, ja mēs esam par sarunām, tad, izsakot savu pozīciju, mums jāaicina pretējā puse izteikt savu, un tas var notikt pie sarunu galda. Un šai sakarībā es ierosinātu iekļaut šādu normu: "Aicināt PSRS Augstāko Padomi pasludināt par spēkā neesošu PSRS Augstākās Padomes 1940. gada 5. augusta likumu par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas uzņemšanu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā kā antikonstitucionālu, kā tādu, kas runā pretim PSRS Konstitūcijas prasībai, ka republikas apvienojas brīvprātīgi, savas brīvas gribas izpausmes rezultātā." Un, beidzot, mans pēdējais priekšlikums. 9. pantā es ierosinātu papildus iekļaut īpašu normu, kurā mēs izsakām gatavību, kā es jau teicu, stāties līgumattiecībās, sadarboties ar Padomju Savienību, izteikt gatavību izkopt draudzīgas attiecības un uz divpusēju līgumu pamata izvērst ekonomisko sadarbību ar PSRS, koordinēt ārpolitiku un valsts aizsardzību. Līdz ar to mēs radītu tādu konstrukciju, kuras ietvaros pats mūsu valstiskuma atjaunošanas process būtu dinamisks, mēs būtu atvēruši durvis sarunām un turētu tās atvērtas, jo mēs esam gatavi piedalīties jaunās Eiropas mājas un jaunās vispasaules tautu sadraudzības veidošanā. Paldies par uzmanību.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Žarkovam. Nākamais runās deputāts Ķezbers. Visus lūdzu savas runas saīsināt, bet notiek tieši otrādi — runas tiek pagarinātas.

Жарков В. В. (Даугавпилсский избирательный округ № 74). Уважаемые депутаты! Действительно, наш народ ждет от нас решений. Ежедневно нам, депутатам, приходится отвечать на

вопросы, что нас ждет впереди, куда мы идем. Сегодня самое тревожное для нас состоит в том, что при общей видимости и спокойствии растет напряженность между людьми. Отношения между людьми ухудшаются. Напряженность нагнетается всеми способами, изощренными, откровенно грубыми, в общественно-политической ситуации республики, в сознании отдельных людей и целых коллективов. Катастрофически уменьшается их социальная защищенность, усиливаются атаки на исторические ценности советских людей. Такие, как Октябрьская революция, социализм, марксизм-ленинизм. Не прекращается шельмование КПСС, военнослужащих и армии в целом. Массовым становится отказ от действительной службы и советской армии, порочится все советское, русское. Сегодня активисты ряда общественных движений, используя условия демократизации, пытаются развести людей труда по национальному признаку. Прикрываясь идеями национального возрождения, близким сердцу каждого человека, некоторые политические деятели у нас хотят повернуть линию истории, испытывают ностальгию по буржуазным порядкам. Отказавшись от социалистического выбора, предлагают разделить людей на господ-хозяев и тех, кто трудится, разорвать узы солидарности, связывающие миллионы советских тружеников всех национальностей и республик, выйти из состава Советского Союза. Такому пути привержены лидеры Народного фронта, к такому выбору призывают представители гражданских комитетов. Для нас такой путь неприемлем. Большинство горожан, жителей Даугавпилса выступает за Советскую Латвию в интегрированном Союзе ССР, сохранение целостности страны как федерации равных республик с устойчивым балансом прав и обязанностей, самостоятельности и ответственности.

Мы за полную экономическую самостоятельность республики, но мы категорически против разрыва братских уз, связывающих нас со всем Союзом, потому что только вместе мы можем решать сложнейшие задачи перестройки и в стране, и в республике, и в нашем городе. В городе несколько дней назад был проведен многотысячный митинг, и горожане поручили это обращение передать Верховному Совету. Сегодня я бы хотел передать не только это обращение, но и обращение еще 49 производственных коллективов города Даугавпилса, которые буквально только позвонили. Я хотел бы зачитать только одно такое обращение - телеграмму, которую прислал в адрес Верховного Совета Комитет рабочих города Даугавпилса: "События, развивающиеся на первой сессии двенадцатого созыва, подтверждают и не оставляют сомнения в том, что в республике под вывеской всенародной воли и абсолютной демократии происходит замена конституционного строя, замена советской власти. Принципы демократии попираются жестким диктатом Народного фронта и его сторонниками. Фракция большинства Народного фронта навязывает депутатам, представляющим жителей Латвии, условия, программы и прямые действия, направленные против человека, против трудовых коллективов. Комитет рабочих, представляющий 42 тысячи человек города Даугавпилса, однозначно заявляет, что в случае принятия решений, направленных на разрыв с Советским Союзом, трудящиеся города оставляют за собой право защитника своих интересов методами и формами, приемлемыми во всех цивилизованных странах. Мы предупреждаем, что если органы

государственной власти не станут на защиту человека, человек найдет пути зашиты своей личности и своих близких. Народные депутаты Латвии, одумайтесь, не играйте на святых чувствах людей, будьте благоразумны. Комитет рабочих города Дагавпилса." И такие еще есть обращения 49 производственных коллективов города Даугавпилса. Я бы хотел обратиться ко всем нашим депутатам еще раз вернуться к статье 5 Конституции. Наиболее важные вопросы государственной жизни выносятся на всенародное обсуждение, а также ставятся на всенародное голосование, референдум, поэтому мы, депутаты, нас здесь 9 депутатов Верховного Совета от города Даугавпилса, в случае принятия такой Декларации оставляем за собой право на проведение не консультативного, а конституционного референдума города Даугавпилса по вопросу: быть в составе СССР или быть в составе независимого демократического государства. И вопросы государственности Латвии должны решаться не парламентом, а референдумом. Спасибо.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Ķezberim. Nākamais runās Leonīds Alksnis.

I. Ķezbers. Godātais priekšsēdētāj, godātie deputāti! Vakar mēs aplaudējām un priecājāmies par Vaclava Havela apsveikumu, un vakar zālē bija deputāti, kuri neaplaudēja un arī nepiecēlās, kad tika saņemts šis apsveikums. Tā ir katra deputāta individuālā lieta. Tikai, šodien klausoties mūsu debates, vēlreiz konstatēju, ka zālē ir atgriezies vecais dubultstandarts - čehoslovāku tautai mēs varam atvainoties par 1968. gada nodarījumiem, Ungārijai mēs varam atvainoties par 1956. gada iebrukumu, Afganistānai mēs atvainojāmies, bet par to, kas notika 1940. gadā - staļinisma viszvēriskākajā periodā —, mēs runājam, ka tā ir likumsakarība, ka tas ir normāls process mūsu republikas attīstībā. Es uzskatu, ka katrs godīgs cilvēks saprot, ka 1940. gada kļūdas tiek labotas. Vismaz tas ir viens no mēģinājumiem, šodien apspriežot un pieņemot Deklarāciju, atdodot tautai viņas vērtības, kas ir viņas svēts īpašums. Es ļoti negribētu, lai dubultstandarts atkal atgrieztos šeit mūsu zālē. Tāds, kāds ir dominējis visas mūsu valsts dzīvē pēdējo 50 gadu laikā. Man bija ļoti īpatni klausīties, kad deputāts Rubiks teica, ka viņš runā visu Latvijas komunistu vārdā, darbaļaužu vārdā. Es vēlreiz gribu pateikt, ka Latvijā pastāv Latvijas neatkarīgā Komunistiskā partija un mūsu atšķirība ir tāda, ka mēs atbalstām latviešu tautu un Latvijas zemi, bet jūs stāvat uz platformas, un man gribētos pateikt, ka platforma ir kustīgs jēdziens, un šajā sakarībā vēlreiz uzsvērt, ka šis ir ļoti principiāls moments, un Latvijas neatkarīgā Komunistiskā partija atbalsta šos dokumentus. Man gribētos pateikt, ka mēs atbalstām šo dokumentu kompleksu, kas šodien tika izvirzīts un iesniegts. Tas nav bez nepilnībām, un es domāju, ka redakcijas komisija un arī mēs uzstājoties ienesīsim savus papildinājumus. Es gribētu izteikt pāris savus. Pirmām kārtām Deklarācija ir dokuments, kurš izvērtē mūsu sarežģīto dzīves ceļu šajā gadsimtā. Tiktāl es varu atbalstīt to, kas ir pausts šajā dokumentā, ar piebildēm, kuras izteica kolēģis deputāts Plotnieks. Bet tā ir pagātne. Vienīgais punkts, kas runā par nākotni, ir devītais. Un šā

punkta pēdējais teikums skan sekojoši: "Sarunām ar PSRS valdību izveidot komisiju." Es uzskatu, ka tas ir par maz pateikts, par šauru pateikts, jo, kā jūs zināt, uz vārdu "sarunām" sekos momentāns pretsitiens. Runa ir par konsultācijām, par plaša mēroga divpusējām attiecībām. Un, nenoliedzami, lai dejotu, ir vajadzīgi divi, tāpēc mums ir jāatstāj iespēja atbildēt, iespēja šim dialogam, plašākam dialogam. Es ierosinu paplašināt - "Valdības komisiju". Domāju, ka mums ir vajadzīgs daudz plašāks dialogs valdību līmenī. Es ietvertu šeit arī deputātus, ietvertu arī sabiedrisko organizāciju pārstāvjus. Tikai tādā veidā tas ir iespējams kā plaša veida dialogs, tikai tādā veidā mūs arī uzklausīs.

Un šīs Deklarācijas starptautiskais aspekts. Es ļoti gribētu, lai mēs šodien saprastu, ka Deklarācijas nozīme ir daudz plašāka par to, ko vēlas mūsu tauta. Runa ir par mūsu atgriešanos Eiropā, atgriešanos pasaulē. Arī citos dokumentos, es tagad tos neminēšu, mums ir jārunā par iekļaušanos "Helsinki-2" procesā. Mums ir jāprasa vismaz novērotāja statuss šajā pārejas periodā. Un mēs par to runājam ļoti skaidri un konkrēti.

Un vēlreiz es gribētu lūgt plašāku sabiedrisko bāzi, ne tikai izejot no vairākuma parlamenta, kurš visnotaļ ir apsveicams. Deklarācija ir jāpieņem šodien. To gaida latviešu tauta, to gaida Latvijas iedzīvotāji, kuri grib saistīt savu likteni ar patiesu nākotni bez dubultstandartiem un ticot mums. Paldies.

Priekšsēdētājs. Zināt, koordinācijas darbā ieviesusies kļūda. Leonīds Alksnis vārdu nav lūdzis. Bet mums bija zīmīte, kurā tā ierakstīts. Tāpēc es atvainojos. Vārdu dodu Indulim Bērziņam, pēc tam runās deputāts Ščipcovs.

I. Bērziņš (Jelgavas 83. vēlēšanu apgabals).

Cienījamie deputāti, mani vēlētāji! Es domāju, ka, pieņemot tik svarīgu dokumentu, kādu mēs šodien pieņemam, ir jāņem vērā gan stāvoklis pasaulē kopumā, gan stāvoklis Eiropā, gan, neapšaubāmi, stāvoklis Padomju Savienībā. Baltijas valstu iedzīvotāju cīņa par savas neatkarības atjaunošanu ir cieši saistīta ar Padomju Savienības republiku, tai skaitā Krievijas demokrātisko kustību, cīņu par saviem mērķiem un uzdevumiem. Lozungs "Par mūsu un jūsu brīvību" kā vēl nekad agrāk skan gan Maskavā, gan Ļeņingradā, gan Ukrainā, gan Sibīrijā. Es atgādināšu, ka 1968. gadā, protestējot pret jau notikušo agresiju Čehoslovākijā, uz Sarkanā laukuma iznāca tikai četri drosminieki. Šogad Pirmā Maija demonstrācijas laikā vairāki desmiti tūkstošu Maskavas un citu pilsētu iedzīvotāju prasīja brīvību, brīvību nevis sev, bet brīvību Lietuvai. Un vispopulārākā karoga krāsas šajā demonstrācijā bija Lietuvas karoga krāsas. Baltijas un, precīzāk, arī mūsu neizlēmība vai mūsu sakāve būtu sakāve arī visām demokrātiskajām kustībām Padomju Savienībā. Šo lēmumu no mums gaida ne tikai Latvijas tauta, šo lēmumu gaida ne tikai brāļi Lietuvā, šo lēmumu no mums gaida visa Krievija, visa demokrātiskā Krievija, tā Krievija, kurai pieder nākotne un ar kuru mums dzīvot blakus mūžīgi mūžos. Jo nekur citur mēs taču nepārcelsimies. Un, protams, nevar būt brīva tā tauta, kas apspiež citas tautas. Tad atbrīvosim šo tautu no šī

uzdevuma apspiest kādu tautu. Jo cita ceļa nav. Pretējā gadījumā mums atkal nāksies noslīdēt totalitārisma purvā, uz vietas šajā gadījumā stāvēt nevar. Un, otrkārt, Eiropa. Tur notiek ļoti dinamiski procesi. Pirmkārt, šeit ir jārunā par Austrumeiropas dekomunizāciju, otrkārt, par Vācijas atkalapvienošanos un, treškārt, par jaunu attiecību starp Eiropas valstīm veidošanos. Tas viss liek mums pasteigties, lai paspētu ielēkt šajā jaunajā Eiropas kārtībā. Es te gribu pilnībā atbalstīt pirms manis runājušo deputātu Ķezberu, kurš uzsvēra, ka mūsu vieta Helsinku procesā, šī procesa turpināšanās ir ļoti svarīga. Un šo vietu nebūs iespējams iegūt, ja mēs šodien nepieņemsim Deklarāciju. Jo ģeogrāfiski mēs taču joprojām atrodamies Eiropā. Tātad gan Austrumi, gan Rietumi, gan tie procesi, kas notiek dienvidos un ziemeļos, liek mums pasteigties. Un šo visu procesu analīze ļauj izdarīt secinājumu - ir laiks. Tagad vai nekad!

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam O. Ščipcovam. Man te nedaudz jākonsultējas ar frakcijām, jo es jūtu, ka es pārkāpšu lēmumu.

Щипцов О. В. (Рижский избирательный округ № 29).

Уважаемый председатель, уважаемые коллеги! Подавляющее большинство может в нашем зале проголосовать за то, чтобы не было второй мировой войны, или, возможно, отменить ее итоги. Подавляющее большинство в зале может проголосовать за то, что белое — черное, и за то, что черное — белое. И тем не менее, уважаемые коллеги, я прошу внимательно вислушать мою точку зрения, не совпадающую с мнением этого подавляющего большинства. Нам снова который раз в истории предлагают ввязаться в драку, а потом разобраться. Что из этого выходило, вы все знаете. Но я хочу сказать, что у нас есть своя голова на плечах, и мы не должны следовать чьим-либо примерам. Мы должны идти своим путем. У нас возникает новая монополия на мысли, взгляды, снова витает в воздухе лозунг "Кто не с нами, тот против нас". И я никогда не забуду латышскую избирательницу, которая сказала: "Если вы будете избраны, то сделайте хоть что-нибудь в отношении программ телевидения, радио. Раньше не могла слышать — КПСС, КПСС, КПСС! Теперь включаю информационные программы — Народный фронт, Народный фронт, Народный фронт!" Я думаю, что эта избирательница выразила мнение многих людей.

Размышляя об истории Латвии, я часто думаю: почему ностальгию испытывают в основном не по периоду с 1920 по 1934 год, а по последним светлым шести годам? Тогда закрытым свободам был поставлен прекрасный памятник. Я упоминал в этом зале имя известнейшего латышского зарубежного историка Эдгарса Андерсонса. Он говорил в своей книге "История Латвии. 1920 годы. Внешняя политика": "Авторитарный режим чрезвычайно завысил национальное сознание латышского народа". Пройдите по выставке "Латвия между двумя мировыми войнами". Очень поучительная выставка! 1922 год — русских гимназий 30, за последние светлые шесть лет число русских гимназий сократилось в 15 раз, т.е. их осталось только 2. Число латышских гимназий в основном в течение всех 20 лет составляло около 53. Есть о чем сегодня задуматься русскому человеку на этой выставке. Есть о чем задуматься мне, как представителю народного образования, на фоне тенденций

современного республиканского высшего образования. В недавнем номере газеты "Атмода" деятель НФЛ сказал: "У нас происходит становление здорового национализма". Очень справедливое замечание. Лично я не считал слова "националист", "национализм" ругательными, как не считаю ругательными слова "коммунизм", "коммунист", "социалист", "социализм". Это вопрос убеждений. Между прочим, Ульманис всю свою жизнь выступал против социализма, не разделял взгляды такого движения, как "Новое течение". Он рассматривал их как "разрушительные для национализма, народности, единодушия и единства" (я цитирую его речь 1937 года). В то же время Гитлер подхватил две хорошие зажигательные идеи - национализм и - социализм для того, чтобы возбудить немецкий народ. Почему я об этом говорю? Потому что это великая могучая сила - национализм. И это нужно признать на примере последних двух лет жизни нашей республики. Я только хотел бы заметить, что нет здорового или нездорового национализма. Есть обычный национализм, есть обыкновенный национализм, и об этом нужно говорить без стеснения. Я хотел бы сказать, что вожди национализма, используя эту великую идею, в последнее время достигли больших успехов в среде латышского народа, который по существу является глубоко интернациональным. Но я верю в положительные качества латышского народа, в его необыкновенное трудолюбие, смекалистость, дисциплинированность, тягу к образованию, пунктуальность, хорошие организаторские способности. Правда, зарубежные обозреватели подчеркивают неэластичность латышей в политической жизни, стремление продвигаться вперед, не признавая компромиссов и гибких подходов, способность резко нападать на тех, кто идет другим путем, отвергать возможность выбора. Ну, оставим это на совести зарубежных наблюдателей. Я думаю, что все-таки гибкость должна победить. Сейчас или никогда. Это опасная бацилла, очень опасная. Мы должны осознать глобальную ответственность перед человечеством за победу нового мышления, во имя мира во всем мире, за сохранение паритета между Востоком и Западом. Гоголь в "Выбранных местах из переписки с друзьями" дал гениальное предвидение последствий действий фанатиков идеи: "Гордость ума и гордость чистотой своей, дошедшие до страшного духовного развития, - вот две опасности, которые стоят рядом. Человек, уверовавший в чистоту свою, чистоту и превосходство своей идеи, готов ради этой цели, ее чистоты погубить все человечество". Далее Гоголь продолжает: "Уже и умные люди начинают говорить ложь против собственного своего убеждения из-за того только, что гордость не позволяет сознаться перед всеми в ошибке, уже одна чистая злоба воцарилась на место ума". Как современно звучит, не правда ли? Поэтому было бы идеально, если бы мы в нашей ситуации ушли от конфронтации и рука об руку ,общими силами, используя все свои знания, строили новую Латвию как образец межнационального сотрудничества. Реально сегодня только одна идея может объединить всех жителей Латвии вместе реализовывать экономическую и политическую самостоятельность во имя повышения качества жизни. Начинать давно пора с экономики. Необходимы такие экономические отношения, при которых человек не заинтересован работать плохо, необходима состязательность всех форм собственности, включая частную, рыночные отношения и гибкая система налогообложения. В едином общесоюзном рыночном

пространстве должны действовать равноправные партнеры, они должны иметь льготы и преимущества по сравнению с другими зарубежными партнерами. На основе нового союзного договора мы сможем решить многие проблемы. Если это удастся, тогда, дорогие мои коллеги, без всякой суеты, без всякой спешки я присоединюсь к вам, как и присоединится и все другое население, которое протестует против сегодняшнего предполагаемого решения. Вот почему я не могу поддержать Декларацию о независимости, считаю этот документ грубой политической и экономической ошибкой, наносящей ущерб народу. Я защищаю интересы своих избирателей из трущоб улиц Маскавас, Киевас, Даугавпилсс, Лудзас и других, из жутких коммуналок по улице Кирова, 101, 103. Этим людям и так несладко, им нужны экономические успехи, а не голодная свобода и жертвы. Я за референдум.

Priekšsēdētājs. Gribu lūgt jums padomu. Manus pūliņus, aicinot runāt īsāk, kā jūs jūtat, daži deputāti ņēma vērā. Es viņiem sirsnīgi par to pateicos. Daži rīkojās gluži otrādi - arī to jūs jutāt. Lai kaut kādā veidā sabalansētu sarakstu, man ir priekšlikums ierobežot runātāju skaitu. Es saskaitīju pieteikušos, un iznāk tā, ka paliek deputāts Dīmanis un deputāts Vulfsons. Es saprotu, ka man protestēs deputāts Aļeksejevs un deputāts Alksnis, bet te ir arī citi.

No zāles. Алексеев А. Г.

Прошу прощения, что вот мы как раз сейчас на практике увидели все недостатки положения о фракциях, т. е. положения о фракциях здорово напоминают пакт 39 года, который сегодня все критикуют. Раздел времени между двумя фракциями, а те, кто находится между этими фракциями, даже не получают права высказать свою точку зрения. Я поэтому обращаюсь к вам, Анатолий Валерьянович, что, может быть, вы можете меня в дальнейшем ставить в известность о тех днях, когда я получу слово, и остальные дни я могу быть дома и заниматься другой работой. Но если мы сегодня говорим о Декларации, я представляю Интерфронт и настаиваю на получении права выступить.

Председатель. Вы можете дать обещание, поскольку вы выступали по каждому вопросу два, три, а то и четыре раза, выступать пять минут.

Алексеев А. Г. Да, могу.

J. Bojārs. Frakcija nobalsoja par sarakstu, kas uzstāsies no frakcijas. Es biju šajā sarakstā, tagad redzu sarakstu, tur ir salikti numuriņi, turklāt ļoti interesantā kārtībā, ne tādā kā tika izlemts vakar frakcijā.

Priekšsēdētājs. Jūs piecas minūtes varat runāt.

J. Bojārs. Pacentīšos iekļauties, kaut gan man ir juridisks pamatojums. Varbūt minūti vai pāris pārsniegšu.

Priekšsēdētājs. Es pēc piecām minūtēm zvanīšu. Līdz šim es negribēju kolēģus pārtraukt.

No zāles. Es atvainojos, priekšsēdētāj! Pēc dabas ļoti kautrīgais deputāts Berklavs ir pieteicies runāt, bet viņam vārdu nedod. Viņš aiz savas kautrības, dabiski, neatgādina, bet es tomēr atļaušos atgādināt.

Priekšsēdētājs. Jūs tikko runājāt, deputāt Aļeksejev. Mums katram ir priekšlikumi. Paskatieties, cik šeit sēž deputātu! Lūdzu frakcijas vadītāju Godmani.

I. Godmanis. Es sapratu, ka godātais padomes priekšsēdētājs apsolīja dot 5 minūtes deputātam Aļeksejevam, tāpat šeit izskanēja kandidatūras, kas varētu uzstāties... Mans priekšlikums ir tāds - dot vārdu vēl četriem cilvēkiem: t.i., deputātam Aļeksejevam...

Priekšsēdētājs. Es varu nolasīt: Aļeksejevs, Bojārs, Dīmanis, Vulfsons.

I. Godmanis. Man ir priekšlikums – debates varētu noslēgt deputāts Īvāns.

Priekšsēdētājs. Es atvainojos, bet viņš nav lūdzis vārdu. Tātad, godātie kolēģi, man šeit ir vēl citas zīmītes. Varbūt norunāsim tā - deputāti Aļeksejevs, Bojārs, Dīmanis, Vulfsons. Mums ir dažādi viedokļi, es ļoti labi saprotu šo situāciju, saprotiet mani arī. Es tagad ieslēgšu reģistrācijas režīmu. Ir ieslēgts reģistrācijas režīms, nospiediet jebkuru podziņu, tā jūs reģistrē. Vai varu lūgt rezultātu? Tā, deputāt Geidān, lūdzu, piereģistrējieties! Mēs tagad paši varam vadīt šo procesu, jo esam apmācīti. Tūlīt būs rezultāts - 194. Es ieslēgšu balsošanas režīmu: kuri ir par to, lai piešķirtu mūsu kolēģiem Aļeksejevam, Bojāram, Dīmanim un Vulfsonam vārdu, protams, ņemot vērā viņu solījumus, lūdzu balsot! Ieslēdzu balsošanas režīmu, tagad balsojiet. Izsakiet savu attieksmi par, pret vai atturas. Līdz ar to mēs debates par šo jautājumu noslēgsim. Es vienu "pret" noņemu nost, jo kļūdījos, es esmu "par", tātad - 123 "par". Lēmums ir pieņemts. Jums, kolēģi Aļeksejev, vārds.

Алексеев А. Г. (Рижский избирательный округ № 48). Уважаемые граждане республики! Сегодня мы принимаем или обсуждаем чрезвичайной важности документ. Я хотел бы сказать несколько слов о моей позиции. Я считаю, что такой важный документ, который определит судьбу нашего народа на десятилетия, а может быть, на века нельзя принять за два часа и даже за три часа. И мы должны со всех сторон обсудить возможные последствия принятия этого документа. За неимением времени я останавлюсь на одном предложении, которое прозвучало на общем собрании народных депутатов Латвийской ССР. С полной серьезностью много раз подсчитаем, что для нас означает рост цен, уменьшение объема производства, безработица, всеобщее снижение уровня жизни. Сможет ли народ при таких трудностях сплотиться, не откажется ли он от нашей программы? И я согласен с этим выступлением на собрании депутатов, поэтому я хотел бы, чтобы Председатель Совета Министров нам сказал, что нас ждет, и чтобы народ решил, может ли он согласиться с этим или не может. С другой стороны, уважаемые депутаты, я слушал здесь выступающих и многих понимаю, хотел им верить, но не всегда это получалось. Я слушал депутата Бэлса, и у меня почти заворачивались слезы на глаза, но я вспомнил, как господин Бэлс выступал на съезде журналистов после сильного кайфа, когда он предупреждал, что начнется самоисход из Латвии, и когда он говорил, что мы примем вот такие законы, то я с другой стороны смотрю на других людей. Я слушаю их доводы и думаю, ну, что, например, мешало господину Горбунову, который не первый день сидит за столом Президиума, что, например, мешало господину Бресису, что мешало тем врачам,

которые не смогли вылечить наших известных поэтов и писателей, что мешало найти преступника, а ведь все это были воспитанники наших вузов, во многих случаях - люди коренной национальности, и я иногда думаю, не нужна ли нам Москва для того, чтобы свалить на нее свою некомпетентность. И вот тогда я начинаю сомневаться. Ведь если нас сегодня зовут прочь от Москвы те же люди, которые до этого привели нас к катастрофе, то можно ли довериться их общениям и их призывам. И это очень серьезно. Вы слышали господина Кезберса, которого по существу сняли с работы за то, что он не справился, он создал новую партию и возглавил ее. Таких примеров достаточно. Потому что люди хотят для себя определенных благ. Если сказать конкретно, уважаемые коллеги, я успел после обеда прочитать Декларацию и вот что, мне кажется, здесь нужно изменить. Во втором абзаце начиная со слов "семнадцатое июня 1940 года" и далее, я бы хотел заменить текст на следующую фразу: 17 июня 1940 года произошло возвращение к национальной государственности, в Латвии была восстановлена советская власть и Латвийская Социалистическая Республика стала составной частью Советского Союза. Я думаю, что вы со мной согласитесь, это слова господина Горбунова, я согласен снять свое предложение, если господин Горбунов скажет или опровергнет это свое высказывание и докажет, что оно было неправильным.

Председатель. Наша дискуссия с вами, уважаемый Анатолий Георгиевич, продолжится, однако я выражаю протест и делаю вам серьезное замечание, вы оскорбили депутата Бэлса. И поэтому, если вы так будете продолжать, тогда я просто буду вынужден создать комиссию этики и передать это туда.

Алексеев А. Г. Я процитировал дословно слова депутата Бэлса, когда он сказал "я сидел и кайфовал" и далее по тексту.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Bojāram, nākošais runās Dīmanis.

J. Bojārs. Cienījamie deputāti un cienījamais priekšsēdētāj! Man ļoti jāatvainojas, ka sava uzstāšanās jāuzsāk ar protestu. Es kategoriski protestēju pret to, ka ir deputāti, kas 10 reizes dabū vārdu, vismaz trīs tādi ir zālē. Un, kaut mana uzstāšanās tika izlemta frakcijā, man ir jāprotestē, lai dabūtu šo vārdu. Jūs mani atvainojiet, es uzskatu, ka mums ir jānobalso par reglamentu un pie tā stingri jāturas. Un nedrīkst būt dažādu kategoriju deputāti. Ja mums uzstāšanās ir sākušās, tad 5 minūtes katram, ja uzstājas 5, ja 10, tad visi 10. Es domāju tā.

Tālāk vispirms par tekstu. Es vismaz trīs reizes esmu uzstājies frakcijā un ļoti atvainojos, ka man nāksies atkārtoties, bet centīšos runāt ļoti, ļoti īsi, konkrēti un ātri. Pirmām kārtām, es uzskatu, ka šī Deklarācija ir jāpieņem obligāti, jo bez neatkarības nevar neko izdarīt. Un to es gribētu pateikt mūsu krievu tautības iedzīvotājiem, kas tagad skatās šo pārraidi.

Товарищи дорогие! Русскоязычное население, которое слушает нас, вы, пожалуйста, имейте в виду, что, если мы не станем независимыми, мы вам никакие права вообще не можем гарантировать. Ни тем, которые, как тут было сказано, живут в трущобах, ни тем, которые еще собираются как-то улучшить свое состояние. Почему, это я скажу немножко позже. Для того, чтобы гарантировать

вам какие-то права, должна обладать правами республика. В противном случае она гарантировать ничего не может. Это вы должны понять.

Par Deklarācijas tekstu. Es jau vairākkārt uzstājos par to un teicu, ka nedrīkst būt šādā svarīgā starptautiskā dokumentā nekādu apšaubāmu tēžu, par kurām, kā saka, zinātnieki strīdas. Un līdz ar to es vēlreiz atgādinu, ka visas šīs tēzes ir spēkā *de iure* līdz šim brīdim. Es tam pamatojumu esmu devis vairākkārt. Manuprāt, nevar pastāvēt Republika, ja nepastāv viens no tās galvenajiem trim elementiem – teritorija, iedzīvotāji, virsbūve, kura tika fiziski iznīcināta. Cilvēkus nošāva, iznīcināja nometnēs. Kā var pastāvēt Republika, ja noslepkavota visa virsbūve? Nevar pastāvēt. Frakcijā es vēl uzstājos par to, ka mums šajā Deklarācijā obligāti ir jāizskaidro, kāpēc mēs tagad no šīs brīnišķīgās valsts izstājamies, no valsts, kuru vada cilvēks, kas Rietumu pasaulē ir atzīts par 10 gadu labāko cilvēku. Tas mums jāizskaidro vismaz ar vienu teikumu. Tāpēc es ierosinu...

Priekšsēdētājs. Godātais Bojār, es atvainojos, runājiet, lūdzu, lēnāk.

J. Bojārs. Jūs man laiku limitējat, tāpēc man jārunā ātrāk. Tātad pirmajā lappusē aiz piektās rindkopas iestarpināt tekstu: "ņemot vērā to, ka ne tikai netiek pildīti PSRS valdības solījumi piešķirt reālo suverenitāti savienotajām republikām, bet tieši otrādi – Padomju Savienībā tiek iedibināta vēl vairāk centralizēta absolūtā vara". Pie šā jautājuma, ja man atliktu laiks, es apstātos mazliet vēlāk, komentārā. Otrajā lappusē trešajā rindkopā, otrajā rindiņā pēc vārda "teritorija" ielikt kolu. Es absolūti neatbalstu kaut kādas mākslīgi radītas juridiskas konstrukcijas. Sākumā mēs kaut ko apstiprinām, pēc tam atkal atceļam un atstājam tikai noteiktu pantu skaitu. Tāpēc es atbalstu profesora Plotnieka variantu, ka mums jāpasaka, kurus pantus Latvijas Republikas Konstitūcijā mēs atjaunojam un kurus uzskatām par spēkā esošiem. Pēdējās lappuses pašās beigās es vēlreiz atgādinu, ka jānoskaidro, vai 1920. gada miera līgumu Krievija, respektīvi, Padomju Savienība, uzskata par spēkā esošu vai ne. Tas mums vēl jānoskaidro, jo, lai līgums būtu spēkā, tas jāatzīst abām pusēm. Tāpēc šā līguma principus mēs atbalstām, jo tas ir mūsu interesēs. Vārdus "joprojām spēkā esošo" es ierosinu izņemt un rakstīt aiz vārda "līgumu": – "un citiem starp Latvijas Republiku un PSRS noslēgtajiem līdztiesīgajiem līgumiem." Jo tādi līgumi bija.

Un vēl es gribu atbildēt, atvainojiet, krieviski, jo man latvieši nav jāpārliecina, kāpēc jāpieņem Deklarācija. Bet pāris vārdus es gribu atbildēt biedram Rubikam, kas šeit uzstājās. Es gribu teikt tā: ja biedrs Rubiks uzstāj, ka viņš vada organizāciju, kura tagad būs galvenais izlīdzinošais un politiski stabilizējošais spēks, tad biedram Rubikam, manuprāt, nevajadzētu uzstāties tikai ar vienpusējām ziņām, apskaidrot tikai vienu fakta pusi. Diemžēl, arī mūsu prese, latviski rakstošā prese, ar to grēko. Piemēram, viņš teica, ka Padomju armijas ienākšana, apmēram tāda bija tā frāze, paglāba no vācu iebrukuma.

Да, простите, я хотел бы перейти на русский для русскоязычного населения.

Товарищ Рубик сказал, что Советская Армия спасла от немецкого нашествия. В том-то и трагедия, что не спасла, потому что военные действия, войсковые, т.е. война, в первый период в 1940-м году шли только семь дней, к сожалению. Не защитила, в этом трагедия. Поэтому не надо говорить, что она защитила. Освободила, да, но в этом участвовали и латыши. Далее. Опять же, с одной стороны, такие односторонние заявления — что думали латыши, которые сидели в буржуазных тюрьмах? Извините, пожалуйста, товарищи дорогие, а что думали те, кто сидели в сталинских лагерях? Об этом кто-то спрашивал? Вы читали замечательную статью Лациса, которая недавно была в "Известиях"? Он сказал, что практически, и это правильно, по статистике, было убито в сталинское время только в Советском Союзе 70 тысяч мужчин. Практически все мужское население из 200 тысяч, проживающих в СССР. Что думали эти люди, которые были в основном коммунистами и которых ставили к стенке? Об этом кто-то спросил? Далее. Я хочу еще сказать, что решительным образом не принимаю угрозы, которые здесь произносятся о том, что вот избиратели будут сопротивляться принятию законов и постановлений Верховного Совета Латвийской ССР. Я тоже выступал в Даугавпилсе, так вот, ни товарищ Жарков, ни еще кто-то мне ничего подобного не говорили, к сожалению. Но, зато, даугавпилсские товарищи (вот примерно двадцать записок, у меня есть документ, мы подавали Горбачеву запрос по этому поводу) протестовали против выступления товарища Алксниса, призывавшего русских выходить на улицу и требовать отсоединения от Латвии. Я могу предъявить эти записки. Поэтому, товарищи, не надо выпячивать компрометирующие варианты, тем более тем товарищам, которые представляют, как сами они говорят, правящую партию. Извините, у меня не хватает времени для дальнейшего.

Priekšsēdētājs. Vai mēs tagad varam nomierināties un uzklausīt vēl divus runātājus vai arī mums ir jāpaziņo pārtraukums? Vārds deputātam Dīmanim, pēc tam runās deputāts Vulfsons. Taču mēģināsim iztikt bez emocijām, jo jūs paši saprotat, ka mūsu darbam tas nenāk par labu.

S. Dīmanis. Cienījamie deputāti! Mūsu frakcijai tika izteikti pārmetumi, ka mums būtu bijis jāzina, kas šodien notiks. Bez šaubām, mēs to paredzējām, kas šodien var būt, taču jūs, dārgie draugi, jaucat publicistiku ar politiskajiem dokumentiem un manifestāciju - ar parlamenta sēdi. Tieši tāpēc es neesmu sagatavojies uzstāties un man ir jālasa, kaut gan es parasti runāju no galvas. Zināt, ir ļoti viegli nobalsot par neatkarību, ir ļoti viegli ar rakstītiem vārdiem pārvilkt svītru piecdesmit kopdzīves gadiem PSRS sastāvā un izlikties, ka nekas nav bijis. Grūtāk ir izspriest, kā dzīvosim tālāk un ko darīsim. Mēs aizmirstam, ka neatkarība ir ne tikai tautas privilēģija, bet arī ļoti liela atbildība. Par kādu atbildību šodien var būt runa, ja neatkarības Deklarācija ir apaugusi ar vēstījumiem un aicinājumiem, kuriem vērību pievērsīs tikai rīt vai parīt? Mēs skaisti izskatīsimies ārzemju avīžu slejās, mūsu godājamo priekšsēdētāju filmēs, un tas arī var izrādīties viss. Vakar es nesveicu Landsberģi ne jau tāpēc, ka man ir sliktas manieres, es arī parasti piedodu cilvēkiem, jo uzskatu, ka viņiem ir tiesības būt tādiem, kādi viņi ir, bet es nekad nepiedošu bezatbildību

politiķiem un televīzijas korespondentiem. Lietuva pārvēršas par pasaules ubagu, par to var šausmināties, bet ko tas dod? Vēsture nav labdarības virknējums, un tas ir jāņem vērā. Es negribu, lai Latvijā notiktu tas pats. Mēs nepareizi vērtējam lielo pasaules politiku. Nācija vairs nav pasaules naba, mēs to esam aizmirsuši. Mēs pašreiz nepareizi vērtējam arī ekonomisko situāciju. Šeit bija runa par to, ka Latvija var būt starpnieks. Taču tagad nav viduslaiki, tāda starpnieka funkcijas nevienam nav vajadzīgas, nemaz nerunājot par ielēkšanu Eiropas vilcienā, jo tas prasa pavisam citu ekonomisko struktūru.

Nedaudz par vēsturi. Mēs ļoti vienkāršoti vērtējam 1940. gadu, Saeima atšķirībā no mums diezgan precīzi pārzināja lielo politiku. Lēmumus par valstiskumu toreiz ietekmēja gan Hitlera politika, gan Staļina politika, gan Ulmaņa politika, gan pati ekonomiskā situācija Latvijā. Man tiešām nebija laika pārcilāt dokumentus, bet mana komanda atnesa dokumentus, kur tas ir pilnīgi skaidri pateikts. Tā ir vēstule, kurā Ulmanis viennozīmīgi pasaka: "Satversmi mūsu zemē mēs iznīcinājām kopīgi." Nebija 1940. gadā Saeimas. Taču par to šoreiz nerunāšu, jo nav laika.

Mēs ar vienu mājienu visus četrdesmito gadu nolikumus pasludinām par nelikumīgiem, bet arī šodien rīkojamies nelikumīgi. Vispār es domāju, ka no vēstures ir jāņem ne tikai fabula, kā mēs to esam darījuši Deklarācijā, bet arī jēga, ņemot vērā to, ka līdz ar Deklarācijas pieņemšanu parlamenta dienas ir skaitītas. Man liekas, mēs izskatāmies pēc algotņiem, kuriem ir jāpadara konkrētais darbs, pēc tam viņi var aiziet. Un pēdējais, ko gribu teikt: Staļinam bija niķis norādījumu izpildi panākt līdz noteiktam laikam, līdz noteiktam datumam. Šodien mēs darām to pašu — mums ir jāpieņem Deklarācija, ja nemaldos, līdz pulksten 18 vai pulksten 19. Toreiz tas prasīja lielus upurus. Šodien mans teiktais varbūt izraisa smaidu, taču vēsture sāk atkārtoties, un tas mani ļoti uztrauc. Paldies.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Vulfsonam.

M. Vulfsons. Cienījamie deputāti! Iepriekšējais runātājs sacīja, ka mēs rīkojamies vieglprātīgi un rīkojamies pēc Staļina metodes. Es gribētu viņam atbildēt tā: Latvija ir gaidījusi šo Deklarāciju jau piecdesmit gadus, Latvija ir nepacietīga, tādēļ neuzskatiet to par avantūru, bet uzskatiet par pienākuma izpildi pret tautu, kura sarežģītos un dramatiskos apstākļos pacietīgi ir gaidījusi savas mazās dzimtenes atjaunošanu par neatkarīgu valsti. Es bieži esmu runājis ar Mihailu Gorbačovu un Nikolaju Rižkovu, un viņi man allaž uzdeva jautājumu: ar ko tas izskaidrojams, ka latvieši, kurus viņi uzskata par vienu no revolūcijai visuzticamākajām tautām, grib izstāties no Padomju Savienības? Un es viņiem atbildēju, ka latvieši negrib, lai viņu likteni izlemtu Maskavas upes krastā Kremlī, kur tika parakstīts Ribentropa-Molotova līgums un attiecīgais protokols, viņi vēlas, lai viņu likteni izlemtu Latvijā, izlemtu Rīgā, izlemtu Daugavas krastā, Gaujas, Lielupes un Ventas krastā. Izlemtu visa Latvijas tauta. Šodien šeit skan ļoti daudz nepārdomātu un demagoģisku pārmetumu Tautas frontei, kura pārstāv praktiski visu latviešu tautu. Padomājiet, krievu biedri, ko jūs pašreiz darāt! Galu galā

mēs to izjutīsim visi, un es domāju ne tikai par latviešiem, bet arī par tiem, kuri grib iet kopā ar latviešiem, par dažādu tautību pārstāvjiem. Ļoti daudzi krievu biedri izjutīs jūsu pozīcijas tuvredzību, saskatīs jūsu pozīcijā šovinismu. Un es jums varu teikt, padomājiet, cik šodien ir savādi, ka jūs visu laiku pieķeraties domai par federāciju, turpretī Maskavā Gorbačovs un viņa palīgi mums ierosina domāt gan par konfederāciju, gan par īpašu statusu, un galu galā, ja jūs to gribat, ejiet ārā. Jūsu pozīcija ir daudz, daudz konservatīvāka nekā Maskavas konservatīvo aprindu pozīcija. Un pēdējais. Šeit izskanēja tāda platforma, skanēja tādi draudi, kādus es nekad neesmu dzirdējis Maskavas Augstākajā Padomē. Es domāju, ka šinī vietā, kur piecdesmit gadu tika aizbāzta mute latviešu tautai, mēģināt šantāžas ceļā atkal aizbāzt muti vairs neizdosies. Šī Deklarācija ieraudzīs gaismu, un, ja kāds domā, ka draudi destabilizēs stāvokli, iebiedēs Tautas fronti, iebiedēs latviešu tautu, iebiedēs latviešu tautas draugus, viņš maldās. Šodien notikšot politiskā stāvokļa destabilizācija.

Biedri Rubik un tie, kuri ar to ir draudējuši, jūs destabilizēsiet stāvokli Padomju Savienībā, tas ir solis, kas būs vērsts pret Gorbačovu, un tā to novērtēs Maskava. Ticiet man, Gorbačovs ir izvairījies no saasinājumiem ar Lietuvu, jā, ir daļēja ekonomiskā blokāde, taču viņš neriskē lietot nekādu varu pret Lietuvu, jo saprot, ka priekšā ir 31. maijs. Viņš saprot, ka situācija pasaulē ir tāda, ka ar uguni spēlēties Baltijā, kā to darīja 1940. gadā, vairs nevar. (*Aplausi.*)

Priekšsēdētājs. Vārdu īsam ziņojumam lūdz deputāts Krastiņš, pēc tam pārtraukums.

A. Krastiņš. Godājamos komisijas dalībniekus, kurus iepriekš apstiprināja sēdē, lūdzu sapulcēties, lai izsvērtu visus saņemtos priekšlikumus, noklausītos debates un lai mēs būtu gatavi pēc pārtraukuma ziņot deputātiem par padarīto darbu. Paldies.

Priekšsēdētājs. Un es savukārt, godātie kolēģi, nododu redakcijas komisijai vēl vienu saņemto materiālu: "Резолюция митинга представителей трудовых коллективов и общественных организаций города Риги, которую подписал председатель митинга (если я правильно прочитал) Наукин". Пожалуйста.

Priekšsēdētājs. Turpinām mūsu sēdi. Viens mūsu kolēģis ļoti lūdz vārdu īsam paziņojumam. Где вы? Пожалуйста. Только для короткого сообщения.

Родин В. Г. (Даугавпилсский избирательный округ № 72). Обращаясь к коренному населению Латвии, господин Боярс, цитирую, заявил: "Мы не можем вам гарантировать ничего, пока не станем независимыми". Я имею только второй случай такого обращения. Первый случай был — Николай Второй. Я бы хотел уточнить у товарища Боярса, что он имел в виду под словом "мы", и если "мы" - товарищ Боярс, то я удовлетворен этим объяснением, если "мы" — кто-то конкретно, я бы хотел, чтобы он сказал.

Председатель. Разрешите это заявление принять к сведению, но полемику не открывать.

Lūdzu, no redakcijas komisijas nāciet tribīnē un izklāstiet savu viedokli.

A. Krastiņš. Godātie deputāti! Redakcijas komisija atvainojas, ka lika jums gaidīt, bet tas tikai liecina, ka mēs ilgi pārspriedām visus šos ierosinājumus, kas tika izteikti par Deklarācijas tekstu. Izdarīts viens redakcionālas dabas labojums. Šis dokuments darba grupā tika apspriests ilgāku laiku, saņemti ļoti daudzi un dažādi ierosinājumi. Tie, kas tika šodien izteikti debatēs un rakstiski iesniegti redakcijas komisijai, praktiski neko jaunu neienesa. Visas šīs teorētiskās nostādnes un praktiskie ieteikumi vairākkārtīgi redakcijas komisijā tika pārspriesti un izlemti. Tāpēc redakcijas komisija nākusi pie secinājuma, ka nododams Augstākās Padomes sesijas izskatīšanai un nobalsošanai teksts, kurš jums katram atrodas priekšā. Nolasīt šo tekstu redakcijas komisija uzticēja deputātam Apsītim. Viņš arī paskaidros par nelielo redakcionālo labojumu, kas izdarīts dokumentā. Nekādi citi labojumi šajā dokumentā nav izdarīti.

Priekšsēdētājs. Vai ir jautājumi? Paldies. Vārds deputātam Apsītim. Zotova kungam mūsu redakcijas komisijā bija atsevišķas domas.

Из зала. Сначала выступит Алкснис или мне? По-видимому, надо сначала выступить мне.

Председатель. Да, сейчас вопроси. Нет вопросов?

Алкснис В. И. Я уже в четвертый раз задаю этот вопрос по поводу 108 статьи Конституции. Вы сами юрист, как вы расцениваете принятие Декларации без обсуждения в постоянных комиссиях?

A. Krastiņš. Pirmkārt, kā jau te tika aizrādīts, neviena pastāvīgā komisija nav nodibināta. Otrkārt, ja jūs uzmanīgi izlasīsiet Latvijas PSR Konstitūcijas 108. pantu, jūs neatradīsiet tur nevienu vārdu, ka Deklarācija būtu nododama visas tautas apspriešanai. Treškārt, ja jums mans apgalvojums liekas nepārliecinošs, gribu paskaidrot, ka šo Deklarāciju latviešu tauta ir apspriedusi kopš 1940. gada 17. jūnija - 50 gadus.

Алкснис В. И. Второй вопрос тогда. 15 февраля этого года Верховным Советом прошлого состава принята Декларация о государственной независимости Латвии. Зачитываю пункт 3-й Декларации: "Поручает Президиуму Верховного Совета Латвийской ССР образовать комиссию с широким представительством ученых и специалистов народного хозяйства для квалифицированной и оперативной подготовки мер, включая проведение референдума, по восстановлению политической и экономической независимости Латвии и проектам договоров. Всю работу комиссия должна осуществлять демократично, гласно, с широкой информацией общественности, жителей республики и советоваться с ними. Предложения комиссии внести Верховному Совету нового созыва. Председатель Президиума тов. Горбунов, секретарь — Даудиш." Я обращаюсь к товарищам Горбунову и Даудишу: где предложения комиссии, почему не внесены в соответствии с Декларацией о государственной независимости?

A. Krastiņš. Es sapratu, ka šis jautājums nav adresēts man. Bet es varētu atbildēt uz to arī godājamā priekšsēdētāja un Augstākās Padomes sekretāra vietā. Šāda komisijas izstrādāta priekšlikuma nav, taču tika izstrādāts cits dokuments - un Augstākā Padome ir tiesīga pieņemt jebkuru lēmumu, kā tas ierakstīts Latvijas PSR Konstitūcijā.

Priekšsēdētājs. Atļaujiet man atbildēt! Komisija sanāca divas reizes. Diemžēl vienoties par savu darbu nevarējām, bet izstrādājām tikai kopējus principus. Šie kopējie principi ir atainoti šajā Deklarācijā, un tos mēs iesniedzām Maskavā mūsu sarunām. Vai vēl ir jautājumi?

(Продолжение вопроса Алксниса). Почему не представлены материалы работы этой комиссии? Почему нарушен закон, принятый предыдущей сессией? У меня все, спасибо.

Председатель. У вас вопрос?

Залетаев С. П. (Рижский избирательный округ № 21). У меня вопрос, но я хочу предоставить слово уважаемому отцу Алексею, а потом я задам вопрос.

Председатель. Нет, слово я предоставляю, здесь вопрос принципиальный, сперва вопроси задаем, а потом двигаемся дальше. Иначе мы все время можем ходить с микрофоном. Есть вопросы? Пожалуйста.

Залетаев С. П. У меня вопрос о политических последствиях принятой Декларации. До сих пор, как я понимаю, центральное правительство считало, что Латвия является союзной республикой, гарантировало нам, может быть, неполное, но какое-то самоуправление. Теперь мы объявляем, что Латвия является оккупированной страной, и тем самым мы предоставляем возможность в Москве принять это положение и поступить соответствующим образом, т.е. распустить наши органы самоуправления — Верховный Совет, ликвидировать политическую систему, существующие политические партии и т.д., ввести режим, соответствующий режиму оккупированной страны, и это будет сделано с нашей собственной подачи.

Крастыньш А. В. Я отвечу. Я очень сомневаюсь в правильности ваших утверждений, поскольку вы считаете, что Советский Союз готов казнить Латвию, существующую на данный момент политическую систему, т.е. вы предполагаете, что Москва или Президент Горбачев готовы отвергнуть советскую власть Латвии. Я очень сомневаюсь в таком решении Москвы. Это первое.

Второе. Как вам известно, на консультациях в Москве было предложено со стороны Советского Союза заключение с Латвией подобия договора и так далее, конфедерации. Как известно, в конфедерацию вступают страны, которые является независимыми, таким образом, уже были признаны принципы независимости Латвии. Я думаю, что ваши аргументы несостоятельны на данный момент.

Председатель. Ответ получили. Вопрос у вас? Пожалуйста.

Антон Ю.Г. (Лиепайский избирательный округ № 94). Вопрос к председателю редакционной комиссии. Я знаю, что поступило много протестов по поводу принятия сегодняшней резолюции вообще. У меня конкретный вопрос: рассматривала ли редакционная комиссия эти поступившие протесты с тысячами подписей, которые отдавали в секретариат, конкретно из Лиепайского района — 3235 подписей против этой резолюции, или она вообще их не рассматривала?

Krastiņš. Redakcijas komisija nebija pilnvarota izskatīt ultimātus, bet gan tikai labojumus un ieteikumus priekš šī dokumenta. Ultimātu izskatīšanai redakcijas komisija nav pilnvarota.

Гаврилов М. М. (Рижский избирательный округ № 58). Скажите, пожалуйста, в вашей речи сейчас прозвучало, что Декларация - это не тот документ, который чуть ли не подпадает под действие данной Конституции. В этой связи мне, пожалуйста, четкое юридическое объяснение: в чем заключается правовая сила документа, который носит название "декларация"? Потому что чисто, мы знаем, декларативные рассуждения, если вы в этом контексте рассматриваете столь важный документ, это меня удивляет. Я думаю, что не так рассматривается этот документ. Поэтому дайте четкое определение правовой силы - или Декларация, или его надо называть как-то по-другому?

Крастыньш А. В. Правовую силу термина "декларация" я, наверное, не буду здесь определять и не буду пускаться в теоретические рассуждения о названиях и причинах названия того или иного документа. Однако, как я уже подчеркнул, Верховный Совет Латвии имеет право принимать решения самостоятельно, и ему предложено принять документ именно под таким названием.

J. Krūmiņš (Rīgas 28. vēlēšanu apgabals). Man ir priekšlikums balsot par jautājumu pārtraukšanu.

Priekšsēdētājs. Paldies. Lūdzu, apsēdieties! Ja ir priekšlikums, mums par to jābalso. Jūs, biedri Aļeksejev, tā smaidāt un uz mani skatāties, it kā es jums šodien nebūtu devis vārdu.

A. Aļeksejevs. Apspriest mums nav laika, jautājumiem mums nav laika...

Priekšsēdētājs. Jā, jo jūs nemitīgi uzstājaties. Kur tas laiks būs, ja nemitīgi tiek runāts mikrofonā. Lūdzu, apsēdieties! Kuri deputāti ir par to, lai pārtrauktu uzdot jautājumus. Tūlītās, tūlītās. Kuri ir par to, lai pārtrauktu uzdot jautājumus, lūdzu balsot, izsakot savu attieksmi par, pret vai atturas, es ieslēdzu balsošanas režīmu, lūdzu, balsojam. Esiet izdarījuši to, ja, ... rezultāti. Par 138, es gan pats aizmirsu balsot, tātad lēmums ir pieņemts. Pārtraucam. Tātad Zotovs, deputātam Zotovam un deputātam Apsītim bija.

Зотов А. В. (Рижский избирательный округ № 30). Уважаемые депутаты! Я, как член комиссии, имею собственное мнение, несколько отличное, может быть, даже принципиально отличное от решения редакционной комиссии. В чем оно заключается? Я думаю, что Декларацию о независимости мы должны провозгласить, но не принять. В чем я вижу принципиальное различие? Провозглашение Декларации - это есть волеизъявление народа. Принятие Декларации о независимости есть состоявшийся акт, обязывающий нас с сегодняшнего дня признать себя независимым государством. У нас нет для этого на данный момент тех законов, тех экономических, политических, национальных и общественных предпосылок, которые даст нам это право. Если мы провозглашаем Декларацию, то с сегодняшнего дня Верховный Совет начинает создавать тот контрольный пакет актов, который мы можем выставить на всенародное обсуждение, или каждый из законов отдавать на всенародное обсуждение, таким образом, составить здесь конституционный пакет и провозгласить независимость. Поэтому я предлагаю провозгласить независимость Латвии как волеизъявление народа и этим подчеркнуть, что мы, депутаты Верховного Совета, вместе с нашим народом и вместе идем труднейшим путем в борьбе за реальную независимость нашего государства.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Apsītim.

R. Apsītis (Rīgas 27. vēlēšanu apgabals).

Godātais Augstākās Padomes priekšsēdētāj! Godātie Augstākās Padomes deputāti! Mans uzdevums ir nolasīt Deklarācijas projektu. "Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

1918. gada 18. novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920. gadā tika starptautiski atzīta un 1921. gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922. gada 15. februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu – Latvijas Republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940. gada 16. jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940. gada 17. jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republiku, bet gan PSRS intereses.

1940. gada 14. un 15. jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens – "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990. gada 15. februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990. gada 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlējot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome nolemj:

1. Atzīstot starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valststiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940. gada 17. jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.

2. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir Latvijas Republika, saīsināti — Latvija.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6. pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920. gada 11. augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stājas spēkā kopš pieņemšanas brīža." Paldies par uzmanību.

Priekšsēdētājs. Kādi ir priekšlikumi par balsošanu?

I. Godmanis (Kuldīgas 139. vēlēšanu apgabals).

Augsti godātais priekšsēdētāj! Godātie deputāti! Mēs esam vēsturiska brīža priekšā, un, lai apstiprinātu šā lēmuma vēsturisko nozīmi, es ierosinu par šo dokumentu balsot personāli.

Priekšsēdētājs. Paldies. Vai par balsošanu ir citi priekšlikumi? Nav. Mēs tagad nolemsim, kā balsosim. Tātad priekšlikums ir viens - personāla balsošana. Acīmredzot mums vajadzētu izteikt savu attieksmi pret šo priekšlikumu. Tāpēc es ieslēdzu balsošanas režīmu. Lūdzu, izsakiet savu attieksmi pret personālo balsošanu. Rezultāts: par - 136, pret - 30, atturas - nav. Tātad pieņemts lēmums balsot personāli. Lai balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētājs mūs informē, kā tas notiks.

I. Ozols. Cienījamie deputāti! Piedāvājam jums sekojošu personālās balsošanas organizācijas shēmu. Balsu skaitīšanas komisijas locekļi izdalīs personālās balsošanas biļetenus zālē, katrs deputāts pirms biļetena saņemšanas uzrādīs deputāta apliecību. Atbilstoši personālās balsošanas biļetenā uzrādītajām iedaļām jānorāda sava vēlēšanu apgabala numurs, skaidri salasāms jāieraksta vārds un uzvārds, jāapvelk tas konkrētais viedoklis, par kuru katrs balsos. Šeit ir trīs varianti - par, pret, atturos. Jāfiksē datums un viss jāapstiprina ar savu personisko parakstu. Kad biļeteni būs izpildīti, balsu skaitīšanas komisijas locekļi personāli atbilstoši reģistrācijas uzskaites tabulai saņems atpakaļ šos biļetenus. Mūsu komisija uz desmit minūtēm atstās zāli, lai rezumētu rezultātus. Pēc rezultātu rezumēšanas katrs deputāts personiski apstiprinās biļetenā fiksēto faktu, komisijas pārstāvim nolasot kopējo protokolu. Līdz ar to mēs katrs būsim gan ar parakstu, gan savu vēlētāju priekšā apliecinājuši savu personisko viedokli un arī savu vēlētāju viedokli. Vai ir kādi iebildumi, jautājumi, priekšlikumi?

Priekšsēdētājs. Vai ir jautājumi par personālo balsošanu? Runa ir par to, ka komisija nolasīs protokolu, un, ja kādam būs iebildumi pret to, kā protokolā ir ierakstīta viņa balsošana, katrs no deputātiem ir tiesīgs to pateikt vai arī neteikt neko, ja lasījums atbilst tam, ko viņš ir ierakstījis balsošanas kartītē. Lai nebūtu tā, kā mums Maskavā notiek personālajā balsošanā, kad desmitiem deputātu iesniedz protestus, ka nav pareizi saprasti. Vai par balsošanu ir jautājumi? Nav. Paldies. Deputātam Kurdjumovam vārds par balsošanu. Lūdzu, jautājumu nav, tad paldies jums.

Курдюмов Л. Л. (Рижский избирательный округ № 37).

Уважаемый Анатолий Валерьянович! Я просил бы одну минуту для заявления лично, а потом от имени фракции.

Председатель. Пожалуйста.

Курдюмов Л. Л. Уважаемый Верховный Совет последнего созыва Латвийской Советской Социалистической Республики! Я думаю, что мы еще с вами не успели переварить обед, которым нас накормили три часа назад, как уже принимаем кардинальное за

последние 50 лет решение в жизни нашей республики. У меня есть к вам просьба, прежде чем мы приступим к голосованию по вопросу принятия Декларации. Я прошу поставить мое предложение на голосование: еще раз дать возможнось независимо от потраченного времени выступить любому желающему депутату. Мы вчера с вами в нарушение временного регламента пять часов лишних работали по вопросу (при всем моем уважении к уважаемому Президиуму), который не идет ни в какое сравнение с тем документом, который мы сегодня принимаем. Я повторяю мое предложение: дать возможность независимо от потраченного времени, хоть до утра, выступить всем желающим депутатам по рассматриваемому вопросу. И прошу поставить его на голосование в порядке депутатской инициативы.

Председатель. Так, пожалуйста, заявление...

Курдюмов Л. Л. Мне отказано в этом. Спасибо. В таком случае я должен приступить к печальной обязанности, возложенной на меня депутатской фракцией "Равноправие", и обнародовать заявление депутатской фракции "Равноправие" Верховному Совету Латвийской ССР.

"Произвольно толкуя исторические факты, государственное право, в нарушение Конституции СССР и Конституции Латвийской ССР первая сессия Верховного Совета Латвийской ССР двенадцатого созыва приняла по предложению фракции НФЛ к рассмотрению Декларацию о восстановлении Латвийской Республики. В ней намечено возобновление действия Конституции буржуазной Латвии 1922 года, возвращение официального названия государства того периода — Латвийская Республика. Тем самым намечено изменение государственного строя Латвийской ССР, ее внешнего и внутреннего политического статуса. Данный документ принимается при полном игнорировании мнения депутатов, представляющих интересы значительной части населения республики, которая однозначно высказалась в ходе выборов в Верховный Совет против подобного решения, означавшего фактически выход Латвийской ССР из состава Союза Советских Социалистических Республик, что непосредственно затрагивает судьбы сотен тысяч людей.

Исходя из изложенного, мы заявляем.

Первое. Вопрос о смене государственного строя в Латвийской ССР, изменении ее внешнего и внутреннего политического статуса как наиболее важный вопрос государственной жизни республики в соответствии со статьей 5 Конституции Латвийской ССР должен быть решен путем референдума, народного голосования. Принятие Верховным Советом Латвийской ССР Декларации о восстановлении независимости Латвийской Республики является грубым нарушением Конституции СССР и Конституции Латвийской ССР.

Второе. В связи с тем, что избиратели, чьи интересы мы представляем в Верховном Совете Латвийской ССР, не уполномочивали нас принимать антиконституционные решения, мы не считаем возможным принять участие в голосовании по данному вопросу и на это время прерываем свое участие в работе сессии.

Третье. Считаем, что необходимо дать возможность нашим избирателям выразить непосредственно свое отношение к Декларации о восстановлении независимости Латвийской Республики, которым наша фракция будет руководствоваться в своей дальнейшей парламентской работе в Верховном Совете Латвийской ССР.

По поручению фракции подписали:
председатель — Сергей Диманис,
зам. председателя — Виктор Алкснис."

Я прошу извинить, Анатолий Валерьянович, здесь есть рукописные правки. После исправления заявление будет вручено вам в виде документа. Спасибо.

Председатель. И, если можно, то надо согласовать с формулировками, которые имеются здесь.

Lūdzu skaitīšanas komisiju sākt savu darbu. Kolēģi deputāti, esiet, lūdzu, mierīgi! Katrs var darīt tā, kā viņš vēlas, nevajag tāpēc saistīt ar emocijām paziņojumus vai jautājumus. Cienīsim cits citu!

No zāles. Balsošanas numura aile nav jāaizpilda?

Priekšsēdētājs. Godātie kolēģi! Balsošanas numuru izpildīt šeit nevajag. Ja tas būs izpildīts, komisija to nosvītros, jo acīmredzot balsošanas numurs būs pēc mūsu numura sarakstā.

Godātie kolēģi no frakcijas "Līdztiesība"! Lūdzu uzkavējieties! Balsošanas komisija tūlīt aizies rezumēt balsošanas rezultātus, bet mēs kopīgi nolemsim par turpmāko darbu.

Пожалуйста, будьте в зале, сейчас комиссия соберет бюллетены, она будет работать, мы все вместе решим о нашей дальнейшей работе.

Es lūdzu, kamēr strādā komisija, nedaudz mani uzklausīt. Pirmdien mums jāsāk ar valdības, konkrēti - ministru, iecelšanu. Jāsāk ar valdības priekšsēdētāju. Tūlīt arī jāveido pastāvīgās komisijas, jo visi ministru kandidāti vispirms tiks izskatīti pastāvīgajās komisijās. Pēc tam kad noklausīsimies balsošanas rezultātus, uzskatu, ka šos aicinājumus un vēstījumus mēs varam pieņemt bez personālas balsošanas, izmantojot tehniku. Līdz ar to mēs šodien varētu beigt sesijas darbu, jo esam jau divas dienas strādājuši. Mums kopīgi būtu jānolemj, vai mēs rīt strādājam vai izmantojam brīvdienas un ar jaunu sparu atsākam darbu pirmdien. Katrs, kurš vēlas izteikties, var pienākt pie mikrofona. Būtu ļoti labi, ja abu frakciju vadītāji un citi deputāti, pirms sāktu aģitēt, savā starpā aprunātos, lai viss notiktu korekti un koleģiāli.

I. Godmanis. Es, protams, nevaru runāt neatkarīgo deputātu vārdā. Nupat mēs konsultējāmies ar otras frakcijas vadītāju, un mums ir priekšlikums rīt nestrādāt.

Priekšsēdētājs. Paldies.

I. Godmanis. Motivācija varētu būt dažāda. Viens no iemesliem ir tikšanās ar vēlētājiem sestdien un svētdien.

Priekšsēdētājs. Vai ir kādi citi priekšlikumi? Ja citu priekšlikumu nav, tad balsosim par to, ka darbu sāksim pirmdien desmitos, jo liekas, ka lauku deputāti vienpadsmitos negribētu. Citu priekšlikumu nav? Tad es ieslēdzu balsošanas režīmu. Balsojam par to, ka rīt ir brīvdiena, kuru izmantojam, tiekoties ar vēlētājiem savos apgabalos. Pirmdien darbu sākam pulksten desmitos. Lūdzu, nospiediet "par", "pret" vai "atturas".

Lēmumu esam pieņēmuši. Tagad man ir lūgums deputātam, kurš šeit uzstājās ar paziņojumu. Un lūgums arī deputātam Sergejam Dīmanim. Mēs varējām apspriest jautājumu arī 3 dienas un pat 3 nedēļas, bet diez vai mūsu viedokļi būtu tuvojušies, jo politiskā

situācija republikā par to liecina vismaz jau pusotru gadu. Protams, iebildumus, ka esam apsprieduši šo jautājumu tik īsu laiku, var uzturēt spēkā, bet man liekas, ka rīkojāmies demokrātiski un varēja izteikties visi. Ja arī neizteicās visi, tomēr dienas darba kārtības noteikšanā piedalījās visi. No politiskā viedokļa un no situācijas pilsētā būtu ļoti svarīgi, ja mēs tikpat organizēti nobeigtu šo sēdi, neņemot vērā to, kā katrs no mums balsoja. Balsošanas rezultāti tiks publiski paziņoti. Es lūdzu jūs un visus tos, kuri atrodas šeit pie mūsu mājas, - nekādu emociju, būsim korekti pret mūsu lēmumiem, būsim korekti pret visiem mūsu deputātiem. Es jūs ļoti lūdzu, lai šeit būtu kārtība. Lai tā būtu nevis ar kārtības sargu palīdzību, bet izpaustos līdzpilsoņu korektā uzvedībā.

Attiecībā uz iesniegumiem un paziņojumiem, kurus saņēmām ļoti daudz, es negribētu, lai mēs tagad tos skaitītu un sāktu spriest, vai vairāk ir par vai - pret. Mums ir zināma pieredze ar valodas likumu. Tiklīdz mēs sākām skaitīt, iesniegumus saņēmām arvien vairāk, es atvainojos, - maisiem. Tie bija uzrakstīti dažbrīd ar vienu roku caur koppapīru un tā tālāk.

Es domāju, ka mūsu redakcijas komisija ir ņēmusi vērā visus paziņojumus. Arī mītiņa rezolūciju es iesniedzu redakcijas komisijā. Iespēju robežās viss ir darīts. Protams, visi kolektīvie iesniegumi ir oficiāli reģistrēti. Ja kāds no deputātiem uzskata, ka sekretariātā kaut kas pazūd, mēs esam tiesīgi par to prasīt atbildību.

No televīzijas mums jautā, vai pirmdien translēsim vai ierakstīsim un pēc tam vakarā translēsim, vai vispār sniegsim tikai komentārus televīzijā. Šis ir ļoti svarīgs jautājums. Tātad televīzijā tiešo translāciju turpināsim pirmdien, kad acīmredzot izskatīsim Ministru Padomes iesniegumu un kandidatūru Ministru Padomes priekšsēdētāja amatam. Pēc tam nodibināsim un apstiprināsim komisijas.

Jautājums ir arī par radio - vai būs tiešā radio translācija vai ieraksti, komentāri un tā tālāk. Kas vēlas par šo jautājumu izteikties? Lūdzu, deputāts Sergejs Dīmanis.

S. Dīmanis. Es uzskatu, ka ir nepieciešama tieša raidīšana pa televīziju un radio. Vēl viena lieta. Par komentāriem. Šie komentāri par mūsu frakcijas deputātu uzstāšanos ir ļoti nekorekti. Es domāju, ka attiecībā uz komentāriem mums vajadzētu speciāli paskatīties, kādi tie izskan pa radio un televīzijā. Ņemot vērā to, ka mums šeit ir absolūtais monopols, tas ir jāizlemj. Kā to darīt, es pagaidām nezinu, bet tas ir jāizdara.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Gunāram Preinbergam.

G. Preinbergs (Jelgavas 79. vēlēšanu apgabals). Manuprāt, nevajadzētu noslogot televīziju. Pietiktu ar ierakstu vakara ziņās un dienasgrāmatu.

Председатель. У вас предложение? Пожалуйста. Первый микрофон.

Из зала. У меня такое предложение — первую неделю, поскольку внимание общественности очень велико, и как это было и на съезде, показать в прямой трансляции. А потом, конечно, уже перейти на режим, как это принято в Москве, вечером показывать записи. Но первую недело, когда принимаются эти важные решения и по правительству, и по обсуждению кандидатур, — это всех очень интересует и должно прямо идти в эфир.

Председатель. Извините, я, возможно, из-за усталости не понял, здесь ни вы, ни предыдущие товарищи не высказали свое отношение. У нас тут разные варианты есть. По телевидению есть три варианта. А по радио два варианта. У нас в республике еще был вариант, когда радиотрансляция ведется, а ТВ нет. На этот счет тоже надо высказаться.

Это наше мнение такое. Первое, когда обсуждение идет персонально, общественность нуждается в том, чтобы выслушать это обсуждение. Это дать в прямой трансляции телевидения. А потом, когда уже спадет этот общественный интерес, перейти к вечерним записям.

Es diemžēl neredzēju, kurš no jums bija pirmais, izlemiet to paši.

J. Bojārs. Ja profesors Rikards man atļauj pirmajam, lai tā notiek. Sākotnēji, kamēr pieņemam visus svarīgākos likumus, es domāju, vajag tiešos raidījumus. Mēs taču izšķiram ļoti svarīgus jautājumus. Varbūt vadīsimies pēc Pētera Pirmā principa – čtobi durj každovo vidna bila. Es par sevi arī domāju.

Priekšsēdētājs. Ko jūs teicāt?

J. Bojārs. Pēterim Pirmajam bija tāds izteiciens: "Чтобы дурь каждого видна была". Un es esmu par to. Talāk par sesijas pilnu translēšanu. Arī Maskavā mums Augstākajā Padomē uzstādīja šo pašu jautājumu, un mēs kā muļķīši, kaut gan mūsu rīcībā bija vesels kanāls, pacēlām rociņas un teicām: jā, vajag translācijas saīsināt, lai televīzija, sak, to naudiņu saglabā. Un momentā fragmentārajās pārraidēs mūs sāka cenzēt, turklāt visu to, kas Maskavai un centrālajam aparātam nepatika, no manām runām izgrieza ārā. Un es domāju, ka ļoti daudzi deputāti - gan vieni, gan otri - būs neapmierināti par šiem īsinājumiem, jo uzskatīs, ka ir izgriezts ārā tieši tas, ko viņi gribējuši atstāt.

Priekšsēdētājs. Un tagad vārds jums, deputāt Rikard!

R. Rikards. Man ir priekšlikums pa radio sesiju translēt, bet pa televīziju – ne. Tāpēc ka lielākā daļa cilvēku tomēr klausās radio, nevis sēž pie televizora istabā, teiksim, cilvēki uz lauka strādā, viņiem mazais tranzistors ir līdzi, viņi klausās, un ir absolūti precīzi dzirdams, kas viss te notiek. Tātad cilvēki saņem informāciju. Un, ja palūkosimies no pragmatiskā viedokļa, tad radio translācijas ir daudz lētākas nekā televīzijas, turklāt radio informācija tiks novadīta pie visas Latvijas tautas. Tātad es esmu par to, lai translētu pa radio, bet televīzija ierakstā.

Priekšsēdētājs. Paldies. Kādi vēl ir viedokļi?

Из зала. Я согласен с предыдущим оратором полностью и тем самым доказываю, что во фракции имеется плюрализм мнений.

Priekšsēdētājs. Vārds jums, deputāt Godmani!

I. Godmanis. Šajā ziņā arī mums frakcijā nav vienota viedokļa. Neapšaubāmi, šeit ir divas problēmas. Pirmā problēma ir tā, ka visai tautai jāzina, kas šeit tiek darīts, kā tiek veidota valdība, parlamenta struktūra, bet, no otras puses, tas viss notiek darba laikā. Ja mēs šeit strādājam, vai mēs varam prasīt no citiem, lai viņi darba laikā darītu ko citu. Es domāju, ka šinī ziņā deputāta Rikarda priekšlikums ir vērā

ņemams. Es šoreiz runāju savā vārdā un viņu atbalstu — tas nozīmē, ka radio translācija ir tieša, bet savukārt televīzija varētu translēt vakara ierakstu, kad cilvēki ir darbu beiguši. Attiecībā uz komentāriem, es piekrītu, ka šis jautājums ir apspriežams. Mēs varētu vienoties, ka vakarā translē tiešo ierakstu. Ja netranslē visu, tad frakcijām būtu jāizlemj, kādu daļu translēt un kādu — netranslēt. Tādēļ ka darbs paliek darbs un visu dienu skatīties televizoru tomēr ir problemātiski.

Priekšsēdētājs. Paldies. Vārds deputātam Gavaram.

J. **Gavars**. Es domāju, ka arī man ir tiesības kaut ko teikt par televīziju.

Priekšsēdētājs. Acīmredzot ir.

J. **Gavars**. Es gribētu izteikt tādu priekšlikumu: saprotiet, mums televīzijas translācijas ir ļoti dārgas. Es šoreiz runāju kā profesionālis, nevis kā deputāts. Lai gan es saprotu, ka šis pārraides ir ļoti būtiskas gan visiem klātesošajiem, gan arī mūsu skatītājiem. Patiešām, lētāks būtu radio tiešās pārraides variants, bez tam vēl, ņemot vērā, ka cilvēkiem ir arī jāstrādā un strādāt varbūt var arī ar ieslēgtu radio. Taču, ja mēs tomēr to visu gribam vakarā rādīt televīzijā, kā šeit tika ierosināts, tad jārēķinās ar to, ka 8 stundas varēs rādīt pēc pusdesmitiem vakarā. Tas praktiski nav iespējams. Bet tad rodas jauna problēma jautājumā par to, ko īsināt un ko neīsināt. Un, otrkārt, daudzi cilvēki tomēr gribēs pēc pusdesmitiem vakarā skatīties kino vai teātri, vai kādu citu raidījumu. Lietuvā šobrīd prakse ir tāda, ka ne radio, ne televīzija vairs neraida sesijas, bet tikai īsu ziņu kopsavilkumu. Acīmredzot pie mums pēc nedēļas būs tas pats. Varbūt mēs, kā nolēmām, rīt un parīt, tiekoties ar saviem vēlētājiem, tomēr varētu ar viņiem apspriesties un galīgo lēmumu pieņemt tikai pirmdien.

Priekšsēdētājs. Paldies. Vārds deputātam Lucānam.

J. **Lucāns** (Lēdurgas 145. vēlēšanu apgabals). Es gribētu iebilst pret tiešo televīzijas translāciju tāda apsvēruma dēļ, ka tiešā televīzijas translācija zināmā mērā provocē deputātus uz liekām uzstāšanās reizēm, lai parādītos saviem vēlētājiem, un no šāda viedokļa varbūt tiešo translāciju varētu būt iespējami mazāk.

Priekšsēdētājs. Vai jūs runājat par Maskavas pieredzi? Es visus deputātus aizstāvu, ka pie mums tas tā nav. Pie mums tāda izrādīšanās televīzijas kameru priekšā nenotiek. Vārds deputātei Čebotarenokai.

V. **Čebotarenoka** (Jūrmalas 85. vēlēšanu apgabals). Pirmdien mēs vēlēsim otru svarīgāko Latvijas Republikas personu — mūsu nākamo premjeru, un tas, manuprāt, Latvijas tautu ļoti interesēs, tādēļ vismaz to laiku, kamēr mēs izteiksimies, vajadzētu raidīt arī televīzijā.

Priekšsēdētājs. Paldies. Tālāk vārds deputātam Īvānam.

D. **Īvāns**. Zināt, man ir gadījies pavērot Maskavas Padomes darbu. Viņi arī strādā ilgu laiku, un arī viņus translēja nemitīgi no rīta līdz vakaram. Un nonāca līdz tādai situācijai, ka skatītāji sāka protestēt, jo sesiju rāda gan Centrālā televīzija, gan Maskavas televīzija un cilvēkiem vairs nav ko

skatīties, turklāt tas ir mūsu melnais darbs. Es domāju, ka droši vien šīs pirmās sesijas vajadzētu translēt, taču, ņemot vērā televīzijas iespējas, atstāsim šo izvēli — rādīt vai nerādīt attiecīgās sēdes — pašai televīzijai. Ja tā būs nolēmusi rādīt un īsināt kādu sēdi, tad abu frakciju pārstāvji, arī neitrālie deputāti, varētu piedalīties šo īsinājumu akceptēšanā. Caurām dienām raidīt sēdes nebūtu lietderīgi, jo visas sēdes noteikti nebūs tik svarīgas, ka tās vajadzētu rādīt, taču, ja kāda no sēdēm patiesi ir ļoti svarīga, tad sesija tūlīt pieņem lēmumu par tās translāciju. Arī tad, ja mēs uzskatām, ka kādu sesiju nedrīkst translēt, bet televīzija grib to translēt, deputāti pieņem lēmumu par šīs sesijas netranslēšanu. Attiecībā uz radio translācijām droši vien vajadzētu konsultēties ar pašiem radio darbiniekiem, jo Latvijā ir trīs radio programmas — Latvijas vidējo viļņu programma, otrā programma un pirmā programma. Manuprāt, nevajadzētu aizņemt visas programmas ar mūsu sesijas translāciju, vajadzētu paskatīties, kuru programmu mēs nemitīgi upurējam sesiju translēšanai un kurā programmā tiek raidīti sinhronie tulkojumi.

Priekšsēdētājs. Paldies. Vai citu priekšlikumu nav? Tad balsosim. Es saprotu, ka pirmo vajadzētu balsot centristu variantu, kurš šeit iezīmējās. Tātad mēs lūgsim radio pagaidām sesiju translēt. Televīzijai acīmredzot republikai vajadzētu rādīt priekšsēdētāja ievēlēšanu. Pēc tam acīmredzot lemsim katru konkrēto gadījumu. Vai tā es varu rezumēt šos priekšlikumus? Ja jūs piekrītat, lūdzu ieslēgt balsošanas režīmu. Balsojot izsakiet savu attieksmi par, pret vai atturoties. (*Troksnis zālē.*) Lūdzu, ziņojiet rezultātu. 170 - par, 6 - pret, 10 - atturas.

Godātie kolēģi! Manuprāt, pašlaik pārtraukumu nevajag, jo tūlīt nāks mūsu komisija. Pārtraukums mums tikai aizņems laiku. Un, lai gan domas dalās, mums tomēr vienotiem jānobeidz sēde. Tas būtu pats prātīgākais šajā situācijā. Frakciju vadītāji grib lūgt vārdu.

I. **Godmanis**. Biedri deputāti! Mēs, abu frakciju vadītāji, konsultējāmies, un mums būtu lūgums: vai mēs nevarētu pirmdien sēdi sākt stundu vēlāk, lai abas frakcijas varētu tikties ar saviem vēlētājiem un vienoties par tālāko darbību. Es gribētu uzsvērt, ka tas būs nevis vienkārši vēlāk sākts darbs, bet gatavošanās sesijas darbam.

Priekšsēdētājs. Vai pārējie deputāti vēlas izteikties par šo jautājumu? Man šis priekšlikums ir jāliek uz balsošanu. Tātad - kas ir par to, lai pirmdien sesiju sāktu pulksten 11? Rezultāti ir šādi: 177 — par. Tātad priekšlikums pieņemts, un pirmdien sākam darbu pulksten 11. Tālāk vārdu lūdz deputāts Dobelis.

J. **Dobelis**. Cienījamie deputāti! Izmantojot šīs nedaudzās minūtes, kuras ir palikušas līdz balsošanas rezultātu paziņošanai, es jums sniegšu pavisam īsu informāciju par to, ko esam saņēmuši, apkopojot visas līdz šim saņemtās vēstules. Ir iegūti šādi rezultāti: 606 vēstules atbalsta Republikas neatkarības atjaunošanu, 87 - izteikts atbalsts atjaunotas federācijas veidošanai, daudzi cilvēki un

kolektīvi apsveic Anatoliju Gorbunovu sakarā ar ievēlēšanu. Līdzīgs apsveikums ir saņemts arī no Latvijas kultūras ministra Raimonda Paula un visiem Divdesmito dziesmusvētku virsdiriģentiem. (*Aplausi.*)

Priekšsēdētājs. Es ļoti atvainojos, bet varbūt šo informāciju tomēr…

J. Ozols. Tagad īsa informācija par to, kāpēc nav izdevies līdz galam saskaitīt personiskos parakstus. Man no rīta Viktors Alksnis iesniedza ziņas, teikdams, ka tur ir 2000. Saskaitot iznāca tūkstoš seši simti trīsdesmit četri, turklāt vairākiem parakstītājiem ir ļoti vienādi paraksti. Mēs atvainojamies, ka līdz galam šie rezultāti pat nav fiksēti. Pašās beigās paziņojums, ko man lūdza nolasīt Tautas frontes vadība sakarā ar gaidāmo manifestāciju 11. novembra krastmalā. Visi Latvijas deputāti tiek lūgti uz svētku manifestāciju 11. novembra krastmalā. Centrālajā tribīnē lūdzam gan Latvijas Augstākās Padomes, gan PSRS Augstākās Padomes deputātus, gan arī uz sesiju ielūgtos viesus. Iesakām uz manifestāciju doties kopā, lai tā iegūtu lielāku nozīmīgumu. Paldies.

Priekšsēdētājs. Vai jums, deputāt Alksni, kas sakāms sakarā ar sekretariāta paziņojumu? Kā, lūdzu?

Алкснис В. И. У меня такой вопрос. Сейчас передали документ пресс-центра, и я зачитываю вам: "Сессия Верховного Совета ЛССР продолжает работу, тут идут дебаты, депутаты высказали полярные мнения, одни, которые за справедливость, - восстановить былую независимость: Бэлс, Станкевича, Апситис, Плотниекс, Кезберс, Берзиньш, Боярс и Вульфсон. Другие настроены на демагогию, выражают открытую ненависть к коренным жителям: А. Рубикс, А. Алексеев, С. Диманис." Вот вам пример демократии и плюрализма пресс-центра сессии Верховного Совета. Что это такое в конце концов?

Priekšsēdētājs. Kas vada preses centru? Lūdzu, informējiet! Ko jūs varat teikt sakarā ar šo paziņojumu? Par šo paziņojumu man ir ļoti grūti kaut ko teikt, jo man nav priekšā pat teksta. Taču šķiet, ka šajā gadījumā preses centrs ir pārspīlējis ar emocijām. Mēs centīsimies būt ieturētāki.

No zāles. Mēs tāda veida solījumiem vairs neticam. Un kā būt ar tiem komentāriem pa radio un televīzijā? Vai mēs varam cerēt, ka komentāru par mūsu uzstāšanos nebūs? Un beigu beigās dodiet mums savu televīziju un savu raidstaciju!

Priekšsēdētājs. Es pilnīgi piekrītu un pieņemu zināšanai šos protestus. Ļoti lūdzu preses centru noskaidrot, kā tas īsti ir bijis. Lūdzu mūsu preses centru atturēties no jebkāda deputātu uzstāšanās vērtējuma, ja to nav devusi pati sesija. Otrais jautājums par komentāriem ir sarežģītāks. Mans kolēģis, kuru es negribu nosaukt tāpēc, ka viņa šeit nav, nemitīgi komentē manas runas. Man dažreiz, protams, ir ļoti grūti atspēkot, jo kontekstā tas izklausās citādi nekā tad, ja paņem un izrauj no konteksta. Tad, protams, var visādi šo informāciju pasniegt. Man šķiet, ka tad, kad sesijas norisi tieši pārraida, žurnālistiem sesijas starplaikā vajadzētu atturēties no komentēšanas, bet aicināt pie mikrofona pašus deputātus. Un, ja deputāti izsaka atšķirīgus viedokļus, kā arī viedokli par savu kolēģu izteikto, argumentē to vai

komentē, tad, man šķiet, tas ir pavisam kas cits un polemikai ir pieņemams. Lūdzu.

Извиняюсь, наш коллега сегодня еще не выступал, в отличие от остальных.

Из зала. Не считаете ли вы, что пресс-центр должен официально извиниться перед нашими депутатами по этому вопросу?

Алкснис В. И. Наверное это тогда надо сделать мне, я это делаю, Анатолий Валерьянович, я в принципе протестую против этого. Во-первых, давайте будем откровенны, кто руководит пресс-центром, мы не знаем. Кто назначил этих людей, мы не знаем. Вы знаете по опыту Верховного Совета, что все-таки, кто пресс-центром Верховного Совета распоряжается — решали депутаты. Кто руководит? Я выражаю недоверие нынешнему пресс-центру, в связи с оскорбительным в адрес депутатов высказыванием, которое пошло как специальный документ пресс-центра, и я считаю, что они недостойны занимать эти должности.

Председатель. Спасибо. Повторное.

Алкснис В. И. Да. Ну разрешите еще минуту.

Из зала. Понимаете, в чем дело? По заявлению, по звонкам наших избирателей уже шла информация о том, что довольно вольные комментарии нашим выступлениям, выступлениям наших коллег, нашей фракции дает республиканское радио. Я считаю, что, как минимум, пресс-центру надо официально извиниться перед данными товарищами, во-первых, и потом, выполнить просьбу Виктора Имантовича освободить или заменить пресс-центр. Спасибо.

Priekšsēdētājs. Vārds deputātam Lucānam.

J. Lucāns. Man būtu ierosinājums - žurnālistiem un televīzijas komentētājiem atturēties no mūsu oponentu uzstāšanās komentēšanas, jo viņu uzstāšanās ir tik pārliecinošas, ka tās vispār nekādus komentārus neprasa.

Priekšsēdētājs. Deputāt Dīmani, lūdzu, pagaidiet, vārdu vēl lūdz PSRS tautas deputāts Andrejs Cīrulis.

A. Cīrulis. Cienījamie klātesošie deputāti! Es gribētu pateikt to, ka es nebūt neiebilstu pret Viktora Alkšņa lūgumu, ka preses centram jāatvainojas, acīmredzot konkrēti šis izteiciens no profesionālā viedokļa ir nekorekts. Es pilnīgi atbalstu mūsu priekšsēdētāja Anatolija Gorbunova teikto. Bet pie viena es domāju, ka mums varbūt būtu pienācis laiks analizēt Viktora Alkšņa necienīgos izteikumus pret mūsu republiku PSRS Augstākajā Padomē. Es personiski pieprasu Viktora Alkšņa atvainošanos par to, ko viņš izteica 1. maija demonstrācijā pret mani, arī pret Bišeru, Vilenu Tolpežņikovu. Manuprāt, tas neiekļaujas civilizētas sabiedrības uzvedības normās. Es domāju, ka man ir tiesības prasīt no Viktora Alkšņa atvainošanos.

Priekšsēdētājs. Es ļoti atvainojos, izslēdziet gan pirmo, gan otro mikrofonu. Lūdzu, izslēdziet, un izbeigsim mazgāt veļu, kaut gan mēs esam ļoti nosvīduši, strādājot divas dienas. Deputāts Lagzdiņš nav šodien runājis? Es atbildu par sēdes vadīšanu un par visu, kas šeit notiek, un, ja ir pieļauts nekorektums, tad es atvainojos. Un neturpināsim šos savstarpējos strīdus, jo argumentu būs ļoti daudz. Man liekas, ka viss tāču ir skaidrs.

S. Dīmanis. Tomēr paklausieties, jūs taču dzirdējāt, kādi apvainojumi tika adresēti pret mani un citiem deputātiem.

Priekšsēdētājs. Tātad, ja kāds no mūsu ieceltajiem un izvirzītajiem darba orgāniem vai izpalīgiem pieļaus kādas kļūdas, mēs viens pēc otra sāksim iet ārā.

S. Dīmanis. Es domāju, ka tā nav kļūda, tā ir pozīcija, un ir sākušās raganu medības.

Priekšsēdētājs. Bet darbinieks no tribīnes paskaidroja, bija arī mana atvainošanās.

Ходаковский В. А. (Рижский избирательный округ № 31). Уважаемые коллеги депутаты! Вот, вы все можете себе представить, что на нас смотрит народ, если мы, избранники народа, сейчас начинаем браниться, начинаем упрекат друг друга в некорректности, не думаете ли вы, что это усилится у народа в 10, в 20 и в 100 раз, и что происходит сейчас, может вылиться на улицы, куда угодно, будьте разумны, уважайте друг друга и будьте корректны. Вот к чему я призываю.

Гейданс И. У. (Елгавский избирательный округ № 82). Уважаемые коллеги, я буду говорить, чтобы сразу поняли, без перевода. Я должен вам сделать замечание, что многие из вас, неоднократно выступая, оскорбляли мою страну, неоднократно оскорбляли мой народ, оскорбляли меня. Но я знаю ваш характер и не требую извинения. Так будьте добры и не требуйте извинения от пресс-центра, который тоже имеет какое-то понятие о достоинстве своего народа.

Priekšsēdētājs. Es domāju, ka mums līdz ar minēto paziņojumu šī tēma būs pilnīgi izsmelta. Mums jālūdz aiziet pie komisijas un oficiāli pajautāt, jo pa šo laiku mēs vēl trīs reizes varam nobalsot. Deputāts Čepānis šodien runās pirmo reizi, tāpēc lūdzu ieslēgt otro mikrofonu.

A. Čepānis. Cienījamie deputāti un visi, kas ir spējīgi mani uzklausīt! Stāvēsim taču pāri visam tam, par ko mēs tikko strīdējāmies un runājām. Vēl nav pagājis pilns mēnesis, kopš es ar šiem "demokrātijas mīlētājiem" biju citā forumā, un neviens no viņiem neuztraucās par to, ka pēc tam centrālā prese un daļa republikas preses mani aplēja ar dubļiem no galvas līdz kājām. Neviens nemeklēja taisnību, neviens nemeklēja ne preses centru, ne vainīgos šajos apmelojumos. Stāvēsim tiem pāri. Mums taču ir daudz nopietnākas lietas risināmas, bet tas, protams, attiecas uz tiem, kas spēj to.

Priekšsēdētājs. Šis temats beidzot ir izsmelts. Komisija ir beigusi skaitīt un nāk uz šo pusi.

Jūs paziņosit rezultātus, tas ir, paziņosit balsošanas rezultātu par katru deputātu atsevišķi. Ja kādam ir iebildumi par protokolu, tad uzreiz sakiet savu attieksmi.

I. Ozols. Tie deputāti, kuru balsošanas rezultāts nebūs fiksēts atbilstoši tam, ko viņi ierakstījuši biļetenā, var mani pārtraukt un iebilst.

Priekšsēdētājs. Es vērošu zāli, neprecizitātes gadījumā uzreiz celiet balsošanas kartīti, tad apstāsimies un precizēsim konkrētā deputāta nostāju.

I. Ozols. Atļaujiet uzsākt balsu skaitīšanas rezultātu nolasīšanu.

1.vēlēšanu apgabals - Andrejs Panteļejevs - par.

2.vēlēšanu apgabals - Ruta Marjaša - par.

3. vēlēšanu apgabals - Vilnis Eglājs - par.
4. vēlēšanu apgabals - Aleksandrs Kiršteins - par.
5. vēlēšanu apgabals - Ģirts Krūmiņš - par.
6. vēlēšanu apgabals - Indulis Ozols - par.
7. vēlēšanu apgabals - Oļegs Batarevskis - par.
8. vēlēšanu apgabals - Ints Cālītis - par.
9. vēlēšanu apgabals - Igors Garajevs - nepiedalās.
10. vēlēšanu apgabals - Ivars Krastiņš - par.
11. vēlēšanu apgabals - Viktors Stefanovičs - nepiedalās.
13. vēlēšanu apgabals - Jurijs Ļaļins - nepiedalās.
14. vēlēšanu apgabals - Jānis Dzintars - nepiedalās.
15. vēlēšanu apgabals - Alberts Žuks - nepiedalās.
16. vēlēšanu apgabals - Jānis Gulbis - par.
17. vēlēšanu apgabals - Aleksandrs Peršins - nepiedalās.
18. vēlēšanu apgabals - Rolands Rikards - par.
19. vēlēšanu apgabals - Mihails Berdikovs - nepiedalās.
20. vēlēšanu apgabals - Dzintars Ābiķis - par.
21. vēlēšanu apgabals - Sergejs Zaļetajevs - nepiedalās.
22. vēlēšanu apgabals - Grigorijs Morozļi - nepiedalās.
23. vēlēšanu apgabals - Nikolajs Mihailovs — nepiedalās.
24. vēlēšanu apgabals - Alfrēds Rubiks - nepiedalās.
25. vēlēšanu apgabals - Ojārs Kehris - par.
26. vēlēšanu apgabals - Rolands Repša - par.
27. vēlēšanu apgabals - Romāns Apsītis - par.
28. vēlēšanu apgabals - Jānis Krūmiņš - par.

Priekšsēdētājs. Es atvainojos, es vēlreiz lūdzu klātesošos uz ielas, es jūs ļoti lūdzu, netraucējiet sesijas darbu! Vai tiešām jums nav tik daudz takta? Mēs, kas šeit strādājam, ļoti, ļoti lūdzam jūs.

29. vēlēšanu apgabals - Oļegs Ščipcovs - nepiedalās.
30. vēlēšanu apgabals - Aleksejs Zotovs - atturas.
31. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Hodakovskis - nepiedalās.
32. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Kostins - nepiedalās.
33. vēlēšanu apgabals - Edŭards Maharevs - nepiedalās.
34. vēlēšanu apgabals - Genādijs Romašovs - nepiedalās.
35. vēlēšanu apgabals - Vjačeslavs Gerasimovs - nepiedalās.
37. vēlēšanu apgabals - Leonīds Kurdjumovs - nepiedalās.
38. vēlēšanu apgabals - Ivans Ivanovs — nepiedalās.
40. vēlēšanu apgabals - Tatjana Ždanoka — nepiedalās.
41. vēlēšanu apgabals - Pāvels Šapovālovs - nepiedalās.
42. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Mihailovs - nepiedalās.
43. vēlēšanu apgabals - Ojārs Blumbergs - par.
45. vēlēšanu apgabals - Ivans Prokofjevs - nepiedalās.
46. vēlēšanu apgabals - Ilma Briņķe - par.
47. vēlēšanu apgabals - Anatolijs Safonovs - nepiedalās.
48. vēlēšanu apgabals - Anatolijs Aļeksejevs - nepiedalās.
49. vēlēšanu apgabals - Edgars Eglītis - nepiedalās.
50. vēlēšanu apgabals - Nikolajs Buiļovs - nepiedalās.
51. vēlēšanu apgabals - Broņislavs Salītis - par.
52. vēlēšanu apgabals - Juris Karlsons - par.
53. vēlēšanu apgabals - Andris Teikmanis - par.
54. vēlēšanu apgabals - Mārcis Cīrulis - par.

55. vēlēšanu apgabals - Arturs Punovskis - par.
56. vēlēšanu apgabals - Ivars Ēlerts - par.
57. vēlēšanu apgabals - Einārs Cilinskis - par.
58. vēlēšanu apgabals - Mihails Gavrilovs - nepiedalās.
59. vēlēšanu apgabals - Sergejs Dīmanis - nepiedalās.
60. vēlēšanu apgabals - Aleksandrs Smoļuks - nepiedalās.
61. vēlēšanu apgabals - Jānis Freimanis - par.
62. vēlēšanu apgabals - Viktors Alksnis - nepiedalās.
63. vēlēšanu apgabals - Mihails Stepičevs - par.
64. vēlēšanu apgabals - Andrejs Beluha - nepiedalās.
65. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Zatuliviters - nepiedalās.
66. vēlēšanu apgabals - Aivars Endziņš - par.
67. vēlēšanu apgabals - Māris Budovskis - par.
68. vēlēšanu apgabals - Valērijs Priščepovs - nepiedalās.
69. vēlēšanu apgabals - Atis Kramiņš - par.
70. vēlēšanu apgabals - Mihails Ivanovs - nepiedalās.
71. vēlēšanu apgabals - Aleksejs Vidavskis - nepiedalās.
72. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Rodins - nepiedalās.
73. vēlēšanu apgabals - Aleksejs Providenko - nepiedalās.
74. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Žarkovs - nepiedalās.
75. vēlēšanu apgabals - Sergejs Beskrovnovs - nepiedalās.
76. vēlēšanu apgabals - Jevgēņijs Drobots - nepiedalās.
77. vēlēšanu apgabals - Grigorijs Agafonovs - nepiedalās.
78. vēlēšanu apgabals - Jevgēņijs Jagupecs - nepiedalās.
79. vēlēšanu apgabals - Gunārs Preinbergs - par.
80. vēlēšanu apgabals - Andris Tomašūns - par.
81. vēlēšanu apgabals - Igors Movels - par.
82. vēlēšanu apgabals - Imants Geidāns - par.
83. vēlēšanu apgabals - Indulis Bērziņš - par.
84. vēlēšanu apgabals - Leonīds Alksnis - par.
85. vēlēšanu apgabals - Velta Čebotarenoka - par.
86. vēlēšanu apgabals - Vladilens Dozorcevs - par.
87. vēlēšanu apgabals - Ivars Silārs - par.
88. vēlēšanu apgabals - Vladimirs Einiņš - par.
89. vēlēšanu apgabals - Arnolds Bērzs - par.
90. vēlēšanu apgabals - Jānis Lagzdiņš - par.
91. vēlēšanu apgabals - Linards Muciņš - par.
93. vēlēšanu apgabals - Teodors Eniņš - par.
94. vēlēšanu apgabals - Jurijs Antons - nepiedalās.
95. vēlēšanu apgabals - Boriss Feršalovs - nepiedalās.
96. vēlēšanu apgabals - Igors Rjabiņins - nepiedalās.
97. vēlēšanu apgabals - Anatolijs Bartaševičs - nepiedalās.
98. vēlēšanu apgabals - Martijans Bekasovs - nepiedalās.
99. vēlēšanu apgabals - Andrejs Rešetņikovs - nepiedalās.
100. vēlēšanu apgabals - Aivars Lembergs - par.
101. vēlēšanu apgabals - Alfrēds Mačtams - par.
102. vēlēšanu apgabals - Ģirts Kristovskis - par.
103. vēlēšanu apgabals - Valentīns Gapoņenko - nepiedalās.
104. vēlēšanu apgabals - Viktors Kalnbērzs - par.
105. vēlēšanu apgabals - Andris Apinītis - par.
106. vēlēšanu apgabals - Ivars Caune - par.
107. vēlēšanu apgabals - Andris Līgotnis - par.
108. vēlēšanu apgabals - Kazimirs Šļakota - par.
109. vēlēšanu apgabals - Juris Cibulis - par.

110. vēlēšanu apgabals - Georgs Andrejevs - par.
111. vēlēšanu apgabals - Dainis Vanags - par.
112. vēlēšanu apgabals - Valdis Birkavs - par.
113. vēlēšanu apgabals - Emerita Bukele - par.
114. vēlēšanu apgabals - Edvīns Kide - par.
115. vēlēšanu apgabals - Jānis Endele - par.
116. vēlēšanu apgabals - Druvis Skulte - par.
117. vēlēšanu apgabals - Jānis Kinna - par.
118. vēlēšanu apgabals - Viktors Krols - nepiedalās.
119. vēlēšanu apgabals - Larions Kucāns - nepiedalās.
120. vēlēšanu apgabals - Stefans Rāzna - par.
121. vēlēšanu apgabals - Ludvigs Teteris - par.
122. vēlēšanu apgabals - Raitis Černajs - par.
123. vēlēšanu apgabals - Jevgēņijs Zaščerinskis - par.
124. vēlēšanu apgabals - Pēteris Laķis - par.
125. vēlēšanu apgabals - Pēteris Gabrānovs - par.
126. vēlēšanu apgabals - Sarmis Mednis - par.
127. vēlēšanu apgabals - Galaktions Radionovs - nepiedalās.
128. vēlēšanu apgabals - Andris Felss - par.
129. vēlēšanu apgabals - Ita Kozakeviča - par.
130. vēlēšanu apgabals - Ludis Skosta - par.
131. vēlēšanu apgabals - Vilnis Bresis - par.
132. vēlēšanu apgabals - Mavriks Vulfsons - par.
133. vēlēšanu apgabals - Andris Plotnieks - par.
134. vēlēšanu apgabals - Mārtiņš Arnītis - par.
135. vēlēšanu apgabals - Viktors Kokorišs - nepiedalās.
136. vēlēšanu apgabals - Pēteris Koroševskis - par.
137. vēlēšanu apgabals - Jurijs Kirjušins - nepiedalās.
138. vēlēšanu apgabals - Aleksandrs Lange - par.
139. vēlēšanu apgabals - Ivars Godmanis - par.
140. vēlēšanu apgabals - Brigita Zeltkalne - par.
141. vēlēšanu apgabals - Valdis Biķis - par.
142. vēlēšanu apgabals - Egils Einars Jurševičs - par.
143. vēlēšanu apgabals - Juris Aizezers - par.
144. vēlēšanu apgabals - Imants Kalniņš - par.
145. vēlēšanu apgabals - Jānis Lucāns - par.
146. vēlēšanu apgabals - Jānis Škapars - par.
147. vēlēšanu apgabals - Indulis Emsis - par.
148. vēlēšanu apgabals - Aleksejs Grigorjevs - par.
149. vēlēšanu apgabals - Marija Kārkla - par.
150. vēlēšanu apgabals - Filips Stroganovs - nepiedalās.
151. vēlēšanu apgabals - Eduards Berklavs - par.
152. vēlēšanu apgabals - Jānis Gavars - par.
153. vēlēšanu apgabals - Valdis Šteins - par.
154. vēlēšanu apgabals - Pēteris Krūgaļaužs - par.
155. vēlēšanu apgabals - Visvaldis Mucenieks - par.
156. vēlēšanu apgabals - Kārlis Liepiņš - par.
157. vēlēšanu apgabals - Skaidrīte Albertiņa - par.
158. vēlēšanu apgabals - Tālavs Jundzis - par.
159. vēlēšanu apgabals - Guntis Grūbe - par.
160. vēlēšanu apgabals - Valentīna Zeile - par.
161. vēlēšanu apgabals - Normunds Beļskis - par.
162. vēlēšanu apgabals - Andris Puzo - par.
163. vēlēšanu apgabals - Kazimirs Špoģis - par.

164. vēlēšanu apgabals - Antons Seiksts - par.
165. vēlēšanu apgabals - Gunārs Klindžāns - par.
166. vēlēšanu apgabals - Ārijs Ūdris - par.
167. vēlēšanu apgabals - Artūrs Kodoliņš - par.
168. vēlēšanu apgabals - Jānis Biezais - par.
169. vēlēšanu apgabals - Andris Grūtups - par.
170. vēlēšanu apgabals - Anatolijs Gorbunovs - par.
171. vēlēšanu apgabals - Antons Buls - par.
172. vēlēšanu apgabals - Mihails Rogaļs - nepiedalās.
173. vēlēšanu apgabals - Jānis Vaivads - par.
174. vēlēšanu apgabals - Juris Dobelis - par.
175. vēlēšanu apgabals - Juris Bojārs - par.
176. vēlēšanu apgabals - Alberts Bels - par.
177. vēlēšanu apgabals - Imants Daudišs - par.
178. vēlēšanu apgabals - Mārtiņš Bērziņš - par.
179. vēlēšanu apgabals - Arvīds Ulme - par.
180. vēlēšanu apgabals - Imants Ziedonis - par.
181. vēlēšanu apgabals - Odisejs Kostanda - par.
182. vēlēšanu apgabals - Raimonds Krūmiņš - par.
183. vēlēšanu apgabals - Anna Seile - par.
184. vēlēšanu apgabals - Ivans Cupruns - par.
185. vēlēšanu apgabals - Einārs Repše - par.
186. vēlēšanu apgabals - Pēteris Simsons - par.
187. vēlēšanu apgabals - Juris Celmiņš - par.
188. vēlēšanu apgabals - Vilis Seleckis - par.
189. vēlēšanu apgabals - Pēteris Lazda - par.
190. vēlēšanu apgabals - Agris Jaunklaviņš - par.
191. vēlēšanu apgabals - Alfrēds Čepānis - par.
192. vēlēšanu apgabals - Dainis Īvāns - par.
193. vēlēšanu apgabals - Andrejs Krastiņš - par.
194. vēlēšanu apgabals - Andris Bērziņš - par.
195. vēlēšanu apgabals - Jānis Dinevičs - par.
196. vēlēšanu apgabals - Ivars Briedis - par.
197. vēlēšanu apgabals - Ziedonis Ziediņš - par.
198. vēlēšanu apgabals - Edmunds Krastiņš - par.

Priekšsēdētājs. Es atvainojos. Godātie klātesošie, mums vēl ir jāpieņem pieci dokumenti. Es lūdzu piecas minūtes uzmanību. Tas ir svēts brīdis. Pirms paziņo rezultātus, nevajag emocijas. Esiet, lūdzu, tik laipni!

I. Ozols.

199. vēlēšanu apgabals - Jānis Blažēvičs - par.
200. vēlēšanu apgabals - Ilmārs Geige - par.
201. vēlēšanu apgabals - Voldemārs Strīķis - par.

Rezultātā "par" nobalsojuši 138 Latvijas tautas deputāti, vienam atturoties. Lai neaizturētu jūs, protokolu iesniegsim pēc tam. Šos dokumentus ir parakstījuši visi komisijas locekļi, izņemot vienu mūsu skaitīšanas komisijas locekli - Prokofjeva kungu, kas mūsu darbā nepiedalījās. Bet, tā kā mēs bijām kvorums, mēs esam tiesīgi darbu paveikt līdz galam.

Priekšsēdētājs. Godātie kolēģi! Mēs visi ļoti korekti norunājām, ka pabeigsim sesiju tad, kad būs izskatīti visi dokumenti. Lai lēmumu pieņemtu, vajadzēja divas trešdaļas - 132 balsis, ir 138 balsis. Tātad lēmums ir pieņemts.

Tagad, lūdzu, izskatīsim pārējos dokumentus, kas jums ir izsniegti. Runātāji uzstājoties teica, ka šie dokumenti ir publicistiski. Jā, šie dokumenti ir publicistiski. Lūdzu, paņemiet tos rokā. Es domāju, ka Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarāciju "Par Latvijas Republikas likumdošanu aktu atbilstību starptautisko tiesību normām cilvēktiesību jautājumos", "Aicinājumu Latvijas tautām", Latvijas Republikas Augstākās Padomes "Aicinājumu tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem", "Vēstījumu PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām", kā arī vēstuli Mihailam Gorbačovam, "Aicinājumu pasaules valstu valdībām" un vēstuli Igaunijas Padomes priekšsēdētājam Arnoldam Rītela kungam, Lietuvas Augstākās Padomes priekšsēdētājam Vītautam Landsberģa kungam mēs varētu pieņemt, balsošanai izmantojot iespējas, kuras mums dod skaitļojamā mašīna.

Зотов А. В. Я предлагаю принять эти документы все сразу, потом передать в редакционную комиссию, довериться нам редакционной комиссии, и мы некоторые шероховатости, связанные со стилистикой, исправим. А принимать их все, конечно, нужно вместе. И передать потом их в нашу комиссию.

Priekšsēdētājs. Tātad priekšlikums ir tāds, ka varētu būt vienīgi stilistiska rakstura labojumi. Es domāju, ka deputātiem teksts izsniegts. Ja mēs piekrītam, ka vajadzīgi šie stilistiskie labojumi, tad to mēs varam uzticēt redakcijas komisijai, bet mēs par šiem dokumentiem balsotu kopumā. Taču deputāts Bojārs lūdz vārdu.

J. **Bojārs.** Es pret to neiebilstu. Attiecībā uz cilvēktiesību dokumentiem man ir priekšlikums - izdarīt te kaut ko labāk un paliekošāk, respektīvi, pilnā mērā pievienoties šiem cilvēktiesību aktiem - tas būtu politiski ārkārtīgi spēcīgs akts. Mēs, Augstākā Padome, pirmo reizi ratificētu starptautiskos cilvēktiesību dokumentus. Te nav saprotams par saskaņošanu - kad saskaņosim, ar ko saskaņosim. Tie ir tikai solījumi. Bet, ja mēs ratificējam un paziņojam, ka pievienojamies, tad tas ir absolūti valstisks akts, tāds, kādus pieņem Padomju Savienība, Lielbritānija.

Priekšsēdētājs. Šis ierosinājums, manuprāt, ir pieņemams. Lūdzu, neaplaudējiet. Sēdes darbs ir jānobeidz. Lūdzu, deputāt Krūmiņ! Vārdu es diemžēl neatceros.

J. **Krūmiņš** (Rīgas 28. vēlēšanu apgabals).
Man ir priekšlikums. Vai mums tomēr nevajadzētu balsojot apstiprināt šos balsošanas rezultātus?

Priekšsēdētājs. Nē. Tas ir komisijas ziņā. Komisijai ir protokols. Ja rodas kaut kādas šaubas, mēs varam izveidot deputātu komisiju un izskatīt, bet mums nav jāapstiprina. To būs parakstījuši visi komisijas locekļi. Tas ir oficiāls dokuments. Protokols nolasīts un vēl katra personiskais biļetens. Kur nu vēl vairāk.

Vai varam nobalsot kopumā, pievienojot deputāta Bojāra un deputāta Zotova priekšlikumu? Acīmredzot kaut ko stilistiski vajadzēs labot, bet tagad šos labojumus neapspriedīsim. Vai varam balsot šādu priekšlikumu? Lūdzu, izsakiet savu attieksmi - "par", "pret", "atturas".

Balsošanu beidzam, lūdzu rezultātus. 134. Protestē deputāts Ozols, jo viņam ieslēgušās vairākas pogas. Nu, vienu vārdu

sakot, jūs esat uzlicis un nospiedis kaut ko nevajadzīgu. Kāda ir jūsu attieksme?

J. Ozols. Par.

Priekšsēdētājs. Tātad 135. Godātie deputāti! Tādā kārtā mēs esam izskatījuši šo ļoti svarīgo jautājumu. Es saprotu, ka šis jautājums vienā mūsu deputātu daļā un arī republikas iedzīvotājos izsauc ļoti lielas gaviles. Un tas ir saprotams. Bet mums visiem jāsaprot, ka šis jautājums nav tik vienkāršs, ka otrajā daļā tas izsauc, es neteiktu, rūgtumu, bet katrā ziņā ļoti lielas bažas. Un tāpēc nobeigsim šo sēdi organizēti. Es it sevišķi lūdzu visus, kas atrodas uz ielas, izrādīt vislielāko taktu ikvienam mūsu deputātam. Lai arī mums ir dažādi viedokļi, mēs šajā zālē esam vienoti un mēs vienoti arī izejam no šīs zāles. Tāpēc lūdzu nekādas emociju izpausmes nepieļaut.

Sēde ir slēgta. (*Aplausi. Tiek atskaņota Latvijas Republikas himna.*)

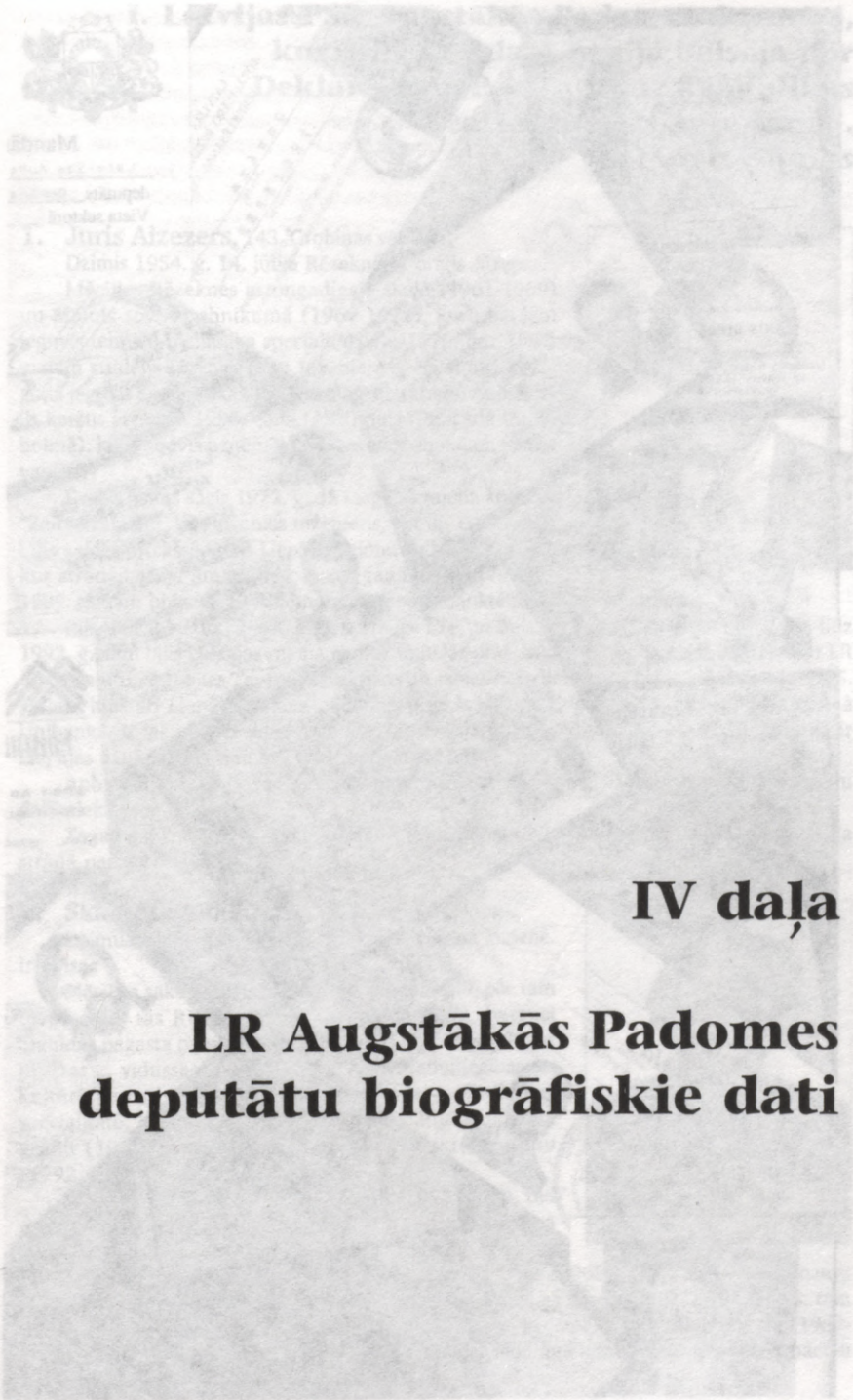

IV daļa

LR Augstākās Padomes deputātu biogrāfiskie dati


LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ PADOME
Deputāta apliecība Nr. 120
Stefans RĀZNA
PĒTERIS LAZDA
LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ PADOME
Deputāta apliecība Nr 181
ODISEJS KOSTANDA
LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ PADOME
Deputāta apliecība Nr. 181
Eduards BERKLAVS
Mandā
deputāts
Vieta sektorā
MIHAI
LPSR AP
RĪGAS PI
TEL. 574
VĀRDS
UZVĀRDS
NODAĻA
MANDĀTU KOMISIJAS PRIEKŠ

I. Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāti, kuri 1990. gada 4. maijā balsoja par Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Dzīvesgājums



1. Juris Aizezers, 143. Grobiņas vēl. apg.

Dzimis 1954. g. 14. jūlijā Rēzeknē. Ir brālis Jāzeps.

Mācījies Rēzeknes astoņgadīgajā skolā (1961-1969) un Maltas sovhoztehnikumā (1969-1972), kuru beidzot ieguvis tehniķa-mehāniķa specialitāti. No 1976. līdz 1982. gadam studējis LLA, iegūstot inženiera specialitāti. 1993. gadā ieguvis ekonomikas zinātņu maģistra grādu. Apmeklējis kursus ārzemēs 1990. gadā (ASV) un 1996. gadā (Stokholmā), kur apguvis uzņēmējdarbības ekonomiku un banku vadību.

Darba gaitas sācis 1972. gadā Liepājas rajona kolhozā "Zelta zvaigzne" kā galvenais inženieris, bet no 1983. gada bijis valdes priekšsēdētājs Liepājas rajona kolhozā "Druva", kur strādājis šajā amatā līdz 1986. gadam. Pēc tam līdz 1989. gadam bijis valsts uzņēmuma "Liepājas lauktehnika" pārvaldnieks.

Bijis PSKP biedrs. 1988. gadā iestājies LTF un bijis tās Domes loceklis. No 1989. līdz 1992. gadam bijis Liepājas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs. 1990. gadā ievēlēts par LR AP deputātu, darbojies Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijā. No 1992. līdz 1995. gadam bijis arī Liepājas rajona padomes priekšsēdētājs. Kopš 1995. gada oktobra strādā Unibankā, ir tās viceprezidents un korporatīvo darījumu vadītājs. No 1997. gada aprīļa ir Liepājas uzņēmēju savienības valdes priekšsēdētājs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Tagad dzīvo Liepājas rajona Grobiņā. Precējies, ir divi dēli un divas meitas. Sieva Valda strādā par grāmatvedi.



2. Skaidrīte Albertiņa, 157. Pārogres vēl. apg.

Dzimusi 1934. g. 11. aprīlī Rīgā valsts ierēdņa ģimenē. Ir māsa.

Mācības sākusi Rīgas pilsētas 48. pamatskolā, pēc tam turpinājusi tās Rīgas pilsētas 24. pamatskolā; beigusi Siguldas pagasta pamatskolu. 1953. gadā absolvējusi Rīgas pilsētas 2. vidusskolu. Studējusi LLA Mežsaimniecības fakultātē, kuru beigusi 1958. gadā inženieres mežkopes specialitātē. Ieguvusi lauksaimniecības zinātņu kandidāta grādu (1968. g.) un bioloģijas zinātņu doktora grādu (1992. g.).

Bijusi skolotāja Rankas meža skolā (1958-1964), tad mācījusies LLA Mežsaimniecības fakultātes aspirantūrā (1964-1968). Bijusi Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas kursu bāzes pasniedzēja Mācību centrā Ogrē (1968-1977), tad – Starpnozaru kvalifikācijas celšanas institūta docente Vides aizsardzības katedrā (1977-1987), pēc tam RPI Ekoloģijas un vides aizsardzības fakultātes dekāne Pēcdiploma izglītības nodaļā (1987-1990). Laikā no 1975. gada daudz enerģijas veltījusi, iedibinot līdz tam maz populāru mācību disciplīnu – ekoloģiju.

Atmodas laikā iesaistījusies LTF, darbojusies LTF Ogres nodaļā, vadot vides aizsardzības sekciju. Iestājusies Latvijas Zaļajā partijā. Ievēlēta AP (1990-1993), kur darbojusies Apkārtējās vides aizsardzības komisijā un bijusi šīs komisijas priekšsēdētājas vietniece. Komisijā izstrādāti pirmie likumi par vides aizsardzību, nodibināti cieši kontakti ar Igauniju, Lietuvu un Zviedriju.

Pēc AP deputātes pilnvaru izbeigšanās atgriezusies laukos, 1993. gadā kļuvusi par Lauku jaunievedumu centra vadītāju, bet no 1997. gada – tā direktore. Vienlaikus ir Latvijas Privāto mežu īpašnieku asociācijas projektu vadītāja, strādājusi pie Latvijas Lauku attīstības programmas un tai sekojošām rīcības programmām, kā arī pie Latvijas bioloģiskās lauksaimniecības Sertifikācijas sistēmas iedibināšanas, darbojas Mežsaimniecības ekspertu padomē un ir Eiropas mežu sertifikācijas Latvijas padomes priekšsēdētāja, Latvijas-Dānijas projektu koordinatore mežsaimnieciskajā izglītībā. Papildinājusi savas zināšanas mežsaimniecības un bioloģiskās lauksaimniecības jautājumos Norvēģijā, Dānijā, Nīderlandē, Somijā un citur (1996-1998).

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējusies. Vīrs – Latvijas Privāto mežu īpašnieku asociācijas prezidents, dēls – izpilddirektors šajā asociācijā, meita studē ASV.



3. Leonīds Alksnis, 84. Jūrmalas vēl. apg.

Dzimis 1936. g. 21. aprīlī Rīgā.

Mācījies Rīgas L. Paegles 1. vidusskolā (tagad Rīgas 1. ģimnāzija), ko absolvējis 1955. gadā. Studējis arhitektūru LVU un RPI, iegūstot arhitekta kvalifikāciju 1961. gadā.

Strādājis par Jūrmalas pilsētas galveno arhitektu (1964–1984), par Rīgas pilsētas galvenā arhitekta vietnieku (1984-1988). Bijis PSKP biedrs, iestājies LTF. Līdz ievēlēšanai LR AP (1990-1993) bijis projektēšanas institūta "Tirdzniecības projekts" galvenais arhitekts. AP darbojies Celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijā; izstrādājis un aizstāvējis likumus "Par zemes komisijām", "Par zemes reformu Latvijas republikas pilsētās", "Par pilsētu zemēm", kā arī bijis Pilsētu zemes komisijas priekšsēdētājs un ievadījis zemes reformas darbu pilsētās. Kopš 1997. gada marta ir Jūrmalas pilsētas domes priekšsēdētājs.

Šobrīd KDS biedrs. Latvijas Arhitektu savienības biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ģimenē viens dēls - Jānis. Brālis Kārlis. Abi ir arhitekti.



4. Georgs Andrejevs, 110. Bauskas vēl. apg.

Dzimis 1932. g. 30. oktobrī Tukumā. Tēvs bijis amatnieks, pēc tautības krievs, māte– mājsaimniece, latviete. Ir brālis Leonīds.

No 1941. līdz 1948. gadam mācījies Tukuma pilsētas pamatskolā (5. klasi pabeidzis Hannoveres latviešu bēgļu skolā Vācijā) un beidzis to ar izcilību. Mācības turpinājis Tukuma 1. vidusskolā, absolvējot to ar sudraba medaļu 1952. gadā. Šajā pašā gadā uzņemts RMI Vispārējās ārstniecības fakultātē, kuru beidzis ar izcilību 1959. gadā. 1964. gadā aizstāvējis disertāciju un ieguvis medicīnas zinātņu kandidāta grādu, bet 1972. gadā kļuvis par medicīnas zinātņu doktoru. Kopš 1974. gada ir profesors. 1992. gadā viņam piešķirts habilitētā medicīnas doktora

zinātniskais grāds. 1995. gadā tiek ievēlēts par Anglijas Karaliskās anesteziologu koledžas biedru un šajā pašā gadā ievēlēts par LZA īsteno locekli – akadēmiķi.

Vairāk nekā 30 gadus strādājis medicīnā. Jau studiju laikā veicis feldšera pienākumus Rīgas ātrās ārstu palīdzības stacijā (1958–1959). Pēc RMI absolvēšanas kļuvis par ārstu anesteziologu Paula Stradiņa republikāniskās klīniskās slimnīcas Torakālās ķirurģijas nodaļā (1959-1960), dibinājis un vadījis anesteziloģijas nodaļu šajā slimnīcā (1960-1962) un kļuvis par docētāju RMI Ārstu kvalifikācijas fakultātē – sākotnēji kā asistents (1962-1964), docents (1964-1974), vēlāk – Anesteziloģijas un reanimatoloģijas katedras dibinātājs, vadītājs un profesors (1974-1990 un 1994-1995). Bijis PSKP biedrs. Atmodas sākumā iesaistījies LTF, bijis RMI LTF valdes loceklis.

Kā LTF kandidāts ievēlēts par AP deputātu. AP darbojies Ārlietu komisijā, sākotnēji kā tās loceklis (1990–1991), tad – sekretārs (1991-1992) un AP deputātu delegācijas vadītājs Eiropas Padomes Parlamentārajā Asamblejā (1991-1992). Vadījis darba grupu, kas izstrādāja likumprojektu par LR civilo aizsardzību un katastrofu medicīnu. 1992. g. 11. novembrī kļuvis par LR ārlietu ministru. 1993. gadā balotējies no savienības "Latvijas ceļš" 5. Saeimas vēlēšanās, ievēlēts par deputātu un apstiprināts par ārlietu ministru V. Birkava vadītajā valdībā. Demisionējis 1994. gada maijā un atgriezies medicīnā. No 1995. līdz 1998. gadam veicis LR ārkārtējā un pilnvarotā vēstnieka pienākumus Kanādā, bet no 1998. gada ir vēstnieks Eiropas Padomē Strasbūrā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, dzīvesbiedre Anita ir RMI (vēlāk LMA) docente. Ģimenē ir divi bērni – Ilze un Ģirts, kuri abi ieguvuši augstāko medicīnisko izglītību. Vaļasbrīžos mīl nodarboties ar fotografēšanu, riteņbraukšanu, skvošu un kalnu slēpošanu. Kopš veic vēstnieka pienākumus, nav nevienā politiskā partijā.

5. Andris Apinītis, 105. Apes vēl. apg.



Dzimis 1957. g. 24. augustā Alūksnes rajona Trapenes pagastā.

Beidzis Trapenes astoņgadīgo skolu (1972. g.), tālāk mācības turpinājis Gaujienas vidusskolā, kuru absolvējis 1975. gadā; tad iestājies LLA, kuru beidzis 1980. gadā, iegūstot lauksaimniecības ekonomista organizatora diplomu.

Strādājis kolhozā "Trapene" par ekonomistu (1980-1981), pēc tam bijis kolhoza "Ilzene" priekšsēdētājs (1981-1990). Bijis PSKP biedrs. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), kur bijis AP Likumdošanas jautājumu, kā arī Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas loceklis, vadījis Lauksaimniecības uzņēmumu privatizācijas komisiju. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis zemnieku saimniecībā. Kopš 1994. gada janvāra līdz šim laikam strādā "Latvijas Unibankā" par Gulbenes filiāles pārvaldnieku. Ievēlēts par Gulbenes rajona Sporta padomes locekli.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva strādā Ilzenes pamatskolā; ir 3 bērni, kuri mācās. Brīvajā laikā darbojas savā zemnieku saimniecībā.



6. Romāns Apsītis, 27. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1939. g. 13. februārī Rīgā. Ir brālis un māsa.

Mācījies Salacgrīvas vidusskolā, kuru pabeidzis 1957. gadā. Absolvējis LVU Ekonomikas un juridiskās fakultātes tiesību zinātņu nodaļu 1963. gadā. Aizstāvējis disertāciju tiesību vēsturē, iegūstot juridisko zinātņu kandidāta grādu (1975. g.) un tiesību doktora grādu (1993. g.). Publicējis vairāk nekā 300 rakstu enciklopēdiskajos izdevumos, zinātnisko rakstu krājumos un presē. Līdzautors 3 mācību grāmatām Latvijas tiesību vēsturē (1970., 1980., 2000. g.).

Profesionālās darba gaitas sācis 1962. gadā kā Rīgas pilsētas Maskavas rajona prokuratūras izmeklētājs. Bijis obligātajā dienestā Padomju armijā (1963-1965), kur kļuvis par PSKP biedru (izstājies 1990. gada pavasarī). Kopš 1965. gada septembra bijis LVU Juridiskās fakultātes asistents, aspirants, vecākais pasniedzējs, docents, kopš 1999. gada – asociētais profesors. Laikā no 1976. līdz 1980. gadam bijis arī Galvenās enciklopēdiju redakcijas Filozofijas un tiesību zinātniskās redakcijas vadītājs.

Kā LTF kandidāts 1990. gada martā ievēlēts par AP deputātu. LTF frakcijas, vēlāk – frakcijas "Satversme" biedrs. AP laikā bijis Likumdošanas jautājumu komisijas loceklis, Mandātu un deputātu ētikas komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Vadījis darba grupu, kas izstrādāja projektu 1990. g. 4. maijā pieņemtajai "Deklarācijai par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Bijis arī viens no 1991. g. 21. augusta konstitucionālā likuma "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" autoriem. Darbojies Baltijas asamblejā, kā arī bijis LR delegācijas eksperts sarunām ar Krievijas Federāciju par tās karaspēka izvešanu (no 1991. g. februāra līdz 1993. g. jūlijam). Izpildot LR AP Prezidija lēmumu, no 1991. g. 4. septembra līdz 6. septembrim uzturējies Maskavā, kur pilnvaroto LR tautas deputātu grupā kopā ar V. Birkavu, J. Dineviču un A. Panteļejevu piedalījies PSRS lēmumprojekta izstrādāšanā par Latvijas neatkarības atzīšanu, kas izmantots, pieņemot PSRS Valsts padomes 1991. g. 6. septembra lēmumu par Baltijas valstu neatkarību.

Bijis 5. Saeimas deputāts (1993-1994), Tieslietu ministrijas parlamentārais sekretārs (1993-1994), tieslietu ministrs (1994-1995), 6. Saeimas deputāts (1995-1996) un Satversmes tiesas tiesnesis (kopš 1996. g. 9. decembra).

Apguvis likumdošanas un tiesas darba pieredzi ASV, Kanādā, Vācijā, Francijā, Šveicē, Dānijā un Austrijā. Kopš 1989. gada ar viņa līdzdarbību izstrādāti daudzi nozīmīgi likumprojekti un citi dokumenti: Valodu likums (1989. g.), 1939. – 1940. gadā starp PSRS un Vāciju noslēgto vienošanos politisko un tiesisko seku izvērtēšanas Latvijas PSR AP komisijas darba grupas atzinums (1989. g.), Prokuratūras likums (1994. g.), Satversmes aizsardzības biroja likums (1994. g.), Satversmes tiesas likums (1996. g.), Deklarācija par Latvijas okupāciju (1996. g.) u.c.

Darbojies LTF kopš tās izveidošanas. Bijis LVU Juridiskās fakultātes LTF grupas vadītājs, LTF Domes loceklis; piedalījies LTF statūtu un pirmās programmas sagatavošanā un pieņemšanā. Savienības "Latvijas ceļš" biedrs (1993-1996). Piedalījies Latvijas Juristu biedrības dibināšanā 1988. gadā. Rīgas Latviešu biedrības biedrs un tās domes loceklis. Darbojas arī J. Čakstes Demokrātijas veicināšanas fondā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir divas meitas, trīs mazbērni.



7. Mārtiņš Arnītis, 134. Ozolnieku vēl. apg.

Dzimis 1953. g. 22. aprīlī Ogrē kalpotāju ģimenē. Ir trīs brāļi – Modris, Andris un Ziedonis.

Mācījies Ogres vidusskolā (1960–1971). 1971. gadā iestājies LLA, kuras Zootehnisko fakultāti beidzis 1976. gadā. No 1975. līdz 1982. gadam strādājis par Jelgavas rajona padomju saimniecības "Dzirnieki" galveno zootehniķi, bet no 1982. līdz 1994. gada oktobrim bijis agrofirmas "Staļģene" valdes priekšsēdētājs.

Bijis PSKP biedrs. 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu un darbojies Ekonomikas komisijā. AP nav nevienā no frakcijām un darbojies kā neatkarīgs deputāts. Laikā no 1994. g. oktobra līdz 1995. g. aprīlim bijis Latvijas Muitas departamenta direktors, bet no 1995. gada maija ir padomnieks sabiedrībā ar ierobežotu atbildību "Fito - AL".

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ģimenē ir trīs bērni. Nav nevienā politiskā partijā. Vaļasprieks - medības. Dzīvo Staļģenē.



8. Dzintars Ābiķis, 20. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1952. gada 3. jūnijā Ventspilī skolotāja ģimenē. Ir māsa – mediķe.

Beidzis Ventspils 1. vidusskolu (1970. g.) un LVU Ģeogrāfijas fakultāti (1980. g.). No 1979. līdz 1989. gadam strādājis Rīgas 41. vidusskolā. Mācību grāmatas "Latvijas PSR fiziskā ģeogrāfija" autors.

Iesaistījies LTF kopš tās pirmsākumiem, bijis LTF 1. kongresa delegāts. No 1989. gada strādājis LTF Izglītības komitejā par vecāko referentu. 1990. gada martā ievēlēts AP, kur pildījis Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sekretāra pienākumus, vadījis Valodu un migrācijas lietu komisijas.

Bijis LR 5. un 6. Saeimas deputāts. 5. Saeimas laikā pildījis Izglītības un zinātnes ministrijas parlamentārā sekretāra un Pilsonības lietu komisijas sekretāra pienākumus. 6. Saeimā vadījis Izglītības, kultūras un zinātnes komisiju. Šobrīd 7. Saeimas deputāts un Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētājs. Daudz strādājis pie likumiem izglītības, iedzīvotāju migrācijas, pilsonības un īpaši valsts valodas jomā.

Ir Tautas partijas biedrs. Darbojas arī Vides aizsardzības klubā un makšķernieku klubā "Salmo".

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, sieva Lilita ir skolotāja. Ir dēls un audžudēls - skolnieks un students. Vaļasprieks - lauku darbi un makšķerēšana.



9. Oļegs Batarevskis, 7. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1951. g. 21. martā Rīgā.

Beidzis Rīgas 4. vidusskolu (1969. g.), pēc tam LVU Juridisko fakultāti (1974. g.), iegūstot jurista kvalifikāciju.

Pēc universitātes beigšanas strādājis Jelgavas starprajonu prokuratūrā par izmeklētāju stažieri (1974–1975), tad LPSR Pārtikas rūpniecības ministrijā un tās uzņēmumos par juriskonsultu (1975–1980). 1980. gada aprīlī arestēts un notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 1,5 gadiem par uzskatu paušanu, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu (LPSR KK 183.[1] pants). Reabilitēts 1991. g. 29. aprīlī.

Astoņdesmito gadu beigās iesaistījies Vides aizsardzības kluba (VAK) darbībā, bijis tā viceprezidents. Kā VAK pārstāvis 1989. gadā piedalījies LZP izveides darbā (dibināta 1990. g. 13. janvārī). Septiņas reizes ticis ievēlēts par LZP līdzpriekšsēdētāju.

Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Apkārtējās vides aizsardzības komisijas priekšsēdētājs, AP Prezidija loceklis. Piedalījies vides aizsardzības un daudzu citu likumprojektu izstrādāšanā. Darbojies LTF frakcijā. Piedalījies LR AP frakcijas "Satversme" veidošanā, bijis frakcijas vadītāja vietnieks.

Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis par LR Tieslietu ministrijas valsts sekretāru (1993. g.).

1994. g. maijā ievēlēts par deputātu Rīgas Domē, 1994. g. jūnijā - par Rīgas Domes priekšsēdētāja vietnieku. 1997. g. martā atkārtoti ievēlēts par Rīgas Domes deputātu, darbojas vides un finansu komitejās; strādā konsultanta darbu.

Izstājies no LZP (1998. g.). Piedalījies Tautas partijas dibināšanā un ir tās biedrs no 1998. gada 2. maija.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1997. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Aija – māksliniece, tūrisma firmas RCT-1 direktore; ir meita Laura.



10. Alberts Bels, 176. Ropažu vēl. apg.

Līdz 1971. g. martam - Jānis Cīrulis. Dzimis 1938. g. 6. oktobrī Rīgas apriņķa Ropažu pagasta Jaunmežplepjos zemnieku ģimenē.

Beidzis Ropažu pamatskolu, mācījies Rīgas Komunālās celtniecības tehnikumā (1953–1955), Valsts cirka mākslas skolā Maskavā (1955–1956), dienējis PSRS bruņotajos spēkos (1957–1958), 1960. gadā kā eksternis beidzis Rīgas pilsētas strādnieku jaunatnes 23. vidusskolu. 1960. gada rudenī mēģinājis iestāties Valsts Kinematogrāfijas institūtā Maskavā, bet nav uzņemts. No 1959. līdz 1964. g. strādājis dažādus darbus. Kopš 1964. gada profesionāls rakstnieks; Rakstnieku savienības biedrs no 1966. gada. 1968. un 1969. gadā mācījies Augstākajos scenāristu kursos Maskavā. Strādājis par Rakstnieku savienības prozas konsultantu (1974-1977). Bijis PSKP biedrs (1976–1989).

Pirmā publikācija – īsais stāsts "Nakts etīde" žurnālā "Padomju Latvijas Sieviete" (1963. g. nr. 9). Vēlāk uzrakstīti vairāk nekā simts īsie stāsti, no kuriem daļa publicēta krājumos "Spēles ar nažiem" (1966), "Es pats līdzenumā" (1968), "Sainis" (1980).

Pirmais romāns – "Izmeklētājs" publicēts 1967. gadā. Romāns "Bezmiegs" sarakstīts 1967. g., bet 1971. gadā pret autoru ierosināta krimināllieta, romāns tika klasificēts kā pretvalstisks, taču prokuratūra nespēja savākt pietiekamus pierādījumus, lai lietu novadītu līdz tiesai. Romāna publikācija tika aizkavēta līdz pat 1987. gadam. Nākamie romāni - "Būris" (1972), "Saucēja balss" (1973), "Poligons" (1977), "Saknes" (1982), "Slēptuve"

(1986), "Sitiens ar teļādu" (1987), "Cilvēki laivās" (1987), "Saulē mērktie" (1995), "Melnā zīme" (1996), "Latviešu labirints" (1998). Populārākie romāni tulkoti četrpadsmit valodās, atsevišķi stāsti tulkoti vairāk nekā divdesmit valodās.

1990. gadā Ropažu un Stopiņu pagasta tautfrontieši izvirza un ievēlē rakstnieku Augstākajā Padomē, kur viņš darbojas Izglītības, zinātnes un kultūras komisijā. 1993. gadā viņš kļūst par padomnieku V. Birkava vadītajā valdībā, kur strādā līdz 1994. gada pavasarim, kad atkāpjas no amata un sāk rakstīt īsus teātra apskatus avīzē "Neatkarīgā Cīņa". Kopš 1995. gada aprīļa atstāj darbu avīzē un pievēršas tikai literatūrai. Partijās nesastāv.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda loceklis (1999. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

11. Normunds Beļskis, 161. Līvānu vēl. apg.



Dzimis 1959. g. 1. aprīlī Rīgā kalpotāju ģimenē.

Mācījies un pabeidzis Juglas ģimnāziju (1977. g.). Studējis LVU Vēstures un filozofijas fakultātē filozofijas specialitātē, kā arī Filoloģijas fakultātē žurnālistikas specialitātē (1979-1984).

Strādājis dažādus darbus Rīgas Neredzīgo biedrības mācību un ražošanas uzņēmumā, Ārpusresoru apsardzē un citur (no 1977. gada). Strādājis Latvijas radio Galvenajā informācijas nodaļā par jaunāko ziņu redaktoru (1984-1990), kā arī veidojis autorraidījumus "Mikrofons" (1989-1990). No LTF saraksta ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Vadījis likumprojekta "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" izstrādi (1990. g.). Strādājis LR Iekšlietu ministrijā (no 1993. g. augusta) par Preses centra priekšnieku un preses sekretāru. Izveidojis Iekšlietu ministrijas Preses un sabiedrisko attiecību departamentu (1998. g.), kura direktors ir vēl joprojām, vienlaicīgi pildot arī ministrijas preses sekretāra pienākumus. Zināšanas papildinājis policijā Skotijā. Par darbu Iekšlietu ministrijā apbalvots ar personisko ieroci (1997. g.), vairākkārt saņēmis goda un atzinības rakstus.

Atmodas laikā iesaistījies LTF (1988. g.), piedalījies LSDSP darbības atjaunošanā, bijis tās biedrs, ievēlēts par tās ģenerālsekretāru un CK locekli (1990. g.). No LSDSP izstājies 1993. gadā un piedalījies savienības "Latvijas ceļš" dibināšanā. Tagad ir bezpartejiskais.

Brīvajā laikā aizraujas ar dziesmu vārdu sacerēšanu. Ir vairāk nekā 100 dziesmu vārdu autors, kuras komponējuši daudzi pazīstami komponisti. Sadarbībā ar Jāni Lūsēnu tapusi dziesmu programma bērniem "Savādā pasaule" (1997. g.), kura izdota kasetēs un kompaktdiskos.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Daina – filozofe; ir meitas Anna un Agnese. Brīvajā laikā aizraujas ar tūrismu un makšķerēšanu.



12. Eduards Berklavs, 151. Madonas vēl. apg.

Dzimis 1914. g. 15. jūnijā Kuldīgas apkaimē "Birzniekos" lauku amatnieka un laukstrādnieces piecu bērnu ģimenē. No 8 gadu vecuma pelnījis sev iztiku kā lopu gans pie dažādiem saimniekiem.

Mācījies Ķimāles sešgadīgajā skolā, kur iesaistījies arī pretalkohola jaunatnes organizācijā "Cerības pulciņš" un Mazpulku organizācijā, mācījies spēlēt vijoli. Tālāk sekojis mācekļa darbs Kuldīgas litotipogrāfijā, vienlaikus vakaros mācoties Kuldīgas ģimnāzijā. Iesaistījies organizācijās "Latvijas darba jaunatne" un "Strādnieku sports un sargs". Strādājis Kuldīgas apriņķa laikrakstā "Kurzemnieks", bet pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma, kad laikraksts ticis slēgts, strādājis dažādus gadījuma darbus rūpnīcā "Vulkāns", ceļu būves un mežu izciršanas darbos. Šajā laikā sācis darboties nelegālajā Latvijas komjaunatnes organizācijā.

Pēc pārcelšanās uz dzīvi Rīgā (1935. g.) strādājis elektromehāniskajā darbnīcā, bet vakaros mācījies Rīgas pilsētas Amatniecības skolā, turpinot darboties kā burtlicis-iespiedējs komjaunatnes nelegālajā tipogrāfijā "Spartaks". Arestēts un sodu izcietis Rīgas Centrālcietumā un spaidu darbos Kalnciema akmeņlauztuvēs.

Pēc Latvijas okupācijas 1940. g. strādājis Komjaunatnes centrālkomitejā un Komunistiskās partijas Rīgas Proletāriešu rajona komitejā. 1941. g., karam sākoties, evakuējies, nokļūstot Latviešu strēlnieku divīzijā. Piedalījies kaujās dažādās frontēs, sākumā kā ierindas kareivis, vēlāk kā virsnieks. Pēc kara demobilizējies, strādājis kā pārliecināts komunists dažādās komjaunatnes, Komunistiskās partijas un padomju varas iestādēs, tajā skaitā bijis LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks. Absolvējis trīsgadīgo partijas augstskolu Maskavā. Pakāpeniski sācis izprast PSKP īstenos mērķus latviešu tautas pārkrievošanā un sācis darboties pret Maskavas režīmu. 1959. g. atbrīvots no visiem amatiem un izsūtīts uz Vladimiru, kur atradies līdz 1968. g. Izslēgts no Komunistiskās partijas "par Ļeņina nacionālās politikas izkropļošanu un partijas augstāko instanču lēmumu ignorēšanu". Līdz aiziešanai pensijā strādājis Rīgas Elektromašīnu rūpnīcā (RER).

Padomju laikā, pēc atgriešanās Latvijā no izsūtījuma, viņam bijis aizliegts publicēties, viņa vārds nav pieminēts presē, radio, TV. 1971. gadā uzrakstījis "Septiņpadsmit latviešu komunistu vēstuli", kurā patiesi atspoguļota PSKP un LKP īstenotā politika Latvijā. Šī vēstule tikusi ievietota apmēram 100 preses izdevumos 14 valstīs, vairākkārt nolasīta ārzemju radio raidījumos. Sakarā ar pretpadomju aktivitātēm bieži pratināts Valsts drošības komitejā un pret viņu gatavota apsūdzība.

Atmodas laikā aktīvi iesaistījies sabiedriskajos procesos. Bijis viens no LNNK dibinātājiem 1988. g. un tās pirmais priekšsēdētājs. Vienlaikus darbojies LTF valdē. Ievēlēts par LR Pilsoņu kongresa delegātu (1990. g.).

1990. g. ievēlēts AP, kur bijis gados vecākais deputāts. AP (1990–1993) darbojies Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijā. Šajā laikā bieži ticies ar tautiešiem ārzemēs un skaidrojis okupācijas režīma sekas tikšanās reizēs ārlietu ministrijās Vācijā, Kanādā, ASV, Lielbritānijā.

Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1996), bijis Cilvēktiesību un nacionālo jautājumu komisijā kā LNNK frakcijas deputāts. Sākot no 1988. gada, publicējis dažādos preses izdevumos Latvijā un latviešu izdevumos ārzemēs apmēram 200 rakstu par politisko, ekonomisko un sociālo stāvokli Latvijā. Grāmatas "Zināt un neaizmirst" (R., 1998) autors.

Pēc izstāšanās politisku motīvu dēļ no apvienības "Tēvzemei un brīvībai"/LNNK nav nevienas politiskās partijas biedrs.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Margarita, pēc izglītības inženiere ķīmiķe, visu mūžu nostrādājusi Latvijas Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūtā (mirusi 2000. g. janv.).



13. Andris Bērziņš, 194. Valmieras vēl. apg.

Dzimis 1944. g. 10. decembrī Nītaurē.

Beidzis Nītaures septiņgadīgo skolu (1958. g.), pēc tam mācījies Siguldas 1. vidusskolā, kuru pabeidzis 1962. gadā. Tajā pašā gadā iestājies RPI Mehānikas fakultātē, bet no otrā kursa iesaukts obligātajā dienestā Padomju armijā. 1966. g. atsācis mācības RPI Radiotehnikas fakultātē, kuru pabeidzis 1971. gadā. Mācījies arī LVU Ekonomikas fakultātē, kuru absolvējis 1988. gadā.

Strādājis ražošanas apvienībā "Elektrons" dažādos amatos - no inženiera līdz direktoram (1970-1988). Bijis sadzīves pakalpojumu ministra vietnieks (1988-1989). Ievēlēts par Valmieras rajona TDP deputātu un kļuvis par tās izpildkomitejas priekšsēdētāju (1989-1993). Ievēlēts un darbojies AP (1990-1993), bijis tās Ekonomikas komisijas loceklis un LTF frakcijas biedrs. Kļuvis par Banku privatizācijas fonda vadītāju (1993. g.). Ievēlēts par akciju sabiedrības "Latvijas Unibanka" prezidentu (1993. g.) un strādā šajā amatā joprojām.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



14. Indulis Bērziņš, 83. Jelgavas vēl. apg.

Dzimis 1957. g. 4. decembrī Madonā.

Studējis LVU Vēstures un filozofijas fakultātē (1976-1981), kuru absolvējis vēsturnieka specialitātē. Pēc tam mācījies LVU aspirantūrā (1981-1984), iegūstot vēstures zinātņu kandidāta grādu.

Strādājis par vēstures skolotāju, vēlāk par pasniedzēju LVU un LLA. Bijis PSKP biedrs. Atmodas laikā iesaistījies LTF, bijis tās Domes loceklis. Ieguvis popularitāti, darbojoties Latvijas televīzijas raidījumā "Apvārsnis". Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Ārlietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks, no 1992. gada – komisijas priekšsēdētājs, kā arī AP LTF frakcijas priekšsēdētājs (1992-1993). Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis frakcijas "Latvijas ceļš" priekšsēdētāja vietnieks, Latvijas delegācijas loceklis Ziemeļatlantijas Asamblejā. Ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1998), bijis tās Ārlietu komisijas priekšsēdētājs, bet no 1997. gada – Saeimas sekretārs, bijis Latvijas delegācijas loceklis Parlamentu Savienībā, Latvijas delegācijas vadītājs Ziemeļatlantijas Asamblejā. Ievēlēts un darbojies LR 7. Saeimā (1998-1999), bijis Saeimas priekšsēdētāja biedrs, Latvijas Nacionālās grupas vadītājs Parlamentu Savienībā. No 1999. gada jūlija ir LR ārlietu ministrs.

Kopš 1993. gada ir savienības "Latvijas ceļš" valdes loceklis, politiskais sekretārs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Francijas Republikas Nacionālā Nopelnu ordeņa kavalieris (1997. g.).

Precējies, ir divi bērni. Vaļasprieki – mūzika, atpūta ar ģimeni, makšķerēšana.



15. Mārtiņš Bērziņš, 178. Saldus vēl. apg.

Dzimis 1949. g. 9. aprīlī Saldus rajona Gaiķu pagastā.

Mācījies Saldus rajona Lutriņu septiņgadīgajā skolā (1956-1963), Cieceres internātskolā (1963-1966), Saldus 1. vidusskolā (1966-1969). Absolvējis LLA Mehanizācijas fakultāti (1974. g.).

Strādājis Saldus rajona kolhozā "Druva" par galveno inženieri mehāniķi (1974-1988), par priekšsēdētāja vietnieku (1988-1989), valdes priekšsēdētāju (1989-1992). Bijis padomju saimniecības "Druva" direktors (1992-1993).

LR AP bijis no 1990. līdz 1993. gadam. Darbojies Celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijā. Bijis LTF frakcijā.

Kopš 1993. gada nestrādā – pensionārs. Dzīvo Saldus rajona Saldus pagastā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



16. Arnolds Bērzs, 89. Liepājas vēl. apg.

Dzimis 1940. g. 25. aprīlī Saldus rajona Zvārdes pagastā lauksaimnieka ģimenē. Vecāku mājas 1944. gada rudenī nopostīja uzbrūkošais krievu karaspēks, un ģimene pārcēlās uz dzīvi Kuldīgas rajona Kabiles pagastā.

Beidzis Kabiles vidusskolu (1958. g.) un ticis iesaukts obligātajā karadienestā Padomju armijā. Pēc tam iestājies LVU Vēstures un filozofijas fakultātes Vēstures nodaļā (1962. g.), kuru pabeidzis neklātienē 1969. gadā. Beidzis arī LVU neklātienes aspirantūru (1985. g.), taču disertāciju nav aizstāvējis, jo savāktais materiāls devis pretējus rezultātus tiem, kādus pieprasīja tā laika oficiālā padomju vēstures koncepcija.

1964. gadā pārcēlies uz pastāvīgu dzīvi Liepājā, kur strādājis pedagoģisko darbu dažādās skolās, kā arī 10 gadus nostrādājis Liepājas Vēstures un mākslas muzejā. Publicējis vairāk nekā 300 rakstu par Liepājas novada vēsturi. Strādājis par vecāko pasniedzēju Liepājas Pedagoģiskajā institūtā (no 1982. g.); šajā laikā panācis, ka Latvijas vēstures kurss tiek ieviests visu specialitāšu studentiem.

No 1988. gada jūnija iesaistījies Atmodas kustībā ar polemiskiem rakstiem par vēstures jautājumiem, kā arī piedalījies LTF organizatoriskajā un propagandas darbā. Bijis Liepājas Pedagoģiskā institūta LTF atbalsta grupas priekšsēdētājs; LTF Liepājas pilsētas 1. un 2. konference ievēlējusi viņu LTF Liepājas nodaļas valdē, kur pildījis politiskās komisijas vadītāja pienākumus. LTF II kongresā (1989. g.) ievēlēts par LTF Domes locekli. Izslēgts no PSKP par partijas organizācijas graušanu (1989. g. decembrī).

1989. g. ievēlēts par Liepājas pilsētas TDP deputātu. Kā LTF kandidāts ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), kur bijis Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis. Šajā komisijā piedalījies Arhīvu likuma izstrādāšanā un pārzinājis arhīvu sistēmas reorganizāciju. Pēc tam no 1994. gada novembra strādājis Aizsardzības ministrijas sistēmā. No 1997. gada saņem izdienas pensiju, turpina pildīt līgumdarbus.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Bijis precējies (1964-1985). Četru bērnu tēvs.

17. Jānis Biezais, 168. Ķekavas vēl. apg.

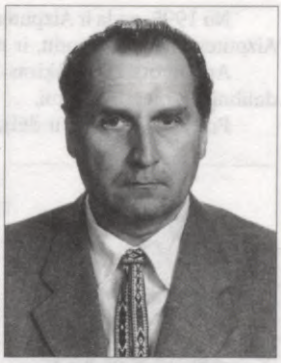

Dzimis 1940. g. 12. aprīlī Gulbenes rajona Galgauskas pagasta "Elderos" lauksaimnieku ģimenē. Ir vēl māsa Elza.

Absolvējis Gulbenes vidusskolu ar sudraba medaļu (1958. g.), studējis LVU Fizikas un matemātikas fakultātē (1958-1962), izstājies no 4. kursa. Beidzis ar izcilību Zaļenieku ekonomisko tehnikumu (1966-1968). Neklātienē studējis LLA Lauksaimniecības ekonomikas fakultātē (1971-1974), kuru beidzis ar izcilību. Bijis LLA neklātienes aspirants (1974-1978), VDK spiediena dēļ izstājies.

No 1962. g. janvāra līdz 1966. g. augustam strādājis par skolotāju Stopiņos, Lejasciemā, Meņģelē un Beļavā, bet no 1968. g. septembra līdz 1977. g. janvārim lauksaimniecībā: zootehniķis, ekonomists, dispečers. No 1977. gada – vecākais laborants, vecākais zinātniskais līdzstrādnieks LLA, no 1979. gada februāra - vecākais inženieris matemātiķis-programmists Informatīvajā skaitļošanas centrā pie Lauksaimniecības ministrijas; pēc tam vecākais ekonomists kolhozā "Ķekava" (1980–1990).

Bijis viens no Latvijas atdzimšanas partijas dibinātājiem (1988. g.), darbojies LNNK un LTF. Ievēlēts AP, kur darbojies Ekonomikas komisijā (1990-1993), vadījis likumprojektu izstrādi "Par īpašuma nodokli", "Par apdrošināšanu", lēmumprojektu "Par valsts īpašuma un tā konversijas pamatprincipiem". 1991. g. martā ievēlēts par AP Nacionālā īpašuma aizsardzības un konversijas komisijas priekšsēdētāju, aizstāvējis Valsts zemes dienesta izveidošanas nepieciešamību.

Pēc AP deputāta pilnvaru izbeigšanās bijis Saeimas deputāta A. Žīgura palīgs (1993–1994), Ķekavas pagasta ekonomists (1994–1997), skolotājs Ķekavas vidusskolā (1997), no 1998. gada septembra – galvenais speciālists LLU Ekonomikas katedrā.

Piedalījies Latvijas Lauksaimnieku savienības (1989. g.) un Latvijas Tautsaimnieku savienības dibināšanā (1989. g.). Vairāk nekā 200 rakstu autors, kas publicēti dažādos preses izdevumos.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Skaidrīte – putnkope. Dēls Juris, meitas Iveta un Līga. Divi mazbērni.

18. Valdis Biķis, 141. Aizputes vēl. apg.



Dzimis 1940. g. 25. septembrī Dundagas pagasta Kubalos. Māte skolotāja, tēvs zemnieks.

1948. gadā uzsācis mācības Dindzbergu pamatskolā. 1949. gadā kopā ar ģimeni deportēts uz Sibīriju, kur 1956. gadā beidzis Severnajas pamatskolu Omskas apgabalā. 1960. gadā beidzis Dundagas vidusskolu; tanī pašā gadā uzsācis studijas RPI, kura Aparātu būves un automatizācijas fakultāti absolvējis 1965. gadā.

No 1966. līdz 1991. gadam strādājis metāla furnitūras rūpnīcā "Kurzeme" Aizputē par galveno konstruktoru, tehniskās daļas vadītāju un galveno inženieri. LR AP deputāts no 1990. līdz 1993. gadam; darbojies Rūpniecības komisijā.

1994. gadā atgriezies darbā tanī pašā Aizputes rūpnīcā par tehnisko direktoru, pēc uzņēmuma privatizācijas - a/s "Kurzemes atslēga 1" valdes priekšsēdētājs un tehniskais direktors.

Padomju laikā politiskajā dzīvē nav piedalījies, nav bijis PSKP biedrs. Apmēram 20 gadus, līdz 1990. gadam, bijis Liepājas rajona Tūristu kluba vadītājs, organizējis kalnu tūrisma pārgājienus un vadījis Aizputes skolēnu nodarbības orientēšanās sportā. Kopš LTF Aizputes nodaļas dibināšanas piedalījies tās darbā.

No 1995. gada ir Aizputes pilsētas domes deputāts, tās priekšsēdētāja vietnieks. Dibinājis Aizputes Izglītības fondu, ir minētā fonda vadītājs. LZS biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ģimenē ir dēls, Rīgas Tehniskās universitātes students.



19. Valdis Birkavs, 112. Vecumnieku vēl. apg.

Dzimis 1942. g. 28. jūlijā Rīgā.

Beidzis RIP (1961. g.), pēc tam ar izcilību – LVU Juridisko fakultāti (1969. g.), kā arī vienlaikus LVU Vēstures un filozofijas fakultātes Filozofijas nodaļu. Aizstāvējis juridisko zinātņu kandidāta disertāciju kriminoloģijā Maskavā (1978. g.) un ieguvis tiesību zinātņu doktora grādu LU (1993. g.). Vairāk nekā 100 publikāciju autors tiesību un ārpolitikas jautājumos.

Strādājis Tiesu ekspertīžu un kriminoloģijas zinātniskās pētniecības laboratorijā par ekspertu, vecāko zinātnisko līdzstrādnieku, nodaļas vadītāju, direktoru (1968-1986). Bijis LVU Juridiskās fakultātes docents (1986-1990), PSKP biedrs.

Atmodas laikā aktīvi iesaistījies demokrātisku pārveidojumu sekmēšanā tiesību sistēmā un valsts pārvaldē. Bijis viens no Latvijas Juristu biedrības dibinātājiem un tās pirmais prezidents (1988-1995).

Kā LTF pārstāvis ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993). Viens no 1990. g. 4. maija Neatkarības deklarācijas pirmuzmetuma autoriem. Bijis AP Likumdošanas jautājumu komisijas priekšsēdētāja vietnieks, pēc tam LR AP priekšsēdētāja vietnieks (1992-1993). Ievēlēts LR 5. Saeimā un bijis tās Budžeta un finansu komisijas loceklis. Pēc LR Satversmes atjaunošanas bijis pirmais ministru prezidents (1993-1994). Ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1998), bet no 1998. gada – 7. Saeimā. Bijis ārlietu ministrs 6 valdībās (1994-1999), no 1999. gada jūlija – LR tieslietu ministrs.

Ievēlēts par Liberālās internacionāles viceprezidentu un izpildkomitejas locekli, kā arī par Starptautiskās krimināltiesas dibināšanas konferences viceprezidentu (1998. g.).

Konsekventi aizstāvējis Latvijas integrācijas nepieciešamību Eiropas un transatlantiskajās struktūrās. Bijis iniciators no valdības neatkarīga Cilvēktiesību biroja izveidošanai, kā arī sekmējis "UN – House" modeļa izveidošanu. Lielu uzmanību veltījis Baltijas valstu un Baltijas jūras valstu sadarbībai, bijis Baltijas valstu Ministru Padomes priekšsēdētājs (1993-1994), Baltijas Jūras Valstu Padomes priekšsēdētājs (1996-1997), kā arī vadījis Baltijas valstu Parlamentārās Asamblejas Latvijas delegāciju un bijis tās Juridiskās komitejas priekšsēdētājs; iniciators Baltijas Ministru Padomes un Baltijas Ministru Padomes sekretariāta izveidošanai un darbības uzsākšanai. Būdams Ministru prezidents, panācis līgumu noslēgšanu un izpildi ar Krieviju par tās karaspēka izvešanu un Skrundas radiolokatora darbības izbeigšanu.

Viens no liberāli konservatīvās partijas "Savienība Latvijas ceļš" dibinātājiem (1993. g.), 4 reizes ievēlēts par tās priekšsēdētāju.

Apbalvots ar II šķiras Triju Zvaigžņu ordeni un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi, kā arī ar Francijas, Norvēģijas, Zviedrijas un Dānijas augstākajiem apbalvojumiem.

Precējies. Sieva Aina – juriste, ir dēls Gatis. Vaļasprieks – teniss.

20. Jānis Blaževičs, 199. Ziru vēl. apg.



Dzimis 1947. g. 8. oktobrī Krāslavas rajona Konstantinavas pagastā zemnieku ģimenē.

Beidzis RPI Aparātu būves un automatizācijas fakultāti (1971. g.).

Pēc augstskolas darba gaitas sācis Līvānu bioķīmiskajā rūpnīcā kā inženieris mehāniķis, pēc tam bijis ceha priekšnieks, vēlāk - nodaļas vadītājs. Uzņemts PSKP (1974. g.) un strādājis Preiļu rajona partijas komitejā. Bijis Preiļu rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs (1980-1986). Pēc tam sekojis darbs Ventspils rajona partijas komitejas pirmā sekretāra amatā. Sākoties Atmodai, ievēlēts par apvienoto rajona un pilsētas partijas komitejas pirmo sekretāru, sadarbojies ar LTF. Bijis viens no autoriem LKP jaunajai programmai, kas krasi atšķīrās no PSKP principiem. Par šķeltniecisko rīcību izslēgts no PSKP rindām.

Kā neatkarīgais deputāts ievēlēts AP, tajā darbojies LTF frakcijā (1990-1993), bijis Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijā. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis par valsts uzņēmuma "Ventspils nafta" direktoru, vēlāk ievēlēts par šī uzņēmuma prezidentu. Tagad strādā par a/s "Rietumu cauruļvadu sistēma" prezidentu un a/s "Ventspils nafta" padomes priekšsēdētāja vietnieku.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Rita strādā a/s "Ventamonjaks"; ir meita Vineta un dēls Uldis. Vaļasprieks – medības un sporta nodarbības.

21. Ojārs Blumbergs, 43. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1934. g. 14. martā Tukuma apriņķa Struteles pagastā galdnieka - namdara, atvaļināta Latvijas armijas aviatora ģimenē kā trešais bērns. Kristīts evaņģēliski luterticīgo draudzes baznīcā Zemītē.

Skolas gaitas sācis Viesatu pamatskolā, turpinājis - Jaunpils vidusskolā, Rīgas 1. ģimnāzijā, Rīgas Raiņa strādnieku jaunatnes vakara vidusskolā. Studējis LVU Ekonomikas – juridiskajā fakultātē banku, finansu un kredīta specialitātē (1954 – 1963).

Darba gaitas sācis 1950. g. Rīgas TEC–1 būvniecības izpētes darbu vienībā. Pēc tam strādājis Juglas manufaktūras uzņēmumā par dežūratslēdznieku (1951. g.), rūpnīcā "Granīts" par akmens apstrādes meistaru (1952-1954), Rīgas 16. speciālajā arodskolā par audzinātāju (1954–1956). Dienējis obligātajā karadienestā Padomju armijā (1956–1958). Pēc dienesta strādājis "Latvenergo" Eksperimentālajā energoiekārtu un pretradiācijas aizsargtehnikas rūpnīcā par normatīvu un standartu biroja vadītāju (1959–1960), "Latvenergo" Augstsprieguma tīklos par vecāko inženieri – nodaļas vadītāju (1960-1961), Rīgas TEC–1 par ražošanas–ekonomikas daļas vadītāju (1961–1963), Daugavas HES kaskādes uzņēmumā (sākot ar Pļavinu HES būvi, vēlāk Rīgas HES būvi) par ražošanas–finansu dienesta vadītāju (1964–1967), ražošanas apvienībā "Latvenergo" par ražošanas darba organizācijas dienesta vadītāju (1968–1971), "Latvenergo" Centrālo elektrisko tīklu uzņēmumā par direktora vietnieku (1971–1976), "Latvenergo" Enerģijas sadales un kontroles uzņēmumā par direktora vietnieku (1976–1977), "Latvenergo" Apvienoto Rīgas TEC uzņēmumā par direktora vietnieku (1978–1990).

No 1989. g. līdz 1990. g. maijam bijis LTF Tautsaimniecības komitejas līdzpriekšsēdētājs. 1990.-1993. g. – LR AP deputāts, Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas priekšsēdētājs, AP Prezidija loceklis. Piedalījies pirmo atjaunotās Latvijas tautsaimniecības attīstības programmu izstrādāšanā.

Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās bijis celtniecības organizācijas uzņēmuma "Ros Am Lat" Latvijas nodaļas valdes priekšsēdētājs (1993–1995), šajā amatā piedalījies dzīvokļu celtniecības un apmaiņas organizēšanā krievu, ukraiņu, baltkrievu repatriācijai uz dzimtajām vietām. No 1995. gada strādājis SIA "Energo Info", pēc tam sadarbībā ar pašvaldībām un ārzemju investoru sabiedrībām piedalījies lokālo siltumenerģētikas un HES attīstības projektu ieregulēšanas darbos.

PSRS okupācijas laikā bijis bezpartijiskais. No 1993. g. sabiedriskās organizācijas "Saimnieciskās rosības līga" priekšsēdētāja vietnieks. LZS biedrs no 1996. g., vēlāk šīs partijas Valdes priekšsēdētāja vietnieks. Sakarā ar uzņēmējdarbības aktivitāšu paplašināšanos enerģētikā un principiālām domstarpībām jautājumā par Latvijas ekonomiskās attīstības ceļiem 1998. g. politisko darbību pārtraucis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Ģimenē ir dēls Roberts, mazmeita Laura.

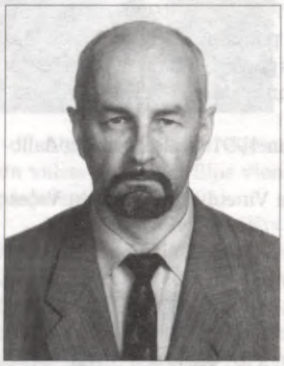

22. Juris Bojārs, 175. Siguldas vēl. apg.

Dzimis 1938. g. 12. februārī Rīgā.

Pabeidzis Rīgas 49. pamatskolu (1952. g.), pēc tam - Ogres Mežrūpniecības tehnikumu (1956. g.). Mācījies VDK Augstākajā skolā Maskavā (1962-1966), kur ieguvis specialitāti – referents starptautiskajās attiecībās. 1977. – 1980. g. mācījies PSRS Ārlietu ministrijas Diplomātiskās akadēmijas neklātienes aspirantūrā, kur sagatavojis un aizstāvējis juridisko zinātņu kandidāta disertāciju "PSRS pilsonības starptautiski tiesiskie aspekti" (1980. g.), pēc tam doktora disertāciju par tēmu "Pilsonība starptautiskajās un valsts tiesībās" (1987. g.). Kļuvis habilitētais juridisko zinātņu doktors (1992. g.). Ievēlēts par LZA korespondētājlocekli (1991. g.), tās īsteno locekli (1992. g.).

Pēc tehnikuma beigšanas (1956. g.) nosūtīts darbā mežrūpniecībā Kalnu Altajā. Pirms un pēc obligātā dienesta padomju armijā (1957-1960) strādājis "Latvenergo" Kurzemes lauku rajonos par elektromontieri. 6 gadus strādājis LPSR VDK Pretizlūkošanas daļā, kuru atstājis 1972. gadā. Strādājis LPSR Ārlietu ministrijā par padomnieku un nodaļas vadītāja vietnieku (1972-1984), vienlaikus no 1974. gada lasījis vairākus akadēmiskos kursus LVU Juridiskajā fakultātē. 1984. gadā pārgājis pastāvīgā darbā LVU Juridiskajā fakultātē. Bijis PSKP biedrs.

Vienlaikus ar akadēmisko mācību un zinātnisko darbu Atmodas laikā aktīvi iesaistījies politiskajos procesos. Ievērību guvis ar publikācijām presē par tautu pašnoteikšanās tiesībām. Iesaistījies LTF veidošanā, piedalījies LTF 1. programmas un statūtu sagatavošanā, vadījis šo dokumentu pieņemšanu LTF I kongresā. Bijis pirmais LTF Politiskās komisijas priekšsēdētājs. Kā LTF pārstāvis ievēlēts par PSRS tautas deputātu (1988. g.), tad par LR AP deputātu (1990. g.). AP darbojies Likumdošanas jautājumu komisijā (1990-1993).

Ievēlēts par DDP priekšsēdētāju (1992. g.) un pārveidojis to uz sociāldemokrātiskiem pamatiem. Bijis tās priekšsēdētājs arī pēc partijas pārdēvēšanas par LSDP (1995. g.) un apvienošanās ar LSDSP (1998. g.).

Izveidojis LU Starptautisko attiecību institūtu (1989. g.), kļuvis par šī institūta direktoru un profesoru, strādā tajā joprojām. Veicis zinātniski pētniecisko darbu ārvalstīs: Upsalas universitātē Zviedrijā (1988. g.), Privāttiesību unifikācijas institūtā Romā (1993. g.), Lozannas universitātes Salīdzināmo tiesību institūtā Šveicē (1994. g.). Vairākkārt ievēlēts LU Satversmes sapulcē, Senātā, ievēlēts LU stratēģijas, mācību un zinātnes komisijā, kā arī bijis LZA Ekspertu komisijas loceklis.

Iedibinājis Starptautisko publisko tiesību un starptautisko privāttiesību skolu Latvijā. Vairāk nekā 400 publikāciju, to skaitā 9 monogrāfiju autors. Galvenās monogrāfijas: "Pasaules valstu pilsonība" (R., 1993), "Starptautiskās tiesības" (R., 1996), "Starptautiskās investīcijas" (R., 1996), "Starptautiskās privāttiesības" (R., 1998).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

23. Vilnis Edvīns Bresis, 131. Viesītes vēl. apg.



Dzimis 1938. g. 30. janvārī Jelgavā. Tēvs Gederts šajā laikā strādā Jelgavas dzelzceļa stacijā par virskonduktoru, bet māte Anete nodarbojas ar mājsaimniecību un aprūpē bērnus. Ģimenē vēl ir brālis Jānis.

1945. gadā uzsācis mācības Jelgavas 2. vidusskolā, kuru pabeidzis 1956. gadā. Absolvējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Agronomijas fakultāti.

Pēc studijām nosūtīts darbā par agronomu uz valsts paraugsaimniecību "Kapiņi" Dagdas rajonā. Papildus darbam aktīvi iesaistījies sabiedriskajā dzīvē un komjaunatnes darbā, kļuvis par PSKP biedru, izvirzīts mācībām Ļeņingradas Augstākajā partijas skolā. Pēc šīs mācību iestādes beigšanas turpinājis savu iesākto politisko karjeru, strādājot dažādos komjaunatnes un partijas darbos. 1973. gadā no partijas darba pārgājis tautsaimniecības pārvaldes struktūrās, kļūstot par Valsts plāna komitejas Lauksaimniecības nodaļas vadītāju, pēc tam strādājis Latvijas Zemkopības un lauksaimniecības ekonomikas zinātniski pētnieciskajā institūtā, Valsts agrorūpnieciskās komitejas sastāvā par tās priekšsēdētāja vietnieku. Bijis vairākos citos darbos, līdz iecelts par Ministru Padomes priekšsēdētāju. Šajā periodā viņa vadībā uzsākta zemnieku saimniecību atjaunošana, kuru skaits dažos gados pārsniedza 8 tūkstošus. Šis darba posms noslēdzies 1990. gada maijā, kļūstot par LR AP deputātu (1990-1993). AP darbojies Ekonomikas komisijā, bijis neatkarīgais deputāts. Strādājis pie likumprojektiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbību, nodokļu sistēmu, finansēm un citiem jautājumiem. Ievēlēts par LR 5. Saeimas deputātu, darbojies Valsts pārvaldes un pašvaldību lietu komisijā. Pēc tam strādājis Sakaru bankā un Baltijas Tranzītu bankā. No 1998. gada pensijā.

Ir LZS biedrs, vairākas reizes ievēlēts par tās Centrālās valdes locekli.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Irēna, dēls Uldis, kuram ir patstāvīga ģimene.

24. Ivars Briedis, 196. Rūjienas vēl. apg.



Dzimis 1940. g. 29. septembrī Valmierā kalpotāju ģimenē. Tēvs politiski represēts 1949. gadā. Ir māsa un divi brāļi.

Mācījies Cēsu rajona Veselavas septiņgadīgajā skolā un Valmieras 11 varoņu komjauniešu vidusskolā Valmierā. 1967. gadā absolvējis LVU Vēstures un filozofijas fakultāti, iegūstot vēstures skolotāja diplomu.

Skolotāja darbu uzsācis 1960. gadā Rauskas septiņgadīgajā skolā Valmieras rajonā, vienlaicīgi studējot LVU neklātienē. Strādājis par direktora vietnieku audzināšanas darbā Zvejniekciema un Valmieras 4. vidusskolā (1967-1978). 1978. gadā iecelts par Starpskolu mācību ražošanas kombināta direktoru Valmierā. Kopš 1984. gada ir Valmieras Viestura vidusskolas direktors.

Bijis PSKP biedrs. 1989. gadā iesaistījies LTF darbā, ievēlēts par LTF Valmieras rajona nodaļas līdzpriekšsēdētāju un šajā amatā darbojies līdz 1992. gadam. 1990. gada AP vēlēšanās kļuvis par deputātu no LTF kandidātu saraksta. Darbojies Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā, piedaloties Izglītības u.c. likumprojektu izstrādāšanā.

Pēc deputāta darba AP (1990-1993) politiskajās partijās un sabiedriskajās organizācijās nav iesaistījies. Visu savu enerģiju velta Viestura vidusskolas attīstībai un kolektīva virzībai,

jo skolā mācās 1040 skolēni un strādā 74 pedagogi. Darbojas Vidzemes zonas skolu direktoru atestācijas komisijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir divi pieauguši bērni – dēls un meita. Aizraušanās – dziedāšana un ceļojumi.



25. Ilma Čepāne (Briņķe), 46. Rīgas vēl. apg.

Dzimusi 1947. g. 29. aprīlī Valkas rajonā.

Pabeigusi Valmieras Viestura vidusskolu (1964. g.) un LVU Juridisko fakultāti (1970. g.). Aizstāvējusi disertāciju vides tiesībās, iegūstot zinātņu kandidātes grādu (1986. g.). Disertācija nostrificēta 1992. gadā, piešķirot tiesību doktores grādu. Autore vairāk nekā 50 publikācijām par vides aizsardzības un zemes reformas tiesiskiem jautājumiem.

Darba gaitas sākusi 1964. gadā Rīgas pilsētas Maskavas rajona tiesā kā tiesas sēžu sekretāre. No 1971. gada sākusi strādāt LVU par juriskonsulti, bet kopš 1976. gada – Civiltiesisko zinātņu katedrā par vecāko pasniedzēju un docenti. 1999. gadā ievēlēta par asociēto profesori.

Par LR AP deputāti (1990–1993) ievēlēta kā LTF kandidāte. Darbojusies Apkārtējās vides aizsardzības komisijā un Pilsētu zemes komisijā, piedalījusies vides aizsardzības un zemes reformas tiesību aktu izstrādāšanā. Bijusi LZP biedre.

Pēc AP deputātes pilnvaru izbeigšanās no 1993. līdz 1996. gadam paralēli darbam LU strādājusi par LR Satiksmes ministrijas parlamentāro sekretāri. 1996. gada oktobrī Saeimā tika apstiprināta par Satversmes tiesas tiesnesi. Papildinājusi savas zināšanas Francijas Konstitucionālajā padomē un Valsts padomē (1998. g.), Dānijas valsts administratīvajā skolā (1999. g.).

Ir Centrālās zemes komisijas locekle, kā arī darbojas Latvijas Dabas fondā.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



26. Māris Budovskis, 67. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1939. g. 9. aprīlī Rīgā mākslinieka un sabiedriskā darbinieka, politiski represētā Paula Budovska un komercdarbinieces, līvietes Fanijas Budovskas ģimenē. Brālis Guntis ir sertificēts augstākās kategorijas bērnu ķirurgs - ortopēds, traumatologs.

Pēc tēva deportācijas skolas gaitas uzsācis mātes dzimtajā pusē Kolkā, kur beidzis pamatskolu. Tālāk ir absolvējis Rīgas 1. vidusskolu (1957. g.), Rīgas Medicīnas institūtu (1965. g.), Latvijas Valsts Fiziskās kultūras institūtu (1972. g.), klātienes psihohigiēnas aspirantūru Maskavā (1975. g.), personības un sociālo attiecību sistēmanalīzes doktorantūru Rīgā un Maskavā (1985. g.). Šajos gados ir aizstāvējis medicīnas zinātņu kandidāta disertāciju (1975. g.), atestēts par docentu (1989. g.) un nostrificēts par medicīnas zinātņu doktoru (1993. g.). Publicējis vairāk nekā 50 zinātnisku darbu un monogrāfiju "Personības un sociālās vides rezonanse" (1986. g.).

Savā profesionālajā karjerā ir strādājis par sanitāru, medicīnas māsu, ārstu ordinatoru, galveno ārstu, laboratorijas vadītāju, mācību institūta katedras vadītāju, Nacionālā vides veselības centra direktoru. Bijis Rīgas pilsētas Domes deputāts, LR AP deputāts (1990-1993) un LR 5. Saeimas deputāts (1993-1995). Kā LR AP deputāts bijis AP Prezidija loceklis, vadījis Mandātu un deputātu ētikas komisiju, vienlaicīgi darbojies AP Ārlietu komisijā. Barikāžu dienās kļuvis par zemessargu. LR AP Prezidija sūtīts, organizējis un vadījis Ļeņina pieminekļa

demontāžu Brīvības ielā (1991. g.). 1992. gadā ievēlēts par pirmo Baltijas Asamblejas prezidentu. Kā 5. Saeimas deputāts bijis Mandātu un iesniegumu komisijas priekšsēdētājs, atkārtoti ievēlēts par Baltijas Asamblejas vadītāju visos Latvijas prezidentūras periodos, darbojies Juridiskajā komisijā un Labklājības komisijā. Šajā darbības periodā lielāko sabiedrības rezonansi ir ieguvusi viņa sagatavotā un praksē ieviestā "Saeimas deputāta ienākumu deklarācija" un piecu Saeimas deputātu "čekas maisu" lietu iesniegšana valsts prokuratūrā.

Nav bijis nevienas Latvijas okupētājvaras organizācijas biedrs (pionieris, komjaunietis, PSKP biedrs). 1998. gadā iestājies LTF, bijis LTF Rīgas Proletāriešu rajona nodaļas Valdes un Domes loceklis, tās priekšsēdētājs (rotācijas kārtībā), strādājis LTF Politiskajā komitejā. Bijis LNNK partijas biedrs (1993 – 1997), tās Valdes un Domes loceklis, Goda tiesas priekšsēdētājs. Kļuvis par Tautas partijas biedru (1999. g.). Atzīmējot viņa sabiedriski politiskās aktivitātes un sakarā ar LR 5. Saeimas deputāta darbības izbeigšanos, par ieguldījumu starptautisko attiecību un institūciju veidošanā saņēmis pateicības rakstus no Igaunijas Nacionālās Sanāksmes, Lietuvas Seima, Ziemeļvalstu Padomes un Beneluksa Starpparlamentārās Asamblejas.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1999. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi, kā arī ar Zemessardzes 5 gadu izdienas goda zīmi (1996. g.).

Precējies. Sieva Skaidrīte ir inženiere celtniece, Nopelniem bagātā sporta meistare basketbolā; par nopelniem Latvijas labā iecelta par Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieku (1998. g.). Ģimenē ir divas meitas - Evija Rodke un Agnija Budovska, kuras abas ir absolvējušas Rīgas Medicīnas akadēmiju. Ir divi mazbērni.

27. Emerita Buķele, 113. Īslīces vēl. apg.



Dzimusi 1941. g. 14. augustā Madonas rajona Varakļānu pagastā kā vecākais bērns mežsarga piecu bērnu ģimenē. Vecākais no brāļiem miris bērnībā, vidējais strādā par virsmežzini Jūrmalā, jaunākais – zvērināts advokāts, strādā Bauskā. Māsai ir zemnieku saimniecība Ogres rajonā.

Skolas gaitas uzsākusi un līdz 4. klasei turpinājusi Varakļānu pamatskolā, pusgadu – Madonas 1. vidusskolā, Mārcienas pamatskolā, kuru beigusi 1956. gadā. Tālāk mācījusies Madonas vidusskolā, bet pēc 8. klases iestājusies Bulduru dārzkopības tehnikumā, kuru pabeigusi 1962. gadā, iegūstot dārznieka specialitāti. Augstāko ekonomista izglītību ieguvusi LLA neklātienē.

Tālākās darba gaitas saistītas ar darbu Bauskas rajonā. Bijusi grāmatvede padomju saimniecībā "Bauska" (1967-1978), strādājusi par instruktori LKP Bauskas rajona komitejā (1979-1986), bijusi priekšsēdētāja vietniece Bauskas rajona Agrorūpniecības apvienībā (1986-1988). Pašreiz strādā par SIA "Latvijas cukurs" ģenerāldirektori, dzīvo Rīgā.

Sākoties tautas Atmodai, aktīvi iesaistījusies LTF Bauskas nodaļas darbā un 1988. gadā pēc rajonā veiktās aptaujas ievēlēta par LKP Bauskas organizācijas sekretāri. Pusgadu vēlāk ar viņas un citu tautfrontiešu pūlēm šī organizācija beidza pastāvēt.

1990. gadā ar LTF atbalstu ievēlēta LR AP, kur darbojusies Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijā un bijusi tās priekšsēdētāja vietniece. Laikā, kad neatkarību atguvušās Latvijas teritorijā vēl atradās Padomju armijas daļas, sniegusi palīdzību no tās dezertējušiem jauniešiem.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Vaļasprieks – tūrisms.



28. Antons Buls, 171. Olaines vēl. apg.

Dzimis 1934. g. 23. novembrī Ludzas apriņķa Briģu pagastā četru bērnu zemnieku ģimenē.

Skolas gaitas uzsācis Briģu pamatskolā 1942. gadā. Sakarā ar latviešu skolas slēgšanu Briģos 1948. gadā pārgājis mācīties uz Nirzas septiņgadīgo skolu, kuru beidzis 1949.gadā. Tā paša gada rudenī iestājies Ludzas ekonomiskajā tehnikumā. Pēc tehnikuma beigšanas 1953. gadā iestājies LVU Ekonomikas fakultātē, kur studējis līdz 1957. gada martam, kad ticis atskaitīts no 4. kursa par tam laikam neatbilstošiem uzskatiem tautsaimniecībā.

Sekoja obligātais karadienests Padomju armijā, Urālu kara apgabalā. Pēc dienesta 1960. gadā sācis strādāt algotu darbu un atjaunojis studijas LVU Tautsaimniecības ekonomikas specialitātē, neklātienes nodaļā. LVU pilnu kursu pabeidzis 1964. gadā, iegūstot ekonomista kvalifikāciju.

Strādājis Rīgas radiorūpnīcā par normētāju, ekonomistu (1960. g. februāris – 1967. g. decembris), Olaines plastmasu pārstrādāšanas rūpnīcā par darba organizācijas un algu daļas vadītāja vietnieku un vadītāju (1968. g. janvāris – 1976. g. februāris), Olaines ķīmiski farmaceitiskajā rūpnīcā par darba organizācijas un algu daļas vadītāju (1976. g. februāris – 1979. g. maijs), Lopkopības mehanizācijas konstruktoru organizācijā par direktora vietnieku ekonomikas jautājumos (1979. g. maijs – 1987. g. jūnijs), ražošanas apvienībā "Latvbiofarm" par ģenerāldirektora vietnieku ekonomikas jautājumos (1987. g. jūnijs – 1992. g. septembris), LR Ekonomikas ministrijā par ministra vietnieku (1992. g. septembris – 1993. g. janvāris), Valsts uzņēmumā "Olaines ķīmiski farmaceitiskā rūpnīca" par direktoru (1993. g. janvāris – 1997. g. maijs: līdz uzņēmuma privatizācijai), A/S "Olainfarm" par ekonomistu (1997. g. maijs – 1998. g. decembris).

Strādājot ražošanas apvienībā "Latvbiofarm", 1989. gadā izvirzīts par deputāta kandidātu un 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu. AP bijis LTF frakcijā un darbojies Rūpniecības komisijā un Budžeta komisijā. Strādājis pie uzņēmējdarbību regulējošu likumu sagatavošanas.

Tagad beidzis aktīvā darba gaitas un izpilda darbus pēc līguma ar auditorfirmām.

Padomju varas gados izvairījies no iestāšanās PSKP. Arī tagad nav iesaistījies politikā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Ruta ir mājsaimniece. Abi dēli ir pieauguši, katram sava ģimene. Ir mazbērni. Brīvā laika aizraušanās ir ģimenes mazdārziņš un dziesma. Dzīvo Rīgas rajona Ķekavas pagastā.



29. Ints Cālītis, 8. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1931. g. 5. martā Rīgā. Tēvs žurnālists un sabiedrisks darbinieks, padomju laikā politieslodzītais, vectēvs – rakstnieks Eduards Cālītis. Ir jaunāks brālis un māsa.

Atgriezies Rīgā no bēgļu gaitām Kurzemē 1947. gadā, pēc tēva vadītās nacionālo partizānu grupas aresta. Iestājies Rīgas pilsētas 1. vidusskolā un vienlaikus organizējis un vadījis jauniešu pagrīdes organizāciju, kurai bija jākļūst par bruņotās pretestības rezervi. Pēc proklamāciju izplatīšanas kopā ar vēl 9 grupas dalībniekiem 1948. gada 18. novembrī arestēts un notiesāts uz 25 gadiem ieslodzījuma. Nosūtīts uz Magadānas apgabala nometnēm, kur nodarbināts zelta un urāna rūdas raktuvēs. 1955. gadā ieslodzījums nomainīts ar mūža nometinājumu Magadānas apgabalā. Pēc 1956. gada amnestijas atgriezies Rīgā un turpinājis mācības vidusskolā, vienlaikus pelnot iztiku.

1958. gadā arestēts otro reizi un par pretpadomju aģitāciju un propagandu notiesāts uz 6 gadiem ieslodzījumā. Mordovijas nometnē beidzis vidusskolu, pēc termiņa beigām 1964. gadā atgriezies Rīgā un pēc gada apprecējies. Kopā ar Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pretestības kustības aktīvistiem turpinājis pretdarbību okupācijas režīmam. Piedalījies organizācijas "Igaunijas, Latvijas un Lietuvas Nacionālo kustību galvenā komiteja" izveidošanā 1977. gadā ar mērķi apvienot šajās valstīs esošās grupas un atsevišķus aktīvistus un propagandēt nepieciešamību atdalīties no PSRS. Ir parakstījis tā saucamo *45 parakstu dokumentu*, ko dēvē arī par *Baltijas Hartu* (pēc analoga ar čehu dokumentu *Harta–77*). Šajā dokumentā triju Baltijas valstu disidenti vēršas pie abu Vāciju, PSRS un Atlantijas Hartu parakstījušo valstu valdībām, kā arī pie ANO ģenerālsekretāra K. Valdheima ar prasību atzīt par spēkā neesošu kopš parakstīšanas brīža Molotova–Ribentropa paktu, publicēt šīs noziedzīgās vienošanās tekstu, ieskaitot slepenos protokolus, un palīdzēt novērst līguma radītās sekas.

1983. gadā arestēts trešo reizi un notiesāts uz 6 gadiem ieslodzījuma, pie kam pirmie divi gadi jāpavada cietuma režīmā. No Permas apgabala politieslodzīto nometnes atbrīvots 1986. gadā, sākoties Gorbačova reformām. Atgriezies Rīgā un iestājies Latvijas Vides aizsardzības klubā, kļūstot par tā politiskā departamenta vadītāju. Savā dzīvoklī iekārtojis pirmo publisko nereģistrēto bibliotēku tā laika PSRS (1987. g.). 1988. gada rudenī piedalījies Neformālās tautas frontes dibināšanā, kļūstot par vienu no tās līdzpriekšsēdētājiem. Pēc tam kad LTF dibināšanas kongresā Neformālā tautas fronte iekļaujas LTF sastāvā kā patstāvīga vienība, kļūst par LTF Domes locekli, vēlāk arī par Domes valdes locekli. Kā LTF Valdes priekšsēdētājs vadījis LTF II kongresu. Tautas frontē vadījis Komiteju sakariem ar demokrātiskām organizācijām un piedalījies dažādu demokrātisko organizāciju dibināšanas pasākumos Maskavā, Ļeņingradā, Vladimirā, Novosibirskā, Čeļabinskā. Bijis LTF delegāts Gruzijas Tautas frontes, Armēnijas Tautas frontes, kā arī Ukrainas "Ruh" dibināšanas kongresos.

Pēc ievēlēšanas LR AP 1990. gada martā darbojies Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijā, pildot šīs komisijas sekretāra pienākumus. Piedalījies likumprojekta "Par politiskajām partijām" un "Administratīvo pārkāpumu kodeksa" sagatavošanā. Piedalījies ANO Cilvēktiesību komisijas 48. sesijā Ženēvā (1992. gada janvārī), kur viņa runa bijusi pirmā Latvijas pārstāvja uzstāšanās Nāciju pilī pēc neatkarības atjaunošanas.

1992. gadā aktīvi iesaistījies Demokrātiskās centra partijas dibināšanā, kļūstot par tās priekšsēdētāju. Pēc apvienošanās ar partiju "Saimnieks" bijis šīs partijas domnieks.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Ģimenē aug trīs bērni.

30. Ivars Caune, 106. Malienas vēl. apg.



Dzimis 1933. g. 4. augustā Valkas apriņķa Annas pagastā lauksaimnieka ģimenē, kurā ir trīs bērni. No agras bērnības iepazinis lauku ikdienu, vispirms pildot gana pienākumus. Vēlāk strādājis arī citus lauku darbus.

Beidzis Annas pamatskolu (1947. g.), pēc tam Stāmerienas lauksaimniecības tehnikumu agronoma specialitātē. Neklātienē studējis LLA, kuru beidzis 1965. g., iegūstot agronoma diplomu.

Pēc tehnikuma absolvēšanas strādājis par agronomu kolhozā Balvu rajona Kubuļu pagastā un Alūksnes rajona Malienas pagastā. Bijis obligātajā dienestā Padomju armijā Ziemeļosetijas pilsētā Ordžonikidzē (tagad Vladikaukāzs). Armijas laikā pildījis rakstveža pienākumus tanku pulkā. Pēc demobilizēšanās atkal agronoma darbā Alūksnes rajona Bejas pagastā. Šajā laikā iesaistījies jauniešu tautisko deju pulciņā. Dažādos kolektīvos dejojis vairāk nekā divas desmitgades. Turpmākās darba gaitas saistās ar Alūksnes rajona Mālupes pagastu, jo 1962. gadā

ticis ievēlēts par kolhoza "Igrīve" priekšsēdētāju, kur strādājis līdz ievēlēšanai AP 1990. gadā. Bijis PSKP biedrs.

Augstākajā Padomē (1990-1993) darbojies Celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijā, bijis LTF frakcijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies kopš 1961. gada. Sieva Aina ir grāmatvede, meita Ilze - deju skolotāja Alūksnē. Znots Sandors – pedagogs mūzikas skolā. Ir mazbērni – Adele un Alberts. Abi ar sievu tagad ir pensijā un dzīvo Alūksnē.



31. Juris Celmiņš, 187. Tukuma vēl. apg.

Dzimis 1950. g. 6. februārī Talsos lauksaimnieku ģimenē.

1969. gadā beidzis Irlavas neklātienes vidusskolu. 1974. gadā absolvējis LVU, iegūstot vēsturnieka specialitāti.

Sācis strādāt par vēstures skolotāju Irlavas vidusskolā (1974. g.). Tālāk strādājis par vēstures skolotāju E. Birznieka-Upiša Tukuma astoņgadīgajā skolā (1975-1983), par direktoru Tukuma mākslas un novadpētniecības muzejā (1983-1987), pēc tam - Tukuma 2. vidusskolā (1987-1989). Bijis PSKP, izstājies no tās Atmodas sākumā. No 1989. līdz 1990. gadam ir laikraksta "Tukuma Ziņotājs" redaktors. 1990. gadā ievēlēts par LR AP deputātu. Darbojies LTF frakcijā un ir bijis Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Strādājis pie Izglītības likuma, Kultūras pieminekļu aizsardzības likuma un citu komisijā izstrādāto likumu sagatavošanas. No 1993. līdz 1995. gadam ir Demokrātiskās centra partijas (vēlāk Demokrātiskā partija) valdes priekšsēdētājs un Demokrātiskās partijas "Saimnieks" līdzpriekšsēdētājs. 1995. gadā ievēlēts par 6. Saeimas deputātu. Bijis Pieprasījumu komisijas priekšsēdētājs un Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētāja biedrs. No 1997. līdz 1998. gadam LR izglītības un zinātnes ministrs. Šajā laikā tiek ieviesta studējošo kreditēšana, pieņemts Izglītības likums, palielinātas valsts profesoru algas. Kopš 1998. gada - Sociālo tehnoloģiju augstskolas rektors.

Aktīvu sabiedrisko darbību uzsācis 1988. gadā Tukumā. Bijis viens no LTF Tukuma rajona nodaļas dibinātājiem, 1990. gadā – LTF Tukuma nodaļas vadītājs; LTF pirmo trīs kongresu delegāts. 1992. gadā iesaistās Demokrātiskā centra partijas dibināšanā, darbojas partijas valdē. Sekmē liberālisma ideju popularizēšanu Latvijā. 1994. gadā piedalījies Liberālās internacionāles kongresā Reikjavīkā. 1995. gadā pēc Demokrātiskās partijas un partijas "Saimnieks" apvienošanas kļūst par Demokrātiskās partijas "Saimnieks" (DPS) līdzpriekšsēdētāju. 1996. gadā ievēlēts par DPS priekšsēdētāja vietnieku, kopš 1997. gada DPS (no 1999. g. – Latvijas Demokrātiskā partija) valdes loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Ir precējies. Sieva – skolotāja; audžudēls strādā policijas apsardzē.

32. Juris Cibuļs (Cibulis), 109. Rugāju vēl. apg.



Dzimis 1951. g. 6. decembrī Abrenes rajona Rekavas ciemā. Abi vecāki kolhoznieki.

Mācījies Balvu rajona Ērgļu pamatskolā (1959-1963) un Rekavas vidusskolā (1963-1970). Beidzis LVU Svešvalodu fakultāti (1975. g.), iegūstot filologa, angļu valodas un literatūras pasniedzēja kvalifikāciju. 1984.-1987. g. mācījies LVU aspirantūrā (pedagoģijas vēsture un teorija).

Strādājis Balvu rajona Tilžas vidusskolā un Tilžas internātskolā par angļu valodas skolotāju (1975-1989). Bijis laikraksta "Skolotāju Avīze" pastāvīgais korespondents (1985-1990). Atmodas laikā kļuvis par LTF Balvu rajona nodaļas atbrīvoto priekšsēdētāju (1989-1990), kā arī par Balvu rajona Tautas deputātu padomes deputātu (1989-1992). Ievēlēts par LR Pilsoņu kongresa delegātu (1990); bijis LSDSP biedrs (1989-1991).

1990. g. ievēlēts par AP deputātu. Darbojies Ārlietu komisijā, vēlāk Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā, kā arī Latgales darba grupā. No 1994. gada strādā LR Naturalizācijas pārvaldes Ārējo sakaru un preses daļā.

Ir vairāku mācību grāmatu autors vai līdzautors, to skaitā "Latgaliešu ābece (lementars)" divās daļās (Lielvārds, 1992); "Ābece" (R, 1996); "Burtu kamolītis" divās daļās (R, 1996). Dažādos laikrakstos un krājumos publicējis 340 rakstus latviešu, latgaļu, krievu, angļu, dāņu un franču valodā. Veicis 84 tulkojumus, kas publicēti dažādos laikrakstos un divās grāmatās, kā arī piecās atsevišķās brošūrās.

Uzņemts ASV Nacionālajā ģeogrāfu biedrībā (1978), biedrībā "Maledicta" (Pasaules verbālās agresijas biedrība - 1995), kā arī biedrībā "Amici Linguarum" ("Valodu draugi" – 1995).

Aizraujas ar kolekcionēšanu. Savācis aptuveni 2000 ābeču no 150 zemēm 280 valodās un dialektos, kas 100 reizes izstādītas Latvijas muzejos, skolās, bibliotēkās, klubos, kā arī 1987. gadā Maskavā Vissavienības Tautas saimniecības sasniegumu izstādē, kurā kolekcija tika apbalvota ar sudraba medaļu.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

33. Einārs Cilinskis, 57. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1963. g. 28. augustā Rīgā. Tēvs bija šoferis, māte - ķīmiķe.

Beidzis Rīgas 50. vidusskolu (1981. g.), pēc tam RPI Ķīmijas fakultāti (1986. g.) ar ķīmiķa inženiera diplomu. RTU ieguvis bakalaura grādu uzņēmējdarbības ekonomikas specialitātē (1997. g.) un ekonomikas maģistra grādu specialitātē "ārējo ekonomisko sakaru vadīšana" (1999. g.).

Strādājis LZA Organiskās sintēzes institūtā par laborantu, jaunāko zinātnisko līdzstrādnieku, asistentu peptīdu ķīmijas jomā un dažos citos darbos (1983-1995). Vairāku zinātnisku publikāciju autors. Bijis Rīgas padomes, vēlāk Rīgas Domes deputāts (1989-1997), kur darbojies kā Vides aizsardzības komitejas, vēlāk Pilsētas drošības un kārtības komitejas priekšsēdētājs. Ievēlēts par AP deputātu (1990-1993), bijis Vides aizsardzības komisijas sekretārs. Saeimā strādājis par LNNK frakcijas konsultantu un dažādos laikos bijis deputātu E. Berklava, J. Dobeļa un A. Kiršteina palīgs (1993-1997). Kopš 1997. gada strādā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā par valsts sekretāra padomnieku, no 1998. gada - par valsts sekretāra vietnieku, Eiropas integrācijas nodaļas vadītāju.

1988. gadā iestājies VAK, LNNK un LTF. Ievēlēts par LR Pilsoņu kongresa delegātu un tā Latvijas Komitejas locekli. Bijis LNNK biedrs, līdz šī organizācija apvienojās ar apvienību

"Tēvzemei un brīvībai", pēc tam apvienības "TB/LNNK" biedrs. Vairākkārt bijis LNNK padomes un valdes loceklis, arī LNNK priekšsēdētāja vietnieks. Šobrīd ir TB/LNNK valdes loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Brīvajā laikā nodarbojas ar sportu (vieglatlētiku), klausās mūziku un lasa grāmatas.

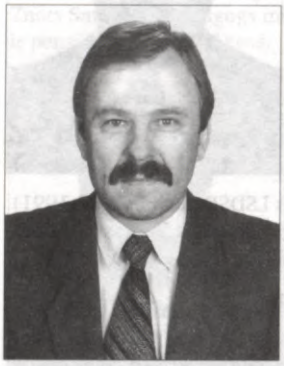

34. Mārcis Cīrulis, 54. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1946. g. 17. februārī Apē kalpotāju ģimenē. Ģimenē bijuši 5 bērni, no kuriem dzīva māsa Dace.

Beidzis Trikātas septiņgadīgo skolu (1953-1960) un Strenču vidusskolu (1960-1964). 1964. g. iestājies RMI, kura Vispārējo ārstniecības fakultāti absolvējis 1970. gadā. Ir vairāku racionalizācijas priekšlikumu autors par jaundzimušo aprūpes jautājumiem.

1970. gadā uzsācis ārsta pediatra karjeru Tukuma rajona centrālajā slimnīcā, kā arī strādādams par pediatru kolhozā "Dzimtene". Tukuma rajona centrālajā slimnīcā strādājis gan par iecirkņa pediatru, gan bērnu nodaļas vadītāju, gan rajona pediatru, neonatologu dzemdību nodaļā. 1977. gadā sācis strādāt jaunceļamajā Rīgas I dzemdību namā, vispirms par ordinatoru, tad jaundzimušo nodaļas vadītāju. 1980. gadā organizējis un vadījis Latvijā pirmo jaundzimušo intensīvās terapijas palātu, vēlāk nodaļu, kas sniedza palīdzību slimajiem jaundzimušajiem. Bijis PSKP biedrs.

Ievēlēts par AP deputātu (1990. g.), gandrīz visu pilnvaru laiku turpinājis strādāt praktiskā laukā - par dzemdību nama galvenā ārsta vietnieku, Labklājības ministrijas vadošo perinatologu. Viņa vadībā realizēts dzīvē Latvijas-Šveices projekts par perinatālo aprūpi valstī. Kopš Latvijas Nacionālā Perinatālās aprūpes centra nodibināšanas 1994. gada 17. janvārī ir tā vadītājs. AP (1990-1993) darbojies Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijā. Šajā laikā iesaistījies pensiju jautājumu risināšanā, pievērsies bērnu aprūpes problēmām, tajā skaitā ieslodzījuma vietās. Vadījis arī AP Demogrāfijas komisiju, kura panākusi valsts dotācijas daudzbērnu ģimenēm. Bijis AP LTF frakcijā, vēlāk frakcijā "Satversme". Iesaistījies LZP, kuras biedrs ir joprojām.

Kopš 1995. gada ir Latvijas Perinatologu asociācijas priekšsēdis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies; ir meita Ieva un dēls Andrejs. Brīvajā laikā patīk rakņāties pa zemi, atpūsties pie jūras, ceļot, arī skatīties boksa pārraides televīzijā.



35. Ivans Cupruns, 184. Valdemārpils vēl. apg.

Dzimis 1951. g. 20. martā Dobeles rajona Aucē kalpotāja ģimenē.

Beidzis Auces pamatskolu, pēc tam Dobeles vidusskolu (1968. g.). Studējis RPI (1968-1973), iegūstot inženiera elektriķa specialitāti.

Strādājis Rīgas kuģu remonta rūpnīcā par inženieri (1973-1976), par Talsu Specializētās pārvietojamās mehanizētās kolonas (SPMK) galveno inženieri (1976-1983), "Latvenergo" Dienvidu elektriskajos tīklos (1983-1985), par Talsu PMK galveno inženieri (1985-1990).

Bijis PSKP biedrs (1982. g. – 1990. g. marts). 1990. g. martā, Valdemārpils LTF nodaļas izvirzīts, tika ievēlēts AP, kur darbojās Celtniecības, enerģētikas, transporta un

informātikas komisijā, kā arī vēlāk – budžeta komisijā. No 1993. gada strādā par SIA "CVS" komercdirektoru, bet no 1998. gada - arī par SIA "TLS" direktoru.

Nav politisko partiju biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

36. Velta Čebotarenoka, 85. Jūrmalas vēl. apg.



Dzimusi 1949. g. 1. aprīlī Rīgā kalpotāju ģimenē.

Beigusi Rīgas 3. vidusskolu (1966. g.) un LVU Filoloģijas fakultāti (1972. g.).

Darba gaitas sākusi septiņpadsmit gadu vecumā, pēc vidusskolas beigšanas, strādājot par sekretāri LPSR Kinoamatieru studijā. Pēc augstskolas pabeigšanas strādājusi LPSR Zinību biedrības Kultūras komisijā par referenti un organizējusi kā Latvijas, tā arī Maskavas, Ļeņingradas, Tallinas, Viļņas u.c. mākslinieku uzstāšanos Rīgā un lielākajās Latvijas pilsētās un lauku rajonos.

1985. gadā sākusi strādāt tolaik progresīvajā laikrakstā "Jūrmala", kas kļuva par ietekmīgu avīzi visā republikā un par Jūrmalas LTF organizētāju. Žurnālistes darbā ar saviem rakstiem veicinājusi Atmodas procesu Jūrmalā. Aktīvi piedaloties LTF veidošanā kūrortpilsētā, kļuvusi par vienu no Jūrmalas LTF vadītājām, ievēlēta par LTF Domes locekli un bijusi visu LTF kongresu delegāte. Uzstājoties debatēs LTF I kongresā, ierosinājusi uzvilkt sarkanbaltsarkano karogu Rīgas pils Svētā Gara tornī. 1988. gadā kopā ar LTF Jūrmalas dalībniekiem pacēla Latvijas karogu virs viesnīcas "Majori" un virs sanatorijas "Ķemeri". 1989. gadā demonstratīvi izstājusies no PSKP, aicinādama to darīt arī citus; tā iznākumā pašlikvidējās laikraksta "Jūrmala" partijas pirmorganizācija. Tajā pašā gadā ievēlēta par Jūrmalas pilsētas Tautas deputātu padomes priekšsēdētāja vietnieci.

1990. gadā ievēlēta un darbojusies LR AP. Bijusi AP Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas locekle, piedalījusies apžēlošanas lūgumu izskatīšanā. Pēc AP deputātes pilnvaru izbeigšanās (1993. g.) uzaicināta strādāt bankā "Baltija" par viceprezidenti, kur darba pienākumos ietilpa darbs ar sabiedrību un sponsorēšanas jautājumi. Tagad strādā kopuzņēmumā E.G.C. par prezidenta padomnieci.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējusies. Vīram Jānim Liepiņam pieder zemnieku saimniecība "Liepulejas"; ir dēls Arnolds un meita Lauma. Dzīvo Jūrmalā.

37. Alfreds Čepānis, 191. Valkas vēl. apg.



Dzimis 1943. g. Madonas rajona Kalsnavas pagastā.

Darba gaitas sācis 14 gadu vecumā pēc pamatskolas beigšanas, bijis traktorista palīgs, traktorists, kombainieris. Strādājis lauksaimniecībā, komjaunatnes darbā, rajona izpildkomitejā u.c. Madonas rajonā (no 1957. g.) un Ventspils rajonā (no 1967. g.). Beidzis neklātienē Augstāko partijas skolu Maskavā (1973. g.). Bijis darbā LKP struktūrās Preiļu un Liepājas rajonā (1979-1988), pēc tam - Latvijas PSR MP priekšsēdētāja vietnieks. 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, vadījis Tirdzniecības un pakalpojumu komisiju. 1993. gadā ievēlēts par 5. Saeimas, bet 1995. gadā - par 6. Saeimas deputātu. Bijis Saeimas priekšsēdētāja biedrs (1995-1996), Saeimas priekšsēdētājs (1996-1998).

Apbalvots ar Norvēģijas Karalistes Svētā Olafa ordeņa lielvirsnieka krustu.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Vaļasprieki – medības, makšķerēšana, sēņošana un grāmatu lasīšana.



38. Raits Černajs, 122. Dobeles vēl. apg.

Dzimis 1948. g. 13. augustā Dobeles rajona Augstkalnes ciemā "Elkšņu" mājās. Tēvs – zemnieks, māte – pārdevēja ciema veikalā. Sakarā ar draudošām represijām ģimene 1948. gadā devusies uz Lietuvu un tur dzīvojusi līdz 1955. gadam.

Mācījies Ezeres, Annenieku, Ukru, Bērzes skolās. Beidzis LVU Fizikas un matemātikas fakultāti matemātikas specialitātē (1972. g.).

Strādājis Plānošanas zinātniskās pētniecības institūtā par inženieri, vecāko inženieri, vecāko zinātnisko līdzstrādnieku (1972-1981), pēc tam par Dobeles rajona statistikas nodaļas vadītāju (1981-1990). Bijis PSKP biedrs.

Tautas frontes veidošanas laikā bijis viens no Dobeles pilsētas LTF grupas dibinātājiem un līdz 1990. g. šīs grupas vadītājs, kā arī LTF Dobeles rajona nodaļas valdes loceklis, LTF kongresu delegāts un LTF Domes loceklis. Darbojies K. Zemdegas Dobeles atbrīvošanas pieminekļa atjaunošanā un okupācijas simbola – pieminekļa "Tanks" novākšanā. Ievēlēts par Dobeles rajona padomes deputātu (1989-1992), kur bijis Budžeta komisijas vadītājs, rajona padomes valdes loceklis.

1990. gada martā kā LTF kandidāts ievēlēts AP. Strādājis AP Ekonomikas komisijā par sekretāru, vadītāja vietnieku, apakškomisijas vadītāju. Vadījis darba grupas amatniecības, statistikas un grāmatvedības likumu izstrādāšanā. Strādājis pie Amatniecības kameras un Zvērināto revidentu asociācijas izveidošanas. Bijis Amatniecības kameras Prezidija loceklis un Grāmatvedības metodiskās padomes loceklis. AP izveidojis 63. Zemessardzes padomnieku rotu. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis par Ministru prezidenta padomnieku. 1993. g. 9. decembrī Saeima ievēlējusi viņu par LR Valsts kontrolieri. 1997. g. 8. decembrī atkārtoti ievēlēts par LR Valsts kontrolieri un strādā šajā amatā joprojām.

Valdības grāmatvežu asociācijas loceklis (ASV) kopš 1995. gada, Starptautiskā finansu vadības konsorcija loceklis kopš 1999. gada.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Iekšlietu ministrs apbalvojis ar personisko ieroci (1998. g.).

Precējies. Sieva – Inta, meitas Kristīne un Agnese.



39. Imants Daudišs, 177. Saldus vēl. apg.

Dzimis 1945. g. 15. augustā Rīgā. Tēvs – matemātikas un fizikas skolotājs, māte – mājsaimniece; ir vēl divas māsas. 1950. gadā kopā ar vecākiem pārbraucis uz Valmieru, kur tēvs bija nosūtīts darbā par pasniedzēju pedagoģiskajā skolā.

Mācījies Valmieras pamatskolā, Viestura vidusskolā un 1. vidusskolā, kuru absolvējis 1963. gadā. Tajā pašā gadā iestājies Ivanovas Ķīmijas tehnoloģijas institūtā, kuru beidzis 1968. gadā ar inženiera tehnologa diplomu. Zināšanas papildinājis ASV Kongresa rīkotajos kursos likumdošanas tehnoloģijā (1992. g.), ASV FIB kursos "Krīzes situāciju menedžments" (1992. g.), parlamenta darbības pamatjautājumu kursos Otavā, Kanādā (1993. g.).

Patstāvīgā darba gaitas sācis pēc institūta beigšanas 1968. gadā Rīgas ķīmijas kombinātā par meistaru, tad par kontrolmērinstrumentu laboratorijas vadītāju. Strādājis komjaunatnes un kompartijas iestādēs (1970-1980). Bijis Valsts Izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas priekšsēdētāja

pirmais vietnieks (no 1980. g.). Ievēlēts par LPSR AP Prezidija sekretāru (1989. g.). Šajā laikā piedalījies LTF akcijās, kā arī sadarbībā ar LTF vēlēšanu centru - jaunās AP vēlēšanu organizēšanā. Kā LTF kandidāts ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), AP pirmajā sēdē 1990. gada 3. maijā ievēlēts par AP sekretāru. Piedalījies savienības "Latvijas ceļš" veidošanā (1993. g.). No "Latvijas ceļa" vēlēšanu saraksta ievēlēts par 5. Saeimas deputātu un parlamenta sekretāru. 1995. gadā no "Latvijas ceļa" saraksta ievēlēts par 6. Saeimas deputātu un sekretāru. Darbojies Saeimas Ārlietu un Pieprasījumu komisijās. No 1997. gada LR ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Krievijas Federācijā.

Savienībā "Latvijas ceļš" bijis valdes loceklis un ārlietu sekretārs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Helēna – ekonomiste, meita Enrika – banku un finansu speciāliste. Aizraušanās brīvajā laikā – sports. Spēlē tenisu. 10 gadus bijis Latvijas vingrošanas federācijas prezidents.

40. Jānis Dinevičs, 195. Valmieras vēl. apg.



Dzimis 1948. g. 24. jūlijā Rīgā. Tēvs pēc atgriešanās no Vorkutas strādājis celtniecībā, māte strādājusi rūpnīcā.

Beidzis Rīgas 19. vidusskolu (1966. g.) un RPI Elektroenerģētikas fakultāti (1971. g.), iegūstot inženiera enerģētiķa specialitāti. 1971. gadā sācis strādāt RPI par asistentu, vēlāk par aspirantu un vecāko pasniedzēju. Vadījis nozaru laboratoriju, kas nodarbojusies ar lauksaimnieciskās ražošanas elektrotehnoloģisko iekārtu mikroprocesoru vadību.

Aktīvi iesaistījies LTF veidošanā (1988. g.), vēl pirms dibināšanas kongresa vadījis orgkomitejas izveidotu lektoru grupu. LTF dibināšanas kongresa dalībnieks, pirmās Domes loceklis. Starp 1. un 2. LTF kongresu turpinājis vadīt lektoru grupu, kura tajā laikā organizējusi aptuveni 2000 pasākumu, propagandējot LTF idejas Latvijā un ārpus tās. LTF 2. kongresā ievēlēts Domē un kļuvis par Domes valdes priekšsēdētāja vietnieku. Pārgājis algotā darbā no RPI uz LTF. Pirmajās pašvaldību vēlēšanās, kurās piedalījās LTF, ievēlēts par Rīgas domnieku, vadījis LTF frakciju Rīgas Domē, ievēlēts par priekšsēdētāja vietnieku.

1990. gadā ievēlēts par AP deputātu un pēc I. Godmaņa izvirzīšanas par LR premjerministru vadījis LTF AP frakciju. Strādājis valdībā par valsts ministru (1991-1993), bijis atbildīgs par sarunām ar Krieviju par tās armijas izvešanu un starpvalstu attiecību noregulēšanu. Piedalījies daudzos starptautiskos pasākumos, kuros pieņemti Latvijai vēsturiski nozīmīgi lēmumi. No 1993. g. septembra līdz 1995. g. septembrim strādājis par "Latavio" prezidentu. Bijis RAU Goda doktors. Šobrīd strādā zemnieku saimniecībā "Gosupi", ir sabiedriskas organizācijas - LR AP LTF frakcijas deputātu kluba prezidents.

No 1990. gada epizodiski bijis LSDP un LSDSP priekšsēdētājs, kā arī veicis un veic citus pienākumus partijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Vija un dēls Dāgs darbojas zemnieku saimniecībā "Gosupi", ir mazmeita Terēze.



41. Juris Dobelis, 174. Saulkrastu vēl. apg.

Dzimis 1940. g. 8. jūlijā.

Mācījies Rīgas 36. vidusskolā, kuru absolvējis 1958. gadā ar izcilību. Iestājies RPI Ķīmijas fakultātē, kuru pabeidzis 1963. gadā, iegūstot inženiera tehnologa specialitāti.

Darba gaitas sācis 1963. gadā stikla rūpnīcā "Sarkandaugava" kā maiņas priekšnieks. No 1963. līdz 1964. gadam bijis maiņas priekšnieks Rīgas Porcelāna un fajansa rūpnīcā, tad dienējis Padomju armijā. Pēc dienesta (1965. g.) atgriezies Rīgas Porcelāna un fajansa rūpnīcā, pēc tam pārgājis darbā uz Koksnes ķīmijas institūtu, kur bijis aspirants (1966-1969). 1969. gadā kļuvis par ķīmijas skolotāju Rīgas 25. vidusskolā, kur strādājis līdz 1971. gadam. Pēc tam līdz 1974. gadam bijis grupas vadītājs Sintētiskās izolācijas speciālajā konstruktoru birojā, vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Olaines Praktiskās bioķīmijas institūtā (1974-1984), inženieris tehniskajā centrā "Laukceltnieks" (1984- 1990).

No 1990. līdz 1993. gadam bijis LR AP deputāts. Šajā laikā darbojies par Sekretariāta priekšsēdētāju un bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks. 1994. gadā ievēlēts par Rīgas Domes deputātu, kur bijis Drošības un kārtības komitejas priekšsēdētājs. 1995. gadā ievēlēts par LR 6. Saeimas deputātu, kur darbojies līdz 1998. gadam, bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas, kā arī Revīzijas komisijas loceklis. 1998. gadā ievēlēts par LR 7. Saeimas deputātu, kur darbojas Aizsardzības un iekšlietu komisijā, kā arī Izglītības, zinātnes un kultūras komisijā, ir Saimnieciskās komisijas priekšsēdētājs.

Aktīvi iesaistījies dažādu sabiedrisko organizāciju veidošanā un darbībā. Laikā no 1970. līdz 1988. gadam bijis neformālo grupējumu pārstāvis un darbojies latviešu nacionālās pašapziņas kopšanā, modinot interesi par Latvijas vēstures un kultūras mantojuma saglabāšanu. Šajā laikā aktīvi iesaistījies latviešu karavīru piemiņas vietu apsekošanā un kopšanā. No 1988. līdz 1993. gadam Latvijas Kultūras fondā bijis latviešu karavīru piemiņas vietu kopšanas grupas vadītājs, kā arī Latvijas Brāļu kapu komitejas biedrs, piedalījies šīs komitejas atjaunošanā. Bez tam darbojies VAK gan kā domnieks, gan kā ierindas biedrs (1988-1990). LTF bijis pirmo piecu sasaukumu domnieks (1988-1993). Vienlaikus bijis kustības LNNK valdes loceklis (1988-1994), pēc tam – partijas LNNK valdes loceklis (1994-1997). No 1997. gada partijas LNNK priekšsēdētājs, līdz izveidojusies apvienība TB/LNNK (1997. g.). Šajā apvienībā ir priekšsēdētāja biedrs.

Aizstāvējis disertāciju un ieguvis ķīmijas zinātņu kandidāta grādu. Publicējis vairākus rakstus par ķīmijas un ķīmijas tehnoloģijas problemātiku. Publicējies arī avīzēs par vēstures, kultūras un politikas jautājumiem. Brīvajā laikā aizraujas ar vēstures un filozofijas problemātiku, nodarbojas ar kolekcionēšanu.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Saņēmis LR Aizsardzības ministrijas apbalvojumu "Par ieguldījumu bruņoto spēku attīstībā" (1999. g.).

42. Vladilens Dozorcevs, 86. Jūrmalas vēl. apg.



Dzimis 1939. g. 3. jūlijā Smoļenskas apgabala Roslavļas pilsētā ierēdņu ģimenē. Pēc tautības krievs, Latvijā dzīvo kopš 1951. gada.

Beidzis Rīgas 26. vidusskolu (1956. g.), tad 3 gadus nostrādājis Kazahstānā un Latvijā. 1959. g. iestājies LVU Vēstures un filoloģijas fakultātē un to pabeidzis 1963. gadā.

Strādājis par žurnālistu laikrakstos "Sovetskaja molodjož" un "Rīgas Balss", kā arī studijā "Telefilma-Rīga" un Rīgas Kinostudijā par scenārkolēģijas locekli, vienlaikus nodarbojies ar rakstniecību. Scenāriju autors vairākām dokumentālām un mākslas filmām. Autors 3 dzejas krājumiem, vairākiem stāstiem, romānam un lugām, kuras uzvestas vairākās pasaules valstīs. Ilgus gadus bijis žurnāla "Daugava" galvenais redaktors un vadījis Latvijas Rakstnieku savienības Krievu nodaļu. Nekad nav bijis PSKP biedrs.

Piedalījies LTF veidošanā, divreiz ievēlēts par LTF Valdes locekli. Kā LTF kandidāts ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas loceklis, kā arī LTF frakcijas loceklis. Bijis viens no Tautas saskaņas partijas veidotājiem un no tās saraksta ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1998), kur bijis Cilvēktiesību komisijas loceklis, kā arī Pilsonības likuma izpildes komisijas loceklis. Kopš 1999. gada pensijā, atkal pievērsies rakstniecībai. Par īpašiem nopelniem Latvijas valsts neatkarības atjaunošanā Saeima piešķirusi viņam LR pilsonību (1995. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

43. Vilnis Eglājs, 3. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1938. g. 19. maijā Rīgā agronoma ģimenē. Miris 1993. gada 3. oktobrī (gājis bojā nelaimes gadījumā uz autoceļa).

Beidzis Kuldīgas vidusskolu 1956. gadā. Studējis RPI Mehānikas fakultātē (1956-1961), kur ieguvis inženiera diplomu. 1973. gadā aizstāvējis fizikas un matemātikas zinātņu kandidāta disertāciju. Latvijas inženierzinātņu doktora grāds kopš 1992. gada.

Visu laiku strādājis vienā darbavietā – RPI – par asistentu, vecāko pasniedzēju, zinātnisko līdzstrādnieku un docentu (1961-1990; 1993). Jau studiju gados par protesta vēstules rakstīšanu pret Pļaviņu HES celtniecību un Daugavas senlejas un Staburaga applūdināšanu pratināts VDK. 1968. gadā par diskusiju sakarā ar PSRS iebrukumu Čehoslovākijā tika atlaists no pasniedzēja amata un bija atļauts strādāt tikai par zinātnisko līdzstrādnieku, lai nebūtu kontakta ar studentiem. Bijis viens no LTF RPI atbalsta grupas dibinātājiem (1988. g.), LTF 1. un 2. kongresa delegāts. Darbojies Rīgas pilsētas Centra (bij. Kirova) rajona LTF nodaļā.

Ievēlēts par AP deputātu (1990. g.), bijis viens no Neatkarības deklarācijas darba grupas locekļiem (1990. g.), darbojies Likumdošanas jautājumu komisijā (1990-1993). Strādājis pie likumiem, kas saistīti ar iedzīvotāju tiesiskā statusa noregulēšanu (LR pilsonības atjaunošana, Imigrācijas likums, Konstitucionālais likums par cilvēka un pilsoņu tiesībām u.c.), kā arī pie 5. Saeimas vēlēšanu likuma. Viens no AP deputātu frakcijas "Satversme" dibinātājiem (1992. g. 26. novembrī).

Pēc darba AP atgriezies RTU un turpinājis iesākto zinātnisko darbību. Viņa pētījumu virzieni bija saistīti ar mašīnu un mehānismu dinamiku, kā arī optimizācijas teoriju, darbā plaši pielietojot datortehniku. 1977. gadā izstrādājis principāli jaunu, oriģinālu optimālās

projektēšanas metodi, kas balstās uz eksperimenta plānošanas teoriju. Tā plaši tiek izmantota pasaulē (ASV, Vācijā).

5. Saeimas vēlēšanās kandidēja no Zaļās partijas saraksta, kas nepārvarēja vēlēšanu 5% barjeru.

Bija precējies ar Valitu Eglāju, ir divi bērni: dēls Ritvars un meita Iveta.



44. Vladimirs Einiņš, 88. Liepājas vēl. apg.

Līdz 1950. g. - Valdis Eniņš, kad vārds, uzvārds kļūdaini ticis izmainīts dzimtsarakstu nodaļas vainas dēļ. Dzimis 1936. g. 1. jūlijā Baltkrievijas PSR Mogiļevas rajona Gorjanu ciemā latviešu kolonistu ģimenē. Tēvs strādājis par grāmatvedi, māte – kolhozniece. Māsa Emma dzīvo Saldū. Kopā ar ģimeni atgriezies Latvijā 1943. gadā un sācis dzīvot Jelgavas apriņķa Šķibes pagastā.

Mācījies un pabeidzis Šķibes pamatskolu (1943-1950), Jelgavas 1. vidusskolu (1950-1955), Liepājas jūrniecības skolas Kuģu vadītāju fakultāti (1955-1958).

Sācis strādāt Liepājas zvejnieku kolhozā "Boļševiks" par kuģu vadītāju vietējā zvejas flotē (1959. g.), pēc tam ekspedīcijas flotē Atlantijas okeānā (1960. g.) – sākumā par stūrmani, bet no 1961. gada par kapteini uz dažādu tipu kuģiem. No 1972. gada braucis par kapteini uz lielā zvejas saldētājtralera "Dzintarzeme". 1978. gadā ievēlēts par zvejnieku kolhoza "Boļševiks" priekšsēdētāju un šajā amatā strādājis līdz 1990. gada maijam.

Bijis Latvijas PSR AP deputāts divos sasaukumos (ievēlēts 1971. un 1975. g.). No 1965. gada bijis PSKP biedrs (līdz 1989. g.), mācījies PSKP Viļņas Augstākās partijas skolas neklātienē (1980-1985). Apbalvots ar padomju medaļām un ordeni "Goda Zīme".

Atmodas laikā iestājies LTF (1988. g.), bijis LTF Liepājas nodaļas kandidāts PSRS Tautas Deputātu Kongresa vēlēšanās, bet nav ievēlēts. Kā LTF kandidāts ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993). Darbojies Jūras lietu komisijā, bijis tās priekšsēdētājs (no 1991. g. marta līdz 1993. g. jūlijam). Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās no 1993. gada augusta līdz decembrim strādājis uz Liepājas ostas velkoņa "Namejs" par stūrmani, pēc tam akciju sabiedrības "Baltijas transporta apdrošināšana" Liepājas filiālē par direktoru (1993-1997). No 1997. gada septembra līdz šim laikam ir Liepājas ostas loču kutera "Austra" kapteinis. Bijis Liepājas ostas valdes priekšsēdētāja vietnieks (1994-1997). Ievēlēts un darbojas par zvejnieku akciju sabiedrības "Kursa" padomes priekšsēdētāju (no 1997. g. dec.).

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1999. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Velga tagad pensionāre; meita Māra strādā Liepājā par zobu tehniķi.



45. Indulis Emsis, 147. Salacgrīvas vēl. apg.

Dzimis 1952. g. 2. janvārī Limbažu rajona Salacas pagasta "Silmaļos". Bērnību pavadījis laukos Vidzemes jūrmalā.

Mācījies Lāņu astoņgadīgajā pamatskolā. 1970. gadā absolvējis Rīgas 1. vidusskolu un uzsācis studijas LVU Bioloģijas fakultātē. 1975. gadā ieguvis diplomu bioloģijas specialitātē.

Pēc studijām uzsācis darbu Latvijas Zinātniski pētnieciskā mežsaimniecības problēmu institūta Dabas aizsardzības laboratorijā. Šī izvēle viņa dzīvē bijusi liktenīga, un arī visa turpmākā darbība tikusi veltīta galvenokārt vides aizsardzībai. Piecpadsmit darba gadus veltījis zinātnei, vides un meža pētniecībai. 1986. gadā Maskavā aizstāvējis bioloģijas zinātņu kandidāta disertāciju ekoloģijas specialitātē, 1992. gadā nostrificēts kā LR doktors.

Pēc disertācijas aizstāvēšanas turpinājis zinātnisko darbu, vadījis Dabas aizsardzības laboratoriju Zinātnes un ražošanas apvienībā "Silava". Vienlaikus strādājis arī par pasniedzēju Starpnozaru kvalifikācijas celšanas institūtā, aktīvi darbojies Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrībā. Zinātniskā darbība pamatā veltīta apsaimniekošanas metožu pilnveidošanai atpūtai izmantotajos mežos pilsētās, piepilsētās, piekrastes joslās, īpaši aizsargājamo dabas teritoriju sistēmas izveidei un aktuālajām vides aizsardzības problēmām. Šajā periodā tiek publicēti vairāk nekā 30 zinātniskie darbi, kā arī 2 monogrāfijas. No 1989. gada strādājis par priekšsēdētāja pirmo vietnieku Valsts Dabas aizsardzības komitejā, 1990. gadā kļuvis par Vides aizsardzības Komitejas priekšsēdētāju.

Kā LZP un LTF aktīvists 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu. Laikā no 1990. līdz 1993. gadam piedalījies AP pakļautas vides aizsardzības valsts pārvaldes sistēmas izveidē, t.sk. Valsts Vides aizsardzības komitejas dibināšanā.

Bijis viens no LZP dibinātājiem (1990. g.), kopš 1995. gada ir šīs partijas līdzpriekšsēdētājs. 1995. gadā ievēlēts par LR 6. Saeimas deputātu, darbojies Tautsaimniecības, agrārajā, vides un reģionālās attīstības komisijā, kā arī atkārtoti ievēlēts Baltijas Asamblejā. Kopš 1998. gada rudens ir ministru prezidenta ārštata padomnieks. 1999. gadā sācis strādāt par valdes priekšsēdētāja vietnieku konsultāciju firmā "Eirokonsultants".

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1996. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. 1996. gadā saņēmis arī starptautisko Baltijas jūras godalgu. 1998. gadā viņam piešķirts LR Ministru kabineta Atzinības raksts. 1997. gadā ievēlēts par Latvijas Riteņbraukšanas federācijas prezidentu.

Precējies. Sieva Anita ir pasniedzēja augstskolā "Turība", meita Līna – skolniece.



46. Jānis Endele, 115. Pārgaujas vēl. apg.

Dzimis 1939. g. 31. janvārī Vecpiebalgā zemnieka ģimenē.

Zinības guvis Kagaiņu un Kaudzīšu pamatskolās, Vecpiebalgas 1905. gada vidusskolā un LVU Fizikas un matemātikas fakultātē, kuru absolvējis 1969. g., iegūstot matemātiķa programmētāja specialitāti.

Visu mūžu strādājis izglītības laukā: R. Eihes Dobeles vidusskolā (1964. -1968. g.), Cēsu 1. vidusskolā (1968-1990), kopā ar domubiedriem atjaunojis Draudzīgā aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāziju (DACVĢ), kurā strādā par direktoru. 1994. gadā nodibinājis Draudzīgā aicinājuma fondu.

1989. gadā ievēlēts par pirmo Cēsu pilsētas padomes priekšsēdētāju. Šajā amatā strādāja līdz AP vēlēšanām 1990. gadā. Līdz 1993. gadam bijis AP deputāts, darbojies LTF frakcijā, no 1991. gada novembra –frakcijā "Satversme". Visu laiku darbojies Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā. Bijis balsu skaitīšanas komisijas loceklis, bet 1993. gadā - tās vadītājs. Piedalījās VDK lietu pārņemšanas komisijā (1991. g.). Strādājis pie izglītības dokumentiem un likumiem, arī pie nodokļu likumiem, medību likuma u.c.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Dace strādā par pasniedzēju 4. Cēsu arodvidusskolā. Ģimenē aug divi dēli: Jānis beidzis LU Ekonomikas fakultāti, Emīls mācās pamatskolā. Aizraušanās - medības un dators.



47. Aivars Endziņš, 66. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1940. g. 8. decembrī Rīgā. Tēvs – Latvijas armijas virsnieks, virsleitnants, māte – mākslas audēja. Ir māsa – zemniece.

Absolvējis Rīgas 5. vidusskolu (1958. g.), pēc tam LVU Ekonomikas un Juridisko fakultāti (1968. g.). Studējis Maskavas universitātes Juridiskās fakultātes aspirantūrā, aizstāvējis juridisko zinātņu kandidāta disertāciju (1977. g.). Docenta zinātniskais nosaukums piešķirts 1980. gadā, tiesību doktors kopš 1997. gada. Vairāk nekā 40 zinātnisku publikāciju autors. Zināšanas papildinājis ASV Augstākajā tiesā un ASV Tiesu nacionālajā centrā Viljamsbergā, kā arī Francijas Konstitucionālajā padomē un Valsts padomē.

Darba gaitas sācis Rīgas radiorūpnīcā par strādnieku (1958. g.). Trīs gadus bijis obligātajā dienestā Padomju armijā, kur kļuvis par PSKP biedru (izstājies 1990. g. aprīlī). No 1972. gada darba gaitas saistītas ar LVU – jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks, vecākais pasniedzējs, docents, katedras vadītājs. Pildījis LVU partijas komitejas sekretāra pienākumus (1988. g. 29. oktobris – 1990. g. 26. aprīlis), sekmējis LKP sašķelšanu.

1990. gada martā ievēlēts par AP deputātu kā LTF kandidāts. AP darbojies LTF frakcijā, bijis Likumdošanas jautājumu komisijas priekšsēdētājs un AP Prezidija loceklis (1990. g. – 1993. g. 5. jūlijs). Piedalījies darba grupā, kas izstrādāja projektu 1990. g. 4. maijā pieņemtajai Deklarācijai par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Bijis arī Baltijas Asamblejas loceklis un LR delegācijas loceklis Eiropas Padomes Parlamentārajā Asamblejā.

Piedalījies LTF veidošanā, bijis tās 1. kongresa Mandātu komisijas priekšsēdētājs. Ievēlēts par 5. Saeimas deputātu, bijis Juridiskās komisijas priekšsēdētājs. Ievēlēts arī 6. Saeimā, kur darbojies kā Juridiskās komisijas priekšsēdētāja biedrs. Pēc apstiprināšanas par Satversmes tiesas tiesnesi 1996. g. decembrī deputāta mandātu nolicis. No 1996. g. 11. decembra Satversmes tiesas priekšsēdētāja pienākumu izpildītājs. No 1998. gada vienlaikus pilda arī Latvijas Policijas akadēmijas asociētā profesora pienākumus.

Bijis Latvijas delegācijas vadītājs EDSO Parlamentārajā Asamblejā (1995–1996) un Starpparlamentu savienības 94., 95. un 96. konferencē. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" asociētais loceklis (1992–1995), tās pilntiesīgs loceklis no 1995. gada, no 1999. gada šīs pašas komisijas biroja loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva – kultūras darbiniece, tagad pensionāre. Ir divi dēli: vecākais – metālmākslinieks, pasniedzējs LMA, jaunākais – jurists, strādā Uzņēmumu reģistrā.



48. Teodors Eniņš, 93. Liepājas vēl. apg.

Dzimis 1934. g. 6. decembrī Liepājā kalpotāju ģimenē. Tēvs būvtehniķis, māte – mājsaimniece. Ir brālis un māsa.

Pamatizglītību ieguvis Liepājā. Mācījies Liepājas 1. vidusskolā (1950-1954), kā arī vienlaikus Liepājas Mūzikas vidusskolas pūšamo instrumentu klasē. Studējis RMI Vispārējās ārstniecības fakultātē (1954-1960), kuru absolvējis, saņemot ārsta diplomu.

No 1960. gada strādājis par ķirurgu Liepājas Centrālajā slimnīcā, bijis šīs slimnīcas Traumatoloģijas un ortopēdijas nodaļas vadītājs (1990-1991).

1988. gadā iesaistījies LTF Liepājas nodaļas dibināšanā, bijis viens no tās līdzpriekšsēdētājiem (1988-1989) un priekšsēdētājs (1989-1990). 1990. g. martā ievēlēts par AP deputātu, bijis Sociālās nodrošināšanas un veselības

aizsardzības komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Iecelts par LR labklājības ministru, šajā amatā strādājis no 1991. g. 19. novembra līdz 1993. gada augustam.

Pēc ministra pilnvaru izbeigšanās atgriezies Liepājā un sācis strādāt savā pamatprofesijā Liepājas Centrālajā slimnīcā (no 1994. g.). Iesaistījies pilsētas sabiedriskajā dzīvē, ievēlēts par Liepājas pilsētas Domes deputātu un tās priekšsēdētāju, kurā amatā bijis no 1994. gada līdz 1997. gada 21. martam. Veselības dēļ aktīvās darba gaitas beidzis 1997. gadā. Ir pensionārs un saimnieko savā nelielajā zemnieku saimniecībā "Ramati" Kuldīgas rajona Rudbāržu pagastā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Aina pēc profesijas ir mūzikas pedagoģe, tagad pensionāre. Ģimenē bijis dēls Dzintars, kurš traģiski gājis bojā; meita Dace strādā Liepājā par ārsti. Ir 4 mazmeitas.

49. Ivars Ēlerts, 56. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1944. g. 27. jūlijā Rīgā.

Beidzis Rīgas Industriālo politehnikumu (1962. g.) specialitātē "metālu apstrāde ar griešanu" un ieguvis tehniķa tehnologa kvalifikāciju, pēc tam studējis RPI elektronisko skaitļošanas mašīnu specialitātē, iegūstot inženiera elektriķa kvalifikāciju (1971. g.).

Strādājis LVU Skaitļošanas centrā dažādos amatos - no tehniķa līdz laboratorijas vadītājam (1962. g. marts - 1985. g. novembris), kolhozā "Ādaži" par skaitļošanas servisa dienesta vadītāju (1985. g. decembris – 1987. g. aprīlis), VEF Zinātniski pētnieciskajā institūtā par vadošo konstruktoru (1987. g. aprīlis - 1990. g. maijs).

Atmodas laikā iesaistījies LTF VEF nodaļā un LTF Vidzemes priekšpilsētas nodaļā, galvenokārt organizējot LTF piedalīšanos vēlēšanās. Bijis Vidzemes priekšpilsētas vēlēšanu komisijas loceklis 1989. gada pašvaldību vēlēšanās. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Rūpniecības komisijas sekretārs, strādājis galvenokārt pie likumprojektiem, kas saistīti ar privatizāciju.

Strādājis LR Finansu ministrijā par Valsts uzņēmumu departamenta direktora vietnieku (1993. g. jūlijs - 1994. g. augusts), Valsts īpašuma fondā par Uzņēmumu departamenta direktora vietnieku (1994. g. septembris - 1996. g. maijs). Kopš 1996. gada aprīļa strādā Privatizācijas aģentūrā, ir projektu vadītājs, tajā skaitā "Latvenergo" privatizācijai. Zināšanas papildinājis kursos ārzemēs privatizācijas un akciju sabiedrību darbības jautājumos (1994. un 1996. g.).

Bijis Demokrātiskā centra partijā, bet tagad nevienas partijas darbā nepiedalās.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Ir divi pieauguši dēli.



50. Andris Felss, 128. Kūku vēl. apg.

Dzimis 1957. g. 3. oktobrī Krustpils pagasta "Vīnkalnos" kolhoza dārznieka ģimenē.

1965. gadā sācis mācīties Jēkabpils 3. vidusskolā, kuru absolvējis 1976. gadā. Rudenī iestājies LLA Agronomijas fakultātē un beidzis to 1981. gadā.

Strādāt sācis Jēkabpils rajona kolhozā "Ļeņina karogs" par galveno agronomu. 1988. gadā ievēlēts par kolhoza priekšsēdētāju un strādājis par to līdz 1991. gadam. Bijis PSKP biedrs (līdz 1990. g.). Kā LTF biedrs un tās kandidāts 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, kur bijis LTF frakcijā. Darbojies Lauksaimniecības komisijā, strādājis pie zemes likumdošanas izstrādes, meliorācijas, medību, šaujamieroču u.c. likumu sagatavošanas. 1992. gada rudenī piedalījies AP "Lauku frakcijas" veidošanā un ievēlēts par šīs frakcijas vadītāju. Pēc deputāta darba beigām 1993. gadā ierīkojis zemnieku saimniecību "Vīnkalni" Krustpils pagastā, kur strādā joprojām.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Solveiga strādā par skolotāju Jēkabpils 4. vidusskolā. Ģimenē aug 4 dēli.



51. Jānis Freimanis, 61. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1935. g. 6. aprīlī Rīgā. Tēvs lauku ārsts, māte - skolotāja. Ģimenē vēl bija brālis un māsa.

Beidzis Jelgavas rajona Jaunsvirlaukas pamatskolu (1949. g.), Rīgas 2. vidusskolu (1953. g.) un LVU Ķīmijas fakultāti (1958. g.). Aizstāvējis ķīmijas zinātņu kandidāta (1962. g.) un doktora (1971. g.) grādu, kas 1991. g. nostrificēts kā Dr. chem. hab. No 1981. g. profesors. Ievēlēts par LZA korespondētājlocekli (1990. g.), tad par LZA īsteno locekli (1992. g.). Publicējis ap 600 zinātnisku darbu, tai skaitā 4 monogrāfijas.

Kopš 1958. gada galvenā darba vieta ir Organiskās sintēzes institūts, bijis laboratorijas vadītājs (1977-1999), bet kopš 1999. g. ir vadošais pētnieks. Darba veids – eksperimentāli vai teorētiski zinātniski pētījumi organiskajā un fizikāli organiskajā ķīmijā, tajā skaitā organisko pusvadītāju un fizioloģiski aktīvu vielu iegūšanā un pētīšanā (ģenētiskie radioprotektori, prostaglandīnu rindas hormonu analogi, 1965.–1997. g.).

Sabiedrisko darbību sācis kopš 1987. gada (Melngalvju nama atjaunošanas iniciatīva, ekoloģiskās aktivitātes Olainē). Parakstījis 8 autoru aicinājuma vēstuli Latvijas pilsoņiem apvienoties LTF (*Padomju Jaunatne*, 1988. g. 17. jūl.). Piedalījies LTF organizēšanā, un kopš 1988. gada oktobra bijis pastāvīgs LTF valžu un domju loceklis (līdz pat LTF formālai likvidācijai 1999. g. 9. okt.). Bijis viens no LTF 31. maija Aicinājuma Latvijas neatkarības atjaunošanas jautājumā iniciatoriem un organizatoriem. LTF valdēs atbildējis par vides aizsardzību, vēlāk par ārlietām un līdz 1990. g. 12. aprīlim ir bijis LTF ārlietu komitejas vadītājs.

1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, kur bijis LTF frakcijas, vēlāk frakcijas "Satversme" loceklis (1990-1993). Darbojies Ārlietu komisijā, zināmu laiku bijis arī tās priekšsēdētāja vietnieks.

Kopš 1997. gada strādā pie valsts nozīmes pētījumu programmas naftas nozarē, bet no 1998. gada piedalās arī pētījumos par biodegvielas ražošanu un pielietošanu Latvijā. No 1997. g. darbojas kā līgumeksperts Latvijas Attīstības aģentūrā pie normatīvo dokumentu izstrādes topošajai Latvijas naftas nozarei un ir piedalījies visās ar Latvijas naftu saistītajās aktivitātēs kopš 1993. gada.

Reorganizējoties LTF, kļuvis par KTP valdes locekli (1996-1997), paliekot arī sabiedriskajā organizācijā LTF. KTP apvienojoties ar KDS, pildījis partijas KTP/KDS valdes

locekļa pienākumus (1997-1998), bet kopš 1998. gada ir Tautas partijas biedrs. Kandidējis 5. un 6. Saeimas vēlēšanās (no LTF) un 7. Saeimas vēlēšanās (no TP). Kopš 1992. gada ir Melngalvju nama Atjaunošanas konsultatīvās padomes priekšsēdētājs. Presē publicējies no 1984. gada un ir vairāk nekā 200 sabiedriski politisku avīžrakstu autors.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1999. g. 10. martā) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva - medmāsa, ir divi pieauguši bērni.

52. Pēteris Gabranovs, 125. Daukstu vēl. apg.



Dzimis 1941. g. 29. aprīlī Balvu rajona Krišjāņu pagastā zemnieka ģimenē. Ir brālis un trīs māsas.

Beidzis Malnavas lauksaimniecības tehnikumu (1959. g.) un LLA Zootehnikas fakultāti (1964. g.).

Pēc LLA sācis strādāt Jēkabpils Lauksaimniecības pārvaldē par inspektoru organizatoru. Bijis padomju saimniecības "Stāmeriena" galvenais zootehniķis (1965-1967), tad – kolhoza "Agrumi" priekšsēdētājs (1967-1970), pēc tam kolhoza "Rainis" priekšsēdētājs (1970-1980). Strādājis par Gulbenes Lauksaimniecības pārvaldes priekšnieku (1980-1982), pēc tam atkal no 1982. gada par kolhoza "Rainis" priekšsēdētāju. Turpina strādāt par SIA "Rainis" priekšsēdētāju.

LTF dibināšanas laikā iestājies Sinoles LTF grupā, demonstratīvi izstājies no PSKP. Kā LTF kandidāts ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993). Bijis AP Rūpniecības komisijas loceklis, darbojies LTF frakcijā, pēc tam frakcijā "Satversme". Bijis viens no pirmajiem zemessargiem Gulbenes 25. bataljonā (1991. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Anastasija strādā SIA "Rainis" par galveno zootehniķi; ir meitas – Ilze un Dina.

53. Jānis Gavars, 152. Cesvaines vēl. apg.



Dzimis 1957. g. 20. oktobrī Preiļu rajona Vārkavas ciemā (tagad Upmalas pagasts).

Pēc vidusskolas beigšanas iestājies LVU Filoloģijas fakultātē, kuru beidzis 1982. gadā žurnālista specialitātē.

Paralēli studijām strādājis Latvijas radio. Sākumā bijis Bērnu un skolēnu raidījumu redakcijā, tad citos amatos. Sācis strādāt Latvijas televīzijā par komentētāju (1987. g.), vēlāk kļuvis par Informācijas redakcijas galveno redaktoru. Bijis PSKP, pēc tam LTF. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), kur bijis Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijā. Bijis viens no savienības "Latvijas ceļš" dibinātājiem un joprojām ir šīs partijas biedrs. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis privātajā biznesā, bijis ministru prezidenta padomnieks V. Birkava un M. Gaiļa valdībās. Tagad ir Rīgas Domes priekšsēdētāja A. Bērziņa padomnieks, Privatizācijas aģentūras padomes loceklis, kā arī akciju sabiedrības "RCT" valdes loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Daina ir televīzijas žurnāliste, dēls Kalvis – skolnieks.



54. Imants Geidāns, 82. Jelgavas vēl. apg.

Dzimis 1942. g. 22. jūnijā Rīgā. Tēvs – daiļdārznieks, māte – piensaimniece.

Beidzis Rīgas 1. ģimnāziju (1960. g.) un RPI Celtniecības fakultāti (1966. g.), iegūstot inženiera celtnieka tehnologa kvalifikāciju. Mācījies aspirantūrā Centrālajā zinātniski pētnieciskajā eksperimentālās lauksaimnieciskās celtniecības institūtā (CZPELCI) Maskavā (1969-1973). Aizstāvējis disertāciju par būvmateriāliem Arktikai un Galējiem ziemeļiem (1973. g.). Tagad ir inženierzinātņu doktors. Zināšanas papildinājis semināros par nodokļu likumdošanu ASV, Zviedrijā, Vācijā, Dānijā, Šveicē, Austrijā, Krievijā. Publicējis 120 zinātniskus rakstus un vairākas grāmatas, ir 18 izgudrojumu autors.

Darba gaitas sācis 1960. gadā. Strādājis 1. dzelzsbetona konstrukciju rūpnīcā par meistaru (1967-1969), CZPELCI Maskavā par laboratorijas vadītāju (1973-1980). Bijis docents LLA (1980-1986), laboratorijas vadītājs Starpkolhozu celtniecības organizācijā (1986-1990).

Ievēlēts par AP deputātu (1990-1993), bijis Celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas loceklis, darbojies LTF, vēlāk "Satversmes" frakcijā. Iecelts par LR Muitas departamenta priekšnieku (1991-1993), panācis, ka 1992. g. 22. jūnijā Latvija tiek uzņemta Starptautiskajā muitas sadarbības padomē (CCC). Vienlaikus pildījis arī Jelgavas pilsētas Domes deputāta pienākumus (1990-1994), bijis Jelgavas pilsētas Domes priekšsēdētāja palīgs (1993-1994), pēc tam - zemkopības ministra padomnieks (1994-1996), ministru prezidenta biedra padomnieks (1997-1998). No 1999. gada ir privātfirmas direktors.

Bijis viens no LTF un LNNK dibinātājiem Latvijā un pirmais šo organizāciju vadītājs Jelgavas novadā. Ievēlēts LR Pilsoņu kongresā (1990. g.). Nacionālās Progresa partijas priekšsēdētājs kopš dibināšanas. Darbojies Kultūras fonda Jelgavas nodaļā, bijis viens no piemineķļa "Jelgavas atbrīvotājiem" atjaunošanas organizētājiem, kā arī piedalījies piemineķļa politiski represētajiem "Dzimtenei" atjaunošanā Intā, Komi APSR (1992. g.). Viens no pirmajiem zemessargiem.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Dzimtu turpina trīs dēli – Valts, Intars, Mārtiņš, ir trīs meitas – Kristīne, Mirdza un Sarmīte. Dzīvo Jūrmalā.



55. Ilmārs Geige, 200. Tārgales vēl. apg.

Dzimis 1942. g. 9. martā Talsu rajona Kolkas pagasta Pitragciemā zvejnieka ģimenē. Pēc tautības lībietis. Ir brālis Linards un māsa Aina.

Beidzis Dundagas vidusskolu (1960. g.) un Kandavas sovhoztehnikumu (1977. g.).

Darba gaitas sācis 1960. gadā, strādājis trestā "Latelektrostroi" Liepājas pārvaldes Ventspils iecirknī par elektromontieri. Iesaukts obligātajā dienestā Padomju jūras kara flotē (1962-1966). Pēc dienesta turpinājis strādāt iepriekšējā darbavietā. No 1967. gada rudens līdz 1990. gadam strādājis projektēšanas institūta "Komunālprojekts" Ventspils nodaļā par inženieri projektētāju elektriķu grupā, vēlāk par grupas vadītāju. Bijis PSKP biedrs, pēc tam iestājies un darbojies LTF.

Ievēlēts par AP deputātu (1990-1993), bijis Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas sekretārs, vadījis Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisiju, bijis AP LTF frakcijas biedrs. Strādājis LR Tieslietu ministrijā par Nacionālo lietu nodaļas vadītāju (1993-1998),

vienlaikus bijis LR Naturalizācijas pārvaldē par Ventspils reģionālās nodaļas vadītāju (1995-1997). 1998. gadā ievēlēts par 7. Saeimas deputātu, ir Pieprasījumu komisijas priekšsēdētājs, Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas loceklis, kā arī divu apakškomisiju loceklis, Latvijas-Somijas parlamentārās atbalsta grupas priekšsēdētājs. Papildinājis zināšanas nacionālo minoritāšu un cilvēktiesību jautājumos Eiropas Padomes rīkotajos semināros Francijā, Vācijā, Spānijā un citur (1994-1997).

Kopš 1992. gada sabiedriskā kārtā pilda ANO Bērnu fonda (UNICEF) Latvijas Nacionālās komitejas prezidenta pienākumus. Papildinājis zināšanas bērnu tiesību jautājumos Šveicē (1992-1994). Iesaistījies atjaunotajā Līvu savienībā (1989. g.) un līdz 1994. gadam bijis tās Ventspils nodaļas vadītājs, joprojām ir šīs savienības biedrs. Vadījis darba grupu ilgtermiņa mērķprogrammas "Lībieši Latvijā" izstrādei (1999. g.). Bijis viens no pirmajiem zemessargiem (1991. g.), joprojām ir LR Zemessardzes padomnieks.

Ir partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Biruta – zobu higiēniste, meita Ieva – zobu tehniķe, dēls Kaspars – ceļu būvinženieris. Dzīvo Ventspilī.

56. Ivars Godmanis, 139. Kuldīgas vēl. apg.



Dzimis 1951. g. 27. novembrī Rīgā.

Beidzis LVU Fizikas un matemātikas fakultāti (1974. g.). Mācījies LVU aspirantūrā, stažējies Austrijā Gracas Universitātē, kā arī Vācijā. Zinātņu doktors.

Strādājis LVU Cietvielu fizikas institūtā par inženieri, pēc tam par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieku (no 1974. g.). Bijis vecākais pasniedzējs LVU Informātikas katedrā (1986-1989). Iesaistījies LTF un bijis tās priekšsēdētāja vietnieks (1988-1990). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), vienlaikus būdams LR MP priekšsēdētājs. Pēc AP strādājis par SIA "Software House Riga" viceprezidentu (1994-1995). Bijis Latvijas Komercbanku asociācijas viceprezidents (1995. g.), pēc tam – akciju sabiedrības "Latvijas Krājbanka" prezidents, padomes priekšsēdētājs (1995-1997). Kopš 1998. gada novembra ir LR 7. Saeimas deputāts. Bijis LR finansu ministrs (1998. g. nov. – 1999. g. jūl.). Ir partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs.

Apbalvots ar II šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Aizraujas ar tenisu, medībām un makšķerēšanu; ir Latvijas Tenisa federācijas prezidents.

57. Anatolijs Gorbunovs, 170. Mārupes vēl. apg.



Dzimis 1942. g. 10. februārī Ludzas rajona Pildas pagastā.

Beidzis Rīgas Celtniecības tehnikumu (1959. g.), RPI Celtniecības fakultāti (1970. g.), Sabiedrisko zinātņu akadēmiju Maskavā (1978. g.).

Strādājis Saldus rajona padomju saimniecībā "Nīkrāce" un Lauku projektēšanas institūtā Rīgā (1959-1962). Bijis obligātajā karadienestā Padomju armijā (1962-1965). Strādājis RPI par komjaunatnes komitejas sekretāru (1969-1970), bijis vecākais pasniedzējs, RPI un Rīgas pilsētas Kirova rajona komjaunatnes komitejas loceklis (1970-1974), LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejas nodaļas vadītājs, sekretārs, pirmais sekretārs (1974-1982). Kopš

1980. gada vienlaikus arī bijis LPSR AP deputāts. Strādājis par LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāru (1982-1984), pēc tam LKP CK Administratīvo orgānu nodaļā par vadītāju (1984-1985). Bijis LKP CK sekretārs (1985-1988), pēc tam LPSR AP Prezidija priekšsēdētājs (1988-1990). Ievēlēts un darbojies LR AP, bijis tās priekšsēdētājs (1990-1993). Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis Saeimas priekšsēdētājs, Tautsaimniecības komisijas loceklis. Ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1996), darbojies Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijās, bijis Centrālās zemes komisijas loceklis, kā arī Eiropas lietu komisijas priekšsēdētājs. Kļuvis par LR ministru prezidenta biedru, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministru (1996-1998). Šajā laikā bijis arī Latvijas-Krievijas starpvaldību komisijas Latvijas delegācijas priekšsēdētājs. Ievēlēts LR 7. Saeimā (1998. g.), bijis LR ministru prezidenta biedrs (1998-1999), LR satiksmes ministrs. Šajā laikā bijis arī Latvijas-Krievijas starpvaldību komisijas Latvijas delegācijas priekšsēdētājs. Turpina strādāt par LR satiksmes ministru (no 1999. g. jūlija). Vienlaicīgi ir arī Latvijas-Krievijas starpvaldību komisijas Latvijas delegācijas priekšsēdētājs un Latvijas-Uzbekistānas starpvaldību komisijas Latvijas delegācijas priekšsēdētājs.

Savienības "Latvijas ceļš" biedrs kopš tās dibināšanas 1993. gadā.

Apbalvots ar II šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Ir dēls.

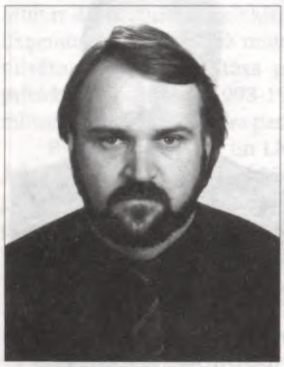

58. Aleksejs Grigorjevs, 148. Ludzas vēl. apg.

Dzimis 1954. g. 9. martā Ventspilī skolotāju ģimenē. Ir divas māsas – Aija un Tatjana.

Mācījies Ventspils 2. vidusskolā (1961-1971), studējis LVU Svešvalodu fakultātē (1971–1976), kuru pabeidzis iegūstot angļu valodas un literatūras pasniedzēja kvalifikāciju. Mācījies un pabeidzis aspirantūru Maskavas Valsts universitātē Literatūras teorijas katedrā (1980-1984). Ieguvis filoloģijas zinātņu kandidāta grādu literatūras teorijā (1986. g.). Filoloģijas zinātņu doktors (1993. g.).

Darba gaitas sācis 1976. gadā par tulku Ventspils ostas rūpnīcā, kur strādājis līdz 1978. gadam. Pēc tam bijis pasniedzējs LVU Svešvalodu katedrā (1978-1989). Vienlaikus publicējis zinātniskus un kritiskus rakstus par latviešu un krievu literatūru un teātri (1983-1989).

Iesaistījies LTF no tās dibināšanas brīža, piedalījies nacionālo minoritāšu kultūras asociāciju veidošanā (1988-1989). Izveidojis krievu izdevumu LTF laikrakstam "Atmoda", bijis tā galvenais redaktors (1989-1991), pēc tam LTF laikraksta "Baltijskoje vremja" galvenais redaktors (1991-1992). Šajā amatā, veicinājis izpratni par Latvijas neatkarības centieniem krievu sabiedrībā Latvijā un bijušajās padomju republikās. Ievēlēts un darbojies LR Augstākajā Padomē (1990-1993), bijis Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijā. Ievēlēts un darbojies Rīgas Tautas deputātu padomē (1990-1994). Bijis pētnieks Kristiāna Mikelsena institūtā Bergenā, Norvēģijā, nodarbojies ar Austrumeiropas demokratizācijas procesu izpētes jautājumiem (1993-1994). Pēc tam strādājis Misūri universitātes Politisko zinātņu departamentā par asociēto profesoru (1994-1995). Bijis Ņujorkas universitātē asociētais profesors brīvās mākslas maģistratūras programmā (1995-1996). Iesaistījies darbā Nacionālajā demokrātiskajā starptautisko attiecību institūtā (ASV), strādājis Vašingtonā, kā arī šī institūta pārstāvniecībā Maskavā (1996-2000). No 2000. gada februāra turpina pildīt konsultanta pienākumus šajā institūtā, būdams Rīgā. Nav bijis PSKP biedrs, arī tagad – bezpartejiskais.

Publicējies par demokratizācijas procesiem Latvijā un bijušajā Padomju Savienībā ASV, Nīderlandē, Ungārijā, Norvēģijā, veidojis radioprogrammas par minētajiem jautājumiem Lielbritānijā un Francijā (1989-1996). Kā vieslektors uzstājies ASV, Nīderlandē un Norvēģijā, piedalījies zinātniskajās konferencēs ASV, Zviedrijā, Norvēģijā un citur,

sniedzis intervijas ASV, Lielbritānijas, Nīderlandes un Francijas nacionālajās televīzijās un radio.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



59. Guntis Grūbe, 159. Madlienas vēl. apg.

Dzimis 1953. g. 7. aprīlī Smiltenes rajona Launkalnes pagastā.

1972. gadā beidzis Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikumu; 1991. gadā absolvējis LLU Ekonomikas fakultāti, iegūstot ekonomista organizatora kvalifikāciju.

Darba gaitas sācis Valkas rajona valsts saimniecībā "Launkalne" par traktoristu, šoferi, mehāniķi; pēcāk strādājis padomju saimniecībā "Ogre" par galveno inženieri (1980-1990).

Bijis PSKP biedrs, izstājies no tās Atmodas sākumā, kuras laikā iesaistījies LTF. Ievēlēts LR AP (1990-1993), darbojies AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijā un bijis tās priekšsēdētājs, vienlaicīgi arī LR AP Prezidija loceklis. Būdams Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas priekšsēdētāja amatā, strādājis pie likumdošanas aktiem zemes reformas un zemesgrāmatu veidošanā. 1991. gadā bijis LTF AP frakcijas priekšsēdētāja vietnieks.

1991. gadā ievēlēts Centrālās zemes komisijas priekšsēdētāja vietnieka amatā, kura pienākumus pilda vēl šodien. Kopš 1993. gada ir LR Valsts Zemes dienesta ģenerāldirektors. Tieslietu ministrijas darba grupas sastāvā piedalījies Valsts zemes dienesta tālākās attīstības līdz 2006. gadam koncepcijas izstrādē.

5. Saeimas vēlēšanās piedalījies LZS sarakstā; pēc vēlēšanām aktīvu politisku darbību pārtraucis, līdz 1997. gadā iesaistījies Demokrātiskās partijas "Saimnieks" (DSP) kustībā, kurai pārveidojoties darbību pārtraucis. Šobrīd bezpartejisks.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva – ekonomiste; ir divas meitas.



60. Andris Grūtups, 169. Mālpils vēl. apg.

Dzimis 1949. g. 5. maijā Dobelē. Tēvs – mūziķis un pedagogs, māte – mājsaimniece. Ģimenē vēl divi brāļi un māsa.

Pabeidzis Dobeles 1. vidusskolu (1966. g.), pēc tam dienējis Padomju armijā. Ar izcilību absolvējis LVU Juridisko fakultāti (1977. g.), kā arī beidzis šīs universitātes aspirantūru. Studiju laikā strādājis arī par krāvēju un kurinātāju.

Profesionālā darba gaitas sācis 1977. gadā LPSR Prokuratūrā kā daļas prokurors. 1980. gadā uzņemts par biedru Advokātu kolēģijā. Bijis PSKP biedrs.

1987. gadā kopā ar domubiedru grupu uzsācis darbu pie Latvijas neatkarības cīņās kritušo un latviešu strēlnieku pieminekļu un piemiņas vietu atjaunošanas un reabilitācijas. 1988. gada pavasarī iestājies VAK. 1988. gada rudenī LTF 1. kongresā ievēlēts par LTF Domes locekli, no 1989. g. līdz 1990. gada pavasarim - LTF Domes un Domes valdes loceklis. Piedalījies Latvijas Juristu biedrības, kā arī Brāļu kapu komitejas dibināšanā (1988. g).

Kā LTF pārstāvis ievēlēts par AP deputātu (1990-1993). Darbojies Ekonomikas komisijā un LTF frakcijā. Bijis AP darba grupas vadītājs likumprojektu izstrādāšanā par namīpašumu denacionalizāciju un to atdošanu likumīgajiem īpašniekiem. Piedalījies zemes reformas un citu ar īpašuma konversiju saistīto likumprojektu izstrādē.

Tagad ir zvērināts advokāts, advokātu biroja vadītājs. Specializējies civiltiesībās. Vairāku grāmatu un daudzu civiltiesībām veltītu publikāciju autors.

Līdztekus advokāta darbam pildījis Latvijas Valsts prezidenta (G. Ulmaņa) un Ministru prezidenta (A. Šķēles) padomnieka pienākumus.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva – skolotāja, dēls - students, meita - skolniece.



61. Jānis Gulbis, 16. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1940. g. 11. maijā Kuldīgas apriņķī jaunsaimnieku ģimenē.

Ieguvis zināšanas finansu un kredīta jomā (1957. g.), beidzis Rīgas 2. medicīnas skolu (1962. g.), pēc tam RMI (1974. g.). Vienlaikus apguvis zināšanas psiholoģijā.

Patstāvīgas dzīves un darba gaitas sācis 14 gadu vecumā Liepājā – mēbeļgaldniecībā, celtniecībā par grāmatvedi. Bijis obligātajā karadienestā Padomju armijā (1962-1965). Strādājis Republikāniskajā asinspārliešanas stacijā un organizējis bezmaksas asinsdonoru tīkla izveidi Latvijā (1965-1967). Pēc tam 14 gadus strādājis LPSR Veselības aizsardzības ministrijā dažādos amatos - no inspektora līdz kadru, mācību iestāžu un ārējo sakaru pārvaldes priekšnieka vietniekam. Pēc RMI beigšanas specializējies veselības aizsardzības un zinātniskā darba organizācijā. Zināšanas papildinājis kvalifikācijas celšanas institūtos Maskavā un citur. Bijis dažādu PSRS un starptautisko organizāciju loceklis izglītības, veselības aizsardzības un zinātnes jomā. Radušos domstarpību un biogrāfisko datu dēļ nācies mainīt dienesta karjeru un pievērsties pasniedzēja darbam. Pasniedzis fizioloģiju, psiholoģiju, ētiku, sociālo higiēnu un veselības aizsardzības organizāciju Rīgas 2. medicīnas skolā, RMI un LVU (1980-1990). Bijis PSKP biedrs.

Atmodas laikā iesaistījies LTF, bijis neformālās un formālās LTF dalībnieks. Sākot no 1989. gada, vairākkārt ievēlēts par Rīgas padomes (vēlāk Domes) deputātu, darbojies vai turpina darboties izglītības, kultūras, reliģisko lietu, jaunatnes, sociālo lietu un finansu komitejās. Vienlaikus ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis AP Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas loceklis, vadījis AP Privilēģiju likvidēšanas komisiju, bijis komisijas cīņai ar korupciju loceklis. Bijis Rīgas skolu valdes priekšsēdētāja padomnieks bērnu tiesību aizsardzības jautājumos (no 1993. g.), pēc tam Rīgas Bērnu tiesību aizsardzības centra direktors (no 1996. g.). Darbojas LR Ministru kabineta Starpministriju bērnu tiesību aizsardzības komisijā un turpina strādāt pedagoģiskajā darbā. Ir Rīgas Domes Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas frakcijas vadītājs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir divi dēli.



62. Dainis Īvāns, 192. Smiltenes vēl. apg.

Dzimis 1955. g. 25. septembrī Madonā.

Beidzis Madonas 1. vidusskolu. Studējis latviešu filoloģiju LVU.

Īsākus laika periodus strādājis par skolotāju, kā arī zinātnisko līdzstrādnieku Teātra muzejā un direktora vietnieku zinātniskajā darbā Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā. Kopš 1979. gada sācis publicēties Latvijas presē, galvenokārt par teātri un literatūru. Bijis literāro un teātra raidījumu redaktors un autors Latvijas televīzijā (1980-1984). No 1986. gada strādājis žurnālā "Skola un Ģimene", publicēdamies arī tolaik politiski brīvdomīgajā izdevumā "Skolotāju Avīze", kā arī laikrakstā "Padomju Jaunatne" – galvenokārt par vides aizsardzības un nacionālās identitātes saglabāšanas tēmām. Kopā ar Arturu Snipu publicējis rakstu "Par Daugavas likteni domājot" laikrakstā "Literatūra un Māksla" (1986. g.), kas pievērsis plašu sabiedrības uzmanību. Atzīts par 1986. gada populārāko žurnālistu un saņēmis Latvijas Žurnālistu savienības balvu par gada aktuālāko publicistiku. 1987. gada rudenī organizējis preses kampaņu par Daugavas ielejas saglabāšanu, kas beigusies ar PSRS MP lēmumu pārtraukt aizsāktās Daugavpils HES celtniecību. Bijis PSKP 19. konferences delegāts.

Bijis starp pirmajiem LTF dibināšanas manifesta parakstītājiem, uzstājies 1988. g. 7. oktobra Mežaparka manifestācijā. LTF 1. kongresā 1988. gada 9. oktobrī ievēlēts par LTF priekšsēdētāju.

1989. gada pavasarī kļuvis par PSRS Tautas Deputātu Kongresa deputātu no Madonas un Gulbenes vēlēšanu apgabaliem, bet rudenī atkārtoti ievēlēts par LTF priekšsēdētāju. Pēc organizācijas uzvaras LPSR AP vēlēšanās (1990. g.) atsacījies kandidēt uz tās priekšsēdētāja amatu, bet piekritis būt par AP priekšsēdētāja pirmo vietnieku. No šī amata aizgājis 1992. gada februārī, pārtraucot arī politisko darbību.

Atgriezies žurnālistikā 1993. gadā. Bijis laikraksta "Neatkarīgā Cīņa" komentētājs un kultūras nodaļas vadītājs, laikraksta "Literatūra. Māksla. Mēs" redaktors, žurnālists "Jaunajā Avīzē" un "Neatkarīgajā Rīta Avīzē", TV programmas "Laikmeta pieskāriens" vadītājs. Izdevis divas grāmatas – "Gadījuma karakalps" (1994) un "Eida pirtiņā" (1999). Iestājies LSDSP un ir tās biedrs (1998. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir 4 bērni.



63. Agris Jaunķļaviņš, 190. Kandavas vēl. apg.

Dzimis 1939. g. 13. jūlijā Jēkabpilī dzelzceļnieka ģimenē.

Beidzis Skrīveru A. Upīša vidusskolu, pēc tam LLA Agronomijas fakultāti (1958-1963). Diplomēts agronoms.

Strādājis par agronomu Tukuma rajona lauksaimniecības artelī "Lestene" (1963. g.). Iesaukts obligātajā karadienestā Padomju armijā (1963-1965). Pēc tam strādājis Latvijas Valsts meliorācijas projektēšanas institūtā par inženieri (1966-1967), galveno agronomu Tukuma rajona padomju saimniecībā "Vienība" (1967-1973). Bijis Tukuma rajona Izpildu komitejas Lauksaimniecības pārvaldes galvenais agronoms (1973-1975) un Tukuma izmēģinājumu paraugdārzniecības agronoms (1975-1984). Tad strādājis Tukuma rajona kolhozā "Dzimtene" par galveno agronomu no 1984. g. līdz 1990. gada februārim, kad ievēlēts par Tukuma rajona Tautas deputātu padomes priekšsēdētāju. Atmodas laikā līdz ievēlēšanai AP bijis LTF Tukuma rajona organizācijas vadītājs (1988-1990).

1990. g. pavasarī ievēlēts arī par LR Pilsoņu kongresa delegātu. AP (1990-1993) darbojies Tautas pašvaldību un sabiedrisko lietu komisijā, bijis LTF frakcijā.

1994. gada jūnijā atkārtoti ievēlēts par Tukuma rajona padomes priekšsēdētāju un 1997. gada decembrī pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās iecelts par Tukuma rajona padomes izpilddirektoru. Bijis PSKP biedrs (1971-1987). No 1991. g. LZS biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir trīs bērni un pieci mazbērni.

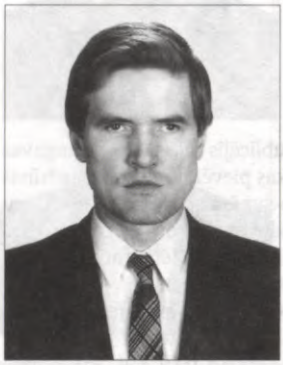

64. Tālavs Jundzis, 158. Lielvārdes vēl. apg.

Dzimis 1951. g. 4. oktobrī Gulbenē. Tēvs – luterāņu mācītājs, teoloģijas doktors, profesors, politiski represētais. Māte – ierēdne patērētāju biedrībā, vēlāk kolhozniece. Ģimenē vēl divi brāļi un māsa.

Pabeidzis Jaunpiebalgas vidusskolu (1970. g.) un LVU Juridisko fakultāti (1974. g.). Aizstāvējis disertāciju kriminoloģijā, iegūstot juridisko zinātņu kandidāta grādu (1986. g.) un tiesību zinātņu doktora grādu (1993. g.). Publicējis 80 zinātniskus rakstus un vairākas grāmatas, to skaitā monogrāfiju "Latvijas drošība un aizsardzība" (1995. g.). Kopš 1993. g. specializējies starptautisko attiecību un drošības jautājumos un aizstāvējis habilitētā politoloģijas doktora grādu (1999. g.). Ievēlēts par LZA korespondētājlocekli (1998. g.). Papildinājis savas zināšanas Londonas Karaliskās koledžas Kara departamentā (1975. g.) un NATO Aizsardzības koledžā Romā (1996. g.). NATO stipendiāts (1994.-1996. g.) pētījumam par Baltijas drošību.

Darba gaitas sācis Zaubes astoņgadīgajā skolā 1970. g. par skolotāju, tad Rēveļu astoņgadīgajā skolā. Divus gadus bijis obligātajā karadienestā Padomju armijā, kur kļuvis par PSKP biedru (izstājies 1990. g. maijā). No 1975. g. strādājis par zinātnisko līdzstrādnieku Latvijas PSR Revolūcijas muzejā, bet 1976.-1988. g. – prokuratūras iestādēs. Kopš 1988.g. 2. jūnija līdz ievēlēšanai AP vadījis LZA Filozofijas un tiesību institūta Kriminoloģijas nodaļu. Piedalījies un uzstājies ar runu Rakstnieku u.c. radošo savienību plēnumā 1988. g. 1.-2. jūnijā. Darbojies LTF kopš tās izveidošanas, bijis tās priekšsēdētājs (1995-1998). Bijis viens no Latvijas Juristu biedrības dibinātājiem (1988. g.) un tās viceprezidents, piedalījies Latvijas Olimpiskās komitejas atjaunošanā (1988. g.) un bijis tās loceklis.

Darbības laikā AP (1990–1993) bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs un AP Prezidija loceklis (1990. g. 4.V – 1991. g. 12.XII). Piedalījies darba grupā, kas izstrādāja projektu Deklarācijai par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. AP Aizsardzības štāba priekšnieka vietnieks 1991. g. barikāžu laikā. LR AP delegācijas loceklis Ziemeļatlantijas Asamblejā un Baltijas Asamblejas loceklis. LR delegācijas loceklis sarunām ar Krievijas Federāciju par tās karaspēka izvešanu (1991. g. febr. – 1993. g. jūl.). Bijis LR aizsardzības ministrs (1991. g. 19.XI – 1993. g. 2.VIII).

Pēc LR aizsardzības ministra pilnvaru izbeigšanās kļuvis par LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centra direktoru (1993. g. nov.). Tad atkal - par LR aizsardzības ministru (1997. g. jūn. – 1998. g. okt.), bet 1998.g. atgriezies LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centra direktora amatā. Bijis vecākais pasniedzējs LU Juridiskajā fakultātē (1989-1992), kopš 1999. g. sept. ir starptautisko tiesību asociētais profesors Sociālo tehnoloģiju augstskolā. Ievēlēts par Rīgas pilsētas padomes deputātu (1989-1994) un Rīgas Domes deputātu (1997).

Bijis KTP (vēlāk KDS) priekšsēdētājs (1996-1998). Joprojām ir Latvijas Juristu biedrības biedrs un tās Prezidija loceklis, kā arī Latvijas Politologu asociācijas biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. LR Aizsardzības ministrs apbalvojis ar "Atzinības goda zīmi" (1996. g.) un Goda zīmi "Par ieguldījumu bruņoto spēku attīstībā" (1999. g.).

Precējies; sieva - juriste, meita - studente.



65. Egils Einārs Jurševics, 142. Durbes vēl. apg.

Dzimis 1959. g. 12. aprīlī Rīgas rajonā Baldonē žurnālistu ģimenē.

Mācījies Rīgas 6. vidusskolā (1966-1977). Paralēli mācībām nodarbojies ar basketbolu 2. bērnu un jaunatnes sporta skolā; iekļuvis Latvijas jaunatnes basketbola izlasē (1974. g.). Iestājies RMI Pediatrijas fakultātē (1977. g.), kuru beidzis, iegūstot ārsta pediatra kvalifikāciju (1984. g.). Studiju laikā spēlējis basketbolu institūta izlases komandā.

Norīkots strādāt par ārstu – iecirkņa pediatru Liepājas rajona Centrālajā slimnīcā Priekulē (1984. g.), kļuvis par šīs slimnīcas Bērnu nodaļas vadītāju (1988. g.). Iesaistījies LTF, vadījis LTF darbu Priekulē un bijis Liepājas rajona LTF nodaļas valdes loceklis. 1988. g. iestājies LSDSP, līdz tam nav bijis nevienas partijas biedrs. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993). Sākumā pildījis sekretāra funkcijas Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijā, bet no 1992. gada bijis šīs komisijas priekšsēdētājs. Pēc deputāta pilnvaru beigām bijis Labklājības ministrijas Veselības stratēģijas centra direktors. Pēc centra likvidācijas strādājis Labklājības ministrijā par Stratēģijas nodaļas vadītāju, pēc tam par Veselības departamenta direktora vietnieku (no 1994. g.) un šī departamenta direktoru (no 1995. g.). Pārgājis darbā privatizētajā akciju sabiedrībā "Olainfarm" (1997. g.) par padomes priekšsēdētāju, vēlāk – par priekšsēdētāja vietnieku. Tagad ir a/s "Olainfarm" padomes loceklis un SIA "AromaBaltFarm" direktora vietnieks.

Jaunās partijas biedrs no 1998. gada. Turpina spēlēt basketbolu Latvijas čempionāta II līgas komandā "Olainfarm", aizraujas ar makšķerēšanu visos gadalaikos.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Inna – ārste pediatre, strādā par ārsti vizitori zāļu lieltirgotavā.

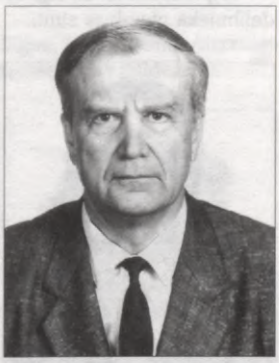

66. Viktors Kalnbērzs, 104. Alūksnes vēl. apg.

Dzimis 1928. g. 2. jūlijā Maskavā.

1951. gadā pabeidzis RMI Ārstniecības fakultāti, 1958. gadā kļuvis par medicīnas zinātņu kandidātu, pēc tam par medicīnas zinātņu doktoru un 1968. gadā – par habilitēto medicīnas doktoru.

Bijis Rīgas Traumatoloģijas un ortopēdijas zinātniski pētnieciskā institūta zinātniskais līdzstrādnieks (1951-1955), RMI Hospitālās ķirurģijas, pēc tam Traumatoloģijas, ortopēdijas un karalauka ķirurģijas katedras asistents (1955-1959). No 1959. līdz 1994. gadam Traumatoloģijas un ortopēdijas zinātniski pētnieciskā institūta direktors, paralēli tam - Traumatoloģijas, ortopēdijas un karalauka ķirurģijas katedras vadītājs (1960-1994). Docents (1962), profesors (1969). Kopš 1969. gada PSRS Medicīnas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis, kopš 1988. gada – tās akadēmiķis. 1992. gadā ievēlēts arī par Krievijas Medicīnas zinātņu akadēmijas akadēmiķi un LZA akadēmiķi. Bijis Latvijas Veselības aizsardzības ministrijas galvenais traumatologs ortopēds (1962-1994) un Latvijas Traumatologu un ortopēdu zinātniskās biedrības priekšsēdētājs (1969-1994). 1997. gadā kļuvis par Latvijas Traumatologu un ortopēdu asociācijas goda locekli, 1969. gadā ievēlēts par Vispasaules ortopēdu asociācijas SIKOT īsteno locekli, kopš 1987. gada ir Ziemeļamerikas traumu ķirurgu asociācijas goda loceklis, kopš 1984. gada – Vācijas ortopēdu asociācijas korespondētājloceklis; 1989. gadā kļuvis par Venecuēlas ortopēdu asociācijas goda locekli. Ievēlēts par Traumatologu un ortopēdu zinātnisko biedrību goda locekli Moldāvijā (1978) un Ukrainā (1983). Kopš 1987. gada Latvijas Biomehānikas un biomateriālu biedrības goda

loceklis, 1998. gadā kļuvis par Latvijas Gūžas un ceļa locītavas endoprotezēšanas asociācijas goda biedru. ASV un vairākās citās valstīs 1992. gadā reģistrētā veselības fonda "Kalnbērzs" dibinātājs un prezidents.

LPSR AP 9., 10., 11. sasaukuma deputāts; vadījis tās Veselības aizsardzības un sociālās nodrošināšanas pastāvīgo komisiju (1975-1990). No 1990. līdz 1993. gadam – LR AP deputāts. Ievēlēts par LR 6. Saeimas deputātu, bijis Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas loceklis, kā arī Eiropas lietu komisijas loceklis (1995-1998).

Saņēmis daudzus apbalvojumus: Ļeņina ordeni un Darba Varoņa Zelta Zvaigzni (1988), 3 Sarkanā Karoga ordeņus (1965, 1971, 1976), Tautu Draudzības ordeni (1981), kā arī daudzas PSRS medaļas. 1978. un 1988. gadā apbalvots ar Latvijas Traumatologu un ortopēdu zinātniskās biedrības Sudraba un Zelta skalpeļiem. Saņēmis arī III Vispasaules plastiskās ķirurģijas Vašingtonas kongresa medaļu. 1974. gadā Krievija piešķīrusi viņam plastiskā ķirurga N. A. Bogoraza medaļu, ķirurga Ernsta Bergmana medaļu saņēmis 1979. gadā Latvijā, ortopēda B. Freika medaļu 1979. gadā Čehoslovākijā, bet ķirurga I. I. Džanelidzes medaļu – 1983. gadā Krievijā. 1985. gadā Vācijā apbalvots ar G. Kjunčera – viena no intramedulārās osteosintēzes pamatlicējiem - medaļu. 1988. gadā Itālijā viņam piešķirta Favia universitātes medaļa, bet Čehoslovākijā – J. Purkinjē medaļa. 1988. gadā Bulgārijā saņēmis Kirilla un Mefodija ordeni. Saņēmis arī vairākas citas medaļas Itālijā, Venecuēlā. Krievija 1995. gadā viņam piešķīrusi 50 gadu Uzvaras pār Vāciju medaļu.

Veicis operācijas Anglijā, Zviedrijā, Portugālē, Itālijā, Bulgārijā, Venecuēlā, Vācijā, bij. Čehoslovākijā, bijušās PSRS republikās un citur. 1970. gadā pirmais Padomju Savienībā izdarījis dzimuma maiņas operāciju. Pildījis ārsta pienākumus militāro operāciju laikā Afganistānā, Kabulā, kur 1987. gadā saņēmis Afganistānas revolucionārās armijas medicīnas dienesta ģenerālmajora pakāpi. Viņam ir arī Afganistānas apbalvojumi.

V. Kalnbērzs ir Latvijas PSR Nopelniem bagātais ārsts un Nopelniem bagātais zinātnes darbinieks, Latvijas PSR Valsts prēmijas laureāts (1970), PSRS Valsts prēmijas laureāts (1986. g.). Publicējis vairāk nekā 260 zinātnisko darbu, ir 86 izgudrojumu autors, viņam pieder 20 patenti dažādās valstīs. Brīvajā laikā aizraujas ar fotografēšanu un videofilmu veidošanu.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

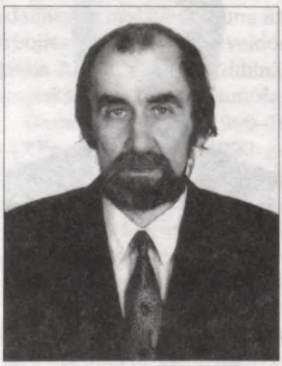

67. Imants Kalniņš, 144. Nīcas vēl. apg.

Dzimis 1941. g. 26. maijā Rīgā.

Mācījies Latvijas valsts konservatorijas profesora A. Skultes kompozīcijas klasē.

Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis AP Jūras lietu komisijas loceklis. Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis Budžeta un finansu komisijas loceklis, kā arī Sociālo lietu un darba komisijas loceklis. No 1998. gada oktobra ir LR 7. Saeimas deputāts, Mandātu un pieprasījumu komisijas sekretārs, kā arī Budžeta un finansu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājs.

Latvijas Komponistu savienības biedrs kopš 1966. gada, Mūzikas biedrības priekšsēdētājs. Sacerējis mūziku daudziem skaņdarbiem, tajā skaitā teātra izrādēm un kinofilmām.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

68. Juris Karlsons, 52. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1946. g. 1. jūnijā Rīgā mūziķa ģimenē.

Mācījies Rīgas 50. vidusskolā (1953-1961) un Rīgas 7. vidusskolā (1962-1964). Studējis RPI Elektronikas fakultātē (1975-1980), kuru beidzis, iegūstot radioinženiera kvalifikāciju. Zināšanas papildinājis seminārā Vācijā par privatizācijas jautājumiem (1994. g.).

Strādājis Valsts elektrotehniskajā rūpnīcā (VEF) par Tehniskās pētniecības nodaļas, radioaparatūras remonta un ekspluatācijas biroja vadītāju (1965-1985), LZA Polimēru mehānikas institūta Speciālajā konstruktoru birojā par galveno konstruktoru (1985-1990). Bijis LTF nodaļas vadītājs šajā institūtā (1988-1990). No pirmsākumiem iesaistījies LNNK. Ievēlēts par LR Pilsoņu kongresa delegātu (1990. g.). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas priekšsēdētāja vietnieks, vienlaikus arī Budžeta komisijas loceklis. Bijis arī Latvijas valdības Tirdzniecības mazo un vidējo objektu privatizācijas komisijas loceklis, kā arī Latvijas Bankas nodaļu privatizācijas komisijas loceklis; viens no Latvijas Industriālās bankas dibinātājiem un valdes locekļiem (1990. g.). Strādājis Latvijas Universālajā bankā un bijis tās viceprezidents (1993-1994). Ievēlēts par Rīgas Domes deputātu un bijis tās Īpašuma un privatizācijas lietu komitejas priekšsēdētājs (1994-1997), kā arī Rīgas Domes Latgales priekšpilsētas valdes priekšsēdētājs (līdz 1995. g.), Transporta un komunālo jautājumu komitejas priekšsēdētāja vietnieks un akciju sabiedrības "Rīgas Centrāltirgus" padomes priekšsēdētājs. Strādājis LR Aizsardzības ministrijā par Finansu un līgumu departamenta direktoru (1997. g.), SIA "Oilserviss" par ģenerāldirektoru (1998-1999).

Tagad ir akciju sabiedrības "Lainbanka" padomes priekšsēdētāja vietnieks (no 1997. g.) un akciju sabiedrības "Veldze" padomes priekšsēdētāja vietnieks (no 1996. g.). Bijis viens no Nacionālo reformu partijas dibinātājiem (1998. g.), tagad bezpartejiskais.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Sarmīte – filozofe, ir četri bērni – Gints, Signe, Rasa, Laima. Aizraujas ar latviešu mūziku, klasisko mūziku, teātri, literatūru, autobraukšanu un peldēšanu.

69. Marija Kārkla, 149. Kārsavas vēl. apg.



Dzimusi Kadakovska, 1954. g. 15. decembrī Talsu rajona Laucienas ciemā, kur ģimeni no Latgales bija aizrāvuši kara notikumi.

Mācījusies Vītolu astoņgadīgajā skolā (tagad – Vītolu pamatskola) Ludzas rajonā (1960-1968), tad Kārsavas vidusskolā, kuru beigusi 1972. gadā. Studējusi latviešu valodu un literatūru LPI (1976-1980).

No 1972. gada strādājusi par bibliotekāri, vēlāk – par bērnudārza audzinātāju. Pēc LPI beigšanas strādājusi par latviešu valodas un literatūras skolotāju, kādu laiku arī par direktora vietnieci ārpusstundu darbā Ludzas vidusskolā. Atmodas laikā kopā ar vīru Rihardu veidojusi un vadījusi LTF Ludzas rajona nodaļu. Organizējusi Ludzas divplūsmu vidusskolas sadalīšanu. Ievēlēta un darbojusies LR AP (1990-1993), kur bijusi LTF frakcijā, kā arī AP Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijā. No AP aizgājusi veselības stāvokļa un ģimenes sarežģījumu dēļ. Strādājusi par Ciblas vidusskolas direktori (no 1995. g.), ieguvusi augstāko kvalifikācijas kategoriju. Ir Ciblas pagasta padomes deputāte. Nekad nav iesaistījusies partijās.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējusies, ir meita Ilze – skolniece. Dzīvo Ludzas rajona Ciblas pagasta "Gribniekos".



70. Ojārs Kehris, 25. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1956. g. 23. maijā Jūrmalā žurnālistu ģimenē. Māsa Anita ir žurnāliste.

Mācījies Jūrmalas 4. astoņgadīgajā skolā, pēc tam Jūrmalas 1. vidusskolā. Iestājies un pabeidzis LVU Finansu un tirdzniecības fakultāti tirdzniecības ekonomikas specialitātē (1974-1978). Mācījies aspirantūrā G. Pļehanova Tautas saimniecības institūtā Maskavā (1980-1984), ieguvis ekonomikas zinātņu kandidāta grādu (1985. g.). Kļuvis docents (1989. g.). Ieguvis ekonomikas doktora zinātnisko grādu (1993. g.). Zināšanas papildinājis kursos starptautiskā biznesa jomā ASV (1991. un 1992. g.).

Strādājis LVU Finansu un tirdzniecības fakultātē (1978-1989), bijis Tirdzniecības ekonomikas katedras asistents, pasniedzējs, vecākais pasniedzējs, docents. Vienlaikus veicis LPSR MP un LKP CK ekonomikas un ideoloģisko nodaļu konsultanta pienākumus (1985-1989). Strādājis LVU (LU) Vadības un ekonomiskās informātikas fakultātē par Starptautisko ekonomisko attiecību katedras vadītāju, docentu (1989-1994). Bijis arī Rīgas Komercbankas valdes loceklis (1990-1992).

Atmodas laikā iesaistījies LTF dibināšanas procesos, bijis LTF Domes loceklis un Ekonomikas komisijas vadītājs (1988-1990). Pārtraucis darbību PSKP (1989. g. rudenī). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Ekonomikas komisijas priekšsēdētājs un LR AP Prezidija loceklis. Darbojies arī LR AP naudas reformas komitejā. Ievēlēts LR 5. Saeimā (1993. g.) un bijis LR ekonomikas ministrs, ministru prezidenta biedrs (1993-1994), kā arī Saeimas Budžeta un finansu komisijas priekšsēdētājs (1993-1995). Bijis Rīgas Ekonomikas augstskolas valdes loceklis (1994-1997), Latvijas Unibankas padomes loceklis (1995-1997), Latvijas-Krievijas kopuzņēmuma "LatRosTrans" padomes priekšsēdētāja vietnieks, pēc tam padomes priekšsēdētājs (1995-1999), akciju komercbankas "Baltijas Tranzītu banka" padomes priekšsēdētājs (1997-1999). Veicis Latvijas Valsts prezidenta padomnieka pienākumus (1996-1999) un bijis Latvijas Kultūras fonda valdes loceklis (1996-1998).

Tagad ir akciju sabiedrības "Ventspils nafta" padomes priekšsēdētājs un privatizējamās valsts akciju sabiedrības "Latvenergo" padomes priekšsēdētājs. Ir ekonomistu apvienības "2010" prezidents (no 1994. g.), kā arī LR ministru prezidenta padomnieks (no 1998. g.). Latvijas Olimpiskās komitejas viceprezidents (no 1992. g.) un Latvijas Basketbola savienības prezidents (no 1997. g.). Savienības "Latvijas ceļš" biedrs un tās valdes loceklis (no 1993. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Ilze – politoloģe; ir četri dēli. Aizraujas ar basketbolu, vīnu kolekcionēšanu.



71. Edvīns Kide, 114. Cēsu vēl. apg.

Dzimis 1934. g. 19. janvārī Rūjienā zemnieka ģimenē, kuru padomju vara izsūtīja uz Sibīriju.

Mācījies Rūjienas vidusskolā, izsūtījumā beidzis Amūras apgabala Blagoveščenskas lauksaimniecības tehnikumu mehanizācijas specialitātē. Studējot neklātienē, absolvējis LLA Mehanizācijas fakultāti kā inženieris mehāniķis (1964. g.).

Strādājis par iecirkņa mehāniķi Amūras apgabala Romnas mašīnu un traktoru stacijā (1954-1957), vēlāk turpat par galveno inženieri. Pēc atgriešanās no izsūtījuma no 1958. līdz 1993. gadam strādājis Cēsu rajona Jāņmuižas lauksaimniecības skolā par meistaru, pasniedzēju, direktora vietnieku un ilgus gadus par šīs skolas direktoru. Bijis PSKP biedrs.

1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, bijis AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas loceklis, piedalījies Izglītības likuma izstrādāšanā. Strādājis AP Prezidija sekretariātā, pildījis Budžeta komisijas atbildīgā sekretāra pienākumus. 1993. gadā ievēlēts par LR 5. Saeimas deputātu Vidzemes vēlēšanu apgabalā no vēlēšanu apvienības "Saskaņa Latvijai – atdzimšana tautsaimniecībai" saraksta. Bijis frakcijas "Saskaņa Latvijai" vadītājs, vēlāk Tautsaimnieku politiskās apvienības priekšsēdētājs un šis partijas frakcijas vadītājs. Darbojies Budžeta un finansu komisijā, kā arī Baltijas Asamblejas Tautsaimniecības un ekonomikas komitejā (priekšsēdētāja vietnieks, vēlāk priekšsēdētājs). No 1997. līdz 1998. gadam bijis Latvijas Inteliģences apvienības valdes padomnieks tautsaimniecības jautājumos, šī sektora konferenču koordinators. Kopš 1999. gada strādā Lauksaimniecības tehnikas sertifikācijas un testēšanas centrā par galveno speciālistu juridiskajos jautājumos.

Joprojām darbojas LZS, kuras biedrs ir no 1996. gada.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Dzīvesbiedre Skaidrīte strādā par skolotāju, meita Sandra ir pediatre.

72. Jānis Kinna, 117. Līgatnes vēl. apg.



Dzimis 1952. g. 18. oktobrī Smiltenē.

Mācības uzsācis Valkas vidusskolā, pamatskolu beidzis Cēsu rajona Mores pagastā, 1971. gadā absolvējis Siguldas 1. vidusskolu un 1976. gadā LLA Lauksaimniecības mehanizācijas fakultāti inženiera mehāniķa specialitātē.

Darba gaitas uzsācis Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijas saimniecībā (1976-1979) par galveno inženieri, vēlāk par direktora vietnieku, pēc tam strādājis Cēsu rajona padomju saimniecībā "Dzērbene" par direktoru (1979-1989).

No 1988. gada novembra iesaistījies LTF darbībā kā Lauksaimniecības komisijas loceklis, vēlāk algotā darbā kā vecākais referents. Ievēlēts LTF 2. Domē un pēc tam par valdes priekšsēdētāja vietnieku. Aktīvi strādājis pie agrārās reformas un nepieciešamo likumdošanas aktu sagatavošanas. Viens no LZS darbības atjaunošanas iniciatoriem. 1990. gada martā ievēlēts AP (1990-1993), kur bijis LTF frakcijas priekšsēdētāja vietnieks un darbojies Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijā, bet 1993. gadā to vadījis.

Bijis LR zemkopības ministrs pirmajā 5. Saeimas Valda Birkava valdībā (1993-1994). Savulaik kritizēts par kolhozu likvidāciju, vēlāk novērtēts kā kompetents ministrs. Strādājis SIA "Lauku Avīze" par galvenā redaktora vietnieku lauksaimniecības lietās (1996-1997), bet no 1997. gada aprīļa ir Sanitārās robežinspekcijas priekšnieks.

Bijis PSKP biedrs (1978-1988), pēc izstāšanās no tās 1989. gadā iestājies LZS, kur bijis LZS priekšsēdētāja vietnieks no tās atjaunošanas (ar viena gada pārtraukumu) līdz 1996. gadam. Kopā ar Ģirtu Lūkinu konkursa "Sakoptākais Latvijas pagasts" iniciators. Bijis LZS vēlēšanu centra koordinators 5. un 6. Saeimas vēlēšanās (1994-1995), bet pēc LZS zaudējuma 6. Saeimas vēlēšanās no aktīvās politikas attālinājies.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Ģimenē sieva Nora un dēls Valters, meitas – Vija un Laura – studentes.



73. Aleksandrs Kiršteins, 4. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1948. g. 27. augustā Cēsu rajona Vecpiebalgā. Tēvs - kalnrūpniecības inženieris, māte - mājsaimniece.

Beidzis Cēsu 1. vidusskolu (1966. g.), pēc tam RPI, iegūstot arhitekta diplomu (1972. g.).

Strādājis Rīgas pilsētas Galvenajā arhitektūras plānošanas pārvaldē par arhitektu (1972-1975) un institūtā "Pilsētprojekts" par projektu galveno arhitektu (1975-1989).

Iesaistījies Atmodas procesos, bijis LNNK valdes loceklis, biroja vadītājs un ārlietu sekretārs no 1989. gada augusta. Ievēlēts par LR AP deputātu un darbojies tajā visu pilnvaru laiku (1990-1993). Ievēlēts arī LR Pilsoņu kongresā un tā Latvijas Komitejā (1990. g.). AP bijis Ārlietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks (1992-1993), aizstāvējis ideju, ka AP, ko daļēji ievēlēja PSRS pilsoņi, nav tiesīga pieņemt likumu par LR pilsonību vai grozīt LR Satversmi. Iesaistījies LR AP frakcijā "Satversme" (1992. g.). Ievēlēts par LR 5. Saeimas deputātu (1993. g.), bijis tās Ārlietu komisijas priekšsēdētājs, kā arī LR delegācijas vadītājs EDSO. Vadījis 5. Saeimas LNNK frakciju. Iebildis pret PSRS Bruņoto spēku virsnieku palikšanu Latvijā, ko legalizēja starpvalstu līgumi ar Krieviju.

Ievēlēts par LR 6. Saeimas deputātu (1995-1998), bijis tās LNNK un LZP frakcijas vadītājs (1995-1997), kā arī Latvijas delegācijas loceklis EP Parlamentārajā Asamblejā (1995-1996). Vienlaikus strādājis LR valdībā par LR īpašo uzdevumu ministru ES lietās (1995. g. - 1997. g. jūl.). Aizstāvējis iekšējā tirgus liberalizāciju, brīvu zemes pārdošanu un rūpējies par ārzemju investīciju piesaistīšanu Latvijā. Pēc LNNK apvienošanās ar apvienību "Tēvzemei un brīvībai" kļuvis par Nacionālās reformu partijas priekšsēdētāju (1998. g.), bet pēc tam iestājies Tautas partijā, no kuras ievēlēts par 7. Saeimas deputātu (1998. g.) un turpina darboties tajā kā TP frakcijas loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ģimenē 3 dēli. Intereses - modernā māksla, kā arī Latvijas upes un ezeri.



74. Gunārs Klindžāns, 165. Kaunatas vēl. apg.

Dzimis 1956. g. 16. decembrī. Tēvs – grāmatvedis, māte – tirdzniecības darbiniece.

Beidzis Rēzeknes 1. vidusskolu (1974. g.), pēc tam LLA (1979. g.), iegūstot inženiera mehāniķa kvalifikāciju. Papildus izglītojies biznesa vadīšanā semināros un kursos. Piedalījies Jauno politisko līderu apmācībās ASV (1992. g.).

Darba gaitas sācis Jelgavas Profesionālajā ugunsdzēsēju biedrībā par ugunsdzēsēju (1976. g.), vienlaikus studējot. Strādājis Rēzeknes rajona kolhozā "Tridcatj ļet Oktjabrja" par galveno inženieri mehāniķi (no 1979. g.), pēc tam bijis Maltas sovhoztehnikuma direktora vietnieks ražošanā (no 1982. g.), Rēzeknes rajona padomju saimniecības "Rāzna" direktors (no 1984. g.). Bijis PSKP biedrs.

Ievēlēts par Rēzeknes rajona TDP deputātu, strādājis par tās Izpildkomitejas priekšsēdētāju, rajona deputāts (1986-1993), bijis viens no pirmajiem Rēzeknes zemessargiem. Vienlaikus ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas loceklis, neatkarīgais deputāts. Kopš 1993. gada a/s "Latvijas Universālā banka" viceprezidents, bet no 1998. gada – tās administratīvais direktors. Telekompānijas "Latgales televīzijas sabiedrība" prezidents (no 1993. gada).

Partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs kopš tās dibināšanas 1993. gadā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Tatjana, dēls Ingus, meita Inese. Vaļasprieks – basketbols.

75. Arturs Kodoliņš, 167. Babītes vēl. apg.



Dzimis 1948. g. 18. maijā Tukuma rajona Engures pagastā. Ir divas māsa un brālis.

Beidzis Kandavas internātskolu (1966. g.), pēc tam studējis LVU Ģeogrāfijas fakultātē, kuru beidzis 1972. gadā. Aizstāvējis disertāciju par transporta attīstības prognozēšanas problēmām un ieguvis zinātņu kandidāta grādu (1988. g.), pēc tam piešķirts ekonomikas doktora zinātniskais grāds (1993. g.).

Strādājis Meliorācijas projektēšanas institūtā (1970. g.), Pilsētas projektēšanas institūtā (1971-1975), Celtniecības zinātniski pētnieciskajā institūtā (1975-1977), LZA Ekonomikas institūtā par ekonomistu, zinātnisko līdzstrādnieku, vecāko zinātnisko līdzstrādnieku (1977-1990). Kā LTF kandidāts ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Ekonomikas komisijas sekretārs. Strādājis Finansu ministrijā par ministra vietnieku un departamenta direktoru (1992-1997). Piedalījies Latvijas Nodokļu likumdošanas izstrādāšanā. Kopš 1997. gada ir nodokļu konsultāciju firmas SIA "Kodoliņš, Ostaškovs un partneri" valdes priekšsēdētājs.

Bijis PSKP biedra kandidāts, bet LTF biedrs no tās pirmsākumiem. LTF II kongresā ievēlēts par Revīzijas komisijas locekli, bet IV kongresā - par Domes locekli. Tagad ir partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Inta, meita Ieva un dēls Matīss.

76. Pēteris Koroševskis, 136. Grāveru vēl. apg.



Dzimis 1940. g. 2. maijā Krāslavas rajona Ezernieku pagasta "Medņos" zemnieku ģimenē. Ir brālis un četras māsas.

Mācības uzsācis Egļu pamatskolā 1949. gadā, pabeidzot tajā 7 klases 1955. gadā. Tajā pašā gadā iestājies Maltas zooveterinārā tehnikuma Veterinārā nodaļā, kuru beidzis 1960. gadā, iegūstot veterinārfeldšera diplomu, un sācis strādāt Ezernieku veterinārā iecirknī Krāslavā. 1960. gada oktobrī iesaukts Padomju armijā, kur dienējis Baltkrievijas kara apgabalā. 1963. gada augustā iestājies LLA Veterinārajā fakultātē, kuru pabeidzis 1968. gadā. Tajā pašā gadā sācis strādāt padomju saimniecībā "Ezernieki" Krāslavas rajonā galvenā veterinārārsta amatā. 1974. gadā ievēlēts par kolhoza "Borecs" valdes priekšsēdētāju, bet no 1979. līdz 1990. gadam strādājis par valdes priekšsēdētāju kolhozā "Skaista", kas izveidojies, apvienojot kolhozus "Borecs" un "Skaista".

Sākoties Atmodai, iesaistījies sabiedriskajos procesos un 1998. gadā izstājies no PSKP. 1990. gadā ievēlēts AP, darbojies Lauksaimniecības komisijā, veltot daudz laika lauksaimniecības likumu izstrādei. Bijis neatkarīgais deputāts.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



77. Odisejs Kostanda, 181. Kokneses vēl. apg.

Dzimis 1963. g. 26. februārī Rīgā. Pēc tautības grieķis; tēvs strādājis tirdzniecībā.

Beidzis Rīgas 69. vidusskolu, studējis LVU Vēstures un filozofijas fakultātē (1980-1985), kuru absolvējis vēsturnieka specialitātē. Zināšanas papildinājis jautājumos par starptautisko drošību un civilo kontroli pār bruņotajiem spēkiem mācību kursos Prāgā, Helsinkos, Kijevā, Ženēvā, kā arī Vācijā, Lielbritānijā, Lietuvā u.c. (1994-1998).

Darba gaitas uzsācis Rīgas 69. vidusskolā, kur bijis vēstures skolotājs (1985-1989). Vienlaikus organizējis latviešu strēlnieku piemiņas muzejistabas izveidošanu un bijis skolēnu zinātnisko darbu vadītājs šajā skolā, kā arī Latvijas vēstures mācību raidījumu veidotājs Latvijas televīzijā (1988-1990). Strādājis izdevniecībā "Zvaigzne" par redaktoru sabiedrisko zinātņu redakcijā (1989-1990).

Atmodas periodā aktīvi iesaistījies sabiedriskajā dzīvē. Bijis Latvijas Kultūras fonda talku organizators, kā arī folkloras kopas "Strops" vadītājs (1987-1992), Latvijas Izglītības biedrības valdes loceklis (1989-1990), Brāļu kapu komitejas biedrs (1989-1990) un Latvijas Nacionālo karavīru biedrības priekšsēdētāja vietnieks (1990-1991). Iesaistījies LTF, ievēlēts tās 2. Domē (1989-1990). Bijis LNNK biedrs un tās valdes priekšsēdētājs (1992-1993).

Ievēlēts un darbojies LR AP kā neatkarīgais deputāts (1990-1993), bijis AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis. Janvāra barikāžu laikā bijis LR AP Vecrīgas aizsardzības operatīvā štāba priekšnieks (1991. g.). Iecelts par LR AP Nevardarbīgās pretestības centra priekšnieku (1991. g.). Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas, kā arī Nacionālās drošības komisijas loceklis, Saeimas izmeklēšanas komisijas sekretārs. Ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1998), bijis frakcijas "Latvijai" priekšsēdētājs, Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētāja biedrs, Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis.

No 1994. līdz 1998. gadam bijis partijas "Tautas kustība Latvijai" līdzpriekšsēdētājs. Viens no Latvijas Grieķu kopienas "PATRIDA" dibinātājiem (1999. g.) un tās prezidents, kā arī Eiropas Žurnālistu kluba viceprezidents. Vienlaikus bijis arī LR Zemessardzes 13. Rīgas Vidzemes priekšpilsētas bataljona štāba rotas zemessargs (1991-1998).

Autors vairāk nekā 70 publikācijām laikrakstos un žurnālos. Sarakstījis mācību grāmatu "Latvijas vēsture (no vissenākiem laikiem līdz mūsdienām)", kas piedzīvojusi 5 izdevumus laikā no 1988. līdz 1993. gadam.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir 3 bērni.



78. Ita Kozakeviča, 129. Jēkabpils vēl. apg.

Dzimusi 1955. g. 3. jūlijā Rīgā. Tēvs - polis, māte – latviete. Gājusi bojā 1990. g. 28. oktobrī Itālijā (Gaetā) Vispasaules ārzemju poļu biedrību konferences laikā. Apglabāta Rīgā, Miķeļa kapos.

Beigusi Rīgas A. Barbisa 11. vidusskolu (1973.g.), pēc tam LVU Filoloģijas fakultāti franču filoloģijas specialitātē (1981. g.).

Strādājusi izdevniecībās un redakcijās (līdz 1990. gada aprīlim – laikraksta "Daiļrade" redakcijā) par tulkotāju, redaktori un žurnālisti.

Atmodas sākumā bijusi Latvijas poļu kultūras draugu biedrības valdē, pēc tam ievēlēta par jaundibinātās Latvijas Poļu savienības priekšsēdētāju. Viena no Latvijas PSR Tautu

foruma organizētājām 1988. gada decembrī, pēc tam kļuvusi par Latvijas nacionālo kultūras biedrību asociācijas priekšsēdētāja vietnieci. LTF II kongresā ievēlēta par LTF Domes valdes locekli (1989. g.). Pēc ievēlēšanas LR AP (1990. g.) kļuvusi par Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas priekšsēdētāju, vadījusi amnestijas lietu izskatīšanu, bijusi AP Prezidija locekle. Piedalījusies poļu skolu organizēšanā. 1990. gada jūnijā Cēsīs kļuvusi par gada "Sievieti Latviju".

79. Atis Kramiņš, 69. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1947. g. 30. maijā Rīgā grāmatvedes un strādnieka ģimenē kā otrais bērns. Traģiski miris 1997. g. 4. novembrī.

Mācījies Rīgas 45. vidusskolā, kuru beidzot, raksturots ļoti pozitīvi – bijis autoritāte biedru vidū, apzinīgs, ar labām sekmēm. Studējis RPI vakara nodaļā, bet pabeidzis tikai 2 kursus. Sadzīvē bijis noslēgts.

Strādājis VEF par programmētās vadības darbgalda operatoru (1965-1990). Bijis PSKP biedrs, pēc tam iesaistījies LTF. Kā LTF pārstāvis ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), kur bijis Rūpniecības komisijas loceklis. Iesaistījies partijā "Savienība Latvijas ceļš" un kā šīs partijas pārstāvis 1993. gadā ievēlēts par Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētāju; šajā amatā strādājis līdz 1997. gada novembrim.

3 bērni – Kristaps, Kristīne, Kalvis.

80. Andrejs Krastiņš, 193. Strenču vēl. apg.

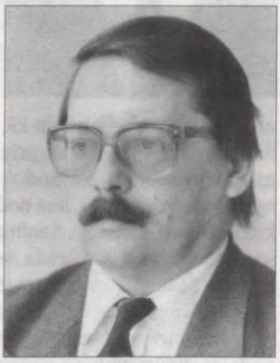

Dzimis 1951. g. 6. maijā Rīgā.

Beidzis Rīgas 9. astoņgadīgo skolu (1966. g.) un Rīgas 50. vidusskolu (1969. g.). Studējis LVU Juridiskajā fakultātē, kuru beidzis 1974. gadā.

Strādājis par izmeklētāju un Izmeklēšanas nodaļas priekšnieka vietnieku Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldē un Jūrmalas Iekšlietu daļā (1974-1980). Uzņemts un darbojies LPSR Advokātu kolēģijā (1983-1990). Bijis PSKP biedrs (1978-1986), no partijas izslēgts par nepiedalīšanos partijas organizācijā un biedra naudas nemaksāšanu.

Atmodas laikā iesaistījies LNNK (1988. g.) un ievēlēts tās Padomē un valdē, kur darbojies līdz partijas apvienošanai ar kustību "Tēvzemei un brīvībai" (bijis LNNK valdes priekšsēdētājs un Latvijas Nacionāli konservatīvās partijas LNNK priekšsēdētājs). Viens no LTF Vidzemes priekšpilsētas nodaļas dibinātājiem, piedalījies LTF 2. programmas izstrādāšanā (1989. g.), LTF II kongresā ievēlēts tās Domē un vēlāk – valdē. Bijis arī viens no LR Pilsoņu kustības iniciatoriem (1989. g.), izstrādājis tās dokumentus, darbojies Pilsoņu kustības Pagaidu sakaru centrā, ievēlēts par Pilsoņu kongresa delegātu (1990. g.). Kā LTF un LNNK pārstāvis 1990. gadā ievēlēts un darbojies LR AP, bijis AP priekšsēdētāja vietnieks. Viens no 1990. gada 4. maijā pieņemtās AP Deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" autoriem, izstrādājis vairākus Deklarācijas pantus un vadījis tās pieņemšanu LTF frakcijas sēdē pirms AP sasaukšanas. LR AP bijis atbildīgs par tiesību, drošības un ārējo sakaru jautājumiem. Vadījis LR delegāciju sarunām ar Krievijas Federāciju un PSRS par LR valstiskās neatkarības atjaunošanu (1990. g.). 1991. gada janvārī iecelts par AP Aizsardzības štāba priekšnieku. Kopā ar deputātu R. Apsīti izstrādājis konstitucionālo likumu "Par Latvijas Republikas valstisko statusu", ko AP pieņēma 1991. g. 21. augustā, vadījis šī likuma pieņemšanu plenārsēdē. Viens no LR Drošības dienesta izveidotājiem (1991. g.).

Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis tās priekšsēdētāja vietnieks. Ievēlēts un darbojies arī LR 6. Saeimā, bijis Starpparlamentu savienības Latvijas nacionālās grupas

prezidents (1995-1998). LR 6. Saeimas pilnvaru laikā pildījis arī LR ministru prezidenta biedra un aizsardzības ministra pienākumus, bijis LR iekšlietu ministrs, kā arī Saeimas LNNK un LZP frakcijas priekšsēdētājs. Bijis LR Valsts un oficiālo delegāciju vadītājs un dalībnieks ASV, Kanādā, Lielbritānijā, Francijā, Turcijā, Spānijā, Portugālē, Beļģijā, Polijā, Zviedrijā, Dānijā, Norvēģijā, Lietuvā, Igaunijā, Izraēlā, Ukrainā u.c. valstīs. Tagad ir Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas loceklis, zvērināts advokāts, zvērinātu advokātu biroja "A. Krastiņš un R. Hlevickis" vadītājs. TB/LNNK biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi, kā arī ar Dānijas Karalistes I pakāpes Danenborgas ordeņa Komandora lielkrustu un vairākām LR Iekšlietu ministrijas, Aizsardzības ministrijas, LR Drošības dienesta goda zīmēm.

Precējies. Sieva Lilita ir SIA "Lilita un partneri" direktore; dēls Andris un meita Laura – Rīgas Centra humanitārās ģimnāzijas skolnieki, meita Agnese – mājsaimniece.



81. Edmunds Krastiņš, 198. Kocēnu vēl. apg.

Dzimis 1958. g. 7. maijā Ogrē strādnieku ģimenē. Ir jaunākais brālis.

Līdz 1973. gadam dzīvojis Ķegumā, kur beidzis Ķeguma astoņgadīgo skolu. Pēc pārcelšanās uz dzīvi Ogrē mācības turpinājis Ogres vidusskolā un pabeidzis to 1976. gadā. Studējis LVU Fizikas un matemātikas fakultātē, kuru absolvējis 1981. gadā lietišķās matemātikas specialitātē.

Pēc mācībām pārcēlies uz dzīvi Valmierā, kur no 1981. līdz 1988. gadam strādājis Valmieras reģionālajā informācijas un skaitļošanas centrā par vadošo inženieri, biroja vadītāju. 1989. gadā uzsācis mācības Agrārās ekonomikas institūta aspirantūrā, kuras turpinājis līdz ievēlēšanai AP 1990. gadā no LTF. AP sākotnēji darbojies Tirdzniecības un pakalpojumu komisijā kā sekretārs (1990-1991), pēc tam līdz pilnvaru laika beigām – Ekonomikas komisijā kā priekšsēdētāja vietnieks. Šai laikā pamatā strādājis pie likumiem uzņēmējdarbības un nodokļu jomā – par uzņēmējdarbību, līgumsabiedrībām, akciju sabiedrībām, apgrozījuma nodokli, pievienotās vērtības nodokli, privatizāciju, Latvijas Banku, komercbankām. Pēc 5. Saeimas vēlēšanām kļuvis par valsts īpašuma valsts ministru, ieņemot šo posteni līdz 1994. gada septembrim, pēc tam līdz 1998. gada aprīlim bijis konsultants, ieņēmis posteņus vairāku uzņēmumu padomēs. No 1998. gada aprīļa līdz 1999. gada jūlijam – Latvijas Unibankas viceprezidents, kopš 1999. gada jūlija – finansu ministrs.

Politiskajai darbībai pievērsies 1988. gada septembrī, piedalīdamies LTF Valmieras nodaļas dibināšanā un būdams tās valdes loceklis, kā arī LTF 1. un 2. Domes loceklis.

1989.-1993. gadā bijis Valmieras rajona padomes deputāts. No 1992. līdz 1996. gadam darbojies LZS, kopš 1998. gada - Tautas partijas biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, trīs bērni. Brīvā laika aizraušanās – orientēšanās sports, slēpošana, tūrisms, literatūra.



82. Ivars Krastiņš, 10. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1955. g. 10. janvārī Rīgā medicīnas māsas un pianista ģimenē.

Beidzis RMI Ārstniecības fakultāti (1979. g.), specializējies anesteziloģijā un reanimatoloģijā.

Studiju laikā strādājis Rīgas Ātrās medicīniskās palīdzības stacijā par sanitāru un P. Stradiņa slimnīcas reanimācijas nodaļā par medmāsu, pēc studijām strādājis par ārstu P. Stradiņa slimnīcas reanimācijas nodaļā (1979-1984), pēc tam par pasniedzēju RMI Vispārējās ķirurģijas katedrā (1984-1986) un Anesteziloģijas un reanimatoloģijas katedrā (1986-1990).

Kopā ar domubiedriem atjaunojis Latvijas Ārstu biedrības darbu un bijis tās pirmais prezidents (1988-1990). 1990. gadā ievēlēts Latvijas PSR AP, bijis Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas priekšsēdētājs, AP Prezidija loceklis (1990-1992). Pēc deputātu pilnvaru izbeigšanās no 1993. gada strādājis vairākās farmaceitiskās firmās.

Kopš 1990. gada aktīvi sadarbojas ar vācu organizāciju *Johanniter-Unfall-Hilfe* humānās palīdzības jomā, bijis viens no labdarības organizācijas "Svētā Jāņa Palīdzība" dibinātājiem, kopš 1993. g. – šīs organizācijas prezidents.

Studiju gados spēlējis RMI grupā *Vox interna*, 80. gados aktīvi darbojies kā dīdžejs Poligrāfiķu kluba diskotēkā, pēc tam radio SWH.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1999. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, sieva Baiba – pedagoģe Rīgas Doma kora skolā, bērni Lelde, Marta un Matīss. Bezpartejisks.



83. Ģirts Valdis Kristovskis, 102. Ventspils vēl. apg.

Dzimis 1962. g. 19. februārī Ventspilī.

Beidzis Ventspils rajona Zūru astoņgadīgo skolu (1976. g.), Ventspils 1. vidusskolu (1979. g.), RPI Arhitektūras un celtniecības fakultāti būvinženiera specialitātē (1984. g.), LU Juridisko fakultāti (1995. g.). Ieguvis tiesību zinātņu maģistra grādu (1998. g.). Zināšanas papildinājis Aizsardzības vadības institūtā ASV (1995. g.). Bijis NATO stipendiāts – individuālais pētnieks par nacionālās drošības tematiku (1997. g.). Publicējis brošūru "Nacionālā drošība Latvijas parlamentārās demokrātijas apstākļos" (R., 1999. g.).

Darba gaitas uzsācis 1984. g. Starpkolhozu ražošanas un apgādes uzņēmuma Ventspils nodaļā par vecāko inženieri konstruktoru, kur strādājis līdz 1989. gadam. Bijis LTF Ventspils novada nodaļas priekšsēdētājs (1989–1990). Ievēlēts par AP deputātu (1990. g.), darbojies Aizsardzības un iekšlietu komisijā; vienlaikus bijis LR Zemessardzes štāba priekšnieks (1991-1993), Ventspils TDP deputāts (1989-1994). 1993. gadā ievēlēts par 5. Saeimas deputātu, bijis LR iekšlietu ministrs (1993-1994), kā arī Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis (1993–1995) un ministru prezidenta padomnieks aizsardzības un drošības jautājumos (1995. g.). Ievēlēts 6. Saeimā, kur 1996.–1998. g. darbojies Aizsardzības un iekšlietu komisijā un Eiropas lietu komisijā. Kopš 1998. gada novembra ir 7. Saeimas deputāts, Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis, no 1998. gada 26. novembra – LR aizsardzības ministrs.

Iesaistījies Atmodas procesos, bijis LTF biedrs (1988–1993), VAK biedrs (1988–1991), vēlāk viens no "Kluba – 21" dibinātājiem (1993. g.) un partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs (1993–1998). No 1998. gada aprīļa ir apvienības TB/LNNK biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Ilze Rūdolfa–Kristovska ir Nacionālā teātra aktrise, ģimenē 2 meitas – Ieva un Emīlija Zelma. Bijis sporta meistars šķēpa mešanā, joprojām spēlē basketbolu, nodarbojas ar publicistiku un literāriem mēģinājumiem, velta laiku ģimenes īpašuma sakārtošanai.

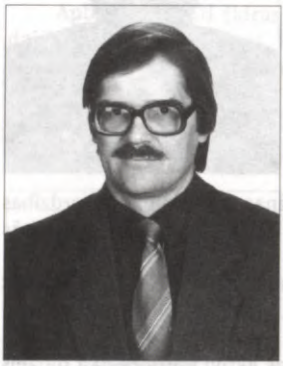

84. Pēteris Krūgaļaužs, 154. Varakļānu vēl. apg.

Dzimis 1953. g. 15. jūlijā Varakļānos zemnieku ģimenē. Ir māsas: Margarita un Alīda.

Mācījies Varakļānu vidusskolā, tālāk Malnavas lauksaimniecības tehnikumā, kur apguvis agronomijas pamatus. Studējis LLA, kuru beidzis agronoma specialitātē.

No 1972. līdz 1990. gadam strādājis lauksaimniecības uzņēmumā padomju saimniecībā "Liezēre" – sākumā par iecirkņa priekšnieku, bet vēlāk par saimniecības direktoru. Bijis PSKP biedrs. No 1990. līdz 1993. gadam – LR AP deputāts LTF frakcijā. Šajā laikā darbojies AP Lauksaimniecības komisijā, ņēmis aktīvu dalību Likuma par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju, likuma "Par kooperatīvajām (kopdarbības) sabiedrībām", Zemesgrāmatu likuma un likuma par lauku apvidus zemi u.c. izstrādāšanā. Pašlaik strādā A/S "Latvijas Unibanka" Madonas filiālē par pārvaldnieku. Aktīvi darbojas dažādās Madonas rajona uzņēmējsabiedrībās.

Piedalījies LZS atjaunošanas darbā, bijis šīs partijas otrais sekretārs. Darbojies Zemnieku saeimā. 1990. gada pavasarī ievēlēts LR Pilsoņu kongresā un tā izveidotajā Latvijas Komitejā.

Ir dažādu sporta veidu līdzjutējs un atbalstītājs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Pēdējos gados aizgājis no aktīvas politiskās darbības. Pašlaik dzīvo Madonas rajona Liezēres pagasta "Rasās". Precējies, sieva Sarmīte, bērni – Renārs, Kristīne, Nauris.



85. Ģirts Krūmiņš, 5. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1941. g. 20. janvārī Rīgā finansu ierēdnes un "Arsenāla" cehu meistara ģimenē. Tēvs mobilizēts vācu armijā, saņemts gūstā Beļģijā un pēc kara dzīvojis Londonā.

Beidzis Rīgas Elektromehānisko tehnikumu (1962. g.) un RPI Elektroenerģijas fakultāti (1969. g.). Aizstāvējis zinātņu kandidāta disertāciju Ļeņingradas zinātniski pētnieciskajā akumulatoru institūtā (1980. g.). RTU Habilitācijas padome viņam piešķirusi inženierzinātņu doktora zinātnisko grādu (1992. g.).

Pēc pamatskolas beigšanas 14 gadu vecumā sācis darba gaitas par elektriķa mācekli būvkantorī, pēc tam strādājis par atslēdznieku elektriķi Trolejbusu parkā, elektroceha meistaru un mērinstrumentu laboratorijas vadītāju Zasulauka lokomotīvju depo. No 1966. gada strādājis par vecāko inženieri – laboratorijas vadītāju PSRS Vagonbūves institūta Rīgas filiālē un vēlāk par Baltijas dzelzceļa akumulatoru laboratorijas vadītāju. Vienlaikus sācis zinātnisko darbu, pētot lielas jaudas augstsprieguma dzelzs-niķeļa akumulatoru bateriju termodinamiskos procesus un modelējot to ekspluatācijas režīmus elektriskajiem vilcieniem un lokomotīvēm ar kombinēto barošanu. No 1982. gada strādājis par mikroautobusu rūpnīcas "RAF" elektromobiļu laboratorijas vadītāju.

Tautas frontes dibināšanas laikā (1988. g.) izveidojis "RAF" Zinātniski tehniskā centra LTF grupu, demonstratīvi izstājies no PSKP. Kopā ar domubiedriem 1988. g. 18. novembrī

uz "RAF" jumta pacēlis Latvijas karogu, par ko nelikumīgi atlaists no darba (tajā viņu atjaunojusi tiesa 1990. gada pavasarī). Bijis visu LTF kongresu delegāts.

1990. gadā ievēlēts AP, kur vadījis Rūpniecības komisiju un bijis AP Prezidija loceklis. Piedalījies daudzu likumu izstrādāšanā par rūpniecību, privatizāciju un valsts akciju sabiedrību izveidi, bijis viens no frakcijas "Satversme" vadītājiem.

Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās 1993. gadā īslaicīgi strādājis par Satiksmes ministrijas Ekonomikas nodaļas vadītāju, tad līdz 1996. gadam - Ārlietu ministrijā dažādos amatos, pašlaik strādā Latvijas Attīstības aģentūrā par Stratēģiskas nozīmes preču eksporta un importa kontroles departamenta direktora vietnieku.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Māra – ārste stomatoloģe. Dzīvo Zvejniekciemā, aprūpē savu personīgo māju un dārzu, audzina mazbērnus. Turpina pildīt vecākā zemessarga pienākumus 19. bataljonā. Politikā nepiedalās, uzskata, ka nav vairs cieņā Atmodas laika ideāli, par kuriem cīnījās tauta un tās vēlētā Augstākā Padome.

86. Jānis Krūmiņš, 28. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1955. g. 26. jūnijā skolotāju ģimenē Kuldīgā.

Mācījies Raiskuma pamatskolā, pēc tam pabeidzis Cēsu 1. vidusskolas specializēto matemātikas un fizikas klasi Jāņa Endeles vadībā. Studējis LVU Vēstures un filozofijas fakultātē (1973-1978), kuru absolvējis filozofa sociologa specialitātē.

Darba gaitas uzsācis 1978. gadā Latvijas Celtniecības zinātniskās pētniecības un eksperimentālās tehnoloģijas institūtā, kļūstot par vienu no pirmajiem arhitektūras sociologiem Baltijā. Strādājis aģentūrā *Latinform* par fotokorespondentu (1980-1987), pēc tam par jaunatnes nodaļas vadītāju žurnālā "Liesma". Regulāri publicējies Latvijas un ārvalstu presē, sarīkojis vairākas personālizstādes ārzemēs. No 1988. gada beigām - LTF laikraksta "Atmoda" galvenā redaktora vietnieks. Stažējies Norvēģijas un Zviedrijas lielākajos laikrakstos. Vairākkārt ievēlēts par LTF Domes locekli. Kopā ar Jāni Mellēnu, Tamāru Ringu, Egonu Rusānovu sastādījis Aicinājumu par Latvijas neatkarību, kuru 1989. gadā parakstīja vairāk nekā divsimt mākslas un kultūras darbinieku. Ievēlēts par Rīgas pilsētas TDP deputātu (1989. g.), pēc tam ievēlēts par AP deputātu (1990. g.). LR AP darbojies Ārlietu komisijā, bijis tās sekretārs, vēlāk komisijas priekšsēdētāja vietnieks.

Bijis viens no "Kluba-21" dibinātājiem un tā prezidents, kā arī viens no partijas "Savienība Latvijas ceļš" dibināšanas iniciatoriem (1993. g.). Ievēlēts "Latvijas ceļa" valdē (1994. g.). Bijis LR ministru prezidenta padomnieks, finansu ministra padomnieks (1993. g.). No 1995. gada - Dienvidkorejas goda konsuls Latvijā. Rīgas pilsētas Domes priekšsēdētāja ārštata padomnieks, Latvijas Ārpolitikas biedrības loceklis, ārlietu ministra konsultatīvās padomes loceklis.

1998. g. izstājies no "Latvijas ceļa" un iestājies Jaunajā partijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva - Ilze, dēls - Kārlis Jānis. Vaļasprieki - teniss, makšķerēšana, foto, šahs, politika.

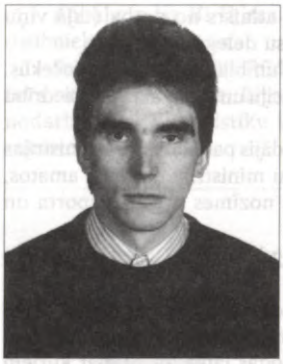

87. Raimonds Krūmiņš, 182. Jaunjelgavas vēl. apg.

Dzimis 1965. g. 9. aprīlī Kuldīgā.

Kopš 1969. gada dzīvojis Aizkrauklē, kur beidzis 2. vidusskolu (1983. g.). Studējis LLA, kuru beidzis 1988. gadā, iegūstot lauksaimniecības ekonomista kvalifikāciju.

Pastāvīgas darba gaitas sācis 1988. gadā toreizējā Stučkas rajona kolhozā "Komjaunietis" par galveno dispečeru un priekšsēdētāja vietnieku. 1989. gadā ievēlēts par Stučkas (vēlāk Aizkraukles) rajona deputātu no Kurmenes vēlēšanu apgabala. 1990. gadā ievēlēts un darbojies LR AP, kur pildījis Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas sekretāra pienākumus. Piedalījies zemes reformas, nodokļu un uzņēmējdarbības likumu izstrādē, kā arī lauksaimniecības uzņēmumu, zvejnieku kolhozu, lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumu un agroservisa uzņēmumu privatizācijas likumu izstrādē un īstenošanā. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis Valsts Zemes dienestā par ekonomikas nodaļas vadītāju (1993-1995). Kopš 1995. gada strādā par Rīgas Domes Finansu departamenta direktoru. Šajā amatā panācis Rīgas pašvaldības finansu resursu koncentrāciju, izveidojot Rīgas Domes Norēķinu kasi un radot finansiālo pamatu ievērojamu investīciju projektu īstenošanai.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Jautrīte studē ekonomiku, finanses un banku zinības. Ir divi dēli - Edgars, Uldis un meita Danēla. Dzīvo Rīgā, pieder zemnieku saimniecība Aizkraukles rajona Kurmenes pagastā.

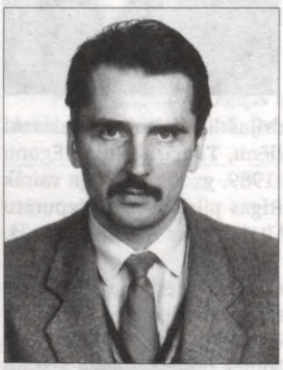

88. Jānis Lagzdiņš, 90. Liepājas vēl.apg.

Dzimis 1952. g. 15. jūnijā Liepājā. Tēvs – advokāts, māte – ārste. Ir māsa Ilze – ārste.

Beidzis Liepājas 6. vidusskolu un LVU Juridisko fakultāti. No 1976. līdz 1978. gadam kā ierindnieks dienējis PSRS bruņotajos spēkos.

Pēc dienesta strādājis Latvijas PSR Sociālās nodrošināšanas ministrijas Skaitļošanas centrā, Liepājas rajona Lauktehnikas apvienībā, ražošanas apvienībā "Baltija" par juriskonsultu un vecāko juriskonsultu (1979-1987). No 1988. gada – advokāts un no 1994. gada – zvērināts advokāts.

1990. gadā no LTF saraksta ievēlēts AP, darbojies Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijā. Likuma "Par sabiedriskām organizācijām un to apvienībām", "Par rajona, pilsētas un pagasta padomes tautas deputāta statusu" u.c. likumu autors. Vadījis parlamentāro izmeklēšanas komisiju, kura izmeklēja valdības rīcību korupcijas un organizētās noziedzības apkarošanā.

1993. gadā no savienības "Latvijas ceļš" saraksta Kurzemes vēlēšanu apgabalā ievēlēts 5. Saeimā, kur bijis Valsts pārvaldes un pašvaldību komisijas priekšsēdētājs un Pilsonības likuma izpildes komisijas loceklis. Strādājis pretkorupcijas likumu sagatavošanā. "Korupcijas novēršanas likuma", likuma "Par valsts un pašvaldību finansu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu" un "Politisko organizāciju finansēšanas likuma" autors.

1995. gadā no savienības "Latvijas ceļš" saraksta Kurzemes vēlēšanu apgabalā ievēlēts 6. Saeimā, kur bijis Valsts pārvaldes un pašvaldību komisijas, kā arī Pilsonības likuma izpildes komisijas loceklis. Vadījis apakškomisiju pretkorupcijas likumu izstrādāšanai.

1998. gadā no Tautas partijas saraksta Vidzemes vēlēšanu apgabalā ievēlēts 7. Saeimā, bijis Pilsonības likuma izpildes komisijas priekšsēdētājs, Valsts pārvaldes un pašvaldību

komisijas loceklis, Dzīvokļu jautājumu apakškomisijas priekšsēdētājs un TP frakcijas priekšsēdētāja vietnieks.

Sabiedriskajā un politiskajā darbībā iesaistījies, sākoties Trešajai Atmodai, kā viens no LTF Liepājas nodaļas dibinātājiem un vadītājiem. 1989. gadā kļuvis par Liepājas tautfrontiešu pārstāvi LTF Domē un valdē (1989., 1990. un 1992. gadā). No 1993. gada partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs un no 1993. līdz 1997. gadam – tās valdes loceklis. 1998. gadā pārgājis uz jaundibināto Tautas partiju.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1999. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Vaļasprieks – Latvijas vēstures pētniecība.

89. Pēteris Laķis, 124. Gulbenes vēl. apg.



Dzimis 1952. g. Rīgā pedagogu ģimenē.

1971. gadā beidzis Rīgas 3. vidusskolu, 1976. gadā LVU. Ieguvis filozofijas zinātņu kandidāta grādu (1982. g.), filozofijas doktora grādu (1992. g.), habilitētā mākslas doktora grādu (1998. g.), ir LZA korespondētājloceklis (1998. g.). 5 monogrāfiju, 70 zinātnisku rakstu, 150 publicistisku rakstu un literāri filozofisku eseju autors. Nolasījis 30 referātus starptautiskās konferencēs.

Strādājis LVU par pasniedzēju, docentu, katedras vadītāju (1976-1990). Bijis LTF 1. un 2. sasaukuma Domes loceklis, piedalījies LTF programmu sagatavošanā, bijis Domes valdes priekšsēdētājs laikā, kad tika pieņemts 1989. g. 31. maija Domes valdes aicinājums sakarā ar LTF iesaistīšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību. Vadījis LTF delegāciju kopīgajā seminārā ar PBLA vadību 1989. gadā Abrenē (Francijā). 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, darbojies AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā, bijis tās priekšsēdētājs, kā arī LR AP Prezidija loceklis (1990-1993). No 1991. gada ir Latvijas Kultūras akadēmijas rektors, profesors (1992. g.). Lasa lekcijas filozofijā, loģikā, socioloģijā LKA un citās Latvijas augstskolās.

Kopš 1993. gada nepiedalās praktiskajā politikā, nav nevienas partijas biedrs. Sabiedriskās aktivitātes saistītas ar kultūras un zinātnes iestādēm.

Precējies, sieva Anda ir socioloģe. Ģimenē aug divas meitas – Laura un Elīza. Galvenās garīgās dzīves un brīvā laika intereses ārpus profesionālās darbības ir saistītas ar daiļliteratūru, vizuālo mākslu. Uzmanību pievērš arī sportam kā fiziskās un emocionālās relaksācijas veidam.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1999. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi, Sv. Ulova ordeni (Norvēģija), vairākām prēmijām par zinātnisko darbu.

90. Aleksandrs Lange, 138. Alsungas vēl. apg.



Dzimis 1957. g. 24. janvārī Kuldīgas rajona Alsungas pagastā.

Beidzis pamatskolu Kuldīgā (1972. g.) un mācības turpinājis Kandavas sovhoztehnikumā. No 1976. gada līdz 1981. gadam studējis LLA, iegūstot inženiera-mehāniķa specialitāti.

Strādājis kolhozā "Ēdole" par priekšsēdētāja vietnieku (1981-1985), tad par Kuldīgas rajona Agrorūpniecības apvienības priekšsēdētāja vietnieku (1985-1988). Ievēlēts par Kuldīgas rajona TDP Izpildkomitejas priekšsēdētāju (1988. g.). Par AP deputātu ievēlēts no LTF. Darbojies AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijā (1990-1993). Organizējis akcijas pret Skrundas lokatora darbības turpināšanu.

Šobrīd strādā par a/s "Latvijas Unibanka" Kuldīgas filiāles pārvaldnieku. Pieder zemnieku saimniecība "Olarāji", kur saimnieko no 1991. gada. Saimniecībā ir 150 ha graudaugu sējumu un 50 liellopu.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ģimenē trīs bērni. Sieva Brigita strādā par Padures pagasta tiesas priekšsēdētāju. Brīvā laikā ir aizrautīgs mednieks, ciena atpūtu paša būvētā lauku pirtī.



91. Pēteris Lazda, 189. Slampes vēl. apg.

Dzimis 1936. g. 19. janvārī Aizputes apriņķa Sakas pagastā zemkopju ģimenē. Ir brālis Voldemārs.

Ar izcilību beidzis Apriķu pamatskolu (1952. g.) un tāpat – Kazdangas lauksaimniecības tehnikumu (1956. g.). Studējis LVU Ekonomikas un juridiskajā fakultātē neklātienes nodaļā, kuru beidzis 1967. gadā, iegūstot jurista kvalifikāciju. Iestājies LZA Vēstures institūta aspirantūrā, no kuras izslēgts 1969. g. politisku iemeslu dēļ.

Paralēli mācībām strādājis par izmeklētāju Tukumā. Pēc augstākās izglītības iegūšanas strādājis dažādās iestādēs par juristu, to skaitā prokuratūrā. No 1972. līdz 1977. gadam izplatījis tūkstošiem lapiņu ar aicinājumu izbeigt okupāciju, rusifikāciju, atjaunot Latvijas valstisko patstāvību. 1977. gadā arestēts, notiesāts un bez termiņa noteikšanas nosūtīts uz specnometnēm Krievijā. Atbrīvots 1982. gadā pēc ārzemju latviešu un citu ārzemnieku protestiem.

Atmodas laikā aktīvi darbojies LNNK un LTF. Ar lielāko balsu skaitu no Tukuma rajona ievēlēts Pilsoņu kongresā. Tukumā izdevis avīzi "Vanemas Atmoda". Ievēlēts Tukuma rajona padomē un par padomes priekšsēdētāja vietnieku. Tur strādājis tikai dažus mēnešus, jo 1990. g. 18. martā ievēlēts AP, kur darbojies Likumdošanas jautājumu komisijā un LTF frakcijā. Autors un līdzautors likumu un lēmumu projektiem par politiski represēto personu statusu, par noziegumiem pret cilvēci, par Totalitārisma seku dokumentēšanas centru, par Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisiju u.c.

No 1990. gada ir Starptautisko cilvēktiesību apvienības Latvijas nodaļas vadītājs. Šim darbam pilnībā nodevies pēc pilnvaru izbeigšanās LR AP. Sarakstījis grāmatu "Skarbā dzīve soda nometnē, kas riņķo ap sauli" (1999).

1990. gadā Kopenhāgenā saņēmis starptautisko Dānijas Lauritcena prēmiju par aktīvu cīņu pret komunistisko režīmu un par cilvēka tiesībām. Piešķirts Nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statuss (1998. g.).

P. Lazdas liktenstāsts ietverts A. Epnera dokumentālajā filmā "Disidents" (1988. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

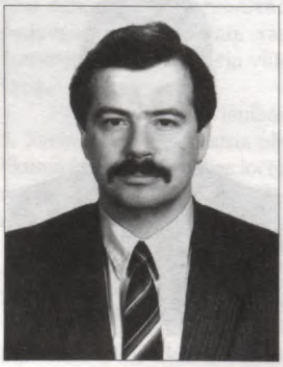

92. Aivars Lembergs, 100. Ventspils vēl. apg.

Dzimis 1953. g. 26. septembrī Jēkabpilī.

No 1961. līdz 1972. gadam mācījies Jēkabpils 1. vidusskolā. 1972. gadā iestājies LVU Ekonomikas fakultātē, kuru pabeidzis 1977. gadā, iegūstot ekonomista kvalifikāciju rūpniecības plānošanas specialitātē.

Darba gaitas uzsācis jau skolas gados, strādājot meliorācijā un celtniecībā. Pēc universitātes beigšanas 1977. gadā kopā ar ģimeni pārcēlās uz Ventspili, kur tā paša gada augustā uzsācis darbu Ventspils ostas rūpnīcā par inženieri. Kopš 1988. gada strādājis Ventspils pilsētas pašvaldībā. 1988. gadā ievēlēts par Ventspils pilsētas Izpildkomitejas priekšsēdētāju, 1991. gadā – par Ventspils pilsētas TDP priekšsē-

dētāju. Līdz 1990. gadam bijis PSKP biedrs. No 1990. līdz 1993. gadam bijis LR AP deputāts un Ekonomikas komisijas loceklis, darbojās LTF frakcijā.

1994. gadā iesaistījies politiskajā organizācijā "Latvijai un Ventspilij" un ievēlēts par tās valdes priekšsēdētāju. 1994. gada pašvaldību vēlēšanās kļuvis par Ventspils pilsētas Domes deputātu un ievēlēts par tās priekšsēdētāju. Šajā amatā strādā joprojām. No 1994. gada - Latvijas Tranzīta biznesa asociācijas prezidents, kā arī vada Ventspils brīvostas valdi.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. 1998. g. 28. septembrī piešķirts LU goda biedra nosaukums. 1999. gada februārī piešķirts III Starptautiskā konkursa "Gada cilvēks transportā – 1998" laureāta nosaukums.

Precējies. Sieva Ināra strādā Ventspils Sociālās aprūpes pārvaldē par programmētāju. Arī dēls Anrijs strādā, bet meita Līga ir studente. Vaļasprieks ir medības, makšķerēšana, balets un grāmatas.

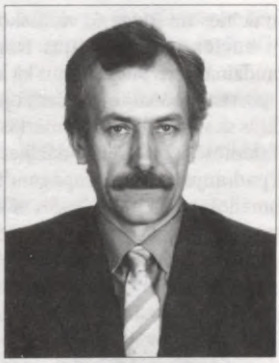

93. Kārlis Liepiņš, 156. Ogres vēl. apg.

Dzimis 1942. g. 19. septembrī Rīgā.

1958. gadā beidzis Mārcienas pamatskolu. 1966. gadā – Rīgas 25. vakara maiņu vidusskolu. Zināšanas papildinājis Dizaina Tautas universitātē (1985. g.), kursos Nīderlandē par tēmu "Cilvēktiesību teorija un tiesu prakse" (1991. g.), kursos Dānijā par tēmu "Cilvēktiesības ieslodzījumu vietām" (1991. g.), Augstākajos vadības kursos (1993. g.).

Dienējis PSRS Bruņoto spēku radiotehniskajā karaspēkā, pēc tam strādājis Ogres Trikotāžas kombinātā par elektroiekārtu, kontrolmēraparātu un automātikas speciālistu. Izstājies no PSKP Atmodas sākumā (1988. g.).

Jau pirms iestāšanās Latvijas cilvēktiesību aizsardzības grupā "Helsinki-86" no 1988. gada pavairojis un izplatījis grupas žurnālu "Auseklis". Tajā pašā gadā kļuvis par grupas "Helsinki-86" biedru, dibinājis un līdz 1990. gada maijam vadījis tās nodaļu Ogres rajonā. 1989. gadā bijis grupas informatīvā biļetena "Tēvija" redaktors, dibinājis Latvijas Neatkarīgās preses apvienību un darbojies tās valdē. 1988.–1989. gadā piedalījies Represēto apvienības, Ogres represēto kluba, Zemessardzes veidošanā un Latvijas Lauksaimnieku savienības dibināšanā. Bijis viens no "Latvijas dzelzceļnieku biedrības" atjaunotājiem (1990. g.) un viens no organizācijas "Latvijas Daugavas vanagi" dibinātājiem (1989. g.). 1988. gadā dibinājis LTF nodaļu Ogres Trikotāžas kombinātā, ko vadījis līdz 1990. gada maijam. Ievēlēts LTF 1. un 2. Domē.

1990. gada martā ievēlēts par AP deputātu, bijis Cilvēktiesību un nacionālo jautājumu komisijas priekšsēdētāja vietnieks. 1990. g. 4. maijā pieņemtās deklarācijas "Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos" projekta autors. Bijis darba grupā, kura sagatavoja konstitucionālo likumprojektu "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi", kas tika pieņemts 1991. g. 10. decembrī. Pildījis deputāta pienākumus Baltijas Asamblejas Juridiskajā komisijā, risinot cilvēktiesību jautājumus, un šīs Asamblejas ietvaros strādājis pie Baltijas Juridiskā biroja darbības atjaunošanas.

No 1993. gada līdz šim laikam strādā par LR Saeimas frakcijas "Latvijas ceļš" konsultantu, kā arī par deputāta A. Seiksta palīgu. Kopš 1997. gada ir arī Ogres pilsētas Domes deputāts.

1993. gadā bijis savienības "Latvijas ceļš" viens no veidotājiem un dibinātājiem. 1993. gadā iecelts par LR Zemessardzes 63. padomnieku rotas štāba priekšnieku, šos pienākumus pildījis līdz 1998. gadam.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Ģimenē 3 bērni.



94. Andris Līgotnis, 107. Balvu vēl. apg.

Dzimis 1959. g. 24. aprīlī Cēsīs grāmatvedes un santehniķa ģimenē. Traģiski miris 1997. g. 14. decembrī.

Mācības sācis Cēsu 2. astoņgadīgajā skolā, vienlaikus mācoties arī sporta skolas slaloma sekcijā. 1968. gadā kopā ar māti pārcēlies uz dzīvi Rīgā, kur mācījies N. Draudziņas 7. vidusskolā. Beidzot 8. klasi, raksturots šādi: klases kolektīvā iekļaujas ļoti labi, biedru vidū ir liela autoritāte, pieklājīgs, ar labu humora izjūtu, fizisko darbu veic apzinīgi, pat ja tas nepatīk, apdāvināts, sekmes labas un teicamas, padodas matemātika, literatūra, interesējas par mākslu un sportu, nodarbojas ar airēšanu un peldēšanu, krāj markas. No mazotnes mīlējis grāmatu un labprāt zīmējis. Arī sportā guvis labus rezultātus. Pēc 8. klases beigšanas pārgājis mācīties uz Rīgas 6. vidusskolu. Par labām sekmēm un sabiedrisko darbu ieskaitīts grupā braucienam uz Vācijas Demokrātisko Republiku. Skolā veicis militāri patriotiskās audzināšanas pienākumus kā komjaunatnes biroja pārstāvis. Vidusskolas pēdējās klasēs blakus sportam iesaistījies arī sarīkojumu dejās, rakstījis dzejoļus, zīmējis portretus. Šai laikā viņam bijis skaidri nosprausts mērķis – kļūt par juristu, un 1977. gadā viņš uzņemts LVU Juridiskajā fakultātē, kur paralēli mācījies arī Sabiedrisko profesiju fakultātē un ieguvis profesiju – lektors (padomju tiesību propagandists), praktizējies Čehoslovākijā; bez tam turpinājis trenēties smaiļošanā un nodarboties ar karatē. Vasaras brīvdienās strādājis sporta nometnē "Priedkalne" par pedagogu un pionieru nometnē "Liesma" par vecāko pionieru vadītāju, tā papildinot ģimenes pieticīgo budžetu. 1982. gadā ar izcilību beidzis LVU Juridisko fakultāti un sācis strādāt Balvu rajona prokuratūrā. 1987. gadā iesaukts obligātajā dienestā PSRS Bruņotajos spēkos un nonācis Karēlijā. Pēc atgriešanās no armijas 1989. gadā sācis strādāt par advokātu Rēzeknē. Bijis PSKP biedrs.

Sākoties Atmodai, iesaistījies Latgales politiskajā dzīvē. Balvu LTF nodaļa viņu raksturojusi kā cilvēku ar karstu sirdi, juristu ar vēsu prātu, tālredzīgu politiķi, kas nebaidās paust savu viedokli un aizstāvēt tautas intereses. 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, 1993. gadā - par 5. Saeimas deputātu. Bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis, pēc tam tās priekšsēdētājs, kā arī Nacionālās drošības padomes loceklis, vēlāk - Aizsardzības ministrijas parlamentārais sekretārs. Kopš 1993. g. – savienības "Latvijas ceļš" biedrs.

Sadzīvē bijis noslēgts. Nodarbojies ar skriešanu, vēlāk ar soļošanu. Dažkārt piedalījies arī smaiļošanas sacensībās, mīlējis uzskicēt kāda kolēģa portretu. Daudz darba ieguldījis vectēva zemnieku saimniecības atjaunošanā. Vairākus gadus viņu mocījusi smaga slimība, arī politikā un sadzīvē nereti juties vientuļš, kādēļ dzīvi beidzis traģiski.



95. Jānis Lucāns, 145. Lēdurgas vēl. apg.

Dzimis 1937. g. 21. jūnijā Daugavpilī dārzniecības īpašnieka ģimenē.

Skolas gaitas sācis 1945. gadā Asares septiņgadīgajā skolā,1949. gadā mācības turpinājis Gārsenes skolā, kuru beidzis 1954. gadā. Vienu gadu nostrādājis kolhozā, jo ģimenes apstākļi pēc tēva izsūtīšanas uz Sibīriju bijuši smagi. 1952. gadā iestājies Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikuma elektrifikācijas nodaļā, ko absolvējis ar izcilību 1956. gadā. Tajā pašā gadā bez iestāju pārbaudījumiem ieskaitīts par LLA Mehanizācijas fakultātes studentu. Akadēmiju ar izcilību beidzis 1961. gadā, iegūstot inženiera mehāniķa kvalifikāciju.

1961. gadā sācis strādāt par mehāniķi Limbažu rajona kolhozā "Nākotne", 1963. gadā pārcelts darbā par galveno inženieri Limbažu rajona sovhozā "Umurga", 1967. gadā - par galveno inženieri uz Rīgas rajona zinātniskās pētniecības

saimniecību "Krimulda", bet no 1975. gada bijis šīs saimniecības direktors. Bijis PSKP biedrs. 1984. gadā pēc konflikta ar kompartijas vadību atbrīvots no ieņemamā amata pēc paša vēlēšanās. 1985. gadā ievēlēts par Limbažu rajona kolhoza "Komunārs" priekšsēdētāju, bet no šī darba aizgājis.

1989. gadā iesaistījies LTF darbībā un no tās ievēlēts par PSRS tautas deputātu. Piedalījies Baltijas Asamblejā, kas lēma par Baltijas ceļa izveidošanu (1989. g.). No Asamblejas kopā ar igauņu un lietuviešu pārstāvi komandēts uz Ļeņingradu sadarbības kontaktu nodibināšanai ar Krievijas demokrātiskās sabiedrības pārstāvjiem. PSRS AP deputāts no Latvijas bijis līdz 1991. gada augusta pučam, kad darbību tajā pārtraucis.

1990. gadā ievēlēts LR AP, bijis Lauksaimniecības komisijas loceklis un kādu laiku tās priekšsēdētājs. AP piedāvājis savu lauksaimniecības privatizācijas modeli un iebildis pret sasteigtu agrāro reformu, motivējot to ar milzīga uzkrātā kapitāla iznīcināšanas briesmām. Iesniedzis priekšlikumus par labojumiem likumos par agrāro reformu un lauksaimniecības privatizāciju, kas vairumā gadījumu ar balsu vairākumu noraidīti.

Piedalījies Tautsaimnieku politiskās apvienības dibināšanā. 1993. gadā ievēlēts par LR 5. Saeimas deputātu kā apvienības "Saskaņa Latvijai – atdzimšana tautsaimniecībai" pārstāvis.

1995. gadā politisko darbību beidzis, pārejot pilnībā darbā uz SIA "Rūķis", kuras īpašnieks ir līdz šai dienai. Uzņēmuma izpilddirektors ir dēls Pēteris Lucāns.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Felicita; ģimenē četri bērni: Baiba, Ilze, Pēteris un Aija.

96. Alfrēds Mačtams, 101. Ventspils vēl. apg.



Dzimis 1937. g. 30. janvārī Ventspils rajona Puzes pagastā jaunsaimnieka ģimenē. Bijis vēl viens brālis.

Mācījies Ventspils vidusskolā, tad Ventspils arodskolā, kur apguvis kuģu mehāniķa profesiju. Paralēli darbam neklātienē mācījies un beidzis Liepājas jūrskolu (1972. g.).

Darba gaitas sācis kolhozā "Sarkanā bāka" 1954. g. par matrozi, vēlāk - par mehāniķi. Pēc jūrskolas beigšanas strādājis uz lielajiem kuģiem par vecāko mehāniķi (1972-1975), pēc tam bijis kolhoza "Sarkanā bāka" ekspluatācijas daļas vadītājs (1975-1979). Ievēlēts un desmit gadus bijis šī kolhoza priekšsēdētājs (1979-1990). Pusotru gadu bijis PSKP biedrs. Iesaistījies Atmodas kustībā, bijis viens no LTF Ventspils nodaļas dibinātājiem (1988. g.). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), kur bijis tās Jūras lietu komisijas sekretārs. Strādājis par Ventspils ostas pārvaldnieku (1992-1995), pēc tam – pensijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Ausma; bērni Dzintars un Normunds. Dzīvo Ventspils rajona Puzes pagastā.



97. Ruta Marjaša, 2. Rīgas vēl. apg.

Dzimusi 1927. g. 4. februārī Rīgā jurista un rakstnieka Makša Šacs-Aņina ģimenē. Rīgas Valda Zālīša 1. pamatskola bijusi pirmā skola, kur viņa iemācījusies latviešu valodu un guvusi pamatzināšanas Latvijas vēsturē, kultūrā, tradīcijās.

Sākoties Otrajam pasaules karam, kopā ar vecākiem evakuējusies uz Krieviju, kur turpinājusi mācīties skolā. 1945. gada pavasarī atgriezusies Rīgā, beigusi vidusskolu un iestājusies LVU Juridiskajā fakultātē. Pēc augstskolas beigšanas 1950. gadā palikusi bez darba sakarā ar to, ka tēvs tika turēts aizdomās kā "ebreju buržuāziskais nacionālists" (1953. gada februārī viņš vienlaicīgi ar māti arestēts).

Trīsdesmit trīs gadus nostrādājusi par advokāti, bijusi Advokātu kolēģijas locekle. 1984. gadā aizgājusi pensijā. Sākusi apkopot tēva literāro mantojumu, viņa plašo arhīvu un uzrakstījusi par tēvu grāmatu, kuru publicējusi 1995. gadā. Bijusi PSKP biedre.

1988. gadā piedalījusies Ebreju kultūras biedrības dibināšanā un LTF grupas izveidošanā tajā. Piedalījusies Latvijas Tautu foruma (1988. g. decembrī) sarīkošanā kopā ar I. Kozakeviču, R. Ražuku u.c. LTF 2. kongresā ievēlēta Revīzijas komisijas sastāvā, kuras uzdevumā regulāri piedalījusies LTF valdes sēdēs. 1989. gadā kā LTF kandidāte ievēlēta toreizējā Kirova rajona TDP, bet 1990. gada martā – LR AP. Pārtulkojusi krieviski 1990. g. 4. maija deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", darbojusies AP Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijā. 1993. gadā no "Savienības Latvijas ceļš" saraksta ievēlēta 5. Saeimā, bijusi Juridiskās komisijas priekšsēdētāja biedre. Arī 6. Saeimā bijusi šīs komisijas, kā arī Mandātu un iesniegumu komisijas priekšsēdētāja biedre. No 1998. gada novembra līdz 1999. gada novembrim strādājusi par konsultanti 7. Saeimas "Latvijas ceļa" frakcijā. Kopš 1995. gada rudens ir Latvijas pārstāve Eiropas Padomes Eiropas komisijā pret ksenofobiju, rasismu, neiecietību (ECRI), kura pēta EP dalībvalstu situāciju rasisma, ksenofobijas, neiecietības un antisemītisma jautājumos.

Apbalvota ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Raksta grāmatu par savu un tā laika paaudzes dzīvi.



98. Sarmis Mednis, 126. Lizuma vēl. apg.

Dzimis 1935. g. 14. jūlijā Lejasciemā amatnieku ģimenē.

Mācījies vietējā vidusskolā, tad sācis strādāt kolhozā. Pēc obligātā karadienesta PSRS Bruņotajos spēkos (1955-1958) turpinājis strādāt laukkopībā. Neklātienē beidzis LLA agronoma specialitātē. Laukos iepazinis dažādus darbus – bijis strādnieks laukkopībā, tad brigadieris, kolhoza "Druva" valdes priekšsēdētājs, pēc kolhozu apvienošanas – kolhoza "Komunārs" galvenais agronoms. Bijis PSKP biedrs (1959-1989).

1988. gadā aktīvi iesaistījies LTF darbā, dibinot Tautas frontes atbalsta grupu Lejasciemā un piedaloties Gulbenes nodaļas valdes darbā. LTF Gulbenes nodaļa izvirzījusi par deputāta kandidātu AP vēlēšanām, un ar pārliecinošu balsu vairākumu ticis ievēlēts (1990.g.). Darbojies AP Apkārtējās vides aizsardzības komisijā. Pēc AP deputāta pilnvaru beigšanās 1993.–1995. g. strādājis par Lejasciema pagasta Zemes komisijas priekšsēdētāju.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Tagad ir pensionārs, tomēr joprojām ir arī Lejasciema pagasta padomes deputāts, padomes priekšsēdētāja vietnieks. No 1998. gada novembra – Tautas partijā. Līdztekus darbam vienmēr interesējies par sportu, gūstot labus rezultātus šahā, vieglatlētikā, šaušanā. Daļu brīvā laika veltī lasīšanai, interesē daiļliteratūra, vēsture, politika, ekonomika. Abi bērni ieguvuši augstāko agronomisko izglītību, meita Astra ar ģimeni dzīvo un strādā Lejasciema pagastā, dēls Einārs ar ģimeni – Limbažu rajona Lādezerā. Sieva Inta Balode, bibliotekāre un vēsturniece, ir Lejasciema pagasta bibliotēkas vadītāja.

99. Igors Movels, 81. Jelgavas vēl. apg.



Dzimis 1949. g. 14. septembrī Madonas rajona Varakļānos skolotāju ģimenē.

Mācījies Varakļānu vidusskolā (1955-1962), Viļānu vidusskolā (1962-1966), LVU Žurnālistikas fakultātes neklātienes nodaļā (1967-1972).

Strādājis Rēzeknes rajona laikraksta "Darba Karogs" redakcijā par korespondentu, nodaļas vadītāju, atbildīgo sekretāru (1966-1973); laikraksta "Železnodorožnik Pribaltiki" redakcijā par korespondentu, atbildīgo sekretāru (1973-1975); laikraksta "Latvijskij morjak" redakcijā par nodaļas vadītāju, atbildīgo sekretāru (1975-1978); Jelgavas rajona un pilsētas laikraksta "Darba Uzvara" (vēlāk – "Jelgavas Ziņotājs") redakcijā par rūpniecības nodaļas vadītāju, galveno redaktoru (1979-1980). Bijis PSKP biedrs (1985-1990). No 1989. gada - LTF dalībnieks, bijis LTF Jelgavas nodaļas domnieks. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis LTF frakcijā un Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijā, kā arī pārstāvējis LR AP kā novērotājs KPFSR AP. Piedalījies starptautiskajā parlamentāriešu simpozijā Jeruzālemē (1991. g.) un EDSO sanāksmē Maskavā (1991. g.). No 1993. gada strādā par SIA "AZ" direktoru.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Ģimenē ir 3 bērni.

100. Visvaldis Mucenieks, 155. Jaunogres vēl. apg.



Dzimis 1938. g. 16. aprīlī Aizputes apriņķa Valtaiķu pagastā (tagad Kuldīgas rajona Laidu pagasts) zemnieku ģimenē. Ir brālis Aivars.

Beidzis Kazdangas septiņgadīgo skolu (1952. g.), Skrundas vidusskolu (1956. g.) un RPI Elektroenerģētikas fakultāti (1961. g.). Zināšanas civilās aizsardzības jautājumos papildinājis īslaicīgos kursos un semināros ārzemēs (1993-1995).

Strādājis Latvijas Valsts lauku celtniecības projektēšanas institūtā par inženieri, grupas vadītāju, projektu galveno inženieri (1961-1982), Jūrmalas pilsētas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrībā par elektrotehniskās grupas vadītāju (1983-1990).

Viens no 14 cilvēku grupas, kas 1988. gadā nodibināja LNNK, bijis tās padomes un valdes loceklis. Iestājies (1989. g.) un darbojies arī LTF. Nekad nav bijis pionieris, komjaunietis vai PSKP biedrs.

1989. gadā ievēlēts Rīgas pilsētas TDP un bijis tās deputāts līdz 1994. gadam. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas sekretārs, piedalījies likuma "Par LR civilo aizsardzību" izstrādāšanā. Strādājis par LR Civilās aizsardzības centra direktoru (1993-1995), tad ar MK rīkojumu

nepamatoti atbrīvots no ieņemamā amata. Atjaunots darbā ar tiesas spriedumu (1998. g.), taču šajā darbā nav atgriezies. Kopš tā laika nodarbojas ar tehnisku, zinātnisku un sabiedrisku politisku grāmatu un darbu tulkošanu no angļu valodas.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Brīvā laika aizraušanās akordeona spēle un skriešana. Joprojām noskrien 500 un vairāk km mēnesī. No 1990. līdz 2000. gadam noskrējis 48 000 km, kas ir ievērojami vairāk nekā pilns riņķis apkārt zemeslodei.



101. Linards Muciņš, 91. Liepājas vēl. apg.

Dzimis 1951. g. 16. septembrī Liepājā kalpotāju ģimenē.

Beidzis Liepājas Raiņa 6. vidusskolu (1969. g.), iestājies LVU Juridiskajā fakultātē, no kuras izslēgts 1972. gadā sakarā ar sava viedokļa paušanu jautājumā par PSRS okupāciju Čehoslovākijā. Studējis Liepājas Pedagoģiskā institūta Filoloģijas fakultātes neklātienē (1973-1975), pēc tam studijas turpinājis neklātienē LVU Juridiskajā fakultātē (1978-1980) un ieguvis jurista kvalifikāciju.

Strādājis Liepājas kultūras iestādēs (1972-1974), iesaistījies jaunatnes mūzikas festivālu "Liepājas Dzintars" organizēšanā. Jurista darbu sācis 1974. gadā, strādādams Aizputes metālfurnitūras rūpnīcā "Kurzeme". Divus gadus dienējis Padomju armijā (1975-1977). Uzņemts par Latvijas Advokātu kolēģijas locekli (1980. g.) un strādājis Liepājas juridiskajā konsultācijā par advokātu (1980-1990). Vienlaikus bijis populārā Liepājas mūzikas ansambļa "Credo" menedžeris. Bijis PSKP biedrs.

Iesaistījies LTF, vadījis LTF Liepājas pilsētas nodaļas Reabilitācijas nodaļu. Ievēlēts un darbojies Liepājas pilsētas padomē, pēc tam LR AP (1990-1993). AP bijis Likumdošanas jautājumu komisijas sekretārs, līdzdarbojies likumu "Par nelikumīgi represēto personu reabilitāciju", "Par politiski represētās personas statusa noteikšanu", "Par tiesu varu", Advokatūras likuma, Notariāta likuma un "Likuma par uzņēmējdarbību" izstrādāšanā un pieņemšanā. Aktīvi aizstāvējis 1937. gada Civillikuma un ar to saistītā Zemesgrāmatu likuma atjaunošanas nepieciešamību.

Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis par Iekšlietu ministrijas parlamentāro sekretāru (1993-1995), sekmējis iekšlietu sistēmas demokratizāciju un demilitarizāciju, veicot iekšlietu un policijas struktūru reorganizāciju. Vadījis Operatīvās darbības likuma izstrādāšanu, piedalījies Drošības policijas izveidošanā. Strādājis par padomnieku iekšlietu un tieslietu jautājumos ministru prezidenta biedru birojā (1995-1996). Atjaunojis zvērināta advokāta privātpraksi (1996-1998), savā birojā turpinājis darbu pie likumprojektiem, piedalījies Ventspils brīvostas likuma, Liepājas un Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas likuma izstrādāšanā, kā arī sagatavojis pēc tam valdībā apstiprināto "Kuģniecības koncepciju" un "Tiesas izpildītāju reformas koncepciju".

Ievēlēts LR 7. Saeimā (1998. g.), kur darbojas par Juridiskās komisijas priekšsēdētāju un Mandātu un iesniegumu komisijas priekšsēdētāja biedru. Ir partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs, vada tās Iekšlietu komiteju un ir partijas Revīzijas komisijas loceklis. Darbojas Latvijas Juristu biedrībā, ir tās prezidija loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Inga - zvērināta notāre pie Rīgas apgabaltiesas; ir četras meitas un dēls.

102. Indulis Ozols, 6. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1933. g. 30. jūnijā Rīgā strādnieka ģimenē. Ir jaunākais brālis.

Mācījies 17. strādnieku jaunatnes vakara vidusskolā, kuru pabeidzis 1965. gadā. Pēc tam studējis RPI Inženierekonomikas fakultātes vakara nodaļā, kuru absolvējis mašīnbūves ekonomikas, ražošanas organizācijas un pārvaldes specialitātē.

Paralēli mācībām strādājis rūpnīcā "Komutators" par trenētāju (1949-1969), LPSR Veselības aizsardzības ministrijas sistēmā (1969-1990), tajā skaitā par Darba zinātniskās organizācijas centra direktoru un ministrijas galveno speciālistu darba zinātniskās organizācijas un pārvaldes jautājumos (no 1978. g.). Aktīvi piedalījies I Pasaules latviešu ārstu kongresa organizēšanā.

1988. gadā iesaistījies LTF kustībā un ievēlēts par Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas LTF Arkādijas nodaļas priekšsēdētāju (1989. g.) un LTF Domes locekli, bijis visu LTF kongresu delegāts. Būdams Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas vietējās padomes deputāts (1989-1993), vadījis LTF frakciju šajā padomē. Nekad nav bijis PSKP.

Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētājs un Apvienotās budžeta komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Strādājis pie gadskārtējo budžetu likumu izstrādes, vadījis AP Konvertējamās valūtas apakškomisiju, organizējis pirmā likuma izstrādi par Latvijas Republikas Valsts kontroli un aizstāvējis to AP. Pēc AP deputāta pilnvaru beigām strādā SIA "Rīgas modeļu nams" par uzņēmuma vadītāju.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Māra – ārste psihiatre, habilitētā medicīnas doktore; ģimenē vēl ir dēls. Jaunībā aizrāvies ar sportu, īpaši basketbolu. Bijis Latvijas basketbola savienības prezidents no 1992. līdz 1995. gadam.

103. Andrejs Panteļejevs, 1. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1961. g. 13. augustā Rīgā.

Mācījies Rīgas 1. vidusskolā (1968-1979), studējis LVU Fizikas un matemātikas fakultātē Fizikas nodaļā (1979-1984), pēc tam LVU aspirantūrā Teorētiskās fizikas katedrā (1984-1986).

Strādājis LVU Teorētiskās fizikas katedrā par asistentu (1986-1989). Bijis LVU komjaunatnes organizācijas sekretārs, PSKP biedrs. Iesaistījies LTF un kļuvis par LTF laikraksta "Atmoda" politiskās nodaļas vadītāju (1989-1990). Ievēlēts un darbojies LR AP, bijis Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas priekšsēdētājs (no 1990. gada decembra). Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā, bijis LR Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētājs. Ievēlēts arī par LR 6. Saeimas deputātu (1995-1998), bijis LR Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētājs. 5. un 6. Saeimas laikā bijis arī savienības "Latvijas ceļš" frakcijas priekšsēdētājs. No 1997. gada ir partijas "Savienība Latvijas ceļš" priekšsēdētājs. Ievēlēts un turpina darboties LR 7. Saeimā, ir LR Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētājs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir divi dēli.

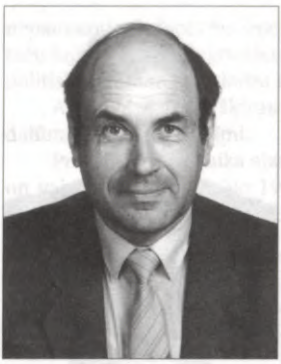

104. Andris Plotnieks, 133. Kalnciema vēl. apg.

Dzimis 1938. g. 19. jūnijā Rīgā strādnieku ģimenē.

Beidzis Rīgas 2. vidusskolu (1956. g.), pēc tam LVU Juridisko un ekonomikas fakultāti, iegūstot jurista kvalifikāciju (1962. g.); kļuvis par juridisko zinātņu kandidātu (1968. g.), juridisko zinātņu doktoru (1980. g.) un profesoru (1982. g.). Ievēlēts par LZA korespondētājlocekli (1990. g.).

Strādājis sabiedriskās kārtības sargāšanas institūcijās (1958-1963), pēc tam – 1964. gadā – kļuvis par LVU pasniedzēju, vēlāk docentu, profesoru Valsts un tiesību katedrā, bijis LVU Juridiskās fakultātes dekāns (1979-1984). Darbojies PSKP, pēc tam iesaistījies Atmodas procesos un LTF. Piedalījies svarīgāko likumprojektu izstrādāšanā, kas noteica demokrātiskus grozījumus AP vēlēšanu kārtībā un augstākās varas institūciju organizācijā (1989-1990).

Kā LTF kandidāts ievēlēts par PSRS tautas deputātu (1989. g.). Savā deputāta darbībā (1989-1991) Maskavā uzstājies pret mēģinājumiem ar grozījumiem konstitucionālajā likumdošanā saglabāt Latvijas pakļautību PSRS, piedalījās sarunās par Latvijas neatkarības atzīšanu. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Likumdošanas jautājumu komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Ar referātiem par Latvijas neatkarības atjaunošanu un LR likumdošanu uzstājies konferencēs un semināros Francijā, Krievijā, Lielbritānijā, Lietuvā, Maltā, Norvēģijā, Polijā. Bijis profesors pētnieks Latvijas Policijas akadēmijā (1994-1996). Sākot ar 1995. gadu, veidojis ASV korporāciju pārstāvniecību Austrumeiropas dažādās valstīs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Meita Andra absolvējusi LU Juridisko fakultāti. Vaļasprieks – ceļojumi, makšķerēšana.

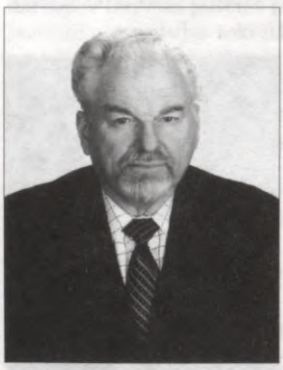

105. Gunārs Preinbergs, 79. Jelgavas vēl. apg.

Dzimis 1931. g. 27. augustā tekstiluzņēmuma "Rīgas audums" darbinieku ģimenē kā vecākais dēls. Tēvs politiski represēts gan vācu, gan padomju okupācijas laikā, gājis bojā Gulaga nometnē. Brālis Ojārs miris, otrs brālis Eduards ir pensionārs.

Beidzis Rīgas pilsētas 9. (Zemitāna) pamatskolu (1946. g.) un Saldus zooveterinārā tehnikuma veterinārfeldšeru nodaļu (1950. g.). Staļiniskās represijas liegušas turpināt izglītību augstskolā.

Norīkots darbā Neretas rajona p/s "Druvas" par vecākā veterinārārsta vietas izpildītāju (1950-1953). Tad strādājis Dobeles rajona veterinārajā slimnīcā par veterinārfeldšeri (1953-1960). Kopš 1960. gada bijis LLA Veterinārās fakultātes laborants, vēlāk – vecākais laborants. Paralēli darbam studējis neklātienē LLA Veterinārajā fakultātē, kuru absolvējis 1966. gadā, iegūdams veterinārārsta kvalifikāciju. Pēc augstskolas beigšanas atstāts un darbojies fakultātē par asistentu (1966-1967), bijis klātienes aspirants (1967-1970). Aizstāvējis veterināro zinātņu kandidāta disertāciju (1972. g.), turpinājis strādāt par asistentu (1970-1981), docenta vietas izpildītāju (1981. g.), kopš 1982. gada – docents. Nostrificēts par veterinārmedicīnas zinātņu doktoru (1992. g.), LLU piešķirusi docenta *emeritus* goda nosaukumu (1995. g.).

Sākoties Atmodai, bijis viens no LLA LTF nodaļas dibinātājiem un vadītājiem Jelgavā. Bijis LTF 1. (dibināšanas), 2., 3. un 4. kongresa delegāts, LTF 1. Domes loceklis, Baltijas Pirmās Asamblejas delegāts (Tallinā, 1989. g.), LLA LTF valdes priekšsēdētājs, Jelgavas novada LTF domes loceklis (1989-1990). Ievēlēts un darbojies Jelgavas pilsētas padomē (1989-1992), bet nedaudz vēlāk – LR AP (1990-1993). AP bijis Sociālās nodrošināšanas un

veselības aizsardzības komisijā, vadījis darba grupu, kas izstrādāja likumu "Par veterinārmedicīnu" (1992. g.), "Par farmaceitisko darbību" (1993. g.). Bijis LR Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisijas loceklis (1992-1993). Pēc AP deputāta pilnvaru izbeigšanās ievēlēts un darbojies Rīgas Domē (1994-1997). Tagad pensijā. Strādājis Zemkopības ministrijas Valsts veterinārajā dienestā par vecāko speciālistu dzīvnieku veselības un labturības daļā (1998-1999).

Būdams Veterinārmedicīnas fakultātes mācībspēks, lasījis lekcijas, vadījis laboratorijas un praktiskos darbus, kā arī vadījis ražošanas praksi Veterinārmedicīnas un Zootehnikas fakultātes studentiem. Veterinārmedicīnas zinātnē pētījis govju leikozi, ginekoloģisko slimību ārstēšanu un jaunu zāļu radīšanas problēmas. Joprojām pēta Latvijas veterinārmedicīnas vēsturi. Gandrīz 200 zinātnisku, populārzinātnisku un publicistisku rakstu, kā arī vienas grāmatas un 3 izgudrojumu līdzautors. Ir Latvijas Veterinārārstu biedrības valdes loceklis un šīs biedrības goda biedrs.

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Rita – ilggadīga Rīgas pilsētas 1. slimnīcas virsmāsa, aktīva LTF dalībniece, tagad pensionāre. Vecākais dēls Aivars – komercdarbinieks, jaunākais - Māris – ārsts narkologs. Abiem dēliem ir ģimenes, kurās aug 5 mazbērni.

106. Artūrs Punovskis, 55. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1957. g. 7. decembrī Sahalīnas apgabalā, Krievijā.

Mācījies Rīgas 24. vidusskolā (1965–1973), pēc tam iestājies Rīgas Elektromehāniskajā tehnikumā, kuru pabeidzis 1977. gadā. Studējis RPI (1980-1986) specialitātē "elektriskās sistēmas".

Darba gaitas sācis 1977. g. martā par elektromontieri Centrālajos elektrotīklos, kur strādājis līdz 1984. g. februārim. Pēc tam līdz 1990. g. martam strādājis par PSRS Ziemeļrietumu energosistēmu Apvienotās dispečeru pārvaldes dispečeru. Bijis PSKP biedrs (1983-1988). 1988. gadā iesaistījies LTF, Rīgas Vidzemes priekšpilsētas nodaļā bijis LTF domes un valdes loceklis, bet no 1989. gada – Rīgas Vidzemes priekšpilsētas LTF nodaļas priekšsēdētājs. Ievēlēts par Rīgas Vidzemes priekšpilsētas TDP deputātu (1989–1994), bet no 1990. g. marta līdz 1992. g. aprīlim bijis šīs padomes priekšsēdētājs. No 1990. g. maija līdz 1993. g. jūlijam – LR AP deputāts, sākumā ievēlēts par Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas locekli, bet pēc tam pārgājis uz Tautas pašvaldību un sabiedrisko lietu komisiju.

Kopš 1993. gada ir SIA "Apsargs" direktors. 1997.–1998. gadā bijis Apsardzes uzņēmumu asociācijas prezidents un tās valdes loceklis. Bezpartejiskais. Vaļasprieki – foreļu un līdaku spiningošana, ūdens motosports.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



107. Andris Puzo, 162. Pelēču vēl. apg.

Dzimis 1954. g. 1. novembrī skolotājas un strādnieka ģimenē.

Beidzis Aglonas internātskolu (1972. g.), tajā pašā gadā iestājies LVFKI, kuru beidzis 1976. gadā.

Pēc institūta beigšanas uzsācis pedagoģiskā darba gaitas Aglonas internātskolā par skolotāju (1976. g.). Kļuvis par šīs skolas direktora vietnieku (1977. g.), pēc tam par direktoru (1980. g.). Dienējis obligātajā dienestā Padomju armijā (1983-1985). Bijis PSKP biedrs - izstājies 1988. gada novembrī. Piedalījies LTF nodaļas dibināšanā Preiļu rajonā, vēlāk kļuvis par šīs nodaļas vadītāju. Bijis divu LTF kongresu delegāts. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis. Vienlaikus turpinājis pildīt Aglonas internātskolas direktora pienākumus (no 1992. g. – Aglonas ģimnāzijas direktors). Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis a/s "Banka Baltija" (1993-1995) un līdz 1995. gadam vienlaicīgi bijis Aglonas ģimnāzijas direktors. Strādājis a/s "Latvijas Unibanka" (1995-1996). Kopš 1996. gada strādā a/s "Saules Banka" – ir valdes loceklis.

Laika posmā no 1993. gada līdz 1999. gadam ir apmeklējis dažādus starptautiskos banku darbinieku seminārus (Šveicē, Lielbritānijā, Beļģijā, Zviedrijā, ASV u.c.) un kursus, specializējoties maksājumu karšu jomā. 1999. gadā beidzis Londonas *Chartered institute of bankers* un ieguvis baņķiera profesionālo sertifikātu.

Aktīvā politiskajā darbībā kopš 1993. gada nav iesaistījies, nav nevienā no politiskajām partijām.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Ir divi dēli - Valters un Normunds.



108. Stefans Rāzna, 120. Ilūkstes vēl. apg.

Dzimis 1951. g. 19. jūnijā Sēlijas novada Bebrenes pagastā.

Pēc Bebrenes vidusskolas absolvēšanas 1968. gadā uzsācis studijas LLA Mehanizācijas fakultātē un 1974. gadā ieguvis lauksaimniecības mehanizācijas inženiera kvalifikāciju. Tā paša gada 1. novembrī sācis pildīt galvenā inženiera pienākumus Bebrenes sovhoztehnikumā. 1980. gadā ieguvis lauksaimniecības uzņēmumu vadītāja kvalifikāciju, bet, neskatoties uz daudzajiem piedāvājumiem ieņemt uzņēmuma vadītāja amatu, devis priekšroku izvēlētajai profesijai. Noraidījis priekšlikumu iestāties PSKP. Pildot galvenā inženiera pienākumus, trīs gadus pēc kārtas piešķirta Daugavpils rajona labākā inženiera atzinība.

Sākoties Atmodai, iesaistījies sabiedriskajos procesos, piedalījies LTF dibināšanā pagastā un Daugavpils rajonā. 1. un 2. LTF kongresā ievēlēts par Domes locekli, bet 2. kongresā – arī par valdes locekli. LTF darbojies lauksaimniecības reformu jomā.

1989. g. atguvis savu vecāku īpašumus un izveidojis zemnieku saimniecību, pārtraucot darbu Bebrenes sovhoztehnikumā. Par darbu lauksaimniecībā apbalvots ar Zemkopības ministrijas Sudraba medaļu.

Ievēlēts LR AP, kur darbojies Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijā (1990-1993). Kad dibinājās Zemessardze (1991. g.), iestājies tajā un ir LR Zemessardzes štāba padomnieks.

Piedalījies LZS atjaunošanas darbā un līdz šim ir tās biedrs. Zemnieku saeimā iesaistījies kopš tās dibināšanas.

1993. gadā pēc AP deputāta pilnvaru izbeigšanās aktīvi pievērsies uzņēmējdarbībai. Par veiksmīgāko uzskatāms darbs valdes priekšsēdētāja amatā 1993. gadā izveidotajā kooperatīvajā sabiedrībā "Tehniskais centrs", kur spējis apvienot 46 zemes apsaimniekotājus un nodrošināt pakalpojumu sniegšanu lauksaimniecības produktu ražošanā Bebrenes un apkārtējo pagastu iedzīvotājiem.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Ir trīs dēli.

109. Rolands Repša, 26. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1956. g. 20. martā Rīgā kalpotāju ģimenē.

Mācījies Rīgas 7. vidusskolā, kuru pabeidzis 1974. gadā, tad studējis RPI Inženierceltniecības fakultātē autoceļu un tiltu specialitātē (1974-1979), LVU Fizikas un matemātikas fakultātes lietišķās matemātikas specialitātē (1983-1988).

Strādājis institūta "Ceļuprojekts" tiltu nodaļā par inženieri projektētāju (1979-1989). Politiskajai darbībai pievērsies 1988. gadā, kad kļuvis par institūta "Ceļuprojekts" LTF grupas vadītāju un Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas LTF nodaļas priekšsēdētāja vietnieku. Bijis Rīgas Domes deputāts (1989-1994), strādājis LTF Politiskajā komitejā par vecāko referentu (1989-1990). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Bijis parlamentārajā praksē Vācijas Bundestāgā un Bonnas universitātē (1992-1993). Līdztekus darbam AP piedalījies Latvijas pirmo uzņēmēju organizāciju veidošanā. Šo darbu turpinājis pēc AP deputāta pilnvaru beigām Latvijas Darba devēju konfederācijā un Latvijas Kokapstrādes uzņēmēju un eksportētāju asociācijā. No 1995. gada ir Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas (ERAB) Latvijas Biznesa konsultāciju fonda direktors. Piedalījies ERAB pētījumos par mazajiem un vidējiem uzņēmumiem Ziemeļrietumu Krievijā, Horvātijā, Bosnijā-Hercegovinā, Uzbekijā un Kazahijā.

Atkārtoti ievēlēts par Rīgas Domes deputātu 1997. gadā un darbojas Komunālo un dzīvokļu jautājumu komitejā, kā arī Sociālo jautājumu komitejā. Savienības "Latvijas ceļš" biedrs kopš tās dibināšanas 1993. gadā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Brīvā laika aizraušanās – ceļojumi pa Latviju un pasauli, fotografēšana un videofilmu veidošana.

110. Einars Repše, 185. Sabiles vēl. apg.



Dzimis 1961. g. 9. decembrī Jelgavā.

Pēc Rīgas 1. vidusskolas absolvēšanas studējis LVU Fizikas un matemātikas fakultātē (1979-1986), kvalifikācija – fiziķis.

Strādājis LZA Zinātniskās aparātbūves speciālajā konstruktoru birojā par inženieri konstruktoru (1986-1990). 1988. gadā aktīvi iekļāvies politiskajā darbībā, bijis viens no LNNK dibināšanas iniciatoriem. 1989. g. 10. jūlijā vadījis LNNK dibināšanas sapulci Arkādijas parkā Rīgā, bijis LNNK valdes loceklis. Bijis arī viens no LTF vadītājiem, tās valdes loceklis un Demilitarizācijas komitejas priekšsēdētājs. Ievēlēts LR Pilsoņu kongresā (1990. g.).

1990. gada martā ievēlēts LR AP, bijis tās Ekonomikas komisijas Banku un finansu apakškomisijas vadītājs un LR Naudas reformas komitejas loceklis (1991-1993). Viņa vadībā izstrādāts likumprojekts "Par Latvijas Banku" un notikusi valsts centrālās bankas darbības atjaunošana. Viņa vadībā arī

veikta Latvijas rubļa laišana apgrozībā (1992. g.), ar šo pagaidu maksāšanas līdzekli aizstājot PSRS rubli, un īstenota naudas reforma, atjaunojot LR nacionālo valūtu - latu (1993. g.).

Iecelts Latvijas Bankas prezidenta amatā 1991. g. 3. septembrī. 1997. g. 28. augustā LR 6. Saeima viņu atkārtoti ievēlējusi par Latvijas Bankas prezidentu.

Uz Latvijas Bankas prezidenta pilnvaru laiku apturējis politisko darbību, nav nevienas politiskās organizācijas biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1997. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

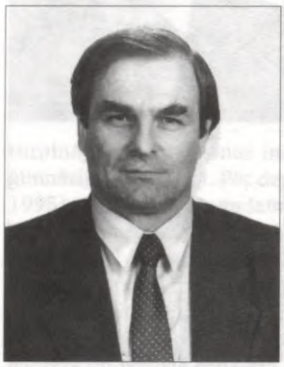

111. Rolands Rikards, 18. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1942. g. 15. decembrī Rīgā skolotāja ģimenē. Ir brālis Rodrigo un māsa Ērika.

Beidzis RPI Būvniecības fakultāti (1966. g.), iegūstot būvinženiera diplomu. Tehnisko zinātņu kandidāta disertāciju aizstāvējis 1970. gadā, bet tehnisko zinātņu doktora disertāciju - Maskavas Elektronikas mašīnbūves institūtā 1983. gadā. Latvijas habilitētais inženierzinātņu doktors kopš 1992. gada.

Bijis LZA Polimēru mehānikas institūta zinātniskais līdzstrādnieks (1967-1981). No 1981. g. docents un no 1986. g. profesors RTU Materiālu pretestības katedrā.

Atmodas laikā bijis viens no LTF RPI atbalsta grupas dibinātājiem (1988. g.), kā arī viens no Latvijas Zinātnieku savienības dibinātājiem (1988. g.) un tās politiskās komisijas vadītājs. LTF 2. un 3. kongresa delegāts, LTF 3. kongresā ievēlēts LTF Domē, darbojies Rīgas pilsētas Kurzemes (bij. Ļeņingradas) rajona LTF nodaļā.

Ievēlēts AP, kur darbojies Likumdošanas jautājumu komisijā (1990-1993), bijis viens no Neatkarības deklarācijas darba grupas locekļiem. Strādājis pie likumiem, kas saistīti ar iedzīvotāju tiesiskā statusa noregulēšanu (LR pilsonības atjaunošana, Imigrācijas likums, Konstitucionālais likums par cilvēka un pilsoņu tiesībām u. c.), kā arī pie 5. Saeimas vēlēšanu likuma. Viens no AP deputātu frakcijas "Satversme" dibinātājiem (1992. g. 26. nov.), šīs frakcijas priekšsēdētāja vietnieks. Baltijas valstu sadarbības žurnāla *Revue Baltique* redaktors no Latvijas (1990-1992). Pēc AP deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis par LR tieslietu ministra padomnieku (1993-1994). RTU Būvniecības fakultātes profesors (1994. g.).

Turpina zinātnisko darbību. Zinātnisko pētījumu virzieni ir kompozītu un polimēru materiālu mehānika, materiālu īpašību optimizācija un identifikācija, kompozītu materiālu plīsuma mehānika, čaulu teorija, galīgo elementu metode. Sagatavoti 7 zinātņu kandidāti un 3 zinātņu doktori. Vairāk nekā 220 zinātnisku darbu (1969-1999), to skaitā 5 monogrāfiju autors. Uzstājies ar referātiem daudzās starptautiskās konferencēs, lasījis lekcijas dažādu Eiropas valstu, kā arī Amerikas universitātēs. Vairāku starptautisku zinātnisku projektu vadītājs.

Starptautisko zinātnisko asociāciju IACM (International Association for Computational Mechanics, no 1991. g.) un ISSMO (International Society for Structural and Multidisciplinary Optimization, no 1995. g.) loceklis, LZA īstenais loceklis (akadēmiķis) kopš 1997. gada. Starptautiskā zinātniskā žurnāla *Mechanics of Composite Materials and Structures* (ASV) redaktors.

1993. g. pēc AP deputāta pilnvaru izbeigšanās aizgājis no politikas. Vienīgā politiskā organizācija, kurā darbojies, bija LTF. No 1999. g. Eiropas kustības Latvijā (EKL) valdes loceklis, kas atbildīgs par EKL politiskajām aktivitātēm un starptautisko sadarbību.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta Goda zīmi par nopelniem zinātniskajā darbā (1997. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Saņēmis LZA balvas par publicētām monogrāfijām čaulu teorijā (1975. un 1978. g.), kā arī LZA Frīdriha Candera balvu par pētījumiem kompozītu materiālu mehānikā (1996. g.).

Precējies. Sieva Baiba ir bioloģijas zinātņu doktore; ir divi dēli – Viesturs un Mārtiņš.

112. Broņislavs Salītis, 51. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1938. g. 4. jūlijā Daugavpils apriņķa Kalupes pagastā.

Mācījies Daugavpils rajona Vaboles vidusskolā (1953-1958) un Rīgas Pārtikas rūpniecības tehnikumā (1958-1961), kuru beidzot ieguvis rūpnieciskās nozvejas tehniķa mehāniķa kvalifikāciju.

Strādājis Rīgas zvejas rīku rūpnīcā par meistaru, tad par vecāko meistaru (1961-1968), pēc tam zvejnieku kopsaimniecībā "9. maijs" par nozvejas inženieri, priekšsēdētāja pirmo vietnieku, priekšsēdētāju (1968-1991). No 1992. gada strādājis par paju sabiedrības "Auda" priekšsēdētāju. Bijis PSKP biedrs. 1990. gadā ievēlēts par LR AP deputātu, bijis Jūras lietu komisijas priekšsēdētājs. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās no 1993. gada ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Vides valsts inspekcijas priekšnieks. Savas zināšanas papildinājis Valsts administrācijas skolā (1995-1998), beidzot kursus "Vadīšanas pamati", "Tirgus ekonomikas pamati", "Eiropas lietas un procedūras", "Valsts un pašvaldību pasūtījums", "Komandas veidošana".

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, sieva Dzintra, dēls Juris.

113. Antons Seiksts, 164. Dricēnu vēl. apg.



Dzimis 1946. g. 5. janvārī Rēzeknes apriņķa Bērzgales pagasta "Uškavniekos" zemnieku ģimenē kā sestais bērns.

Beidzis Bērzgales vidusskolu (1965. g.), pēc tam neklātienē Daugavpils Valsts Pedagoģisko institūtu vidusskolas vēstures un sabiedrības mācības skolotāja specialitātē (1977. g.).

Pēc vidusskolas beigšanas dienējis obligātajā dienestā Padomju armijā (1965-1968). Sākumā strādājis Rēzeknes rajona Stoļerovas astoņgadīgajā skolā (1968-1971), tad bijis instruktors LKP Rēzeknes rajona komitejā (1971-1976), skolotājs Kalnezeres astoņgadīgajā skolā (1976-1978), nodaļas vadītājs LKP Rēzeknes rajona komitejā (1978-1980), pēc tam skolotājs Rēzeknes 1. vidusskolā un Lietišķās mākslas vidusskolā (1980-1990). Iesaistījies LTF no pašiem pirmsākumiem (1988. g.), bijis LTF Rēzeknes nodaļas politiskās komitejas vadītājs. Ar LTF Latgales nodaļas atbalstu izveidojis reģionālu LTF laikrakstu "Moras Zeme" (1989. g.), kura slejās Latgalē tika skaidrota LTF politika un likti pamati latgaliešu rakstu valodas atdzimšanai. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas priekšsēdētāja vietnieks (1990. g.), pēc tam strādājis Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijā. Ievēlēts un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis Cilvēktiesību komisijas sekretārs, LR Tieslietu ministrijas Reliģijas lietu departamenta direktors, kā arī Nacionālās Radio un televīzijas padomes loceklis. Ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1998), bijis Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētājs, kā arī Pilsonības likuma izpildes komisijas loceklis. Kopš 1998. gada oktobra ir LR 7. Saeimas deputāts, Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētājs, Pieprasījumu komisijas loceklis.

Partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs kopš 1993. gada.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.



114. Anna Seile, 183. Rojas vēl. apg.

Dzimusi Ābele 1939. g. 27. septembrī Bauskas rajona Mežotnes pagasta "Priežupurvos" jaunsaimnieku ģimenē, kurā bija 5 bērni.

1957. gadā beigusi Svitenes vidusskolu un iestājusies LVU Ģeogrāfijas fakultātē, kuru absolvējusi 1962. gadā. 1992. gadā piešķirts ģeogrāfijas doktora zinātniskais grāds. LLU Goda doktore (1999. g.). Publicējusi problēmrakstus par zemes reformas un īpašuma tiesību jautājumiem, ir vairāku zinātnisku izdevumu autore par vides aizsardzības problēmām, kā arī mācību grāmatas "Ģeomorfoloģijas pamati" līdzautore.

Strādājusi par skolotāju Valkas rajonā, pēc tam par ģeoloģi Ģeoloģiskās izpētes ekspedīcijā. Specializējoties dabas aizsardzības jautājumos, strādājusi dabas aizsardzības laboratorijā zinātnes un ražošanas apvienībā "Silava". Sākot ar 1979. gadu, bijusi Slīteres Valsts rezervāta direktora vietniece zinātniskajā darbā, veidojusi Latvijas Valsts rezervātu pirmo administrāciju un zinātniskās izpētes programmas. 1990. gada martā ievēlēta par AP deputāti. Ievēlēta arī 5., 6. un 7. Saeimā. Darbojusies deputātu komisijās, kuras izstrādāja tautsaimniecības, it īpaši lauksaimniecības un mežsaimniecības, likumdošanu. Bijusi LR Centrālās zemes komisijas priekšsēdētāja (1993-1995).

7. Saeimas darbības laikā ievēlēta par Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas priekšsēdētāja biedri un Lauksaimniecības un mežsaimniecības apakškomisijas priekšsēdētāju. Darbojas TB/LNNK frakcijā, ir ievēlēta TB/LNNK valdē.

No 1989. gada darbojās LTF Domē, pārstāvot Talsu rajona nodaļu, kā arī LNNK. Bijusi Latvijas Zaļajā partijā. 1995. gadā ievēlēta par LNNK priekšsēdētāju.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējusies. Vīrs Juris; ģimenē izaudzināti 3 dēli. Par līdzdalību Atmodas procesos un darbību Saeimā publicējusi dienasgrāmatu un dokumentu apkopojumu "Annas burtnīciņas".



115. Vilis Seleckis, 188. Tukuma vēl. apg.

Dzimis 1950. g. 6. oktobrī Rēzeknes rajona Bērzgales pagastā kolhoznieku ģimenē. Ir divi brāļi un trīs māsas.

Beidzis Bērzgales vidusskolu (1968. g.), pēc tam LVU Vēstures un filozofijas fakultātes Vēstures nodaļu (1973. g.).

Strādājis Talsu rajona Dundagas vidusskolā par vēstures skolotāju (1973-1976), bijis Stendes astoņgadīgās skolas direktors (1976-1979), Valdemārpils vidusskolas direktors (1979-1983), Tukuma 2. vidusskolas direktors (1983-1987). Vienlaikus nodarbojies ar publicistiku, kritizējis tā laika izglītības sistēmu. 1988. gada janvārī sācis strādāt laikrakstā "Skolotāju Avīze" par politiskās nodaļas vadītāju, pēc tam neilgi bijis "Tukuma Ziņotāja" redaktors. Atgriezies laikrakstā "Skolotāju Avīze", kur strādājis par redaktoru (1989-1990). Piedalījies un uzstājies ar runu Rakstnieku savienības paplašinātajā plēnumā 1988. gada 1.-2. jūnijā. Bijis viens no Latvijas izglītības biedrības dibinātājiem un tās vadītājiem (1988-1990). Organizējis un vadījis Latvijas Izglītības darbinieku braucienu uz Minsteri (1990. g.). Bijis viens no LTF Tukuma nodaļas dibinātājiem, ievēlēts par tās pirmo vadītāju, bijis visu LTF kongresu delegāts un domnieks, vadījis LTF Izglītības komisiju.

Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas Izglītības apakškomisijas vadītājs. Organizējis un vadījis Izglītības likuma izstrādi (1990-1991). Vadījis deputātu komisiju, kas pārņēma LKP un VDK īpašumus (1991. g.).

Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās strādājis par žurnālistu dažādos laikrakstos – Demokrātiskā centra partijas izdevumā "Domas", "Neatkarīgajā Rīta Avīzē" u.c. Piedalījies Jaunrades fonda dibināšanā (1994. g.), bijis viens no tā darbiniekiem. Dibinājis izdevniecību "Vērmaņparks" (1996. g.), izdevis vairākas grāmatas, to skaitā savu pētījumu rezultātus – "Ēnas pār Ventspili" (R., 1998), "Andris Šķēle – leģendas un patiesība" (R., 1999). Turpina strādāt par direktoru izdevniecībā "Vērmaņparks", nodarbojas ar publicistiku un saimniecisko darbību. Ir Latvijas Demokrātiskās partijas biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Silvija ir "Vērmaņparka " darbiniece. 3 bērni – dēls un 2 meitas - visi mācās dažādās Latvijas augstskolās.

116. Ivars Silārs, 87. Jūrmalas vēl. apg.

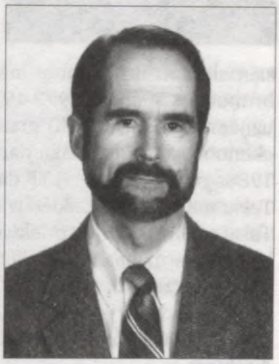

Dzimis 1938. g. 28. aprīlī Aizputē. Tēvs bijis ceļu meistars, politiski represēts, izsūtīts katorgas darbos, māte līdz padomju okupācijai bijusi skolotāja. Kopā ar māti bijis kara bēgļu gaitās Vācijā un tagadējā Čehijā (1944-1945).

1956. gadā beidzis Aizputes vidusskolu. Nepiemērotas ģimenes biogrāfijas dēļ bijusi liegta iespēja studēt tieslietas, tādēļ 1956. gadā iestājies RMI, kura Vispārējās ārstniecības fakultāti absolvējis 1962. gadā.

Darba gaitas sācis Aizputes rajona slimnīcā par ārstu (1962. g.), pēc tam strādājis par ārstu Priekulē, Rīgā un Jūrmalā (1964-1992). Ieguvis augstāko kvalifikācijas kategoriju specialitātē.

1988. gada vasarā iestājies LNNK. Piedalījies Jūrmalas LNNK nodaļas dibināšanā, bijis nodaļas vadītājs, LNNK padomes un valdes loceklis.

Ar LNNK un LTF atbalstu ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993). Bijis AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis, no 1992. gada – komisijas priekšsēdētāja vietnieks, atbildīgs par Iekšlietu ministrijas struktūrvienību, it īpaši milicijas un ieslodzījumu vietu, kā arī VDK pārņemšanu LR pakļautībā. Zināšanas papildinājis drošības politikas semināros ASV, Vācijā, Rumānijā, Slovākijā, Dānijā u.c., kā arī Eiropas cietumu politikas jautājumos Vācijā, Austrijā, Beļģijā, Dānijā, Nīderlandē (1991-1994). Panācis Noziedzības novēršanas nacionālās padomes (NNNP) un Kriminoloģijas pētniecības centra izveidošanu, bijis NNNP priekšsēdētāja vietnieks (1993. g.). Ierosinājis un panācis aizliegumu bijušajiem VDK darbiniekiem un aģentiem tikt ievēlētiem Saeimā. Bijis LTF frakcijas priekšsēdētāja vietnieks. Ievēlēts no Kurzemes vēlēšanu apgabala un darbojies LR 5. Saeimā (1993-1995), bijis tās Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs, Nacionālās drošības padomes loceklis. 1995. gada janvārī iecelts par Latvijas pirmo vēstnieku Izraēlā un darbojies šajā amatā līdz 1999. gada novembrim.

LR Zemessardzes padomnieks no 1996. gada.

Politiskās partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs kopš 1993. gada.

Apbalvots ar LR aizsardzības ministra apbalvojumu "Goda zīme", LR Drošības dienesta krūšu nozīmi, LR Drošības dienesta krūšu nozīmi "Atzinības zīme", LR Zemessardzes štāba krūšu nozīmi.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Dzīvesbiedre Laima – operdziedātāja, tagad pensionāre; ir dēls Uldis, mazdēls Oskars. Kolekcionē ievērojamu cilvēku autogrāfus.

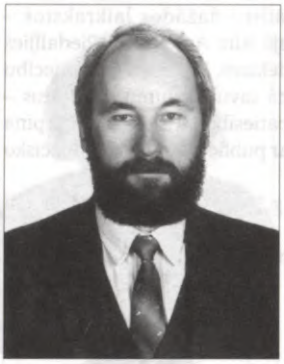

117. Pēteris Simsons, 186. Talsu vēl. apg.

Dzimis 1948. g. 5. martā Talsos. Represēts, kopā ar māti izsūtīts (1949-1958).

Ar izcilību beidzis divus tehnikumus: rūpniecības prečziņa specialitātē (1978. g.) un būvtehniķa specialitātē (1982. g.). Absolvējis LVU Juridisko fakultāti (1990. g.), iegūstot jurista kvalifikāciju ar specializāciju valststiesībās. Zināšanas papildinājis kursos par pašpārvaldi (1989. g.), vadīšanas psiholoģiju (1984. g.), uzņēmumu materiāltehnisko apgādi (1981. g.).

Strādājis Rīgas Galvenajā dzelzceļa pastā par krāvējuekspeditoru (1966-1967). 1967. gadā iestājies LVU Juridiskajā fakultātē, no kuras atskaitīts 1969. gadā politisku motīvu dēļ. Strādājis Talsos celtniecības un komunālās saimniecības uzņēmumos materiāltehniskās apgādes darbā, tad iesaukts un dienējis PSRS bruņotajos spēkos (1972-1974). Pēc dienesta strādājis Valdemārpilī Energoceltniecības uzņēmumā (Talsu PMK) materiāltehniskās apgādes, kompjuterizācijas, civilās aizsardzības, ekonomiskā un juridiskā darbā. Padomju laikā nav bijis ne komjaunatnē, ne PSKP. Kopš 1988. gada augusta – LTF dalībnieks, LTF Revīzijas komisijas loceklis (līdz 1989. g.), LTF Talsu nodaļas priekšsēdētājs (līdz 1990. g.), pēc LTF 2. kongresa darbojies LTF Domē. Bijis Talsu rajona padomes priekšsēdētājs (1990-1992). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis, tās priekšsēdētājs (1992-1993), kā arī Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisijas loceklis, Centrālās zemes komisijas loceklis (līdz 1994. g.). Strādājis par Latvijas ārkārtējo un pilnvaroto vēstnieku Ukrainā (1993-1996). No 1997. gada ir Aizsardzības ministrijas Nodrošinājuma departamenta direktors.

Talsu rajona Politiski represēto kluba biedrs, Latvijas Politiski represēto apvienības koordinācijas padomes loceklis (no 1992. g.), šīs apvienības priekšsēdētāja vietnieks un valdes priekšsēdētājs (no 1996. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. LR aizsardzības ministrs apbalvojis ar Goda zīmi "Par ieguldījumu bruņoto spēku attīstībā" (1999. g).

Precējies. Sieva Gunta – skolotāja, kopš 1993. g. - mājsaimniece.

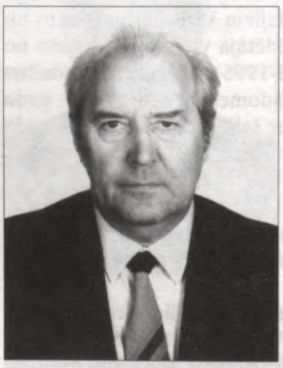

118. Ludis Skosta, 130. Salas vēl. apg.

Dzimis 1936. g. 30. augustā Jēkabpils rajona Salas pagastā sīkzemnieku ģimenē.

Beidzis Jēkabpils ekonomisko tehnikumu (1955. g.) ekonomista grāmatveža specialitātē, pēc tam LLA Agronomijas fakultāti (1960. g.), iegūstot agronoma kvalifikāciju.

Darba gaitas sācis 1959. gadā Jēkabpils rajona Salas pagasta kolhozā "Sala" par priekšsēdētāju. No 1962. gada – sovhoza "Ābeļi" direktors, no 1974. gada - sovhoza "Jēkabpils" direktors. Kopš 1985. gada strādājis par agrorūpnieciskā kompleksa ģenerāldirektoru Jēkabpils rajonā, no 1990. gada – par agrofirmas "Daugava" ģenerāldirektoru un no 1994. gada ir Salas pagasta padomes priekšsēdētājs. Bijis PSKP biedrs, Atmodas laikā kļuvis par LTF biedru. Būdams LR AP deputāts (1990-1993), darbojies AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijā.

No politikas novērsies, uzskata, ka nav vairs cieņā tie Atmodas laika ideāli, par kuriem cīnījās tauta un tās vēlētā Augstākā Padome.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, dēls Jānis. Dzīvo Jēkabpils rajona Salas pagastā.

119. Druvis Skulte, 116. Piebalgas vēl. apg.

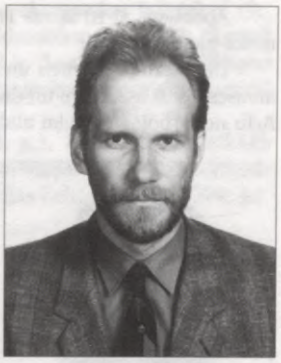

Dzimis 1955. g. 2. augustā Cēsīs. Tēvs agronoms, māte – skolotāja.

Mācījies Raunas astoņgadīgajā skolā, pēc tam Smiltenes vidusskolā (1970-1973). Studējis LLA Pārtikas rūpniecības tehnoloģijas fakultātē (1973-1978), kuru beidzis ar izcilību, iegūstot inženiera tehnologa diplomu ar specializāciju vīna rūpniecībā.

Darba gaitas uzsācis ražošanas apvienības "Rīga" Vidrižu filiālē Limbažu rajonā. Bijis obligātajā militārajā dienestā Padomju armijā (1983-1985), pēc tam strādājis LKP Cēsu rajona komitejā dažādos amatos. 1988. gadā aktīvi iesaistījies Atmodas procesos, kļūstot par vienu no Cēsu rajona LTF vadītājiem kopā ar Valdi Atālu, Edvīnu Kidi, Ēriku Ozoliņu. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis AP Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks, LTF frakcijas priekšsēdētāja vietnieks. Viens no partijas "Savienība Latvijas ceļš" dibinātājiem (1992-1993), organizējis "Latvijas ceļa" priekšvēlēšanu kampaņu 5. Saeimas vēlēšanām (1993. g.). Bijis privatizācijas valsts ministrs Ekonomikas ministrijā (1993-1995), vadījis privatizācijas likumu izstrādi un Privatizācijas aģentūras izveidošanu. Organizējis "Latvijas ceļa" priekšvēlēšanu kampaņu 6. Saeimas vēlēšanām (1995. g.). Kopš 1996. gada strādā privatizējamajā valsts akciju sabiedrībā "Latvijas kuģniecība" par padomes priekšsēdētāju.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Dace strādā akciju sabiedrībā "Laima", meita Kristīne ir Kultūras akadēmijas studente, dēli Dāvis un Didzis ir skolnieki.

120. Mihails Stepičevs, 63. Rīgas vēl. apg.



Dzimis 1932. g. 8. jūnijā Rīgā strādnieku ģimenē.

Mācījies Rīgas vakarskolā, dienesta laikā Padomju armijā pabeidzis Tallinas vakara vidusskolu.

Darba gaitas sācis 1948. gadā rūpnīcā "Radiotehnika" Rīgā, vēlāk strādājis Valsts kuģniecības radiocentrā. Pēc obligātā karadienesta Baltijas kara flotē (1951–1955) strādājis Rīgas televīzijas ateljē par radiomehāniķi. No 1960. gada sācis strādāt rūpnīcā "VEF" Tehniskās pētniecības nodaļā pie rūpnieciskās televīzijas ieviešanas tehnoloģisko procesu uzraudzībai. No 1968. līdz 1971. gadam atradies komandējumā Lielbritānijā, no 1973. līdz 1975. gadam – Irākas Republikā, pārstāvot tur rūpnīcu "VEF" un veicot tās produkcijas garantijas remontu. Bijis PSKP, no kuras izstājies 1989. gadā.

1988. gadā, kad ražošanas apvienībā "VEF" tika nodibināta LTF nodaļa, aktīvi iesaistījies tās darbā. Pārstāvējis LTF Rīgas Proletāriešu rajona vēlēšanu komisijā (bijis tās priekšsēdētājs) rajonu un pilsētu TDP vēlēšanās (1989. g.).

1990. gadā kā LTF kandidāts ievēlēts AP, bijis Aizsardzības un iekšlietu komisijas sekretārs. Iecelts par priekšsēdētāju komisijai, kura izstrādājusi likumprojektu "Par Latvijas robežu" (1990. g.). Iekļauts starpvalstu delegācijas sastāvā sarunām ar Krieviju (1992-1993). AP uzticējusi vadīt komisiju sarunām ar Krieviju par Skrundas radiolokatora darbības pārtraukšanu un šā militārā objekta likvidēšanu Latvijas teritorijā. Nodibinājis un uzturējis sakarus ar Ziemeļatlantijas Asambleju un AP delegācijas sastāvā piedalījies šīs starptautiskās organizācijas darbā. Barikāžu laikā piedalījies pie Aizsardzības un iekšlietu komisijas nodibinātā barikāžu štāba darbā, kuru vadīja šīs komisijas priekšsēdētājs Tālavs Jundzis. Pēc deputāta pilnvaru izbeigšanās kopš 1993. g. atrodas pensijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Divi bērni – Dzintris un Arisa - dzīvo un strādā Rīgā. Stepičevu ģimenē vēl ir astoņas atvases – seši mazbērni un divi mazmazbērni; vecākajam, Hardijam, ir 6 gadi. Kopā ar sievu Arfu nodarbojas ar puķu audzēšanu un zālāju kopšanu savas vasaras mājas dārzā.



121. Voldemārs Strīķis, 201. Ugāles vēl. apg.

Dzimis 1936. g. 24. februārī Geidžos, Lietuvā, zemnieku ģimenē. Ir trīs māsas - Ilma, Lonija un Lilija un divi brāļi – Edvīns un Ilmārs Vītauts.

Beidzis Geidžu pamatskolu (1947. g.), Tirkšļu astoņgadīgo skolu (1950. g.), strādājis lauku darbu kolhozā (1950-1952), mācījies Klaipēdas Lauksaimniecības tehnikumā (1952-1955), beidzis Kazdangas Lauksaimniecības tehnikumu (1956. g.), pēc tam LLA Agronomijas fakultāti (1961. g.). Kļuvis par ekonomikas zinātņu kandidātu (1967. g.), pēc tam ieguvis agronomijas zinātņu doktora grādu (1992. g.). Ievēlēts par LZA Goda doktoru (1996. g.).

Pēc augstākās izglītības iegūšanas sācis strādāt Talsu rajona Lauksaimniecības pārvaldē par agronomu (1961-1963). Bijis LLA Ekonomikas zinātniskās laboratorijas zinātniskais līdzstrādnieks un vadītājs (1963-1967), Ekonomikas katedras vecākais pasniedzējs (1967-1969), docents (1969-1986), profesors (kopš 1986. g.), katedras vadītājs (1987-1989), Ekonomikas fakultātes dekāns (1968-1987), mācību prorektors (1987-1990). Bijis PSKP biedrs.

1990. gadā ievēlēts par AP deputātu. AP vadījis Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisiju. Strādājis pie lēmuma "Par agrāro reformu Latvijas Republikā", likumprojektiem "Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku rajonos", "Par lauksaimniecības uzņēmumu privatizāciju" u.c. Iesaistījies AP LTF frakcijas darbā.

Kopš 1992. gada ir LLA rektors. Pētījis graudkopības ekonomiku, lauku attīstību, agrāro politiku, akadēmiskās izglītības un zinātnes integrāciju agrārajās nozarēs. Bijis Latvijas–Vācijas kopprojekta "Latvijas tautsaimniecība ceļā uz tirgus ekonomiku" līdzvadītājs (1992-1995) un Latvijas Zinātnes padomes Pētniecības programmas "Zinātniskie pamati Latvijas lauksaimniecībā" vadītājs (kopš 1997. g.), kā arī Latvijas–Norvēģijas kopprojekta "Lauku attīstības studiju un pētījumu centrs" izstrādes koordinators (1998-1999), programmas "Pārtika, lauksaimniecība un sabiedrība" padomes priekšsēdētāja vietnieks (kopš 1999. g.).

Piedalījies Pasaules ekonomistu kongresā Ungārijā (Budapeštā 1974. g.). Kopā ar LPSR lauksaimniecības darbinieku grupu apmeklējis VDR (1983., 1989. g.), Somiju (1988. g.). Piedalījies parlamenta darba pieredzes seminārā Zviedrijā (1991. g.), konferencēs un semināros Dānijā (1991. g.), Nīderlandē (1994. g.), Vācijā (1995., 1997. g.), Norvēģijā (1997. g.), Francijā (1998. g.). Stažējies Vācijā (Bonnas univ. 1992. g.), iepazinies ar tautsaimniecību un augstskolām Austrālijā (1998). Bijis Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas loceklis un prezidents (1992.-1999. g.), no 1999. gada tās Ekonomikas nodaļas vadītājs. Kopš 1992. gada ir Latvijas Rektoru padomes loceklis, bijis tās priekšsēdētāja vietnieks (1998. g.) un no 1999. gada - priekšsēdētājs. Ir arī Baltijas valstu Lauksaimniecības augstskolu rektoru padomes loceklis (kopš 1992. g.), Latvijas Zinātnes padomes loceklis (kopš 1993. g.), Baltijas un Ziemeļvalstu Lauksaimniecības augstskolu rektoru padomes loceklis (kopš 1995. g.), Zviedrijas Karaliskās Lauksaimniecības un mežu akadēmijas ārzemju loceklis (kopš 1996. g.), Krievijas Lauksaimniecības ZA ārzemju loceklis (kopš 1997. g.).

Latvijas Atmodas laikā iesaistījies dažādos pasākumos Latvijā un Lietuvā. LZS atbalstītājs no 1992. gada, biedrs - no 1995. gada. 1998. gadā no LZS saraksta ievēlēts par Jelgavas pilsētas Domes deputātu, strādā Domes komitejās un komisijās. Ir LR Zemkopības ministrijas vairāku komisiju loceklis, kā arī LR MK Lauku attīstības konsultatīvās padomes loceklis.

Daudzu publikāciju autors, t.sk. "Graudkopības ekonomika" (R., 1965); "Lauksaimniecības ekonomikas praktikums" (kopā ar līdzautoru, R., 1972); "Lauksaimniecības

ekonomika" (kopā ar līdzautoru, R., 1980); "Lauksaimniecības ekonomikas fakultāte" (R., 1982); "Lauksaimniecības ekonomikas praktikums" (kopā ar līdzautoru, R., 1989); "Agrārā politika Latvijas Republikā. Lauksaimniecība" (1991., 11.-12.); "Lauku loma, problēmas un risinājumi" (LLU Raksti, 1998, 15 (292)); "Latvijas lauksaimniecības zinātniskie pamati" (kopā ar līdzautoru ,LLU, 1999).

Apbalvojumi: III šķiras Triju Zvaigžņu ordenis (1998. g.), 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīme, LR MK Atzinības raksts (1996. g.), Norvēģijas Svētā Olava ordenis (IV šķira, ordeņa virsnieks (1998. g.)), LR Zemkopības ministrijas Zelta medaļa (1999. g.).

Precējies, sieva Margita, meita Dace.

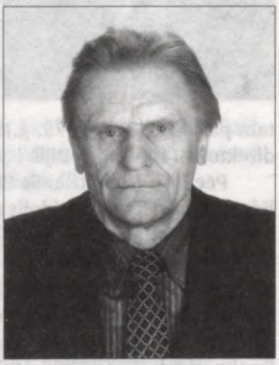

122. Jānis Škapars, 146. Limbažu vēl. apg.

Dzimis 1927. g. 5. decembrī Saldus apriņķa Remtes pagastā. Brālis gājis bojā Štuthofas koncentrācijas nometnē.

Mācījies Blīdenes un Zantes pamatskolās. 1942. gadā uzsācis mācības Tukuma komercskolā, bet frontes tuvuma dēļ kara pēdējos gados mācības pārtraucis. Pēc kara mācījies Tukuma Ekonomiskajā tehnikumā, pēc tam pārgājis uz Tukuma vidusskolu un beidzis to 1948. gadā. Iestājies LVU Juridiskajā fakultātē, kuru beidzis 1953. gadā.

Darba gaitas sācis 1953. gadā. Strādājis par RMI komjaunatnes organizācijas sekretāru, komjaunatnes CK instruktoru, kompartijas Rīgas pilsētas komitejas un CK instruktoru (1953-1969). Bijis laikraksta "Literatūra un Māksla" galvenais redaktors (1969-1985). Pēc atbrīvošanas no galvenā redaktora pienākumiem strādājis Latvijas Rakstnieku savienībā par literatūras kritikas konsultantu (1985-1989).

Vadījis darba grupu, kas izstrādājusi LTF pirmo programmu, ko pieņēma LTF dibināšanas kongresā 1988. gada oktobrī. Bijis LTF pirmā sasaukuma Domes un valdes loceklis (1988-1989). Vadījis redakcijas komisiju, kas izstrādāja grozījumus LTF programmā un statūtos (1989. g.). LTF 2. kongresā ievēlēts par LTF Domes locekli, bet pēc valdes izveidošanas – par valdes priekšsēdētāju (1989. g. oktobris - 1990. g. maijs).

Ievēlēts par AP deputātu kā LTF kandidāts (1990. g.). AP ievēlēts par Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētāju un AP Prezidija locekli (1990-1993).

Bijis Demokrātiskās centra partijas (vēlāk pārdēvēta par Demokrātisko partiju) biedrs, kā arī tās valdes loceklis un Politiskās komisijas vadītājs.

Viens no sabiedriskās organizācijas "Jaunrades fonds" dibinātājiem, kā arī tā valdes priekšsēdētājs (1994-1997). Tāpat bijis viens no sabiedriskās organizācijas "Latvijas Inteliģences apvienība" dibinātājiem, kā arī tās valdes priekšsēdētāja vietnieks un no 1995. gada septembra līdz šim laikam – valdes priekšsēdētājs.

Balotējies Tautas partijas sarakstā 7. Saeimas vēlēšanās un ievēlēts par tās deputātu (1998. g. oktobrī).

Apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva – pensionāre; ir divas meitas.



123. Kazimirs Šļakota, 108. Viļakas vēl. apg.

Dzimis 1947. g. 30. novembrī Rēzeknes rajona Kaunatas pagastā mežziņa ģimenē.

Mācības sācis 1954. gadā Kaunatas vidusskolā, beidzis Balvu rajona Viļakas vidusskolu (1965. g.). Studējis LLA Mežsaimniecības fakultātē (1965-1970), kuru absolvējis, iegūstot inženiera mežkopja kvalifikāciju.

Tūlīt pēc augstskolas beigšanas sācis strādāt Balvu rajona Viļakas mežrūpniecībā par meistaru. Iesaukts obligātajā karadienestā un dienējis par sapieri KPFSR Kaļiņingradas apgabala Mamonovas pilsētā (1972-1973). Pēc dienesta 1973. gadā sācis strādāt par mežzini Viļakas mežrūpniecības Liepnas mežniecībā. Paaugstināts par Viļakas mežrūpniecības direktora vietnieku (1974. g.), pēc tam par direktoru (1975. g.). Pārgājis strādāt par Balvu starpsaimniecību meža kombināta direktoru (1985. g.). Bijis PSKP biedrs, izstājies Atmodas sākumā (1988. g.).

Pēc LTF izveidošanās Balvu rajona nodaļas dibināšanas konferencē ievēlēts par tās līdzpriekšsēdētāju, izveidojis un vadījis rajona LTF nodaļas laikrakstu "Balvu Atmoda". 1990. gadā ievēlēts un darbojies LR AP, bijis tās Lauksaimniecības komisijas loceklis. Vienlaikus 1990. gadā sācis strādāt par meža ministru I. Godmaņa valdībā (1990-1993). Bijis valsts meža ministrs V. Birkava valdībā, kā arī M. Gaiļa valdībā, līdz 1995. gada 1. janvārī iesniedzis atlūgumu un sācis darbu Latvijas Unibankā par Rīdzenes filiāles pārvaldnieku. Kopš 1997. gada septembra ir Unibankas viceprezidents. Apguvis divu gadu mācību programmu Latvijas Banku akadēmijā (1995-1997).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Aija strādā par ārsti Balvu rajona Žīguros, meita Dace ir vecākā speciāliste Latvijas Bankā, meita Dagnija studē LU, meita Ilze mācās Rīgas pilsētas 1. Humanitārajā ģimnāzijā.

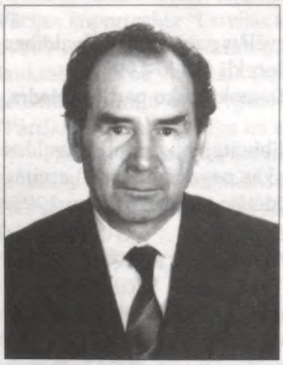

124. Kazimirs Špoģis, 163. Viļānu vēl. apg.

Dzimis 1927. g. 28. martā Daugavpils apriņķa Vārkavas pagasta "Eglīšos".

Beidzis Vārkavas pamatskolu (1941. g.), Tirdzniecības un kooperācijas skolu Rīgā (1943. g.), Višķu dārzkopības tehnikumu (1949. g.), LLA Agronomijas fakultāti (1956. g.) un aspirantūru (1958. g.). Lauksaimniecības zinātņu kandidāts (1967. g.), lauksaimniecības zinātņu doktors (1976. g.), habilitētais lauksaimniecības zinātņu doktors (1992. g.), lauksaimniecības ekonomikas profesors no 1978. gada.

Darba gaitas uzsācis 1949. gadā Rankas lauksaimniecības skolā par skolotāju. Pēc tam bijis Gaujienas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks (1952–1953), Piebalgas un Iecavas MTS direktors (1953-1958), Baldones rajona lauksaimniecības inspekcijas priekšnieks (1958–1959), Smiltenes un Valkas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs (1959–1961), LPSR sagādes ministra 1. vietnieks (1961–1962), Rīgas Teritoriālās kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes priekšnieks (1962–1963), lauksaimniecības ministra vietnieks (1963–1965), Latvijas Zemkopības zinātniski pētnieciskā institūta direktors (1965-1973), Latvijas Zemkopības un lauksaimniecības ekonomikas zinātniski pētnieciskā institūta direktora vietnieks (1973–1976), Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas rektors (1976–1980), LPSR lauksaimniecības ministrs (1980–1984), LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks (1984–1985), LPSR Agrorūpnieciskās komitejas priekšsēdētājs (1985–1986). Bijis PSKP biedrs. Par darbu zinātnē un izglītībā saņēmis

Nopelniem bagātā zinātnes darbinieka nosaukumu (1976. g.), Valsts prēmiju (1985. g.), kā arī 3 ordeņus un 4 medaļas.

Iesaistījies Atmodas laika sabiedriskajos procesos un 1990. gadā ievēlēts AP, kur darbojies Ekonomikas komisijā, bijis šīs komisijas priekšsēdētāja vietnieks un Uzņēmējdarbības apakškomisijas vadītājs. Vadījis daudzu uzņēmējdarbības likumu sagatavošanu un pieņemšanu.

Pēc AP deputāta pilnvaru izbeigšanās strādā LLU Uzņēmējdarbības katedrā par profesoru, bijis šīs katedras izveidotājs (1993–1995). Vada doktorandu un maģistrantu programmas. Ir daudzu publikāciju, tajā skaitā monogrāfiju, autors vai līdzautors. Kopā ar citiem autoriem sarakstījis un 1999. g. izdevis zinātnisku monogrāfiju "Latvijas lauksaimniecības zinātniskie pamati". Ir Latvijas augstskolu profesoru asociācijas loceklis, Latvijas Zinātnes savienības loceklis, LLU Zinātnes padomes loceklis. Ievēlēts par LZA korespondētājlocekli (1982. g.), kā arī par Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas goda locekli (1994. g.).

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Saņēmis LR Valdības Atzinības rakstu un Ministru kabineta prēmiju par pašaizliedzību un panākumiem, strādājot valsts un tautas labā (1998. g.).

125. Valdis Šteins, 153. Ērgļu vēl. apg.



Dzimis 1948. g. 26. maijā Rīgā. Tēvs - vēsturnieks, māte – strādniece.

Mācījies Jaunciema astoņgadīgajā skolā, kuru pabeidzis 1963. gadā, bet 1966. gadā beidzis Rīgas 49. vidusskolu. Absolvējis LVU Ģeogrāfijas fakultāti 1972. gadā. Aizstāvējis zinātņu kandidāta grādu 1983. gadā Ļeņingradā (tag. Sankt-Pēterburga) divās specialitātēs: kompleksajā fiziskajā ģeogrāfijā un sociāli ekonomiskajā ģeogrāfijā. Ieguvis doktora grādu ģeogrāfijā 1992. gadā; 1986. gadā kļuvis par docentu.

Strādājis par zinātnisko līdzstrādnieku Celtniecības zinātniski pētnieciskā institūta Arhitektūras un pilsētbūvniecības nodaļā, paralēli studējis filozofiju, metodoloģiju, teorētisko ģeogrāfiju un mācījies aspirantūrā. No 1979. līdz 1989. g. strādājis LVU par pasniedzēju, vecāko pasniedzēju un docentu. Izveidojis divus jaunus zinātnes virzienus ģeogrāfijā: integratīvo ģeogrāfiju un apdzīvoto vietu ainavu ģeogrāfiju. Vairāk nekā 45 zinātnisku darbu autors ģeogrāfijā, filozofijā un pilsētbūvniecības zinātnē. Sagatavojis 10 mācību lekciju kursus, izstrādājis LR administratīvi teritoriālā iedalījuma projektu.

Uzrakstījis Latvijā pirmo paziņojumu par nepieciešamību dibināt Latvijas tautas demokrātisko fronti (1988. g. 5. maijā) un kopā ar vēl 17 inteliģences pārstāvjiem izstrādājis un parakstījis pirmo programmatisko dokumentu par šādas frontes dibināšanu (1988. g. 26. maijā). Kopā ar V. Avotiņu un J. Rukšānu 1988. gada vasarā uzsācis Latvijas Tautas frontes (LTF) veidošanu Latvijā. Kļuvis par LTF valdes locekli, bijis pirmais LTF profesionālais valdes priekšsēdētājs un viens no LTF stratēģiskās politikas veidotājiem tās sākuma periodā. Piedalījies visu LTF programmu projektu izstrādē. Atjaunojis LSDSP darbību Latvijā (1989. g.) un ievēlēts par tās priekšsēdētāju (no partijas izstājies 1990. g.). 1990. gada pavasarī ievēlēts par LR Pilsoņu kongresa delegātu un tā Latvijas komitejas locekli un Ārlietu komisijas priekšsēdētāju. 1990. gada martā ievēlēts par AP deputātu. AP bijis Teritoriāli administratīvās reformas komisijas priekšsēdētājs, Budžeta komisijas loceklis, Ārlietu komisijas un vairāku speciālo izmeklēšanas komisiju loceklis. 1992. gadā izveidojis Latvijas Republikas Konservatīvo partiju un bijis tās priekšsēdētājs, bet no 1998. gada ir šīs partijas kabineta priekšsēdētājs. Izveidojis un vadījis pirmo Sociālās palīdzības fondu, Latvijas Jaunsaimnieku palīdzības fondu, Politiskās izglītības klubu "Mentors", Konservatīvo atbalsta fondu. Stažējies Lielbritānijas parlamentā (1993. g.) un bijis speciālos premjerministra kursos Zviedrijā, Islandē un Somijā (1993. g.). Bijis Konservatīvo partijas kandidāts Latvijas

Valsts prezidenta amatam (1993. un 1999. g.). Kopš 1998. gada strādā Reģionālo studiju centrā Rīgā par konsultantu.

Pēc filozofiskās pārliecības brīvdomātājs, kura lielākās autoritātes ir Hēgelis, Kants un Nīče. Pēc politiskās pārliecības konservatīvais un viens no mūsdienu konservatīvisma ideju veidotājiem Latvijā, pirmo konservatīvo politisko programmu autors. Nekad nav bijis PSKP biedrs.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Margarita strādā diplomātiskajā dienestā, ir bērni – Sandis, Agnese, Edmunds. Brīvā laika aizraušanās - filozofija un dārzkopība, politika un mežkopība, ceļošana un meditācija.



126. Andris Teikmanis, 53. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1959. g. 29. novembrī Rīgā.

Beidzis Rīgas 5. vidusskolu (tagad Āgenskalna ģimnāzija) 1978. gadā. Tajā pašā gadā iestājies LVU Juridiskajā fakultātē, kuru pabeidzis 1983. gadā tiesību zinātņu specialitātē. Pārvalda latviešu, angļu, vācu, franču un krievu valodu.

Vidusskolas laikā un studiju gados strādājis dažādus darbus. Pēc augstskolas 1983. gadā nozīmēts darbā Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldē par izmeklētāju. Tur nostrādājis līdz 1988. gadam, kad ievēlēts par Rīgas pilsētas Kirova (tag. Centra) rajona tiesnesi. 1989. gadā ievēlēts Rīgas pilsētas TDP par tās priekšsēdētāju (1990. g. 16. febr.). Pēc Rīgas pašvaldības reformas un Rīgas Domes izveidošanas ievēlēts par Rīgas Domes priekšsēdētāju (1992. g.); šo amatu atstājis pēc pašvaldību vēlēšanām 1994. gada jūnijā.

Būdams tiesnesis, pirmo reizi tā laika tiesu praksē attaisno "Helsinki-86" grupas dalībnieku, apsūdzētu par piedalīšanos nelikumīgā demonstrācijā (1988. g.), vēlāk kopā ar vairākiem kolēģiem juristiem izveidojis Tautas frontes nodaļu un iesaistījies LTF dibināšanā; ievēlēts LTF Domē, vadījis sociālā taisnīguma komiteju. Iesaistījies alternatīvā dienesta, mītiņu un demonstrāciju, pašvaldību likumprojektu sagatavošanā (1989. g.).

Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis, LTF frakcijas loceklis. Piedalījies likumprojektu par pašvaldībām, presi, politiskajām partijām, arhīviem izstrādē.

1994. gada jūlijā uzsācis darbu kā sevišķo uzdevumu vēstnieks Eiropas Padomē Strasbūrā. Pēc Latvijas uzņemšanas šajā organizācijā 1995. gadā iecelts par LR pastāvīgo pārstāvi pie EP. 1998. gadā iecelts un turpina strādāt par ārkārtējo un pilnvaroto vēstnieku Vācijas Federatīvajā Republikā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva – LU angļu valodas pasniedzēja, ir meita Ieva un dēls Oskars. Nav bijis politisko partiju biedrs, arī pašlaik bezpartejisks.

127. Ludvigs Teteris, 121. Auces vēl. apg.



Dzimis 1943. g. 20. aprīlī Ventspils rajona Jūrkalnes pagasta "Deķu" mājās. Vecāki pirmajos dzīves gados – zemnieki, no 1950. gada – kolhoznieki.

Skolas gaitas iesācis Jūrkalnes pamatskolā 1950. gadā, kuru beidzis 1957. gadā. Mācības turpinājis Kuldīgas rajona Alsungas vidusskolā, kuru absolvējis 1961. gadā. Skolas brīvlaikos strādājis vietējā kolhozā "Dzintarkrasts". 1961. gadā nokārtojis iestājeksāmenus LLA un uzņemts Lauksaimniecības mehanizācijas fakultātes 1. kursā. 1962. gadā iesaukts Padomju armijā, kur dienējis dažādos toreizējās PSRS novados. Pēc demobilizēšanās no armijas 1965. gadā turpinājis studijas LLA Lauksaimniecības mehanizācijas fakultātē un 1970. gadā to pabeidzis, iegūstot inženiera mehāniķa kvalifikāciju.

Pēc studijām nosūtīts darbā uz LLA mācību un pētījumu saimniecību "Vecauce" par lauksaimniecības tehnikas ekspluatācijas inženieri un 1974. gadā iecelts par šīs saimniecības galveno inženieri. 1976. gadā pārcelts darbā uz Dobeles rajona apvienību "Lauktehnika" par pārvaldnieku, bet no 1986. gada marta - uz LLA mācību un pētījumu saimniecību "Vecauce" par direktoru. Bijis PSKP biedrs.

Atmodas laikā aktīvi piedalījies sabiedriskajā darbā – bijis LTF dalībnieks no tās dibināšanas dienas Auces pilsētā. Vairākos sasaukumos bijis Auces pilsētas un Dobeles rajona padomju deputāts. 1990. gadā ievēlēts par AP deputātu, darbojies AP Rūpniecības komisijā, bijis LTF frakcijā. Pēc AP deputāta pilnvaru laika beigām turpina strādāt LLU mācību un pētījumu saimniecībā "Vecauce" un ir Auces pilsētas Domes priekšsēdētāja vietnieks.

Nav nevienā partijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ģimenē aug trīs dēli.

128. Andris Tomašūns, 80. Jelgavas vēl. apg.



Dzimis 1958. g. 20. decembrī.

Mācījies Jelgavas 2. vidusskolā, kuru pabeidzis 1976. gadā. Absolvējis LVU Vēstures un filozofijas fakultāti (1985. g.), iegūstot vēsturnieka, vēstures un sabiedrības mācības pasniedzēja kvalifikāciju. Mācījies arī LU Juridiskajā fakultātē (1989-1992). Zināšanas papildinājis dažādos kursos un semināros ārzemēs un Latvijas Valsts administrācijas skolā. Ieguvis G. Ekerta Braunšveigas (Vācija) mācību grāmatu pētniecības institūta stipendiju (1995. g.) un apguvis vēstures mācību grāmatu veidošanas pieredzi Vācijā un pasaulē.

Dibinājis Jelgavas Spīdolas skolu un strādājis tajā par vēstures un civilzinību skolotāju (1990-1995). Ievēlēts par AP deputātu, darbojies Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā (1990-1993). Bijis arī Jelgavas padomes deputāts un tās Izglītības un kultūras komisijas loceklis (1989-1995). Strādājis par LR izglītības un zinātnes ministra padomnieku (1993. g.). Ievēlēts un darbojies LR 6. Saeimā (1995-1998), bijis Izglītības, zinātnes un kultūras komisijas loceklis. Vienlaikus bijis lektors LU Vēstures un filozofijas fakultātē un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolā (1996-1998), kā arī Izglītības un zinātnes ministrijas parlamentārais sekretārs (1998-1999), virzījis jauno izglītības likumu pieņemšanu Saeimā.

Atmodas laikā iesaistījies LTF, bijis Jelgavas novada LTF nodaļas valdes loceklis. Izstājies no PSKP. Piedalījies Jelgavas latviešu biedrības atjaunošanā, no 1997. līdz 2000. gadam - tās valdes priekšsēdētājs. Piedalījies Latvijas Kultūras fonda dibināšanā un ir tā biedrs.

Piedalījies arī Latvijas brāļu kapu komitejas atjaunošanā un ir tās biedrs. Ata Kronvalda fonda dibinātājs un tā valdes loceklis, kā arī Āraišu ezerpils fonda dibinātājs un tā valdes loceklis. Politiski represēto apvienības Jelgavā "Staburadze" biedrs.

Publicējies laikrakstā "Izglītība un Kultūra". Vairāku Latvijas vēstures mācību grāmatu līdzautors, sarakstījis arī brošūras par Jelgavas novada vēsturi.

Partijas "Savienība Latvijas ceļš" biedrs no 1993. gada.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Apbalvots ar Norvēģijas Karaliskās Atzinības ordeni (1998. g.). 1989. un 1990. gadā atzīts par Gada skolotāju Latvijas TV konkursā "Gada skolotājs".

Precējies. Aizraušanās - arheoloģija, darbs arheoloģiskās ekspedīcijās, tūrisms, Jelgavas novada vēstures pētniecība. Dzīvo Jelgavā.



129. Arvīds Ulme, 179. Saldus vēl. apg.

Dzimis 1947. g. 13. maijā Rīgas rajona Doles salā, daudzbērnu ģimenē. Tēvs – amatnieks, māte – mājsaimniece. Ir brāļi - Kārlis un Juris un māsas – Elvīra un Valija.

Beidzis Gaujienas bērnunama pamatskolu (1963. g.), tālāk mācījies Poligrāfijas mākslas skolā (1964-1967) un Rīgas Raiņa v.n. 8. vakarskolā (1964-1967). Iestājies LLA Mežsaimniecības fakultātē neklātienes nodaļā (1974. g.), kur beidzis 3 kursus. Apguvis mežsarga, ofsetspiedēja un skārdnieka jumiķa profesijas.

Strādājis Rīgas paraugtipogrāfijā par ofsetspiedēju (1967-1973), Inčukalna MRS par mežsargu (1973-1980), Cēsu baznīcā par skārdnieku jumiķi (1979-1983), Burtnieku astoņgadīgajā skolā par skolotāju (1981-1984), A. Brigaderes muzejā par dārznieka palīgu (1987-1990). Atmodas laikā piedalījies VAK dibināšanā un kļuvis par tā prezidentu (1987. g.). Bijis arī Radošās jaunatnes kluba prezidents (1980-1983) un Pieminekļu aizsardzības talku centra prezidents (1983-1986). Organizējis mītiņus par "tīru gaisu" 1987. gadā pie VEF, kā arī masu demonstrācijas pret metro celtniecību Rīgā, par Slokas celulozes un papīra kombināta slēgšanu (1988. g.) u.c. Ievēlēts LR Pilsoņu kongresā (1990. g.). Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis tās Apkārtējās vides aizsardzības komisijas loceklis, LTF frakcijas, pēc tam frakcijas "Satversme" biedrs. Piedalījies likuma "Par vides aizsardzību" izstrādāšanā un pieņemšanā (1992. g.). Viens no LZP dibinātājiem (1990. g.) un tās biedrs. Tagad darbojas VAK, joprojām ir tā prezidents.

Apbalvots ar V šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.), III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Piecu bērnu tēvs. Vaļasprieks – dzeja.



130. Ārijs Ūdris, 166. Ādažu vēl. apg.

Dzimis 1956. g. 21. janvārī Ādažos.

Mācījies Ādažu pamatskolā (1961-1969), tad Saulaines tehnikumā (1970-1974), iegūstot agronoma kvalifikāciju. Neklātienē mācījies LLA lauksaimniecības ekonomikas un organizācijas specialitātē, pabeidzis to 1986. gadā, iegūstot ekonomista kvalifikāciju. Beidzis kursu lauksaimniecības vadīšanā Mičiganas štata universitātē ASV.

Strādājis agrofirmā "Ādaži" (1974-1994), bijis iecirkņa priekšnieks, valdes priekšsēdētāja vietnieks augkopības un lauksaimniecības produktu pārstrādes nozarēs. Bijis PSKP biedrs līdz 1990. gadam. Iesaistījies Atmodas procesos, ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Ārlietu komisijas loceklis, LTF frakcijas biedrs. Viens no "Kluba-21" dibinātājiem (1993. g.). Bijis LR zemkopības ministrs (1994-1995). No 1992. gada – akciju

sabiedrības "Ādaži" valdes priekšsēdētājs, kopš 1997. gada ir šīs akciju sabiedrības padomes priekšsēdētājs. SIA "Berlat" ģenerāldirektors no 1996. gada.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Irēna, meitas Ineta un Iveta – skolnieces. Vaļasprieks – medības un makšķerēšana.

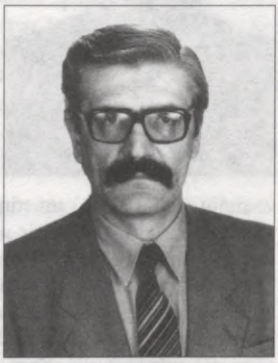

131. Jānis Vaivads, 173. Salaspils vēl. apg.

Dzimis 1946. g. 8. jūnijā Jēkabpils rajona Atašienes ciemā vienkāršu darba cilvēku ģimenē.

Beidzis Kandavas vakara vidusskolu 1963. gadā, pēc tam LVU Fizikas un matemātikas fakultāti 1968. gadā. Mācījies aspirantūrā LZA Fizikas institūtā, 1979. gadā aizstāvējis disertāciju par elektronu paātrinātāju izmantošanu aktivācijas analīzē; piešķirts ķīmijas zinātņu doktora grāds. Publicējis ap 80 zinātnisku rakstu, ir vairāku izgudrojumu līdzautors.

Darba gaitas pēc universitātes beigšanas turpinājis Ventspilī par fizikas skolotāju (1968-1970), LZA par aspirantu (1970. g.), Neorganiskās ķīmijas institūtā par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieku (1973. g.), vecāko zinātnisko līdzstrādnieku (1981. g.), laboratorijas vadītāju (1985), direktora vietnieku zinātniskajā darbā (1985 – 1990). Bijis PSKP biedrs. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990 – 1993), bijis Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas priekšsēdētāja vietnieks, sākotnēji LTF frakcijā, vēlāk - frakcijas "Satversme" priekšsēdētājs. Piedalījies Izglītības likuma sagatavošanā, vadījis darba grupas, kas sagatavoja likumu "Par zinātnisko darbību", Autortiesību likumu, Patentu likumu, Preču zīmju likumu u.c. Ievēlēts un darbojies 5. Saeimā (1993–1995), bijis "Latvijas ceļa" frakcijā. Strādājis par izglītības un zinātnes ministru V. Birkava un M. Gaiļa vadītajās valdībās (1993-1995). Izveidojis un vadījis Eiropas integrācijas biroju (1995-1998), tagad ir šī biroja padomnieks un vienlaikus arī ārlietu ministra ārštata padomnieks.

Viens no Latvijas Zinātnieku savienības dibinātājiem 1988.gadā, aktīvs LTF dalībnieks Salaspils nodaļā, bijis LTF Domes un valdes loceklis (1992-1993). Viens no vēlēšanu apvienības "Latvijas ceļš" dibinātājiem un tās pirmais valdes priekšsēdētājs (1993. g.). Bijis Latvijas delegācijas sastāvā sarunās par Krievijas karaspēka izvešanu no Latvijas. Eiropas kustības Latvijā viceprezidents, tagad šīs kustības valdes loceklis, līdzautors vairākiem izdevumiem par Eiropas Savienību.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies kopš 1970. gada, sieva Ruta, dēls Andris, meitas Sandra, Anita, Agnese un Dace, vectēvs mazdēliem Mārtiņam un Gustavam un mazmeitiņai Ainai. Dzīvo Rīgā.



132. Dainis Vanags, 111. Iecavas vēl. apg.

Dzimis 1952. g. 11. janvārī Bauskas rajona Iecavas pagastā strādnieku ģimenē.

Mācības uzsācis Gulbenes 2. astoņgadīgajā skolā 1959. gadā un pabeidzis to 1967. gadā, tālāk līdz 1970. gadam mācījies Rīgas 2. internātskolā ar matemātikas novirzienu. No 1970. līdz 1973. gadam studējis LVU Fizikas un matemātikas fakultātes dienas nodaļā, bet no 1975. līdz 1976. gadam – neklātienes nodaļā. Starplaikā mācījies Tautas kinoaktieru studijā (1972-1974).

Darba gaitas uzsācis 1972. gadā par Rīgas piena kombināta skaitļošanas stacijas perforācijas un tabulācijas mašīnu inženieri, pēc tam strādājis Rīgas rajona Baložu astoņgadīgajā skolā par santehniķi un saimniecības daļas vadītāju (1974-1976) un stingrā režīma kolonijā OC/8 par matemātikas skolotāju (1976-1986). No 1986. gadā sācis strādāt par Bauskas rajona Griķu deviņgadīgās skolas direktora vietnieku mācību un audzināšanas darbā, bet 1989. gadā ievēlēts par šīs skolas direktoru. No 1990. līdz 1993. gadam bijis LR AP deputāts, kur darbojies Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā, Aizsardzības un iekšlietu komisijā, kā arī bijis LR AP sekretariāta loceklis, bet no 1991. gada augusta darbojies PSKP un Latvijas PSR Valsts drošības komitejas lietu pārņemšanas komisijā. Kopš 1993. gada ir LR Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisijas priekšsēdētājs (1996. gadā tā pārdēvēta par Totalitāro režīmu noziegumu izvērtēšanas komisiju).

1988. gadā iesaistījies LTF un līdz 1991. gadam bijis LTF Bauskas rajona nodaļas priekšsēdētājs. Šajā laikā ievēlēts par LR Pilsoņu kongresa delegātu, bet no 1991. līdz 1995. gadam bijis LNNK Bauskas rajona nodaļas priekšsēdētājs un LNNK Domes loceklis.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies, ir trīs bērni, sieva Lilita ir matemātikas skolotāja. Interesējas par politiku, vēsturi, dzeju, brīvajā laikā spēlē galda tenisu un futbolu.

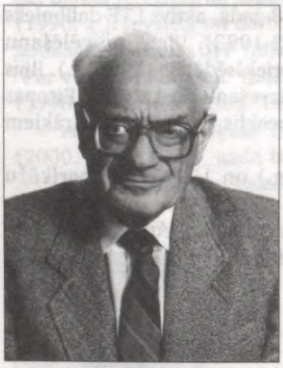

133. Mavriks Vulfsons, 132. Elejas vēl. apg.

Dzimis 1918. g. 7. janvārī Maskavā, kur vecāki atradās bēgļu gaitās. Apmaiņas rezultātā ģimene 1921. gadā atgriezusies Latvijā, kur Vulfsonu dzimta dzīvo kopš seš-padsmitā gadsimta. Tēvam bijis kantoris Rīgā, Vecpilsētā,– viņš bijis nelielas angļu firmas pārstāvis.

Mācījies 10. vācu pamatskolā, vācu komercskolā, vēlāk – 4. (latviešu) vidusskolā un 2. valsts ģimnāzijā. 1936. gadā iestājies LU Mehānikas fakultātē, kuru nav pabeidzis, jo 1939. gada nogalē iesaukts Latvijas armijā. Kopš 1933. gada bijis Latvijas darba jaunatnes biedrs.

Pēc Latvijas okupācijas strādājis laikraksta "Latvijas Kareivis" (vēlāk "Sarkanais Kareivis") redakcijā, bijis redaktora vietnieks. Iestājies Komunistiskajā partijā (1940. g. rudenī). Kara laikā bijis 201. (vēlāk - 43. gvardes) latviešu strēlnieku divīzijas rindās – rotas "poļitruks" (politiskais vadītājs), bataljona komisārs un instruktors darbam ar pretinieku; apbalvots ar vairākiem ordeņiem.

Pēc demobilizācijas strādājis laikrakstā "Cīņa", sākumā par ārzemju informācijas daļas vadītāju, pēc tam par redaktora vietnieku. Paralēli darbam studējis LVU Ekonomikas fakultātē un beidzis tās Finansu nodaļu (1953. g.). Hruščova "atkušņa" laikā bijis "Rīgas Balss" redaktora vietnieks. 1962. gadā sācis strādāt LMA par PSKP vēstures pasniedzēju, aktīvi piedalījies akadēmijas studentu kluba darbībā, kamēr VDK to slēgusi. Bijis populārs žurnālists,

TV raidījuma "Globuss" veterāns, vadījis Latvijas Žurnālistu savienības starptautisko komentētāju sekciju.

Piedalījies LPSR Radošo savienību plēnumā, kur 1988. gada 2. jūnijā uzstājies ar runu par Latvijas okupāciju, tādējādi kļūstot par vienu no Atmodas līderiem un cīņā saucējiem. Piedalījies LTF dibināšanā, kā LTF pārstāvis ievēlēts par PSRS tautas deputātu. Šajā statusā aktīvi iesaistījies Molotova-Ribentropa pakta izvērtēšanas komisijas darbā un devis savu ieguldījumu tam, ka PSRS Tautas deputātu 2. kongress pasludinājis šo paktu par spēkā neesošu kopš tā parakstīšanas brīža (1989. g. dec.). Ievēlēts par Latvijas AP deputātu no Elejas, strādājis par Ārlietu komisijas priekšsēdētāju, pēc tam darbojies kā speciālo uzdevumu vēstnieks LR Ārlietu ministrijā. Pēdējos gados strādā Latvijas Mākslas akadēmijā par sociālās psiholoģijas pasniedzēju. Profesors (Dr.h.c.), vairāku grāmatu autors. Savu biogrāfiju atspoguļojis grāmatā "Kārtis uz galda", kura iznākusi latviešu (1997. g.), angļu (1998. g.), krievu (1999. g.) valodā. Piešķirts Teksasas štata Dalasas pilsētas (ASV) goda pilsoņa nosaukums.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Emma Bramņika-Vulfsone – žurnāliste; dēls Valērijs emigrējis uz Izraēlu, Juris strādā Vašingtonā zinātniskajā darbā, meita Irēna ir māksliniece un pasniedzēja LMA.

134. Jevgēnijs Zaščerinskis, 123. Krimūnu vēl. apg.



Dzimis 1938. g. 24. oktobrī Krāslavas rajona Robežnieku pagastā. Tēvs skolotājs, aktīvs sabiedriskais darbinieks, māte – mājsaimniece. Ģimene represēta 1941. gada jūnijā.

Skolas gaitas sācis izsūtījumā Sibīrijā, bet pēc atgriešanās (1946. g.) tās turpinājis Latvijā. Beidzis LLA (1962. g.), iegūstot agronoma kvalifikāciju.

Patstāvīgā darba gaitas uzsācis paralēli mācībām 1961. gadā, strādājot dažādās saimniecībās par brigadieri, agronomu, galveno agronomu. 1967. gadā iecelts par Dobeles rajona Lauksaimniecības pārvaldes galveno agronomu, pēc tam 4 gadus bijis šīs pārvaldes priekšnieks. 1977. g. pārgājis darbā uz padomju saimniecību "Bērze" par direktoru. Ievēlēts un darbojies LR AP (1990-1993), bijis Lauksaimniecības komisijas loceklis. Pēc tam ievēlēts arī LR 5. Saeimā, kur darbojies Tautsaimniecības, vides un reģionālās politikas komisijā, kļuvis par tās priekšsēdētāju. Piedalījies daudzu likumu izstrādāšanā, kas saistīti ar uzņēmējdarbību, finansu, nodokļu jautājumiem. Pēc deputātu pilnvaru izbeigšanās 3 gadus pildījis LR Zemkopības ministrijas parlamentārā sekretāra pienākumus, bet pirms aiziešanas pensijā bijis zemkopības ministra padomnieks.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies. Sieva Astrīda bijusi ekonomiste, tagad pensijā, ir dēli – Ervīns un Arnis. Dzīvo Dobeles rajona Jaunbērzes pagastā.



135. Valentīna Zeile, 160. Preiļu vēl. apg.

Dzimusi 1937. g. 1. martā Krāslavas rajonā Bukmuižas pagastā.

1955. g. beigusi Rīgas finansu un kredīta tehnikumu (tag. Latvijas Banku augstskola), pēc tam beigusi LVU Ekonomikas fakultāti rūpniecības ekonomikas specialitātē (1962. g.).

Strādājusi PSRS Valsts bankas Latvijas Republikāniskā kantora Pļaviņu nodaļā par kredītinspektori un Kredītu daļas vadītāju līdz 1959. g., Rīgas pilsētas izpildkomitejas Plānu komisijā par vecāko ekonomisti (līdz 1967. g.). No 1967. līdz 1992. gadam strādājusi Latvijas Universitātes Ekonomikas fakultātē – sākumā par asistenti, vēlāk par vecāko pasniedzēju un docenti, Tautsaimniecības plānošanas katedras vadītāju. Ekonomikas doktore (Dr. oec.).

Darbojusies LTF, bijusi tās Tautsaimniecības komitejas vadītāja un 1990. gada martā kā LTF kandidāte ievēlēta par AP deputāti. Bijusi AP Ekonomikas komisijas locekle, vēlāk - Budžeta komisijas vadītāja.

LR 5. Saeima 1993. g. 12. augustā apstiprinājusi viņu par Latvijas Bankas padomes locekli. 1999. g. 5. martā 7. Saeima atkārtoti apstiprinājusi viņu par Latvijas Bankas padomes locekli, un viņa turpina darbu šajā amatā.

Studenšu korporācijas "Varavīksne" filistre no 1991. g. janvāra. Rīgas Rotari kluba biedre, 2000./2001. gadā tā prezidente. Latvijas Nacionālās projektu vadīšanas asociācijas biedre.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Vīrs – Pēteris Zeile ir LMA profesors; meita Zane beigusi LMA un ieguvusi mākslas bakalaura grādu, tagad studē LU programmas "Sabiedrības vadība" maģistratūrā.



136. Brigita Zeltkalne, 140. Skrundas vēl. apg.

Dzimusi 1937. g. 29. decembrī Liepājā. Tēvs dienējis kara flotē uz zemūdenes "Ronis".

Beigusi Rīgas 35. septiņgadīgo skolu un Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu (1957. g.), pēc tam LVU Žurnālistikas fakultāti (1972. g.).

Darba gaitas sākusi un 10 gadus nostrādājusi ražošanas apvienībā "Sarkanais rīts" par mākslinieci modelētāju; vienlaikus publicējusies presē. No 1967. gada strādājusi Latvijas Valsts televīzijā, sākumā par redaktori Jaunatnes raidījumu redakcijā, pēc gada dažādos amatos Informatīvo raidījumu redakcijā. Bijusi PSKP biedre. Atmodas laikā iesaistījusies LTF, bijusi tās Domes locekle. Popularitāti ieguvusi ar reportāžām par migrācijas un dzīvokļu problēmām. Ievēlēta un darbojusies LR AP (1990-1993), bijusi LTF frakcijā, kā arī Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijā, vadījusi Dzīvokļu komisiju un Apbalvojumu komisiju. Strādājusi pie īres likuma sagatavošanas un likumdošanas sakārtošanas dzīvokļu jautājumos. Bijusi viceprezidente, pēc tam prezidente sabiedriskajā organizācijā "Rīgas starptautiskais humanitātes fonds" (no 1994. g.). Piedalījusies projekta "Avīze Latvijas ieslodzījuma vietām" īstenošanā (1997. g.), bijusi šī projekta autore un galvenā redaktore. Grāmatas "Neesamība jeb Cilvēki būros" (R., 1999) autore. Turpina darbu žurnālistikā. Bezpartejiskā.

Apbalvota ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Ir meita Iveta.

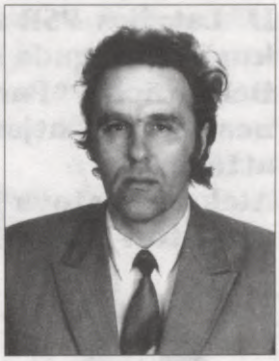

137. Ziedonis Ziediņš, 197. Mazsalacas vēl. apg.

Dzimis 1953. g. 17. martā Kuldīgā.

Beidzis LLA Lauksaimniecības mehanizācijas fakultāti (1980. g.), iegūstot inženiera kvalifikāciju. No 1998. g. mācās LU Ekonomikas un vadības fakultātes maģistratūrā. Beidzis Rīgas Ekonomikas biznesa skolu (1993. g.), mācījies vadošo kadru sagatavošanas kursos (1983. un 1987. g.), zināšanas papildinājis vadības jautājumos Latvijā un ārzemēs.

Bijis Valmieras rajona kolhoza "Skaņaiskalns" priekšsēdētājs (1982-1990). Ievēlēts LR AP (1990-1993), darbojies Rūpniecības komisijā. Bijis Ekonomikas ministrijas Dzīvokļu un mazās apbūves privatizācijas nodaļas vadītājs (1993-1995). No 1995. gada strādā Ekonomikas ministrijā un ir Centrālās dzīvojamo māju privatizācijas komisijas priekšsēdētājs.

Bijis PSKP biedrs (1985-1988). No 1988. gada bijis LNNK partijas biedrs, kopš 1997. gada – TB/LNNK partijā.

Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (2000. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi.

Precējies; sieva un divas meitas. Aizraušanās – makšķerēšana, medības, Austrumu reliģijas, augļkoku selekcija.



138. Imants Ziedonis, 180. Stučkas vēl. apg.

Dzimis 1933. g. 3. maijā Rīgas apriņķa Slokas pagasta Ragaciemā zvejnieku ģimenē.

Beidzis Tukuma 1. vidusskolu (1952. g.), LVU Vēstures un filozofijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras nodaļu neklātienē (1959. g.) un Augstākos literatūras kursus M. Gorkija Pasaules literatūras institūtā Maskavā (1964. g.). Studiju gados strādājis gadījuma darbus – bijis bibliotekārs, ceļu remontstrādnieks, skolotājs.

Savu pirmo dzejoļu krājumu izdevis 1961. gadā. Uzņemts par Rakstnieku savienības biedru. Strādājis izdevniecībā "Liesma" par dzejas redaktoru (1964-1965). Ievēlēts par Rakstnieku savienības valdes priekšsēdētāja vietnieku (1965-1968), bijis PSKP biedrs. Būdams Latvijas Kultūras fonda priekšsēdētāja amatā (1987-1992), iedibinājis Spīdolas dienas, Spīdolas stipendijas, Daugavas krastu sakopšanas programmu, konkursu par sakārtotības spējām Latvijas lauku sētās. Ievēlēts un darbojies LPSR AP, pēc tam LR AP (1990-1991), bijis AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā kā neatkarīgais deputāts. Pašlaik strādā Latvijas institūtā par direktora vietnieku.

Kopš 1968. gada – profesionāls rakstnieks. Strādā daudzos žanros: ceļojumu apraksti ("Kalnu Altajs", "Karēlijas upes", "Kurzemīte"), dzeja, dramatizējumi skatuvei (A. Čaka "Spēlē, spēlmani", "Motocikls"), pasakas, kinoscenāriji (G. Pieša filmai "Pūt, vējiņi", A. Freimaņa filmai "Puika", kopā ar H. Franku A. Freimaņa dokumentālajai filmai "Gada reportāža", I. Selecka dokumentālajai filmai "Gājiens ar krokodilu"), librets I. Kalniņa operai pēc Raiņa lugas "Spēlēju, dancoju", teksts I. Kalniņa oratorijai "Dzejnieks un nāra". Kopš 1995. gada kopo materiālus saviem "Rakstiem" 12. sējumos.

Piešķirts Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukums (1972. g.) un Tautas dzejnieka goda nosaukums (1977. g.); apbalvots ar "Tautu draudzības" ordeni (1983. g.) un II šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1995. g.) un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi. Saņēmis starptautiskas atzinības: H. K. Andersena vārdā nosaukto pasaku meistara diplomu, internacionālo Januša Korčaka medaļu un Goda diplomu par aktīvu darbību bērnu kultūras attīstībā.

Precējies. Sieva Ausma Kantāne-Ziedone - aktrise Dailes teātrī; ir dēls Rimants un meita Baiba.

II. Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāts, kurš 1990. gada 4. maijā balsošanā par Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" atturējās. Alekseja Zotova īsi biogrāfiskie dati atbilstoši stāvoklim 1990. gadā*



Aleksejs Zotovs, 30. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1949. gadā Rjazaņā, krievs; mācītājs. AP Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas loceklis. Svētā erceņģeļa Mihaila baznīcas pārzinis.

* Izmantoti dati no grām.: *Latvijas Republikas Augstākā Padome*. R.: LR AP kanceleja, LER, 1991.

III. Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāti, kuri 1990. gada 4. maijā balsošanā par Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" nepiedalījās. Īsi biogrāfiskie dati atbilstoši stāvoklim 1990. gadā*



1. **Grigorijs Agafonovs**, 77.Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1945. gadā, krievs.
AP Rūpniecības komisijas loceklis.
Ražošanas apvienības "Latatankoservis" ģenerāldirektors.
PSKP biedrs.



2. **Anatolijs Aļeksejevs**, 48. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1935. gadā Rīgā, krievs; inženieris.
AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas, kā arī Mandātu un deputātu ētikas komisijas loceklis.
PSKP biedrs.

3. **Viktors Alksnis**, 62. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1950. gadā, latvietis; virsnieks.
AP Likumdošanas jautājumu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



* Izmantoti dati no grām.: *Latvijas Republikas Augstākā Padome*. R.: LR AP kanceleja, LER, 1991.



4. Jurijs Antons, 94. Liepājas vēl. apg.
Dzimis 1956. gadā, vācietis.
AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas loceklis.
Liepājas Vispārējās celtniecības tresta LKP komitejas sekretārs.
PSKP biedrs.

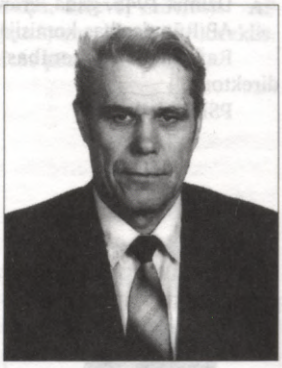

5. Anatolijs Bartaševičs, 97. Rēzeknes vēl. apg.
Dzimis 1937. gadā, latvietis; inženieris celtnieks.
AP Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



6. Martijans Bekasovs, 98. Rēzeknes vēl. apg.
Dzimis 1949. gadā Rēzeknes raj., krievs; jurists.
AP Likumdošanas jautājumu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



7. Andrejs Beluha, 64. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1952. gadā, krievs.
AP Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas, kā arī Mandātu un deputātu ētikas komisijas loceklis.
LKP Vidzemes priekšpilsētas komitejas 1. sekretārs.
PSKP biedrs.



8. Mihails Berdikovs, 19. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1945. gadā Rīgā, krievs; radioinženieris.
AP Rūpniecības komisijas loceklis.
Rīgas elektromehāniskās rūpnīcas direktors.
PSKP biedrs.



9. Sergejs Beskrovnovs, 75. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1954. gadā, krievs; inženieris celtnieks.
AP Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis.
Daugavpils Vispārējās celtniecības tresta LKP komitejas sekretārs.
PSKP biedrs.

10. Nikolajs Builovs, 50. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1933. gadā Pleskavas apg., krievs; kuģa vadītājs.
AP Jūras lietu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



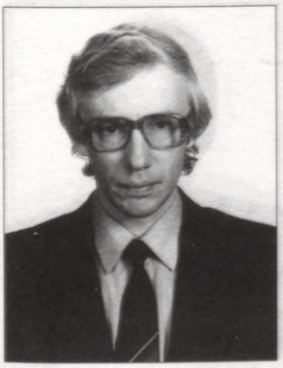

11. Sergejs Dīmanis, 59. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1951. gadā Rīgā, latvietis; ekonomists.
AP Ekonomikas komisijas loceklis.
Frakcijas "Līdztiesība" priekšsēdētājs.
PSKP biedrs.

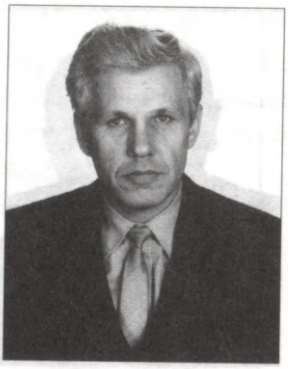

12. Jevgēņijs Drobots, 76. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1946. gadā Ļeņingradas apg., krievs; inženieris mehāniķis.
AP Rūpniecības komisijas loceklis.
Daugavpils ražošanas apvienības "Ķīmiskā šķiedra" galvenā inženiera vietnieks.
PSKP biedrs.

13. Jānis Dzintars, 14. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1928. gadā, latvietis; vēsturnieks.
AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.

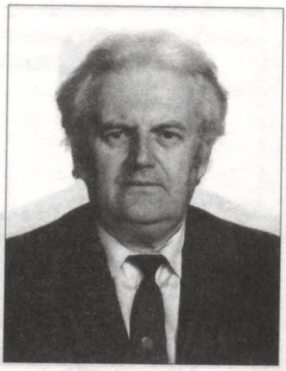



14. Edgars Eglītis, 49. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1936. gadā, latvietis.
AP Apkārtējās vides aizsardzības komisijas loceklis.
Latvijas Jūras kuģniecības LKP komitejas sekretārs.
PSKP biedrs.

15. Boriss Feršalovs, 95. Liepājas vēl. apg.
Dzimis 1941. gadā, krievs; virsnieks.
AP Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas loceklis.
PSKP biedrs.





16. Valentīns Gaponenko, 103. Ventspils vēl. apg.
Dzimis 1929. gadā Vitebskā, krievs; virsnieks.
AP Ārlietu komisijas loceklis.
Baltijas kara apgabala Robežapsardzības karaspēka priekšnieks.
PSKP biedrs.



17. Igors Garajevs, 9. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1946. gadā, krievs; inženieris mehāniķis.
AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas loceklis.
LKP Zemgales priekšpilsētas komitejas 1. sekretārs.
PSKP biedrs.



18. Mihails Gavrilovs, 58. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1951. gadā Rīgā, krievs; ekonomists.
AP Ekonomikas komisijas loceklis.
Rūpniecības uzņēmumu asociācijas valdes priekšsēdētāja vietnieks.



19. Vjačeslavs Gerasimovs, 35. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1949. gadā Tambovā, krievs; inženieris ekonomists.
AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas loceklis.
Baltijas dzelzceļa Rīgas nodaļas Plāna un ekonomiskās nodaļas priekšnieks.
PSKP biedrs.



20. Vladimirs Hodakovskis, 31. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1940. gadā Irkutskā, krievs; radioinženieris.
AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas loceklis.
Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūta rektors.
PSKP biedrs.

21. Ivans Ivanovs, 38. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1937. gadā Preiļu raj., krievs; inženieris mehāniķis.
AP Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas loceklis.
Zinātniskās ražošanas apvienības "Aviatransprocess" nodaļas vadītājs.
PSKP biedrs.





22. Mihails Ivanovs, 70. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1938. gadā, krievs.
AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas loceklis.
Daugavpils TDP IK priekšsēdētāja 1. vietnieks.
PSKP biedrs.

23. Jevgēņijs Jagupecs, 78. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1946. gadā Doņeckas apg., ukrainis; radioinženieris.
AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.





24. Jurijs Kirjušins, 137. Indras vēl. apg.
Dzimis 1952. gadā Vladimiras apg., krievs; agronoms.
AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas loceklis.
Krāslavas rajona patērētāju biedrības priekšsēdētājs.
PSKP biedrs.



25. Viktors Kokorišs, 135. Krāslavas vēl. apg.
Dzimis 1952. gadā Krāslavas raj., latvietis; elektrosakaru inženieris.
AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas loceklis.
Krāslavas rajona TDP IK priekšsēdētājs.



26. Vladimirs Kostins, 32. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1941. gadā, krievs.
AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas loceklis.
Latgales priekšpilsētas kara komisārs.
PSKP biedrs.



27. Viktors Krols, 118. Vecpils vēl. apg.
Dzimis 1947. gadā Rīgā, latvietis; būvinženieris.
AP Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis.
Daugavpils rajona TDP IK priekšsēdētājs.
PSKP biedrs.



28. Larions Kucāns, 119. Kalkūnas vēl. apg.

Dzimis 1941. gadā Daugavpils raj., krievs; inženieris mehāniķis.

AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas loceklis.

Agrokombināta "Mirnij" ģenerāldirektors.

PSKP biedrs.

29. Leonīds Kurdjumovs, 37. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1939. gadā Minskā, krievs; radioinženieris.

AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas loceklis.

Republikāniskā informācijas un skaitļošanas centra "Agroapgāde" direktors.

PSKP biedrs.





30. Jurijs Ļaļins, 12. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1941. gadā, ukrainis.

AP Ekonomikas komisijas un Apvienotā budžeta komisijas loceklis.

LKP Kurzemes priekšpilsētas komitejas 1. sekretārs.

PSKP biedrs.

31. Eduards Maharevs, 33. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1943. gadā, krievs.

AP Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas priekšsēdētāja vietnieks.

PSKP biedrs.





32. Nikolajs Mihailovs, 23. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1940. gadā Kaļiņingradas apg., krievs; inženieris mehāniķis.
AP Rūpniecības komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



33. Vladimirs Mihailovs, 42. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1952. gadā Rīgā, krievs; inženieris mehāniķis.
AP Tirdzniecības un pakalpojumu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.

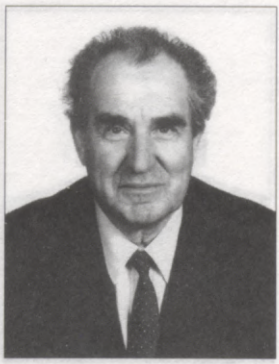

34. Grigorijs Morozļi, 22. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1928. gadā Doņeckas apg., ukrainis; jurists.
AP Likumdošanas jautājumu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.

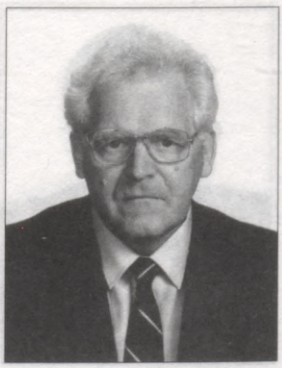

35. Aleksandrs Peršins, 17. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1931. gadā Belgorodas apg., krievs; inženieris metalurgs.
AP Rūpniecības komisijas loceklis.
Ražošanas apvienības "Darba spars" ģenerāldirektors.
PSKP biedrs.



36. Valērijs Priščepovs, 68. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1941. gadā, krievs.
AP Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas loceklis.
PSKP biedrs.

37. Ivans Prokofjevs, 45. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1943. gadā Krāslavas raj., krievs; inženieris mehāniķis.
AP Ārlietu komisijas loceklis.
LKP Ziemeļu rajona komitejas 1. sekretārs.
PSKP biedrs.





38. Aleksejs Providenko, 73. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1946. gadā, ukrainis.
AP Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas loceklis.
Daugavpils Vispārējās celtniecības tresta pārvaldnieks.
PSKP biedrs.

39. Galaktions Radionovs, 127.Jēkabpils vēl. apg.
Dzimis 1939. gadā Daugavpils raj., krievs; inženieris mehāniķis.
AP Sociālās nodrošināšanas un veselības aizsardzības komisijas loceklis.
Ražošanas apvienības "Dolomīts" ģenerāldirektors.
PSKP biedrs.





40. Andrejs Rešetņikovs, 99. Rēzeknes vēl. apg.
Dzimis 1946. gadā Madonā, krievs; inženieris mehāniķis.
AP Apkārtējās vides aizsardzības komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



41. Igors Rjabiņins, 96. Liepājas vēl. apg.
Dzimis 1936. gadā, krievs; virsnieks.
AP Jūras lietu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



42. Vladimirs Rodins, 72. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1940. gadā, krievs.
AP Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas loceklis.
Daugavpils Būvmateriālu un konstrukciju ražošanas apvienības ģenerāldirektors.
PSKP biedrs.



43. Mihails Rogaļs, 172. Salaspils vēl. apg.
Dzimis 1939. gadā Baltkrievijā, baltkrievs; inženieris hidrotehniķis.
AP Arhitektūras un celtniecības, enerģētikas, transporta un informātikas komisijas loceklis.
Rīgas HES priekšnieks.
PSKP biedrs.



44. Genādijs Romašovs, 34. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1940. gadā Rjazaņas apg., krievs; politologs.
AP Cilvēka tiesību un nacionālo jautājumu komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



45. Alfrēds Rubiks, 24. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1935. gadā Daugavpilī, latvietis; inženieris.
AP Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis.
LKP 1. sekretārs.
PSKP biedrs.



46. Anatolijs Safonovs, 47. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1940. gadā Maskavā, krievs; konstruktors.
AP Apkārtējās vides aizsardzības komisijas loceklis.
PSKP biedrs.



47. Aleksandrs Smoļuks, 60. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1936. gadā Baltkrievijā, krievs; skolotājs.
AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas loceklis.
Rīgas 74. vidusskolas direktors.
PSKP biedrs.



48. Viktors Stefanovičs, 11. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1930. gadā Hmeļņickas apg., ukrainis; žurnālists.

AP Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis.

Laikraksta "Sovetskaja Latvija" redaktora vietnieks.

PSKP biedrs.

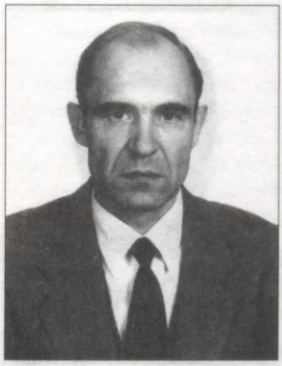

49. Filips Stroganovs, 150. Zilupes vēl. apg.

Dzimis 1942. gadā Ludzas raj., krievs; mehāniķis.

AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas loceklis.

Apvienotā budžeta komisija.

LKP Ludzas rajona komitejas 1. sekretārs.

PSKP biedrs.

50. Pāvels Šapovalovs, 41. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1953. gadā Vitebskā, baltkrievs; jurists.

AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas, kā arī Apvienotā budžeta komisijas loceklis.

PSKP biedrs.





51. Oļegs Ščipcovs, 29. Rīgas vēl. apg.

Dzimis 1939. gadā Tverā, krievs; radioinženieris, fiziķis.

AP Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijas loceklis.

Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūta docents.

PSKP biedrs.

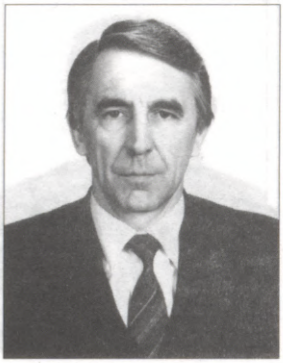

52. Aleksejs Vidavskis, 71. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1943. gadā, krievs.
AP Tautas pašvaldības un sabiedrisko lietu komisijas loceklis.
Daugavpils TDP IK priekšsēdētājs.
PSKP biedrs.

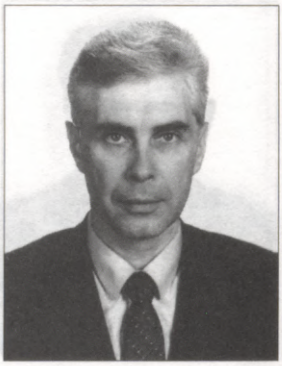

53. Sergejs Zaļetajevs, 21. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1946. gadā Rīgā, krievs; fiziķis.
AP Likumdošanas jautājumu komisijas loceklis.

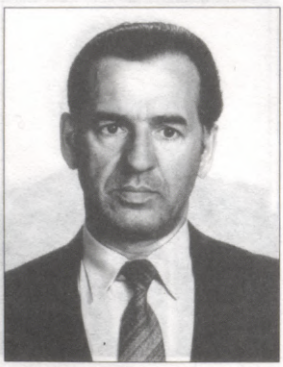

54. Vladimirs Zatuliviters, 65. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1939. gadā Čerkasu apg., ukrainis; ekonomists.
AP Ekonomikas komisijas loceklis.
S. Birjuzova Rīgas Augstākās politiskās karaskolas vecākais pasniedzējs.
PSKP biedrs.



55. Vladimirs Žarkovs, 74. Daugavpils vēl. apg.
Dzimis 1939. gadā, krievs.
Daugavpils LKP komitejas 1. sekretārs.
PSKP biedrs.



56. Tatjana Ždanoka, 40. Rīgas vēl. apg.
Dzimusi 1950. gadā Rīgā, krieviete; matemātiķe.
AP Ārlietu komisijas locekle.
PSKP biedre.



57. Alberts Žuks, 15. Rīgas vēl. apg.
Dzimis 1950. gadā Rīgā, ukrainis; ekonomists.
AP Ekonomikas komisijas loceklis.
Firmas "Pārdaugava" ģenerāldirektors.
PSKP biedrs.

Daina Bleiere, Tālavs Jundzis

Ceļš uz 4. maija Deklarāciju un Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. Notikumu hronoloģija

1948. g.	LR Senatoru atzinums par LR Satversmes spēkā esamību.
1953. g.	
30. nov.–11. dec.	ASV Kongresa Pārstāvju palātas speciālā komisija (Č. Kerstena vadībā) klausās jautājumu par Baltijas valstu inkorporāciju PSRS.
1973. g.	PBLA Helsinku memorands par brīvības un neatkarības atjaunošanu Latvijā sakarā ar Eiropas drošības un sadarbības konferences sasaukšanu.
1976. g.	
26. jūlijs	ASV Senāta rezolūcija nr. 319, kas nosaka, ka EDSK Helsinkos parakstītais Nobeiguma akts nemaina ASV politiku par PSRS īstenotās Baltijas valstu aneksijas neatzīšanu.
1985. g.	
15. marts	M. Gorbačovs kļūst par PSKP CK ģenerālsekretāru. Liberalizācijas un atklātības perioda sākums Padomju Savienībā.
1986. g.	
15.-19. septembris	PSRS un ASV sabiedrības pārstāvju tikšanās Jūrmalā Čatokvas konferencē, kur ASV prezidenta vecākais konsultants Dž. Metloks publiski paziņo, ka ASV joprojām neatzīst Latvijas inkorporāciju Padomju Savienībā.
1987. g.	
14. jūnijs	Pirmā publiskā ziedu nolikšana politiskās represijās cietušajiem pie Brīvības pieminekļa Rīgā, ko organizē Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupa "Helsinki-86".
1988. g.	
1.–2. jūnijs	Latvijas Rakstnieku savienības valdes paplašinātais plēnums ar citu radošo savienību vadītāju un ekspertu piedalīšanos, kura lēmumi iezīmē ceļu uz lielāku brīvību un reālu demokrātiju PSRS ietvaros. Mavriks Vulfsons nāk klajā ar apgalvojumu, ka Latvija 1940. gada 17. jūnijā tikusi okupēta.
8. jūlijs	Pirmā publiskā vēsturnieku diskusija par 1940. gada notikumiem Latvijā.
10. jūlijs	Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK) dibināšanas sapulce Rīgā, Arkādijas parkā.
6. oktobris	LPSR AP likums par valsts valodas statusa piešķiršanu latviešu valodai.
8.–9. oktobris	LTF dibināšanas kongress.
16. novembris	Igaunijas PSR AP Suverenitātes deklarācija.
26. novembris	PSRS AP Prezidija lēmums par Igaunijas Suverenitātes deklarācijas atzīšanu par antikonstitucionālu.
16. decembris	LTF Vēlēšanu centra izveidošana.
1989. g.	
8. janvāris	LPSR Darbaļaužu internacionālās frontes (Interfrontes) dibināšanas kongress.
16. janvāris	PSRS AP Prezidija dekrēts par 30.–40.–50. gados represēto pilsoņu reabilitāciju.
18.–19. februāris	LNNK pirmais kongress Ogrē.
26. marts	PSRS tautas deputātu vēlēšanas, kurās vairākumu iegūst LTF atbalstītie kandidāti.

13.–14. maijs Baltijas Asamblejas un Baltijas Padomes dibināšana Tallinā. Baltijas tautu kustību regulāru tikšanos sākums.

18. maijs Lietuvas PSR AP Suverenitātes deklarācija.

31. maijs LTF Domes valdes aicinājums apspriest jautājumu par kursu uz pilnīgu Latvijas politisko un ekonomisko neatkarību.

28. jūlijs LPSR AP Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti, kurā pasludināts, ka Latvijas statusu PSRS jānosaka līguma attiecībām un ka LPSR likumiem būs prioritāte salīdzinājumā ar PSRS likumiem.

23. augusts Cilvēku sadošanās rokās no Tallinas līdz Viļņai, apliecinot savu vienotību brīvības centienos, – Baltijas ceļš.

7.–8. oktobris LTF 2. kongress, kurā pieņemtajā programmā noteikts kurss uz pilnīgu Latvijas neatkarību.

10. novembris PSRS AP lēmums, ka Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Azerbaidžānas lēmumi par republikas likumu prioritāti ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju un tādēļ ir spēkā neesoši.

11. novembris LR AP 1939./40. gadu notikumu izmeklēšanas komisijas ziņojums, kurā norādīts, ka Hitlera un Staļina paktu rezultātā Latvija tikusi okupēta un anektēta.

27. novembris PSRS likums par Baltijas republiku saimnieciskās patstāvības atzīšanu.

10. decembris Vietējo padomju tautas deputātu vēlēšanas, kurās pārsvaru iegūst LTF atbalstītie kandidāti.

24. decembris 2. PSRS TDK rezolūcija, kurā nosodīti un atzīti par spēkā neesošiem kopš parakstīšanas brīža slepenie protokoli, ko PSRS un Vācija parakstīja 1939. g. 23. augustā jautājumā par Baltijas valstu iekļaušanu PSRS ietekmes sfērā.

1990. g.

11. janvāris Labojumi LPSR Konstitūcijā par LKP privileģētā statusa izbeigšanu un tās pielīdzināšanu tiesībās citām partijām un sabiedriskajām organizācijām; pilsoņi iegūst tiesības apvienoties partijās.

14. janvāris Baltijas Padomes sēde Pērnavā, kur par svarīgāko 1990. g. uzdevumu atzīta Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautas kustību darbības koordinācija ar mērķi atjaunot Baltijas valstu neatkarību.

25. janvāris LKP CK aicinājums vēlētājiem sakarā ar 18. marta LPSR AP vēlēšanām. Pasvītrots, ka LKP CK aizstāv LPSR suverenitāti, īpašuma formu daudzveidību, vietējo padomju lomas palielināšanu.

31. janvāris Publicēta Interfrontes platforma LPSR AP vēlēšanām. Tā aizstāv Latvijas PSR suverenitātes nostiprināšanu līdztiesīgu padomju sociālistisko republiku atjaunotā federācijā.

2. februāris Igaunijas visu līmeņu deputātu (vairāk nekā 3000) sapulce Tallinas pilsētas hallē, kur pieņemta "Deklarācija Igaunijas neatkarības jautājumā".

3. februāris Pieņemta Latvijas Tautas frontes vēlēšanu platforma AP vēlēšanām. Tā nosaka, ka Latvijas AP jārada visi priekšnoteikumi, kas sekmētu Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu, un jāpieņem objektīvs lēmums Molotova-Ribentropa pakta seku likvidēšanai, kvalificējot 1940. gada LPSR pasludināšanu un iestāšanos PSRS par nelikumīgu.

5. februāris Priekšvēlēšanu savienības "Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku" aicinājums vēlētājiem, kuru parakstījuši V. E. Bresis, A. Gorbunovs, A. Kauls, V. Krustiņš, R. Pauls, J. Peters, A. Plotnieks u.c. Aicinājumā uzsvērts, ka ievēlēto deputātu uzdevums būs likumdošanas ceļā likt pamatus demokrātiskai neatkarīgai valstij.

15. februāris LPSR AP Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību. Latvijas PSR jāpārveido par brīvu un neatkarīgu valsti tādu valstu savienībā, kas iet humānu demokrātiska sociālisma ceļu un savas

attiecības ar citām valstīm veido uz līgumu pamata.

LPSR AP likums par grozījumiem LPSR Konstitūcijā atzīst par oficiālo valsts simboliku sarkanbaltsarkano karogu, 1921. gadā apstiprināto valsts ģerboni un himnu "Dievs, svētī Latviju".

21. februāris — LPSR AP deputātu kandidātu priekšvēlēšanu kampaņas sākums.

23. februāris — Igaunijas PSR AP lēmums par gatavošanos Igaunijas valstiskajai neatkarībai.

24. februāris — E. Levita raksts "Literatūrā un Mākslā" "Latvijas tiesiskais statuss un 18. marta vēlēšanas", kurā pirmoreiz publiski pausta un pamatota ideja, ka jaunievēlētā LR AP varētu pieņemt Deklarāciju par Latvijas starptautiski tiesisko stāvokli un neatkarīgas LR valsts varas atjaunošanu.

Neatkarīgas Latvijas Komunistiskās partijas piekritēju konference, kas atzīst par nepieciešamu uz PSKP Latvijas organizācijas bāzes izveidot neatkarīgu Latvijas Komunistisko partiju.

28. februāris — Interfrontes lielākais mītiņš pret Latvijas neatkarību.

1. marts — LPSR AP Prezidijs apstiprina komisiju pasākumu sagatavošanai Latvijas ekonomiskās un politiskās neatkarības atjaunošanai.

11. marts — Lietuvas AP Neatkarības deklarācija.

Igaunijas Republikas Pilsoņu kongresa pirmā sēde, kurā pieņemta Deklarācija par likumīgās valsts varas atjaunošanu Igaunijas Republikas teritorijā.

16. marts — Ārkārtas PSRS TDK atzīst par spēkā neesošiem Lietuvas PSR AP 1990. g. 10.–12. marta lēmumus par Lietuvas neatkarības atjaunošanu un PSRS Konstitūcijas darbības izbeigšanu Lietuvas teritorijā.

17. marts — LTF pirmsvēlēšanu manifestācija "Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku" Rīgā, Daugavmalā.

18. marts — LPSR AP vēlēšanas, kurās uzvaru gūst LTF. Igaunijā AP vēlēšanās arī vairākumu iegūst Igaunijas neatkarību atbalstošie deputāti.

19. marts — Izveidota LPSR AP delegācija sarunām ar PSRS valdību par Latvijas ekonomiskās un politiskās neatkarības atgūšanu.

20. marts — A. Gorbunova tikšanās ar M. Gorbačovu Maskavā, kur Latvijai tiek piedāvāta jauna savienības līguma ideja, ņemot vērā republikas vēsturiskās, politiskās un ekonomiskās īpatnības.

21. marts — PSRS prezidenta M. Gorbačova dekrēts "Par papildu pasākumiem padomju pilsoņu tiesību garantēšanai un PSRS suverenitātes aizsargāšanai Lietuvas PSR teritorijā". Tiek pastiprināti kontrolēta Lietuvas robeža ar ārvalstīm un veikti citi pasākumi.

Jaunievēlēto LR AP LTF deputātu pirmā sanāksme LZA Lielajā zālē, kur tiek likti pamati AP LTF deputātu frakcijai un E. Levits uzstājas ar ziņojumu par LR neatkarības atjaunošanas tiesiskajiem aspektiem.

23. marts — Padomju karaspēks Viļņā sāk kompartijai piederošo ēku ieņemšanu, lai nepieļautu to nonākšanu Lietuvas neatkarības atbalstītāju rokās.

24. marts — Neatkarības deklarācijas pirmie projekti – "minimālais" un "maksimālais" variants, kurus izstrādā R. Apsītis, V. Birkavs, V. Eglājs, T. Jundzis, E. Levits, R. Rikards u.c. Kinoamatieru kluba telpās Rīgā, Jaunielā.

24. marts — Baltijas Padomes sēde Viļņā, kurā tiek apspriests stāvoklis Baltijas republikās pēc Lietuvas valstiskuma atjaunošanas un AP vēlēšanām Latvijā un Igaunijā. Pieņemts aicinājums Padomju Savienībai pārtraukt spiedienu pret Lietuvu.

28. marts — Neatkarības deklarācijas "minimālā" un "maksimālā" varianta pirmā izskatīšana LR AP LTF deputātu frakcijas sēdē, kur lielāku atbalstu gūst "maksimālais" (radikālākais) variants. Aprīlī-maijā faktiski darbs turpinās tikai pie "maksimālā" varianta pilnveidošanas un uzlabošanas.

30. marts — Igaunijas PSR AP lēmums par Igaunijas valstisko statusu, kas nosaka pārejas periodu valsts pilnīgas neatkarības atjaunošanā.

3. aprīlis — PSRS prezidenta M. Gorbačova parakstītais PSRS likums "Par kārtību, kādā risināmi jautājumi, kas saistīti ar savienoto republiku izstāšanos no PSRS".

6.–7. aprīlis — LKP 25. kongress, kurā Kompartija sašķeļas. A. Rubiks ievēlēts par LKP, kas paliek PSKP sastāvdaļa, 1. sekretāru.

14. aprīlis — Izveidota Latvijas Neatkarīgā Komunistiskā partija (LNKP), par kuras priekšsēdētāju kļūst I. Ķezbers.

8.–23. aprīlis — LR Pilsoņu kongresa delegātu vēlēšanas.

17.–18. aprīlis — PSRS ekonomiskās blokādes sākums pret Lietuvu.

19. aprīlis — Latvijas delegācijas (I. Bišers, V. E. Bresis, A. Gorbunovs, D. Īvāns) tikšanās Maskavā ar M. Gorbačovu, kurš piedāvā Latvijai PSRS ietvaros piešķirt īpašu statusu, veidojot PSRS un Latvijas attiecības uz konfederatīvu attiecību principiem. M. Gorbačovs brīdina: Latvija vienpusēji pasludinās neatkarību, nekādas sarunas netiks turpinātas.

21. aprīlis — Vislatvijas tautas deputātu sapulce Daugavas stadionā Rīgā, kurā pieņemts aicinājums atjaunot Latvijas valstisko neatkarību.

30. apr.–1. maijs — LR Pilsoņu kongresa 1. sesija, kurā tas sevi pasludina par 1918. gadā proklamētās LR pilsoņu vēlētu tiesisku pārstāvniecību.

3. maijs — LPSR AP 1. sesijas atklāšana. A. Gorbunovs ievēlēts par AP priekšsēdētāju.

4. maijs — **LPSR AP Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".** LKP CK biroja lēmums lūgt PSRS prezidentu atcelt nelikumīgi pieņemto LPSR AP 4. maija Deklarāciju.

7. maijs — LR AP par LR Ministru Padomes priekšsēdētāju ieceļ I. Godmani.

11. maijs — Rīgas milicijas garnizona darbinieku sapulce, kas 4. maija Deklarāciju pasludina par pretlikumīgu.

12. maijs — Baltijas valstu vadītāju oficiāla tikšanās Tallinā, kurā tiek parakstīta deklarācija par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vienprātību un sadarbību. Izveidota Baltijas valstu Padome, kurā ietilpst Baltijas republiku AP priekšsēdētāji un citas augstas amatpersonas.
Daugavpils pilsētas padomes IV sesijas lēmums, kas 4. maija Deklarāciju atzīst par spēkā neesošu pilsētas teritorijā un pieprasa AP atjaunot Latvijas PSR statusu, kas pastāvēja līdz 4. maijam.

14. maijs — PSRS prezidenta M. Gorbačova dekrēts, kas pasludina Latvijas PSR AP 4. maija Deklarāciju par spēkā neesošu, jo tā neatbilst PSRS Konstitūcijai.

14.–15. maijs — Interfrontes atbalstītāju – karavīru un civiliedzīvotāju akcijas pie LR AP.

15. maijs — LPSR pagaidu streiku komitejas paziņojums par politiska brīdinājuma streika uzsākšanu, pieprasot atcelt 4. maija Deklarāciju un citus AP likumdošanas aktus, kas ir pretrunā ar PSRS likumiem.

20. maijs — PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizstāvēšanas komitejas izveidošana. Tā apvieno pret Latvijas neatkarību noskaņotās organizācijas, un par tās vadītāju kļūst A. Rubiks.

24. maijs — LR APP telegramma M. Gorbačovam, kurā paziņots, ka PSRS prezidentam nav tiesību atcelt LPSR AP 4. maija Deklarāciju un piedāvāts domstarpības risināt sarunu ceļā.

28. maijs — LR AP paziņojums sakarā ar PSRS prezidenta 1990. gada 14. maija dekrētu "Par LPSR AP deklarāciju par LR neatkarības atjaunošanu", kurā juridiski pamatots, ka PSRS prezidents pārkāpis PSRS Konstitūciju un nelikumīgi iejaucas LR iekšējās lietās, tās politiskās pašnoteikšanās procesā.

6. jūnijs — Baltijas Padomes delegāciju tikšanās Jūrmalā, kurā tiek piedāvāts M. Gorbačovam sākt sarunas ar Baltijas valstīm.

	LR AP priekšsēdētāja A. Gorbunova uzstāšanās PSRS Federācijas padomes sēdē, kurā izskaidrota 4. maija Deklarācijas būtība un izteikta gatavība "iesaldēt" Deklarāciju uz laiku, kamēr notiks sarunas starp PSRS un LR.
12. jūnijs	M. Gorbačova priekšlikums par Baltijas valstu neatkarības deklarāciju "iesaldēšanu" un sarunām par suverēnu valstu savienību.
16. jūnijs	Baltijas Asamblejas sēde Mellužos, kurā tiek atzīts, ka tautas frontes ir vajadzīgas līdz faktiskās neatkarības atzīšanai.
10. jūlijs	LR AP lēmums par delegāciju izveidošanu sarunām ar PSRS, kā arī ar Krieviju par LR neatkarības atjaunošanu.
19. jūlijs	LR MP priekšsēdētāja I. Godmaņa un ārlietu ministra J. Jurkāna tikšanās Vašingtonā ar ASV valsts sekretāru Dž. Beikeru, kurš pasvītro, ka Baltijas valstu neatkarība jāatjauno sarunās ar Maskavu.
26. jūlijs	LR AP priekšsēdētāja A. Gorbunova tikšanās Jūrmalā ar KPFSR AP priekšsēdētāju B. Jeļcinu, kurš apstiprina, ka Latvijas neatkarības atgūšana jāiekļauj Latvijas un Krievijas līgumā.
	LR AP Prezidija lēmums par to, ka LR pilnvarotie pārstāvji nepiedalīsies jaunā padomju republiku savienības līguma izstrādāšanā.
23. augusts	LR MP lēmums par pasākumiem, kas veicami, lai atjaunotu Latvijas valsts sauszemes robežu.
19. novembris	Sakarā ar PSRS protestu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pārstāvji netiek pielaisti EDSA konferencē Parīzē.
1. decembris	Igaunijas, Latvijas, Lietuvas parlamentu kopīga sēde Viļņā, kur pieņemts aicinājums pasaules valstu parlamentiem izmantot visu savu ietekmi, lai Padomju Savienība atteiktos no draudu un politiskā spiediena politikas pret Baltijas valstīm un sāktu sarunas par to neatkarības atzīšanu un karaspēka izvešanu.
6. decembris	Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas aicinājums M. Gorbačovam ieviest tiešo prezidenta pārvaldi Latvijas PSR. Līdzīgs aicinājums pieņemts Latvijas Interfrontes 2. kongresā 15. decembrī.
1991. g.	
12.–13. janvāris	PSRS Bruņoto spēku vardarbīgās akcijas Viļņā.
13.–27. janvāris	Neatkarības atbalstītāju Barikādes Rīgā, lai aizstāvētu savu brīvību pret iespējamām militārām akcijām un neatkarības pretiniekiem.
3. marts	Vislatvijas aptauja par neatkarību. 73,8% iedzīvotāju nobalso par neatkarību.
19. augusts	Valsts apvērsums PSRS. Valsts Ārkārtējā stāvokļa komiteja paziņo, ka tā pārņem varu.
21. augusts	**LR AP Konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu", kas pasludina LR pilnīgu neatkarību, izbeidzot 4. maija Deklarācijā noteikto pārejas periodu uz to.**
23. augusts	LR starptautiskās atzīšanas procesa sākums: Islande – 23.aug., Krievija – 24.aug., ASV – 2.sept., PSRS – 6.sept.
18. septembris	LR uzņemšana ANO.
21. decembris	PSRS pastāvēšanas beigas.
1993. g.	
6. jūlijs	**LR 5. Saeimas 1. sesijas atklāšana. LR Satversmes atjaunošana.**
1994. g.	
31. augusts	Pabeigta Krievijas karaspēka izvešana no Latvijas.
1996. g.	
22. augusts	LR Saeimas Deklarācija par okupāciju, kurā pasaules valstis un starptautiskās organizācijas aicinātas atzīt Latvijas okupācijas faktu un palīdzēt likvidēt tās sekas.

Bibliogrāfija par 4. maija Deklarāciju*

1990

Baltiešu demonstrācjas Latvijas neatkarības atjaunošanas dienā, 1990. gada 4. maijā Čikāgā // Čikāgas Ziņas. - 1990. - Nr. 146. - 13. lpp.

Bērziņš G. 1990. gada maijs - jauns Latvijas rīts // Brīvā Latvija. - 1990. - 21. maijs.

«Centrs» par 4. maiju // Latv. Jaunatne. - 1990. - 8. maijs.

Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu // Tēvzemes Avīze. - 1990. - 10. maijs. - 1., 4. lpp.

Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu // Čikāgas Ziņas. - 1990. - Nr. 146. - 3.-4. lpp.

Deklarācijas «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» projekta apspriešana // Cīņa. - 1990. - 11. maijs.

Deklarācijas «Par LR neatkarības atjaunošanu» projekta apstiprināšana // Cīņa. - 1990. - 9. maijs.

Egle I. Fantastisku grūtību priekšā // Latv. Jaunatne. -1990. - 29. maijs.

Gontmahers G. Deklarācijai - jā! // Latv. Jaunatne. - 1990. - 29. maijs.

Gorbunova «aicinājums» Latvijas tautai // Brīvā Latvija. - 1990. - 14. maijs.

Grīnblats M. Neatkarības atjaunošanas deklarācija opozīcijas pārstāvja skatījumā // Atmoda. - 1990. - 29. maijs. - 3. lpp.

Laba vēlējumi / Telegr. apkop. I. Bērziņa // Latv. Jaunatne. - 1990. - 29. maijs.

Latvijas Komitejas paziņojums Latvijas Republikas Augstākajai Padomei sakarā ar 1990. gada 4. maija Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu // Atmoda. - 1990. - 22. maijs.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija «Par Republikas neatkarības atjaunošanu» // Latvijas Republikas AP un Valdības Ziņotājs. - 1990. - Nr. 20. - 1096.-1098. lpp.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes Paziņojums sakarā ar PSRS prezidenta M. Gorbačova 1990. gada 14. maija deklarāciju «Par Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarāciju «Par Latvijas neatkarības atjaunošanu»» // Cīņa. - 1990. - 31. maijs; Temīda. - 1990. - Nr. 4.-5. lpp.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu // Cīņa. - 1990. - 8. maijs; Latv. Jaunatne. - 1990. - 5. maijs; Atmoda. - 1990. - 5. maijs. - 1. lpp.; Izglītība. - 1990. - 9. maijs. - 1. lpp.; Lauku Av. - 1990. - 11. maijs. - 3. lpp.

LNKP ekonomiskās politikas pamati, realizējot Neatkarības deklarāciju // Cīņa. - 1990. - 14. jūl.

Medinska M. Vairākums atstāj sesiju // Latv. Jaunatne. - 1990. - 29. maijs.

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības prezidenta Dekrēts par Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarāciju «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» // Temīda. - 1990. - Nr. 2. - 4. lpp.

Paegle R., Plotnieks A. Baltijas republiku neatkarība - pārbūves ekonomikas dzīvotspējīga modeļa veidošanas faktors // Latv. Jaunatne. - 1990. - 6. jūn.

* Sastādījusi Latvijas Akadēmiskā bibliotēka pēc datiem uz 2000. g. 1. martu.

Prokošenko S. Mums tika piedāvāti noteikumi // Cīņa. - 1990. - 20. apr.

Rītiņš D. Kā piespiest Krieviju atbalstīt Latvijas neatkarību? // Latv. Jaunatne. - 1990. - 9. jūn.

1990. gada maijs - jauns Latvijas rīts // Brīvā Latvija. - 1990. - 21. maijs.

Vasariņš P. Jautājumi trimdas latvietim [pirms Neatkarības deklarācijas pieņemšanas] / pierakst. A. Štāls // Neatkarība. - 1990. - 8. jūn.

Vasariņš P. Rīga pēc neatkarības deklarācijas // Brīvā Latvija. - 1990. - 28. maijs.

Zaube A. Demonstrācija Čikāgā: [Sakarā ar Latvijas Valsts neatkarības pasludināšanu] // Čikāgas Ziņas. - 1990. - Nr. 146. - 4. lpp.

Auch Lettland Beugt sich nicht // Süddeutsche Ztg. (München). - 1990. - 28. Mai.

The Baltic republics: Free at last // The Economist. - 1990. - 31. Aug. - P. 21-22.

The Baltic scorecard // The Economist. - 1990. - 3. Aug. - P. 26.

The Baltic transition // The Economist. - 1990. - 12. May. - P. 30.

Bilbija D. Odvaja se i Letonija // Borba (Beograd) . - 1990. - 4. maj.

Bobinski C. Disgruntled Red Army officers «ready to fight attempts at secession» // The Financial Times (London). - 1990. - May 16. - P. 2.

Bonanni A. Patto dei baltici per lindipendenza // Corriere della Sera (Milano) . - 1990. - 13 magg.

Bonet P. Gorbachov emite dos decretos que ilegalizan la secession de Estonia y Letonia // El Pais (Maddrid) . - 1990. - 15 de mayo.

Čeplevičiūtė V. Latvijos manifestas // Respublika. - 1990. - Gegužes 5.

Čeplevičiūtė V. Mes ne vieni: Gegužes 4-oji tapo nauja Latvijos Respublikos siena // Respublika. - 1990. - Gegužes 8.

Declaration of the supreme Soviet of the Latvian SSR on the renewal of independence of the Republic of Latvia // Atmoda. - 1990. - May 31.

Dekrete Gorbatschews gegen Lettland und Estland // Neue Zürcher Ztg. - 1990. - 16. Mai. - S. 2.

Dindzāne S. Latvian independence declared // Atmoda. - 1990. - May 31.

Dobbs M. Clashes in Riga and Tallin on independence // Intern. Herald Tribune (Paris) . - 1990. - May 16. - P. 1.

Dobbs M. Gorbachev declares Baltic steps void // Intern. Herald Tribune (Paris) . - 1990. - May 15. - P. 7.

Fein E. Latvia votes to secede but by path of caution // Intern. Herald Tribune (Paris) . - 1990. - May 5-6. - P. 1-2.

Fernįndez R. El nuevo Parlamento de Letonia discute la endependencia de la repśblica // El Pais (Madrid) . - 1990. - 3de mayo.

Fernįndez R. Gorbachov rechaza la negociaciōn con Letonia // El Pais (Madrid). - 1990. - 7de mayo.

Fernįndez R. Moscś pide aclarar puntos sobre la independencia de Letonia // El Pais (Madrid). - 1990. - 8de mayo.

Fernįndez R. El Parlamento de Letonia asegura a Gorbachov que no romperį con la URSS // El Pais (Madrid) . - 1990. - 6de mayo.

Fernįndez R. El Parlamento de Letonia restablece la independencia de la republica bāltica // El Pais (Madrid) . - 1990. - 5de mayo.

Gaižiūnas S. Esi sveika, Neatkariga Latvija! // Literatūra ir menas. - 1990. - Gegužes 12.

Gorbachev says Estonia, Latvia acted illegally // The Wall Sreet Journal (Brussels). - 1990. - May 15. - P. 2.

Handgreiflichkeiten vor dem Parlament in Riga // Frankfurter Allgemeine. - 1990. - 16. Mai. - S. 1.

Heine R. Lettland: Ein dritter Weg in die Unabhängigkeit // Berliner Ztg. - 1990. - 4. Mai.

Independence with a breathing space // Newsweek. - 1990. - 14. May.

Kahlweit C. Was nützt den Balten? // Süddeutsche Ztg. (München) . - 1990. - 14. Mai. - S. 4.

Karvonen K. Latvian itsenäisysjulistus syntyi sitkeästä jasrutuksesta huolimatta // Helsingin Sanomat. - 1990. - 5. toukok.

Karvonen K. Latvian parlamentti valmisteli naronaista itsenäisyysjulistusta // Helsingin Sanomat. - 1990. - 4. toukok.

Karvonen K. Latvian parlamentti voi julistaa pian itsenäsyden // Helsingin Sanomat. - 1990. - 3. toukok.

Karvonen K. Parlamentin muotoilemaa paperia on vaikea torjua // Helsingin Sanomat. - 1990. - 5. toukok.

Langworth R. M. The once and future republic // National Review. - 1990. - 9 July.

Latvia declares break with USSR // Morning Star (London). - 1990. - May 5. - P. 8.

Latvia edges toward break // Morning Star (London). - 1990. - May 4.

Lettische Antwort an Gorbatschew // Neue Zürcher Ztg. - 1990. - 9. Mai. - S. 2., 3.

Lettland: Die Unabhängigkeit deklariert was weiter? // Ztg. vum Lètzebuerger Vollek (Luxembourg). - 1990. - 15. Mee.

Lettland bereitet Unabhängigkeit vor // Die Presse (Wien). - 1990. - 5./6. Mai.

Lettland erklärt sich für unabhängig // Frankfurter Allgemeine (München). - 1990. - 5. Mai.

Lettland verkündete seine Unabhängigkeit // Ostsee-Ztg. (Rostock). - 1990. - 7. Mai. - S. 4.

Lettland väljer väg // Dagens Nyheter (Stockholm). - 1990. - 5 maj.

Lettonie: independance anticonstitutionelle // L' Humanité (Paris). - 1990. - 7 mai.

La Lettonie s'engage į son tour la voice de l' indépendance // Le Monde (Paris). - 1990. - 4 mai.

Lieven A. Latvia votes for cautious moves toward independence // The Times (London). - 1990. - May 5. - P. 18.

Lozano M. Gorbachov rechaza decisión de independencia de Letonia // Granma (La Habana). - 1990. - 7 de mayo.

Nezįvislost Lotyšska // Lidové noviny (Praha). - 1990. - 5. květ.

Noch keine Reaktion des Kreml für Lettland // Berliner Ztg. - 1990. - 8. May. - S. 5.

Le Parlement Letton pour l'independance // L' Humanité (Paris). - 1990. - 5 mai.

Im Parlament Lettlands Debatte über die Unabhängigkeitserklärung // Frankfurter Allgemeine. - 1990. - 5. Mai.

Restabilirea independentei Letoniee // Adenćrul (Bucuresti). - 1990. - 6 Mai.

Die Sowjetunion droht Lettland mit «Vergeltungsmaßnahmen» // Frankfurter Allgemeine. - 1990. - 7. Mai. - S. 1-2.

Steele J. Latvia independence fears ease // The Guardian (London). - 1990. - May 8. - P. 24.

Villari M. Anche la Lettonia gioca la carta dell'indipendenza // L'Unita (Milano). - 1990. - 4 magg. (V).

Villari M. La Lettonia ora indipendente non vuole pero rompere con Mosca // L'Unita (Milano). - 1990. - 6 magg.

Viviani R. La Lettonia a Gorby: irrevocabile la nostra indipendenza // Il Messaggero (Roma). - 1990. - 7 magg.

Антропов П. Куда спешит Латвия // Экономика и жизнь. - 1990. - №. 20, май. - С. 2.

Васепокявичюс В. Накануне // Летовос ритас. - 1990. - 4 мая.

Говорушко Э. Кому нужна независимость // Сов. культура. - 1990. - 12 мая. - С. 8.

Гришина Г. Призыв к спокойствию // Молодежь Эстонии. - 1990. - 8 мая.

Гришина Г., Манько П. Независимость - вопрос вопросов // Молодежь Эстонии. - 1990. - 5 мая.

Лапиня Г. Латвия: принята декларация // Труд. - 1990. - 8 мая.

Литвинова И. Латвия выбирает путь // Известия. - 1990. - 5 мая.

Литвинова И. Политика «наивных глаз» или честный разговор? // Известия. - 1990. - 9 мая.

О сессии Верховного Совета Латвийской ССР // Известия. - 1990. - 7 мая; Правда. - 1990. - 7 мая.

Декларация Верховного Совета Латвийской Советской Социалистической Республики, о восстановлении независимости Латвийской Республики // Ведомости Совета и Правительства Латвийской Республики. - 1990. - Nr. 20. - С. 1130-1132.

Декларация Верховного Совета Латвийской Советской Социалистической Республики «О восстановлении независимости Латвийской Республики» // Сов. Латвия. - 1990. - 9 мая.

Заявление депутатской фракции «Равноправие» Верховного Совета Латвийской ССР // Сов. Латвия. - 1990. - 9 мая.

Обсуждение проекта Декларации Верховного Совета Латвийской ССР «О восстановлении независимости Латвийской Республики» // Сов. Латвия. - 1990. - 12 мая.

1991

Bojārs J. Pieredze un likumsakarības // Lit. un Māksla. - 1991. - 28. jūn. - 4.-5. lpp.

Dzedulis I. Mēs un mūsu ceturtais maijs // Lit. un Māksla. - 1991. - 4. maijs.

Latvijas Republikas Augstākā Padome, 1991. - Rīga: LR AP Kanceleja, Latv. Encikl. Red., 1991. - 126 lpp.

Nolemti brīvībai: Latvijas telegrammas prezidentam [M. Gorbačovam, 1990. g. 4. maijs-1991. g. 4. maijs]. - Rīga: Ābele, 1991. - [36] lp.

1992

Ducmanis M. Pārejas periods beidzies: [Par deklarācijas sagatavošanu: Sakarā ar valsts apvērsumu PSRS] // Neatkarīgā Cīņa. - 1991. - 21. aug.

Īvāns D. Mēs un mūsu ceturtais maijs // Lit. un Māksla. - 1991. - 4. maijs.

Kiriteins A. Latvijas Republika pirms augusta puča // Latvija Šodien, 1991. - 1991. - Nr. 19. - 22.-23. lpp.

Plakans A. Latvijas ceļš uz neatkarību // Latvija Šodien, 1991. - 1992. - Nr. 19. - 6.-9. lpp.

1993

Clemens W. Soviet Centrifiguralism: Republics as independent actors // Nationalities Papers. - 1993. - Vol. 21. - Nr. 2. - P. 9-24.

Lieven A. The Baltic revolution: Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to independence. - New Haven; London: Yale University Press, 1993. - P. 243-244.

1994

The Baltic path to independence: An International reader of selected articles / Ed. by A. Sprudzs. - Buffalo; New York, 1994. - 381 P.

Щипцов О. Начало работы в Парламенте // Щпипцов О. Записки депутата: (Три года в Парламенте Латвии: 1990-1993). - Рига, 1994. - С. 75-196.

1995

Apzināmies šī mirkļa svētumu: [Deputātu saruna] / pierakst. I. Auniņa // Atmoda Atpūtai. - 1995. - 6. maijs. - 16.-17. lpp.

Eglājs R. Kāpēc šodien izkārti karogi? // Rīgas Balss. - 1995. - 4. maijs.

Gailis M. 4. maijs nav absolūts lielums // Diena. - 1995. - 4. maijs.

Gorbunovs A. Arī pieci gadi tautas un valsts dzīvē ir ļoti būtisks laika sprīdis: [Saeimas priekšsēd. A. Gorbunova runa Saeimas 4. maija sēdē] // Latv. Vēstn. - 1995. - 6. maijs; Lauku Av. - 1995. - 9. maijs.

Īvāns D. 4. maija Republika // Īvāns D. Gadījuma karakalps. - Rīga: Vieda, 1995. - 263.-371. lpp.

Jundzis T. Neatkarības pasludināšana // Jundzis T. Latvijas drošība un aizsardzība / LZA Baltijas stratēģisko pētīj. centrs. - Rīga, 1995. - 124.-125. lpp.

Jundzis T. Tiesību reformas un to loma Latvijas neatkarības atjaunošanā: 1988. gads - 1990. gada 4. maijs // Latv. Vēst. Inst. Žurn. - 1995. - Nr. 2. - 132.-152. lpp.

Kultūras darbinieki, lietišķās aprindas par neatkarības pieciem gadiem // Diena. - 1995. - 4. maijs.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu // Diena. - 1995. - 4. maijs.

Ronis I. Datumu jandāliņš vai tautas izdzīvošanas jautājums?: 4. maijs vai 21. aug. // Atmoda Atpūtai. - 1995. - 3. maijs. - 11. lpp; 6. maijs. - 8. lpp.

Seleckis V. Būsim priecīgi un lepni // Neatkarīgā Cīņa. - 1995. - 4. maijs.

Stradiņš J. Latvijas neatkarības atjaunošanas 5. gadadienā // Neatkarīgā Cīņa. - 1995. - 2. maijs.

Šis laiks ir palielinājis cilvēku mērķtiecību: Kult. darbin. diskusija par neatkarības pieciem gadiem / pierakst. M. Ķibilds, A. Bērziņa, B. Melnace, J. Tihonovs // Diena. - 1995. - 4. maijs.

Vārpa G. [Anatolijs] Gorbunovs: 4. maijam bija izšķiroša loma Latvijas valsts atjaunošanā: [Par Saeimas priekšsēd. A. Gorbunova uzrunu parlamenta svinīgajā sēdē] // Neatkarīgā Cīņa. - 1995. - 5. maijs.

Vārpa G. «4. maijs ir nozīmīgākais datums manā mūžā», atzīst vairāki deputāti // Neatkarīgā Cīņa. - 1995. - 4. maijs.

Эглайс Р. Пять лет независимости Латвии // Ригас Балсс - 1995. - 4 мая.

Это время повысило активность людей: Деятели культуры, деловые круги и политики о пяти годах независимости // Диена. - 1995. - 4 мая.

1996

Egle I. 4. maijs - sirsnīgs, bet ar skatu patiesībai acīs: [Sakarā ar Neatkarības deklarācijas pasludināšanas 6. gadadienu] // Neatkarīgā Rīta Av. - 1996. - 6. maijs.

Kreituse I. Sapņu un nopūtu vietā - darbs un cīņa: Saeimas priekšsēd. uzruna 6. Saeimas svinīgajā sēdē] // Lauku Av. - 1996. - 10. maijs. - 2. lpp.

Labsvīrs J. Vārdi un darbi: Pārdomas par neatkarības deklarāciju // Labsvīrs J. Kurp ejam? - Īstlansinga, 1996. - 131.-134., 139.-142. lpp.

Ločmele N. Ulmanis uzsver pilsonīgo atbildību: [Par LR prezidenta runu Latvijas TV Neatkarības deklarācijas pasludināšanas 6. gadadienā] // Diena. - 1996. - 6. maijs.

Neatkarības atgūšana: Atmodas laiks dokumentos / sast E. Pelkaus. - Rīga, 1996. - 71 lpp.

Neatkarības deklarācija un PBLA loma: [Pēc bij. PBLA inform. biroja vad. J. Riteņa atmiņām] / mater. sagat. A. Viļumsons // Neatkarīgā Rīta Av. - 1996. - 23. maijs.

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Prezidenta Dekrēts par Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarāciju «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» // Latv. Vēst. - 1996. - Nr. 4. - 62. lpp. - (Vēstures avoti).

[Par deklarācijas «Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana» pieņemšanu] // Latvija 1985. - 1996. gadā: Notikumu hronika / sast. D. Bleiere. - Rīga, 1996. - 25.-26. lpp.

Ulmanis G. «Stiprināsim Atmodas laika kopības izjūtu un kopīgi strādāsim nākotnes Latvijas vārdā!»: Valsts prezidenta uzruna [Neatkarības deklarācijas pasludināšanas 6. gadadienā] Latvijas radio un televīzijā 4. maija vakarā // Latv. Vēstnesis. - 1996. - 7. maijs.

Un sākās jauna lappuse Latvijas jauno laiku dzīvē: AP likteņigajā sēdē: [Sakarā ar Neatkarības deklarācijas pieņemšanu 1990. g. 4. maijā: Fragm. no AP deputātu runām] / A. Rubiks, A. Bels, I. Kozakeviča, I. Ķezbers, A. Plotnieks // Latv. Vēstnesis. - 1996. - 3. maijs.

Tipāns O. Neatkarības atjaunošanas deklarācijas gadadienai: [Par svinīgo 6. Saeimas sēdi] // Rīgas Balss. - 1996. - 6. maijs.

Zīle Ļ. Latvijas atmodas ceļš (1986-1991) // Latv. Vēst. - 1996. - Nr. 4. - 48.-61. lpp.

Zīle Ļ. 1990. gada 4. maija Deklarācija «Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu» // Latv. Vēst. - 1996. - Nr. 4. - 50.-51. lpp. - (Latvijas atmodas ceļš (1986-1991)).

Dreifelds J. Latvia in transition. - London: Cambridge University Press, 1996. - P. 67, 74-76.

Лочмеле Н. Гунтис Улманис призывает крепить гражданскую ответственность // Диена. - 1996. - 6 мая.

Типанс О. К годовщине Декларации о восстановлении независимости // Ригас Балсс. - 1996. - 6 мая.

1997

Čepānis A. Satversmes sapulces sasaukšanas 77. gadadienā, Satversmes pieņemšanas 75. gadskārtā, Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas deklarācijas pasludināšanas 7. gadareizē: [Runa] // Latv. Vēstnesis. - 1997. - 2. maijs.

Seile A. Neatkarības pasludināšana // Seile A. Annas burtnīciņas. - Rīga, 1997. - 25.-31. lpp.

Ulmanis G. Drošu nākotni - katram un valstij: [Runa sakarā ar Neatkarības deklarācijas pasludināšanas 7. gadadienu] // Latv. Vēstnesis. - 1997. - 6. maijs; Neatkarīgā Rīta Av. - 1997. - 5. maijs; Diena. - 1997. - 5. maijs.

Vulfsons M. Neaizmirstamais 4. maijs // Vulfsons M. Kārtis uz galda! - Rīga: Liesma. - 128.-133. lpp.

Крузе А. Латвия празднует независимость: [Saruna ar Latvijas konsulu Vitebskā A. Krūzi] / pierakst. T. Pasternaka // Народнае слова (Вiзебск). - 1997. - 18 лістаи. - 2. lpp.

1998

Apsītis R., Levits E. 4. Maija Deklarācija un neatkarības vīzijas / Saruna ar toreizējiem LTF valsts likumu izstrādāšanas komisijas locekļiem; Intervēja D. Titavs // Latvijas Tautas fronte, 1988-1991: Veltījums Trešajai Atmodai un Latv. Tautas frontes dibināšanas desmitgadei / Latv. inteliģences apv-ba. - Rīga: Apg. Jāņa Sēta, 1998. - 164.-172. lpp.

Gaņģe A. Atceroties Latvijas Neatkarības deklarācijas pasludināšanas dienu // Druva. - 1998. - 5. maijs.

Krautmanis M. Čepānis [Alfrēds] valsts svētkos aicina domāt pragmatiski: [Sakarā ar deklarācijas pieņemšanas 8. gadadienu] // Jaunā Av. - 1998. - 5. maijs.

Levits E. 1990. gada 4. maija Deklarācija par Neatkarības atjaunošanu // Latvijas valsts atjaunošana: 1986.-1993. - Rīga, 1998. - 207.-236. lpp.

Lukašēvičs M. Tolaik bijām vienoti: [Sakarā ar deklarācijas pieņemšanas 8. gadadienu] / Jaunā Av. - 1998. - 4. maijs.

Rutka A. Pirmais sasaukums atgriežas // Neatkarīgā Rīta Av. -1998. - 25. apr.

1999

Avotiņš V. Maijam vajag sarkano vēl un vēl // Neatkarīgā Rīta Av. - 1999. - 4. maijs.

Dokumenti par Latvijas valsts Starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998 / Latv. arhīvistu b-ba, Latv. Republikas Ārlietu m-ja, Latv. Valsts arhīvs; Sast. A. Sarkanis. - Rīga: Nordik, 1999. - 542 lpp.: il.

Egle I. Gandarījums par neatkarību balsojušajiem deputātiem // Diena. - 1999. - 5. maijs.

Jundzis T. Par 4. maija Deklarāciju un mūsu nacionālo drošību / sarunu pierakst. H. Grīnberga // Latv. Vēstnesis. - 1999. - 30. apr. - [1.], 9. lpp.

Matīsa V. Nepazaudēt skaidrus mērķus: [Par polit. situāciju valstī: sakarā ar deklarācijas «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» 9. gadadienu] // Diena. - 1999. - 10. maijs. - 2. lpp.

«Mums ir jāstrādā tā, lai Latviju pasaulē godā un ciena»: [Sakarā ar deklarācijas «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» 9. gadadienu: [Runas] // Latv. Vēstnesis. - 1999. - 5. maijs. - [1.]-2. lpp.

Ritenis J. Neatkarības deklarācija // Ritenis J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. - Rīga: Fonds Latv. vēsture, 1999. - 94.-103. lpp.

Rūgtenais neatkarības rieciens // Bauskas Dzīve. - 1999. - 3. maijs.

Эгле И. Торжества в честь депутатов ВС // Диена. - 1999. - 3 мая.

4. maijs

Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums
par Neatkarības deklarāciju

Dr. hab. Tālava Jundža redakcijā

Iespiests: A/S "Poligrāfists",
Kr. Valdemāra iela 6, Rīga, LV-1010.
Formāts 60x90/16; 48,5 fiz. iespiedl. Pasūt. nr. 321.

8,—

OBLIGATAIS
EKSEMPLARS

Augstākās Padomes deputāti,
kuri 1990.gada 4. maijā
pieņēma Deklarāciju par
Latvijas Republikas
Neatkarības atjaunošanu:

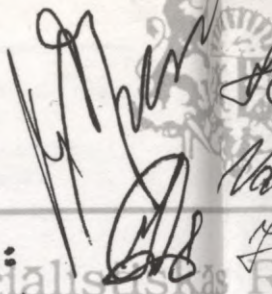

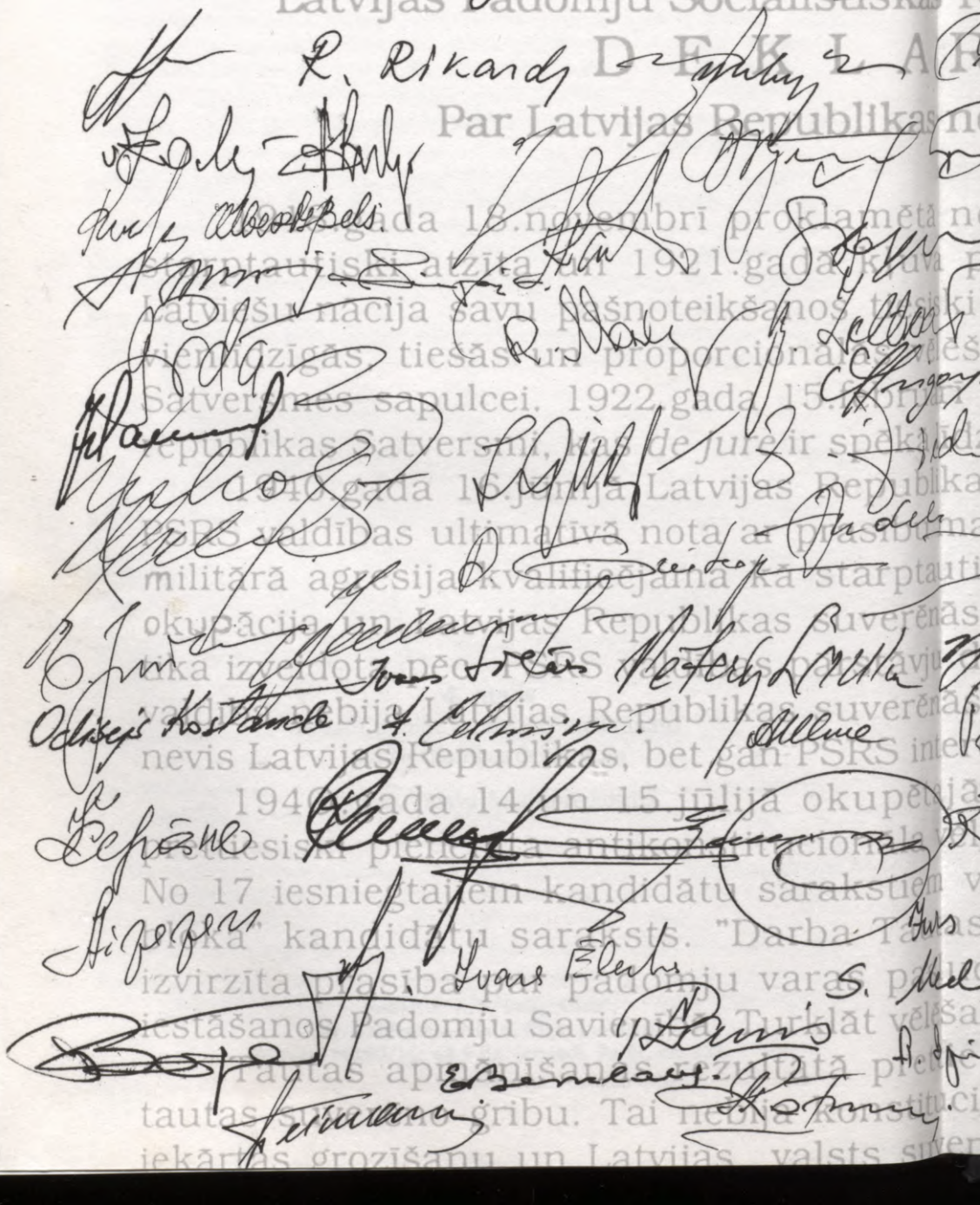

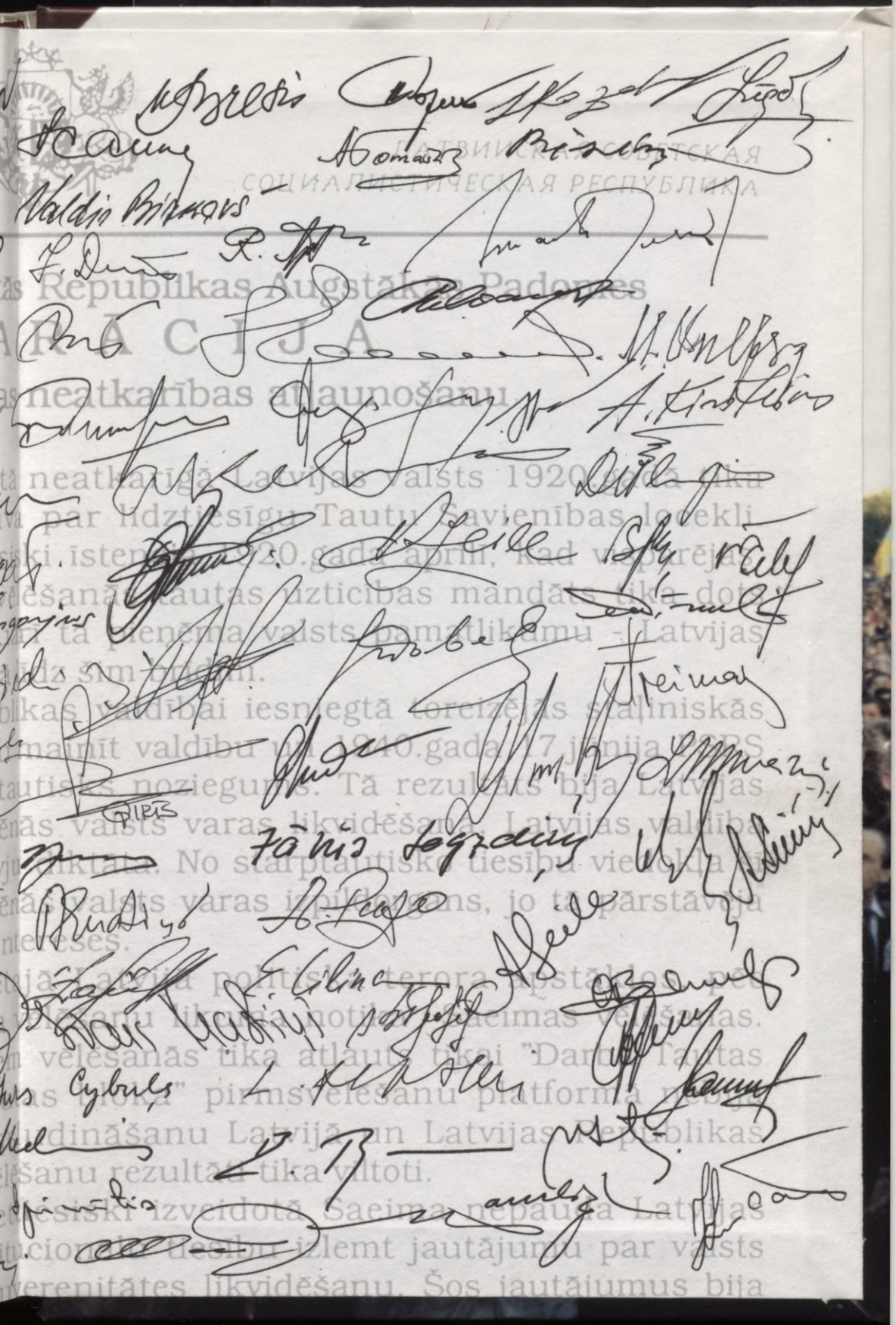



2000-4
L 112

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0300031542